ن

(١)

آبِ حَیاتِ عشق را ، در رَگِ ما رَوانه کُن　　آینهٔ صَـبوح را ، تَرجمهٔ شَبانه کُن
ای بدنِ نشاطِ نو ! در رَگِ جانِ ما بُرو　　جامِ فَلَک نَمایْ شُو ، وَزْ دو جهانْ کَرانه کُن
ای خِرَدَم شکارِ تو ! تیر زدن شعارِ تو　　شَستِ دِلَم به دستْ کُن ، جانِ مرا نشانه کُن
گَر عَسَسِ خِرَد تو را ، مَنْع از این رَوِش کُند　　حیله کُن و ازو بِجِه ، دَفعْ دَهَش ، بَهانه کُن
در مَثَل است گاشْقَران[1] ، دور شوند از کَرَم　　زَاشْقَرِ[2] مِیْ ، کَرَم نِگَر، با هَمِگان فَسانه کُن
ای که زِ لَعْبِ اَخْتَران ، مات و پیاده گشته‌ای　　اسبْ گُزین ، فُروزْ رُخ ، جانِبِ شَهْ دَوانه کُن
خیز و کُلاهْ کَژْ بِنِه ، وَزْ همه دام‌ها بِجِه　　بر رُخِ روحْ بوسه دِهْ، زُلفِ نشاطْ شانه کُن
خیز و بَرآ بر آسْمان ، با مَلَکانْ شو آشنا　　مَقْعَدِ صِدْقْ[3] اَنْدَرآ ، خِدمَتِ آستانه کُن
چون‌که خیالِ خوبِ او، خانه گرفت در دِلَت　　چون تو خیال گشته‌ای، در دلِ دوست خانه کُن
هست دو طَشتْ در نظر، یکْ زآتشْ دِگَر زِ زَر　　آتشْ اختیار کُن، دست دَرآن میانه کُن
شو چو کَلیمْ هینْ نَظَر ، تا نکُنی به طَشتِ زَر　　آتشْ گیر در دَهان، لبْ وَطَنِ زَبانه کُن
حَملهٔ شیرِ یاسِه[4] کُن ، کَلّهٔ خَصمْ کاسِه کُن　　جُرعهٔ خونِ خَصْم را ، نامْ مِیِ مُغانه کُن
کارِ تو است ساقیا ، دَفْعِ دُویی، بیا بیا　　دِهْ به کَفَم یگانه‌ای ، تَفرقه را یگانه کُن
شش جهَت است این وطن، قبله دَرو یکی مَجو　　بی‌وَطَنی‌ست قبله‌گَهْ، در عَدَمْ آشیانه کُن
کُهنه‌گر است این زمان ، عُمرِ اَبَد مَجو در آن　　مَرتَعِ عُمرِ خُلْد[5] را ، خارجِ این زَمانه کُن
ای تو چو خوشه ،جانِ تو ، دانه و کاه ، قالِبَت　　گرنه خَری ، چه کَهْ خُوری؟ رویْ به مَغزِ دانه کُن
هست زبانْ بُرونِ دَر، حَلْقهٔ دَر چه می‌شوی؟　　دَر بِشِکَن به جانِ تو ، سوی رَوانْ، رَوانه کُن
ای دلِ بی قرارِ من ، گر تو چو عاشقان دگر　　طالبِ شمسِ دین شدی، میلِ شرابخانه کن

---

۱ – سفید پوستان ، بور ها (معنای اول اشقر)

۲ – خونِ بستهٔ سرخ رنگ (معنای دوم اشقر)

۳ – جایگاه صدق ، اشاره به آیه ۵۵ شریفه سوره مبارکه قمر دارد .

۴ – نومید

۵ – اَبَد

﴿ ۲ ﴾

آرایشِ باغ آمد ، این رویْ چه رویْ است این؟ مَستیِ دِماغْ آمد، این بویْ چه بویْ است این؟
این خانهٔ جَنّات است، یا کویِ خَرابات است؟ یارَبّ که چه خانهست این؟ یا رّب که چه کوی است این؟
در دلْ صِفَتِ کوثر، جویی زِ مِیِ اَحْمَر دلْ پُر شده از دِلْبَر، یا رّب که چه جویْ است این؟
ای بر سَرِ هر پُشته، از دَردِ تو صد کُشته تو پَرده فرو هِشْته ، ای دوستْ چه خوی است این؟
جان‌ها که به ذوق آمد، از عشقْ به جوش آمد وز عشقِ شَراب است این ، در عشقِ سَبوی است این
شمس الحق تبریزی ، چون کاوست غریبِ تو در کویِ تو این فتنه، آخِر ز چه رویْ است این؟

﴿ ۳ ﴾

آغاز کنی ، ز عشقِ ما کُن آن قاعدهٔ کُهَن ، رها کُن
این جمله، هوایِ این زمین‌است زین پسْ مطرب ، دلْ به ما کن
در رُوضهٔ جان و جانِ باقی ای مطربِ جانْ، دَمی چَرا کن
بی‌طَمْعِ مِیْ ای، دَفی فُرو کوب بی‌طَمْعْ ، تو حاجتم روا کن
آخِر طَمَعِ دُو سه دِرَم چیست؟ آخِر به دلِ کَسی تو جا کن
ناگاه اجلْ به پیشت آید این حاجتِ آخِرین روا کن
در پردهٔ شمسِ دینِ مخدوم دَف را تو بکوب و خوشْ وفا کن
تبریز بگو و سجده بَر کُن خود را به دلِ رهی رها کن

﴿ ۴ ﴾

آفتابا ! بارِ دیگر ، خانه را پُر نور کُن دوستان را شاد گَردان ، دشمنان را کور کُن
از پَسِ کوهی بَرآ و سنگ‌ها را لَعْل ساز بارِ دیگر غوره‌ها را پُخته و انگور کُن
آفتابا ! بارِ دیگر ، باغ را سَرسَبز کُن دشت را و کِشت را، پُر حِلیه[1] و پُر نور کُن
آفتابا ! بار دیگر ، سویِ مغربْ بازْ رُو جمله سَیّاره را بر حُسْنِ خود مغرور کُن
ای رفیقِ بیدلان و ای انیسِ خستگان! بیدلان را چاره ساز و مَرهَمِ رنجور کُن
ای طَبیبِ عاشقان و ای‌چراغِ آسمان! عاشقان را دست‌گیر و چارهٔ رَنْجور کُن
این چُنین رویِ چو مَهْ ، در زیرِ ابر اِنْصاف نیست ساعتی آن ابر را ، از پیشِ آن مَهْ دور کُن
گَر جهانْ پُر نور خواهی، دست از رویْ باز گیر وَرْ جهانْ تاریک خواهی، رویْ را مَسْتور کُن

---

۱ – زینت و زیور

شمس تبریزی ! نقابِ کبریا را برگُشا / جانِ مشتاقانِ شمعِ رویِ خود، مسرور کُن

(۵)

آمد آمد ! در میان ، خوبِ خُتَن / هر دو دستَت را بِشو ، از خونِ من
دادْ شمشیری به دستِ عشق و گفت: / هر چه بینی غیرِ من، گَردن بِزَن
اَنْدَر آب انـــداز ، اِلّا نوح را / هر کِه باشد خوب و زشت، از مَرد و زن
هر کِه او اَنْدَر دلِ نوح است ، رَسْت / هر کِه در پَستی‌ست، در دریا فکَن

(۶)

آمده‌ام به عُذرِ تو ، ای طَرَب و قَرارِ جان! / عَفو نما و دَرگُذر ، از گُنَه و عِثارِ[1] جان
نیست به جُز رِضایِ تو، قُفلْ‌گُشایِ جان و دل / نیست به جُز هوایِ تو، قبله و اِفْتِخارِ جان
سوخته شُد زِ هجْرِ تو، گُلْشَن و کِشتزارِ من / زنده کُنَش به فَضْلِ خود، ای دَمِ تو بهارِ جان
بی‌لَبِ میْفُروشِ تو، کِی شِکَنَد خُمارِ دل؟ / بی‌خَمِ ابرویِ کَجَت، راست نگشت کارِ جان
از چو تو مشرقی شود، روشنْ پُشت و رویِ دل / بر چو تو دِلْبَری شود، هر نَفَسی نِثارِ جان
تافتنِ شُعاعِ تو، در سَرِ روزَنِ دلم / تَبْصَرهٔ خِرَد بُوَد، هردَمْ اِعْتِبارِ جان
از غَمِ دوریِ لِقا ، راهِ حَبیب طِی شود / در رَه و مَنْهَجِ خدا، هست خدایْ یارِ جان
گُلْبُنِ رویِ غیبیان ، چون بِرَسَد به دیده‌ای / از گُلِ سُرخ پُر شود، بی‌چَمَنی کنارِ جان
لاف زدم که هستْ او، هَمدَم و یارِ غارِ من / یارِ مَنی تو بی‌گُمان، خیز و بیا به غارِ جان
گفت اَنَاالْحَق و بِشُد، دلْ سویِ دارِ اِمْتِحان / آن دَمْ پایِ دار شُد ، دولَتِ پایدارِ جان
باغْ که بی‌تو سَبز شُد ، دِیْ بِدَهَد سِزایِ او / جانْ که جُز از تو زنده شُد، نیست وِیْ از شُمارِ جان
دانه نِمود دامِ تو ، در نَظَرِ شکارِ دل / خانه گرفت ناگَهان ، عشقِ تو در جِوارِ جان
نیمِ حَدیث گفته شُد، نیمِ دِگَر مگو ، خَمُش / شُهره کُند حَدیث را، بر همه شهریارِ جان

(۷)

آمده‌ای بی‌گَه ، خامُش مَشین / یک قَدَحِ مَـــردْ فِکَن بَرگُزین
آبِ رَوان دارد ، چَشمهٔ حَیات / تا بِدَمَد سَبزه ، زِ آب و زِ طین
آن مِیِ گُلْگون، سویِ گُلْشَن کَشان / تا نِگَرَد لاله ، رُخِ یاسَمین
راحْ نما روحِ مرا، تا که روح / خندد و گوید سُخَنی چند ، هین

---

۱ – لغزش

ورکَشَد اندیشه‌گَری، دستِ خود / چون که بَرأفشانَد یارْ ، آستین
گَردنِ غَم را ، بِزَنَد تیغِ مِیْ / کاین بِکُشَد کانِ حَلاوت ، زِ کین
بام و دَرِ مَجْلِسْ ، اَفْغان کُنند / کَاَغْتَنِموا اَلْقَهْوَةَ ، یا شارِبین[1]
گوش گُشا جانِبِ حَلْقهٔ کِرام / چَشم گُشا، روشنیِ چَشمْ بین
سَجده کُند چینْ چو گُشایَد دو چَشم / جَعْدِ تو را بیند و پنجاه چین
خُرَّمی‌اَش بر دلِ خُرَّم زَنَد / سویِ اَمین آیـــد، روحُ‌الْاَمین
مادرِ عشرت ، چو گُشایَد کِنار / بازْ رَهَد جان ، زِ بَنات و بَنین[2]
بس کُنم و رَخْتْ به ساقی دَهَم / وَزْ کَفِ او گیرم ، دُرِّ ثَمین

﴿۸﴾

آن خوب را طَلَب کُن، اَنْدَر میانِ حوران / مَشْنو کسی که گوید: آن فِتْنه را مَشوران
در دلْ چو نَقْش بَندَد، جانْ از طَرَب بِخَندد / صد گون شِکَر بجوشَد ، از تَلْخیِ صَبوران
از پَرتوی که اُفْتَد، در چَشمها، زِ رویَش / خارِش چه اُفْتَد از وِیْ، در چَشم‌هایِ کوران!

﴿۹﴾

آن دِلْبَرِ من ، آمد بَرِ من / زنده شُد ازو ، بام و دَرِ من
گفتم: قُنُقی[3] ، امشب تو مرا / ای فِتْنهٔ من، شور و شَرِ من
گفتا: بِرَوَم، کاری‌ست مُهِم / در شهرْ مرا ، جان و سَرِ من
گفتم: به خدا! گَر تو بِرَویِ / امشب نَزیبَد، این پیکرِ من
آخِر تو شبی، رَحْمی نکُنی / بر رنگ و رُخِ هَمچون زَرِ من؟
رَحْمی نکُند، چَشمِ خوشِ تو / بر نوحه و این چَشمِ تَرِ من
بِفْشانَد گُلْ ، گُلْزارِ رُخَت / بر اشکِ خوشِ چون کوثَرِ من
گفتا: چه کُنم ، چون ریخت قَضا / خونِ همه را ، در ساغَرِ من؟
مِرّیخی‌اَم و جُز خون نَبْوَد / در طالِعِ من، در اَخْتَرِ من
عودی نشود ، مَقْبولِ خدا / تا دَرنَرَوَد ، در مِجْمَرِ من

---

۱ – قهوه نوشی را غنیمت بدانید.

۲ – دختران و پسران

۳ – مهمان (ترکی)

گفتم: چو تو را، قَصد است به جان — جُز خون نَبُوَد ، نُقل و خُورِ من
تو سَرْو و گُلی، من سایهٔ تو — من کُشتهٔ تو ، تو حِیْدَرِ من
گفتا: نشود ، قُربانیِ من — جُز نادره‌ای، ای چاکرِ من!
جِرجیس رَسَد، کاو هر نَفَسی — نو کُشته شود، در کشورِ من
اِسْحاقِ نَبی، باید که بُوَد — قُربان شده بر ، خاکِ دَرِ من
من عشقم[1] و چونْ ریزم، زِ تو خون — زنده کُنَمَت، در مَحْشَرِ من
هان! تا نَتَپی ، در پَنجهٔ من — هان! تا نَرَمی ، از خَنجَرِ من
با مرگ مَکُن ، تو رویْ تُرُش — تا شُکر کُنَد، از تو بَرِ من
می‌خَنْد چو گُل، چون بَرکَنَدت — تا بِسْرِشْتَت ، در شِکَّرِ من
اِسْحاقْ تویی! من والِدِ تو — کِی بِشْکَنَمَت ، ای گوهرِ من!
عشق است پدر، عاشقْ رَمه را — زاینده ازو، کَرّ و فَرِ من
این گفت و بِشُد، چون بادِ صَبا — شُد اشکْ رَوان، از مَنْظَرِ من
گفتم: چه شود ، گَر لُطف کُنی — آهسته رَوی، ای سَروَرِ من؟
اِشْتاب مَکُن، آهسته تَرَک — ای جانِ جهان! ای صد پَرِ من!
کَس هیچ ندید، اِشْتابِ مرا — این است تَکِ کاهِل‌تَرِ من
این چَرخِ فَلَک، گَر جَهْد کُنَد — هرگز نَرَسَد، در مَعْبَرِ من
گفتا که:خَمُش، کاین خِنْگِ[2] فَلَک — لَنْگانه رَوَد، در مَحْضَرِ من
خامُش که اگر ، خامُش نکُنی — در بیشَه فُتَد، این آذرِ من

---

۱ – این غزل، گفتگوی عاشقانه جناب مولانا با کسی‌ست که تمامی وجود او را زیر و زبر کرده ، وجودی که جان جهان است و هر عملی که بدون ولایت او باشد مورد قبول خداوندگار نخواهد بود ، آنجا که از تشبیه عود و مجمر استفاده شده. جناب مولانا ، این وجود عزیز را با بیان " تو حیدرِ من" به صراحت معرفی فرموده است . مطلب دیگری که گفتنش بسیار ضروری مینماید ، بیان این امر است که مقصود اصلی جناب مولانا از کلمه "عشق" نیز همواره وجود نازنین حضرت علی "ع" میباشد آنجا که از زبان مبارک آن حضرت میگوید که : " من عشقم " ، و بدین ترتیب مفهوم حقیقی بسیاری از عبارات عاشقانه در غزلهای جناب مولانا بهتر و بیشتر آشکار میگردد.

۲ – اسب

باقیش مگو، تا روزِ دِگَر   تا دلْ نَپَرَد، از مَصْدَرِ من

﴿۱۰﴾

آن ساعِدِ سیمین را ، در گَردنِ من اَفْکَن   بر دیدهٔ من بِنْشین، ای جانِ مَنَت مَسکَن
سَرمَست شُدم ای جان ، وَزْ دست شُدم ای جان   ای دوستْ خُمارم را ، از لَعْلِ لَبَت بِشْکَن
ای ساقیِ هر وادی، این میْ زِ چه خُم دادی؟   من بَندهٔ آن خُمَّم، از بیخ و بُنَم بَرکَن
هم پَردهٔ من میدَر، هم خونِ دِلَم می‌خور   آخِر نه تویی با من؟ شاباشْ زهی ایمن
از دوستْ سِتَم نَبْوَد، بر مَستْ قَلَم نَبْوَد   جُز عَفو و کَرَم نَبْوَد، بر مَستْ چُنین مَسْکن
از مَعدنِ خویش ای جان ، بخْرام دَرین میدان   رونَق نَبْوَد زَر را ، تا باشد در مَعدَن
با لَعْلِ چو تو کانی، غمگین نشود جانی   در گور و کَفَن نآیَد، تا باشد جانْ در تَن
شمس الحق تبریزی، مستم ز مِیِ عشقت   زنهار نمیخواهـــم ، از بادهٔ دُردِ دَن[1]

﴿۱۱﴾

آن سو مَرو ، این سو بیا! ای گُلْبُنِ خندانِ من!   ای عقلِ عقلِ عقلِ من ! ای جانِ جانِ جانِ من!
زین سو بِگَردان یک نَظَر، بر کویِ ما کُن رَهگُذَر   بَرجوشْ اَنْدَر نیْشِکَر، ای چشمهٔ حَیوانِ من
خواهم که شب تاری شود، پنهان بیآیَم پیشِ تو   از رویِ تو روشن شود، شبْ پیشِ رَهْبانانِ من
عشقِ تو را من کیستم؟ از اشکِ خون، ساقی سْتَم   سَغْراقِ[2] مِیْ، چَشمانِ من، عَصّارِ مِیْ، مُژگانِ من
زَاشْکَم شَرابَت آوَرَم، وَزْ دلْ کَبابَت آوَرَم   این است تَرّ و خُشکِ من، پیدا بُوَد امکانِ من
دریایِ چَشمَم یک نَفَس، خالی مَباد از گوهَرَت   خالی مَبادا یک زمانْ، لَعْلِ خوشَت از کانِ من
با این همه کو قَندِ تو؟ کو عَهد و کو سوگند تو؟   چون بوریا[3] بَر میشِکَن ، ای یارِ خوش پیمانِ من
نَک چَشمِ من، تَر می‌زَنَد، نَک رویِ من، زَر می‌زَنَد   تا بر عَقیقَت بَرزَنَد، یک زَر زِ زَرْ اَفْشانِ من
بِنْوشته خَطّی بر رُخَتْ، حَقْ: جَدِّدُواْ ایمانَکُمْ[4]   زآن چهره و خَطِّ خوشَت، هر دَم فُزون ایمانِ من
در سِرْ به چَشمم چَشمِ تو، گوید به وَقتِ خَشمِ تو: پنهان حَدیثی گوش کن ، ای رامشِ پنهانِ من!
گوید: قَوی کُن دلْ مَرا، از خشم و نازِ آن صَنَم   اوّلْ قَدَحْ ، دُردی بخور، وآن‌گَهْ بِبین پایانِ من

---

۱ – خم شراب
۲ – کوزه شراب
۳ –حصیری که از نیِ شکافتهٔ مخصوص سازند.
۴ – ایمان خود را تجدید و تازه کنید.

بر هر گُلی خاری بُوَد، بر گنجْ هم ماری بُوَد
شیرین، مُرادِ تو بُوَد، تَلْخیّ و تیزی ، آنِ من
گفتم: چو خواهی رنجِ من، آن رنج باشد گنجِ من
من بوهُرَیْره آمدم، رنج و غَمَت اَنْبانِ من
پس دست در اَنبان کُنم، خواهنده را سُلطان کُنم
مَر بَدْر را بَدْره[1] کنم، چون بَدْر شُد مهمانِ من
هر چه دِلَم خواهد زِ خور، زَانْبان بَرآرَم بی‌خَطَر
تا سُرخ گردد رویِ من، سَرسَبز گردد خوانِ من
گفتا: نِکو رفت این سُخن، هُش‌دار وَالله دَم مزن
نیکو کلیدی یافتی، ای مُعْتَمَد دَربانِ من!
اَلصَّبْرُ مِفْتاحُ اَلْفَرَج ، اَلصَّبْرُ مِعْراجُ اَلدَّرَج
اَلصَّبْرُ تِریاقُ اَلْحَرَج[2]، ای تُرکِ تازی‌خوانِ من!
بس کُنْ زِ لاحَوْلْ ای‌پسر ! چون دیوْ می‌غُرَّد بَتَر
بس کردم از لاحَوْل و شُد، لاحَوْلْ گو، شیطانِ من!

﴿۱۲﴾

آن شاخْ خُشک است و سِیَه، هان ای صَبا ! بَر وِیْ مَزَن
ای زندگیِّ باغ‌ها ! وِیْ رنگ‌بَخشِ مَرد و زن!
هانْ ای صَباىِ خوبْ‌خَد ! اَنْدَر رِکابَت می‌رَوَد
آبِ رَوان و سَبزه‌ها، وَزْ هر طَرَف وَجْهُ اَلْحَسَن
دریا دلیّ و روشنی، بر خُشک و بَر تَر می‌زَنی
او سَخت خُشک است و سِیَه، بر وِیْ مَزَن از بَهرِ من
من خیره‌روتَر آمدم، بر جودِ تو راهی زَدَم
این کِی تواند گفت گُلْ ، با لاله یا سَرو و سَمَن؟
ای باغْ ، ساز و دست نِی ، چون عقلْ ، فوق و پَست نِی
هستی چو نَحْلِ[3] خانه کُن ، یا جانِ مِعْمارِ بَدَن
خواهی که مَعنی‌کَش شَوَم ، رُو صبر کُن تا خوش شَوَم
رَنْجور ، بَسته فَم[4] بُوَد ، خاصه دَرین باریکْ‌فَن

﴿۱۳﴾

آن کَس که تو را بیند ، وآنگه نَظَرش بَر تَن
زآئینه ندیده‌ست او ، اِلّا سِیَهی آهن
از آبِ حَیاتِ تو ، دور است ، به ذاتِ تو
کَزْ کِبْر بَرآیَد او ، بالا مَثَلِ روغن
پایِ تو چو جان بوسَد، تا حَشْرْ دهان لیسَد
از لَذَّتِ آن بوسه، ای روتْ مَهِ روشن
گفتم به دِلَم : چونی؟ گفتا که : در اَفْزونی
زیرا که خیالَش را، هستم به خدا، مَسکَن
در سینه خیالِ او، وآنگاه غَم و غُصّه؟
در آبِ حَیاتِ او، وآنگه خَطَرِ مُردن؟
زنده شود آن عاشق ، کاو را به نظر بیند
یک لحظه گشا چشمی، در دایرهٔ اَحْسَن
شمس الحق تبریزی ! جانم به فدا بادت
ای عاشقِ رویِ تو! نیک و بد و مرد و زن

---

۱ – کیسهٔ زر

۲ – صبر کلیدِ گشایش است ، صبر نردبانِ اِعتلایِ درجات است ، صبر نوشداروی سختی‌هاست.

۳ – زنبور

۴ – فَمْ = دهان

﴿۱۴﴾

آن کیست ای خدای! کَزین دامِ خامُشان   ما را هَمی کَشَد به سویِ خود ، کَشانْ کَشان؟
ای آن کِه می‌کَشی ، تو گریبانِ جانِ ما!   از جَمعِ سَرکَشان ، به سویِ جَمعِ سَرْخوشان
بِگْرفته گوشِ ما و بِشوریده هوشِ ما   ساقیِّ باهُشـــــانی و آرامِ بی‌هُشان
بی‌دست می‌کَشی تو ، و بی‌تیغ می‌کُشی   شاگردِ چَشمِ تو ، نَظَرِ بی‌گُنَه کُشان
آبِ حَیات ، نُزلِ[۱] شهیدانِ عشقِ توست   این تشنه‌کُشتگان را ، زآن نُزلْ می‌چَشان
دل را گِره‌گُشایْ ، نَسیمِ وصالِ توست   شاخِ امید را ، به نَسیمی هَمی فَشان
خود حُسنْ ساکِن است و مُقیمْ، اَنْدَر آن وجود   زآن ساکِنَند زیر و زَبَر ، این مُفَتِّشان
مَقْصودِ رَه‌رُوان، همه دیدارِ ساکِنان   مَقْصودِ ناطِقان، همه اِصْغایِ[۲] خامُشان
آتش در آب گشته نَهان، وقتِ جوشِ آب   چون آبْ آتش آمد، اَلْغَوْث زآتشان
در روحْ دَرْ رَسی، چو گُذشتی زِ نَقْش‌ها   وَزْ چَرخْ بُگْذری، چو گُذشتی زِ مَهْوَشان
هَمیانْ[۳] چه می‌نَهی، به اَمانَت، به مُفْلِسان؟   پا را چه می‌نَهی ، تو به دندانِ گُرگِشان؟
از نو، چو میرِ گولان[۴]، بِسْتَد کُلاه و کَفْش   خواهی تو روستایی، خواهی زِ اَکْدَشان[۵]
دانشْ سِلاحِ توست و سِلاح از نشانِ مَرد   مَردی چو نیست ، بِهْ که نباشد تو را نشان
دیگر مگو سُخَن، که سُخَن زآب رنگِ توست   خورشید را نِگَر، چو نه‌یی جِنْسِ اَعْمَشان[۶]

﴿۱۵﴾

آنچه اُستادِ عشـــــقْ داد نشان   گر بِرانَـــم از او یکـــی، به زبان
هیچ سَردارْ ، سَر از آن نَبَرَد   گر کُنم مَن حدیثِ عشق ، بیان
تو خداوندِ جُبّـــه ، نشناسی   لَیْسَ فی جُبَّتی[۷] مگو ، به زبان

---

۱ – طعام
۲ – گوش دادن به سخن کسی
۳ – کیسه چرمیِ جای دِرْهَم
۴ – نادانان
۵ – اَکْدش= انسانِ دو رگه و مقصود نفْس انسانی است که مُرَکَّب از نَفْس لاهوتی و ناسوتی میباشد.
۶ – کوران ، شبکوران
۷ – "در زیر جُبهٔ من ، به غیر از پروردگار نیست" ، این سخن مشهور جناب بایزید بسطامی میباشد که در ابتدای سلوک و بقدر ظرفیت خود ، به هنگام وجد و شور ، بیان میداشته است .

تو که گندم ز جُو ، نمی‌دانی / در تَنورْ ، از خمیرِ بَسته گمان
شمسِ تبریز ! راست میگویی / کاسهٔ دُرد بِهْ که صَحنِ جِنان

﴿۱۶﴾

آنچه می‌آید زِ وَصْفَت ، این زَمانَم در دَهَن / بر مُریدِ مُرده خوانَم ، اَنْدَراَنْدازَد کَفَن
خود مُریدِ من نَمیرد ، کآبِ حَیوان خورده است / وآن‌گَهان از دست کِه؟ از ساقیانِ ذوالْمِنَن
ای نجاتِ زندگان و ای حَیاتِ مُردگان! / از دَرونَم بُت تَراشی، وَزْ بُرونَم بُت شِکَن
وَرْ بَراندازَد زِ رویَت ، بادِ دُولَتْ ، پَرده‌ای / از حَیا گُلْ آب گردد ، نی چَمَن مانَد ، نه مَن
وَرْ مِیْ ای لبْ بازگیرد ، از گُلِستانْ ساعتی / از خُمار و سَرگِرانی ، هر سَمَن گردد سِه مَن
وَرْ زمانی بی‌دِلان را ، دَم دَهیّ و دل دَهی / جان رَهَد از تَنگِ ما و ما رَهیم از تنگِ تن
گَر نَدُزدیده‌ست چیزی ، دلْ چرا آویخته‌است؟ / چاره نَبْوَد دُزد را ، در عاقِبَت زآویختَن
گَر چُنین آویختن ، حاصل شُدی ، هر دُزد را / از حَریصی، دُزد گشتی، جُمله عالَمْ، مَرد و زَن
اَنْدَرین آویختن ، کمتر کَراماتی که هست / آبِ حَیوان خوردن است و تا اَبَد باقی شُدن
چاشْنیِّ سوزِ عشقت ، گَر به عَنْقا بَر زَدی / پَر چو پَروانه بِدادی ، سَر نَهادی در لَگَن
صورتِ صُنْعِ تو آمد ، ساعتی در بُتکَده / گَهْ شَمَن[1] بُت می‌شُد آن جا ، گاه بُتْ می‌شُد شَمَن
هر زمانی نَقْش می‌شُد ، نامِ اَحْمَد بر صَلیب / سِرِّ وحدت می‌شنیدند ، آشکارا از وَثَن[2]
عشقَت ای خوبِ خُتَن ، بر دلْ سَواره گشت و گفت: / این چُنین مَرکَب بِبایَد ، تاختن را تا خُتَن[3]
شورِ تو عقلَم سِتَد، با فتنه‌ها دَربافتم / شور و بی‌عقلی بِبایَد ، بافتن را با فِتَن
من کجا ؟ شعر از کجا؟ لیکِن به من دَر می‌دَمَد / آن یکی تُرکی که آید، گویَدَم: هِی کیمْسَن؟[4]
آفتابِ معرفت را ، آفتابی دیگر است / چون بتابد بر خلائق ، روح‌ها آید به تن
تُرکْ کیِ؟ تاجیکْ کیِ؟ ، زَنگی کیِ؟ رومی کیِ؟ / مالِکُ اَلْمُلْکی که داند، مو به مو ، سِرّ و عَلَن
جامهٔ شَعْر[5] است شِعْر و تا دَرونِ شَعْر کیست؟ / یا که حورِ جامهْ‌زیب[6] و یا که دیوِ جامه کَن

۱ – بت پرست ، مرتاض بودایی
۲ – بت
۳ – ختن یا ختا ، نام قدیم چین شمالی.
۴ – تو کیستی (ترکی)
۵ – موی
۶ – جامه زیبا و خوب و پُر زینت

شَعْرَش از سَر بَرکَشیم و حور را در بَر کَشیم   فاعِـــلاتُنْ فاعِـــلاتُنْ ، فاعِـــلاتُنْ فاعِلَن
شمس تبریزی به عشقت ، می کَنَم دندانِ خود   خواب و خور را تَرک کردم،همچو دندان،از بدن

﴿۱۷﴾

آینه‌ای بِـــــزُدایَم ، از جهَتِ دلبرِ من   وای از این خاکِ تَنَم ، تیره دلِ اَکْدَرِ[1] من
رفتْ شب و این دلِ من ، پاک نشُد از گِلِ من   ساقیِ مُسْتَقْبِلِ من ، کو قَدَحِ اَحْمَرِ من؟
رفت دَریغا زَرِ من ، مُرد به ناگَهْ خَرِ من   شُکر که سِرگینِ خَری، دور شده‌ست از دَرِ من
مرگِ خَران سخت بُوَد ، در خُورِ من بَختْ بُوَد   زآنکْ چو خَر دور شود ، باشد عیسیٰ بَرِ من
از پِیِ غَربیلِ عَلَف، چند شُدم مات و تَلَف   چند شُدم لاغَر و کَژ ، بَهرِ خَرِ لاغَرِ من
آنچه که خَر کرد به من ، گُرگِ دَرَنده نکُند   رفت زِ دَرد و غَمِ او ، حَقِّ خدا ، اَکْثَرِ من
تَلْخیِ من، خامیِ من، خواری و بَدنامیِ من   خونِ دل آشامیِ من، خاکْ از او ، بر سَرِ من
شارقِ[2] من، فارقِ[3] من، از نَظَرِ خالقِ من   شمع نبوده دگری ، در نَظَر و مَنْظَرِ من

﴿۱۸﴾

اَبْشِرْ ثُمَّ اَبْشِرْ یا مُؤْتَمَن   اِقْتَرَبَ اَلْوَصْلُ وَ اَفْنَی اَلْمِحَن
فَاجْتَمِعُوا نَقْضیِ ما فاتَنا   مِنْ سَکَرٍ یُلْقَبُ اُمَّ اَلْفِتَن
قَد قَدِمَ اَلسّاقیِ، نِعْمَ اَلسَّقا   قَدْ قَرُبَ اَلْمَنْزِلُ، نِعْمَ اَلْوَطَن
کار تو این است که دل‌پَروَری   پَرورش آمد همه کارِ چَمَن
خَلَّدَکَ اَللهُ لَنا ساقیاً   اَنْتَ لَنَا اَلْبِرُّ وَلِیُّ اَلْمِنَن
نحْنُ عِطاشٌ سَنَدیِ فَاسْقِنا   مِنْ سَکَرٍ یَقْطَعُ رَأْسَ اَلْحَزَن
یُنْشِئُنا صَـــفْوَتُهُ نَشْأَةً   طَیِّبَةَ اَلسِّرِ مَلیحَ اَلْعَلَن
تَرک کُن این گفتجو هَمی باش جُفت   وَاَغْتَنِمِ اَلْفَرْضَ وَ خَلِّ اَلسُّنَن
فَاغْتَنِمِ اَلسُّکْرَ وَ زَمْزِمْ لَنا   تَنْ تَنَتَنْ تَنْ تَنَتَنْ تَنْ تَنَن
قَدْ ظَهَرَ اَلصُّبْحُ وَ خَلِّ اَلْحَرَس   قَدْ وَضَعَ اَلْحَرْبُ فَخَلِّ اَلْمِحَن
طَیِّبَنا اَلرّاحُ وَ نِعْمَ اَلْمُطیب   وَاخْتَلَطَ اَلشَّهْدُ لَنا بِاَللَّبَن

---

۱ – بسیار کدر

۲ – تابان و فروزنده

۳ – جدا کننده ،آنکه میان حق و باطل فرق بگذارد.

نَطْمَعُ فِی ٱلزّایِدِ فَٱزْدَدْ لَنا | فَاسْقِ وَ اَسْرِفْ سَرَفاً مُسْبِعن
سَنِّ لَنا سُنَّتَکَ ٱلْمُرتَضیٰ | رَبِّ لَنا رَنَّةَ ظَبْیٍ اَغَن
نُخُّ هُنا جُمْلَةَ بُعْرانِنا | لَیْسَ عَلَی ٱلاَرْضِ کَهٰذَا ٱلْعَطَن
مَنْ هُوَ لا یَغْبَطُ هٰذَا ٱلسَّقا؟ | مَن هُوَ لا یَعْبُدُ هٰذَا ٱلْوَثَن
ما لِرِسالاتِ هَویً مُنْتَهیٰ | فَٱقْنَعْ بِٱلْاَوْجَزِ یا مُمْتَحَن
قَدْ سَکِرَ ٱلْقَوْمُ وَ نامَ ٱلنَّدیم | نَشْرَبُ بِٱلْوَحْدَةِ نَحْنُ اِذَنْ
مُفْتَعِلُن مُفْتَعِلُن مُفْتَعِلْ | فَعْلَ لَلَنْ ، فَعْلَ للَنْ فَعْلَ لَن

﴿۱۹﴾

از آتشِ رویِ خود ، اَنْدَر دِلَم آتش زن | آتش زِ دِلَم بِسْتان، در چَرخِ مُنَقَّش زن
ای جانِ خوشِ ساده! در اصلْ مَلِک زاده | هرجا که رَویِ، خوشْ رُو، هردَم که زنی، خوشْ زن
ای جسمِ تو را از جانْ، گر فَرق کُند جانم | شمشیر به کَف داری، بر تارَکِ فَرقَش زن
ای طُرّهٔ پُرْ بَندَت ، بُگشاده گِرِه‌ها را | این یک گِرِهٔ دیگر ، بر زُلفِ مُشَوَّش زن

﴿۲۰﴾

از بَدی‌ها آنچه گویم، هست قَصدَم، خویشتن | زآنکه زَهری من ندیدم ، دَر جهان ، چون خویشتن
گَر اشارت با کَسی دیدی، نَدارم قَصدِ او | نی به حَقِّ ذوٱلْجَلال و ذوٱلْکَمال و ذوٱلْمِنَن
تا زِ خود فارغ نیآیم، با دِگَر کَس چون رَسَم؟ | وَرْ بگویم : فارِغَم از خود ، بُوَد سودا و ظَن
وَرْ بِگُفتم نُکته‌ای ، هستَش بَسی تأویل‌ها | گَر غَرَضْ نُقصانِ کَس دارم، نه مَردَم من ، نه زن
از تو دارم اِلْتماسی ، ای حَریفِ رازْدار | حُسنِ ظَنّی در هویٰ و مِهْرِ من ، با خویشتن
دشمنِ جانمْ مَنَم، اَفْغانِ من هم از خود است | کَزْ خودیْ ، خودْ من بِخواهم، هَمچو هیزُم سوختن
چون که یاری را هزاران بار ، با نام و نشان | مَدح‌هایِ بی‌نِفاقَش ، کرده باشم در عَلَن
فَخْر کرده من بَرو ، صد بار پیدا و نَهان | بوده ما را از عزیزی، با دو دیده مُقْتَرَن[1]
گَر یکی عیبی بِگویَم، قَصدِ من عیبِ من است | زآنکه ماهَم را بِپوشَد ، اَبرِ من اَنْدَر بَدَن
رو بِدآن یک وَصْف کردم، کَزْ مَلامَت مَرْ وِرا | بَهرِ حَقِّ دوستی ، حَمْلَش مَکُن ، بر مَکْر و فَن
من خودیِّ خویش را گویم ، که دَر پِنْداشتی | رُو اگر نورِ خدایی، نیست شُو، شُو مُمْتَحَن
ای خودِ من ! گَر همه سِرِّ خدایی، مَحْو شُو | کآنْ همه خود دیده‌ای، پس دیدهٔ خودبین بِکَن

---

۱ – دوست و رفیق

چون خداوندْ شَمسِ دین را می‌سِتایَم، تو بِدان — کاین همه اوصافِ خوبی را ، سُتودَم در قَرَن

﴿۲۱﴾

از چَشمهٔ جانْ رَهْ شُد ، در خانهٔ هر مِسکین — مانندهٔ کاریزی[۱] ، بی‌تیشه و بی‌میتین[۲]
دلْ رویْ سویِ جان کرد: کِای عاشق و ای پُردَرد — بر روزَنِ دِلْبَر رُو ، در خانهٔ خود مَنْشین
ای خواجهٔ سودایی! می‌باش تو صَحرایی — در گُلْشَنِ شادی رُو ، مَنْگَر به غَمِ غمگین
چون پوست بُوَد این دل، چون آتش باشد غَم — وین پوست از آن آتش، چون سُفره بُوَد پُرچین
دل زآتشِ عشقِ او ، آموخت سَبُکْ روحی — از ســـینه بِپَرّیدن ، بر ســاحَتِ علیّین[۳]
چون دیدهٔ دل از غَم، پُرخاک شود ای عَم! — تبریز کجا یابی ، با حَضرتِ شَمس‌اَلدّین؟

﴿۲۲﴾

از دُخولِ هر غَری[۴] ، اَفْسُرده‌ای در کارِ من — دور بادا وَصْفِ نَفْس آلودشان ، از یارِ من
دَر رَمید از تَنگِ ایشان و خَبیثی‌ها و مَکْر — از وَظیفهٔ مَدْحِ یارم، این دلِ هُشیارِ من
خاکِ لَعْنَت بر سَرِ اَفْسوسْ دار و بَدرَگی[۵] — کاو کُنَد از خاکْساری ، در هم این هَنجارِ من
ای بُریده دستِ دُزدی! کاو بِدُزدَد حِکْمَتَم — وآن‌گَهی دُکّان بگیرد ، بر سَرِ بازارِ من
شَرم نَآید مَر وِرا، از رویِ من، شَرم از کجا؟ — ای حَرامَش باد ، هر تَعْلیم ، از اسرارِ من
آن حَرامی کَزْ شَقاوَت ، تا رَوَد گُمرَه رَوَد — یارَبّ و ای ذواَلْجَلال! از حُرمَتِ دِلْدارِ من
خاطرش از زیرکی، با آن ضَمیرَش از صَفا — بر فَرازِ عَرشْ رفتی، یاد کردی یارِ من
ای دلِ مِسکینِ من، از شِرکَتِ ناکَس مَرَم — زآنکه این سُنَّت زِ نا اَهْلان بُوَد ناچارِ من
گَر غَران و مُلَحِدان، مَر آب و نان را می‌خورَنْد — خوردنِ نانْ هیچ نَگْذارم ، پِیِ این عارِ من
صبر کُن تا دَرْ رَسَد، یک مُژده‌ای زآن مَهْلِقا — صبر کُن تا رو نِمایَد ، ابرِ گوهردارِ من
صبرْ آن باشد دلا، کَزْ مَدْحِ آن بَحْرِ صَفا — رو نگردانی ، بلی و بِشْنوی گفتارِ من

---

۱ – قنات

۲ – میتین = کلنگ

۳ – در صحن و سرای بهشت اعلا

۴ – بدکار

۵ – بدطینتی، بدذاتی، بدخواهی، خواری

گیرم از لُطفِ مَعانی ، رفت تمییز از جهان — کِی رَوَد بویِ دل و جانِ یَم[1] دُرْبارِ من؟
وَرْ رَوَد از دیگران بو، از خَدیوَم[2] کِیْ رَوَد؟ — از خداوند شَمسِ دین، آن تا اَبَد تِذْکارِ من
کَزْ شَرابِ جانِ فزا ، آرَد هَمی تبریزْ دَر — لالهها و گُلْبُنان ، بر شیوهٔ رُخسارِ من
ای خداوند، این همه غیرت، زِ رَشکِ سِرِّ توست — ای هوایِ نازنین و شاهِ بیآزارِ من
من قیاسی کردهام ، رَشکِ تو را ، در حَقِّ او — لیک اَنْدَر رَشکِ تو ، باطل بُوَد بر کارِ من
ای خداوند شَمسِ دین، دانم که از چندین حِجاب — بِشْنَود بیداریاَت ، این لابههایِ زارِ من
بینشِ تو بیند این ، کَزْ پَرتوِ رَشکِ خداست — سنگها از هر طَرَف ، بر سینهٔ سَگْسارِ من
از کَرَم مَپْسَند این را ، کاین سوارِ جانِ من — جُز به خَرگاهَت فرود آید ، ازین رَهْوارِ من
وَرْ فرو آید به جُز خَرگاهِ تو ، من از خدا — من فَنایِ مَحْض خواهم، ای خدایا، یارِ من
دوش دیدم کَزْ هَوَس، صد تُخْمِ مارْ اَنْدَر رَگی — دَرفکَندم اِمْتِحان را، تا چه گردد مارِ من
دیدَمَش ماری شُده، او هر زمان، در میفُزود — من پَشیمان گشتم از آن صَنعَت و کِردارِ من
من پشیمانْ قَصدِ او کردم، وَ او از خشمِ خود — بر زمین میزَد هَمی ، دندانِ پُر زَهرْ آرِ من
کاین چُنین شاگردَکی، بَد فعل و بَد رَگْ، سَر کَشد — ای خدا ضایع مَکُن، این رنج و این آزار من

﴿۲۳﴾

از دُر و از گوهر و مرجانِ من — هر زمان نُزْلی[3] بَرَند ، از خوانِ من
مُنهیانِ عقل و غوّاصانِ فکر — از دل آرَند تحفه ها ، بر جانِ من
سالها از تَکْ فرومانَد به سِیر — هفت افلاک ، از یکی جولانِ من
بر فرازِ عرش ، خَرگاهِ مَناست — هشت جَنّت ، گوشهٔ ایوانِ من
از برایِ فتحِ بابِ مشکلات — از کُتُب خانه ، یکی فُرقانِ من
وز برایِ حجّتِ خلقِ جهان — نَصِّ قاطع ، حجّت و برهانِ من
وَر بدانی رنگِ امکان، از چه روست — نقشِ عالَم مبداءِ انسانِ من
روزِ عیدم میکُند بَهرِ ثُبات — خَلقِ عالَم ، کَبْشها[4] قربانِ من

---

۱ – دریا
۲ – امیر
۳ – احسان ، طعام
۴ – قوچ ، و نیز به معنی بزرگتر و مهتر.

زُهره و پروینْ خجالت می‌برند | از عُلوِّ رَفعتِ کیوانِ من
شد عطارد از دل و جان ، مشتری | ماه و خورشیدند ، سرگردانِ من
کوه در وقتِ تجلّی ، شَق شود | هست موسیِ ، واله و حیرانِ من
آتشِ سوزانْ مَر ابراهیـــم را | معجزاتِ من ، گُل و ریحانِ من
جملهٔ ذرّاتِ اشیا ، در ظهور | جمع دارد صورتِ اعیانِ من
در دبیرستانِ اِجمال[1] و فصول[2] | نیست الّا ، حضرت دیّانِ[3] من
عین خود می‌بینم اندر کائنات | هم منم پیدا و هم پنهانِ من
شمس تبریزی‌ست اندر شرق و غرب | همچو خورشید و مَهِ تابانِ من
از ولایت ، شمسه‌ای[4] تقریر کرد[5] | این چنین فرمود ، آن جانانِ من
ور نداری باورم ، اینک ببین | گویِ عالَم، در خَمِ چوگانِ من

﴿۲۴﴾

از زَنگْ[6] لشگر آمد، بر قَلْبِ لشگرَش زن | ای سَرفَرازْ مَردی ! مَردانه بر سَرَش زن
چون آتش آر حَمله، کاو هیزُم است جُمله | از آتشِ دلِ خود ، در خُشک و در تَرَش زن
گَر بَحْر با تو کوشَد، در کینِ تو بِجوشَد | آتش کُن آبِ او را، در دُرّ و گوهَرَش زن
زآن آبْ، آتشِ دل، هرگز نمیرد ای جان | لیکن شود زیاده ، الله و اَکبَرَش زن
هر تیرْ کَژْ تو پَرَّد، هفت آسْمان بِدَرَّد | از قابِ قَوْسْ تیری ، بر پُشتِ اِسْپَرَش زن
هر کَس که بی سَر آید، تو دستْ بر سَرَش نِهْ | وآن کَس که با سَر آید، تو زَخمِ خَنْجَرَش زن
جانی که بَرفُروزَد، در عشقِ تو بِسوزد | خواهی که تازه گردد؟ در حوضِ کوثَرَش زن
از لَعْلِ مِیْفُروشَت، سَرمَستْ کُن جهان را | بِسْتان زِ زُهره چَنگَش ، بر جام و ساغَرَش زن
گر بَحرْ با تو باشد ، وَز کینِ تو بجوشد | آتشْ کُن آبِ او را ، بر دُرّ و گوهَرَش زن

---

۱ – به اختصار سخن گفتن.

۲ – تفصیل مطالب

۳ – دیّان = پاداش دهنده ، حاکم قادر ، مقصود حضرت خداوندی است.

۴ – نقش و نگاری که به شکل خورشید درست کنند و بر بالای قُبّه یا جایی نصب کنند.

۵ – قرار دادن

۶ – زنگیان ، از تیره های سیاه پوستان آفریقا.

ای شَمسِ حَقِّ تبریز، هر کَس که مُنکِر آید / از جَذبِ نورِ ایمان ، بر جانِ کافَرَش زن

(۲۵)

از سُلَیمان نامه‌ای آورده‌اند ، این هُدهُدان / کو زبانِ مُرغْ دانی ، تا شود او تَرجُمان؟

عارفِ مُرغانْست لَکْ لَکْ، لَکْ لَکَشْ دانی که چیست؟ / اَلْمُلکُ لَکْ وَالْاَمْرُ لَکْ وَاَلْحَمْدُ لَکْ، یا مُسْتَعان

وقتِ یِیْلَقِ روح آمد ، قِشْلَقِ تَن را بِهِل / آخِر از مُرغانْ بیآموزید ، رَسمِ تُرکَمان[1]

هَمچو مُرغانْ، پاسْبانیِ خویش کُن، تَسْبیح گویْ / چندگاهی خود شود ، تَسْبیحِ تو ، تَسْبیح‌خوان

بس کُنم زین بادْ پیمودن ، وَلیکِن چاره نیست / زآنکه کَشتیِّ مُجاهِد، کِی رَوَد بی‌بادبان؟

بادْپیمایِ بهار آمـــد ، حَیاتِ عالَمی / بادْپیمایِ خَزان آمد، عَذابِ اِنْس و جان

این بهار و باغِ بیرون ، عکسِ باغِ باطِن است / یک قُراضه‌ست این همه عالَم ، وَ باطِن هست کان

لاجَرَم ما هرچه می‌گوییم ، اَنْدَر نَظْمِ هست / نَزدِ عاشق ، نَقْدِ وَقت و نَزدِ عاقل ، داستان

عقلْ دانایی‌ست و فِعلَشْ نَقل آمد ، با قیاس / عشقْ کانِ بینش آمد ، زآفتابِ کُنْ فَکان

آفتابی کاو مُجَرَّد آمد از بُرجِ حَمَل / آفتابی بی‌نَظیری ، بی‌قَرینی خوش‌قِران

آن کِه لاشَـــرْقیَّةٌ بوده‌ست و لاغَرْبیَّةٌ[2] / زآنکه شَرق و غرب باشد ، در زمین و در زمان

آفتابی کاو نَســـوزد ، جُز دلِ عُشّاق را / مِهْرِ جانْ رَه یابَد آنجا ، نی رَبیع[3] و مِهْرِجان[4]

چونکه ما را از زمین و از زمانْ بیرون بَرَد / از فَنا ایمِن شَویم ، از جودِ او ما جاودان

این زمین و این زمانْ بَیضه‌ست و مُرغی کاَنْدَروست / مُظْلَم و اِشْکَسته پَر باشد ، حَقیر و مُسْتَهان[5]

کُفر و ایمان دانْ دَرین بَیضه ، سپید و زَرده را / واصِل و فارِق میانْشان ، بَرْزَخٌ لایَبْغیان[6]

بیضه را چون زیرِ پَرِّ خویش پَرْوَرْد ، از کَرَم / کُفر و دینْ فانی شُد و شُد مُرغِ وَحدتْ پَرْفشان

---

۱ – اشاره به رسم ترکمن‌هاست که ۴ تا ۶ ماه در سال را به ییلاق و قشلاق میروند ، چنانکه مرغان نیز این چنین کوچ میکنند .

۲ – اشاره به آیه ۳۵ سوره مبارکه نور دارد که میفرماید : "خداوند نور آسمانها و زمین است ".

۳ – بهار

۴ – مُعَرَّبِ مهرگان ، ماه مهر

۵ – خوار

۶ – اشاره به آیه ۲۰ سوره مبارکه الرّحمن دارد که از دو دریای (شور و شیرین) سخن میگوید که با قدرت الهی ، حائل و برزخی در میان آنان وجود دارد تا به هم نیآمیزند .

شَمسِ تبریزی، دو عالَم بود ، بی‌رویَت عَقیم　　هر یکی ذَرّه کُنـــــون ، از آفتابَت توأمان
شمس تبریزی که هستی ، سِرِّ کَشّافِ علوم　　عِلم ها دارد مُکاشِف ، در معانی و بیان

﴿۲۶﴾

از ما مَرو ، ای چراغِ روشن!　　تا زنده شود ، هِزارْ چون من
تا بِشْکُفَد از درونِ هر خار　　صد نَرگس و یاسَمین و سوسن
بر هر شاخی ، هزار میوه　　در هر گُلِ تَر ، هزار گُلْشَن
جانِ شب را ، تو چون چراغی　　یا جانِ چراغ را چو روغن
ای روزَنِ خانه را، چو خورشید!　　یا خانهٔ بَسته را ، چو روزَن
ای جوشَن را، چو دستِ داوود!　　یا رُستمِ جنگ را چو جوشَن
خورشیدْ پیِ تو ، غَرقِ آتش　　وَزْ بَهرِ تو ساختْ ماهْ خِرمَن
نَسْتانَد هیچ کَس ، به جُز تو　　تاوانِ بهـــــار را زِ بَهمَن
از شوقِ تو باغ و راغْ، در جوش　　وَزْ عشقِ تو گُلْ ، دَریده دامَن
ای دوست! مرا، چو سَرْ تو باشی　　من غَم نخورم ، زِ وامْ کردن
روزی که گُذَر کُنی، به بازار　　هم مَرد رَوَد زِ خویش و هم زَن
وآن شب که صَبوحِ او تو باشی　　هم روح بُوَد خَراب و هم تَن
تُرکی کُند آن صَبوح و گوید:　　با هِندویِ شبْ به خشم: سَنْ سَن[1]
تُرکیت ، بِهْ از خَراجِ بُلغار　　هر سَنْ سَنِ تو ، هزار رَهزَن
گفتی که : خَموش ، من خَموشَم　　گَر زآنکه نیآری‌اَم ، به گُفتن
وَرْ گوشِ ربابِ دلْ بپیچی　　در گفت آیَم ، که : تَنْ تَنَنْ تَن
خاکی بودم ، خَموش و ساکِن　　مَستم کردی ، به هست کردن
هستی بِگُذارم و شَوَم خاک　　تا هست کُنی مرا ، دِگَر فَن
خاموش که گفتْ نیز، هستی‌ست　　باش از پـــیِ اَنْصِتُوش[2] اَلْکَن

﴿۲۷﴾

از من تو چه دریابی ، از گونهٔ زرد من؟　　چون تابشِ رویِ تو ، بِگْرفت ز جانِ من

---

۱ – تو هستی تو
۲ – اَنْصِتُو = ساکت باش

ای کارِ من از تو زَر ، ای سیمْبَرِ مَستان　　هم کار به یادَم دِه ، هم سیم و زَرَم بِستان
در عینِ زمستانی، چون گرمْ کُنی مَرکَب؟　　از گرمی مِیدانَت ، بَرْسوخت چو تابستان
گر طفلکِ یک روزه، شب‌هایِ تو را بیند　　از شیرْ بَری گردد ، وز مادر و از پستان
ای وایْ بر آن ساعت، کاین خاطرِ چون پیلَم　　سرمستِ شما گردد ، یاد آرَد هندُستان
روزی که تَبِ مرگم ، یک‌باره فروگیرد　　هر باره ز من گردد ، از آتشِ تبْ مَستان
تو از پسِ پردهٔ دل ، ناگاه سَری دَرکُن　　تا هر سرِ مویِ من ، گَردند چو سَرمَستان
هر خاطرِ من بِکْری، بر بام و دَر از عشقت　　چندان بِکُند شیوه ، چندان بِکُند دَستان
تا تابشِ رویِ تو، دَرپیچد ، در هریک　　وز چون تو شَهی گردد، بر خاطرم آبِستان
شمس‌الحق تبریزی، هرکس که ز تو پرسد　　می‌بینم و می‌گویم ، از رَشکْ کُدامَستان؟

﴿ ۲۸ ﴾

اَطْیَبُ ٱلْاَسْفارِ عِندي اِنْتقالي مِنْ مَکان　　فَٱلْمَکاناتُ حِجابُ عَنْ عِیانِ ٱللّامَکان
اَلْمَکاناتُ خَوابي، لا مَکانْ بَحْرُ ٱلْفُرات　　یُنْتِنُ ٱلْماءَ ٱلزُّلالَ طولُ حَبْسٍ فِی ٱلْحُبان
فِی ٱلْبَیانِ اِنْفِراجٌ فيِ مَطارٍ لِلضَّمیر　　یا ضَمیري طِرْسِراراً لا تَطِر صَوْبَ ٱلْبَیان
اِنْتِقالٌ لِلدَّجاجِ وَسْطَ دارٍ لِلْحُبُوب　　وَ ٱنْتِقالٌ لِلطُّیُورِ فَوْقَ جَوٍّ لِلْاَمان
یا فَتیٰ شَتّانَ بَیْنَ اِنْتِقالٍ وَ ٱنْتِقال　　اِنْتِقالٍ فيِ هَوانٍ وَ ٱنْتِقالٍ فيِ جِنان
فيِ کِلَا ٱلنَّقْلَیْنِ ذَوْقٌ فِی ٱبْتِداءِ ٱلْاِنْتِهاضْ　　اِنَّما ٱلْفَرْقُ سَیَبْدُوا آخِراً لِلْاَفْتِتان

﴿ ۲۹ ﴾

اَطْیَبُ ٱلْاَعْمارِ عُمْرٌ فيِ طَریقِ ٱلْعاشِقین　　غَمْزُ عَیْنٍ مِن مِلاحٍ فيِ وِصالٍ مُسْتَبین
رُؤْیَةُ ٱلْمَعْشُوقِ یوماً فيِ مَقامٍ مُوحِشٍ　　زادَ طیباً مِنْ جِنانٍ فيِ قیانٍ حُورِ عین
عَفِّرُوا مِنْ تُربِ بابٍ بُغْیَةٌ وَجْهِي مَداً　　فَهْیَ زادَتْ لُطْفَها عِنْدي مِنَ ٱلْماءِ ٱلْمَعین
غارَ جِسْمِي اَنْ یَراهُ عاذِلٌ اَوْ عاذِرٌ　　اِنَّهُ یَحْکي صِفاتاً مِنْ صِفاتِ شَمْسِ دین
حَبَّذا سُکْرُ حَیاتیٌّ مُزیلٌ لِلْحَیا　　اِشْرَبُوا اَصْحابَنا تَسْتَمْسِکُوا ٱلْحَقَّ ٱلْمُبین
سَیِّداً مَوْلاً کَریماً عالِماً مُسْتَیْقِظاً　　اِسْتَرِقِّ ٱلْعَبْدَ ذاکَ ٱلطّاهِرُ ٱلرّوحُ ٱلْاَمین
حَبَّذا ظِلّاً ظَلیلاً مِنْ نَخیلٍ باسِقٍ　　آمِنٍ مِن کُلِّ خَوْفٍ اَوْ بَلاءٍ اَوْ مَکین
تَمْرُهُ یُصْفِي عُقُولاً کُدِّرَتْ اَنْوارُها　　فَاعْجِبُوا مِنْ مُسْکِرٍ مُسْتَکْثِرٍ ٱلرَّأیَ ٱلرَّزین

﴿ ۳۰ ﴾

اَعمالِ خلق را ، چه بَها می‌کُنی؟ مَکُن　　جان را چه در بلا و فنا می‌کُنی؟ مَکُن

در بیشه‌ای بِتاز ، هُژَبرانِ[1] خشمگین
اندر تَنَم شها ، چه رها می‌کنی ؟ مکن

گر گَبْر و مؤمن است، چو کُشته براي توست
بر شخصِ مُرده ، چه غَزا[2] می‌کنی؟ مکن

بیهوش شو چو موسیِ، از حرصْ پاکْ شُو
مانند کوهِ طور ، چه صدا می‌کنی؟ مکن

رُو پاک شُو چو عیسیِ و بسْ مُرده زنده کُن
فرزند را به مرگ ، چه فنا می‌کنی؟ مکن

شمس‌الحق! ای نظامِ زمین و فَلَکْ ز تو
با یارِ مختلف ، چه دَغا[3] می‌کنی ؟ مکن

﴿۳۱﴾

أُقْتُلوني يا ثِقاتي، اِنَّ قَتِل قلب الجنان
وَٱلْحَياتُ فِي ٱلْمَمات، في جنايات ٱلْحِسان

قَد هَدانا رَبُّنا مِن سَقامٍ طَبَّنا
قَدْ قَضىٰ ما فاتَنا، نِعْمَ هٰذَا ٱلْمُسْتَعان

اُقْچِلَرْدُر گُزلَرِي خُوش نشان اُول قَشْلَری
أَلْدُرُرْ یوز سَواری کِمْ دیور آلْب ارسَلان

نُورُکُم فِي ناظِري و حُسْنُكُم في خاطِري
اِنَّ رَبّي ناصِري، رَبِّ وَزِدْ هٰذَا ٱلْقِران

ربَّ طَيْفُ فِي ٱلْحَشا، نِعْمَ ماشٍ قَدْ مَشا
قَدْ سَقانا ما يَشافى ، في كُؤُسٍ كَٱلْجِفان

أُرْفُضُوا هٰذَا ٱلْفِراقْ وَاكْرِمُوا بِٱلْاِعْتِناقْ
وَٱرْغَبُوا فِي ٱلْاِتِّفاق، وَٱفْتَحوا بابَ ٱلْجِنان

وَقتِ عِشرتْ هر کَسی،در گوشه‌ای خَلْوَت رَوَد
عِشرت و شُربِ مرا ، می‌نباید شُد نَهان

از کَفِ این نیک‌بَختْ ، مِیْ خورم ، هَمچون درخت
وَرْنه من سَرسَبز، چون می‌رَوَم مَست و جوان؟

آشکارا چون درخت و مِیْ خورم از جامِ بخت
چون شجرْ سرسبز و خُرَّمْ میروم، در خود نهان

چون سِنان است این غَزَل، اندر دل و جانِ دَغَل
گر فزون شد، عیب نَبْوَد، این درازی در نهان

﴿۳۲﴾

اگر امروز دِلْدارم، دَرآیَد هَمچو دیِ خَندان
فَلَک اَنْدَر سُجود آید، نَهَد سَرْ از بُنِ دندان

اَلا يا صاحِ لا تَعْجَلْ بِقَتْلي قَدْ دَنَا ٱلْمَقْتَلْ
تَرَفَّقْ ساعَةً وَٱسْأَلْ وَصِلْ مَنْ بادَ بِٱلْهِجْران

بگفتم: ای مَهِ خندان، چرا دل کرده‌ای سِندان؟
ببین این اشکِ بی‌پایان، طَوافی کُن بَرین طوفان[4]

عَذيري مِنْکَ يا مَوْلا، فَاِنَّ ٱلْهَمَّ اِسْتَوْلىٰ
وَ اَنْتَ بِٱلْوَفا اَولىٰ، فَلا تُشْمِتْ بِيَ ٱلشَّيْطان

مرا گوید: چه غَم دارم؟ دلْ آواره، چه کم دارم؟
نه بیمارم، نه غَم‌خوارم، مرا نَگْرفت غَمْ چندان

---

۱ – هژبر = شیران

۲ – جنگ

۳ – دغلی و حیله گری

۴ – طُوف کنندگان

اَلا یا مُتْلِفی زُرْنی لِتُحْیینی و تَنْشُرْنی
قَدْ اِسْتَوْلَیْتَ فَانْصُرنی فَاِنَّ ٱلفَضْلَ بِالْاِحْسان

مَکُن جانا مَکُن جانا، که هم خوبیّ و هم دانا
کَرَم مَنْسوخ شُد مانا[1]، نشُد مَنْسوخ ای سُلطان

وَ ما ذَنْبی سِوىٰ اِنّی عَدیمُ ٱلصَّبْرِ فی فَنّی
فَلا تُعْرِضْ بِذا عَنّی وَجُدْ بِٱلْعَفْوِ وَ ٱلْغُفْران

عَجَب گردد دل و رایَشْ ، زِ بی‌باکی به بَخشایش
خدایا مِهرْ اَفْزایش، مَحالی را بِسازْ امکان

اَتَیْناکُـــم اَتَیْناکُـــم فَاَحْیُـــونا بِلُقْیـــاکُم
وَ سَقُّونا بِسُقْیاکُم خُذُوا بِٱلْجُودِ یا اِخْوان

شَفیعی گَر تو را گیرد ، که آن بیچاره می‌میرد
دلِ تو پَند نَپْذیرد، پَسْ این دَردی‌ست بی‌دَرمان

دَخَلْتُ ٱلنّارَ سَکْراناً حَسِبْتُ ٱلنّارَ اَوْطاناً
اَلِفْتُ ٱلنّارَ اَحْیانا فَمَنْ ذایَأْلِفُ ٱلنّیران؟

چو بیند سوزِ من گوید، که: این زَرق است یا بَرقی؟
چو بیند گریه‌ام گوید،که: این اشک است یا باران؟

خَلیلی قَدْ دَنا ثُقْلی بِلا قَلْبٍ وَ لا عَقْلٍ
وَ لا تُعْرِضْ وَ لا تَقْلِ وَ لا تُرْدینی بِٱلنِّسْیان

مرا گوید که: دَردِ ما، بِهْ از قَند است و از حَلْوا
تو را صَرع است یا سودا، کَس از حَلْوا کُند اَفْغان؟

یَقُولُ خادِعُ ٱلْمَعْشَر: بَلاءُ ٱلْعِشْقِ کَٱلسُّکَّر
وَ شَوْکُ ٱلْحُبِّ کَٱلْعَبْهَرْ فَما یُبْکیکَ یا فَتّان؟

زِ رَنجَمْ گنج‌ها داری، زِ خارَمْ جُفتِ گُلْزاری
چه می‌نالی به طَرّاری؟ مَنَم سُلطانِ طَرّاران

جَراحاتُ ٱلْهَوىٰ تَشْفی کُدوراتُ ٱلْهَوىٰ تُصْفی
بُرُوداتُ ٱلْهَوىٰ تُدْفی وَنیرانُ ٱلْهَوىٰ رَیْحان

مَگَر خواهی که خامان را ، بیَندازی زِ راهِ ما
که می‌مویی و می‌گویی، چُنین مَقْلوب با ایشان؟

اِذَا ٱسْتَغْنَیْتَ لا تَبْخَلْ تَصَدَّقْ فِی ٱلْهَوىٰ وَٱنْحَلْ
فَبِئْسَ ٱلْبُخْلُ فِی ٱلْمَأْکَلْ وَ نِعْمَ ٱلْجُودُ فِی ٱلْاِنْسان

چو در بَزمِ طَرَب باشی، بَخیلی کم کُن ای ناشی
مَبادا یارْ زِ اُوباشی ، کُند با تو همین دَستان

اَلا یا ساقیاً اَوْفِرْ وَلا تَمْنُنْ لِتَسْتَکْثِرْ
اَدِرْ کاساتِنا وَٱسْکَرْ فَاِنَّ ٱلْعَیْشَ لِلسَّکْران

چو خوردی صِرفِ[2] خوش‌بو را ، بِدِه یاران مِیْ جو را
رَها کُن حِرصِ بَدخو را ، مَخور مِیْ جُز دَرین میدان

فَلا تَسْقِ بِکاساتٍ صِغارٍ، بَلْ بِطاساتٍ
وَ اَمْدِدْنا بَجَرّاتٍ عِظامٍ یا عَظیمَ ٱلشّان

بِده جامِ عَصیرانه[3]، که آوَرْدی زِ میخانه
سَبو را ساز پیمانه، که بی گَهْ آمدیم ای جان

سَقانا رَبُّنا کاساً مُراعاةً وَایناساً
فَنِعْمَ ٱلْکاسُ مُقْیاساً وَ بِئْسَ ٱلْهَمُّ کَٱلسِّرحان

بیار آن جامِ خوشْ دَم را، که گَردن می‌زَنَد غَم را
بیار آن یارِ مَحْرم را، که خاکِ اوست صد خاقان

اِذا ما شِئْتَ اِبْقائی، فَکُنْ یا عِشْقُ سَقّائی
وَ مِلْ بِٱلْفَقْرِ تِلْقائی وَ اَنْتَ ٱلدَّیْنُ وَ ٱلدَّیّان

---

۱ – همیشگی و جاویدان و ماندنی

۲ – شراب آمیخته به آب

۳ – عَصیر = فشرده شده

مِیْ ای کَزْ روحْ می‌خیزد، به جامِ فقر می‌ریزد　　حَیاتِ خُلْد انگیزد، چو ذاتِ عشقْ بی‌پایان
اَلا یا ساقیَ اَلسَّکْریٰ، اَنِلْ کاساتِنا تَتْریٰ　　تُسَلّیِ اَلْقَلْبَ بِاَلْبُشریٰ تُصَفّینا عَنِ اَلشَّنآن
دَغَل بُگْذار ای ساقی، مکُن این حیله دَر باقی　　که صافِ صافِ راووقی[۱] ، مِثالِ بادهٔ خُم دان
سَنا بَرْقُ لِساقینا بِکاساتٍ تُلاقینا　　تُضیءُ فی تَراقینا بِنُورٍ لاحَ کَاَلْفُرقان
زهی آبی که صد آتش ، زَنَد در دل ازو شُعله　　یکی لَوْن است و صد اَلْوان ، شود بر رویْ ازو تابان
فَماءٌ مُشْبِهُ اَلنّارِ عَزیزٌ مِثْلَ دینارٍ　　فَدَیْناهُ بِقِنْطارٍ بِلا عَدٍّ وَلا میزان
شرابی چون زَرِ سوری[۲]، ولی نوری، نه انگوری　　بَرَد از دیده‌ها کوری، بِپَرّانَد سویِ کیوان
اذا اَفْناکَ سُقْیاها وَ زادَ اَلشُّرْبُ طَغْواها　　فَاِیّاکُمْ وَ اِیّاها وَ خَلُّوا دَهْشَةَ اَلْحَیْران
چو کرد آن مِیْ دِگَرسانَش ، نِمود آن جوش و بُرهانَش　　اَنَا اَلْحَقْ بِجْهَد از جانَش، زهی فَرّ و زهی بُرهان

﴿۳۳﴾

اگر تو عاشقی ، غَم را رها کُن　　عَروسی بین و ماتَم را رها کُن
تو دریا باش و کَشتی را درآنداز　　تو عالَم باش و عالَم را رها کُن
چو آدم توبه کُن، باز آ به جَنَّت　　چَهْ و زندانِ آدم را رها کُن
بَرآ بر چَرخْ ، چون عیسیّ مَریَم　　خَرِ عیسیِّ مَریَم را رها کُن
وَگَر در عشقِ یوسُف، کَفْ بُریدی　　هَمو را گیر و مَرهَم را رها کُن
وَگَر بیدار کردتْ زُلفِ دَرهَم　　خیال و خوابِ دَرهَم را رها کُن
نَفَخْتُ فیهِ مِنْ رُوْحی[۳] رسیده‌ست　　غَمِ بیش و غَمِ کَم را رها کُن
مُسَلَّم کَنْ دلْ از هستی ، مُسَلَّم　　امیدِ نامُسَلَّم را رها کُن
بگیر ای‌شیرزاده ، خویِ شیران　　سَگانِ نامُعَلَّم را رها کُن
حَریصان را جِگَرْخون بین و گَرگین　　گَرِ ناسورِ مُحْکَم را رها کُن
بَرآن آرَد تو را ، حِرصِ چو آذر　　که ابراهیمِ اَدهَم را رها کُن
چو بِشکافَد تو را، شمشیرِ عشقت　　همو داروست، مَرهَم را رها کن

---

۱ – شرابِ پالوده

۲ – سرخ

۳ – " از روحِ خود در او دمیدم " ، اشاره به سخن خداوندی در آیه ۲۹ سوره مبارکه "حِجْر" دارد که به هنگام خلقت حضرت آدم "ع" ، بیان فرموده است .

بجو آن را ، که آدم بُرد ، با خویش | غمِ میراثِ آدم را رها کن
حریفِ عشقِ مریم کیست؟ عیسیٰ | نِدای عیسیٰ، تو مریم را رها کن
به دستِ خویش،آتش در جهانْ زن | برای دوست ، عالَم را رها کن
به بازارْ اندر آ ، سرمست و شیدا | بِشو رُسوا و مَحرَم را رها کن
خَمُشْ ، زآن نوع، کوتَه‌کُن سُخَن را | که اَللهْ گویِ اَعْلَم را رها کُن
چو طالِع گشت ، شَمسُ الدّینِ تبریز | جهانِ تنگِ مُظْلِم[1] را رها کُن

﴿۳۴﴾

اگر خواهی مرا ، مِیْ در هوا کُن | وَگَر سیری زِ من ، رفتمْ رَها کُن
نِیَم قانِع ، به یک جام و به صد جام | دو ساله پیشِ تو دارم، قَضا کُن
بِدِه مِیْ ، گَر نَنوشَم، بر سَرَم ریز | وَگَر نیکو نگفتم، ماجَرا کُن
من ار قَندم، مرا گویی: تُرُش شُو | تو ماشی را بگیر و لوبیا کُن
سَرِ خُم را به کَهْگِلْ ، هینْ مَبَنْدا | دلِ خُم را بَرآوَر، دِلْگُشا کُن
مرا چون نِیْ ، دَرآوردی به ناله | چو چَنگَمْ ، خوش بِساز و بانَوا کُن
اگرچه می‌زنی سیلیم ، چون دَفْ | که آوازِ خوشی داری، صدا کُن
چو دَفْ ، تَسلیم کردم ، رویِ خود را | بِزَن سیلیّ و رویَم را قَفا کُن
هَمی زایَد زِ دَفّ و کَفْ ، یک آواز | اگر یک نیست ، از هَمْشان جُدا کُن
حَریفِ آن لبی ای نِیْ ! شب و روز | یکی بوسه پِیِ ما اِقْتِضا کُن
تو بوسه‌باره‌ایّ و جُمله خواری | نگیری پَند ، اگر گویم: سَخا کُن
شُدی ای نِیْشِکَر ، زَافْسونِ آن لب | زِ لبْ ، ای نیشِکَر، رُو شُکرها کُن
نه شُکر است این نَوایِ خوشْ که داری؟ | نَوایِ شِکَّرین داری ، اَدا کُن
خَموش ، از ذِکرِ نِیْ ، می‌باشْ یکتا | که نِیْ گوید که یک تا را سه تا کُن

﴿۳۵﴾

اگر سِزایِ لبِ تو نَبْوَد ، گفتهٔ من | بَرآر سنگِ گِران و دَهانِ منْ بِشْکَن
چو طِفْلْ بیهُده گوید ، به مادرِ مُشْفِق | پِیِ اَدَبْ لبِ او را ، فرو بَرَد سوزَن
دو صد زبان و دهان، از برایِ غیرِ لَبَت | بِسوز و پاره کُن و بَرْدَران و بَرْهم زن

---

۱ – تاریک

چو تشنه آید گستاخ ، بر لبِ دریا — به موجْ تیغ بَرآرَد ، بِبُرَّدَش گَردن
غُلامِ سوسَنم ایرا ، که دید گُلْشَنِ تو — زِ شَرمِ نرگسِ تو، دَه زبانْ شُدَش اَلْکَن
وَلیک من چو دَفَم، چون زنی تو کَفْ بر من — فَغان کُنم که رُخَم را ، بِکوبْ چون هاوَن
مرا زِ دست مَده، تا سَماعْ گَرْم بُوَد — بِکَش تو دامَنِ خود، از جهانِ تَرْدامَن
بلی! زِ گُلْشَنِ معنی‌ست، چَشمها مَخْمور — وَلیکْ نَغمهٔ بُلبُل، خوش است در گُلْشَن
اگر تَجَلّیِ یوسُفْ ، برهنه خوب‌تَر است — دو چَشمْ ، باز نگردد ، مَگَر به پیراهن
اگر چه شَعْشَعهٔ آفتابِ جان، اصل است — بَرآن فَلَک ، نرسیده‌ست آدمی، بی‌تَن
خَمُش که گَر زَنخَمْ [1]، مُرده شویْ بَربَنْدَد — زِ گورِ من شِنَوی این نَوا، پَس از مُردن

﴿۳۶﴾

اَلا ای بادِ شبگیرم ! بیار اَخبار شَمسُ اَلدّین — خداوندم ! ولی دانی تو از اسرارِ شَمسُ اَلدّین
کَسی کَزْ نامِ او بر بَحْر ، بی‌کَشتی عَبَر یابی — چو سامَنْدَر[2] زِ مِهْرِ او، رَوی در نارِ شَمسُ اَلدّین
کَرامَت‌ها که مَردان ، از تَفاخُر ، یادِ آن آرَنْد — به ذاتِ حَقْ کَزآن دارد، هَماره عارْ شَمسُ اَلدّین
یکی غاری‌ست کَانْدر وِیْ، زِ سِرِّ سِرّها، وَحی است — بُرونِ غارْ، حَقْ حارِس، درونِ غارْ،شَمسُ اَلدّین
زِ جسم و روح‌ها بُگْذر، حِجابِ عشقْ هم، بَردَر — دو صد مَنْزِل از آن سوتَر، بِبین بازارِ شَمسُ اَلدّین
اَیا رُوحی تَرَفْرَفْ، فی فَضاءِ اَلْعِشْقِ وَاسْتَشْرِفْ — وَطِرْفی جَنَّةِ الْاَسْرارِ مِنْ اَنْوارِ شَمسُ اَلدّین
قَلائِدهایِ[3] دُرّ دارد ، بَناگوشِ ضَمیرِ من — از آن اَلْفاظِ وَحی‌آسایِ شِکَّربارِ شَمسُ اَلدّین
ایا ای دلْ، تو آن‌جایی، که نوشَت باد وصلِ او — وَلیکِن زَحمَتَش کم دِهْ، مَکُن آزارِ شَمسُ اَلدّین
بَصَر در دیده بِفْزایَد، اگر در دیده رَهْ یابد — به جایِ توتیا و کُحْل، ناگَهْ خارِ شَمسُ اَلدّین
به هر سویی چو تو ای دلْ، هزاران زار دارد او — مَپِنْدار از سَرِ نَخْوَت ، تویی بَسْ زارِ شَمسُ اَلدّین
به لُطفِ خویش یک چندی، مهارِ اُشْتُرَش دادَت — وَگَرنه خود کِه یارَد آن ،که باشد یارِ شَمسُ اَلدّین ؟
زهی فَرقی از آن روزی ، که پیشَش سَجده می‌کردم — که آن روزی که می‌گفتم : بُد اینجا یارْ شَمسُ اَلدّین
خَرابی دین و دنیا را ، نباشد هیچ اِصْلاحی — مَگَر از لُطفِ بی‌پایان و از هَنْجارِ شَمسُ اَلدّین
شبِ تاریکِ تو ای دل ، نَبیند روز را هرگز — مَگَر از نور و از اشراقِ آن رُخسارِ شَمسُ اَلدّین

---

۱ – چانه
۲ – سمندر ، حیوانی که گویند در آتش نمیسوزد.
۳ – جمع قلاده

عَجَب باشد که روزی منْ ، بگیرم جامِ وصلِ او
شَوَم مَست و هَمی‌گویم که: منْ خَمّارِ شَمسُ ٱلدّین

که بَختِ من چُنان خُفته‌ست، که بیداری ندارد رو
مَگَر از بَخت و اَقبالِ چُنان بیدارِ شَمسُ ٱلدّین

نَبودَت پیش از این مِثْلَش، نباشد بعد از اینْ دانم
زِ لوحِ سِرّها واقِف، وَز آن هُشیارْ شَمسُ ٱلدّین

بِزَد خود بر دَرِ امکان، که مانندش بُرون نَآیَد
زِ اوصافِ بَدیعِ خویش، خودْ مِسْمارْ شَمسُ ٱلدّین

یکی جوبارِ روحانی‌ست، که جان ها جان از او یابَند
شده حاکم به کُلّیَه ، بَرآن جوبارْ شَمسُ ٱلدّین

سَمِعْتُ ٱلْقَومَ کُلَّ ٱلْقَوْمِ اَعْلاهُمْ وَ اَصْفاهُمْ
عَلی تَفْضیلِهِ جِدًّا عَلَی الْاَخْیارِ[1] شَمسُ ٱلدّین

وَ اِنْ کانَتْ اَیادیهِ ، وَ اِفْضالاً اَتانیهِ
وَ اَحْیَی ٱلرُّوحَ مَجّانًا، لِمَنْ اِدْرارِ[2] شَمسُ ٱلدّین

فَروْحی خَطَّ اِقرارًا بِرِقٍّ اَلْفَ اِقْرارِ
وَ اِنْ کانَ قَدِ ٱسْتَغْنیٰ مِنَ الْاِقْرارِ شَمسُ ٱلدّین

هَدیٰ قَلْبی اِلیٰ وادٍ کَثیرٍ خِصْبُهُ جِدًّا
عَلیهِ ٱلْغَیْثُ مَوْصُولاً لِمَنْ مِدْرارِ شَمسُ ٱلدّین

اَیا تَبْریزُ سَلَّمنا، عَلی نادیکَ تَسْلیمًا
فَبَلِّغْ صَبْوَتي وَٱلْهَجْرَ بِالْاَعْذارِ شَمسُ ٱلدّین

﴿۳۷﴾

اَلْعِشْقُ یَقُولُ لی: تَزَیَّنْ
اَلزّینَةُ عِنْدَنا تَیَقَّن

لا تَنْظُرْ غَیْرَنا فَتَعْمیٰ
لا تَلْهَ عَنِ ٱلْیَقینِ بِاَلظَنّ

لا عَیْشَ لِخایِفٍ کَئیبٍ
لا تَبْرَحْ عِنْدَنا فَتَأْمَن

مَنْ کُنْتُ هَواهُ کَیْفَ یَهْلِک؟
مَنْ کُنْتُ مُناهُ کَیْفَ یَحْزَن

اَلْعَقْلُ رَسُولُنا اِلَیْکُمْ
ذاکَ حَسَنٌ وَ نَحْنُ اَحْسَن

اَخْشَوْشِنُ بِاَلْبَلا و اَرْضیٰ
فَاَلْهَجرُ مِنَ ٱلْبَلاءِ اَخشَن

مَنْ رامَ اِلَی ٱلْعُلیٰ عُرُوجاً
هٰذا سَبَبٌ اِلَیْهِ یَرْکَن

یا مُضْطَرِباً، تَعالَ وَٱفْلَحْ
في مَسْکَنِنا وَ نِعْمَ مَسْکَن

﴿۳۸﴾

امروز تو خوش‌تَری وَ یا من؟
بی‌من تو چگونه‌ای وَ با من؟

نی نِی، من و تو مگو، رَها کُن
فَرقی خود نیست ، از تو تا من

بی‌تو بودی ، تو بَر سَرِ چَرخ
بی‌من بودم ، به سال‌ها من

۱ – هر روز شنیدم از قوم ، از پاکترین و بلندمرتبه ترینِ آنها در برتریِ قطعی شمس الدّین بر همه نیکوکاران.

۲ – جیره و مستمری که به کسی دهند.

در پوستْ من و تو ، هَمچو انگور — در شیره کجا تو و کجا من؟
از بُخل بِجَست و در سَخا ماند — آن حاتمِ طَیّ[1] و گفت: ها من
من بُخْل و سَخا نِثار کردم — ای بیشْ زِ حاتِم از سَخا من
ای جانِ لَطیفِ خوش‌لِقا ، تو! — ای آینــه‌دارِ آن لِقــا ، من!

﴿۳۹﴾

امروز ساقیِّ نهان ، بنمود از جان ، صد جهان — کمتر ز ذرّه شد نهان ، پیشِ تَنْ ای خورشیدِ جان!
عالَم مثالِ دَر بُوَد ، پیشِ سَرا ، کآن سَر بُوَد — بر دَرِ مَمان دیگر درآ ! خوش در سَرایِ دیگران
همچون گدا بر دَر نشین، قانع به نانی، ای گُزین! — مانندِ میرانْ اندرآ ، بر خوانِ حق شو میهمان
خوانِ خدایی را ببین ، از جان و دل، آن را گُزین — میِ‌خور ز ساقی، باده‌ای ، کَز وِی بمانی جاودان
بر خوان ببین آن شاه را ، آن خسروِ آگاه را — عشقش‌گُزینْ در پایْ‌شُو، بر خوانِ وحدتْ میرِ خوان
او شاهی‌ای بخشد تو را ، در مُلکَتِ بی‌مُنتها — تا بر همه شاهانِ دینْ ، کرده اَبد حُکمت روان
گرچه عظیم‌است او دِلا! یابی ز وِیْ عِزّ دگر — هرچند ایشان خود شَهَند ، از خود شَوی تو شَه‌نِشان
بینا شَویِ از رویِ او ، رَخشانْ شَوی در سویِ او — بی‌لبْ خُوری حلوایِ او ، بی‌پا شَوی آنجا دَوان
هرسو ببینی صورتی ، در لطف و خوبی آیتی — نقشی نماید او تو را ، ذرّه به ذرّه خود روان
نقشی مَبین تو ای پسر ، کآن آب باشد ، سَر به سَر — بنگر چنین ای بی‌خبر، نقشِ خوشِ روحانیان
نه جبرئیل اندر نظر، از بهرِ مریم شد بَشَر؟ — نقشِ‌جوان‌گشت آن گُهَر ، از خود نه پیر است و جوان
بنمود خود را اَمْرَدان[2] ، افلاکْ پیششْ لوطیان — دانسته لوطی را از آن، کایشان نه اِنس اند و نه جان
گه نور بینی گه شَرر ، گاهی مَلَکْ گاهی بَشَر — در عالَمِ کشفْ ای پسر! نه خون نه رگ ، نه استخوان
آن نقشْ نَبْوَد، او بُوَد ،گه شیر و گه آهو بُوَد — با هو بگو ،گر هو بُوَد ، آن نقش‌ها در لامکان
وقت سماع‌است اَلصَّلا ، بگذار گفتارِ بَلیٰ — بشنو رباب و دفّ و نِی ، پایی بزن ، دستی فشان
آمد خیالِ شمس دین ، در دیدهٔ بینا ببین — گر عاقلی اینک ببین ، بگذر ز تقلید و بیان

﴿۴۰﴾

امروز سَرکَشان را، عشقَت زِ جِلْوه کردن — آوَرْد بارِ دیگر، یکْ‌یک بِبَسته گَردن
رُو رُو! تو در گُلِستان، بِنْگَر به گُل‌پَرَستان — یک لحظه سَجده کردن ، یک لحظه باده خوردن

---

۱ – حاتم طایی
۲ – نامردان

نَگْذارد آن شِکَرْخو، بر ما زِ ما ، یکی مو
چون صوفیانِ جان را، این است سَر سِتُردن

دندانِ تو چو شُد سُست، بر جاشْ دیگری رُست
می‌دان که همچُنین است، بَرِ مُرده جانْ سِپُردن

ای خَصْمِ شَمسِ تبریز! ای دُزدِ راه و مُنْکِر!
می‌باش در شِکَنجه، از خویش در فشُردن

﴿۴۱﴾

ای آتشِ آتش‌نشان! این خانه را ویرانه کن
وین عقلِ من بِستان ز من، بازَم ز سَر دیوانه کن

بِشکَن درِ خُمخانه را، بِستان سَبُکْ پیمانه را
برهم زن این افسانه را ، زُهدِ مرا افسانه کن

ساقی بیار آن جام را ، بِسْتان ز من آرام را
بگذار این اسلام را ، رُو کعبه را بتخانه کن

ای عاشقِ عاشق بُرو! جان را به جامی کُن گِرُو
زآن جامِ جَمْ رَمزی شنو، سَر در سرِ پیمانه کن

ای عشقْ با چندین جفا! چون سوختی جانِ مرا
رُو یک‌دمی بهرِ خدا ، قصدِ درِ جانانه کن

ای آفتابِ آسمان ! از شرمِ رخسارت نهان
گر فتنه خواهی در جهان ، زُلفینِ خود را شانه کن

ای شمس‌تبریزی بیا! گر خود شُده‌ستم در عَنا[۱]
آتش بِزن عقلِ مرا ! بازَم زِ سَرْ دیوانه کن

﴿۴۲﴾

ای بُتِ همچو ماهِ من! چه می‌کُنی به راهِ من؟
بی‌خبری ز آهِ من ، چیست بگو گناه من؟

رَشک گُل و سَمَن شدی، مَه‌رخ و سیم‌تن شدی
تشنه به خونِ من شدی، چیست بگو گناه من؟

من ز غمت به صد بلا ، گشته اسیر و مبتلا
دور شدی ز ما چِرا ؟ چیست بگو گناه من؟

من ز غمت فغان کنم ، رویْ بر آسمان کنم
شور در این جهان کنم ، چیست بگو گناه من؟

قصد کنی به کُشتنَم، این سَر و تیغ و گردنم
با همه جُورَت ای صنم، چیست بگو گناه من؟

ای گلِ سرخِ باغِ من ! مَرهَمِ دَردِ داغِ من
گوهرِ شبْ چراغِ من ، چیست بگو گناه من؟

رُو! تو بگو به شمسِ دین،کاو نَکُشَد، وَگر کُشَد
هیچ نگویمش بُتا ! چیست بگو گناه من؟

﴿۴۳﴾

ای در زمین و آسمان، پیدا و پنهانْ همچو جان!
چون باد و خاکْ آمیختی، تو لامکانْ اندر مکان

گاهی درونِ گِل رَویِ ، گاهی درونِ دل رَویِ
ای در نشان کرده نهان، لطفتْ جهانی بی‌نشان!

اندر تنِ عالَم چو جان ، هستی تو سلطانِ نهان
در مردمانْ چون بنگری، ای هم تویی،چون مردمان

هم حاصلِ دریا تویی ، هم پست و هم بالا تویی
با ما تویی، بی‌ما تویی، هم در جهانْ، هم بی‌جهان

همچون که جانْ فارغ ز تن ، مشغولِ جانِ باغ و تن
آخِر تَنِ محکومِ ما ، بی‌پا و بی‌سَرْ ، شد روان

---

۱ – رنج

پویان و جویانْ پیشِ او ، هم دست کردم ، هم سَبو — زنده ازو، هر چارْ سو،جنبان به حُکمش، هر زبان

هم همچنین ذاتِ خدا ، باشد ازین عالَم جُدا — در مُلک‌هایِ کبریا ، برتر زِ وَهْم و از گمان

در حُکمِ حقْ ، عالَم ببین ، از آسمان و از زمین — وَز اِنس و جِن و از مَلَک، از آشکار و از نهان

جمله ازو در زندگی ، در دولتِ فرخندگی — دَرْشان تصرّف می‌کند، همچون که در تنْ عقلِشان

زایشان مُنزّه کِبریا ، همچون که در تَنْ ، عقلِ ما — دَرهای خود بسته چرا، در کارهایِ همچو جان؟

هر جِنّ و اِنس و هر مَلَک ، اندر زمین و در فَلَک — بسته کمر چون بندگان، محکومِ امرش جاودان

سِرّیست او را بُوالعجب ، کآن می‌نگنجد ، در دُو لب — این را بخوان از لوحِ رَبّ ، بی‌صوت و حرف و بی‌بیان

آنجایْ که دیدار شد ، گفتِ زبانْ بیکار شد — خاموش، زین گفتن بُرو، بربند لبْ، مَگشا دهان

﴿۴۴﴾

ای دلِ مُنکرْ به حَشْر ! خیزْ بیا و ببین — حَشْر و قیامت ، زِ رویِ مفخرِ رویِ زمین

شیخْ خداوندِ ما! شمس حق و دینْ که هست — نورِ ویْ افروخته ، چهرهٔ عَرشِ مَکین

سینهٔ اهلِ صفا ، بندهٔ اسرارِ او — جانِ وِرا جبرئیل ، چاکر و بنده کَمین[1]

رُوضهٔ عشقِ وی‌ست ، پرده ز جان‌ها هم آن — عقل به جان‌ها بگفت: باده همین خور، همین!

زآبِ دو چشمم که ریخت ، در هوسِ چشمِ او — گشته ازآن سویِ جان ، رُسته گُل و یاسمین

بویی ازآن یاسمین ، گر برسد دیو را — رحمتِ عالَم شود ، از نفحاتَشْ لَعین

بود خیالِ وِرا ، بر ذَقَن[2] از سیمِ خام — طُرفه چَهی دَرْ بِکَش ، آبِ حیاتِ مَعین[3]

جان و دلم رقص کرد ، تا که خُورَد غوطه‌ای — جانِ مرا منع کرد ، شهپرِ روح‌الْاَمین

جان به دلِ سردِ خود ، با دلِ پُر دَردِ خود — ناله‌کنان : کِای خدا ! باش تو ما را مُعین[4]

﴿۴۵﴾

ای دلبرِ من چونی؟ یک بوسه به چند، ای جان؟ — یک تَنگِ شِکَر خواهم، زآن شِکّر و قند ای جان!

---

۱ – در این غزل، سخن از شیخِ خداوند، شمس حق و دین میباشد که جبرئیلْ چاکرش بوده و او سَرورِ اهلِ صفاست و بوضوح معلوم میگردد که باز هم مقصودِ جناب مولانا، وجود مبارک حضرت علی"ع" میباشد.

۲ – چانه

۳ – آب مَعین = آب پاک و روان

۴ – یار و یاور

ای چابکِ خندانم ! من خویِ تو را دانم / تو خویِ شکر داری ، بالله که بخند ای‌جان!
من مَردِ خریدارم ، تو تَنگِ شِکَر داری / ای خواجهٔ عطّارم ، دُکّانْ مَبَند ای جان
بر نام و نشانِ او ، رفتم به دُکانِ او / گفتم که : سلامٌ لَکْ ، ای سَروِ بلند ، ای جان
هرچند که عیّاری ، پُر حیله و طَرّاری / این مِحنَت و بیماری ، بَر من مَپَسَند ای جان
دریاب دلِ ما را ! در رقصْ درآ یارا! / وَز نازْ چنین می‌کَش ، آن زلفِ کَمَند ای جان
ای پیشروِ خوبان ! وِی شاخِ گلِ خندان / بِنْمای که مَهرویان ، چون بوسه دهند ای جان
من بنده‌بَرین آتشْ می‌سوزم‌وخوش،خوشْ خوش / می‌رقصم در آتش، خوش خوشْ چو سِپَند ای جان
ای سَرورِ مخدومَم ! شمس‌الحقِ تبریزی / بِنْمایْ که مردانَش، چون راه بَرَند ای جان

﴿۴۶﴾

ای صاحبِ دریا دلْ ، بر یارِ مُقَدَّم زَن / آن نورِ هدایت را ، بر چهرهٔ عالَمْ زن
آن آتش روحانی ، بر خاطرِ حامِد نِه / آن نفخهٔ شاهی را ، بر قالبِ مَحرَم زن
در قالبِ حَیّ گشته ، یک نفخِ دگر دَرْ دَمْ / وآن سُنبلِ ناکِشته ، بر چهرهٔ آدم زن
گر صادقِ وقتی تو ، در غارِ سعادت رُو / ور مردِ مسلمانی ، بر مُلکِ مُسَلَّم زن
خواهی تو دو عالم را، هم کیسه و هم کاسه / زآن تلخِ اَنَا اللّهی ، بر هردو به یک دَم زن
زآن‌رویْ که شاهی گفت، آن مردِ خدایی گفت / از فیضِ بِحارِ[1] خود ، بر چهرهٔ ما ، نَم زن
گر باده دهی ما را ، بر تارکِ کیوان دِه / وَر دار زنی ما را ، در قَعرِ جهنّم زن
من بس کنم امّا تو ، ای مطربِ روشن دل / از زیرْ چو سیر آیی ، بر زمزمهٔ بَم زن
تو دشمنِ غم‌هایی ، خاموش نمی شایی[2] / هر لحظه یکی سنگی، بر مغزِ سَرِ غم زن

﴿۴۷﴾

ای که چو زُهره می‌زنی، چنگ بر آسمانِ من / طالبِ مشتری شدی ، ای مَهِ دلْستانِ من!
قبلهٔ عاشـــقانْ منم ، کعبهٔ بیدلان منم / خیز بیا و سَـــر بِنِه ، بر درِ آستانِ من
جملهٔ هر مَلاحَتَـــم ، پیرو هر فَصــــاحتم / عِلمِ لَدُنّیِ مِهان ، هست درین زبانِ من
شاهِ دُو کَوْنْ چاکرم ، ماه و ستاره بر دَرَم / خلوتیانِ آســـمان ، دیدهٔ پاســبانِ من
مستیِ روزِ محشرم ، ساقیِ حوضِ کوثرم / صحنِ زمین و آسمان، ساغر و جرعه‌دانِ من

---

۱ – جمع بحر = دریا

۲ – خاموشی شایستهٔ تو نیست.

بَحـــرْ بُوَد پیاله‌ام ، کوه شـــود نَواله‌ام[1] | هر دو جهان چو لقمه‌ای ، هست درین دهانِ من
خسروِ خسروانْ منم ، صف‌شکنِ یَلان منم | کیست که گیرد این زمان، در صفِ او عِنانِ من؟
ای که درین جهان خوشی، طالبِ آب و آتشی | بی‌خبری ، ندیده‌ای ، آتشِ این جهانِ من
دَم مزن ای دلا! دگر ، هین تَتَنَنْ ، تَنَنْ تَنَنْ | کیست کنون که بشنود ، نکتهٔ این بیانِ من؟
دست بدار شمس دین، زین سخن و خموشْ شو | نیست کسی که بشنود ، نکتهٔ هر بیانِ من

﴿۴۸﴾

ای که ربوده‌ای به کُل، خواب و خُور و قرارِ من | عشقِ من آر نبایدَت ، از چه کَشی مهارِ من؟
تا که شناختم غمت ، دست و دلم ز کار شد | منحصر است در غَمت ، جُنبشِ کار و بارِ من
روحِ امینِ قُدسیان ، بَهرِ مَنُند ، در حَزَن | بس که رسید بر فَلَک ، لابه و زینهارِ من
آه! که عُمرْ صرف شد، در سَرِ کارِ عشقِ تو | خود نظری نمی‌کنی ، بر دلِ بیقرارِ من
گر نظری کنی مرا ، وز خُمِ غَمْ رَهانی اَم | از کَرَمت نکاهد و ، یابَد زیبْ کارِ من
تا که دلم بِخسته‌ای ، چارهٔ من نَجُسته‌ای | نوبتِ رحمتت نشد ، بر دلِ زارْ زارِ من؟
شمسِ حق و حقیقتی ! طالع شد ز بُرجِ جان | تا که شود ز عکسِ تو ، روشنْ شمسِ تارِ من

﴿۴۹﴾

ای لابه‌ام به ذاتِ خدا ! نیست بهرِ جان | ای هر دمی خیالِ تو ، صد جان و جانِ جان
یاد آر دلبرا ! که ز من خواستی شبی | نقشی ز جان و دل شده ، من داده‌َمت نشان
جانا! به حقِ آن شب ، کآن زلفِ جَعْد را | در گَردنم دَر اَفکَن و سرمستْ می‌کشان
تا جانِ ما ، سعادتِ غَلتان همی‌رود | چوگانْ دُو زُلف و گویْ دلْ و دشتْ لامکان
گر یک دَمی بُوَد ، ز تو دل را چنین نصیب | با سَعدِ اَکبرش بُوَد ، از لطفِ تو قِران
کُرسیِّ فضلِ تو ، نه به تبریزْ شمسِ دین | تا عرشْ نور گیرد و حیران شود جهان

﴿۵۰﴾

ای نورِ تو در جمالِ خوبان! | ای رویِ تو آفتابِ رَخشان!
در مَظهر و مَنظَرشْ نظر کن | آن نور که هست در خراسان[2]

---

۱ – عطیه ، تحفه

۲ –مقصود از نور،وجود مبارک حضرت امام رضا"ع" میباشد که از مقامِ نورانیت و غریب بودن آن حضرت در خراسان سخن رفته و به شهر شهادت و غربتشان،به عنوان شهرِ سلطان‌نیز اشاره شده است.

جان‌ها که ز راهِ نو رسیدند	بر مائدهٔ قـــــــدیم بِنْشان
جان‌ها که بُدَند دوشْ در خواب	در عالَمِ غیبْ شد پریشان
هر جانْ به ولایتی و شهری	آواره شدند ، چون غریبان
مرغانِ رَمیده را فراز آر	خِرقه بِزَن و صَفیر بَرخوان
آوردند آنچه از ، رَه آوَرْد	بیخود کُنِشان و جمله بِستان
زیرا هر گُل ، که برگ دارد	او بَر نَخورَد ازین گلستان
عقلی باید ، ز عقلْ بیزار	خوش نیست قَلاوُزی، زَحیران[1]
چندست قَلاوُزی ، همه راه	در هر قدمی ، هزار ویران
ای بار خدا ! در آر ما را	از کُنگره‌هایِ شهرِ سلطان
این راه بِزن ، که در بُنِ راه	خُفْت اُشتُر و مَستْ شُد شتربان
خاموش که فیضِ لطفِ باقی‌ست	هر لحظه چو می‌رسد ، به هر جان

﴿۵۱﴾

ای همه آفاق را ، داده تو جان ، شمسِ دین!	جملهٔ عشّاق را ، جان و جهان ، شمسِ دین!
بار دگر هم ، از آن ، باده دَهَم ، لبْ گَزان	هینْ که رسید این خزان ، گشت رَوان ، شمس دین
ای طرب اندر طرب ، زآن نظرِ بُوالْعَجَب	دادی تو روح را ، بادهٔ نهان ، شمس دین
بادهٔ تو ای خلیل ! مست کند جبرئیل	آن‌که بود بی‌بَدیل[2] ، بهتر ازآن شمس دین
تخت بِنه شیشه را ، پاک کن اندیشه را	قالبِ من شیشه شد ، از حَدَثان شمس دین
آن‌که ز جان خوشتر است، وز همه دلکش‌تر است	زآتشْ آتش تر است ، هست جِنان شمس دین
رویِ تو گلزارِ جان ، نامِ تو گلزارِ جان	حُسنِ تو گلنارِ جان ، در سَحَران شمس دین
دلْ ز تو خونریز شد ، بندهٔ تبریز شد	از چِهٔ ما سیر شد ، رُو و بخوان شمس دین

﴿۵۲﴾

ای اُمَّتانِ باطِل ! بر نانْ زَنیـــــد ، بر نان	وِی اُمَّتانِ مُقْبِل ! بر جانْ زَنیـــــد ، بر جان
حیوانْ عَلَف کَشانَد، غیرِ عَلَف نَدانَد	آن آدمی بُوَد کاو ، جویَد عَقیق و مَرجان
آن باغ‌ها بِخُفته ، وین باغ‌ها شِکُفته	وین قِسْمَتی‌ست رفته، در بارگاهِ سُلطان

---

۱ – نامردان

۲ – بی نظیر

جان‌هاست نارسیده، در دام‌ها خَزیده — جان‌هاست بَرپَریده، رَهْ بُرده تا به جانان
جانی زِ شَرحْ اَفْزون، بالایِ چَرخِ گَردون — چُست و لَطیف و موزون، چون مَه به بُرجِ میزان
جانی دِگَر چو آتش، تُند و حَرون[1] و سَرکَش — کوتاهْ عُمر و ناخوش، هَمچون خیالِ شیطان
ای خواجه تو کدامی؟ یا پُخته یا که خامی؟ — سَرمَستِ نُقل و جامی؟ یا شَهْسوارِ مِیدان؟
روزی به سویِ صَحرا، دیدم یکی مُعَلّا[2] — اَنْدَر هوا به بالا، می‌کرد رَقص و جولان
هر سو ازو خروشی، او ساکِن و خَموشی — سَرسَبز و سَبزْپوشی، جانَم بِمانْد حیران
گفتم که در چه شوری؟ کَزْ وَهْمِ خَلْقْ دوری — تو نورِ نورِ نوری؟ یا آفتابِ تابان؟
گفتا : دِلَم تُنُک شُد، تَنْ نیز هم ، سَبُک شد — تا پاگُشاده گشتم، از چارْ میخِ اَرکان
گفتم که : ای اَمیرَم، شادَتْ کِنارْ گیرم — بسیار لابه کردم، گفتا که : نیست اِمْکان
گفتم : بیا وَفا کُن، وینْ ناز را رَها کُن — شاخی شِکَر سَخا کُن، چه کم شود از آن کان؟
گفتا که : من فَنایَم، اَنْدَر کِنارْ نآیَم — نَقْشی هَمی نِمایَم، از بَهرِ دَرد و دَرمان
گفتم : تو را نباید، خود دَفْعْ کَم نیآید — پَنْجَهْ بَهانه زایَد ، از طَبْعَت ای سُخَندان
گفتا : زِ سِرِّ یکْ تو ، باور کجا کُنی تو؟ — طِفْلیّ و دَرسَتْ اَبْجَد، بَرگیرْ لوح و می‌خوان
گفتم : همین سیاست ، میکُنْ حَلالْ بادَت — صد گونه دَفْعْ میده، می‌کُش مرا به هِجْران
زود از زبانِ دیگر، صد پاسخِ چو شِکَّر — بَرخوانْد بر من از بَر، گشتم خَراب و سَکْران[3]
بسیار اشک رانْدم، تا دیرْ مَست مانْدم — ناگَهْ بُرون شُد آن شَه، چون جانْ زِ نَقْشِ انسان
داغی بِمانَد حاصل، زآن صُحْبَتْ اَنْدَرین دل — داغی که از لَذیذی، اَرْزَد هزار اِحْسان
فرمود : مُشکلاتی، در وِی عَجَبْ عِظاتی[4] — خاموش در زبان‌ها، آن می‌نیآید آسان

﴿۵۳﴾

ای باغبان ! ای باغبان! آمد خَزان، آمد خَزان — بر شاخ و بَرگْ از دَردِ دل، بِنْگَر نِشان، بِنْگَر نِشان
ای باغْبان! هینْ گوش کُن، نالهٔ درختانْ نوش کُن — نوحه‌کُنان از هر طَرَف، صد بی‌زبان، صد بی‌زبان
هرگز نباشد بی‌سَبَبْ ، گِریانْ دو چَشم و خُشکْ لَب — نَبْوَد کسی بی‌دَردِ دل، رُخْ زَعفَران، رُخْ زَعفَران

---

۱ – سرکش
۲ – بزرگ و بلند مرتبه
۳ – مست
۴ – عظات = سحرها و افسون ها

حاصل دَرآمَد زاغِ غَم ، در باغ می‌کوبَد قَدَم — پُرسان به اَفْسوس و سِتَم ، کو گُلْسِتان؟ کو گُلْسِتان؟
کو سوسن و کو نَسْتَرَن؟ کو سَرو و لاله ، یاسَمَن؟ — کو سَبزپوشانِ چَمَن؟ کو اَرغَوان؟ کو اَرغَوان؟
کو میوه‌ها را دایِگان؟ کو شَهْد و شِکَّرْ رایگان؟ — خُشک است از شیرِ رَوان ، هر شیردان ، هر شیردان
کو بُلبُلِ شیرینْ‌زبان؟ کو فاخْتهٔ کوکو کُنان؟ — طاووس و کبکِ خوشْ‌خَرام؟ کو طوطیان؟ کو طوطیان؟
خورده چو آدم دانه‌ای، افتاده از کاشانه‌ای — پَرّیده تاج و حُلّه‌شان ، زین آفَتان، زین اِفْتِنان[1]
گُلْشَنْ چو آدم مُسْتَضِر[2]، هم نوحه‌گَر، هم مُنْتَظِر — چون گُفته‌شان: لاتَقْنَطُوا[3] ، ذُوٱلْاِمْتِنان، ذُوٱلْاِمْتِنان
جُمله درختانْ صَف زده، جامه سِیَه، ماتَم‌زده — بی‌بَرگ و زار و نوحه‌گَر ،زآن اِمْتِحان، زآنْ اِمْتِحان
ای گُل کجا رفتی ؟ بگو ، آخِر جوابی بازده — در قعر رفتی ، یا شدی ، بر آسمان ، بر آسمان
ای لَکْ‌لَک و سالارِ دِهْ، آخِر جوابی بازِدِهْ — در قَعْر رفتی، یا شُدی، بر آسْمان؟ بر آسْمان؟
گفتند: ای زاغِ عَدو! آن آبْ باز آید به جو — عالَم شود پُر رنگ و بو ، هَمچون جِنان، هَمچون جِنان
ای زاغِ بیهوده سُخن! سه ماهِ دیگر صَبر کُن — تا دَررَسَد کوریِّ تو ،عیدِ جهان، عیدِ جهان
زآوازِ اِسْرافیلِ ما، روشن شود قنْدیلِ ما — زنده شویم از مَرد و زن، در مِهرِجان در مِهرِجان
تا کِی از این اِنْکار و شَک؟ مگذار تو حقِ نَمَک[4] — بر چَرخْ پَر، چون مَردُمک، بی‌نردبان، بی‌نردبان
میرَد خَزانْ هَمچون که او، بر گورِ او کوبی لَگَد — نَک صُبحِ دولَت می‌دَمَد، ای پاسْبان ، ای پاسْبان!
صُبحا ! جهان پُر نور کُن، این هِنْدوان را دور کُن — مَرْ دَهر را مَخْرور[5] کُن ، اَفْسون بِخوان، اَفْسون بِخوان
ای آفتابِ خوش‌عَمَل! بازآ سویِ بُرجِ حَمَل[6] — هم یَخ گُداز و هم وَحَل[7] ، عَنْبَرفشان، عَنْبَرفشان
گُلْزار را پُر خنده کُن، وآن مُردگان را زنده کُن — مَر حَشْر را تابنده کُن، هینْ اَلْعیان، هینْ اَلْعیان

---

۱ – ناملایمات زندگانی دنیا

۲ – فریب خورده

۳ – نومید مباشید، اشاره به آیه ۵۳ سوره مبارکه "زُمَر" دارد .

۴ – عدد ابجدی " نمک " برابر با ۱۱۰ میباشد که برابر با نام مبارک " علی" است و جناب مولوی در این بیت به اعتراض میفرماید که تا به کِیْ باید حقانیت حضرت علی"ع" ، مورد شک و انکارِ معاندین قرار گرفته و حق الهی آن حضرت شناخته نشود.

۵ – آزاد

۶ – حَمَل ، اولین برج یا همان فروردین است که به خانه خورشید نیز معروف میباشد .

۷ – گِل و لایْ

از حَبْسْ رَسته دانه‌ها، ما هم زِ کُنجِ خانه‌ها / آورده باغ از غیب‌ها ، صد اَرْمغان، صد اَرْمغان
گُلْشَن پُر از شاهِد شود، هم‌پوستینْ کاسِد شود / زاینده و والِد شود ، دُورِ زمان، دُورِ زمان
لَکْ‌لَکْ بیآید با یَرَک، بر قَصرِ عالی چون فَلَک / الحمدُ لَکَ واَلْمُلْکُ لَکْ ، یا مُسْتَعان یا مُسْتَعان
بُلبُل رَسَد، بَربَط زَنان ، وآن فاخْته، کوکو کُنان / مُرغانْ دگر چون مُطربِ بَختِ جوان، بَختِ جوان
من زین قیامَت حامِلَم، گفتی: زبان را می‌مُلَم / می‌نآیَد اندیشهٔ دِلَم ، اَنْدَر زبان، اَنْدَر زبان
خاموشْ و بِشْنو ای پسر! از باغ و مُرغانْ تو خَبَر / پیکانِ پَرّان آمده ، از لامَکان، از لامَکان
آن شاخْ خشک است و سیه،هان ای صبا! برویْ مزن / ای زندگیِ باغ ها ! وِیْ رنگْ بخشِ مرد و زن

﴿۵۴﴾

ای بِبُرده دل ! تو قَصدِ جان مَکُن / وآنچه من کردم، تو جانا! آن مَکُن
بِنْگَر اَنْدَر دُردِ من ، گَر صاف نیست / دَردِ خود بفْرِستَم و دَرمان مَکُن
داد ایمانْ ، دادِ زُلفِ کافِرَت / یک سَرِ مویی زِ کُفرْ ، ایمان مَکُن
عادتِ خوبان ، جَفا باشد ، جَفا / هم بر آن عادت بُرو ، اِحْسان مَکُن
گرچه دلْ ، بر مرگِ خود بِنْهاده‌ایم / در جَفا آهسته‌تَر، چندان مَکُن
عیشِ ما را ، مرگ باشد پَرده‌دار / پَرده‌پوش و مرگ را خَندان مَکُن
ای زُلیخا! فِتْنهٔ عشقْ از تو است / یوسُفی را ، هَرزه در زندان مَکُن
چون سَرِ رِنْدان نداری ، وَقتِ عیش / وَعده‌ها اَنْدَر سَرِ رِنْدان مَکُن
نورِ چَشمِ عاشقان ، آخِر تویی / عیش‌ها بر کوریِ ایشان مَکُن
نَقْدَکی را از یکی مُفْلِس مَبَر / از حَریصی ، نَقْدِ او در کان مَکُن
شب‌رُوان را هَمچو اِسْتاره ، مَسوز / راهِ خود را پُر زِ رَهبانان مَکُن
شَمسِ تبریزی ، یکی رویی نَمایْ / تا اَبَد تو رویْ ، با جانان مَکُن

﴿۵۵﴾

ای برادر ! تو چه مُرغی؟ خویشتن را باز بین / گَر تو دست‌آموزِ شاهی، خویشتن را بازْ بین
هرکِه اَنْبازی بُرید ، از خویشْ ، آن بازی مَدان / در جهانْ او را چو حَق، بی‌مِثْل و بی‌اَنْباز بین
زآفتابی کآفْتابِ آسمان ، یک جامِ اوست / ذَرّه‌ها و قَطره‌ها را مَست و دست‌انداز بین
چون که قبلهٔ شاه یابی ، قبلهٔ دمساز باش / چون دَمی خوردی زِ جامَشْ، بَخت را دَمساز بین
گفتم : از اِکْسیرْ بِنْما ، مِسّ را چون زَرِّ ناب / رو به صَرّافانِ دل آوَرْد و گفت : از گاز بین
گفتَمَش: چون زنده کردی ، مُرغِ ابراهیم را؟ / گفت: پَرّ و بال بَرکَن، هم کُنون پَرواز بین

گفتم : از آغاز ، مُرغِ روحِ ما ، بی‌پَر بُدَست / گفت : هینْ بِشْکَن قَفَس، آغازِ بی‌آغاز بین
زآن فروبَسته دَمی ، کَتْ هَمدَم و هَمراز نیست / چَشمْ بُگْشا هر دَمی، هَمراز بین، هَمراز بین
این دَمِ چندی که زد ، جانِ تو با سوز و گداز / چون دَمِ عیسیٰ به حَضرت، زنده و با ساز بین
خاک‌خواری را بِمان ، چون خاکْ ، خواری پیشه گیر / خاک را از بَعدِ خواری ، در چَمَنْ اِعْزاز بین
شمس تبریزی بیآمد ، بهرِ عاشق در نیاز / بعد از این ، مَر عاشقان را ، بر خلائقْ ناز بین

﴿۵۶﴾

ای بس که از آوازِ دُش[1] ، وامانده‌ام زین راهْ من / ویْ بس که از آوازِ قُش[2] ، گُم کرده‌ام خَرگاهْ من
کِی وارَهانی زین قُشَم؟ کِی وارَهانی زین دُشَم؟ / تا دَررَسَم در دولَتَت ، در ماه و خَرمنگاهْ من
هر چند شادم در سَفَر، در دشت و در کوه و کَمَر / در عشقَت ای‌خورشیدْفَر، در گاه و در بی‌گاهْ من
لیکِن گُشادِ راه کو؟ دیدار و دادِ شاه کو؟ / خاصه مرا که سوختم، در آرزویِ شاهْ من
تا کِی خَبَرهایِ شما، واجویَم از بادِ صَبا؟ / تا کِی خیالِ ماه را، جویَمْ در آبِ چاهْ من؟
چون باغْ ، صَد رَه سوختم، باز از بهار آموختم / در هردو حالَت واله ام ، در صَنَعتِ الله من؟
خامُش شدم بَستم‌دهان، چون می‌نتابد در جهان / رفتم میانِ خامُشان ، بیرون شدم زِاسْپاهْ من

﴿۵۷﴾

ای به اِنْکار ، سویِ ما نِگَران! / من نِیَم با تو دُو دل ، چون دِگَران
سُخَنِ تَلْخْ ، چه می‌اندیشی؟ / ای تو سَرمایهٔ جُمله شِکَران!
بر دلِ سوخته‌ام ، آبی زَن / که تویی دِلْبَرِ خونین جِگَران
زِ غَمَم هَمچو کَمان، تیر مَزَن / چه زنی تیرْ ، سویِ بی‌سِپَران؟
با گُلْ از تو گِلِه‌ها می‌کردم / گفت :من هم زِ ویْ‌اَم، جامه‌دَران
گفت نرگس ، که : زِ من پُرسْ او را / که مَنَم بَندهٔ صاحِب‌نَظَران
که چو من ، جُمله چَمَنْ سوخته‌اند / زآتشِ او ، زِ کَران تا به کَران
مَه و خورشیدْ ، زِ عشقِ رُخِ او / اَنْدَرین چَرخْ ، ز زیر و زِبَران
بَحْر در جوشْ ، ازین آتشِ تیز / چَرخْ خَم داده ، ازین بارِ گران
کوه بَسته‌ست کَمَرِ خدمَت را / که شُماریشْ ، زِ بَسته کَمَران

---

۱ – دُش = قیل
۲ – قُش = قال ، (دُش و قُش = قیل و قال).

بانگِ اَرْواحْ ، به من می‌آید — که : بگو ، حالَتِ این بی‌صُوَران
با کِه گویم به جهان؟ مَحْرَم کو؟ — چه خَبَر گویم ، با بی‌خَبَران؟
ظاهِرِ بَحْر بُوَد ، جایِ خَسان — باطِنِ بَحْر ، مُقامِ[1] گُهَران
ظاهِر و باطِنِ من ، حالِ خَسی — کاو بَرین بَحْر بُوَد ، رَه‌گُذران
غَزَلِ بی‌سَر و بی‌پایانْ بین — که زِ پایان بَرَدَت ، تا به سَران

﴿ ۵۸ ﴾

ای تو پناهِ همه روزِ مِحَن[2] — باز سِپُردم به تو ، من خویشتن
قُلْزُمِ مِهْری ، که کِنارِش نیست — قَطرهٔ آن ، اُلْفتِ مَرد است و زن
شیر دَهَد شیر ، به اَطْفالِ خویش — شاه بگوید به گدا: کیمْسَن؟[3]
بلکه شود آتش ، دایهٔ خَلیل — سُرمهٔ یعقوب شود ، پیرهَن
نور بُدوشَد بَصَر از آفتاب — آب بِنوشَد زِ ثَریٰ[4] ، یاسَمَن
بلکه کَشَد از بُتِ سنگینْ جفا — با همه کُفرش، به عبادتْ سَمَن
قَهر کُند دایِگی ، از لُطفِ تو — زَهر دَهَد دایه ، چو آری تو قَن[5]
گردد ابریشمْ، بَر کِرْمِ گور — حُلّه شود بر تَنِ مؤمنْ ، کَفَن
بس کُن ازین شَرح و خَمُش کُن که تا — بُلبُلِ جانْ خُطبه کُند ، بر فِتَن

﴿ ۵۹ ﴾

ای تو چو خورشید و شَهِ خاصِ من! — کُفرِ من و توبه و اِخْلاصِ من
رَقص کُند بر سَرِ چَرخْ ، آفتاب — تا تو بِگوییش ، که رَقّاصِ من
سَجده‌کُنان پیشِ دَرَت ، نَفْسِ کُل — کِای زِ تو جان یافته، اشخاصِ من
نَفْسِ کُل و عقلِ کُل و آن دِگَر — بَحْرِ مَنی، گوهر و غَوّاصِ من

---

۱ – جایگاه
۲ – محنت ها
۳ – چه کسی هستی ؟ (ترکی)
۴ – زمین
۵ – مخفف قند

کُفرِ من و گوهرِ ایمانِ من جُرمِ من و واعظ و نَصّاصِ[1] من

﴿۶۰﴾

ای تو را گَردن زده ، آن تَسْخَرَت ، بَر گَرْدَنان[2] ای سیاهی بر سیاهی ، جانِ تو ، از گِرده نان
ای تو در آیینه دیده ، رویِ خود ، کور و کَبود تَسْخَر و خنده زده ، بر آیِنه ، چون اَبْلَهان
تَسْخَرَت بر آیِنه نَبْوَد ، به رویِ خود بُوَد زآنکه رویَت هست ، تَسْخَرگاهِ هر روشنْرَوان
آن مُنافقْ رویِ ظُلْمَت، جانِ تَسْخَر کُن، که خود جُمله سَر تا پایْ، تَسْخَر بوده است، آن قَلْتَبان[3]
هرکِه از خوفِ خدا ، دستش کَشد ، او وارَهَد هرکِه او دُزدی کُند ، حَقّ است دار و نَردبان
هرکِه اِسْتِهْزا کُند بر خاصِگانِ عشقِ حَق تیغِ قَهْرش بر سَر آید ، از جَلادِ قَهرمان
نَدْهَدَش قَهرِ خدا مُهلَت که تا یک دَم زَنَد گَرچه دارد طاعَتِ اَهلِ زمین و آسْمان
عِبرَت از اِبْلیس گیرد، آن کِه نَسلِ آدم است کاو به اِسْتِهزایِ آدم ، شُد سِیَه‌رویِ قِران[4]
تا که بُهتان‌ها نَهَد ، آن مُظْلِمِ تاریکْ‌دل خُنْبَک و مَسْخَرگی ، وَافسوسْ، بر صاحِبْ‌دلان
اَحمَدِ مُرسَل ، به طَعْن و سُخرهٔ بوجَهْل بود موسیِ عِمْران ، به تَسْخَرهایِ فرعونی چُنان
صَبرها کردند ، تا قَهرِ خدا ، اَنْدَر رَسید دودِ قَهرِ حَق ، بَرآمَدْشان ، زِ سَقْفِ دودْمان
از مَلامَت‌هایِ حُسّادان ، جِگَرها خون شود دَردِ اِسْتِهزایِ ایشان ، داغ‌ها آرَد به جان
گَر از ایشان دَرگُریزی ، در مَغارهٔ[5] خَلْوَتی عشقْ چون چوگانْت آرَد ، هَمچو گویْ اَنْدَر میان
تا چشانَد مَر تو را ، زَهرِ زِ هر اَفْسُرده‌ای تا کَشانَد نَزدِ تو ، از هر حسودیْ اَرْمَغان
تا بُدَه‌ست این گوشمالِ عاشقان، بوده‌است از آنْک در همه وقتی ، چُنین بوده است کارِ عاشقان
گَر تو اَنْدَر دینِ عشقی، بر مَلامَت سَر بِنِه وَزْ فُسون و سُخرهٔ دشمن ، مَکُن رو را گِران
عاشقی چون روگری[6] دان، یا مثالْ آهنگری بس سِیَه باشد همیشه ، چهره‌هایِ روگران

---

۱ – مرد سخت خشمناک

۲ –بزرگان و صاحبان قدرت

۳ – بدکار و زشت کار

۴ –مقصود قِرانِ نَحْسِیْن است که آن، نزدیک شدن دو سیاره نحسِ زحل و مریخ در یک برج فلکی میباشد.

۵ – غار

۶ – رویْگر = مِسگر

بر رُخِ روگَر سیاهی ، از پیِ قازْغان[1] بُوَد — و آن‌گَهی جُمله سیاهی ، گِرد شُد بر قازْغان
همچُنان در عاقِبَت ، این روسیاهی ، عاشقان — جمع گردد بر رُخِ تَسْخَر کُنِ خُمبَک‌زَنان[2]
عشقِ نَقْشی را حَسودان ، دشمنی‌ها می‌کُنند — خاصه عشقِ پادشاهِ نَقْش‌سازِ کامران
نَقْش سازِ نَقْش سوزِ مُلْکْ بَخشِ بی‌نَظیر — جانْفَزایی، دِلْرُبایی، خوش‌پَناهِ دو جهان
خاصْ خاصِ سِرِّ حَقّ و شَمسِ دینِ بی‌نَظیر — فَخْرِ تبریز و خُلاصهٔ هستی و نورِ رَوان

﴿۶۱﴾

ای خدا ! این وصل را هِجْران مَکُن — سَرخوشانِ عشق را نالان مَکُن
باغِ جان را تازه و سَرسَبز دار — قَصدِ این بُستان و این مَستان مَکُن
چون خَزانْ بر شاخ و بَرگِ دل مَزَن — خَلْق را مِسکین و سَرگَردان مَکُن
بر درختی ، کآشْیانِ مُرغِ توست — شاخْ مَشْکَن، مُرغ را پَرّان مَکُن
شمعِ جمعِ عاشقانْ بَر هَم مَزَن — دشمنان را کور کُن ، شادان مَکُن
گر چه دُزدان، خَصْمِ روزِ روشنند — آنچه می‌خواهد دلِ ایشان ، مَکُن
کعبهٔ اقبالِ ما ، این دَرگه است — کعبهٔ امیـــــد را ویران مَکُن
این طَنابِ خیمه را ، بَر مَگُسَلان — خیمهٔ توست آخِر ای سُلطان! مَکُن
بی تو در یک دَم زدن ، تاوان بُوَد — مهلتِ عشـــاق را تاوان مکُن
نیست در عالَمْ زِ هِجرانْ تَلْخ‌تَر — هرچه خواهی کُن ، وَلیکِن آن مَکُن

﴿۶۲﴾

ای در غَمِ بیهوده ! رُو کَمْ تَرَکوا[3] بَرخوان — وِیْ حِرصِ تو اَفْزوده ، رُو کَمْ تَرَکواْ بَرخوان
از آسْبَک و از زَینَک، پُر بادَک و پُر کینَک — وَزْ غُصّه بِپالوده ، رُو کَمْ تَرَکواْ بَرخوان
در روده و سِرگینی، بادِ هَوَس و کینی — ای غافِلِ آلوده ، رُو کَمْ تَرَکواْ بَرخوان
ای شیخِ پُر از دَعوی، وِیْ صورتِ بی‌مَعنی — نابوده و بِنْموده ، رُو کَمْ تَرَکواْ بَرخوان
مَنْگَر که شَهْ و میری، بِنْگَر که هَمی‌میری — در زیرِ یکی توده ، رُو کَمْ تَرَکواْ بَرخوان
آن نازَک و آن مُشتَک،آن خوبَک و آن زِشْتَک — پوسیده و افسرده ، رُو کَمْ تَرَکواْ بَرخوان

---

۱ – دیگ مِسی (ترکی)

۲ – دایره و دف زدن

۳ – اشاره به آیه ۲۵ سوره مبارکه دُخان دارد ، یعنی : "چه بسیار (نعمتهایی) که بر جای گذاشتند".

رُخ بر رُخِ زیبایان، کَم نِهْ ، بِنِگَر پایان   رُخسارِ تو فَرسوده ، رُو کَمْ تَرَکواْ بَرخوان
گَر باغ و سَرا داری، با مرگ چه پا داری؟   در گورِ گِلْ آلوده ، رُو کَمْ تَرَکواْ بَرخوان
رفتند جهان‌داران، خونْ خواره و عَیّاران   بر خَلْقْ نَبَخشوده ، رُو کَمْ تَرَکواْ بَرخوان
تابوتِ کَسان دیده، وَزْ دور بِخَندیده   وآن چَشمِ تو نگُشوده ، رُو کَمْ تَرَکواْ بَرخوان
بس‌کُن زِ سُخَن‌گویی، از گفتْ چه می‌جویی؟   ای بادیه پیموده ، رُو کَمْ تَرَکواْ بَرخوان

﴾۶۳﴿

ای دشمنِ عقل و جانِ شیرین!   نورِ موسیّ و طورِ سینین
ای دوست ! که زَهره نیست جان را   تا از تو نشان دَهَد به تَعیین
ای هرچه بگویم و نِویسَم   بَرخواندهٔ نانِبشته پیشین
ای آن‌کِه طَبیبِ دَردهایی   بی‌قُرصِ بنفشه و فَسَنْتین[1]
ای باعثِ رِزقِ مُسْتمَندان   بی قَوْصَره[2] و جَوال و خُرجین
هر ذوق ، که غیرِ حَضرتِ توست   نوشَش نیش است ، نیشِ تِنّین[3]
دو پاره کُلوخ را بگیری   ویسی سازی از آن و رامین[4]
وآن نَقْشْ از آن فرو تَراشی   طینی باشد ، میانهٔ طین[5]
پس در کَفِ صُنْعِ نَقْشْ‌بَندَت   لُعْبَت‌هایند ، این سَلاطین
بَرهَم‌زَنشان ، چو دُو سَبو ، تو   تا بِشْکَند آن یکی ، به توهین
تا لاف زَنَد ، که من شِکَستم   توبه شِکَسته ای، به دستِ تَکوین
چون بادی را ، کُنی مُصَوَّر   طاووس شوند ، باز و شاهین
شبْ خوابِ مُسافری بِبَندی   یعنی که: مَخُسْبْ، خیز و بِنْشین
بِنْشین به خیالْ‌خانهٔ دل   هر نَقْش که می‌کُنیم، می‌بین

۱ – فَسَنتین، اَفْسَنطین = یکی از تلخترین گیاهان شناخته شدهٔ دارویی که خلط آور و پاک کننده ریه میباشد گل بنفشه نیز ضد سرفه و تب بُر و آرام‌بخش است و ترکیب آن دو ، دارویی بسیار مؤثر میگردد.
۲ – زنبیل خرما
۳ – مار بزرگ
۴ – ویس و رامین ، نام دو تن از عشاق معروف در ادبیات قبل از اسلامِ ایران است.
۵ – گِل و خاک

نَقْشِ دِگَـــــری ، هَمی‌فرستیم — تا لُقمهٔ او شود نَخُستین
تا صورتِ راست را بِدانی — در سینه ، زِ صورتِ دروغین
من از پِیِ اینْتْ نَقْش کردم — تا کِلْکِ مرا کُنی تو تَحْسین
امشب همه نَقْش‌ها شکارند — از اسبْ فُرو مگیر تو زین
تا روز ، سَوار باشْ بر صید — مَنْدیش زِ بالِش و نهالین[1]
می‌گَرد به گِردِ کویِ لیلی — گَر مَجنونی ، زِ پایْ مَنْشین
امشب صَدَقات می‌دَهَد شاه — اِنَّ ٱلصَّـدَقاتُ لِلْـمَسـاکـیـن
صاع[2] سُلطان ، اگر بِجویی — یابی به جَوالِ اِبْنِ یامین
بس کُن ، که دُعا بَسی بِکَردی — گوش آر ازین سِپَس ، به آمین
خاموش ، که لطفِ شمس تبریز — در گوشِ تو گفتْ باز ، تحسین

﴿۶۴﴾

ای دلِ من در هوایَت ، هَمچو آب و ماهیان — ماهیِ جانم بِمیرَد ، گَر بِگَردد یک زمان
ماهیان را صَبر نَبْوَد ، یک زمان ، بیرونِ آب — عاشقان را صَبر نَبْوَد ، در فِراقِ دِلْسِتان
جانِ ماهی ، آب باشد، صَبرِ بی‌جان، چون بُوَد؟ — چون که بی‌جانْ صَبر نَبْوَد، چون بُوَد بی‌جانِ جان؟
هردُو عالَم بی‌جَمالت ، مَر مَرا زندان بُوَد — آبِ حَیوان در فِراقَت ، گَر خورَم ، دارد زیان
این نِگارِسْتانِ عالَم ، پُرنگار و نَقْشِ توست — لیکْ جایِ تو نگیرد ، کو نشان ، کو بی‌نشان؟
قَطرهٔ خونِ دِلَم را ، چون جهانی کرده‌ای — تا زِ حیرانی نَدانَم ، قَطره‌ای را از جهان
بر دَهانِ من ، به دستِ خویشْ ، بِنْهادی قَدَح — تا زِ سَرمَستی نَدانَم ، من قَدَح را از دَهان
من کِه باشم؟ از زمین تا آسْمان، مَستان پُرنْد — کَزْ شَرابِ تو نَدانند ، از زمین تا آسْمان
صد شبانْ چون من سِپُرده ، گوسفندِ خود به گُرگ — گوسفندان را چه کردی؟ با کِه گویم؟ کو شَبان؟
در بیانْ آرَمْ ، نیآیی ، وَرْ نَهان دارم ، بَتَر — دَرنگُنجی از بزرگی ، در بیان و در نهان
گَر نَهان را می‌شِناسَم ، از جهانْ ، در عاشقی — مؤمنِ عشقَم مَخوان و کافِرم خوان ، ای فُلان
جَنگِ گُرگان از درون و پَشمِ میشانْ از برون — یک جماعت را و دعویِ‌های عشقشْ بر زبان

---

۱ – بستر ، تشک ، بالش
۲ – پیمانه

مؤمن و کافر، ز فیضِ لطف و قهرِ شمسِ دین — آنکه شد نورِ جمالش ، مُشتری و فَرْقَدان[1]
شمسِ‌تبریزی‌به یک‌صبحْ،اَزْ به‌خود گیرد مرا — آنچه میجویمْ ، بیابَم در دلِ خود ، رایگان

﴿۶۵﴾

ای دِلآرامِ من و ای دل‌شِـــکَن — وِی کَشیده خویش ، بی‌جُرمی زِ من
از نَظَر رَفتی ، زِ دلْ بیرون نِه‌ای — زآنکه تو شمعیّ و جان و دلْ ، لَگَن
جانِ منْ و جانِ تو ، جانِ تو و جانِ من — هیچ کَسی دیده‌ست ، یک جانْ اندر دو تَن؟
زندگی‌اَم وَصلِ تو ، مَرگِ من فِراقِ تو — بی‌نَظیرم کـــــرده‌ای ، اَنْدَر دو فَن
بس بِجُستم آبِ حَیوان ، خِضْر گفت: — بی وصالَش جان نیابی ، جان مَکَن
غَم نیارَد ، گِردِ غمگینِ تو گشت — وَر بِگَردد ، بایَدَش گَـــردن زَدن
جان‌ها زآن گِردِ تو ، گردد هَمی — جانْ اَدیم و تو سُهیلْ[2] ، اَنْدَر یَمَن
بَهرِ تو گفته‌ست ، منصورِ حَلاج: — یا صَغیرَ ٱلسِّـــــنِ ، یا رَطْبَ ٱلْبَدَن[3]
شیرْ مَستِ شَهْدِ تو گشت و بِگُفت: — یا قَریبَ ٱلْعَهْدِ مِنْ شُربَ ٱللَّبَن
پیشِ مَستانِ تو غَم را ، راه نیست — فِکْرَت و غَم هست ، کارِ بُوٱلْحَسَن
هر کِه در چاهِ طَبیعت مانده است — چاره‌اش نَبْوَد زِ فِکْرِ چون رَسَن
چونکه بَرپَرّید ، کاسِد گشت حَبْل — چون یَقینی یافت ، کاسِد گشتْ ظَن
همــزبانِ بـــی زبانان شُــو ، دِلا! — تا به گفت و گو ، نباشـــی مُرتَهَن

﴿۶۶﴾

ای دل! چو نمی‌گردد ، در شَرحْ زبانِ من — وآن حرف نمی‌گُنجَد ، در کُنجِ دهانِ من
می‌گردد و می‌گردد ، بر نُوکِ زبانِ خود — در پَردهٔ آن مُطرب، گر زد ضَرَبانِ من
هم ساغَر و هم باده ، سَرمَستْ از آن ساقی — هم جان و جهانْ حیران ، در جانِ جهانِ من
از غیبْ یکی لَعْلی ، در غارِ جهان آمد — وآن لَعْل شده حیران ، در عِزَّتِ کانِ من

---

۱ – نام دو ستاره درخشان در صورت دُبِّ اصغر ، که به فارسی "دو برادران" گویند.

۲ – اَدیم به چرم خوشبو و خوشرنگ گفته شده و سهیل ستاره‌ای‌ست که از درخشنده ترین ستارگان در خاورمیانه بوده و در یمن کاملاً مشهود میباشد . گویند که در اثر تابشِ ستارهٔ سهیل در یَمَن، اَدیم به زیباترین رنگ و خوشترین بوی خود میرسد.

۳ – ای کسی که سنِ کم و بدنی تازه داری.

ما را تو کجا یابی، گر مویْ به مو جویی؟ چون در سَرِ زُلفِ او ، گشته‌ست مَکانِ من
جانْ دوشْ مَرا آن مَهْ ، می‌گفت : دِلَم خَستی پیکانِ پُر از خون بین ، ای سَخته‌کَمانِ من
گفتا که : شکارِ من، جُز شیر کجا باشد؟ جُز لَعْلِ بَدَخشانی، کِی یافت نشانِ من؟
جُز دَلْقِ دو صد پاره، من پاره کجا گیرم؟ باقیِّ قُماشَت کو ؟ ای دَلْق‌کَشانِ من!
شَمسُ اَلْحَقِ تبریزی، از دُورِ زمان بَرتَر وَافْزوده زِ هر دُوری ، دُورانِ زمانِ من
مَن گردم پیموده ، بر جایِ زبانِ خود زین مطربِ خوشْ زخمه ، در پردهٔ جانِ من

﴿۶۷﴾

ای دل! زِ شاهِ حوران ، با قِبلهٔ صَبوران کُن شُکْر با شَکوران ، تو فِتْنه را مَشوران
من مَردِ فِتْنه‌جویَم، من تَرک این نگویم من دست ازو نَشویَم، تو فِتْنه را مَشوران
سَر خیلِ بی‌دلانَم ، استادِ مَنْبَلانَم[1] من عاشقِ فُلانَم، تو فِتْنه را مَشوران
از من مَپُرس چونَم، می‌بین که غَرقِ خونَم این هم نِدام ، فُزونَم، تو فِتْنه را مَشوران
من رُستمَم و روحَم، توفانِ قومِ نوحَم سَرمَستِ آن صَبوحَم، تو فِتْنه را مَشوران
تو نَقْش را نخوانی، زیرا دَرین جهانی تا این قَدَر بِدانی، تو فِتْنه را مَشوران
آن خواب را طلب کن، اندر میانِ حوران مشنو کَسی که گوید: تو فِتْنه را مَشوران
در دل چو نقشْ بندد ، جان از طَرب بخندد صد گون شِکَر بجوشد، تو فِتْنه را مَشوران
از پرتوی که افتد ، در چشم ها ز رویَش خارَش چه افتد از وِیْ، تو فِتْنه را مَشوران

﴿۶۸﴾

ای دل! شِکایَت‌ها مَکُن، تا نَشْنَوَد دِلْدارِ من ای دل! نمی‌ترسی مَگَر ، از یارِ بی‌زِنْهارِ من؟
ای دل! مَرو در خونِ من، در اشکِ چون جیحونِ من نَشْنیده‌ای شب تا سَحَر ، آن ناله‌هایِ زارِ من؟
یادت نمی‌آید که او ، می‌کرد روزی گفت وگو؟ می‌گفت : بَسْ دیگر مَکُن ، اندیشهٔ گُلْزارِ من
اندازهٔ خود را بِدان، نامی مَبَر زین گُلْستان این بَس نباشد خود تو را ، کاَگَهْ شَوی از خارِ من؟
گفتم: اَمانَم دِهْ به جان، خواهم که باشی این زمان تو سَرْ دِه و من سَرْ گِران، ای ساقیِ خَمّارِ من
خندید و می‌گفت : ای پسر، آری وَلیک از حَدّ مَبَر وآن‌گَهْ چُنین می‌کرد سَر: کای مَست و ای هُشیارِ من
چون لُطف دیدمْ رایِ او، افتادم اَنْدَر پایِ او گفتم: نباشم در جهانْ ، گَر تو نباشی یارِ من
گفتا: مَباش اَنْدَر جهان، تا رویِ من بینی عیان خواهی چُنینْ ، گُم شو چُنان ، در نَفیِ خود دان کارِ من

۱ – بیکار و کاهل

گفتم: مَنَم در دامِ تو، چون گُم شَوَم بی‌جامِ تو؟   بِفْروش یک جامَم به جان ، وآنگَهْ بِبین بازارِ من

﴿۶۹﴾

ای دَمْ به دَمْ مُصَوِّرِ جان ، از دَرونِ تَن!   نزدیک‌تر زِ فِکْرَتِ این نُکته‌ها به من
زآینده و گُذشته ، چرا یاد می‌کُنم؟   که لذَّتِ زمانی و هم قبلهٔ زَمَن
جانِ حَقایقیّ و خیالاتِ دِلْرُبا   وآن نَقْش‌هایِ مَهْ، که نگُنجَد دَرین دَهَن
ای شمس دین! چو ناطقِ کُلّی،به جُزْء و کُل   نورَت زمانْ زمانْ، به دل و جان شود حَسَن

﴿۷۰﴾

ای دوست ! عِتاب را رَها کُن   تَدبیرِ دَوایِ دَردِ ما کُن
ای دوست ! جُدا مَشو تو از ما   ما را زِ بَلا و غَمْ ، جُدا کُن
اندیشه چو دُزد ، در دلْ اُفتاد   مَستَم کُن و دُزد را فَنا کُن
شادی ، زِ میانِ غَمْ بَرآنگیز   در عالَمِ بی‌وَفا ، وَفا کُن
از شادیِ رویِ شمس تبریز   هر لحظه درود و مَرحبا کُن

﴿۷۱﴾

ای رُخِ خندانِ تو ! مایهٔ صد گُلْستان   باغِ خدایی دَر آ ! خارْ بِدِه ، گُلْ سِتان
جامهٔ تَن را بِکَن ، جانِ برهنه بِبین   جانِ برهنه خوش است ، تا چه کُنی جامه دان؟
هینْ که نَه‌ای بی‌زبان ، پیشِ چُنین جان‌ها   قِصّهٔ نِیْ بی‌زبان ، نَعْرهٔ جانْ بی‌دَهان
آمد امروز یار ، گفت : سَلامٌ عَلَیک   چَرخ و زمین را مَجو ، از نَفَسَشْ آن زمان
خسروِ خوبان بِخواست،از صَنَمانْ سَرْ خَراج   خاست غَریو از فَلَک، وَزْ سویِ مَهْ: کَالْاَمان
لَعْلِ لبِ او که دورْ ، از لب و دندانِ تو   خوانْد فُسون‌هایِ عشقْ ، خواجه بِبین این نشان
آمد غَمّازِ عشق، گفت دَرین گوشِ من: یارْ میانِ شماست ، خوب و لَطیف و نَهان
دامَنِ دل را کَشید ، یارْ به یک گوشه‌ای   گوشه‌ای بس بوالْعَجَب،زآن سویِ هفت آسْمان
گفت: تو رایَم وَلیک ، هر کِه بگوید زِ من   شَرح دَهَد از لَبَم ، دَهْ بِزَنَش ، بر دَهان
وآنکِه بگوید زِ تو، بُرد مرا و تو را   وآنکِه بگوید زِ من ، دور شُد از هر دُوان

﴿۷۲﴾

ای رویِ تو نُوبَهارِ خندان!   اَحْسَنْتْ زهی نِگارِ خندان!
می‌بینَمَت ای نِگار! در خُلْد   بر شاخِ درخت، اَنارِ خندان
یک لحظه جُدا مَباش از من!   ای یارِ نِکو عذارِ خندان!

ای شهرِ جهانْ خَرابْ ، بی‌تو! ای خُسرو و شهریارِ خندان!
ای صد گُلِ سُرخ ، عاشقِ تو! بر چشمه و سَبزه‌زارِ خندان
در بیشهٔ دل ، خیالِ رویَت شیر است کُنَد شکارِ خندان
هر روز ، زِ جانِبی بَرآیی چون دُولَتِ بی‌قَرارِ خندان
بَحْری‌ست صفاتِ شَمسِ تبریز پُر از دُرِ شاهوارِ خندان

﴿۷۳﴾

ای رویِ مَهِ تو شاد و خندان این رویْ ، همیشه بادْ خندان
آن ماه زِ هیچ‌کَس نَزادەست وَرْ زآنکه بِزاد ، زادْ خندان
ای یوسُفِ یوسُفانْ نِشَستی! در مَسْنَدِ عدل و دادْ خندان
آن دَر که همیشه بَسته بودی وا شُد ، زِ تو با گُشادْ خندان
ای آبِ حَیاتْ ! چون رَسیدی شُد آتش و خاک و بادْ خندان
آن دَر ، که همیشه بسته بودی وا شُد ز تو ، واگُشاد و خندان
معشوقِ چو مَه ، ز در درآمد گفتم که : بیا قباد[1] خندان
در عشقِ تو ای نگارِ دلْبَند! عشاقْ شوند شاد و خندان
ای تو همگی مرادِ جان‌ها! وِیْ داده مرا مراد خندان
شمس‌الحقِ دین، چو غنچه بِشْکُف چون دید دلْ آن ، نهادِ خندان

﴿۷۴﴾

ای زِ تو مَهْ پایْ‌کوبان ! وَزْ تو زُهره دَف‌زَنان می‌زنند ای جانِ مَردان! عشقِ ما بر دَفْ، زَنان
نُقلِ هر مَجْلِس شُدەست ، این عشقِ ما و حُسنِ تو شُهرهٔ شهری شُده ما ، کاو چُنین بُدْ شُد چُنان
ای به هر هنگامه ، دامِ عشقِ تو ، هنگامه گیر وِیْ چَکیده خونِ ما بر راه، رَهرو را نشان
صد هزاران زَخمْ بر سینه ، زِ زَخْمِ تیرِ عشق صد شکاری خسته و نی تیرْ پیدا ، نی کَمان
رویْ در دیوار کرده، در غَمِ تو ، مَرد و زن زآب و نانِ عشق رفته ، اِشْتِهایِ آب و نان
خونِ عاشقْ اشک شُد ، وَزْ اشکِ او سَبزه بِرُست سَبزه‌ها از عکسِ رویِ چون گُلِ تو ، گُلْسِتان
ذوقِ عشقَت چون زِ حَدّ شُد ، خَلْقْ آتشْخوار شُد هَمچو اُشْتُرْ، مُرغْ آتش می‌خورَد، از عشقِ جان
هِجْرِ سردِ چون زمستان ، راه‌ها را بسته بود در زمینْ مَحْبوس شد ، اِشْکوفه‌هایِ بوسِتان

---

۱ – قباد پسر فیروز پسر یزدگرد و پدر انوشیروان، نوزدهمین شاه از پادشاهان سلسله ساسانی است.

چونکه راهْ ایمِن شُد از دزدان ، بهاران آمدند / سَبزه را تیغِ برهنه، غُنچه را بَر کَفْ سِنان
خیزْ و بیرون آ به بُستان ، کَزْ رَهِ دور آمدند / خیزْ ، کَاَلْقادِمُ یُزار، رَنْجه مَشو ، مَرکَب بِران
از عَدَم بَستند رَخْت و جانبِ بَحْر آمدند / آن‌گَهْ از بَحْر آمدند ، اَنْدَر هوا تا آسْمان
بُرجْ بُرجِ آسْمان را ، گشته و پَدْرُفته‌اند / از هر اِسْتاره ، بِضاعَت آمده ، تا خاکْدان
آب و آتش ، زآسْمانْشان می‌رَسَد، هردَم مَدَد / چند روزی ، کَاندرین خاکَند ایشانْ ، میهمان
خوانْ‌ها بر سَر نَسیم و کاسه‌ها بر کَف صَبا / با طَبَق‌پوشی ، که پوشیده‌ست جُز بر اَهلِ خوان
می‌رَسند و هر کسی پُرسان ، که چیست اَنْدَر طَبَق؟ / با زبانِ حال می‌گویند، با پُرسَندگان
هر کَسی گَر مَحْرم سْتی ، پَس طَبَقْ پوشیده چیست؟ / قوتِ جانْ پنهان چون جان و قوتِ تَنْ پیدا چو نان
ذوقِ نانْ هم ، گُرْسِنه بیند، نَبیند هیچ سیر / بر دُکانِ نانْبا ، از نان چه می‌داند ، دُکان؟
نانْبا گَر گُرْسِنَه‌سْتی، هیچ نان نَفْروختی / گَر بِدانِسْتی صَبا ، گُل را نکردی، گُل‌فَشان
هرکَسْ از معشوقْ ذوقی نیست ، اِلّا دَرْ فروخت / او نباشد عاشقْ ، او باشد به مَعنی ، قَلْتَبان
عُذرْ عاشقْ گَر فُروشَد ، دان که مِیلِ دِلْبَر است / از ضَرورت تا نَبَندد ، دَر به رویَش دِلْستان
چونکه می‌بیند ، که میلِ دِلْبَر اَنْدَر شُهرگی‌ست / اشک می‌بارَد زِ رَشکِ آن صَنَم ، از دیدگان
اشکِ او مَر رَشکِ او را ، ضِدّ و دشمن آمده‌ست / رَشکْ پنهان دارد و اشکَش رَوان و قِصّه‌خوان
تُخمِ پنهان کردهٔ خود را نِگَر ، باغ و چَمَن / شَهوتِ پنهانِ خود را بین ، یکی شخصِ دَوان
عیبْ پنهان داشتن ، شُد عِلَّتِ پیدا شدن / بی‌لِسانی می‌شود ، بر رَغْمِ ما ، عینِ لِسان
چند فرزندانْ به هر اندیشه، بعد از مرگِ خویش / گِردِ جانِ خویش بینی ، در لَحَد ، بابا کُنان
زادهٔ اندیشه‌های خوبِ تو ، وِلْدان و حور / زادهٔ اندیشه‌هایِ زشتِ تو ، دیوِ کَلان
سِرِّ اندیشه مُهَندِس بین ، شُده قصر و سَرا / سِرِّ تَقدیرِ اَزَل را بین ، شُده چندین جهان
واقِفی از سِرِّ خود، از سِرِّ سِرِّ واقِف نه‌ای / سِرِّ سِرِّ هَمچون دل آمد، سِرِّ تو هَمچون زبان
گَر سِرِ تو هست خوب، از سِرِّ سِرّ ، ایمِن مَباش / باش نا ایمِن ، که نا ایمِن ، همی یابد اَمان
سَربُلندیِ سَرو و خندهٔ گُلْ ، نَوایِ عَندلیب / میوه‌هایِ گرم‌رو ، سِرِّ دَمِ سَردِ خَزان
بَرگ‌ها ، لرزان چه می‌لَرزید؟ وَقتِ شادی است / دام ها ، در دانه‌هایِ خوش بُوَد ، ای باغْبان
ما زِ سَرسَبزی ، به رویِ زَرد ، چند اُفْتاده‌ایم؟ / در کَمینِ غیبْ ، بسْ تیر است پَرّان، از کَمان
لاله ، رُخ‌اَفْروخته، وَزْ خشمِ شَه ، دل‌سوخته / سُنبُله پُر سود و کَژْ گَردن ، زِ اندیشه‌گَران
آن گُلِ سوری سِتیزد ، گُل که دُکّان باز کرد / رَنگ‌ها آمیخت امّا ، نیستَش بویی از آن
خوشه‌ها از سُست‌پایی ، رو نَهاده بر زمین / غوره‌ها شیرین شُد آخِر ، از خطابِ یَسْجُدان

نرگسِ خیره نِگَر، آخِر چه می‌بینی ، به باغ؟
گفت: غَمّازی کُنم، پَس من نگُنجَم در میان

سوسَنا ، افسوس می‌داری، زبانْ کردی بُرون
یا زبانْ دَرکَش چو ما و یا بِکُن حالی بیان

گفتِ بی‌گُفتنْ ، زبانِ ما ، بَیانِ حالِ ماست
گَرنه پایان بودی این گفتن، ز شوقِ هم‌دلان

گفتم: ای بیدِ پیاده ، چون پیاده رُسته‌ای؟
گفت : تا لُطف و تَواضُع گیرم از آبِ رَوان

رنگِ معشوق است ، سیبِ لَعْل را طَعْمِ تُرُش
زآنکه خوبان را تُرُش بودن ، نَزیبَد، این بِدان

پس درخت و شاخِ شَفْتآلو ، چرا پَستی نِمود؟
تا که شَفْتآلو فشانَد، پیشِ شَفْتآلوسْتان

گفت: آری لیکْ ، وقتی می‌دَهَد شَفْتآلویی
که رَسَد جان از تَنِ عاشقْ ، زِ ناخُن تا دَهان

ای سپیدار ، این بُلندی جُسْتَنَت ، رُسوایی است
چون نه گُل داری، نه میوه ، گفت: خامُشْ هان و هان

گَر گُلَم بودیّ و میوه، هَمچو تو خودْ بینَمی
فارِغَم از دیدِ خود ، بر خودپَرَستان دیده‌بان

نارْ آبی را هَمی گفت: این رُخِ زَردت زِ چیست؟
گفت: زآن دَردهایی ، کَانْدَر دَرون داری نَهان

گفت: چون دانسته‌ای از سِرِّ من؟ گُفتا: بِدانْک
می‌نگُنجی در خود و خندان نمایی نارْدان

نی تو خندانی همیشه؟ خواهْ خَنْد و خواهْ نِی
وَرنه خَندان است عالَم، چون جِنانْ اَنْدَر جِنان

لیک آن خندهْ چون بَرقْ او راست ، کاو گِریَد چو ابر
ابر اگر گِریان نباشد، بَرقْ از او نَبْوَد جَهان[1]

خاک را دیدم سیاه و تیره و روشنْ ضَمیر
آبِ روشن آمد از گَردون و کردش اِمْتِحان

آبِ روشن را پَذیرا شُد ، ضَمیرِ روشنَش
زاد چون فردوس و جَنَّتْ ، شاخ و کاخِ بی‌کَران

این خیار و خَربُزه ، در راهِ دور و پایِ سُست
چون پیاده ، حاج می‌آیند ، اَنْدَر کاروان

بادیه خونْ‌خوار بینی ، از عَدَم سویِ وجود
بر خطابِ کُنْ ، همه لَبَّیک‌گو ، بَهرِ اَمان

چه پیاده ، بلکْ خُفته ، رفته چون اَصْحابِ کَهْف
خُفته پَهْلو بر زمین و رفته تَکْ ، تا آسْمان

در چُنین مَجْمَع ، کَدو آمد رَسَن بازی گرفت
از کِه دید آنْ زو که دادش، آن رَسَن‌هایِ رَسان؟

این چَمَن‌ها، وین سَمَن، وین میوه‌ها، خود رِزْقِ ماست
آن گیاه و خار و گُل، کَانْدَر بیابان است آن

آن نَصیب و میوه و روزیِّ قومی دیگر است
نفرت و بی‌میلیِ ما هست، آن را پاسْبان

صد هزاران مور و مار و صد هزاران رِزْقْ‌خوار
هر یکی جویَد نَصیب و هر یکی دارد فَغان

هر دَوا دَرمانِ رَنجی، هر یکی را طالِبی
چون عَقاقیری[2] که نَشْناسَد، به غیرِ طِبِّ بِدان[3]

---

۱ – جهنده

۲ – دواها و داروها

۳ – طِبِّ بِدان = طِبّ دان ، کسی که عِلمِ طب دانَد.

بس گیاهان پیشِ ما زَهر و بر ایشانْ یادْ زَهر
پیشِ ما خار است و پیشِ اُشْتُران ، خُرما بُنان
جُوز و بادام ، از درونْ مَغز است و بیرونْ، پوست و قِشْر
اَندرونِ پوستْ پَروَرده ، چو بیضهٔ ماکیان
باز خُرما عکسِ آن ، بیرونْ خوش و باطِنْ قُشور[1]
باطن و ظاهرْ ، تو چون اَنجیر باش، ای مِهربان
جَذبه شاخِ آب را ، از بیخ تا بالا کَشَد
همچُنانکه جَذبه جان را ، بَرکَشَد ، بی‌نردبان
عطسه گشت این باد و آبِسْتن شُد آن خاک و درخت
بادها چون گَشْنِ[2] تازی، شاخه‌ها چون بادبان
می‌رَسَد هر جِنْسْ مُرغی، در بهار، از گَرمسیر
هَمچو مِهْمانْ ، سَرسَری می‌سازد اینجا آشیان
صد هزاران غیب می‌گویند، مُرغان، در صَفیر[3]:
کآن فُلان ، خواهد گُذشتن ، جایِ او گیرد فُلان

﴿۷۵﴾

ای زِ هِجْرانِ تو مُردن ، طَرَب و راحَتِ من
مرگْ بر من شُده بی‌تو ، مَثَلِ شَهْد و لَبَن
می‌تَپَد ماهیِ بی‌آب ، بر آن ریگِ خَشن
تا جُدا گردد ، آن جانِ نزارَش ، زِ بَدَن
آبِ تَلْخی شُده بر جانوران ، آبِ حَیات
شِکَرِ خُشکْ بَرْ ایشان، بَتَر از گور و کَفَن
نیست بازی ، کَشِشِ جُزْوْ ، به اصلِ کُلِ خویش
چند ، پیغمبر بِگْریست ، پِیِ حُبِّ وَطَن؟
شد چراگاهِ ستاره ، سوی مَرعایِ[4] فَلک
حَیَوان خاک پَرستَد، مَثَلِ سَرْو و سَمَن
من از این ناله ، اگرچه که دهان می بندم
نتَوان در شکمِ آب ، فرو بَست دهن
نَفَسِ چَغْز[5] زِ آب است ، نه از بادِ هوا
بحریان را همه این باشد و مَعْهوده[6] و فَن
عارفانی که نهانند ، در آن قُلزُمِ نور
دَمِشان جمله ز نوری‌ست ، ظُلاماتْ شِکَن
قلم و لوحْ ، چو اینجا برسیدیم ، شکست
شِکَنَد کوه ، چو آگه شود از رَبِّ مِنَن[7]

﴿۷۶﴾

ای زبان و ای زبان و ای زبان!
هوشیاری، در میانِ مَستیان

---

۱ – جمع قشر = پوست

۲ – نر و مردانه

۳ – سوت ، بانگ ، صوت

۴ – مَرعیٰ = چراگاه

۵ – قورباغه

۶ – هرچیزِ پیمان کرده شده

۷ – مخففِ ربِّ ذوالْمِنن = خداوندِ صاحبِ مِنَّت ها و احسان ها.

گَر بیآید هوشیاری ، راه نیست   وَرْ بیآید مَست، گیرْ، اَنْدَرْ کَشان
گَر خُماری، باده خواهی، اَنْدَرآ   نان پَرَستی، رُو که اینجا نیست نان
آن کِه نان و آب را ، خو کرده است   کِی دَرآیَد در میانِ آن بُتان؟
وَرْ بیآید ، چادرْ اَنْدَر سَر کَشَند   تا نَبینَد رویَشان، آن قَلْتَبان
سیمبَر خواهیم زیبا ، هَمچو خویش   سیمْ بِسْتانیم ، پیدا و نهان
آن کِه او خوبی، به سیم و زَر فروخت   روسْپی باشد، نه حورانِ جِنان
تا نگردی پاک‌دل ، چون جِبْرَئیل   گرچه گَنجی، دَرنَگُنجی در جهان
چَشمِ خود را شُسته عارف ، چند سال   مَشکْ مَشک آورده از اشکِ رَوان
مُعْتَمَد شو ، تا دَرآیی در حَرَم   اَوَّلا بَربَند ، از گفتن ، دَهان
شَمسِ تبریزی گُشایَد ، راهِ تو   چون شَوی بَسته دَهان و راز دان

﴿ ۷۷ ﴾

ای ساقی و دَستگیرِ مَستان!   دل را زِ وَفایِ مَست ، مَستان
ای ساقیِ تشنگانِ مَخْمور!   بَسْ تشنه شدند ، میْ‌پَرَستان
از دست به دست ، میْ رَوان کُن   بر دست مَگیر ، مَکْر و دَستان
سَرْرِشتهٔ نیستی ، به ما دِهْ   در حَسرتِ نیست‌اند ، هَستان
چون قیصرِ ما ، به قیصریّه‌ست   ما را مَنِشانْ ، به آبِلِسْتان[1]
هرجا که میْ است ، بَزمْ آنجاست   هرجا که وِیْ است ، نَک گُلِستان
یک جامْ بَرآر ، هَمچو خورشید   عالی کُن از آن نِهالِ بُستان
دیدارِ حَق است ، موءمنان را   خوارَزم نَبینَد و دِهِستان
مُنْکِر زِ برایِ چَشمْ‌زَخْمَت   هَمچو سَرِ خَر ، میانِ بُستان
گَر در دلِ او نمی‌نِشینَد   خوش در دلِ ما نِشَسته است آن
شمس‌الحقِ دین،چو کرد تعلیم   ما گشته چو طفلِ هر دبستان

﴿ ۷۸ ﴾

ای سَرو و گُلِ بُستان! بِنْگَر به تهی‌دَستان   نانی دِهْ و صد بِسْتان ، دِه هدیه به درویشان

---

۱ – اَبولِسْتین ، آبُلِسْتین ، آبُلِسْتان ،نام منطقه‌ای در مشرق قیصریه بین کوه توروس و قسمت عُلیای نهر جیحان که در خاک ترکیه قرار دارد .

بِشْنو تو زِ پیغمبر، فرمود که: سیم و زَر / از هدیه نشُد کمتر ، دِه هدیه به درویشان
یک دانه اگر کاری، صد سُنْبُله بَرداری / پسِ گوشْ چه می‌خاری؟ دِه هدیه به درویشان
کم کُن ، تو فَزایِش بین ، بِنْواز و نوازش بین / بُگْشای و گُشایش بین ، دِه هدیه به درویشان
هدیهٔ تو به حَقِ رفته، اَنْدَر شبِ آشفته / او حارِس و تو خُفیه ، دِه هدیه به درویشان
هر لُطف که بِنْمایی، در سایهٔ آن آیی / بسیار بیآســـــایی ، دِه هدیه به درویشان
حُرمَت کُن و حُرمَت بین، نِعْمَت دِهْ و نِعْمَت بین / رَحْمَت کُن و رَحْمَت بین ، دِه هدیه به درویشان
ای مُکْرِمِ هر مِسکین، وِیْ راحِمِ هر غمگین / ای مالِکِ یَوْمَ ٱلدِّین ، دِه هدیه به درویشان
آمد به تو آوازم، واقِف شُدی از رازم / مَحْروم مَیَنْــــدازم ، دِه هدیه به درویشان
سَرگَشتهٔ تَحْویلَم ، در قالَم و در قیلَم / بِنْگَر تو به زَنْبیلم ، دِه هدیه به درویشان
دانی که تو را جویَم ، هر جا که دعا گویم / بین کَژْ تو چه ها گویم ، دِه هدیه به درویشان
رَنْجِت مَبا ، آمین ، دور از تو قَضا ، آمین / یارِ تو خدا ، آمین ، دِه هدیه به درویشان
ای کویِ شما جَنَّت، وِیْ خویِ شما ، رَحْمَت / خاصه که دَرین ساعت ، دِه هدیه به درویشان
گفتیم دُعا ، رفتیم ، وَزْ کویِ شما ، رفتیم / خوش باش که ما رفتیم ، دِه هدیه به درویشان
هر دَمْ بِرَسان جانا ! شمس الحقِ دین با ما / از ماشْ سلامْ اِلّا ، دِه هدیه به درویشان

﴿۷۹﴾

ای سَر دِهِ صد سودا ! دَستارْ چُنین می‌کُن / خوب است همین شیوه، ای دوست! همین می‌کُن
فرماندهٔ خوبانی، اَبرو چو بِجُنبانی / این بنده تو را گوید : آن می‌کُن و این می‌کُن
از خونِ مُسلمانان، در ساغَرِ رُهبان کُن / وَزْ کافرِ زُلْفینَت ، ویرانیِ دین می‌کُن
مَأمونِ امین را تو ، می‌ران که رُو ای‌خائن / وآن غیرتِ رَهزن را ، بر روحِ اَمین می‌کُن
آن حُکْم که از هیبَتْ ، در عَرشْ نمی‌گُنجَد / بر پُشتِ زمان می‌نِهْ ، بر رویِ زمین می‌کُن
آن را که ندارد جان، جان دِهْ به دَمِ عیسی / وآن را که ندارد زَر ، زِاکْسیرْ زَرین می‌کُن
تا دُورِ اَبَد شاها ! شَمسُ ٱلْحَقِ تبریزی / حُکمی‌ست به دُورِ تو، آری هله هین می‌کُن

﴿۸۰﴾

ای سنگْ‌دل! تو جان را، دریایِ پُر گُهَر کُن / ای زُلفِ شبْ‌مِثالَش ! در نیمْ شب سَحَر کُن
چَنگی که زد دلِ من ، در عشقِ ما نَوا کُن / نِی‌هایِ بی‌زبان را، زآن شَهْد، پُر شِکَر کُن
چون صد هزار دُر در ، سَمْع و بَصَر تو داری / یک دامَنی از آن دُر، در کارِ کور و کَر کُن

از خونِ آن جِگَرها، کاو بویِ عشق دارد / از بَهرِ اَهلِ دل را ، یک قَلیهٔ[1] جِگَر کُن
بس شیوه‌ها که کردند ، جان‌ها و رَهْ نَبُردند / ای چاره‌سازِ جان‌ها، یک شیوهٔ دِگَر کُن
مُرغانِ آب و گِل را ، پَرها به گِلْ فُرو شُد / ای تو هُمایِ دولَت، پَر بَرفَشان ، سَفَر کُن
چون دیو ، رَهْ بِپیما، تا بینی آن پَری را / وَانْدَر بَرِ چو سیمَش، تو کارِ دلْ چو زَر کُن
هرچَتْ اشارت آید، چون و چرا رَها کُن / با خویِ تُندِ آن مَهْ، زِنْهارْ سَر به سَر کُن
پایِ مَلَخ که جان است، چون مورْ پیشِ او بَر / در پیشِ آن سُلیمان، بر هر رَهی حَشَر کُن
آبی‌ست تَلْخْ دریا، در زیر ، گنج و گوهر / بُگْذار آبِ تَلْخَش، تو زیر و هم زبَر کُن
ماری است مُهره دار و زآن سویْ، زَهرْ در سَر / وَرْ زآن که مُهره خواهی، از زَهرِ او گُذَر کُن
خواهی درختِ طوبیٰ، نَک شَمسِ حَقِّ تبریز / خواهی تو عیشِ باقی، در ظِلِّ او مَقَرّ کُن

﴿۸۱﴾

ای سَنْجَقِ[2] نَصْرُ اللّٰهْ ! وِیْ مَشْعَلهٔ یاسین[3]! / بِاللهْ! که سَبُک‌روحی ، بر چَشم و سَرَم بِنْشین
ای تاجِ هُنرمندی! مِعْراجِ خِرَدمندی / تعریف چه می‌باید؟ چون جُمله تویی تعیین
هر ذَرّه که می‌گردد، هر بَرگ که می‌جُنبد / بی‌کام و زبان گفتی: بر گوشِ فَلَک بِنْشین
جانِ همه‌یی جانا، ای دُولَتِ مولانا / جان را بِرَهانیدی، از نازِ فُلانُ الدّین
از نَفْخِ تو می‌رویَد ، پَرِّ مَلَکِ اَعْلیٰ / وَزْ شَوقِ تو می‌جنبد ، پُشتِ فَلَکِ عِنّین[4]
از عشقِ جهانْ‌سوزَت، وَزْ شوقِ جِگَر دوزَت / بی‌هیچ دُعاگویی، عالَم شُده پُر آمین
ناگاه سَحَرگاهی، بی‌رخْنه و بی‌راهی / آوَرْد طَبیبِ جان، یک خُمْره پُر اَفْسَنْتین[5]
با این تَنِ بیمارم ، وین کُشتهٔ دل‌زارم / زنده شُد و چابُک شُد، بَرداشتْ سَر از بالین
گفتم که: سلیمی تو ، مانا که: مسیحی تو / شاد آمدی ای‌سُلطان، ای چارهٔ هر مِسکین
پیغمبرِ بیماران، نافع‌تَری از باران / در خُمْره چه داری؟ گفت: داروِی دلِ غمگین

---

۱ – یک نوع غذا
۲ – لوا، رایت، عَلَم (پرچم پیروزی الهی)
۳ – مشعل روشنایی بخش، سوره یاسین.
۴ – نامرد
۵ – مُعرب آپِسَنتین = از بومادران کوهی میباشد که برای درد چشم مفید است.

حِرْزِ[1] دلِ یعقوبم، سَرچشمهٔ اَیّوبم — هم جُستَم و هم جویَم ، هم خُسرو و هم شیرین
گفتم که چُنان دریا، در خُمْره کجا گُنجَد؟ — گفتا که : چه دانی تو، این شیوه و این آیین؟
کِی داند چون آخِر، اُستادیِ بی‌چون را؟ — گُنجانَد در سِجّین[2] ، او عالَمِ عِلیّین
یوسُف به بُنِ چاهی، بر هفتْ‌فَلَک ظاهر — وَنْدَر شِکَمِ ماهی، یونُسْ زِ بَرِ پَروین
گَر فوقی و گَر پَستی، پستی طَلَب و مَستی — نی بر زِبَرین وَقف است، این تختْ، نه بَر زیرین
شمس الحق تبریزی ، تو نورِ دل و جانی — از جان و دِلَت جویَم ، هر لحظه نه زآن و زین
خامُش که نمی‌گُنجَد ، این قِصّه دَرین حِصّه[3] — رُو چَشم به بالا کُن، رویِ چو مَهَش می‌بین

۸۲

ای شُده از جَفایِ تو، جانبِ چَرخْ ، دودِ من — جُور مَکُن ، که بِشْنَوَد شاد شود، حَسودِ من
بیش مَکُن تو دود را، شاد مَکُن حَسود را — وَهْ که چه شاد می‌شود ! از تَلَفِ وجودِ من
تَلْخ مَکُن امیدِ من، ای شِکَرِ سپیدِ من! — تا نَدَرَم زِ دستِ تو ، پیرهَنِ کَبودِ من
دِلْبَر و یارِ من تویی، رونَقِ کارِ من تویی — باغ و بهارِ من تویی، بَهرِ تو بود ، بودِ من
خوابِ شَبَم رُبوده‌ای، مونسِ جان ، تو بوده‌ای — دَردْ توأَم نِموده‌ای، غیرِ تو نیست سودِ من
جانِ من و جهانِ من! زُهرهٔ آسْمانِ من — آتشِ تو نشانِ من! در دلِ هَمچو عودِ من
جسم نبود و جان بُدَم، با تو بَر آسْمانْ بُدَم — هیچ نبود در میان ، گفتِ من و شُنودِ من
چونکه بِدید جانِ من ، قبلهٔ رویِ شمسِ دین — بَر سَرِ کویِ او بُوَد ، طاعتِ من ، سُجودِ من

۸۳

ای عاشقان !ای عاشقان !هنگامِ کوچ است از جهان — در گوشِ جانَم می‌رَسَد، طَبْلِ رَحیل از آسْمان
نَک ساربانْ بَرخاسته ، قَطّارها آراسته — از ما حَلالی خواسته، چه خُفته‌اید ای کاروان؟!
این بانگ‌ها از پیش و پَسْ، بانگِ رَحیل است و جَرَس — هر لحظه‌ای نَفَسْ نَفَسْ ، سَر می‌کَشَد در لامَکان
زین شمع‌هایِ سَرنگون، زین پَرده‌هایِ نیلْگون — خَلْقی عَجَب آید بُرون، تا غیب‌ها گَردد عیان
زین چَرخِ دولابی تو را ، آمد گِرانْ خوابی تو را — فریاد ازین عُمرِ سَبُک، فریاد ازین خوابِ گِران
ای دل ! سویِ دِلْدار شو، ای یار! سویِ یار شُو — ای پاسْبانْ بیدار شو! خُفته نَشایَد پاسْبان

---

۱ – پناهگاه و همچنین دعایی که بر کاغذ نوشته و همراه دارند.

۲ – جایی در دوزخ

۳ – بخش ، قسمت

هر سویْ شمع و مَشْعله، هر سویْ بانگ و مَشْغله / کِامْشب جهانِ حامله، زایَد جهانِ جاوْدان
تو گِل بُدیّ و دل شُدی، جاهِل بُدیْ عاقِل شُدی / آن کاو کَشیدَت این‌چُنین، آن سو کَشانَد، کَش‌کَشان
اَنْدَر کَشاکَش‌هایِ او، نوش است ، ناخوش‌هایِ او / آب است آتش‌هایِ او، بر وِیْ مَکُنْ رو را گِران
در جانْ نِشَستن کارِ او، توبه‌شِکَستن کارِ او / از حیلهٔ بسیارِ او، این دزدها لَرزان‌دِلان
این ریش‌خَند و این گِله، یعنی مَنَم سالارِ دِهْ / تا کِی جَهی؟ گَردن بِنِهْ، وَرْ نِی کَشَندَت چون کَمان
تُخمِ دَغَل می‌کاشتی، افسوس‌ها می‌داشتی / حَق را عَدَم پِنْداشتی، اکنون بِبین ای قَلْتَبان
ای خَر! به کاهْ اُولیٰتَری، در قعرِ چاه، اُولیٰتَری / دیگِ سیاه، اُولیٰتَری، ای نَنگِ خان و خاندان!
در من کَسی دیگر بُوَد، این خشم از وِیْ می‌جَهَد / گَر آبْ سوزانی کُند، زآتش بُوَد، نی زآبْ دان
در کَف ندارم سنگْ من، با کَس ندارم جنگْ من / بر کَس نگیرم تَنگْ من، زیرا خوشَم چون گُلْسِتان
پس چشمِ من زآن سَر بُوَد ، وَزْ عالَمِ دیگر بُوَد / این رَمز گفتی بَسْ بُوَد ، دیگر مگو، دَرکَش زبان
بر آسْتانْ آن کَس بُوَد ، کاو ناطِقِ اَخْرَس[1] بُوَد / این سو جهان ، آن سو جهان ، بِنْشَسته من بر آستان

﴿۸۴﴾

ای عَربَده کرده دوشْ ، با من! / مِیْ خورده و کرده جوشْ، با من
ای جان ! به حَقِ وصالِ دوشین / در خشمْ چُنین مَکوش با من
گَر با تو زِ من ، بَدی بِگُفتند / با بَنده بِگو مَپـــوش با من
امروز تو خوشتری ، وَ یا من / بی من تو چگونه ای ، وَ با من
نی نِی ، من و تو مگو ، رها کن / فرقی چون نیست ، از تو تا من
بی تو بودی ، تو بر سَرِ چرخ / بی من بودم ، به سال ها من
در پوست ، من و تو همچو انگور / در شیره ، کجا تو و کجا من؟!
از بُخل بِجَست و در سَخا ماند / آن حاتِمِ طایْ ، گفت با من
من بُخل و سخا ، نثار کردم / ای پیشْ ز حاتَم از سَخا ، من!
ای جانِ لطیفِ خوشْ لقا ، تو! / ای آینه وارِ آن لِقـــا ، من!

﴿۸۵﴾

ای کار من از تو زَر ، ای سیم‌بَرِ مَستان! / هم سیم به یادم دِهْ، هم سیم و زَرَم بِسْتان
در عینِ زمستانی، چون گرمْ کُنی مَرْکَب / از گَرمیِ مِیْدانَت ، بَرسوزد تابستان

۱– لال

گر طِفْلَکِ یک روزه، شب‌هایِ تو را بیند / از شیرْ بَری گردد، وَزْ مادر و از پِسْتان
ای وایْ از آن ساعت، کاین خاطِرِ چون پیلَم / سَرمَستِ شما گردد، یاد آرَد هِنْدُستان
روزی که تَبِ مرگم، یک باره فرو گیرد / هر پاره زِ من گردد ، از آتشِ تَبْ سُستان
تو از پَسِ پَردهٔ دل ، ناگاه سَری دَر کُن / تا هر سَرِ مویِ من ، گردند چو سَرمَستان
هر خاطِرِ من بِکْری، بر بام و دَرْ از عشقَت / چندان بِکُنَد شیوه، چندان بِکُنَد دَستان
تا تابشِ رویِ تو ، دَرپیچَد در هر یک / وَزْ چون تو شَهی گردد ، هر خاطِرَم آبِسْتان
شَمسُ اَلْحَقِ تبریزی، هر کَس که زِ تو پُرسَد / می‌بینم و می‌گویم ، از رَشکِ کدام است آن؟

﴿۸۶﴾

ای مَحْو گشته از دل ! از مَحْو هم سَفَر کُن / چَشمی زِ دلْ بَرآوَر، در عینِ دلْ نَظَر کُن
دلْ آینه‌ست چینی ، با دلْ چو هم‌نشینی / هم تیغ زو برآوَر، هم نیزه و سِپَر کُن
دانم که چون شِکَستی،تو مَحْوِ دلْ شُدَه‌سْتی / در عینِ نیستْ هستی، یک حَملهٔ دِگَر کُن
چون بِشْکَنی شکاری، پَهْلویِ چَشمه‌ساری / ای شیرِ بیشهٔ دل، چَنگالْ در جِگَر کُن
چون شُد گِرو گِلیمی، بَهرِ دُرِ یَتیمی / با فِتْنهٔ عَظیمی ، تو دستْ در کَمَر کُن
ماییم ذَرّه ذَرّه ، در آفتابِ عزت / ای آفتاب! ما را ، از نورِ خود قَمَر کُن
از ما نمانْد برجا ، غیر از جُنون و سودا / ای پادشاهِ بینا! ما را زِ خود خَبَر کُن
در عالَمِ مُنَقَّش، ای عشقِ هَمچو آتش / هر نَقْش را به خود کَش، وَزْ خویشْ جانْوَر کُن
ای شاهِ هر چه مَردند ! [1]رِنْدان سَلام کردند / مَستَند و مِیْ نخوردند، آن سو یکی گُذَر کُن
سیمُرغِ روحْ برخیز ، در عشقِ شَمسِ تبریز / این پَر که هستْ، بَرکَن،در عشقْ بال و پَر کُن

﴿۸۷﴾

ای مُرغِ آسْمانی ، آمد گَهِ پَریدن / ویْ آهویِ مَعانی ، آمد گَهِ چَریدن
ای عاشقِ جَریده[2] ، وز عاشقانْ گُزیده / بُگْذر زِ آفریده، بِنْگَر در آفریدن
آمد تو را فُتوحی، روحی چگونه روحی / کاو چون خیال دانَد، در دیده‌ها دَویدن
این دَمْ حَکَـم بیآیـد، تَعلـیمِ نو نمـایَد / بی‌گوشْ سِرّ شنیدن، بـی‌دیده مـاهْ دیدن

---

۱ – در اینجا نیز همچون دیگر غزلها ، مقصود از عشقِ همچو آتش و شاه مردان ، حضرت علی"ع" میباشد.

۲ – تنها و منفرد

داند سِبِل بُریدن، هم مُرده زنده کردن
هم تَخت و بَخت دادن، هم بنده پَروَریدن

آن یوسُفِ مَعانی، وآن گنجِ رایگانی
خود را اگر فُروشَد، دانی عَجَب خَریدن

کو مُشتریِّ واقِفْ ، در دو دَمِ مُخالف؟
در پَرده، ساز کردن، در پَردهها، دَویدن

ای عاشقِ مُوفَّق، وِیْ صادقِ مُصَدَّق
میبایَدَت چو گَردون، بر قُطْبِ خود تَنیدن

در بیخودی تو خود را، میجویْ تا بیابی
زیرا فِراقْ صَعْب است ، خاصه زِ حَقْ بُریدن

لب را زِ شیرِ شیطان، میکوش تا بِشویی
چون شُسته شُد تَوانی، پِسْتانِ دلْ مَکیدن

ای عشقِ آن جهانی، ما را هَمی کَشانی
اَحْسَنْتَ ای کَشَنده، شاباش ای کَشیدن

هم آفتاب داند ، از شَرقْ رو نمودن
وَرنه به مَرکزِ او ، نَتْوان به تَک رَسیدن

خامُش که شَرحِ دل را ، گَر راهِ گفتْ بودی
در کوه دَرفُتادی ، چون بَحْرْ در تَپیدن

تبریز شَمسِ دین را ، هم ناگهان بِبینی
وآنگَهْ ازو بیابی ، صُبحِ اَبَد دَمیدن

﴿۸۸﴾

ای نَفْسِ چو سگْ ! آخِر ، تا چند زنی دَندان؟
از کِبْرِ کَسان رنجی، وَانْدَر تو ، دو صد چندان

گِریانی و پُر زَهری ، با خَلْق چه با قَهری
مانندِ سَرِ بِریانْ گشته که مَنَم خندان

من صوفیِ با صوفَم ، من آمِرِ مَعروفَم
چون شَحْنه بُوَد آنکس ، کاو باشد در زندان؟

مَعْذوریِ خود دیده ، در خویشْ بِرَنْجیده
عُذْرِ دِگَران خواهد ، اربابِ هُنرمندان

بر دانش و حالِ خود ، تَأویل کُنی قُرآن
وآنگاه هم از قُرآن ، در خَلْق زنی سِندان

آبِ حَیَوان یابی، گَر خاک شَوی رَهْ را
وَزْ بادِ بُروت[1] آیی ، در نارِ تو دَرْ بَندان

بُگْریز ازین دَرْبَند، بر جُمله تو دَر بَربَند
جُز شَمسِ حَقِ تبریزی، سُلطانِ شِکَر خندان

﴿۸۹﴾

ای نورِ افلاک و زمین! چَشم و چراغِ غیبْبین
ای تو چُنین و صد چُنین ! مَخْدومِ جانَم ، شَمسِ دین

تا غَمْزهاَت خونریز شُد ، وآن زُلفْ عَنْبَرْ بیز شُد
جانْ بَندهٔ تبریز شُد، مَخْدومِ جانَم، شَمسِ دین

خورشیدِ جانْ هَمچون شَفَق، در مَکْتَبِ تو، نو سَبَق[2]
ای بَندهاَت خاصانِ حَق، مَخْدومِ جانَم، شَمسِ دین

ای بَحْرِ اَقبال و شَرَف، صد ماه و شاهَت در کَنَف
بَرداشتم پیشِ تو کَف، مَخْدومِ جانَم، شَمسِ دین

ای هم مُلوک و هم مَلَک، در پیشَت ای نورِ فَلَک
از همدِگَر مِسکینتَرَک، مَخْدومِ جانَم، شَمسِ دین

---

۱ – بادِ بروت = متکبر و مغرور و لاف زن

۲ – شاگرد تازه

مَطْلوبِ جُمله جان‌ها، جان را سویِ اِجْلال‌ها | تو داده پَرّ و بال‌ها، مَخْدومِ جانَم، شَمسِ دین
دل را زِ تو ، حالی دِگَر، در سَلْطَنت ، قالی دِگَر | تا پَرَّد از بالی دِگَر، مَخْدومِ جانَم، شَمسِ دین

﴿ ۹۰ ﴾

ای هفت دریا ! گوهرْ عَطا کُن | وین مِسِّ ما را ، چون کیمیا کُن
ای شمعِ مَستان ! ویْ سَروِ بُستان | تا کِی زِ دَستان ؟ آخِر وَفا کُن
بِگْریست بر ما ، هر سنگِ خارا | این دَردِ ما را ، جانا! دَوا کُن
ای خشم کرده! دیدار بُرده | این ماجَرا را ، یک دَم رَها کُن
اِحْسان و مَردی، بسیار کَردی | آن مَردمی را، اکنون دو تا کُن
ای خوبْ مَذهب! ای ماه و کوکَب! | در ظُلْمَتِ شب، چون مَهْ ضیا کُن
دَردِ قدیمی، رَنجِ سَقیمی[1] | گَردِ یَتیمی، از ما جدا کُن
گَر در نَعیمَم، وَر زَرّ و سیمَم | بی تو یَتیمَم، دَرمانِ ما کُن
من لب بِبَستم، در غَم نِشَستم | بُگشایْ دستم، قَصدِ لِقا کُن
ای شاهِ تبریز ، ویْ شمسِ گلریز | از ما بِمَگریز، بَهرِ خدا کُن

﴿ ۹۱ ﴾

ای هَوَسِ عشقِ تو، کرده جهان را زَبون | خیرهٔ عشقَت چو من، این فَلَکِ سَرنگون
می‌دَر و می‌دوز تو ، می‌بَر و می‌سوز تو | خون کُن و می‌شویْ تو ، خونِ دِلَم را به خون
چونکه زِ تو خاسته‌ست ، هر کَژ تو راست است | لیک بُتا راست گو، نیست مَقامِ جُنون
دوشْ خیالِ نِگار، بَعدِ بَسی اِنْتِظار | آمد و من در خُمار، یارَبّ چون بُوَد چون؟
خواست که پَرْ وا کُنَد، رویْ به صَحرا کُنَد | بازْ مرا می‌فَریفت ، از سُخَنِ پُر فُسون
گفتم: وَٱللهْ که نی ، هیچ مَساز این بنا | گر عَجَمی ، رفت نیست ، وَرْ عَرَبی ، لایَکون
در دلِ شب آمدی، نیک عَجَب آمدی | چون بَرِ ما آمدی، نیست رَهایی کُنون
ای شَهِ تبریزِ جان ! شمسِ حقیقت تویی | من ز تو مجنون شدم ، هم ز تو دارم جنون

﴿ ۹۲ ﴾

ای یارِ مُقامِرْ[2] دل ! پیش آ و دَمی کَم زن | زَخْمی که زنی بر ما، مَردانه و مُحْکَم زن

---

۱ – سَقیم = بیمار
۲ – مُقامر = قمار باز

گر تَخت نَهی ما را، بر سینهٔ دریا نِهْ	وَرْ دار زنی ما را ، بر گُنبَدِ اَعْظَم زن
اَزواجِ مُوافِق را ، شَربَت دِهْ و دَمْدَمْ دِهْ	اَمشاجِ[1] مُنافق را ، دَرهَم زن و بَرهَم زن
اِکْسیرِ لَدُنّی را ، بر خاطِرِ جامد نِهْ	مَخْمورِ یَتیمی را ، بر جامِ مُحرَّم زن
در دیدهٔ عالَم نِهْ ، عدلی نو و عقلی نو	وآن آهویِ یاهو را ، بر کَلْبِ[2] مُعلَّم زن
اَنْدَر گِلِ بِسْرشته، یک نَفْخِ دِگَر دَرْ دَم	وآن سُنبُلِ ناکِشته ، بر طینَتِ آدم زن
گَر صادقِ صِدّیقی، در غارِ سعادت رُو	وَر مَردِ مُسلمانی، بر مُلْکِ مُسَلَّم زن
جان خواسته‌ای ای جان، اینک من و اینک جان	جانی که تو را نَبْوَد، در قَعْرِ جَهنَّم زن
خواهی که به هر ساعت، عیسیِّ نُوی زایَد	زآن گُلْشَنِ خود بادی ، بر چادرِ مَریَم زن
گَر دارِ فَنا خواهی ، تا دارِ بَقا گردد	زآن آتشِ عِمْرانی[3] ، در خِرمَنِ ماتَم زن
خواهی تو دو عالَم را ، هم کاسه و هم یاسه[4]	آن کُحْلِ[5] اَنَا اَللهُ را ، در عینِ[6] دو عالَم زن
من بس کُنم امّا تو، ای مُطربِ روشن‌دل	از زیرِ چو سیر آیی ، بر زمزمهٔ بَم زن
گر مال دهی در مُلْک ، بیگانهٔ خود را دِه	گر تیغ زنی زآن دست ، بر گردنِ مُجرم زن
تو دشمنِ غَم‌هایی، خاموش نمی‌شایی	هر لحظه یکی سنگی، بر مَغزِ سَرِ غَم زن

﴿۹۳﴾

ای یارِ من ! ای یارِ من ! ای یارِ بی‌زِنْهارِ من!	ای دِلْبَر و دِلْدارِ من! ای مَحرَم و غَم‌خوارِ من!
ای در زمینْ ما را قَمَر! ای نیم‌شبْ ما را سَحَر	اندر خَطَرْ ما را سِپَر، ای اَبرِ شِکَّربارِ من!
خوش می‌رَوی در جانِ من، خوش می‌کُنی دَرمانِ من	ای دین و ای ایمانِ من! ای بَحْرِ گوهربارِ من!
ای شب‌رُوان را مَشْعله، دیوانگان را سِلْسِله	ای منزلِ هر قافله ! ای قافله‌سالارِ من!
هم رَهْزَنی، هم رهبری، هم ماهی و هم مُشتری	هم این سَری ،هم آن سَری، هم گنج و اِسْتِظْهارِ من

---

۱ – نطفه

۲ – سگ

۳ – مقصود نور خداوندی‌ست که حضرت موسی"ع" بر کوه طور دیده و به تصورِ آتش، به نزد آن رفت.

۴ – یاسه = خواهش و آرزو.

۵ – سُرمه

۶ – چشم

ای جانِ من، ای جانِ من، سلطانِ من، سلطانِ من — دریایِ بی پایانِ من ، بالاتر از پندارِ من
ای خاکِ تو افلاکِ من ، ای زَهرِ تو تریاکِ من — ذوقِ دلِ غمناکِ من ، شوقِ همه اسرارِ من
چون یوسُفی در دلبری ، آئی و جوئی مُشتری — تا آتشی اَنْدَر زَنی، در مصر و در بازارِ من
هم موسیِ‌ای بر طورِ من ، عیسیِ هر رَنْجورِ من — هم نورِ من هم حورِ من، هم اَحْمدِ مُختارِ من
هم مونِسِ غمحوارِ من، هم دولَتِ خندانِ من — وَٱللهْ که صد چندانِ من، بُگْذشته از بسیارِ من
گویی : بیا شرحی بگو ، گویم :چه گویم پیشِ تو؟ — گویی : بیا حیله مَجو ، ای بَندهٔ طَرّارِ من!
گویم که: گنجِ شایگان ، گوید: بلی ، نِی رایگان — جان خواهم و آن‌گَه چه جان ؟ گویم: سَبُک کُن بارِ من
هر جا که‌شیری میرود، پیشش سیَه‌گوشی[1] رَوَد — ای تن ! سیَه گوشی مگر ؟ با شیرِ معنی دارِ من
بِنْگَر سیَه گوشِ مرا، بِرْ شیرْ طُوفی میزند — طُوفی کنید ای عاشقان ! بر کعبهٔ اسرارِ من
شیرِ هویٰ ، دیگر بُوَد ، شیرِ خدا ، دیگر بُوَد — شیرِ خدا را دیده ای ؟ بنگر بدین آثارِ من
گَر گنج خواهی، سَر بِنِهْ، وَرْ عشقْ خواهی، جانْ بِدِه — در صَف دَرآ و پَسْ مَجِه ، بر حِیْدَرِ کَرّارِ من[2]
خاموش کنْ گر پَرتُوِ ، انوارِ شمس الدین بُوَد — هم زینتِ انوارِ دل ، هم رونقِ اَبرارِ من

﴿۹۴﴾

اَیا بَدْرَ ٱلدُّجیٰ بَلْ اَنْتَ اَحْسَن — اِذا وافاکَ قَلْبٌ کَیْفَ یَحْزَن؟
فَصِرْ یا قَلْبُ فی سُوقِ ٱلْمَعالی — لَهُ رَهْناً اِذا ما کُنْتَ تُرْهَن
اَیا نَجْمًا خَنُوْسًا فی ذُراهُ — تَکَنَّسْ فی صُعُودِکَ اَوْ تَوَطَّن
فَلا یَعْلُوکَ نَحْسٌ، اَنْتَ آمِنْ — وَ لا یَغْشاکَ فَقْرٌ، اَنْتَ مَخْزَن
اَیا جِسْماً فَنیتَ فی هَواهُ — لَهُ عُذْرٌ وَ بُرْهانٌ مُبَرْهَن
وَ اَرْضِعْنی لِباناً تَرْتَضیهِ — فَمَنْ اَرْضَعْتَهُ فَهْوَ ٱلْمُسَمَّن

---

۱ – جانوری که پیشاپیشِ شیر می آید ، این جاندار را به دلیل موهای بلندِ سیاهرنگی که بر روی گوش دارد ، "سیاه گوش" مینامند ، دَرَّنده ای که از سگ کوچکتر و از گربه بزرگتر است .

۲ – در این غزل جنابِ مولانا ، از حضرت علی"ع" با عنوان شیر خدا و حیدر کرّار یاد نموده و صراحتاً فرموده که وجود مقدس آن حضرت، کعبه و مَطاف عاشقان بوده و همه انسانها میباید از وجودِ همچون سیه گوشِ خود گذشته و در راه آن حضرتْ سَر و جان بدهند تا از مرحله حیوانی به مرحله اَبراری برسند. جناب مولانا، آثار خود را پرتوی از انوار آن حضرت دانسته و ایشان را گنج و عشق خود معرفی فرموده است.

اِذا ما لَمْ یَذُقْهُ کیفَ یَحْییٰ؟ وَ اِنَّ ٱلْخُلدَ یَدْخُلُهُ مَنْ آمَن

﴿۹۵﴾

این قاعده مَستانْ راست ، در همدِگر اُفْتادن اِسْتیزه‌گری کردن ، در شور و شَر اُفْتادن
عاشقْ بَتَر از مَست است ، عاشقْ هم از آن دست است گویم که: چه باشد عشق ؟ در کانِ زَر اُفْتادن
زَر خود چه بُوَد آخِر ؟ سُلطانِ سَلاطین را ایمِن شُدن از مُردن، وَزْ تاجِ سَر اُفْتادن
درویش به دَلْقْ اَنْدَر، وَانْدَر بَغَلَش گوهر او تَنگ چرا دارد ، از دَر به دَر اُفْتادن؟
مَست آمده دوشْ آن مَهْ، اَفکَنده کَمَر در رَهْ آگَهْ نَبُد از مَستی ، او از کَمَر اُفْتادن
گفتم که: دِلا بَرجه ، مِیْ بَر کَفِ جانْ بَر نِهْ کُافْتاد چُنین وقتی، وَقت است دَر اُفْتادن
با بُلبُلِ دَستانی، همدست شدن ، دستی با طوطیِ روحانی، اَنْدَر شِکَر اُفْتادن
من بی‌دل و دل داده ، در راهِ تو افتاده وَاللّٰه که نمی‌دانم ، جایِ دِگَر اُفْتادن
گَر جامِ تو بِشْکَستم ، مَستَم صَنَما ، مَستَم مَستَم ، مَهِل از دستَم، انْدَر خَطَر اُفْتادن
این قاعده نوزاد است، وین رَسمْ، نو اُفتاده‌ست شیشه شِکَنی کردن ، در شیشه‌گَر اُفْتادن
شــــــمس الحقِ تبریزی ، نورِ همهٔ دل ها واجب بُوَدَت هر دَم ، در بَحْر و بَرّ افتادن
خامُش که دلِ پاکَت ، از عالَمِ روحانی پُر شَهْد کُنَد کامَت ، اندر شَرَر افتادن

﴿۹۶﴾

این کیست این؟ این کیست این؟ این یوسُفِ ثانی‌ست این؟ خِضْر است و اِلْیاسْ این مَگَر؟ یا آبِ حَیوانی‌ست این؟
این باغِ روحانی‌ست این؟ یا بَزمِ یَزدانی‌ست این؟ سُرمهٔ سپاهانی‌ست این؟ یا نورِ سُبحانی‌ست این؟
آن جانِ جانْ‌اَفزاست این؟ یا جَنَّةُ‌ٱلْمَأواسْت این؟ ساقیِّ خوبِ ماست این؟ یا بادهٔ جانی‌ست این؟
تَنگِ شِکَر را مانَد این ، سودایِ سَر را مانَد این آن سیم‌بَر را مانَد این ، شادیّ و آسانی‌ست این
امروزْ مَستم ای پدر! توبه شِکَستم ای پدر! از قَحْط رَسْتمْ ای پدر! امسالِ ارزانی‌ست این
ای مُطربِ داوودْ دَم ! آتش بِزَن در رَخْتِ غَم بَردار بانگِ زیر و بَم، کاین وَقتِ سَرْخوانی‌ست این
مَست و پَریشانِ توأم، موقوفِ فَرمانِ توأم اِسْحاقِ قُربانِ توأم، کاین عیدِ قُربانی‌ست این
رَستیم از خوف و رَجا، عشقْ از کجا؟ خوف از کجا؟ ای خاکِ پُر شَرم و حَیا ! هنگامِ پیشانی‌ست این

گُل‌هایِ سُرخ و زَرد بین، آشوب و بُردابُرد[1] بین   در قَعْرِ دریا گَرد بین، موسیِّ عِمْرانی‌ست[2] این
هر جسم را جان می‌کُند، جان را خُدادان می‌کُند   دادِ سُلیمان می‌کُند؟ یا حُکْمِ دیوانی‌ست این؟
ای عشق! قُلْماشیث[3] گو، در عشقْ خوشْ باشیث گو   کَس می‌نَدانَد حَرفِ تو، گویی که سُریانی‌ست[4] این
خورشیدِ رَخشان می‌رَسَد، مَست و خرامان می‌رَسَد   با گویْ و چوگان می‌رَسَد، سُلطانِ میدانی‌ست این
هرجا یکی گویای بُوَد، در حُکْمِ چوگانْ می‌دَوَد   چون گویْ شُو، بی‌دست و پا، هنگامِ وَحْدانی‌ست این
گویی شَویِ بی‌دست و پا، چوگانِ او پایَت شود   در پیشِ سُلطان می‌دَوی، کاین سِیْرِ رَبّانی‌ست این
آن آب ، بازآمد به جو، بر سنگ زن ، اکنون سَبو   سَجده کُن و چیزی مگو، کاین بَزْمِ سُلطانی‌ست این
نَکْ شاه آمد ، شمسِ دین ، تبریز شد زو نازنین   اکنون بیا دُوران ببین ، کاین فَرِّ رحمانی ست این

﴿۹۷﴾

این کیست این؟ این کیست این؟ هٰذا جُنونُ ٱلْعاشِقین   از آسْمان خوش‌تَر شُده ، از نورِ او رویِ زمین
بی‌هوشیِ جان‌هاست این؟ یا گوهرِ کان‌هاست این؟   یا سَروِ بُستان‌هاست این؟ یا صورتِ روحُ ٱلْاَمین؟
بُگزیدهٔ جانِ جهان! معشوقهٔ چَشم و دَهان   ویرانیِ کسب و دُکان ، یَغماچیِ تَقْویٰ و دین
خورشید و مَهْ از ویْ خجِل، گوهرْ نثارِ سنگْ و دل   کَزْ بیمِ او پَشمین شود ، هر لحظه کوهِ آهنین
خورشید اَنْدَر سایه‌اَش، اَفْزون شُده سَرمایه‌اَش   صد ماه اَنْدَر خِرمَنَش،چون نَسْرِ طایِر[5]، خوشه‌چین
بِسْمِ ٱللّٰهْ ای روحُ ٱلْبَقا! بِسْمِ ٱللّٰهْ ای شیرین‌لِقا   بِسْمِ ٱللّٰهْ اِی شَمسُ ٱلضُّحا ! بِسْمِ ٱللّٰهْ ای عِینُ ٱلْیَقین
هینْ روی‌ها را تاب دِهْ، هینْ کِشتِ دل را آب دِهْ   نَعْلِین بُرون کُنْ بَرگُذَر، بر تارکِ جان‌ها نِشین
ای هوشِ ما از خود بُرو، وِیْ گوشِ ما مُژده شِنو   وِیْ عقلِ ما سَرمَست شو، وِیْ چَشمِ ما دُولَت بِبین
اَیّوب را آمد نَظَر، یعقوب را آمد پسر   خورشید شُد جُفتِ قَمَر، در مَجْلِس آ، عِشْرت گُزین
من کیسه‌ها می‌دوختم، در حِرصِ زَر می‌سوختم   تَرکِ گدارویی کُنم، چون گنج دیدم در کَمین

---

۱ – غارت و چپاول

۲ – اشاره به شکافتن رود نیل و هویدا گردیدن خاک و بلند شدنِ گَرد از آن، هنگام عبور بنی اسرائیل دارد.

۳ – سرخوشانه سخن گفتن.

۴ – سُریانی = زبانی که تورات بِدآن نازل شده و منسوب به سورِستان است (عراق و مناطق اطراف آن).

۵ – نام یکی از دو ستاره بنام نَسران است که یکی را نَسرِ طایر و دیگری را نَسرِ واقع گویند.

ای شَهْسَوارِ اَمرِ قُل! ای پیشِ عَقلَتْ نَفْسِ کُل!   چون کودکی ،کَزْ کودکی وَزْ جَهلْ ، خایَد آستین
چون بینَدَش صاحبِ‌نَظَر، صد تو شود، او را بَصَر   دَسْتَک‌زَنان ، بالایِ سَر ، گوید که : یا نِعْمَ اَلْمُعین
در سایهٔ سِدْرِهٔ نَظَر، جِبْریلْ‌خو آمد بَشَر   دَرخورْدِ او نَبْوَد دِگَر، مِهْمانیِ عِجْلِ سَمین[۱]
بر خوانِ حَق ، رَه یافت او، با خاصِگان، دریافت او   بِنْهاده بر کَف‌ها طَبَق، بَهرِ نِثارش حورِ عین
این نامهٔ اسرارِ جان، تا چند خوانی بر جَهان؟   این نامه می‌پَرَّد عیان، تا کَفِّ اَصْحابُ اَلْیَمین[۲]
بسم الله ای فخرُ الْهَدیٰ! بسم الله ای بَدرُ الدُّجیٰ   بسم الله ای شمعُ السَّماء! بسم الله ای نورِ زمین

﴿۹۸﴾

اینک آن اَنْجَمِ روشنْ ، که فَلَکْ چاکرشان   اینک آن پَرده کَشانی ، که فَلَک چادرشان
هَمچو اندیشه ، به هر سینه بُوَد مَسکَنِشان   هَمچو خورشید ، به هر خانه فُتَد لشگرشان
نَظَرِ اوَّلِشان ، زنده کُند عالَم را   در نَظَر هیچ نگُنجَد ، نَظَرِ دیگرشان
ای بَسا شبْ که من از ، آتششانْ هَمچو سپَند   بوده‌ام نَعْره‌زنان، رَقص‌کُنـــان ، بر دَرشان
گَر تو بو می‌نَبَری ، بویْ کُن اَجْزایِ مرا   بو گرفته‌ست دل و جانِ من از عَنْبَرِشان
وَرْ تو بَسْ خُشک‌دِماغی، به تو بو می‌نَرَسَد   سَر بِنِه تا بِرَسَد ، بر تو دِماغِ تَرِشان
خود چه باشد ، تَر و خُشکِ حَیَوانیّ و نَبات؟   چه نَبات و حَیَوان و چه زمین ، مادرشان
همه عالَم ، به یکی قَطرهٔ دریا غَرقَند   چه‌قَدَر خورْد تَوانَد ، مگس از شِکَّرشان؟
آنکه دارد دلِ بینا ، زائرِ شـــمس الدّین   هست بینا نظرش ، از نظـــرِ اَنْوَرشان

﴿۹۹﴾

اَیُّهَا اَلسّاقی ! اَدِرِ کَأْسَ اَلْحُمَیّاَ ، نِصْفِ مَنْ   اِنَّ عِشْقی مِثْلُ خَمْرٍ، اِنَّ جِسْمی ، مِثْلِ دَن[۳]
مُطربا! نَرمَک بِزَن، تا روحْ بازآید به تَن   چون زَنی، بر نامِ شَمسِ اَلدّینِ تبریزی بِزَن
نامِ شَمسِ اَلدّین به گوشَت، بهتر است از جسم و جان   نامِ شَمسِ اَلدّین چو شمع و جانِ بندهٔ چون لَگَن
مُطربا ، بَهرِ خدا ، تو غیرِ شَمس اَلدّین مگو   بر تَن و جانْ وَصفِ او ، بِنْواز تَنْ ، تَنْ تَنْ تَنَن

---

۱ – گوسالهٔ فربه

۲ – یمین = راست ، و عدد ابجدی این کلمه نیز برابر با ۱۱۰و معادل نام مبارک علی است و لذا مقصود از اصحاب یمین ، پیروانِ حضرت علی "ع"میباشند که با این رمز گشایی، باز هم مشخص میگردد که این غزل در خطاب به آن حضرت سروده شده است.

۳ – خُم شراب

نامِ شَمسُ ٱلدّین چو شمعی، هَمچو پَروانه بِسوز — پیشِ آن چوگانِ نامَش، گویِ جان را دَرفکَن
تا شود این جانِ تو رَقّاص ، سویِ آسْمان — تا شود این جانِ پاکَتْ ، پَرده‌سوز و گام‌زن
شَمسِ دین و شَمسِ دین و شَمسِ دینْ می‌گو و بس — تا بِبینی مُردگانْ ، رَقصان شُده، اَندَر کَفَن
مُطربا ، گرچه نَدای عاشق، مَشو از ما مَلول — عشقِ شَمسُ ٱلدّین کُنَد، مَر جانْت را چون یاسَمَن
یک شبی تا روزْ ، دَف را تو بِزَن ، بر نامِ او — کَزْ جَمالِ یوسُفی، دَفِّ تو شُد ، چون پیرهَن
ناگهان آن گُلْرُخَم ، از گُلْسِتانْ سَر بَر زَنَد — پیشِ آن گُلْ مَحْو گردد ، گُلْسِتان‌هایِ چَمَن
لاله‌ها دَسْتَک‌زَنان و یاسَمینْ رَقصان شُده — سوسَنَکْ مَستَک شُده، گوید: چه باشد خود سَمَن؟
خارها خَندان شده، بر گُلْ بِجُسته بَرتَری — سنگ‌ها تابان شده، با لَعْل گوید : ما و من

﴿۱۰۰﴾

ایْ زیان و ایْ زیان و ایْ زیان و ایْ زیان! — هوشیاری، در میانِ بی‌خودان و بیهُشان
بی‌مُحابا دَر دِهْ ای ساقی! مُدامْ[1] اَندَر مُدام — تا نَماند هوشیار و عاقلی ، اَندَر جهان
یارْ دَعوی می‌کُند : گَر عاشقی، دیوانه شو — سرد باشد عاقلی ، در حَلْقهٔ دیوانگان
گَر دَرآیَد عاقلی ، گو: کار دارم ، راه نیست — وَرْ دَرآیَد عاشقی ، دَستَش بگیر و دَرْکَشان
عیبْ‌بینی از چه‌خیزد؟ غیر از این‌عقلِ فضول؟ — تشنه هرگز ، عیبْ داند دید ، در آبِ رَوان؟
عقلِ مُنْکِرْ ، هیچ‌گونه از نشان‌ها نَگْذَرد — بی‌نشان رُو بی‌نشان، تا زَخْم نآیَد بَر نشان
یوسُفی شُو ،گَر تو را خامی، به نَحّاسی[2] بَرَد — گُلْشَنی شُو ،گَر تو را خاری نَدانَد، گو: مَدان
عیسی‌ای شُو ، گَر تو را خانه نباشد، گو: مَباش — دیده‌ای شُو، گَرْت روپوشی نَمانَد، گو: مَمان

﴿۱۰۱﴾

ای آنکه از میانه کَرانْ می‌کُنی ، مَکُن — با ما زِ خشمْ رویْ‌گِران می‌کُنی ، مَکُن
دربَندِ سودِ خویشی ، وَنْدَر زیانِ ما — کَسْ زین نکرد سود ، زیان می‌کُنی مَکُن
راضی شُدی که بیشْ نَجویی زیانِ ما — این از پِیِ رضایِ کیانْ می‌کُنی؟ مَکُن
بر جایِ باده ، سِرکهٔ غَم می‌دَهی ، مَدِه — در جویِ آب، خون چه رَوان می‌کُنی؟ مَکُن
از چهره‌اَم نشاطِ طَرَبْ می‌بَری، مَبَر — بر چهره‌اَم زِ دیده نشان می‌کُنی؟ مَکُن
مَظْلوم می‌کُشیّ و تَظَلُّم هَمی کُنی — خود راه می‌زَنیّ و فَغان می‌کُنی؟ مَکُن

---

۱ – شراب ، مداوم و همیشگی
۲ – نَحّاس = مسگر ، مس فروش

پایم به کار نیست ، که سَرمَستِ دِلْبَرم — مَر مَست را بِهِل، چه کَشان می‌کُنی؟ مَکُن
گویی: بیا که بر تو کُنم صَبر را شَبان — بر بَرّه ، گُرگ را چه شبان می‌کُنی؟ مَکُن
در روز زاهِدیّ و به شبْ ،زاهِدان کُشی — امشب که آشتی‌ست، همان می‌کُنی؟ مَکُن
ای دوستان زِ رَشکِ تو ، خَصْمانِ همدِگَر — این دوست را ، چه دشمنِ آن می‌کُنی؟ مَکُن
گویی که :مِیْ مَخور، پس اگر مِیْ ، هَمی دَهی — مَخْمور را چه خُشک‌دَهان می‌کُنی؟ مَکُن
گویی : چو تیرْ ، راست رُو ، اَنْدَر هوایِ ما — پس تیرِ راست را ، چه کَمان می‌کُنی؟ مَکُن
گویی : خَموش کُن، تو خَموشَم نمی‌هِلی — هر مویْ را زِ عشقْ زبان می‌کُنی؟ مَکُن

﴿۱۰۲﴾

با آن سَبُک روحیِّ گُل ، وآن لُطفِ سِه بَرگِ سَمَن — چون او بِبیند رویِ تو، هر بَرگِ او گردد سِه مَن
ای گُلْشَنِ تو زندگی، وِیْ زَخمِ تو فَرخُندگی — وِیْ بَنده‌اَت را بندگی، بهتر زِ مُلْکِ اَنْجُمَن
گفتی که جانْ بَخشَم تو را، نی نی بگو: بُکْشَم تو را — تا زنده باشم مر تو را ، چون شمعْ در گَردن زدن
زاهِد چه جویَد؟ رَحْمِ تو، عاشق چه جویَد؟ زَخمِ تو — آن مُرده‌ای اَنْدَر قَبا، وین زَنَده‌ای اَنْدَر کَفَن
آن در خَلاصِ جان دَوَد، وین عشق را قُربان شَوَد — آن سَر نَهَد تا جان بَرَد، وین خَصْمِ جانِ خویشتن
ای تافته در جانِ من! چون آفتابْ اَنْدَر حَمَل — وِیْ من زِ تابِ رویِ تو! هَمچون عَقیقْ اَنْدَر یَمَن
یاربّ تو و سیمایِ تو، زد بر دلم ، گشتم خمَش — گویم : اگر یابَم زِ تو ، دستوری ای[1] ، یا ذَا الْمِنَن
خاموش کن ای جان من! تا شمس تبریزی دگر — با تو بگوید سِرِّ این ، اسرار و انوارِ سخن

﴿۱۰۳﴾

با آنکه از پیوستگی، من عشقْ گشتم ، عشقْ من — بیگانه می‌باشم چُنینْ ، با عشق ، از دستِ فِتَن
از غایَتِ پیوستگی، بیگانه باشد کَس ؟ بلی — این مُشکلات اَرْ حَلْ شود ، دشمن نَمانَد در زَمَن
بحْری‌ست از ما دورْ نی ، ظاهر نه و مَسْتورْ نی — هم دَم زدنْ دستورْ نی، هم کُفر از او خامُش شدن
گفتن از او ، تَشبیه شُد، خاموشی‌اَت ، تَعطیل شُد — این دَردْ بی‌دَرمان بُوَد، فَرِّجْ لَنا یا ذَا اَلْمِنَن[2]
نقْشِ جهانِ رنگ و بو ، هردَم مَدَد خواهد از او — هم بی‌خَبَر، هم لُقمه‌جو، چون طِفْلْ بُگْشاده دَهَن
خُفته‌ست و بَر جَسته‌ست دل، در جوشِ پیوسته‌ست دل — چون دیگِ سَربَسته‌ست دل، در آتشش کرده وَطَن
ای داده خاموشانه‌ای، ما را تو از پیمانه‌ای — هر لحظه نو افسانه‌ای، در خامُشی شُد ، نَعْره زن

---

۱ – رخصتی ، اجازه ای.

۲ – ای صاحب مِنَّت ها ، گشایشی برای ما پدید آور .

در قَهرِ او صد مَرحَمَت، در بُخلِ او صد مَکْرَمَت / در جَهلِ او صد مَعرفَت، در خامُشی ، گویا چو ظَن
اَلْفاظِ خاموشانِ تو ، بِشْنوده بی‌هوشانِ تو / خاموشَم و جوشانِ تو ، مانندِ دریایِ عَدَن
لُطفَت خدایی می‌کُند، حاجَت‌رَوایی می‌کُند / وآن کاو جُدایی می‌کُند، یا رَب تو از بیخَش بِکَن
ای خوشدلیّ و نازِ ما! ای اصل و ای آغازِ ما! / آخِر چه دانَد رازِ ما، عقلِ حَسَن یا بوٱلْحَسَن؟
ای عشقِ تو بِخْریده ما! وَزْ غیرِ تو بُبْریده ما / ای جامه ها بِدْریده ما! بر چاکِ ما بَخیه مَزَن
ای خونِ عقلَم ریخته! صَبر از دِلَم بُگْریخته / ای جانِ من آمیخته ! با جانِ هر صورت‌شِکَن
آنجا که شُد عاشقْ تَلَف، مُرغی نَپَرَّد آن‌طَرَف / وَرْ مُرده یابَد زآن عَلَف، بیخود بِدَرّانَد کَفَن
پیشِ چنان خوشْ دامنی ، شایَد غلامی چون منی / بهرِ چنان سیمینْ تَنی ، در چنگْ اُفتد ،تن به تن
خاموش ، ای لطف خدا ، ای شمس دینِ با وفا! / ای عارفانْ را پیشوا ! ای رهبرِ اهلِ زَمَن[1]

﴿۱۰۴﴾

با تو تُرُش کرده رو، مایه دِهِ شِکَّران / تَنگِ شِکَر می‌کَشَد ، تا بِنَهد در میان
سِرکه‌فروشانْ هَلا ، سِرکه بِریزید زود / تا که عَسَلْ پُر کُند ، آن شَهِ شِکَّرلَبان
سِرکهٔ نُه ساله را ، بَهرِ خدا را بِریز / چون که بِریزی بیا ، تا دَهَمَت من نشان
طوطیِ جانِ تو را، سِرکه نَوا کِی دَهَد؟ / بُلبُلِ مَستِ تو را ، شَرط بُوَد گُلْسِتان

﴿۱۰۵﴾

با رُخِ چون مَشْعَله، بر دَرِ ما کیست آن؟ / هر طَرَفی موجِ خون، نیمْ شَبان چیست آن؟
در کَفَنِ خویشتن، رَقص‌کُنانْ مُردگان / نَفْخهٔ صور است یا ، عیسیِ ثانی‌ست آن؟
سینهٔ خود باز کُن، روزَنِ دلْ دَرنِگَر / کآتَشِ تو شُعله زد، نی خَبَرِ دی‌ست آن
آتشِ نو را بِبین، زود دَرآ ، چون خَلیل / گر چه به شکلْ آتش است، بادهٔ صافی‌ست آن
یونُسِ قُدسی تویی، در تَنِ چون ماهی‌ای / بازْ شِکاف و بِبین ،کاین تَنِ ماهی‌ست آن
دَلْقِ تَنِ خویش را ، بر گِرُویِ مِیْ بِنِه / پاک شَویِ پاکْ‌باز ، نوبَتِ پاکی‌ست آن
باده کَشیدی وَلیک، در قَدَحَت باقی است / حَملهٔ دیگر که اصلْ ، جُرعهٔ باقی‌ست آن
دشْنهٔ تیز اَزْ خَلیلْ ، بِنْهَد بر گَردنَت / رو بِمَگَردان که آن ، شیوهٔ شاهی‌ست آن
حُکْم به هم دَرْشِکَست، هست قَضا در خَطَر / فِتْنهٔ حُکْم است این، آفتِ قاضی‌ست آن
نَفْسِ تو امروز اگر ، وَعدهٔ فردا دَهَد / بر دَهَنَش زن از آنْک، مَردَکِ لافی‌ست آن

۱ – مخفف زمان و زمانه.

باده فُروشَد وَلیک، باده دَهَد جُمله باد ... خُمّ نمایَد وَلیک ، حَقّ نَمَک نیست آن
ما زِ زمستانِ نَفْس، بَرفِ تَن آوردهایم ... بَهرِ تَقاضایِ لُطف، لقمهٔ کاچیست آن
مَفْخَرِ تبریزیانْ ، شَمسِ حَقْ ای پیشِ تو ... طاق و طُرُنبِ دو کَوْن، طِفْلی و بازیست آن

﴿۱۰۶﴾

با رویِ تو کُفر است ، به معنی نِگریدن ... یا باغ صَفا را ، به یکی تَرّه خریدن
با پَرِّ تو ، مُرغانِ ضَمیرِ دلِ ما را ... در جَنَّتِ فردوس ، حَرام است پَریدن
اَنْدَر فَلَکِ عشق ، هر آن مَهْ که بِتابَد ... آن اَبرِ تو است ای مَه و فَرض است دَریدن
دَشتی که چَراگاهِ شکارانِ تو باشد ... شیران بِنَیارند[1] در آن دشتْ چَریدن
آن عشق که از آتشِ حُسنِ تو نَخیزَد ... آن عشقْ حَرام است و صَلایِ فِسُریدن
تا باطِنِ منْ ، جانِ من از غیرِ تو بُبْرید ... مَحْسوس شنیدم ، من آوازِ بُریدن
در خواب شود ، غافِل از این دُولَتِ بیدار ... از پوستْ، چه شیره بُوَدَت، دَرْفِشُریدن؟
رَنْجورِ شَقاوَت ، چو بیُفتاد به یاسین ... لاحَوْل بُوَد چاره و انگشتْگَزیدن
جُز عشقِ خداوندیِ شَمسُ اَلْحَقِ تبریز ... آن مویِ بَصَر باشد ، باید سِتُریدن[2]

﴿۱۰۷﴾

با عاشقان نِشین و همه عاشقی گُزین ... با آنکْ نیست عاشق ، یک دَم مَشو قَرین
وَرْ زآنکه یار ، پَردهٔ عِزَّتْ فروکشید ... آن را که پَرده نیست ، بُرو رویِ او بِبین
آن رویْ بین ، که بر رُخَشْ آثارِ رویِ اوست ... آن را نِگَر، که دارد خورشید ، بَر جَبین
از بس که آفتاب ، دُو رُخْ بر رُخَش نَهاد ... شَهْ مات میشود ، زِ رُخَشْ ماه ، بَر زمین
در طُرّهاشْ نُسخهٔ اِیّاکَ نَعْبُد است ... در غمزهاشْ، آیَتِ اِیّاکَ نَسْتَعین
بیخون و بیرَگ است ، تَنَشْ ، چون تَنِ خیال ... بیرون و اَنْدَرونْ ، همه شیر است و اَنْگَبین
از بس که در کِنار ، هَمی گیردش نِگار ... بِگْرفت بویِ یار و رَها کرد بویِ طین[3]
صُبحیست بیسپیده و شامیست بیخِضاب ... ذاتیست بیجِهات و حیاتیست بیحَنین[4]

---

۱ – نتوانند
۲ – ستردن ، بَرکَندن
۳ – خاک و گِل
۴ –ناله و زاری

کِیْ نورْ وام خواهد ، خورشید از سِپِهر؟ کِیْ بویْ وام خواهد ، گُلْشن زِ یاسَمین؟
بی گفتْ شُو چو ماهی و صافی چو آبِ بَحْر تا زود بر خَزانهٔ گوهر شَوی اَمین
در گوشِ تو بگویم ، با هیچ کَس مَگو این جُمله کیست؟ مَفْخَرِ آفاقْ شَمسِ دین

﴿۱۰۸﴾

با من صَنَما! دلْ یکْ دِلِه کُن گَر سَر نَنَهَم ، آنگَهْ گِلِه کُن
مَجْنون شُده‌ام، از بَهرِ خدا زآن زُلفِ خوشَت ، یک سِلْسِله کُن
سی پاره[1] به کَف ، در چِلّه[2] شُدی سی پاره مَنَم ، تَرکِ چِله[3] کُن
مَجهول مَرو ، با غولْ مَرو زِنْهار سَفَر ، با قافله کُن
ای مُطربِ دل ! زآن نَغمهٔ خوش این مَغزِ مرا ، پُر وِلوله کُن
ای زُهره و مَهْ ! زآن شُعلهٔ رو دو چَشمِ مرا، دو مَشْعَله کُن
ای موسیِ جان ! چوپان شُده‌ای بر طور برآ ، تَرکِ گَلِه کُن
نَعْلینِ هویْ ، بیرون کُن و رُو در دشتِ طُویْ ، پا آبِلِه[4] کُن
تکیه گَهِ تو ، حَق شُد نَه عصا انداز عصا، وآن را یَله کُن[5]
فرعونِ هَوات ، چون شُد حَیَوان در گَردنِ او ، رُو زَنْگُله کُن
چون شمسْ توئی، هم قیسْ[6] توئی برخیز و بیا ! خوش مشغله کن

﴿۱۰۹﴾

بادِ صبا از بَرَم ، جامهٔ گُلْ چاکْ کُن نزدِ خداوند شُو ، خدمتِ چالاک کن

---

۱ – در اینجا مقصود قران کریم است که شامل سی جزو یا پاره میباشد.

۲ – چِلّه = زه کمان

۳ – چِله = چهل روزی که بندگان عابد خداوند، برای ریاضت، در گوشه ای عزلت میگزینند.

۴ – برآمدگی قسمتی از پوست به علت سوختگی یا زخم و جمع شدن آب در زیر پوست.

۵ – رها کن

۶ – شمس قیس رازی ، ادیب قرن هفتم که چندی در خوارزم بوده و بعد به نزد سلطان محمد خوارزمشاه رفته است. او به خدمت اتابک سعد بن زنگی (همزمان با سعدی) به شیراز رفته و پس از آن ، در خدمت ابوبکر بن سعد بن زنگی بوده است ، او کتاب " المعجم فی معاییر اشعار عجم " را به نام همین شاهزاده نگاشته که به عِلم عَروض، قافیه و نقدِ شعر میپردازد.

آشک بُرو عَرضه دار ، جامهٔ خود ضَرب کُن ‌‌ ‌ شادیِ دشمن مگو ، قِصّهٔ غمناک کن
ور ز سَرِ خشمْ او ، خاک زند بر رُخَت ‌‌ ‌ از مَدَدِ اشکِ او ، خاکَش نمناک کن
این قَدَرک عرضْ دار ، پیشِ بُتم ، ای صبا ‌‌ ‌ مُجرمِ خود ، عفو کن ، جُرمِ وِرا پاک کن
وَر نکنی عفوِ او ، نسبت او چون نِی است ‌‌ ‌ گَرْشْ سیاست کُنی[1] ، بر سَرِ افلاک کن
گر همگی جُرم کرد ، از سَمَکانِ[2] دگر ‌‌ ‌ غیرِ وِرا در عوض ، روزیِ سَمّاک[3] کن
جان و دل و عقل و تن ، بی‌تو همه مُرده‌اند ‌‌ ‌ نَفْحهٔ نَفْخَت بیآر ، زنده و چالاک کن
آتشِ قهرِ فِراق ، پَست کن از آبِ وصل ‌‌ ‌ چند ازین لا و کُنْ ، قصّهٔ لولاک کن
هر صفتی را که وَهمْ ، از پیِ تبریز گفت ‌‌ ‌ از صُحُفِ خاکِ او ، ای دلْ خاشاک کن

﴿ ۱۱۰ ﴾

باز آمد ، آستینْ فشانان ‌‌ ‌ آن دشمنِ جان و عقل و ایمان
غارت‌گرِ صد هـــــزار خانه ‌‌ ‌ ویران کُنِ صد هزار دُکّان
شورندهٔ صد هـــــزار فِتْنه ‌‌ ‌ حیرت‌گَهِ صد هزار حیران
آن دایهٔ عقل و آفتِ عقل ‌‌ ‌ آن مونسِ جان و دشمنِ جان
او عقلِ سَبُک ، کجا رُبایَد؟ ‌‌ ‌ عقلی خواهد ، چو عقلِ لُقْمان
او جانِ خسیسْ ، کِی پَذیرد؟ ‌‌ ‌ جانی خواهد ، چو بَحْرِ عُمّان
آمد که خَـــــراجِ دِهْ بیآوَر ‌‌ ‌ گفتم که چه دِهْ ؟ دِهی‌ست ویران
توفانِ تو ، شهرها شِکَسته‌ست ‌‌ ‌ یک دِهْ چِه زَنَد ، میانِ توفان؟
گفتا : ویران ، مُقامِ گنج است ‌‌ ‌ ویرانهٔ ماست ، ای مُسلمان!
ویرانه به ما دِهْ و بُرون رُو ‌‌ ‌ تَشْنیع[4] مَزَن ، مگو پَریشان
ویرانه زِ توست، چون تو رفتی ‌‌ ‌ مَعْمور شود ، به عدلِ سُلطان
حیلَت مَکُن و مگو که رفتم ‌‌ ‌ اَنْدَر پَسِ دَرْ مَباشْ پنهان
چون مُرده بِسازْ ، خویشتن را ‌‌ ‌ تا زنده شَوی ، به روحِ انسان

---

۱ – سیاست کردن = مجازات کردن

۲ – ماهیان

۳ – ماهیگیر

۴ – ناسزا

گفتی که تو در میان نباشی	آن گفتِ تو هستْ ، عینِ قرآن
کاری که کُنی ، تو در میان نِی	آن کردهٔ حَق بُوَد ، یَقین دان
باقِیِّ غَزَل ، به سِرّ بگوییم	نَتْوان گفتن ، به پیشِ خامان
خاموش ، که صد هزار فَرق است	از گفتِ زبان و نورِ فُرقان

﴿۱۱۱﴾

باز آمدم باز آمدم ، هٰذا جُنون الْعاشقین	با سوز و با ساز آمدم ، هٰذا جُنون الْعاشقین
دیوانه‌ام دیوانه‌ام ! در دستِ عشق افسانه‌ام	در هر صدف دُردانه‌ام ، هذا جنون العاشقین
من بحرِ عمّانِ وِیْ ام ، من گوهرِ کان وِیْ ام	من آیه و شأنِ وِیْ ام ، هذا جنون العاشقین
توفیقِ حق چوگانِ من ، چرخِ فلکْ میدانِ من	خورشیدْ سرگَردانِ من ، هذا جنون العاشقین
عرشِ بَرینْ سرگشته‌ام ، مِهر و مَه از غم کُشته‌ام	روح القُدُسْ گم گشته‌ام، هذا جنون العاشقین
من مَردُمِ[۱] چشمِ جهان ، در عینِ تاریکی نهان	در جویِ هر چشمی روان، هذا جنون العاشقین
من سایهٔ نورِ ازَل ، ایمن ز نقصان و خِلل	در عالَمِ بیتُ العَمَل ، هذا جنون العاشقین
من ماه را مُنْشَق[۲] کنم ، مشتاق را مُشتَق کنم	تا باطلی را حق کنم ، هذا جنون العاشقین
آمد نِدا از آسمان : کِای جسمِ عالَم را چو جان	ما را جدا از خود مَدان ، هذا جنون العاشقین
من عرش‌و افلاک وِی‌ام، من گوهرِ پاک وِی‌ام	من چُست و چالاک وِی‌اَم،هذا جنون العاشقین
عالَم ز من ، پُر مُنتها ، از کثرت و از اِنتها	گه مُبتَدا ، گه مُنتَها ، هذا جنون العاشقین
دوزخ دَمِ سوزانِ من ، فردوسِ اَعلیٰ جانِ من	رضوانْ یکی مهمانِ من ، هذا جنون العاشقین
من کفر را ایمان کنم ، آباد را ویران کنم	درویش را سلطان کنم ، هذا جنون العاشقین
آن شمسْ بگذشت از جهان ، این‌شمسْ آمد ناگهان	آن عینِ این ، این عینِ آن، هذا جنون العاشقین

﴿۱۱۲﴾

باز آمدم در شورشی ، هذا جنون العاشقین	باز آمدم در کوششی ، هذا جنون العاشقین
خود را به او بِسپُرده‌ام ، گویْ از دو عالَم بُرده‌ام	با این همه من مُرده‌ام ، هذا جنون العاشقین
من آمدم جویایِ تو ، من آمدم گویایِ تو	سرمستِ او دانایِ تو ، هذا جنون العاشقین
تا سَر نهادم بر طَبَق ، از عاشقان بُردَم سَبَق	بنْویسْ کاتِب بر وَرَق ، هذا جنون العاشقین

---

۱ – مردمک (چشم)

۲ – شکافته

چشمانِ خود جیحون کنم ، عالَم همه پُر خون کنم جان را چو دلْ مجنون کنم، هذا جنون العاشقین

من مُفلس و بیکاره‌ام ، از خان و مان آواره‌ام این جایگهْ بیچاره‌ام ،هذا جنون العاشقین

اَنتَ حَبیبی فِی الْوَطَن ، اَنتَ الْاَنیسی بالحَزَن[1] می‌گویم و سَر در کَفَن ، هذا جنون العاشقین

زنجیرْ بَر دوشم رَوان ، دیوانه‌وار اندر جهان می‌گویم ای پیر و جوان: هذا جنون العاشقین

زآنجا که من گشتم روان ، پیْ کرده‌ام بس کاروان بیزارم از خَلقِ جهان ، هذا جنون العاشقین

باز آمدم در کَرّ و فر ، باز آمدم در شور و شَر عالَم زنم بر همدِگر ، هذا جنون العاشقین

گه با دَدانْ در بیشه‌ام ، گه با مُغان هم‌کیشه‌ام بی‌ترس و بی‌اندیشه‌ام ، هذا جنون العاشقین

گه سنگِ و گاهی گوهرم ، گه سیمَم و گاهی زَرم گه زَهر و گاهی شِکَّرم ، هذا جنون العاشقین

در فِکرَتم هر نیم‌شب ، در حیرتم مانده عجب می‌گویم و دلْ پُر طَرَب : هذا جنون العاشقین

همچون حلاجِ نیکبخت ، بیرون فکندم جمله رخت می‌گویم و سَر بر درخت: هذا جنون العاشقین

چون من ندارم هیچ‌کس ، یاربّ تُوأَم فریادرس تا با تو گویم هر نَفَس : هذا جنون العاشقین

من طالبمْ مطلوب را ، گُم کرده‌ام محبوب را دریاب این محبوب را ، هذا جنون العاشقین

من آمدم مستِ خدا ، میْ خورده از دستِ خدا هستیِ من هستِ خدا ، هذا جنون العاشقین

فَخرم نه از مال و نَسَب ، حرصمْ نَه بَر جاه و حَسَب هستم دل و جان پُرْ عجب ، هذا جنون العاشقین

من دستْ بر اوجِ زُحَل ، در سِرِّ خود دارم عِجَل[2] می‌گویم و پا در وَحَل[3] : هذا جنون العاشقین

گر با خودم ، دل مُرده‌ام ، گر بیخودم ، پژمرده‌ام از جام او میْ خورده‌ام ، هذا جنون العاشقین

باز آمدم سرمستِ میْ ، گر باشَدَم از دستِ وِی من دانم و قدّوسِ حَی ، هذا جنون العاشقین

تبریزِ خوشْ‌خوانِ من است ، حُبِّ الوطن آنِ من‌است وین قصّه در شأنِ من است، هذا جنون العاشقین

باز آمدم بهرِ شما ، دیوانه در شهرِ شما تا زَر کنم مِسِّ شما ، هذا جنون العاشقین

از چارْ مادر زاده‌ام ، وز نُه پدر افتاده‌ام وز شِش جهت آزاده‌ام، هذا جنون العاشقین

چون من ندارم چاره‌ای ، همچون منِ بیچاره‌ای از خان و مان آواره‌ای ، هذا جنون العاشقین

گاهی توأَم ، گاهی خودم ، گاهی نِکو ، گاهی بَدَم گاهی فرشته ،گه دَدَم ، هذا جنون العاشقین

بود و نوا ، دریابْ هان ، وین دَردِ دلها گو برآن روزی به روزی سَر بر آن، هذا جنون العاشقین

---

۱ – تو محبوب من در وطنی ، تو مونس من در ایام غمی .

۲ – جمع عِجْل به معنای گوساله و در اینجا مقصود گوساله سامری و کنایه از شِرکِ خفی میباشد .

۳ – گِل و لایْ ، منجلاب

پیرانْ ، پُر از انوارِ من ، مردانْ ، پُر از اسرارِ من   طفلانْ، چنان گُلنارِ من، هذا جنون العاشقین
من چاکرِ مولا نِه‌اَم ، او شمع و من پروانه‌ام   در خِرمَنَش یک دانه‌ام، هذا جنون العاشقین
ای شمس دین! ای شمس‌دین! دردَم ببینْ دردم ببین   سَرمستم از حقّ الیقین، هذا جنون العاشقین

﴿۱۱۳﴾

باز بَرآمَد به کوه ، خُسروِ شیرینِ من   باز مرا یاد کرد ، جان و دل و دینِ من
سورهٔ یاسین بَسی، خوانده‌ام از عشق و شوق   زانکه مرا خوانده بود ، سورهٔ یاسینِ من
عقلِ همه عاقِلان ، خیره شود چون رسَد   لیلی و مَجنونِ من ، ویسه و رامینِ من
در حَسَد افتاده‌ایم ، دلْ به جَفا داده‌ایم   جنگْ کِه می‌اَفْکَند؟ یارِ سُخَن‌چینِ من
او نَگُذارد که خَلْق ، صُلْح کنند و وَفا   تازه کُند دَم به دَم، کینِ تو و کینِ من
گوید : کِای عاشقان، رَحْم مَیآرید هیچ   در کَشِشِ همدِگَر، از پِیِ آمینِ من
یارَب و آمین بَسی ، کردم و جُستَم اَمان   آهْ که می‌نَشْنَود ، یارَبّ و آمینِ من
گوید : تو کارِ خویشْ می‌کُن و من کارِ خویش   این شده است از اَزَل ، پیشهٔ پیشینِ من
کارِ من آنْ کَتْ زَنَم، کارِ تو اَفْغان‌گَری   عیدْ مَنَم، طَبْلْ تو، سُخرهٔ تَکوینِ[1] من
بَندهٔ این زاری‌اَم، عاشقِ بیماری‌اَم   کاو نَرَود آن زمان ، از سَرِ بالینِ من
راست رَوَد سویِ شَه، جان و دِلَم هَمچو رُخ   گر چه کُند کَژْ رَویِ، طَبْعِ چو فَرزینِ[2] من
دَرگُذَر از تنگِ من، ای من و ای تَنگِ من   دیده شُدی آنِ من ، گَر نَبُدی اینِ من
بس کُن ای شَهْسَوار ، کَزْ حُجُبِ گفتِ تو   نَقْدْ عَجَب می‌بَرَد ، دُزدْ زِ خُرجینِ من
خواجه صَلاح و دِل، حارِسِ[3] خیرِ مِلَل   حافظِ عِلم و عمل، شُست ز دلْ کینِ من

﴿۱۱۴﴾

باز بهار می‌کَشَد ، زندگی از بهارِ من   مَجْلِس و بَزمْ می‌نَهَد، تا شِکَنَد خُمارِ من
من دلِ پُرْ دِلان بُدَم، قُوَّتِ صابران بُدَم   بُرد هوایِ دِلْبَری، هم دل و هم قَرارِ من
تُند نِمود عشقِ او، تیز شُدم زِ تُندی‌اَش   گفت : بُرو ندیده‌ای ، تیزیِ ذوالْفَقارِ من
از قَدَمِ دُرُشتِ او، نَرم شُده‌ست گَردنَم   تا چه کَشَد دِگَر ازو ، گَردنِ نَرمْ سارِ من

---

۱ – بوجود آوردن ، آفریدن
۲ – مُهره وزیر در شطرنج
۳ – حراست کننده

پُخته نَجوشَد ای صَنَم، جوش مَدِه که پُختەام | کَزْ سَرِ دیگ می‌رَوَد ، تا به فَلَک بُخارِ من
هین که بُخارِ خونِ من ، باخَبَر است از غَمَت | تا نَبَرَد به آسْمان ، رازِ دلِ نزارِ من
روحْ گُریخت پیشِ تو ، از تَنِ هَمچو دوزَخَم | شَرمْ بِریخت پیشِ تو ، دیدهٔ شَرمسارِ من
بلبلِ شوقِ شمسِ دین، جانِ من است شامِ غم | تا رسد از صبوحِ دل ، باغِ من و بهارِ من

﴿۱۱۵﴾

باز دَرآمَد زِ راه ، فِتْنه بَرانگیزِ من | باز کَمَرْ بَسْت سَخت ، یارْ به اِسْتیزِ من
مَطْبَخِ دل را نِگار ، باز قَباله گرفت | می‌شِکَنَد دیگِ من ، کاسه و کَفْلیزِ من
خانه خَرابی گرفت ، زآن که قُنُقْ زَفْت بود | هیچ نگُنجَد فَلَک ، در دَر و دِهْلیزِ من
راهِ قُنُق را گرفت ، غَیرت و گفتَش: مَرو | جُمله اُفُق را گرفت ، ابرِ شِکَرریزِ من
سَر کُنْ ای بُوالْفُضول! ای زِ کَشاکَشْ مَلول | جاذبه خیزانِ او ، مَنْگَر در خیزِ من
مِنَّتْ او را که او ، مِنَّت و شُکْر آفرید | کَزْ کَفِ کُفرانْ گُذشت، مَرکَبِ شَبْدیزِ[1] من
رَست رُخَم از عَبَس، کاسه زِ تَنگِ عَدَس | آخِر کاری بِکَرد ، اشکِ غَم‌آمیزِ من
اصلِ همه باغ‌ها، جانِ همه لاغ‌ها[2] | چیست اگر زیرکی؟ لاغِ دلاویزِ من
ای خَضِرِ راستین، گوهرِ دریاست این | از تو دَرین آستین، هَمچو فَراویزِ[3] من
چون که مرا یار خوانْد ، دستْ سویِ من فَشانْد | تیزْ فَرَسْ[4] پیشْ رانْد، خاطِرِ سَر تیزِ من
چند نَهان می‌کُنم، شَمسِ حَقِ مُغْتَنَم؟ | خواجگی‌ای می‌کُند ، خواجهٔ تبریزِ من

﴿۱۱۶﴾

باز رسید آن بُتِ زیبایِ من | خُرَّمیِ این دَم و فردایِ من
در نَظَرشْ روشنیِ چَشمِ من | در رُخِ او باغ و تماشایِ من
عاقِبَةُ الْاَمْر ، به گوشش رَسید | بانگِ من و نَعْره و هیهایِ من
بر دَرِ من کیست، که دَر می‌زند؟ | جانِ جهان است و تَمنّایِ من
گَر نَزَنَد او دَرِ منْ ، دَردِ من | وَرْ نکُند یادِ من او ، وایِ من

---

۱ – " سیاه، همچو شب" و نام اسب خسرو پرویز ساسانی.

۲ – لاغ = بازی

۳ – سِجاف و کناره لباس

۴ – اسب

دور مَکُن سایهٔ خود از سَرَم / باز مَکُن سِلْسِله از پایِ من
در چه خیالی ، هله ای روتُرُش؟ / رُو بَرِ حَلْوایی و حَلْوایِ من
هم بِخور و هم کَفِ حَلوا بیار / تا که بِیَفزاید ، صَفرایِ من
ریشِ تو را ، سختْ گرفته‌ست غَم / چیست زَبونی ز تو ، بابایِ من؟
در زَنَخَش کوبْ ، دو سه مُشتْ سخت / ای نَر و نَر زاده و مولایِ من
مَشک بِدَرّید و بِیَنداخت دَلْو / غَرقهٔ آب آمد ، سَقّایِ من
بانگ زدم : کِای کَرِ سَقّا بیا / رفت و بِنَشْنید ، عَلا لایِ من
آنِ من است او و به هر جا رَوَد / عاقِبَت آید سویِ صَحرایِ من
جوشش دریایِ مُعَلَّق نِگر / از لُمَعِ گوهرِ دریایِ من
گوید دریا که : زِ کَشتی بِجِه / دَر رُو ! در آبِ مُصَفّایِ من
قَطره به دریا چو رَوَد ، دُر شود / قَطره شود بَحْر ، به دریایِ من
تَرکِ غَزَلْ گیر و نِگَر در اَزَل / کَزْ اَزَل آمد ، غَم و سودایِ من
خامش ازین گفت و مگو ، تا تو را / عشق نماید رخِ زیبایِ من
بس مکن ای دوست،سخن‌هایِ او / چون که به تبریزْ ، تو مَأوایِ من

﴿۱۱۷﴾

باز فرو ریخت عشق ، از دَر و دیوارِ من / باز بِبُرّید بَند ، اُشتُرِ کین‌دارِ من
بارِ دِگَر شیرِ عشق ، پَنجهٔ خونین گُشاد / تشنهٔ خونْ گشت باز ، این دلِ سَگْسارِ من
باز سَرِ ماه شُد، نوبَتِ دیوانگی‌ست / آه که سودی نکرد، دانشِ بسیارِ من
بارِ دِگَر فِتْنه‌زاد ، جَمْرهٔ دیگر فُتاد / خوابِ مرا بَستْ باز، دِلْبَرِ بیدارِ من
صبرِ مرا خواب بُرد، عقلِ مرا آب بُرد / کاهِ مرا باد بُرد، تا چه شود کارِ من!
سِلْسِلهٔ عاشقان ، با تو بگویم که چیست / آن که مُسَلْسَل شود ، طُرّهٔ دِلْدارِ من
خیزْ ، دِگَربار خیز، خیز که شُد رَسْتخیز / مایهٔ صد رَسْتخیز ، شورِ دِگَربارِ من
گَر زِ خَزانْ گُلْسِتان ، چون دلِ عاشق بِسوخت / نَکْ رُخِ آن گُلْسِتان، گُلْشَن و گُلْزارِ من
باغِ جهانْ سوخته، باغِ دلْ اَفْروخته / سوخته اَسْرارِ باغ، ساخته اسرارِ من
نوبَتِ عِشرَت رَسید، ای تَنِ مَحْبوسِ من! / خِلْعَتِ صِحَّت رَسید، ای دلِ بیمارِ من!
پیرِ خَراباتْ هین، از جِهَتِ شُکرِ این / رُو گِرُوِیِ مِیْ بِنِه ، خِرقه و دَستارِ من
خِرقه و دَستارْ چیست؟ این که زِ دونْ هِمَّتی‌ست / جان و جهانْ خرقه‌ای‌ست، ای شَهِ خَمّارِ من!

دادِ سُخَن دادَمی ، سوسَنِ آزادَمی لیک زِ غَیرت گرفت، دلْ رَهِ گفتارِ من
شُکر که آن ماه را ، هر طَرَفی مُشتری‌ست نیست زِ دَلّالِ گفت ، رونَقِ بازارِ من
عَربَده و قال نیست، حاجَتِ دَلّال نیست جَعفرِ طَرّار نیست، جَعفرِ طَیّارِ من

﴿۱۱۸﴾

باز مستِ حضرت است ، این جانِ من جانِ سوداییِ ســــر گردانِ من
دِیْ گذشت و اینک آمد نوبهار تازه شد این گُلبُنِ خندانِ من
نَعره‌ها زد بلبـــــلِ شوریده حال هـــــر نَفَس ، از عشقِ بی‌پایانِ من
من بهـــــــارم ، عالَمِ تَمجید را سَبز گشته لاله و ریحانِ من
من گُل و ریحانِ این باغم ، ببین گر تو را چشمی است از عرفانِ من
من نباشم ، باغ و لاله ، گو : مباش نی غلط گفتم ، بیا ای جانِ من!
لاله و ریحان ، ز من روییده شد در وجودِ عالَــــمِ اِمکان من
مردگانْ زنده شدند از اَمرِ حق از دَمِ عیسیِ جان ، ای جان من!
عیسیِ وقتم اگر صاحبْ دلی هست پیدا ، آیَت و برهان من
موسیِ و عیسیِ اگر واقف شدی چشمِ بینا و دَمِ رُوحانِ من
من کلیم الله و می‌گویم سخن حجّتِ من ، آیَت و یزدان من
شمس تبریزی ، چرا خامش شدی؟ در سَرابُستانِ عقل و جان من

﴿۱۱۹﴾

باز نِگار می‌کَشَد ، چون شُتُران ، مهارِ من یار کُشی‌ست کارِ او ، بارکَشی‌ست کارِ من
پیشروِ قطارها ، کرد مـــــرا و می‌کَشَد آن شُترانِ مَست را ، جُمله دَرین قطارِ من
اُشتُرِ مَستِ او مَنَم، خارْ پَرَستِ او مَنَم گاه کَشَد مِهارِ من، گاه شود سَوارِ من
اُشتُرِ مَستْ کَفْ کُند، هرچه بُوَد تَلَف کُند لیکْ نداند اُشْتُری ، لَذَّتِ نوشْخوارِ من
اُشترِ من چو عُف کند ، جمله علفْ تلف کند چون عَفِ عَفْ عَفَفْ کُنَد، پیش مهارِ یار من
راستْ چو کَف بَرآوَرَم، بر کَفِ او کَفْ اَفْکَنَم کَف چو به کَفِّ او رَسَد، جوشْ کُند بُخارِ من
کار کُنم چو کِهْتران، بار کَشَم چو اُشْتُران بارِ کِه می‌کَشَم بِبین ، عِزَّتِ کار و بارِ من
نرگسِ او زِ خونِ من، چون شِکَنَد خُمارِ خود صبر و قَرارِ او بَرَد ، صبرِ من و قَرارِ من
گشته خیالِ رویِ او ، قبله و نورِ چَشمِ من وآن سُخنانِ چون زَرَش ، حَلْقه و گوشوارِ من
باغ و بهار را بگو: لافِ خوشی چه می‌زنی؟ من بِنَمایَمَت خوشی، چون بِرَسَد بهارِ من

مِیْ چو خوری ، بگو به مِیْ: بر سَرِ من چه می‌زَنی؟
در سَرِ خود ندیده‌ای ، بادهٔ بی‌خُمارِ من؟

بازِ سپیدی و بُرو ، میرِ شکار را بگو
هر دُو تویی ، مرا یکی ، میرِ من و شکارِ من

مَطْلَعِ این غَزَل شُتُرْ ، بود از آن دراز شُد
زُاشْتُرْ کوتَهی مَجو، ای شَهِ هوشیارِ من

در تبریزْ شمسِ دین ، شاهِ جهانِ معرفت
خسروِ عارفانْ توئی ، ساقیِ بُردْبارِ من

﴿۱۲۰﴾

باز شِکَسْتند خَلْق ، سِلْسِله ، یا مُسلمین!
باز دَرَاَفْکَنْد عشقْ ، غُلْغُله ، یا مُسلمین!

دشمنِ جان‌هایِ ماست ، دوستیِ دوستان
مادر فِتْنه شُده‌ست ، حامله ، یا مُسلمین

آفَتِ عالَم شُده‌ست ، ماهْرُخی زُهره‌سوز
فِتْنهٔ آدم شُده‌ست ، سُنْبُله ، یا مُسلمین

لاف زَ شَهْ می‌زَنَد ، سِکّه زِ مَهْ می‌زَنَد
بر سَرِ رَه می‌زَنَد ، قافله ، یا مُسلمین

ای شُده شبْ روزِ ما، زآنکه دلْ اَفروزِ ما
از رُخِ ما بَرفروخت، مَشْعَله، یا مُسلمین

چون خِرَدِ نیک‌پِی، در چِله شُد پیشِ وِیْ
جوش بَرآرَد چو مِیْ، در چِله، یا مُسلمین

عشقْ چو آمد پَدید، عقلْ گَریبان دَرید
از پِیِ بی‌دل رَسید ، مَشْغَله ، یا مُسلمین

بَدگُهَری کاو زِ جَهْل ، تاجِ شَهان را بِمانْد
بر دُمِ گاوان شود ، زَنگُله ، یا مُسلمین

ناله زِ هجْر و زَوالْ ، خاست زِ ذوقِ وصال
دان که بَسی شُکرهاست، در گِله ، یا مُسلمین

﴿۱۲۱﴾

بانگ آید هر زمانی ، زین رواقِ نیلگون
آیتِ اِنّا بَنَیْناهــــا وَ اِنّا مُوسِــعُون[۱]

بشنوند این بانگ را، بی‌گوشِ ظاهر ، دَم به دَم:
تایِبُوْنَ اَلْعابِدونَ اَلْحامِدونَ اَلسّایِحون

نَردبان حاصل کنید از ذِیِ اَلْمَعارِجْ، بَر رَوید
تَعْرُجُ اَلرُّوحُ اِلَیْهِ ، وَاَلْمَلایِکْ اَجْمَعون

کِه تَراشَد نردبانِ چَرخ؟ نَجّارِ خیال
ساحَتِ مِعْــــراج را ، کُلٌّ اِلَیْنا راجِعُون

تا تَراشیده نگردی تو ، به تیشهٔ صَبر و شُکر
لایُلَقّیٰها فُرو می‌خــــوان و اِلّااَلصّابِرُون

بِنْگَر این تیشه به دستِ کیست، هین تَسلیم شو
چون گِرِه مَسْتیز با تیشه ، که نَحْنُ اَلْغالِبُون

پایه چندی باش، از برایِ روحِ اَصْحابُ اَلْیَمین
وَرْ رَســی بر بامْ خود ، اَلسّابِقُونَ اَلسّابِقُون

گَر زِ صوفی خانهٔ گَردونی ، ای صوفی ، بَرآ
وَاندَرآ اَنْدَر صَفِ اِنّا لَنَحْنُ اَلصّافُّون

وَرْ فَقیری ، کوسِ تَمَّ اَلْفَقْرُ فَهْوَاَللهْ بِزَن
وَرْ فَقیهی ، پاک شو ، از اِنَّهُمْ لایَفْقَهُون

گَر چو نونی در رُکوع و چون قَلَم اَنْدَر سُجود
پس تو چون ، نونْ وَالْقَلَم ، پیوند با مایَسْطُرون

---

۱ – اشاره به آیه ۴۷ سوره ذاریات دارد.

چَشمِ شوخ ، سَوْفَ یُبْصِرْ باش ، پیشِ یُبْصِرُون / چون مُداهِنْ، نَرمْساری چیست، پیشِ یُدْهِنُون؟
چون درختِ سِدْره ، بیخ‌آوَر شُو از ، لارَیْبَ فیه / تا نَلَرزَد شاخ و بَرگَت ، از دَمِ رَیْبُ ٱلْمَنُون
بِنْگَر آن باغِ سِیَه گشته ، زِ طافَ طایِفٌ / مَکْرِ ایشان، باغِ ایشانْ سوخته ، هُمْ نائِمُون
گاه‌گاهی بیخِ انکار ، از تو شاخی میزند / بیخِ بیگانه است آن ، از اِنَّهُم لا یُؤمنون
شمسِ تبریزی ، نقابْ از رخْ بَرانداز و ببین / عاشقان‌را سَر به‌سَر گشته، ز عشقت ساجِدون

﴿۱۲۲﴾

بانگ بَرآمَد ، زِ خَراباتِ من / چَرخْ دوتا شُد ، زِ مُناجاتِ من
عاقِبَةُ ٱلْاَمْر ، ظَفَر دَر رَسید / یار دَرآمَد ، به مُراعاتِ من
یا رَبِّ یا رَبِّ ، که چه سان می‌کُند / دِلْبَرِ بی‌کُفْو[1] ، مُکافاتِ من!
طاعت و ایمان کُند آن کیمیا / غفلَت و اِنْکار و جِنایاتِ من
قصر دَهَد از پِیِ تَقصیرِ من / زَلّه[2] دَهَد از پِیِ زَلّاتِ من
جوشْ نَهَد در دلِ دریا و کوه / از تَپِشِ روزِ مُلاقاتِ من
گَر نَبُدی پَرده ، خیالاتِ خَلْق / سوخته بودی زِ خیالاتِ من
در سِپَهِ جانْ زَنَدی زلزله / طَبْل و عَلَم ، نَعْره و هیهاتِ من
در افقِ چرخ ، زدی شُعله‌ها / نیم‌شبانْ آتشِ میقاتِ من

﴿۱۲۳﴾

بانگ بَرآمَد زِ دل و جانِ من: / کآه! زِ معشوقهٔ پنهانِ من
سَجده‌گَهِ اصلِ من و فَرعِ من / تاجِ سَرِ من ، شَه و سُلطانِ من
خسته و بَسته‌ست، دل و دستِ من / دستِ غَمِ یوسُفِ کَنْعانِ من
دست نِمودم که بگو زَخْمِ کیست؟ / گفت: زِ دستِ من و دَستانِ من
دلْ بِنِمودم که ببین ، خون شُده‌ست / دید و بِخَندید ، دِلِستانِ من
گفت به خنده ، که : بُرو شُکر کُن / عیدِ مرا ، ای شُده قُربانِ من
گفتم: قُربانِ کی‌اَم؟ یار گفت: / آنِ مَنی، آنِ مَنی، آنِ من

---

۱ – بی همتا

۲ – آنچه از طعام بَهرِ کَسی نگاهدارند ، طعام و خوردنی که شخصِ میهمان از مجلسِ ضیافت با خود بِبَرَد.

صُبح چو خندید، دو چَشمَم گریست　　دید صنم، دیدهٔ گِریانِ من
جوش بَرآوَرْد و رَوان کرد آب　　از شَفَقَتْ ، چَشمهٔ حَیوانِ من
نَکْ اثرِ آبِ حَیاتَش نِگَر　　در بُنِ هر سی و دو دندانِ من
آبِ حَیات است رَوانه ، زِ عرش　　تازه بِدو ، سِدْرهٔ ایمانِ من
بَندهٔ این آبم و این میرِ آب　　بَنده‌تَر از من ، دلِ حیرانِ من
بس کُنْ و گُستاخْ مَرو، هین خَمُش　　پیشِ شَهَنشاهِ نَهان‌دانِ من

﴿۱۲۴﴾

بانگ بَرآمَــــد زِ خَراباتِ من　　یار دَرآمــــد به مُراعاتِ من
تا که بِدیدم ، مَهِ بی‌حَدِّ او　　رَفت زِ حَدْ ، ذوقِ مُناجاتِ من
موسیِ جانَم به کُهِ طور رفت　　آمد هنــــگامِ مُلاقاتِ من
طورْ ندا کرد که: آن خسته کیست؟　　کآمَد سَرمَست ، به میقاتِ من
این نَفَسِ روشنِ چون بَرقْ چیست؟　　پُر شده تا سَقْفِ سَماواتِ من
این دلِ آن عاشقِ مَستانِ ماست　　رَسته زِ هِجْران و زِ آفاتِ من
آمده با سوز و هزارانْ نیاز　　بر طَمَعِ لُطف و مُکافاتِ من
پیش‌تَر آ ، پیش‌تَر آ و ببین　　خِلْعَت و تَشریف و مُکافاتِ من
نَفْی شُدی ، در طَلَبِ وصلِ من　　عُمرِ اَبَد گیر ، زِ اثباتِ من
از خُمِ توحید بخور ، جامِ مِیْ　　مَست شُو ، این است کَراماتِ من
پَهلویِ شَهْ آمده‌ای ، ماتْ شُو　　ماتِ مَنی، ماتِ مَنی، ماتِ من
بس کُن ای دلْ ، چو شدی ماتِ شَهْ　　چند زِ هیهای و زِ هیهاتِ من؟

﴿۱۲۵﴾

بِبُردی دِلَم را ، بِدادی به زاغان　　گرفتم گِروگانْ ، خیالَتْ به تاوان
دَرآیی ، دَرآیَم ، بِگیری ، بِگیرم　　بِگویی ، بِگویم ، عَلاماتِ مَستان
نَشایَد ، نَشایَد ، سِتَم کرد با من　　برای گَریبانْ دَریدن ، زِ دامان
بیآور ، بیآور ، شَرابی که گفتی　　مگو که نگفتم ، مَرَنجان ، مَرَنجان
شَرابی ، شَرابی ، که دلْ جمع گردد　　چو دلْ جمع گردد ، شود تَنْ پَریشان
نخواهم ، نخواهم ، شَرابی بَهایی　　از آن بَحْرْ بُگشا ، شَرابی فراوان
زِ تو باده دادن، زِ من سَجده کردن　　زِ من شُکر کردن، زِ تو گوهر اَفْشان

چُنانم کُن ای جان، که شُکرم نَمانَد   وظیفه[1] بیَفزا ، دو چندان ، سه چندان
بِجوشان، بِجوشان ، شَرابی زِ سینه   بَهاری بَرآوَر ، ازین بَرگ‌ریزان
خَرابَم کُن ای جان، که از شهرِ ویران   خَراجی نَجویَند ، نه دیوان ، نه سُلطان
خَمُش باش ای تَن، که تا جان نگوید   عَلیِ میر گردد ، چو بُگْذشت عُثمان
خَمُش کردم ای جان، بگو نوبَتِ خود   تویی یوسُفِ ما، تویی خوبِ کَنْعان
تَنَت زین جهان است و دلْ زآن جهان   هَـــویْ یارِ این و خـدا یارِ آن

﴿۱۲۶﴾

بپوش آن رخ و دلْـــرُبایی مَکُن   دگر با کَســـــان ، آشنایی مَکُن
به چشمِ سیَه ، خونِ مَردُم مَریز   به رویِ چو مَه ، دلربایی مکن
مَرو از بَرِ ما ، اگر می‌رَوی   دگر عزمِ رفتن ، چو آیی مکن
چو معشوقْ رِند است و مِیْ می‌خورَد   اگر عاشقی ، پارسایی مکن
به چشمی که کردی ، به ما یک نظر   به دیگر کَس اَر زآنِ مایی مکن
وفا ، حُسنِ خوبانْ زیادت کُند   وفا پیشه کن ، بی‌وفایی مکن
چو سَروِ سَهی ، راستی پیشه گیر   چو نقشِ نگین ، کژ نمایی مکن
من و تو به هم ، همچو جان و تَنیم   میانِ تن و جان ، جدایی مکن
ز من بشنو این پند و جان را چو شمع   به هر محفلی ، روشنایی مکن
به دلْ گفتْ ، عقلِ بَد اَندیشْ ، دوش: که اندوهِ خود می‌فزایی مکن
بِدو گفت دل : تَنْ زن[2] ای بُوالفضول   تو دیوانـــــه‌ای ، کَدخدایی مکن
چو عَنقا ، به کُنجِ قناعت نشین   اگر شاهبازی ، هُمایی مکن
به سَرپنجهٔ هِجر ، با چونْ منی   روا نیست ، زور آزمایی مکن
اگر مُنعِمی ، راهِ خدمت سِپُر   وگر مُفلسی ، ذِکرِ طائی[3] مکن
خَضِر نیستی ، آب حَیوان مَجویْ   سِـــکَندَر نِه‌ای ، پیشوایی مکن
نوا یافتی از رخِ شمسِ دین   شکایت تو از بینوایی مکن

۱ – جیره ، مستمری
۲ – خاموش شو
۳ – مقصود حاتم طائی است که در سخاوت مشهور بوده.

﴿۱۲۷﴾

بَختِ نِگار و چَشمِ من ، هر دو نَخُسبَندْ در زَمَن / ای نَقْشِ او شمعِ جهان ، ای چَشمِ من او را لَگَن
چَشم و دِماغْ از عشقِ تو ، بی‌خواب و خور پَروَرده شُد / چون سَرو و گُل ، هر دو خورند ، از آبِ لُطفَتْ بی‌دَهَن
ای کارِ جانْ، پاکْ از عَبَث ، روزیِّ جانْ، پاکْ از حَدَث / هر لحظه زایَد صورتی ، در شهرِ جان ، بی مَرد و زن
هر صورتی، بِهْ از قَمَر، شیرین‌تَر از شَهْد و شِکَر / با صد هزاران کَرّ و فَر، در خِدمَتِ معشوقِ من
حیرانْ مَلَک،در رویِ شان، آبِ فَلَک در جویِ شان / ای دلْ چو اَنْدَر کویِ شان ، مَست آمدی، دَستی بِزَن
زآن خوبْ‌رویِ مَهْ جَبین، شُد چون فَلَک، رویِ زمین / اَلْمُسْتَغاثْ ای مُسلمین! زین نَقْش‌هایِ پُر فِتَن

﴿۱۲۸﴾

بِدِه آن مَردِ تُرُش را قَدَحی ، ای شَهِ شیرین! / صَدَقاتِ تو رَوان است ، به هر بیوه و مِسکین
صَدَقاتِ تو لَطیف است ، تَوان خورْد ، دو صد مَن / که نَدانَد لبِ بالا و نَجُنبَد لبِ زیرین
هله ای باغْ نگویی، به چه لبْ ، باده کَشیدی؟ / مَگَر اِشْکوفه بگوید ، پِنهان با گُل و نَسرین
چه شَراب است کَزآن بو، گُلِ تَر، آهویِ ناف است؟ / به زمستان، نَه که دیدی همه را، چون سگِ گَرگین؟
هله تا جمعْ رسیدن ، بِدِه آن مِیْ به کَفِ من / پَسِ منْ زُهره بِنوشَد، قَدَح از ساعِدِ پَروین
وَگَر آن مَست نَهَد سَر ، که رُبایَد زِ تو ساغَر / مَدِه او را ، تو مرا دِهْ ، که مَنَم بر دَرِ تَحْسین
چه کُند بادهٔ حَق را ، جِگَرِ باطِلِ فانی؟ / چه شِناسَد مَهِ جان را ، نَظَر و غَمْزهٔ عِنّین؟
هُنر و زَر چو فُزون شُد ، خَطَر و خوف کُنون شُد / مَلِکان را تَبِ لَرز است و حَریر است نهالین
چو مَهِ توبه دَر آمَد ، مَهِ توبه شِکَن آمد / شِکَنَش بادْ همیشه ، تو بگو نیز که : آمین

﴿۱۲۹﴾

بر گِردِ دل می‌گشت دی ، نَقْشِ خیالِ یارِ من / گفتم: بیا پرنور کُن ، از شمعِ رُخْ ، اسرارِ من
ای از بهارِ رویِ تو ، سَرسَبز گشته عُمرِ من / جانِ من و جانِ همه ، حیران شُده در کارِ من
ای خُسرو و سُلطانِ من، سُلطانِ سُلطانانِ من / ای آتشی انداخته ، در جانِ زیرکْ سارِ من
ای در فَلَکْ،جانِ مَلَک، در بَحْرْ، تَسْبیحِ سَمَک[1] / در هر جَمال از تو نَمَک ، ای دیده و دیدارِ من
سَر دفترِ هر سَروَری ، بُرهانِ هر پیغمبری / هم حاکِمی هم داوَری، هم چارهٔ ناچارِ من
خاکَم شُده گَنْجورِ تو ، از تابشِ خورشیدِ تو / وَزْ فَرِّ تو پَرها دَمَد ، از فِکْرَتِ طَیّارِ من
ای در کِنارِ لُطفِ تو، من هَمچو چَنگِ با نَوا / آهسته‌تَر زن زَخْمه‌ها، تا نَگْسَلانی تارِ من

---

۱ – ماهی

تا نوبهارِ رَحْمَتَت، دَرتافْت اَنْدَر باغِ جان / یا خارْ در گُلْ یاوه شُد ، یا جُمله گُلْ شُد خارِ من
از دولَتِ دیدارِ تو، وَزْ نِعْمَتِ بسیارِ تو / صد خوانِ زَرّین می‌نَهَد، هر شب، دلِ خون خوارِ من
هر شب خیالِ دِلْبَرَم، دست آرَد و خارَد سَرَم / تا بُرد آخِر عاقِبَت ، دَستِ من و دَستارِ من
آن کَمْ[1] بَرآرَد از عَدَم، هر لحظه در گفتْ آوَرَم / تا هَمچو دُر گَرد از کَرَم ، گفتِ من و گفتارِ من
ای شمس تبریزی شده ، سَر خیلِ جمله عاشقان / هم طالبْ از جان و دلی ، ای طالبِ دیدار من

﴿۱۳۰﴾

بَرآ بر بام و اکنونْ ، ماهِ نو بین / دَرآ در باغْ و اکنون ، سیبْ می‌چین
از آن سیبی که بِشْکافند ، در روم / رَوَد بویِ خوشَش ، تا چین و ماچین
بَرآ بر خِرمَنِ سیب و بِکَش پا / زِ سیبْ و لَعلْ کُن ، فَرش و نِهالین
اگر سیبَش لَقَب گویم ، وَگَر مِیْ / وَگَر نَرگسْ وَگَر گُلْزار و نَسرین
یکی چیزی ست در ویْ، چیست کآن نیست؟ / خدا ! پاینده دارَشْ ، یارَبّ آمین
بیا اکنون اگـــــر افسانه خواهی / دَرآ در پیشِ من ، چون شمعْ بِنشین
هَمی‌تَرسَم که بُگْریزی زِ گوشه / بَرآ بالا، بُــــــرون انداز نَعْلین
به پَهْلویَم نِشین، بَرْ چَسبْ بَر من / رَها کُن ناز و آن خوهایِ پیشین
بیآمیز اندکی، ای کانِ رَحْمَت / که تا گردد رُخِ زَردْ از تو رَنگین
رَوا باشد وَگَر ، خودْ من نگویم / همیشه عِشوه و وَعدهٔ دروغین
ازین پاکی تو لیکِن ، عاشقان را / پَراکَنـــــده سُخَن‌ها هست ، آیین
زِهی اوصافِ شَمسُ الدّینِ تبریز / زهی کَرّ و فَر و امکان و تَمْکین

﴿۱۳۱﴾

برایِ چَشمِ تو ، صد چَشمِ بَد ، توان دیدن / چه چَشمْ داری ؟ ای چَشمِ ما ! به تو روشن
پِیِ رِضایِ تو ، آدم گریست ، سیصد سال / که تا زِ خَندهٔ وَصلَش ، گُشاده گشت دَهَن
به قَدْرِ گریه بُوَد خنده ، تو یقین می‌دان / جَزایِ گریهٔ ابر است ، خنده‌هایِ چَمَن
اگرنه از نَسَبِ آدمی ، بَرو بِنگَریْ / که نیست از سِیَهی ، زنگ را بُکا[2] و حَزَن
چو خودْ سپید ندیده‌ست، رو سِیَه شاد است / چو پورِ قیصرِ رومی، تو راهِ زنگ بِزَن

---

۱ – آن که مرا

۲ – گریه

بَسی خَدَنگ خورَد ، اسبِ تازیِ غازی[1]	که تازی است ، نه پالانی است و نی کَوْدن
خُصوصْ مَرکَبِ تازی ، که تو بَرو باشی	نِشَسته ای شَهِ هَیجا[2] و پَهْلَوانِ زَمَن
چو خارپُشت شود پُشت و پَهْلُوَشْ از تیر	که هست در صَفِ هَیجاش ، کَرّ و فَرّ[3] وَطَن
چو شاه ، دست به پُشتِ سَرَش، فرو مالَد	که ای گُزیده سَرْ آخِر تویی مُخَصَّصِ[4] من
شوند آن همه تیرش ، چو چوب‌هایِ نَبات	همه حَلاوت و لذَّت ، همه عَطا و مِنَن
خَبَر ندارد پالانـــی[5] ، ازین لذَّت	سِپَرِ سَلامَت و مَحْرومْ بی‌بَها و ثَمَن
زِ گفتْ توبه کُنم، توبه سود نیست مرا	به پیشِ پَنجه‌اَت ، ای اَرْسلانِ توبه‌شِکَن

﴿۱۳۲﴾

بَرخیز و صَبوح را بِرَنجان	ای رویِ تو آفتابِ رَخشان
جان‌ها که زِ راهِ نو رَسیدند	بر مائدهٔ قدیمْ بِنْشان
جان‌ها که پَرید دوش، در خواب	در عالَمِ غیب شُد پَریشان
هر جان، به وَلایتی و شهری	آواره شدند ، چون غَریبان
مُرغانِ رَمیده را فَراز آر	حُرّاقه[6] بِزَن، صَفیرْ بَرخوان
هَرچْ آوردند ، از رَه آوَرْد	بی‌خود کُنِشان و جُمله بِسْتان
زیرا هر گُلْ که بَرگ دارد	او بَر نَخورَد ، ازین گُلِستان
عقلی باید ، زِ عقلْ بیزار	خوش نیست قَلاوُزی، زَحیران[7]
جُغد است قُلاوُز و همه راه	در هر قَدَمی ، هزار ویران
ای بازِ خدا ، دَرآ به آواز	از کُنگُره‌هایِ شهرِ سُلطان
این راه بِزَن ، که اَنْدَرین راه	خُفتْ اُشتُر و مَست شُد ، شُتُربان

---

۱ – جنگجو
۲ – کارزار ، جنگ
۳ – جولان
۴ – ویژه ، مخصوص
۵ – پالانگر ، پالاندوز
۶ –آنچه در هنگام خواندن افسون ها بسوزند.
۷ – جمع زحیر = نامرد

﴾۱۳۳﴿

بُرو ای دلْ ، به سویِ دِلْبَر من   بِدآن خورشیدِ شَرق و شمعِ روشن
مَرُو هر سو ، به سویِ بی‌سویی رُو   که هر مِسکینْ ، بِدآن‌سو یافت مَسکَن
بِنِه سَر چون قَلَم ، بر خَطِّ اَمْرَش   که هر بی‌سَر ازو اَفراشْت گَردن
که جُز در ظِلِّ آن سُلطانِ خوبان   دلِ تَرسندگان را نیست مَأمن
به دستَت او دَهَد ، سرمایهٔ زَر   زِ پایَت او گُشایَد ، بَندِ آهن
وَرْ از انبوهی از درْ ، رَه نیابی   چو گُنجِشکان دَرآ ، از راهِ روزَن
وَگَر زآنْ خِرمَنِ گُلْ ، بو نیابی   چه سودت از عبیر و مُشک و لادن؟
وَگَر سِبْلَت زِ شیرش ، تَر نکردی   بُرو ای قَلْتَبان[1] و ریشْ می‌کَن
چو دیدی رویِ او، در دل بِرویَد   گُل و نسرین و بید و سَرْو و سوسَن
دَرآمیزد دِلَت ، با آبِ حُسنَش   چو آتش ، کَاندر آمیزد به روغَن
دَرآ در آتشش، زیرا خَلیلی   مَرَم زآتش، نه ای نمْرودِ بَد ظَن
دَرآ در بَحْرِ او ، تا هَمچو ماهی   بِرویَد مَر تو را از خویشْ جوشَن
زِ کاهِ غَم جُدا کُن ، حَبِّ شادی   که آن مَهْ را برایِ ماست خِرمَن
بهار آمد ، بُرون آ ، هَمچو سَبزه   به کوریِّ دِیْ و بَرْ رَغْمِ بهمن
نَه خَمّی چون کَمان ، گَر تیرِ اویی   به قابِ قَوْسْ ، رَسْته‌سْتی زِ مَکْمَن[2]
زهی بر کار و ساکِنْ تو ، به ظاهر   مِثالِ مَرهَمی ، در کار کردن
خَمُش کُن ، شُد خَموشی ، چون بَلادُر[3]   بَلادُر گَر نَنوشی، باش کُودَن

﴾۱۳۴﴿

برون ازین دو نباشد ، هوایِ شمس الّدین   شقاوتِ ابدیِ ما و بقایِ شمس الّدین
چو هیچ کس به جز از وِی ، به چشم من نَآید   کَسی چگونه نشیند ، به جایِ شمس الّدین؟

---

۱ – بدکار و واسطه

۲ – کمینگاه

۳ – میوه‌ای‌ست که به هسته خرمای هندی مشابهت داشته و مغز او شیرین و پوستش سیاه می‌باشد، این میوه باعث افزایش هوش و زیرکی میشود و تشبیه خاموشی به بلادر ، کنایه از ظاهر سیاه اوست که باطن و درونی شیرین و معالج دارد.

به دولتِ ابدی ، جانِ من عوض نکند / غَمان و محنت و رنج و بلایِ شمس الّدین
جزایِ آنکه کُنَد او ، اسیرَکانْ آزاد / چو بنده کرد مرا ، شد جزایِ شمس الّدین
چگونه شُکْر گزارم ، که شُکر در نآید / سجود کردن ، بر خاکْپایِ شمس الّدین
اگرچه این دل ، بسیار کیسه‌ها بَر دوخت / ندوخت لایق ، جز در رَجایِ شمس الّدین
چو کیسه‌هایِ امیدم ، هَماره می‌بِشْکافْت / چو از حدود برون شد، عطایِ شمس الّدین
هزار چشم بباید مرا و بسْ نَشَود / که بنگرم به رخِ دلربایِ شمس الّدین
اگرچه معنی ، در صورتی توان دیدن / کدام صورت شایَد ، برایِ شمس الّدین؟
هزار جانِ مقدّس ، فدای آن خاکی / که یافت سایه دَمی ، از هُمایِ شمس الّدین
ز بس خیال و تصوّر بُوَد ، که جان گوید / به هر مِثال که بیند ، کِه های شمس الّدین
کجاست مرغِ مبارک ، که کردمش بنده؟ / چو او به مژده شود ، رهنمای شمس الّدین
ازین سپس ، من و کُنجی و آینهٔ تصویر / ز عشقِ دوستیِ جانفزایِ شمس الّدین
که طَنز و سُخره و انکار، اندرون ها را / به جایِ من، بِه پَسند و رضایِ شمس الّدین
که لایقِ تنِ هر رُستمی ، نباشد تیر / اگرچه کوهی باشد ، قَبایِ شمس الّدین
چو کورْ طَنز کند ، بر صفاتِ این خورشید / وَز او هزار بُوَد ، در لوایِ شمس الّدین
اگرچه زآن‌که بگویم ، هزار چندان است / ولی کُنم ز پیِ دل ، دعایِ شمس الّدین
چگونه بُرد به یک لحظه ، جان و دل را زود / نظاره کردن ، نزدِ دعایِ شمس الّدین
عجب ببینم روزی ، رُخَش به بیداری / هزار نعره زنانْ من ، کِه وایِ شمس الّدین
ز هجر و حسرتِ او ، کُشتگانْ بسی بینی / کَمینه‌ای چو در کربلایِ شمس الّدین
ز شرم و خجلت ، رنجور گشته‌ام ، چون من / به‌حرف و صوتْ در آرَم، ثنایِ شمس الّدین
اگرچه من خجلمْ زو ، به صدهزارْ چو من / ولیکْ عشقْ بِدَّرَد حیایِ شمس الّدین
چو گویْ بُردی از دُولَتَشْ ، هزار چو من / اگر نَبُردی از عَزم و رایِ شمس الّدین
مرا ز زندگیِ جاودان ، همان خوشتر / که جان سپارَمْ اندر وفایِ شمس الّدین
چو ماهی‌ای که بمیرد ، ز عشقِ آن قُلزُم[1] / که چیست قُلزُمَکی، در غَنایِ شمس الّدین!
که گر نعیمْ ببیند ، رخِ غَنای وِرا / چه سجده آرَد ، پیش غَنایِ شمس الّدین؟
ز خاکِ تبریزْ ، این چشمْ ، یابد آن سُرمه / که تا ببیند راهِ سَرایِ شمس الّدین

۱ – دریا

چو من دعا کنم ، این جانْ همی‌کند آمین   که جانِ دیده مَبینا ، وَرایِ[1] شمس الّدین

﴿۱۳۵﴾

بَرْ کَس نگیرم راهْ من ، زیرا خوشم چون گُلْسِتان   گر آبِ سوزانی بُوَد ، در آتشِ این زاهِدان
پس چشمِ من زآن سَر بُوَد ، در عالَمی دیگر بُوَد   آن سو جهان، این سو جهان، بنشسته من بر آسمان
بر آسمانْ آن‌کَس بُوَد ، کاو ناطق و اَخْرَس[2] بُوَد   این رمز گفتی، بس بود، دیگر تو دَرکَشْ این زمان
من دزد دیدم کاو بَرَد ، مال و مَتاعِ مَردُمان   این دزدِ ما خودْ شخص را ، هم می‌بدُزدد در میان
خواهند از سلطانْ امان ، چون دزدْ افزونی کند   دزدی چو سلطان می‌کند، پس از کجا خواهند امان؟
عشق‌است آن سلطانْ که او ، از جمله دزدان دلْ بَرَد   تا پیش آن سلطان بَرَد، آن سَرکَشان را مو کَشان
عشق‌است آن سلطانْ که او ، از شحنِگانْ دلْ می‌بَرَد   در خدمتِ آن دزدْ بین ، تو شحنگانِ بیکران
گفتم بِبَندم دستِ او ، بسته‌ست او ، دستانِ من   گفتم به زندانَش کُنم ، او می‌نگنجد در جهان
از لذّتِ دزدیِ او ، هر پاسبانْ دزدی شده   وز حیله و دَستانِ او ، هر رهزنی گشته نهان
خَلقی ببینی نیم شب ، جمع آمده کآن دزد کو؟   او نیز می‌پرسد که کو؟ آن دزدْ او، خود در میان
ای مایهٔ هر گفتگو ، ای دشمن و ای دوستْ رو   ای هم حیاتِ جاودان، ای هم بلایِ ناگهان
ای رفته اندر خوانِ دل ، ای دل تو را کرده خجل   بر من مزن زخم و مَهِل ، حقّا نمی‌خواهم امان
آواز دادم دوشْ من: کِای خفتگانْ ، دزد آمده‌ست   دزدید او از چابکی ، در حینْ ، زبانم از دهان
چون شَه ،کمانی خوش بِکَش، بر من بزن،آن تیرِ خوش   ای من غلامِ تیرِ تو ، ای من فدایِ آن کمان
زخمِ تو در رگ‌هایِ من ، جان‌است و جان‌افزایِ من   شمشیرِ تو بر جانِ من، حیف‌است ای شاهِ جهان
کو حَلقِ اسمٰعیل تا ، از خنجرت شُکری کند؟   جِرجیس کو، کز زخمِ تو، جانی سپارَد هر زمان؟
شهْ شمس تبریزی مگر ، چون باز آمد از سفر   یک چند بود اندر بشر ، شد همچو عَنقا بی‌نشان

﴿۱۳۶﴾

بسم الله ای جانِ جهان ! بسم الله ای سلطانِ چین   بسم الله ای هم این و آن! بسم الله ای یارِ مُعین
بسم الله ای بَدْرُالّدُّجیٰ ! بسم الله ای خیرالْوَفا   بسم الله ای زیْن الْهُدیٰ ! بسم الله ای یارِ مُعین
هینْ رویْ‌ها را تابْ دِه ، وین کِشتِ دلْ را آبْ ده   نعلینْ برون کُنْ بَرگُذَر ، بر تارَکِ جان‌ها نشین
ای هوشِ ما، از خود بُرو، ای گوشِ ما، مژده شنو   وی عقلِ ما، سرمست شو، ای چشمِ ما، دُولت ببین

---

۱ – وَراء = سوا ، جز
۲ – گُنگ

ایّوب را آمد نظر ، یعقوب را آمد پسر
خورشید شد جفتِ قمر ، رُو مجلسِ عشرت گُزین

آمد سلیمان را نگین ، نزد شُعیبْ آمد کَلیم
آمد ز فیضِ فضلِ حق، روح الامینْ نزدِ امین[1]

من کیسه‌ها می‌دوختم ، در حرصِ او می‌سوختم
تَرکِ گداروئی کنم ، چون گَنجْ دیدم در کمین

ای شهسوارِ امرِ قُلْ ، ای پیشِ عقلتْ نَفْسِ کُل
چون کودکی از کودکی ، از جهلْ خاید آستین

چون بینَدَت صاحب نظر ، جبریلْ‌جویْ آید بَشَر
درخُورْد بنموده کَرَم ، مهمانیِ عِجْلِ سَمین[2]

بر خوانِ حقْ ره یافته ، با خاصگان بشتافته
بنهاده بر کف‌ها طَبَق ، بهرِ نثارش حورِ عین

ای نامهٔ اسرارِ جان، تا چند خوانی بر جَنان؟
این نامه بُرده خود عیان ، تا کفِّ اصحابِ یمین

بس کن ازین کُوتَه سُخُن، زیرا که عِلم مِنْ لَدُن[3]
روشن مکُنْ اِفشا یمین[4]، ورنه ببین، مانَد سِنین[5]

ای قاصدِ بادِ صبا ! از راهِ لطفت ، عرضْ کن
بر شمس تبریزی ز ما ، هر دَم هزاران آفرین!

﴿۱۳۷﴾

بِشْنو از دل ، نُکته‌های بی‌سُخن
وآنچه اَنْدَر فَهْم نآیَد ، فَهْم کُن

در دلِ چون سنگِ مَردُم ، آتشی‌ست
کاو بِسوزَد پَرده را ، از بیخ و بُن

چون بِسوزَد پَرده ، دَریابَد تمام
قِصّه‌هایِ خِضْر و عِلْمِ مِنْ لَدُن

در میانِ جان و دلْ پیدا شود
صورتِ نُونُو ، از آن عشقِ کُهُن

چون بِخوانی وَٱلضُّحیٰ ، خورشیدْ بین
کانِ زَر بین ، چون بِخوانی لَمْ یَکُن

ماه و زهره ، خیره تن ، از جَهدِشان
مشتری از رویِشان گیرد شِکَن

شیرْزادَستی، چـــرا عاشــق شدی؟
همچو یوزان[6]، از حریفی پُر جَبَن[7]

خامُش و نطق و زبان را تَرکْ گو
زآنکه نوبت گشت این دَمْ بَر زدن

---

۱ – حضرت محمد امین رسول گرامی اسلام "ص".

۲ – گوساله فربه

۳ – علمِ لَدُنی = دانش ذاتی

۴ –سوگند و قسم، و مقصود از فاش نکردن سِرِّ "یمین" که طبق حروف ابجد برابر عدد ۱۱۰ و معادل اسم علی میباشد، پنهان نمودن نام حضرت علی"ع" است که جناب مولانا در معرفی ایشان تقیه نموده.

۵ – مُصَغَّر سِنان که طرفِ سرْتیزِ نیزه است ، سنگ و آهن.

۶ – یوز = جانوری شکاری کوچک تر از پلنگ

۷ – ترس

۱۳۸

بِشْنو این قصـــهٔ بُلْهانهٔ[1] میرِ عَسَسان / رِنْدی از حَلْقهٔ ما، گشت دَرین کویْ نَهان

مُدّتی هست که ما ، در طَلَبَش سوخته‌ایم / شب و روز از غمِ او ، هر طَرَفی جامه‌دَران

هم دَرین کویْ ، کَسی یافت بِناگَهْ اَثَرش / جامه پُر خون شُدهٔ اوست ، بِبینید نشان

خونِ عُشّاقْ کُهَنْ ، خودْ نشود تازه بُوَد / خونْ که تازه‌ست ، بِدانید که هست آنِ فُلان

همه خون‌ها چو شود کُهنه ، سِیَه گردد و خُشک / خونِ عُشّاقِ اَبَد ، تازه بِجوشَد زِ رَوان

تو مگو دَفْعْ ، که این دَعویِ خونِ کُهَن است / خونِ عُشّاقْ نَخُفته‌ست و نَخُسبَد به جهان

غَمْزهٔ توست ، که خونی‌ست ، دَرین گوشه و بس / نَرگسِ توست، که ساقی‌ست دَهَد رَطْلِ گِران

غَمْزهٔ توست ، که مَست آید و دل‌ها دُزدَد / قَصدِ جان‌ها کُنَد آن ، سَخت‌دلِ سَخته‌کَمان

دادْ از آن است ، که آن گُمشُده را باز دَهی / یا چو او شُد زِ میانه ، تو دَر آیی به میان

گَر زِ میرِ شِکَرانْ ، دادْ بیابی، ای دل / شُکر کُنْ ، شو تو گُدازانْ چو شِکَر، با شِکَران

گَر چُنین کُشته شَوی، زندهٔ جاوید شَوی / خِدمَت از جانِ چُنین کُشته، به تبریز رَسان

۱۳۹

بِشْنیده‌ام که عَزمِ سَفَر می‌کُنی ، مَکُن / مِهرِ حَریف و یارِ دِگَر می‌کُنی ، مَکُن

تو در جهانِ غریبی و غُربَت ، چه می‌کنی؟ / قَصدِ کدام خَسته‌جِگَر می‌کُنی؟ مَکُن

از ما مَدُزد خویش و به بیگانگانْ مَرو / دُزدیده سویِ غیرْ ، نَظَر می‌کُنی ، مَکُن

ای مَه که چَرخْ ، زیر و زَبَر ، از برایِ توست / ما را خَراب و زیر و زَبَر می‌کُنی، مَکُن

چه وَعده می‌دهیّ و چه سوگند می‌خوری؟ / سوگند و عِشْوه را، چه سِپَر می‌کُنی؟ مَکُن

کو عَهد و کو وَثیقه ، که با ما تو کرده‌ای؟ / از قول و عَهدِ خویشْ عَبَر می‌کُنی، مَکُن

ای بَرتَر از وجود و عَدَمْ ، بارگاهِ تو / از خِطّهٔ وجود ، گُذَر می‌کُنی، مَکُن

ای دوزخ و بهشت ، غُلامانِ اَمرِ تو / بر ما بهشت را چو سَقَر[2] می‌کُنی، مَکُن

اَنْدَر شِکَرْستانِ تو از زَهر ایمِنیم / آن زَهر را حَریفِ شِکَر می‌کُنی، مَکُن

جانم چو کوره‌ای‌ست پُرآتَشْ ، بَسَت نکرد؟ / رویِ من از فِراقْ ، چو زَر می‌کُنی، مَکُن

چون رویْ دَرکَشی تو، زِ غَمْ مَهْ شود سِیَه / قَصدِ خُسوفِ قُرصِ قَمَر می‌کُنی، مَکُن

---

۱ – ابلهانه

۲ – دوزخ

ما خُشکْ‌لب شَویم، چو تو خُشکْ آوَری
چَشمِ مرا به اشکْ ، چه تَر می‌کُنی؟ مَکُن

چون طاقَتِ عَقیلهٔ عُشّاقْ نیسْتَت
پس عقل را، چه خیره نِگَر می‌کُنی؟ مَکُن

حَلْوا نمی‌دَهی تو ، به رَنْجورِ بی نوا
رَنْجورِ خویش را ، تو بَتَر می‌کُنی، مَکُن

چَشمِ حَرام‌خوارهٔ من، دُزدِ حُسنِ توست
ای جانْ ، سِزایِ دُزدِ بَصَر می‌کُنی، مَکُن

سَرْ دَرکَشْ ای حریف، که هنگامِ گفتْ نیست
در بی‌سَریِّ عشقْ، چه سَر می‌کُنی؟ مَکُن

غیر از جمالِ مفخرِ تبریز ، شمسِ دین
گر زآنکه بر دُو کَوْن ، نظر میکنی، مکن

﴿ ۱۴۰ ﴾

بِفْریفْتی‌اَم دوش و پَرَنْدوش[۱] ، به دَستان[۲]
خوردم دَغَلِ گرمِ تو چون ، عشوه‌پَرَستان

دی عَهد نکردی : بِرَوَم باز بیآیم؟
سوگند نخوردی ، که بِجویَم دلِ مَستان؟

گفتی که به بُستانْ : بَرِ من چاشْت بیآیید
رفتی تو سَحَرگاه و بِبَستی دَرِ بُستان

ای عشوهٔ تو ، گرم‌تَر از بادِ تَموزی[۳]
وِیْ چهرهٔ تو ، خوب‌تَر از رویِ گُلِستان

دانی که دَغَلْ از چو تو یاری ، به چه مانَد؟
در عینِ تَموزی ، بِجَهَــــد بَرقِ زِمِستان

گَر زآنکه تو را عِشوه دَهَد کَس ، گِلِه کم کُن
صد شُعبده کردی تو، یکی شُعبده بِسْتان

بر وَعده بِکُن صَبر، که گَر صَبر نبودی
هرگز نَرَسیدی ، مَدَد از نیست، به هَستان

وَرْنه‌بِکُنم غَمْزْ[۴] و بگویم‌که:سَبَب چیست؟
زآن‌سان که تو اِقْرار کُنی که سَبَب است آن

﴿ ۱۴۱ ﴾

بگشود نقاب ، ماهِ تابان
بنمود جمالِ خویشْ اَعیان

از غمزهٔ خویش ، تیر انداخت
ناگاه به سینهٔ پریشان

جان کرد هدف ، دلم طلب کرد
زآن دلبرِ دلنواز فَتّان

تیری دگر از نشانهٔ غیب
از غمزهٔ یار ، بر دل و جان

زیرا که بیافت جان ، از تو
از ضربت غمزه ، شاد شد جان

خونریزش غمزه، رستْخیزی‌ست
در محشر و در دلِ مسلمان

---

۱ – دو شبْ قبل

۲ – افسانه و افسون

۳ – تموز = تابستان

۴ – غَمزْ کردن = سخن چینی و سعایت کردن

دلْ خونِ خود از مُژه رَوان کرد		تا لعلِ لبشْ ببوسد آسان
دیدی که چه دید ، در شبِ تار		انوارِ اِلٰه ، پورِ عِمران
اندر شجری که آتشْ انگیخت		آمد از جانْش صوتِ رحمان
او دید درخت و نورْ می‌تافت		اندر نظرش ، به فضلِ یزدان
آن نور چو در سخن درآمد		موسی را خوانْد سویِ سُبحان
موسیِّ کلیم را بِبُردند		در وادیِ قُدسِ جانِ عرفان
موسی چو به وادیِ مقدّس		آن نور بِدید ، گَشت حیران
با خود به حدیث، اندر آمد		وَز خویش شنید رازِ پنهان
موسیِّ کلیم آمد از طور		با آیتِ قدرت و به بُرهان
دیدند به چشم و خود ندیدند		آن صورتِ لایزالِ سلطان
نی نی غلطم ، منزّه است او		از صورت و فهمِ هر سُخَندان
دیوانهٔ زلفِ عَنبرینش		ماییم ببین ، هَلا، پَری‌خوان
جسمِ مَلَکیِّ جان‌فزا را		حیف‌است به سویِ خاکْ پویان
هیهات که شمسِ دینِ تبریز		باشد به جهانِ سِفله[1] مهمان
مهمانی او زِ نُزْلِ[2] جان‌است		از لعلِ لبِ نگارِ خندان
خاموش که شمسِ دینِ تبریز		این گفت به سالکِ سخن دان

﴿۱۴۲﴾

بگویم مثالی ، ازین عشقِ سوزان		یکی آتشی ، در نَهانَم فُروزان
اگر می‌بِنالَم ، وَگَر می‌نَنالَم		به کار است آتش ، به شب‌ها و روزان
همه عقل‌ها ، خِرقه دوزند ، لیکِن		جِگَرهایِ عُشّاقْ شُد ، خِرقه سوزان

﴿۱۴۳﴾

بوسه بِدِه خویش را ، ای صَنَمِ سیم‌تَن!		ای به خَطا تو مَجو ، خویشتن اَنْدَر خُتَن
گَر به بَر اَنْدَر کَشی، سیم‌بَری چون تو کو؟		بوسهٔ جان بایَدَت، بر دَهَنِ خویش زن

---

۱ – پَست

۲ – احسان ، طعامی که پیش مهمان بگذارند

بَهرِ جَمالِ تو است، جَنْدَره[1] حوریان
عکسِ رُخِ خوبِ توس ، خوبیِ هر مَرد و زن

پَردهٔ خوبیِّ تو، شِقّهٔ زُلفِ تو است
وَرْ نه بُرون تافتی ، نورِ تو ای خوشْ‌ذَقَن

آمده نَقّاشِ تَن، سویِ بُتانِ ضَمیر
دست و دِلَش دَرشِکَست، باز بِمانْدَش دَهَن

این قَفَس پُرنِگار ، پَردهٔ مُرغِ دل است
دلْ تو بِنَشْناختی، از قَفَسِ دِل شِکَن

پَرده بَرانداخت دلْ ، از گِلِ آدمْ چُنانْک
سَجده دَرآمَد مَلَک، گشت به دلْ مُفْتَتَن[2]

واسطه بَرخاستی ، گَر نَفَسی تُرکِ عشق
پیشْ نشَستی به لُطف، کِایْ چَلَبی کیمْسَن؟[3]

چَشم شُدی غَیبْ‌بین، گَر نَظَرِ شَمسِ دین
مَفْخَرِ تبریزیان، بر تو شُدی غَمْزه زن

﴿۱۴۴﴾

بویِ آن باغ و بهار و گُلْبُنِ رَعناست این
بویِ آن یارِ جهانْ‌آرایِ جانْ‌اَفْزاست این

این چُنین بویی کَزو ، اَجْزایِ عالَم مَست شُد
از زمین نَبْوَد مَگَر ، از جانبِ بالاست این

اَخْتَران گویند از بالا ، که : این خورشید چیست؟
ماهیان گویند در دریا ، که: چه غوغاست این؟

آفتابَش رویْ‌ها را می‌کُند ، چون آفتاب
رَشکِ جانِ ماهِ سیم‌اَفْشانِ خوش سیماست این

بَعدِ چندین سال ، حُسنِ یوسُفی وا پَس رَسید
این چه حُسن و خوبی است؟ این حیرتِ حور است این

این عَجَب خِضْری‌ست ، ساقی گشته از آبِ حَیات
کوهِ قافِ نادر است و نادره‌عَنْقاست این

شُعلهٔ اِنّا فَتَحْنا، مشرق و مغرب گرفت
قُرَّةُ ٱلْعَیْن و حَیاتِ جانِ مولاناست این

این چه می‌پوشی؟ مَپوشان ظاهر و مُطْلَق بگو
سَنْجَقِ نَصْرُ ٱلله و اِسْپاهِ شاهِ ماست این

این اَمانِ هردو عالَم ، وین پناهِ هردو کَوْن
دَستگیرِ روزِ سخت و کافِلِ[4] فرداست این

چَرخ را چَرخی دِگَر آموخت ، پُرآشوب و شور
این چه عشق است ای خداوند و عَجَبْ سوداست این؟

ای خوش آوازی که آوازَت ، به هر دل می‌رَسَد
شَرح کُن این را، که گوهرهایِ آن دریاست این

﴿۱۴۵﴾

بویی هَمی آید مرا ، مانا که باشد یارِ من
بر یادِ من پیمود میْ ، آن باوَفا خَمّارِ من

کِیْ یادِ من رفت از دِلَش؟ ای در دل و جانْ مَنْزِلَش
هر لحظه مَعجونی کُند ، بَهرِ دلِ بیمارِ من

---

۱ –دو چوبْ بقدر نیم گز که برای شستشوی لباس میسازند .

۲ – در فتنه افتاده

۳ – ای چلبی تو کیستی؟ (ترکی)

۴ – ضامن

خاصه کُنون از جوشِ او ، زآن جوشِ بی‌روپوشِ او
پَرده‌ست بر اَحوالِ من ، این گفتن و این قالِ من
کو نَعْره‌ای یا صَیْحه‌ای، اَنْدَر خورِ سودایِ من؟
این را رَها کُن قیصری ، آمد زِ رومْ اَنْدَر حَبَش
نَظّاره کُن کَزْ بامِ او ، هر لحظه‌ای پیغامِ او
لافِ وصالَشْ چون زَنَم؟ شَرحِ جَمالَشْ چون دهم؟
اَنْدَر خُورِ گُفتارِ من، مَنْگَر به سویِ یارِ من
امشب دَرین گُفتارها، رَمزی از آن اَسْرارها
آن پیلِ بی‌خوابْ ای عَجَب،چون دیدْ هِنْدُستانْ به شب
امشب زِ سیلابِ دِلَم ، ویران شود آب و گِلَم
در گوشِ من زد نعره‌ای ، زآن مَست شُد هر ذَرّه‌ای
یارَبّ به غیرِ این زبان، جان را زبانی دِهْ رَوان
صبر از دل من بُرده‌ای، مَست و خَرابَم کرده‌ای
این را بپوشان ای پسر! تا نَشْنَود آن سیم‌بَر
ای دِلْبَرِ بی‌جُفتِ من! ای نآمَده در گفتِ من
ای طوطیِ هم‌خوانِ من! جُز قَندِ بی‌چونی مَخا[2]
از کُفر و از ایمان رَهَد ، جان و دِلَم آن سو رَوَد
ای طَبْله‌اَم! پُر شِکَّرَت، من طَبْلِ دیگرْ چون زَنَم؟
مهمانی‌اَم کُن ای‌پسر! این پَرده می‌زَن تا سَحَر
خُفتهْ دِلَم بیدار شُد، مَستِ شَبَمْ هُشیار شُد
در اوّلین و آخِرین ، عشقی نَبِنْمود ، این‌چُنین
بس سنگ و بس گوهر شُدم ، بس مؤمن و کافَر شُدم
روزی بُرون آیم زِ خود، فارغ شَوَم از نیک و بَد

رَحْمَتْ چو جیحون می‌رَوَد ، در قُلْزُمِ اسرارِ من
ای تَنگِ زهرآگینِ من! ای فِکْرَتِ چون خارِ من
کو آفتابی یا مَهی ، مانندهٔ اَنْوارِ من؟
تا زَنگ را بَرهَم زَنَد ، در بُردنِ زَنگارِ من
از روزَنِ دل می‌رَسَد، در جانِ آتشْخوارِ من
کآن طوطیانْ سَر می‌کَشَند، از دامِ این گُفتارِ من
سینایِ موسیٰ را نِگَر، در سینهٔ اَفْکارِ من
در پیشِ بیداران نَهَد، آن دولَتِ بیدارِ من
لیلی دَرآمَد در طَلَب، در جانِ مَجنون‌وارِ من
کآمَد به میزآبِ[1] دلم ، سَر چشمهٔ اَنهارِ من
بانگِ پَریدن می‌رَسَد ، زآنْ جَعفرِ طَیّارِ من
در قَطْع و وصلِ وَحدَتَت، تا بُگْسَلَد زُنّارِ من
کو عِلْمِ من؟ کو حِلْمِ من؟ کو عقلِ زیرکْ سارِ من؟
ای هرچه غیرِ دادِ او! گَر جانْ بُوَد، اَغْیارِ من
این گفت را زیبی بِبَخش، از زیوَر ای سَتّارِ من
در بی‌نشانی دَم مزن ، از نَقْش و از آثارِ من
دوزخ بُوَد گَر غیرِ آن ، باشد فَن و کِردارِ من
ای هر شِکَن از زُلفِ تو، صد نافه و عَطّارِ من
این است لوتْ و پوتِ[3] من، باغ و زر و دینارِ من
برقی بِزَد بر جانِ من ، زآن ابرْ نآمد زارِ من
اَبْصارِ عِبْرت‌دیده را، ای عِبْرَةُ الْاَبْصارِ من!
گَهْ پا شُدم، گَهْ سَر شُدم، در دعوت و تکرارِ من
گویم صِفاتِ آن صَمَد، در نُطق و در ایثارِ من

---

۱ – ناودان
۲ – از مصدر خائیدن = گَزیدن ، به دندان گرفتن
۳ – لوت و پوت = اقسام طعامهای لذیذ

جانم نشُد زین‌ها خُنُک، یا ذَاالسَّماءِ وَالْحُبُک　　ای گُلرُخ و گُلزارِ من، ای روضه و اَزْهارِ من[1]
امشب چه باشد قرن‌ها ، بنْشانَد آن نارِ عجب　　من آب گشتم از حَیا، ساکِن نشُد این نارِ من
هر دَمْ جوان‌تَر می‌شَوَم ، وَزْ خود نَهان‌تَر می‌شَوَم　　همواره آنْتَر می‌شَوَم، از دولَتِ هَموارِ من
چون جُزوِ جانَم کُل شَوَم، خارِ گُلَم هم گُل شَوَم　　گشتم سَمِعْنا، قُلْ شَوَم، در دورهٔ دَوّارِ من
ای کَف‌زَنَم مُخْتَل مَشو! وِیْ مُطربَم کاهل مَشو　　روزی بخواهد عُذرِ تو، آن شاهِ با ایثارِ من
روزی شَوی سرمَستِ او، روزی ببوسی دستِ او　　روزی پَریشانی کُنی ، در عشقْ چون دَسْتارِ من
کرده‌ست امشب یادِ او، جانِ مرا فرهادْ خو　　فریاد ازین قانونِ او، کاشکَسْت چَنگ و تارِ من
مجنون کِه باشد پیشِ او؟ لیلی بُوَد دِلْریشِ او　　ناموسِ لیلی‌شان بَرَد، لیلیِّ خوش‌هَنْجارِ من
دستِ پدر گیرْ ای پسر! با او وَفا کُن تا سَحَر　　کامْشب مَنَم اَنْدَر شَرَر ، زآن اَبرِ آتشْبارِ من
زآن مِیْ حَرام آمد که جان ، بی‌صَبر گردد در زمان　　نَحْسِ زُحَل نَدْهَد رَهَشْ ، در دیدهٔ دیدارِ من
جانْ گَر هَمی لَرزد ازو، صد لَرزه می‌اَرْزَد ازو　　کو دیده‌هایِ موجْجو ، در قُلْزُمِ زَخّارِ[2] من؟
من تا قیامَت گویَمَش: ای تاجْدارِ پنج و شش　　حیرت هَمی حیران شود،در مِنقَب[3] و اِنْشارِ[4] من
خواهی بگو، خواهی مگو، صبری ندارم من ازو　　ای رویِ او امسالِ من، ای جَعْدِ زُلفشْ پارِ من
خَلْقان زِ مرگْ اَنْدَر حَذَر، پیشَش مرا مُردنْ شِکَر　　ای عُمرِ بی او، مرگِ من، وِیْ فَخرِ بی‌او، عارِ من
آه! از مَهِ مُخْتَل شُده، وَزْ اَخْتَرِ کاهل شُده　　نَز عُقده من فارغ شُده، نَز آتشِ فَوّارِ من
بر قُطب گردم ای صَنَم! وَز اَخْتَرانْ خَلْوَت کُنم　　کو صُبحِ مَصْبوحانِ من؟ کو حَلْقهٔ اَحْرارِ من؟
پَهلو بِنِهْ ای‌ذواَلْبَیان! با پَهْلوانِ کاهلان　　بیزار گشتم زین زبان، زین قطعه و اَشْعارِ من
جُز شَمسِ تبریزی مگو، جُز فتح و پیروزی مگو　　جُز عشق و دِلْسوزی مگو، جُز این مَدان اِقْرارِ من

﴿۱۴۶﴾

به باغْ آییم فردا ، جُمله یاران　　همه یارانِ همدل ، هَمچو باران
صَلا گفتیم، فردا روزِ باغ است　　صَلایِ عاشقان و حَقْ‌گُزاران

---

۱ – اَزْهار، جمع زهره = گُل

۲ – دریایِ پُر آب

۳ – نِشْتَرِ بیطار، ابزاری آهنین که با آن، نافِ چارپایان را سوراخ کنند.

۴ – زنده کننده

در آن باغِ بُتان و بُت‌پَرَستان
هَزارانْ[1]در ، هَزارانْ در ، هَزاران
همه شادان و دست انداز و خندان
همه شاهانِ عشق و تاجْداران
به زیرِ هر درختی، ماه‌رویی
زهی خوبان ، زهی سیمینْعِذاران
یکی جوقی[2] پیاده ، هَمچو سَبزه
دِگَر جوقی ، چو شاخِ گُلْ سَواران
نَبینی سَبزه را ، با گُلْ حَسودی
نباشد مَستِ آن میْ را ، خُماران

﴿۱۴۷﴾

به پیش آر سَغْراقِ[3] گُلْگونِ من
ندانم که باده‌ست ، یا خونِ من؟
نجاتی‌ست جان را ، زِ غَرقابِ غَم
چو کَشتیِّ نوحی ، به جیحونِ من
مرا خوش بِشوید ، زِ آب و زِ گِل
رسانَد به اصل و به عُرجونِ من
در اَجْزایِ من ، خوش دَرآمیخته
به خویشی چو موسیٰ و هارونِ من
زهی آبِ حیوان، زهی آتشی
که جَمعَند هر دو ، به کانونِ من
چو نایَم بِپوسَد، چو دَفَّم زَنَد
چه خوشْ چَنگْ دَرْ زَد به قانونِ[4] من!
بُرو باقی از ساقیِ من بِجویْ
کَزو یافت شیرینیْ افسونِ من
خمش کن که از شمس دین گشته است
مُصوَّرْ دل از فضلِ بیچونِ من

﴿۱۴۸﴾

به جانِ تو! که ازین دلشُده ، کَرانه مَکُن
بِساز با منِ مِسکین و عَزمِ خانه مِکُن
بَهانه‌ها بِمَیَنْدیش و عُذْر را بِگْذار
مرا مگیر زِ بالا و خُشکْ شانه مَکُن
شَرابْ حاضر و دولَتْ نَدیم و تو ساقی
بِدِه شَراب و دَغَل‌هایِ ساقیانه مَکُن
نَظَر به رویِ حَریفانْ بِکُن، که مَستِ تُواَند
نَظَر به روزَن و دِهْلیز و آستانه مَکُن
به جُز به حَلْقهٔ عُشّاقْ ، روزگارْ مَبَر
به جُز به کویِ خَراباتْ آشیانه مَکُن
بِبین که عالَمْ دام است و آرزو دانه
به دامِ او مَشِتاب و هوایِ دانه مَکُن
زِ دامِ او چو گُذشتی، قَدَم بِنِهْ بر چَرخ
به زیرِ پایْ ، به جُز چَرخْ، آستانه مَکُن

---

۱ – بلبلان
۲ – جوق = گروه جن و انس و گروه مرغان و غیره.
۳ – کوزه شراب
۴ – یکی از آلات موسیقی

به آفتاب و به مَهتابْ، اِلْتِفات مَکُن ... یگانه باش و به جُز قَصدِ آن یگانه مَکُن
مَکُن قَرارْ تو بی او، چو کاسه بر سَرِ آب ... مگیر کاسه، به هر مَطْبَخی دَوانه مَکُن
زمانه روشن و تاریک و گرم و سَرد شود ... مُقامْ جُز به سَرچَشمهٔ زمانه مَکُن
مَکُن سِتایش بَرْ وِیْ ، عِتاب را بِمَپوش ... مَدِه قَطایِف[1] و آن سپر در میانه مَکُن
ولی چه سود ! که کارِ بُتان همین باشد ... مگو به شُعلهٔ آتش ، هَلا ، زبانه مَکُن
بگو: به هرچه بِسوزی بِسوز، جُز به فِراق ... رَوا نباشد این ، یک سِتَمْ رَوانه مَکُن

﴿۱۴۹﴾

به خدا ! گُل زِ تو آموخت ، شِکَرْ خندیدن ... به خدا ! کُهْ زِ تو آموخت ، کَمَر بَندیدن
به خدا ! چَرخْ همان دید ، که من دیدَه‌سْتم ... وَر نَدیدی ، زِ چه بودش ، به سَر گَردیدن؟
گفتم: ای نِیْ ، تو چُنین زارْ چرا می‌نالی؟ ... گفت: خوردَم دَمِ او، شَرطْ بُوَد نالیدن
گفتم: ای ماهِ نو، این جُمله گُدازِ تو، زِ چیست؟ ... گفت: کاهِش دَهَدَم ، فایدهٔ بالیدن
فایدهٔ زَفْت شُدن ، در کَمی و کاستن است ... از پِیِ خَرجْ بُوَد ، مَکْسَبه‌ها وَرزیدن
پَرِ پَروانه پِیِ دَرکِ تَفِ شمعْ بُوَد ... چونکه آن یافت ، نخواهد پَر و دَرْیازیدن[2]
در فَنا جِلْوه شود ، فایدهٔ هستی‌ها ... پس نباید زِ بَلا ، گریه و در چَغْزیدن[3]
پس خَمُش باشْ هَمی خور، زِ کَمان‌هاشْ خَدَنگ ... چون هُنر ، در کَمی‌اَت خواهد ، اَفْزاییدن

﴿۱۵۰﴾

به خدا ! میل ندارم ، نه به چَرب و نه به شیرین ... نه بِدآن کیسهٔ پُر زَر، نه بدین کاسهٔ زَرّین
بِکَشی اَهلِ زمین را به فَلَک، بانگْ زَنَد مَهْ ... که زهی جود و سَماحَت[4] ، عَجَبا قُدرت و تَمکین
چو خیالِ تو بِتابَد ، چو مَهِ چاردَه بَرْ من ... بِگَزَد ساعِد و اِصْبَع[5]، زِ حَسَد، زُهره و پَروین
هله اَلْمِنَّةُ لِلّهْ ! کـــــه بِدین مُلْک رَسیدم ... همه حَق بود، که می‌گفت مرا، عشقِ تو پیشین
چو مرا بر سَرِ پا دید ، به سَر کرد اشارت ... که رسید آنچه تو خواهی ، هله ایمِن شو و بِنْشین

---

۱ – نام حلوائی که به عربی "قطایف" گویند.
۲ – آهنگ کردن، قصد کرد.
۳ – ناله و زاری کردن
۴ – جوانمردی و بخشش
۵ – انگشت

همه خَلْق از سَرِ مَستی، زِ طَرَب سَجده کُنانَش   بَره و گُرگْ به همْ خوش، نه حَسَد در دلْ و نی کین
نَشِناسَند زِ مَستی ، رَهِ دِهْ ، از رَهِ خانه   نَشِناسَند ، که مَردیم عَجَب ، یا گِلِ رَنگین؟
قَدَحْ اَنْدَر کَف و خیره چه کُنم منْ عَجَب این را؟   بِخورَم یا که بِبَخشَم؟ تو بگو ، ای شَهِ شیرین!
تو بخور ، چِبْوَد بَخشش، هله که دُورِ تو آمد   هله خوردم، هله خوردم، چو مَنَم پیشِ تو تعیین
تو خور این بادهٔ عَرشی، که اگر یک قَدَح از وِیْ   بِنَهی بر کَفِ مُرده، بِدَهَد پاسخِ تَلْقین

﴿۱۵۱﴾

به شِکَرْخنده ، بِبُردی دلِ من   بِشِکَن شِکَّر ، دل را مَشِکَن
دلِ ما را ، که زِ جا بَرکَندی   به تو آمد ، پَر و بالَش ، بِمَکَن
بِنِگَر تا به چه لُطفَشْ بُردی   رَحْم کُن، هر نَفَسَش زَخم مَزَن
جانَم اَنْدَر پِیِ دلْ می‌آید   چه کُند بی تو دَرین قالَبِ تَن؟
بی تو دل را نَبْوَد ، بَرگِ جهان   بی تو گُل را نَبْوَد ، بَرگ چَمَن
هینْ چرا بَند شِکَستی؟ خاموش   یا مَگَر نیست تو را ، بَندِ دَهَن؟

﴿۱۵۲﴾

به صُلحْ آمد ، آن تُرکِ تُندِ عَربَده کُن   گرفت دست مرا گفتْ شُکری ، بر طَعْن
سؤال کردمش از چَرخ و گَردشِ کَژِ او   گَزید لب که: رَها کُن ، حَدیثِ بی‌سَر و بن
بِگُفتَمَش که : چرا می‌کُند چُنین گَردش؟   بِگُفت : هیزُمِ تَر نیست ، بی‌صُداعِ دُو تَن
بِگُفتَمَش : خَبَرِ نو شنیده‌ای؟ او گفت: حَدیثِ نو نَرَود در شکافِ گوشِ کُهن
بلند هِمَّتی و چَشمِ تَنگِ تُرکِ مرا   اگر تو واقِفِ رازی، بیا و شَرحْ مکن
نه چَشمْ‌تَنگِ خَسیسَم، وَلیک رَه تَنگ است   زِ نَرگسانِ دو چَشمَم ، به سویِ او رَهْ کُن

﴿۱۵۳﴾

به من نِگَر! به دو رُخسارِ زَعفرانیِ من   به گونه‌گونه عَلاماتِ آن جهانیِ من
به جانِ پیرِ قدیمی ! که در نَهادِ من است   که باد ! خاکِ قَدَم‌هاشْ ، این جوانیِ من
تو چَشمْ تیز کُن آخِر ، به چَشمِ من بِنْگَر   مَدُزد این دلِ خود را ، زِ دِلْستانیِ من
بَرین لَبَم چو از آن بَخْت ، بوسه‌ای بِرَسید   شِکَر کساد شُد از قَندِ خوش‌زبانیِ من
به گوش‌ها بِرسَد ، حَرف‌هایِ ظاهِرِ من   به هیچ کَس نَرَسَد ، نَعْره‌های جانیِ من
بس آتشی که فُروزَد، از این نَفَسْ به جهان   بَسی بَقا که بِجوشَد ، زِ حرفِ فانیِ من
زِ شَمسِ مُفْخَرِ تبریز ، تا چه دیده سْتَم   که بی‌قَرار شُده‌سْتَند ، این مَعانیِ من

﴿۱۵۴﴾

بیا ای یارِ من ! این جامْ بِسْتان | ز مِیْهایِ الهی ، کامْ بِستان
مرا آرامْ در عقل‌است و در فهم | بیا عشقْ و ز من آرامْ بِستان
چو مرغْ او ، برون از دامِ دنیاست | بیا از بهرِ او ، این دامْ بِستان
چو نام و ننگ ، دامِ راه عشق‌است | بیا از منْ تو ننگ و نام بِستان
ز چشم و لعلِ شیرینش زمانی | بیا و شِکَّر و بادام بِستان
خَمُش کن گر شرابِ خِضْر گشتی | بیا چون جَمْ ، زمانی جام بِستان
ز نذرِ عشقِ شمس‌الدّین تبریز | نصیبِ خویشْ صبح و شام بِستان
بخور مِیْ با حریفِ روحِ تبریز | ز لَعلَش بوسهٔ بادام بِستان

﴿۱۵۵﴾

بی‌محابا مِیْ دِه ، ای ساقی! به جان | تا نمانَد هوشیاری ، در جهان
ساقیا ! هوشَـــمْ پیاپـــی می‌کند | غرقه کُن تو ، هوشِ ما را پاسبان
مغـــزها را پُر کن ، از خاصِ نَبیذ[1] | چشم‌ها را پُر کن از نورِ عیان
تا برون آینـــد ، خاتونانِ غیب | در حریر و گوهر و زَرْ ، حوریان
در حَریرِ عشقْ بینی ، جوقْ جوقْ | حلقه‌حلقه ، مست گشـــته جِنّیان
عشقْ از حرف ، اوفتاده یک طَرَف | پُرسْ پُرسان ، این کَسان و این کَسان

﴿۱۵۶﴾

بیا ! بوسه به چند است ، از آن لَعْلِ مُثَمَّن؟[2] | اگر بوسه به جانی‌ست ، فَریضه‌ست[3] خریدن
چو آن بوسهٔ پاک است ، نه اَنْدَر خورِ خاک است | شَوَم جانِ مُجَرَّد ، بُرونْ آیَم ازین تَن
مرا بَحْرِ صَفا گفت ، که کامی نَرَسَد مُفْت | گَر آن گوهرْ با توست ، صَدَف را هله بِشْکَن
پیِ بوسهٔ گُل را ، که فَرّ بَخشَد، مُل را | جهانی‌ست زبان‌ها ، بُرون کرده چو سوسَن
غَلَطْ گَر همه شاهِید ، چو مِرّیخ و چو ماهِید | هَلا بوسه مَخواهید ، از آن دِلْبَرِ توسَن
دَرآ ای مَهِ آفاق ، که روزَنْ بِگُشادم | شبی بر رُخِ من تاب ، لبی بر لبِ من زَن

---

۱ – شراب خرما یا انگور
۲ – پُر قیمت
۳ – واجب است

دَرِ گفتْ فرو بَند ، گُشا روزَنِ دل را / زِ مَهْ بوسه نیابید ، مَگَر از رَهِ روزَن

﴿۱۵۷﴾

بیا ای مونسِ جان‌هایِ مَستان! / ببین اندیشه و سودایِ مَستان
بیا ای میرِ خوبان! و بَر اَفْروز / زِ شمعِ رویِ خود ، سیمایِ مَستان
نمی‌آیی ، سَر از طاقی بُرون کُن / ببین این غُلغُل و غوغایِ مَستان
بیا ای خوابِ مَستان را بِبَسته! / گُشا این بَند را ، از پایِ مَستان
همه شب می‌رَوَد تا روز ، ای مَهْ / به اَهلِ آسْمان ، هیهایِ مَستان
هَمی‌گویند : ما هم زو خَرابیم / چُنین است آسْمان، پَسْ وایِ مَستان
فرشته ، آدمی ، دیوان ، پَریان / زِ تو زیر و زَبَر، چون رایِ مَستان
کُلاهِ جُمله هُشیاران رُبودند / دَرین بازارْ گَهْ ، چه جایِ مَستان؟
مَیَفْکَن وَعدهٔ مَستان ، به فردا / تویی فردا و پَسْ فردایِ مَستان
چو مَستانْ گِردِ چَشمَت حَلْقه کردند / کِه بِنْشینَد دِگَر ، بالایِ مَستان؟
شنیدم چَرخِ گَردون را که می‌گفت: / مَنَم یک قطره از دریایِ مَستان
شنیدم جانِ شیرین را که می‌گفت: / منم یک لقمه از حلوایِ مستان
شنیدم از دَهانِ عشقْ ، می‌گفت: / مَنَم معشـــوقهٔ زیبایِ مَستان
اگر گویند: ماهِ روزه آمد / بیا بِبِن جامِ جانْ اَفْزایِ مَستان
بگو : کآن مِیْ ، زِ دریاهایِ جان است / که جان را می‌دَهَد ، سَقّایِ مَستان
همه مولایِ عقلند، این غَریب است / که عقل آمد، که: من مولایِ مَستان
چو فرمانِ مُوَقَّع[1] داشت رویَش / کَشید ابرویِ او ، طُغرایِ[2] مَستان
همه مَستان نِوِشتند این غَزَل را / به خونِ دل ، زِ خونْ‌پالایِ مَستان
از آن مستان، یکی منصورِ حلّاج / که بُد سَرْ دفتر و طُغرایِ مستان

﴿۱۵۸﴾

بیا بیا ! که زِ هجْرت ، نه عقل مانْد و نه دین / قَرار و صبر بِرَفته‌ست، زین دلِ مِسکین
زِ رویِ زَرد و دلِ دَرد و سوزِ سینه، مَپُرس / که آن به شَرحْ نگُنجَد، بیا به چَشمْ بِبین

---

۱ – امضاء شده

۲ – مُهر و امضاء

چو نانِ پُخته ، زِ تابِ تو سُرخ‌رو بودم   چو نانْ‌ریزه کُنونم ، زِ خاکِ رَه بَرچین
چو آیِنه زِ جَمالَت ، خیالْ‌چین بودم   کُنون تو چهرهٔ منْ بین، ز دَردْ، چینْ بَرْ چین
مِثالِ آبَم در جویْ، کَژْ رُوانْ، چپ و راست   فِراقْ از چپ و از راست ، بر گُشاده کمین
به روز و شبْ چو زمینْ ، رو بر آسْمان دارم   زِ رویِ تو که نگُنجَد ، در آسْمان و زمین
سَحَر زِ دَرد نوشتیم ، نامه پیشِ صَبا   که از برایِ خدا ! رَهْ سویِ سَفَر بُگْزین
اگر سَرِ تو به گِلْ دَر بُوَد ، مَشویْ و بیا   وَگَر به خار بُوَد پا ، به کَنْدَنَش مَنِشین
بیا بیا ! و خَلاصَم دِهْ ، از بیا و بُرو   بیا چُنانکه رَهَد جانَم ، از چُنان و چُنین
پیامْ کردم : کِایْ تو ! پَیَمبَرِ عُشّاق   بگو برایِ خدا ! وَز برای رَسولِ امین
که غَرقِ آبم و آتش، زِ موجِ دیده و دل   مرا چه چاره ؟ نوشتْ او ، که چارهٔ تو همین
نِشَست نَقْشِ دُعایم ، به عالَمِ گَردون   کجاست گوشِ نمازی ، که بِشْنَود آمین؟
هزار آیِنه و صد هزارْ صورت را   دَهَم به عشقِ صَلاحِ جهان، صَلاحِ اَلدّین

﴿۱۵۹﴾

بیا ساقی ! مِیِ ما را بِگَردان   بِدآن مِیْ این بلاها را بِگَردان
قَضا خواهی که از بالا بِگَردد   شَرابِ پاکِ بالا را بِگَردان
زمینی خودْ کِه باشد، با غُبارش؟   زمین و چَرخ و دریا را بِگَردان
نَیَندیشم دِگَر، زین خُرده سودا   بیا دریایِ سودا را بِگَردان
اگر من مَحْرَمِ ساغَر نباشم   مرا لا گیر و اِلّا را بِگَردان
اگر کَژْ رفت، این دلها زِ مَستی   دلِ بی‌دست و بی‌پا را بِگَردان
شَرابی دِهْ که اَندَر جا نگُنجَم   چو فرمودی مرا: جا را بِگَردان
چو شمس الدّین تبریزی در آمد   تو و بَدْدیدِ بینا را بگردان

﴿۱۶۰﴾

بیش مَکُن همچُنان، خانه دَرآ ! همچُنین   ای زِ تو روشن شده، صَحْن و سَرا همچُنین
بادهٔ جان خورده‌ای، دلْ زِ جهانْ بُرده‌ای   خَشم چرا کرده‌ای؟ چیست ؟ چرا ؟ همچُنین
حَلْقه دَرآ رویْ‌باز، بر همه خوبانْ بِتاز   سَجده کُنم در نمازْ ، رویِ تو را همچُنین
ای صَنَمِ خوش‌سُخَنْ ، حَلْقه دَرآ، رَقص کُن   عشقْ نگردد کُهَن ، حَقّ خدا همچُنین
هر کِه دَرین روزگارْ ، دارد او کار و بار   بنده شُده‌ست و شِکارْ ، یارِ مرا همچُنین

﴿۱۶۱﴾

بی او نَتَوان رفتن ، بی او نَتَوان گفتن — بی او نَتَوان شِسْتَن[1] ، بی او نَتَوان خُفتن
ای حَلْقه‌زنِ این دَر ، در وا نَتَوان کردن — زیرا که تو هُشیاری، هر لحظه کَشی گردن
گَردن زِ طَمَع خیزد ، زَر خواهد و خون ریزد — او عاشقِ گِل خوردن، هَمچون زنِ آبِسْتن
گر عاشقِ شیرین‌ْخَد ، زَر بِدْهَد و جانْ بِدْهَد — چون مُرغِ دلْ آویزد ، زین گُنبَدِ بی‌روزَن
این باید و آن باید، از شِرکِ خَفی زایَد — آزاد بُوَد بنده ، زین وَسوَسه چون سوسَن
آن باید کاو آرَد ، او جُمله گُهَر بارَد — یارَبّ که چِه ها دارد، آن ساقیِ شیرین فَن!
دو خواجه به یک خانه ، شُد خانه چو ویرانه — او خواجه و تو خواجه ، آبی بُوَد و روغن
شمس الحقِ تبریزی ، هر لحظه به صد جلوه — افزاید و بِنْماید ، در صورتِ جان وتن

﴿۱۶۲﴾

بی‌جا شُو و در وَحدت ، در عینِ فَنا جا کُن — هر سَرْ که دُوئی دارد، در گَردنِ تَرسا کُن
اَنْدَر قَفَسِ هستی، این طوطیِ قُدسی را — زآن پیش که بَرْ پَرَّد ، شُکرانه شِکَرخا کُن
چون مَستِ ازَل گشتی ، شمشیرِ اَبَد بِسْتان — هِنْدو بَکِ[2] هستی را ، تُرکانه تو یَغما کُن
دُردیِّ وجودت را ، صافی کُن و پالوده — وآن شیشَهٔ مَعنی را ، پُرصافیِ صَهْبا[3] کُن
تا مارِ زمین باشی، کِیْ ماهیِ دین باشی؟ — ما را چو شُدی ماهی، پس حَمله به دریا کُن
اَنْدَر حَیَوان بِنْگَر، سَر سویِ زمین دارد — گَر آدمی‌ای آخِر ، سَر جانِبِ بالا کُن
در مدرسهٔ آدم، با حَقْ چو شُدی مَحْرَم — بر صَدْرِ فَلَک بِنْشین ، تَدریسْ زِ اَسْما کُن
چون سَلطَنتِ اِلّا ، خواهی تو بُرو لا شو — جاروبْ زِ لا بِسْتان، فَرّاشیِ اَشیا کُن
گَر عَزمِ سَفَر داری، بر مَرکَبِ مَعنی رُو — وَرْ زآنکه کُنی مَسکَن، بر طارَمِ خَضْرا کُن
می‌باش چو مُسْتَسقی[4]، کاو را نَبُوَد سیری — هر چند شَویِ عالی، تو مِیْلْ به اَعْلا کُن
هر روح که سَر دارد، او رویْ به دَر دارد — داری سَرِ این سودا؟ سَر در سَرِ سودا کُن
بی‌سایه نباشد تَن، سایه نَبُوَد روشَن — بَرْ پَر تو سویِ روزَن، پَروازْ تو تنها کُن

---

۱ – نشستن
۲ – امیرِ هندو
۳ – شراب
۴ – بسیار آبْ خواهنده

بر قاعدهٔ مَجنون، سَر فِتْنهٔ غوغا شو — کاین عشقْ هَمی‌گوید: کَزْ عقلْ تَبَرّا کُن
هم آتشِ سوزان شو، هم پُخته و بِریان شو — هم مَست شو و هم مِیْ، بی هردو تو گیرا کُن
هم سِرّ شو و مَحْرَم شو، هم دَم زن و هَمدَم شو — هم ما شو و ما را شو، هم بَندگیِ ما کُن
تا رَه نَبَرَد تَرسا، دُزدیده به دِیرْ آ تو — گَهْ عاشقِ زُنّاری، گَهْ قَصدِ چَلیپا کُن
دانا شده‌ای لیکِن، از دانشِ مستانه — بی‌دیدهٔ مستانه ، رُو دیده تو بینا کُن
موسیِّ خَضِرْ سیرت، شَمسُ ٱلْحَقِ تبریزی! — از سَرْ تو قَدَمْ سازش، قَصدِ یَدِ بَیضا کُن
شمس الحقِ تبریزی! یک نکته بگو از عشق — اسرارِ دو عالَم را ، بَرْ جمعْ تو پیدا کُن

﴿۱۶۳﴾

پَرده بَردار ای حَیاتِ جان و جانْ‌اَفْزایِ من — غَم‌گُسار و همنشین و مونِسِ شب‌هایِ من
ای شنیده وَقت و بی‌وَقت ، از وجودم ناله‌ها — ای فکَنده آتشی ، در جُملهٔ اَجْزایِ من
در صدایِ کوه اُفْتَد بانگِ من ، چون بِشْنوی — جُفت گردد بانگِ کُهْ ، با نَعْره و هیهایِ من
ای زِ هَر نَقْشی تو پاک و ای زِ هَر جانْ پاک‌تَر — صورتَت نی، لیکْ مِغناطیسِ صورت‌هایِ من
چون زِ بی‌ذوقی ، دلِ من ، طالِبِ کاری بُوَد — بسته باشم، گرچه باشد دِلْگُشا ، صَحرایِ من
بی‌تو باشد جیش و عیش و باغ و راغ و نَقل و عقل — هریکی رَنجِ دِماغ و کُنده‌ای بر پایِ من
تا زِ خود اَفْزون گُریزم، در خودم مَحْبوس‌تَر — تا گُشایَم بَندْ از پا، بسته بینم پایِ من
ناگهان در نا امیدی ، یا شبی ، یا بامْداد — گوییَم : اینک بَرآ، بر طارَمِ بالایِ من
آن زمان از شِکَّر و حَلْوا چُنان گردم ، که من — گُم کُنم ، کاین خود مَنَم ، یا شِکَّر و حَلْوایِ من
امشب از شب‌هایِ تنهایی ست ، رَحْمی کُن بیا — تا بِخوانَم بر تو امشبْ ، دَفترِ سودایِ من
هَمچو نایْ اَنْبانْ[1] دَرین شب ، من از آن خالی شُدم — تا خوش و صافی بَرآیَد ، ناله‌ها و وایِ من
زین سِپَس اَنْبانِ بادَم ، نیستم اَنْبانِ نان — زآنْک ازین ناله‌ست روشن، این دلِ بینایِ من
دَرد و رَنْجوریِّ ما را ، دارویی غیرِ تو نیست — ای تو جالینوسِ[2] جان و بوعلی سینایِ من
شمس تبریزی ! توئی غوّاصِ بَحرِ معرفت — صد هزاران گوهر آمد ، بر لبِ دریا من

﴿۱۶۴﴾

پَروانه شد در آتش ، گفتا که : همچُنین کُن — می‌سوخت و پَر هَمی زد ، بَر جا ،که همچُنین کُن

---

۱ – نایْ انبان = انبانی که آنرا پُر از باد کنند و بنوازند.

۲ – طبیب معروف یونانی و بزرگترین پزشک دوران باستان.

شمع و فتیله بَسته ، با گردنِ شِکَسته ٭ می‌گفت نَرم‌نَرمَکْ : با ما ، که همچُنین کُن
مومی که می‌گُدازَد، با سوزْ می‌بِسازَد ٭ در تَفّ و تابْ داده ، خود را ، که همچُنین کُن
گَر سیم و زَرْ فشانی ، در سودِ این جهانی ٭ سودت ندارد این ها ، اِلّا ! که همچُنین کُن
دامانْ پُر زِ گوهر ، کرد و نِشَست بر سَر ٭ وَزْ رَشکْ تَلْخ گشته ، دریا ، که همچُنین کُن
از نیک و بَد بُریده ، وَزْ دامها پَریده ٭ بر کوهِ قاف رفته ، عَنقا ، که همچُنین کُن
رُخساره پاک کرده ، دُرّاعه[1] چاک کرده ٭ با خارْ صَبر کرده ، گُل‌ها ، که همچُنین کُن
صد ننگ و نام هِشْته ، با عقلْ خَصْم گشته ٭ بر مَغْزها دویده ، صَهْبا ، که همچُنین کُن
خالی شُده‌ست و ساده ، نُه چَشمْ بَرگُشاده ٭ لب بر لَبَش نهاده ، سُرنا ، که همچُنین کُن
چِل سالْ چشمِ آدم، در عُذْر داشت ماتَم ٭ گفته به کودکانش : بابا ! که همچُنین کُن
خاموش باش و صابِر، عبرت بِگیرْ آخِر ٭ خامُش شُده‌ست و گریان ، خارا ، که همچُنین کُن
تبریز شَمسِ دین را ، بین کَزْ ضیایِ جانی ٭ پُر کرده از جَلالَت ، صَحرا ، که همچُنین کُن

۱۶۵

پوشیده چون جانْ می‌رَوی ، اَندَر میانِ جانِ من ٭ سَروِ خرامانِ مَنی ! ایِ رونَقِ بُستانِ من!
چون می‌رویِ بی منْ مَرُو ، ای جانِ جانْ بی‌تَن مَرُو! ٭ وَزْ چَشمِ من بیرون مَرو، ای شُعلهٔ تابانِ من!
هفت آسْمان را بَردَرَم، وَزْ هفت دریا بُگْذرم ٭ چون دِلْبَرانه بِنْگَری ، در جانِ سَرگَردانِ من
تا آمدی اَندَر بَرَم، شُد کُفر و ایمانْ چاکرم ٭ ای دیدنِ تو دینِ من! وِیْ رویِ تو ایمانِ من
بی پا و سَر کردی مرا، بی‌خواب و خُور کردی مرا ٭ در پیشِ یعقوب اَندَرآ! ای یوسُفِ کَنْعانِ من
از لُطفِ تو ، چون جان شُدم ، وَزْ خویشتن پنهان شُدم ٭ ای هستِ تو پنهان شُده ، در هستیِ پنهانِ من
گُلْ جامهٔ دَر از دستِ تو ، وِیْ چَشمِ نرگسْ مَستِ تو ٭ ای شاخه‌ها آبِستِ تو! وِی باغِ بی‌پایانِ من
یک لحظه داغَم می‌کَشی، یک دَم به باغَم می‌کَشی ٭ پیشِ چراغَم می‌کَشی، تا وا شود چَشمانِ من
ای جانِ پیش از جان ها ، وِیْ کانِ پیش از کان‌ها ٭ ای آنِ پیش از آنها ، ای آنِ من، ای آنِ من
مَنْزِلْگَهِ ما خاکْ نِی ، گَر تَن بِریزد ، باکْ نی ٭ اندیشه از اَفْلاک نیست، ای زُهره و کیوانِ من
بر یادِ رویِ ماهِ من ، باشد فَغان و آهِ من ٭ بر بویِ شاهَنْشاهِ من ، هر لحظه‌ای حیرانِ من
جانم چو ذَرّه در هوا ، تا شُد زِ خورشیدت جُدا ٭ بی‌تو چرا باشد، چرا؟ ای اصلِ چارْ اَرکانِ من
مر اهلِ کَشتی را لَحَد ، در بحرْ باشد تا ابد ٭ در آبِ حَیوانْ مرگْ کو؟ ای گوهرِ عمّانِ من

۱ – جامهٔ بلندی که مشایخ و زاهدان می پوشیدند.

ای بویِ تو در راهِ من ، وِی آهِ تو همراهِ من بر بویِ شاهنشاهِ من ، شد رنگِ تو حیرانِ من
ای شَهْ صَلاحُ ٱلدّینِ من ! رَهْ دانِ من ، رَهبینِ من ای فارغ از تَمْکینِ من ! ای بَرتَر از امکانِ من

﴿۱۶۶﴾

پیرِ من و مرادِ من ، دردِ من و دَوایِ من فاش بگفتم این سخن: شمسِ من و خدایِ من
از تو به حق رسیده‌ام، ای حقِ حقْ گُزار من شُکرِ تو را سِتاده‌ام ، شمس من و خدای من
مات شَوَم ز عشقِ تو ، زآنکه شَهِ دو عالَمی تا تو مرا نظر کنی ، شمس من و خدای من
مَحوْ شَوَم به پیشِ تو ، تا که اثر نمانَدَم شرطِ ادب چنین بود ، شمس من و خدای من
شَهپرِ جبرئیل را ، طاقتِ آن کجا بود؟ کز تو نشان دهد مرا ، شمس من و خدای من
حاتمِ طِیْ کجا که تا ، بوسه دهد رِکاب تو؟ وقت سخاء و بخشش‌است، شمس من و خدای من
عیسی ، مرده زنده کرد ، دیدْ فنایِ خویشتن زندهٔ جاودان تویی ، شمس من و خدای من
اَبر بیا و آبْ زن ، مشرق و مغربِ جهان صُور بِدَم که می‌رسد، شمس من و خدای من
حورِ قصور را بگو : رَختْ بُرون بَر از بهشت تخت بِنِه که می‌رسد ، شمس من و خدای من
کعبهٔ من ، کِنِشت من ، دوزخِ من ، بهشتِ من مونسِ روزگار من ، شمس من و خدای من
برقْ اگر هزار سال ، چرخ زند به شرق و غرب از تو نشان کِی آورد؟ شمس من و خدای من
نعرهٔ هویْ و هایِ من ، از دَرِ رومْ تا به بَلخ اصلْ کجا خطا کند؟ شمس من و خدای من
از درِ مصر تا به چین ، گفته و هایْ و هویِ من گفتهٔ شمسِ دین بخوان ، شمس من و خدای من

﴿۱۶۷﴾

پیشِ ما آیْ و دَمی ، خوشْ بِنِشین تا شَوی جمله جهان را تو گُزین
آفرین بر لب و رخسارِ تو باد ای شَهِ خوبِ دلارامِ مِهین!
آفتاب از رخِ تو ، گشته خجل ماهْ مالیده به رُخ ، مُشتی طین[1]
عاشقانند تو را ، بیش ز حَدّ زآدمی و پری و حورالْعِین
دَرِ جَنّت بگشایَد ، چو دَرو بِخَرامی و بگیـــرد تزئین
به گلِستان چو رسد، بویِ خوشت بلبلانْ خوش بِسُرایند حَنین[2]
گلِ سرخ و گلِ زرد ، از خجلی از سَرِ شاخْ بریزد ، به زمین

---

۱ – خاک

۲ – خوش صدا ، خوش آواز

جمله عالَم به دعایِ تو دَرَنْد   تا بگویی ، تو یکی بار : آمین
شمس تبریز! تویی شاهِ جهان   بی‌گمانْ بِهْ ز حقیقت ، به یقین

﴿۱۶۸﴾

پیش‌تَرْ آ ، ای صَنَمِ شَنگِ[1] من   ای صَنَمِ همدل و همرَنگِ من
شیوه‌گری بین ، که دِلَم تَنگ شُد   تا تو بِگوییش ، که دِلْتَنگِ من
جَنگ کُنم با دلِ خود ، چون عَوان[2]   تا تو بگویی: سَرِه سَرهنگِ من
چند پِپُرسی که : رُخَتْ زَرد چیست؟   از غَمِ تو ، ای بُتِ گُلْرنگِ من
دوش به زُهره ، همه شب می‌رَسید   زاریِ این قالَبِ چون چَنگِ من
جانِ مرا از تَنِ منْ ، بازْ خَر   تا بِرَهَد جانِ من از تَنگِ من
ای شُده از لُطفِ لَبِ لَعْلِ تو   صیرفیِ[3] زَر، دلِ چون سنگِ من
صُلْحْ بِدِه جانِ مرا و مرا   کَزْ جهَتِ توست ، همه جَنگِ من
پایِ من از بادْ ، رَوان‌تَر شود   گَر تو بگویی که: بیا لَنگِ من
زآن شُده‌ام بَستهٔ آونگِ تو   کَزْ تو شود چون شِکَرْ ، آونگِ من
ای تو زِ من فارغ و من ، زارْ زار   وَه چه شَوَد ، چون کُنی آهنگِ من
زَنگیِ غَم ، بر دَرِ شادیِّ روم   رومِ مرا بازْ خَر از زَنگِ من
بی‌گَهی و دوریِ رَهْ ، باکْ نیست   نیمْ قَدَم شُد زِ تو ، فَرسنگِ من
پیریِ من گشته ، بِهْ از کودکی   تازه شُده رویِ پُر آژَنگِ[4] من
خامُش کُن و همچون خَمُشانْ دَنگ[5] باش   تا که بگوید: خَمُش و دَنگِ من

﴿۱۶۹﴾

تا تو حَریفِ من شُدی، ای مَهِ دِلْسِتانِ من!   هَمچو چراغْ می‌جَهَد ، نورِ دل از دَهانِ من
ذَرّه به ذَرّه چون گُهَر، از تَفِ آفتابِ تو   دل شده است سَر به سَر، آب و گِلِ گِرانِ من

---

۱ – زیبا ، خوشگل ، ظریف
۲ – پاسبان
۳ – صَرّاف
۴ – چین و چروک
۵ – احمق

پیشتر آ دَمی بِنِهْ ، آن بَر و سینه ، بَرْ بَرَم
گرچه که در یگانگی ، جانِ تو است جانِ من

در عَجَبی فُتَم که این ، سایهٔ کیست بر سَرَم؟
فَضْلِ تو اَم نِدا زَنَد : کآنِ من است، آنِ من

از تو جهانِ پُربَلا، هَمچو بهشتْ شُد مرا
تا چه شود زِ لُطفِ تو، صورتِ آن جهانِ من

تاجِ من است دستِ تو، چون بِنَهیش بَر سَرَم
طُرّهٔ توست چون کَمَر، بَسته بَرین میانِ من

عشقْ بُرید کیسه‌ام ، گفتم : هِی چه می‌کُنی؟
گفت: تو را نَه بس بُوَد ، نِعْمَتِ بی‌کَرانِ من؟

بَرگْ نداشتم و دِلَم ، می‌لرزید ، بَرگ‌وَش
گفت: مَتَرس ، کآمَدی ، در حَرَمِ اَمانِ من

مست کنم تو را چنان، کَزْ خودِ خویش وارَهی
تا همه شب طَرَب کُنی ، پیشِ طَرَب کُنانِ من

بر تو زَنَم یگانه‌ای، مَستِ اَبَد کُنم تو را
تا که یَقین شود تو را ، عِشرتِ جاودانِ من

سینه چو بوسِتان کُند ، دَمدَمهٔ[1] بهارِ من
چهره چو ارغوان کُند، خَمْرِ چو ارغَوانِ من

من کُنم خموش تا ، شمسِ حقم به نطقِ خود
باز بگویَدَم : بگو ، بلبلِ بوسِتانِ من

لذت عشقِ شمس دین ، در حَرَمِ جهانِ جان
نور دهد ز شمعِ دل ، لعلْ دهد ز کانِ من

۱۷۰

تا چند نالی بُلبلا ! بی‌گُل ، به گُلزاری چنین؟
بِشْکن قفس ، تا وارَهی ، از نالهٔ زاری چنین

کِی صبر داری در قفس! طاقت نداری یک نَفَس
یاربّ مرا فریاد رَس ، از کارِ دشواری چنین

حیف‌است چون تو بلبلی ، بی‌گُل برآرَد غُلغُلی
در دستِ تو مانَد گُلی ، در پایْ شد خاری چنین

آخِر طبیبِ دردها ، بنشین تو بر بالینْ مرا
فریاد و دَردم را نگر ، من گشته بیماری چنین

هر دَم دلم پُر خون شود، از دیده‌ها بیرون شود
تا حال و کارم چون شود، دارم ستمکاری چنین؟

من دلبری دارم نهان ، نامش نیآرم بر زبان
او ناز دارد بر زبان ، من عاشقِ زاری چنین

با چون تو صاحبْ دُولتی ، خواهم که یابَم خلوتی
یا ربِّ چنان خوش ساعتی ، یاری چنان ، یاری چنین

مخدومِ جانم شمسِ دین، تبریزْ از تو نازنین
در مصر و چین نَبْوَد یقین ، هرگز چو تو، یاری چنین

۱۷۱

تا چه خیال بَسته‌ای، ای بُتِ بَدگُمانِ من؟!
تا چو خیال گشته‌ام، ای قَمَرِ چو جانِ من!

از پَسِ مرگِ من اگر ، دیده شود خیالِ تو
زود رَوانْ رَوان شود، در پِیِ تو رَوانِ من

بنده‌ام آن جَمال را، تا چه‌کُنم کَمال را
بَسْ بُوَدَم کمالِ تو، آنِ تو است، آنِ من

جانِبِ خویش نَگْذَرم، در رُخِ خویش نَنگَرم
زآنک به عِیْب نَنگَرد، دیدهٔ غیب‌دانِ من

---

۱ – افسون

چَشم مرا نِگارگَر ، ساخت به سویِ آن قَمَر
تا که به ماه نَنْگَرَد ، زُهرهٔ آسمانِ من

چون نِگَرم به غیرِ تو؟ ای به دُو دیده سِپرِ تو
خاصه که در دُو دیده شُد، نورِ تو پاسْبانِ من

من که چو بی‌نشان شُدم ، چون قَمَرِ جهان شُدم
دیده بُوَد مَگَر کَسی ، در رُخِ تو نشانِ من

شاد شده زمان‌ها، از عَجَبِ زمانه‌ای
صاف شده مَکان‌ها، زآن مَهِ بی‌مکانِ من

از تبریزْ شَمسِ دین ، تا که فشانْد آستین
خُشک نشُد زِ اشک و خون ، یک نَفَسْ آسْتانِ من

﴿۱۷۲﴾

تا کِی گُریزی از اَجَلْ ، در اَرغَوان و اَرْغَنون؟
نَکْ کَشْ کَشانَت می‌کَشَد ، اِنَّا اِلَیْهِ راجِعون

تا کِی زَنی بر خانه‌ها ، تو قُفلْ ، با دَندانه‌ها؟
تا چند چینی دانه‌ها؟ دامِ اَجَل کَردَت زَبون

شُد اسب و زینِ نُقره‌گین ، بر مَرکَبِ چوبین نِشین
زین بر جنازه نِهْ بِبین، دَستانِ این دنیایِ دون

بَرکَن قَبا و پیرَهَن ، تسلیم شُو اَنْدَر کَفَن
بیرون شو از باغ و چَمَن ، ساکِن شو اَنْدَر خاک و خون

دُزدیده چَشمَک می‌زدی ، هَمرازِ خوبان می‌شُدی
دَسْتَک‌زنان می‌آمدی ، کو یک نشان زآن‌ها کُنون؟

ای کرده بَر پاکانْ ، زَنَخ[1]، امروز بَسْتَندَت زَنَخ[2]
فرزند و اهل و خانه‌ات ، از خانه کَردَندَت بُرون

کو عِشرتِ شب‌هایِ تو؟ کو شِکَّرین‌لب‌هایِ تو؟
کو آن نَفَسْ کَز زیرکی ، بر ماه می‌خوانْدی فُسون؟

کو صَرفه و اِسْتیزه‌ات، کو سُفره و نان‌ریزه‌اَت؟
کو طوق و کو آویزه‌اَت، ای در شِکافی سَرنگون؟

کو آن فُضولی‌هایِ تو؟ کو آن مَلولی‌هایِ تو؟
کو آن فَعولی‌هایِ تو؟در فِعْل و مَکْر، ای ذوفُنون؟

این باغِ من، آن راغِ من، اینْ آنِ من، آنْ آنِ من
ای هر مَنَت هفتادْ مَن، اکنون کَهی از تو فُزون

کو آن دَمِ دُولَت زدن؟ بر این و آن سِبلَت زدن؟
کو حَمله‌ها و مُشتِ تو؟ وآن سُرخْ گشتن از جُنون؟

هرگز شبی تا روزْ تو ، در توبه و در سوزْ تو
نابوده مِهر افروزْ تو، از خالِقِ رَیْبَ ٱلْمَنُون

امروزْ ضَربَت‌ها خوری ، وَزْ رَفته حَسرت‌ها بَری
زآن اعتقادِ سَرسَری، زین دینِ سُستِ بی‌سُکون

راهِ خدا بُگْذاشتی ، خود را کَسی پنداشتی
با دیو کردی آشتی، ای سگْ دَرون و سگْ بُرون

زآن سُست بودن در وَفا، بیگانه بودن با خدا
زآن ماجَرا با اَنْبیا ، کاین چون بُوَد، ای خواجه! چون؟

چون آینه باش ای عَمو! خوشْ بی‌زبانْ ، افسانه گو
زیرا که هستی گم شود ، چون ماجَرا گردد فزون

ای شمس تبریزی بیا ! جان را نوا بخشا ، شها!
ای جمله چاکر مَر تو را، وی جملگان را تو ستون

---

۱ – زنخ کردن = طعنه زدن ، تسخر کردن

۲ – زنخ بستن = اشاره به بستن چانهٔ فرد مرده میباشد.

﴿۱۷۳﴾

تازه شُد ازو ، باغ و بَرِ من | شاخِ گُلِ من ، نیلوفرِ من
گشته‌ست رَوان ، در جویِ وَفا | آبِ حَیَوان، از کوثَرِ من
رویِ خوشِ تو ، دین و دلِ من | بویِ خوشِ تو ، پیغمبرِ من
هر لحظه مرا ، پیشِ رُخِ تو | آیینه کُند، آهنــــگرِ من
من خُشک‌لَبَم، من چَشمْ تَرَم | این است مَها، خُشک و تَرِ من
آن کَس که مَنَم ، خاکِ دَرِ او | می‌کوبَد او ، بام و دَرِ من
آن کَس که مَنَم ، سرگشتهٔ او | می‌گردد او ، گِردِ سَرِ من
باده نَخورَم، وَرْ زآن که خُورَم | او بوسه دَهَد ، بر ساغَرِ من
پِسْتانِ وَفا، کِی کرد سیَه؟ | آن دایهٔ جان، آن مادرِ من
از من دو جهان، صد بَر بخورَد | چون آید او ، اَنْدَر بَرِ من
دِژْدارِ[1] فَلَک، قَلْعه بِدَهَد | چون گردد او، سَرلشکَرِ من
بَربَند دَهان، غَمّازْ[2] مَشو | غَمّاز بس است، این گوهرِ من

﴿۱۷۴﴾

تَنَت زین جهان است و دلْ زآن جهان | هَوَیٰ یارِ این و خدا یارِ آن
دلِ تو غریب و غَمِ او غَریب | نِی‌اند از زمین و نَه از آسْمان
اگر یارِ جانیّ و یارِ خِرَد | رَسیدی به یار و بِبُردی تو جان
وَگَر یارِ جسمیّ و یارِ هَوَیٰ | تو با این دو ماندی ، دَرین خاکْدان
مَگَر ناگهان ، آن عِنایَت رَسَد | کــــه ای من! غُلامِ چُنان ناگهان
که یک جَذبِ حَقْ ، بِهْ زِ صد کوشش است | نشان‌ها چه باشد ، بَرِ بی‌نشان؟
نشانْ چون کَف و بی‌نشانْ ، بَحرْ دان | نشانْ چون بَیان، بی‌نشانْ چون عیان
زِ خورشیدْ یک جُو ، چو ظاهر شود | بِروبَد زِ گَردون ، رَهِ کَهکَشان
خَمُش کُن، خَمُش کُن، که در خامُشی ست | هزاران زبان و هزاران بیان

---

۱ – دژبان

۲ – سخن چین

﴿۱۷۵﴾

تو آبِ روشنی ، تو دَرین آب ، گِل مَکُن
دل را مَپوشْ، پَردهٔ دل را تو دِل مَکُن

پاکان به گِردِ دل ، به تماشا نِشَسته‌اند
دل را و خویش را ، زِ عَزیزان ، خجِل مَکُن

دلْ نَعْره می‌زَنَد ، که بِکُش خویش را ، به عشق
وَرْ جُمله جان بگفت، که دل را بِحِلْ[1]، مَکُن

مِس را که زَر کنند ، یکی عِلْمِ دیگر است
زین‌ها که می‌کُنی، نشود زَر ، بِهِلْ[2]، مَکُن

دوری بِکَشْ تو ای تَن ! گر دلْ نگَشته‌ای
سی سال دور باشد، سی را چهل مَکُن

سی سال وعده دادی و اکنون چهل رسید
سی سال دُورِ عشق و زمان را کِسِل مکن

چیزی که زیرِ هاوَنِ اَفْلاکْ سوده شُد
آن سُرمه نیست ، دیده از آن مُکْتَحِل[3] مَکُن

هنگامه‌هاست در رَه ، هر جا مَایِست ، رُو
بی‌گاه گشت روزِ تو ، خود مُشْتَغِل[4] مَکُن

﴿۱۷۶﴾

تو را پَندی دَهَم، ای طالِبِ دین!
یکی پَندی دلاویز و خوش‌آیین

مَشینْ غافِل ، به پَهْلویِ حَریصان
که جانْ گَرگین شود ، از جانِ گَرگین

زِ خارِستانِ دلْ ، گَرْ پاک گردی
زِ دلْ یابی ، حَلاوت‌هایِ وَاَلتّین[5]

بِجوشَند از درونِ دل ، عَروسان
چو مَردِ حَق شَوی، ای مَردِ عِنّین[6]

زِ چشمهٔ چَشم ، پَریان سَر بَرآرند
چو ماه و زُهره و خورشید و پَروین

بِنوش این را ، که تَلْقین‌هایِ عشق است
که سودت کَم کُند ، در گورْ تَلْقین

به اِحْسان ، زَر به خوبانْ آن‌چُنان دِهْ
که نَفْریبَند زِشتانَت ، به تَحْسین

نمی‌خواهند خوبانْ ، جُز مُمَیِّز
بِمَفْریبان تو ایشان را ، به کابین

زِ تو ، آن گُلْرُخان را تَنگ آید
چو بِفْروشی تو لعلی را به سرگین

---

۱ – آمرزیدن ، عفو کردن

۲ – واگذاشتن ، رها کردن

۳ – سرمه کشیده

۴ – مشغول کردن

۵ – تین به معنی انجیر بوده و اشاره به سوره مبارکه " اَلّتین " دارد .

۶ – نامرد ، خواجه

زِ سنگِ آسیا، زیرینْ حَمول[1] است
نه قیمتْ بیش دارد ، سنگِ زیرین؟

میانِ سنگ‌ها ، آن بیش اَرْزَد
که اَفْزون خورده باشد، زَخْمِ میتین[2]

زِ اِشْکَستِ تَجَلّی ، فَضْل دارد
میانِ کوه‌ها ، آن طورِ سینین

خَمُش کُن، صبر کُن، تَمکینِ تو کو؟
کِه را مانَد زِ دستِ عشق ، تَمکین؟

﴾۱۷۷﴿

تو سَبَب‌سازی و دانایِی آن سُلطانْ بین
آنچه مُمکن نَبُوَد ، در کَفِ او امکان بین

آهن اَنْدَر کَفِ او ، نَرم‌تَر از مومی بین
پیشِ نورِ رُخِ او، اَخْتَر را پنهان بین

نَمِ اندیشه بیا ، قُلْزُمِ اندیشه نِگَر
صورتِ چَرخ بِدیدی، هله اکنون جان بین

جانْ بِنَفْروختی ای خَر، به چُنین مُشتری‌یی
رُو به بازارِ غَمَش، جانْ چو عَلَفْ اَرْزان بین

هر کِه بِفْسُرد، بَرو سختْ نمایَد حَرکت
اندکی گرم شُو و جُنبش را آسان بین

خُشک کردی تو دِماغ ، از طَلَبِ بَحث و دلیل
بِفشان خویش زِ فکر و لُمَع[3] بُرهان بین

هستْ میزان و زرِ خویش ، بِدآن می‌سَنجی
هله میزان بِگُذار و زَرِ بی‌میزان بین

نَفَسی موضِعِ تَنگ و نَفَسی جایِ فَراخ
مِیِ جانْ نوش و از آن پَس همه را مِیْدان بین

سِحْر کرده‌ست تو را دیو، هَمی خوانْ: قُلْ اَعُوذْ
چون که سَرسَبز شُدی، جُمله گُل و ریحان بین

چون تو سَرسَبز شُدی، سَبز شود جُمله جهان
اِتّحادِ عَجَبی، در عَرَض و اَبْدان بین

چون دَمی چَرخ زَنّی و سَرِ تو بَرگردد
چرخ را بِنْگَر و هَمچون سَرِ خودْ گَردان بین

زآنکه تو جُزوِ جهانی، مَثَلِ گُل باشی
چونکه شد گُلْ، صِفَتِ آن صفت از اَرکان بین

همه اَرکانْ چو لباس آمد و صُنْعَش چو بَدَن
چند مَغرورِ لباسی؟ بَدَنِ انسان بین

رویِ ایمانْ ، تو در آئینهٔ اَعْمالْ بِبین
پَرده بَرگیر و دَرآ، شَعْشَعهٔ ایمان بین

گَر تو عاشق شُده‌ای، حُسنْ بِجو، اِحْسانْ نی
وَرْ تو عَبّاسِ[4] زمانی، بِنِشینْ اِحْسان بین

---

۱ – بردبار، شکیبا، صبور

۲ – کلنگ، تیشه سنگ تراشی

۳ – جمع لمعه =روشنی، پرتو

۴ – عباس دِبْس یا عباس دوس ، نام گدایی در روزگاران قدیم است که همه گدایان پیش او درس گدائی میآموختند، و زمانی که گداها به یکدیگر می‌رسیدند، می‌گفتند : "بده در راه خدا" و آنقدر سماجت می‌کردند تا به هر حال چیزی از یکدیگر می‌ستاندند.

لابه کردم شَهِ خود را، پس ازین، او گوید: چون که دریاشْ بِجوشَد ، دُرِ بی‌پایان بین

﴿۱۷۸﴾

تو نَقْدِ قَلْب را ، از زَر بُرون کُن — وَگَر گوید زَرَم ، زوتَر بُرون کُن
که بیگانه چو سیلاب است ، دشمن — زِ بامَش تو بِران ، وَزْ دَر بُرون کُن
مگس‌ها را زِ غیرت ، ای برادر — ازین بَزمِ پُر از شِکَّر، بُرون کُن
دو چَشمِ خائنِ نامَحْرَمان را — از آن زیب و جَمال و فَرّ ، بُرون کُن
اگر کَر نَشْنَود ، آوازِ چَنگت — تو گر تانی ، کَری از کَرْ، بُرون کُن
چو مَستانْ شیشه اَنْدَر دست دارند — دلی کاو هست چون مَرمَر، بُرون کُن
تو را در راهِ مَعنیٰ ، عاشـــقانند — تنِ شَهوت بُوَد چون خَرْ ، بُرون کُن
بِریزیده‌ست شَهوت ، پَرّ و بالَش — ازین مُرغانِ نیکو ، پَر بُرون کُن
چو بَندهٔ شَمسِ تبریزی نباشد — تو او را آدمی مَشْمَر، بُرون کُن

﴿۱۷۹﴾

تو هر جُزوِ جهان را ، بَر گُذر بین — تو هر یک را ، رَسیده از سَفَر بین
تو هر یک را ، به طَمْعِ روزیِ خود — به پیشِ شاهِ خود، بِنْهاده سَر بین
مِثالِ اَخْتَران ، از بَهرِ تابِش — فُتاده عاجِز اَنْدَر پایِ خور بین
مِثالِ سیل‌ها ، در جُستنِ آب — به سویِ بَحْرِشان ، زیر و زبَر بین
چو در بَحرْ آمدند، از دشت و از کوه — بِدآنجاشان ، سکون و منتظر بین
برایِ هر یکی ، از مَطْبَخِ شاه — به قَدْرِ او ، تو خوانِ مُعْتَبَر بین
به پیشِ جانِ بَحْرآشامِ ایشان — تو دریایِ جهان را مُخْتَصَر بین
مر آنها را که روزی ، رویِ شاه است — زِ حُسنِ شَهْ، دَهانْشان پُر شِکَر بین
به چَشمِ شَمسِ تبریزی ، تو بِنْگَر — یکی دریایِ دیگر ، پُر گُهَر بین

﴿۱۸۰﴾

تَوَقُّع دارم از لُطفِ تو ای صَدْرِ نِکو آیین! — درونِ مدرسه، حُجره به پَهْلویِ شهابُ‌الدّین
پیاده قاضی‌اَم می‌خوان ، درونِ مَحْکَمه قاصد — وَ یا خود داعیِ[۱] سُلطان، دُعاها را کُنم آمین
بدین حیلــه بِگُنجانی، در آن خــــانه، ربابی را — که نامَــم را بِگَردانــــی ، نَهــی نامَــم: فُلانُ اَلدّین

---

۱ – دعا کننده

که خَلْقانْ صورت و نام‌اَند ، مِثالِ میوهٔ خام‌اَند / کِی از جانْشان خَبَر باشد ، که آن تَلْخ است یا شیرین؟
وَگر حال آوَرَد قاضی ، سَماعَشْ آرزو آید / ربابِ خوبْ بِنْوازَم، سَماعی آرَمَش شیرین
زِ آوازِ سَماعِ من، اقنْجی[1] هم شود زنده / سَر از تُربت بُرون آرَد، بِکوبَد پا ، کُند تَحْسین
کَفَن را اَنْدَر اندازد ، قَوالْ[2] اَنْدازِ مَستانه / از آن پَسْ مُردگانْ، یک یکْ بُرون آیند هم، در حین
عَجَب نَبْوَد که صورت‌ها ، بِدین آواز بَرخیزند / که صورت‌هایِ عشقِ تو ، درونَت زَنده شُد، می‌بین
زِ مَردم آن به کار آید، که زنده می‌شود در تو / وَ باقی تَنْ، غُباری دان، که پیدا می‌شود از طین[3]
دِلَت را هر زمان نَقْشی، تَنَت یک نَفْسِ اَفْسُرده / از آن اَفْسُرده‌ای که تو ، نَه بَر آنی ، نَه‌ای با این
مرا گوید یکی صورت: مَنَم اصلِ غَزَلْ وا گو / خَمُش کردم، نَشایَد دادْ این خاتَمْ، به هر گَرگین

﴿۱۸۱﴾

تویی! که بَدْرَقه[4] باشی گَهی و گَه رَهزن / تویی! که خِرمَنِ ماهی و آفَتِ خِرمَن
هزار جامه بِدوزی زِ عشقْ و پاره کُنی / پس آنگَهان بِنویسی ، تو جُرمِ آنْ بَرْ من
تو قُلْزُمیّ و دو عالَمْ زِ توست، یک قَطره / قُراضه‌ای‌ست دو عالَم، تویی دو صَد مَعْدَن
تو راست حُکْم ، که گویی به کور: چَشمْ گُشا / سُخَنْ تو بَخشی و گویی ، که: گفتْ آن اَلْکَن
بِساخْتی زِ هَوَس ، صد هزار مِغناطیس / که نیست لایِقِ آن سنگِ خاص، هر آهن
مرا چو مَست کَشانی ، به سنگ و آهنِ خویش / مرا چه کارْ ، که من جانِ روشَنَم، یا تَن؟
تو باده و تو خُماری ، تو دشمنیّ و تو دوست / هزار جانِ مُقَدَّس ، فدایِ این دشمن
تو شَمسِ دینِ به حَقّیّ و مَفْخَرِ تبریز / بَهارِ جان ، که بِدادی ، سِزایِ صد بهمن

﴿۱۸۲﴾

جامْ پُر کُن ساقیا ! آتش بِزَن ، اَنْدَر غَمان / مَست کُن جان را، که تا اَنْدَر رَسَد، در کاروان
از خُمِ آن مِیْ ، که گَر سَرپوشْ ، بَرخیزد ازو / بَررَود بر چَرخْ بویَش ، مَست گردد آسمان
زآن مِیْ ای ، کَزْ قَطرهٔ جانْبَخشِ دل‌اَفروزِ او / می‌شود دریایِ غَم، هَمچون مِزاجَشْ شادمان
چون نَهَد پا ، در دِماغِ سَرکَشانِ روزگار / در زمانْ ، سَجده‌کُنان گَردند، هَمچون خادمان

---

۱ – سرباز مهاجم
۲ – خوشْ‌زبان ، رامشگر
۳ – خاک ، گِل
۴ – رهبر و راهنما ، مشایعت

جان اگرچه بَسْ عزیز است ، نَزدِ خاص و نَزدِ عام   لیک نَزدِ خاص باشد، بویِ آن مِیْ، جانِ جان
جاه و مال و جان و قالب، بی‌نشان شُد از مِی‌ای   کآیَد او از بی‌نشانی، بَردَرانَد هر نشان
خُم‌خانهٔ لَم یَزَل ، جوشیده زآن میْ، کَزْ کَفَش   گشته ویرانه به عالَم ، در هزارانْ خاندان
گَر به مغرب بویِ آن مِیْ ، از عَدَم یابَد گُشاد   مَست گردند زاهِدانْ ، اَنْدَر هَریْ[1] و طالِقان
دستِ مَستِ خُمّ او، گَر خارْ کارَد در زمین   شَرق تا مغرب بِرویَد ، از زمین‌ها ، گُلْسِتان
بانگِ چَنگِ چَنگیِ سَرمَستِ عشقشْ ، دَر رَسَد   در جهانِ خوفْ اُفْتَد ، صد اَمانْ ، اَنْدَر اَمان
گَر زِ خُمّ اَحْمَدی ، بویی بُرونْ ظاهر شود   چون مِیْ‌اَش در جوش گردد، چَشم و جانِ کافِران
گَر زِ خَمْرِ اَحْمَدی ، خواهی تمامِ بویْ و رنگ   مَنْزِلی کُن بر دَرِ تبریزْ ، یکدَمْ ساربان
تا شَوی از بویِ جانِ حَقْ خِصالِ مِیْ فِعال   وَزْ تَجَلّی‌هایِ لُطفَش ، هم‌قَرین و هم قِران
در درونِ مَستِ عشقش چیست؟ خورشیدِ نَهان   آنکه داند جُز کَسی ، جانا، که آن دارد از آن؟
گرچه می‌پُرسید عقلم ، هر دَم از استادِ عشق   سِرِّ آن مِیْ ، او نمی‌فرمود، اِلّا آنِ آن
هر دَمی از مصرِ آن یوسُف ، سویِ جان‌هایِ ما   تَنگ‌هایِ شِکَّرِ مِیْ‌وَش ، رَسَد صد کاروان
جانِ من در خُمّ عشقش ، می‌بِجوشَد، جوش‌ها   آه اگر بودی سویِ ایوانِ عشقَشْ ، نَردبان
چون جَهَد از جانِ من ، اَلْقابِ او ، مانندِ بَرق   چَشم بیند از شُعاعَش، صد دِرَفشِ کاویان
صد هزاران خانه‌ها ، سازد مِی‌اَش ، در صَحْنِ جان   چون کُند زیر و زَبَر ، سودایِ عشقَشْ خاندان
بویِ عَنْبَر می‌رَوَد ، بر عَرش و بر روحانیان   گرچه جانِ تو خُورَد ، هم نیم‌شب ، از مِیْ نَهان
از مَلولیِ هجْرِ او ، چون سامِری ، اَنْدَر جهان   جانم از جُملهٔ جهان ، گشته‌ست صَحرا ، بر کَران
چون شَرابِ موسی‌اَفْکَن،زآن خَضِر،کَفْ دَر رَسَد   صد چو جانِ من دَرآیَد، چون کَمَرْ اَنْدَر میان
ای خداوندْ شَمسِ دین، مَقْصود ازین جُمله تویی   ای کِه خاکِ تو بُوَد، چون جانِ منْ، دُورِ زمان
در پِیِ آن مِیْ که خوردم ، از پیالهٔ وَصلِ تو   این چنین زَهری، زِ جامِ هجرْ خوردم، مَرْمَزان
هَمچو تبریز و چو اَیّــــامِ هُمایونِ تو شاه   خود نَبوده‌ست و نباشد، بی‌مَکان و بی‌اَوان

﴿۱۸۳﴾

جانِ جان‌هایی ، تو جان را بَرشِکَن   کَس تویی! دیگر کَسان را بَرشِکَن
گوهرِ باقی ، دَرآ در دیده‌ها   سنگْ بِسْتان، باقیان را بَرشِکَن
زآسْمانِ حَقْ بِتاب ، ای آفتاب!   اَخْتَرانِ آسْــــمان را بَرشِکَن

---

۱ – هرات

غیب‌دانْ کُن ، سینه‌های خَلْق را سینه‌های غیب‌دان را بَرشِکَن
با نشان از بی‌نشان ، پَرده شُده بی‌نشان شُو ، هر نشان را بَرشِکَن
روزِ مُطْلَق کُن ، شبِ تاریک را بازْ نامِ پاسْــــبان را بَرشِکَن
شَمسِ تبریز ، آفتابی ، آفتاب شمعِ جان و شَمعْدان را بَرشِکَن
هین خموشی جویْ، تا چند از نُطُق نُطْقْ راحت کُن ، عنان را بَرشِکَن

﴿۱۸۴﴾

جانِ حیْوان که ندیده‌ست ، به جُز کاه و عَطَن[۱] شُد زِ تَبدیلِ خدا ، لایِقِ گُلْزارْ وطن
نوبَهاری‌ست خدا را ، جُز ازین فَصلِ بهار که دَرو مُرده نَمانَد ، وَثَنیّ[۲] و نه وَثَن
زِ نَسیمَش شود آن جُغد ، بِهْ از بازِ سپید بهتر از شیر شود ، از دَمِ او ، ماده‌زَغَن[۳]
زنده گشتند ، پِیِ شُکْر ، دَهان بُگْشادند بوسه‌ها مَست شدند، از طَرَبِ بوی دَهَن
دستْ دَستانِ صَبا ، لَخْلَخه[۴] را شورانید تا بیآموخت به طِفْلانِ چَمَن ، خُلْقِ حَسَن
جِبْرئیل است مَگَر باد و درختانْ مَریَم؟ دستْ‌بازی نِگَر آن‌سان ، که کُند شوهر و زن
اَبْر چون دید ، که در زیرِ تُتُقْ ، خوبانند بَرفَشانید نِثارِ گُهَـــــر و دُرِّ عَدَن
چون گُلِ سُرخْ ، گریبان زِ طَرَب بِدْرانید وَقتِ آن شُد ، که به یعقوب رَسَد ، پیراهَن
چون عَقیقِ یَمَنی ، از لبِ دِلْبَر خَندید بویِ رَحْمان،به مُحَمَّدص رَسَد از سویِ یَمَن
چند گفتیم پَراکَنده، دلْ آرام نیافت جُز بِدآن جَعْدِ پَراکَندهٔ آن خوبِ زَمَن
شَمسِ تبریز بَرآ، تیغْ بِزَن ، چون خورشید تیغِ خورشید، دَهَد نور ، به جانِ چو مِجَن[۵]

﴿۱۸۵﴾

جانِ منْ جانِ تو ، جانَتْ جانِ من هیچ دیدَه‌سْتی دو جانْ ، در یک بَدَن؟
ای تَنْ اَزْ بی او ، به صد جان زنده‌ای جانْ طَلَب کُن جان و لافِ تَنْ مَزَن
دل ازین جانْ بَرکَن و بَر وِیْ بِنِه زآنْک زین جانی نیآید ، جانْ مَکَن

---

۱ – خوابگاه حیوانات

۲ – وثن =بت ، وثنی = بت پرست

۳ – گنجشکِ سیاهِ موشْ رُبا

۴ – ترکیبی از چیزهای خوشبو همچون مشک و عنبر .

۵ – سپر

از قُلِ ٱلرّوح مِن اَمْرِ رَبّی[1] ، فَهْم کُن — شَرحِ جانْ ، ای جانْ نیآید در دَهَن

﴿۱۸۶﴾

جانِ مَنی ، جانِ مَنی ، جانِ من! — آنِ مَنـــی ، آنِ مَنـــی، آنِ من!
شاهِ مَنی ! لایقِ سودایِ من — قَندِ مَنی ! لایقِ دندانِ من
نورِ مَنی ! باشْ دَرین چَشمِ من — چَشمِ من و چَشمهٔ حَیوانِ من
گُل چو تو را دید ، به سوسن بِگُفت: — سَروِ من آمد ، به گُلِستانِ من
از دو پراکُنده ، تو چونی؟ بگو: — زُلفِ تو است حالِ پَریشانِ من
ای رَسَنِ زُلفِ تو ، پابَندِ من! — چاهِ زَنَخْدانِ تو ، زندانِ من
دستفشان ، مَست ، کجا میرَوی؟ — پیشِ من آ ، ای گُلِ خندانِ من!

﴿۱۸۷﴾

جانا ! نَخُست ما را ، مَردِ مُدام گَردان — وآنگَهْ مُدام[2] دَر دِهْ ، ما را مُدام[3] گَردان
از ما و خِدمَتِ ما، چیزی نیآید ای جان! — هم تو بنا نَهادی، هم تو تمام گَردان
دارُٱلسَّلامِ ما را ، دارُٱلْمَلام[4] کَردی — دارُٱلْمَلامِ ما را ، دارُٱلسَّلام گَردان
این راهِ بیِنهایَت ، بس دور و بس دراز است — از فَضْلِ بیِنهایَت ، بر ما دُو گام گَردان
ما را اسیر کردی ، اَمّاره[5] را امیری — ما را امیر گَردان، او را غُلام گَردان
اِنْعامِ عامِ خود را ، کردی نَصیبِ خاصان — اِنْعامِ خاصِ خود را ، امروزْ عام گَردان
هر ذَرّه را زِ فَضْلَت ، خورشید کرده ای تو — خورشیدِ فَضْلِ خود را ، بر جُمله تام گَردان
در کامِ ما دُعا را ، چون شَهْد و شیر ، خوش کُن — وآن را که گوید آمین، هم دوستْکام گَردان
از شوقِ شمسِ دینم ، آن عالَمِ یقینم — تبریز را ز فضلش ، دارُٱلسَّلام گَردان

﴿۱۸۸﴾

جانا! بیار باده و بَختَـــمْ بلند کُن — زآن حَلْقههایِ زُلفْ ، دِلَم را کَمَنْد کُن

---

۱ – اشاره به آیه ۸۵ سوره مبارکه اَسْری دارد که میفرماید: "بگو که روحْ از امرِ پروردگارِ من است".

۲ – شراب

۳ – همیشه ، جاوید

۴ – دار ملامت

۵ – مقصود نفس امّاره آدمی است.

مَجْلِسْ خوش است و ما و حَریفانْ، همه خوشیم / آتش بیآر و چارهٔ مُشتی سِپَند کُن
زآن جامْ بی‌دریـــغ ، در اندیشه‌ها بِریز / در بی‌خودی ، سِزایِ دلِ خودْپَسَند کُن
ای غَم بُرو بُرو، بَرِ مَستانْتْ کار نیست / آن را که هوشیار بیابی ، گَزَند کُن
مَستانْ مُسْلِم اند ، زِ اندیشه‌ها و غَم / آن کاو نشُد مُسْلِم ، او را نَژَند[1] کُن
ای جانِ مَستِ مَجْلِسِ اَبْرارَ یَشْرَبُون[2] / بر گُربهٔ اسیرِ هَوی، ریشْخَند کُن
ریشِ همه ، به دستِ اَجَل بین و رَحْم کُن / از مرگْ وارَهان ، همه را سودمَند کُن
عَزمِ سَفَر کُن ای مَه و بر گاو نِهْ ، تو رَخْت / با شیرْگیرِ مَستْ مگو، تَرکِ پَند کُن
در چَشمِ ما نِگَر، اثرِ بی‌خودی بِبین / ما را سَوارِ اَشْقَر[3] و پُشتِ سَمَند کُن
یک رَگ اگر، دَرین تَنِ ما، هوشیار هست / با او ، حسابِ دَفترِ هفتاد و اَند[4] کُن
ای طَبْعِ روسیاه، سوی هِنْد بازْ رُو / ویْ عشقِ تُرک‌تاز، سَفَر سوی جَنْد[5] کُن
آنجا که مَست گشتی، بِنشینْ ، مُقیم شو / وآنجا که باده خوردی، آنجا فکَنْد کُن
در مَطْبَخِ خدا ، اگَرَت قوتِ روحْ نیست / آن‌گاه سَرْ ، در آخُرِ این گوسفند کُن
خواهی که شاهِدانِ فَلَکْ ، جِلْوه‌گَر شوند / دل را حَریفِ صیقلِ آیینه ، رَنْد کن[6]
ای دلْ خَموش کُن ، همه بی‌حَرفْ گو سُخَن / بی‌لبْ حَدیثِ عالَمِ بی‌چون و چند کُن

﴿۱۸۹﴾

جانا! بیار باده و بَختَـــمْ تمام کُن / عیشِ مرا خُجَسته ، چو دارُالسَّلام کُن
زُهره کَمین کَنیزکِ بَزم و شَرابِ توست / دَفْعِ کُسوفِ دلْ کُن و مَهْ را غُلام کُن
هَمچون مَسیح، مائدِه از آسمان بیآر / از نان و شوربا ، بَشَری را فِطام[7] کُن

---

۱ – اندوهگین

۲ – اشاره به آیه ۵ سوره مبارکه انسان دارد

۳ – اسب سرخ رنگ مایل به زرد

۴ – اند =عددی مجهول بین سه تا نُه

۵ – مخفف خُجَند ، دومین شهر بزرگ تاجیکستان.

۶ – تراشیدن ، رنده کردن

۷ –از شیر گرفتن کودک، و مقصود دهان بستن بشر از غذاهای دنیوی و برخوردار شدن از مائده‌های آسمانی است.

مُشتی فسُرده را ، به دَمِ گرمْ ، بِشْکُفان مُشتی گدایْ را ، شَهِ با اِحْتِشام کُن
این رویِ پُر گِرِه را ، خندان و شاد کُن این عُمرِ مُنْقَطِع را ، عُمری مُدام کُن
ای شوقِ هر دِماغ ، سَرِ عاشقانْ بِخار وِیْ ذوقِ هر مَقام، بَرِ ما مُقام کُن
آن خانه را که جام نباشد، چو نیست نور ما خانه ساختیم، تو تَدبیرِ جامْ کُن
ما را وَظیفه‌هاست[1]، زِ لُطفِ تو ، صد هزار دَرمانده گشت دل، که چه گوید؟ کدام کُن؟
خاموش کُن که دوست ، مُجیب است بی سؤال نظارهٔ کَرَم کُن و تَرکِ کَلام کُن

﴿۱۹۰﴾

جَفایِ تَلْخِ تو ، گوهر کُند مرا ، ای جان! که بَحْرِ تَلْخ بُوَد ، جایِ گوهر و مَرجان
وَفایِ توست ، یکی بَحْرِ دیگرِ خوشْ‌خوار که چارْ جویِ بهشت است ، از تَکَشْ جوشان
مَنَم سِکَنْدرْ این دَم ، به مَجْمَعُ اَلْبَحْرین که تا رَهانَم جان را ، زِ عِلَّت و بُحران
که تا بِبَنْدَم سَدّی عَظیمْ ، بَر یَأجوج که تا رَهَند خَلایِق ، زِ حَملهٔ ایشان
از آن که ایشانْ ، مَر بَحْر را دَرآشامَند که هیچ آب نَمانَد ، زِ تابِ شان ، به جهان
از آن که آتشی‌اند و زِ عُنصرِ دوزخ عَدویِ لُطفِ جَنان[2] و حِجابِ نورِ جِنان[3]
زِ هر شُمار بُروننند، زآن که در قَهرند که قَهرْ وَصفِ حَق است و ندارد آنْ پایان
برهنه‌اند همه ، سِتْر و پوشِش شان نَبُوَد نه سِتْرْپوش دِلا، وَرنه دیدن است عیان
لِحاف و فَرشِ مُقَلِّد ، چون عِلْمِ تَقلید است یَقین به معنیِ مأجوجی است ، نی انسان
از آن که دلْ، مَثَلِ روزَن است، کَاندر وِیْ زِ شَمسْ نورفشان است و ذَرّه دست‌اَفْشان
هزار نام و صِفَت دارد ، این دل و هر نام به نِسْبَتی دِگَر آمد ، خلاف و دیگرْسان
چنان که شخصْ، به نِسْبَت به تو، پدر باشد به نِسْبَتِ دِگَری، یا پسر وَ یا اِخْوان
چو نام‌هایِ خدا ، در عَدَد ، به نِسْبَت شُد زِ رویِ کافِرِ قاهِر ، زِ روی ما ، رَحْمان
بَسا کَسا ، که به نِسْبَتْ به تو ، که مُعْتَقِدی فرشته است ، به نِسْبَت به دیگری ، شیطان
چُنان که سِرِّ تو، نِسْبَت به تو، بُوَد مَکْشوف به نِسْبَتِ دِگَری ، حالِ سِرِّ تو پنهان
رجوع کرد دل و جان ، به شمس تبریزی که اوست مفخرِ آفاق ، جملهٔ ایشان

---

۱ – وظیفه = جیره و مستمری

۲ – جمع جنت = بهشت ها

۳ – شب ، تاریکی ، دل و قلب

﴿۱۹۱﴾

جَنَّتی کرد جهان را ، زِ شِکَر خندیدن
آن‌که آموخت مرا ، هَمچو شَرَر خندیدن

گرچه من خود زِ عَدَم ، دِلْخوش و خَندانْ زادم
عشقْ آموخت مرا، شکلِ دِگَر خندیدن

بی‌جِگَر داد مرا شَهْ ، دلِ چون خورشیدی
تا نمایَم همه را ، بی زِ جِگَر خندیدن

به صَدَف مانَم ، خَندم ، چو مرا دَرْ شِکَنند
کارِ خامان بُوَد ، از فَتْح و ظَفَر خندیدن

یک شب آمد به وثاقِ من و آموخت مرا
جانِ هر صُبح و سَحَر، هَمچو سَحَر خندیدن

گَر تُرُش‌رویْ چو اَبرم، زِ درونْ خَندانم
عادتِ بَرق بُوَد ، وَقتِ مَطَر[1] خندیدن

چون به کوره گُذری، خوش به زَرِ سُرخ نِگَر
تا در آتش تو بِبینی ، زِ حَجَر خندیدن

زَر در آتش چو بِخندید، تو را می‌گوید:
گَرْ نه قَلْبی ، بِنما ، وَقتِ ضَرَر خندیدن

گَر تو میرِ اَجَلی، از اَجَلْ آموز کُنون
بر شَهِ عاریة و تاج و کَمَر خندیدن

وَرْ تو عیسی صِفَتی ، خواجه، دَر آموز ازو
بر غَمِ شَهوت و بر ماده و نَر خندیدن

وَرْ دَمی ، مدرسهٔ اَحْمدِ اُمّی دیدی
رُو حَلالْ استَت ، بَر فَضْل و هُنر خندیدن

ای مُنَجِّمْ ، اگَرَت شَقِّ قَمَرْ ، باور شُد
بایَدَت بر خود و بر شَمس و قَمَر خندیدن

هَمچو غُنچه ، تو نَهانْ خَند و مَکُن هَمچو نَبات
وَقتِ اِشْکوفه ، به بالایِ شَجَر خندیدن

﴿۱۹۲﴾

چرا کوشَد مُسلمانْ، دَر مُسلمان را فَریبیدن؟
بَسی صَنْعت نمی‌باید ، پَریشان را فَریبیدن

بِدَرّیدی همه هامون ، زِ نَقْشِ لیلی و مَجْنون
ولی چَشمَش نمی‌خواهد ، گِرانْ‌جان را فَریبیدن

نمی‌آید دریغْ او را ، چو دریا گوهرافْشانی
ولیکِن تو رَوا داری، بِدین ، آن را فَریبیدن؟

مُعلِّم‌خانهٔ چَشمَش ، چه رَسْم آوَرْد در عالَم؟
که طَمْع افتاد موران را ، سُلیمان را فَریبیدن

دِلَم بِدْرید زَانْدیشه، شِکَسته گشته چون شیشه
که عقل از چه طَمَع دارد ، نَهان‌دان را فَریبیدن؟

بَرآمَد عالَم از صیقل[2]، چو جَنْدَرخانه[3] شُد گیتی
که بِشْنیدند کاو خواهد ، مَلیحان[4] را فَریبیدن

هر اندیشه که بَرْجوشَد، رَوان گردد پِیِ صیدی
نَمَک‌ها را هَوَس چِبْوَد؟ نَمَکدان را فَریبیدن

---

۱ – باران
۲ – زداینده ، زدایندگی
۳ – رختشویخانه
۴ – خوب صورتان

پلیدی را بیآموزد، بر آبِ پاکْ اَفْزودن ‌‌ ‌‌ ‌‌ کلیدی را بیآموزد ، کلیدان را فَریبیدن
چه گوناگون می‌داند، شِکَنجه کردن آن قاهر! ‌‌ ‌‌ ‌‌ چه رَغْبَت دارد آن آتش، سِپَندان را فَریبیدن!

﴿۱۹۳﴾

چرا مُنْکِر شدی ، ای میرِ کوران؟ ‌‌ ‌‌ ‌‌ نمی‌گویم که مَجنون را مَشوران!
تو می‌گویی که : بِنْما غیبیان را ‌‌ ‌‌ ‌‌ سَتیران[1] را ، چه نِسْبَت ، با سُتوران[2]؟
دَرین دریا ، چه کَشتیّ و چه تَخته ‌‌ ‌‌ ‌‌ دَرین بَخشِش ، چه نزدیکان ، چه دوران
عَدَم دریاست و این عالَمْ ، یکی کَف ‌‌ ‌‌ ‌‌ سُلَیمانی‌ست و این خَلْقان، چو موران
زِ جوشِ بَحْر آید ، کَفْ به هستی ‌‌ ‌‌ ‌‌ دو پاره کَف بُوَد ، ایران و توران
در آن جوشِش بگو ، کوشش چه باشد؟ ‌‌ ‌‌ ‌‌ چه می‌لافَند از صَبر ، این صَبوران؟
ازین بَحْرند ، زِشتان گشته نَغْزان ‌‌ ‌‌ ‌‌ ازین موج‌اند ، شیرین گشته شوران
نَپَردازی به من ، ای شَمسِ تبریز! ‌‌ ‌‌ ‌‌ که در عشقَت هَمی‌سوزند حوران

﴿۱۹۴﴾

چراغِ عالَم اَفروزَم نمی‌تابد ، چُنین روشن ‌‌ ‌‌ ‌‌ عَجَب! این عیبْ از چَشم است وَ یا از نورْ یا روزَن؟
مَگَر گُم شُد سَرِ رِشته؟ چه شُد آن حالِ بُگْذشته؟ ‌‌ ‌‌ ‌‌ که پوشیده نمی‌مانَد، دَر آن حالَت، سَرِ سوزن؟
خُنُک آن دَم که فَرّاشِ فَرَشْنا، اَنْدَرین مسجد ‌‌ ‌‌ ‌‌ دَرین قنْدیلِ دل ریزَد ، زِ زَیتونِ خدا ، روغن
دِلا در بوتهٔ آتش دَرآ، مَردانه بِنْشینْ خوش ‌‌ ‌‌ ‌‌ که از تأثیرِ این آتش ، چُنان آیینه شُد آهن
چو ابراهیم در آذر ، دَرآمَد هَمچو نَقْدِ زَر ‌‌ ‌‌ ‌‌ بِرویید از رُخِ آتش، سَمَن‌زار و گُل و سوسن
اگر دل را ازین غوغا، نیآری اَنْدَرین سودا ‌‌ ‌‌ ‌‌ چه خواهی کرد این دل را؟ بیا بِنْشین بگو با من
اگر در حَلْقهٔ مَردان ، نمی‌آیی زِ نامَردی ‌‌ ‌‌ ‌‌ چو حَلْقهٔ بر دَرِ مَردان ، بُرون می‌باش و دَر می‌زن
چو پیغمبر بِگُفت: اَلصُّومُ جُنَّة[3] ، پس بگیر آن را ‌‌ ‌‌ ‌‌ به پیشِ نَفْسِ تیرانداز، زِنْهار ، این سِپَر مَفْکن
سِپَر باید دَرین خشکی ، چو در دریا رَسی ، آن‌گه ‌‌ ‌‌ ‌‌ چو ماهی بر تَنَت رویَد ، به دَفْعِ تیرِ او ، جوشن
چو مَردان‌گر شَوی‌طالب،به بحرِعشقِ‌شمس الدّین ‌‌ ‌‌ ‌‌ به کف آری دُرِ معنی، شَوی فارغ ز فکر و ظَنّ

---

۱ – پاکدامنان
۲ – حیوانات چهار پا
۳ – روزه سپر گناهان است.

﴿۱۹۵﴾

چند بوسه وَظیفه تعیین کُن   به شِکَرْ خنده‌ایم ، شیرین کُن
آن دِلَت را خدایْ نَرم کُناد!   این دُعایِ خوش است ، آمین کُن
مَگَر این را به خواب خواهم دید   من بِخُسبَم ، کِنارْ بالین کُن
ای فُسونِ اَجَلْ ، فِراقِ لَبَت   رُو فُســـونِ مَسیحْ‌آیین کُن
عَرصهٔ چَرخْ ، بی تو تَنگ آمد   هین بُراقِ وصال را زین کُن
حُسْن داری، وَفاست لایِقِ حُسن   حُسن را با وَفا ، تو کابین[1] کُن
چون بمیرم، تو رَحْم خواهی کرد   آنچه آخِر کُنی ، تو پیشین کُن
حاجیان مانده‌اند از رَهِ حَج   داروِی اُشتُرانِ گَرگین کُن
تا به کعبهٔ وصالِ تو برسند   چارهٔ آب و زاد و خُرجین کُن
ای دو چَشمِ جهانْ ، به تو روشن   این جهان را ، تو آن جهان‌بین کُن
از تَجَلّیِّ آفتابِ رُخَت   چَشمِ دل را ، چو طورِ سینین کُن
بَس کُنم، شُد زِ حَدّ ، گُستاخی   من کِه باشم که گویَمَتْ این کُن؟
گَر نَبود این سُخَن ، زِ من لایِق   آنچه آن لایِق است ، تَلْقین کُن
شَمسِ تبریز، بر اُفُق بِخْرام   گوشمالِ هِلال و پَـــروین کُن

﴿۱۹۶﴾

چند گُریزی ای قَمَر ! هر طَرَفی ، زِ کویِ من؟   صیدِ تُوایِم و مُلْکِ تو، گَر صَنَمیم[2] و گَر شَمَن[3]
هر نَفَس از کَرانه‌ای، ساز کُنی بَهانه‌ای   هر نَفَسی بُرون کَشی ، از عَدَمی ، هزار فَن
گرچه کَثیفْ‌مَنْزِلَم ، شُد وَطَنِ تو این دِلَم   رَحْمتِ مؤمنی بُوَد ، میل و محَبَّتِ وَطَن
دُشمنِ جانِ کَس نِیَم، گرچه که بَسْ مُقَصِّرَم   هیچ کسی بُوَد شَها، دشمنِ جانِ خویشتن؟
مُطربِ جمعِ عاشقان، بَرجِه و کاهِلی مَکُن   قِصّهٔ حُسنِ او بگو، پَردهٔ عاشقانْ بِزَن
هَمچو چَهی‌ست هجْرِ او، چون رَسَنی‌ست ذِکْرِ او   در تَکِ چاهْ یوسُفی، دستْ زنان ، دَرآن رَسَن
ذوقْ زِ نیشِکَر بِجو، آن نِیِ خُشک را مَخا   قصهٔ حُسنِ او طَلَب ، چاره بجو زِ بوالْحَسَن

---

۱ – مهریه
۲ – صنم = بت
۳ – بت پرست

گَر تو مُرید و طالِبی، هست مُرادِ مَطْلَقْ او[1]   وَرْ تو اَدیمِ طائفی، هست سُهیلْ در یَمَن

آن دَمْ کآفتابِ او ، روزیِ نور می‌دَهَد   ذَرّه به ذَرّه را نِگَر، نورْ گرفته در دَهَن

گرچه گُلِ لَطیف و تَر ، زَرق گرفته بیش‌تر   لیک رسید اندکی ، هم به دَهانِ یاسَمَن

عُمر و ذَکاء و زیرکی، داد به هِنْدوان اگر   حُسن و جَمال و دِلْبَری، داد به شاهِدِ خُتَن[2]

مُلکْ نَصیبِ مِهتَران، عشقْ نَصیبِ کِهتَران   قَهرْ نَصیبِ تیغ شُد، لُطفْ نَصیبهٔ مِحَن[3]

شَهْدِ خدایْ هر شبی، هست نَصیبهٔ لَبی   هَمچو کَسی که باشدش ، بسته به عَقْدِ چار زن

تا که بُوَد حَیاتِ من، عشقْ بُوَد نَباتِ من   چون که درآن جهان رَوَم، عشقْ بُوَد مرا کَفَن

مُدمِنِ‌خَمْرم[4] و مرا ، مَستیِ باده کم کُند   نازک و شیرخواره‌اَم، دور مَکُن زِ من لَبَن

چونکه حَریفِ غَم شَوَم، عشقْ نَدیمی‌اَم کُند   عشقْ زُمرّدی بُوَد، باشد اژدَها حَزَن

گفتم من به دل : اگر ، بَست رَهَت غبارِ غَم   باده و نُقل آرَمَت، شمع و نَدیمِ خوشْ ذَقَن

گفت دِلَم : اگر جُز او، سازی شمع و ساقی‌اَم   بر سَرِ بام و بابْ زَن ، جام و کَباب و بابْزن[5]

گفتم : ساقی اوست و بَسْ، لیک به صورتِ دِگَر   نیک بِبینْ ، غَلَط مَکُن، ای دلِ مَستِ مُمْتَحَن

بس کُن ازین بَهانه‌ها، وامِ هوایِ او بِدِه   تا نَبُوَد قُماشِ جان ، پیشِ فِراقْ مُرتَهَن

گفت: اگر تو صادقی ، در رهِ عشقِ شمس دین   چاکر مرتضی شَوی ، هچو اُوِیْسْ در قَرَن[6]

رایَتِ عشقِ شمس دین ، بَر زَن ازین حدیثِ ما   نور دهد حدیثِ تو ، همچو سهیلْ در یَمَن

﴿۱۹۷﴾

چند نَظّارهٔ جهان کردن؟   آب را زیرِ کَهْ نَهان کردن؟

---

۱ – این ابیات بیانگر شمه‌ای از اسرار وجود حضرت ابوالحسن علی "ع" است آنجا که آن حضرت را چاره بیچارگان و مراد مطلق هستی بیان نموده و شگفت تر اینکه ذکر نام ایشان مایه نجات آدمی از چاه تاریک دنیا بوده و همچنین توسل به آن حضرت ، چارهٔ رفع تمام گرفتاریهاست .

۲ – زیباروِیِ چین

۳ – جمع محنت

۴ – مَدمَنِ خَمْر = دائم الخمر

۵– سیخ کباب

۶ – اشاره به جناب "اُوِیْس قَرَنی" صحابی مشهور حضرت رسول اکرم "ص" دارد که از پیروان مخلص و جانفدای حضرت علی"ع" نیز بوده است .

رنج گوید که: گنج آوَرْدَم — رنج را باید اِمْتِحان کردن
آن کِه از شیرْ، خون رَوان کردهست — شیرْ داند، زِ خونْ روان کردن
آسْمان را چو کرد هَمچون خاک — خاک را داند آسْمان کردن
بعد ازین، شیوهٔ دِگَر گیرم — چند بیگارِ[1] دیگران کردن؟
تیز بَرداشتی تو، ای مُطرب — این به آهستگی توان کردن
این گِران زَخْمه‌ای‌ست، نَتْوانیم — رَقْص بَر پَردهٔ گِران کردن
یک دو اَبریشَمَک فروتَر گیر — تا توانیم فَهْم آن کردن
اندک اندک زِ کوهْ، سنگ کَشَند — نَتوان کوه را کَشان کردن
تا نبینند، جانِ جان ها را — کِیْ تَوان سَهْلْ، تَرکِ جان کردن؟
بِنما ای ستاره، کَانْدرْ ریگ — نَتَوان راهْ، بی‌نشان کردن
مدتی خو کُنیم، با خَمُشی — چند زین، رازِ دل بیان کردن؟
شمس تبریز! رحمتی فرمایْ — تا به کِیْ، عزمِ این و آن کردن؟

﴿۱۹۸﴾

چندان بِگَردم گِردِ دِل، کَزْ گَردشِ بسیارِ من — نِی تَنْ کَشانَد بارِ من، نِی جانْ کُنَد پیکارِ من
چندان طَوافِ جان کُنم، چندان مَصافِ کان کُنم — تا بُگْسلَد یک‌بارگی، هم پودِ من، هم تارِ من
گَر تو لَجوجی سَخت‌سَر، من هم لَجوجَم ای پسر — سَر می‌نَهَد هر شیرِ نَر، در صبرِ پا اَفْشارِ من
تَن چون نگردد گِردِ جان، با مَشْعَلِ چون آسْمان — ای نُقطهٔ خوبیّ و کَش[2]، در جانِ چون پَرگارِ من
تا آب باشد پیشوا، گردان بُوَد این آسیا — تو بی‌خَبَر گویی که: بَسْ، که آرْد شُد خَروارِ من
او فارِغ است از کارِ تو، وَزْ گندم و خَروارِ تو — تا آب هستْ او می‌طَپَد، چون چَرخْ در اسرارِ من
غَربیلم اَنْدَر دستِ او، در دستْ می‌گردانَدَم — غَربیل کردن کارِ او، غَربیل بودن کارِ من
نی صِدْق مانْد و نی ریا، نی آبْ مانْد و نی گیا — وآن‌گَهْ بِگُفتم: هین بیا، ای یارِ گُل رُخسارِ من
ای جانِ جانِ مَستِ من، ای جَسته اندر دستِ من — مَشْکَنْ، ببین اِشْکَستِ من، خیز ای سِپَهْسالارِ من
ای جانِ خوش‌رَفتارِ من، می‌پیچ پیشِ یارِ من — تا گویَدَت دِلْدارِ من: ای جان و ای جانْدارِ من

۱– بیگاری
۲ – مخفف دلکش، زیبا

مِثْلِ گَلابِه‌ست[1] این تَنَم ، حَق می‌تَنَد، چون تَن زَنَم
تا چه گلوله ام می‌کُند ، او زین گَلابِه تارِ من
پنهان بُوَد تار و کَشش، پیدا گَلافه گَرْدِشَش
گوید: گَلافه کِیْ بُوَد ، بی‌جَذبه پیکارِ من؟
تَنْ چون عِصابه[2]،جانْ چو سَر،کآن هست پیچان گِردِ سَر
هر پیچْ بر پیچِ دِگَر، تو توست، چون دَستارِ من
ای شَمسِ تبریزی طُری[3]، گاهی عِصابه گَهْ سَری
تَرسَم که تو پیچی کُنی ، در مَغْلَطهٔ دیدارِ من

﴿۱۹۹﴾

چو آمد رویِ مَهْرویَم، کِه باشم من؟ کِه باشم من؟
چو زایَد آفتابِ جانْ، کجا مانَد شبْ آبِستَن؟
چه باشد خارِ گِریانْ‌رو ، که چون سورِ[4] بهار آید؟
نگیرد رنگ و بویِ خوش، نگیرد خویِ خندیدن؟
چه باشد سنگِ بی‌قیمت، چو خورشید اَنْدَر او تابَد؟
که از سنگی بُرون نآیَد، نگردد گوهرِ روشن؟
چو باشد شیر نوزاده، زِ یک گُربه زَبون باشد
چو شیرِ شیر آشامَد، شود او شیرِ شیراَفْکَن
یکی قَطرهٔ مَنی بودی مَنی‌انداز کَردَت حق
چو سیمابی بُدی ، وَزْ حَقْ شُدَه‌سْتی، شاهِ سیمین‌تَن
مَنیِّ دیگری داری، که آن بَحْر است و این قَطره
قُراضه است این مَنیِّ تو، وَ آن مَنْ هست، چون مَعدَن
مَنیِّ حَق شود پیدا، مَنیِّ ما فَنا گردد
بِسوزَد خِرمَنِ هستی، چو ماهِ حَق کُند خِرمَن
گرفتم دامَنِ جان را، که پوشیده‌ست تَشریفی
که آن را نی گَریبان است و نی تیریز[5] و نی دامَن
قَبایِ اَطْلَسِ مَعنی، که بَرقَشْ کُفرْسوز آمد
گَر این اَطْلَس هَمی خواهی، پَلاسِ حِرص را بَرکَن
اگر پوشیدم این اَطْلَس، سُخَن پوشیده گویم بَسْ
اگر خود صد زبان دارم، نگویم حرفْ چون سوسَن
چُنین خِلْعَت بُدَش در بَر، که نامش کرد مُدَّثِر
شعارش صورتِ نَیِّر، دِثارش[6] سیرتِ اَحْسَن
خمش کن تا که شمس‌الدینْ بگوید،حرفِ نیک:آمین
که لفظش دُرفشان آمد ، ز فضلِ خالقِ ذوالْمَنّ

﴿۲۰۰﴾

چو اُفتم من زِ عشقِ دل، به پایِ دِلْرُبایِ من
از آن شادی بیآید جان، نهان اُفْتَد به پایِ من
وَگَر روزی در آن خِدمَت ، کُنم تَقصیر، چون خامان
شود دلْ خَصْمِ جانِ من، کُند هِجْرانْ سِزایِ من

---

۱ – کلابه = کلاف

۲ – عمامه ، دستار

۳ – زلف

۴ – مهمانی

۵ – دامن

۶ – دثار = لباسی که روی لباسهای دیگر بر تن کنند .

سَحرگاهان دُعا کردم، که این جانْ باد، خاکِ او	شنیدم نَعْرهٔ آمین زِ جان، اَنْدَر دُعایِ من
چگونه راه بُرد این دل، به سویِ دِلْبَرِ پنهان؟	چگونه بویْ بُرد این جان، که هست او جانْفَزایِ من؟
یکی جامی به پیش آوَرْد، من از ناز گفتم: نی	بِگُفتا: نی مگو ، بِسْتان ، برایِ اِقْتِضایِ من
چو یک‌قطره چشیدم من، ز ذوقْ،اندر کشیدم من	یکی رطلی که شد بویَش، درین ره، رهنمایِ من
چو از صافَش چَشیدم من، مرا دَر داد یک دُردی	یکی دُردی گِرانْ خواری، که کامل شُد صَفایِ من

(۲۰۱)

چو دیدم چهرهٔ زیبایِ مستان	شنیدم بانگِ هوی و هایِ مستان
صَلا زد ساقیِ تقدیس، گفتا:	بیا در مجلسِ هیهایِ مستان
که اینجا کام و دل یابی ، به تحقیق	ز جامِ جانِ روح‌افـــــزایِ مستان
بیا پرواز کُن ، در باغِ وحدت	اگر داری سَر و پَروایِ مستان
درآمد ســــــاقی و دَرْداد جامی	ز خُمّ و ساغَر و صَهبایِ مستان
چو خوردم مِیْ ، بخواندَم سِرِّ توحید	به کامِ جان ، ز سَر تا پایِ مستان
بگفتم : نیســـــتم ، پروایِ عالَم	به غیر از صحبتِ زیبایِ مستان
بِخور صوفی ، اگر با عقل و هوشی	به کام و جانِ خود ، حَلوایِ مستان
نَه مستِ بادهٔ انگورم ، آن مست	که حق جویَند ، بی‌غوغایِ مستان
ز جامِ عشقِ شمس‌الدّین، طلب کن	دَمادَم ساغر و مینایِ مستان
ببین ، گر دیده‌ای داری ، زمانی	صفایِ دل ، تو از سیمایِ مستان
خَمُش کُن، تا صدفْ وارَت، ببخشد	هزاران گوهر از دریایِ مستان
بخوان مستانه این اَبیات ، گر تو	ز جان و دل شدی ، مولایِ مستان

(۲۰۲)

چون بِبینی آفتاب، از رویِ دِلْبَر یاد کُن	چون بِبینی ابر را، از حالِ چاکَر یاد کُن
چون بِبینی ماهِ نو را هَمچو من بُگْداخته	از برایِ جانِ خود، زین جانِ لاغَر یاد کُن
دَر نِگَر در آسْمان ، وین چَرخِ سَرگَردان بِبین	حالِ سرگَردانِ این بی‌پا و بی‌سَر یاد کُن
چون گُلِ سوری ببینی ، خَدِّ رنگینش نگر	چون ببینی زعفران را ، رویِ چون زَر یاد کن
چون جهانْ تاریک بینی ، از سپاهِ زَنگْ شب	از اسیرانِ شبِ هِجْرانِ کافَر یاد کُن
چون بِبینی نَسْرِ طائر ، بر فَلَکْ پُر آتشین	زآتَشِ مُرغِ دلِ ، سوزیده شَهپَر یاد کُن
چون بِبینی بر فَلَک ، مِرّیخِ خون‌آشام را	چَشمِ مِرّیخیِّ خون‌آشامِ پُر شَرّ یاد کُن

چشمِ بُگْشا ، رویِ ما را بِنْگر اندر آفتاب
وآنگه از دَردِ فِراق و هِجرِ غمخوار یاد کن

لب بِبَند و خُشک آر و هرچه بینی، خُشک و تَر
در لب و چَشمَم‌نگَر ، زآن خُشک و زین تَر یاد کُن

چون ببینی رویِ شمس الدّینِ تبریزی دلا
آفتابْ‌آسایْ ، از آن ماهِ انوَر ، یاد کن

﴿۲۰۳﴾

چون جانْ تو می‌سِتانی، چون شِکَّر است مُردن
با تو زِ جانِ شیرین، شیرین‌تَر است مُردن

بَردار این طَبَق را، زیرا خلَیلِ حَق را
باغ است و آبِ حَیوان، گَر آذر است مُردن

این سَر به سانِ مُردن، وآن سَر به سانِ زادَن
زآن سَرکشی نمیرد، نی زین سَر است مُردن

بُگْذار جسم و جانْ شُو، رَقْصان بِدآن جهانْ شو
مَگْریز اگر چه حالی، شور و شَر است مُردن

وَٱللهُ به ذاتِ پاکَش، نُه چَرخْ گشت خاکَش
با قَندِ وَصلْ هَمچون ، حَلْواگر است مُردن

از جانْ چرا گُریزیم؟ جان است جانْ سِپُردن
وَزْ کان چرا گُریزیم؟ کانِ زَر است مُردن

چون زین قَفَس بِرَستی، در گُلْشَن است مَسکَن
چون این صَدَف شِکَستی، چون گوهر است مُردن

چون حَقْ تو را بِخوانَد، سویِ خودت کَشانَد
چون جَنَّت است رفتن، چون کوثَر است مُردن

مرگ آینه‌ست و حُسنَت ، در آینه دَر آمَد
آیینه بَر تو گوید: خوش مَنْظَر است مُردن

گَر مُؤمنیّ و شیرین، هم مؤمن است مرگت
وَرْ کافریّ و تَلْخی، هم کافَر است مُردن

گَر یوسُفیّ و خوبی ، آیینهٔ حیاتی
وَرْنی در آن نِمایش، هم مُضْطَر است مُردن

خامُش که خوش‌زَبانی ، چون خِضْرِ جاودانی
کَزْ آبِ زندگانی، کور و کَر است مُردن

﴿۲۰۴﴾

چون چَنگ شُدم جانا! آن چَنگْ ، تو دَر وا کُن
صد جان به عِوَض بِسْتان، وآن شیوه، تو با ما کُن

عیسیِ چو تویی ما را ، هم‌کاسهٔ مَریَم کُن
طَنْبورِ دلِ ما را ، هم‌نالهٔ سُرنا کُن

دستی بِنِهْ ای چَنگی، بر نَبْضِ چُنین پیری
وآن خونِ دلِ رَزْ[1] را، در ساغَرِ صَهْبا کُن

جَمعیَّتِ رِنْدان را، بر شاهِدِ نَقْدی زن
وَرْ زُهدْ سُخَن گوید، تو وَعده به فردا کُن

دیوانهٔ مَستی را، خواهی که بِشورانی
زنجیرِ خودم بِنْما، وَزْ دور تماشا کُن

دیدم زِ تو من نَقْشی، بر کالْبدی بَسته
جان گفت : عَلی ٱللهُ گو ، دل گفت: عَلالا کُن

زآن روزْ ، مَنِ مِسکین، بی‌عقل شُدم بی‌دین
زآن زُلْفِ خوشِ مُشکین، ما را تو چَلیپا[2] کُن

---

۱ – درخت انگور

۲ – کنایه از زلف معشوق است که به شکل صلیبْ آویخته باشد.

زُنّار بِبَند ای‌دل، در دِیْر بِکُن مَنْزِل   زآن راهِبِ پُر حاصل، یک بوسه تَقاضا کُن
زآن مُشکِ سَرِ زلفش، خجلتْ دِهْ عَنبر را   ای خواجهٔ حلوائی ، زین شهد، تو حلوا کن
در چهرهٔ مَخْدومی، شَمسُ اَلْحَق تبریزی   گَر رغْبَتِ ما داری، این قِصّهٔ غَرّا کُن

﴿۲۰۵﴾

چون خوش و خرّم شدم ، وقت گُلْ اندر چمن   گُلبُنِ رعنا و یار ، ساقیِ زیبایِ من
پیشِ رخِ آن نگار ، سجده‌کنان آمدند   از طرفی ارغوان ، سویِ دگر یاسمن
باده چو او روحْ بخش ، جُرعه چو منْ اَشکبار   صبحْ چو او در نشاط، شمعْ چو من در لگن
رُو غزلی می‌سُرا ، سویِ چمن می‌نگر   رُو طَربی می‌فَزا ، شاخِ گُلی می‌شکن
حالت از آن‌سان چو من ، همچو چراغی برآن   جانِ جهان پیشِ او ، جامِ گِران در دهن
گشت چو بُستان ز باد ، نعره‌زنان شد دَوان   با رخِ چون آفتاب ، فتنهٔ هر مرد و زن
چنگْ فَرا دَست کرد ، تا غزل آغاز کرد: کِای لبِ لعلِ تو را بنده، عقیقِ یَمن
رویِ تو و مویِ توست ، آن‌که ازو گشته است   رویْ زَنانْ خاص و عام، مویْ کَنانْ مرد و زن
ریختهٔ لعلِ توست ، گوهرِ آبِ حیات   سوختهٔ زلفِ توست ، نالهٔ مُشکِ خُتن
سَروِ رَوانم تویی ، بی‌تو توان زیستن؟   جانِ جهانم تویی ، بی‌تو توان زیستن؟
طلعتت ای‌شاهِ دین ! مفخرِ تبریزیان   جانِ مرا نور داد ، از اثر ذُوالْمِنَن

﴿۲۰۶﴾

چون دلْ جانا ! بِنِشین بِنِشین   چون جانْ بی‌جا، بِنِشین بِنِشین
بِلَکا و لَکا ، کم کُن یَغما   ای خوش‌سیما! بِنِشین بِنِشین
عُمری گشتی، هَمچون کَشتی   اَنْدَر دریا، بِنِشین بِنِشین
افلاطونـــی ، جالینوســـی   بِشْکَن صَفرا، بِنِشین بِنِشین
چون مِیْ چون مِیْ، تَلْخی تا کِی؟   هَمچون حَلْوا، بِنِشین بِنِشین
خونم خوردی، تَرکم کردی   یک دَم بازآ، بِنِشین بِنِشین
تا کِی لالا، سوزد ما را؟   بی او تنها، بِنِشین بِنِشین
هَمچون میزان[1]، گشتـــی لَـرزان   هَمچـون جـــوزا[2]، بِنِشین بِنِشین

---

۱ – ماه مهر ، ترازو
۲ – ماه خرداد

دَفعَم جویی، فردا گویی　　پیش از فردا، بِنِشین بِنِشین
هَمچون کوثَر، صافی خوش‌تَر　　بی‌هر سودا، بِنِشین بِنِشین
یارِ نَغزَم ، اَندَر مَغزَم　　هَمچون صَهْبا[1]، بِنِشین بِنِشین
هانْ ای مَه‌رو ، بَرگو بَرگو　　ای جانْ‌افزا، بِنِشین بِنِشین

﴿۲۰۷﴾

چو خیالِ تو دَر آیَد ، به دِلَمْ ، رَقص کُنان　　چه خیالاتِ دِگَر ، مَست دَرآیَد ، به میان
گِردْ بَر گِردِ خیالَش ، همه در رَقص شوند　　وآن خیالِ چو مَهِ تو ، به میانْ چَرخ‌زَنان
هر خیالی که درآن دَمْ ، به تو آسیب زَنَد　　هَمچو آیینه ، زِ خورشید بَرآیَد لَمَعان[2]
سُخَنم مَست شود ، از صِفَتیّ و صد بار　　از زَبانَم به دِلَم آید و ، از دلْ به زبان
سُخَنم مَست و دِلَم مَست و خیالاتِ تو مَست　　همه بر هَمدِگَر اُفتاده و دَر هَم نِگَران
همه بر هَمدِگَر از بَسْ که بِمالَند دَهَن　　آن خیالاتْ بِه هَم دَرشِکَنَد او زِ فَغان
همه چون دانهٔ انگور و دِلَم چونْ چرخ است　　همه چون بَرگِ گُلاب و دلِ من هَمچو دُکان
زِ صَلاحِ دل و دین ، زَر بَرَم و زَر کوبَم[3]　　تا مُفَرَّح شود آن را ، که بُوَد دیدهٔ جان

﴿۲۰۸﴾

چه باشد پیشهٔ عاشق، به جُز دیوانگی کردن؟　　چه باشد نازِ معشوقان، به جُز بیگانگی کردن؟
زِ هر ذَرّه بیآموزید ، پیشِ نورْ بَرجَستن　　زِ پَروانه بیآموزید ، این دیوانگی کردن
چو شیران پای بیرونْ نِه ، نه اوَّل بین و نه آخِر　　که آید نَنگْ شیران را، زِ روبَهْ شانگی[4] کردن
سَرافرازست کُهْ ، لیکِن ، نداند ذَرّه پاشیدن　　چه گویم باز را لیکِن ، کجا پَروانگی کردن؟
اگر افیون کُند مستی ، کُند عشاق را هستی　　کند اَفهام را جَستی ، کجا شَه‌دانگی کردن؟
به پیشِ تیرْ چون اِسْپَر، برهنه زَخْم را جُستن　　میانِ کوره با آتش، چو زَر هم‌خانگی کردن
گَر آبِ جویْ شیرین است، ولی کو هیبَتِ دریا؟　　کجا فَرزینِ شَهْ بودن؟ کجا فَرزانگی کردن؟
تویی پیمانهٔ اسرار، چَشم و گوش را بَربَند　　نَتانَد کاسهٔ سوراخ، خود پیمانگی کردن

---

۱ – شراب
۲ – درخشیدن
۳ – مقصود صلاح الدین زرکوب است.
۴ – حیله گری و نیرنگ بازی

اگر باشد شبی روشن، کجا باشد به جایِ روز؟ وَگَر باشد شَبَه[1] تابان، کجا دُردانگی[2] کردن؟
چو شمس الدین تبریزی ، برافشانَد ز رخْ زلفی شود عشاق را روشن ، از آن فرزانگی کردن

﴿۲۰۹﴾

چه دانستم که این سودا ، مرا زین‌سان کُند مَجنون دِلَم را دوزخی سازد، دو چَشمَم را کُند جیحون؟!
چه دانستم که سیلابی ، مرا ناگاه بِرْبایَد چو کَشتی‌اَم دَرآندازد ، میانِ قُلْزُمِ پُرخون؟!
زَنَد موجی بر آن کَشتی، که تَختهْ تَختهْ بِشْکافَد که هر تَخته فرو ریزد ، زِ گَردش‌هایِ گوناگون
نَهنگی هم بَرآرَد سَر ، خورَد آن آبِ دریا را چُنان دریایِ بی‌پایان ، شود بی‌آبْ ، چون هامون
شِکافَد مغزِ آن هامون ، نَهنگِ بَحرْ فَرسا را کَشَد در قَعْرْ ناگاهان ، به دستِ قَهرْ چون قارون
چو این تبدیل‌ها آمد، نه هامون مانْد و نی دریا چه دانم منْ دِگَر چون شُد؟ که چونْ غَرق است در بی چون
چه‌دانم‌هایِ بسیار است، لیکِن من نمی‌دانم که خوردم از دَهان‌بَندی، در آن دریا ، کَفی اَفْیون
هزاران دین و دانش را به یک جرعه کُند حیران چه میگویم ، چه میدانم ، از این سیلابِ گوناگون؟
مگر باشد خیالِ او ، رفیقِ حُسن و خالِ او که شد عقلم عِقالِ[3] او، شدم پیچیده چون عُرجون[4]
هزاران عقل و اندیشه، شود حیران در آن بیشه چو آید شاه ، در بیشه ، بتابد نور از گردون
زهی دریایِ پُر گوهر ! زهی اَعلایِ پُر اختر زهی گلزارِ پُر عبهر[5] ! که هر دم میشود افزون
بیآید شاهْ شمس الدین ، ز تبریزِ نِکو آئین شود تلخیِ ما شیرین ، شود روهایِ ما گُلگون

﴿۲۱۰﴾

چه دانی تو ، خَراباتی که هست ، از شش جهَت بیرون؟ خَراباتِ قدیم است آن و تو ، نو آمده اکنون
نباشد مُرغِ خودبین را ، به باغِ بی‌خودانْ پَرواز نشُد مَجنونِ آن لیلی، به جُزِ لیلیِّ صد مَجنون
هزاران مَجْلِس‌ست آن سو و این مَجْلِسْ، از آن سو تَر که این بی‌چون‌تَر است اَنْدَر ، میانِ عالَمِ بی‌چون
ببین پاهایِ آن شیران، در آن بیشه ، زَاجَل لَرزان کَزآن شیرِ اَجَل، شیران ، نمی‌میزند[6] اِلّا خون

---

۱ – مس زرد
۲ – دانه دُر ، یک دانه مروارید.
۳ – رشته ای که مردان عرب ، دورِ سر خود می بندند.
۴ – خوشه خمیدهٔ خرما
۵ – گل یاس و نرگس
۶ – میزیدن = بول کردن

بَسی سیمُرغِ رَبّانی ، که تَسْبیحَش اَنا اَلْحَق شُد — بِسوزَد پَرّ و بالِ او، اگر یک پَر زَنَد آن‌سون
وزیر و حاجِب و محمود ، اَیازی را شُده بنده — که آنجا کاو قَدَم دارد، بُوَد سَرهایِ مَردانْ دون
تو مَعْذوری‌در این حیرت،که‌آن‌جامی‌شود حیران — جُنَید و شیخ بَسطامی، شَقیق [1] و کَرخی و ذوالنّون
اَزیرا راه نَتْوان بُرد ، سویِ آفتابْ ، ای جان — مَگَر کآن آفتاب از خود ، بَرآیَد سویِ این هامون
مَگَر هم لُطفِ شَمسُ اَلدّینِ تبریزیتْ بِرْهانَد — وَگَرنی این غَزَل‌می‌خوان‌و بر خود می‌دَم‌این افُسون

﴿۲۱۱﴾

چه شِکَرْ داد عَجَب ! یوسُفِ خوبی ، به لَبان — که شُد اِدْریسَش ، قَیْماز [2] و سُلیمان ، بِلَبان [3]
به شِکَرخانهٔ او ، رفته بسی لبْشِکَران — مانده اَنْدَر عَجَبَش ، خیره همه بُواَلْعَجَبان
خَبَر اُفتاد که گُرگی ، طَمَعِ یوسُف کرد — همه گُرگان شُده از خجْلَتِ این گُرگ، شَبان
چه خوشی‌هایِ نَهانی‌ست، دَرآن دَرد و غَمَش — که رَمیدند زِ دارو، همه دَرمانْ طَلَبان
بس بُوَد هستیِ او ، مایهٔ هر نیست شُده — بس بُوَد مَستیِ او ، عُذْرِ همه بی‌اَدَبان
عارف از وَرزشِ اَسْبابْ ، بِدآن کاهِل شُد — که همان بی‌سَبَبی ، شُد سَبَبِ بی‌سَبَبان
خیز کِامْروز ، زِ اِقْبال و سعادتْ باری — طَرَب اَنْدَر طَرَب است ، از مَدَدِ بوطَرَبان
من برآن بودم ، کَزْ جان و دلِ تَفْسیده [4] — باز گویم صِفَتِ عشقْ ، به روزان و شَبان
شَمسِ تبریزْ مرا دوش، هَمی گفت: خَموش — چون تو را عشقِ لَبِ ماست، نِگَه‌دار زبان

﴿۲۱۲﴾

چه نِشَستی دور ، چون بیگانگان؟ — اَنْدَر آ ! در حَلْقـــهٔ دیوانگان
شَرم چِبْوَد؟ عاشقی وآن‌گاهْ شَرم؟ — جان چه باشد؟ این هَوَس وآن‌گاه جان؟
می‌فُروشَد او به جانی ، بوسه‌ای — رُو بِخَر ، کآنْ رایگان است ، رایگان
آن کِه عشقش ، خانه‌ها بَرهَم زده‌ست — آمد اَنْدَر خانهٔ هَمسایگان
کَف برآوَرْده‌ست این دریا ، زِ عشق — سَر فُرو کرده‌ست آن مَهْ ، زآسْمان

---

۱ – ابوعلی شقیق بن ابراهیم بلخی، عارف معروف قرن دوم هـ. ق که مصاحب جناب ابراهیم ادهم نیز بوده است.

۲ – قطب الدّین قیماز، اَمیر الْاُمَرای یکی از خلفای عباسی که سال ها در قدرت بوده است.

۳ – بِلَبان = ابن محمد المنصور از شاهان ارمنیه درقرن هفتم ه ق.

۴ – گرم شده ، گداخته

ای بِبَسته خواب‌ها ، امشب بیا
خوابِ ما را بین، چو وَصلَتْ بی‌نشان

هر شَهی را ، بَندگانَش حارِس‌اند
شاهِ ما ، مَرْ بندگان را پاسْبان

شاهِ ما از خواب و بیداری بُرون
در میانِ جانِ ما، دامَن کَشان

اَنْدَرین شب می‌نمایَد صورتی
مَشْعله در دست، یارَبّ کیست آن؟

خوابْ جَست و شورَشْ اَفْزودن گرفت
یاد آمد پیـــل را ، هِندوستان

آتشِ عشقِ خدا ، بالا گرفت
تیرِ تَقدیرِ خدا ، جَست از کَمان

دانه ای ، کآن در زمینِ غیب بود
سَر زد و هَمچون درختی ، شُد عیان

بَرقْ جَست و آتشی زد ، در درخت
گشت آن آتشْ شِگَرف و بی‌اَمان

سَبزتَر می‌شُد زِ آتش ، آن درخت
می‌شِکُفت از برق و آتشْ گُلْسِتان

این درختانْ ، سَبزْ از آتش شَوَند
آب دارد این درختان را زیان

تا تویی پیدا، نهان گردد درخت
او شود پیدا، چو تو گَردی نَهان

شَمسِ تبریز است باغِ عشق را
هم طَراوت ، هم نَما ، هم باغْبان

﴿ ۲۱۳ ﴾

چهار روز بِبودم ، به پیشِ تو مِهْمان
سه روزِ دیگر ، خواهم بُدَنْ ، یَقین می‌دان

به حَقِّ این سه و آن چار ، رو تُرُش نکُنی
که تا نَیُفتَد این دل ، به صد هزار گُمان

به هر طَعامْ خوشَم من ، جُز این یکی تُرشی
که سخت این تُرُشی ، کُنْد می‌کُنَد دندان

که جُمله این تُرشی‌ها، بِدآن گُوار شود
که تو تُرُش نکُنی رویْ، ای گُلِ خندان

گُشایْ آن لَبِ خندان ،که آن گُوارشِ ماست
که تَعبیه‌ست دو صد گُلْ شِکَر، در آن

تُرُش مَکُن ، که نخواهد تُرُش شدن ، آن رو
که می‌دَهَد مَدَدِ قَند ، هر دَمَش ، رَحْمان

چه جایِ این که اگر ، صد هزار تَلْخ و تُرُش
به نَزدِ رویِ تو اُفْتَد، شود خوش و شادان؟

مَگَر به روزِ قیامَت ، نَهان شود رویَت
وَگَرنَه دوزخْ ، خوش‌تَر شود ، زِ صَدْرِ جِنان

اگر میانِ زمستانْ ، بهارِ نو خواهی
دَرآ به باغِ جَمالَت، درخت‌ها بِفْشان

به روزِ جمعه چو خواهی ، که عیدها بینند
بَرآیْ بر سَرِ مِنْبَر، صِفاتِ خود بَرخوان

غَلَط شُدم که تو گر ، بَرْ رَویِ به مِنْبَرْ بَر
پَری بَرآرَد مِنْبَر، چو دلْ شود پَرّان

مرا به قَند و شِکَرهای خویش ، مِهْمان کُن
عَلَف مَیآوَر، پیشَم مَنِه، نِیَم حیوان

فرشته از چه خورَد؟ از جَمالِ حَضرتِ حَق
غذای ماه و ستاره، زِ آفتابِ جهان

غذایِ خَلْق در آن قَحْطْ ، حُسنِ یوسُف بود
که اهلِ مصر رَهیده بُدَند ، از غَمِ نان

خَمُش کُنم که دِگَربار یار می‌خواهد ‌ ‌ ‌ که دَر رَوَم به سُخَن، او بُرون جَهَد ، زِ میان
غَلَط ، که او چو بِخواهَد ، که از خَرَم فکَنَد ‌ ‌ ‌ حَذَر چه سود کُند ، با گرفتنِ پالان؟
مَگَر هَمو بِنمایَد ، رَهِ حَذَر کردن ‌ ‌ ‌ همو بِدوزَد اَنبان، هَمو دَرَد اَنبان
مرا سُخَن همه با اوست، گرچه در ظاهر ‌ ‌ ‌ عِتاب و صُلْح کُنم ، گرمْ ، با فُلان و فُلان
خَمُش که تا نَزَنَد ، بر چُنین حَدیثْ ، هوا ‌ ‌ ‌ از آنکه بادِ هویٰ نیست ، مَحْرَمِ ایشان

﴿۲۱۴﴾

چهار شعر بِگُفتم ، بِگُفت : نی ، بِهْ ازین ‌ ‌ ‌ بلیٰ وَلیکْ ، بِــــدِه اَوّلا ، شَرابِ گُزین
بِدِه به خَمْسِ مُبارک[1] ، مرا شِشُمْ جامی ‌ ‌ ‌ بگو: بگیر و دَرآشام ، خَمْسْ تا خَمْسین
غَزالِ خویش به من دِهْ، غَزَل زِ من بِسْتان ‌ ‌ ‌ نِمایْ چهرهٔ شَعرِیت[2] و شِعرِ تازه بِبین
خُمارْ شِعر نگویم، خُمارِ من بِشِکَن ‌ ‌ ‌ بِدآن مِیْ ای که نَگُنجَد ، در آسْمان و زمین
سِتیزه‌رویْ مرا ، لُطف و دِلْبَرِیِّ تو کرد ‌ ‌ ‌ وَگرنه سختْ اَدَبْناکْ بودم و مِسکین
هزار ساله اَدَب را ، به یک قَدَحْ بِبَری ‌ ‌ ‌ شرابِ عشقِ تو نَگْذاشت ، دیدهٔ شَهْ‌بین
زِ سایهٔ تو جهان ، پُر زِ لیلی و مَجنون ‌ ‌ ‌ هزار وِیس بِسازَد ، هزار چونْ رامین
وَگرنه سایه نمودی ، جَمالِ وَحدتِ تو ‌ ‌ ‌ دَرین جهان ، نه قِرانْ هست آمدی ، نه قَرین
تو آفتابی و جُز تو، چو سایه تابِعِ توست ‌ ‌ ‌ گَهی رَوَد به یَسار و گَهی رَوَد به یَمین
گَهی مُحیطِ جهان و گَهی به کُلْ فانی ‌ ‌ ‌ به دستِ توست مُسَخَّر، چو مُهرهٔ تَکْوین
جَمال و حُسنِ تو ساکِنْ ، چو عشقْ ما پیچان ‌ ‌ ‌ جَبینِ هجْرِ تو بی‌چین، چو سُفرهْ ما پُرچین
سُکونِ حُسنْ عَجَب‌تر ، که بی‌قَراریِ ما ‌ ‌ ‌ وَ باز ازین دو عَجَب‌تر، چو سَر کُنی زِ کَمین

﴿۲۱۵﴾

چهرهٔ شَرمگینِ تو، بِستَد شَرّ مکانِ من ‌ ‌ ‌ شورِ تو کرد عاقِبَت ، فِتْنه و شَر ، مکانِ من
مَهْ که نشاندهٔ تو است، لابه کُنان به پیشِ تو ‌ ‌ ‌ پیشِ خودم نِشانْ دَمی، ای شَهِ خوش نشانِ من

---

۱ – مقصود حضرات پنج تن آل عبا علیهم الصلواة و الّسلام میباشد و جناب مولانا ، ساقیِ قلب و روح خود را به این پنج تن مقدس قسم داده که نشانه صریح اعتقاد او به این حضرات علیهم الصلواة و الّسلام است.

۲ – شَعْر = مویٰ

در رَهِ تو ، کَمینْخَسَم، از رَهِ دور می‌رَسَم   ای دلِ من به دستِ تو، بِشْنو تو داستانِ من
گِردِ فَلَک هَمی دَوَم، پُرّ و تهی هَمی‌شَوَم   زآنکه قَرار بُرده‌ای، ای دل و جانْ ، زِ جانِ من
گِردِ تو گشتَمی ولی، گِردْ کجاست مَر تو را؟   گِردِ دَرِ تو می‌دَوَم، ای دَرِ تو اَمانِ من
عشقْ بُرید نافِ من، بر تو بُوَد طَوافِ من   لافِ من و گزافِ من، پیشِ تو تَرجمانِ من
گَهْ همه لَعْل می‌شَوَم، گاهْ چو نَعْل می‌شَوَم   تا کَرَمَت بِگویَدَم : باز دَرآ ، به کانِ من
گفت مرا که : چند چند، سیر نگشتی از سُخَن؟   زآنک سویِ تو می‌رَوَد، این سُخَنِ رَوانِ من
شمس که نورْ دَم به دَم ، میرسدَم ز نورِ تو   فاش کنَد نهانِ تو ، در دلِ پُر عیانِ من

﴾۲۱۶﴿

چیست با عشقْ آشنا بودن؟   به جُز از کامِ دلْ جُدا بودن
خون شده ، خونِ دل فروخوردن   با سگانْ ، بر دَرِ وَفا بودن
او فدایی‌ست، هیچ فرقی نیست   پیشِ او مرگ و زنده ، نابودن
رُو مُسلمان ! سَرِ سَلامَت گیر   جَهد می‌کُن ، به پارسا بودن
کاین شهیدانْ ، زِ مرگْ نَشْکیبَند   عاشـــقانند ، بَر فَنا بودن
از بَلا و قَضا ، گُریزی تو   تَرسِ ایشان ، زِ بی‌بَلا بودن
شیشه می‌گیر ، روزِ عاشورا   تو نَتانی به کربلا بودن
شمس تبریز ، مرتضی میدان[1]   مُرتَضی ، سالکِ رضا بودن

﴾۲۱۷﴿

حَرام است ای مُسلمانان! ازین خانه بُرون رفتن   مِیِ چون اَرغَوان هِشْتَن ، به بانگِ اَرْغَنونْ رفتن
بُرون زَرق است یا اِسْتَم ، هزاران بار دیدَه‌سْتَم   از این پس اَبْلَهی باشد، برایِ آزمونْ رفتن
مَرُو زین خانه‌ای مجنون، که خون گِرْیی زِ هِجْران، خون   چو دستی را فرو بُرّی، عجایب نیست،خون رفتن

---

۱ – از صراحت بکار رفته در این غزل ، یکبار دیگر روشن میشود که مقصود حقیقی جناب مولانا از بیان "شمس" ، شمس وجود حضرت علی مرتضی "ع" میباشد که نور ولایت و امامت آن حضرت ، همه کس و همه چیز را در بر گرفته است . از آنجا که جناب شمس تبریزی نیز وَلیِ فانی شده ای در این نور مقدس بوده و آینهٔ جمالْ نمایِ آن حضرت میباشد، به همین دلیل، صراحتاً فرموده که شمس تبریز همان حضرت علی مرتضی "ع" میباشد و محرز میگردد که معشوق حقیقی و مقصود همیشگی او ، وجود آن حضرت است.

زِ شمع آموز ، ای خواجه! میانِ گریه خندیدن / زِ چَشمْ آموز ای زیرک! به هنگامِ سُکون رفتن
اگر باشد تو را روزی، زِ أُستادان بیآموزی / چو مُرغِ جانِ مَعْصومان، به چَرخِ نیلگون رفتن
بیا ای جان! که وَقتَت خوش ، چو اُشتر بارِ ما میکَش / که تا صَبرَت بیآموزد ، به سَقفِ بیسُتون رفتن
فُسونِ عیسیِ مریم، نکرد از دَردِ عاشقْ کم / وَظیفه دَردِ دلْ نَبْوَد، به دارو و فُسون رفتن
چو طاسی سَرنگون گردد، رَوَد آنچه دَرو باشد / ولی سودا نمیتاند ، زِ طاسِ سَر نِگون رفتن
اگر پاکیّ و ناپاکی، مَرو زین خانه ، ای خاکی / گُناهی نیست در عالَم، تو را ای بَنده چون رفتن
تویی شیر ! اَنْدَرین دَرگَهْ، عَدوی جانِ تو روبَه / بُوَد بر شیرْ بَدنامی، ازین چالِش ، زَبون رفتن
چو نازی میکَشی باری، بیا نازِ چُنین شَهْ کَش / که بَسْ بَد اَخْتَری باشد، به زیرِ چَرخِ دون رفتن
زِ دانشها بِشویَم دل، زِ خودْ ، خود را کُنم غافِل / که سویِ دِلْبَرِ مُقْبِل، نَشایَد ذوفُنون رفتن
شِناسَد جانِ مَجنونان ، که این جان است قِشرِ جان / بِبایَد بَهرِ این دانش، زِ دانش در جُنون رفتن
کسی کاو دَم زَنَد بیدَم ، مُباحْ او راست غَوّاصی / کسی کاو کَم زَنَد در کم ، رَسَد او را فُزون رفتن
رَها کُن تا بگوید او، خَموشی گیر و توبه جو / که آن دِلْدارْ خود داند ، به سویِ تائِبون[1] رفتن

﴿۲۱۸﴾

خرامان میرَوی در دل ، چراغ اَفْروزِ جانِ من / زهی چَشم و چراغِ دل! زهی چَشمَم به تو روشن
زهی دریایِ پُرگوهر! زهی افلاکِ پُراَخْتَر / زهی صَحرایِ پُرعَبْهَر! زهی بُستانِ پُر سوسن
زِ تو اجسام را چُستی، زِ تو ارواح را هستی / أیا پُر کرده گوهرها، جهانِ خاک را دامَن
چه میگویم من ای دِلْبَر؟ نَظیرِ تو ، دُو سِه اَبْتَر / چه تَشبیهَت کُنم دیگر؟ چه دارم من؟ چه دانم من؟
بگو این چَشمِ حیران را : چو دیدی لُطفِ جانان را / چه خواهی دید خَلْقان را؟ چه گَردی گِردِ اهریمن؟
شکارِ شیرْ بُگْذاری، شکارِ خوک بَرداری / زهی تَدبیر و هُشیاری، زهی پیکار و جان کَندن
مرا باری عِنایاتَش، خِطابات و مُراعاتَش / شُعاعات و مُلاقاتَش، یکی طوقیست در گَردن
حَلاوتهایِ آن مُفْضِل، قَرار و صَبرْ بُرد از دل / کِه دیدم غیرِ او تا من ، سُکون یابم دَرین مَسکَن؟
به غیرِ آن جَلال و عِزّ ، که او دیگر نشُد هرگز / همه دَرمانده و عاجِز، زِ خاص و عام و مَرد و زن
مَنَم از عشقْ اَفْروزان، مِثالِ آتشِ سوزان / زِ غیرِ عشقْ بیگانه، مِثالِ آب با روغن
بِسوزان هرچه من دارم ، به غیرِ دلْ ، که اَنْدَر دل / به هر ساعت هَمی سازی، زِ کَرّ و فَرّ خود گُلْشَن
غُلامِ زَنگیِ شب را ، تو کردی ساقیِ خَلْقان / غُلامِ روزِ رومی را ، بِدادی گیر و دارِ فَن

۱ – توبه کنندگان

وَ آن‌گه این دو لالا را ، رَقیبِ مرد و زن کَردی — که تا چون دانه‌شان از کَهْ ، گُزینی اَنْدَرین خِرمَن
همه صاحِب‌دلانْ گندم ، که با مَغزَند و با لذَّت — همه جِسمانیانْ چون کَهْ ، که بی‌مَغزَند در مِطْحَن[1]
درختِ سبزِ صاحِب‌دل، میانِ باغِ تن خندان — درختِ خُشکِ بی‌معنی، چه باشد؟ هیزُمِ گُلْخَن[2]
خَیالت می‌رَوَد در دل، چو عیسیٰ بَهرِ جان‌بَخشی — چُنانکه وَحیِ رَبّانی ، به موسیٰ جانِبِ ایْمَن[3]
خَیالَت را نشانی‌ها، زَر و گوهر فشانی‌ها — کَزو خندان شود گریان ، کَزو گویا شود اَلْکَن
دو غَمّازِ دِگَر دارم، یکی عشقْ و دِگَر مَستی — حَریفان را نمی‌گویم، یکی از دیگری اَحْسَن
زِ تو ای دیده و دینم، هزاران لُطف می‌بینم — وَلیکِن خاطرِ عاشق، بَد اَندیش آمد و بَدْظَن
زِ چَشمِ روز می‌تَرسَم، که چَشمَش سِحْرها دارد — زِ زُلفِ شامْ می‌تَرسَم، که شب فِتْنه‌ست و آبِسْتن
مرا گوید: چه می‌ترسی ، که کوبَد مَر تو را مِحْنَت؟ — که سُرمه نورِ دیده شُد ، چو شُد ساییده در هاوَن
همه خوف از وجود آید، بَرو کم لَرْز و کم می‌زَن — همه تَرس از بدی آید ، شکسته شو، بِبین مَأمَن
زِ اَرکانْ من بِدُزدیدَم ، زَر و در کیسه پیچیدم — زِ تَرسِ بازدادن، من چو دُزدانَم دَرین مَکْمَن[4]
سَبوسْ اَرْچه ، که پنهان شُد ، میان آرْد ، چون دُزدان — کشانَد شحْنهٔ دادَشْ ، زِ هر گوشه به پَرویزن[5]
چو هیزُم بی‌خَبَر بودی، زِ عشقْ آتشْ به تو در زَد — بِجِه چون بَرق ازین آتش ، بَرآ چون دود ازین رُوزَن
چه خَنجَر می‌کَشی اینجا؟ تو گَردن پیشِ خَنجَر نِهْ — که تا زَفْتی[6] ، نگُنجی تو ، درونِ چَشمهٔ سوزَن
دَرِ جَنَّت چو تَنگ آمد، مِثالِ چَشمهٔ سوزن — اگر خواهی چو پَشمی شو، لِتَغْزِلْ ذاکَ تَغْزیلاً
بُوَد کآنْ غَزْلْ[7] در سوزَنْ نگُنجَد، کاین دَمَت غَزْل است — که می‌ریسی زِ پَنبهٔ تَن ، که بافی حُلّهٔ اَدْکَن[8]
لباسِ حُلّهٔ اَدْکَن ، زِ غَزْلِ پَنبه کِی آیَد؟ — مَگَر این پَنبه، ابریشم شود، زِاکْسیرِ آن مَخْزَن
چو ابریشم شَود پنبه، به تابِ نورِ وَحیِ او — تو را گوید: بِرِیس اکنون، بِدین پیغامِ مُسْتَحْسَن[9]

---

۱ – آسیاکده، سرآسیا
۲ – آتشخانهٔ حمام
۳ – طور ایمن، مقصود کوه طور است.
۴ – کمینگاه
۵ – غربال، الک
۶ – درشت، ضخیم
۷ – ریسمان رِشْتن، ریسیدن
۸ – تیره رنگ
۹ – نیکو شمرده شده

چه باشد وَحیْ در تازی؟ به گوش اَنْدَرْ سُخَن گفتن — دُهُل می‌نَشْنَود گوشَت، به جِدِّ و جَهد نوبَت‌زَن
گِران‌گوشیّ و آنگَه تو ، به گوش اَنْدَر کُنی پنبه — چُنان که درکُنی یک سر ، سَر خود را به پیراهن
گِران‌گوشی، گِران‌چشمی، گِران‌جانی ، نذیر آمد — که می‌گوید تو را هر یک : اَلا یا عُلْج ، لا تَأْمَن
سَبُک‌گوشی، سَبُک‌چشمی، سَبُک‌جانی، بَشیر آمد — که می‌گوید تو را هر یک: اَلا یا سعْدْ ، لا تَحْزَن
بهاری باش تا خوبان ، به بُستانْ ، در تو آویزند — که بُگْریزند زآن خوبان ، زِ بادِ بارِدِ[1] بهمن
بهار اَرْ نیستی اکنون، چو تابستان ، در آتش رُو — که بی آن حُسن و بی آن عشق ، باشد مَردْ مُسْتَهجَن
اگر خواهی که هر مویَت ، شود گویا و شاعر ، رُو — خَمُش کُن سویِ این مَنْطِق ، به نَظْم و نَثْرْ لاتَرْکَن
که بَرکَنده شوی از فکر ، چون در گُفت می‌آیی — مَکَن از فکرِ دلْ خود را، ازین گُفتن، زبانْ بَرکَن
قَضا خُنْبَک زَنَد گوید ، که: مَردان عَهدها کردند — شِکَستم عَهدهاشان را ، هَلا می‌کوشْ ، ما اَمْکَن
ستیزه می‌کُنی با خود، کَزین پس من چُنین باشم — زِ اِسْتیزه چه بَربَندی؟ قَضا را بِنْگَر ای کُودن
نِکاحی می‌کُند با دل، به هر دَم صورتِ غیبی — نَزایَد گرچه جمع آیند ، صد عِنّین و اِسْتَرْوَن[2]
صُوَر را دل شده جاذب، چو عِنّین، شَهوتِ کاذب — زِ خوبان نیست عِنّین را ، به جُز لرزیدنِ جان کَن
بیا ای شَمسِ تبریزی ! تو سُلطانیّ و خونریزی — قَضا را گو : مکن تیزی ، جهان را در بَلا مَفْکَن

﴿۲۱۹﴾

خواب بِبُرد از سَرم ، دیدنِ خوابِ شمس دین — خطبه به نامِ من شد از ، فَرّ و خطابِ شمس دین
از نمک و حلاوتِ ، ذوقِ حدیثِ شِکَّرش — گشته سؤالْ رقصْ کُن ، پیشِ جوابِ شمس دین
بر رخِ آفتاب زد ، برقِ رخِ چو آتشش — با همه تابشش بِنِه ، طاقت و تابِ شمس دین
ریخت به لطفْ بر دلم ، ناگه نیم جُرعه‌ای — گشت دلِ خرابِ من ، مست و خرابِ شمس دین
خیمهٔ دولتش چو دَر ، عالَمِ لامکان زَدَه ست — عالَمِ حِسّ کجا شود ؟جایِ طنابِ شمس دین
نَفْسِ جُعَلْ‌صفت[3] اگر ، ظلم و زیادتی کند — هست هَلاکْ صد جُعَلْ ، بویِ کبابِ شمس دین
سُرمهٔ چشمِ دل بِدِه ، خاکِ درِ سرایِ او — حلقهٔ گوشِ جانْ شده ، دُرِّ خوشابِ شمس دین

---

۱ – سرد ، خنک
۲ – عنین و همچنین استرون ، به معنای خواجه و نازا و عقیم است .
۳ – جُعَل = بزغاله

تا نشود زِ آتشش ، در رهِ عشقِ او تَرآب[1] کِی بوَدَشْ سعادتِ، کُحْلِ[2] تُرابِ[3] شمس دین؟

﴿۲۲۰﴾

خواجه غَلَط کرده‌ای ، در رَوشِ یارِ من صدْ چو تو هم گُم شود ، در من و در کارِ من
نَبْوَد هر گردنی، لایِقِ شمشیرِ عشق خونِ سگانْ کِیْ خورَد، ضِیغَمِ[4] خونخوارِ من؟
قُلْزُم من کِیْ کَشَد ، تختهٔ هر کَشتی‌ای؟ شورهٔ تو کِی چَرَد ، زَابْرِ گُهَربارِ من؟
سَر بِمَگَردان چُنین، رویْ مَگردان چُنان چون تو خَری، کِی رَسَد، در خورِ اَنْبارِ من؟
خواجه به خویش آ یکی، چَشم گُشا اندکی گَرچه نه بر پایِ توست، اندک و بسیارِ من
گفت که : عاشقْ چرا ، مَست شُد و بی‌حَیا؟ باده حَیا کِیْ هِلَد ، خاصه زِ خَمّارِ من
فِتْنهٔ گُرگی شُده ، هم دَغَل و مَکْرِ او دامِ وِی از وِی کَنَد، قابِضِ[5] عَیّارِ من
بر سَرِ بازارِ او، گُرگِ کُهَن ، کِیْ خَرند؟ هر طَرَفی یوسُفی ، زنده به بازارِ من
هَمچو تو جُغدی کجا ، باغ اِرَم را سِزَد؟ بُلبُلِ جانْ هم نیافت ، راه به گُلْزارِ من
مَفْخَرِ تبریزیانْ شَمسِ حَق و دینْ بگو بلکه صدایِ تو است، این همه گفتارِ من

﴿۲۲۱﴾

خوش می‌گُریزی هر طَرَف ، از حَلْقهٔ ما ، نی مَکُن ای ماه ! بَرهَم می‌زنی ، عقْدِ ثُرَیا ، نی مَکُن
تو روزِ پُرنور و لَهَب[6]، ما در پِیِ تو هَمچو شب هر جا که مَنْزِل می‌کُنی، آییم آنجا، نی مَکُن
ای آفتابِ در حَمَل ! باغ از تو پوشیده حُلَل[7] بی‌تو بِمانَد در عَمَلْ، در زَخْمِ سرما، نی مَکُن
ای آفتابَت دایه‌ای ! ما در پِیِ‌اَت ، چون سایه‌ای ای دایه! بی‌اَلْطافِ تو، ماندیم تنها، نی مَکُن

﴿۲۲۲﴾

خویْ با ما کُن و با بی‌خَبَرانْ خویْ مَکُن دُمِ هر ماده خَری را ، چو خَرانْ بویْ مَکُن

---

۱ – چِکّه و تَرَشُّحِ آب و روغن
۲ – سُرمه
۳ – خاک
۴ – شیرِ بیشه
۵ – گیرنده ، در مُشت گیرنده
۶ – زبانهٔ آتش
۷ – جامه های نو

اوَّل و آخِرِ تو ، عشقِ اَزَلْ خواهد بود / چون زَنِ فاحشه، هر شبْ، تو دِگَرْ شویْ مَکُن
دلْ بِنِهْ بر هَوَسی ، که دل از آن بَرْ نَکَنی / شیرمَردا ، دلِ خود را ، سگِ هر کویْ مَکُن
هم بِدآن سویْ ، که از دَردْ دَوا می‌طلبی / وَقْف کُن دیده و دل، رویْ به هر سویْ مَکُن
هَمچو اُشْتُر بِمَدُو ، جانبِ هر خارْ بُنی / تَرکِ این باغ و بهار و چَمَن و جویْ مَکُن
هان! که خاقانْ، بِنَهادەست ، شَهانه بَزمی / اَنْدَرین مَزبَله ، از بَهرِ خدا ، طویْ[1] مَکُن
میرِ چوگانیِ ما ، جانبِ میدان آمد / پِیِ اَسْبَش دل و جان را ، هله جُز گویْ مَکُن
رویْ را پاک بِشو، عیب بر آیینه مَنِه / نَقْدِ خود را سَره کُن، عیبِ تَرازویْ مَکُن
جُز بَر آن کس ،که لَبَت داد، لبِ خود مَگُشای / جُز سویِ آنکه تَکَت داد ، تَکاپویْ مَکُن
رویْ و مویی که بُتان راست، دروغین می‌دان / نامشان را تو قَمَرْ روی و زَرِه مویْ مَکُن
بر کُلوخی‌ست رُخ و چَشم و لَبِ عاریتی / پیشِ بی‌چَشمْ به جِدّ ، شیوهٔ ابرویْ مَکُن
قامَتِ عشقْ صَلا زد ، که: سَماعِ اَبَدی‌ست / جُز پِیِ قامَتِ او، رَقص و هیاهویْ مَکُن
دَم مَزَن ، وَرْ بِزَنی، زیرِ لبْ ، آهسته بِزَن / دَمْ حِجاب است، یکی‌تو کُن و صدتویْ مَکُن

۲۲۳

دانی که کجا جویی ، ما را به گَهِ جُستن؟ / در گَردشِ چَشمِ او، آن نَرگسِ آبِسْتَن
در دلْ چو خیالِ او ، تابَد زِ جَمالِ او / دلْ بَندْ بِدَرّانَد ، او را نَتَوان بَستن
طِفْلِ دلِ پُرسودا، آغاز کُنَد غوغا / پِستانِ کَریمِ او، آغاز کُند جَستن
دلْ زآتشِ عشقِ او، آموختْ سَبُک‌روحی / از سینه بِپَرّیدن، هر ساعتی بَرجَستن[2]

۲۲۴

در پَردهٔ دل بِنگَر، صد دُخترِ آبِسْتان / زآن گنجْگَهِ دل‌ها، زآن سَجده‌گَهِ مَستان
بِشْنو چه به اَسرارم ، می‌آید از آن طارم[3] / یک دَم که ازین سو آ ، یک دَم که قَدَح بِسْتان
در عَربَده اُفتاده ، از عشقِ چُنین خوبان / هم لشکرِ تُرکِستان، هم لشکر هِنْدُستان
از عقل بپُرسیدم: کاین شُهره بُتان چونند؟ / گفتا: پِنهان صورت، پیدا به فَن و دَستان
در شَرقِ خداوندی، شَمسُ اَلْحَقِ تبریزی / آیند و رَوَند این‌ها، در هر چَمَن و بُستان

---

۱ – طُویْ به زبان آذری، به معنای عروسی میباشد.

۲ – جهیدن ، پریدن

۳ – سراپرده ، گنبد

«۲۲۵»

در زیرِنقابِ شب، این زَنگیِکان[1] را بین — با زنگیِکان امشب، در عِشرتِ جانْ بِنْشین
خَلْقان همه خوشْخُفته ، عُشّاقْ درآشفته — اسرار به هم گفته ، شاباشْ زهی آیین
یارانِ بِشــوریده ، با جانِ بِسوزیده — بُگْشاده دل و دیده ، در شاهِدِ بی‌کابین
چون عشقِ تو رامَم شُد، این خوابْ حَرامَم شُد — چون زُلفِ تو دامَم شُد، شبْ گشتْ مرا مُشکین
شُد زنگیِ شبْ مَستی، دستی هَمگان ، دستی — در دیدهٔ هر هستی ، از دیدهٔ زَنگی بین
آن چَرخْ فروماَند ، کاَبَش بِنَگــرْداَنَد — این چَرخْ چه می‌داند ، کَزْ چیست وِرا تَسکین؟
می‌گردد آن مِسکین، نی مِهْر دَرو ، نی کین — کُهْ کَندنِ آن فرهاد، از چیست ؟ جُز از شیرین؟
شد هِنْدویِ بَنگی را، آن مایهٔ شَنگی را — آن خُسروِ زَنگی را، کاَرَد حَشَری بر چین
شمعی تو بَرآفْروزی، شَمسُ ٱلْحَقِ تبریزی — تا هِنْدویِ شب سوزی، از رویِ دو صد پروین

«۲۲۶»

در ستایش‌هایِ شَمسِ ٱلدّین ، نباشم مُفْتَتَن[2] — تا تو گویی کاین غَرَض ، نَفیِ من است ، از لا و لَنْ
چونکه هست او کُلِّ کُلّ ، صافیِّ صافیِّ کَمال — وَصْفِ او چون نوبَهار و وَصْفِ اَجْزا ، یاسَمَن
هر یکی نوعی گُلیّ و هر یکی نوعی ثَمَر — او چو سَر ، مَجموعِ باغ و جانِ جانِ صد چَمَن
چون سُتودی باغ را، پس جُمله را بِسْتوده‌ای — چون سُتودی حَقّ را، داخل شود نَقْشِ وَثَن[3]
وَرْ وَثَن را مَدْح گویی، نیست داخلْ ، حُسنِ حَق — گرچه هم می‌بازگردد ، آن به خالقْ ، فَاعْلَمَنْ
لیک باقیِ وَصْف‌ها، بِسْتوده باشی، جُزْوْ دَر — شَمسِ حَقّ و دین چو دریا ، کِی شود داخلْ به اِذن؟
حَق هَمی گوید: مَنَمْ هُش‌دار ، ای کوتَهْ نَظَر — شَمسِ حَقّ و دینْ بَهانه‌ست ، اَنْدَرین بَرداشتن
هرچه تو ، با فَخْرِ تبریزْ آوَری، بی‌خُردگی — آن به عینِ ذاتِ منْ ، تو کرده‌ای، ای مُمْتَحَن!

«۲۲۷»

در عشقِ مَهِ بیچون ، گَردان شُو ! چون گَردون — چون را بگذار اینجا ، آنجایْ درآ بیچون
نِی نِی تو مگو اینجا ، کآنجا نَبُود آنجا — چونی چو ز بیچون شد ، زو نیست مگر افزون
هم کفری و هم دینی ، هم مِهری و هم کینی — هم آنی و هم اینی ، چیزی مَطْلب بیرون

---

۱ – جمع زنگی و زنگیِک = سیه چرده و سیاه پوست ، منسوب به زنگبار بندری در افریقا.
۲ – در فتنه افتاده
۳ – بُت

نقشِ تو چو خُم آمد ، مَعنیت دَر او شیره — دَرجوش دَرآ هردَم ، چون بادهٔ صافی گون
هم رهرو و هم راهی ، هم بارگه و هم شاهی — در فقرْ چو موسائی ، در حشمتْ ، چون قارون
دریا بُده‌ای اوّل ، آخِر شده‌ای قطره — تا باز شَوی دریا ، می رُو ز پیِ جیحون
می رُو سویِ اَلرَّحْمٰن، میبخش جهان را جان — خاکِ رهِ دریا را ، سبزش کُنْ و خوشْ موزون
تا آنکه پیِ اَت آید ، بُستانِ اِرَم بیند — صد زاد و نوا یابد ، از وحشتِ این پایان
دستی بزن ای‌دلبر ! کآمد میِ بی ساغر — وآن دزدِ نهان گشته ، آمد به بَرَم اکنون
از من مَطّلب عقلی ، کردم ز خودی نَقلی — چون هستم منْ لیلی ، بر خویش شَوَم مجنون
هینْ باش خَمش جز وِیْ، در عشقْ چو گُلْ گشتی — هم چرخی و خورشیدی ، هم بَحرِ دُرِ مَکنون[1]

﴿۲۲۸﴾

در غیبْ پَر ، این سو مَپَر، ای طایرِ چالاکِ من — هم سویِ پنهانْ‌خانه رُو، ای فِکْرَت و اِدْراکِ من
عالَم چه دارد جُز دُهُل، از عیدگاهِ عقلِ کُل؟ — گردون چه دارد جُز که کَهْ، از خِرمَنِ اَفْلاکِ من؟
من زَخم کردم بر دِلَت، مَرهَم مَنِه بر زَخمِ من — من چاک کردم خِرقه‌اَت، بَخیه مَزَن بر چاکِ من
در من ازین خوش‌تَر نگَر، کآبِ حَیاتم سَر به سَر — چندین گُمانِ بَد مَبَر، ای خایِف از اِهْلاکِ من
دریا چه باشد ؟ قَطره‌ای ، با ساحلِ دریایِ جان — شادی نَیارزَد حَبّه‌ای ، با هِمَّتِ غَمناکِ من
خرگوش و کَبْک و آهوان، باشند شکارِ خُسروان — شیرانِ نَر بینْ سَرنگون، بَربَسته بر فِتْراکِ[2] من
دل‌هایِ شیرانْ خون شُده، صَحرا زِ خونْ گُلگون شُده — لیلی وَشانْ مَجنون شُده، از شاهِدِ لَوْلاکِ من
گَر کاهِلی باری بیا، دَرکَش یکی جامِ خُدا — کوهِ اُحُدْ ، جُنْبان شود، بَرپَرَّد از مِحْراکِ[3] من
جامی که نقشی می‌زَنَد، بر آسْمانِ بی‌سَنَد — دانی چه جوشِش‌ها بُوَد ، از جُرعه‌اَش بر خاکِ من؟
زین باده گر یک جام را، بر خاکِ جسمت افکنم — هم با سَرانِ همْ سَر شَویِ ، گردی خوش و بی باکِ من
آن باده بر مَغزت زَنَد، چَشم و دِلَت روشن کُند — وآن‌گَهْ ببینی گوهری، در جسمِ چون خاشاکِ من
عالَم چو مُرغِ خُفته‌ای ، بر بیضهٔ پُر جوجه‌ای — زآن بیضه یابَد پَروَرِش، بال و پَرِ اَفلاکِ من
روزی که مُرغ از یک لَگَد، از رویِ بیضه بَرجَهَد — هفت‌آسْمانْ روشن شود ، از نورِ بیضهٔ پاکِ من
بَحری که او را نیست بُن ، می‌گوید: ای خاکِ کُهُن — دامَن گُشا گوهرْ سِتان، کِی دیده‌ای اِمْساکِ من؟

---

۱ – دُرِّ پنهان داشته شده

۲ – تسمه یا چرم باریکی که از عقب زین اسب می آویزند و با آن چیزی را به تَرکِ اسب بندند.

۳ – چوبی که بدان آتش بهم زنند.

در وَهْم نآیَد ذاتِ من، اندیشه‌ها شَدْماتِ من	جُز اَحْوَلی[1] از اَحْوَلی ،کِه دَم زَنَد زِاشْراکِ من؟
خامُش که اَنْدَر خامُشی، غَرقه شدی در بیهُشی	گرچه دَهانْ خوش می‌شود ، زین حَرفِ چون مِسواکِ من

﴿ ۲۲۹ ﴾

در میانِ ظُلْمَتِ جانِ تو ، نورِ چیست آن؟	فَرِّ شاهی می‌نمایَد ، در دِلَم ، آن کیست آن؟
می‌نمایَد کآن خیالِ رویِ چون ماهِ شَهْ است	وآن پَناه و دستگیرِ روزِ مِسکینی‌ست آن
این‌چُنین فَرّ و جَمال و لُطْف و خوبیّ و نَمَک	فَخْرِ جان‌ها، شَمسِ حَقّ و دینِ تبریزی‌ست آن
بَرنَتابَد جانِ آدم، شَرحِ اوصافَشْ صَریح	آنچه می‌تابد، زِ اُوصافَش، دِلِ سنگی‌ست آن
زآنکه اوصافِ بَقا ، اَنْدَر فَنا ، کِیْ رو دَهَد	مَر مزاجی را که او ، از عالَمِ فانی‌ست آن
آن جَمالی کاو، که حَقَّشْ نَقْش کرد، از دستِ خویش	یا یکی نَقْشی که آن ، از آزَر و مانی‌ست آن
هر بَصَر کاو دید او را، پَس به عِزَّش بِنْگَرید	سَنگْسارَش کرد می‌باید ، که ارزانی‌ست آن
ای دل اَنْدَر عاشقی ، تو نامِ نیکو ، تَرک کُن	کِابْتِدایِ عشقْ ، رُسواییّ و بَدنامی‌ست آن
اَنْدَرونِ بَحْرِ عشقَش، جامهٔ جان زَحْمَت است	نام و نان جُستن به عشقْ ، اَنْدَر دِلا ، خامی‌ست آن
عشقِ عامه خَلْقْ ، خود این خاصیت دارد دِلا	خاصه عشقی را ، که زآنِ مَجْلِسِ شاهی‌ست آن
خاکِ تبریزْ ای صَبا ، تُحْفه بیآوَر نزدِ من	زآنکه در عِزَّت ، به جایِ گوهرِ کانی‌ست آن

﴿ ۲۳۰ ﴾

دروازهٔ هستی را ، جُز ذوقْ مَدان ، ای جان!	این نُکتهٔ شیرین را ، در دل بِنِشان ، ای جان!
زیرا عَرَض و جوهر، از ذوقْ برآرَد سَر	ذوقِ پدر و مادر، کَردَت مِهمان ، ای جان
هر جا که بُوَد ذوقی، زآسیبِ دو جُفت آید	زآن یک شدنِ دو تَن، ذوق است نشان ، ای جان
هر حِسّ به مَحْسوسی، جُفت است و یکی گشته	هر عقل به مَعقولی، جُفت و نِگَران ، ای جان
گَر جُفت شوی ای‌حِسّ ! با آن که حِسَّت کرد او	وَزْ غیر بِپَرهیزی، باشی سُلطان ، ای جان
ذوقی که زِ خَلْق آید، زو هستیِ تَنْ زایَد	ذوقی که زِ حَقْ آید، زایَد دل و جان ، ای جان
کو چَشم که تا بیند ، هر گوشه تُتُق بَسته؟	هر ذَرّه بپیوسته ، با جُفتْ نَهان ، ای جان؟
آمیخته با شاهد، هم عاشق و هم زاهِد	وَزْ ذوقْ نمی‌گُنجَد ، در کَوْن و مَکان ، ای جان
پنهان زِ همه عالَم، گرمابه زَنَد هردَم	هم پیرِ خِرَدْپیشَه، هم جانِ جوان ، ای جان
پنهان مَکُن ای رُستم! پنهانْ تو را جُستم	اَحْوالِ تو دانستم، تو عِشوه مَخوان ، ای جان

---

۱ – چپْ چشم ، دُو بین

گَر رویْ تُرُش داری ، دانیم که طَرّاری ‌ ‌ ‌ زَاحْداث[1] هَمی تَرسی، وَزْ مَکْرِ عَوان[2]، ای جان
در کُنجِ عَزَبْخانه، حوری ست چو دُردانه ‌ ‌ ‌ دور از لبِ بیگانه، خُفته‌ست چو جان، ای جان
صد عشق هَمی‌بازد، صد شیوه هَمی‌سازد ‌ ‌ ‌ آن لحظه که می‌نازد ، بوسه بِستان ، ای جان
بر ظاهرِ دریا کِیْ ، بینی خورشِ ماهی؟ ‌ ‌ ‌ کآن آبْ تُتُــــقْ آمد ، بر عیش‌کُنان ، ای جان
چندان حَیَوان ای جان، می‌خاید و می‌زاید ‌ ‌ ‌ چون گُرگِ گِرو بُرده ، پنهان زِ شَبان ، ای جان
خُنْبَک زده هر ذَرّه، بر مُعْجِبِ[3] بی‌بَهره ‌ ‌ ‌ کآبِ حَیَوان را ، کِیْ دانَد حِیوان ، ای جان؟
اَنْدَر دلِ هر ذَرّه، تابان شده خورشیدی ‌ ‌ ‌ در باطِنِ هر قَطره، صد جویْ رَوان ، ای جان
خاموش که هر لُقمه ، بَر بَسته دَهان ، خایَد ‌ ‌ ‌ تا لُقمه نَیَندازی، بَربَنــــدْ دَهان ای جان

﴿۲۳۱﴾

دَرین دَمْ هَمدَمی آمد ، خَمُش کُن ‌ ‌ ‌ که او ناگفته می‌داند، خَمُش کُن
زِ جامِ بادهٔ خاموشِ گویا ‌ ‌ ‌ تو را بی‌خویشْ بِنشانَد، خَمُش کُن
مَزَن تَشْنیع[4] ، بر سُلطانِ عشقش ‌ ‌ ‌ که او کَس را نَرَنْجانَد، خَمُش کُن
اگر در آینه ، دَم را بگیری ‌ ‌ ‌ تو را از گُفت بِرْهانَد، خَمُش کُن
زِ گَردش‌هایِ تو ، می‌داند آن کَس ‌ ‌ ‌ که گَردون را بِگَردانَد، خَمُش کُن
هر اندیشه که در دل ، دَفْنْ کردی ‌ ‌ ‌ یکایک بر تو بَرخوانَد، خَمُش کُن
زِ هر اندیشه ، مُرغی آفرینَد ‌ ‌ ‌ دَرآن عالَم بِپَرّانَد، خَمُش کُن
یکی جُغد و یکی باز و یکی زاغ ‌ ‌ ‌ که یک یک را نمی‌مانَد، خَمُش کُن
گَر آن مَهْ را نمی‌بینی، بِبینی ‌ ‌ ‌ چو چَشمَت را بِپیچانَد، خَمُش کُن
ازین عالَمْ وَزآن عالَم ، مَگو زآنْک ‌ ‌ ‌ به یک‌رَنگیتْ می‌رانَد، خَمُش کُن

﴿۲۳۲﴾

دلِ خونْ خواره را ، یک باره بِسْتان ‌ ‌ ‌ زِ غَمْ صد پاره شُد ، یک پاره بِسْتان
بِکُن جانِ مرا امروز چاره ‌ ‌ ‌ وَگَرنی ، جانْ ازین بیچاره بِسْتان

---

۱ – احداث = چیزهای تازه ، سختی های زمانه

۲ – پاسبان

۳ – خود بین ، خود پسند

۴ – بسیار بدگویی کردن

همه شب دوش می‌گفتم: خدایا
که دادِ من ، از آن خونْ‌خواره بِسْتان
دلِ سنگینِ او ، چون ریخت خونَم
تو خونِ من ، زِ سنگِ خاره بِسْتان
به دستِ دل فِرستادم ، دو سه خَط
یکی خط را از آن آواره بِسْتان
در آن خَط ، صورت و اَشْکالِ عشق است
برایِ عِبرَت و نَظّاره بِسْتان
دِلَم با عشقْ ، هم اِسْتاره اُفتاد
نَخواهی جُرمْ ، از آن اِسْتاره بِسْتان

﴿۲۳۳﴾

دلِ معشوقْ سوزیده‌ست بَرْ من
وَز آن سوزِش، جهان را سوخت خِرمَن
بِزَد آتشْ به جانِ بَنده شمعی
کَزو شُد موم ، جانِ سنگ و آهن
پدید آمد از آن آتش ، به ناگَهْ
میانِ شب ، هزاران صُبحِ روشن
به کویِ عشق ، آوازه دَراُفتاد
که شُد در خانهٔ دل ، شکلِ رُوزَن
چه روزن ، کآفْتابِ دل بَرآمَد
که سایه نیست آنجا ، قَدْرِ سوزن
از آن نوری ، که از لُطْفَش بِرُسته‌ست
زِ آتش ، گُلْبُن و نَسرین و سوسن
از آن سو بازگرد ، ای یارِ بَدخو
بدین‌سو آ ، که این سویْ است مَأْمَن
به سویِ بی‌سویی ، جُمله بهار است
به هرسو غیر آن ، سرمایِ بهمن
مَبَر ای یارْ بَس سودایِ بی سود
که سودی نَبْوَدَت ، بر قَدرِ اَرزن
مشو مغرورِ این دنیایِ فانی
که نَبْوَد جایِ خُرَّم ، بامِ گُلْخَن[۱]
تو را از عشق آید ، هر چه خواهی
که غیر عشقْ باشد ، جمله شیوَن
چو شَمسُ ٱلدّینِ جان ، آمد زِ تبریز
تو جانْ کَندن هَمی خواهی، هَمی کَن

﴿۲۳۴﴾

دل و دل و دلِ تو ، دلِ مرا مَرَنجان
چرا چرا ، چه معنی ، مرا کُنی پَریشان؟
بیا بیا و بازآیْ ، به صُلحْ ، سویِ خانه
مَرو مَرو زِ پیشَم، گردنْ چُنین مَپیچان
تو صد شِکَرْسِتانی، تُرُش چه کردی ابرو؟
سَبُک‌تَر از صَبایی، چرا شَوی گِرانْ‌جان؟
مَنَم کنون زِ عشقِ ، رُخِ چو گُلْشَنِ تو
فَرازْ سَرو و گُلْشَن ، چو صد هزار دَستان
بیا بیا دَمَم دِهْ، که دَمدَمَهٔ لَطیفَت
حَیاتِ دل فَزایَد ، مرا چو آبِ حَیوان
بیار عشوه اینک، بَهایِ عشوه ، صد جان
هزار جان بیارْزَد ، زهی مَتاعِ ارزان

---

۱ –تون و آتشخانه حمام

تو عقلِ عقلِ مایی، چرا زِ ما جُدایی؟ — سَری که عقلْ از او شُد، نه گیج مانْد و حیران؟
سُتونِ این سَرایی، زِ دَر بُرون چرایی؟ — سَرا که بی‌سُتون شُد، نه پَست گشت ویران؟
تو ماهِ آسمانی ، ما چون شَبیمْ تاری — شبی که مَهْ نباشد، غَلَس[1] بُوَد فراوان
تو پادشاهِ شهری، ما ساکنانِ شهری — چو شهر مانْد بی‌شَهْ، نی سَر بُوَد ، نه سامان
مَها! تویی سُلَیمان، فِراق و غَمْ چو دیوان — چو دور شُد سُلیمان، پس دست یافت شیطان
تویی به جایِ موسیٰ ، ما هم تو را عَصایی — به جُز به دستِ موسیٰ، عَصا نگشت ثُعبان
مسیحِ خوشْ دَمی تو ، وَ ما زِ گِل چو مُرغی — دَمی بِدَم تو بر ما ، بر اوجْ بینْ ، تو جولان
تو نوحِ روزگاری ، ما همچو اهلِ کَشتی — چو نوحْ رفتْ ، کَشتی کجا رَهَد، زِ توفان؟
تویی خَلیلْ ای جان! همه جهانْ پُر آتش — که بی‌خَلیلْ آتشْ ، نمی‌شود گُلِستان
تو نورِ مُصْطَفایی! کعبه پُر از بُتان شُد — هَلا بیا بُرون کُن ، بُتان زِ بِیْتِ رَحْمان[2]
تو یوسُفِ جَمالی! و خَلْقْ چَشمْ بَسته — نَظَر زِ تو گُشایَد، چو چَشمِ پیرِ کَنْعان
تو گوهرِ صَفایی ! ما چون صَدَفْ به گِردَت — صَدَف چه قیمت آرَد، چو رفت گوهرِ کان؟
تو جانِ آفتابی! که اوست جانِ عالَم — سِزَد گَرَتْ بگویم ، که جانِ جانِ کیهان
به غیب باشد ایمان، تو غیب را عیانی — که عینِ عینِ عینی، وَ اصلِ اصلِ ایمان[3]

---

۱ – تاریکی آخر شب

۲ – از این بیت بخوبی آشکار است که تمامی غزل، خطاب به حضرت علی "ع" میباشد ، وجود مقدسی که نورِ مصطفی "ص" نامیده شده ، همانی که بر دوش حضرت نبی اکرم "ص" رفته و بت‌های خانه کعبه را به زیر کشیده و باتفاق حضرت پیامبر "ص" بیرون انداخته‌اند.

۳ –در تأیید آنکه این غزلْ خطاب به وجود مقدس حضرت علی"ع" میباشد،گفتنی‌ست که طبق عِلْم "جَفْر"، هر حرفی از ۸۲ حرف زبان عربی دارای "زُبُر" و "بَیِّنات" است و بر اساس این قاعده، گاه زُبُر یا بَیِّنات اسمی با زُبُر یا بینات اسم دیگری مطابق میگردد، چنانکه بیناتِ اسمِ "محمد" با زُبُر "اسلام" و بیناتِ اسم "علی" با "ایمان" برابر میباشد. جناب مولانا نیز با بیانِ "اصلِ اصلِ ایمان"، اشاره ظریفی به همین امر داشته و در بیت بعدی از این رمز و معمای پنهان ، نشانه هایی را ارائه نموده است. مُلّا جلال دَوانی، معروف به علّامه دَوانی، دانشمند معروف قرن نهم هـ ق. نیز شعری در این خصوص دارد آنجاکه‌میگوید:

خورشیدِ کمال‌ست نَبی ، ماهْ وَلی — اسلامْ محمد است و ایمانْ‌ست عَلی
گر بَیِّنـــه بر این ســخنْ میطلبی — بنگر که زِ بَینـــاتِ اَسْـماسْت جَلی

خَمُش کـه تـا قیـامَت، اگـــر دَهــی عَلامَت　　جُــوی نموده باشــی، به مـا زِ گنجِ پنهـان

﴿۲۳۵﴾

دِگَر باره، چو مَهْ کردیم، خِرمَن　　خرامیدیم، بَرْ کوریِّ دشمن
دِگَربار آفتابْ، اَنْدَر حَمَل شُد　　بِخَندانید عالَم را، چو گُلْشَن
زِ طَنّازی، شکوفه لب گُشادەست　　به غَمّازی، زبانْ گشتەست سوسَن
چه اَطْلَس‌ها، که پوشیدند در باغ　　از آن خَیّاطِ بی‌مِقْراض[۱] و سوزَن
طَبَق بر سَر نَهاده، هر درختی　　پُر از حَلْوایِ بی دوشاب و روغَن
دُهُل کردیم اِشْکَم را، دِگَربار　　چو طَبّالِ رَبیعی[۲] شُد، دُهُل‌زَن
زِرِه گشته زِ بادْ، آن رویِ آبی　　که بود اَنْدَر زمستان، همچو آهن
بهارِ نو مَگَر داوودِ وَقت است　　کَزآن آهن بِبافیدەست جوشَن[۳]
نِدا زَد در عَدَم حَق: کِای ریاحین　　بُرون رفتند آن سَردان، زِ مَسکَن
به سَربالایِ هستی، رویْ آرید　　چو مُرغانِ خَلیلی[۴]، از نِشیمَن
رَسید آن لَکْ‌لَکِ عارف، زِ غُربَت　　مُسَبِّحْ گِردِ او، مُرغانِ اَلْکَن
هَزیمَتیان، که پنهان گشته بودند　　بُرون کردند سَر، یک‌یکْ زِ روزَن
بُرون کردند سَرها، سَبزپوشان　　پُر از طوق و جواهر، گوش و گَردن
سَماع است و هزارانْ حور، در باغ　　هَمی کوبَند پا، بر گورِ بَهمَن
هَلا ای بید، گوش و سَرْ بِجُنبان　　اگر داری چو نرگس، چَشمِ روشن
هَمی گویم سُخَن را، تَرکِ من کُن　　ستیزەروست، می‌آید پِیِ من
نخواهم من برایِ رویِ سَختَش　　حَدیثِ عاشقان را فاش کردن

---

۱ – قیچی
۲ – طَبّالِ ربیعی = آواز دهندهٔ آغاز بهار.
۳ –اشاره به روایت تاریخی و دینی بافتِ زره از آهن برای اولین بار، بوسیله حضرت داوود "ع" دارد.
۴ – اشاره به ماجرای زنده شدن چهار پرندهٔ لِه و مخلوط شده به ندایِ حضرت ابراهیم "ع" دارد که آن نبی گرامی، برای اطمینان قلبی از چگونگیِ وقوع قیامت، زنده شدن آنها را از خداوند درخواست نموده بود.

یُنادي اَلْوَرْدُ یا اَصْحابَ مَدْیَن ‌ ‌ اَلا فَاْفَرَحْ بِنا مَن کانَ یَحْزَن
فَإِنَّ اَلْاَرْضَ اِخْضَرَّتْ بِنُورٍ ‌ ‌ وَ قالَ اَللهُ لِلْعاري: تَزَیَّنْ
وَ عادَ اَلْهارِبُونَ اِلیٰ حَیاةٍ ‌ ‌ وَ دیوانُ اَلنُّشُورِ غَدا مُدَوَّن
بِاَمْرِ اَللهِ ماتُوا ثُمَّ جاءوُا ‌ ‌ وَ اَبْلاهُمْ زَماناً ثُمَّ اَحْسَن
وَ شَمْسُ اَللهِ طالِعَةٌ بِفَضْلٍ ‌ ‌ وَ بُرْهانُ صَنایِعُهُ مُبَرْهَن
وَ صَبَّغْنَا اَلنَّباتُ بِغَیْرِ صِبْغٍ ‌ ‌ نُقَّدِرُ حَجْمَها مِنْ غَیْرِ مِلْبَن
جِنانٌ فِي جِنانٍ فِي جِنانٍ ‌ ‌ الا یا حایِراً فیها تَوَطَّن
وَ هَیَّجْنَا اَلنُّفُوسُ اِلَی اَلْمَعالي ‌ ‌ فَذا نالَ اَلْوِصالُ وَذا تَفَرْعَن
اَلا فَاسْکُت وَ کَلِّمْهُمْ بِصَمْتٍ ‌ ‌ فَإِنَّ اَلصَّمْتَ لِلَاسْرارِ اَبْیَن

﴿۲۳۶﴾

دِلا! تو شَهْدْ مَنِهْ ، در دَهانِ رَنْجوران ‌ ‌ حَدیثِ چَشمْ مَگو ، با جَماعَتِ کوران
اگرچه چون رَگِ گَردن، به بنده نزدیک است ‌ ‌ خدایْ دور بُوَد ، از بَرِ خدا دوران
درونِ خویش بِپَرداز ، تا بُرون آیند ‌ ‌ زِ پَردهها به تَجَلّی ، چو ماهِ مَسْتوران
اگرچه گُم شَوی از خویش و از جهانْ اینجا ‌ ‌ بُرونِ خویش و جهان گشتهای، زِ مَشْهوران
اگر تو ماهِ وصالی، نشان بِدِه از وَصل ‌ ‌ زِ ساعِد و بَرِ سیمین و چهرهٔ حوران
وَگَر چو زَر ، زِ فِراقی ، کجاست داغِ فِراق؟ ‌ ‌ چُنین فسُرده بُوَد ، سِکّههایِ مَهْجوران
چو عشقْ نیست تو را، بندگی بِجا میآر ‌ ‌ که حَقْ فُرو نَهِلَد ، مُزدهایِ مُزدوران
بِدان که عشقِ خدا ، خاتَمِ سُلیمانیست ‌ ‌ کجاست دَخْلِ سُلیمان و مَکْسَبِ[۱] موران؟
لباسِ فِکْرت و اندیشهها ، بُرون انداز ‌ ‌ که آفتابْ نَتابَد ، مَگَر که بر عوران
پناه گیرْ تو ، در زُلفِ شَمسِ تبریزی ‌ ‌ که مُشک بارَد و تو وارَهی زِ کافوران

﴿۲۳۷﴾

دلا! جانِ مرا ، یکباره بِستان ‌ ‌ کَرَم کن ، این دلِ خونخواره بِستان
چه مَکْر است اینکه دنیا کرد با من؟ ‌ ‌ تو دادِ من ازین مَکّاره بِستان
نظر بر غیرِ او کردن ، حراماست ‌ ‌ تو نقدِ گنجِ هر نَظّاره بِستان
چو خورشیدِ فَلَکْ باشد مُطیعت ‌ ‌ شعاعِ نور ، از اِستاره بِستان

---

۱ – محل کسب

به هر کِسْوَت که می‌خواهی برآیی — تو پیراهن ازین بیچاره بِستان
غرض از پیرهن، این جسمِ پاک‌است — تو روحِ یوسُفِ آواره بِستان
چو شمس‌الدّینِ تبریزی در آمد — تو کامِ دل از این مَه‌پاره بِستان
به شادیِّ رخِ تو ، هر زمانی — تو جان از عاشقِ غم‌خواره بِستان
خمش کن ، تا صلاح‌الدّین بگوید — که نقد عشقْ ازین عَیّاره بِستان

﴿ ۲۳۸ ﴾

دِلْبَرِ بیگانه‌صورت ، مِهْر دارد در نَهان — گَر زبانَش تَلْخ گوید ، قَند دارد در دَهان
از درونْ‌سو آشْنا و از بُرون ، بیگانه‌رو — این چُنین پُر مِهْرْدُشمن ، من ندیدم در جهان
چون که دِلْبَر خشم گیرد، عشقِ او می‌گویَدَم: — عاشقِ ناشی مَباش و رو مَگَردانْ هان و هان
راست مانَد تَلْخیِ دِلْبَر ، به تَلْخیِّ شَراب — سازگار اَنْدَر مِزاج و تَلْخْ و تند، اَنْدَر زبان
پیشِ او مُردن به هر دَم، از شِکَر شیرین‌تر است — مُرده داند این سُخَن را، تو مَپُرس از زندگان
شاد روزی کاین غَزَل را ، من بِخوانَم پیشِ عشق — سَجده آرَم در زمین و جانْ سِپارَم در زمان
مُرغِ جان را ، عشق گوید : میل داری در قَفَس؟ — مُرغ گوید: منْ تو را خواهم، قَفَس را بَرْدَران
شمس تبریزی بگوید: جان بـــده انــــدر رَهَم — شاد و خندانْ جان‌فشانم،گر بُوَد صد جانْ جهان

﴿ ۲۳۹ ﴾

دِلْدارِ من در باغ ، دیِ می‌گشت و می‌گفت: ای چَمَن — صد حورِ کَش[1] داری ولی، بِنْگَر یکی داری چو من؟
قَدْرِ لَبَم نَشْناختی، با من دَغاها باختی — اینک چُنین بُگْداختی، حَیْرانَ فی هذَا ٱلزَّمَن
ای فِتْنه‌ها انگیخته، بر خَلْقْ آتشْ ریخته — وَزْ آسْمان آویخته، بر هر دلی پنهانْ رَسَن
در بَحْرِ صافِ پاکِ تو، جُمله جهانْ خاشاکِ تو — در بَحْرِ تو رَقْصان شُده، خاشاکِ نَقْشِ مَرد و زن
خاشاک اگر گَردان بُوَد ، از موجِ جان، از جا مَرو — سُرنایِ خود را گفته تو: من دَم زَنَم، تو دَمْ مَزَن
بَس شمع‌ها اَفْروختی، بیرون زِ سَقفِ آسمان — بس نَقْش‌ها بِنْگاشتی، بیرون زِ شهرِ جان و تَن
ای بی‌خیالِ رویِ تو، جُمله حقیقت‌ها خیال — ای بی‌تو جانْ اَنْدَر تَنَم، چون مُرده‌ای اَنْدَر کَفَن
بی‌نورِ نوراَفْروزِ او، ای چَشْمِ من ، چیزی مَبین — بی‌جانِ جانْ‌اَنگیزِ او، ای جانِ منْ رُو ، جانْ مَکَن
گفتم: صَلایِ ماجَرا، ما را نمی‌پُرسی چرا؟ — گفتا که: پُرسش‌هایِ ما، بیرون زِ گوش است و دَهَن
ای سایهٔ معشوق را ، معشوقِ خود پِنْداشته؛ — ای سال‌ها نَشْناخته ، تو خویش را از پیرهَن؛

---

۱ – مخفف دلکش

تا جانِ با اندازه‌اَت ، بر جانِ بی‌اندازه زَد — جانَت نگُنجَد در بَدَن، شَمعَت نگُنجَد در لَگَن

﴿۲۴۰﴾

دِلْدارِ من در باغْ ، دیْ می‌گشت و می‌گفت : ای چَمَن — صد حورِ خوش داری ولی ، بِنْگَر یکی داری چو من؟
گفتم: صَلایِ ماجَرا، ما را نمی‌پُرسی چرا؟ — گفتا که: پُرسش‌هایِ ما، بیرون زِ گوش است و دَهَن
گفتم : زِ پُرسشْ تو بِهِل، باری اشارت را مَهِل — گفت: از اشارت‌هایِ دلْ ، هم جان بِسوزد هم بَدَن
گفتم که: چونی در سَفَر؟ گفتا که: چون باشد قَمَر؟ — سیمین‌بَر و زَرّین‌کَمَر، چَشم و چراغِ مَرد و زن
گشتن به گِردِ خود خَطا، اِلّا جَمالِ قُطْب را — او را رَوا باشد رَوا، کاو رَهرو است، اَنْدَر وَطَن
هم ساربان ، هم اُشتُران ، مَستَند از آن صاحِبْ‌قِران — ای ساربان! مَنْزِل مَکُن، جُز بر دَرِ آن یارِ من
ای عِشرت و ای نازِ ما! ای اصل و ای آغازِ ما — آخِر چه دانَد رازِ ما، جانِ حَسَن یا بوالْحَسَن؟
ای عشقِ تو در جانِ من! چون آفتابْ اَنْدَر حَمَل — ویْ صورتَت در چَشمِ من! هَمچون عَقیقْ اَنْدَر یَمَن
چون اوّلین و آخِرین ، در حَشْرْ جمع آید یَقین — از تو نباشد خوب‌تَر، در جُملهٔ آن اَنْجُمَن
مجنون چو بینَد مَر تو را، لیلی بَرو کاسِد شود — لیلی چو بیند مَر تو را، گردد چو مَجنونْ مُمْتَحَن
در جُست‌وجویِ رویِ تو، در پایِ گُلْ بَس خارها — ای یاسَمَن گوید هَمی : اَنْدَر فِراقَتْ یَأسِ مَن
گَر آفتابِ رویِ تو، روزیِ‌دِهِ ما نیستی — ذَرّاتِ کَوْنین از طَمَع، کِیْ باز کردندی دَهَن؟
حیوان چو قُربانی بُوَد، جِسْمَش زِ جانْ فانی بُوَد — پس شَرحه‌هایِ گوشتَش، زنده شود زینْ بابْزَن[1]
آتش بگوید شَرحه را، سِرِّ حَیاتاتِ بَقا: — کِای رَسته از جانِ فَنا، بر جانِ بی‌آزارْ زن
نَعْره زَنند آن شَرحه‌ها: یا لَیْتَ قَوْمی یَعْلَمُون — گَر نَعْره‌شان این سو رَسَد ، نی گَبْر مانَد ، نی وَثَن
نی تَرس مانَد در دلی، نی پایْ مانَد در گِلی — لَبَّیک لَبَّیک و بلی، می‌گویْ و می‌رو تا وَطَن
هست این سُخَن را باقی‌ای، در پَردهٔ مُشتاقی‌ای — پیدا شود گَر ساقی‌ای ، ما را کُنَد بی‌خویشتن

﴿۲۴۱﴾

دَم دِهْ و عِشوه دِهْ ای دِلْبَرِ سیمین‌بَرِ من! — که دَمَم بی‌دَمِ تو ، چون اَجَل آمد بَرِ من
دلْ چو دریا شَوَدَم ، چون گُهَرَت دَرتابَد — سَر به گَردون رَسَدَم، چونکه بِخاری سَرِ من
خُنُک آن دَمْ ، که بیآری سویِ من ، بادهٔ لَعْل — بِدَرخشَد زِ شَرارَش، رُخِ هَمچون زَرِ من
زآن خَرابَم که زِ اوقافِ خَراباتِ تواَم — در خَرابی‌ست، عِمارت شُدنِ مَخْبَرِ[2] من

---

۱ – سیخ کباب

۲ – نهان، باطن

شاهِد جانْ چو شهادت ، زِ درونْ عَرضه کُند　　زود انگشت بَرآرَد ، خِرَدِ کافَرِ من
پیش از آنکه به حَریفان ، دَهی ای ساقیِ جمع　　از همه تشنه‌تَرم من، بِدِه آن ساغَرِ من
بَندهٔ اَمرِ توأَم، خاصه در آن امر ، که تو　　گوییَ‌ام: خیزْ نَظَر کُن ، به سویِ مَنْظَرِ من
هینْ بَرافْروز دِلَم را ، تو به نارِ موسیٰ　　تا که افروخته مانَد ، اَبَدا اَخْگَرِ من
من خَمُش کردم و در جویِ تو اَفکَندمْ خویش　　که زِ جویِ تو بَرَد ، رونَقِ شِعرِ تَرِ من
شیر مردا ، تو چه ترسی ، ز سگِ لاغرشان؟　　برکَش این تیغ چو پولاد و بِزن بَر سَرِشان
چون مَلَک ساخته خود را ، به پَر و بالِ دروغ　　همه دیوانه که ابلیس بُوَد مِهْتَرِشان

﴿۲۴۲﴾

دو چیز نخواهد شد، در هر دو جهان، می‌دان!　　از عاشقِ حَقْ توبه ، وَز بادِ هوا ، اَنْبان
گَر توبه شود دریا، یک قَطره نیابَم من　　وَرْ خاک دَرآیَم من، آن خاک شود سوزان
در خاکِ تَنَم بِنْگَر، کَزْ جانِ هوا پیشه　　هر ذَرّه دَرین سودا، گشته‌ست چو دلْ گَردان
خاصیَّتِ من این است، هر جا که رَوَم اینَم　　چه دوزَد پالانگَر ، هر جا که رَوَد ؟ پالان
گویند که: هر کِه هست ، در گورْ اسیر آید　　در حُقّهٔ تَنگْ آن مُشک ، نَگْذارد مُشک‌اَفْشان
در سینهٔ تاریکَت، دل را چه بُوَد ؟ شادی　　زندان نَبُوَد سینه، مِیدان بُوَد آن، می‌دان
اَنْدَر رَحِمِ مادر، چون طِفْلْ طَرَب یابد　　آن خونْ بِهْ ازین باده ، وآنجا بِهْ ازین بُستان
گَر شَرح کُنم این را، تَرسَم که مُقَلِّد را　　آید به خیالْ اَنْدَر ، اندیشهٔ سَرگَردان
شمس‌الحق تبریزی! آن تابشِ خورشیدت　　در چرخْ درآمد خوش، هم مِهر و مَهِ تابان

﴿۲۴۳﴾

دوش چه خورده‌ای دلا؟! راست بگو، نَهان مَکُن　　چون خَمُشانِ بی‌گُنَه، رویْ بر آسمان مَکُن
بادهٔ خاص خورده‌ای ، نُقلِ خَلاص خورده‌ای　　بویِ شَراب می‌زَنَد، خَربُزه در دَهان مَکُن
روزِ اَلَستْ جانِ من ، خُورْدِ مِیْ ای زِ جامِ تو　　خواجهٔ لامَکان تویی، بَندگیِ مَکان مَکُن
دوشْ شَراب ریختی، وَزْ بَرِ ما گُریختی　　بارِ دِگَر گرفتَمَت، بارِ دِگَر چُنان مَکُن
من هَمِگی تو راسْتَم، مَستِ مِیِ وَفاسْتَم　　با تو چو تیرِ راسْتَم، تیرِ مرا کَمان مَکُن
ای دلِ پاره پاره‌ام! دیدنِ اوست چاره‌ام　　اوست پناه و پُشتِ من، تَکیه بَرین جهان مَکُن
ای همه حَلْقْ و نایِ من، پُر شده از نَوایِ تو　　گَرنه سَماعْ باره‌ای، دست به نایِ جان مَکُن

نَفْخِ نَفَخْتُ[1] کرده‌ای ، در همه دَر دَمیده‌ای ... چون دَمِ توست جانِ نِیْ، بی دَمِ ما فَغان مَکُن
کارِ دِلَم به جان رَسَد، کارْدْ به استخوان رَسَد ... ناله کُنَم بگویَدَم: دَم مَزَن و بَیان مَکُن
ناله مَکُن که نایِ منْ ، ناله کُند برایِ تو ... گُرگْ تویی، شبان مَنَم، خویشْ چو منْ، شَبان مَکُن
هر بُنِ بامْدادْ تو ، جانِبِ ما کَشی سَبو ... کِای تو بدیده رویِ من! رویْ به این و آن مَکُن
شیرْ چَشید موسیِ از مادرِ خود ، به ناشْتا ... گفت که: مادرت مَنَم، میلْ به دایِگان مَکُن
باده بِنوشْ و مات شُو، جُملهٔ تَنْ حَیات شُو ... بادهٔ چون عَقیق بین، یادِ عقیقِ کان مَکُن
بادهٔ عام از بُرون ، بادهٔ خاص از درون ... بویِ دَهان بیان کُند، تو به زبانْ بیان مَکُن
خصمْ نی‌اَم ، جفا مَکُن ، گَبْر نی‌ام ، غَزا مکن ... بی‌گنهمْ سِزا مکن ، رو تُرُش و گِران مَکُن
از تَبِشِ[2] مِیِ نهان ، رویْ شود چو ارغوان ... رویْ به عشقْ آر و بَس ، رویْ به آسمان مَکُن
تو بِمَنال تا کـــه من ، نالـــــه کنم برایِ تو ... چونکه نشانِ تو منم ، تو طلبِ نشان مَکُن
از تبریزْ شَمسِ دین ، می‌رَسَدم چو ماهِ نو ... چَشمْ سویِ چراغ کُن، سویِ چراغدان مَکُن

﴿۲۴۴﴾

دیدی چه گفت بَهمَن! هیزُم بِنِه ، چو خِرمَن ... گَر دِیْ نکرد سَرما، سَرمایِ هر دُو بر مَن
سَرما چو گشت سَرکَش ، هیزُم بِنِهْ در آتش ... هیزُم دَریغَت آید؟ هیزُم بِهْ است یا تَن؟
نَفْسِ فَناست هیزُم، عشقِ خداست آتش ... دَرْسوز نَفْس‌ها را، ای جانِ پاک‌دامَن
تا نَفْس را نسوزی، جانَت فِسُرده باشد ... مانندِ بُت‌پَرَستان، دور از بهار و مَأمَن
در عشقِ هَمچو آتش، چون نقشِ اوست دلکش ... چون زادهٔ خَلیلی، آتش تو راست مَسکَن
آتش به اَمرِ یَزدان، گردد به پیشِ مَردان ... لاله ، گُل و شکوفه، ریحان و بید و سوسَن
مؤمِنْ فُسون بِدانَد، بر آتشَش بخوانَد ... سوزِش دَرو نَمانَد، گردد چو ماهِ روشَن
شاباشْ ای فُسونی، کُافْتَد ازو سُکونی ... در آتشی که آهن ، گردد ازو چو سوزَن
پَروانه زآن زَنَد خود ، بر آتشِ مُوَقَّد[3] ... کاو را هَمی نِمایَد، آتش به شکلِ رُوزَن

---

۱ – اشاره به آیه ۲۹ سوره "حِجْر" دارد که خداوند در خصوص خلقت آدم "ع" فرمود : " نفخت فیه من روحی" ، یعنی : " از روح خود ، در او دمیدم " .

۲ – تابش

۳ – برافروخته

تیر و سِنانْ به حَمْزه[1]، چون گُلْفشان نمایَد — در گُلْفشان نپوشَد، کَس خویش را، به جوشَن
فرعونْ هَمچو دوغی، در آب گشته غَرقه — بر فَرقِ آبْ موسیٰ، بِنْشَسته هَمچو روغَن
اَسْبانِ اختیاری، حَمّالِ شَهریاری — پالان کَشَند و باری، اَسْبانِ کُند و کودَن
چو لِکْلِکْ است مَنْطِق، بر آسیایِ معنی — طاحون[2] زِ آب گردد، تَزْ لِکْلِکِ مُقَنَّن[3]
زآن لِکْلِکْ ای برادر، گندم زِ دَلْو بِجْهَد — در آسیا دَر اُفْتَد، گردد خوش و مُطَحَّن[4]
وَزْ لَکْلَکِ بَیانْ تو، از دَلْوِ حرص و غَفْلَت — در آسیا دَرْاُفتی، یعنی رَهی مُبَیَّن
من گرْم می‌شَوَم جان، امّا زِ گفت وگو نی — از شَمسِ دینِ زَرّین، تبریزْ هَمچو مَعْدَن

﴿۲۴۵﴾

دیر آمده‌ای، مَرُو شتابان — ای رفتنِ تو، چو رَفتنِ جان
دیر آمدن و شتابِ رفتن — آیینِ گُل است، در گُلِستان
گفتی: چونی؟ چُنان که ماهی — اُفتاده میانِ ریگِ سوزان
چون باشد شهر، شهریارا؟ — بی‌دُولَتِ داد و عدلِ سُلطان؟
من بی‌تو نِیَم، وَلیکْ خواهم — آن با چو تویی، که هست پنهان
شبْ پَرتوِ آفتاب هم هست — خاصه به تَموزِ گرم و سوزان
قانِع نشود ز گرمیِ او — جُز خُفّاشی، زِ بیمِ مُرغان
گرمی خواهند و روشنی هم — مُرغان که مُعَوَّدند[5] با آن
ما وَصفِ دو جِنْسْ مُرغ گفتیم — بِنْگَر زِ کدامی، ای غَزَل‌خوان
شمس‌الحق دین که جانِ معنی ست — جان نیست، که هستْ جانِ جانان

﴿۲۴۶﴾

ذاتت به یاد آرَم، با آن صفات، ای جان! — یا آنکه داد بَرْ من، ما را براتْ، ای جان!
شطرنجِ عشقِ ما را، چون شه تویی هَماره — پس چیست بر رخِ من، این خوفِ مات، ای جان

---

۱ – مقصود عموی حضرت رسول اکرم "ص" است که در جنگ اُحُد شهید شدند.
۲ – مخفف طاحونه = آسیاب
۳ – مقصود، فرد مُقَنّی است ،کسی که کاریز حفر میکند یا قناتی را حفر یا لایروبی مینماید.
۴ – آسیاب شده
۵ – عادت داده شده اند

هرچند عشقْ شاه است ، لیکن ز مستیِ ما　　روی سَمایِ این عشق، دارد سماتْ[1]، ای جان
زآن‌رو که عشقْ ماه ست، امن است و بهتر از من　　زین هست یا که باقی‌ست، باید عصات ای جان
همرنگِ عشقْ گردد ، هستیم چون درآید　　آن سَنجَق جلالَت ، لطف و عطات ای جان
تا سَنجقِ تو جان را ، بنمایَد از کرامت　　زآن سویِ هردو عالم ، ارض و سمات ای جان
ارض و سمایِ باقی ، بی‌ظلمت و تَغَیُّر　　جز مرگ را نباشد ، آنجا وفات ای جان
الله ! که شرمســــارند ، جان‌های نازنینان　　وین جملهٔ مثل‌ها ، اندر جفات ای جان
از خانقاهِ دُولت ، این صوفیانِ جان‌ها　　در چرخ رفته‌اند از شادی ، صلات ای جان
مخدومْ شمس دینم ، ای افتخارِ تبریز!　　وقت صلاست آخِر ، رَغْم عَلات[2] ای جان
ایشان زنان مِصْرْاَند ، من مثلِ آن زلیخا　　تو یوسُفی ، بَر افکن ، پردهٔ عَلات ای جان

﴿۲۴۷﴾

رازِ تو فاش می‌کُنم، صبر نَمانْد بیش ازین　　پشتِ فَلَک نمی‌کَشَد ، دَردِ مرا و نیِ زمین
این دلِ من چه پُر غم است! وآن دلِ تو چه فارغ است!　　آن رُخِ تو ، چو خوبِ چین ، وین رُخِ من، پُر است چین
تا که بِسوزَد این جهان، چند بِسوزَد این دِلَم؟　　چند بُوَد بُتا! چُنان، چند گَهی بُوَد چُنین؟
سِرِّ هزار ساله را، مَستم و فاش می‌کُنم　　خواه بِبَند دیده را، خواه گُشا و خوش بِبین
شورِ مرا چو دید مَهْ، آمد سویِ من زِ رَهْ　　گفت: مَدِه زِ من نشان، یارِ توام و هم‌نشین
خیره بِمانْد جانِ من، در رُخِ او دَمیّ و گفت:　　ای صَنَمِ خوشِ خوشین، وِیْ بُتِ آب و آتشین
ای رُخِ جانْ فَزایِ او، بَهرِ خدا ! همانْ همان　　مُطربِ دِلرُبایِ من، بَهرِ خدا ! همینْ همین
عشقِ تو را چو مَفْرشَم، آب بِزَن بر آتَشَم　　ای مَهِ غیبِ آن جهان ! در تبریزْ شَمسِ دین

﴿۲۴۸﴾

رازْ چون با من نگوید ، یارِ من　　بَند گردد پیشِ او ، گفتارِ من
عُذر می‌گوید که یعنی : خامُشَم　　با تو می‌گوید دلِ هشیارِ من
با کسی دیگر، زبان گردد همه　　سِرِّ خود می‌گوید و اسرارِ من
در گُمان اُفْتَد دِلَم ، زین واقعه　　این دلِ تَرسانِ بَد پِنْدارِ من
گَر بگوید ، وَر نگوید رازِ من　　دل ندارد صَبر از دِلْدارِ من

---

۱ – علامت ها، آثار داغ ها.

۲ – بلندی و بزرگی

شمس تبریزی بُوَد، در هر دو کَوْن مونس و همْ یار و همْ غمخوارِ من

﴿۲۴۹﴾

راه بر خویشتن ، دراز مَکُن در اسرارِ عشقْ ، باز مَکُن
چون دِلَت در یَمن ، ربوده‌سْتَند رویْ در جانبِ حِجاز مکن
آن‌چه مطلوب توست، در چین است طلبش از سویِ طِراز[1] مکن
راه از سویِ وصلْ ، کوتاه است تو به نامَحرمی ، دراز مکن
درِ مقصودِ عشقْ ، باز نهاد بر خود ای دوست ، دَر فراز مکن
لاشهٔ لَنگ را بُراقْ مَخوان جُغد را نام ، چَرغ[2] و بازْ مکن
حالْ چون حال نیست ، نعره مَزَن رویْ چون خوب نیست ، ناز مکن
روزْ روزه مَدار و بُت مَپَرست شب مَخور باده و نماز مکن
راز با ما بگو ، صلاح‌الدّین! با کَسان ، وقتِ حال ، راز مکن

﴿۲۵۰﴾

رُو ! قَرار از دلِ مَستانْ بِستان رُو ! خَراج از گُلِ بُستان بِستان
کُلَهِ مَهْ ، زِ سَرِ مَهْ ، بَرگیر گِروِ گُل ، زِ گُلِستان بِستان
سُخَنِ جانِ رَهی ، گفتی دوش آنِ توست آنْ، هله بِسْتان بِستان
ای که در باغِ رُخَش ، رَهْ بُردی گُلِ تازه به زمستان بِستان
ای که از نازِ شَهان می‌تَرسی طِفْلِ عشقی، سَرِ پِسْتان بِستان
دل قَوی‌دار ،چو دِلْبَر خواهی دلِ خود از دلِ سُسْتان بِستان
چابُک و چُستْ رُو اَنْدَر رَهِ عشق مُهره را از کَفِ چُستان بِستان
نیست شو ، در رَهِ شمسِ تبریز هین بیا جرعهٔ مَستان بِستان

﴿۲۵۱﴾

رُو سَر بِنِهْ به بالین، تنها مرا رَها کُن تَرکِ منِ خَرابِ ، شب‌گَردِ مُبْتَلا کُن
ماییم و موجِ سودا، شبْ تا به روزْ تنها خواهی بیا بِبَخشا، خواهی بُرو جفا کُن
از من گُریز تا تو ، هم در بَلا نَیُفتی بُگْزین رَهِ سَلامَت، تَرکِ رَهِ بَلا کُن

---

۱ – نقش و نگارِ لباس ، زینت

۲ – پرنده ای شکاری از نوع باز

مابیم و آبِ دیده، در کُنجِ غَمْ خَزیده   بر آبِ دیدهٔ ما، صد جایْ آسیا کُن
خیره‌کُشی‌ست ما را، دارد دلی چو خارا   بُکُشَد کَسَشْ نگوید ، تَدبیرِ خونْبَها کُن
بر شاهِ خوبْرویان ، واجِبْ وَفا نباشد   ای زَردْ رویِ عاشق، تو صَبر کُن، وَفا کُن
دَردی‌ست غیرِ مُردن، آن را دَوا نباشد   پس من چگونه گویم، کاین دَرد را دَوا کُن؟
در خوابْ دوشْ پیری، در کویِ عشقْ دیدم   با دستْ اِشارَتَم کرد ، که عَزمْ سویِ ما کُن
گَر اژدَهاست بر رَه ، عشق‌ست چون زُمرُّد   از بَرقِ این زُمرُّد، هین دَفْعِ اژدها کُن
بس کُن که بی‌خودم من، وَرْ تو هُنر فَزایی   تاریخِ بوعلی[1] گو ، تَنْبیهِ بُوٱلْعَلا[2] کُن

﴿۲۵۲﴾

رُو مَذهَبِ عاشق را، بَرعَکسِ رَوِش‌ها دان   که رایِ دروغِ او ، از صِدقْ بِهْ و اِحْسان
حال است مُحالِ[3] او، فرداست وَبالِ او   عدل است همه ظُلْمَش، داد است همه بُهتان
نَرم است دُرُشتِ او، کعبه‌ست کِنِشْتِ[4] او   خاری که خَلَد دِلْبر، خوش‌تَر زِ گُل و ریحان
آن دَم که تُرُش باشد، بهتر زِ شِکَرخانه   وآن‌دَم که مَلول آید، خوشْ بوس و کِنار است آن
وآن دَمْ که مرا گوید: وَٱللّهْ زِ تو بیزارم   آن آبِ خَضِر باشد، از چَشمه‌گَهِ حَیوان
وآن‌دَم که بگوید نی ، در پیش هزار آری   بیگانگی‌اَش خویشی ، در مَذهَبِ بی‌خویشان
کُفرش همه ایمان شُد، سَنگَش همه مَرجان شُد   بُخْلَش همه اِحْسان شُد، جُرمَش هَمگی غُفْران
گَر طَعنه‌زنی، گویی: تو مَذهَبِ کَژْ داری   من مَذهَبِ ابرویَش ، بِخْریدم و دادم جان
خارَش همه ریحان شد،سختش همه آسان شد   دیوَش همه رضوان شد، دَردَش همگی درمان
زین مَذهَبِ کَژْ مَستَم، بَس کردم و لب بَستَم   بَردار دلِ روشن، باقیش فرو می‌خوان
شَمسُ ٱلْحَقِ تبریزی، یارَبْ چه شِکَرریزی!   گویی زِ دَهانِ من ، صد حُجَّت و صد بُرهان

---

۱ – ابوعلی محمد وزیر مشهور منصور بن نوح سامانی که به " امیرک بَلعَمی" ملقب بوده و مترجم کتاب تاریخ جریر طبری به زبان فارسی در قرن ۴ هـق میباشد.

۲ – ابوالعلا مُعَّری با نام کامل احمد بن عبدالله بن سلیمان ، شاعر و فیلسوفِ شَکّ گَرایِ عرب در نیمه دوم قرن۴ تا نیمه اول قرن ۵ هـ. ق میباشد و محققانِ مطالبِ فلسفی، او را مردی شکّاک ، حیرت زده و نقیض گو دانسته اند ، جناب مولانا نیز به طنز ، از تنبیه کردن او سخن گفته است.

۳ – حواله شده ، برات گیر ، و مقصود آنست که زمان سررسیدِ براتِ او حال شده.

۴ – دِیْر و معبدِ مسیحیان و یهود.

﴿۲۵۳﴾

روز است ای دو دیده! در رُوزَنَم نَظَر کُن — تو اصلِ آفتابی! چون آمدی ، سَحَر کُن
بَردار طالِبان را ، وَزْ هفت بَحْر بُگْذر — مَنْگَر به گاو و ماهی، وَزْ صد چُنین ، گُذَر کُن
پیدا بِکُن که پاکی، از کَوْن و پَست و بالا — وین خانهٔ کُهَن را ، بی‌زیر و بی‌زبَر کُن
عالَم فَناست جُمله، در یک دَمَش بَقا کُن — ماری‌ست زَهر دارد، تو زَهرِ او شِکَر کُن
هر سو که خُشک بینی، تو چَشمه‌ای رَوان کُن — هر جا که سنگْ بینی، از عَکسِ خود گُهَر کُن
اَنْدَر قَفایِ عاشق، هر سو که خَصْمْ بینی — او را به زَخْمِ سیلی، اَنْدَر زمان بِدَر کُن
تا چند عُذر گویی؟ کورند و می‌نَبینَند — گَر کورِشان نخواهی، در دیده‌شان نَظَر کُن
خواهی که پَرده‌هاشان ، بر دیده‌ها نباشد — فَرما تو پَردگی را ، کَزْ پَرده‌ها عَبَر کُن
فرمان تو راست مُطْلَق، با جمعْ در میان نِهْ — بَستَم قَبایِ غفلت ، هم چارهٔ کَمَر کُن
ای آفتابِ عَرشی، ای شَمسِ حَقِّ تبریز — چون ماهِ نو ندارم، رویَم تو چون قَمَر کُن

﴿۲۵۴﴾

روزی بُتَم به ناگه ! سرمست و پایْ‌کوبان — آمد به خانه بَر من ، ناگه! ترانه‌گویان
گفتا که : هوشیاری ، بی من چه در خماری؟ — بی‌بانگْ بیست و چاری ، در قیدِ لقمهٔ نان
جز مِیْ تو را نشاید ، زآن مِیْ که جان فَزاید — عیشِ ابد گشاید ، نِی زآن پلیدْ حَمْدان[1]
بردار کاسهٔ سَر ، از صَرفه[2] صافِ عَبهَر — یارب چو جمله فتنه‌ست، شو مست و فتنه‌جویان
خونی و مست باید ، دَر را شکست باید — در مِیْ نشست باید ، با جوقِ[3] ماه‌رویان
با مطربِ چو ماهی ، در حُسنِ پادشاهی — بر یک کنارِ راهی ، هردم کنارْجویان
در هر سَحَر صبوحی، جامی‌به کف چو روحی — در بَحرِ مِیْ چو نوحی ، بر لوحِ لطفِ پویان
با ساقیِ مَلیحی ، زین خامشی فَصیحی — می‌تاز چون مسیحی ، بر چار چرخِ گردان
خُم‌خانه ها پر از مِیْ ، ما با خودیم تا کِی — بِستان قدحْ پیاپی ، از دستِ جانِ جانان
روزی هم از قضا را ، هَمره شدم وفا را — بگشاد دیدِ ما را ، دیدیم جوقِ مستان

۱– آلت مردی
۲ – شراب صاف
۳ – دسته ، گروه

قَرابه‌های[1] عَبْهر[2] ، چون ماهِ نو مُنَوّر / بر رویِ حوضِ کوثر ، در دُورْ پیشِ ایشان
از بانگِ نوشِ خوبان ، وز بسْ صَفیرِ مرغان / در رقصِ سیمْ ساقان ، انگشتِ من به دندان
زآن جمعْ ماه‌رویی ، در دستِ او سبویی / چشمک زنان به سویی ، گفتا مرا که: مَستان
من در درونِ گاری ، بیرون سَرم ، چو باری / بی‌طاقتی و مَأوی' ، طاقت نَبود امکان
پس گفت در اشارت ، افزون ز صد عنایت / شیری درون گاوی ، عمری‌ست بر تو نادان
بردار ناوکَت[3] را ، بِرْهان چَکاوَکت[4] را / بشْکافْت کاوَکَت[5] را ، عیدی شود ز قربان
سی سال جَهد کردم ، بس غُصّه‌ها بخوردم / وز بندِ گاوِ زردم ، جَستن نبود امکان
تا آن نگارِ میرم ، وآن مستِ شیرْ گیرم / در گاو یک نظر کرد ، شد مارِ همچو پیچان
بی‌زخمْ خون روان شد ، در لطفْ چون دوان شد / ای صد هزار رحمت، بر چشمِ او چو باران
رَستیم و آرمیدیم ، عیشِ اَبَد بِدیدیم / خَمرِ ازَل چشیدیم ، در بزمِ خاصِ سلطان
دستک‌زنان و نازان ، در رقصْ پاکبازان / زُنّار و نارْ بِستان ، ره نیست خود به مَستان
اینها همه بگفتم ، دُرّی‌ست کآن نَسُفتم / آن اصل را نَهفتم ، کآن است رونقِ جان
زآن در امید بَرکَن ، کآن معنیِ مُبَرهَن[6] / در ذهن هم نگنجد ، چه جایِ با زبانان!
مرغانِ عالَمِ جان ، زآن دَر چو بو نبردند / زاغانِ کور را چون ، گر در رسیده سامان
چیزی برای حج گفت ، کای میرِ حاجْ بنگر / تا نگذَری تو از حج ، اندُه شود فراوان
گفتش امیرِ مولا : کِای ماده لَنگْ روبَه! / تو کِیْ رسی که مُردند ، شیران درین بیابان؟
گر شیرْمَرد باشی ، همچون علی و حَمزه / هر مُشکلی که باشد ، گردد به پیشت آسان
چون دست در رکابش ، اندر زدی به یک‌دم / بر صد هزار وادی ، بگذشتی و بیابان

﴿۲۵۵﴾

رویِ او فَتْویْ دَهَد ، کَزْ کعبه ، بَرْ بُتخانه زَن / زُلْفِ او دَعویِ کُند ، کاینَک رَسَن بازی ، رَسَن

---

۱ – شیشهٔ شراب ، صراحی
۲ – نرگس ، یاسمین
۳ – ناوَک = تیر
۴ – چکاوک = نام پرنده ایست
۵ – کاوک = لانه
۶ – واضح و آشکار

عقل گوید: گوهَرَم، گوهر شِکَستن شَرطْ نیست
عشق گوید: سنگِ ما ، بِشْتان و بر گوهر بِزَن

سنگِ ما گوهر شِکَست و حیفْ هم ، بر سنگِ ماست
حیفْ هم بر روحْ باشد، گَر شُدَش قُربانْ بَدَن

این نه بَسْ دل را که دِلْبَر ، دست در خونَش کُند؟
این نه بَسْ بُت را ، که باشد ، چون خَلیلَش بُت‌شِکَن؟

هرکِه را جُست او ، به رَحْمت وارَهید ، از جُست و جو
هرکِه را گفت: آنِ مایی، وارَهید از ما و من

آن لَبی کَانْگُشتِ خود لیسید ، روزی زآن عَسَل
وَصْفِ آن لب را چه گویم؟ کآنْ نَگُنجَد در دَهَن

هرکِه صَحرایی بُوَد، ایمِن بُوَد از زلزله
هرکِه دریایی بُوَد، کِیْ غَم خُورَد از جامه‌کَن؟

کِی سُلیمان را زیان شُد ، گَر شُد او ماهی‌فُروش؟
اَهْرِمَن گَر مُلْک بِسْتَد، اَهْرِمَنْ بُد ، اَهْرِمَن

گَر بِشُد انگُشتری، انگشتِ او انگُشتری‌ست
پَرده بود انگُشتری، کِای چَشمِ بَد ! بر وِیْ مَزَن

چَشمِ بَدْ خود را خورَد، خودْ ماهِ ما زآنْ فارغ است
شمعْ کِیْ بَدنام شُد ، گَر نورِ او بِسْتَد لَگَن؟

من خموشی برگُزیدم ، زآنکه در بازارِ غیب
کم متاعی دیده‌ام ، کاسَدْ ترازْ[1] ، گفتارِ من

شمس تبریزی چو آید ، تیرِ قهرِ دشمنان
عالَمِ فضل و کمالِ عِلم شد ، ما را مِحَن

﴿۲۵۶﴾

زِ زَخْمِ دَف ، کَفَم بِدْرید، ای جان
چه بَستی کیسه را؟ دستی بِجُنبان

گُشادی کُن، بِجُنب آخِر، نَه سنگی
نه سنگی هم گُشایَد ، آبِ حَیوان؟

مُروَّت را مَگَر ، سیلاب بُرده‌ست
که پیدا نیست گَردِ او ، به میدان؟

دَر اَفکَن کُهنه‌ای ، گَر زَر نداری
تو را جُز ریشِ کُهنه ، نیست دَرمان

چو دستَت بَسته و ریشَت گُشاده‌ست
بِجُنبان ریش را، ای ریشْ جُنبان

گلو بِگْرفت و آوازم ، زِ نَعْره
مَگَر بَسته‌ست ، راهِ گوشِ اِخْوان؟

اگر راه است آبی را ، دَرین ناوْ
چرا چَرخیّ و سنگی ، نیست گَردان؟

وَگَر این سنگْ گَردان است ، کو آرْد؟
زهی مِهْمانیِ بی‌آب و بی‌نان

به طیبَت[2] گفتم این نکته ، مَرَنْجید
مَدارید از مِزَح[3] ، خاطِرْ پَریشان

گلو مَخْراش و زیرِ لبْ ، بِخوانَش
دَهانَت پُر کُنَد ، از دُرّ و مَرجان

مُسَلَّم دان خدا را ، خوانْ نَهادن
خَمُش کُن ، این کَرَم را نیست پایان

۱ – ترازو را کم کند، از رونق اندازد
۲ – شوخی و خوش طبعی
۳ – جمع مزاح = شوخی

﴿۲۵۷﴾

ز شمس الدّین بُوَد، هم درد و درمان — کزو چرخِ سعادت هست ، گَردان
ازآن مخدومِ جان‌انگیزِ دلدار — شده هر صَعْب و سختی، سهل و آسان
کَسی کاو پرتوی، از تو بِدیده‌ست — نگردد او ز چیزی ، هیچ حیران
اَزیرا خوانْد ، اندر پرتوِ او — همه اَسرارِ غیبی تا به پایان
اگر زین آبِ حَیوان ، بازگویی — به حِیوانی چه داند آب حَیوان؟
چه داند جانِ حِیوانیِ مِسکین — حقایق‌های سِرِّ جانِ جانان؟
غذایِ روح را ، خود کِی شناسد — لب و کام و دهانِ شاهِ شاهان؟
چه تُحفه می‌بَرَد ، در بحرِ جانی؟ — یکی جانی، پُر از سودایِ اَحزان
ندارد عِزّتی ، خرما به بصره — ندارد قیمتی ، زیره به کرمان
هزار ایوان و قصری، جمله از نور — چه ایوانْ، بَل هزارانْ چرخِ کیوان
چو خانهٔ عنکبوتی ، می‌نماید — به پیشِ بندگانِ شاهِ شاهان
به پیشِ دستِ رُستم ، گَنده پیری — چه باشد با هزارانْ مَکر و دَستان
دو صد رُستم، به پیشِ شمسِ تبریز — به کَمپیرِ دوتا[1] ، باشند یکسان

﴿۲۵۸﴾

زهی عشق و زهی شوق و زهی جان! — زهی دریا ، زهی گوهر ، زهی کان!
چه جایِ گوهر است و بَحرِ و کَشتی — که هر قطره از آن بَحرْ است ، عمّان
زهی مجلس، زهی ساقی، زهی مِیْ — زهی حورانِ هم‌چون ماهِ تابان
زهی سِدْره! زهی جمعِ حریفان — زهی بیشه! زهی شیرانِ غُرّان
زهی آش و زهی خوانِ خدایی! — که بَر وِیْ عاشقِ حق است ، مهمان
زهی گلزار و ریحان‌ها و سوسن — زهی باغ و زهی پُر میوه بُستان
زهی شهر و زهی بازار و درگاه — زهی داد و سِتد ! بی‌نقد و میزان
زهی سلطان و سلطانانِ عالَـــم — که هرکَس دید ، یک‌دَمْ گشتْ سلطان
زهی قدرت، زهی بازو ، زهی دست — که می‌لرزد ازو ، گردونِ گَردان
وَگَر چون شد ، نمازِ شامْ خامُش — از آنکه این سخن را نیست پایان

---

۱ – پیر سالخوردهٔ خمیده

﴿۲۵۹﴾

ساقیِ من خیزد ، بی‌گفتِ من — آرَد آن بادهٔ وافِـــرْ ثَمَن[1]
حاجَت نَبْوَد که بگویم : بیار — بِشْنود آوازِ دِلَم ، بی‌دَهَن
هست تَقاضا گَرِ او ، لُطفِ او — وآن کَرَمِ بی‌حَد و خُلْقِ حَسَن
ماه بَرآیَد، تو مَگویَش: بَرآ — بر تو زَنَد نور، مَگویَش: بِزن
ای به گَهِ بَزمْ، بِهِینْ عیش و نوش — وِیْ به گَهِ رَزمْ، مِهِینْ صَفْ‌شِکَن
از پِیِ هر گُمرَه ، نیکو دلیل — وَزْ پِیِ مَحْبوسِ چَهْ ای خوش‌رَسَن
عالَمْ ، هَمچون شب و تو، هَمچو ماه — تو مَثَلِ شمعی و جان‌ها لَگَن
جانْ مَثَلِ ذَرّه بُوَد ، بی‌قَرار — با تو شود ساکِن ، نِعْمَ ٱلسَّکَن

﴿۲۶۰﴾

ساقیا! بَرخیز و مِیْ ، در جامْ کُن — وَز شَرابِ عشق ، دل را دامْ کُن
نامِ رِنْدی را مکُن، بَر خودْ دُرُست — خویشتن را ، لا أُبالِی نام کُن
چَرخِ گَردنده تو را ، چون رام شُد — مَرکَبِ بی‌مرکَبی را رام کُن
آتشِ بی‌باکی اَنْدَرْ چَرخْ زَن — خاکِ تیره بر سَرِ اَیّام کُن
مَذهَبِ زُنّار بَنـــدانْ[2] پیشه گیر — خِدمَت کاووس و آذر نام کُن

﴿۲۶۱﴾

ساقیا ! چون مَست گشتی ، خویش را بر من بِزَن — ذِکْرِ فردا نسْیه باشد ، نسْیه را گَردن بِزَن
سالْ سالِ ماست و طالِعْ طالِعِ زُهره‌ست و ماه — ای دل! این عیش و طَرَب، حدّی ندارد، تَنْ بِزَن
تا درونِ سنگ و آهن ، تابِش و شادی رسید — گَر تو را باور نَیآیَد، سنگْ بر آهن بِزَن
بِنْگَر اَنْدَر میزبان و در رُخَش، شادی بِبین — بر سَرِ این خوانْ نِشین و کاسه در روغَن بِزَن
عقلِ زیرک را بَرآر و پَهْلویِ شادی نِشان — جانِ روشن را سَبُکْ ، بر بادهٔ روشن بِزَن
شاخه‌ها سَرمَست و رَقْصانند ، از بادِ بهار — ای سَمَنْ مَستی کُن و ای سَروْ ، بر سوسن بِزَن
جامه‌هایِ سبز بُبْریدند ، بر دُکّانِ غیب — خیزْ ای خَیّاطْ ، بِنْشین بَرْ دُکان، سوزن بِزَن
شمس تبریزی! توئی چون شاهد و مشهودِ ما — هرچه غیرِ توست ، آن را بیگمانْ گردن بزن

---

۱ – وافر ثمن = گران قیمت

۲ – مقصود ترسایان و مسیحیان است.

﴿ ۲۶۲ ﴾

سَر فرو کرد از فَلَک ، آن ماهْروی سیم‌تَن
آستین را می‌فشانَد ، در اشارتْ سویِ من

هَمچو چَشمِ کُشتِگان، چَشمانِ منْ حیرانِ او
وَزْ شَرابِ عشقِ او، این جانِ منْ بی‌خویشتن

زیرِ جَعْدِ زُلفِ مُشکین ، صد قیامَت را قیام
در صَفایِ صَحْنِ رویَش، آفَتِ هر مَرد و زَن

مُرغِ جانْ اَنْدَر قَفَسْ ، می‌کَند پَرّ و بالِ خویش
تا قَفَسْ را بِشْکَنَد ، اَنْدَر هوایِ آن شِکَن

از فَلَکْ آمد هُمایْ و بر سَرِ من سایه کرد
من فَغان کردم ، که دور از پیشِ آن خوبِ خُتَن

در سُخَن آمد هُمایْ و گفت: بی‌روزی کَسی
کَزْ سعادت می‌گُریزی ، ای شَقیِّ مُمْتَحَن

گفتَمش: آخِر حِجابی ، در میانِ ما و دوست
من جَمالِ دوست خواهم، کاوست مَرْ جان را سَکَن

آن هُمایْ از بَسْ تَعَجُّبْ ، سویِ آن مَهْ بِنْگَرید
از منْ او دیوانه‌تر شُد، در جَمالَش مُفْتَتَن[1]

میرْ مَست و خواجه مَست و روحْ مَست و جسمْ مَست
از خداوندْ شَمسِ دین ، آن شاهِ تبریز و زَمَن

غیرِ رویَت هرچه بینم ، نورِ رویَم گم شود
غیرِ آن چاهِ زَنَخْدان ، نیستی زندانِ من

﴿ ۲۶۳ ﴾

سِرّی‌ست مرا در جان، در خون شده چون مرجان
چون کودکِ در اِشْکَم ، خونخواره، به خون غَلتان

لیلیْ تو و مجنونْ من ، تا چند خورَم خونْ من؟
مانندهٔ گردونْ من ، بر آتش و سرگردان

چون خارِ جفایی تو ، اُفتیم به پایِ تو
بِدْهیم سِزایِ تو ، کآن مَهْ بشود تابان

دلْ گشتْ کبابِ من ، خون‌ست شرابِ من
آن مستْ خرابِ من ، کِی آید چون مستان؟

ای روحِ مرا دایه ، خورشیدی و همسایه
هم سودی و سرمایه ، هم کاله[2] و بازرگان

فرمایْ از آن باده ، تا جان بشود ساده
ای دادِ همه داده ، در خوبی و در احسان

از دیدهٔ من ژاله ، چون کودکِ یک ساله
از دورْ چنین ناله ، پُر دَرد شده کیوان

ای آتشِ سودا تو ، پنهانی و پیدا تو
کردیم چو شیدا تو ، از ناله و از افغان

گر باغْ چمن دارد ، لیکن نه چو من دارد
او خاکِ وطن دارد ، من آتشِ آتشدان

از غایتِ بَدخویی ، روزیم نمی‌جویی
خود هیچ نمی‌گویی ، کِای بی‌سر و بی‌سامان

آن خسروِ مَردانه ، جانْ راست چو جانانه
ویران کُنَدم خانه ، از دیدهٔ چون طوفان

این قصّهٔ چون آتش ، فرمایْ شنیدنْ خوش
ای دلبر و ای دلکش ، از بَهرِ زَکوٰةِ جان

---

۱ – شیفته و شیدا

۲ –کالا ، اسباب ، متاع

این بهرِ منِ بی‌کَس ، کز هجرْ بِمانْد از پَس / بر بادِ هوا چون خَسْ ، در عشقْ شده رقصان
من تَرکِ سفر گیرم ، از بَحرْ گُهَر گیرم / هر لحظه ز سَر گیرم ، این عشقِ چو نوکاران
در لحظه بیآمیزی ، شمس‌الحقِ تبریزی / کِای عنبرِ تبریزی، مُشکی بِکُنی افشان

﴿۲۶۴﴾

سویِ بیمارانِ خود شُد ، شاهِ مَه‌رویانِ من / گفت: ای رُخسارِ زرد و زَعْفرانِسْتانِ من
زَعْفرانِسْتانِ خود را ، آب خواهم داد ، آب / زَعفران را گُل کُنم ، از چشمهٔ حَیوانِ من
زَرد و سُرخ و خار و گُلْ ، در حُکْم و در فَرمانِ ماست / سَر مَنِهْ ، جُز بر خَطِ فَرمانِ من، فَرمانِ من
ماه‌رویانِ جهان ، از حُسنِ ما دُزدیده حُسن / ذَرّه‌ای دُزدیده‌اند ، از حُسن و از اِحْسانِ من
عاقِبَتْ آن ماه‌رویان ! کاه‌رویان می‌شوند / حالِ دُزدان این بُوَد ، در حَضرتِ سُلطانِ من
روز شُد ای خاکیان! دُزدیده‌ها را رَد کنید / خاک را مُلْک از کجا؟ حُسن از کجا؟ ای جانِ من
گوش کن گر زَهرُوی ، احوالِ افلاک و نجوم / تا تو را روشن شود ، از حال و از تِبْیانِ[1] من
از سَرِ فکرتْ، زُحل گوید: زمینِ مُلکِ من است / آب‌ها و خاک‌ها ، در دستِ دهقانانِ من
تیغْ دور انداز ، آن مریخ گوید ، با زحل / هر چه گویم ، شرمسارم ، ای شَهِ سلطانِ من
این زمان خامُش کنم ، کآن شاه آمد ، در حضور / وز شعاعِ مِهرِ رویَش ، مَحْو شد تِبیان[2] من
شب چو شُد خورشیدْ غایب، اَخْتَران لافی زَنَند / زُهره گوید: آنِ من ، وآن ماه گوید: آنِ من
مُشتری ، از کیسه زَرِّ جَعفری بیرون کُند / با زُحَلْ مِرّیخ گوید: خَنجَرِ بُرّانِ من
وآن عطاردْ صَدْر گیرد ، که مَنَم صَدْرُ الصدور / چَرخ‌ها مُلْکِ من است و بُرج‌ها ، اَرْکانِ من
آفتاب از سویِ مشرق ، صُبحْدَم لشگر کَشد / گوید: ای دُزدانْ که اینک، آمد آن سلطانِ من
زَهرهٔ زُهره دَرید و ماه را گَردنْ شِکَست / شُد عطارد خُشک و بارِد[3] ، با رُخِ رَخشانِ من
کارِ مِرّیخ و زُحَل ، از نورِ ماهَـــم دَرْشِکَست / مُشتری مُفْلِس بَرآمَد ، کآه شُد هَمْیانِ من
چون یکی مِیْدان دَوانید آفتابْ ، آمد نِدا: / هان و هان ای بی‌اَدَب، بیرون شو از میدانِ من
آفتابِ آفتابَم ، آفتـــابا! تـــو بُـــرو / در چَهِ مَغرب فرو شُو، باشْ در زندانِ من
صُبحدم از گورِ مشرقْ ، سَر بَرآر و زنده شُو / مُنْکِرانِ حَشْر را ، آگَهْ کُن از بُرهانِ من

---

۱ – بیان کردن ، روشن کردن
۲ – آشکار و روشن ساختن
۳ – سرد

عیدِ هرکَس ، آن مَهی باشد ، که او قُربانِ اوست / عیدِ تو ، ماهِ من آمد ، ای شُده قُربانِ من!
شَمسِ تبریزی چو تافْت ، از بُرجِ لاشَرْقیَّةً / تابِ ذاتِ او بُرون شُد ، از حَدّ و اِمْکانِ من

﴿۲۶۵﴾

سیر نَشُد چَشم و دل ، از نَظَرِ شاهِ من / سیر مَشو هم تو نیز ، از دلِ آگاهِ من
مَشک و سَقا سیر شُد ، از جِگَرِ گَرمِ من / هیچ به جُز آب نیست ، لَذَّت و دِلْخواهِ من
دَرشِکَنم کوزه را، پاره کُنم مَشک را / روی به دریا نَهَم، نیست جُز این راهِ من
چند شود تَرْ زمین ، از مَدَدِ اَشکِ من؟ / چند بِسوزَد فَلَک ، از تَبِش و آهِ من؟
چند بگوید دِلَم: ای دِلَم و ای دلم! / چند بگوید لَبَم ، رازِ شَهَنشاهِ من!
رُو سویِ بَحْری کَزو ، هر نَفَسی موجْ موج / آمد و اَندَر رُبود ، خیمه و خَرگاهِ من
آبِ خوشی جوشْ کرد ، نیم‌شب از خانه‌ام / یوسُفِ حُسنْ اوفْتاد ، ناگَهْ در چاهِ من
زآبِ رُخِ یوسُفی ، خِرمَنِ من سِیلْ بُرد / دود بَرآمَد زِ دل، سوخته شُد کاهِ من
خِرمَنِ من گَر بِسوخت ، باک ندارم ، خوشَم / صد چو مرا بَسْ بُوَد ، خِرمَنِ آن ماهِ من
عقلْ نخواهم ، بَسْ است، دانش و عِلْمَشْ مرا / شمعِ رُخِ او بسْ است ، در شبِ بی‌گاهِ من
گفت کسی: کاین سَماعْ ، جاه و اَدَبْ کم کُند / جاه نخواهم که عشقْ ، در دو جهانْ جاهِ من
در پِیِ هر بیتْ من ، گویم پایان رسید / چون زِ سَرَم می‌بَرَد ، آن شَهِ آگاهِ من

﴿۲۶۶﴾

سیر نمی‌شَوَم زِ تو، نیست جُز این گناهِ من / سیر مَشو زِ رَحْمَتَم، ای دو جهانْ پناهِ من
سیر و مَلول شُد زِ من، خُنْبِ سَقا و مَشکِ او / تشنه‌تَر است هر زمان ، ماهیِ آب‌خواهِ من
دَرشِکَنید کوزه را، پاره کنید مَشک را / جانِبِ بَحْر می‌رَوَم، پاک کنید راهِ من
چند شود زمین چو گِل ، از قطراتِ اشکِ من؟ / چند شود فَلَکْ سِیَه، از غَم و دودِ آهِ من؟
چند بِزارَد این دِلَم؟ وایِ دِلِ خَرابِ من / چند بِنالَد این لَبَم؟ پیشِ خیالِ شاهِ من
جانِبِ بَحْر میروم ، موجِ صَفا هَمی‌رَسَد / غَرقه نِگَر زِ موجِ او ، خانه و خانقاهِ من
آبِ حَیات موج زد ، دوش زِ صَحْنِ خانه‌ام / یوسُفِ من فُتادْ دی ، هَمچو قَمَر به چاهِ من
سِیْل رسید ناگهان، جُمله بِبُرد خِرمَنَم / دود بَرآمَد از دِلَم، دانه بِسوختْ کاهِ من
خِرمَنِ من اگر نشُد، غَم نخورم، چه غَم خورَم؟ / صد چو مرا بس است بَس، خِرمَنِ نورِ ماهِ من
در دلِ من دَرآمَد او، بود خیالَش آتشین / آتشْ رفتْ بر سَرَم، سوخته شُد کُلاهِ من
گفت که : از سَماع‌ها، حُرمَت و جاهْ ، کم شود / جاهْ تو را ، که عشقِ او، تختِ من است و جاهِ من

عقل نخواهم و خِرَد، دانشِ او مرا بَس است — نورِ رُخَش به نیم‌شب، غُرّهٔ[1] صُبحگاهِ من
لشگرِ غَمْ حَشَر کُند، غَم نخورم زِ لشگرش — زآنکه گرفت طُلْب‌طُلْب، تا به فَلَک سپاهِ من
از پِیِ هر غَزَلْ دِلَم ، توبه کُند زِ گفت وگو — راه زَنَد دلِ مــــرا ، داعیهٔ اِلٰهِ من

﴿۲۶۷﴾

سیر نمی‌شَوَم زِ تو ، ای مَهِ جانْ فَزایِ من! — جور مَکُنْ جَفا مَکُن، نیست جَفا سِزایِ من
با سِتَم و جَفا خوشَم، گر چه دَرونِ آتشَم — چون‌که تو سایه اَفْکَنی، بر سَرَم ای هُمایِ من!
چون‌که کُنَد شِکَرفَشانْ ، عشقْ برایِ سَرخوشان — نِرخِ نَبات بِشْکَنَد ، چاشْنیِ بَلایِ من
عودْ دَمَد زِ دودِ من، کور شود حَسودِ من — زَفْت[2]شود وجودِ من، تَنگ شود قَبایِ من
آن نَفَسْ این زمین بُوَد ، چَرخْ‌زنانْ چو آسْمان — ذَرّه به ذَرّه رَقصْ دَر، نَعْره‌زَنان که: هایِ من
آمد دیِ خیالِ تو ، گفت مرا که: غَم مَخور — گفتم: غَم نمی‌خورم، ای غَمِ تو دَوایِ من!
گفت که :غَمْ غُلامِ تو، هردو جهانْ به کامِ تو — لیک زِ هر دو دور شو، از جهَتِ لِقایِ من
گفتم: چون اَجَل رَسَد ، جان بِجَهَد ازین جَسَد — گر بِرَوَم به سویِ او ، بادْ شِکَسته پایِ من
گفت: بلی، به گُلْ نِگَر، چون بِبُرَد قَضا، سَرَش — خنده‌زنان سَری نَهَد ، در قَدَمِ رضایِ من
گفتم: اگر تُرُش شَوَم، از پِیِ رَشکْ می‌شَوَم — تا نَرَسَد به چَشمِ بَد ، کَرّ و فَرِ وِلایِ من
گفت که: چَشمِ بَد بِهِل، کاو نَخورَد جُز آب و گِل — چَشمِ بَدانْ کجا رَسَد ، جانبِ کِبْریایِ من؟
گفتم: روزَکی دو سه ، مانْده‌ام اندر آب و گِل — بَستهٔ خوفَم و رَجا ، تا بِرَسَد صَلایِ من
گفت: در آب و گِل نَه‌ای ، سایهٔ توست این طَرَف — بُرد تو را ازین جهان ، صَنعَتِ جان‌رُبایِ من
زآن‌چه بِگفْت دِلْبَرم ، عقل پَرید از سَرَم — باقی عقلِ قِصّه‌گو ، پِی نَبَرَد به جایِ من
وَر تبریزْ شمسِ دین، گشت بَری ز کِبر و کین — رخ بنَهاد بَر زمین ، در برِ مَوْلَنایِ من

﴿۲۶۸﴾

سیر گشتم ، زِ نازهایِ خَسان — کَم زَنَم منْ ، چو روغنِ بَلْسان[3]
بَعد ازین ، شَهْد را نَهان دارم — تا نَیُفتند اَنْــــدَرو ، مَگَسان

۱ – آغاز هر چیزی

۲ – درشت و فربه

۳ – روغنی گرانبها از درختانی در مصر، که امروزه سرکهٔ وابسته به آن بنام "بالزامیک" شناخته میشود.

خویش را بَعد ازین ، چُنان دُزدم / که نیابند مَر مرا ، عَسَسان
هر زمان ، جانبِ دِگَر تازم / بی‌رَفیقان و صاحِبان و کَسان
ای خدا ، در تو چون گُریخته‌ام / این چُنین قوم را ، به من مَرَسان

﴿۲۶۹﴾

شاهِ ما باری ، برای کاهِلان / گنج می‌بَخشَد به هر دَم ، رایگان
اَلصَّلا رُو ، تا به سویِ تَختِ شاه / گنجِ بی‌رنج است و سودِ بی‌زیان
چَشمِ دل داند ، چه دید از کُحْلِ او / نورِ رَحْمَت ، تا به هفتم آسمان
بر مثـــالِ هفت پایه نــــــردبان / خود چه باشد پیشِ او ، هفت آسمان!
ای به صورت ، خُردتَر از ذَرّه‌ای! / وِیْ به مَعنی ، صد جهانْ اَنْدَر جهان
ای خَمیده چون کَمان ، از غَم ببین / صد هزاران صَفْ شِکَسته ، زین کَمان
در نشانِ دوست، گشتم چارْ چَشم / وآن‌گَهْ اَنْدَر کُنجِ چَشمَت ، صد نشان
هر نشانی ، چون رَفیقِ نیک‌خواه / می‌بَرَندَت تا به حَضرت ، کَش‌کَشان
شمس تبریزی ، توئی اُستادِ کار / تاختند ای جانِ جان ! در کاروان

﴿۲۷۰﴾

شب که جهان است ، پُر از لولیان / زُهــــره زَنَـد پَـردهٔ شَنْـگولیان
بینَد مِرّیخ ، که بَزم است و عیش / خَنجَر و شمشیرْ ، کُنَـد در میان
ماه فشانَد پَرِ خود ، چون خُروس / پیش و پَسَش اَخْتَرْ ، چون ماکیان
دیـــــدهٔ غَمّـــاز ، بِـــدوزَد فَلَک / تــا کـه گواهی نَدَهد ، بر کیان
خُفته گروهی و گروهی به صید / تــا کِـه کُنَد سود و کِـه دارد زیان؟!
پنج و شش است امشبْ ، مُهرهٔ قمار / سُست مَیَفکَن لبْ ، چون ناشیان
جامِ بَقا گیر و بِهِل خواب را / پَرده بُوَد خواب و حِجابِ عیان
ساقیِ باقی‌ست خوش و عاشقان / خاکِ سیَه ، بر سَرِ این باقیان
زَهرْ از آن دستِ کَریمَش بِنوش / تــا کـــه شَــویِ مِهْتَــرِ حَلواییان
عشقِ چـو مَغز است، جهـــانْ هَمچو پوست / عشقْ چو حَلْوا و جهـــانْ چـون تیان[1]

---

۱ – دیگِ دهان گشاد ، پاتیل

حَلْقِ من از لَذَّتِ حَلْوا بِسوخت تا نکُنَـم حیلهٔ حَلـوا ، بیـان
خامُش ، زیرا کـه جمالِ عدم شاه کنَد باز به تو ، صد بیان

﴿۲۷۱﴾

شبِ مِحْنَت ، که بُدْ طَبیب و تو اَفگارْ یاد کُن که زِ پایِ دِلَت بِکَنْد چُنانْ خارْ ، یاد کُن
چو فُتادی به چاه و گَوْ[1] ، که ببخشید جانِ نو؟ به سویِ او بیا و مَرُو ، مَکُن اِنْکارْ ، یاد کُن
مَکُنْ اندک نَبود آن ، به خَدّ[2] ، اَشکْ نَبود آن نه به خویش آیْ اندکی و تو بسیارْ یاد کُن
تو به هنگامْ یاد کُن ، که چو هنگامْ بُگْذَرَد تو خَه[3] از گُلْ سُخَنْ تَراش و خَه از خارْ یاد کُن
چو رسیدی به صَدْرِ او، تو بِدان ، حَقِّ قَدْرِ او چو بِدیدیِ تو بَدْرِ او، تو زِ دیدارْ یاد کُن
تو بِدانْ قَدْرِ سوزِ او، بِرَسَد بازْ روزِ او وَرْ از آن روز ایمِنی، تو زِ اَغْیارْ یاد کُن
چه سِپاس آرَد و چه دَهَد ، به طبیبی که جان دَهَد؟ چو بِزارَد که: ای طَبیب ، زِ بیمارْ یاد کُن
چو طَبیبَت نِمود خُرد ، دلِ تو آن زمان بِمُرد پس از آن بانگ می‌زنی ، که: زِ مُردارْ یاد کُن
مَکُنْ اَز چه شُدی چُنین ، چو خزانْ ، دانه در زمین زِ بهارْ ، حسامِدین و زِ گُلْزارْ یاد کُن
اگَرَت کارْ چون زَر است ، نه گِرو پیشِ گازُر است گَرَت امسال گوهر است، نه تو از پارْ یاد کُن
چو بِدیدیِ رَحیلِ گُل، پَسِ اِقْبالْ چیست؟ ذُلّ[4] نه که زِنْهارْ اوست ، پسْ هله زِنْهارْ یاد کُن

﴿۲۷۲﴾

شخصِ جهانْ نقشِ اوست ، صورتِ او را ببین نیست کَسی غیرِ او ، ای دلِ بینا! ببین
چرخ و زمین و زمان ، همچو تن اند، او چو جان گر تو نه کوری ، درآ ، روشن و پیدا ببین
هرچه که آن یار کرد ، نیک بِهَنْجار کرد بسْ خوش و زیبا نهاد ، جمله تو زیبا ببین
جنبش تن را ز جان ، زآن تو یقینْ بی‌گمان هرچه درینجا رسد ، جمله از آنجا ببین
هرکه نداند که اوست ، هرچه که می‌رفت ، رفت در دو جهان مَرد را ، جاهل و اَعْما ببین
ماه رُخا! جامِ مِی ، پُر کُن و شادی بِکُن در کفِ هر شاهدی ، بادهٔ حَمرا ببین
لا شو و در پیش آ ! تا که شَوی رهنما بر تنِ هریک ز ما ، حاصلِ اِلاّ ببین

---

۱ – گودال
۲ – صورت ، رخ
۳ – خواه
۴ – خواری

در طلبِ وصلِ ما ، جملهٔ عشّاق را — ناله کنان و دَوان ، در کُه و صحرا ببین
صبح ز ظلمت دَمید ، شمسِ حقِ دین رَسید — در تنِ چون کشتی‌اش ، قُلزُم اَوْحیٰ ببین
او همه عشق و ضیاست ، او همه کانِ صفاست — در صدفِ جسم او ، گوهرِ یکتا ببین
شاه‌نشینِ خِرَد ، چون که نِمودَت اَحَد — در همه معشوق را ، دیده تو بُگْشا ببین

﴿ ۲۷۳ ﴾

شَمسِ دین ، بر یوسُفان و نازنینان ، نازنین — بر سَرِ جُمله شَهان و سَرفَرازان ، نازنین
بر سَران و سَروَران، صد سَرْ زیاده جاهِ او — در میانِ واصِلانِ لُطفِ رَحْمان ، نازنین
او به اوصافِ الهی ، گشته موصوفِ کَمال — بر سَریر و بر سَرِ ، آن تَختِ سُلطان ، نازنین
بَزْم را از وِیْ جَمال و رَزْم را ، از وِیْ جَلال — هم به بَزم و هم به رَزمِ و هم به احسان ، نازنین
پیشِ او بِنْهاده مِفْتاحِ خَزاین‌هایِ فیض — کرده از عشق و مَحَبَّت‌هاشْ یَزدان ، نازنین
در میانِ صد هزاران ماه او ، تابانْ چو خور — وَصْفِ او اَنْدَر میانِ وَصْفِ شاهان ، نازنین
آن‌که خاکِ پایِ او شُد ، بر سَرانِ سَرفَراز — مَستِ او ، اَنْدَر میانِ جُمله مَستان ، نازنین
اَنْدَر آن موجی که خاصان، بَرحَذَر باشند از آن — اَنْدَر آن موجِ خَطَر ، او خُفته است آن نازنین

﴿ ۲۷۴ ﴾

شنیدی تو ، که خطْ آمد ز خاقان — که از پرده ، برون آیند خوبان
چنین فرموده است خاقانْ امسال: — شِکَر ، خواهم که باشد، سختْ ارزان
زهی سال و زهی روزِ مبارک! — زهی خاقان، زهی اقبالِ خندان!
درونِ خانه بِنْشستنْ حرام است — که سلطان می‌خرامد، سویِ میدان
بیا با ما به میدان ، تا ببینی — یکی بزمِ خوش و پیدا و پنهان
نهاده خوانِ نعمت‌هایِ بسیار — ز حلواها و از مرغانِ بریان
غلامانی چو مَه ، در پیشِ ساقی — نَوایِ مطربانِ خوشتر از جان
ولیکن عشقِ شه ، جان‌هایِ مستان — فَراغت دارد از ساقی و از جان
تو گویی: این کجا باشد؟ هم آنجا — که اندیشه، کجا گشته‌ست جویان؟
چو شمس‌الدّین تبریزی درآمد — دلم از دست او شد ، مست و حیران

﴿ ۲۷۵ ﴾

شورِ من از حَدّ گذشت ، پردهٔ دیگر بِزَن — شورِ گُلی نرم و خوش ، زآن لبِ شِکَّر بزن
ای هَوس نیم‌ْخام ، زآن بَرِ آن سیم‌بَر — وَر تو حریصِ زَری ، از رخ من زَر بزن

گر نَرِ عشقی دلا ، دور شُو از مادِگان ماده رها کن دَمی ، آتشْ دَر نَر بزن
گر نه به دوغِ شهی، شمسِ حقِ دین شُدی ای مگسِ نامدار ، لَخْظَکَکی پَر بزن

﴿۲۷۶﴾

شین و میم و سین و دال و یا و نون از میانَش شمسِ دین آمد برون
آفـــرینِ عـــرش ، بَر تبـــریز باد! هم خَضِر ، اِلیاسِشان[۱] ، شد رهنمون
خِضر و الیاس ، از دَمَش بویی نیافت من چه گویم؟! صد چو عیسیِ شد زَبون
عیســیِ مــریم ، ز بهــرِ سوزنی در سپهرِ چارُمیــن کرده سُــکون
گرچه یحییٰ ، لافِ معصومی زَنَد مورَکی زو دَرد دارد ، در درون
در گَهِ مستی ، چو او جولان کند تَنگ آید ، هفت چرخِ نیلگون
تو یقین می‌دان ، که از منصورِ وقت صد هزاران نعره‌ها ، آمد برون
عزّتش ، از احمـــدِ مختار بود خلعتش ، از انبیـــایِ مُرسَلون
شمس تبریزی ، به روحَم چنگ زد لاجِرَم ، در عشقْ گشتم اَرغَنون
اَرغنونم می‌نـــوازَد ، شاهِ عشق از نـوازشْ ، نعــره‌ها بِشْــنو کنون
عاشقانْ ، مســتانِ جامِ وحدتند عاقلان را ، جُرعه‌ای دِه ، از جنون
دَردمندی ، کارِ مَردِ عاشق است کاو نترسد ، از میانِ موجِ خون
شمسِ دینْ و شمسِ دینْ می‌گو و بس شمسِ دین است از درون و از برون

﴿۲۷۷﴾

شین و میم و سین و دال و یا و نون آفرین بر شمسِ دین ، از چند و چون
آفرینِ لایَــــزالْ ، او را بُـــوَد آن که او را ، شُد فرشته ، ساجدون
عابــدانِ بارگـــاهِ کِبـــریـا جمله مَدحَش گفته در عینِ جنون
در جنون و در فنون ، آن عابدان آمده ، انـــدر مَقـــامِ یَعْرِفون
عارفانْ ، توحیـــد ازو دانسته‌اند در مقامِ کبـــریا ، در شـــاهِدون
در شهادت ، چون گواهی می‌دهند آنچه دیدَندَش ، ز حالشْ ، حامِدون
حَمدِ او افزون ز درکِ عقل و فهم بر همه ذهنی وِرا دانْ ، غالبون

---

۱ – حضرات خضر و الیاس علیهم السلام از انبیایی هستند که گویند تا قیامت زنده اند. حضرت خضر"ع" مسافران خشکی را یاری دهد و حضرت الیاس"ع" مسافران دریا را.

هانْ خمش باش ، ای فقیرِ مُسْتَمَند　　در صفات و مدحِ آن ریبُ الْمنون
تا که شمس الدّین بگوید ، بی‌غرض　　سِرِّ اَسرارِ حروفِ کاف و نون

﴿ ۲۷۸ ﴾

شین و میم و سین و دال و یا و نون　　شمس دین نوری‌ست ، از زیب الْمَنون
نور او ، از شعلهٔ شین آشکار　　در جهان می‌بین چو اَنجُمْ ، اَرغنون
شمسِ دین ، رویِ زمین را نور داد　　شمسِ دین ، بر چرخْ آمد ، یَعرفون
شمس دین ، جان و دل است و جانِ جان　　شمس دین ، بازی نماید ، لاعِبون[1]
شمس دین ، تَنزیلِ فَضلِ لایَزال　　شمس دین ، بَلْ ماه را ، شد رَهنمون
شمس دین ، در لَوْ کَشَفْ ، خود را نمود　　شمس دین ، در لي مَعَ الله ، ذُوفنون
شمس دین ، دانندهٔ اسرارِ غیب　　شمس دین ، بینایِ بیرون و دَرون
شمس دین ، پیداست پیشِ اهلِ دل　　لیکْ پنهان است ، از لایُبصِرون
شمس دین ، حَلّالِ مشکل‌ها شده　　شمس دین ، دانایِ رازِ کاف و نون
شمسِ دین و شمسِ دینْ خوانند و بس　　اهلِ عرفانْ ، عابِدونَ الْحامِدون
شمس دین ، قطبِ فلک را رهنما　　شمس دین را ، شد ملائک ، ساجِدون
بین خمش کن ، زآنکه مولانا ازو　　دید نورِ حاضرونَ الْغائِبون
شمس دین خوانند ، جمله عارفان　　در سکون و در جنون و در فزون

﴿ ۲۷۹ ﴾

شین و میم و سین و دال و یا و نون　　شمس دین روحی‌ست ، غیر از کاف و نون
شمس دین امری‌ست ، از امرِ اِلٰه　　در صفاتِ او بخوانْ : اَلْحامدون
شمس دین نوری‌ست ، بی‌کِیْد و زوال　　نورِ ذاتِ واهبِ رَیْبَ المَنون[2]
شمس دین بیناست ، در هر دیده‌ای　　لیک این معنی نداند ، راهبون
آن‌که او را دیده بُد ، او را شناخت　　آن‌که او نشناخت ، شد لایُبْصِرون
شمس دین ، از معرفتْ غافل نشد　　عارفِ حق است او ، از یَعْرفون
شمس دین گفتم ، که بینایِ خداست　　با من این معنی مگو ، از چند و چون

---

۱ – بازی کنندگان
۲ – حوادث زمانه

شمس دین از مشرقِ عِلمْ ، آشکار | شمس دین ، در غربِ حکمتْ ، سائِحون[1]
شمس دین ، اسرارِ عِلمِ مِنْ لَدُن | گفت با داننــدهٔ ، اَلْواجِــدون
واضحِ اسماست ، در سِرّ و عَلَن | گفتمش : اَلْحاضــرون ، اَلْـغائبون
هان خمش کن ، تا که از فیضِ ازل | رهــنمون آیــد اَبَــد را ، رهــنمون

﴿ ۲۸۰ ﴾

شین و میم و سین و دال و یا و نون | شمسِ دین ، از شِش جهتْ آمد بُرون
شمسِ دین ، معنیِ لوح است و قلم | شمسِ دین ، بر عرشِ اعظم شد سُکون
در نَــوایِ پـــردهٔ عُشّـــاقِ[2] دل | می‌نـــوازد نـغـمـه‌ها در اَرغَـــنـــون[3]
اَرغَـنـــونش ، پـــرده‌ها آرَد بُـــرون | در لـبـــاسِ حــاضــرونَ الْغــائبـــون
حاضـــر و غـــائب ازو در حیـــرتند | حیـــرتش آمــد ، کمـــالِ صـــادقون
صادقـــانْ در عَـــرشِ او مُســـتَغْرِقَند | در صفـــاتِ ذاتْ ، نُـحْـــنُ الْـغـــالبون
شمسِ تبریزی ، به صورتْ رو نمود | آفتـــابِ معـــرفت ، آمـــد بُـــرون

﴿ ۲۸۱ ﴾

شیر مَردا ! تو چه تَرسی ، زِ سگِ لاغَرشان؟ | بَرکَش آن تیغ چو پولاد و بِزَن بر سَرِشان
چون مَلَک ساخته خود را ، به پَر و بالِ دروغ | همه دیوَند ، کـــه اِبْلیسْ بُوَد مِهتَرِشان
همه قَلْب اند و سیَه، چون بِزَنی بر سَرِ سنگ | هین چرا غَرّه شُدَه‌سْتی ، تو به سیم و زَرِشان؟

﴿ ۲۸۲ ﴾

صُبحِ‌دَمْ شُد، زود بَرخیز، ای جوان! | رَخْ بَربَند ، تا رسی بَر کاروان
کاروان رفت و تو غافِلْ خُفته‌ای | در زیانی ، در زیانی، در زیان
عُمر را ضایِع مَکُن در مَعْصیَت | تا تَر و تازه بِمانی ، جاودان
نَفْسِ شومَت را بِکُش ، کآنْ دیوِ توست | تا زِ جَیبَت سَر بَر آرَند ، حوریان

۱ – سَیّاحان ، روزه‌داران.

۲ – نام گوشه ای از مقام "راست پنجگاه " یکی از دوازده مقام موسیقی ایرانی که اگر در پایان مقام مزبور نواخته شود،آن را تبدیل به مقام "نوا" ، یکی دیگر از دستگاه های موسیقی مینماید، مقامی که متعادل و محزون است .

۳ – نام نوعی ساز

چون بِکُشتی نَفْسِ شومَت را ، یَقین پایْ نِهْ بر بامِ هفتمْ آسْمان
چون نماز و روزه‌اَت، مَقْبول شُد پَهْلَوانی ، پَهْلَوانی ، پَهْلَوان
پاکْ باش و خاکِ این دَرگاه شُو کِبْر کَمْ کُن ، در سَماعِ عاشقان
گَر سَماعِ عاشقان را مُنْکِری حَشْرْ گردی در قیامَت ، با بَدان
چون غُلامِ شَمسِ تبریزی شُدی نَعْره زَن : کَاَلْحَمْدُ لَکْ، یا مُسْتَعان

﴿ ۲۸۳ ﴾

صد گوشِ نُواَم ، باز شُد از رازْ شُنودن بی بودْ دَهَنده ، نَتَوانْ ، زادن و بودن
اِسْتَرْوَنِ[۱] تو ، بادِ بهار آمد و منْ باغ خوش حامِله می‌گردد، اَجْزای سُتودن
بر هَمدِگَر افتادنِ مَستانْ، چه لَطیف است! وَزْ هَمدِگَر ، آن جامِ وَفا را بِرُبودن
ای آن کِه به عشقِ رُخِ تو ، واجِب و حَقّ است آیینهٔ دل را ، زِ خُرافاتْ زُدودَن
آوازِ صَفیرِ تو شنیدیم و فَریضه‌ست این هُدهُدِ جان را ، گِره از پایْ گُشودن
تا چند دَرین اَبر ، نَهان باشد ، آن ماه؟ جان‌ها به لَب آمد، هله وَقت است نِمودن
ای گُلْشَنِ رویِ تو ، زِ دِیْ ، ایمِن و فارغ وِیْ سُنبُلِ اَبرویِ تو ، ایمِن زِ دُرودَن[۲]
ساقی چو تویی ، کُفر بُوَد ، بودنْ هُشیار وآن شب که تویی ماه ، حَرام است غُنودن
چون آمد ، پیراهنِ خوشْ‌بوی ، زِ یوسُف بس بارِد و سَرد است کُنون ، لَخْلَخه سودن[۳]
گفتم که :ببوسَم، کَفِ پایِ تو ، مرا گفت: آن چشم بُوَد ، کَشْ نتوانند بَسودن[۴]
بَسْ تا شَهِ ما گوید ، کاو راست مُسَلَّم پُر کردنِ اَفْهام و بَر اَفْهامْ فُزودن

﴿ ۲۸۴ ﴾

صَنَما ! به چَشمِ شوخَت ، که به چَشمْ اشارتی کُن نَفَسی خَرابِ خود را، به نَظَرْ عِمارتی کُن
دل و جانْ شَهیدِ عشقَت، به درونِ گورْ قالب سویِ گورِ این شهیدان ، بِگُذر زیارتی کُن
تو چو یوسُفی رسیده، همه مصرْ کَفْ بُریده بِنَما جَمال و بِسْتان ، دل و جانْ تجارتی کُن
تو اگر قَدَم فشُردی ، به جَفا و نَذْر کردی بِشِکَن تو نَذْرِ خود را ، چه شود؟ کَفارتی کُن

۱– نازا
۲ – دِرو کردن
۳ – عطر سائیدن
۴ – لمس کردن

تو مگو که زین نثارم ، زِ شما چه سود دارم؟ / تو زِ سودِ بی‌نیازی، بِدِه و خسارتی کُن
رُخِ هَمچو زَعفَران را ، چو گُل و چو لاله گَردان / سه چهارْ قَطره خون را، دلِ با بِشارتی کُن
چو غُلامِ توست دُولَت، نکَشَد زِ اَمرِ تو سَر / به میانِ ما و دُولت ، مَلِکا ، سِفارتی کُن
چو به پیشِ کوهِ حِلْمَت، گُنَهانْ چو کاه آمد / به گناهِ چون کُهِ ما، نَظَرِ غفارتی کُن
تَنِ ما ، دو قَطره خون بُد ، که نَظیف و آدمی شُد / صِفَتِ پلید را هم ، صِفَتِ طهارتی کُن
زِ جهانِ روحْ ، جان‌ها ، چو اسیرِ آب و گِل شُد / تو زُدا زِ آبِ گِلْشان ، بِرَهان و غارتی کُن
چو زِ حَرفْ توبه کردم، تو برایِ طالبان را / تو ز حَرفِ پُر مَعانی، عَلَم و اِمارتی کُن
دلِ ما خراب گشته ، هله شمسِ حقِ دینم / ز کرامتِ جمالت ، دلِ ما عمارتی کُن
زِ برایِ گرم کردن ، بُوَد این دَمم چو آتش / چو زَدَم تو آتشی را ، سَبَبِ حرارتی کُن
تو که شاهْ شَمسِ دینی، تبریزِ نازنین را / به ظُهورِ پاکْ باطن ، بِنِگر بصارتی کُن

﴿۲۸۵﴾

صَنَما! بیآر باده ، بِنِشان خُمارِ مَستان / که بِبُرد عشقِ رویَت ، هَمگی قَرارِ مَستان
مِیِ کُهنه را کَشان کُن، به صَبوحْ گُلْفشان کُن / که به جوش‌آنْدَر آمد، فَلَک از عُقارِ[1] مَستان
بِدِه آن قَرارِ جان را، گُل و لاله‌زارِ جان را / زِ نَبات و قَندْ پُر کُن، دَهَن و کِنارِ مَستان
قَدَحی به دست بَر نِهْ ، به کَفِ شِکَرلَبان دِهْ / بِنِشان به آبِ رَحْمَت، به کَرَمْ غُبارِ مَستان
صَنَما ، به چَشمِ مَستَت ، دل و جانْ غُلامِ دَستَت / به مِیِ خوشی، که هَستَت، بِبَرْ اختیارِ مَستان
چو شَرابِ لاله‌رَنگَت ، به دِماغ‌ها بَر آیَد / گُلِ سُرخْ شَرم دارد ، زِ رُخ و عِذارِ مَستان
چو جناح و قَلْبِ مَجْلِس، زِ شَرابْ یافت مونِس / بِبُرَد گِلویِ غَم را ، سَرِ ذوالْفَقارِ مَستان
صَنَما تو روزِ مایی، غَم و غُصّه سوزِ مایی / زِ تو است ای مُعَلّا، همه کار و بارِ مَستان
بِکَشان تو گوشِ شیران، چو شُتُرْ قطارشان کُن / که تو شیرگیرِ حَقّی، به کَفَت مَهارِ مَستان
تو عَقیقْ جامْ داری ، نَمَکی تمامْ داری / چه غَریبْ دامْ داری، جَهَتِ شکارِ مَستان!
سُخَنی بِماند جانی ، که تو بی‌بَیان بِدانی / که تو رَشکِ ساقیانی، سَر و اِفْتِخارِ مَستان
چو بِدید چشمِ جانم ، رُخِ شمسِ دینْ عیانم / دل و جانْ کباب کردم ، به بَرِ عِذارِ مستان

﴿۲۸۶﴾

ظلمتِ شب ، پرتوِ هجرانِ من / نورِ مَهْ از نورِ دوچندانِ من

---

۱ – شراب

جانِ منی ، جانِ منی ، جانِ من! آنِ منی ، آنِ منی ، آنِ من!
شاهِ منی ! لایقِ سودایِ من قندِ منی ! لایقِ دندانِ من
نورِ منی ! باش درین چشمِ من چشمِ منی ! چشمهٔ حَیوان من
گلْ چو تو را دید ، به سوسن چه گفت؟ سَروِ من آمد ، به گلستانِ من
از دو پراکنده[1] ، تو چونی؟ بگو زلفِ تو و حالِ پریشانِ من
دستْ فشانْ مستْ ، کجا میروی؟ پیشِ من آ ، ای گُلِ خندانِ من!
ای رَسَنِ زلفِ تو ، پابندِ من چاهِ زنخدانِ تو ، زندانِ من
مَفخرِ تبریز ، شَهَمْ شمسِ دین ای گُل و گلزارِ تو ، ریحان من

﴿ ۲۸۷ ﴾

ظُلْمَتِ شب ، پَرتوِ ظُلْماتِ من نورِ مَهْ از نورِ مُلاقاتِ من
گوهرِ طاعت شُد از آن کیمیا زَلَّت[2] و اِنْکار و جِنایاتِ من
هست سَماوات ، در آن آرزو تا نِگَرَد ، سویِ سَماواتِ من
ای رُخِ خورشید ! سویِ بُرجِ من ای شَهِ جان ! شاهِدِ شَهْ ماتِ من

﴿ ۲۸۸ ﴾

عاشق و شیدا شدی ، در رَه او جانْ فشان جان بِدِه و جان بِبَر ، از غمِ این خاکْدان
جان چو بِدادی ، ببین ، چهرهٔ جانانِ خویش در عوضِ جانِ خود ، چهرهٔ جانان سِتان
ای ز خَسیسی چنین ، مانده به بَندِ وجود بندْ به هم درشِکَنْ ، تا بِرَهی از غَمان
مرغِ الهی ، تویی درخورِ شاهیِّ دل چند درین تیره جا ، ماندهای چون ماکیان؟!
گر به یقین بنگری ، ناظرِ آن دلبری بازِ کفِ دستِ شاه ، دان که توئی بی‌گمان
بازْ بُرو ، بازْ شُو ، مَحرمِ آن راز شُو ساز به اِنعامِ شَه ، عالِمِ قُدسْ آشیان
چون بِرسیدی به شاه ، دور شدی از گناه شادیی و عِزّ و جاه ، غم مخور از این و آن
خامشْ زیرا که هست ، بَحرِ دلمْ در خروش آید ازین تابِ خوش ، نقدِ سخن در بیان
مفخرِ تبریزیان ، شمسِ حقِ دین تویی کاشفِ سِرِّ بیان ، واقفِ حرفِ نهان

---

۱ – مقصود از دو پراکنده ، دو سَرِ زلفِ پریشان است

۲ – لغزش و عمل زشت

﴿۲۸۹﴾

عاشقا ! دو چَشم بُگشا ، چار جو در خود بِبین | جویِ آب و جویِ خَمْر و جویِ شیر و اَنْگَبین
عاشقا ! در خویش بِنْگَر ، سُخْرهٔ مَردم مَشُو | تا فُلان گوید چُنان و ، آن فُلان گوید چُنین
من غُلامِ آن گُلِ بینا ، که فارغ باشد او | کآن فُلانَم خار خوانْد و آن فُلانَم یاسَمین
دیده بُگْشا زین سِپَس ، با دیدهٔ مَردم مَرُو | کآن فُلانَتْ گَبْر گوید، وآن فُلانَتْ مَردِ دین
ای خدا داده تو را ، چَشمِ بَصیرت از کَرَم | کَزْ خُمارَش سَجده آرَد ، شَهْپَرِ روحُ ٱلْاَمین
گر به تاج و تخت ها ، یا بهشت و یا بقا | از لبَش راضی شَوی، وَالله تو باشی در عنین
چَشمِ نرگس را مَبَند و چَشمِ کَرکَس را مگیر | چَشمِ اوَّل را مَبَند و چَشمِ اَحْوَل را مَبین
عاشقانِ صورتی[1] ، در صورتی اُفتاده‌اند | چون مگس، کَزْ شَهْد اُفْتَد ، در طَغارِ دوغْ گین
شاد باش ای عشقْ بازِ ذُوٱلْجَلالِ سَرمَدی[2] | با چُنان پَرها، چه غَم باشد تو را، از آب و طین؟!
گر هَمی خواهی که جِبْرِیلَت شود بَنده ، بُرو | سَجده‌ای کُن پیشِ آدم زود ، ای دیوِ لَعین
بادیهٔ خونْخوار ، اگر واقِف شُدی از کعبه‌ام | هر طَرَف گُلْشَن نمودی، هرطَرَف ماءِ مَعین
ای به نَظّارهٔ بَد و نیکِ کَسانْ ، درمانده‌ای | چون بِدین راضی شُدی یارَبّ ، تو را بادا مُعین
چون اَمانَت‌هایِ حَق را ، آسْمانْ طاقَت نداشت | شَمسِ تبریزی ، چگونه گُسْتریدَش در زمین؟
این همه ، مقصودْ او بُدْ ، خوبْ مقصودِ لطیف | شاه تبریز ، آن شَهِ ظاهرْ کُنِ حقِّ مُبین

﴿۲۹۰﴾

عاشقان را مُژده‌ای ، از سَرفَرازِ راستین | مُژده مَر دل را هزار ، از دِلْنوازِ راستین
مُژده مَر کان‌هایِ زَر را ، از برایِ خالِصیش | هست نَقّادِ بَصیر و هست گازِ راستین
مُژده مَر کِسْوهٔ[3] بَقا را ، کَزْ پِیِ عُمرِ اَبَد | هستش از اِقْبال و دُولت‌ها ، طِرازِ[4] راستین
فَرُّخا زاغی ، که در زاغی ، نَمانَد بعد ازین | پیشِ شَمسُ ٱلدّین دَرآیَد ، گشت بازِ راستین
حَبَّذا دستی ، که او بَسْتم ، درازی کم کُند | دست در فِتْراکِ[5] او زد، شُد درازِ راستین

---

۱ – عاشقان صورت ، عشق مَجازی

۲ – ابدی

۳ – لباس

۴ – نقش و نگار روی لباس

۵ – تَرْک بند ، تَسمهٔ زینِ اسب

شُد درازْ آن دستِ او ، تا بگذرید او را خُتَن
تا گرفت از جَیبِ معشوقی ، طِرازِ راستین

بَعد از آن خوبْ طِرازی[1] ، چون شود همْدستِ او
دُو به دُو ، چون مَست گشته ، گفته رازِ راستین

چَشمْ بُگْشایَد بِبینَد ، از وَرایِ وَهْمْ و روح
آن‌کِه بر تُرکْ ، طِرازی کرد ، نازِ راستین

شاهِ تبریزی! کَریمی ، روحْ‌بَخشی ، کاملی
در فَرازی ، در وِصال و مُلْک ، بازِ راستین

مُلْکِ جانی ها ، نَه مُلْکِ فانیِ جسمانیی
تا شود جان‌ها زِ مُلْکَش ، چَشمِ بازِ راستین

مَرْحَبا ای شاهِ جان‌ها! مَرحَبا ای فَرّ و حُسنْ!
مُلْکْ‌بَخشِ بندگان و کارسازِ راستین

﴿۲۹۱﴾

عاشقان ، نالانْ چو نایْ و عشق ، هَمچون نایْ‌زَن
تا چه‌ها دَر میدَمَد ، هر دَم ، درین سُرنایِ تَن

هست آن سَر ناپدید و هستْ سُرنایی نَهان
از مِیِ لَب‌هاْش باری ، مَست شُد سُرنای زَن

گاه سُرنا می‌نَوازَد ، گاهْ سُرنا می‌زند
آه ازین سُرنائیِ شیرینْ‌نَوایِ نِیْ‌شِکَن

شمع و شاهِدْ رویِ او و نُقل و بادهْ لَعْلِ او
ای زِ لَعْلَش مَست گشته ، هم حَسَنْ هم بُوٱلْحَسَن

بوالْحَسَن گو ، بوالْحَسَن[2] ، کآن‌را زِ بویَش مَست شُد
وآن حَسَن از بو گُذشت و قَند دارد در دَهَن

آسْمان چون خِرقه‌یی رَقْصان و صوفی ناپدید
ای مُسلمانانْ ، که دیده خِرقهْ رَقْصانْ ، بی‌بَدَن؟

خِرقه ، رَقصان از تَن است و جسمْ ، رَقْصانست زِ جان
گَردنِ جان را بِبَسته ، عشقِ جانان در رَسَن

ای دلِ مَخْمورْ ، گوئی : باده‌اَت گیـــرا نَبود
بادهْ گیرایِ او ، وآنگه کَسی با خویشتن؟

هین خَمُش کُن ، سِرِّ دلْ کم گو ، که مَحْرم نیست کَس
شمس تبریزی نگر ، ناگه بیآید در وطن

شمس تبریزی بگو دیِ بادِه و بزمی نهاد
تا سَحَرگه دَرجْ گشته ، هر دو اندر یک پیرهن

شمس تبریزی در آمد ، بُوالعجبْ رَمزی نمود
تا اَبد باشیم هر دو ، باز در یک پیرهن

﴿۲۹۲﴾

عاشقی دانی چه باشد؟ جان و تن بُگْداختن
غیرِ مِهرِ دوست را ، از دلْ بُرون انداختن

از خودی بیزار گشتن ، دوست را جُستنْ به جان
تَرکِ درمان کردن و با دَردِ عشقش ساختن

مرگ را بر زندگی بُگزیدن و شادان شدن
در فنا دیدن بقا را ، سویِ بی‌سو تاختن

بی‌مُرادی را گُزیدن ، نَفْسْ را گَردَن زدن
در هوایِ آن سَرا ، مَردانه این سَرْ باختن

---

۱ – نقاشِ زبردست

۲ – مقصود ذکر مداوم نام حضرت ابوالحسن علی ابن ابیطالب "ع" است که از ذکرهای مؤمنان از شیعیانِ بوده و سالکان اهل طریقت و عرفان ، بِدآن توسل میجویند.

رایَتِ مَردی شکستن ، نیستْ گشتنْ در رَهَش | وآنگه اندر نیستی ، رایاتِ نُو اَفراختن
خانهٔ حقّست دل ، جز دلْ نباشد ، جایِ حق | پس بباید خانه را ، از غیرِ حق پرداختن
ای پسر ، عشق‌ست جان ، خویشتن را عشقْ دان | این چنین باشد به معنی ، خویشتن بِشْناختن
شمسِ تبریزی چو دیدی، ای خسیسِ روزگار! | جسم را در راهِ عشقش ، می‌باید باختن

﴿۲۹۳﴾

عاقلِ صادق بیا ، عاشقِ یکتا ببین | غَرّه مشو در جهان ، دلبرِ زیبا ببین
گفتِ نبی را نیوش ، راهِ وَلی را بُرو[۱] | عالَمِ فانی گُذار ، وصلتِ بالا ببین
کَشتیِ فِکْرَت بران ، تا به محیطِ کمال | غوطهٔ معنی بِخور ، گوهرِ دریا ببین
گوهرِ دریا علی ست ، ناظرِ اشیا علی ست | دیدهٔ باطن گشا ، عالَمِ اشیا ببین
عالِمِ اشیاء علی ست ، هادیِ موسیٰ علی ست | ناطقِ گویا علی ست ، اعظمِ گویا ببین
سورهٔ رَحْمٰن علی ست، والیِ یزدان علی ست | والیِ قرآن علی ست ، این دَمِ آن‌جا ببین
بحرِسَخاوَت علی ست، کانِ مُرُوَّت علی ست | شاهِ وِلایت علی ست ، زُبدهٔ مینا ببین
خِضْرِ مُقَدَّر علی‌ست ، شاهِ مُوَقَّر علی ست | بر همه سَرَوَر علی ست ، اینَکْ آن‌ها ببین
عَرشِ برین جایِ اوست ، کِتْفِ نبی پایِ اوست | نورِ وی از رویِ اوست ، دیدهٔ بینا ببین
گوهرِ دریا علی ست ، بر همه اشیا محیط | دیدهٔ باطن گشا ، قدرتِ اشیا ببین
آدم و حوّا علی ست ، عیسیِ مریمْ علی ست | سِرِّ نَبُوَّت علی ست ، مُلْکَتِ والا ببین
برترِ اَعلا علی ست ، اَفسرِ لَوْلا علی ست | واحدِ گویا علی ست ، غایِب و پیدا ببین
غایِب و حاضر علی ست ، کَشتیِ طوفان علی ست | گنجِ نهانی علی ست ، در نظرِ ما ببین
نورِ کَماهی[۲] علی ست ، لطفِ اِلٰهی علی ست | آمِر و ناهی[۳] علی ست ، دَرْشُو و آنجا ببین
شاهِ شریعت علی ست ، ماهِ طریقت علی ست | حقْ به حقیقت علی ست ، از دَمِ اِحیا ببین

---

۱ –این غزل از شگفت‌ترین و صریحترین اشعار جناب مولانا درمدح و معرفی حضرت علی"ع" به ولایت و وصایت حضرت رسول خدا"ص" میباشد، اشعاری‌که دارای چنان معانی بلندی‌ست که عقل و دانش هر کسی به کُنْهِ آن نرسیده و نشانگر معرفت حقیقی جناب مولانادر شناخت آن حضرت میباشد،بیاناتی که‌میتواند فقط سخن یک شیعهٔ خالص الوِلا باشد،خصوصاً آنجاکه‌میفرماید:"حقْ به‌حقیقتْ علی ست"

۲ – آنچنان که بود و هست

۳ – نهی و منع کننده

بیخِ هَویٰ را بِکَن ، از دلتْ ای مردِ دین ‌‌ ‌ راهِ بقا را ببین ، جَنَّت و حورا ببین
هرکه نداند علی ، کافرِ مُطلَق بُوَد ‌ ‌ گر تو بِدانسته‌ای ، حق به دلِ ما ببین
شمس ز تبریز دید ، مَفْخَرِ اَنوارِ او ‌ ‌ وَر تو ندیدی ، بیا ، در دَمِ مولا ببین

﴿۲۹۴﴾

عَدویِ توبه و صَبْرَم ، مرا امروز ، ناگاهان ‌ ‌ میانِ راهْ پیش آمد ، نوازش کرد ، چون شاهان
گرفته جامْ ، چون مَستان ، دَر او صد عِشوه و دَستان ‌ ‌ به پیشَم داشت جامِ مِیْ ، که گَر میخواره‌ای بِسْتان
مُنَوَّرْ چون رُخِ موسیٰ، مُبارکْ چون کُهِ سینا ‌ ‌ مُشَعْشَعْ چون یَدِ بَیضا، مُشَرَّحْ[1] چون دلِ عِمْران
هَلا این لوحِ لائح را ، بیا بِسْتان ، از این موسیٰ ‌ ‌ مَکَش سَرْ هَمچو فرعونان، مَکُن اِسْتیزه چون هامان
بدو گفتم که: ای موسیٰ! به دستَت چیست؟ گفت: این، آن ‌ ‌ یکی ساعت عَصا باشد، یکی ساعت بُوَد ثُعْبان[2]
زِ هر ذَرّه جُدا ، صد نَقْشِ گوناگونْ پَدید آید ‌ ‌ که هرچه بوهُرَیره را بِبایَد ، هست در اَنْبان
به دستِ من بُوَد حُکمَش، به هر صورت بِگَردانم ‌ ‌ کُنم زَهرآب را دارو، کُنم دُشوار را آسان
زَنَم گاهیش بر دریا، بَرآرَم گَرد از دریا[3] ‌ ‌ زَنَم گاهیش بر سنگی، بِجوشَد چشمهٔ حَیوان[4]
گَهْ آبِ نیلِ صافی را ، به دشمنْ ، خون نِمودم من ‌ ‌ نِمودم سنگ و خاکی را، به عامه، گوهر و مَرجان
به چَشمِ حاسِدان گُرگم، بَرِ یعقوبِ خود، یوسُف ‌ ‌ بَرِ جُهّالْ بوجَهْلَم، مُحَمَّدْ[ص] پیشِ یَزدان دان
گُلابِ خوش نَفَس باشد ، جُعَل[5] را مرگ و جان کَندن ‌ ‌ جُلاّبِ[6] شِکَّری ، باشد به صَفرایی ، زیانِ جان
به ظاهرْ ، طالِبانْ همراه و در تَحقیقْ ، بُستان است ‌ ‌ یکی مَنْزِلْ در اَسْفَل کرد و دیگر ، بَرتَر از کیوان
مِثالِ کودک و پیری، که همراهند در ظاهر ‌ ‌ وَلیک آنْ رو به افزون است و این هر لحظه در نُقصان
چه جامِ زَهر و قَند است این؟ چه سِحْر و چَشم‌بَند است این؟ ‌ ‌ که سَرگَردان هَمی دارد تو را، این دُور و این دُوران

---

۱ – پاره پاره

۲ – مار بزرگ

۳ – برآوردنِ گَرد از دریا ، اشاره به معجزهٔ دو نیم شدن رود نیل و عبور بنی اسرائیل از کف آن دارد که در اثر عبور آنان از زمینی که همیشه در زیر آب بوده ، گرد و غبار بَرمیخاسته است .

۴ – اشاره به معجزه حضرت موسی"ع" دارد که با زدن عصا بر سنگ، دوازده چشمه از آن بوجود آورْد.

۵ – حشره‌ای سیاه و بزرگتر از سوسک .

۶ – انگبینی است که با گلاب آمیخته شده .

جهانِ ثابت است این و وِرا ، گَردانْ هَمی بینی — چو بَرگردد کسی را سَر، بِبینَد خانه را گَردان
مَقامِ خوفْ آنرا دان، که هستی اندَرو ایمِن — مَقامِ اَمنْ آنرا دان، که هستی تو دَرو لَرزان
چو عکسیّ و دروغینی ، همه برعکس می‌بینی — چو کردی مَشورت با زن ، خلافِ زَنْ بِکُن ، نادان
زنْ آن باشد که رنگ و بو ، بُوَد او را ، رَهْ و قبله — حَقیقَت ، نَفْسِ اَمّاره‌ست زن ، در بُنْیَتِ[1] انسان
پُر از حلوا کُنَد شَهْدش ، ز فَرشِ خانه تا ایوان — نصیحت هایِ ظاهرْ بین،طنینِ خَرمگسْ‌ساران[2]
نَصیحت‌هایِ اهلِ دل، دَوایِ نَحْل را مانَد — پُر از حَلْوا کُند شهدَش، زِ فَرشِ خانه تا ایوان
زهی مَفهومِ نامَفهوم، زهی بیگانهٔ هم‌دل — زهی تُرشی بِهْ از شیرین، زهی کُفری بِهْ از ایمان
خَمُش کُن ، که زبانْ دَربان شده‌ست ، از حَرف پیمودن — چو دلْ بی‌حَرف می‌گوید ، بُوَد در صَدْرْ چون سُلطان
بِتاب ای شَمس تبریزی! به سویِ بُرج‌هایِ دل — که شَمسِ مقْعَدِ صِدْقی، نه چون این شَمسِ سَرگَردان

﴿۲۹۵﴾

عشق آمد و بر گِردِ دلْ می تاخت ، گفتم : چیست این؟ — گفتا: قُرُق میسازَمَش ، بیلاقِ سلطانی‌ست این
گفتم : قُرُقچی گشته‌ای،ای عشقْ ، امّا یورْتِ[3] دل — بیلاق سلطانْ چون بُوَد ؟ قِشلاقِ چوپانی‌ست این
سلطانِ تخت و بختِ من ، در شهرِ جاویدان بُوَد — این کوره دِه در خُوردِ شَه نَبْود ، که ویرانی‌ست این
من میرِ یَرغو[4] باشم و در توبِرهٔ من ، رَحْم نی — خونِ مسلمانان خُوَرم ،گویم : مسلمانی‌ست این
ای وصلِ فَرّخْ رُخْ بیا ، تا غرقِ نعمت بینَمَت — ای بَحرِ قحطاندیش رُو ، کِامسال ارزانی‌ست این
گفتم: چو پیشم آمدی ، جان را چو قربانت کنم — گفتا: بِهِل پایِ ملخ ، کویِ سلیمانی‌ست این
خامُش که من در یورتِ دل ، اُردویِ سلطان می‌زنم — مِلکِ تو نیست این ، خودْ برو ، املاکِ دیوانی‌ست این
ای شمس تبریزی بیا ! در مجلسِ آزاده‌ها — تا در وصالت مِیْ خورَم ، گویم که : رحمانی‌ست این

﴿۲۹۶﴾

عشق است ، بر آسْمان پَریدن — صد پَرده به هر نَفَس دَریدن
اوَّلْ نَفَسْ ، از نَفَسْ گُسَسْتن — اوَّلْ قَـــدَم ، از قَدَم بُریدن
نادیده گرفتنْ ، این جهان را — مَر دیدهٔ خویش را ، بِدیدن

---

۱ – فطرت

۲ – ساری و جاری ، هجوم مگس ها.

۳ – جایگاه (ترکی)

۴ – یَرغو = عدلیه و قانون ، مدافعهٔ مدعی و مدعی علیه (مغولی) ، سرهنگ ، نگهبان.

گفتم که: دِلا ، مُبارَکَت باد / در حَلْقهٔ عاشقانْ رسیدن
زآن سویِ نَظَر ، نِظاره کردن / در کوچـــهٔ سینه‌ها دَویدن
ای دلْ زِ کُجا رَسید ، این دَم؟ / ای دلْ زِ کجاست ، این تَپیدن؟
ای مُرغ بگو ، زبانِ مُرغان / من دانَم ، رَمـــزِ تو شَنیدن
از هرچه شنیده‌ای ،گذشتن / افســانهٔ دل ، ز جان شنیدن
دل گفت: به کارِ خانه بودم / تا خانهٔ آبَ و گِل پَریدن
از خانهٔ صُنْعْ می‌پَریدم / تا صانعِ صُنْعْ را بدیدن
چون پایْ نَمانْد ، می‌کَشیدند / چون گویَم ، صورتِ کَشیدن؟
شمس‌الحقِ دین، چه روحِ قُدْس است! / باید دل و جانِ او بِدیدن

﴿۲۹۷﴾

عشقِ تو آوَرْد قَدَح ، پُر ز بلایِ دلِ من / گفتم : من مِیْ نَخورَم ، گفت : برایِ دلِ من
داد مِیِ مَعرِفَتَش ، با تو بگویم صِفَتَش / تَلْخ و گُوارَنْده و خوش، هَمچو وَفایِ دلِ من
از طَرَفِ چرخِ بَرین ، آمد آن روحِ امین / پیش دَویدم که : بِبین ، کار و کیایِ دلِ من
گفت که : ای سِرِّ خدا، رویْ به هر کَس مَنِما / شُکرِ خدا کرد و ثَنا، بَهرِ لِقایِ دلِ من
گفتم: این خود نَبُوَد، عشقِ تو پنهان نشود / چیست که آن پَرده شود، پیشِ صَفایِ دلِ من؟
عشقْ چو خونخواره شود، رُسْتَمْ بیچاره شود / کوهِ اُحُد پاره شود، آه چه جایِ دلِ من؟
شاد دَمی کآن مَهِ من ، آید در منزلگَهِ من / باز گُشایَد به کَرَم ، بَندِ قَبایِ دلِ من
گوید: افْسُرده شُدی ، بی‌من و پَژمُرده شُدی / پیش‌تَرآ تا بِزَنَد ، بر تو هوایِ دلِ من
گفتم: آن لُطفِ تو کو؟ بَندهٔ خود را تو بِجو / کیست که دانَد جُز تو، بَنْدگُشایِ دلِ من؟
گوید: نی، تازه شَوی، بی‌حَد و اندازه شَوی / تازه‌تَر از نرگسِ تَر ، پیشِ صَبایِ دلِ من
گویم: ای داده دَوا ، لایِقِ هر رنج و عَنا / نیست مرا جُز تو دَوا، ای تو دَوایِ دلِ من
میوهٔ هر شاخ و شَجَر، هست گُواهِ دلِ تو / رویِ چو زَر، اشکِ چو خون، هستْ گُواهِ دلِ من
شاد شُو ای شاهِ جهان! مفخرِ تبریزْ عیان / شمسِ حقایقْ چو تویی ، نورِ صفایِ دلِ من

﴿۲۹۸﴾

عشقِ شَمسِ حَقّ و دین ، کآن گوهرِ کانی‌ست آن / در دو عالَم، جان و دل را، دُولتِ مَعنی‌ست آن
گَر به ظاهر لشکر و اِقْبال و مَخْزَن نیسْتَش / رُو به چَشمِ جان نِگَر، کآن دُولَتِ جانی‌ست آن
کَلّهٔ سَر را تُهی کُن از هویْ ، بَهرِ مِیَ‌اَش / کَلّهٔ سَرْ جامْ سازَش، کآن مِیِ جامی‌ست آن

پُختگانِ عشق را باشد ، زِ خامِ خَمْرِ جان — پُخته نِی و خامْ جُستن، مایهٔ خامی‌ست آن
تا کتابِ جانِ او ، اَندَر غلافِ تَن بُوَد — گرچه خاصِ خاص باشد، در هُنَرْ عامی‌ست آن
آن‌که بالایی گُزینَد، پَست باشد ، عشقْ‌در — آنکه پَستی را گُزید او، مَجْلِسِ سامی‌ست آن
هرکِه جانِ پاکِ او ، زآن مِیْ دَرآشامَد، اَبَد — گرچه هِنْدو باشد آن، او مَکّی و شامی‌ست آن
مَر تَنِ مَعْمور را ، ویران کُند ، هِجْرانِ مِیْ — هرکِه کرد این تَنْ خَرابِ مِی، مِیْ‌اَش بانی‌ست آن
آن مِیِ باقی بُوَد ، اوّل که جانْ زایَد ازو — پس دروغ است آنکه مِیْ جان است ، کآنْ ثانی‌ست آن
جانِ فانی را همیشه، مَست دار، از جامِ او — رنگِ باقی گیرد از مِیْ ، روحْ، کآنْ فانی‌ست آن
در مِیِ باقی نشان ، پیوسته جانِ مُردنی — کَزْ جِوارِ کیمیا ، آن مِسْ ، زَرِ کانی‌ست آن
چون میانِ عقل و تَنْ ، اُفتاد از مِیْ ، سه طِلاق — هر تَنی کاو با خِرَدْ جُفت است، آن زانی‌ست آن
در دلِ تَنگِ هَوَس ، بادهٔ بَقا ، ساکِن نگشت — هر دلی کاین مِیْ ، دَرو بِنْشَست، میدانی‌ست آن
آن کِه جامِ او بگیرد، یک نشانَش این بُوَد — در بیانِ سِرِّ حِکْمَت، جانِ او ، مُنشی‌ست آن
در شُعاعِ مِیْ ، بَقا بیند اَبَد، پس بَعد از آن — مالْ چِبْوَد؟ کاو زِ عینِ جانِ خود ، مُعْطی‌ست آن
آن کِه وَصفِ مِیْ بگوید، با خود است و هوشیار — اَهلِ قرآنْ نَبْوَد آنکَس، لیکْ او مُقْری‌ست آن
حَقّ و صاحِبْ حَقّ را، از عاشقانِ مَست پُرس — زآنکِه جامِ مَستْ ، اَندَر عاشقان ، قاضی‌ست آن
زآنکِه حُکْمِ مَستْ ، فِعْلِ مِیْ بُوَد، پس روشن است — حَقّ و صاحِبْ حَقّ هم ، با حُکْمِ او راضی‌ست آن
مُطربِ مَسْتور، بی‌پَرده یکی چَنگی بِزَن — وارَهان از نام و نَنگَم، گرچه بَدنامی‌ست آن
وانِما رُخسار را ، تا بِشْکَنی بازارِ بُت — زآن رُخی، کاو حَسرتِ صد آزَر و مانی‌ست آن
ای صَبا! تبریز رُو، سَجده بِبَر، کآن خاکِ پاک — خاکِ دَرگاهِ حَیاتْ‌اَنگیزِ رَبّانی‌ست آن

﴿۲۹۹﴾

عشقِ شَمسِ اَلدّین‌سْت، یا نورِ کَفِ موسی‌ست آن؟ — این خیالِ شَمسِ دین ، یا خود دو صد عیسی‌ست آن؟
گَر همه معنی‌ست، پس این چهرهٔ چون ماه، چیست؟ — صورتش چون گویم آخِر، چون همه مَعنی‌ست آن؟
خواه این و خواه آن، باری از آن فِتْنهٔ لَبَش — جانِ ما رَقْصان و خوش، سَرمَست و سودایی‌ست آن
نیک بِنْگَر در رُخِ من، در فِراقِ جانِ جان — بی‌دل و جان ، می‌نویسد، گرچه در اِنْشی‌ست آن
من چه گویم؟ خود عطارد ، با همه جان‌هایِ پاک — از برایِ پاکیِ او، عاشقِ اِمْلی‌ست آن
جانِ من هَمچون عَصا، چون دستْ‌بوسِ او بیافت — پس چو موسیٰ، دَرفکَندش جانْ، کُنون اَفْعی‌ست آن
دیدهٔ من ، در فِراقِ دولَتِ اِحْیایِ او — در میانْ ، خندان شُده ، در قُدرتِ مُولی‌ست آن
هرکه او اَندَر رِکابِ شاهْ شَمسِ اَلدّینْ دَوید — فارغ از دنیا و عُقبیٰ، آخِر و اَوْلی‌ست آن

وآنکه او بوسید دَستَش، خود چه گویم بَهرِ او؟ — عاقِلان دانند ،کآنْ خود در شَرَفْ ، اَوْلی‌ست آن
جسمِ او چون دید جانَم، زودْ ایمانْ تازه کرد — گفتَمَش: چه؟ گفت : بِنْگَر ، مُعجزهٔ کُبْری ست آن
فَرِّ تبریز است ، از فَرّ و جَمالِ آن رُخی — کآن غَبین و حَسرتِ ، صد آزَر و مانی‌ست آن

﴿۳۰۰﴾

عقلْ از کَفِ عشق ، خورْد اَفْیون — هُش‌دار ! جُنونِ عقل ، اکنون
عشقِ مَجنون و عقلِ عاقل — امروز شدند ، هردو مَجنون
جیحون که به عشقِ بَحْر می‌رفت — دریا شُد و مَحْو گشت جیحون
در عشق رَسید، بَحْرِ خون دید — بِنْشَست خِرَد ، میانهٔ خون
بَر فَرقْ گرفت ، موجِ خونَش — می‌بُرد زِ هر سویی ، به بی‌سون
تا گُم کردَش ، تمام از خود — تا گشت به عشق ، چُست و موزون
در گُم شُدگی ، رســـــید جایی — کآنجا نه زمین بود ، نه گَردون
گَر پیش رَوَد ، قَدَم ندارد — وَرْ بِنْشیند ، پَسْ اوست مَغْبون
ناگاه بِدید ، زآن سویِ مَحْو — زآن سویِ جهان ، نورِ بی‌چون
یک سَنْجَق و صد هزار نیزه — از نورِ لَطیفْ ، گشت مَفْتون
آن پایِ گرفته‌اش ، رَوان شُد — می‌رفت دَرآن ، عَجیب هامون
تا بوکه رَسَد ، قَدَم بِدآنجا — تا رَسته شود زِ خویش و مادون
پیش آمده در رَهَش ، دُو وادی — یک آتش بُد ، یکیش گُلْگون
آواز آمد ، که : رُو در آتش — تا یافت شَوی، به گُلْسِتانْ هون[1]
وَرْ زآنکه به گُلْسِتان دَرآیی — خود را بینی ، در آتشِ تون[2]
بَر پَشتِ فَلَکْ برآ ، چو عیسیٰ — در قعرِ زمین بُرو ، چو قارون
بُگْریز و اَمان ز شاهِ جانْ جو — از جُملهٔ عقل ها ، تو بیرون
شَمس الحقِ دین و فَخْرِ تبریز — کَزْ هرچه صِفَتْ کُنیش اَفْزون

﴿۳۰۱﴾

عیدِ نَمایْ عید را ، ای تو هِلالِ عیدِ من! — گوش بِمالْ ماه را ، ای مَهِ ناپَدیدِ من!

---

۱ – راحت و آرام

۲ – آتشدانِ حمام

بودِ من و فَنایِ من، خشمِ من و رضایِ من | صِدْقِ من و ریایِ من، قُفلِ من و کلیدِ من
أصلِ من و سِرِشتِ من، مَسجِد من ، کِنِشْتِ من | دوزخِ من ، بهشتِ من، تازهٔ من ، قَدیدِ[1] من
جسم نبود ، جان بُدَم ، با تو بر آسمان بُدم | هیچ نبود در میان ، گفتِ من و شنیدِ من
جُور کُنی ، وَفا بُوَد ، دَرد دَهی ، دَوا بُوَد | لایِقِ تو کجا بُوَد ، دیدهٔ جان و دیدِ من؟
پیشتر از نِهادِ جان، لُطفِ تو دادْ ، دادِ جان | ای هَمِگی مُرادِ جان، خود تو بُدی مُریدِ من
ای مَهِ عید ، رویِ تو، ای شبِ قَدْر ، مویِ تو | چون بِرَسَم به جویِ تو، پاک شود پَلیدِ من
جمله جهان چو صوفیانْ،گشته دوانْ چو طالبان | عشقْ تو را دوانْ دوان ، ای شِکَرِ سپیدِ من
جسمْ ،چو خانقاهِ جان، فِکْرت‌ها ،چو صوفیان | حَلْقه زدند و در میان، دلْ چو اَبایَزیدِ من
دَم نَزَنَم، خَمُش کُنم، با همه رو تُرُش کُنم | تا که بگوییَم: تویی، حاضر و مُسْتَفیدِ[2] من
شمس ! تویی رضایِ من ، نیک ببین سقایِ من | دور مَرُو رئیسِ من ، ای که تویی امیدِ من

﴿۳۰۲﴾

عیش هاتانْ نوشْ بادا ! هر زمان ، ای عاشقان! | وَزْ شما کانِ شِکَر باد ، این جهان، ای عاشقان!
نوش و جوشِ عاشقان ، تا عَرش و تا کُرسی رَسید | بَرگُذشت از عَرش و فَرش ، این کاروان ، ای عاشقان
از لبِ دریا چه گویم؟ لب ندارد بَحْرِ جان | بَرْفُزوده‌ست از مکان و لامَکان ، ای عاشقان
ما مِثالِ موج‌ها ، اَنْدَر قیام و در سُجود | تا پدید آید نشان ، از بی‌نشان ، ای عاشقان
گَر کَسی پُرسَد: کیانید ای سَرانْدازانْ شما؟ | هین بِگوییدَش ، که: جانِ جانِ جان، ای عاشقان
گَر کَسی غَوّاص نَبْوَد، بَحْرِ جانْ ، بَخشنده است | کاو هَمی بَخشَد گُهَرها رایگان، ای عاشقان
جان های عاشقان ، در بحرِ جان ، چون ماهیان | در میانِ موجهایِ بیکـــران ، ای عاشقان
مژدگانی کز سعادت ، اینچنین مهمان رسید | عُمْرِ عُمْر و عِیشِ عِیش و جانِ جان، ای عاشقان
این چُنین شُد، آن‌چُنان شُد، خَلْق روی در حُقّه کرد | باز رَستیم از چُنین و از چُنان ، ای عاشقان
ما رَمَیْتَ اِذْ رَمَیْتْ ، از شِکارِسْـــتانِ غیب | می‌جَهـانَد تیرهایِ بی‌کَمان ، ای عاشقان
چون زِ جُست و جویِ دلْ ، نومید گشتم، آمدم | خُفته دیدم ، دِلْسِتان با دِلْسِتان ، ای عاشقان
گفتم: ای دلْ ، خوش گُزیدی؟ دلْ بِخَندید و بِگُفت: | گُلْ سِتانَد گُلْسِتان از گُلْسِتان ، ای عاشقان
زیرِ پایِ من گُل است و پایِ ایشان بَر گِل است | چون بِگویم ، در میانِ مُنْکِران ، ای عاشقان

---

۱ – خشکیده (گوشت خشکیده)

۲ –فائده گیرنده و فائده خواهنده

خُـرَّما آن دَم ، که از مَستیِّ جانان ، جانِ ما می‌ندانَد ، آسْمان از ریسمان، ای عاشقان
طُرفه دریایی ، مُعَلَّقْ آمد این ، دریایِ عشق نی به زیر و نی به بالا، نی میان ، ای عاشقان
تا پدید آمد ، شُعاعِ شَمسِ تبریزی ، زِ شَرق جانِ مُطْلَق شُد ، زمین و آسْمان ، ای عاشقان

﴿۳۰۳﴾

غَرقیم به بَحرِ عشقِ بیچون مستیم ، نَه از شراب و افیون
در نغمهٔ آن نگارِ جانْ‌بخش جان داریم ، غَرقه در خون
آن روح ، که در طواف آمد روحی‌ست وَرایِ عقلِ محزون
ای ساقیِ جان، بِده شرابی از خُمِّ شرابِ صافِ بیچون
تا مست شَویم و شورِش آریم در رویِ نگارِ چُست و موزون
سقفِ فَلَکی ، به چرخ آید نوشَد گر ازین ، شرابِ گُلگون
ای مطربِ گُلعـــــذار ، بَر گو احوالِ درونِ پُر غم و خون
ای موسیِ وقت ! شاه می‌باش گر رفت به قَعرِ ارض ، قارون
ای موسیِ مَغْربی ! بیان کن از مشرقِ عشق ، حالِ هارون
خاموش ، که شمسِ دین ، دگربار در جلوه درآمد ، ای فلاطون
خاموش ، که حکمتَت چه گوید در جلوهٔ عشقِ آن فلاطون؟
آوَرْد مریضِ عشق را باز قارورهٔ [۱] عقـــل ، پیشِ قارون
هر شِعر که گفتْ ، شمسِ تبریز آن‌کس که شنید ، گشت مجنون
خاموش ! که آن پریرُخْ امروز برخوانْد فســـانه‌ها و افسون

﴿۳۰۴﴾

فُرود آ تو زِ مَرکَب ، بازْ می‌بین وجودَت را ، تو پود و تارْ می‌بین
هر آن گُلْزار ، کَانْدر هجْرْ مانْده‌ست سَراسَر جانِ او ، پُرخارْ می‌بین
چو جُمله راه‌هایِ وَصل را بَست رُخانِ عاشـــقانِ زارْ می‌بین
چو سَر رِشتهٔ اشارت‌هاشْ دیدی بَر آن رشته بُرو گُلْزارْ می‌بین
زِ جان‌ها ، جوقْ جوق ، از آتشِ او فَغان ، لابه‌کُنان ، مِکْثارْ [۲] می‌بین

---

۱ – شیشه شراب

۲ – سخن بسیار

بِزَن تو چَنگْ ، در قانونِ[1] شَرطَش　　سَماعِ دِلْکَـــشِ اَوْتارْ[2] می‌بین
به پیشِ ماجَرایِ صِدْقِ آن شَهْ　　سَرافکَنده همه اَخْیارْ[3] می‌بین
میانِ کـــودکانِ مَکْتَبِ او　　چه کوه و بَحْر از اَحْبارْ[4] می‌بین
چو بی‌مَیلی کُند ، آن خِدمَتِ مَهْ　　چو مَهْ سَرگشته و دَوّارْ می‌بین
چو رویْ از مِنْبَرش بَرتافت ، جانی　　درآویزان وِرا ، بَـــر دارْ می‌بین
اگرچه کار و باری ، بینی او را　　ولی نِسْبَت به شَهْ ، بی‌کارْ می‌بین
خیالَش دید ، جانَم گفت آخِر:　　به هجْرَت ، مِیْ خورَم من، نارْ می‌بین
بِگُفتا که : عِنایَتْ ، بر فُزون است　　وَلیکِن دیـــدنِ ناچارْ می‌بین
اگر تو عاقلی ، گندمْ چو دیدی　　زِ سُنبُل‌ها ، نه از اَنبـــار می‌بین
دِلَت اَنبار و لُطْفَم ، اصلِ سُنبُل　　اشارت بِشْنو و بسیارْ می‌بین
خداوندْ شَمسِ دین را گَر بِبینی　　به غیبْ اَنْدَر رُو و اَزْهارْ[5] می‌بین
شود دیده گُذار و سویِ بی‌سو　　در او ، اَنْوار در اَنْوارْ می‌بین

﴿۳۰۵﴾

فَقر را در خواب دیدم ، دوشْ من　　گشتم از خوبیِّ او ، بی‌هوشْ من
از جَمال و از کَمالِ لُطفِ فقر　　تا سَحَرگَه بوده‌ام ، مَدْهوشْ من
فقر را دیدم ، مِثالِ کانِ لَعْل　　تا زِ رَنگَشْ ، گشتمْ اَطْلَس‌پوشْ من
بَس شنیدم ، های و هویِ عاشقان　　بَس شنیدم ، بانگِ نوشانوشْ من
حَلْقه‌ای دیدم ، همه سَرمَستِ فقر　　حَلْقه او دیدم ، سراپا گوشْ من
بس بِدیدم نَقْش‌ها ، در پودِ فقر　　بس بِدیدم نَقْشِ جانْ ، در روشْ من
از میانِ جانِ ما ، صد جوشْ خاست　　چون بِدیدم بَحْر را ، در جوشْ من
صد هزاران نَعْره می‌زد آسمان:　　ای غُلامِ همچُنان چاووشْ من

---

۱ – احکام و مقررات، و همچنین نام نوعی ساز شبیه به سنتور که با انگشتان دست نواخته میشود.
۲ – جمعِ وِتْر = زِه، تار
۳ – نیکان، برگزیدگان
۴ – دانشمندان و پیشوایان روحانی یهود
۵ – جمع زُهره به معنای شکوفه

شمس تبریزی ! مکُن چندین فغان گشته ام از عشقِ تو، خاموش من

﴿۳۰۶﴾

قَصدِ جَفاها نکُنی ، وَرْ بِکُنی با دلِ من وا دلِ من ، وا دلِ من ، وا دلِ من ، وا دلِ من!
قَصد کُنی بر دلِ من، شاد شود دُشمنِ من وآن‌گه ازآن خسته شود ، یا دلِ تو، یا دلِ من
والِه و شَیدا دلِ من، بی‌سَر و بی‌پا دلِ من وَقتِ سَحَرها دلِ من، رفته به هرجا دلِ من
بی‌خود و مَجنونْ دلِ من، خانهٔ پُرخونْ دلِ من ساکِن و گَردانْ دلِ من، فوقِ ثُریّا دلِ من
خانهٔ دلْ غرقِ شَرَر ، گشت پُر از خونْ دلِ من بهرِ تماشا چه شود ؟ رَنجه شَوی با دل من
خواجه و بنده ، دلِ من ، گریه و خنده ، دلِ من مرده و زنده ، دلِ من ، خُفیه و پیدا ، دل من
ای دلِ هُشیار و امین ! با رُخِ او ، خویش ببین گرچه چنانی و چنین ، هیچ نیآسا دل من
سوخته و لاغَرِ تو، در طَلَبِ گوهرِ تو آمده و خیمه زده ، بر لَبِ دریا دلِ من
گَهْ چو کَبابْ این دلِ من، پُر شده بویَش به جهان گَهْ چو رَباب این دلِ من، کرده عَلالا دلِ من
زار و مُعاف است کُنون، غَرقِ مَصاف است کُنون بر کُهِ قاف است کُنون ، در پِیِ عَنْقا دلِ من
طِفْلِ دِلَم ، می‌نخورَد شیر ، از این دایهٔ شب سینه‌سِیَه یافت مَکَر ، دایهٔ شب را ، دلِ من؟
صَخرهٔ موسیٰ ، گَر از او ، چَشمه رَوان کرد ، چو جو جویِ رَوانْ حِکْمَتِ حَق ، صَخرهٔ خارا دلِ من
عیسیِ مَریَم به فَلَک ، رفت و فروماند خَرَش من به زمین ماندم و شُد ، جانبِ بالا ، دلِ من
بس کُن کاین گفتِ زبان، هست حِجابِ دل و جان کاش نَبودی زِ زبان ، واقِف و دانا دِل من
خورده شِکَرها دلِ من، بَسته کَمَرها دلِ من وَقتِ سَحَرها دلِ من، رفته به هرجا دلِ من
ای شُده اُستادِ امین ، جُز که در آتشْ مَنِشین گرچه چُنان است و چُنین ، هیچ مَیآسا دلِ من
سویِ صَلاحِ دل و دین، آمد مهمانِ چنین چون کَرَمَش دید به جان ، کرد تَقاضا دلِ من

﴿۳۰۷﴾

کاملِ صادق بیا ، وامِقِ عَذرا ببین کُشتهٔ راهِ جفا ، بی‌سر و بی‌پا ببین
دور کُن از قلبِ خویش، کِبْر و هَویٰ و هَوَس در تُتُقِ معرفت ، شاهدِ رَعنا ببین
قـولِ نبـی گـوش کن ، پیرُوِ کـرّار[۱] شو منـزلِ دنیـا گُـذار ، وصلـتِ بـالا ببین

---

۱ – اشاره به لقب " حیدر کرّار " ، یکی از القاب حضرت علی "ع" دارد و در این غزل شیوا که سراسر مدح و ستایشی بی نظیر از آن حضرت است ، جناب مولانا ضمن اقرار به شیعه بودنِ خود ، پیرو و شیعهٔ حضرت علی "ع" بودن به امر حضرت نبی اکرم "ص" را به همگان توصیهٔ اکید فرموده است ، پیروی از ←

زورَقِ تدبیر را ، جانبِ عُمّان بِبَر
در تکِ دریا شُو و لؤلؤِ لالا ببین

لؤلؤِ لالا علی ست، در صدفِ معرفت
چشمِ دلت باز کن ، جامِ مُصَفّا ببین

صالِح و یحییٰ علی‌ست نوح و مسیحا علی‌ست
یونُس و سَعْیا[1] علی ست ، سامِع و بینا ببین

باطن و ظاهر علی ست ، میرِ تَبَرّا علی ست
در همه جاها علی ست ، سامِع و بینا ببین

باطن و ظاهر علی ست ، غائب و حاضر علی ست
قادر و ناصر علی ست ، سِرِّ خدا را ببین

ذاکرِ سُبحان علی ست ، سَروَرِ مَردان علی ست
آیتِ ایمان علی ست ، خالقِ بَرجا ببین

بَدرِ ظهورَم علی ست ، نَفخهٔ صورَم علی ست
شاهِ غَفورَم علی ست ، کوریِ اَعما ببین

جانِ جهانی علی ست ، گوهرِ کانی علی ست
آن‌چه تو دانی علی ست ، لفظِ معمّا ببین

هست به توراتْ دَر ، نامِ خوشش ایلیا
باز به انجیلْ آنْ ، جمله به ایلیٰ ببین

اِبْنِ عَمِ مصطفیٰ ، زوجِ بتولِ گُزین
درخورِ بالایِ او ، خلعتِ لَوْلا ببین

گفتِ قَلَنْدَرْ شنو ، از طَرَبِ شمس دین
از دل و جانْ، هان و هان ، شِعرِ جَلالا ببین

﴿۳۰۸﴾

کاشکی از غیرِ تو ، آگَهْ نبودی جانِ من
خود ندانستی ، به جُز تو ، جانِ مَعنی‌دانِ من

تا نه رَدّی کَردَمیّ و نی تَرَدُّد ، نی قبول
بودَمی بی‌دام و بی‌خاشاکْ ، در عُمّانِ من

غیرِ رویَت هرچه بینَم، نورِ چَشمَم کَم شود
هرکسی را رَهْ مَدِه ، ای پَردهٔ مُژگانِ من

سَختْ نازک گشت جانَم، از لطافت‌هایِ عشق
دلْ نخواهم ، جانْ نخواهم، آنِ من کو، آنِ من؟

هَمچو اَبرم، روتُرُش، از غیرتِ شیرینِ خویش
رویِ هَمچون آفتابَت ، بَسْ بُوَد بُرهانِ من

رو مَگَردان یک زمانْ، از من، که تا از دَردِ تو
چَرخْ را بَرهَم نسوزَد ، دودِ آتَشْدانِ من

تا خَموشَم من ، زِ گُلْزارِ تو ، ریحان می‌بَرَم
چون بِنالَمْ ، عطْر گیرد ، عالَم از ریحانِ من

کسی که جانِ جهان و آیتِ ایمان میباشد .گفتنی‌ست که این غزل که در حدود هشتصد سال پیش سروده شده و جناب مولانا ، صراحتاً به وجود نام حضرت علی "ع" در تورات و انجیل‌های کمتر دستخوردهٔ آن زمان اشاره فرموده و بیان داشته که نام آن حضرت در تورات بصورت "ایلیا" و در انجیل بصورت "ایلیٰ" یا " ایلا" آمده است . در تورات سِفْر مَلاکی فصل ۴ بند ۵، خبر از آمدن ایلیا آمده و در انجیل مَتّیٰ باب ۲۷ بند های ۴۶ تا ۴۹ نیز در ماجرای مرتبط با بظاهر مصلوب شدن حضرت عیسی "ع" و از زبان ایشان نقل شده که بر بالای صلیب ، ملتمسانه ، " ایلیٰ" را به کمکِ خود می‌خوانده است .

۱ – سَعیا یا اَسْعیا یا اَشعیا ، نام یکی از پیامبران بنی اسرائیل میباشد .

من کِه باشم مَر تو را؟ من آنکه تو نامَم نَهی	تو کِه باشی مَر مَرا؟ سُلطانِ من، سُلطانِ من
چون بِپوشَد جَعْدِ تو ، رویِ تو را ، رَهْ گُم کُنم	جَعْدِ تو کُفرِ من آمد ، رویِ تو ، ایمانِ من
ای به جانِ من ، تو از اَفْغانِ من نزدیک‌تر	یا فَغانَم از تو آید، یا تویی اَفْغانِ من

﴿۳۰۹﴾

کافرم اَرْ در دو جهان ، عشقْ بُوَد خوش‌تَر ازین	دیده ایمان شود اَرْ نوشْ کُنَد کافر ازین
عشق بُوَد کانِ هُنر، عشق بُوَد مَعدنِ زَر	دوست شود جِلْوه از آن، پوست شود پُر زَر ازین
عشق چو بُگْشایَد لب ، بویْ دَهَد ، بویِ عَجَب	مُشک شده مَست ازو، گشته خجِل عَنْبَر ازین
عشق بُوَد خوبِ جهان، مادرِ خوبانِ جهان	خاک شود گوهر از آن، فَخْر کُند مادر ازین

﴿۳۱۰﴾

کجا خواهی ، ز چنگِ ما پَریدن؟	کِه دانَد دامِ قُدرت را دَریدن؟
چو پایَت نیست ، تا از ما گُریزی	بِنِه گردن ، رَها کُن سَر کَشیدن
دَوان شُو سویِ شیرینی ، چو غوره	به باطِنْ گر نمی‌دانی دَویدن
رَسَن را می‌گَزی، ای صیدِ بَسته	نَبُرَّد هیچ زنجیر ، از گَزیدن
نمی‌بینی ، سَرَت اَنْدَر زِهِ ماست؟	کَمانی بایَدَت ، از زِهْ خَمیدن
چه جُفته می‌زنی : کَزْ بارْ رَستم؟	یکی دَمْ میزنی ، بَهرِ چَریدن
دلِ دریا ، زِ بیم و هیبَتِ ما	هَمی جوشَد زِ موج و از تَپیدن
کُهِ سنگین ، اگر آن زَخْم یابَد	زِ بَندِ ما نَیآرَد ، بَرجَهیدن
فَلَک را ، تا نگوید امرِ ما بَسْ	به گِردِ خاکِ ما باید تَنیدن
هویْ شیری‌ست، از پِسْتانِ شیطان	بُوَد عقلِ تو ، شیرِ خَر مَکیدن
دَهانِ خاکْ ، خُشک از حَسرتِ ماست	نیآرَد جُرعه‌ای بی‌ما چَشیدن
کِه یارَد صیدِ ما را ، قَصد کردن؟	کِه یارَد بَندهٔ ما را خریدن؟
کَسی کاو را گُزیدیم و رُبودیم	کِه را خواهد ، به غیرِ ما گُزیدن؟
اَمانی نیست جان را ، جز دَرِ عشق	میانِ عاشقانْ ، باید خَزیدن
اَمانِ هر دو عالَم ، عاشقانْ راست	چُنین بودند ، وَقتِ آفریدن
نَشایَد بَرّه را ، از جُورِ چوپان	زِ چوپانْ ، جانبِ گُرگانْ رَمیدن
که این چوپان ، نَریزد خونِ بَرّه	که او جاوید داند ، پَروَریدن
بِدان کَاصْحابِ تَنْ اصحابِ فیل اند	به کعبه کِی تواند ، بَر رَسیدن؟

که کعبه نافِ عالَم ، پیلْبینی‌ست بِتَتْوانْ ناف ، بَر بینی کَشیدن
اَبابیلی شُو و از پیلْ مَگْریز اَبابیل است دل ، دَر دانه چیدن
بِچینَند دشمنان را هَمچو دانه پیامِ کعبه را دانَد شنیدن
زِ دل خواهی شدن ، بر آسمان‌ها زِ دل خواهد ، گُلِ دُولت دَمیدن
زِ دل خواهی ، به دِلْبَر راه بُردن زِ دل خواهی ، زِ تَنگِ تَنْ رَهیدن
دل از بَهرِ تو یکْ دیگی بِپُخته‌ست زمانی صَبر می‌کُن ، تا پَزیدن
دلِ دل‌هاست ، شَمسُ ٱلدّینِ تبریز نَتانَد شَمس را ، خُفّاش ، دیدن

﴿ ۳۱۱ ﴾

کو خَرِ من؟ کو خَرِ من؟ پارْ بِمُرد ، آن خَرِ من شُکرْ خدا را که خَرَم ، بُرد صُداع[۱] از سَرِ من
گاو اگر نیز رَوَد یا نَرَوَد، غَم نخورم نیست زِ گاو و شِکَمَش ، بویِ خوشِ عَنْبَرِ من
گاو و خَری گَر بِرَوَد، بس بُوَد اندر دو جهان دِلْبَرِ من، دِلْبَرِ من ، دِلْبَرِ من، دِلْبَرِ من
حَلْقه به گوش است خَرَم، گوشِ خَر و حَلْقهٔ زَر! حیف نِگَر، حیف نِگَر، وا زَرِ من، وا زَرِ من
سَر کَشَد و رَهْ نَرَوَد ، ناز کُند ، جُو نَخورَد جُز تَلِ سِرگین نَبُوَد، خِدمَتِ او بر دَرِ من
گاوْ بَر این چَرخِ بَرین، گاوِ دِگَر زیرِ زمین زین دو اگر من بِجَهَم، بَخت بُوَد چَنْبَرِ من
رفتم بازارِ خَران، این سو و آن سو نِگَران جز خَر و خَرْبَندهٔ من ، نآمد در مَنظَرِ من
گفت کسی: چون خَرِ تو مُرد، خَری هست، بِخَر گفتم: خاموشْ که خَر ، بود به رَه ، لَنْگَرِ من
گفت یکی : چون که خَرَت مُرد ، خَری دیگر خَر گفتم : خاموشْ که شد، پاک از آخور، خَرِ من

﴿ ۳۱۲ ﴾

کیْفَ اَتوبُ یا اَخیِ مِنْ سَکَرٍ کَأُرْجُوان؟ لَیْسَ مِنَ ٱلتُّرابِ بَلْ مَعْصَرُهُ بِلا مَکان
خُطَّ عَلیٰ کُؤُسِها کِتابَةٌ شارِحَةٌ یَأْمَنُ مَنْ یَشْرَبُها مِنَ ٱلمَماتِ وَٱلْهَوان
مِنْ تَبْریزَ نَبْعُهُ مَنْبَتُهُ وَیَنْعُهُ فَها اِلَیْها جانِبٌ وَ جانِبٌ اِلَی ٱلْجِنان

﴿ ۳۱۳ ﴾

گَر آخِر آمد عشقِ تو ، گردد زِ اوَّل‌ها فُزون بِنْوِشْت توقیعَت خدا : اَلْآخِرُونَ ٱلسّابِقُون
زَرّین شُده طُغرایِ تو ، زِانّا فَتَحْناهایِ تو سَر کرده صورت‌هایِ تو، از بَحرِ جانِ آبْگون
آدَم دِگَربار آمده، بر تَختِ دین تکیه زده در سَجدهٔ شُکر آمده، سَرهایِ نَحْنُ ٱلّساجدون

---

۱ – سر درد

رُستَم کِه باشد در جهان؟ در پیشِ صَفِّ عاشقان / شَبْدیز[1] می‌رانند خوش، هر روز، در دریایِ خون
هر سو دو صد بُبْریده سَر، در بَحْرِ خونْ زآن کَرّ و فَر / رَقصان و خندان چون شِکَر، زِانّا اِلَیْهِ راجِعون
گَر سایهٔ عاشق فُتَد، بر کوه، بی شکْ بَرجَهَد / نُه چَرخْ صَدَّق میزَنَد، بنگر یکی تو آزِمون
بر کوه زد اشراقِ او، بِشْنو تو چاقاچاقِ[2] او / خود کوهِ مِسکین چه بُوَد، آنجا که شُد موسیٰ زَبون؟
خود پیشِ موسیٰ آسْمان، باشد کَمینه نردبان / کو آسْمان؟ کو ریسْمان؟ کو جان و کو دنیایِ دون؟
تَن را تو مُشتی کاه دان، در زیرِ او دریایِ جان / گرچه زِ بیرون ذَرّه‌ای، صد آفتابی از درون
خورشیدی و زَرّینْ طَبَق، دیگِ تو را پُخته‌ست حَق / مَطْلوبِ حق بودی سَبَق، طالِب شُدَه‌سْتی تو کُنون
او پارْ، کِشتی کاشته، امسالْ، بَرگْ اَفْراشته / سَر از زمین بَرداشته، بر خویش می‌خوانَد فُسون
جانْ مَست گشت از کاسِ او، ای شادْ کاس و طاسِ او / طاسی که بَهرِ سَجده‌اَش، شُد طَشْتِ گَردونْ سَرنگون
ای شَمسِ تبریز! از کَرَم، ای رَشکِ فردوس و اِرَم! / تا چَنگ اَنْدَر من زدی، از عشق گشتم اَرْغَنون

﴿۳۱۴﴾

گَر اینجا حاضری، سَر هم‌چُنین کُن / چو کردی، بارِ دیگر هم چُنین کُن
مرا دیِ تَنگْ اَنْدَر بَرکَشیدی / بیا ای تَنگِ شِکَّر هم‌چُنین کُن
دَر و بامِ مرا، دیِ بَر شِکَستی / دَرآ امروز، از دَرْ هم‌چُنین کُن
میانِ جانِ شاکر، کِردِگاری / به پیشِ چَشمِ چاکر هم‌چُنین کُن
چه خوش کردی مَها، آن شیوه را دیِ / رَها کُن ناز و خوش‌تَر هم‌چُنین کُن
چو رویِ شمس تبریزی ندیدی / به رویِ ماه، عَنبَر هم‌چنین کُن

﴿۳۱۵﴾

گَر تَنگ بُدی، این سینهٔ من / روشن نشُدی، آیینهٔ من
این خارْ، گُلی از روضهٔ من / دوزخْ، نِپشی از کینهٔ من
خورشیدِ جهان، دارد اثری / از کَرّ و فَرِ دوشینهٔ من
آن کوهِ اُحُد، پَشمین شده است / از رَشکِ من و پَشمینهٔ من
چون جُوزِ کُهَن، اِشْکَسته شَوی / گَر نوشْ کُنی لوزینهٔ من
از بَهرِ دلِ این شیشه‌دلان / باشد بَرکت در چینهٔ من

---

۱ – شبْ رنگ، سیه فام، نام اسب خسرو پرویز.

۲ – صدایی که از شکستن چیزی برخیزد.

از بَهرِ چُنین جَمعیّتِ جان هر روز بُوَد آدینهٔ من
تا تازه شود ، پَژمُردهٔ من تا مَرد شود ، عِنّینهٔ[1] من

﴿۳۱۶﴾

گر چه بَسی نِشَستم، در نار ، تا به گَردن اکنون در آبِ وَصْلَم ، با یار، تا به گَردن
گفتم که: تا به گردن ، در لُطف‌هات غَرقَم قانع نگشت از من ، دِلْدار ، تا به گَردن
گفتا که : سَرْ قَدم کُن، تا قَعْرِ عشقْ می‌رُو زیرا که راست نآیَد ، این کار تا به گَردن
گفتم: سَرِ من ای جان ، نَعلینِ توست لیکن قانعِ شُو ای دو دیده ، این بار تا به گَردن
گفتم: تو کم زِ خاری، کَزْ اِنْتِظارِ گُل‌ها در خاک بود نُه مَهْ، آن خار تا به گَردن
گفتم که : خار چِبْوَد؟ ازْ بَهرِ گُلْسِتانَت در خونْ چو گُلْ نِشَستم ، بسیار تا به گَردن
گفتا: به عشقْ رَستی، در عالَمِ کَشاکَش کآنجا هَمی کَشیدی ، بیکار تا به گَردن
رَستی زِ عالَم امّا، از خویشتن نَرَسْتی عار است هستیِ تو، این عارْ تا به گَردن
عَیّارْوارْ کَم نِی ، تو دام و حیله کَم کُن در دامِ خویش مانَد ، عَیّار تا به گَردن
دامی‌ست طُرفه دنیا ، کَزْ وِیْ شَهان و شیران ماندند چون سگ اَنْدَرْ مُردارْ تا به گَردن
دامی‌ست طُرفه‌تَر این ، کَزْ وِیْ فُتاده بینی بی‌عقل تا به کَعْبَش[2] ، هُشیار تا به گَردن
بَس کُن زِ گفتنْ آخِر، کآن دَمْ بُوَد بُریده تا سَر نبود اندر ، گُفتار تا به گَردن

﴿۳۱۷﴾

گر خُمارْ سجده آرَد ، شَهپرِ روحُ الاَمین چشمِ نرگس را مَبَند و چَشمِ اَعمیٰ را مَبین
عاشقان را ،صورتی در صورتی، افتاده است چون مگسْ کز شَهد ، افتد دَر تَغارِ آهنین
شاد باشْ ای بازِ عشـــقِ ذُوالْجلالِ کبریا با چنان پَرها، چه غم باشد تو را، از ماء و طین؟
چون همی‌خواهی، که جبْرِیلَت شود بنده، بُرو سجده‌ای کنْ پیشِ آدمْ زود، ای دیوِ لَعین
بادیه خونخوار ، گر واقِف بُدی ، از کعبه‌ام هَر طَرفْ گُلشن نمودی، هر طرف ماءِ مَعین[3]
ای به نَظّارهٔ بَد و نیکِ کَسانْ درمانده‌ای چون بِدین راضی شدی ، یارب تو را بادا مُعین
چون امانت‌های حق را ، آسمانْ طاقت نداشت شمسِ تبریزی ، چگونه گُستَریدَش در زمین

---

۱ – فاقد مردانگی
۲ – کعب = بند استخوان
۳ – آب گوارا

مُستــَفْعَـلُنْ یا سیّدی، یا اَقـربی	مِی نَشونا ، اَوْ مَشونا ، مِن قُربَة الْعُرفِ الْقَرین
زاری همی‌کن در سَحَر ، یا سیّدا ، یا اَقْربا	نزدیک‌تر زو نیست کَس ، چشمِ دلتْ بُگْشا ببین

﴿۳۱۸﴾

گَر زآنکه مَلولی زِ من ، ای فِتْنهٔ حوران!	این سِلْسِله بُگْذار و کَسی را بِمَشوران
در کوچهٔ کوران، تو یکی روز ، گُذشتی	اُفتاد دو صد خارَش ، در دیدهٔ کوران
در خوابِ نمودی تو ، شبی قامَتِ خود را	بر سَروْ بیفْزود ، زِ تو قَدِّ قُصوران
ای آن کِه تو را ، جُنبشِ این عشقْ نَبودەست	حیران شده بر جایِ تو چون ، تازه حُضوران
از لَحْنِ عَرابی[۱] ، چو شُتُرْ بادیه کوبَد	زین لَحْن چه بیگانه‌ای؟ ای کم زِ سُتوران!
عِشقا ! تو سُلَیمان و سَماع است سپاهَت	رفتند به سوراخِ خود از بیمِ تو ، موران
شَمسُ ٱلْحَقِ تبریز ، چو خورشید بَرآیَد	زیرا که زِ خورشید بُوَد ، جامهٔ عوران

﴿۳۱۹﴾

گر طالبِ آن یاری، این خانه، تو ویران کُن	وَانْدر عوضشْ خانه ، رُو بَر سَرِ کیوان کُن
گر همچو زمستانی ، از عشقْ بهاران شُو	وین سنگ ز مِهرِ او ، خودْ لَعلِ بَدَخشان کن
گر دَر صدفی مانده ، چون قطره یکی دُرّ شو	در ساحلِ بی‌آبی ، دلْ قُلزُم و عمّان کن
گَرْ دَه دلْ و دَه رویی ، رُو قبله یکی گردان	بی‌نقش چو جانْ می‌رو ، دل با همه یکسان کن
خواهی که شَوی زنده ، از دُولتِ پاینده	از جمله بِبُر خود را ، کُلْ رویْ به رحمان کن
بر تختِ خِرَد بنشین ، از دُولتِ شمس‌الدّین	هر کاو شَوَدت بنده ، مُلکَش دِه و سلطان کن

﴿۳۲۰﴾

گَرَت هست سَرِ ما، سَر و ریشْ بِجُنبان	وَگَر عاشقِ شاهی، رَوانْ باش به مِیْدان
صَلا ! روزِ وصال است، همه جاه و جَلال است	همه لُطف و کَمال است، زهی نادره سُلطان!
کجایی؟ تو کجایی؟ که نه در حَلْقهٔ مایی؟	وَگَر خود به بهشتی، چه خوش باشد ، ای‌جان!
یکی چَرب‌زَبانی ، یکی جانِ جهانی	ازو بوسه به جانی، زهی کالهٔ ارزان
اگر شیر ، اگر پیل ، چُنانَش کُنَد این عشق	چو بینیش بِگویی: زهی گُربه در انْبان!
چه تَلْخ است و چه شیرین، پُر از مِهْر و پُر از کین	زهی لَذّتِ نوشین ! زهی لُقمهٔ دندان
بیا پیش ، مَپَرهیز ، وَزین عشقْ بِمَگْریز	بِمَسْتیز بِمَسْتیز ، هَلا ! ای شَهِ مَردان

---

۱ – مخفف أعرابی = بادیه نشین

زهی روز ، زهی روز! زهی عیدِ دلْاَفروز
وَزآن چَشمْ کِرِشمه، وَزْآن لَبْ شِکَرْاَفْشان

بِجو بادهٔ گُلگون، از آن دِلْبَرِ موزون
که این دَم، مَهِ گَردون، رَوان گشت به میزان[1]

بِنوش از مِیِ بالا، لب و ریش مَیآلا
شِنو بانگِ عَلالا، زِ هر اَختَر و کیوان

بِیَندیش و خَمُش باش، چُنین راز مگو فاش[2]
دَریغ است بر اَوْباش، چُنین گوهر و مَرجان

﴿۳۲۱﴾

گرچه اَنْدَر فَغان و نالیدن
اندکی هست خویشتن دیدن

آن نباشد مرا، چو در عشقت
خوگَرَمْ من ، به خویش دُزدیدن

به خدا و به پاکیِ ذاتَش
پاکَم از ، خویشتنْ پَسَندیدن

دیده ای کز رُخِ تو بَرگردد
به کِه آید ، به وقتِ گَردیدن؟

در چُنین دُولت و چُنین مِیدان
تَنگ باشد ، زِ مرگْ لَنْگیدن

عاشقانِ تو را مُسَلَّم شُد
بر همه مرگ‌ها بِخَندیدن

فَرْع‌هایِ درختْ ، لَرزانند
اصل را نیست ، خوفِ لَرزیدن

باغْبانانِ عشق را باشد
از دلِ خویشْ ، میوه بَرچیدن

جانِ عاشقْ ، نَواله‌ها[3] پیچَد
در مُکافاتِ رنجْ پیچیدن

زُهدو دانش بِوَرْز، ای خواجه
نَتَوان عشق را بِوَرْزیدن

پیش ازین گفت ، شَمسِ تبریزی
لیک کو گوشْ ، بَهرِ بِشْنیدن؟

﴿۳۲۲﴾

گرمْ دَرآ و دَم مَدِه ، ساقیِ بُردبارِ من
ای دَمِ تو نَدیمِ من ، ای رُخِ تو بهارِ من

هین که خروسْ بانگ زد ، بویِ صَبوح می‌دَهَد
بر کَفِ هَمچو بَحْرْ نِه ، بُلبُلهٔ[4] عُقارِ[5] من

گریه ، به باده خنده کُن، مُرده ، به باده زنده کُن
چونکه چُنین کُنی بُتا، بَس به تو است کارِ من

---

۱ – میزان = ماهِ مِهر

۲ –رازی که جناب مولانا نمیخواهد بر اوباش فاش نماید،شاهِ گرانقدری که او را نادره‌سلطان،جانِ جهان،عشق و شاه مردان میداند و بخوبی پیداست که مقصود،وجود مقدس حضرت علی"ع"میباشد.

۳ – لقمه

۴ – کوزهٔ دسته دار، صراحی

۵ – شراب

بَندِ من است مُشتَبه، بازگُشا گِرِهْ گِره
تا که برهنه‌تَر شود، خُفیه و آشکارِ من
تَرکِ حَیا و شَرم کُن، پُشتِ مُرادْ گرم کُن
پُشتِ من و پناهِ من، خویشِ من و تَبارِ من
نیست قبولِ مَستِ تو، باده زِ غیرِ دستِ تو
آن رُخِ من چو گُل کُند، وآن شِکَنَد خُمارِ من
دادِ هزار جانْ بِدِه ، بادهٔ آسْمان بِدِه
تا که پَرَد هُمایِ جان، مَستْ سویِ مَطارِ من
جان بِرَهَد زِ کُندها[1]، زین همه تَخته بَندها
مَقْعَدِ صِدْقْ بَر رَوَد ، صادقِ حَق گُزارِ من
باده دِهْ و نهان بِدِه، از رَهِ عقل و جانْ بِدِه
تا نَرَسَد به هر کَسی، عِشرت و کار و بارِ من
چَشمِ عَوامْ بسته بِهْ، روحْ زِ شهرْ رَسته بِهْ
فِتْنه و شَرْ نِشَسته بِهْ، ای شَهِ باوَقارِ من!
باده هَمی‌زَنَد لَمَع ، جانِ هزار با طَمَع
مَست و پیاده می‌تَپَد، گِردِ مَهِ سَوارِ من
دست بِدار ازین قَدَح، گیر عوَض ، از آن فَرَح
تا بِزَنَد بر اَنْدُهَت ، تابشِ اِبْتِشارِ[2] من
هیچ نَیارزَد این مِیْ‌اَش، نی غَلَیان و نی قِیْ‌اَش
این بِفُروش و باده بین، بادهٔ بی‌کِنارِ من
دست بِلَرزَدَت ازین، بی‌خِرَدِ خوشِ رَزین[3]
جامْ گُزین و مِیْ بِبین، از کَفِ شهریارِ من
پُر زِ حَیاتْ جامِ او، مُشک و عَبَر[4] خِتامِ او
دیو و پریْ غُلامِ او، چُستی و اِنْتِشارِ من
بَرجِه ساقیا ! تو گو ، چون تو صِفَت کننده کو؟
ای کِه زِ لُطف، نَسْجِ[5] او، سخت دَرید تارِ من

﴿۳۲۳﴾

گشتیم ز زلفِ یار ، مجنون
گفتیم حدیثِ زلفِ مفتون
ای غافل ازین حدیثِ مستان!
تا چند خیالِ بَنگ و اَفیون؟
از صافِ حقیقت ، اَر بیابی
یک جرعه شَرابِ مستِ گُلگون
سرمست شَویِ و بیخبر هم
غافل گَردی ز کوه و هامون
برخیز و به مجلسْ آیْ با ما
با شاهدِ چُستِ شَنگ و موزون
خاموش ز گفتِ غیر بُگذر
با عشقْ درآیْ ، شاهِ بیچون
شمس‌الحقِ دین ، بیآر جامی
دَردِه به حریفِ مستِ مجنون

---

۱ – کُند = تکه چوبی ستبر که با بندی آهنین به پای زندانی میبندند.

۲ – بشارت یافتن ، خوشحال شدن

۳ – رَزین = محکم و استوار

۴ – مخفف عنبر

۵ – منسوج ، بافته شده

﴿۳۲۴﴾

گفت لَبَم ناگهان ، نامِ گُل و گُلْسِتان — آمد آن گُلْعِذار ، کوفت مرا بر دَهان
گفت که سُلطان مَنَم، جانِ گُلِستان مَنَم — حَضرتِ چون من شَهی ، وآنگَهْ یادِ فُلان؟
دَفِّ مَنی ، هین مَخور ، سیلیِ هر ناکَسی — نایِ مَنی ، هین مَکُن ، از دَمِ هر کَسْ فَغان
پیشِ چو من کیْقُباد، چَشمِ بَدَم دور باد — شَرم ندارد کَسی ، یاد کُند از کِهان؟
جُغد بُوَد کاو به باغ ، یادِ خَرابه کُند — زاغ بُوَد کاو بهار ، یاد کُند از خَزان
چَنگ به من دَرزَدی ، چَنگِ مَنی در کِنار — تار که در زَخْمه‌ام ، سُست شود، بُگْسَلان
پُشتِ جهان دیده‌ای، رویِ جهان را بِبین — پُشت به خود کُن که تا ، رویْ نِمایَد جهان
ای قَمَرِ زیرِ میغ[1] ، خویش ندیدی، دریغ — چند چو سایه دَوی ، در پِیِ این دیگران؟
بس که مرا دامِ شعر، از دَغَلی ، بَند کرد — تا که زِ دَستَم شکار ، جَست سویِ گُلْسِتان
در پِیِ دُزدی بُدَم، دُزدِ دِگَر بانگ کرد — هِشْتَم بازآمدم ، گفتم: هین چیست آن؟
گفت که اینک نشان ، دُزدِ تو این سویْ رفت — دُزدِ مرا باد داد ، آن دَغَلِ کَژْنشان
آمد از غیبْ باز ، نورِ تجلی ز عشق — در تَنِ مولایِ روم ، از نَفَسِ عاشقان

﴿۳۲۵﴾

گفتم دوشْ عشق را : ای تو قَرین و یارِ من! — هیچ مَباش یک نَفَس، غایب از این کنارِ من
نورِ دو دیدهٔ مَنی، دور مَشو زِ چَشمِ من — شُعلهٔ سینهٔ مَنی، کم مَکُن از شَرارِ من
یارِ من و حَریفِ من، خوبِ من و لَطیفِ من — چُستِ من و ظَریفِ من، باغِ من و بهارِ من
ای تَنِ من خَرابِ تو! دیدهٔ من سَحابِ تو — ذَرّهٔ آفتابِ تو ، این دلِ بی‌قَرارِ من
لب بِگُشا و مُشکلَم ، حل کُن و شاد کُن دِلَم — کآخِر تا کجا رَسَد ، پنج و ششِ قمارِ من؟
تا که چه زاید این شبی ، حامله از برایِ من — تا به کجا کَشَد بگو، مَستیِ بی‌خُمارِ من؟
تا چه عَمَل کُند عَجَب، شُکرِ من و سِپاسِ من — تا چه اثر کُند عَجَب، ناله و زینهارِ من؟!
گفت: خُنُک تو را که تو، در غَمِ ما شُدی دو تو — کارْ تو راست در جهان، ای بِگُزیده کارِ من
مَستِ مَنیّ و پَستِ من، عاشق و مِیْ‌پَرَستِ من — بَرخورَد او زِ دَستِ من، هر کِه کَشید بارِ من
رُو که تو راست کَرّ و فَر، مَجْلِسِ عِیشْ نِهْ زِ سَر — زآنکه نَظَر دَهَد نَظَر، عاقِبَتْ انتظارِ من
گفتم : وا نَما که چونْ زنده کُنی تو مُرده را؟ — زنده کُن این تَنِ مرا، از پِیِ اِعْتِبارِ من

---

۱ – ابر

مُردهتَر از تَنَم مَجو، زنده کُنَش ، به امرِ هو — تا همه جان شود تَنَم، این تَنِ جانْسِپارِ من
گفت: زِ من نَه بارها ، دیدهای اِعْتِبارها؟ — بر تو یَقین نشُد عَجَب، قُدرت و کار و بارِ من؟
گفتم: دیده ام ولی ، سیر کجا شود دِلی — از لُطف و عَجایِبَت ، ای شَهْ و شهریارِ من؟
عشقْ کَشید در زمان ، گوشِ مرا به گوشهای — خوانْد فسانه و فُسون ، دامِ دل و شکارِ من
جانْ زِ فُسونِ او چه شُد؟ دَم مَزَن و مگو چه شُد — وَرْنه دلا تو نیستی، مَحرَم و رازدارِ من
مرده بُدَم ز بویِ تو ، زنده شدم چو شمس دین — ای تو حیاتِ جان ها ، وِی شهِ کامکارِ من

﴿۳۲۶﴾

گفتی مرا که : چونی؟ در رویِ ما نَظَر کُن — گفتی: خوشی تو بی ما ، زین طَعْنهها گُذَر کُن
گفتی مرا به خنده: خوش باد روزگارَت — کَس بی تو خوش نباشد، رُو قِصّهٔ دِگَر کُن
گفتی: مَلول گشتم، از عشقْ چند گویی؟ — آن کَس که نیست عاشقْ، گو قِصّه مُخْتَصَر کُن
در آتَشْ اندر آیَم ، چون مِجمری[1] نیابَم — کُنجی رَوَم که یارَبّ، این تیغ را سِپَر کُن
گُستاخِمان تو کردی ، گفتی تو روزِ اوَّل: — حاجَت بِخواه از ما، وَزْ دَردْ با خَبَر کُن
گفتی: شُدم پَریشان، از مُفْلِسیِّ یاران — بُگْشا دو لبْ ، جهان را ، پُر دُرّ و پُر گُهَر کُن
گفتی: کَمَر به خِدمَت، بَربَند تو ، به حُرمَت — بُگْشا دو دستِ رَحْمَت، بر گِردِ من کَمَر کُن
خاموش شو درین رَه ، تا سِرِّ جانْ بِدانی — چون عاقلانِ آگَه ، خود را تو بی خبر کُن

﴿۳۲۷﴾

گَلَسَنْ بَنْ دَه سَنَه یُخ غَرَضیم یُخْ اِشِیدَرْسَنْ — قالَسَنْ ، آنْ دَه یَوُزْ دُر ، یُلُونوز ، قَنْدَه قالِرْسَنْ
چَلَبی دورْ قیمو دِرْلِکْ، چَلَبا گَلْ نَه گَزَرْسَنْ؟ — چَلَبی قُلْلَرِنْ اِسْتَر ، چَلَبی‌یی نَه سُوَرْسَنْ
نَه اُغْردُر نَه اُغْردُر چلبی آغْزِنْدَنْ قِغِرمَقْ — قُولاغُنْ آچْ قُولاغُنْ آچْ بِلَه کِمْ آن دَه دگَرْسَن

﴿۳۲۸﴾

ما دستِ تو را خواجه! بِخواهیم کشیدن — وَزْ نیک و بَدَتْ پاک ، بِخواهیم بُریدن
هر چند شبِ غفلَت و مَستیِت دِراز است — ما بر همه چون صُبح ، بِخواهیم دَمیدن
در پَردهٔ ناموس و دَغَل چند گُریزی؟ — نزدیک رسیدهست تو را ، پَرده دَریدن
هر میوه که در باغِ جهان بود، همه پُخت — ای غورهٔ چون سنگ، نخواهی تو پَزیدن؟
رَحْم آر بَرین جان، که تَپان است دَرین دام — نَشْنید مَگَر ، گوشِ تو آوازِ تَپیدن؟

---

[1] – آتشدان

چَشمی‌ست تو را در دل و آن چَشمْ به دَرد است		پس چیست غَمِ تو، به جُز از چَشمْ خَلیدن؟[1]
چون می‌خَلَد این چَشم، بِجو دارو و دَرمان		تا باز رَهی از خَلِش و آبْ دویدن
داروی دل و دیده نَبودەست و نباشد		ای یوسُفِ خوبانْ به جُز از رویِ تو دیدن
هینْ مُخْلِصِ خود را ، به تمامی تو بِفَرما		کاین گفتِ تو و قولِ تو، مُژده ست شنیدن

﴿ ۳۲۹ ﴾

ما شادتریم ، یا تو ای جان؟		ما صاف‌تَریم ، یا دلِ کان؟
در عشقِ خودیم، جُمله بی‌دل		در رویِ خودیم ، مَست و حیران
ما مَست‌تَریم ، یا پیـــاله؟		ما پاک‌تَریم ، یا دل و جان؟
در ما نِگَرید و در رُخِ عشق		ما خواجه ، عَجَب‌تَریم یا آن؟
ایمانْ عشق است و کُفرْ ماییم		در کُفر نِگَه کُن و در ایمان
ایمان با کُفر شُد هم آواز		از یک پَرده میزَنَند ، اَلْحان
دانا چو نداند این سُخَن را		پس کِی رَسَد این سُخَن ، به نادان؟
احسنت ز لطفِ شمسِ تبریز		که هست امیرِ اِنْس و همْ جان

﴿ ۳۳۰ ﴾

ماتِ خود را صَنَما ، ماتْ مَکُن		به جُز از لُطف و مُراعات مَکُن
خُرده و بی‌اَدَبی‌ها که بِرَفت		عَفو کُن، هیچ مُکافات مَکُن
وَقتِ رَحمت ، بِکُنْ و کینه مَکَش		بنده را طُعْمهٔ آفات مَکُن
به سَرِ تو ، که جُدایی مَنْدیش		جُز که پیوند و مُلاقات مَکُن
خاکِ خود را به زمین ، بَرمَگُذار		مَنْزِلَش ، جُز به سَماوات مَکُن
اوَّلَش، جُز به سویِ خویش مَکَش		آخِرَش ، جُز که سَعادات مَکُن
آنچه خو کرد ، زِ لُطفَتْ بِرَسان		تَرکِ تیمار و مداوات مَکُن
بَندهٔ اهلِ خَراباتِ تُوایم		پُشتِ ما را به خَرابات مَکُن
ما کِه باشیم که گوییم چنین؟		چونکه گفتیم ، مُجازات مَکُن
شمس تبریز ! توئی کعبهٔ دل		کعبه گِل را تو عمارات مکن

---

۱ – فرو رفتن چیزی نوکْ تیز در بدن ، خصوصاً در چشم.

﴿۳۳۱﴾

مال است و زَر است ، مَکْسَبِ[1] تَن / کَسبِ دل ست ، دوستی فُزودن
بُستانِ بی‌دوست ، هست زندان / زندانِ با دوست ، هست گُلْشَن
گَر لَذَّتِ دوستی نَبودی / نی مَرد شُدی پدید ، نی زَن
خاری که به باغِ دوست رویَد / خوش‌تَر زِ هزار سَرو و سوسَن
بَرهَم دوزید ، عشقْ ، ما را / بی‌مِنَّتِ ریسمان و سوزَن
گَر خانهٔ عالَم است ، تاریک / بُگْشایَد عشق ، شَصتْ رُوزَن
وَرْ می‌تَرسی ، زِ تیر و شمشیر / جوشَن گَرِ عشقْ ، ساخت جوشَن
هم عشقْ ، کَمالِ خود بگوید / دَمْ دَرکَش و باش ، مَردِ اَلْکَن
شمس الحقِ دین ، نمود رخ را / مانندهٔ آفتابِ روشن

﴿۳۳۲﴾

مانده شده‌ست گوشِ من ، از پِیِ اِنْتِظارِ آن / کَزْ طَرَفی صدایِ خوش، دَر رَسَدی به ناگهان
خویْ شده‌ست گوش را، گوشِ ترانه‌نوش را / کاو شِنَوَد سَماعِ خوش، هم زِ زمین ، هم آسمان
فَرعِ سَماعِ آسمان ، هست سَماعِ این زمین / زآنکه سَماعِ تَن بُوَد ، فَرعِ سَماعِ عقل و جان
نَعْرهٔ رَعد را نِگَر، چه اثر است در شَجَر! / چند شکوفه و ثَمَر، سَر زده اند، از آن فَغان
بانگ رَسید در عَدَم، گفت عَدَم: بلی ، نَعَم / می‌نَهَم آن طَرَف قَدَم، تازه و سَبز و شادمان
مُسْتَمِعِ اَلَست شُد، پایْ دَوان و مَست شُد / نیست بُد او و هست شُد ، لاله و بید و ضِیْمَران[2]
گرچه سخن همی رسد، رُو خَمُشی گُزین دلا / زآنکه ز فکرْ حل شود ، مشکلِ خَلقْ بی گمان
تا که وجودِ عاریت ، یافت وجودِ شمس دین / باز ز فیضِ نورِ او ، یافت حیاتِ جاودان

﴿۳۳۳﴾

مرا در دل هَمی آید، که من دل را کُنم قُربان / نباید بَددلی کردن، بِبایَد کردن این فرمان
دلِ من می‌نیآرامَد ، که با دلبر بیآرامَد / بِبایَد کرد تَرکِ دل، نباید خَصْم شُد با جان
زهی میدان زهی مَردان ! همه بر مرگِ خود شادان / سَرِ خودْ گویْ باید کرد و آن‌گه رفت در میدان
زهی سِرِّ دلِ عاشق! قَضایِ سَرْ شده او را / خُنُک این سِر، خُنُک آن سَر، که دارد این چُنین جولان

---

۱ – کسب و پیشه

۲ – ریحان

اگر جانْباز و عَیّاری، وَگَر با خونِ خود یاری | پَسِ گَردن چه می‌خاری؟ چه می‌تَرسی چو تَرسایان؟
اگر مَجنونِ زنجیری، سَرِ زنجیر می‌گیری | وَگَر از شیرْ زادَستی، چه‌ای چون گُربه در اَنْبان؟
مرا گفت آن جِگَرخواره ، که: مِهْمانِ تواَم امشب | جِگَر بر سیخ زن ای دل! کَبابی کُن پِیِ مِهْمان
کباب است و شَراب امشب، حَرام و کُفْرْ خوابْ امشب | که امشب هَمچو چَتر آمد ، به زیرِ چتر شد سُلطان
رَبابی چَشمْ بَربَسته، رَباب و چنگْ اِشکسته | کَمانچه رانده آهسته، مرا از خواب و از اَفْغان
کَشاکَش‌هاست در جانَم، کَشَنده کیست؟ می‌دانم | دَمی خواهم بیآسایم، وَلیکِن نیست آن امکان
به هر روزَمْ جُنون آرَد، دِگَر بازی بُرون آرَد | که من بازیچهٔ اویَم، زِ بازی‌هایِ او حیران
چو جامَمْ گَهْ بِگَردانَد، چو ساغَرْ گَهْ بِریزَد خون | چو خَمْرَم گَهْ بِجوشانَد، چو مَستَم گَهْ کُند ویران
گَهی صوفَمْ بپوشانَد ، چو چَنگی ، گه خروشانَد | گَهی چون شب بپوشانَد، چو صُبحَم،گه کُند عریان
گَر این از شَمسِ تبریزست، زهی بَنده نَوازی‌ها | وَگَر از دُورِ گَردون است ، زهی دُور و زهی دُوران

﴿۳۳۴﴾

مرا هر دَمْ هَمی گویی ، که : بَرگو قَطعه‌ای شیرین | به هر بیتی یکی بوسه ، بِدِه پَهْلویِ من بِنْشین
زهی بوسه، زهی بوسه! زهی حَلْوا و سَنْبوسه | بَرآرَد شیر از سنگی ، که عاجز گشت از او میتین[1]
تو بوسهٔ عشق را دیدی، مَگَر ای دل که پَرّیدی؟ | که هر جُزوَت شده‌ست ای دلْ،چو لبْ نالان و بوسه‌چین
چو تَلْقین گفت پیغمبر، شهیدانِ رَهِ حَق را | تو هم مَر کُشتهٔ خود را، بیا بَرخوانْ یکی تلقین
به تَلْقین گَر کُنی نیَّت، بِپَرَّد مُرده در ساعت | کَفَن گردد بَرو اَطْلَس، زِ گورَش بَردَمَد نسرین
بِکُن پِیْ[2] مَرکَبِ تَن را ، دِلا ، چون تو بیآسایی | چه آسایی از آن مَرکَب ، که لَنگ است او ، زِ عِلّیّین؟
بِکُن پِیْ اُشتُری را کاو ، نَیآیَد در پِی‌اَت هرگز | به خارِسْتان هَمی‌گردد، که خار افتاد او را تین[3]
چو او را پِیْ کُنی در دَم ، چو کَشتی رَهْ رَوَد بی‌پا | زِ موجِ بَحْرِ بی‌پایان ، بَبُرَّد بادبانِ دین

﴿۳۳۵﴾

مُرغِ خانه ، با هُما ، پَرْ وا مَکُن | پَرْ نداری ، نیَّتِ صَحرا مَکُن
چون سَمَنْدر ، در دلِ آتش مَرو | وَر رَویِ تو ، خویش را رُسوا مَکُن

---

۱ – کلنگ ، تیشه
۲ – پِیْ کردن = رگ و پیِ اسب یا شتر را با شمشیر بریدن.
۳ – انجیر

دَرْزیا[1] ، آهنگریِ کار تو نیست　　تو نَدانی فِعْلِ آتش‌ها ، مَکُن
اوّل زآهنگرانْ تعلیم گیر　　وَرْنَه بی‌تَعلیم، تو آن را مَکُن
چون نَه‌یی بَحْری، تو بَحْرْ اَنْدَر مَشو　　جانِ خود را غرقهٔ دریا مَکُن
وَر کُنی ، پس گوشهٔ کَشتی بگیر　　دستِ خود را تو زِ کَشتی، وا مَکُن
گَر بیُفتی ، هم در آن کَشتی بیُفت　　تکیه تو ، بر پَنجه و بر پا مَکُن
چَرخْ خواهی ، صُحبَتِ عیسیٖ گُزین　　وَرْنَه قَصدِ گُنبَدِ خَضْرا مَکُن
میوهٔ خامی، مُقیمِ شاخْ باش　　بی‌مَعانی ، تَرکِ این اَسْما مَکُن
چون زِ لا بیرون نرفتی ای حریف　　منزلِ خود را تو در ، اِلّا مَکُن
شَمسِ تبریزی ، مُقیمِ حَضرت است　　تو مُقامِ خویشْ جُز آنجا مَکُن

﴿۳۳۶﴾

مست ازو شد ، دلِ شیدای من　　نیست جز او ، وصل و تمنّایِ من
جانبِ ابرو و دو چشمش بُوَد　　در دو جهان ، میل و تماشایِ من
مخزنِ دلْ جویْ اگر بایدت　　گنجِ معــــانی ، ز تَوَلّایِ[2] من
خیز و بیا ، جانبِ بازارِ جان　　تا که ببینی ، رخِ زیبایِ من
هست به بازارِ من از هر طرف　　ماهــــرخان ، جملهٔ غوغایِ من
جمله پری طلعت و خورشید رُخ　　مست و خروشنده و هیهایِ من
ای رخِ تو ، ماه و شبِ عیدِ جان　　ای لبِ تو ، عیدی و حلوایِ من
مفخر تبریز تویی ، شمسِ دین　　کامِ دلِ این دَم و فردای من
هست به بَحرِ دلِ من ، جوشِ تو　　نامِ تو شد ، گوهرِ دریای من

﴿۳۳۷﴾

مَست رَسید ، آن بُتِ بی‌باکِ من　　دُرْدکَش و دِلْکَش و چالاکِ من
گفت: به من بِنْگَر و دِلْشاد شو　　هیچ به خود مَنْگَر، غَمناکِ من
زآب و گِلْ این دیدهٔ تو، پُر گِل است　　پاک کُنَش در نَظَرِ پاکِ من
دست بِزَد ، خِرقهٔ من چاک کرد　　گفت: مَزَن بَخیه بَرین چاکِ من

---

۱ – دَرزی = خیاط

۲ – (کسی را) دوست داشتن ،(کسی را) ولی و مولایِ خود دانستن.

رویْ چو بر خاک نهادم، بِگُفت: پاک مَکُن رویِ خود از خاکِ من
ای مَنَت آورده ، مَنَت می‌بَرَم زآنکه مَنَم شیر و تو شیشاکِ[1] من
نَفت زدم در تو و می‌سوزْ خوش لیک سِیَه می‌نکُند ، زاکِ[2] من
تابشِ انوارِ رُخَت ، شمس دین نیست به اندیشهٔ اِدراکِ من

﴿۳۳۸﴾

مَست شُدی عاقِبَت ، آمدی اَنْدَر میان مَستْ زِ خود می‌شَوی، کیست دِگَر در جهان؟
عاقِبَةُ اْلْاَمْرْ رَست ، مُرغِ فَلَک از قَفَس عاقِبَةُ اْلْاَمْرْ جَست ، تیرِ مُراد از کَمان
چند زنیم ای کَریم، طَبْلِ تو زیرِ گلیم؟ چند کنیم ای نَدیم، مَستیِ خود را نَهان؟
باز رسید از اَلَست، کارْ بُرون شُد زِ دست فاش بُوَد فاشْ مَست، خاصه زِ بویِ دَهان
دارد طاماتِ ما ، بویِ خَراباتِ ما هست شَراباتِ ما ، از کَفِ شاهَنْشَهان
جُملهٔ اَجْزایِ خاک، روح شُد و جانِ پاک عالَمِ خاکَش مَخوان، مایهٔ اِکْسیرْ خوان
تو کَمَری ، ما میان، یا تو میانْ ، ما کَمَر؟ گَر کَمَری ، گَر میان، بی تو مَبا گَرمیان
گاه به دُزدی دَرآ، کیسهٔ دلْ را بِبُر گاه مرا دُزد گیر، گو که مَنَم پاسْبان
گَهْ بِرُبا هَمچو گُرگ، بَرّهٔ درویش را گَهْ سگْ بر من گُمار، هایْ کُنانْ چون شَبان
چون تو ندیده‌ست کَس، کَس تویی ای‌جان و بَس نادره‌ای در جهان، اسبِ وَفا دَرْجَهان
گر چه جَهان است عشق ، جانِ جهان است عشق گر چه نَهان است یار، هست سَراسَر نَهان
چَشمِ تو با چَشمِ من ، گفت: چه مَطْمَعْ[3] کسی هم بِخوری قَندِ ما ، هم بِبَری اَرْمَغان
هر تَن و هر جان که هست ، خاکِ تو بوده‌ست مَست غافِلشان کرده‌ای ، زآن هَوَسِ بی‌نشان
باز چو ناگَهْ کُنی ، سِلْسِله جُنبانی‌ای شور بَرآرَد به کِبْر، از جهَتِ اِمْتَحان
کافِر و مؤمن مگو، فاسِق و مُحسِن مَجو جُمله خَرابِ تُوأَند، بر همه اَفسونْ بِخوان
کیست که مَستِ تو نیست ؟ عِشْوه پَرَستِ تو نیست ؟ مُهرهٔ دستِ تو نیست؟ دستِ کَرَمْ بَرفَشان
سَخت‌تر از کوه چیست؟ چون که به تو بِنْگَریست زنده شُد از عشقْ زیست، شهره شُد اَنْدَر زمان

---

۱ - بَره شش ماهه تا یکساله.

۲ - زاک ، زاج = جسمی معدنی و بلوری به رنگ های سفید و زرد و سبز و سیاه.

۳ - طمّاع

﴾۳۳۹﴿

مَستیّ و عاشقیّ و جوانیّ و جِنْسِ این / آمد بهارِ خُرَّم و گشتند ، هم‌نشین
صورت نداشتند، مُصَوَّر شدند خوش / یعنی : مُخَیَّلاتِ مُصَوَّر شده بِبین
دِهْلیزِ دیده است دل، هر آنچه به دل رسید / در دیده اَنْدَر آید و صورت شود یَقین
تُبْلَی اَلسَّرایِر است قیامَت ، میانِ باغ / دل‌ها هَمی نِمایَند، آن دِلْبَرانِ چین
یعنی: تو نیز دل بِنِما، گَر دلیت هست / تا کِی بُوَد نَهانْ ، دلِ تو ، در میانِ طین[1]؟
اِیّاکَ نَعْبُدْ است زمستان ، دُعایِ باغ / در نوبَهار گوید: اِیّاکَ نَسْتَعین
اِیّاکَ نَعْبُد آن‌که ، به دَریوزه آمدم / بُگْشا دَرِ طَرَب، مَگْذارم دِگَرْ حَزین
اِیّاکَ نَسْتَعین است ، زِ پُریِّ میوه‌ها / اشِکَسته می‌شَوَم، نِگَهَم دار، ای مُعین
هر لحظه ، لاله گوید با گُل ، که: ای عَجَب / نرگس چه خیره می‌نِگَرَد، سویِ یاسَمین
سوسَنْ زبان بُرون کُنَد، اَفْسوس می‌کُند / گوید سَمَن: فُسوس مَکُن بر کَس ، ای لَعین
یکتا مُزَوِّری‌ست بنفشه ، دو تا شُده / نیلوفر است واقِفِ تَزویرَش، ای قَرین
سَرْ چَپ و راست می‌فِکَنْد ، سُنبُل از خُمار / اَریاحْ[2] بر یَسارَش و ریحانْش در یَمین
سَبزه پیاده میرَوَد ، اَنْدَر رِکابِ سَرْو / غُنچه نَهان هَمی کُند ، از چَشمِ بَدْ ، جَبین
بیدْ پیاده بر لبِ جو ، اَنْدَر آمده / حیرانْ که شاخْ ، از چه بَراَفشانْد آسْتین؟
اوَّل فَشانْدنی‌ست ، که در جمع آوَرَد / وآن‌گَه کُند نِثار، دُراَفشانْ واپَسین
در باغْ ، مَجْلِسی چو نَهاد، آفریدگار / مُرغانْ چو مُطربانْ ، بِسُرایَند: آفرین
آن میرِ مُطربان ، که وِرا نامْ بُلبُل است / مَست است و عاشقِ گُل ، ازآن است ، خوش‌حَنین
گوید به کَبْکْ و فاخته: کآخِر کجا بُدید؟ / گویند: آن طَرَف که مکانی نَبْوَد و مکین[3]
شاهین به باز گوید: کاین صیدهایِ خوب / که صید کرد و از عَدَم آوَرْد بر زمین؟
یک جوقْ، گُلْرُخان و دِگَر جوقْ، نوخَطان / کَانْدَر حِجابِ غیب ، کِرامَنـــــد کاتِبین
تبلی السَّـــرایِر[4] است قیامتْ ، میانِ باغ / دل‌ها همی نمایند ، آن دلبرانِ چین

۱ – خاک

۲ – بادها

۳ – جا گرفته ، صاحب

۴ – اشاره به آیه شریفه ۹ سوره مبارکه طارِق دارد که میفرماید : " روزی تحقّق می‌یابد که رازها و کارهای پنهان ، آشکار و آزموده می‌گردد".

ما چنـــــــــد صورتیم ، بَزَکْ وار آمده ... نَک می‌رَسند ، لشکرِ خوبانْ از آن کمین
یوسُفْ‌رُخان رَسَند ، زِ کَنْعانِ آن جهان ... شیرینْ‌لَبان رَسَند ، زِ دریایِ اَنْگبین
نَک نامه‌شان رَسید ، به خُرما و نیشِکَر ... آنْ نارْ ، دانه‌دانه و بی‌هیچ‌دانه بین
زآن وادیی که سیب ، دَرو رَنگ و بویْ یافت ... مَغزِ تُرَنج نیز مُعَطَّر شُد و سَمین[1]
انگور دیر آمد ، زیرا پیاده بود ... دیرآ و پُختهآ، که تویی نَشْئهٔ مِهین
ای آخِرین سابِق و ای خَتْمِ میوه‌ها ... ویْ چَنگْ دَر زَده ، تو به حَبْلُ‌اللهِ مَتین
شیرینی‌اَت عَجایب و خو تَلْخی ات مَپُرس ... چون عقلْ کَز ویْ است ، شَر و خیر و کُفر و دین
اَنْدَر رضا ، چو شِکَّر و اَنْدَر بلا ، نَبات ... تَلْخیِ جوارْ جُست ، چو خارِ تَرَنْجَبین[2]
ای عارفِ مَعارف و ای واصِلِ وصول ... ای دستِ تو دراز و زمانه تو را رَهین
از دستِ توست خَربُزه ، در خانه ها نَهان ... در ویْ گریخته ، که تو چونی و من چنین
از تو کَدو گُریخت، رَسَن بازی‌ای گرفت ... آن نیم کوزه ، کِی رَهَد از چَشمهٔ مَعین؟
چون گوشِ تو نداشت، بِبَستَند گَردَنَش ... گوشش اگر بُدی، بِکَشیدیش خوشْ‌طَنین
فی جیدِها بِبَست خدا ، حَبْلٌ مِن مَسَد ... زیرا نداشت گوشْ ، به پیغامِ مُسْتَعین
گوشی که نَشنَوَد زِ خدا، گوشِ خَر بُوَد ... از حَقْ شِنو ، تو هر نَفَسی ، دَعوتی مُبین
ای گوشِ تو بِبَسته ، تقاضایِ خَلق را ... بی‌گوشْ چون کَدو، تو رَسَن بسته، بَرْ وَتین[3]
حَلْقه به گوشِ شَهْ ، شود از گوهرانِ بَحر ... مَردُم زِ راهِ گوش شوند ، فَربه و سَمین
باقیش بَرْنویسَد ، آن شهـــــریارِ لوح ... نَقّاشِ چین بگوید که: تو نَقْش ها مَچین
نَقّاشِ چین بِگُفتم ، آن روحِ مَحْض را ... آن خُسروِ یگانهٔ تبریز، شَمسِ دین
خاموش کن،که شرحِ فَتان[4] کرد هیچکس؟ ... او را که هست فخرِ همه ، شاهِ راستین

﴾۳۴۰﴿

مُطربِ خوش‌نَوایِ من ! عشقْ‌نَواز هم‌چُنین ... نغمهٔ دیگری بِزَن ، پَردهٔ تازه بَرگُزین
مُطربِ روحِ من تویی! کَشتیِ نوحِ من تویی ... فَتْح و فُتوحِ من تویی! یارِ قدیم و اوَّلین

---

۱ – فربه
۲ – نام دارویی گیاهی که از شِکری که بر رویِ خارهایی بنام " خار شُتُر" جمع میشود به دست میآید.
۳ – رگی که دل به آن آویخته است و اگر پاره شود صاحبش می میرد.
۴ – زیبایان و دلفریبان

ای زِ تو شاد جانِ من! بی‌تو مَباد جانِ من　　دل به تو داد جانِ من، با غَمِ توست هم‌نشین
تَلْخ بُوَد غَمِ بَشَر، وین غَمِ عشق ، چون شِکَر　　این غَمِ عشق را دِگَر، بیش به چَشمِ غَمْ مَبین
چون غَمِ عشق ، زَانْدَرون، یک نَفَسی رَوَد بُرون　　خانه چو گور می‌شود ، خانگیان همه حَزین
سُرمهٔ ماست گَردِ تو ، راحتِ ماست دَردِ تو　　کیست حَریف و مَردِ تو، ای شَهِ مَردْآفرین؟!
تا که تو را شِناختم ، هَمچو نَمَک گُداختم　　جان و تنم فَنا شود ، چون بِرَسَد بَرِ یقین
من شَبَم از سِیَه‌دلی، تو مَهِ خوب و مُفْضِلی　　ظُلْمَتِ شب عَدَم شود ، در رُخِ ماهِ راه‌بین
عشقْ زِ توست ، هَمچو جان، عقلْ زِ توست ،لوحْ‌خوان　　کان و مکانْ قُراضه ای، بَحْر زِ توست، دانه‌چین
مَستِ تو بو ٱلْفُضول شُد ، وَزْ دو جهان مَلول شُد　　عشقْ تو را رَسول شُد، اوست بِدانْ، که شاه دین
در تبریزْ شَمسِ دین دارد مَطْلَعی دِگَر　　نیست زِ مشرق، او مُبین، نیست به مغرب، او دَفین
چند گریزی ای قمر ! هر طرفی ز کویِ من؟　　خیز و بیا چو عاشقان ، باش رهینْ چو شمس دین

﴿۳۴۱﴾

مطرب ! در غیرِ این پرده ، تو جُزْ این بزن　　بَهر مَهِ آسمان ، شمسِ حق و دین بزن
گر بزنی نایِ خود ، بَهرِ جمالش بزن　　ور بزنی دَفْ بزن ، نغمهٔ شیرین بزن
گرچه ملامت کنند ، جمله جهانْ ، مَر تو　　مطربِ روشنْ دلم ، آن بزن و این بزن
در چه ملولی تو در ، این هوسِ عشقِ ما　　در هوسِ عشقِ آن ، مِهتَرِ رَه بین بزن

﴿۳۴۲﴾

مُطْربا ! بَردار چَنگ و لَحْنِ موسیقار[1] زَن　　آتشی از جُرم ، اَنْدَر جانِ اِسْتِغْفار زَن
ای کَلیمِ عشق ! فرعونی ، تو گنجوری مکُن　　بر سَرِ او ، این عَصایِ موسوی ، هر بار زَن
عقل از بَهرِ هَوَس‌ها، دار داری می‌کُند　　زود چَشمَش را بِبَند و بَهرِ صُلبَش دار زَن
وَرْ بگوید: من بر آتشْ ، نَظْمِ کاری می‌دهم　　آتشِ او دارْ و اندر نَظْم و اَنْدَر کار زَن
در غَریبِسْتان ، تو تا کِیْ میشوی، مِهْمانِ خاک؟　　خاکْ اَنْدَر چَشمِ این مِهْمان و مِهْمان‌دار زَن
مُطربا ! حُسنَت زِ پَرگارِ خِرَد، بیرون شده ست　　خیمهٔ عشرت ، بُرون از عقل و از پَرگار زَن
تارِ چَنگَت را، زِ پودِ صِرفِ میْ ، جانی بِدِه　　زین حرارتْ کُهنه و نو بَختِ او بر تار زَن
بر دَرِ مَخْدومْ شَمسِ ٱلدّین زِ دیده آب زَن　　در همه هستی زِ نارِ چهرهٔ او ، نارْ زَن

---

۱ – سازی‌ست که از نی‌های بزرگ و کوچکی که به هم وصل شده ساخته می‌شود، همچنین نام پرنده‌ای که گویند در منقارِ او سوراخ‌هایی وجود دارد که از آنها صداهای متفاوت بیرون میآید.

از یکی دَستانِ او ، خورشید و مَهْ را خُفته کُن
پس نَهانْ رُو چَنگْ ، اَنْدَر دُولَتِ بیدار زَن
عقلِ هُشیارَت ، قَبایی دوخت ، بَهرِ شَمسِ دین
تو زِ عشقِ او، به چَشمِ مُنکِرانْ ، مِسْمار[1] زَن
بر بُراقِ عشق بِنْشین، جانبِ تبریز رو
وآن‌گَهی زانو زِ بَهرِ غَمْزهٔ خونْ‌خوار زَن

﴿۳۴۳﴾

مَقامِ ناز نداری ، بُرو تو نازْ مَکُن
چو میوه پُخته نگشت، از درختْ باز مَکُن
به پیشِ قبلهٔ حَق، هَمچو بُت مَیآ ، مَنِشین
نمازِ خود را از خویش ، بی‌نماز مَکُن
گَهی که پُخته شُدی، از درختْ فارغ باش
زِ گرم و سَرد مَیَندیش و اِحْتِراز مَکُن
چو هیچ خَصْم نَمانَد ، بُرو به بَزْمْ نِشین
سِلاحِ رَزْم بِیَنداز و تُرکْ‌تاز مَکُن
چو صافِ صافْ بَرآمَد، زِ کوره نَقْدِ تو
مَدِه به کورهٔ هر کور ، دلْ گُداز مَکُن
جَمالِ خود زِ اسیرانِ عشق ، هیچ مَپوش
چو باغِ لُطفِ خدایی ، تو دَر فَراز مَکُن

﴿۳۴۴﴾

مَکُن ای دوست! زِ جُور ، این دِلَم آواره مَکُن
جانْ به یکباره بگیر و جِگَرَمْ پاره مَکُن
مَر تو را عاشقِ دل‌داده و غَم‌خوار ، بَسی‌ست
جانِ من ، قَصدِ سَرِ این دلِ غَم‌خواره مَکُن
نَظَرِ رَحْم بِکُن ، بر من و بیچارگی‌اَم
جُز تو گَرْ ، چاره‌گری هست، مرا چاره مَکُن
پیشِ آتشکدهٔ عشقِ تو دلْ ، شیشه‌گَر است
دلِ خود ، بر دلِ چون شیشهٔ من ، خاره مَکُن
هر دَمی هجْرِ سِتَمکارهٔ تو ، دَمْ دَهَدَم
هر دَمَم ، دَمْ دِه و بی‌باک و سِتَمکاره مَکُن
تَنِ این بنده چو گَهْواره و جان، چون طِفْل است
در کِنارش کَش و وابستهٔ گَهْواره مَکُن
پیشِ خورشیدِ رُخَت ، جانِ مرا رَقصانْ دار
هَمچو شبْ ، جانِ مرا ، بَندِ هر اِسْتاره مَکُن
ز دَغَلْ ، عالَمِ غَدّار ، دو صد سَر دارد
سَرِ من ، در سَرِ این عالَمِ غَدّاره مَکُن
صد چو هاروت و چو ماروت، زِ سِحْرَش بَسته‌ست
مَر مَرا ، بَستهٔ این جادویِ سَحّاره مَکُن
خَمْرِ یک روزهٔ این نَفْس ، خُمارِ اَبَد است
هینْ مرا ، تشنهٔ این خائنِ خَمّاره مَکُن
لَعْبِ اوَّل ، چو مرا بَست ، مَیَفزا بازی
زآنچه یک‌باره شُدم ، ماتِ تو ، دَهْ باره مَکُن
جُمله عَیّاریِ ناسوت ، زِ لاهوتِ تو است
تو دِگَر ، یاریِ این کافِرِ عَیّاره مَکُن
شمسِ حق ، تا زِ اَنَا الْحَق ، به سرِ دار شدیم
رُو تو تا برجِ قَمَر ، بر در و نَظّاره مَکُن

---

۱ – میخ

﴿۳۴۵﴾

مَکُن مَکُن ، که رَوا نیست ، بی‌گُنَه کُشتن
مَرو مَرو ، که چراغیّ و دیدهٔ روشن

چو بَرگُشادی از لُطفِ خویشتن ، سَرِ خُم
دِماغِ ما ، زِ خُمارِ تو است آبستن

مَبَند آن سَرِ خُم را ، چو کیسهٔ مَدْخل
که خانه گردد تاری ، به بَستنِ روزَن

چو آدمی به غَمْ ، آماجِ تیر را مانَد
ندارد او ، سرِ مَستیّ و بی‌خودیْ ، جوشَن

دو دستِ عشقْ ، مِثالِ دو دستِ داوود است
که هَمچو مومْ هَمی گردد ، از کَفَشْ آهن

حَدیثِ عشقْ ، هم از عشقْ، باز باید جُست
که او چو آینِه ، هم ناطِق است و هم اَلْکَن

دِلا دو دست بَرآوَر ، سَبُک ، به گَردنِ عشق
اگر چه دارد او ، خونِ خَلْقْ ، در گَردن

زِ خونْبَها بِنَتَرسَد ، که گنجها دارد
که مُرده زنده شود ، زآن و وارَهَد زِ کَفَن

گرفت خوابْ ، گَریبانِ تو، بِپَر سویِ غیب
پِگَهْ زِ غیب بیآیی ، کَشانْ کَشانْ دامَن

که تا تمام غَزَل را ، بِگویَمَت فردا
که گُلْ ، پِگاهْ بِچینَند ، مَردم از گُلْشَن

خَمُش! که طلعتِ زیبایِ شمس تبریزی
ز نورِ عشق کُنَد ، هر دو دیده را روشن

﴿۳۴۶﴾

مُلکِ دنیا را بقایی نیست ، اَنتُم غافِلون
جَهْد می‌کن تا نمانی ، در صَفِ لایُصلِحون[۱]

ای به بازی گشته خرسند ! از جهانِ دلفریب
چون تو را ، غافل همی‌دارد به بازی ، لاعِبون[۲]

روزگارت در هَویٰ و کامِ دنیا ، شد بِسَر
چون شب آمد ، بستر اندازی و اَنتُم نائِمون[۳]

در رُباطی[۴]، کاو دُو دَر دارد، چه خواهی شد مقیم؟
بُگذری، جِسری‌ست[۵] اینجا، فاعْبِرواْ لاتَعْمرون[۶]

سَروَران و پادشاهـانِ جهـان بین ، کـز اجـل
در بطـونِ خـاک ، کرده جـای ، هـریک مَیِّتون[۷]

---

۱ – لا یصلحون = کسانی که صلح جو و مُصْلِح نیستند.
۲ – بازی کنندگان
۳ – انتم نائمون = شما در خوابید
۴ – کاروانسرا
۵ – جِسْر = پل چوبین
۶ – عبور کنید ، زندگی نکنید
۷ – مُردگان

کشتزاری هست دنیا ، بوستانَش آخِرت — بِدْرَویِ فردا به محشر ، هرچه اینجا تَزْرَعون[1]
آن‌که در دنیا ببخشید و بخورْد و داد و رفت — جایِ ویْ فردوس باشد ، فَادْخلوها خالِدون[2]
طاعتِ رحمان، بباید کَردَنت ، تا زنده‌ای — زآنکه بر تو، این چنین فرمود : کونواْ راکعون[3]
آن خدایی که تو را ، از قطره ای آب آفرید — رُو مطیعِ امرِ او شُو ، دَرگَهَش را عابدون
گر چو نونی در سجود و یا قلمْ اندر رکوع — همچو نونُ وَ الْقَلَم پیوندْ ، با ما یَسْطُرون[4]
هرچه قرآن گفت و شرعِ مصطفی ، بشنو یقین — گوش کنْ ، شرمی بِدار ، اَزْ نیستی لایَسمعون
یاربّ از فضلت ببخشا ، گر جهانِ طاقتم — زآنکه حَیّی و قدیمی ، اَنْتَ خَیرُ الرّاحِمون
شمس تبریزی ، ز مَکرِ این و آن آگاه شد — سَر فدا کرده ، به وَجهُ الْبِرّ ، حتّی تُنفقون

﴿۳۴۷﴾

من از کِه باک دارم؟! خاصه که یارْ با من — از سوزنی چه تَرسَم؟! آن ذوالْفَقارْ با من
کِی خُشکْ‌لَب بِمانَم ؟! کآن جو مَراسْت جویان — کِی غَم خورَد، دلِ من؟! آن غَم‌گُسارْ با من
تَلْخی چرا کَشَم من؟! من غَرقِ قَند و حَلْوا — در من کجا رَسَد دِیْ ؟! آن نوبَهارْ با من
از تَبْ چرا خُروشَم؟! عیسیْ طَبیبِ هوشَم — وَزْ سگ چرا هَراسَم؟! میرِ شکارْ با من
در بَزْمْ چون نیآیم؟! ساقیم می‌کَشانَد — چون شهرها نگیرم؟! آن شَهریارْ با من
در خُمّ خُسروانی، مِیْ بَهرِ ماست جوشان — اینجا چه کار دارد ، رنجِ خُمارْ با من؟
با چَرخ اگر سِتیزَم، وَرْ بِشْکَنم ، بِریزم — عُذْری چه حاجت آید؟! آن خوش‌عِذارْ با من
من غَرقِ مُلک و نِعْمَت، سَرمَستِ لُطف و رَحْمَت — اَنْدَر کِنارْ بَختَم ، آن خوشْ‌کِنارْ با من
ای ناطقِ مُعَرْبِد[5] ! از گفتْ سیر گشتم — خاموش کُنْ وَگَر نی ، صُحْبَت مَدارْ با من

﴿۳۴۸﴾

من چه کنم چو تو نه‌ای، واقفِ حال خویشتن؟ — بی‌خبری ز سِرّ خود ، واقفْ شو! ز گفتِ من

---

۱ – آنچه میکارید
۲ – به بهشت وارد شوید و جاودانه در آن بمانید.
۳ – از رکوع کنندگان باشید.
۴ – آنچه مینویسند
۵ – عربده گر، عربده جو

چند زنی چو غافلان ، همچو بَهیمه[1] در جهان؟ — آدمی‌یی، ولی چه سود؟ نیستی مرغِ این چمن
این ره حِکْمَت‌است و تو، دور ز مشکلاتِ او — مرد حقیقیی نه‌ای ، جایِ دگر ، تو دَم مزن
از تو سؤال می‌کنم ، مسئله‌ای ، جواب ده: — این که حدیث می‌کند ، کیست بگو ، درین بدن؟
من نِیَم و تو هم نِه‌ای ، این نَفَسی که می‌زنیم — غیرِ تو است یقین بدان ، اوست که می‌کند سخن
گر تو کمالِ عشقِ او ، خواهی حاصلت شود — چاکرِ عشقْ شُو دلا! تا که شَوی تو همچو من
در صدفِ وجودِ تو ، دُرِّ تو است قیمتی — چون تو نداری آگهی ، من چه کنم؟ بگو به من
تن قفسی‌ست روحِ تو ، طوطیِ ناطق اندر او — وای برآن نَفَس که او ، بَرپَرَد از چنین وطن
جوهرِ اصلْ می‌کُند ، این حرکت در این بدن — ورنه تو از کجا کُنی ، این همه حالِ پُر فِتَن؟
جان ز تَنَت برون شود ، با تو کُند مناظره — گوید: خواجِگیت کو؟ طَرْفِ کلاهْ بَرشِکن
خیز! که حاصلت شود ، سِرِّ کمالِ عاشقان — چاکرِ شمسِ دین شَوی ، دور شَوی ز ما و من
باشد شاهِ عاشقان ، شمسِ جهانْ نوازَدَت — تا تو رَهی ز خویشتن ، راه بَری بر انجمن

﴿۳۴۹﴾

من خوشَم از گُفتِ خَسان ، وَزْ لب و لُنج[2] تُرُشان — من بِکَشَم دامَنِ تو، دامَنِ من همْ تو کَشان
جانِ من و جانِ تو را، هردو به هم دوخت قَضا — خوشْ‌خوشِ‌خوشْ،خوش شده‌ام،پیشِ‌تو ای‌شاهِ‌خوشان
زآنکه مرا داد لَبَش، نیست لَبی را طلبش — زآنچه چَشیدم زِ لَبَت، هیچ لبی را مَچَشان
آن کِه تُرُش رویْ بُوَد ، دان که دُژم خویْ بُوَد — از خُمِ سِرکه است همه، با شِکَرآبَش مَنِشان
گفتم : شاهِ عسلم ، من که میانِ عَسَلَم — از عَسَلِ من کِه چَشَد ؟ گفت : لَبِ خوشْ مَنِشان

﴿۳۵۰﴾

من دُزد دیدم ، کاو بَرَد ، مال و مَتاعِ مَردُمان — این دُزدِ ما ، خودْ دُزد را ، هم می‌بِدُزدَد از میان؟
خواهند از سُلطانْ اَمان ، چون دُزد اَفْزونی کُند — دُزدی چو سُلطان می‌کُند ، پس از کجا خواهند اَمان؟
عشق است آن سُلطان که او ، از جُمله دُزدانْ دلْ بَرَد — تا پیشِ آن سَرکَش بَرَد ، حَقْ سَرکَشان را موکَشان
عشق است آن دُزدی که او، از شِحْنِگانْ دل می‌بَرَد — در خِدمَتِ آن دُزدْ بین ، تو شِحْنگانِ بی‌کَران
آواز دادم دوش من: کِای خُفتگان ! دُزد آمده‌ست — دُزدید او از چابُکی ، در حین ، زَبانَم از دَهان
گفتم: بِبَندم دستِ او، خود بَست او، دَستانِ من — گفتم : به زَندانش کُنم، او می‌نگُنجَد در جهان

---

۱ – چهارپا
۲ – لُب

از لَذَّتِ دُزدیِّ او، هر پاسْبان دُزدی شُده / از حیله و دَستانِ او، هر زیرکی گشته نَهان
خَلْقی ببینی نیم‌شب، جمع آمده: کانْ دُزد کو؟ / او نیز می‌پُرسَد که کو؟ آن دُزدْ او خود در میان
ای مایهٔ هر گفت‌وگو، ای دُشمن و ای دوست‌رو / ای هم حَیاتِ جاودان، ای هم بَلایِ ناگهان
ای رفته اَندَر خونِ دِل، ای دلْ تو را کرده بِحِل / بر من بِزَن زَخْم و مَهِل، حَقّا نمی‌خواهم اَمان
سخته‌کَمانی، خوش بِکَش، بر من بِزَن، آن تیر خوش / ای من فِدایِ تیرِ تو، اِی من غُلامِ آن کَمان
زَخْمِ تو در رَگ‌هایِ من، جان است و جان اَفْزایِ من / شمشیرِ تو بر نایِ من، حیف است ای شاهِ جهان
کو حَلْقِ اسماعیلْ تا، از خَنجَرت شُکری کُند؟ / جِرجیس کو، کَزْ زَخْمِ تو، جانی سِپارَد هر زمان؟
شَهْ شَمسِ تبریزی مَگَر، چون بازآید از سَفَر / یک چند بود اَندَر بَشَر، شُد هَمچو عَنْقا بی‌نشان

﴿۳۵۱﴾

من زِ گوشِ او، بِدُزدم حَلْقهٔ دیگر نَهان / تا نداند چَشمِ دشمن، وَرْ بِدانَد، گو: بِدان
بر رُخَم خَطّی نوشت و من نَهان می‌داشتم / زین سِپَس پنهان ندارم، هرکِه خوانَد گو: بِخوان
طوقِ زَرِّ عشقِ او، همْ لایِقِ این گَردن است / بِشْکَنَد از طوقِ عشقَش، گَردنِ گَردن کَشان
کوسِ مَحمودی همه، بر اُشْتُرِ مَحمود باد / بارِ دلْ هم دلْ کَشَد، مَحْرَم کجا باشد زبان؟
آینه را هم دلی باید، که تا زَخْمَش کَشَد / زَخْمِ آیینه نباشد، دَرخورِ آیینه‌دان
لیک رویِ دوستْ بینی، بی‌خَبَر باشی زِ زَخْم / چون زنانِ مصرْ، بی‌خود، در جَمالِ یوسُفان
صد هزاران حُسنِ یوسُف، در جَمالِ رویِ کیست؟ / شَمسِ تبریزیِّ ما، آن خوشْ نشینِ خوش‌نشان

﴿۳۵۲﴾

من شِکَرم، شِکَر منم، نیشکرت نباتِ من / دلبرِ من به بوسه‌ای، کرد نشانْ براتِ من
گفتمش: ای جهانِ جان! مُفلِس و بی‌مایه شدم / گفت: منم مالِ تو! از جهتِ زکاتِ من
گفتم: غرق گشته‌ام، موجِ صفات می‌کَشد / گفت: درآ به کشتی‌ام، کآن بُوَدَت نجاتِ من
گفتم: من کهنه شدم، جامهٔ جسم بَردَرید / گفت: دگر بدوزَدَت، جامهٔ جانْ حیاتِ من
گفتم: پیر گشته‌ام، هیچ نمانْد زندگی / گفت: چو آب بُگذری، بی‌شکّ، از صراطِ من
گفتم: کفر و کافری، پایِ مرا ببسته است / گفت: گشا دُو دستِ خود، از طَربِ نباتِ من
گفتم: رَهْ مخوف است، دزدِ طریق در ره است / گفت: رسانم آن زمان، بدرقهٔ قناتِ من
گفتم: شب شد و مرا، نیست وثاق و خانه‌ای / گفت: درآ و خوش نشین، در صُفهٔ رباطِ[1] من

---

۱ – شاه نشینِ کاروانسرا

بس کنْ ، این غزلْ مخوان ، سِرِّ نباتِ من بدان
ذوقِ نباتِ من شنو ، از جهتِ قناتِ من

گفتم : شمس دین ز عشق ، بادهٔ مِیْ نخورده ام
گفت: نَهَم به جایِ مِیْ ، بادهٔ تُرَّهاتِ[1] من

﴿۳۵۳﴾

من طَرَبم ، طَرَب مَنَم ، زُهره زَنَد نَوایِ من
عشقْ میانِ عاشقان ، شیوه کُند برایِ من

عشقْ چو مَست و خوش شود، بی‌خود، کش مَکش شود
فاش کُند چو بی‌دلانْ، بر هَمگان ، هوایِ من

نازِ مرا به جان کَشَد، بر رُخِ من نِشان کَشَد
چَرخِ فَلَک حَسَد بَرَد ، زآنچه کُند به جایِ من

من سَرِ خود گرفته‌ام، من زِ وجود رَسته‌ام
ذَرّه به ذَرّه می‌زَنَد ، دَبدَبهٔ[2] فَنایِ من

آه! که روزْ دیر شُد ، آهویِ لُطف ، شیر شُد
دِلْبَر و یارْ سیر شُد ، از سُخَن و دُعایِ من

یار بِرَفت و مانْد دل، شب همه شب ، در آب و گِل
تَلْخ و خُمار می‌تَپَم ، تا به صَبوح ، وایِ من

تا که صَبوحْ دَم زَنَد، شَمسِ فَلَکْ عَلَم زَنَد
باز چو سَروِ تَر شود، پُشتِ خَمِ دُوتایِ من

باز شود دُکانِ گُل، ناز کنند ، جُزو و کُل
نایِ عِراقْ با دُهُل، شَرح دَهَد ثَنایِ من

ساقیِ جانِ خوب‌رو، باده دَهَد سَبو سَبو
تا سَر و پایْ گُم کُند ، زاهِدِ مُرتضایِ من

بَهرِ خدایْ ساقیا ! آن قَدَحِ شِگَرف را
بر کَفِ پیرِ من بِنِه ، از جِهَتِ رضایِ من

گفت که : باده دادَمَش، در دل و جانْ نَهادَمَش
بال و پَری گُشادَمَش، از صِفَتِ صَفایِ من

پیرْ کُنون زِ دست شُد ، سخت خَراب و مَست شُد
نیست دَرآن صِفَت که او ، گوید نُکته‌هایِ من

ساقیِ آدمی‌کُشَم ،گَر بِکُشد مرا ، خوشَم
راحْ بُوَد عَطایِ او، رَوْح بُوَد سَخایِ من

باده تویی، سَبو مَنَم، آبْ توییّ و جو مَنَم
مَستْ میانِ کو مَنَم ، ساقیِ من ، سَقایِ من

از کَفِ خویش جَسته‌ام، در تَکِ خُمْ نِشَسته‌ام
تا هَمگی خدا بُوَد ، حاکم و کَدخُدایِ من

شَمسِ حَقی که نورِ او ، از تبریز میرسد
غَرقهٔ نورِ او شُده ، شَعْشَعهٔ ضیایِ من

﴿۳۵۴﴾

من کجا بودم عَجَبْ بی تو ! در این چندین زمان؟
در پِیِ تو هَمچو تیر، در کَفِ تو چون کَمان

تو مرا دستور دِهْ ، تا بگویم حالِ دِل
گرچه اَزْرَقْ‌پوش شُد، شیخِ ما ، چون آسْمان

بَرگُشا این پَرده را و تازه کُن پَژمُرده را
تا رَوَد خاکی به خاک و تا رَوان گردد رَوان

من کجا بودم عَجَب، غایب از این سُلطانِ خویش
ساعتی تَرسان چو دُزد و ساعتی چون پاسْبان

---

۱ – سخنهای یاوه و باطل

۲ – آواز طبل و دُهُل ، صدای پای چهارپایانِ موکبِ امیران که نشانه شوکت و بزرگی آنان است .

گَهْ اسیرِ چار و پنج و گَهْ میانِ رنج و گنج — سودِ من بی رویِ تو ، بُدْ بَسْ زیانْ اَندَر زیان
وَرْ توئی اُستا ، سزایِ مُتَّهَم دادی مرا — رویِ زَرد و چَشمِ تَر، می‌دهد از دل نشان
رَحْم را سیلاب بُرد ؟ یا نِکوکاری بِمُرد؟ — ای زده تیرِ جَفا! ای کَمان کرده نَهان
این همه کَردی ولی ، چون بَرنگشت از تو دلی — ای جَفا و جورِ تو ! بِهتر زِ لُطفِ دیگران
باری این دَمْ رَسته‌ام، چون با تو دَرپیوسته‌ام — ای سَبُک‌روحِ جهان! دَردِهْ مرا رَطْلِ گِران
واخَرَم یکبارگی ، از غَم و بیچارگی — سیرم از غَم‌خوارگی و از همه غَم‌خوارگان
مَستِ جامِ حَق شَوَم، فانیِ مُطْلَق شَوَم — پَر بَرآرَم در عَدَم ، خوش بَرپَرم تا لامکان
جانْ بَرِ جانان رَوَد، تا گوشِ هوشَم نَشْنَود — بینیِ هر قَلْبَک[1] تویی! یا چَربَکِ[2] هر قَلْتَبان[3]
هَمچو ذَرّه مَرْ مرا ، از رَقصْ پاره کرده‌ای — پایْ‌کوبانْ پایْ‌کوبْ و ، جانْ دَهَم ، ای جانِ جان
ای عَجَب گویم دِگَر ، تا باقیاتِ این خَبَر — نی خَمُش کردم ، تو گو ، ای مُطربِ شیرین‌زبان
فاعِلاتُنْ فاعِلاتُن ، فاعِلاتُنْ فاعِلاتْ — شَمسِ تبریزی تویی ! هم شاه و من هم تَرجُمان

﴿۳۵۵﴾

من گوشْ کَشان گشتم ، از لیلی و از مَجنون — آن می‌کَشَدم زآن سو، وین می‌کَشَدم زین سون
یک گوش به دستِ این، یک گوش به دستِ آن — این می‌کَشَدم در بحر، وآن می‌کَشَدم هامون
از دستِ کَشاکَشْ من، وَزْ چَرخِ پُرآتَشْ من — می‌گردم و می‌نالَم ، چون چَنْبَرهْ گَردون
آن لحظه که بیهوشَم، زایشان بِرَهَد گوشَم — می‌غَلتَم چون شاهان، در اَطْلَس و در اَکْسون[4]
من عاشقِ آن روزَم ، می‌دَرَّم و می‌دوزَم — میسازم و میسوزم ، از عشقِ شهِ بی‌چون

﴿۳۵۶﴾

مَنَم آن حَلْقه در گوشْ نِشَسته، گوشِ شَمسُ ٱلدّین — دِلَم پُرنیشِ هِجْران است ، بَهرِ نوشِ شَمسُ ٱلدّین
چو آتش‌هایِ عشقِ او ، زِ عَرش و فَرش بُگْذشته‌ست — دَرین آتش ندانم کردْ من ، روپوشِ شَمسُ ٱلدّین
در آغوشَم بِبینی تو ، از آتشْ تَنگ‌ها لیکن — شود آن آبِ حَیوان، از پِیِ آغوشِ شَمسُ ٱلدّین
چو دیگی پُختْ عقلِ من ، چَشیدمْ ، بود ناپُخته — زدم آن دیگ در رویَش، زِ بَهرِ جوشِ شَمسُ ٱلدّین

---

۱ – متقلب
۲ – دروغ و بهتان
۳ – زشت‌کار ، دلّالِ محبت
۴ – جامهٔ سیاه فاخر

دَرین خانه تَنَم بینی، یکی را دست بر سَر زن　　یکی رَنْجور در نَزْع[1] و یکی مَدهوشِ شَمسُ ٱلدِّین
زبانِ ذوٱلفَقارِ عقل ، کاین دریا پُر از دُرّ کرد　　زبانش باز بِگْرفت و شُد او خاموشِ شَمسُ ٱلدِّین

﴿۳۵۷﴾

مویْ بر سَر شُد سپید و رویِ من بِگْرفت چین　　از فِراقِ دِلْبَرِ کاسِد کُنِ[2] خـــوبانِ چین
جانْ زِ غیرت گوش را گوید ، حَدیثَشْ کم شِنو　　دل زِ غیرتْ چَشم را گوید ، که: رویَش را مَبین
دستِ عشرت بَرگُشادم ، تا بِبَندم پایِ غَم　　عشرتم هَم‌رَنگِ غَم شُد ، ای مُسلمانان چُنین
دست در سنگی زدم، دانم که نَرْهانَد مرا　　لیک غَرقه‌گشته هم ، چَنگَل زَنَد در آن و این
از دَرِ دل دَرشُدم امروز، دیدم حالِ او　　زَردْ رویْ و جامه‌چاکی ، بی یَسار و بی یَمین
گُفتَمَش چونی دِلا؟ او گریه‌دَر شُد هایْ هایْ　　از فِــراقِ ماه‌رویِ هم‌نشـینانِ هم‌نشـین
آفتاب از رویِ او ، افتان و خیزان آمده　　زرد گشته از فِراقش ، رو نهاده بر زمین
شِمّه‌ای از نورِ رویَش تافته بر رویِ او　　خوب بوده هر سَحَر ، شفّاف گشته نازنین
ناله ها برخاسته ، از جانبِ حورانِ عین　　زِاشتیاقِ جانِ جانِ جانِ جانِ راستین

﴿۳۵۸﴾

مُهره‌ای از جان رُبودَم ، بی‌دَهان و بی‌دَهان　　گَر رَقیبِ او بِدانَد ، گو بِدان و گو بِدان
مُهرِ او را نَقْش کردم، نَقْش کردم در ضمیر　　هرکِه خواهد گو بِخوان و گو بِخوان و گو بِخوان
پیشِ مُنْکِر می‌شُدم ، من نیستم، من نیستم　　هستم اکنون در میان و در میان و در میان
گَر تو گویی: کو دُرُستی؟ کو دُرُستی؟ کو گُواه؟　　درشِکَسته منْ بیان و صد بیان و صد بیان
اَشکِ چَشمَم بَسْ گُواه و بَسْ گُواه و بَسْ گُواه　　رَنگِ رویَمْ بَسْ نشان و بَسْ نشان و بَسْ نشان
نَک نشانِ لاله‌رویی، لاله‌رویی، لاله‌رو　　بر رُخِ من زَعفران و زَعفران و زَعفران
جُز صَلاحُ ٱلدِّین نداند این سُخَن را، این سُخَن　　من غُلامِ زیرَکان و زیرَکان و زیرَکان

﴿۳۵۹﴾

می‌نیآید سِرِّ عشق ، اندر بیان　　همچو طفلان ، مُهر دارم بر زبان
چون عبارت مَحرمِ عشقِ تو نیست　　لب فروبستم ، قلـــم کردم زبان
دوش عشقِ تو ، درآمد نیم شب　　از رهِ دزدیده ، یعنی : راهِ جان

---

۱ – حالت احتضار، دَمِ مرگ
۲ – کِساد کنندهٔ بازار

گفت : صد دَرْ باز بین ، جامی بیار
تا درآشامم که هستم این زمان

مرغِ دلْ ، آواره‌ای دیرینه بود
باز دید از عشق ، جایِ بی‌نشان

بَرپَرید و عشق را در برگرفت
عقل و جان را، کارْد شد بَر استخوان

چون بِباشی ، فانیِ مطلق ، ز جود
هستِ مطلقْ گَردی اندر لامکان

شمس تبریزی ! چه گویی رازِ جان؟
راز می‌گویی ، طلب کن راز دان

﴿۳۶۰﴾

میْ بِدِه ، ای ساقیِ آخِرِ زمان![1]
ای رُبوده عقل‌هایِ مَردمان

خاکیانْ زین باده، بر گَردون رَوَند
ای مِیِ تو ، نردبانِ آسمان

بِشْکَن از باده ، دَرِ زندانِ غَم
وارَهان جان را ، زِ زندانِ غَمان

تَنْ بسانِ ریسْمان ، بُگْداخته
جانْ مُعَلَّق می‌زَنَد ، بر ریسْمان

تُرکْ ساقی گشت، در دِهْ کَس نَمانْد
گُرگ مانْد و گوسفند و تُرکَمان

چون رسید اینجا ، گُمانم مَست شُد
دل گرفته خوش ، بَغَل‌هایِ گُمان

﴿۳۶۱﴾

مِیِ تَلْخی که تَلْخی‌ها ، بِدو گردد همه شیرین
بُتِ چینی که نَگْذارد ، که اُفْتَد بر رُخِ ما چین

لَبش هر دَم هَمی گوید ، که : آبِ خِضْر را دَرکَش
رُخَش هر لحظه می‌گوید ، که : گُلْزارِ مُخَلَّد بین

زبانِ چَربِ او کآرَد ، درختانی پُر از زیتون
لبِ شیرینِ او خوانَد ، به اَفْسونْ سورهْ وَٱلتّین

اَیا مَنْ عِشْقُ خَدَّیْهِ یُذیبُ اَلْفَ حُورِ ٱلْعین
هَواهُ کاشِفُ ٱلْبَلوىٰ کَعسق اَوْ یاسین

شُعاعُ وَجْهِهِ یَعْلُو عَلىٰ شَمْسِ ٱلضُّحیٰ نُوراً
کَمالُ سادَةِ ٱلْوافِي یَفُوقُ ٱلْطُّورَ فِی ٱلتَّمْکین

فَکَم مِنْ عاشِقٍ اَردىٰ مَقالُ ٱلْحُبِّ: زُرْ غِبّا
وَ کَمْ مِنْ مَیِّتٍ اَحیا مُحَیّاهُ کَیَوْمِ ٱلدّین

هَمی گوید: مگو چیزی، وَگَرنی هست تَمییزی
که زنده کَردَمی هر دم ، هزاران مُرده زین تَلْقین

سُکُوتی عِنْدَ اَحْرارٍ، غَدا کَشّافَ اَسْرارٍ
وَراءَ ٱلْحَرْفِ مَعْلُومٌ بَیانُ ٱلنُّور فِیٱلْتَعیین

چو می‌گوید: بگو حاجَت، دَهَد گوشی بدین اُمَّت
که او ناگفته دَریابَد، چو گوشِ غیبْ ، گو : آمین

سَکَتْنا یا صَبا نَجْدٍ فَبَلِّغْ اَنْتَ ما تَدْري
وَ تَرْجِمْ ما کَتَمْناهُ لِاَهْلِ ٱلْحَيِّ حَتّىٰ حین

---

۱ –اشاره به حضرت ولیعصر"عج" ،آخرین ساقی الهی دارد که شراب طهورشان،عقلِ مَردمان را میرُباید و خاکیان‌را به آسمانها میبَرَد، و گرگ و گوسفند و تُرکِ یغماگر نیز مستانه در کنار هم خواهند بود.

می‌بَرَد این مرغ دیگر ، تا جِنانِ عاشقان
سویِ عَنْقا می‌کَشانَد ، استخوانِ عاشقان

ای دَریغا چَشم بودی ، تا بدیدی در هوا
تا رَوان دیدی ، رَوان گشته ، رَوانِ عاشقان

اُشْتُرانِ سَربُریده ، پایْ بالا می‌نَهَند
اُشْتُرِ با سَر مَجو ، در کارَوانِ عاشقان

آن جنازه بَرپَریدی و بگُفتی غیرَتَش
بی‌نشان رُو، بی‌نشان رُو ، بی‌نشانِ عاشقان

چون به گورستان دَرآیَد ، استخوانِ عاشقان
صد نَواله بی حَدّ از ویْ ، میرِ خوانِ عاشقان

ذَرّه ذَرّه دَفْ زدیّ و کَف زدی ، در عُرْس[1] او
گَر رَوا بودی شدن پیدا ، نَهانِ عاشقان

چون تَنِ عاشق دَرآیَد، هَمچو گنجی در زمین
صد دَریچه بَرگُشایَد ، زآسمانِ عاشقان

در کَفَن پیچیده بینید ، ای عزیزانْ ، کوهِ قاف
چَشمْ‌بَند است این عَجَب، یا اِمْتِحانِ عاشقان؟

خِرمَنِ گُل بود و شُد از مرگ ، شاخِ زَعفران
صد گُلِستانْ بیش اَرْزَد ، زَعفرانِ عاشقان

ای رَسولِ قُرب و عزّتْ، هانْ دَهانَم را مگیر
تا دو سه نُکته بگویم ، از زبانِ عاشقان

شمس تبریزی ، مرا روحی و روحی داده ای
شاد باش ای جان‌دِه و ای جان‌سِتانِ عاشقان

﴿۳۶۳﴾

می‌گَزید او آستین را ، شَرمگین در آمدن
بر سَرِ کویی که پوشَد ، جان‌ها حُلّهٔ بَدَن

آن طَرَف رِنْدان ، همه‌شب ، جامه‌ها را می‌کَنَند
تا بِبینی روزِ روشن ، ما و من ، بی‌ما و من

رومیانَش جامه‌دُزد و زَنگیانَش جامه‌دوز
شاد باش ای جامه‌دُزد و آفرین ای جامه‌کَن!

سَرفرازی کارِ شمع و سَرسِپاری کارِ او
شَرط باشد هردو کارَش ، هرکِه شُد شمعِ لَگَن

در سِپُردن هرکِه زوتَر ، در فُروزِش بیش‌تَر
سَر بِنِهْ در زیرپای و دَسْتَکی بَر هَم بِزَن

چون دَرآرَد ماه‌رویی ، دستِ خود در گَردَنَت
تَرک کُن سالوس را ، تو خویش را بر ویْ فَکَن

تا بِریزیّ و بِروئی ، آن زمان در باغِ او
رویِ گُل بر رویِ گُل، هم یاسَمَن بر یاسَمَن

عاشقان اَنْدَر رُبوده، از بُتانْ روبَندها
زآنکه در وَحدت نباشد ، نَقْش‌هایِ مَرد و زن

بر سَرِ گورِ بَدَن بین ، روح‌ها رَقْصان شُده
تا بِدیده صد هزارانْ خویشتن ، بی‌خویشتن

زُلفِ عَنْبَرسایِ او گوید : به جانِ لولیان
خیزْ لولی ، تا رَسَن‌بازی کنیم ، اینک رَسَن

مُرتضایِ عشق ، شَمسِ اَلدّینِ تبریزی! بِبین
چون حُسینَم خونِ خود، در زَهرْ کَش ، هَمچون حَسَن[2]

---

۱ – جشن عروسی

۲ –این بیتْ سند محکم دیگری‌ست بر اینکه مقصود حقیقی جناب مولانا از "شمسِ الدّین تبریزی" وجود مقدس حضرت علی"ع"بوده‌و ارادتِ‌وافِر ایشان به فرزندانِ‌آن‌حضرت را آشکارابیان‌فرموده‌است.

﴿۳۶۴﴾

می‌آیدم ، زِ رنگِ تو ای یار ، بویِ آن
بَرکَنده‌ای به خشم ، دل از یارِ مِهْربان
از آفتابِ رویِ تو چون شکلِ چشمْ دید
چشمم پر آب گشت و رُخَم همچو زعفران
باطن خراب و سینه خراشیده، چون زمین
پُشتَم خَم است و سینه کَبودم ، چو آسْمان
زآن تیرهایِ غَمْزهٔ خَشمین که می‌زَنی
صد قامَتِ چو تیر، خَمیده‌است چون کَمان
از پُرسشَم چو چشمْ و لبِ لَعْلْ بَسته‌یی
دل را مَده به حنجر و تا لب رسید جان
لُطفِ تو نَردبان بُدِه ، بر بامِ دولتی
ای لُطفْ وا گرفته و بِشْکسته نَردبان
این لابه‌اَم به ذاتِ خدا ! نیست بَهرِ جان
ای هر دَمی خیالِ تو ، صد جانِ جانِ جان
یاد آر دِلْبَرا که زِ من خواستی شبی
نَقْشی زِ جانِ خون شُده ، من دادَمَت نشان
جانا به حَقِّ آن شب ، کآنْ زُلفِ جَعْد را
در گَردنَم دَراَفکَن و سَرمَستْ می‌کَشان
تا جانِ باسَعادت، غَلْتان هَمی رَوَد
چوگانْ دو زُلف و ، گویْ دل و ، دشتِ لامَکان
کُرسیِّ عدل نِهْ ، تو به تبریز، شَمسِ دین
تا عَرشْ نور گیرد و حیران شود جهان

﴿۳۶۵﴾

می‌بینَمَت که عَزمِ جَفا می‌کُنی ، مَکُن
عَزْمِ عِتاب و فُرقَتِ ما می‌کُنی ، مَکُن
در مَرغْزارِ غیرت، چون شیرِ خشمگین
در خونَم ای دو دیده ، چَرا می‌کُنی، مَکُن
بَختِ مرا چو کِلْک[1] ، نِگونْسار می‌کُنی، مَکُن
پُشتِ مرا چو دال ، دوتا می‌کُنی، مَکُن
ای تو تمامْ لُطفِ خدا و عَطایِ او
خود را تمامْ قَهرِ خدا می‌کُنی، مَکُن
آن چهره ای که نور گرفت ، از مَهِ رُخَت
او را به نیم شب ، چو مَسا[2] می کنی ، مکن
پیوند کرده‌ای کَرَم و لُطفْ ، با دِلَم
پیوند کرده را ، چه جُدا می‌کُنی؟ مَکُن
آن بیذَقی[3] که شاه شُده‌ست، از رُخِ خوشَت
بازَش به ماتِ غَم ، چه گدا می‌کُنی؟ مَکُن
آن بنده‌ای که بَدْر شُد ، از پَرتوِ رُخَت
چون ماهِ نو ، زِ غُصّه دوتا می‌کُنی، مَکُن
گَر گَبْر و مؤمن است، چو کُشتهٔ هوایِ توست
بر گَبْرِ کُشته ، تو چه غَزا می‌کُنی؟ مَکُن
بیهوش شو چو موسیٰ و هَمچون عَصا ، خَموش
مانند طورْ تو ، چه صَدا می‌کُنی؟ مَکُن

---

۱ – قلم
۲ – شبانگاهان ، شب ، غروب
۳ – مُهرهٔ پیاده شطرنج

﴾۳۶۶﴿

می‌نَرَوَم هیچ ، ازین خانه من　　در تَکِ این خانه گرفتم وَطَن
خانهٔ یار است ، مُقامِ قَرار　　کُفر بُوَد ، نیَّتِ بیرون شُدن
سَر نَهَم آنجا که سَرَم مَست شُد　　گوش نَهَم سویِ تَتَنْ تَنْ تَتَن
نُکته مگو هیچ ، به راهم مَکُن　　راهِ من این است، تو راهَم مَزَن
عقلِ من این است و مَجنون مَشو　　جانِ من این است، بُرو جانْ مَکَن
هرکِه دَرین خانه دَرآیَد ، چرا　　هَمچو مَنَش باز بِمانَد دَهَن؟
خیزْ و بِبَند این دَر، امّا چه سود؟!　　قارعِ[1] دَر گشت، دو صد دَرشِکَن
ای خُنُک آن را که سَرَش گرم شُد　　زآتشِ رویِ چو تو شیرین‌ذَقَن
آن رُخِ چون ماه ، به بُرقَعْ مَپوش　　ای رُخِ تو حَسرتِ هر مَرد و زن
این دَرِ رَحْمت که گُشادی ، مَبَند　　ای دَرِ تو ، قبلهٔ هر مُمْتَحَن
شمعْ تویی ، شاهِدْ تو ، بادهْ تو　　هم تو سُهیلیّ و عَقیقِ یَمَن
باقیِ عُمر از تو نخواهم بُرید　　حَلْقه به گوشِ توأم و مُرْتَهَن
می‌نَرَمَد شیرِ من از آتشَت　　می‌نَرَمَد پیلِ من از کَرگَدن
تو گُل و من خار ، که پیوسته‌ایم　　بی‌گُل و بی‌خار ، نباشد چَمَن
من شب و تو ماه، به تو روشَنَم　　جانِ شبی ، دل زِ شَبَم بَر مکَن
شمعِ تو ، پروانهٔ جانم بِسوخت　　بی بُتْ ، کِیْ سر نَهَم اندر لَگَن؟
جانِ من و جانِ تو ، هر دو یکی‌ست　　گشته یکی جانْ پِنهان در دُو تَن
جانِ من و تو ، چو یکی آفتاب　　روشن ازو گشته ، هزار اَنْجُمَن
وَقتِ حُضورِ تو، دو تا گشت جان　　رَسته شُد از تَفرقهٔ خویشتن
تَن زدم از غَیرت و خامُش شُدم　　مُطربِ عُشّاق! بگو ، تَنْ مَزَن[2]
خِطّهٔ تبریز ، رُخِ شَمسِ دین　　ماهیِ جان‌راست ، چو بَحْرِ عَدَن

﴾۳۶۷﴿

نازنینی را رَها کُن ، با شَهانِ نازنین　　نازُکان را برنتـــابد ، آفتابِ راسْتین

---

۱ – کوبندهٔ دَر

۲ – تن زدن = خاموش شدن ، خودداری کردن

سایهٔ خویشی فَنا شو ، در شُعاعِ آفتاب　　چند بینی سایهٔ خود؟ نورِ او را هم بِبین
دَرفکَنده خویش غَلْتی ، بی‌خَبَر هَمچون سُتور　　آدمی شو وَز ریاحین غَلْت ، اَنْدَر یاسَمین
از خیالِ خویش تَرسَد ، هرکِه در ظُلْمَت بُوَد　　زآنکه در ظُلْمَت نِمایَد ، نَقْش‌هایِ سَهْمگین
از ستارهٔ روز باشد ، ایمنیِّ کاروان　　زآنکه با خورشید باشد ، هم‌قِران و هم‌قَرین
مُرغِ شبْ چون روز بیند ، گوید: این ظُلْمَت زِ چیست؟　　زآنکه او گشته‌ست با شبْ ، آشْنا و هم‌نِشین
شادْ آن مُرغی، که مِهْرِ شبْ، دَرو مُحْکَم نگشت　　سویِ تبریز آمده، اَنْدَر هوایِ شَمسِ دین

﴿۳۶۸﴾

نَتانی آمدن ، این راه با من　　کجا گیرد هَریسه[۱] ، پایِ روغَن؟!
ولی همراهی و با تو بِسازَم　　که چَشمِ من به رویِ توست روشن
چو از راهَت بِبُردم ، شَرط نَبْوَد　　میانِ راه ، تَرکِ دوست کردن
بَغَل‌هایَت بگیرم ، هَمچو پیران　　چو طِفْلانَت نَهَم گاهی به گَردن
چو آدم ، توبه کُن از خوشه‌چینی　　چو کِشتی بَذْر ، زآنِ توست خِرمَن
دَهان بَربَند، گوشِ فَهْم بَسته‌ست　　مگو چیزی که می‌نآیَد به گفتن

﴿۳۶۹﴾

نَحْنُ اِلیٰ سَیِّدِنا راجِعُون　　طَیِّبَةَ ٱلنَّفْسِ بِهِ طایِعُون
سَیِّدُنا یُصْبِحُ یَبْتاعُنا　　اَنْفُسَنا نَحْنُ لَهُ بایِعُون
یُفْسِدُ اِنْ جاعَ اِلیٰ مَأْکَلٍ　　نَحْنُ اِلیٰ نَظْرَتِهِ جایِعون
سَوْفَ تُلاقیهِ بِمیعادِهِ　　تَحْسَبُ اَنّا اَبَداً ضایِعون؟

﴿۳۷۰﴾

نِدا آمد به جان ، از چَرخ و پَروین　　که: بالا رُو ، چو دُردی پَستْ مَنْشین
کَسی اَنْدَر سَفَر ، چندین نَمانَد　　جُدا از شهر و از یارانِ پیشین
نِدایِ اِرْجِعی، آخِر شنیدی　　از آن سُلطان و شاهَنْشاهِ شیرین
دَرین ویرانه ، جُغدانند ساکِن　　چه مَسکَن ساختی، ای بازِ مِسکین؟!
چه آسایَد به هر پَهْلو ، که گردد　　کسی کَزْ خار سازد او نهالین؟[۲]

---

۱ – حلیم
۲ – بستر، بالش

چه پیوندی کُند صَرّاف و قُلّاب؟ — چه نِسْبَت زاغ را با باز و شاهین؟
چه آرایی به گَچ ، ویرانه‌ای را؟ — که بیرون نَقْش دارد ، زیرْ سِجّین[1]
چرا جان را نَیآرایی به حِکْمَت؟ — که اَرْزَد هر دَمَش ، صد چین و ماچین
نه آن حِکْمَت که مایهٔ گفت و گوی است — از آن حِکْمَت که گردد جان ، خدابین
تو گوهر شو که گر خواهی ، وَگرنه — نَهَندَت فوقْ تاجْ ، از بهر تزئین
رَها کُن پَس‌رَویِ پایِ کَژْ مَژ — اَلِف می‌باش ، فَرد و راست بِنْشین
چو مَعنی ، اسب آمد ، حَرفْ ، چون زین — بگو که چون کَشی ، بی‌اسب ، این زین؟
کُلوخ‌انداز کُن ، در عشقِ مَردان — تو هم مَردی، ولی مَردی کُلوخین
عَروسیِّ کُلوخی ، با کُلوخی — کُلوخْ آرَد نثار و سنگْ کابین
به گورستان ، به زیرِ خِشْت بِنْگَر — که نَشْناسی سَرِ ایشان زِ بالین
خدایا ، دَر رَسان جان را ، به جانان — بِدآن راهی که رفتند آلِیاسین[2]
دُعایِ ما و ایشان را دَر آمیز — چُنان کَزْ ما دُعا و از تو آمین
عِنایَت آن‌چُنان فَرما ، که باشد — زِ ما اِحْسانِ اندک، وَزْ تو تَحْسین
زِ شَهوانی ، به عَقلانی رسانْمان — بر اوجِ عرشْ بَر ، زین عالَمِ طین[3]
نه زآن حکمت که گَبران را نصیب است — از آن حکمت کزو خالص شود دین
نه زآن حکمت که فاروقش همی سوخت — از آن حکمت که میدادش به تمکین
خمش کردیم و دستِ خود گرفتیم — به غیر از تو نمی خواهیم تمکین
بِده جان را به عشقِ شمس تبریز — که تا ایمن شَوی از نارِ سِجّین[4]

---

۱ – سخت

۲ – "یس" یکی از پنج اسم حضرت پیغمبر اکرم"ص" در قرآن کریم است و مقصود از " آل یس " ، حضرات اهل بیتِ ایشان علیهم الّصلواة و الّسلام میباشد که پیرو و ارادتمند ایشان بودن، اعتقاد قلبی شیعیان است . جناب مولانا نیز آن حضرات را جانانِ خود بیان فرموده و وصلشان را از خداوندگار تقاضا نموده است .

۳ – خاک و گِل

۴ – جایی در دوزخ

﴿۳۷۱﴾

نشانی‌هاست در چَشمَش ، نِشانَش کُن ، نِشانَش کُن
زِ من بِشْنو که وَقت آمد ، کَشانَش کُن ، کَشانَش کُن

بَرآمَد آفتابِ جانْ ، فزون از مشرق و مغرب
بیا ای حاسِد اَرْ مَردی ، نَهانَش کُن ، نَهانَش کُن

از این نُکته مَنَم در خون، خدا داند که چونَم، چون
بیا ای یارِ روز اَفْزون، بَیانَش کُن ، بَیانَش کن

بَیانَش کرده گیر ای جان ! نه از دریا ، نه از مَرجان
نیآرامَد به شَرحَش جان، عیانَش کُن ، عیانَش کُن

عیانَش بودِ ما آمد، زیانَش سودِ ما آمد
اگر تو سودِ جان خواهی، زیانَش کُن ، زیانَش کُن

یکی جان خواهد آن دریا، همه آتش، نَهنگ آسا
اگر داری چُنین جانی، رَوانَش کُن ، رَوانَش کُن

هرآن کاو بَحْرْ بین باشد، فَلَکْ پیشَش زمین باشد
هرآن کاو نَه چُنین باشد، چُنانَش کُن ، چُنانَش کُن

بُرون جِه از جهانْ زوتَر، دَرآ در بَحْرِ پُرگوهر
جَهَندەست این جهان بِنْگَر ، جَهانَش کُن ، جهانَش کُن

اگر خواهی که بُگْریزی، زِ بحرِ شَمسِ تبریزی
مَپَرّان تیرِ دَعوی را، کَمانَش کُن ، کَمانَش کُن

﴿۳۷۲﴾

نَشایَد از تو چندین جُور کردن
نَشایَد خونِ مَظْلومان ، به گَردن

مرا بَهرِ تو باید زندگانی
وَگَر نی سَهْل دارم ، جان سِپُردن

از آن روزی که نامِ تو شنیدم
شُدم عاجِز ، من از شب ها شِمُردن

رَوا باشد که از چون تو کَریمی
نَصیبِ من بُوَد ، اَفْسوس خوردن؟

خداوندا از آن خوش‌تَر چه باشد
بدیدنْ رویِ تو، پیشِ تو مُردن؟

مِثالِ شمع شُد ، خونَم در آتش
زِ دلْ جوشیدن و بر رُخْ فسُردن

دَرین زندان مرا ، کُند است دَندان
ازین صبر و ازین دندان فشُردن

ازین خانه شُدم من سیر و وَقت است
به بامِ آسْمان‌ها رَخْت بُردن

چو زنده شد دلم ، با شمس تبریز
چه غمْ جانِ مرا، از مرگ و مُردن؟

﴿۳۷۳﴾

نَعیمِ تو نه از آن است ، که سیر گردد جان
مرا به خوانِ تو باید ، هزار حَلْق و دَهان

بیا که آبِ حیاتیّ و بنده مُسْتَسْقی
نه بنده راست مَلالَت ، نه لُطفْ راست کَران

بیا که بَحْرِ مُعَلَّقْ توییّ و من ماهی
میانِ بَحْرم و این بَحْر را ، کِه دید میان؟

زِ بَحْرِ توست یکی قَطره آبِ خاک‌آلود
که جان شُدەست ، به پیشِ جَماعتی بی‌جان

بیا بیا ! که تویی آفتاب و من ذَرّه
به پیشِ شُعلهٔ رویَت، چو ذَرّه چَرخ‌زنان

﴿۳۷۴﴾

نَک بهاران شُد ، صَلا! ای لولیان!
بانگِ نای و سَبزه و آبِ رَوان

لولیان ! از شهرِ تَنْ ، بیرون شوید
لولیان را کِیْ پَذیرد ، خان و مان؟

دیگران بُردند حَسرتْ ، زین جهان
حَســــــرتی بِنْهیم ، در جانِ جهان

با جهـــــانِ بی‌وَفا ، ما آن کنیم
هرچه او کرده‌ست با آن دیگران

تا حَریفِ خود بِبینَد او یکی
اِمْتَحانِ او بیآمـــد ، اِمْتِحان

نی غَلَط گفتم ، جهانْ چون عاشق است
او به جانْ جویَد ، جَفایِ نیکُوان

جانِ عاشقْ ، زنده از جور و جَفاست
ای مُسلمان ! جانْ که را دارد زیان؟

راهِ صَحرا را فُرو بَست این سُخَن
کَس نَجویَد راهِ صَحرا ، ای دَهان

تا مگر دارد دَهانِ تَنگْ ، یار
یا لَبِ بَسته گُشـــاده ، بی‌کَران

هر کِه بر وِیْ این لَبِ صَحرا نشُد
او نه صَحـــرا داند و نه آشیان

هر کِه بر وِی ، زآن قَمَر ، نوری نَتافت
او چه بیند از زمین و آسمان؟

هر کسی را ، کاین غَزَلْ صَحرا شود
عیش بیند زآن سویِ کَوْن و مکان

﴿۳۷۵﴾

نوبَهارا ! جانِ مایی ، جان‌ها را تازه کُن
باغ‌ها را بِشْکُفان و کِشت‌ها را تازه کُن

گُلْ جَمال اَفْروخته‌ست و مُرغ ، قولْ آموخته‌ست
بی‌صَبا جُنبش ندارند، هین صَبا را تازه کُن

سَروْ ، سوسن را هَمی‌گوید: زبان را بَرگُشا
سُنْبُله با لاله می‌گوید: وَفا را تازه کُن

شُد چَنارانْ دَف زَنان و شُد صَنَوبرْ کَف زَنان
فاخته نَعْره‌زنان: کوکو ، عَطا را تازه کُن

از گُلِ سوری قیام و از بنفشه بین رُکوع
بَرگِ رَز اَنْدَر سُجود آمد، صَلا را تازه کُن

جُمله گُل‌ها صُلْح‌جو و خارِ بَدخو ، جنگ‌جو
خیز ای وامِقْ تو باری، عَهدِ عَذْرا تازه کُن

رَعد گوید: ابر آمد ، مَشک‌ها بر خاک ریخت
ای گُلِستانْ، رو بِشویْ و دست و پا را تازه کُن

نَرگس آمد سویِ بُلبُل، خُفته چَشمَک می‌زَند:
کاَنْدَر آ اَنْدَر نَوا ، عشق و هوا را تازه کُن

بُلبُلْ این بِشْنید ازو و با گُلِ صدبَرگ گفت:
گَر سَماعَت میل شُد، این بی‌نَوا را تازه کُن

سَبزپوشانِ خَضِرْکِسْوَة[1]، هَمی‌گویند: رُو
چون شکوفه ، سِرِّ سِرِّ اولیا را تازه کُن

وآن سه بَرگ و آن سَمَن ، وآن یاسَمین، گویند: نی
در خَموشـــی کیمیـــا بین، کیمیـــا را تازه کُن

۱ – سبز پیراهن ، سبزپوش

﴿۳۷۶﴾

نی تو خورشید بُدی، بنده چو اِستارِ[1] پَرَن[2] — نی چو تو شمع بُدی ، بنده تو را ، همچو لَگَن
بی تو ای آب حیاتِ من و ای بادِ صبا — کِیْ بخندد دهنِ گلشن و رُخسارِ سَمَن؟
تا زِ اَنفاسِ خـــدا، دَرْنَدَمد روح الله — مَریَمانِ شِکَرِسْـــتان ، نشوند آبِستن
تو نَه آنی که اگر، بر سَرِ کوران گذری — در زمانْ چاک کند ، در قَدَمت ، مُرده کفن
چند بیتی که خلاصه‌ست ، فروماند ، تو گو — شمسِ دینیّ و بزرگی ، تو گَهِ دُرّ سُفتَن

﴿۳۷۷﴾

نی نی بِهْ ازین باید ، با دوست وَفا کردن — نی نی کم ازین باید ، تَقصیر و جَفا کردن
زَخْمی که زَنَد دَستَت، بر عاشقِ سَرمَستَت — نَتْوانَد غیـــــرِ تو ، تَدبیـــرِ دَوا کردن
مُرغی که چِشَد یک دَم ، از دانهٔ دامِ تو — در خاطِرِ او نَآیـــد ، آهنگِ هوا کردن
ای کارِ دو چَشمِ تو ، بی‌جُرم و گُنَه کُشتن — وِیْ کارِ دو لَعْلِ تو ، حاجاتْ رَوا کردن
خوشْ واقعه‌ای دارد ، دل با غَمِ عشقِ تو — نِی رویِ فروخوردن ، نِی رایِ رها کردن
دَعویِّ صَفا کردن ، در عشقِ تو نیکو نیست — با جانِ صَفا چِبْوَد ، تَفْسیرِ صَفا کردن؟

﴿۳۷۸﴾

واقعه دیده‌ام یکی ، لایِقِ لُطف و آفرین — خیز مُعَبِّرِ زمان ، صورتِ خوابِ من بِبین
خواب بِدیده‌ام قَمَر، چیست قَمَرْ به خوابْ‌در؟ — زآنکه به خوابْ ، حَل شود ، آخِرِ کار و اوَّلین
آن قَمَری که نورِ دل، زوست گَهِ حُضورِ دل — تا زِ فروغ و ذوقِ دل، روشنی است بر جَبین
یَومَئِذٍ مُسْفِرَةٌ ضاحِـــكَةٌ[3] ، چُنـــان بُوَد — ناعِمَةٌ لِسَعْیِها راضِیَـــةٌ[4] ، بُوَد چُنیــــن
دور کُن این وحوش را، تا نَکُشَند هوش را — پَنبه نَهیم گوش را، از هَذَیانِ آن و این
ماند یکی دو سه نَفَس، چند خیالِ بوالْهَوَس — نیست به خانه هیچ‌کَس، خانه مَساز بر زمین

---

۱ – اِسْتار = ستاره

۲ – پَرَن = ستاره پروین ، ثریا

۳ – اشاره به آیات ۳۸ و ۳۹ سوره مبارکه عَبَس دارد ، یعنی : " در آن روز ، چهره هایی تابان و شاد و خندان خواهند بود ".

۴ – اشاره به آیات ۸ و ۹ سوره مبارکه غاشیه دارد ، یعنی " در آن روز ، چهره هایی شاداب و مُتِنَعِّم ، و از سعیِ خود خوشنود خواهند بود ".

شب بِگْذشت و شُد سَحَر، خیز مَخُسْب بی‌خَبَر — بی‌خَبَرت کجا هِلَد ، شُعلهٔ آفتابِ دین؟
چون به بتان شدی قُنُق[1] ، حامِله شُد زِ کین اُفُق — رُو شِکَمِ فَلَک بِدَر، بوکْ بِزایَد این جَنین
رُو به میانِ روشنی، چند تَتار و اَرَمَنی؟ — تیغ و کَفَن بِپوش و رو ، چند زِ جیب و آستین؟
در شبِ شنبه ای که بُد، پنجمِ ماهِ ذُوالْقَعَد — ششصد و پَنجَه است و هم ، هست چهار ، از سِنین
هست به شهرْ ولوله ، اینکه شُده‌ست زلزله — شهرِ مدینه را کُنون ، نَقلِ کَژْ است یا یَقین
رُو زِ مدینه دَرگُذر ، زلزلهٔ جهانْ نِگَر — جُنبشِ آسمان نِگَر، بر نَمَطی[2] عَجَب‌تَرین
بَحرْ نِگَر، نَهنگْ بین، بَحْرِ کَبودرنگْ بین — موجْ نِگَر که اَنْدَرو، هست نَهنگِ آتشین
شکلِ نَهنگِ خُفته بین، یونُسِ جان‌گرفته بین — یونُسِ جان که پیش ازین، کانَ مِنَ اَلْمُسَبِّحین[3]
بَحْر که مِیْ صِفَت کُنم، خارجِ شِش جهَت کُنم — بَحْرِ مُعَلَّق از صُوَر، صاف بُدَه‌ست پیش ازین
تیره نگشت آن صَفا، خیره شُده‌ست چَشمِ ما — از قطراتِ آب و گِل، وَزْ حرکاتِ نَقْشِ طین
گَردنِ آن کِه دستِ او، دستِ حَدَث پَرَستِ[4] او — تیره کُند شَرابِ ما، تا بِزَنیم هین و هین
چون نکنیم یادِ او، هست سِزا و دادِ او — کینه چو از خَبَر بُوَد، بی‌خَبَری‌ست دَفْعِ کین
خواست یکی نوشته‌ای، عاشقی از مُعَزِّمی[5] — گفت: بگیر رُقْعه[6] را ، زیرِ زمین بِکُن دَفین
لیک به وَقتِ دَفْنِ این، یاد مَکُن تو بوزِنه — زآنکه زِ یادِ بوزِنه، دور بِمانی از قَرین[7]
هرطَرَفی که رفت او، تا بِنَهَد دَفینه را — صورتِ بوزِنه زِ دلْ ، می‌بِنِمود از کَمین
گفت که : آه اگر تو خود ، بوزِنه را نگفته‌ای — یاد نَبُد زِ بوزِنه، در دلِ هیچ مُسْتَعین[8]

---

۱ – مهمان (ترکی)

۲ – نمط = روش

۳ – کانَ مِنَ اَلْمُسَبِّحین = اشاره به آیه ۱۴۳ سوره مبارکه صافّات دارد که در خصوص حضرت یونس "ع" بوده و خداوند میفرماید که اگر او از تسبیح گویان نبود، تا روز قیامت در شکم ماهی میماند.

۴ – حدث به معنای جوان نیز بوده و حدث پَرَست یعنی جوان پسند و زیبا پرست و اشاره به دنیا پرستی‌ست.

۵ – معزّم = عزیمه خوان ، افسونگر ، دعانویس.

۶ – نامه و مقصود کاغذی‌ست که دعایی را بر روی آن نوشته باشند.

۷ – عزیز و هم صحبت

۸ – کسی که کمک بخواهد.

گفت: بِنِه تو نیش را، تازه مَکُن تو ریش[1] را خواب بِکُن تو خویش را، خواب مَرو حِسامِ دین

﴿۳۷۹﴾

وَقت آمد ، توبه را شِکَستن وَزْ دامِ هزار توبه ، جَستن
دستِ دل و جان‌ها گُشودن دستِ غم را زِ پَسْ بِبَستن
معشوقهٔ روح را بِدیدن لَعْلِ لبِ او به بوسه خَستن
در آبِ حَیاتْ غُسل کردن در وِیْ تَنِ خویش را بِشُستن
بَرخاست قیامَت از وصالَش تا کِی به امیدْ ، دَرنِشَستن؟
گَر بُگْسَلَد آن نِگار، بِنْگَر صدپیوست است، در آن گسستن
مَخْدومی ، شَمسِ دینِ تبریز ای جانْ ، تو رَهیده‌ای زِ بَستن

﴿۳۸۰﴾

هر چه کُنی تو ، خواجه! زِ من دان هر چه کُنَد تَن ، کرده بُوَد جان
چَشمِ مَنی تو ، گوشِ مَنی تو این دو چو گُفتم ، باقی می‌دان
گَر به جهان ، آن گنج نبودی بَهرِ چه بودی ، خانهٔ ویران؟
گنجْ طَلَب کُن ، ای پدرِ من دست بِجُنبان ، دست بِجُنبان
بویِ خوشِ او، رَهبرِ ما شُد تا گُل و ریحان، تا گُل و ریحان
ذَرّه به ذَرّه ، مُشْتَریِ‌اَنْدَت گوهرِ خود را، هینْ مَدِهِ ارزان
گُربه دَرآیَــــد ، موش رُباید گَر بِگُشایی ، تو سَــــرِ اَنْبان
عشقْ چو باشد ، کم نشود جان دور مَبادا ! ســــایهٔ جانان
باقیِ این را ، هم تو بگویی ای مَه و مِهر و زُهرهٔ تابان!

﴿۳۸۱﴾

هر خوشی ، کآن فوت شُد از تو ، مَباش اَندوهگین کآن به نَقْشی دیگر آید ، سویِ تو ، می‌دان یَقین
نی خوشی مَر طِفْل را ، از دایِگان و شیر بود؟ چون بُرید از شیر، آمد آن زِ خَمْر و اَنْگَبین
این خوشی چیزی‌ست بی‌چون ، کآیَد اَنْدَر نَقْش‌ها آید از حُقّه به حُقّه، در میانِ ماء و طین
لُطفِ خود پیدا کُند ، در آبِ بارانْ ، ناگهان باز در گُلْشَن دَرآیَد، سَر بَرآرَد از زمین
گَهْ زِ راهِ آب آیَد، گَهْ زِ راهِ نان و گوشت گَهْ زِ راهِ شاهِد آید، گَهْ ز راهِ اسب و زین

۱- زخم

از پَسِ این پَرده‌ها، ناگاه روزی سَر کُند / جُمله بُت‌ها بِشکَنَد، آنکه نه آن مانَد ، نه این
جان به خواب از تَن بَرآیَد، در خیال آید پدید / تَن شود مَعْزول و عاطِل[1]، صورتی دیگر مُبین
گویی اَنْدَر خواب دیدم ، هَمچو سَروی خویش را / رویِ من چون لاله‌زار و تَنْ چو وَرْد و یاسَمین
آن خیالِ سَروْ رفت و جانْ به خانه بازگشت / اِنَّ فی هذا وَ ذاکَ ، عِبْرَةٌ لِلْعالَمین
تَرسَم از فِتْنه ، وَگَرنه ، گُفتنی‌ها گُفتَمی / حَقْ زِ من خوش‌تَر بگوید، تو مَهِلْ فِتْراکِ دین
فاعِلاتُنْ فاعِلاتُنْ ، فاعِلاتُنْ فاعِلات / نانِ گندم گَر نداری، گو حَدیثِ گَندُمین
آنچه اصل است آن،اجازَة نیست راندنْ بر زبان / خامشی بُگزین به دِلْمان ، نکتهٔ فتحٌ مبین
آخِر ای تبریزِ دل ! اَنْدَر نُجومِ جان نِگَر / تا بِبینی شَمسِ دنیا را ، تو عکسِ شَمسِ دین

﴿۳۸۲﴾

هر شب که بُوَد ، وعدهٔ تو ، سُفره نهادن / ما را زِ خیالِ تو بُوَد ، روزه گُشادن
صد لُطفْ تو را ، قاعده بر روزه‌گُشایان / مانند مَسیحا زِ فَلَک ، مائده دادن
چون قوتِ دل از مَطْبَخِ سودایِ تو باشد / باید به میان رفتن و در لوث[2] فُتادن
ما را هم از آن آتشِ دل ، آبِ حَیات است / بر آتشِ دلْ ، شاد بِسوزیم، چو لادن[3]
این جامِ مِیِ غیبْ ، بگیر از کفِ منْ شاد / وز کام به جایی نشُو و راست بزادن
کارِ حَیَوان است، نه کارِ دل و جان است / در خاک بپوسیدن و از خاکْ بِزادن
کار دل و جان چیست ؟ سحرگه ز فُتُوَّت / پیشِ مهمانْ ، مائدهٔ غیب نهادن
گفتم که: مُریدِ توأم ای جانِ جهان ، گفت: / خوش بر رخِ شمس الحقِ تبریز فتادن

﴿۳۸۳﴾

هر صَبوحی ، اَرغَنون‌ها را بِجنبان ، هم‌چُنین / آفرین‌ها بر جَمالَت، هم‌چُنین جانْ، هم‌چُنین
پیشِ رویَتْ روزْ مَست و پیشِ زُلْفَتْ شبْ خَراب / ای که کُفرَت هم‌چُنان و ای که ایمانْ هم‌چُنین
در کِنارِ زُهره نِهْ تو ، چَنگِ عِشرت هم‌چُنان / پایْ‌کوبان اَنْدَراً ، ای ماهِ تابانْ هم‌چُنین
اِشْتِهایِ مُشک و عَنْبَر ، گر بِجُنبد جمع را / شقه‌هایِ زُلفِ خود را رُو بجنبان هم‌چُنین
چَرخهٔ چَرخ اَزْ بِگَردد ، بی‌مُرادت یک نَفَس / آتش اندَرْزَن به جانِ چَرخِ گَردانْ هم‌چُنین

---

۱ – ولگرد ، بی اثر

۲ – غذا ، طعام

۳ – عنبرِ عسلی ، نوعی از عطر و بوی خوش ،که آنرا در آتش میانداختند تا رایحه اش پخش شود .

روزْ روزِ عشرت ست ای عشق، دستِ ما بگیر
می‌کَشان تا بَزمِ خاص و تَختِ سُلطانْ هم‌چُنین
پاره پاره پیش‌تَر رُو، گرچه مَستی ، ای رَفیق
پاره‌ای راه است از ما ، تا به میدانْ هم‌چُنین
صد هزاران جان ها ، پَرّان شده بر آسمان
حوریانْ نعره زنان ، افتان و خیزانْ همچنین
روز و شب حیران شده، در آرزویِ رویِ تو
کوه و صحرا ، باغها گشته ، پریشانْ همچنین
یوسُفِ کنعانِ عشقت ، چاه را کرده وطن
لیلی و مجنون ز عشقت،گشته حیرانْ همچنین
در هوایِ شَمسِ دین، از هر دو عالَم درگُذَر
ناگهان سَر بَرزَنی از باغ و ایوانْ هم‌چُنین

﴿۳۸۴﴾

هر کجا که پا نَهی ، ای جانِ من!
بَردَمَد لاله و بنفشَه و یاسَمَن
پاره‌ای گِلْ بَرکَنی ، بَر وِیْ دَمی
بازگردد ، یا کبوتر ، یا زَغَن
در تَغاری دست شویی، آن تَغار
زآبِ دست تو شود زَرّینْ لَگَن
بر سَرِ گوری بِخوانی فاتحه
بُوٱلْفُتوحی سَر بَرآرَد از کَفَن
دامَنَت بر چَنگَلِ خاری زَنَد
چَنگَلَش چَنگی شود ، با تَنْ تَتَن
هر بُتی را که شِکَستی، ای خَلیل
جانْ پَذیرد ، عقل یابَد ، زآن شِکَن
تا مَهِ تو تافت ، بر بَد اَخْتَری
سَعْدِ اکبر گشت و وارَست از مِحَن
هر دَمی از صَحْنِ سینه بَرجَهد
هَمچو آدم ، زاده‌یی بی مَرد و زن
وآن‌گَهْ از پَهْلویِ او ، وَزْ پُشتِ او
پُر شوند آدَمْچِگان[۱] ، اَنْدَر زَمَن
خواستم گفتنْ بَر این پنجاه بیت
لب بِبَستَم ، تا گُشایی تو دَهَن

﴿۳۸۵﴾

هر کِه زِ حور پُرسَدَت ، رُخ بِنَما که هم‌چُنین
هر کِه زِ ماه گویَدَت ، بام بَر آ که هم‌چُنین
هر کِه پَری طَلَب کُند، چهرهٔ خود بِدو نما
هر کِه زِ مُشک دَمْ زَنَد، زُلفْ گُشا که هم‌چُنین
هر کِه بِگویَدَت : زِ مَهْ ، ابر چگونه وا شود؟
بازگُشا گِره گِره ، بَندِ قَبا که هم‌چُنین
گَر زِ مسیح پُرسَدَت: مُرده چگونه زنده کرد؟
بوسه بِدِه به پیشِ او، بر لَبِ ما که هم‌چُنین
هر کِه بِگویَدَت: بگو کُشتهٔ عشقْ چون بُوَد؟
عَرضه بِدِه به پیشِ او ، جانِ مرا که هم‌چُنین
هر کِه زِ رویِ مَرحمَت، از قَدِ من بپُرسَدَت
ابرویِ خویش عَرضه دِهْ ، گشته دوتا که هم‌چُنین
جان زِ بَدَن جدا شود، باز دَرآیَد اَنْدَرون
هین بنما به مُنْکِرانْ ، خانه دَرآ که هم‌چُنین

---

۱ - مخفف آدم‌بچگان ، بچه های آدم.

هر طَرَفی که بِشْنَوی ، نالهٔ عاشقانه‌ای — قِصّهٔ ماست آن همه ، حَقِّ خدا که هم‌چُنین
خانهٔ هر فرشـــــته‌ام ، سینه‌کَبود گشته‌ام — چَشم بَرآر و خوش نِگَر، سویِ سَما که هم‌چُنین
سِرِّ وصالِ دوست را ، جُز به صَبا نگفته‌ام — تا به صَفایِ سِرِّ خود ، گفت صَبا که : هم‌چُنین
کوریِ آن که گوید او : بَنده به حَق کجا رَسَد؟ — در کَفِ هر یکی بِنِه، شَمعِ صَفا که هم‌چُنین
گفتم: بویِ یوسُفی ، شهرْ به شهرْ ، کِی رَوَد؟ — بویِ حَق از جهانِ هو ، دادْ هوا که هم‌چُنین
گفتم: بویِ یوسُفی، چَشم چگونه وا دَهَد؟ — چَشمِ مرا نَسیمِ تو ، دادْ ضیا که هم‌چُنین
از تبریز ، شَمسِ دینْ ، بو که مَگَر کَرَم کُنَد — وَزْ سَرِ لُطف بَر زَنَد ، سَرْ زِ وفا که هم‌چُنین

﴿۳۸۶﴾

هرچه آن سَرْخوش کُند ، بویی بُوَد از یارِ من — هرچه آن وَالِه کُند ، آنْ پَرتوِ دِلْدارِ من
خاک را و خاکیان را، این همه جوشش زِ چیست؟ — ریخت بر رویِ زمین ، یک جُرعه از خَمّارِ من
هرکِه را اَفْسُرده دیدی ، عاشقِ کارِ خود است — مَنْگَر اَنْدَر کارِ خویش و بِنْگَر اَنْدَر کارِ من
در بهاران گشت ظاهِر، جُمله اَسْرارِ زمین — چون بهارِ من بیآیَد، بَرْدَمَد اَسرارِ من
چون به گُلْزارِ زمین، خارِ زمین پوشیده شُد — خارْخارِ من نَمانَد، چون دَمَد گُلْزارِ من
هرکِه بیمارِ خَزان شُد، شَربَتی خورْد از بهار — چون بهارِ من بِخَندد، بَرجَهَد بیمارِ من
چیست این بادِ خَزانی؟ آن دَمِ اِنْکارِ تو — چیست آن بادِ بهاری؟ آن دَمِ اِقْرارِ من
شمس تبریزی!تو را دارم ، تو را جویم، تو را — در دو عالَم چون تویی،هم مونس و هم یار من

﴿۳۸۷﴾

هرکِه را گشت سَرْ از غایَتِ بَرگَردیدن — ساکنان را همه سَرگشته تَوانَد دیدن
هرکِه از ضَعفِ خود اَنْدَر رُخِ مَردان نِگَرَد — بر دو چَشمِ کَژِ او ، فَرْض[۱] بُوَد خندیدن
هرکِه صَفرا شودَش غالب ، از شیرینی — تَلْخ گردد دَهَنَش ، گاهِ شِکَر خائیدن
عقلِ میدانیِ او ، خودْ خَرِ لَنگ اُفتاده‌ست — در بُراقِ اَحَدی ، دید کَسی لَنگیدن؟
ای کَسی کَزْ حَدَثانْ[۲] ، در حَدَثی[۳] اُفْتادی — چون چُنینی تو ، رَوا نیست تو را جُنبیدن

---

۱ – واجب

۲ – حدثان = اول کار و آغاز آن

۳ – حدث = پلیدی و فضولات آدم

بايد اوَّل زِ حَدَث[1] سوي قِدَمْ پيوستن وآن‌گهان بر قَدَمَش ، جامهٔ جان بِدريدن
خانهٔ شاه بِزَن نَقْب ، اگر نَقْب‌زَني گوهري دُزد ، از آن خانه ، گَهِ دُزديدن
من عَلاماتِ گُهَر گفتم، ليكِن چه كُنم؟ كورْموشي ، چو ندارد نَظَرِ بُگْزيدن
شَمسِ تبريز ، سُخَن‌هاي تو مي‌بَخشَد چَشم ليک كرْگوش، چه داند سُخنَت بِشْنيدن؟

﴿۳۸۸﴾

هست عاقل ، هر زماني ، در غَمِ پيدا شدن هست عاشق ، هر زماني ، بي‌خود و شَيدا شدن
عاقلانْ از غَرقه گشتن، بَرگُريز و بَرحَذَر عاشقان را كار و پيشه، غَرقهٔ دريا شدن
عاقلان را ، راحَت از راحَت رَسانيدن بُوَد عاشقان را نَنگ باشد ، بَندِ راحت‌ها شدن
عاشقْ اَنْدَر حَلْقه باشد، از همه تَن‌ها جُنانْک زَيْت[2] را و آب را ، در يک مَحَل تنها شدن
وآن كِه باشد ، در نَصيحت دادنِ عُشّاقِ عشق؟ نيست او را حاصِلي، جُز سُخرهٔ سودا شدن
عشقْ بويِ مُشک دارد، زآن سَبَب رُسوا بُوَد مُشک را كِي چاره باشد ، از چُنين رسوا شدن؟
عشق باشد چون درخت و عاشقانْ سايهٔ درخت سايه گَرچه دور اُفْتَد ، بايَدَش آنجا شدن
بر مَقامِ عقلْ بايد ، پير گشتنْ طِفْل را در مَقامِ عشقْ بايد ، پير را بُرنا شدن
شَمسِ تبريزي ! به عشقَت هر كَسي پَستي گُزيد هَمچو عشقِ تو بُوَد ، در رَفعَت و بالا شدن

﴿۳۸۹﴾

هست ما را هر زماني ، از نِگارِ راستين لُقمه‌اي اَنْدَر دَهان و ديگري در آسْتين
اين حَدِ خوبي نباشد ، اي خدايا ! چيست اين؟ هيچ سَرْوي اين ندارد ، خوش قد و بالاست اين
اين چُنين خورشيدِ پيدا، چونكه پنهان مي‌شود او چُنين پنهان زِ عالَم، از براي ماست اين
جمع خواهد آن بُت و تنهارُوانْ خودْ ديگرند هركجا خوبي بُوَد، او طالِبِ غوغاست اين
شَمسِ تبريزْ اَرْچه جاني، گَر چو جانْ پنهان شوي بر دِلَم تُهْمَت نِشينَد، كَزْ كجا بَرخاست اين؟

﴿۳۹۰﴾

هله نيم‌مَستْ گشتم ، قَدَحي دِگَر مَدَد كُن چو حَريفِ نيک داري ، تو به تَرکِ نيک و بَد كُن
مَنِگَر كه كيست گِريان ، زِ جَفا و كيست عُريان نه وَصيِّ آدمي تو، بِنِشين و كارِ خود كُن
نَظَري به سويِ مِيْ كُن، بِه نَواي چَنگ و نِيْ كُن نَظَري دِگَر به سويِ ، رُخِ يارِ سَرْوْ قد كُن

---

۱ – نو ، تازه ، جديد

۲ – روغن

شِکَری چو آرزو شُد، زِ لبِ شِکَرْ فُروشَش
چو عبّاسِ دوس[1] رُو، تو زِ شِکَرفُروش تَکَد[2] کُن

نه که کودکم ، که مِیلَم به مَویز و جَوْز باشد
تو مَویز و جَوْزِ خود را، بِستانْ در آن سَبَد کُن

شِکَرِ خوشِ طَبَرْزَد[3]، که هزار جان بِیاَرْزَد
حَسَد اَرْ کُنی تو باری ، پِیِ آن شِکَر حَسَد کُن

به بُتِ شِکَرْ فشان شُو ، زِ لَبَش شِکَرْ سِتان شُو
جهَتِ قِرانِ ماهَش، چو مُنَجِّمانْ رَصَد کُن

چو رسید ماهِ روزه ، نه زِ کاسه گو ، نه کوزه
پس ازین نَشاط و مَستی، زِ صُراحیِ اَبَد کُن

ز سَماع و طویْ[4] بِنْشین ، به میانِ کویْ بِنْشین
که کسی خورَد نَبینَد، طَرَب از مِیِ اَحَد کُن

چو عروسِ جانْ زِ مَستی ، بِرَسَد به کویِ هستی
خورِشَش ازین طَبَقْ دِهْ ، طَبَقش هم از خِرَد کُن

زِ سُخَنْ مَلول گشتی ، که کَسِت نیست مَحْرَم
سَبُک‌آینهٔ بُتان را ، تو بگیر و در نَمَد کُن

چو به شمس دین رسیدی ، ز عقولیان[5] حذر کُن
بنشین و عاشقانش ، به جهانِ جان مدد کُن

﴿۳۹۱﴾

همه خوردند و بِخُفتند و تهی گشت وَطَن
وَقتِ آن شُد که دَرآییمْ خرامان به چَمَن

دامَنِ سیب کَشانیم ، سویِ شَفْتآلو
بِبَریم از گُل‌تَر، چند سُخَن سویِ سَمَن

نوبَهاران چون مسیح است ، فُسون می‌خوانَد
تا بَرآیند شهیدانِ نَباتی زِ کَفَن

آن بُتانْ چون جهَتِ شُکر ، دَهان بُگْشادند
جان به بوسه نَرَسد ، مَست شُد از بویِ دَهَن

تابِ رُخسارِ گُل و لاله ، خَبَر می‌دَهَدَم
که چراغی‌ست ، نَهان گشته ، دَرین زیرِ لَگَن

بَرگ می‌لَرزَد بر شاخ و دِلَم می‌لَرزَد
لَرزهٔ بَرگ زِ باد و دِلَم از خوبِ خُتَن

دستِ دَستانِ صَبا ، لَخْلَخه را شورانید
تا بیآموخت به طِفْلانِ چَمَن ، خُلْقِ حَسَن

بادِ روحُ الْقُدُسْ اُفتاد و درختانْ مَریَم
دستْبازی نِگَر ، آن سان که کُنند، شوهر و زن

ابر چون دید ، که در زیرِ تُتُقْ خوبانند
بَرفشانید نِثـــــارِ گُهَـــــــر و دُرِّ عَدَن

چون گُلِ سُرخ ، گَریبانْ زِ طَرَبْ بِدْرانید
وَقتِ آن شُد که به یعقوب رسَد ، پیراهَن

---

۱ –عباس‌دوس=درروزگاران قدیم‌گدائی‌بودبنام عباس‌دوس‌که‌گدایان نزداو،درس‌گدائی‌می‌آموختند.

۲ – گدایی کردن

۳ – مُعَرَّب تَبَرزد = قند یا نباتِ سفت و سخت

۴ – جشن و سرور

۵ – مقصود گروه "عقلیون" است که معتقدند علمِ حقیقی و قابل اطمینان علمی‌ست که از راه معقولاتِ فطری بدست آید ، آنان در نقطهٔ مقابلِ مکتب عرفا یا در واقع مکتب اهل عشق قرار دارند .

چون عَقیقِ یَمَنیّ لبِ دِلْبَرْ خندید — بویِ یَزدان ، به محَمَّد^ص رَسَد از سویِ یَمَن
چند گفتیم پَراکَنده ، دلْ آرام نیافت — جُز بر آن زُلفِ پَراکَندهٔ آن شاهِ زَمَن

﴾۳۹۲﴿

همه خوردند و بِرفتند و تهی گشت وَطَن — وَقتِ آن شُد که دَرآییم ، خرامان به چَمَن
همه خوردند و بِمُردند ، بَقایِ ما باد — که دل و جانِ زمانیم و سِپَهدارِ زَمَن
چو تویی آبِ حیاتی، کِه بمانَد باقی؟ — چو تو باشی بُتِ جانها، همه گردند شَمَن[1]
کَتَبَ اَلْعِشْقُ عَلَیْنا غَمَراتٍ وَ مِحَن — وَقَضَی اَلْحُبُّ عَلَیْنا فِتَنًا بَعْدَ فِتَن
فَرَج آمد، بِرَهیدیم زِ تَشویشِ جهان — بِپَرَد جانِ مُجَرَّد ، به گُلِستانِ مِنَن
ناقَتِی نُخَّ هُنا فَهْوَ مُناخٌ حَسَنٌ — فیهِ ماءٌ وَ سَخاءٌ وَ رَخاءٌ وَ عَطَن
یُرْزَقُونَ فَرَحونَ بخوریم ، آن مِیْ و نُقل — مَقْعَدِ صِدْقْ چو شُد ، مَنْزِلِ عُشّاق سَکَن
نوبهاران چو مسیح است ، فسون میخوانَد — تا بر آیند شهیدانِ نباتی ز کفن
دامَنِ سیب کَشانیم ، سویِ شَفْتآلو — بِبَریم از گُلِ‌تَر، چند سُخَن سویِ سَمَن
چو مرا مِیْ بِدَهی، هیچ مَجو شَرطِ اَدَب — مَست را حَد نَزَنَد شَرع، مرا نیز مَزَن
اَدَب و بی‌ادبی ، نیست به دستم ، چه کُنم؟ — چو شُتُر می‌کَشَدم مَست، شُتُربان به رَسَن
بُلبُل از عشقْ ، زِ گُل بوسه طَمَع کرد و بِگُفت: — بِشِکَن شاخِ نَبات و دلِ ما را مَشِکَن
گفت گُل: رازِ من اَنْدَرْ خورِ طِفْلان نَبُوَد — بَچه را اَبجَد و هَوَّزْ بِهْ و حُطّیِ کَلَمَن
گفتم : اَر می‌نَدَهی بوسه، بِدِهْ بادهٔ عشق — گفت: این‌هم نَدَهَم، باش حَزینْ ، جُفتِ حَزَن
گفت: من نیز تو را ، بر دَف و بَربَط بِزَنَم — تَنَنَنْ تَنْ تَنَنَن ، تَنَنَنْ تَنْ تَنَنَن
گفت: شبْ طَشْت مَزَن ، که همه بیدار شوند — که مَگَر ماه گرفته‌ست ؟ مَجو فتنه و فن
گفت: گر من نَزَنَم ، فِتْنه چو نُه ماهِه شود — فِتْنه‌ها زایَد ناچـــــار ، شبِ آبِسْتَن
بَرگ می‌لَرزَد بر شاخ و دِلَم می‌لَرزَد — لَرزهٔ بَرگ زِ باد و دِلَم از خوبِ خُتَن
تابِ رُخسارِ گُل و لاله ، خَبَر می‌دَهَدَم — که چراغی‌ست نَهانْ گشته ، دَرین زیرِ لَگَن
جَهْد کُن تا لَگَنِ جَهْل زِ دلْ بَرداری — تا که از مَشرقِ جانْ ، صُبح بَرآیَد روشَن
شَمسِ تبریز ، طُلوعی بکُن از مَشرقِ جان — که چو خورشید ، تو جانیّ و جهانْ جُمله بَدَن

۱ – بت پرست

﴿۳۹۳﴾

هٰذا رَشادُ ٱلْکافِرین، هٰذا جَزاءُ ٱلْصّابِرین — هٰذا مَعادُ ٱلْعابدین، نِعْمَ ٱلرَّجا، نِعْمَ ٱلْمُعین

صد آفتاب از تو خَجِل، او خوشه‌چین، تو مُشْتَعِل[1] — نَعْره‌زنان در سینه دلْ : اِسْتَدْرِکُواْ عَیْنَ ٱلْیَقین

از آسْمان در هر ندا ، آید بسوی تو نِدا: — کِای روحِ پاک ، ای مُقْتَدا ! یا رَحْمَةً لِلْعالَمین

حَبْسِ حَقایقْ را دَری، باغِ شَقایق را تَری — هم از دَقایقْ مُخْبِری، پیش از ظُهورِ یَوْمِ دین

ای دل! زِ دیده دامْ کُن ، دیده نداری ، وامْ کُن — ای جان! نَفیرِ عام کُن، تا بَرجَهی زین ماء و طین

ای جان ! تو باری لَمْتُری[2]، شیرِ جهادِ اَکْبَری — باید که صَف‌ها بَرْدَری[3] ، آیی بَرآن حِصْنِ حَصین[4]

هانْ ای حَبیب و ای مُحِب ، بِشْنو صَلایِ فَٱسْتَجِبْ — گَر گشت دلبرْ مُحْتَجِب[5] ، جان می‌رَوَد ، نیکوشْ بین

میگفت جانِ ذوفُنون : تو غَرقه ای در بَحْرِ خون — یا لَیْتَ قَوْمی یَعْلَمُون، من با کیانَم هم‌نشین

سِیلَمْ ، سویِ دریا رَوَم، روحَمْ ، سویِ بالا رَوَم — لَعْلَمْ ، به گوهرها رَوَم، یا تاجْ باشمْ یا نِگین

هرکَس که یابَد این رَشَد، زآن قَندِ بی‌حَدّ او چِشَد — مانندِ موسیٰ بَرکَشَد ، از خاره ای ، ماءِ مَعین[6]

چون مَست گشتم بَرجَهَم ، بر رَخْشِ دلْ ، زین بَرنَهَم — زیرا که مُشتاقِ شَهَم، آن شاهِ از شاهانْ گُزین

گفتن رَها کُن ای پسر! گفتن حجاب است از نَظَر — یک دم خمش کن ای پسر ! تا با طرب گردی قرین

اَلصَّمْتُ اَوْلیٰ بِٱلرَّصَد، فی ٱلنُّطْقِ تَهییجُ ٱلْعَدَد — جاءَ ٱلْمَدَد ، جاءَ ٱلْمَدَد ، اِسْتَنْصِرُواْ یا مُسلِمین

مُسْتَفْعِلُن ، مُسْتَفْعِلُن ، یا سَیِّدا ! یا اَقْرَبا — فی نَشْونا اَوْ مَشْینا ، مِن قُرْبَةِ ٱلْعِرقِ ٱلْوَتین

---

۱ – از اشاراتی که در این غزل به کار رفته ، بخوبی پیداست که خطاب آن ، به وجود مقدس حضرت علی "ع" میباشد آنجا که از صفاتی همچون "روح پاک ، مقتدا ، رحمة للعالمین ، حبیب و محبّ ، با خبر از دقایق و حقایقِ عالَم تا روز قیامت ، کسی که داخل در حصن حصین ولایت الهی‌ست ، شیرِ جهادِ اکبر ، صفدر و شاه شاهانِ عالَم "، استفاده شده است .

۲ –کاهل و بی رگ ، فربه و پر گوشت.

۳ – اشاره به لقب صفدر حضرت علی "ع" دارد .

۴ – قلعه استوار ، و اشاره به حدیث نبوی"ص" دارد که ولایت حضرت علی"ع" قلعه استوار خداوندی‌ست.

۵ – پنهان شده و در پرده.

۶ – آب پاک و روان ، و اشاره به معجزه حضرت موسی "ع" در برون آوردن دوازده چشمه از سنگ دارد.

﴿۳۹۴﴾

هیچ باشد که رَسَد ، آن شِکَر و پستهٔ من؟ — نُقل سازد جهَتِ این جِگَرِ خستهٔ من؟
دستِ خود بر سَرِ من مالَد ، از رویِ کَرَم؟ — که تو چونی؟ هله ای بی‌دل و پابَستهٔ من
سَر گِران گشته از آن ، ساغَرِ پُر بادهٔ جان — زَعفرانْ گشته ، بَرینْ لالهٔ بَرْ رُستهٔ من
زَخْم بر تارِ تو اَنْدَر خورِ خود ، چون رانَم؟ — ای گُسَسته رَگَت از زَخْمهٔ آهستهٔ من
چون تَنَم جانْ نشود ، زآن اَبَدی آبِ حَیات؟ — چون دِلَم بَرنَجَهَد ، زآن بُتِ بَرجستهٔ من؟
هَله ای‌طَیْفِ خیالَش ، بِنِشین و بِشِنو — یک زمانی ، سُخَنِ پُختهٔ بِنْشَستهٔ من
چون مَهِ چاردَهِ ، شبْ بامْ برآ، ای شَهِ حُسن! — ای به شب‌ها و سَحَرها ، به دُعا جُستهٔ من
چند صَف‌ها بِشِکَستیّ و بدیدی همه را — هیچ دیدی تو صَفی ، چونْ صَفِ اِشْکَستهٔ من؟
لاله‌زار و چمن اَزْ چند ، همه مُلْکِ وِیْ است — هَوَس و رغْبَتِ او بین ، تو به گُل‌دَستهٔ من
لب بِبَند و قِصَصِ عشقْ ، به گوشِ او گویْ — که حَریص آمده بر گفتنِ پیوسْتهٔ من

﴿۳۹۵﴾

هین دَف بِزَن ، هین کَف بِزَن ، کِاقْبال خواهی یافتن — مَردانه باش و غَم مَخور ، ای غَم‌گُسارِ مَرد و زن!
قُوَّت بِدِه ، قُوَّت سِتان ، ای خواجهٔ بازارگان! — حیله مَجو، صَرفه مَجو، در سودِ مُطْلَقْ گامْ زن
گَر آبِ جویی کم شود، صد چندِ او مُحْکَم شود — دلْ زنده گردد وارَهَد ، از تَنگِ گور و گورْ کَن
امروزْ سَرمَست آمدی ، ناموس را بَرهَم زدی — هین شُعله زن ، ای شَمعِ جان! ای فارغ از تَنگِ بدن!
چون سوختی این دَلْق را ، رَدّ و قَبولِ خَلْق را — گو سرد شُو ، آن بوالْعَلا[1]، گو خشم گیر ، آن بوالْحَسَن
گَر تو مُقامِرْ زاده‌ای[2]، در صَرفه چون افتاده‌ای؟ — صَرفه‌گَری رُسوا بُوَد ، خاصه که با خوبِ خُتَن
صد جانْ فدایِ یارِ من، او تاجِ من ، دَستارِ من — جَنَّت زِ منْ غیرت بَرَد ، گَر دَرْ رَوَم در گولْخَن
آن گولْخَنْ گُلْشَن شود، خاکستَرشْ سوسَن شود — چون خُلْقِ یارِ من شود، کآنْ می‌نگُنجَد در دَهَن
فَرمانِ یارِ خود کُنم، خاموش باشم ، تَنْ زَنَم — چون دَلْوچه[3] بازی کُنم، اَنْدَر هوایِ آن رَسَن؟

---

۱ – ابوالعَلاء مَعَرّی با نام کامل احمد بن عبد الله بن سلیمان القضاعی التنوخی المعری ، شاعر و فیلسوف نابینای قرن ۴ و ۵ ه.ق.

۲ – مُقامِر = قمارباز

۳ – دَلْوِ کوچک

﴿۳۹۶﴾

هِیْ چه گُریزی چندین؟ یک نَفَس اینجا بِنشین — صَبرِ تو کو، ای صابر؟! ای همه صَبر و تَمکین!
ما دو سه کَسْ ، نو مُرده ، مُنْتَظِرِ آن پَردِهْ — زنده شویم از تَلْقین ، بازْ رَهیم از تَکْفین
هینْ به سَلَفْ[1] نَفْعی کُن، پیش‌تَر از یَوْمَ ٱلدّین — تا شِنَوَد چَرخِ فَلَک ، از حَشَرِ تو تَحْسین
هِی به زبانِ ما گو ، رَمز مگو ، پیدا گو — چند خوری خونْ به سِتَم؟ ای همه خویَت خونین
چند گَزیِ بَر جِگَرش؟ چند کُنی قَصدِ سَرَش؟ — چند دَهی بَد خَبَرش؟ کار چُنین است و چُنین
چند کُنی تَلْخْ لَبَش؟ چند کُنی تیره شَبَش؟ — ای لَبِ تو هَمچو شِکَر! ای شبِ تو خُلْدِ بَرین!
هیچ عَسَلْ ، زَهر دَهَد؟ یا زِ شِکَر، سِرکه جَهَد؟ — مَغْلَطه تا چند دَهی؟ ای غَلَطْ‌اندازِ مِهین
هرچه کُنی ، آن لبِ تو، باشد غَمّازِ شِکَر — هر حرکت که تو کُنی ، هست در آن لُطف، دَفین
سَروْ چه مانَد به خَسی؟ زَر به چه مانَد به مِسی؟ — تو به چه مانی، به کَسی؟ ای مَلِکِ یَوْمُ ٱلدّین!

﴿۳۹۷﴾

یک قَدَری طبْع را ، در رَهِ شَه صبر کُن — چون مَهِ ما رو نمود ، پشتْ بِدآن اَبر کُن
مطربِ ما دیر مانْد ، وعدهٔ ما سرد شد — بهرِ خدا لحظه‌ای ، در غمِ ما صبر کن
گَبْر بود آن‌که او ، خوش بزند راهِ ما — شادیِ اسلام را ، پشتْ بِدآن گَبْر کُن
دشمن تبریز را ، لاغر و باریک کن — لاغرِ این عشق را ، فربه و اِسْتَبر[2] کن

﴿۳۹۸﴾

یا صَغیرَ ٱلسِّنِّ یا رَطْبَ ٱلْبَدَن — یا قَریبَ ٱلْعَهْدِ مِن شُرْبِ ٱللَّبَن
هاشِمِیَّ ٱلْوَجْهِ تُرْکِیَّ ٱلْقَفا — دَیْلَمِیَّ ٱلشَّعْرِ رُومِیَّ ٱلذَّقَن
رُوحُهُ رُوحي وَ رُوحي رُوحُهُ — مَنْ رَایٰ رُوحَیْنِ عاشا في بَدَن؟
صَحَّ عِنْدَ ٱلنّاسِ اَنّي عاشِقٌ — غَیْرَ اَنْ لَم یَعْرِفُوا عِشقي بِمَنْ
اِقْطَعُوا شَمْلي وَ اِنْ شِئْتُم صِلُوا — کُلُّ شَیْءٍ مِنْکُمُ عِنْدي حَسَن
ذابَ مِمّا في مَتاعِي وَطَني — وَ مَتاعي بادَ مِمّا في وَطَن

---

۱ – اشاره به معامله سَلَفْ‌خَری یا پیشْ خرید دارد و مقصودْ پیش خرید کردن بهشت ، قبل از روز جزاست .

۲ – ستبر ، گنده ، کلفت .

﴿۳۹۹﴾

یارِ خود را خواب دیدمْ ، ای برادر ! دوشْ من
بر کِنارِ چَشمه خُفته ، در میانِ نَسْتَرن

حَلْقه کرده ، دستْ بَسته ، حوریانْ بر گِردِ او
از یکی سو ، لاله زار و از یکی سو ، یاسَمَن

باد می‌زَد نَرمْ‌نَرمَک ، بر کِنارِ زُلفِ او
بویِ مُشک و بویِ عَنْبَر ، می‌رَسید از هر شِکَن

مَست شُد باد و رُبود آن زُلف را ، از رویِ یار
چون چراغِ روشنی ، کَزْ وِیْ تو بَرگیری لَگَن

زَاوَّلِ این خوابْ گفتم : یک زمان آهسته باش
صَبر کُن تا باخود آیَم ، یک زمانْ تو دَم مَزَن

تا ببینم من جمالِ یار ، اندر خوابِ خوش
نکته ای از غمزهٔ چشمانِ او ، سِرّ و عَلَن

آبِ حَیوان از لبانِ روح بخشِ نازنین
میکَشم بی کام و لبْ هر لحظه ای شکل و دهن

روضهٔ رضوان ندارد قطره ای ، زین آبْ نوش
گر بیابد ذرّه ای ، صد گونه گردد ، آن چمن

حوریانْ رقصان شده ، از لذتِ خوبیِ او
شاد و خُرَّمْ پایْ کوبان ، در میانِ انجمن

ای بَسا دُولتْ که آید ، از چنان خوابِ صفا
خوش‌تر از بیدار بودن ، خوب تر ، از دَم زدن

شمس تبریز آمد از فردوسِ اَعْلا ، دُرفشان
شاد با عشاقِ عالَم ، خرّم از دُورِ زَمَن

﴿۴۰۰﴾

یار شو و یارْ بین ، دل شو و دِلْدارْ بین
در پِیِ سَروِ رَوان ، چَشمه و گُلْزارْ بین

بَرجِه و کاهِل مَباش، در رَهِ عیش و مَعاش
پیش‌کَشی کُن قُماش ، رُونَقِ تُجّارْ بین

جُملهٔ تُجّارِ ما، اَهلِ دل و اَنْبیا
همرَهِ این کاروان، خالِقِ جبّارْ بین

آمد محمودْ باز ، بر دَرِ حُجرهٔ اَیاز
عشقْ گُزین ، عشقْ باز ، دُولَتِ بسیارْ بین

خاکِ اَیازم که او، هست چو من ، عشقْ‌خو
عشق شود عشقْ‌جو ، دِلْبَرِ عَیّارْ بین

سُنَّتِ نیکوست این ، چارُقِ با پوستین
قِبله کُنَش بَهرِ شُکْر ، باقی اَش ایثارْ بین

ساعتِ رنج و بَلا، چارُقْ‌بین می‌شَوی
بی‌مَرَضی خویش را ، خَسته و بیمارْ بین

چارُقِ ما نُطْفه دان، خونْ ، در رَحِمِ پوستین
گوهرِ عقل و بَصَر، از شَهِ بیدارْ بین

گوهرْ پیشَش بِنِه ، تا کُنَدَت میرِ دِهْ
کُهنه دِهْ و نو سِتان ، دانه دِهْ، اَنْبارْ بین

تا نِگَری در زمین ، هیچ نَبینی فَلَک
یک دَمْ خود را مَبین ، خِلْعَتِ دیدارْ بین

این سُخَنِ دُرّنثار، هم به سُخَن‌دِهْ سِپار
پس تو زِ هر جُزوِ خویش، نکتهٔ اسرارْ بین

﴿۴۰۱﴾

یارَبّ ! من ندانَمی ، چیست مُرادِ یارِ من؟
بَسته رَهِ گُریزِ من ، بُرده دل و قَرارِ من

یارَبّ ! من ندانَمی ، تا به کُجامْ می‌کَشَد؟
بَهرِ چه کار می‌کَشَد ، هر طَرَفی مِهارِ من؟

یارَبّ ! من ندانَمی ، سنگْدلی چرا کُند؟ آن شَهِ مِهْربانِ من، دِلْبَرِ بُردبارِ من
یارَبّ ! من ندانَمی ، هیچ به یار می‌رَسَد؟ دودِ من و نَفیرِ من، یارَبّ و انتظارِ من
یارَبّ ! من ندانَمی ، عاقبتْ این ، کجا کَشَد؟ یاربّ! بس دراز شُد ، این شبِ اِنْتِظارِ من
یارَبّ !چیست جوشِ من ؟!این همه رویْپوشِ من؟ چونکه مرا تویی تویی ، هم یک و هم هزارِ من
عشقِ تو است هر زمان، در خَمُشیّ و در بیان پیشِ خیالِ چَشمِ من ، روزی و روزگارِ من
گاهْ شکارْ خوانَمَش ، گاه بهار خوانَمَش گاه مِیْاَش لَقَب نَهَم، گاه لَقَبْ خُمارِ من
کُفرِ من است و دینِ من، دیدهٔ نورْ بینِ من آنِ من است و اینِ من، نیست ازو گُذارِ من
صبر نَمانْد و خوابِ من، اشکْ نَمانْد و آبِ من یارَبّ ! تا کِه می‌کُند ، غارتِ هر چهارِ من
خانهٔ آب و گِل کجا؟ خانهٔ جان و دلْ کجا؟ یارَبّ! از چه رومْ شد، شهرِ من و دیارِ من؟
ای دلِ شَهرْ رانده ای ، در گِلِ تیره مانْده ای نالهٔکُنان که : ای خدا! کو حَشَم و تَبارِ من؟
یارَبّ اگر رَسیدَمی ، به شهرِ خود بِدیدَمی رَحْمَتِ شهریارِ من، وآن همه شهر ، یارِ من
رفته رَهِ دُرُشتْ من ، بارِ گِران به پُشتِ من دِلْبَرِ بُردبارِ من ، آمده بُرده بارِ من
آهویِ شیرگیرِ من! سیرِ خورَد زِ شیرِ من آن کِه مَنَم شکارِ او، کُشته بُوَد شکارِ من
نیست شبِ سیاه‌رو، جُفت و حَریفِ روزِ من نیست خَزانِ سنگْدل، در پِیِ نوبَهارِ من
هیچ خَمُش نمی‌کُنی، تا به کِی این دُهُل زَنی؟ آه! که پَرده‌دَر شُدی، ای لَبِ پَرده‌دارِ من!

﴿۴۰۲﴾

یارَکان! رَقصی کنید ، اَنْدَر غَمَم ، خوش‌تَر ازین کُرّهٔ عشقَم رَمید و نیِ لِکامَسْتَمْ ، نه زین
پیشِ رویِ ماهِ ما ، مَستانه یک رَقصی کنید مُطربا ! بَهرِ خدا ، بر دَفْ بِزَن ، ضَربِ حَزین
رَقص کُن در عشقِ جانَم، ای حَریفِ مِهْربان مُطربا ! دَف را بِکوب و نیست بَختَتْ ، غیر ازین
آن دَفِ خوبِ تو اینجا ، هست مَقْبول و صَواب مُطربا ! دَف را بِزَن، بس مَر تو را طاعَت همین
مُطربا ! این دَف برایِ عشقِ شاهِ دِلْبَر است مَفْخَرِ تبریز، جانِ جانِ جان‌ها ، شَمسِ دین
مُطربا ! گفتی تو نامِ شَمسِ دین و شَمسِ دین دَر رُبودی از سَرَم یک‌بارگی ، تو عقل و دین
چون که گفتی شَمسِ دین ، زِنْهارْ تو ، فارغ مَشو کُفر باشد در طَلَب، گَر زآنکه گویی غیرِ این
مُطربا ! گشتی مَلول از گفتِ من ، از گفتِ من هم‌چُنان خواهی ، مَکُن تو ، هم‌چُنین و هم‌چُنین

﴿۴۰۳﴾

یک غَزَل آغاز کُن، بر صِفَتِ حاضران ای رُخِ تو هَمچو شمع ، خیز دَرآ ، در میان
نور دِهْ این شمع را، باده دِهْ این جَمع را از دو رُخِ هَمچو شمع، وَزْ قَدَحِ هَمچو جان

سویِ قَدَحْ دست کُن، ما همه را مَست کُن   زآنکه کَسی خوش نشُد، تا نشُد از خود نَهان
چون شُدی از خود نَهان ، زود گُریز از جهان   رویْ تو واپَسْ مَکُن ، جانبِ خود ، هان و هان
این سُخَنِ هَمچو تیر، راست کَشَش، سویِ گوش   تا نکَشی سویِ گوشْ ، کِی بِجَهَد از کَمان؟
بس کُن از اندیشه بَسْ ، گویَدَت او هر نَفَس   ای عَجَبْ آن را چه شُد؟ کو ، چه کُنم ، ای فُلان؟!
شاهِ حقم ، شمسِ دین ، آمده از راهِ دور   هر دو جهان شد عیان ، از شَهِ صاحبْقِران

﴿۴۰۴﴾

یک قوصَره[۱] پُر دارم زِ سُخُن   جان می‌شِنَود ، تو گوش مَکُن
دَر بَندِ خودی، زین سیر شُدی   گیری سَرِ خود ، ای بی‌سَر و بُن
چون مُسْتَمِعان، جُمله بِرَوَند   گویم غَـــمِ نو ، با یارِ کُهُن
کِی سیر شود ، ماهی زِ تَری؟   یا تشنهٔ حَقْ ، از عِلْمِ لَدُن
کِی سیر شوند، این مُسْتَمِعان؟   جان می‌شِنَود ، از قُرْطِ[۲] اُذُن[۳]
چون شیرْ دلی ، در بیشهٔ جان   چون یوزْ مَشو ، مشغولِ جُبُن[۴]
خاموش شدم ، از گفت و بیان   چو در برِ او ، بوده‌ست سُخُن

---

۱ – زنبیل خرما
۲ – گوشواره
۳ – گوش
۴ – پنیر ، و اشاره به علاقه مفرط یوز پلنگ به پنیر دارد .

و

﴿۴۰۵﴾

آمد خیالِ آن رُخِ چون گُلْسِتانِ تو / دادْ او نصیب‌هایِ شِکَر ، از لبانِ تو
گفتم بِدو: چه باخَبَری از ضَمیرِ جان؟ / جان و جهان چه بی‌خَبَرند از جهانِ تو؟
آخِرِ چه بوده‌ایّ و چه بوده‌ست اصلِ تو؟ / آخِر چه گوهریّ و چه بوده‌ست کانِ تو؟
دَلّاله عشق بود و مرا سویِ تو کَشید / اوَّل غُلامِ عشقَم و آخِرِ غلامِ تو
بِنْهاد دستْ بر دلِ پُرخون ، که آنِ کیست؟ / هر چند شَرم بودمم ، بگُفتم: ازآنِ تو
گفت:آن خیالْ چیست، که در اندرونِ اوست / گفتم:خیالِ وصلِ تو و داستانِ تو
بر چَشمِ من فُتاد ، وِرا چَشم ، گفت: چیست؟ / گفتم: مَها ، دو ابرِ تَرِ دُرفشانِ تو
از خونْ به زَعفَرانِ رُخَمْ دید لاله‌زار / گفتم که :گُل‌رُخا ، همه نَقْش و نشانِ تو
هر جا که بویْ کرد زِ من ، بویِ خویش یافت / گفتم: نِکو نِگَر، که چُنانَم به جانِ تو
ای شَمسِ دینِ ، مَفْخَرِ تبریز ، جانِ ماست / در حَلْقهٔ وَفا بَرَد ، رویِ کَشانِ تو

﴿۴۰۶﴾

آن دِلْبَرِ عَیّارِ جِگَرخـــوارهٔ ما کو؟ / آن خُسروِ شیرینِ شِکَـــرپارهٔ ما کو؟
بی‌صورت او ، مَجْلِس ما را نَمَکی نیست / آن پُرنَمَک و پُرفَن و عَیّارهٔ ما کو؟
باریک شُده‌ست از غَمِ او ، ماهِ فَلَک نیز / آن زُهرهٔ با بَهرهٔ سیّارهٔ ما کو؟
پَربَسته چو هاروتَم و لب‌تَشنه چو ماروت / آن رَشکِ چَهِ بابِلِ سَحّارهٔ ما کو؟
موسیٰ که دَرین خُشک بیابان، به عَصایی / صد چَشمه رَوان کرد ازین خارهٔ ما کو؟
زین پنج حِسِ ظاهر و زین پنج حِسِ سِر / دَه چَشمه گُشاینده ، دَرین قارهٔ ما کو؟
از فُرقَتِ آن دِلْبَر ، دَردی‌ست دَرین دل / آن داروِیِ دَردِ دل و آن چارهٔ ما کو؟
اِسْتارهٔ روز است ، چو بر می‌بِدَمَد صبح / گویم که : بِدَم، گوید: اِسْتارهٔ ما کو؟
آنْدَر ظُلُمات است خَضِر ، در طَلَبِ آب / کآن عینِ حَیاتِ خوش و فَوّارهٔ ما کو؟
جانْ هَمچو مسیح است ، به گَهْوارهٔ قالب / آن مَریَمِ بَندَنْدهٔ گَهْـــوارهٔ ما کو؟
آن عشقِ پُر از صورتِ بی‌صورتِ عالَم / هم دور زِ ما ، همـــرهِ فَوّارهٔ ما کو؟
هر کُنجْ یکی تشنه و مَخْمورْ نِشَسته‌ست / کآن ساقیِ دریا دلِ خَمّارهٔ ما کو؟

آن زنده‌کُنِ این در و دیوارِ بَدَن کو؟ | آن رونَقِ سَقْف و دَر و دَرْسارهٔ [1] ما کو؟
لَوّامه و اَمّاره [2] به جَنگ اند ، شب و روز | جنگْ‌اَفکَنِ لَوّامه و اَمّارهٔ ما کو؟
ما مُشتِ گِلی ، در کفِ قُدرت، مُتِقَلِّب | از غفلَتِ خود گفته ، که : گِلْ‌کارهٔ ما کو؟
شَمسُ اَلحق تبریز، کجا رفت و کجائی است؟ | وَنْدَر پِیِ او ، آن دلِ آوارهٔ ما کو؟

﴿۴۰۷﴾

آن کونِ خَر ، کَزْ حاسِدی ، یکسر بُوَد، تَشویشِ او | صد کیرِ خر در کونِ او ، صد سگْ رید ، در ریشِ او
خَرْ صیدِ آهو کِی کُند؟ خَر بویِ نافه کِی کَشَد؟ | یا بولِ خَر را بو کُند، یا گُه بُوَد تَفتیشِ او
صد جویِ آب اَنْدَر رَوَد ، آن ماده‌خَر بُولی کُند | جو را زبان نَبْوَد ولی ، واجِب بُوَد تعْطیشِ [3] او
خَر تنگ دارد زین دَغَل، بشنو زحق: بَلْ هُمْ اَضَلّ [4] | ای چون مُخَنَّث غَنْجِ [5] او، چون قَحْبِگانْ تشویشِ او
خامُش کُنم تا حَق کُند ، او را، سِیَه‌رویِ اَبَد | من دست در ساقی زَنَم، چون مَستَم از تجْمیشِ [6] او

﴿۴۰۸﴾

آن وَعده که کرده‌ای مرا کو؟ | این جا مَنَم و تو وانَما کو؟
با جُمله پَلاسْ خوش نباشد | آن عَهدِ پَلاس را وَفا کو؟
لب‌بَسته چو بوبَکرِ رَبابی | آن داد و گُشاد و آن عَطا کو؟
ای وَعدهٔ تو چو صُبحِ صادق | آن شمع و چراغ و آن ضیا کو؟
تا چند زِ ناسِزا و دُشنام؟ | آن دِلْداریّ و آن سِزا کو؟
خیزید به سویِ من کَشیدش | ای طایفه ، یاریِ شما کو؟

---

۱ – پرده

۲ – انسان دارای دو بُعدِ حیوانی و الهی‌ست که بُعدِ حیوانی آن نَفْسِ اَمّاره و بُعدِ الهی آن دارای مراتبی از جمله "نَفْسِ لَوّامه"میباشد که در قرآن کریم به عنوان نفْس سرزنش کننده قلمداد و به آن قسم خورده شده.

۳ – تشنه شدن

۴ – اشاره به آیه ۱۷۹ سوره مبارکه اعراف دارد که خداوند در خصوص کافران و بدکاران میفرماید که : "آنها مانند چهار پایانند ، بلکه گمراه تر" .

۵ – ناز و عشوه و غمزه.

۶ – بازی کردن ، مُغازله و مُلاعبه.

ای سنگ‌دلانْ! جواب گویید کآنْ کانِ عَقیق و کیمیا کو؟
یا سِحْر نمود و چَشمِ ما بَست آن ساحِر و آن گِره‌گُشا کو؟
یا پَر بِگُشاد و در هوا رفت ای مُرغِ ضَمیر و آن هوا کو؟
وَاللهْ که نرفت و رفتنی نیست مائیم زِ خویش رفته ما کو؟
ما کو به همان طَرَف که انداخت ای در کَفِ صُنْعِ ما چو ماکو
هین مَشکِ سُخَنْ مبُر، به جو رو می‌خوانَدَت آبْ : کآن سَقا کو؟
شمس است که آشکار و پنهان این لحظه صَفیِ[1] با صفا کو

﴿۴۰۹﴾

آینهٔ جان شُده ، چهرهٔ تابانِ تو هر دو یکی بوده‌ایم ، جانِ من و جانِ تو!
ماهِ تمامِ دُرُست، خانهٔ دلْ آنِ توست عقلْ که او خواجه بود، بَنده و دَربانِ تو
روحْ زِ روزِ اَلَست ، بود زِ رویِ تو مَست چند که از آب و گِلْ ، بود پَریشانِ تو
گِل چو به پَستی نشَست، آبْ کُنون روشن است رفت کُنون از میانْ ، آنِ من و آنِ تو
قیصرِ رومی کُنون ، زَنگیِکان را شِکَست تا به اَبَد چیره باد ، دولتِ خندانِ تو
ای رُخِ تو هَمچو ماه! ناله کُنم گاهْ‌گاه زآنکه مرا شُد حِجاب، عشقِ سُخَن‌دانِ تو
این دَمْ گَردَم خموش، گرچه دلم پُر زِ جوش باز چو آیَم به جوش ، گویم : احسانِ تو
تا که طبیعت به زَرْق[2] ، حیله گری میکند ترکَش گفتم ز خشـــم ، منتظرِ شأنِ تو

﴿۴۱۰﴾

اَبْنـــــاءَ رَبیعِنـــــا تَعالوا وَرْدُ یَقـــــولُ لاتُبالواْ
وَاَلْعِشْقُ یُصیحُکُمْ جِهارًا اَلْخُلْدُ لَکُمْ فَلا تَزالواْ
وَاَلْحُسْنُ عَلَی‌اَلْبَها تَجَلّیٰ وَاَلسُّکْرُ حَواهُ واَلْکَمالُ
مَنّ کانَ مُخَرَّسًا جَمادًا اَلْیَــوْمَ تَکَلَّمـوا وَ قالـــواْ
مَنْ کانَ مُبَلَّسًا قَنُوطًا ذابَوا وَتَضاحَکوا وَنالواْ
مَنْ بَعْدُ فَاِنْ تَرَوْا غَضُوبًا ماذا غَضَبٌ فَذا دَلالُ

---

۱ – دوستِ مخلص ، برگزیده و خالص.

۲ – مکر و حیله

﴿۴۱۱﴾

از حَلاوت‌ها که هست، از خشم و از دُشنام او / می‌ستیزَم هر شبی، با چَشمِ خون‌آشامِ او
دام‌هایِ عشقِ او گر پَرّ و بالَم بُگْسَلَد / طوطیِ جانْ نَگْسَلَد، از شِکَّر و بادامِ او
چند پُرسی مَر مرا، از وحشت و شب‌هایِ هجْر؟ / شبْ کجا مانَد؟ بگو: در دولتِ ایّامِ او
خونِ ما را رنگِ خون و فِعْلِ مِیْ آمد از آنْک / خون‌ها مِیْ می‌شود، چون می‌رَوَد در جامِ او
وَعده‌هایِ خامِ او، در مَغزِ جانْ جوشان شُده / عاشقانِ پُخته بین از وَعده‌هایِ خامِ او
خُسروانْ بر تَختِ دُولت بین، که حَسرت می‌خورند / در لِقایِ عاشقانِ، کُشتهٔ بَدنامِ او
آن سگانِ کویِ او، شاهانِ شیران گشته‌اند / کآنچُنان آهویِ فِتْنه، دیده شُد بر بامِ او
اَللهْ اَللهْ تو مَپُرس از با خودانْ، اوصافِ می / تو بِبین در چَشمِ مَستانْ، لُطف‌هایِ عامِ او
دست بر رَگ‌هایِ مَستان نِهْ دِلا، تا پِی بَری / از دَهانْ‌آلودگان، زآن بادهٔ خودکامِ او
شَمسِ تبریزی که نامَشْ، سَرْدرِ آفاقْ شد / پا مَنِه تو، سَر بِنِه، بر جایگاهِ گامِ او

﴿۴۱۲﴾

از رویِ تو چون کرد صبا، طُرّه به یک سو / فریاد برآوَرَد، شبِ غالیه[1] گیسو
از زلفِ سیاهِ تو، مگر شد گِرهی باز / کَز مُشک برآوَرْد فلک، تعبیه هر سو؟
از شرمِ خطِ غالیه، تأثیرِ تو مانْده‌ست / در وادیِ غم، با جگرِ سوخته آهو
چون او صدفِ دیده گهربارِ تو دارد / هنگامِ سخنْ عَرضه مکن رشتهٔ لُؤلُؤ
با لاله‌ستان کرده به خود، رویِ تو انکار / در خواب کُنی نرگسِ خونخوارهٔ جادو
ای زلفِ شبِ تیره، رخِ روزْنمایت / چون عَنبر و کافور، به هم ساخته هردو
آخِر دلِ مجروحِ مرا، چند برآری / زنجیر کشان، تا به سرِ طاقِ دو اَبرو؟
گفتی که به زر، کارِ تو روزی سَره گردد / آری همه امیدِ من این‌است، ولی کو؟
گردونِ ستمکارِ جفاپیشه، نمانَد / تا از تو شود، کارِ یکی دل‌شده، نیکو
بَستم دَرِ اندیشه، که چیزی نَگُشاید / زین خانهٔ شِش‌گوشهٔ ویرانهٔ نُه‌تو
آن بِهْ که نَهم رویْ به درگاه، ز هر سو / کز بهرِ شرف، عرش کَشد آینهٔ او
شمس الحق تبریز، دلم بُرد و نهان شد / باشد که ببینم، دگـــر آن، عارضِ دلجو

۱ – خوش بو

﴿ ۴۱۳ ﴾

ازین پَستی به سویِ آسْمان شُو
رَوانَت شاد بادا! خوشْ رَوان شُو

زِ شهرِ پُرْتَب و لَرزه ، بِجَستی
به شادی ، ساکِنِ دارُ‌ٱلْأَمان شو

اگر شُد نَقْشِ تَن، نَقّاش را باش
وَگَر ویران شُد این تَن ، جُمله جان شو

وَگَر رویْ از اَجَل شُد ، زَعفَرانی
مُقیمِ لالەزار و اَرْغوان شو

وَگَر دَرهایِ خانه ، بر تو بَسْتند
بیا از راهِ بام و نَردبان شو

وَگَر تنها شُدی از یار و اَصْحاب
به یاریِّ خدا ، صاحِبقِران شو

وَگَر از آب و از نانْ دور ماندی
چو نان شُو ، قوتِ جانهایِ چُنان شو

چو شمس‌الدین تبریزی به صورت
به معنی ، کاشفِ آن غیبْ دان شو

﴿ ۴۱۴ ﴾

اگر بِگذشتْ روزْ ای جان ! به شب ، مهمانِ مَستان شو
بَرِ خویشان و بی‌خویشان ، شبی تا روز ، مهمان شو

مَرُو ای یوسُفِ خوبان! زِ پیشِ چَشمِ یعقوبان
شبِ قَدْری کُن این شب را، چراغِ بیتِ اَحْزان شو

اگر دوریمْ رَحمَت شُو، وَگَر عوریمْ خِلْعَت شو
وَگَر ضَعْفیم صِحَّت شو، وَگَر دَردیمْ دَرمان شو

اگر کُفْریمْ ، ایمان شو، وَگَر جُرمیمْ ، غُفران شو
وَگَر عوریمْ اِحْسان شو، بهشتی باش و رِضوان شو

برایِ پاسبانی را، بِکوب آن طَبْلِ جانی را
برایِ دیوْ رانی را، شهاب‌اندازِ شیطان شو

تو بَحْریّ و جهانْ ماهی، بگاهی چیست و بیگاهی؟
حَیاتِ ماهیان خواهی، بَرْ ایشان آبِ حَیوان شو

شبِ تیره چه خوش باشد! که مَهْ مهمانِ ما باشد
برایِ شب‌رُوان اِی جانْ بَرآ، چونْ ماه و تابان شو

خَمُش کُن ای دلِ مُضْطَر ، مگو دیگر زِ خیر و شَر
چو میداند نهان ها را ، دَهان بَربَند و پنهان شو

﴿ ۴۱۵ ﴾

اگر، نه عاشقِ اویَم ، چه می‌پویَم به کویِ او؟!
وَگَر، نه تشنهٔ اویَم ، چه می‌جویَم به جویِ او؟!

بَرین مَجنون چه می‌بَندم؟ مگر بر خویشْ می‌خَندم
که او زَنجیر نَپْذیرد، مگر زنجیرِ مویِ او

بِبَر عقلَم، بِبَر هوشَم ، که چون پَنبه‌ست در گوشَم
چو گوشَم رَست ازین پنبه ، دَرآیَد های و هویِ او

هَمی گوید دلِ زارم ، که : با خود عَهدها دارم
نیآشامَم شرابِ خوش، مگر خونِ عَدویِ او

دِلَم را می‌کُند پُرخون، سَرَم را پُر میْ و اَفْیون
دلِ من شُد تَغارِ او ، سَرِ من شُد کَدویِ او

چه باشد ماه یا زُهره ، چو او بُگْشود آن چهره؟
چه دارد قَند یا حَلْوا ، زِ شیرینیِّ خویِ او؟

مرا گوید: چرا زاری ، زِ ذوقِ آن شِکَر، باری؟
مرا گوید: چرا زَردی ، زِ لالەسْتانِ رویِ او؟

مرا هر دَم بَرانگیزی ، به سویِ شَمسِ تبریزی
بگو در گوشِ من ای دل: چه می‌تازی به سویِ او؟!

﴿۴۱۶﴾

اَلا یا ساقِیا ! اِنّي لَظَمْآنٌ وَ مُشتاقواْ   اَدِرْ کَاْسًا ولا تُنْکِرْ فَاِنّ ٱلقَوْمَ قَدْ ذاقواْ
اِذا ما شِئْتَ اَسْراریِ اَدْرِ کَاْسًا مِنَ ٱلّنارِ   فَاَسْکِرني وَ سائِلْنيِ اِلیٰ مَنْ اَنْتَ مُشْتاقواْ
اَضاءَ ٱلْعِشْقُ مِصباحًا، فَصارَ ٱللَّیْلُ اِصباحًا   وَ مِنْ اَنْوارِهِ ٱنْشَقَّتْ عَلَی ٱلْاَحْجارِ اَحْداقواْ
فَداءُ ٱلْعِشْقُ اَدْوائيِ، وَ مُرُّ ٱلْعِشْقِ حَلْوائيِ   وَ اِنّيِ بَیْنَ عُشّاقٍ اَسوقُ حَیْثُ ما ساقواْ
خُذِ ٱلدُّنْیا وَ خَلّینا فَدُنیا ٱلْعِشْقِ تَکْفینا   لَنا فيِ ٱلْعِشْقِ جَنّاتٌ وَ بُلْدانٌ وَ اَسْواقواْ
وَ اَرْواحٌ تُلاقینا وَ اَرْواحٌ سَواقینا   وَ خَمْرٌ فیهِ مِدْرارٌ وَ کَأسُ ٱلْعِشْقِ رَقْراقواْ

﴿۴۱۷﴾

اَلْیُوْمَ مِنَ ٱلوَصْلِ نَسیمٌ وَ سُعُودواْ   اَلْیَوْمُ اَرَی ٱلْحِبَّ عَلَی ٱلْعَهْدِ فَعُودُواْ
رَفته‌ست رَقیب و بَرِ آن یار نبود او   بی‌زَحمَتِ دُشمن، دَمِ عُشّاق شُنود او
یا قَلْبُ اَبَشِّرْکَ بِوَصْلٍ وَرَحیقٌ   ما فاتَکَ مِنْ دَهْرِکَ ٱلْیَوْمَ یَعُودواْ
شُکر است، عَدو رفته و ما هَمدَمِ جامیم   ما سُرخ و سپید از طَرَب و کور و کَبود او
یا حِبُّ حَنانَیْکَ تَجَلَّیْتَ بِوَصْلِ   اَلرُّوحُ فِدا رُوحِکَ بِٱلرُّوحِ تَجُودواْ
ما را که برایِ دلِ حُسّادْ جَفا گفت   امروز چو خَلْوَت شُد، ما را بِسُتود او
هٰذا قَمَرٌ قَد غَلَبَ ٱلشَّمْسَ بِنُورٍ   مِنْ طالِعِه ٱلْیَوْمَ عَلَی ٱلشَّمْسِ یَسُودواْ
امروز نِقاب از رُخِ خود ماه بَرانداخت   بر طَلْعَتِ خورشید و مَهْ و زُهره فُزود او
ما اَکْثَرَ ما قَدْ خَفَضَ ٱلْعَیْشَ بِهَجْرٍ   لِلْعَیْشِ مِنَ ٱلْیَوْمَ نُهوضٌ وَ صُعودواْ
پیوسته زِ خورشید سِتانَد مَهِ نو نور   این مَهْ که به خورشید دَهَد نور، چه بود او؟
یا قَلْبُ تَمَتَّعْ وَطِبِ ٱلْآنَ شَکُورًا   اَلْحِبُّ شَفیقٌ لَکَ وَٱللهُ وَدُودواْ
این دَمْ سِپَهِ عشق چه خوش دست گُشادند!   چون یک گِرِه از طُرّهٔ پُربَند گشود او
اَلْحِبُّ اِلَی ٱلْمَجْلِسِ وَٱللهِ سَقانا   وَٱلسُّکْرُ مِنَ ٱلْقَهْوَةِ کَٱلدَّهْرِ وَلُودواْ
آن غَم که زِ عُشّاق بَسی گَرد بَرآوَرْد   بیرون زِ دَر است این دَم و از بامْ فرود او
اَلْیَوْمَ مِنَ ٱلْعَیْش لِقاءٌ و شِفاءٌ   اَلْیَوْمَ مِنَ ٱلسُّکْرِ رُکُوعٌ وَ سُجُودواْ
آن ساغَرِ لاغَرشُده را دارویِ دل دِهْ   دیر است که مَحْروم شُد از ذوقِ وجود او
یا قَوْمِ اِلَی ٱلْعِشْقِ اَنیبُوا وَ اَجیبُوا   لَمّا کَتَبَ ٱللّٰهُ عَلَی ٱلْعِشْقِ خُلُودواْ
امروز صَلا می‌زَنَد این خُفته‌دلان را   آن عشقِ سَماوی که نَخُفت و نَغُنود او
اَلْعِشْقُ مِنَ ٱلْکَوْنِ حَیاتٌ وَ لُبابٌ   وَٱلْعَیْشُ سِوَی ٱلْعِشْقِ قُشُورٌ وَ جُلُودواْ

هر دوست که از عشق به دنیات گَشانَد　　خودْ دشمنِ تو اوست، یَقین دان و حسود او
لا تَنْطِقْ فِیِ‌ٱلْعِشْقِ وَ یَکْفیکَ اَنینٌ　　فَٱلْمَخْلَصُ لِلْعاشِقِ صَبْرٌ وَ جُحُودواْ
بَس کُن تو، مگو هیچ، که تا اشک بگوید　　دلْ خود چو بِسوزَد بِدَهَد بویْ چو عود او

﴿ ۴۱۸ ﴾

اُمْسي وَ اُصْبِحُ بِٱلْجَوىٰ اَتعذَّبواْ　　قَلْبي عَلَى نارِٱلْهَوىٰ يَتَقَلَّبواْ
اِنْ كُنْتَ تَهْجُرُني تُهَذِّبُني بِهِ　　اَنْتَ النُّهىٰ وَ بِلاکَ لا اَتَهَذَّبواْ
ما بالُ قَلْبِکَ قَدْ قَسا فَالِىٰ مَتىٰ　　اَبْکي وَ مِمّا قَدْ جَرىٰ اَتَعَتَّبواْ
مِمَا اُحِبُّ بِاَنْ اَقْوْلَ فَدَيْتُكُمْ　　اَحْيىٰ بِكُمْ وَ قَتِيلَكُمْ اَتَلَقَّبواْ
وَاَسَرْتُمُ بِٱلصَّبْرِ لي مُتَسَلِّيًا　　ما هٰكَذي عِشْقي بِهِ لاتَحْسَبواْ
ما عِشْتُ في هذَاٱلْفِراقِ سُوَيْعَةً　　لَوْ لا لِقاؤُکَ کُلَّ يَوْمٍ اَرْقَبواْ
إِنّي اَتُوبُ مُناجِيًا وَ مُنادِيًا　　فَاَنَاٱلْمُسيءُ بِسَيِّدي وَٱلْمُذْنِبواْ
تَبْريزُ جَلَّ بِشَمْسِ دينِ سَيِّدي　　اَبْکي دَمًا مِمّا جَنَيْتُ وَ اَشْرَبواْ

﴿ ۴۱۹ ﴾

ای صبا ! رازی که داری ، در سَرِ یاری بگو　　ور نگویی با کَسی ، از عاشقانْ باری بگو
قصّه کُن در گوشِ ما ، گر دیگران نامَحرمند　　با دلِ پُر خونِ ما ، پیغامِ دلداری بگو
آن مَسیحِ حُسْن را ، دانی که می‌دانم کجاست　　با کَسی کز عشقِ او ، بستهٔست زُنّاری بگو
بانگْ بَرزَنْ عاشقی را ، کاو به گُل مشغول شد　　گو که: شَرمت باد زآن رُخ، تَرکِ گُلزاری بگو
ای صبا خوش آمدی ، چون بازگردی سویِ دوست　　جانِ منْ دزدیده اَندرْ گوشِ عَیّاری بگو
سوسنی با صد زبانْ ، گَر حالِ من با او بِگُفت　　تو چو نرگسْ بی‌زبانْ ، از چَشمْ اسراری بگو
با چنان غیرت ،که جان دارد ، بگفتم پیشِ خلق　　شمس تبریزی بگویم ؟ گفت: هانْ آری ، بگو
بس کنم اسرارِ جان ، در گوشِ خود گویم نهان　　تا بگوید شاهِ جان ، اسرارْ بازاری بگو

﴿ ۴۲۰ ﴾

ای برادر ! عاشقی را دَرد باید ، دَرد کو؟　　صابریّ و صادقی را، مَرد باید ، مَرد کو؟
چند ازین ذکرِ فسُرده؟ چند ازین فکرِ زَمَن؟　　نَعْره‌هایِ آتشین و چهره‌هایِ زَرد کو؟
کیمیا و زَر نمی‌جویَم ، مِسِ قابل کجاست؟　　گَرم‌رُو را ، خود کِه یابد نیم‌گرمی ، سرد کو؟

﴿ ۴۲۱ ﴾

ای بِکَرده رَخْتِ عُشّاقان گِرُو!　　خون مَریز این عاشقان را و مَرُو

بر سَرِ رَهْ تو زِ خونْ ، آثار بین — هر طَرَف تو نَعْره‌ای خونین شِنو
گفتم این دل را که : چوگانَش بِبین — گَر یکی گویْ ای، دَرآن چوگان بدو
گفت دل: کَانْدَر خَمِ چوگانِ او — کُهنه گشتم صد هزاران بار و نُو
کِی نَهان گردد زِ چوگانْ گویِ دل؟ — کَانْدَرآن صَحرا ، نَه چاه است و نَه گَو[1]
گُربهٔ جان ، عَطْسهٔ شیرِ اَزَل — شیر لَرزد ، چون کُند آن گُربه ، مُو
زَرِّ کانِ شَمسِ تبریزی‌ست این — صاف باشد ، گَر بِجویی جو به جو

﴿۴۲۲﴾

ای بِمُرده هر چه جان ، در پایِ او! — هر چه گوهر ، غَرقه در دریایِ او!
آتشِ عشقَشْ خدایی می‌کند — ای خدا ! هیهایِ او ، هیهایِ او
جِبْرئیل و صد چو او ، گَر سَر کَشَد — از سُجودِ دَرگَهَش، ای وایِ او
چون مِثالی بَرنویسَد ، در فِراق — خون بِبارَد از خَمِ طُغرایِ او
هر کِه مانَد زین قیامَتْ بی‌خَبَر — تا قیامَت وایِ او، ای وایِ او
هر کِه ناگَهْ از چُنان مَهْ ، دور مانْد — ای خدایا ! چون بُوَد شب‌هایِ او؟
در نِظارهٔ عاشقان بودیم ، دوش — بر شُمارِ ریگْ ، در صَحرایِ او
خیمه در خیمه ، طَنابْ اَنْدَر طناب — پیشِ شاهِ عشق و لشگرهایِ او
خیمهٔ جان را سُتون از نورِ پاک — نورِ پاک از تابشِ سیمایِ او
آب و آتشْ یک شُده ، زِامْروزِ او — روز و شب مَحْو است ، در فردایِ او
عشقْ شیر و عاشقانْ ، اَطْفالِ شیر — در میانِ پَنجــــهٔ صد تایِ او
طِفْلِ شیر از زَخْمِ شیر ، ایمِن بُوَد — بر سَرِ پِسْــــتانِ شیراَفْزایِ او
در کدامین پَرده پنهان بود عشق؟ — کَس نداند ، کَس نبیند جایِ او
عشقْ ، چون خورشیدْ ، ناگَهْ سَر کُند — بَرشود تا آسْمانْ ، غوغایِ او
عشقِ شمس الّدینِ تبریزی خوشست — ای دگر عشقِ همه ، لا لایِ او!

﴿۴۲۳﴾

ای تُرکِ ماه‌چهره ! که هر وقتْ صُبحْ تو — آیی به حُجرهٔ من و گویی که : گَلْ[2] مَرُو

---

۱ – گود و گودی

۲ – بیا (ترکی)

تو ماهِ تُرکی و من اگر تُرک نیستم / دانم من این قَدَر ، که به تُرکی‌ست آبْ : سو
آبِ حَیاتِ تو گَر ازین بَنده تیره شُد / تَرکی بکُن به کُشتَنَم ، ای تُرکِ تُندخو
رِزقِ مرا فَراخی ، ازآن چَشمِ تَنگِ توست / ای تو هزار دُولت و اِقْبالِ تو به تو
ای اَرْسِلان[1] ، قَلِج[2] مَکَش، از بَهرِ خونِ من / عشقت گرفت جُملهٔ اَجْزام ، مو به مو
زَخْمِ قَلِج مَبادا ، بَرْ عشقِ تو رَسَد / از بُخلِ جانْ ، نمی‌کُنم ای تُرک ، گفت و گو
بر ما فُسون بِخواند : گُکْجَک دیر قَشْلَرِن[3] / ای سُزدشِ نو سیرک، سُزدشِ قنی بجو[4]
نامِ تو تُرک گفتم ، از بَهرِ مَغلَطه / زیرا که عشق دارد ، صد حاسِد و عَدو
دِکْتُر[5] شنیدم از تو و خاموش مانده‌ام / غَمّازِ من بَس است ، دَرین عشق ، رنگ و بو

﴿۴۲۴﴾

ای تَن و جان بَندهٔ او ! بَندِ شِکَرْخندهٔ او / عقل و خِرَد خیرهٔ او ، دِلْ شِکَرْ آکَندهٔ او
چیست مُرادِ سَرِ ما؟ ساغَرِ مَردْاَفکَنِ او / چیست مُرادِ دلِ ما؟ دولتِ پایندهٔ او
چَرخِ مُعَلَّق چه بُوَد؟ کُهنه‌ترین خیمهٔ او / رُستَم و حَمزه کِه بُوَد؟ کُشته و اَفکَندهٔ او
چون سویِ مُردار رَوَد، زنده شود مُرده بِدو / چون سویِ دَرویش رَوَد، بَرق زَنَد ژِندهٔ او
هیچ نرفت و نَرَود ، از دلِ منْ صورتِ او / هیچ نبود و نَبُوَد ، همْ سَر و مانندهٔ او
مُلْکِ جهان چیست که تا ، او به جهان فَخْر کُند؟ / فَخْرْ جهان راست که او ، هست خداوندهٔ او
ای خُنُک آن دل که تویی ، غُصّه و اندیشهٔ او / ای خُنُک آن رَه که تویی ، باجْ سِتانَندهٔ او
عشق بُوَد دِلْبَرِ ما، نَقْش نباشد بَرِ ما / صورت و نَقْشی چه بُوَد ، با دلِ زایندهٔ او؟
گفت: بِرانَم پس ازین ، من مگسان را زِ شِکَر / خوش مگسی را که تویی ، مانع و رانندهٔ او
نَقْشِ فَلَک دُزد بُوَد، کیسه نِگَه‌دار ازو / دام بُوَد دانهٔ او، مُرده بُوَد زندهٔ او
بَس کُنْ اگرچه که سُخَن ، سَهْل نِمایَد همه را / در دو هزاران نَبُوَد ، یک کَسْ، دانندهٔ او
خامُش و این وصف مکن،تاکه دلش وصف کند / آنچه بیآید به صفت ، حاملِ دانندهٔ او

---

۱ – شیر
۲ – شمشیر (ترکی)
۳ – گُکْجَک دیر قَشْلَرِن = زیباست اَبروانَت (ترکی)
۴ – ای آنکه مصاحبِ تو کَم است ، مصاحب کجاست؟
۵ – آرام باش ، ساکت باش (ترکی)

﴿۴۲۵﴾

ای تو اَمان هر بَلا ! ما همه در اَمانِ تو — جانِ همه خوش است، در سایهٔ لُطفِ جانِ تو
شاهِ همه جهان تویی! اصلِ همه کَسان تویی — چونکه تو هستی آنِ ما ، نیست غَم از کَسانِ تو
ابرِ غمِ تو ای قَمَر ! آمد دوشْ بر جِگَر — گفت مرا زِ بام و دَر ، صد سَقَط از زبانِ تو
جُست دِلَم زِ قالِ او، رفت بَرِ خیالِ او — شاید ای نَباتْ‌خو، این همه در زمانِ تو؟
جانِ مرا در این جهان، آتشِ توست در دَهان — از هَوَسِ وصالِ تو، وَزْ طَلَبِ جهانِ تو
نیست مرا زِ جسم و جانْ ، در رَهِ عشقِ تو نشان — زآنکه نُغول[1] می‌رَوَم در طَلَبِ نشانِ تو
بَنده بِدید جوهرت، لَنگ شُده‌ست بر دَرَت — مانده‌ام ای جواهری، بر طَرَفِ دُکانِ تو
شاد شود دل و جِگَر، چون بِگُشایی آن کَمَر — بازگُشا تو خوش‌قَبا، آن کَمَر از میانِ تو
تا نَظَری به جان کُنی، جانِ مرا چو کان کُنی — در تبریز شَمسِ دین، نَقْد رَسَم به کانِ تو

﴿۴۲۶﴾

ای تو خَموشِ پُر سُخَن ! چیست خَبَر؟ بیا بگو — سورهٔ هَلْ اَتیٰ بِخوان ، نُکتهٔ لافَتیٰ[2] بگو
خیمهٔ جانْ بر اوجْ زن ، در دلِ بَحرْ موجْ زَن — مَشکِ وجودْ بَرْدَران، تَرکِ دو سه سَقا بگو
چون که زِ خود سَفَر کُنی، وَزْ دو جهان گُذَر کُنی — کیست کَزو حَذَر کنی؟ هیچ سُخَن مَخا بگو
از مِیِ لَعْلِ پُرگُهَر ، بی‌خَبَریّ و باخَبَر — در دلِ ما بِزَن شَرَر، بر سَرِ ما بَرآ بگو
ساقیِ چَرخْ در طَرَب ، مَجْلِسِ خاکْ خُشکْ‌لَب — زین دو بِزاده روز و شب ، چیست سَبَب؟ مرا بگو
ای دلِ چرخِ پُر سَمن ، باغ گُل است و یاسمن — بادِ خَزانْش در کمین ، چیستْ چنینْ چرا؟ بگو
بُخل و سَخا و خیر و شَر ، نیست جُدا زِ یکدِگَر — نیستْ یکی و نیستْ دو ، چیست یکی دو تا ؟ بگو
بُلبُلِ مَستْ تا به کِی ، ناله کُنی زِ ماهِ دِیْ؟ — ذِکرِ جَفا بَس است هِی، شُکر کُن از وَفا بگو
هیچ دَرین دو مرحله، شُکرِ تو نیست بی‌گِله — نَقْشِ فنا بِشو هِله ، زآینهٔ صَفا بگو
جُزوْ بِهِل ، ز کُل بگو ، خارْ بِهِل ، ز گُل بگو — دَرگُذَر از صفاتِ او، ذاتْ نِگَر، خدا بگو

---

۱ –دریا و چاهی را گویند که قعر آن بسیار ژرف و دور باشد.

۲ – اشاره به حدیث نبوی است که فرمود : "لا فتی الّا علی، لا سیف الّا ذوالفقار" (جوانی همچون علی و شمشیری همچون ذوالفقار نیست) و آوردن این حدیث شریف در کنار سورهٔ مبارکه هَل اَتیٰ که در شأن حضرت علی"ع" نازل شده ، بیانگر آن است که این غزل نیز هم همچون بسیاری دیگر ، خطاب به حضرت علی "ع" سروده شده.

﴿۴۲۷﴾

ای جَهانْ بَرهَم زده ، سودایِ تو سودایِ تو! / چاشْنیِ عُمرم از حَلْوایِ تو ، حَلْوایِ تو
دامَنِ گَردون پُر از دُرّ است و مروارید و لَعْل / تا بِریزَد جُمله را ، در پایِ تو در پایِ تو
جان‌هایِ عاشقانْ ، چون سیل‌ها غلتان شُده / می‌دَوانند جانِبِ دریایِ تو دریایِ تو
ای خُمارِ عاشقان از باده‌هایِ دوشِ تو / ویْ خَرابْ امروزم از فردایِ تو فردایِ تو
من نَظَر کردم به جانِ سادهٔ بی‌رنگِ خویش / زَرد دیدم نَقشَش از صَفرایِ تو صفرایِ تو
چون نَظَر کردم نِکو من ، در صَفایِ گوهَرَت / ماهْ ، رُخ بِنْمود ، از سیمایِ تو سیمایِ تو
ماه خواندم من تو را ، بَس جُرم دارم زین سُخَن / مَهْ که باشد ،کاو بُوَد هَمتایِ تو همتایِ تو؟
این چُنین گوید خداوند شَمسِ تبریزی به نام / ای همه شهرِ دِلَم ، غوغایِ تو غوغایِ تو

﴿۴۲۸﴾

ای خَرابْ اسرارمْ ، از اسرارِ تو، اسرارِ تو / نَقْش‌هایی دیدم از گُلْزارِ تو، گُلْزارِ تو
کُشتهٔ عشقِ توأَم، وَرْ زآنکه تو مُنْکِر شَوی / خَطّ‌هایی دارم از اِقْرارِ تو، اِقْرارِ تو
می‌گُدازم می‌گُدازمْ هر زمانْ ، همچون شِکَر / ای شِکَرها رُسته از گفتارِ تو، گفتارِ تو
شبْ همه خَلْقان بِخُفته، چَشمِ من بیدار و باز / هَمچو بَخت و طالِعِ بیدارِ تو، بیدارِ تو
چند گویی مَر مرا : کَژْ کار چون کاهِل شُدی؟ / راست گویم ای صَنَم : از کارِ تو، از کارِ تو
ای طَبیبِ عاشقان، این جُملهٔ بیماری‌اَم / هست زآن دو نرگسِ بیمارِ تو، بیمارِ تو
ای دَمِ هُشیاری‌اَم ، بی‌هوشِ هُشیاریِّ تو / ای دَمِ بی‌هوشی‌اَم ، هُشیارِ تو، هُشیارِ تو
چَشمه‌ها بر دل بِجوشَد ، هر دَم از دریایِ تو / چَشمِ دل پَرَّکْ‌زَنِ اَنْوارِ تو ، اَنْوارِ تو
شَمسِ تبریزی ، که عالَمْ ، اندکِ اندک بُوَد / از عَطا و بَخششِ بسیارِ تو ، بسیارِ تو

﴿۴۲۹﴾

ای دیده منْ ، جَمالِ خود ، اَنْدَر جَمالِ تو / آیینه گشته‌ام همه ، بَهرِ خیالِ تو
وین طُرفه‌تَر ، که چَشمْ نَخُسپَد زِ شوقِ تو / گرمابه رفته هر سَحَری ، از وصالِ تو
خاتونِ خاطرم ، که بِزایَد به هر دَمی / آبِسْتن است لیک ، ز نورِ جَلالِ تو
آبِسْتن است نُهْ مَهِه ، کِی باشدَش قرار؟ / او را خَبَر کجاست ، ز رنج و مَلالِ تو؟
ای عشقْ اگر بِجوشَد خونم ، به غیرِ تو / بادا به بی‌مُرادی ، خونَم حَلالِ تو
سَر تا قَدَم ، زِ عشقْ مرا شُد، زبانِ حال / اَفْغان به عَرش بُرده و پُرسان زِ حالِ تو
گَر از عَدَمْ هزار جهانْ نو شود دِگَر / بر صفحهٔ جَمالِ تو باشد ، چو خالِ تو

از بَس که غَرقه‌ام چو مگس ، در حَلاوتَت پَروا نباشَدَم به نَظَر ، در خِصالِ تو
در پیشِ شَمسْ ، خُسروِ تبریز ، ای فَلَک! می‌باش در سُجود، که این شُد کَمالِ تو

﴿ ۴۳۰ ﴾

ای رونَقِ نوبهـــار ! بَرگو وِیْ شادیِ لاله‌زار ! بَرگو
بی‌غُصّهٔ مِیْفُروش، مِیْ نوش بی‌زَحْمَتِ شاخِ خار ، بَرگو
ای بُلبُل و ای هزار دَستان[1] بَرگو صِفَتِ بهار ، بَرگو
ای حَلقه به گوش و عاشقِ گُل گوش و پَسِ سَرْ مَخار بَرگو
شَرحِ قَدِ سَرو و چهرهٔ گُل بر عَرعَر و بر چَنار بَرگو
چون رفت خَزان و رو نَهان کرد بر سَروْ رُو آشکار بَرگو
گَر پُرسَنْدَت که جانِ رَز چیست؟ بر بَرگْ نَظَر مَدار بَرگو
صد شیر و هزار گونه خرگوش خواهی که کُنی شکار بَرگو
خواهی که شود قَبولْ عُذرَت زاشْکوفهٔ خوش‌عِذار بَرگو
خواهی که بَری قَرارِ مَستان زآن نرگسِ پُرخُمار بَرگو
امروز سَرِ شراب داریم ساقی شُو و بر نَهار بَرگو
مَستی آمد ، مَلولی اَت رفت صد بار، هـــزار بار بَرگو
ای جامِ شرابْدار ، بَرگَرد وِیْ چَنگِ لَطیفْتار بَرگو
از بَهرِ ثَواب و رَحمَتِ حَق ای عارفِ حَق‌گُزار بَرگو
ما مُنتظِرِ توایم، بِشْتاب بی‌زَحمَتِ انتـــظار بَرگو
تَشْنیع[2] مَزَن که ، صِلِه‌ای نیست نَک آوَرْدمْ نِثـــار بَرگو
شمس الحق دین ، ز رمزِ معنی سر دفترِ این شــعار برگو

﴿ ۴۳۱ ﴾

ای زِ رویَت تافته ، در هر زمانی نورِ نو وِی زِ نورَت نَقْش بَسته ، هر زمانی حورِ نو
کَژْ نشین و راست بِشْنو، عقل مانَد یا خِرَد ساقی‌یی چون تو و، هر دَم بادهٔ منصورِ نو؟
کِه تواند شیشه‌ای را زآتشی بَرداشتن؟ یا مِیِ کُهنه ، کِه داند ساختن زَانْگورِ نو؟

---

۱ – هزار دَستان = بلبل

۲ – سرزنش کردن ، سخنِ زشت گفتن

می‌چَشان و می‌کَشانْ روشنْ‌دلان را جوقْ جوقْ تازه می‌کُن این جهانِ کُهنه را از شورِ نو
عشقِ عِشرَت‌پیشه‌ای که دولَتت پاینده باد روزْ روزت عیدِ تازه، هر شَبانگَهْ سورِ نو

﴿۴۳۲﴾

ای سَرِ مَردانْ ! بَرگو بَرگو وِیْ شَهِ مِیْدانْ[۱] ! بَرگو بَرگو
ای مَهِ باقی! وِیْ شَهِ ساقی جانِ سُخَن‌دان ، بَرگو بَرگو
قبلهٔ جمعی، شُعلهٔ شمعی قصّهٔ ایشـــانْ ، بَرگو بَرگو
ای همه دَستان ! ساقیِ مَستان رازِ گُلِسْتانْ ، بَرگو بَرگو
هم همه دانی، هم همه جانی خواجهٔ دیوانْ ، بَرگو بَرگو
آبِ حَیاتی، شاخِ نَباتی نُکتهٔ جانانْ ، بَرگو بَرگو
غَم نَپَذیری، خشم نگیری ای دلِ شادانْ ، بَرگو بَرگو
خُسروِ شیرین[۲]، بِنْشین، بِنْشین راهِ سِپاهانْ[۳] ، بَرگو بَرگو
دلْ بِشِکَفتی[۴] ، خیلی و گفتی بازْ دو چندانْ ، بَرگو بَرگو
آن مِیِ صافی، جامِ گزافی دَردِهْ و خندانْ ، بَرگو بَرگو
یارِ ربابی، هر چه که یابی حُرمَتِ ایمانْ ، بَرگو بَرگو
نِیِ بِستیزی، نِیِ بِگُریزی بی‌سَر و پایانْ ، بَرگو بَرگو
شمسِ حقایق ، مفخرِ تبریز ای شَهِ سلطانْ ! بَرگو بَرگو

﴿۴۳۳﴾

ای شده غَرّه در جهان ! دور مشو ، دور مشو یار و نگار دَر بَرَت ، دور مشو ، دور مشو

---

۱ – در این غزل نیز مقصود از سَرِ مردان و شَهِ میدان و باقی صفاتی که بیان شده ، وجود مبارک حضرت علی "ع" میباشد چرا که جناب مولانا در دیگر غزل ها ، بارها و بارها مقصود خود از شَهِ ساقی و شَهِ میدان و سرور مردان را به صراحت و به همین صورت بیان فرموده است .

۲ – نام لحنی از سی لحنِ باربد که او این لحن را به خواست و تمایل شیرین ساخته تا ساختن باغی را که خسرو پرویز به شیرین وعده داده و فراموش کرده بود ، با خواندن این آهنگ ، به یاد خسرو آوَرْد که بعدها به خسرو شیرین معروف گشت .

۳ – مقصود دستگاه سپاهان یا اصفهان در موسیقی ایرانی است .

۴ – شکافتی

خَلق منم خانه منم ، دام منم دانه منم ... عاقل و دیوانه منم ، دور مشو دور مشو
کعبهٔ اسرار منم ، جُبّه و دستار منم ... راهبِ زُنّار منم ، دور مشو دور مشو
میر منم، پیر منم ، بسته به زنجیر منم ... صاحبِ تدبیر منم ، دور مشو دور مشو
شاد منم، داد منم ، بنده و آزاد منم ... اندُهِ دلْشاد منم ، دور مشو دور مشو
شام منم، روز منم ، عشقِ جگر سوز منم ... شمعِ دلْ افروز منم ، دور مشو دور مشو
روضه منم، حور منم ، نار منم، نور منم ... جَنّتِ مَعمور منم ، دور مشو دور مشو
قالْ منم، حال منم ، دال منم، ذال منم ... مُخبرِ احوال منم ، دور مشو دور مشو
راحْ منم، رَوْحْ منم ، مُغلَق[1] و مفتوح[2] منم ... مَطْلَع[3] و مُصبَحْ[4] منم ، دور مشو دور مشو
قیر منم، شیر منم ، رونقِ تَبْشیر[5] منم ... مَهدِ تباشیر[6] منم ، دور مشو دور مشو
یار منم، غار منم ، دلبر و دلدار منم ... غنچه منم خار منم ، دور مشو دور مشو
نفخْ منم، صور منم ، قُرب منم دور منم ... واصل و مَهجور منم ، دور مشو دور مشو
فصل منم، وصل منم ، فرع منم اصل منم ... عقل منم، نَقل منم ، دور مشو دور مشو
نام منم، بام منم ، صبح منم، شام منم ... حاصلِ ایّام منم ، دور مشو دور مشو
روز منم، روزه منم ، آب منم، کوزه منم ... صاحبِ دریوزه منم ، دور مشو دور مشو
گنج منم، رنج منم ، چارْ منم، پنج منم ... روز و شبآهنگ منم ، دور مشو دور مشو
شمس منم، ماه منم ، حاجبِ درگاه منم ... بیخور و بی‌خواب منم ، دور مشو دور مشو
شیخ منم، شاب[7] منم ، ابر منم، آب منم ... غافل و آگاه منم ، دور مشو دور مشو
شمسِ شِکَرریز منم ، مفخرِ تبریز منم ... خنجرِ خونریز منم ، دور مشو دور مشو

---

۱ – بسته شده
۲ – باز شده
۳ – محل طلوع و جای برآمدن آفتاب
۴ – بامداد ، جای بامدادی ، وقت طلوع فجر
۵ –خبری که در آن شادمانی باشد ، گِل رختشوران ، گچ .
۶ – مایعی سفید رنگ که از میان نی هندی یا بامبو بیرون میآید .
۷ – جوان

﴿۴۳۴﴾

ای شَعْشَعهٔ نورِ فَلَقْ ! در قُبّهٔ مینایِ تو   پیمانهٔ خونِ شَفَقْ ، پَنگانِ[1] خونْپیمایِ تو
ای مِیل‌ها در مِیل ها ! وِی سِیل‌ها در سِیل ها   رَقصان و غَلْطان آمده، تا ساحلِ دریایِ تو
با رفْعَت و آهنگِ مَهْ، مَهْ را فُتَد از سَرْ کُلَه   چون ماهرو بالا کُند ، تا بِنْگَرَد بالایِ تو
در هر صَبوحی بُلبُلان، اَفْغانکُنان چون بی‌دلان   بر پَرده‌هایِ واصِلان، در روضهٔ خَضْرایِ تو
ای جان‌ها دیدارجو، دل‌ها همه دِلْدار جو   ای بَرگُشاده چارْجو در باغِ با پَهنایِ تو
یک جو رَوانْ ماءِ مَعین، یک جویِ دیگر اَنْگَبین   یک جویْ شیرِ تازه بین، یک جو مِیِ حَمْرایِ تو
تو مُهلَتَم کِی می‌دهی؟ مِیْ بر سَرِ مِیْ می‌دهی   کو سَرْ که تا شرحی کُنم، از سَردِهِ صَهْبایِ تو؟
من خود کِه باشم آسْمان ؟ در دُورِ این رَطْلِ گِران   یک دَم نمی‌یابد اَمان، از عشق و اِسْتِسْقایِ تو
ای ماهِ سیمین منْطَقه، با عشقْ داری سابقه   وِیْ آسْمانْ کز عاشقی ، پیداست در سیمایِ تو
عشقی که آمد جُفتِ دل، شُد بَس مَلول از گفتِ دل   ای دلْ خَمُشْ تا کِی بُوَد، این جَهْد و اِسْتِقْصای[2] تو؟
دل گفت: من نایِ وِیَم، نالان زِ دَم‌های وِیَم   گفتم که : نالان شو کُنون، جانْ بَندهٔ سودایِ تو
اِنّا فَتَحْنا بابَکُـــــم لا تَهْجُروا اَصْحابَکُم   حَمْداً لِعِشْقٍ شامِلٍ، بِگْرفته سَر تا پایِ تو

﴿۴۳۵﴾

ای شِکَران ! ای شِکَران ! کانِ شِکَر دارم ازو   پَندْ پَذیرنده نِیَم ، شور و شَرَر دارم ازو
خانهٔ شادی‌ست دِلَم، غُصّه ندارم ، چه کُنم؟   هر چه به عالَم تُرُشی، دورم و بیزارم ازو
کِی هِلَدم با خود ، کِی؟ مِیْ دَهَدم بر سَرِ مِیْ   گُل دَهَدم در مَهِ دِیْ ، بُلبُلِ گُلْزارم ازو
من خوش و تو نیم‌خوشی ، جَهْد بِکُن تا بِچَشی   تا قَدَحی مِیْ بِکَشی، زآنکه گرفتارم ازو

﴿۴۳۶﴾

ای صیدِ رُخِ تو ! شیر و آهو   پنهان زِ کجا شود ، چُنان رو؟
چندان که تَوانی‌اَشْ ، تو می‌پوش   می‌بَند نِقابِ تویْ بَر تو
در رُوزَنِ سینه‌ها ، بِتابید   خورشید زِ مَطْلَعِ ترازو
اَنْدَر عَدَم و وجود ، اَفکَند   صد غُلغُله عشقْ ، که: تَعالوا

---

۱ – فنجان مِسی که تَهِ آن سوراخی دارد و دهقانان برای تقسیم آب ، زمان پُر شدن آنرا مقیاس قرار میدهند.

۲ – کوشش

ای قَندِ دو لَعْلِ تو ، خِرَد سوز — وِیْ تیرِ دو چَشمِ تو، جِگَرْجو
سیِ بیتِ دِگَر بِخواستْ گفتن — مَستیِشْ کَشید گوشْ ازآن سو
سیِ بیتْ فُروختم ، به یک بیت — بیتی که گُشاده شُد دَرآن کو

﴾۴۳۷﴿

ای عارفِ خوش‌کَلام! بَرگو — ای فَخْرِ همه کِرام! بَرگو
هر مُمْتَحَنی زِ دست رفته — بر دست گرفت جام ، بَرگو
قائم شو و مات کُن خِرَد را — وَزْ بـــادهٔ بـا قَـــوام، بَرگو
تا روحْ شَویم ، جُمله مِیْ دِهْ — تا خواجه شود غُلام ، بَرگو
قانِع نَشَوم ، به نورِ روزَن — بِشْکاف حِجابِ بام ، بَرگو
بِپْذیر مُدامِ خوش ، زِ ساقی — چون مَست شدی مُدام ، بَرگو
آن چون زَرِ پُخته را ، تو بِسْتان — زآن سوختگانِ خام ، بَرگو
مُبدَل[1] شُد و خوش ، حُطامِ[2] دنیا — چون رَستی ازین حُطام، بَرگو
لب بَستمْ ، ای بُتِ شِکَرْلب — بی‌واسطه و پیـــــام ، بَرگو

﴾۴۳۸﴿

ای عاشقان ! ای عاشقان ! آن کَس که بیند رویِ او — شوریده گردد عقلِ او، آشفته گردد خویِ او
معشوق را جویان شود، دُکّانِ او ویران شود — بر رو و سَر پویان شود، چون آبْ اَنْدَر جویِ او
هم خویش را بیگانه کن ، هم خانه را ویرانه کن — گر طالبِ حق گشته‌ای ، بر بویِ او بر بویِ او
در عشقِ جانانْ جان بِده، بی عشقْ نگشاید گره — زیرا درین دامِ فَرّه[3] ، من گشته ام هَمْ خویِ او
در عشقْ چون مَجنون شود، سَرگَشته چون گَردون شود — آن کاو چُنین رَنْجور شُد، نایافت شُد دارویِ او
جانِ مَلَک سَجده کُند ، آن را که حَق را خاک شُد — تُرکِ فَلَک چاکر شود ، آن را که شُد هِندویِ او
عشقشْ دلِ پُردَرد را ، بر کَف نَهَد، بو می‌کُند — چون خوش نباشد آن دلی ، کاو گشت دَسْتَنْبویِ[4] او؟
منْ خسته گفتم وایِ دلْ،خامُشْ ازین سودایِ دل — سودی ندارد ، هایِ من ، خود بشنود دلْ هویِ او

---

۱ – تبدیل و تغییر داده شده ، دیگر گون

۲ – ریزه و شکستهٔ چیزی ، کنایه از مال دنیا

۳ – شکوه و عظمت

۴ – گلوله ای که از اقسام عطریات ساخته و پیوسته در دست بگیرند و بو کنند.

بَس سینه‌ها را خَستْ او، بَس خواب‌ها را بَستْ او / بَسته‌ست دستِ جادوان، آن غَمْزهٔ جادویِ او
شاهانْ همه مِسکینِ او، خوبانْ قُراضه‌چینِ او / شیرانْ زده دُم بر زمین، پیشِ سگانِ کویِ او
بِنْگَر یکی بر آسْمان، بر قَلْعهٔ روحانیان / چندین چراغ و مَشْعَله ، بَر بُرج و بَر بارویِ او
شُد قَلْعه‌دارَشْ عقلِ کُل، آن شاهِ بی‌طَبْل و دُهُل / بر قَلْعه آن کَس بَر رَوَد ، کاو را نَمانَد اویِ او
ای ماه ! رویَش دیده‌ای، خوبی از او دُزدیده‌ای / ای شب! تو زُلْفَش دیده‌ای، نی نی و نی ، یک مویِ او
این شب سِیَه‌پوش است ازآن، کَزْ تَعزیه دارد نشان / چون بیوهٔ جامه سِیَه، در خاکْ رفته شویِ او
شبْ فِعْل و دَستان می‌کُند ، او عیشْ پنهان میکُند / بی چَشمْ بیند چَشمِ او، کَزْ می‌نَهَد ابرویِ او
ای شب ! من این نوحه‌گَری، از تو ندارم باوَری / چون پیشِ چوگانِ قَدَر ، هستی دَوان چون گویِ او
آن کَس که این چوگان خورَد، گویِ سعادتْ او بَرَد / بی‌پا و بی‌سَر می‌دَوَد، چون دلْ به گِردِ کویِ او
ای رویِ ما چون زَعفَران! از عشقِ لاله‌سْتانِ او / ای دلْ فرورفته به غم! چون شانه در گیسویِ او
مَر عشق را خود پُشت کو؟ سَر تا به سَر رویْ است او / این پُشت و رو ، این سو بُوَد، جُز رو نباشد سویِ او
او هست از صورت بَری، کارش همه صورتگَری / ای دل! زِ صورت نَگْذری، زیرا نه‌ای یکْتویِ او
داند دلِ هر پاکْ‌دل، آوازِ دلْ ، زِآوازِ گِل / غُرّیدنِ شیر است این، در صورتِ آهویِ او
بافیدهٔ دستِ اَحَد ، پیدا بُوَد ، پیدا بُوَد / از صَنْعَتِ جولاهه‌ای[1] ، وَزْ دستْ وَزْ ماکویِ او
ای جان‌ها ماکویِ او! وِیْ قبلهٔ ما کویِ او / فَرّاشِ این کو آسْمان، وین خاکْ کَدبانویِ او
سوزانْ دِلَم از رَشکِ او، گشته دو چَشْمَمْ مَشکِ او / کِیْ زِ آبِ چَشمْ او، تَر شود این بَحْر، تا زانویِ او؟
این عشق شُد مهمانِ من، زَخْمی بِزَد بر جانِ من / صد رَحمَت و صد آفرین، بر دست و بر بازویِ او
من دست و پا انداختم، وَزْ جُست و جو پَرداختم / ای بُرده جُست و جویِ منْ ، در پیشِ جُست و جویِ او
من چند گفتم: هایِ دل ، خاموش از این سودایِ دل / سودَش ندارد ،هایِ من، چون بِشْنَوَد دلْ ، هویِ او
ای شمس تبریزی بِده ، وصلت به ما، مِنَّت مَنِه / هر جسم را من جان کُنم ، هر ساعتی از بویِ او

﴿۴۳۹﴾

ای عشق ! تو موزون‌تَری یا باغ و سیبِسْتان تو؟ / چَرخی بِزَن ای ماهِ تو ! جانْ‌بَخشِ مُشتاقانِ تو
تَلْخی زِ تو شیرین شود ، کُفر و ضَلالَتْ دین شود / خار و خَسَکْ ، نسرین شود، صد جانْ فِدایِ جانِ تو
در آسْمان ، دَرها نَهی ، در آدمی ، پَرها نَهی / صد شور در سَرها نَهی ، ای‌خَلْقْ سَرگَردانِ تو
عشقا !چه شیرینْ‌خوسْتی!عشقا !چه گُلْگونْ‌روسْتی! / عشقا! چه عِشرَت دوستی! ای‌شادیِ اَقْرانِ تو

---

۱ – نَسّاج و بافنده

ای بر شقایقْ رنگِ تو! جُمله حَقایِقْ دَنگِ تو / هر ذَرّه را آهنگِ تو، در مَطْمَعِ اِحْسانِ تو
بی تو همه بازارها ، پَژمُرده اَنْدَر کارها / باغ و رَز و گُلْزارها ، مُسْتَسْقیِ بارانِ تو
رَقص از تو آموزد شَجَر، پا با تو کوبَد شاخِ تَر / مَستی کُند بَرگ و ثَمَر، بر چَشمهٔ حَیوانِ تو
گَر باغ خواهد اَرْمغانْ ، از نوبَهارِ بی‌خَزان / تا بَرفَشاند بَرگِ خود ، بر بادِ گُل اَفْشانِ تو
از اَخْتَرانِ آسْمان، از ثابِت و از سایِره / عار آید آن اِسْتاره را ، کاو تافت بر کیوانِ تو
ای خوش مُنادی‌هایِ تو، در باغِ شادی‌هایِ تو / بر جایِ نانْ ، شادی خورَد ، جانی که شُد مهمانِ تو
من آزمودم مُدّتی ، بی تو ندارم لَذَّتی / کِیْ عُمر را لَذَّت بُوَد ، بی‌مِلْحِ[1] بی‌پایانِ تو؟
رفتم سَفَر ، بازآمدم ، زآخِر به آغاز آمدم / در خواب دید ، این پیلِ جانْ ، صَحرایِ هِنْدُستانِ تو
صَحرایِ هِنْدُستانِ تو، میدانِ سَرمَستانِ تو / بِکْرانْ آبِسْتانِ تو ، از لَذَّتِ دَستانِ تو
سودم نشُد تَدبیرَها، بگسست دلْ زنجیرها / آوَرْد جان را کَش‌کَشان ،تا پیشِ شادُروانِ[2] تو
آنجا نبینم مارِدی[3]، آنجا نبینم بارِدی[4] / هر دَم حَیاتی وارِدی ، از بخششِ اَرْزانِ تو
ای کوه از حِلْمَت خجِل، وَزْ حِلْمِ تو گُستاخْ دل / تا دَرْجَهَد دیوانه ای ، گُستاخْ در ایوانِ تو
از بس که بُگْشادی تو دَر ، در آهن و کوه و حَجَر / چون مور شُد دلْ رخْنه‌جو ، در طَشت و در پَنگانِ تو
گَر تا قیامَت بِشْمُرَم، در شرحِ رویَت قاصرم / پیموده کِی تانَد شُدن ، زُاسْکُره ای[5] ، عُمّانِ تو؟

﴿۴۴۰﴾

ای غذایِ جانِ مَستَمْ ، نامِ تو! / چَشم و عَقلَم ، روشن از اَیّامِ تو
شش جهَت از رویِ من شُد، هَمچو زَر / تا بِدیـــــدم سیمِ هفت‌اَندامِ تو
گفته بودی: کَزْ توأَم بِگْرفت دل / من نخواهم در جهان ، جُز کامِ تو
مُنتَظِر بِنْشَسته‌ام ، تا دَررَسَد / از پِیِ جان خواستنْ ، پیغامِ تو

﴿۴۴۱﴾

ای کرده چهرهٔ تو، چو گُلْنار ، شَرمِ تو! / پَرهیزِ من زِ چیست ؟ زِ تو یار؟ شَرمِ تو

---

۱ – مِلْح = نمک
۲ – پرده بزرگی که در برابر بارگاه شاهان میکشیدند.
۳ – مارِد = خاکستر
۴ – بارِد = سرد
۵ – اُسْکُره = جامِ آبخوری ، کاسهٔ سفالی ، بشقاب.

گُلْشَن زِ رنگِ رویِ تو، صد رنگ ریخته‌ست — چون گُل چرا دَمید، زِ رُخسارْ شَرمِ تو
من صد هزار خِرقهٔ رسوا بِدوختَم — کآن جُمله را بِسوخت به یک بارْ شَرمِ تو
صافیِّ شَرمِ توست نَهان، در حِجابِ غیب — دُردی بِریخت بر رُخِ گُلْزارْ شَرمِ تو
آن دل که سنگ بود، زِ شَرمِ تو آب ریخت — یارَبّ چه کرد در دلِ هُشیارْ شَرمِ تو!
خون گشت نامِ کوه، که نامش شُدست لَعْل — چون دَرفُتاد در کُه و کُهْسارْ شَرمِ تو
صد خرقهٔ کبودْ، بِدَرَّدْ، چو منْ فلک — گر بر رَوَد به گنبدِ دَوّارْ شرمِ تو
مخدومْ شمس دین، که به تبریزِ جان رسید — ذوقِ شرابِ عزّتِ اَبرارْ[1] شرمِ تو

﴿۴۴۲﴾

ای مطربِ خوشْ قاقا! تو قیِ قیِ و من قوقو — تو دَقْ دَق و منْ حَقْ حق، تو هیِ هیِ و من هو هو
تا صبح برآرَد سر، تو کَر کَر و من فَر فَر — تو دَم دَم و من دُم دُم، تو سَگْ سَگ و من لولو[2]
ای شاخِ درختِ گُل، ای ناطقِ امرِ قُل — تو کبکْ‌صفتْ بوبو، من فاخته‌وَشْ کوکو
بر ریشِ جهان می‌خند، دلْ در کَسِ دیگر بَند — این جمله جهان یک سو، ما و شَهِ ما، یک سو
فی قُربِکَ میقـــاتاً، مِن عِندکَ کاساناً — ما نَحنُ شَرَبنـــاها، ما قالَکَ لاتَسقواْ
انّی فَتَحَتْ فاهـــا، مِما کَسَبَتْ عِلما — سُبحانَکَ اَن تُبدو، اَن تُبدوا و اِن تُخفواْ
تو خفته بُدی جانا، من بودم سرگردان — تا روزْ دُهُل می‌زد، این شاه بر این بارو
ما لَیسَ بِهِ عِلــمٍ، مِن کَلِمَــةٍ قیلٍ[3] — ما قالَ لَنا هــذا، بُرْهانَکَ، قُلْ هاتواْ[4]
چون مست شوم بی‌خود، در هر سحَری گویم: — ما کانَ و لا کانَ، یا مَنْ هُــوَ، اِلّا هو
دانی که بَرَد جان را؟ یا تیرِ کِه جان بخشد؟ — آن‌کَس که بُوَد در دلْ، آن خود که بُوَد، او او
چون دیدهٔ وحدت بین، از ذات برآرَد سر — چه این دَم و چه آن دَم، چه این سو و چه آن سو
چه صادق و چه مُنکر، چه مُقبل و چه مُدْبر — چه ناطق و چه صامت، چه کوسه و چه ریشو
باز آمد باز آمد، آن دلبـــر زیبا رخ — تا فتنه در اندازد، زن را بِبَرَد از شو

---

۱ – نیکان

۲ – گونه ای سگِ کوچکِ درازْ پشم

۳ – چیزی که گوینده اش دانا به آن نیست.

۴ – اشاره به آیه ۱۱۱ سوره بقره دارد که به کافران خطاب میشود :"اگر راست میگویید، برهانتان را بیاورید".

یا روحْ صفت، مپدَم ، یا قلبْ صفت، مپدان   یا چشمْ صفت، می‌بین ، یا نطقْ صفت، مپگو
ناطق مشو از دین ، صامت مشو از گفتن   وَاللهُ یُحاسِبکُم ، اَن تُبدواْ اَوْ تُخْفواْ [1]
چون دخترِ بی رغبت ، چون شوهرِ بی آلت   بر این زن و بر آن زن ، بر این شو و بر آن شو
چون دبدبهٔ وحدت ، از چرخْ برآرَد سَر   چه این دَم و چه آن دَم ، چه این سو و چه آن سو
چه صادق و چه منکر ، چه مُقبِل و چه مُدْبِر [2]   چه جاری و چه ساکن ، چه کوسه و چه ریشو
سِرِّ سخن وحدت ، اکنون که تو را گفتم   آشفته مشو جانا ، همچون زن و همچون شو
مائیم ز خود رَسته ، در عشقِ تو دل‌بسته   هم دستِ تو در گردن ، هم مُهرِ تو در بازو
شمس الحق تبریزی ، از وحدتِ خونریزی   مِن سَیفِکَ لاتَحْزَن ، مِنْ حَربِکَ لاتَشْکواْ [3]

﴿۴۴۳﴾

ای همه سَرگَشتگانْ ، مهمانِ تو!   آفتاب از آسْمانْ ، پُرسانِ تو
چَشمِ بَد از رویِ خوبَت دور باد   ای هزاران جانْ فدایِ جانِ تو
چون فدا گَردند، جاویدان شوند   زآنکه اِکْسیر است جان را کانِ تو
گاو، بُزغاله، بَره ، گَردونِ چَرخ   باد ای ماهِ بُتان ، قُربانِ تو
زآن که قُربان‌ها همه باقی شوند   در هوایِ عیدِ بی‌پایانِ تو
در سَرایِ عِصْمَتِ یزدان تویی   بَخت و دولت ، روز و شبْ دَربانِ تو
ای خدا! این باغ را سَرسَبز دار   در بَهارستانِ بی‌نُقصانِ تو
تا مَلائک، میوه از وِیْ می‌کَشَند   می‌چَرَند از نَخْل و سیبِسْتانِ تو
این شِکَرخانه ، همیشه باز باد   پُر نَبات و شِکَّرِ پنهانِ تو
آبِ این جو ، ای خدا ، تیره مَباد   تا به هر سو می‌رَوَد ، زِاحْسانِ تو
این دُعا را یارَبّ ! آمینْ هم تو کُن   ای دُعا، آنِ تو ، آمین، آنِ تو
چَنگ و قانونِ جهان را، تارهاست   نالهٔ هر تار ، در فَرمانِ تو
من بِخُفتم ، تو مرا اَنگیختی   تا چو گویْ‌ام ، در خَمِ چوگانِ تو؟
وَرْنه خاکی از کجا، عشق از کجا؟   گَر نبودی جَذبه‌هایِ جانِ تو

---

۱ – خداوند شما را محاسبه میکند ، چه آشکار کنید ، چه پنهان کنید .

۲ –بخت برگشته ، بدبخت .

۳ – از شمشیرِ تو غم ندارم و از جنگِ تو شکایت ندارم .

خاکِ خُشکی، مَست شُد، تَر می‌زِیَد
آنِ توست این، آنِ توست این، آنِ تو

دیْ مرا پُرسید لُطفَش: کیستی؟
گفتم: ای جان، گُربه در اَنبانِ تو

گفت: ای گُربه، بِشارت مَر تو را
که تو را شیری کُند ، سُلطانِ تو

من خَمُش کردم، تواَم نَگْذاشتی
هَمچو چَنگم ، سُخرهٔ اَفْغانِ تو

﴿۴۴۴﴾

ای یارِ قَلَنْدرْوَش ، دِلْتَنگ چرایی تو؟
از جُغد چه اندیشی؟ چون جانِ هُمایی تو

بِخْرام چُنین نازان، در حَلقهٔ جانْبازان
ای رفته بُرون از جا ، آخِر به کجایی تو؟

داده‌ست زِ کانِ تو ، لَعْلِ تو نشانی‌ها
آن گوهرِ جانی را، آخر نَنِمایی تو؟

بَس خوب و لَطیفی تو، بَس چُست و ظَریفی تو
بَس ماه‌ْلِقایی تو، آخِر چه بَلایی تو؟

ای از فَر و زیبایی ، وَزْ خوبی و رَعنایی
جانْ حَلقه به گوشِ تو، در حَلقه نیآیی تو؟

ای بَنده قَمَر پیشَت، جانْ بَسته کمَر پیشَت
از بَهرِ گُشادِ ما ، در بَندِ قَبایی تو

از دل چو بِبُردی غَم ، دل گشت چو جامِ جَم
وین جام شود تابان ، ای جانْ! چو بَرآیی تو

هر روز بَرآیی تو، با زیب و فَر آیی تو
در مَجْلِسِ سَرمَستان، با شور و شَر آیی تو

شَمسُ ٱلْحَقِ تبریزی، ای مایهٔ بینایی
نادیده مَکُن ما را ، چون دیدهٔ مایی تو

﴿۴۴۵﴾

این تَرکِ ماجرا ، زِ دو حِکْمَتْ بُرون نَبو
یا کینه را نَهُفتن ، یا عَفو و حُسنِ خو

یا آن که ماجَرا نکُنی ، بَهرِ فُرصتی
یا بَرکَنی زِ خویشْ ، تو آن کینِ تو به تو

از یارِ بَد چه رنجی؟ از نَقصِ خود بِرَنْج
کآنْ خَصمْ عکسِ توست، مَپندارِشان دو تو

از کِبْر و بُخْلِ غیرْ مَرَنج و زِ خویشْ رَنج
زیرا که از دِیْ آمد ، اَفسُردگیِّ جو

زَافسُردگیِّ غیر نَرَنْجید ، گرمِ عشق
کَانْدَر تَموزْ مَردمِ تشنه‌ست ، بَرف‌ْجو

آن خشمِ اَنبیا، مَثَلِ خشمِ مادر است
خشمی‌ست پُر زِ حِلْم، پِیِ طِفْلِ خوب‌رو

خشمی‌ست هَمچو خاک و یکی خاک بَر دَهَد
نسرین و سوسن و گُلِ صدبرگِ مُشک‌بو

خاکی دِگَر بُوَد ، که همه خارْ بَر دَهَد
هر چند هر دو خاک ، یکی رنگ بُد ، عَمو

در گورْ مـارْ نیست ، تو پُر مـارْ سَلّـه‌یی[1]
چون هست این خِصالِ بَدَت ، یک به یک عَدو

۱ – سبدی که مارگیران ، مار در آن کنند.

در نُطْفه می‌نِگَر که به یک‌رنگ و یک‌فَن است — زَنگیّ و هِنْدو است و قُریشیّ با عُلو[1]
اَعْراض و جسم ، جُمله همه خاک‌هاستْ بَس — در مَرتَبه نِگَر، که سُفول[2] آمد و سُمو[3]
چون کاسهٔ گدایانْ ، هر ذَرّه بر رَهَش — آن را کُند پُر از زَر و دَر دیگری تَسو[4]
از نیکْ بَد بِزایَد، چون گَبْرْ زِ اَهْلِ دین — وَزْ بَدْ نِکو بِزایَد ، از صانعیّ هو
گویی: فُسوس باشد ، کَزْ منِ فُسوسْ‌خوار — صَرفه بَرَد نَه خودْ من ، صَرفه بَرَم ازو
این مایه می‌ندانی، کاین سودِ هر دو کَوْن — اَنْدَر سَخاوت است ، نه در کسبِ سو به سو
خود را و دوستان را ، ایثار بَخش از آنْک — بالا رُو[5] است حِرصِ تو، بی‌پایْ چون کَدو
در جودْ کُن لِجاجْ ، نه اَنْدَر مِکاسْ[6] ، بُخْل — چون کَفِّ شَمسِ دین ، که به تبریز کرد طو[7]

﴿۴۴۶﴾

باده چو هست ای صَنَم! باز بگیر و نه مگو — عَرضه بکُن دو دستْ تهی ، پُرکُن زود ، آن سَبو
ای طَرَبونِ غَم‌شِکَن، سنگ بَرین سَبو مَزَن — از دَرِ حَق به یک سَبو ، کم نشده‌ست آبِ جو
زآن قَدَحی که ساحِرانْ ، جان به فدا شُدند ازآن — چون کَفِ موسیِ نَبی ، بَزم نَهاد و کردْ طو
فاش بیا و فاش دِهْ، بادهٔ عشقْ ، فاشْ بِهْ — عید شُده‌ست و عام را ، گَر رمضانْ‌ست ، باشْ گو
ز غَمْ سپیدْ ، ماخ[8] را، رَقص دَرآر ، شاخ را — وآن کَرَمِ فَراخ را ، بازگُشایْ ، تو به تو
مُهره که دَرْرُبوده‌ای، بر کَفِ دست نِهْ ، دَمی — وآن گِرُوی که بُرده‌ای، بارِ دُوُم زِ ما مَجو
مُرده به مرگْ یارْ من ، زنده شُده زِ یارْ من — چند خَزیده در کَفَن ، زنده ازآن مَسیحْ‌خو
مُنْکِرِ حَشْر و روزِ دین، ژاژْ مَخا ، بیا بِبین — رُسته چو سُبزه از زمین، سَروْقَدانِ باغِ هو
خامُش کرده جُملگان، ناطِقِ غیبْ ، بی‌زبان — خُطبه بِخوانده بر جهان، بی‌نَغَمات و گفت و گو

---

۱ – علو = عالی مقام
۲ – پایین مرتبه
۳ – بلند مرتبه
۴ – حِصّه کوچکی از چیزی
۵ – بالا رَوَنده
۶ – بخیلی کردن در بیع
۷ – طو ، طویْ = ضیافت ، جشن ، عروسی
۸ – ماخ = سیم و زرِ ناسَره ، آدمِ پَست و خسیس.

﴿۴۴۷﴾

بازْ چو هُدْهُدان زنم ، هر طَرَفی: بَپو بَپو / باز چو کُنگُران[1] زنم ، بر سَرِ قصرِ شاه : غو[2]

باز به جُست و جو شدم ، شرق و به غرب می‌رَوَم / در هوسِ رُخ خوشش ، شهر به شهر و کو به کو

جَهد کنم بَسی صَنم ، رخ ننماید او کنون / کُشتهٔ عشق او منم ، در غمِ او شده دو تو

آه ز دَردِ عاشقان ، عرش به فرش می‌زند / ساقیِ ما چو مست شد ، باده دهد سَبو سَبو

ایله که عنقه یلمدی ، کار قضایِ آسمان / در غم او شده دو تو ، فاخته‌سان زنم کوکو

چون‌که نگارْ مست شد ، از میِ صاف ذُولِمِنَن / او بِکُنَد بیانِ من ، من بِکُنم رو به رو

جان و دلم به عشقِ او ، در تک و تاب آمده / می‌دَوَد او به عشقِ او ، هم‌چو که ذرّه، کو به کو

مطربِ ما ، تو ساز زن، چنگْ و دفْ و دُوتار را / تو بزنی: طَقواْ طَقواْ ، من بِکُنم : حَقو حَقو

عاشقِ روی شمسِ دین ، گشت دلم به غایتی / کاین تبریزِ چونْ جِنان ، شد به مثالِ رویِ او

﴿۴۴۸﴾

باز رسید کاروان ، بَقَرْبَقو ، بَقوبَقو / راست همی رَوَد رَوان ، بَقَرْبَقو ، بَقوبَقو

باز دلم حزین شده ، از هوسش غمین شده / از دل و جان و دین شده ، بَقَربَقو ، بَقوبَقو

تُرک در آید از دَرَم ، گوید : هِیْ تو کیمْسَن[3] / سَن کِمیِ چَغِر مِسَن[4] ، بَقَربَقو ، بَقوبَقو

گوید : من درم بکن ، کنکله بارچلر وی کن / من نه درم که اوویه ، بَقَربَقو ، بَقوبَقو

سر راین روچَک ، شَرقَکَ عِندَ غَرَبَک / قَلبکَ اَلْفَ صُوتَک ، بَقَربقو ، بَقوبَقو

اورد بوین چو من در آن ، پُر پیسَه ز شهره خون[5] / بانگ زنم چو ارغنون ، بَقَربَقو ، بَقوبَقو

تَقْ تَقِ تَقْ ، تَقْ تَقِ تاق ، تقوتقو تقوتقو / حاصلِ عُمر این بود ، بَقَربَقو ، بَقوبقو

پیرِ کِلیسیا منم ، جمله من آفریده ام / گر تو ازین غلط شَوی ، بَقَربَقو ، بَقوبَقو

آنچه به کُفرِ تو رَوَد ، هر بَقَقی و بَقْ بَقی / بر همگان زنم بَقو ، بَقَربَقو ، بَقوبَقو

گر چه یکیم ، گو هزار ، نَردْ بِباز یا خُمار / مهره کَفَش، منْ منم ، بَقَربَقو ، بَقوبَقو

---

۱ – کُنگُر = جغد ، بوم

۲ – بانگ و فریاد و آواز بلند

۳ – تو کیستی (ترکی)

۴ – تو چه کسی را صدا کرده‌ای؟

۵ – ابیات ۴ تا ۶ به صورتی که در نسخه‌ها بود، نوشته شده است.

شاه چه است و میر چه ؟ این همه دار و گیر چه؟ — بر همگان بُرو بزن ، بَقَربَقو ، بَقوبَقو
زَر چو بشنوی کنون ، باز رسانی اِرجعون — نزدِ من است چون فسون ، بَقَربَقو ، بَقوبَقو
شاه من است شمس دین ، بر دلِ من ز دستِ بخت — فاش بگفتم این سخن: بَقَربَقو ، بَقوبَقو

﴿۴۴۹﴾

بازم صَنَما ! چه می‌فریبی تو؟ — بازم به دَغا ، چه می‌فریبی تو؟
هر لحظه بِخوانی‌ام کَریمانه — ای دوستْ مرا چه می‌فریبی تو؟
عُمری تو و عُمرْ را وفا نبْوَد — ما را به وَفا چه می‌فریبی تو؟
دل سیر نمی‌شود به جَیحون‌ها — ما را به سَقا چه می‌فریبی تو؟
تاریک شُده‌ست چَشمْ بی‌ماهَت — ما را به عَصا چه می‌فریبی تو؟
ای دوستْ دُعا ، وظیفهٔ بَنده‌ست — ما را به دُعا چه می‌فریبی تو؟
آن را که مِثالِ اَمنْ دادی دیِ — با خوف و رَجا چه می‌فریبی تو؟
گفتی: به قَضایِ حَق رضا باید — ما را به قَضا چه می‌فریبی تو؟
چون نیست دَواپَذیر این دَردَم — ما را به دَوا چه می‌فریبی تو؟
تنها خوردن ، چو پیشه کردی خوش — ما را به صَلا چه می‌فریبی تو؟
چون چَنگِ نشاطِ ما شِکَستی خُرد — ما را به سه‌تا[1] چه می‌فریبی تو؟
ما را بی‌ما چه می‌نَوازی تو؟ — ما را با ما چه می‌فریبی تو؟
ای بسته‌کَمَر به پیشِ تو جانم — ما را به قَبا چه می‌فریبی تو؟
خاموش، که غیرِ تو نمی‌خواهیم — ما را به عَطا چه می‌فریبی تو؟

﴿۴۵۰﴾

بر عاشقان فریضه بُوَد ، جست و جویِ او — بر روی و سَرْ ، چو سیلْ ، روان‌است جویِ او
خودْ اوست همچو طالب و ما همچو سایه‌ها — این گفت و گویِ ما ، همگی گفت و گویِ او
گاهی به جویِ دوست ، چو آبِ روانِ خوشیم — گاهی چو آب ، حَبْس شده در سَبویِ او
گه چون هویجِ دیگ ، بجوشیم و او به فکر — کَفلیز می‌زند ، که چنین است خویِ او
در گوشِ ما نهاده دهان ، او به دَمدَمه — تا جانِ ما بگیرد ، یک‌باره بویِ او
چون جانِ جانِ وی آمد ، از جان گُزیر نیست — من در جهان ندیدم ، یک جانْ عَدویِ او

---

۱ – سه تار

بُگدازَدَت زِ نار و چو مویَت کُنَد ضعیف — نَدْهی به هر دو کَوْن ، یکی تارِ مویِ او
با دوستِ ما نشسته ، که ای دوست ، دوستْ کو؟ — کوکو همی‌زنیم ، ز مستی به کویِ او
تصویرهایِ ناخوش و اندیشهٔ رَکیک — از طَبعْ سُست باشد و نَبودْ به سویِ او
خاموش باش تا صفتِ خویش ، خود کُند — بی هایْ هایِ سَر شنو ، هایْ هویِ او

﴿۴۵۱﴾

بُردْ سَمندِ اَبْلَقو[1] ، رایَتِ شمسِ اَشْرَقو — ماه بِزَد به مُنْطَقو[2] ، بَقَرْ بَقو ، بَقوبَقو
کاسْت ظُلامِ غم مرا ، عفو بِزد قَلمْ مرا — چون بگذشت دَمْ مرا ، بقرْ بقو ، بقوبقو
آیَةِ لَئِن[3]، خوانده‌ام ، دل به مراد، رانده‌ام — اَمنْ به دل، نشانده‌ام ، بقربقو بقوبقو
بر تو چو حقْ عیان شود ، سِرِّ نهان بیان شود — جان و دِلَت روان شود ، بقربقو بقوبقو
کعبه و قبلهٔ صفا ، بر تو بیان کند وفا — چون بِرَوی تو با صفا ، بقربقو بقوبقو
چونکه شدی تو پستِ او ، نیست شدی ز هستِ او — باده خوری ز دستِ او ، بقربقو بقوبقو
طالبِ روضهٔ ابد ، گفتْ ز قُرب ، نیستْ رو — هرکه گرفت ، مست شد ، بقربقو بقوبقو
آیَتِ انورِ فَلَک ، عرضه همی‌دهد مَلَک — کای به تو گشته یک به یک ، بقربقو بقوبقو
عقلْ چشید جام را ، عشقْ بباخت نام را — مرغ گُسست دام را ، بقربقو بقوبقو
هرکه نگشت مستِ او ، دل نَبَرد ز دستِ او — نیست شده ز هستِ او ، بقربقو بقوبقو
طائفِ[4] کعبهٔ دلم ، تا به درِ تو مُقبلم — حَل شَوَد از تو مشکلم ، بقربقو بقوبقو
مست ز جام وَحدتم ، نیست ز جامِ کثرتم — راه نمود قُــــربتم ، بقربقو بقوبقو
من که بیآمدم ز حدّ ، در برِ پنجِ[5] نیک و بد — چند زَنَم درین سَدَد[6] ، بقربقو بقوبقو
در تبریزْ شمسِ دین ، آمد و گفت : بعد ازین — باز بگو به آن و این : بقربقو بقوبقو

---

۱ – سمند ابلق = اسب دو رنگ

۲ – مُنَطَّق = کوه بلندی که ابر در نیمه اش بمانَد و به قُلهٔ آن نرسد.

۳ – اشاره به آیه ۷ سوره مبارکه ابراهیم دارد که فرموده: "... لَئِن شَکَرْتُمْ لأَزِیدَنَّکُمْ..." ، یعنی: "چنانکه شُکر کنید، (نعمتهایتان را) بیشتر خواهیم کرد".

۴ – طواف کننده

۵ – پنجه

۶ – درستی و راستی

﴿۴۵۲﴾

بَرید مژده ، که آمد مرحبا او — به هر مستی ، هزاران کیمیا او
به نقشِ خویش ، بی‌اقلام[۱] و لَنگر — مُخَلَّد شهریار و پیشوا او
به رفعتْ فوقِ همّت‌هایِ عالی — گذشته از حَد و اندر عُلا او
همه صف‌ها گرفته ، رحمتِ او — به پیش مقتدایان ، مقتدا او
درآموزید جانِ خاکیان را — به دریایِ معانی ، آشنا او
هزاران اژدها ، بر راهِ سالک — هلاکِ اژدها را ، اژدها او
هزاران دفترِ حکمت شکسته — چو کرده نیم روزی ، ماجرا او
نگارنده دل و جان ، در خلا[۲] او — برآرنده طریقت ، بر مَلا او
علاجِ رنج‌هایِ گشته ناسور — نوایِ روح‌هایِ بینوا او
ز جورِ شمسِ دین یابد خلاصی — هر آن جانی که گشته مبتلا او
دلِ چون کاهِ منْ ، تبریز از آن رفت — که هست از خاصیت ، چون کَهرُبا او

﴿۴۵۳﴾

بِنِشَسته به گوشه‌ای ، دو سه مَستِ تَرانه‌گو — زِ دل و جانْ لطیف‌تَر ، شُده مهمانْ عِنْدَهُ[۳]
زِ طَرَب چون حَشَر شود ، سَرِشان مَست‌تَر شود — فُتَد از جنگ و عَربَده ، سَرِ مَستانْ میانِ کو
زِ اشاراتِ روحِشان، زِ صَباح و صَبوحِشان — عَسَل و مِیْ رَوان شود ، به چپ و راست ، جویْ جو
نَفَسی‌شان مُعانقه ، نَفَسی‌شان مُعاشقه — نَفَسی سَجدهٔ طَرَب، نَفَسی جنگ و گفت و گو
نَفَسی یارِ قَندْلب ، شِکَرینِ شِکَرْنَسَب — به چُنین حالِ بُوٱلْعَجَب ، تو ازیشان اَدَب مَجو
به خدا ، خوبْ ساقی‌یی، که وَفادار و باقی‌یی — به حَلیمی گناه جو ، به طبیعتْ نَشاط‌خو
قَدَحی دو زِ دست خود ، بِدِه ای جانْ به مَستِ خود — هله تا رازِ آسْمان ، شِنَوی جُمله مو به مو
تو بَراو ریز جامِ مِیْ، که حِجابِ وِیْ است، وِیْ — هله تا از سعادَتَت، بِرَهَد اویِ او زِ او
چو خِرَدْ غرقِ باده شُد، دَرِ دُولتْ گُشاده شُد — سَرِ هر کیسهٔ کَرَم، بِگُشایَد که اَنْفِقُواْ
بِهِل آن پوست ، مَغز بین، صَنَمِ خوبِ نَغْز بین — هله بَردار اَبر را ، زِ رُخِ ماهْ ، تو به تو

---

۱ – جمع قلم
۲ – خلا = جای خالی و خلوت
۳ – نزد او

پس ازین جُمله آب‌ها، نَرَوَد جُز به جویِ ما   مِن سَرمَست می‌کَشَم ، زِ فُراتَش سَبو سَبو
من و دِلْدارِ نازنین، خوش و سَرمَستْ همچُنین   به گُلِسْتانِ جانْ رَوان زِ گُلِسْتانِ رنگ و بو
نَظَری کُن به چَشمِ او، به جَمال و کِرِشْمِ او   نَظَری کُن به خالِ او، به حَقِ صُحبَت ای عمو
تو اگر در فَرَح نه‌ای که حَریفِ قَدَح نه‌ای   چه بَرَد طِفْل از لَبَش، چو بُوَد مَستِ لَبْ لَبو
چو شُدی مَحْرَمِ فَلَک، سَبُکْ ای یارِ بانَمَک   بِنِگَر ذَرّه‌ذَرّه را ، زده زیرِ بَغَلْ کدو
چو تَفِ آفتاب زد رَهِ ذَرّاتِ بی‌عَدَد   بِشِکافید پَرده‌شان ، نَپَذیرد دِگَــــر رفو
به لبانَت زِ دست شُد، سَرِ او باز مَست شُد   زَنَد او باز این زمان، چو کبوتر بَقَرْبَقو
تو بِخُسپیّ و عشق و دل ، گُذرانْ بی زِ غشّ و غلّ   زِ رَهِ خواب بر فَلَک، خوش و سَرمَستْ دو به دو
بخورند از نَخیلِ جانْ که ندیده‌ست اِنْس و جان   رُطَب و تَمْرِ نادری ، که نگُنجَد دَرین گلو
که اَبیتُ بِمُهْجَتی ، شَرَفًا عِنْدَ سَیِّدی   زِ طَعام و شرابِ حَق ، بخورَم اَنْدَر آن ، غُلو[1]
هله امشب به خانه رو ، که دلِ مَست ، شُد گِرو   چو شود روزْ ،خوش بیا، بِشنو این را تمامْ تو
تو بگو باقیِ غَزَل، که کنُد در همه عَمَل   که تویی عشق و عشق را ، نَبُوَد هیچ‌کَس عَدو
تو بگو کآبِ کوثری، خوش و نوش و مُعَطَّری   همه را سَبز کُن طَری[2] و زِ پَژمُردگی بِشو

﴿۴۵۴﴾

بوسیسی افندی مو ، هم مُحْسِن و هم مَهْرو   نیپو سَرکینیکا ، چونم من و چونی تو[3]
یا نَعَمْ صَباحْ ای جانْ ، مَست اند همه رِنْدان   تا شب هَمِگان عُریان ، با یارْ در آبِ جو
یا قَوْمِ اَتَیناکُم فِی اَلْحُبِّ فَدَیْناکُم   مُذ نَحْنُ رَاَیْناکُم اُمْنِیَّتُنا تَصْفُوا
گَر جام دَهی شادم، دُشنام دَهی شادم   افندی اوتی ، ثیلس ثیلو ، کیرا کالو[4]
چون مَست شُد این بَنده ، بِشْنو تو پراکنده   قویْتز می کناکیمو ، سیمیرا ، پرلالو[5]
یا سَیِّدَتی هاتی ، مِنْ قَهْوَةِ کاساتی   مَنْ زارَکَ مِن صَحْوِ ایّاکَ وَ اِیّاهُ

---

۱ – گزاف و بیش از حد

۲ – تَری و تازگی و شادابی

۳ – ای سَروَرِ بخشنده و ماهرویِ من کجایی؟ می‌جویمت که بپُرسم : من چگونه‌ام، تو چگونه‌ای؟ (یونانی)

۴ – سَروَرِ من ، هر چه تو خواهی، من هم همان را خواهم و انجام شدن آن را امید دارم. (یونانی)

۵ – خدایا یاری اَم کُن که این سخنانِ پراکنده را به گوش او برسانم. (یونانی)

ای فارسِ این مِیدان، می‌گَرد تو سَرگَردان — آخِر نه کم از چَرخی، در خِدمَتِ آن مَهْرو
پوئِسی[1] چَلَبی پوئِسی ، ای بوسه، آغاپوئِسی[2] — بی‌نَخوَت و ناموسی، این دَم، دلِ ما را جو
ای دلْ چو بیآسودی، در خوابْ کجا بودی؟ — أُسْکُرْتَ کَما تَدْري مِنْ سُکْرِکَ لا تَصْحُو
واهاً سَنِدي واهاً لَمّا فَتَحَتْ فاهاً — ما أَطْیَبَ سُقیاها تَحْلوا اَبَدًا تَحْلُو
ای چون نَمَکِستانی ، اَنْدَر دلِ هر جانی — هر صورت را مِلْحی، از حُسنِ تو ای مَرجو[3]
چیزی به تو می‌مانَد ، هر صورتِ خوبْ ، اَرْ نی — از دیدنِ مَرد و زن، خالی کُنَمی پَهْلو
گَر خَلْق بِخَندَندم، وَرْ دست بِبَندَندَم — وَرْ زَجر پَسَندَندم، من می‌نَرَوَم زین کو
از مَردمِ پَژمُرده، دل می‌شود اَفسُرده — دارد سِیَهی در جان ، گَر زَرد بُوَد مازو[4]
بانگِ تو کبوتر را ، در بُرجِ وصال آرَد — گَر هست حِجابِ او ، صد بُرج و دو صد بارو
قَوْمٌ خُلِقُوا بُورًا قالُو شَطَطًا زُورًا — فِي وَصْفِک یا مَوْلیٰ لا نَسْمَعُ ما قالوا
این نَفْسِ ستیزه‌رو ، چون بُزْبَچه بالاجو — جُز ریش ندارد او ، نامَش چه کُنم ؟ ریشو
خامُش کُن ، خامُش کُن ، از گفته فرامش کُن — هین باز مَیآ این سو، آن سو پَر ، چون تیهو

﴿۴۵۵﴾

بوقَلَمونْ ، چنـــد ز اِنْکارِ تو؟ — در کَفِ ما چند خَلَد ، خارِ تو؟
یارِ تو از سِرِّ فَلَک واقِف است — پس چه بُوَد ، پیش وِیْ اسرارِ تو؟
چند بگویی که : همین بار و بَس؟ — چند ازین ، چنـــد ازین بارِ تو؟
ای زِ تو بیمارْ ، حَبیب و طَبیب — بسته زِ ناســورِ تو ، تیمارِ تو
خورده مِیِ غَفلَت و مُنْکِر شُده — بویِ دَهانَت شُده اِقْرارِ تو

﴿۴۵۶﴾

به پیشَت نامِ جان گویم؟ زهی رو — حَدیثِ گُلْسِتان گویم؟ زهی رو

---

۱ – دوستت دارم (یونانی)

۲ – " آغاپو " مُعَرَّب " آگاپو " یونانی و به معنای عشق و دوست داشتن میباشد و "اِسی" نیز به معنای "تو" است که ترکیب این دو کلمه (آگاپو اِسی) جمله عاشقانه مشهور یونانی به معنای " دوستت دارم " میباشد .

۳ – امید داشته ، امیدوار

۴ – ماده ای است که از روی درخت بلوط به دست میآید .

تو اینجا حاضر و شَرمَم نباشد — که از حُسنِ بُتان گویم؟ زهی رو
بهار و صد بهار از تو خَجِل شُد — منْ افسانهٔ خَزان گویم؟ زهی رو
تو شاهنشاهِ صد جان و جهانی — من از جان و جهان گویم؟ زهی رو
حَدیثَت در دَهانِ جان نگُنجَد — حَدیثَت از زبان گویم؟ زهی رو
جهانْ گُم گشت و ماهَت آشکارا — چُنین مَهْ را نَهان گویم؟ زهی رو
همه عالَم زِ نورَت ، لَعْلْ در لَعْل — به پیشِ تو زِ کان گویم؟ زهی رو
زِ تو دلها پُر از نورِ یَقین است — یَقین را از گُمان گویم؟ زهی رو
چو خورشیدِ جَمالَت بر زمین تافت — زِ ماه و اَخْتَران گویم؟ زهی رو
چو لُطفِ شَمسِ تبریزی زِ حَد رفت — من از وِیْ گَر فَغان گویم؟ زهی رو

﴿۴۵۷﴾

به حَریفانْ مَنِشین ، خوابْ مَرُو — هَمچو ماهی ، به تَکِ آبْ مَرُو
هَمچو دریا ، همه‌شب جوشان باش — نی پَراکنده چو سیلاب مَرُو
آبِ حَیوان ، نه که در تاریکی‌ست؟ — بِطَلَب در شب و مَشتاب مَرُو
شب‌رُوانِ فَلَکــــــی ، پُر نورَند — تو هم از صُحبَتِ اَصْحاب مَرُو
شمعِ بیدار ، نه در طَشتِ زَر است؟ — به زمینْ‌در ، تو چو سیماب مَرُو
شب‌رُوان را بِنمایَد ، مَهْرو — مُنتظِر شو ، شبِ مهتاب مَرُو
طالبِ مغز شو و قِشرْ مَجو — ز مُسبِّبْ سویِ اسباب مَرُو
شمس تبریز، دگر بهرِ خدا — پیشِ این مَردُم ، دَر تاب مَرُو

﴿۴۵۸﴾

به قَرارِ تو او رسَد ، که بود بی‌قَرارِ تو — کِه به گُلْزارِ تو رَسَد ؟ دلْ خَسته‌ای ز خارِ تو
گُل و سوسن از آنِ تو، همه گُلْشَنْ از آنِ تو — تَلَفَش از خزانِ تو ، طَرَبَش از بهارِ تو
زِ زمین تا به آسْمان، همه گویان و خامُشان — چو دل و جانِ عاشقان، به درونْ بی‌قرارِ تو
همه سوداپَرَستِ تو، همه عالَم به دستِ تو — نَفَسی پَست و مَستِ تو، نَفَسی در خُمارِ تو
همه زیر و زَبَر زِ تو ، هَمگان بی‌خَبَر زِ تو — چه غریب است نَظَر به تو ! چه خوش است اِنْتِظارِ تو!
چه کُند سَرو و باغ را؟! چو نَظَر نیست زاغ را — تو زِ بُلبُل فَغان شِنو ،که وِیْ است اختیارِ تو
مَنَم از کار مانده‌ای ، زِ خریدارْ مانده‌ای — به فَراغَت نَظَرکُنان ، به سویِ کار و بارِ تو
بُگْذارم زِ بَحْر و پُل ، بُگْریزم زِ جُزو و کُل — چه کُنم من ، عِذارِ گُل ؟! که ندارد عِذارِ تو

چه کُنم عُمرِ مُرده را ؟ تَن و جانِ فسُرده را؟ دو سه روزِ شِمُرده را، چو مَنَم در شُمارِ تو
چو دل و چَشم و گوش‌ها، زِ تو نوشَند نوش‌ها همه هر دَم شکوفه‌ها ، شِکُفَد در نِثارِ تو
پس ازین جانْ که دارَمَش ، به خَموشی سِپارَمَش زِ کجا خامُشَم هِلَد ، هَوَسِ جانْسِپارِ تو؟
به خَموشی نهان شُدم ، چو شکارِ بُتان شُدم که شکار و شکاریان ، نَجَهَند از شکارِ تو
همه فَربه زِ بویِ تو، همه لاغر زِ هجْرِ تو همه شادیّ و گریه‌شان ، اثر و یادگارِ تو

﴿۴۵۹﴾

به وقتِ خواب بگیری مرا ، که: هینْ بَرگو چو اِشْتهایِ سَماعَت بُوَد ، بِگَهْتَر[1] گو
چو من زِ خوابْ ، سَر و پایِ خویش گُم کردم تو گوشِ من بِکَشانی ، که: قِصّه از سَر گو
چو رویِ روز نهان شُد ، به زیرِ طُرّهٔ شب بگیری‌اَم که: از آن طُرّهٔ مُعَنْبَر[2] گو
فُتاده آتشِ خواب ، اَنْدَرین نِیستان‌ها تو آمده که حَدیثِ لبِ چو شِکَّر گو
وآنگَهی به یکی بار ، کِی شویِ قانع؟ غزل تمام کُنم ، گوییَ‌اَم: مُکَرَّر گو
بیا بگو چه کُنی ، گَر زِ خوابْناکیِ خویش به تو بگوید: لالا، بُرو به عَنْبَر گو؟
از آنچه خورده‌ای و در نشاط آمده‌ای مرا از آن بِخوران و حَدیثِ دَرخور گو
زِ من چو می‌طَلَبی ، مُطربیِّ مَستانه تو نیز با منِ بی‌دل، زِ جام و ساغَر گو
من این به طیبَت[3] گفتم، وَگَر نه خاکِ توأَم مرا مُبارک و قیْماز خان[4] و سَنْجَر گو
خموش باش ز الطافِ شمس دین بگفت: هانْ هله، از های و هویْ کمتر گو

﴿۴۶۰﴾

بیا از عقل و جان ، مَهجور می‌رُو درین وادی ، پِیِ آن نور می‌رُو
اگر آن شاهِ بینا را ندیدی بُرو چون غافلانِ کـــور می‌رو
وگر بر دارِ جان ، گفتی: اَنَا الْحق حسینی باش و چون منصور می‌رو
نظر دارد به تو ، یارِ نهانی پِیِ آن ناظــــرِ منظور می‌رو
اگر نوشیدی از لعلِ لبش میْ مشو بیخود ، دَمی مخمور می‌رو

---

۱ – بِگَه تر = زودتر (بگاه = زود)

۲ – خوشبوی شده با عنبر

۳ – مزاح ، خوشْ طبعی .

۴ – ملک ارسلان عزالدین قیماز ، والی اصفهان در دوره خوارزمشاهیان.

درین وادی ، برایِ آتشِ دل چو موسیٰ ، بیدل و مخمور می‌رو
چو نزدیکِ چنان شاهی رسیدی ز هر غوغا و فتنه ، دور می‌رو
تویی استادِ جان ! در اصلِ توحید درین ره ، صورتِ مزدور می‌رو
خَمُش از قهرِ شمس الدّینِ تبریز درآ چون مردمِ مَقهور می‌رو
چو شهدِ او نمی یاری که نوشی هَلا چون مردمِ مَحرور[1] می‌رو
چو کوهِ طورِ نَفْست ، هست در رَه کلیم الله شو و بَر طور می‌رو
که تا از حقْ به گوشِ جانَتْ آمد که خوشْ خوش ، در پیِ آن نور می‌رو
مَدان آن نور را ، جز شمسِ تبریز پیِ آن نور ، چون طیفور[2] می‌رو

﴿۴۶۱﴾

بیا ای رونَقِ گُلْزار ، ازین سو از آن شِکَّر یکی قِنْطار[3] ازین سو
یکی بوسه ، قَضاگَردانِ جانَت ازآن دو لَعْلِ شِکَّربار ، ازین سو
از آن روزَن فرو کُن سَر ، چو مهتاب وَزْآن گُلْشَن یکی گُلْزار ازین سو
کباب و مِیْ ازین سو، دود از آن سو درختِ خار ازآن سو، بار ازین سو
تَعَبْ[4] تَن راست لایِـق، راحْ[5] دل را مَنِه رنـجِ تَنِ سَگْســار ازین سو

---

۱ – آزاده

۲ – پرنده و همچنین مخفف " طیف النّور" به معنای هفت رنگ نور است ، ضمناً اشاره به نام جناب بایزید بسطامی از عرفای بسیار بزرگ قرون دوم و سوم ه ق میباشد که آن نیز طیفور بوده و جناب مولانا در بسیاری از اشعار خود از ایشان یاد کرده و ستوده چنانکه در بیتی چنین فرموده است:

چون هست صَلاحِ دین ، دَرین جمع مَنصور و اَبایَـــــزید، با ماست

در اینجا نیز با ظرافتی تمام ، پیروی از نور خدایی متجلّی در کوه طور ، به پیروی خالصانه جناب بایزید از حضرت امام جعفر صادق "ع" تشبیه شده است، پیروی و ارادتی که او را به مرحله صاحبْ سِرّی آن حضرت رسانیده تا جایی که به هنگام مراجعتش از مدینه به بسطام ، حضرت امام صادق "ع" ، فرزند خود، حضرت محمد بن جعفر "ع" را به همراه او به ایران فرستاده است که هم اکنون مزار متبرک ایشان در کنار تربت پاک جناب بایزید ، در بسطام قرار دارد .

۳ – وزنی در حَدِّ صد رطل ، مال بسیار

۴ – رنج

۵ – آسایش

سُلَیمانا ، سویِ بِلْقیس بُگْذر — که آمد هُدهُدِ طَیّار ازین سو
به مِنْقارش ، یکی پُرنورْ نامه — نموده صد هزار اَسرار ازین سو
مَخور تنها ، که تنها خوش نباشد — یکی ساغَر ازآن خَمّار ازین سو
بَدَن تنهاخور آمد ، روحْ موثِر — که جانْ هدیه کُند ایثار ازین سو
سَقا هم می‌دَهَد ساغَر ، یَپاپِی — به تو ای ساقیِ اَبرار ازین سو
به هر دو دست گیرش ، تا نریزی — قَدَح پُرَّست هین ، هُشدار ازین سو
بیا که خِرقه‌ها جُمله گِرو شُد — زِ تو ای شاهِ خوشْ‌دَستار ازین سو
برهنه شو زِ حَرف و بَحْرْ دَر رُو — چو بانگِ بَحْر دان ، گفتار ازین سو
چو شمس الدین تبریزی به معنی — جهانِ صورتی بگذار از این سو
خمُش کن این زمانْ نوبت به دل دِه — هین تو تا چون کُند اقرار از این سو

۴۶۲

بیدار شو ! بیدار شو ! در این جهان بیدار شو! — در کارِ حقّ در کار شو ! ای دل! دَمی بیدار شو!
با دل بگفتم در سَحَر : کِای از قیامتْ بی خبر! — برخیز! در عالَم نگر ، ای دل! دَمی بیدار شو
ای خفتهٔ رفته روان ، ویْ مردهٔ نا داده جان — برخیز رفتَت کاروان ، ای دل دمی بیدار شو
ای خفته در خوابِ غرور ، مست و خرابِ عیش و سور — آگه نه‌ای از حالِ کور ، ای دل دمی بیدار شو
بر خاک چیدن مَرد و زن ، چون بگذری ، طعنه مزن — اندیشه کُن آنَت وطن ، ای دل دمی بیدار شو
کو شاهِ نوشیروانْ لقب ؟ کو خُسروانِ با ادب؟ — کو تُرک و تاجیک و عَرب ؟ ای دل دمی بیدار شو
رفتند در زیر زمین ، آن خسروانِ نازنین — هیهات از روزِ پَسین ، ای دل دمی بیدار شو
بنگر که چندین پادشاه ، از تختْ افتاده به چاه — با حیرت و چندین گناه ، ای دل دمی بیدار شو
سرْ پا برهنه ، خواجه عور ، می بایدَت رفتن به گور — نه زر به کار آید نه زور ، ای دل دمی بیدار شو
اندیشه کن ، ای گشته پیر، از حالِ مُنکر وَز نَکیر — کآنجا فرو مانی اسیر ، ای دل دمی بیدار شو
ای شاهِ شمس‌الدینْ لقا ، از حق رسیده این عطا — باشد که یابی زو لقا ، ای دل دمی بیدار شو

۴۶۳

بیدار شُو بیدار شُو ! هین وقت شد ، بیدار شُو! — بی‌وصلِ او از خویش هم ، بیزار شُو بیزار شُو!
آمد ندا از آسمان ، آمد طبیبِ عاشقان — خواهد که آمد نزدِ تو ، بیمار شو بیمار شو
در مصرِ ما یک احمقی ، نَک می‌فروشد یوسفی — باور نمی‌داری مرا ؟ بازار شو بازار شو
بی‌چونْ تو را بی‌چون کُنَد ، رویِ تو را گلگون کند — خارْ از کَفَت بیرون کند ، گلزار شو گلزار شو

مشنو تو هر مَکر و فسون، خون را چرا شویی به خون؟ همچون قَدَحْ شو سرنگون ، وآنگاه دُردی‌خوار شو
در گردشِ چوگانِ او ، چون گویْ شو ، چون گویْ شو وز بهر کَرکَس خوردنش ، مُردار شو مردار شو
این سینه را چون غار دان ، خلوتگهِ آن یار دان گر یارِ غاری تو یقین ، در غار شو در غار شو
چون دانه ای شد در زمین ، یک روز نخلستان شود هین آمد آنْ ای نازنین ، زین دانه برخوردار شو
ویران چو کردَت این زمان ، سودی نمی‌دارد فَغان خواهی که مَعمورت کُنَد ، معمار شو معمار شو
عالَم همه پُر شور بین ، وآن دولتِ منصور بین خواهی که منصورت کُند ، بَر دار شو بَر دار شو
چون زلفِ او هر صبحدم ، باد صَبا بَرهَم زَند خواهی کزو بویی بَری ، عطّار شو عطّار شو
خاموش ازین سِرّهای او ، کم گویْ از دریایِ او خواهی که غَواصّی کند ، دَمْ دار شو ، دَمْ دار شو
تو مَردِ نرمِ ساده‌ای ، زَرّ را به دزدان داده‌ای خواهی که یابی دزد را ، طَرّار[1] شو طَرّار شو

﴿۴۶۴﴾

بی‌دل شُده‌ام ، بَهرِ دلِ تو ساکِن شُده‌ام ، در مَنْزِل تو
صَرفه چه کُنم ، در مَعْدنِ تو؟ زَر را چه کُنم، با حاصلِ تو؟
شُد جُمله جهانْ سَبز از دَمِ تو قبلهٔ دل و جان ، هر قابلِ تو
شُد عقل و خِرَد ، دیوانهٔ تو بی‌عِلْم و عَمَلْ ، شُد عاملِ تو
مُرغانِ فَلَک ، پَربَستهٔ تو هر عاقلِ جان ، ناعاقلِ تو
هاروتِ هُنر ، ماروتِ اَدَب گشتند نِگون ، در بابِلِ تو
گردن بِکَشَد جانْ ، هَمچو شُتُر تا زنده شَوَم از بِسْمِلِ تو
حَل گشت زِ تو ، هر مُشکلِ جان ماندم به جهان ، منْ مُشکلِ تو
بِنْویس بَرات ، این مُزدِ مرا تا نَقْد کُنم از عامِلِ تو
از روزْ بِهْ است کنون ، شبِ ما از تابِ مَهِ بَسْ کاملِ تو
تا شب شُتُران ، هَموار رَوَند تا مَنْزِلِ خود ، با مَحْمِلِ تو
در مَنْزِل خود آزاد شوند از ظالِمِ تو ، وَزْ عادلِ تو
خامُش کُن و خودْ ، در یک دَمه‌ای خامُش نکُند ، این قائلِ تو

﴿۴۶۵﴾

پَرده بِگَردان و بِزَنْ ، سازِ نو هین که رَسید از فَلَک ، آوازِ نو

---

۱ – دزد

تازه و خندان نشود ، گوش و هوش ... تا زِ خِرَد دَر نَرسَـــــد ، رازِ نو
این بِکُند زُهره ، که چون ماه دید ... او بزَنَد چَنگِ طَرَب‌سازِ نو
خیز سَبُک ، رَطْلِ گِران را بیار ... تا بِبَرَم شَرمْ ، زِ هَنْبــــازِ[1] نو
بَرجِه ساقی ، طَرَبْ آغاز کُن ... وَزْ مِیِ کُهنه ، بِنِه آغازِ نو
در عوَضِ آن که گَزیدی رُخَم ... بوسه بِدِه ، بر سَرِ این گازِ نو
از تو رُخِ هَمچو زَرَم ، گاز یافت ... می‌رَسَدَم گر بِکُنــــم نازِ نو
چون نکُنم ناز ؟! که پنهان و فاش ... می‌رَسَدَم خِلْعَت و اِعْزازِ[2] نو
خِلْعَتِ نو بین ، که به هر گوشه‌اَش ... تازه طَرازی‌ست ، زِ طَرّازِ[3] نو
پَرّ هُمایی بِگُشـــــا ، در وَفا ... بر سَرِ عُشّاقْ ، به پروازِ نو
مُردْ قناعَت ، که کَرَم‌هایِ تو ... حِرص دَهَد ، هر نَفَس و آزِ نو
مِیْ به سَبو دِهْ ، که به تو تشنه شُد ... این قُنُقِ[4] خابیـــه‌پَردازِ[5] نو
رنگِ رُخ و اشکِ رَوانَم بَس است ... سِرّ مرا هر یک ، غَمّازِ[6] نو
گرْم دَرآ ، گرْم ، که آن گرمْ‌دار ... صَنْعَتِ نـــو دارد و آنْگازِ[7] نو
بَس کُن، کاین گفتِ تو، نِسْبَت به عشق ... جامــــهٔ کُهنه‌ست ، زِ بَزّازِ نو
مَردِ قنـــاعت، کـــه کَـــرَم‌هایِ تو ... حرص دهد هر نَفَسْ آوازِ نو
مفخرِ تبریز ، جمالِ حق است ... اوست یقین ، قُربَتِ اِعْزازِ نو

﴿۴۶۶﴾

تا تو ز نور سَحَری، دَرْ صبحی، چون غَسَقو[8] ... پرتـــوِ انـــوارِ دلت ، چـــون بنمـــاید فَلَقو[9]

---

۱ – شریک
۲ – عزیز و ارجمند کردن
۳ – طراز = نقش و نگار ، طرّاز = نقاش و نگارگر
۴ – مهمان (ترکی)
۵ – خابیه = خُم
۶ – سخن چین
۷ – نقش و طرح
۸ – غَسَق = تاریکی اول شب
۹ – فَلَق = سپیده صبح

صابرْ با خارِ جفا باش ، چو بلبلْ به وفا — تا بِگشاید به صفا ، بویِ بهاران حَدَقو[1]
آبِ روان باش به جو ، تا دهدت نَشو و نَما — کز حَرَمِ کعبه دهد ، سنگْ چو زمزم غَرَقو
صوتِ تو را حرفِ بقا ، رمز بُوَد جانبِ دل — عارفِ حق‌بین نزند ، حرفِ تو را شَقَرْقَقو
گر تو صبوحی چو مَهَم ، رخ ننمایی چو فَلَق — شام ز خونِ دلِ ما ، سرخ نماید شَفَقو
عِلمِ سلیمان ، علمِ مور بُوَد ، در رهِ عشق — کرگدنِ عشق کُند ، عقلِ جهان را رَحَقو[2]
در برِ گُلشنْ چو صَبا ، هر سَحَر از هو هُوَ هو — بلبل شوریده زَند ، بر رُخ گُلشنْ نَطَقو
بسته‌ام از دستِ جفا ، رَسته‌ام از قیدِ عَنا — شُسته‌ام از آبِ وفا ، بر همه لوحْ سَیَقو[3]
شرحِ غمِ عشق بُوَد ، درسِ من از عالَمِ دل — جز ز بیانِ غمِ دل ، جمله بِشُستم وَرَقو
گر تو به حَقّ عشقْ‌دَری ، در رهِ احسان و یَقین — جمله مُلْکُ لَکَ[4] زند ، رایِ دِلَت را صَدَقو
از همه پَرکنده شدم ، وز خِرَد افکنده شدم — نیست مرا جز تو دگر ، واسطهٔ مَنطِقَقو
گرچه ز شمس دین به دل ، آب حیاتی رسدم — می‌زنم از آتشِ دل ، شام و سَحَر بَقَرْبَقو

﴿۴۶۷﴾

تا شود اسرارِ ما ، با کَس مگو — نیز گر گویی ، به هر ناکَس مگو
ناکَس آن باشَد ، که مَحرَم نَبْوَد او — پیش هر نامحرم و هر خَس مگو
خَس چه داند ، قیمتِ لَعل و گُهَر؟ — تو حدیثِ باز ، با کَرکَس مگو
مُطربا بَرجِه ، طَرَب را ساز کن — دیگر از طهمورث و طَهْمَس[5] مگو
گَرْت می‌باید حَریمِ سِرّ دوست — حالِ سِرِّ دوستی ، با کَس مگو
گر دوصد سوراخ ، در مِنقارِ توست — هینْ دهان دَربند و چون قُقْنُس مگو
ما غــــلامِ پارســــی‌گویانِ نیک — تو به تُرکی ، قَلْتی[6] و قَلْمَس[7] مگو

---

۱ – حَدَق = باغ
۲ – برگرفته از لغت "رحیق" ، به معنی خوشترین و بهترین مِیْ ، مِیِ خالص و صاف و بی دُرد .
۳ – سَیْق = ابر بی باران که باد آن را بِراند .
۴ – اَلْمُلکُ لَکْ (تمامی عالَم از آنِ توست) ، از دعا و ثناهایی که زائران خانه خدا ، بر زبان میآورند.
۵ – مخفف طهماسب ، طهمورث و طهماسب نام دو تن ازپادشاهان پیشدادی است .
۶ – آمد (ترکی).
۷ – نمی آید (ترکی)

هرچه گویی ، نزدِ رویِ یار گو   رازهـــای یار ، با هر کَس مگو
زنده دل را ، در میانِ زنده جو   حال‌های زِنـــده با اطلس مگو
هندویان را با مِل[1] و ساری[2] خوش‌است   با عرب از رومی و چَرکَس[3] مگو
خواستم گفتـــــن ، سخن‌هایِ نکو   شاه می‌گوید : خَمُش کُن! بَسْ ، مگو

﴿۴۶۸﴾

تا که دَرآمَد به باغ ، چهرهٔ گُلْنارِ تو   آه که چه سوز اَفکَند ، در دلِ گُلْنارِ تو
دودِ دلِ لاله‌ها ، زآتشِ جانْ رنگِ تو   پُشتِ بنفشه بِه خَم ، از کشِشِ بارِ تو
غُنچهٔ گُلْزارِ جان، رویِ تو را یاد کرد   چَشمْ چه خوش بَرگُشاد ، بر هَوَسِ خارِ تو
سوسنْ تیغی کَشید، خونِ سَمَن را بِریخت   تیغ به سوسن کِه داد؟ نَرگسِ خونْ‌خوارِ تو
بر مَثَلِ زاهِدان، جُمله چَمَن خُشک بود   مَستَک و سَرسَبز شد ، از لبِ خَمّارِ تو
از سَرِ مَستیِّ عشق ، گفتم: یارِ مَنی   وَرْنه جُز اَحْوَلْ کِه دید ، در دو جهانْ یارِ تو؟
بر دلِ من خَطِّ توست ، مُهرِ اَلَست و بَلیٰ   مُنْکِرِ آن خَط مَشو ، نَکْ خَط و اِقْرارِ تو
گوشْتْ کجا ماند و پوسْت ، در تَنِ آن کَس که او   رفت نَمَک‌سود وارْ ، سویِ نَمَکْسارِ تو؟
دامَنِ تو دلْ گرفت، دامَنِ دلْ ، تَنْ گرفت   هایْ ازین کشْ‌مَکش، هایْ ازین کارِ تو
خُسروِ جانْ شَمسِ دینْ ، مَفْخَرِ تبریزیان   در دلِ تَنْ عشقِ دل ، در دلِ دلْدارِ تو

﴿۴۶۹﴾

تَعالَی الله خداوندی ، که بی جا و مکان‌است او   زهی بی‌مثل و مانندی، که پیدا و نهان‌است او
اگر بالاست وَر پستی ، دلیلِ اوست بر هستی   دهد هر مرغ را روزی ، نشانش بی‌نشان‌است او
ز کهنه ذاتِ بی چونش ، عقولِ اِنس و جانْ قاصر   که هرچه در گمان آید ، یقین برتر از آن‌است او
بَری از خویش و پیوندْ او ، برون از چون و از چندْ او   نه از اَعراض و نه جوهر ، نه از جسم و نه جان‌است او
همو باطن همو ظاهر ، به حال بندگانْ ناظر   خدایِ قادرِ قاهر ، مُعین و مستعان است او
نِگر این شاهِ عالم را ، که شمعِ عالَم افروزاست   که او بر بامِ این طارَم[4] ، کمینه پاسبان‌است او

---

۱ – مویْ
۲ – نام لباس زنان هندی.
۳ – نام قومی از ساکنان منطقه قفقاز.
۴ – مُعَرَّبِ تارم = گنبد ، سراپرده

به هر فصلی ز صُنعِ او ، دگرگون می‌شود عالَم   گَهی سرما گَهی گرما ، حکیمِ کاروان‌است او
شِتا[1] از شدّتِ سرما ، هوا کافورْ بار آمد   بهاران صحنِ صحرا را، نظر کن تاچه سان‌است او!
گدا و شاه ، با زاری ، همه در ناله و زاری   همی‌خواهند ازو یاری ، که یارِ مهربان‌است او
پذیرد عذرْخواهان را ، که غَفّارِ ذُنوب‌است او   نگیرد ناتوانان را ، که حَیِّ با توان‌است او
اگر دَردی‌است در جانَت، بیا درمان ازین دَر جو   که جمله دردمندان را ، طبیبِ رایگان‌است او
لباسِ عشق پوشیدی ، که تا معشوق نشناسد   بِدو پوشیده کِیْ مانَد ؟ که دانایِ نهان‌است او
همی‌گویم که : یا مَنْ هو ، وَ لاموجود اِلّا هو   چه گویم پیش از این وصفش ؟ که بی‌حدّ و کَران‌است او
درود از جانِ مشتاقان ، فزون از قطرهٔ باران   به روحِ شمسِ تبریزی ، که سالارِ جهان‌است او

﴿ ۴۷۰ ﴾

تَن مَزَن[2]، ای پسرِ خوش‌دَمِ خوش‌کام ! بگو   بَهرِ آرامِ دِلَــــم ، نامِ دلآرامْ بِگو
پَردهٔ من مَدَران و دَرِ اِحْسان بِگُشا   شیشهٔ دل مَشِکَن ، قِصّهٔ آن جامْ بِگو
وَرْ دَرِ لُطف بِبَستی ، دَرِ امّید مَبَند   بر سَرِ بام بَرآ و زِ سَرِ بامْ بِگو
وَرْ حَدیث و صِفَتِ او ، شَر و شوری دارد   صِفَتِ این دلِ تَنگِ شَرَر آشامْ بِگو
چون که رِضوانِ بهشتی تو ، صَلایی دَرْدِه   چون که پیغمبرِ عشقی، هله پیغامْ بِگو
آهِ زندانیِ این دامْ ، بَسی بِشْنودیم   حالِ مُرغی که بِرَسته‌ست ازین دامْ بِگو
سُخَنِ بَند مگو و صِفَتِ قَندْ بِگو   صِفَتِ راه مگـــو و زِ سرانجامْ بِگو
شرحِ آن بَحْر ، که واگَشتِ همه جان‌ها اوست   که فُزون است زِ ایّام و زِ اَعْوامْ[3] بِگو
وَرْ تَنورِ تو بُوَد گرم و دُعایِ تو قَبول   غَمِ هر مُمْتَحَنِ ســـوختهٔ خامْ بِگو
شُکرِ آن بَهره ، که ما یافته‌ایم ، از دَرِ فَضْل   فُرصت اَرْ دست دَهَد ، هم بَرِ بهرامْ بِگو
وَگَر از عامْ بِتَرسی ، که سُخَن فاش کُنی   سُخَنِ خاصْ ، نَهان در سُخَنِ عامْ بِگو
وَرْ ازآن نیز بِتَرسی، هله چون مُرغِ چَمَن   دَم به دَمْ زمزمهٔ بی اَلِف و لامْ بِگو
هَمچو اندیشه که دانی، تو و دانایِ ضَمیر   سُخَنی بی‌نُقَط و بی‌مَد و اِدْغامْ[4] بِگو

۱ – زمستان
۲ – تن زدن = خاموش بودن و خاموش شدن.
۳ – جمع عام = سال (عربی).
۴ – مد و ادغام، از جمله اصول و قواعد قرآئت قرآن کریم میباشد.

﴿ ۴۷۱ ﴾

تو بِمالْ گوشِ بَربَطْ ، که عَظیمْ کاهِل است او
بِشِکَن خُمار را سَر ، که سَرِ همه شِکَستْ او

بِنَواز نَغمــــــهٔ تَر ، به نشاطِ جامِ اَحْمَر
صَدَفی‌ست بَحْرپیما، که دَر آوَرَد به دستْ او

چو دَرآید آن سَمَنْبَر[۱]، دَرِ خانه بسته بهتر
که پَرپَر کرد حیله ، زِ میانِ ما بِجَست او

چه بَهانه‌گَر بُت است او! چه بَلا و آفت است او!
بُگُشایَد و بِدُزدَد ، کَمَرِ هزار مَست او

شُده‌ایم آتشین‌پا ، که رَویم مَستْ آنجا
تو بُرو نَخُست بِنْگَر ، که کُنون به خانه هست او؟

به کَسی نَظَر ندارد ، به جُز آینه ، بُتِ من
که زِ عکسِ چهرهٔ خود، شُده است بُت‌پَرَست او

هله ساقیا بیآور ، سویِ من شرابِ اَحْمَر
که سَری که مَست شُد او، زِ خیالِ ژاژْ رَست او

نه غَم و نه غَم‌پَرَستم ، زِ غَمِ زمانه رَستَم
که حَریفِ او شُدَه سْتَم، که دَرِ سِتَم بِبَست او

تو اگرچه سخت مَستی، بِرَسان قَدَح به چُستی
مَشِکَن تو شیشه گرچه ، دو هزار کَفْ بِخَسْت او

قَدَحی رسان به جانم، که بَرَد به آسْمانم
مَدِهَم به دستِ فِکْرت، که کَشَد به سویِ پَست او

تو نه نیکْ گو و نِی بَد ، بِپَذیر ساغَرِ خود
بَد و نیکْ او بگوید ، که پناهِ هر بَد است او

﴿ ۴۷۲ ﴾

تو جامِ عشق را ، بِسْتان و می‌رُو
هَمان معشوق را ، می‌دان و می‌رُو

شرابی باش بی‌خاشاکِ صورت
لَطیف و صافْ ، همچون جان و می‌رو

یکی دیدارِ او صد جان بیارزَد
بِدِه جان و بِخَر ارزان و می‌رو

چو دیدی آنچُنان سیمین‌بَری را
بِدِه سیم و بِنِه هَمیان و می‌رو

اگر عالَم شود گِریانْ ، تو را چه؟
نَظَر کُن در مَهِ خندان و می‌رُو

اگر گویند : زَرّاقیّ[۲] و خالی
بگو: هستم دو صد چندان و می‌رو

کُلوخی بر لبِ خود مالْ ، با خَلْق
شِکَر را گیر در دندان و می‌رو

بگو : آن مَهْ مرا ، باقی شما را
نه سَر خواهیم و نی سامان و می‌رو

کِی است آن مَهْ ؟ خداوندْ شَمسِ تبریز
دَرآ در ظِلِّ آن سُلطان و می‌رو

﴿ ۴۷۳ ﴾

تو کمترخواره‌ای ، هُشیار می‌رُو
میان کَژ رُوان ، رَهْــوار می‌رُو

---

۱ – کسی که بدنی لطیف و سفید و خوشبو دارد.

۲ – ریاکار و دُو رو

تو آن خُنْبی[1] که من دیدم ، ندیدی | مرا خُنْبَک[2] مَزَنْ ای یار می‌رو
زِ بازارِ جهان ، بیزار گشتم | تو دَلّالی ، سویِ بازار می‌رو
چو من ایزارِ[3] پا ، دَستار کردم | تو پا بَردار و با دَستار می‌رو
مرا تا وقتِ مُردن ، کارْ این است | تو را کار است ، سویِ کار می‌رو
مرا آن رِنْدْ بِشْکَسته‌ست توبه | تو مَردِ صائِمی[4]، ناهــــار می‌رو
شنیدی فَضْلِ شَمسُ‌الدّینِ تبریز | نداری دیده ، در اِقْـــــرار می‌رو

﴿۴۷۴﴾

جان و سَری تو ای پسر ، نیست کَسی سَوایِ تو | آیِنه بین ، به خود نگر ، کیست دگر وَرایِ تو؟
بوسه بِده به رویِ خود ، راز بگو به گوش خود | هم تو ببین جمال خود، هم تو بگو ثنایِ تو
نیست مُجازْ رازِ تو ، نیست گَزاف نازِ تو | راز برایِ گوشِ تو ، نازِ تو هم برایِ تو
خیز ز پیشم ای خِرَد، تا بِرَهَم ز نیک و بَد | خیز دلا تو نیز هم ، تا نَکُنم سزایِ تو
هم پدری و هم پسر ، هم تو نِی‌ای و هم شِکَر | کیست کَسی بگو دِگَر؟ کیست کَسی به جایِ تو؟
بسته لبی تو بَرگُشا ، چیست عقیقِ بی‌بَها؟ | کانِ عقیق هم تویی ، من چه دَهَم بهایِ تو؟
سایهٔ توست ای پسر ، هرچه که هست خیر و شر | سایه فکنْد ای پسر ، در دو جهان هُمایِ تو
خامش اگر تو صادقی ، در طلبِ وصالِ او | هر نَفَس از جمالِ او ، می‌رسدت صفایِ تو

﴿۴۷۵﴾

جانا! تویی کَلیم و مَنَمْ چون عَصایِ تو | گَهْ تکیه‌گاهِ خَلْقَم و گَهْ اژدهایِ تو
در دستِ فَضْل و رَحمَتِ تو ، مارَم و عَصا | ماری شَوَم ، چو اَفْکَنَدم اِصْطِفایِ تو
ای باقیْ بَقایِ تو ! بی‌روز و روزگار | شُد روز و روزگارِ من ، اَنْدَر وَفایِ تو
صد روز و روزگارِ دِگَر ، گَر دَهی مرا | بادا فدایِ عشق و فریب و وَلایِ تو!
دلْ چَشم گشت جمله ، چو چَشمَم به دل بِگُفت | بی‌کام و بی‌زبانه ، عَجَبْ وَصْف‌هایِ تو
زآن دَم که از تو چَشمْ خَبَر بُرد ، سویِ دل | دل می‌کُند دُعایِ دو چَشم و دُعایِ تو

---

۱ – خُمِ مِیْ
۲ – خنبک زدن = تُنبک زدن ، کف دست بر هم زدن
۳ – شلوار، زیرجامه
۴ – روزه دار

می‌گردد آسْمان همه‌شب، با دو صد چراغ   در جُست و جویِ چَشمِ خوشِ دِلْرُبایِ تو
گَر کاسه بی‌نَوا شد ، وَرْ کیسه شد تهی   صد جان و دل فُزود ، رُخِ جانْفَزایِ تو
گَر خانه و دُکان زِ هوایِ تو شُد خراب   دَرتافْت لاجَرَم ، به خرابَم ضیایِ تو
ای جان! اگر رضایِ تو ، غمْ خوردنِ دل است   صد دلْ به غَم سِپارَم ، بَهرِ رضایِ تو
از زَخْمِ هاوَنِ غمِ خود، خوشْ مرا بِکوب   زین کوفتن ، رَسَد به نَظَر ، توتیایِ تو
جانْ چیست؟ نیم بَرگْ زِ گُلْزارِ حُسنِ تو   دلْ چیست؟ یک شکوفه زِ بَرگ و نَوایِ تو
خامُش کُنم ، اگر چه که ، گوینده من نِیَم   گفتْ آنِ توست و گفتنِ خَلْقانْ، صدایِ تو

﴿۴۷۶﴾

جز جوهرِ عشق را ، وفا کو؟   با عشق یکی شو و مشو دُو
بَحرِ طَرَب‌است ، عشقِ باقی   شد معدنِ مُشک ، نافِ آهو
رویِ تو ، هَماره سرخ باشد   چون دُرِّ عشق است ، مَر تو را زو
پاک‌است ز شِش جهت ، رخِ عشق   زنهار میـــآر ، رُخْ به هرسو
گر عشقْ سَر است ، شُو کلاهش   وَر چشم شود ، بشُو تو اَبرو
بویِ عشق است ، رهبرِ عشق   هر گُرْسِنِه را به نان بَرَد بو
خواهی که به پایْ در نیآیی   با عشق نشین ، تو بر دو زانو
تا زر گردد مِسِ وجودت   جانِ اَنَا گـــویِ تو گوا[1]: هو
هو گفتنْ حال، نِیْ به قال است   چون زر گوید به کیمیا : کو
نزدِ مخدوم، شمسِ دین شد   چو زر کرد همی : کو و یاهو
مِسْ بینا ز قال و حال است   نومید و بِکَـــرده، سجدهٔ او
کردش فـــارغ ، ز کیمیاها   واجب شده بر شما که مَرجُو[2]
مس گفت به زر که : تو به قالی   تبریز بُرو و شُـــکْر می‌گو

﴿۴۷۷﴾

جز ز لطف و کرمِ دلبرِ ما ، هیچ مگو   چهرهٔ زردِ مرا بین و مرا ، هیچ مگو
دلِ پُر خون بِنِگر ، چشمِ چو جیحون بِنِگر   هرچه دیدی بِگُذر ، چون و چرا ، هیچ مگو

---

۱ – گوید

۲ – امیدواری

دیْ خیالِ تو بیآمد ، به دَرِ حُجرهٔ دل — وز برون گفت : درآ ، در بِگُشا ، هیچ مگو
دستِ خود را بِگَزیدم ،که فغان از غمِ تو — گفت: من زآنِ تُواَم ، دستْ مَخا ، هیچ مگو
تو چو سُرنایِ منی ، بی‌لبِ من ناله مکُن — تا چو چنگت بِنَوازم ، ز نوا هیچ مگو
گفتم: ای جانْ تو مرا گِردِ جهان، چند کَشی؟ — گفت: هرجا که رَوَمْ زود بیا ، هیچ مگو
گفت: گر هیچ نگویم ، تو رَوا می‌داری — آتشی گَردی و گویی که: درآ ، هیچ مگو؟
همچو گُل خنده زنان گفت: بیا تا بینی — همه آتشْ ، سَمَن و برگِ گیا ، هیچ مگو
همه آتشْ ، گُلِ گویا شد و با ما می‌گفت: — جز که لطف و کَرَمِ دلبر ما ، هیچ مگو
شمس تبریزی ناگاه ، بگیرد دستت — دستم از دست مَکَش ، خیز و درآ ، هیچ مگو

﴿۴۷۸﴾

جسم و جانِ خود نخواهم، خانهٔ خَمّار کو؟ — لایِقِ این کُفرِ نادر ، در جهانْ زُنّار کو؟
هر زمان چون مَست گردد از نَسیمِ خَمر، جان — تا دَرِ خُم‌خانه می‌تازد ، وَلیکِن بار کو؟
سویِ بی‌گوشی ، سَماعِ چَنگ می‌آید ، وَلیک — چَنگِ جانان است آن را ، چوب کو و تار کو؟
چون که او بی‌تَن شود ، پس خِلْعَتِ جان آورند — کَانْدرو دَستانِ چابکْ ، یا که پود و تار کو؟
کِبْرِ عاشقْ بویْ کُن ، کآنْ خود به مَعنی ، خاکی است — در چُنان دریا تَکَبُّر ، یا که ننگ و عار کو؟
چون مَشامَت بَرگُشایَد ، آیَدَت از غارِ عشق — طُرفه بویی ، پس دَویِ هر سو ، که آخِرْ غار کو؟
رنگِ بی‌رنگی‌ست بر رُخسارِ عاشق از صَفا — آن وَفا و آن صَفا و لُطفِ خوش‌رُخسار کو؟
آمَدَت مُژده زِ عُمرِ سَرمَدی، پس حَمْد کو؟ — کَانْدَرآن عُمرَت ، غَمِ امسال و یادِ پار کو؟
صُحبَتِ اَبْرار و هم اَشْرار ، کآنجا رحمَت است — در حَریمِ سایهٔ آن مِهتَرِ اَخْیــار[1] کو؟
شَمسِ حَقّ و دین، خداوندِ صَفاهایِ اَبَد — در شُعاعِ آفتابش، ذَرّه‌ای هُشــــیار کو؟

﴿۴۷۹﴾

جُمله خشم ، از کِبْر خیزد ، از تکَبُّر پاک شُو — گَر نخواهی کِبْر را، رُو بی‌تکَبُّر ، خاک شُو
خشم هرگز بَرنخیزد ، جُز زِ کِبْر و ما و من — هر دو را چون نَردبان ، زیر آر و بر اَفْلاک شو
هر کجا تو خشم دیدی، کِبْر را در خشمْ جو — گَر خوشی با این دو مارَت ، خود بُرو ضَحّاک شو
گَر زِ کِبْر و خشم بیزاری ، بُرو کُنجی گُزین — وَر زِ کِبْر و خشم دِلْشادی ، بُرو غَمناک شو

---

۱ – نیکوکاران

خشمِ سگساران رَها کُن ، خشمِ شیران را ببین
خشمْ از شیران چو دیدی ، سَر بِنِه ، شیشاک[1] شو

لُقمهٔ شیرین که از وِیْ خشم خیزد ، خود مَخور
لُقمه از لَوْلاکْ[2] گیر و بَندهٔ لَوْلاکْ شو

رُو تو قَصّابِ هَویْ شُو ، کِبْر و کین را خونْ بِریز
چند باشی خُفته زیرِ این دو سگ ، چالاک شو

چند گَردی در هوایِ حرص و آزِ دودناک؟
بازگـــــرد و در هـــــوایِ عاشقانِ پاک شو

شمس تبریزی بیاب و جان و دل را بَرفشان
چاکرانه جانْ بِباز و جُست در فِتـــراک[3] شو

﴿ ۴۸۰ ﴾

چشمِ ما را ، هر زمانْ بُستانِ نو
گوش ما را هر نَفَسْ دَستانِ نو

ماهیانیم اندرین دریا که هست
روزْ روزش ، گوهر و مرجانِ نو

عشقِ ما نَقْداست ، وانگه نقدِ نو
ذاتِ ما کان است ، وآنگه کانِ نو

تا فســـونِ هیچ‌کس را نَشنَود
این جهانِ کهنـــــه را بُرهانِ نو

ای شِکَرخوار، این شِکَر از ذوقِ او
می‌دهد اندر دَهـــــن ، دندانِ نو

جمله جانی ، گر کَسی پُرسَد تو را:
تو کِهای ؟ گو : هر زمانی جانِ نو

من زمین را لقمه‌ام ، لیکن زمین
رویَدَش زین لقمه صد لُقمانِ نو

زَرد گشتی از خزان ، غمگین مشو
در خزان بین ، تابِ تابستانِ نو

گفته شد این نان ، چو دیگر می‌نهند
رُو! تو از بهارْ بِسْتان ، نانِ نو

چونکه عیدِ شمسِ تبریزی رسید
جانِ خود قــــربان بکُن ، قربان نو

﴿ ۴۸۱ ﴾

چند رَوَم ز عشقِ تو ، شهر به شهر ، کو به کو
نعره زنان به بویِ تو ، مست و خراب، سو به سو

جملهٔ شهر، مرد و زن ، گویند آن زمان به من:
خواجهٔ ما ز عقلِ خود ، گشته چنین دَلو دَلو[4]

مست شَوم ز جرعه‌ای ، تا ز خودم بُرون کُنی
ساقیِ گُلعـــــذارِ ما ، باده بِده سبو سبو

مست شَومْ بُرون جَهَم ، همچو مسیحْ بَر فَلَک
بوکه چو مِهر و مَه شبی ، گَردم با تو روبرو

---

۱ – گوسفند یکساله

۲ – مقصود وجود مقدس حضرت محمد "ص" است که در حدیث قدسی ، خداوند فرمود : "لولاک لما خلقت الافلاک "، یعنی : اگر تو نبودی ، افلاک را خلق نمیکردم ".

۳ – تَرْکْ‌بندِ اسب، تَسمه‌ای که از پس و پیش زین اسب بیآویزند.

۴ – بر گرفته از کلمهٔ ترکی "دَلی" ، به معنایِ دیوانه است.

تا که بِپُرسی‌ام بُتا: کز غمِ ما چگونه‌ای؟ — شرح دهم به پیشِ تو ، ذرّه به ذرّه ، مو به مو
بوکه دلِ چو سنگِ تو ، نرمْ شود برایِ من — پیشْ نکردی ای صنم ، طبع به طبع ، خو به خو
همچو زنانِ زشت‌رو ، هر نَفَسی به چادری — رفت ز خان و مانْ بُرون ، مول[1] به مول ، شو به شو
گفت :اگر تو طالبی ، وصلِ مرا به جان و دل — دیگر ازین حدیث‌ها ، پیش رُخَم مگو مگو
حُسنِ مرا چو تو بَسی ، بر سَرِ ره فتاده‌اند — همچو که ریگِ بی‌عدد ، مثلِ پیازْ ، تو به تو
بویِ دو زلفِ شمسِ دین ، داد نسیمِ صبحدم — خیز و دو زلفِ آن صنم ، از دل و جان بِپو بِپو

﴿۴۸۲﴾

چند ملول گشته‌ای ، در طلبِ وصال او؟ — خیز چو هُدهُدانْ بزن، بر سَرِ قصرِ شاهْ: غو[2]
شاهْ طلبْ، ز شاهْ گو ، وز مِیِ وصلِ شاهْ جوی — چون تو نَدیمِ شَه شُدی ، در پِیِ وصلِ شاه جو
چون همه اوست ای پسر، اوست به جمله راهبر — در غلطی ز راهبر ، بازشناس و راه جو
چند زنی چو مُدْبِران[3] ، طَنطَنهٔ[4] مُصاف را؟ — یک نَفَسی ز خود مشو ، دور ز عشق ، جست و جو
تا ز وصالِ او تو را ، باز شود دو چشمِ دل — در رهِ عاشقانِ او ، خیز پسر ، بِپو بِپو[5]
مُنکرِ حَشْر گشته‌ای ، خونِ دلت نصیب شد — ذرّه به ذرّه ناطقی ، حشر شدند ، ای عمو
حشرْ نگر به هر نَفَس ، در ظلماتِ هر قَبَس[6] — پرتوِ شمسِ دین کُنَد ، مَحوْ سَراچهٔ تقو
هینْ خمش از خلافِ او ، باش به عشقْ صافِ او — چون برسد به گوشِ دل ، سِرِّ جمالِ اِتَّقو

﴿۴۸۳﴾

چَنگِ خِرَدم بُگْسَل، تاریِ من و تاریِ تو — هین نوبَتِ دل می‌زَن ، باری من و باری تو
در وَحدتِ مُشتاقی ، ما جُمله یکی باشیم — امّا چو به گفت آییم ، یاری من و یاری تو
چون احمد و بوبَکْریم، در کُنجِ یکی غاری — زیرا که دُویی باشد ، غاری من و غاری تو
در عالَمِ خارِسْتانْ ، بسیار سَفَر کردم — اکنون بِکَش از پایم، خاری من و خاری تو

---

۱ – معشوقِ زنِ شوهر دار
۲ – بانگ، فریاد
۳ – بختْ برگشتگان
۴ – سَر و صدا
۵ – فعل امر از مصدر پوییدن
۶ – پارهٔ آتش ، شعله

ای شاه! بکَش باری ، من بازْکَشم باری
چون می بکَشم آخِر ، باری و باری تو

سَرمَست بِخُسپ ای دل، در ظِلِّ مسیحِ خود
آن رفت که می‌بودیم ، زاری من و زاری تو

من غَرقه شدم در زَر، تو سَجده‌کُنان ای سَر
بی‌کار نمی‌شاید، کاری من و کاری تو

هر کَس که مرا جویَد، در کویِ تو باید جُست
گَر لیلی و مَجنون است ،یاری من و یاری تو

دُزدی که رَهی می‌زَد، هنگامِ سیاست[1] شُد
اکنون بِزَنیم او را، داری من و داری تو

خاموشْ که خاموشی ، فَخْرِ من و فَخْرِ تو
در گفتن و بی‌صَبری ، عاری من و عاری تو

شمس الحق تبریزی ، مانند و نظیرت نِی
در عشقْ همی بازم ، داری من و داری تو

﴿۴۸۴﴾

چو از سَر بگیرم ، بُوَد سَروَرْ او
چو من دلْ بِجویَم ، بُوَد دِلْبَرْ او

چو من صُلح جویَم، شَفیعْ او بُوَد
چو در جنگ آیَم، بُوَد خَنجَرْ او

چو در مَجْلِس آیم، شراب است و نُقل
چو در گُلْشَن آیَم، بُوَد عَبْهَرْ او

چو در کانْ رَوَم، او عَقیق است و لَعْل
چو در بَحْر آیَم، بُوَد گوهرْ او

چو در دشت آیَم، بُوَد روضه او
چو در چَرخ آیَم، بُوَد اَخْتَرْ او

چو در صبر آیَم، بُوَد صَدرْ او
چو از غَم بِسوزم، بُوَد مِجْمَرْ او

چو در رَزم آیَم، به وَقتِ قِتال
بُوَد صَفْ‌نِگَهدار و سَرِ لشکرْ او

چو در بَزم آیَم، به وَقتِ نَشاط
بُوَد ساقی و مُطرب و ساغَرْ او

چو نامه نویسَم ، سویِ دوستان
بُوَد کاغذ و خامه و مِجْبَر[2] او

چو بیدار گردم، بُوَد هوشِ نو
چُو خوابم بیآید ، به خوابْ‌اَنْدَرْ او

چو جویَم برایِ غَزَلْ قافیه
به خاطر بُوَد ، قافیه‌گُسترْ او

تو هر صورتی که مُصَوَّر کُنی
چو نَقّاش و خامه بُوَد بر سَرْ او

تو چندان که بَرتَر نَظَر می‌کُنی
از آن بَرتَرِ تو ، بُوَد بَرتَرْ او

بُرو تَرْکِ گفتار و دفتر بگو
که آن بِهْ که باشد ، تو را دفترْ او

خَمُش کُنْ که هر شِش جهَت ، نورِ اوست
وَزین شِش جهَت بُگْذری، داوَرْ او

رِضاکَ رِضایی، شمس تبریزِ دین
وَ سِرُّکَ سِرّی ، بِما اَظْهَرْ او

---

۱ – مجازات

۲ – ظرف مرکب

زهی شَمسِ تبریزِ خورشیدْ وَشْ   که خود را بُوَد سخت ، اَنْدَرْخورْ او

﴿۴۸۵﴾

چو بُگشادم نَظَر ، از شیوهٔ تو   بِشُد کارم چو زَر ، از شیوهٔ تو
تویی خورشید و من ، چون میوهٔ خام   به هر دَمْ پُخته‌تر ، از شیوهٔ تو
چو زُهره می‌نوازم ،چَنگِ عِشرَت   شب و روز ای قَمَر ، از شیوهٔ تو
به هر دَمْ صد هزار اَجْزای مُرده   شود چون جانوَر ، از شیوهٔ تو
چرا اَزْرَق قَبایِ چَرخِ گَردون   چُنین بَندَد کَمَر ؟ از شیوهٔ تو
چرا رویِ شَفَق سُرخ است ، هر شام   به خونابهٔ جِگَر ؟ از شیوهٔ تو
زِ شیوهٔ ماهَتْ ، اِسْتاره هَمی جَست   گرفتم من بَصَر ، از شیوهٔ تو
به خوبی هَمچو تو ، خود این مُحال است   چُنان خوبی به سَر ، از شیوهٔ تو
زِ انبوهی نباشد ، جایِ سوزَن   زِ عاشقْ وین حَشَر ، از شیوهٔ تو
عَجَب چون آمد اَنْدَر عالَمِ عشق   هزاران شور و شَر ، از شیوهٔ تو
اگر نُهْ پَرده آویزی ، به هر دَم   بِدَرَّد این بَشَر ، از شیوهٔ تو
اگر غَفلَت نباشد ، جُمله عالَم   شود زیر و زَبَر ، از شیوهٔ تو
چرایَمْ شَمسِ تبریزی ، چو شیدا   به گِردِ بام و دَر ؟ از شیوهٔ تو

﴿۴۸۶﴾

چو شیرین‌تر نمود ای جان ، مَها شور و بَلایِ تو   نهادم جانِ شیرین را ، که تا سوزد برایِ تو
رَوان از تو خجِل باشد، دِلَم را پا به گِل باشد   مرا چه جایِ دل باشد ؟ چو دل گشته‌ست جایِ تو
تو خورشیدیّ و دلْ در چَهْ ، بِتاب از چَهْ به دلْ گَهْ گَهْ   که می‌کاهد چو ماه ای مَهْ، به عشقِ جانْفَزایِ تو
زِ خود مِسَّم ، به تو زَرَّم ، به خود سنگم ، به تو دُرَّم   کَمَر بَستم به عشقْ‌اَنْدَر ، به امیدِ قَبایِ تو
گرفتم عشق را در بَر، کُلَه بِنْهاده‌ام از سَر   مَنَم مُحتاج و می‌گویم ، زِ بی‌خویشی دُعایِ تو
دِلا از حَدِّ خود مَگْذر، بُرون کُن باد را از سَر   به خاکِ کویِ او بِنْگر، بِبین صد خونْبَهایِ تو
اگر زیرم وَگَر رویَم ، نه مُحتاجِ تو مَهْرویَم؟   چو برگِ کاه می‌پَرَّم ، به عشقِ کَهْرُبایِ تو
آیا تبریزِ خوشْ‌جایم، زِ شَمسِ اَلدّین به هِیْهایَم   زَنَم لَبَّیک و می‌آیم ، بِدآن بزمِ لِقایِ تو

﴿۴۸۷﴾

چون بِجَهَد خنده زِ من ، خنده نهانْ دارم ازو   رویْ تُرُش سازم ازو ، بانگ و فَغانْ آرَم ازو
با تُرُشانْ لاغ کُنی ، خنده زنی ، جَنگ شود   خنده نَهانْ کردم من ، اَشکْ هَمی بارم ازو

شهرِ بزرگ است تَنَم، غَمِ طَرَفی، من طَرَفی / یک طَرَفی آبَم ازو، یک طَرَفی نارَم ازو
با تُرُشانَش تُرُشَم، با شِکَرانَش شِکَرم / رویِ من او، پُشتِ من او، پُشتِ طَرَبْ خارم ازو
صد چو تو و صد چو مَنَش، مَست شُده در چَمَنَش / رَقص‌کُنان، دست‌زنان، بر سَرِ هر طارَم ازو
طوطیِ قَند و شِکَرم، غیرِ شِکَر می‌نخورم / هر چه به عالَم تُرُشی، دورم و بیزارم ازو
گَر تُرُشی داد تو را، شَهْد و شِکَر داد مرا / سُکْسُک[1] و لَنگی تو آر، من خوش و رَهْوارم ازو
هر کِه دَرین رَه نَرَوَد، در رهِ دورست رَهَش / من که دَرین شاهْرَهَم، بر رَه و هَموارم ازو
مسجدِ اَقْصیٰست دِلَم، جَنَّتِ مَأْویٰست دِلَم / حور شُده، نور شُده، جُملهٔ آثارم ازو
هر کِه حَقَش خنده دهد، از دَهَنش خنده جَهَد / تو اگر اِنْکاری ازو، من همه اِقْرارم ازو
قِسْمَتِ گُل خنده بُوَد، گریه ندارد، چه کُند؟ / سوسن و گُل می‌شِکُفَد، در دلِ هُشیارم ازو
صبر هَمی گفت که: من، مُژده دِهِ وَصلَم ازو / شُکر هَمی‌گفت که: من، صاحِبِ اَنْبارم ازو
عقل هَمی‌گفت که :من، زاهِد و بیمارم ازو / عشق هَمی‌گفت که :من، ساحِرِ و طَرّارم ازو
روح هَمی‌گفت که: من، گنجِ گُهَردارم از او / گنج هَمی‌گفت که :من، در بُنِ دیوارم ازو
جَهْل همی‌گفت که: من، بی‌خَبَرمْ بی‌خود ازو / عِلْم همی‌گفت که :من، مِهْترِ بازارم ازو
زُهد هَمی‌گفت که: من، واقِفِ اسرارم ازو / فقر هَمی‌گفت که : من، بی‌دل و دَستارم ازو
از سویِ تبریز اگر، شَمسِ حَقَم بازْ رَسَد / شرح شود، کشف شود، جُملهٔ گفتارم ازو

۴۸۸

چیست که هر دَمی چُنین، می‌کَشَدم به سویِ او؟ / عَنْبَرْ نی و مُشکْ نی، بویِ ویْ است، بویِ او
سِلْسِله‌ای‌ست بی‌بَها، دشمنِ جُمله توبه‌ها / توبه شِکَست، من کی‌اَم؟ سنگِ وِی و سَبویِ او
توبه شِکَست او بَسی، توبهٔ این‌چُنین کَسی / پَرده‌دَریّ و دِلْبَری، خویِ ویْ است خویِ او
توبهٔ من برایِ او، توبه‌شِکَن هوایِ او / توبهٔ من گناهِ من، سوخته پیشِ رویِ او
شاخ و درختِ عقل و جان، نیست مگر به باغِ او / آبِ حَیاتِ جاودان، نیست مگر به جویِ او
عشق و نشاط گُستری، با میْ و رَطْل و ساغَری / می‌رَسَد از کِناره‌ها، غُلْغُل و های و هویِ او
مَرد که خودپَسَند شُد، همچو کَدو بلند شُد / تا نشود زِ خود تهی، پُر نشود کَدویِ او
سایه که باز می‌شود، جمع و دراز می‌شود / هست زِ آفتابِ جان، قُوَّتِ جُست‌وجویِ او
سایه وِیْ است و نورْ او، جمعْ وِیْ است و دورْ او / نورْ زِ عکسِ رویِ او، سایه زِ عکسِ مویِ او

۱ – زمین ناهموار و درشت

ای مَهْ و آفتابِ جان، پَرده‌دَری مَکُن عِیان
تا زِ فَلَک فُرو دَرَد ، پَردهٔ هفت‌تویِ او

آتشْ آب میشود ، عقلْ خراب میشود
جانْ پَر و بال میزند ، در طربِ سبویِ او

چیست دَرونِ جیبِ من؟ جُز تو و من ، حِجابِ من
ای من و تو فَنا شُده ، پیشِ بَقایِ اویِ او

﴿۴۸۹﴾

حیلَت رَها کُن عاشقا ! دیوانه شو ، دیوانه شو!
وَنْدَر دلِ آتش دَرآ ، پروانه شو ، پروانه شو!

هم خویش را بیگانه کُن، هم خانه را ویرانه کُن
وانگَهْ بیا با عاشقان! همخانه شو، همخانه شو

رُو سینه را چون سینه‌ها ، هفت آبْ شو ، از کینه‌ها
وانگَهْ شرابِ عشق را ، پیمانه شو، پیمانه شو

باید که جُمله جانْ شَوی، تا لایِقِ جانان شَوی
چون سویِ مَستان می‌رَوی، مَستانه شو، مَستانه شو

آن گوشوارِ شاهِدان، هم‌صُحبَتِ عارِض شُده
گر گوش و عارِضْ بایَدَت ، دُردانه شو، دُردانه شو

چون جانِ تو شُد در هوا ، زَافسانهٔ شیرینِ ما
فانی شو و چون عاشقان ، افسانه شو، افسانه شو

تو لَیْلَةُ ٱلْقَبْری بُرو، تا لَیْلَةُ ٱلْقَدْری شَوی
چون قَدْرْ مَرْ ارواح را ، کاشانه شو، کاشانه شو

اندیشه‌اَت جایی رَوَد ، وآنگَهْ تو را آنجا بَرَد
زَانْدیشه بُگْذر چون قضا ، پیشانه شو، پیشانه شو

قُفلی بُوَد میل و هویٰ ، بِنْهاده بر دل‌هایِ ما
خواهی گشائی قفل را ، دندانه شو، دندانه شو

چون عاشقانْ، مِیْ را همی،از کاسهٔ سَر میخورند
در بزمِ او گر میروی ، مردانه شو ، مردانه شو

بِفْکَنْ عَرَضْ گر جوهری، رَه رُو که در دریایِ تو
خَرْمُهره نآرد قیمتی ، دُردانه شو دُردانه شو

بِنْواخت نورِ مُصطَفیٰ ، آن اُسْتُنِ حَنّانه را
کمتر زِ چوبی نیستی، حَنّانه شو، حَنّانه شو

گوید سُلَیمان مَر تو را : بِشْنو زبانِ طِیر را
دامی و مُرغ از تو رَمَد ، رُو دانه شو، رُو دانه شو

گَر چهره بِنْمایَد صَنَم، پُر شو ازو ، چون آینه
وَرْ زُلف بُگْشاید صَنَم ، رُو شانه شو، رو شانه شو

تا کِی دوشاخه ، چون رُخی؟ تا کِی چو بیذَق[1] کَم تَکی؟[2]
تا کِی چو فرزین کَژْ رَوی؟ فرزانه شو، فرزانه شو!

شُکرانه دادی عشق را ، از تُحفه‌ها و مال‌ها
هِلْ مال را ، خود را بِدِه ، شُکرانه شو، شُکرانه شو

یک مُدّتی اَز کان بُدی ، یک مُدّتی حیوان شدی
یک مدّتی چون جان بُدی، جانانه شو، جانانه شو

ای ناطِقه بر بام و دَر ! تا کِی رَوی ؟ در خانه پَر
نُطْقِ زبان را تَرک کُن، بی‌چانه شو، بی‌چانه شو

ای شمس تبریزی بیا ! در جانِ جا ، داری تو جا
جان را نوا بخشا شَها! شاهانه شو ، شاهانه شو

۱ – مُهره پیاده شطرنج

۲ – کَمْ تَک = کم بودن تیزی در رفتار ، اشاره به قدرتِ کمِ مهرهٔ پیاده، در بازی شطرنج دارد.

﴿ ۴۹۰ ﴾

خداوندا ! چو تـــو صاحب‌قِران کو؟ بَرابَر با مکانِ تـــو ، مکان کو؟
زمانْ مُحتاج و مِسکینِ تو باشد تو را حاجَت به دوران و زمان کو؟
کسی کاو گفت: دیدم شَمسِ دین را سؤالَش کُن ، که : راهِ آسْمان کو؟
در آن دریا مَرو ، بی اَمرِ دریا نمی‌تَرسی؟ برایِ تو ، ضَمان کو؟
مَگَر بی‌قَصد اُفتی ، کاو کریم است خَطاکُن را زِ عَفوِ او ، غَمان کو؟
چو سَجده کرد آیینه ، مَر او را بَرآن آیینه زَنگارِ گمـــان کو؟
همو تیر است، همو اِسْپَر ، همو قُوس چه گفتم، آن طَرَف تیر و کَمان کو؟
هر آن جسمی که از لُطفَش نَظَر یافت نَظیرش در وَلایت‌هایِ جان کو؟
به جُز از رویِ عَجْز و فقر و تَسلیم بِبُرده سَر ازو، از اِنْس و جان کو؟
زِ غیرتْ حَقْ شُدَش حارِس ، وَگَرنی مَر او را از کِه بیم است؟ پاسْبان کو؟
به پیشانیِّ جان‌ها ، داغِ مِهْرَش کسی بی‌داغِ مِهْرش ، در قِران کو؟
به نوبَت‌گاهِ او بین ، صَف کَشیده به خِدمَت گَر هَمی جویی ، مِهان کو؟
نباشد خنده جُز ، از زعفرانَش به جُز از عشقِ رویَشْ شادمان کو؟
به جُز از هجْرِ آن مَخْدومِ جانی دل و جان را به عالَم اَنْدُهان کو؟
خداوندْ شَمسِ دین ، از بَهرِ الله که لایِقْ در ثَنایِ او دَهان کو؟
زبان و جانِ من ، با وصلِ او رفت به شرحِ خاک تبریزم، زبان کو؟
همه کانْ هست ، مُحتاجِ خریدار بِدآن حَد بی‌نیازی ، هیچْ کانْ کو؟

﴿ ۴۹۱ ﴾

خداوندْ شمسِ دین، یک‌دَمْ از این سو شهنشاها ! تویی مَحرَم ، ازین سو
زهی حوّا ! که زایید او ، تویی را خرابِ تُوست صد آدم ، ازین سو
چو عیسیٰ مطربا ، تو جان همی دِه که رفتم جانبِ مریم ، ازین سو

﴿ ۴۹۲ ﴾

خَزانِ عاشقان را ، نوبَهـــارْ او رَوانِ رَه‌رُوان را ، اِفْتِخـــارْ او
همه گردن‌کَشـــــانِ شیردل را کَشیده سویِ خود ، بی‌اختیارْ او
قطارِ شـــــیر می‌بینم ، چو اُشتُر به بینی‌شان دَرآوَرْده مِهارْ او
مِهارش ، آنکِه حاجَتمَندِشان کرد زِ خوف و حِرصشان کرده نزارْ او

گِرانجانْتَر زِ عُنصرها ، نه خاک است؟   سَبُک کرد و بِبُرد از وِیْ قرارْ او
از آب و آتش و از بادْ ، این خاک   سَبُک‌تر شد چو بُرد از وِیْ وقارْ او
به خاکْ ، آن هر سه عُنصر را ، کُند صید   به گَردون می‌کُند آهو ، شکارْ او
یکی کاهِل نخواهد رَست ، از وِیْ   که یکیک را کُند در بَندِ کارْ او
زِ خاکِ تیره کاهِل‌تَر نباشی   به زیرِ دُمِّ او بِنْهادْ خارْ او
عَصا زد بر سَرِ دریا ، که بَرجِه   بَرآوَرْد از دلِ دریـــــا ، غُبارْ او
عصا را گفت: بُگْذار این عَصایی   همی پیچید ، بَرْ خود ، همچو مارْ او
بَرآرَد مَطْبَخِ معْده ، بُخـــاری   بسازد جان و حِسّی زآن بُخارْ او
زِ تَفِّ دل ، دِگَر جانی بسازد   که تا دارد ازآن جانْ ننگ و عارْ او
زهی غیرت که بر خود دارد ، آن شَهْ   که سُلطانْ هم وِیْ است و پَرده‌دارْ او
زهی عشقی که دارد ، بر کَفی خاک   که گاهَش گِل کُند، گَهْ لاله‌زارْ او
کُند با او به هر دَم ، یک صِفَتْ یار   زِ جُمله بُگْسَلَد ، در اِضْطِرارْ او
که تا داند که آنها بی‌وَفایند   بداند قَدْرِ این بُگْزیده یارْ او
عَجایب یارِ غاری ، گردد او را   که یارْ او باشد و هم یارِ غارْ او
زبان بَربَند و بُگْشا ، چَشمِ عِبرَت   که بُگْشـــــاده‌ست راهِ اِعْتِبارْ او
بسی گفتم به شب ، اما چو شد روز   کلامُ الْلَیل ، یَمْحـــــوهُ النّهارْ[۱] او

﴿۴۹۳﴾

خُنُک آن جان ! که رَوَد مَست و خرامان ، بَرِ او   بِرَهَد از خَرِ تَن ، در سَفَرِ مَصدرِ[۲] او
خَلْعِ نَعْلین کُند ، وَزْ خود و دنیا بِجَهَد   هَمچو موسیٰ ، قَدَمِ صِدق زَنَد ، بر دَرِ او
همچو جِرجیس شود ، کُشتهٔ عشقَش ، صد بار   یا چو اسحاق شود ، بِسْمِلْ از آن خَنجَرِ او
سَرِ دیگر رَسَدَش ، جُز سَرِ پُر دَرد و صُداع   مَغْفِرَت بِنْهَد ، بر فَرقِ سَرَش ، مِغْفَرِ او
کیلهٔ [۳] رِزْقَش اگر دَرشِکَند ، میکائیل[۴]   عوَضَش ، گاه بُوَد خُلْد و گَهی کوثرِ او

۱ – سخنانِ شبانه را روزْ محو میکند .
۲ – محل بازگشت از حج .
۳ – پیمانه ای که با آن ، غَلّه و آرْد و چیزهای دیگر را اندازه کنند.
۴ – یکی از چهار فرشته بزرگ و مقرب الهی که مسئول تدارک رزق و روزی مخلوقات است.

پدر و مادر و خویشانْ ، چو به خاکَش بِنَهَند   شود او ماهی و ، دریا پدر و مادرِ او
عشقْ دریایِ حَیات است ، که او را تَکْ نیست   عُمرِ جاوید بُوَد موهِبَتِ کمتــرِ او
می‌رَوَد شَمس و قَمَرْ هر شب ، در گورِ غروب   می‌دَهَدْشان فَرِ نو ، شَعْشَعهٔ گوهرِ او
مَلَکُ اَلْمَوْت به صد ناز ، سِتانَد جانی   که بُوَد با خَبَر و دیده‌وَرْ از مَحْشَرِ او
تَنِ ما خُفته دَرآن خاکْ ، به چَشمِ عامّه   روحْ چون سَروِ رَوان ، در چَمَنِ اَخْضَرِ او
نه به ظاهر تَنِ ما ، مَعْدنِ خون و خِلط است؟   هیچ جان را سَقَمی[1] هست ، ازین مَقذَرِ[2] او؟
در چُنین مَزبَله[3] جان را ، دو هزاران باغ است   پس چرا تَرسَد جان، از لَحَد و مَقْبَرِ او؟
آن کِه خون را چو مِیِ نابْ ، غذایِ جان کرد   بِنگَر در تَنِ پُر نور و ، رُخِ اَحْمَرِ او
هله دِلْدار بِخوان ، باقیِ این بر مُنْکِر   تا دو صد چَشمه رَوان گردد از مَرمَرِ او

﴿۴۹۴﴾

خُنُک آن دَم ، که نِشینیم در ایوانْ ، من و تو   به دو نَقْش و به دو صورتْ ، به یکی جانْ ، من و تو
دادِ باغ و دَمِ مُرغان ، بِدَهَد آبِ حَیات   آن زمانی که دَرآییم به بُستانْ ، من و تو
اَخْتَرانِ فَلَک آینــــــد ، به نَظّــارهٔ ما   مَهِ خود را بِنماییم بدیشانْ ، من و تو
من و تو ، بی‌من و تو ، جمع شویم از سَرِ ذوق   خوش و فارغ زِ خُرافاتِ پَریشانْ ، من و تو
طوطیانِ فَلَکی ، جُمله شِکَرخوار شوند   در مَقامی که بِخَندیم ، بِدآن‌سانْ ، من و تو
این عَجَب‌تَر که من و تو ، به یکی کُنجْ اینجا   هم دَرین دَمْ به عِراقیم و خُراسانْ ، من و تو
به یکی نَقْشْ ، بَرین خاک و بَرآن نَقْشِ دِگَر   در بهشتِ اَبَدیّ و شِکَرِسْتانْ ، من و تو

﴿۴۹۵﴾

خوش خرامان می‌رَوی، ای جانِ جانْ ! بی‌من مَرو   ای حَیاتِ دوستان! در بوستانْ بی‌من مَرو
ای فَلَکْ بی‌من مَگَرد و ای قَمَر بی‌من مَتاب   ای زمین بی‌من مرو و ای زمان بی‌من مَرو
این جهان باتو خوش است و آن جهانْ باتو خوش است   این جهان بی‌من مَباش و آن جهان بی‌من مَرو
ای عنان! بی‌من مَران و ای زبان بی‌من مَخوان   ای نَظَر! بی‌من مَبین و ای رَوان بی‌من مَرو
شبْ زِ نورِ ماه ، رویِ خویش را بیند سپید   من شَبَم ، تو ماهِ من، بر آسْمانْ بی‌من مَرو

---

۱ – سَقَم = بیمار شدن

۲ – مَردِ پلید که مردم از او دور باشند.

۳ – خاکروبه دان

خارْ ایمِن گشت زآتشْ ، در پناهِ لُطفِ گُل / تو گُلیْ، من خارِ تو، در گُلسِتانْ بی‌من مَرو
در خَمِ چوگانْت می‌تازم ، چو چَشمَت با من است / همچُنین در من نِگَر، بی‌من مَرانْ بی‌من مَرو
چون حَریفِ شاه باشی ، ای طَرَب ! بی‌من مَنوش / چون به بامِ شَهْ رَویِ، ای پاسْبان بی‌من مَرو
وایِ آن کَس کاو دَرین رَهْ ، بی‌نشانِ تو رَوَد / چو نشانِ من تویی، ای بی نشان بی‌من مَرو
وایِ آن کاو ، اَنْدَرین رَه ، می‌رَوَد بی‌دانشی / دانشِ راهَم تویی، ای راه‌دان بی‌من مَرو
دیگرانَت عشقْ می‌خوانند و من ، سُلطانِ عشق / ای تو بالاتر زِ وَهْمِ این و آن ، بی‌من مَرو

﴿۴۹۶﴾

در خُشکیِ ما بِنْگَرْ ، وآن پَردهٔ تَر بَرگو / چَشمِ تَرِ ما را بین، ای نورِ بَصَر بَرگو
جمعِ شِکَران را بین، در ما نِگَران را بین / شیرین‌نَظَران را بین ، هین شرحِ شِکَر بَرگو
امروز چُنان مَستی، کَزْ جویِ جهان جَستی / امروز اگر خواهی، آن چیزِ دِگَر بَرگو
هر چند که اُستادی ، دادِ دو جهان دادی / در دستِ کِه اُفْتادی؟ زآن طُرفه خَبَر بَرگو
از جایْ نَجُنبیده، لیک از دل و از دیده / بسیار بِگَردیده ، احـــوالِ سَفَر بَرگو
در کَشتی و دریایی، خوشْ‌موج و مُصَفّایی / زیری گَهْ و بالایی ، ای زیر و زبَر بَرگو
با صبرْ تویی مَحْرَم ، روسَختْ تویی ، در غَم / شمشیرِ زبان بَرکَش ، وَزْ صبر و سِپَر بَرگو
مَستیِّ جَماعَت بین، کرده زِ قَدَحْ بالین / یارَبِّ بِفَزا ، آمین ، این قِصّه زِ سَر بَرگو
بر هر کِه زد این بُرهان ، جان یابد و سیصد جان / باور نکُنی این را؟ بر چوب و حَجَر بَرگو
گفت: اَر سَرِ او باشم ، رُخسارِ تو بِخْراشَم / ای عارفْ این را هم ، با او به سَحَر بَرگو
آمد دِگَری از دِهْ ، هینْ دیگِ دِگَر بَرْنِهْ / گَر تاجْ گِرو کردی، از رَهْنِ کَمَر بَرگو
گَر رافضی‌یی باشد ، از دادِ عَلی[ع] دَردِهْ / وَرْ زآن که بُوَد سُنّی ، از عَدلِ عُمر بَرگو
موری چه قَدَر گوید، از تَختِ سُلَیمانی؟ / بُگْشا لب و شَرحَش کُن، اسبابِ ظَفَر بَرگو

﴿۴۹۷﴾

در خلاصهٔ عشقْ ، آخِر شیوهٔ اِسلام کو؟ / در کُشوفِ مُشکلاتَش ، حاجتِ اِعلام کو؟
آهویِ عَرشی که او خود ، عاشقِ نافهٔ خود است / اِلْتِفاتِ او به دانه ، طَوْفِ او بر دام کو؟
گرچه هر روزی به هِجْران ، هَمچو سالی می‌بُوَد / چون که از هِجْران گُذشتی، لَیْل یا اَیّام کو؟
جانور را زادَنَش از ماده و نَر ، از رَحِم / در وِلادت‌هایِ روحانی ، بگو: اَرْحــــام کو؟
ساقیا ، هُشیار نَتْوان عشق را دریافتن / بویِ جامَت بی‌قَرارم کرد، آخِرِ جــــام کو؟
هست اِحْرامَت دَرین حَج ، جامهٔ هستیت را / از سَرِ سِرَّت بِکَندن ، شَرطِ این اِحْرام کو؟

چون که هستی را فَکَندی، روحْ اَنْدَر روحْ بین — جوقْ جوقْ و جُمله فَرد ، آن جایگَهِ اَجْرام کو؟
وین همه جان‌هایِ تشنه، بَحْر را چون یافتند — مَحْو گشتند اَنْدَر آنجا، جُز یکی اَعلّام کو؟
دور و نزدیک و ضیاع[1] و شهر و اِقْلیم و سَواد[2] — زین سویْ بَحْر است، ازآن سو ، شهر یا اَعلام[3] کو؟
آنچه این تَن می‌نویسَد ، بی‌قَلَم نَبْوَد یَقین — آن کِه جان بر خود نویسَد ، حاجَتِ اَقلام[4] کو؟
هوش و عقلِ آدمی‌زادی ،ز سَردیِّ وِی است — چونکه آن میْ گرم کَردَش ، عقل یا اَحْلام[5] کو؟
اَنْدَر آن بیهوشی آری ، هوشِ دیگر بودن است — هوشِ بیداری کجا و رُؤْیَتِ اَحْـــلام کو؟
مُرغ تا اندر قفس باشد ، به حُکمِ دیگری ست — چون قَفَس بِشْکَست و شُد پرواز ، از آن اَحْکام کو؟
با حضورِ عقلْ ، آثام[6] است بر نَفَسْ ، از کُنَه — با حضورِ عقلِ عقلْ ، این نَفْس را آثام کو؟
در مِساسِ[7] تَن به تَن، مُحتاجِ حَمّام است مَرد — در مِساسِ روح‌ها ، خود حاجَتِ حَمّام کو؟
گَر شَوی تو رام ، خود رامَت شود ، جُمله جهان — گَر تو رُستم‌زاده‌ای ، این رَخْشَتْ آخِرِ رامْ کو؟
گَر تو تَرکِ پُخته گویی، خامْ مُسْکِرِ باشدَت — پس تو را در جامِ سَر، آثار و بویِ خام کو؟
چون بِخوردی بی‌قَدَم ، بخْرام در دریایِ غیب — تو اگر مَستی ، بیا مَستانه و بخْرام کو؟
فَرض و لازم شُد عبادت ، عشق را آخِرِ بگو — فَرض و مذهبْ واجب و تعلیم و اِسْتِلْزام کو؟
عشق‌بازی‌هایِ جان و آنگَهی اِکْراه و زور؟ — عشقِ بَرْبَسته کجا و ای وَلی اِکْرام کو؟
رنجْ بر رُخسارِ عاشقْ ، راحت اَنْدَر جانِ او — رنجْ آواره است آنجا ، جُز هزار اِنْعام کو؟
خدمتی از خوفْ ، خودْ اَنْعام را باشد ، وَلیک — خدمتی از عشق را ، اَمْثالِ کَالْاَنْعام[8] کو؟
یک قَدَم راه است ، گَر توفیق باشد دستگیر — پس حَدیثِ راهِ دور و رفتنِ اَعْوام[9] کو؟

---

۱ – زمین زراعی
۲ – سیاهیِ شهر که از دور دیده میشود .
۳ – نشان
۴ – جمع قلم
۵ – خوابهای آشفته
۶ – جمع اثم = گناه
۷ – بسیار لمس کننده.
۸ – اشاره به آیه شریفهٔ ۱۷۹ سوره مبارکه اعراف دارد که در مورد کافران میفرماید : " اولئِکَ کَالْاَنْعامْ بَل هُم اَضَلّ ...." یعنی : " ایشان همچون چار پایانند، بلکه گمراه تراز آنها ".
۹ – سال ، روز

لیک سایهٔ آن صَنَم باید ، که بر تو اوفْتد
آن صَنَم، کَشْ مِثلْ اَنْدَر جُملهٔ اَصْنام کو؟
آن خداوندِ به حَق ، شَمس اَلْحَق و دین ، کُفْوِ او
در همه آبا و در اَجْداد و در اَعْمام[1] کو؟
دَرخورِ دُرِّ یَتیمَش کِیْ شود ، آن هفتْ بَحْر
گر نَظیرش هست در ارواح یا اَجْسام کو؟
در رِکابِ اسبِ عشقش ، از قبیلِ روحیان
جُز قُباد و سَنْجَر و کاووس یا بهرام کو؟
دیده را از خاکِ تبریز ، اَرْمغانْ آزاد باد
زآنکه جُز آن خاک ، این خاکپش را آرام کو؟

﴿۴۹۸﴾

در سَفَرِ هوایِ تو ، بی‌خَبَرم ، به جانِ تو!
نیک مُبارک آمده‌ست ، این سَفَرم ، به جانِ تو!
لَعْلْقَبا ! سَمَر شُدی[2] ، چونکه دَرآن کَمَر شدی
کُشتهٔ زار در میانْ ، زآن کَمَرم به جانِ تو
همچو قَمَر بَرآمدی، بر قَمَران سَر آمدی
همچو هِلالْ ، زارْ منْ ، زآن قَمَرم به جانِ تو
خُشک و تَرَم خیالِ تو، آینهٔ جَمالِ تو
خُشکْلَبَم زِ سوزِ دل ، چَشمْتَرَم به جانِ تو
تا تو زِ لَعْلِ بَسته‌اَت، تَنگِ شِکَر گُشاده‌ای
چون مگسِ شِکَسته‌پَر ، بر شِکَرم به جانِ تو
دامْ همیشه تا بُوَد، آفتِ بال و پَر بُود
رَسته شود زِ دامِ تو، بال و پَرَم به جانِ تو
در تبریز شَمسِ دین ، هست چراغِ هر سَحَر
طالِبِ آفتابْ من ، چون سَحَرم به جانِ تو

﴿۴۹۹﴾

در گُذر آمد خیالَشْ ، گفت: جان ! این است او
پادشاهِ شـــهرهایِ لامـــکانْ ، این است او
صد هزار انگشت‌ها ، اَنْدَر اشارت دیده شُد
سویِ او از نورِ جان‌ها ، کِای فُلان ، این است او
چون زمین سرسبز گشت ، از عین و از گلزارِ او
نعره ها آمد به گوشم زآسمان : این است او
هینْ سبکتر دست دَر زَن ، در عنانِ مَرکبش
پیش از آن کاو برکَشد، کاین بی عنان ، این است او
جمله نورِ حق گرفته ، همچو طورْ ، این جان از او
همچو گوهر تافته ، از عینِ کان ، این است او
رو به ماه آوَرْد مریخ و بگفتَش: هوشْ دار
تا نَلافی تو ز خوبی، هان و هانْ ، این است او
شمسِ تبریزی شنیده‌ستی، ببین این نور را
کز وی آمد کاسِدی هایِ بُتان ، این است او

﴿۵۰۰﴾

درین حضرت ، ز جان گویم : زهی رو!
بهار اندر خزان گویم : زهی رو!
چو شاهِ بی‌نشان ، عالَم بیآراست
من از شکل و نشان گویم : زهی رو

---

۱ – جمع عَم = عمو

۲ – افسانهٔ شب

چو نورِ لامکان ، آفاقْ بِگْرفت — من از کون و مکان گویم : زهی رو
به پیشِ این دُکان ، که کانِ شادی‌ست — من از کَوْن و مکان گویم : زهی رو
به پیشِ این‌چنین دانایِ اسرار — کَژی در دلْ نهان گویم : زهی رو
چو اِستارهْ جهان شد ، مَحوِ خورشید — حدیثِ این جهان گویم : زهی رو
اَوانِ قابِ قَوْسَیْن است اَوْ اَدْنیٰ — حدیثِ جز کمان گویم : زهی رو
از آن جان که روان شد ، سویِ جانان — برِ هر بی‌روان گویم : زهی رو
چو شاهم ، شمس تبریزی بیآید — حدیثِ گُلْسِتان گویم : زهی رو

﴿۵۰۱﴾

دَرینْ رَقص و دَرینْ هایْ و دَرینْ هو — میانِ ماست رقصان ، میرِ مَهْرو
اگر چه رویْ می‌دُزدَد ، زِ مَردم — کجا پنهان شود ، آن رویِ نیکو؟
چو چَشمَت بست ، آن جادویِ اُستاد — دَرآ در آبِ جویْ و آبْ می‌جو
تو گویی: کو و کو ، او نیز سَر را — به هر سو می‌کُند ، یعنی که: کو کو
زِ کویِ عشق می‌آید ، نِدایی: — رَها کُن کو و کو ، دَر رُو، دَرین کو
بُرو دامانِ خاقان گیر ، مُحکَم — چو او باشد ، چه اندیشی زِ پِیْ جو؟
بُرو پَهْلویِ قصرش ، خانه‌ای گیر — که تا ایمِن شَوی ، از دَردِ پَهْلو
گُریزانْ دَرد و دارو ، در پِیِ تو — زِهی لُطف و زِهی اِحْسان و دارو
سِیَه‌کاریّ و تَلْخی را رها کُن — بَرِ ما زو بیا ، غَلْتان چو مازو[۱]
ازو یابد طَرَب، هم نُقل و هم جان — از او گیرد نَمَک ، هم رنگ و هم رو
ازو اندیش و گفتن را رَها کُن — لَطیف‌اندیش باشد ، مَردِ کم‌گو
ز احسان هایِ شمس الدین تبریز — دلا! شُو طالب و از جانْ همی جو

﴿۵۰۲﴾

دلِ آتش‌پَذیر از توست ، برق و سنگ و آهنْ تو — مرا سیران[۲] کجا باشد؟ مرا تحویل و رفتنْ تو
ندیدم بی‌تو منْ خود را ، تو دیدی خویش را بی من — به زیرِ خاک دَر رَفتم ، نرفتم من ، بیا منْ تو

---

۱ – ماده ای به شکل دانه فندق که بوسیله حشره مخصوصی روی درخت بلوط تولید شده و از آن برای رنگ کردن و دباغی پوست حیوانات استفاده میشود.

۲ – رفتن و سِیْر کردن

اگر گویم تو می‌گویی، من آن ظُلمَت زِ خود بینم ازآن ظُلمَت که می‌گِریَم، سَری چون ماهْ بَرزَنْ تو
گَریبان را دَریده‌سْتم ، ز خود دامنْ کشیده‌ستم که تا گیری گَریبانم، کَشی از مِهرْ دامَنْ تو
گَریبانم دَریدی تو ، چو دامانَم کَشیدی تو کدامم من؟ چه نامم من؟ مرا جانْ تو، مرا تَنْ تو
پشیمانم، پشیمانم، پشیمانْ تو، پشیمانْ تو چو سوسَنْ صد زبانم من ، زبان و نُطْقِ سوسَنْ تو
دو چَشمَم خیره در رویَت ، گَهی چوگانْ، گَهی گویْ‌ات تویی حیران، تویی چوگان، تویی دو چَشمِ روشنْ تو
به یک اندیشه حَنْظَل را ، کُنی بر من چو صد شِکَّر به یک اندیشه شِکَّر را ، کُنی چون زَهرْ دشمنْ تو
تویی شِکَّر، تویی حَنْظَل، تویی اندیشهٔ مُبْدَل تویی مور و سُلیمانْ تو، تویی خورشید و روزَنْ تو
بُدم من کافِرِ اَحْوَل ، شُدم توحید را اَکْمَل تو اَحْوَلْ کِیْ نمائی تو ، تو ایمانی و مَأمنْ تو

﴿۵۰۳﴾

دلِ من، دلِ من، دلِ من ، بَرِ تو رُخِ تو، رُخِ تو، رُخِ با فَرِ تو
صَنَما ، صَنَما ، گَر جان طَلَبی بِدَهَم ، بِدَهَم ، جـــان و سَرِ تو
کَفِ تو، کَفِ تو، کَفِ رَحمَتِ تو لبِ تو، لبِ تو، لبِ شِکَّرِ تو
دَمِ تو، دَمِ تو، دَمِ جانْوَشِ تو مِیِ تو، مِیِ تو، مِیِ چون زَرِ تو
دَرِ تو، دَرِ تو، دَرِ بَخششِ تو گُلِ تو، گُلِ تو، گُلِ اَحْمَرِ تو

﴿۵۰۴﴾

دل و جان را طَرَبگاه و مُقامْ او شرابِ خُمِّ بی‌چون را ، قَوامْ او
همه عالَم دَهنْ خُشکند و تشنه غذایِ جُمله را داده تمام او
غذاها هم غذا جویَند ، از وِیْ که گندم را دَهَد آبْ از غَمام[1] او
عَدَمْ چون اژدهایِ فِتْنه‌جویان بِبَسته فِتْنه را ، حَلْق و مَشامْ او
سِزایِ صد عِتاب و صد عذابم کَشیده از سِزایِ ما لِگامْ او
زِ حِلْمِ او جهانْ گُستاخ گشته که گویی ما شَهانیم و غُلامْ او
برایِ مَغزِ مَخْمورانِ عشقش بجوشیده به دستِ خود مُدامْ[2] او
کَشیده گوشِ هُشیاران به مَستی زهی اِقْبال و بَختِ مُسْتَدامْ او
پَیَمبر را چو پَرده کرده ، در پیش پَسِ آن پَرده می‌گوید، پیامْ او

۱ – اَبر
۲ – شراب

کشیده گوشِ هشیارانْ به مستی　　زهی اقبال و بختِ مُسْتَدامْ او
نکرده بندگانْ ، او را سَلامی　　بر ایشان کرده از اوَّلْ سلامْ او
چه باشد گَر شبی را زنده‌داری　　به عشقِ آنکه آرَد صُبح و شامْ او؟
وَگَر خامی کُنی، غافل بِخُسپی　　بِنَگْذارد تو را ای دوستْ ، خامْ او
زِ خُردی تا کُنون ، بَسْ‌جا بِخُفتی　　کَشانیدَت زِ پَستی تا به بامْ او
زِ خاکی تا به چالاکی کَشیدَت　　بِدادَت دانش و رفتار و کامْ او
مَقاماتِ نُواَت خواهد نِمودن　　که تا خاصَت کُند زِانْعامِ عامْ او
به خُردی هم زِ مَکْتَب می‌جَهیدی　　چه نَرمَت کرد و پابَرجا و رامْ او!
به خاکیّ و نباتیّ و به نُطفه　　سِتیزیدی، دَرآوَرْدَت به دامْ او
زِ چندین رَه ، به مِهْمانیت آوَرْد　　نیآوَرْدَت بـــرایِ انتـــقامْ او
به وَقتِ دَرد می‌دانی ، که او اوست　　به خاکی می‌دَهَد اوئی به وامْ او
همه اویان ، چو خاشاکی نِمایَند　　چو بویِ خود فرستد ، در مَشامْ او
سُخَن‌ها بانگِ زنبوران نمایَد　　چو اَنْدَر گوشِ ما گوید کَلامْ او
نِمایَد چَـــرخْ ، بیتُ ٱلْعَنکبوتی　　چو بِنْمایَد مَقـــامِ بی‌مَقامْ او
همه عالَم گرفته‌ست آفتابی　　زهی کوری که می‌گوید: کدامْ او؟
چو دَرماند نگوید او ، جُز او را　　چو بِجْهَد هر خَسی را کرده نامْ او
شکنجه بایَدَش ، زیرا که دُزد است　　مُقِّر نآیَد به نرمیّ و به کامْ او
تو باری دُزدِ خود را سیخ می‌زَن　　چو می‌دانی که دُزدیده‌ست جامْ او
به یاری‌هایِ شَمسُ ٱلدّینِ تبریز　　شود بَسْ مُسْتَحق و مُسْتَهامْ[1] او

﴿۵۰۵﴾

دِگَرباره بِشوریدم ، بِدآن سانَم ، به جانِ تو!　　که هر بَندی که بَربَندی ، بِدَرّانَم ، به جانِ تو!
چو چَرخَم من، چو ماهم من، چو شمعَم من، زِ تابِ تو　　همه عقلَم، همه عشقم، همه جانم، به جانِ تو
نشاطِ من زِ کارِ تو، خُمار من زِ خارِ تو　　به هر سو رو بِگَردانی، بِگَردانم، به جانِ تو
غَلَط گفتم، غَلَط گفتنْ دَرین حالَت ، عَجَب نَبْوَد　　که این دَمْ جام را از مِیْ ، نمی‌دانم، به جانِ تو
من آن دیوانهٔ بَندم، که دیوان را هَمی بَندم　　زبانِ مُرغ می‌دانم ، سُلَیمانم ، به جانِ تو

---

۱ – سرگشته و آشفته ، رنجور از عشق.

به غیرِ عشقْ ، هر صورتْ که از دلْ ، او بر آرَد سر / زِ صَحْنِ دلْ همین ساعت ، بُرون رانَم، به جانِ تو
بیا ای او که رفتی تو، که چیزی کاو رَوَد ، آید / نه تو آنی به جانِ من، نه من آنَم، به جانِ تو
نخواهم عُمرِ فانی را، تویی عُمرِ عزیزِ من / نخواهم جانِ پُر غَم را، تویی جانم، به جانِ تو
چو تو پنهان شَوی از من، همه تاریکی و کُفرَم / چو تو پیدا شَوی بر من، مُسلمانم، به جانِ تو
گَر آبی خوردم از کوزه، خیالِ تو دَرو دیدم / وَگَر یک دَم زدم بی‌تو، پَشیمانم، به جانِ تو
اگر بی‌تو بر اَفْلاکَم، چو ابرِ تیره غَمناکَم / وَگَر بی‌تو به گُلْزارم، به زندانم، به جانِ تو
سَماعِ گوشِ منْ نامَت، سَماعِ هوشِ منْ جامَت / عِمارت کُن مرا آخِر ،که ویرانم، به جانِ تو
دَرونِ صومعه ، مسجد ، تویی مَقصودم ای‌مُرشِد / به هر سو رو بِگَردانی، بِگَردانم، به جانِ تو
سُخَن با عشق می‌گویم، که او شیر و من آهویَم / چه آهویَم که شیران را نگهبانم! به جانِ تو
اَیا مُنْکِرْ ! دَرونِ جانْ مَکُن اِنْکارها پنهان / که سِرِّ سَرنِبِشْتَت را فرو خوانم، به جانِ تو
چه خویشی کرد آن بی‌چون !عَجَب با این دلِ پُرخون! / که بُبریده‌ست آن خویشی زِ خویشانم، به جانِ تو
تو عیدِ جانِ قُربانیّ و پیشَت عاشقانْ قُربان / بِکُش در مَطْبَخِ خویشم ، که قُربانم، به جانِ تو
مده پندم که نپْذیرم ، مشو غرّه که بپْذیرم / که شبْ چون جام میگیرم، غزل خوانم ، به جان تو
زِ عشقِ شَمسِ تبریزی، زِ بیداریّ و شَبخیزی / مِثالِ ذَرّه سرگردان ، پَریشـــانم ، به جانِ تو

﴿۵۰۶﴾

دلْ دیِ خَراب و مَست و خوش ، هر سو هَمی اُفتاد ازو / در گُلْبُنَش جانْ صد زبانْ ، چون سوسنِ آزاد ازو
دلها چو خُسرو از لَبَش ، شیرین چو شِکَّر تا اَبَد / گَر یک زمان پنهان شود ، نالَند چون فَرهاد ازو
چون صد بهشت از لُطفِ او، این قالبِ خاکی نِگَر / رَشکِ دَمِ عیسیٰ شُده ، در زنده کردن باد ازو
در طَبْعِ همچون گولْخَن ، ناگه خلیفه رو نمود / از رویِ میرِ مؤمنان ، شُد فَخْرِ صد بغداد ازو
ای ذوقِ تَسبیحِ مَلَکْ ، بر آسْمان از فَرِّ او / چَشم و چراغِ رهبری، جانِ همه عُبّاد ازو
جانْ صد هزاران گِردِ او ، چون اَنْجُم و مَهْ در میان / مَست و خرامان می‌رَوَد ، چَشمِ بَدان کم باد ازو
شَعْشاعِ ماهِ چارده، از پَرتوِ رُخسارِ او / هم جَعدهایِ عَنْبرین ، در طُرّهٔ شِمْشاد ازو
گَر یک جهان ویرانه شُد ، از لشگرِ سُلطانِ عشق / خود صد جهانِ جانِ جان ، شُد در عوَضْ بُنیاد ازو
گَرچه که بیدادی کُند ، بر عاشقانْ آن غَمْزه‌ها / داده جَمال و حُسن را ، در هر دو عالَم داد ازو
پا بَرنَهادی بر فَلَک ، از ناز و نَخوَت ، این زمین / گر فَهْم کردی ذَرّه‌ای ، کاین شاهِ خوبانْ زاد ازو
عقل از سَرِ گُستاخی‌ای ، پیشش دَوید و زَخْم خورْد / چون دید روحْ آن زَخْم را ، شُد در اَدَب اُستاد ازو
صد غُلْغُله اَنْدَر بُتان ، افتاد و اَنْدَر بُتگَران / تا دست‌ها برداشتند ،بر چَرخْ در فریاد ازو

کآخِر چه خورشید است این ، کَزْ چَرخِ خوبی تافته‌ست؟ — این آبِ حَیوان چون چُنین ، دریا شُد و بُگْشاد ازو
تا بَردَرید این عشقِ او ، پَردهٔ عروسِ جان‌ها — تا خان و مان بُگْذاشتند ، یک عالَمی داماد ازو
بر سَر نَهاده غاشیه ، مَخْدومْ شَمسُ اَلدّینْ کَسی — کَزْ بَس جَمال عِزَّتَش ، جِبْریلْ پَرْ بِنْهاد ازو
زو بَرگُشایَد سِرِّ خود ، تبریزِ جانْ بینا شود — تا کور گردد دیدهٔ ، نادیدهٔ حُسّـــــاد[1] ازو

«۵۰۷»

دوش خوابی دیده‌ام ، خود عاشقان را خواب کو؟ — کَانْدَرونِ کعبه، می‌جُستم ، که آن مِحْراب کو؟
کعبهٔ جان‌ها، نه آن کعبه ، که چون آنجا رسی — در شبِ تاریکْ گویی: شمع یا مَهتاب کو؟
بلکه بُنیادش زِ نوری ، کَزْ شُعاعِ جانِ تو — نور گیرد جُمله عالَم ، لیک جان را تاب کو؟
خانِقاهَش جُمله از نور است ، فَرشَشْ عِلْم و عقل — صوفیانَش بی‌سَر و پا، غَلْبهٔ قَبْقاب[2] کو؟
تاج و تَختی ، کَانْدرون داری نهان ، ای نیک‌بَخت — در گُمانِ کَیْقُباد و سَنْجَر و سُهراب کو؟
در میانِ باغِ حُسنَش ، می‌پَر ای‌مُرغِ ضَمیر — کایْمِن‌آباد است آنجا ، دام یا مِضْراب کو؟
در دَرونِ عارِیَت‌هایِ تَنِ تو ، بَخششی است — در میانِ جانْ طَلَبْ ، کآن بَخششِ وَهّاب کو؟
در صِفَت کردن زِ دور، اِطْناب[3] شد، گفتِ زمان — چون رَسیدم در طَنابِ خود ، کُنون اِطْناب کو؟
چون بُرون رفتی زِ گِل ، زود آمدی در باغِ دل — پس از آن‌سو ، جُز سَماع و جُز شرابِ ناب کو؟
چون زِ شورستانِ تَن رفتی ، سویِ بُستانِ جان — جُز گُل و ریحان و لاله و چَشمه‌هایِ آب کو؟
چون هزاران حُسن دیدی ، کآن نَبُد از کالْبُد — پس چرا گویی: جَمالِ فاتِحُ اَلْاَبْواب کو؟
ای فقیه ، از بَهرِ اَلله ، عِلْمِ عشقْ آموزِ تو — زآنکه بعد از مرگْ ، حِلّ و حُرمَت و ایجاب کو؟
چون به وقتِ رنج و مِحْنَت ، زود می‌یابی دَرَش — باز گویی: او کجا؟ دَرگاهِ او را باب کو؟
باش تا موجِ وصالَش ، دَرْرُباید مَر تو را — غیب گَردی، پس بگویی: عالَمِ اَسْباب کو؟
اَرْ چه خَطِّ اَیْنَ بَوّابَت[4] ، هَوَس شُد در رِقاع[5] — رُقْعهٔ عشقش بِخوان، بِنْمایَدت بَوّاب کو؟
هر کَسی را "نایبِ حَق" ، تا نگویی زینهار — در بِساطِ قاضی آ ، وآنگَهْ بِبین نُوّاب کو؟

---

۱ – حسودان
۲ – مَردِ بسیار دروغگو و بیهوده گویْ
۳ – بسیار گفتن و طولِ کلام
۴ – اَیْنَ بَوّابَت ؟ = کجاست دَربانَت؟ ضمناً با بیان "نایب حق" ، به حضرت علی(ع) اشاره شده.
۵ – رقعه ، پاره ها و نوشته هایِ مختصر

تا نَمالی گوشِ خود را، خَلْق بینی کار و بار — چون بِمالی چَشمِ خود را، گویی آن را : تاب کو؟
در خَراباتِ حقیقت، پیشِ مَستانِ خراب — در چُنان صافی، نَبینی دُرد و خَسْ ، اِنْساب[1] کو؟
در حسابِ فانی‌ای ، عُمرَت تَلَف شُد، بی‌حساب — در صَفایِ یار بِنْگر، شُبْهَتِ حَسّاب کو؟
چون میْ‌آت پُردل کُنَد ، در بَحْرِ دلْ غوطی خوری — این تَرانه می‌زنی، کاین بَحْرْ را پایاب[2] کو؟

﴿۵۰۸﴾

دیدی که چه کرد آن پَری‌رو؟ — آن ماه‌لِقایِ مُشـــتری‌رو؟
گشتند بُتان ، همه نِگونسار — در حُسنِ خَلیلِ آزَری رو
شُد کُفر ، چو شمع‌هایِ ایمان — کآوَرْد به سویِ کافری رو
شُد جُمله جهانْ بهشتِ خندان — زآن سَروِ رَوانِ عَبْهری‌رو
دارد دو هزار ، سِحْرِ مُطْلَق — رویْ آر و بکُن ساحِری رو
اَفروخت بهار ، چون گُلِ سُرخ — بَرْ شکلِ رُخِ مُزَعْفَری‌رو
کافور نِثار کرد ، خورشید — در پایِ شبانِ اَصْفَری[3]رو
شُد شیشهٔ زرد ، هَمچو لاله — زآن بادهٔ لَعْلِ اَحْمری‌رو
فَربه شُد عشق و گشت لَمْتُر[4] — بِنْهاد خِرَد ، به لاغَری‌رو
پُر بادهٔ لَعْلْ کن ، رُخِ من — تا چند نَهَد به زَرگری رو
بَس کُن هله فِتْنه را مَشوران — یا بَرگردان زِ شاعری رو

﴿۵۰۹﴾

رفتم به کویِ خواجه و گفتم که : خواجه کو؟ — گفتند : خواجه عاشق و مَست است ، کو به کو
گفتم: فَریضه دارم، آخِر نشان دهید — من دوست‌دارِ خواجه‌ام آخِر ! نِیَم عَدو
گفتند: خواجه ، عاشقِ آن باغْبان شده‌ست — او را به باغ‌ها جو ، یا بر کِنارِ جو
مَستان و عاشقان ، بَرِ دِلْدارِ خود رَوند — هر کَس که گشت عاشق ، رُو دست ازو بِشو
ماهی که آب دید ، نَپایَد به خاکْدان — عاشق کجا بِمانَد ، در دُورِ رنگ و بو؟

---

۱ – اِنْساب = سخت وزیدن باد و برداشتن خاک و سنگریزه.

۲ – جایِ کمْ‌عمقِ دریا

۳ – اصفری = زعفرانی و زرد رنگ.

۴ – فَربه و پرگوشت و قوی هیکل ، گنده و ناهموار

بَرفِ فسُرده ، کاو رُخِ آن آفتاب دید — خورشیدِ پاکْ خوردَش ، اگر هست تو به تو
خاصه کَسی ، که عاشقِ سُلطانِ ما بُوَد — سُلطانِ بی‌نَظیـــرِ وَفادارِ قَنـــدخو
آن کیمیایِ بی‌حَد و بی‌عَدّ و بی‌قیاس — بر هر مِسی که بَرزَد ، زَر شُد به اِرْجِعُوا
در خواب شُو زِ عالَم ، وَزْ شِش جِهَت گُریز — تا چند گول گَردی و آواره ، سو به سو؟
ناچار می‌بَرنْدَت ، باری به اختیـــــار — تا پیشِ شاه ، باشَدَتْ اِعْزاز و آب‌ِرو
گَر زآن که در میانه نبودی ، سَرِ خَری — اسرار کشف کردن ، عیب است ، مو به مو
بَستم رَهِ دَهان و گُشادم رَهِ نَهان — رَستم به یک قِنّینه[1] ، زِ سودایِ گفت و گو
خامش شدم ز گفتنِ اسرارِ مِن لَدُن[2] — تا شاه گویدَت ، این رمزِ هایْ و هو
گر طالبِ حقیقتِ اسرارِ حق شدی — مخدومْ شمسِ تبریز ، ز دل و جانِ خود بجو

﴾ ۵۱۰ ﴿

روشنیِ خانه تویی، خانه بِمَگْذار و مَرو — عِشرَتِ چون شِکَّرِ ما را ، تو نِگَه‌دار و مَرو
عشوه دهد دشمنِ من ، عشوهٔ او را مَشِنو — جان و دِلَم را به غَم و غُصّه ، بِمَسْپار و مَرو
دشمنِ ما را و تو را، بَهرِ خدا شاد مَکُن — حیلهٔ دشمن مَشِنو، دوست مَیآزار و مَرو
هیچ حسود از پِیِ کَسْ ، نیک نگوید صَنَما — آنچه سِزَد از کَرَمِ دوست ، به پیش آر و مَرو
همچو خَسان هر نَفَسی ، خویش به هر باد مَدِه — وَسوَسه‌ها را بِزَن آتشْ تو بِه یک‌بار و مَرو

﴾ ۵۱۱ ﴿

ز شمس الدّین ، رسول آمد ، ازین سو — که این هجران همین باشد ، ازین سو
ز مستی ، جانِ تو افتاد ، از آن سو — ز سستی ، جسمِ ما افتد ، ازین سو
رسولِ صدرِ شمس‌الدّین ، خیالش — زهی لطف و جمالِ خَد[3] ، ازین سو
دو صد خورشید ، مَحوْ اندر جمالش — ز عرشْ‌اندر گذشته قدر ، ازین سو
بگفتـــــم : ای خیالـــــش ، آن حقیقت — عجب بارَد اگر تابَد ، ازین سو
عجب درتابد این خورشیدِ دُولت — وگر تابد ، مرا یابد ، ازین سو
که هجران با اجل ، یکدست کرده‌ست — که عُمرم را همی‌دزدد ، ازین سو

---

۱ – صُراحی
۲ – مقصود عِلمِ مِن لَدُن است ، دانشی ذاتی که بدون استاد فرا گرفته شده باشد (عِلمِ الهی).
۳ – چهره

خیالش روح را بِرْبود ، از آن‌سو | فِراقش جسم را بِستَد ، ازین سو
سِکَندرْ اوست ، سَدّ را او گشاید | که سَدِّ آتشین است صد ازین سو
شدی در وی ، هـــزاران بُوالْفضولی | ز هریکْ صد بلا باشد ، از ین سو
یکی حمـــــله ، ز شـــاهِ خوبرویان | کِرا زَهره[1] ، که بَرجُنْبَد ، ازین سو؟
به پیشِ حمله‌اش ، رُستم که باشد! | که او را زالَکی زایَد ، ازین سو
به کویِ ما درآیـــد ، یک معانی | نِدا طاس[2] و عَلَم می‌زد ، ازین سو
یکی طاسی به من داد و ، زِ طبله[3] | که تابِ آن کِه بَرتابد ؟ ازین سو
غلط کردم ندادم دل ، به آن طاس | بِبُرد او طاس و دلْ نآمد ، ازین سو
نخواهم من ولی ، آن طاسْ خواهم | که باز آرَدْ کُنَد او رَدّ ، ازین سو
به صورت طاس ، لیکن عرشْ در وی | بکرده بادِهِ عرشی خود ، ازین سو

﴿۵۱۲﴾

زِ مَکْرِ حَق مَباش ایمِن، اگر صد بَخْت بینی تو | بِمال این چَشم‌ها را ، گَر به پِنْداری یقینی تو
که مَکْرِ حَق چُنان تُند است ، کَز ویْ دیدهٔ جانَت | تو را عَرشی نمایَد او، وَگَر باشی زمینی تو
گُمانِ خائنی می‌بَر ، تو بر جانِ امینْ‌شِکْلَت | که گَر تو ساده‌دل باشی، ندارد سود ، امینی تو
خریدی هِنْدویِ زشت و قَبیحی را ، تو در چادر | تو ساده پوستینْ بَرْ ، بویِ زُهره ، رویِ چینی تو
چو شب در خانه آوَرْدی، بِدیدی روشْ بی‌چادر | زِ رویَش دیده بِگْرفتی، زِ بویَش بَسته بینی تو
دَرین بازارْ ، طَرّارانِ زاهِدْشکل ، بسیارند | فَریبَنْدَت اگرچه اَهل و با عقلِ مَتینی تو
مگر فَضْلِ خداوندِ خداوندانْ ، شَمسُ‌ٱلدّین | کُند تَنبیه جانَت را، کُند هر دَم مُعینی تو
بِبین آن آفتابی را ، کَشْ اوَّل نیست و نیِ پایان | که اَنْدَر دین هَمی‌تابَد ، اگر از اَهلِ دینی تو
به سویِ باغِ وَحدت رُو ، کَزو شادی هَمی رویَد | که هر جُزوَت شود خندان ، اگر در خود حَزینی تو

﴿۵۱۳﴾

زِ من و تو شَرری زاد ، دَرین دلْ ، ز چُنان رو | که خَطا بود ازین رو و ، صَواب است ، ازآن رو
زِ هَمان رو که زد آتش، ز هَمان رو کُشَد آتش | زِ هَمان رویْ که مُردَم ، کُنَدَم زنده هَمان رو

---

۱ – جرأت
۲ – طاس ، تاس = طشت بزرگ و جواهر نشان .
۳ – صندوقچه کوچک

همه عُشّاق که مَستند ، زِ چه رو دیده بِبَستند؟ که بدانند ، که بی‌چَشمْ ، تَوان دید به جان رو
نَبُوَد رویْ ازین سو، همه پُشت است ازین سو که نگُنجید دَرین حَدّ و نه در جان و مکان رو
به یکی لحظه چَریدند، همه جان‌ها و پَریدند که نباید که ز نُقصان ، شود از چشمْ نهان رو

﴿۵۱۴﴾

سؤالی دارم ای دلـــــدار ! بَرگو حدیثِ چشـــمِ مستِ یار ، برگو
چو مستم از مِیِ چشمانِ مستش مرا رمزی ازین خَمّار برگو
مرا ذکرش روان را تازه دارد گرانی کم کُن و بسیار برگو
چو بلبل در بهارِ عشقِ رویش بیانی از گُل و گلـــزار برگو
چو خورشیدِ سعادت ، رویْ بنمود نشانِ مَطْلَـــــعُ الْأَنوار برگو
چو پنهان نیست از چشمِ جمالش به پیشِ رویِ او ، اسرار برگو
بهشت عَدْن ، گر می‌خواهی ای‌دل! روانی وصفِ آن رخسار برگو
خمش کن ، وصفِ او هم ، او بگوید همین اوصاف ، دیگر بار برگو
که نور هردو عالَم ، شمس تبریز ز جانِ عشق ، پود و تار برگو

﴿۵۱۵﴾

ساقی ! اگر کم شُد مِی‌اَت ، دَسْتارِ ما بِسْتان گِرو چون مِیْ زِ دادِ تو بُوَد، شاید[1] نَهادنْ جانْ گِرو
بَس اَکْدَش[2] و بَس کَدخدا ، کَژْ شورِ مِیْهایِ خدا کرده‌ست اَنْدَر شهرِ ما ، دُکّان و خان و مانْ گِرو
آن شاهْ ابراهیم بین ، کَادْهَم[3] بُدَسْتَشْ مَعرِفَت مَر تَخت را و تاج را ، کرده‌ست آن سُلطانْ گِرو
بوبَکرْ سَر کرده گِرو ، عُمَرْ پسر کرده گِرو عُثمان جِگَر کرده گِرو ، وآن بوهُرَیْر ، اَنْبانْ گِرو
پس چه عَجَب آید تو را ؟ چون با شَهان این مِیْ کُنَد گَر زآن که دَرویشی کُنَد ، از بَهرِ مِیْ خَلْقانْ گِرو
آن شاهِدِ فَردِ اَحَد ، یک جُرعه‌ای در بُت نَهَد در عشقِ آن سنگِ سِیَهْ ، کافِر کُند ایمانْ گِرو

---

۱ – شایسته است

۲ – محبوب و معشوق (ترکی)، دو چیز که به هم آمیخته شده باشند ، و اشاره به نَفْس انسانی دارد که مُرَکَّب از نَفْسِ لاهوتی و نَفْسِ ناسوتی است .

۳ – اشاره به جناب ابراهیم ادهم از عرفای بزرگ قرن دوم هجری قمری و سَرسلسلهٔ تصوف نقشبندیه است که سلسلهٔ مزبور منسوب به حضرت امام علی بن حسین زین العابدین علیهم‌السلام میباشد.

من مَستِ آن میخانه‌ام، در دامِ آن دُردانه‌ام
در هیچ دامی پَرِّ خود ، نَنْهاده چون مُرغانْ گِرو

بَهرِ چه لَرزی بر گِرو؟ در کارِ او جانْ گو: بُرو
جان شُد گِرو ایکاشکی ، گشتی دو صد چندانْ گِرو

خامُشْ رها کُن بُلبُلی ، در گُلْشَن آی و دَر نِگَر
بُلبُل نَهاده پَرّ و سَر ، پیشِ گُلِ خندانْ گِرو

﴿۵۱۶﴾

سخت خوش است چَشمِ تو، وآن رُخِ گُلْفشانِ تو
دوش چه خورده‌ای دلا؟ راست بگو، به جانِ تو

فِتْنه‌گَر است نامِ تو، پُر شِکَر است دامِ تو
با طَرَب است جامِ تو، با نَمَک است نانِ تو

مُرده اگر بِبینَدَت ، فَهْم کُند که سَرخوشی
چند نَهان کُنی که مِیْ ، فاش کُند نَهانِ تو؟

بویِ کباب می‌زَنَد ، از دلِ پُر شرارِ من
بویِ شَراب می‌زَنَد از دَم و از فَغانِ تو

بَهرِ خدا بیا بگو، وَرْنه بِهِل مرا که تا
یک دو سُخَن به نایِبی ، بَردَهَم از زبانِ تو

خوبیِ جُمله شاهِدان ، مات شُد و کِساد شُد
چون بِنمود ذَرّه‌ای ، خوبیِ بی‌کَرانِ تو

باز بِدید چَشمِ ما ، آنچه ندید چَشمِ کَس
باز رَسید پیرِ ما ، بی‌خود و سَرگِران تو

هر نَفَسی بگویی‌اَم: عقلِ تو کو؟ چه شُد تو را؟
عقل نَمانْد بَنده را ، در غَم و اِمْتحانِ تو

هر سَحَری چو ابرِ دِیْ ، بارَم اشکْ ، بر دَرَت
پاک کُنم به آستینْ ، اشکْ زِ آستانِ تو

مشرق و مغرب اَرْ رَوَم ، وَرْ سویِ آسْمان شَوَم
نیست نشانِ زندگی ، تا نَرَسَد نشانِ تو

زاهِدِ کشوری بُدَم، صاحِبِ مِنْبَری بُدَم
کرد قَضا دلِ مرا ، عاشق و کَف‌زنانِ تو

از مِیِ این جهانیان، حَقِّ خدا نخورده‌ام
سَخت خَراب می‌شَوَم ، خائِفَم از گمانِ تو

صبرْ پَرید از دِلَم، عقلْ گُریخت از سَرَم
تا به کجا کَشَد مرا ، مَستیِ بی‌اَمانِ تو؟!

شیرِ سیاهِ عشقِ تو ، می‌کَنَد استخوانِ من
نی تو ضَمانِ من بُدی ، پس چه شُد این ضَمانِ تو؟

ای تبریزْ بازگو ، بَهرِ خدا ، به شَمسِ دین:
کاین دو جهان حَسَد بَرَد ، بر شَرَفِ جهانِ تو

﴿۵۱۷﴾

سَرِ عُثمانِ تو مَست است ، بَرو ریزْ کَدو
چون عُمَرْ مُحْتَسِبی ، داد کُنی : این جا کو؟

چه حَدیث است زِ عُثمانْ ، عُمَرَم مَست‌تَر است
وآن دِگَر را کـه رئیس است ، نگویم ، تو بگو[1]

---

۱ – در این مصرع ، جناب مولانا با بیانی ظریف ولی با رعایت تقیه ، به وجود مقدس حضرت علی"ع" اشاره نموده و آن حضرت را "رئیس" همگان خطاب کرده است ، حتی رئیس سه خلیفه یاد شده. او از بردن نام آن حضرت بطور صریح ،خودداری نموده و از مخاطبین خود خواسته تا خودْ بگویند و بفهمند که او کیست و اشاره کردن به نام جناب اویس قرنی که از مریدان خالص الْولای حضرت علی"ع" بوده نیز اماره محکمی‌ست بر تأیید این امر.

مَست دیدی که شکوفه‌ش[1]، همه دُرّ است و عَقیق؟ — باده‌ای ، کاو چو اویسِ قَرَنی ، دارد بو؟
ای بَسا فِکْرَتِ باریک ، که چون مویْ شُده‌ست — وَزْ سَرِ زُلفِ خوشِ یار ، ندارد سَرِ مو
مَستِ فِکْرَت دِگَر و مَستیِ عِشرَت دِگَر است — قطره ای این کُند آنکه نکُند زآن دو سَبو
بَس کُن و دفترِ گفتارْ دَرین جو اَفْکَن — بر لَبِ جویِ حِیَل ، تخته مَنِه ، جامه مَشو

﴿۵۱۸﴾

سَر و پا گُم کُند آن کَس ، که شود دِلْخَوش ازو — دلْ کِه باشد که نگردد ، هَمگی آتش ازو؟
گِردِ آن حوضِ شِکَر گَردی و عاشق شُده‌ای — چون شُدی غَرقِ شِکَر، رُو همه تَنْ می‌چَش ازو
چون سَبویِ تو در آن عشق و کَشاکَشْ بِشِکَست — بر لبِ چَشمه ، دَهانْ می‌نِهْ و خوش می‌کَش ازو
عَسَلی جوشَد ازآن خُم ، که نه در شِش جهَت است — پنج انگشتْ بِلیسَند کُنون ، هر شش ازو
آن چه آب است که هر عاشقِ پُرآتش و باد — از هَوَسْ خاک شُده هَمچو زمینْ مَفْرَش ازو
آهِ عاشق ، زِ چه سوزد ، تُتُقِ گَردون را؟ — زآنکه می‌خیزد ، آن آتش و آن آهَش ازو
شَمسِ تبریز که جانْ در هَوَسِ رویِ تو سوخت — گشت زیبا و دِلآرام و لَطیف و کَشْ ازو

﴿۵۱۹﴾

سنگْ شِکاف می‌کُند ، در هَوَسِ لِقایِ تو — جانْ پَر و بال می‌زَنَد، در طَرَبِ هوایِ تو
آتشْ آب می‌شود ، عقلْ خَراب می‌شود — دشمنِ خواب می‌شود ، دیدهٔ من برایِ تو
جامهٔ صبر می‌دَرَد ، ناله به عرش می‌بَرَد — هردَم سنگ می‌خورَد ، عشقِ چو اژدهایِ تو
بَند مَکُن رَونده را، گریه مَکُن تو خنده را — جُور مَکُن که بَنده را ، نیست کَسی به جایِ تو
آبِ تو جو به جو رَوَد، کِی سُخَنم نِکو رَوَد؟ — گاه دَمَم فرو رَوَد، از سَبَبِ حیایِ تو
چیست غذایِ عشقِ تو؟ این جِگَرِ کبابِ من — چیست دلِ خَرابِ من؟ کارگَهِ وَفایِ تو
خابیه[2] جوش می‌کُند، کیست که نوش می‌کُند؟ — چَنگْ خروش می‌کُند، در صِفَتِ و ثَنایِ تو
عشق دَرآمَد از دَرَم، دست نهاد بر سَرَم — دید مرا که بی‌توأم، گفت مرا که : وایِ تو
دیدم صعبْ مَنْزِلی، دَرهَم و سختْ مُشکلی — رفته و مانده‌ام دلی ، کُشته به دست و پایِ تو
ای مَه‌ومِهرْ شمس‌دین شاه و سِپِهر، شمس‌دین — خون شده است جانِ من ، از هوسِ هوایِ تو

---

۱ – شکوفه ، دارای دو معنی بسیار متفاوت است که جناب مولانا با مهارت تمام، به هر دو اشاره نموده ، یکی شکوفهٔ درختان و دیگری قِیْ و استفراغ .

۲ – ظرف باده

﴿۵۲۰﴾

سیم‌بَرا ! ز سیمِ تو ، سیم‌بَرَمْ به جانِ تو! / وَزْ مِیِ نو که داده‌ای ، جان بَبَرَم به جانِ تو!
زَخْمِ گِران هَمی کَشَم، زَخْم بِزَن ، که من خوشَم / گرچه دَرونِ آتشم ، جُمله زَرَم به جانِ تو
هر نَفَسی که آن رَسَد ، کارِ دِلَم به جانْ رَسَد / گرچه زِ پا درآمدم ، جانِ سَرَم به جانِ تو
شکلِ طَبیبْ عشقِ تو ، آمد و داد شربَتی / خوردم از آن و هر نَفَس ، من بَتَرَم به جانِ تو
نورِ دو چَشم و نورِ مَهْ، چون بِرَسَد یکی شود / تو چو مَهی به جانِ من، من بَصَرَم به جانِ تو
هرچه که در نَظَر بُوَد ، بسته بُوَد عِمارتَش / آه که چُنین خَرابْ من ، از نَظَرم به جانِ تو
در تبریز شَمسِ دین ، هست بُلندتَرین شَجَر / شاد و بِه بَرگ و بانَوا ، زآن شَجَرَم به جانِ تو

﴿۵۲۱﴾

سیر نِی‌ام ، سیرْ نِی ، از لبِ خندانِ تو / ای کِه هزار آفرینْ ، بر لب و دَندانِ تو
هیچ کَسی سیر شُد ، ای پسر ! از جانِ خود؟ / جانِ مَنی ، چون یکی‌ست ، جانِ من و جانِ تو!
تشنه و مُسْتَسْقی‌اَم، مرگ و حَیاتَم زِ آب / دُور بِگَردان که منْ ، بَندهٔ دُورانِ تو
پیش‌کَشی میکُنی ، پیشِ خودم کَشْ تمام / تا که بَرآرَد سَرَم ، سَرْ زِ گَریبانِ تو
گر چه دو دستم بِجَست ، دستِ تو دستانْ بِبَست / دست چه کار آیدم ، بی دَم و دَستانِ تو؟
عشقِ تو گفت: ای کیا، در حَرَمِ ما بیا / تا نکُند هیچ دُزد، قَصدِ حُرُمْدانِ[1] تو
گفتم: ای ذوالْقَدَم، حَلقهٔ این دَر شُدم / تا که نَرنجَد زِ منْ ، خاطِرِ دَربانِ تو
گفت که : هم بر دَری ، واقِف و هم در بَری / خارج و داخِل تویی، هر دو طرفْ آنِ تو
خامُش و دیگر مخَوان ، بَس بُوَد این نان و خوان / تا به اَبَد روم و تُرک ، بَرخورَد از خوانِ تو

﴿۵۲۲﴾

شب شُد ای خواجه زکی ، آخِرِ آن یارِ تو کو؟ / یارِ خوش‌آوازِ تو ، وآن خوش‌دَم و دَستارِ[2] تو کو؟
یارِ لَطیفِ تَرِ تو ، خُفته بُوَد در بَرِ تو / خُفته کُند نالهٔ خوش، خُفتهٔ بیدارِ تو کو؟
گاه نِمائیش رَهی، گوش بِمالیش گَهی / دَم زِ دَرونِ تو زَنَد ، مَحْرَمِ اَسرارِ تو کو؟
زنده کُند هر وَطَنی، ناله کُند بی‌دَهَنی / فِتْنهٔ هر مَرد و زنی، هَمدَمِ گفتارِ تو کو؟
دست بِنِه بر رَگِ او، تیزْ رَوان کُن تَکِ او / ای دَمِ تو رونَقِ ما ، رونَقِ بازارِ تو کو؟

---

۱ – کیسهٔ زر

۲ – دستمال ، شال ، عمامه ، همچنین دستمال و پارچه ای که با آن ، لب را از شراب پاک کنند .

《۵۲۳》

شُکرْ ایزد را ، که دیدم رویِ تو / یافتم ناگَهْ رَهی ، من سویِ تو
چَشمِ گِریانَم زِ گریه ، کُند بود / یافت نور ، از نَرگسِ جادویِ تو
بَس بِگُفتم: کو وصال و کو نَجاح؟[1] / بُرد این کوکو مرا ، در کویِ تو
از لبِ اِقْبال و دُولَت، بوسه یافت / این لبانِ خُشکِ مِدحت گویِ تو
تیرِ غَم را اِسْپَری ، مانع نبود / جُز زِرِههایی که دارد ، مویِ تو
آسْمانْجاهی که او شُد فَرشِ تو / شیرمَردی کاو شود ، آهویِ تو
شادْبَختی که غَمِ تو ، قوتِ اوست / پَهْلَوانی کاو فُتَد ، پَهْلویِ تو
جُست و جویی در دِلَم انداختی / تا زِ جُست و جو رَوَم ، در جویِ تو
خاک را ، هائی و هوئی ، کِی بُدی / گَر نبودی جَذبِ های و هویِ تو؟
آبِ دریا تا به کَعْب[2] آمد ، درآ / کاو بیابَد بوسه بَر زانویِ تو
بَس که تا هر کَس رَوَد ، بر طَبْعِ خویش / جُمله خَلْقان را نباشد خویِ تو

《۵۲۴》

صوفیانیم ، آمده در کویِ تو / شَیْءُ اللّٰه ، از جَمالِ رویِ تو
از عَطَشْ اِبْریقها آوردهایم / کآبِ خوبی نیست جُز ، در جویِ تو
هان بِدِه چیزی، به دَرویشانِ خویش / ای همیشه لُطف و رَحمَتْ ، خویِ تو
حُسنِ یوسُفْ قوتِ جان شُد ، سالِ قَحْط / آمدیم از قَحْطْ ، ما هم ، سویِ تو
صوفیان را باز حَلْوا آرزوست / از لبِ حَلْوایِ دِلْجویِ تو
ولوله در خانقاهْ افتاد ، دوش / مُشکْ پُر شُد خانقاه ، از بویِ تو
دست بُگْشا جانبِ زَنبیلِ ما / آفرین بر دست و بر بازویِ تو
شَمسِ تبریزی ، تویی مقصودِ کُل / ای شده تُرکِ فَلَک ، هندویِ تو

《۵۲۵》

طَرَب اَنْدَر طَرَب است او ، که دَرِ عقلْ شِکستْ او / تو ببین قدرَتِ حَق را، چو دَرآمَد خوش و مَستْ او
همه امروز چُنانیم ، که سَر از پایْ ندانیم / همه تا حَلْق دَرآییم و دَرین حَلقه نِشَستْ او

---

۱ – رستگار

۲ – استخوانِ بندگاهِ پا و ساق

چو چُنین باشد مَحْرم ، کِه خورَد غَم؟ کِه خورَد غَم؟ — به سَبو دِهْ مِي خوشْ‌دَم، که قَدَح را بِشِکَست او
شَهِ من باده فِرستَد، به چه رو مِیْ نَپَرستم؟ — هله ای مُطرِبْ بَرگو ، که زِهی باده‌پَرَست او

﴿۵۲۶﴾

طَيَّبَ اللّهُ عَيْشَكُمْ ، لَوْ حَشَ اللّهُ مِنْكُمْ — حَقِ آن خالِ شاهِدت، رو به ما آرْ، ای عمو!
دستِ جعفر ، که ماند ازو ، بر سَرِ کوهِ پُر سَمو[1] — شِبْهُ مَهْجُورِ عاشِقٍ ، مِن وِصالٍ مُصَرَّمُ
دستِ او را دَهان بُدی، شرح دادی از آن غَمْ او — می‌کُند شرحْ ، بی‌زبان ، یا ظَریفُونَ فَافْهَموا
ما همان دستِ جعفریم، فِي انْقِطاعِ اَلا ارْحَمُوا — جُنبشی که هَمی کنیم، جُمله قَسری‌ست فَاعْلَمُوا
جُنبشْ آنگَهْ کُند صَدَف، که بُوَد جُفتِ جوهرْ او — بَس که گفتنْ دراز شُد ، ذاحَدیثٌ مُنَمْنَمُ

﴿۵۲۷﴾

عاشقی بر من؟ پَریشانَت کُنم ، نیکو شِنو! — کَم عِمارت کُن ، که ویرانَت کُنم، نیکو شِنو!
گَر دو صد خانه کُنی ، زنبور وار و مور وار — بی‌کَس و بی‌خان و بی‌مانَت کُنم، نیکو شِنو
تو بر آنکه خَلْقْ ، مَستِ تو شوند، از مَرد و زن — من بر آنکه مَست و حیرانَت کُنم، نیکو شِنو
چون خَلیلی ، هیچ از آتش مَتَرس، ایمِن بُرو — من زِ آتشْ ، صد گُلِسْتانَت کُنم، نیکو شِنو
گَر کُهِ قافی، تو را چون آسیایِ تیزگَرد — آوَرَم در چَرخ و گَردانَت کُنم، نیکو شِنو
وَرْ تو افلاطون و لُقمانی ، به عِلْم و کَرّ و فَر — من به یک دیدارْ نادانَت کُنم، نیکو شِنو
تو به دستِ من ، چو مُرغِ مُرده‌ای، وَقتِ شکار — من صَیادم، دامِ مُرغانَت کُنم، نیکو شِنو
بر سَرِ گنجی ، چو ماری خُفته‌ای، ای پاسْبان — هَمچو مارِ خسته ، پیچانت کُنم، نیکو شِنو
ای صَدَفْ چون آمدی در بَحْرِ ما، غمگین مَباش — چون صَدَف‌ها ، گوهرافْشانَت کُنم، نیکو شِنو
بر گلویَت تیغ‌ها را ، دست نِیّ و زَخْم نِی — گَر چو اسماعیلْ قُربانَت کُنم، نیکو شِنو
دامَنِ ما گیر ، اگر تَر دامَنی ، تَر دامَنی — تا چو مَهْ از نورْ ، دامانَت کُنم، نیکو شِنو
من هُمایم ، سایه کردم بر سَرَت ، از فَضْلِ خود — تا که اَفْریدون[2] و سُلطانَت کُنم، نیکو شِنو
هین قَرائت کَم کُن و خاموش باش و صَبر کُن — تا بِخوانم ، عینِ قُرآنَت کُنم ، نیکو شِنو

---

۱ – سَمو = ترهٔ دشتی

۲ – فریدون =یکی از شخصیت‌های اساطیری ایران و هند و پادشاه پیشدادی که با یاری کاوه آهنگر بر ضحاک چیره شده و پادشاه جهان گشت.

﴿۵۲۸﴾

عید نمی‌دهد فَرَحْ ، بی‌نَظَرِ هِلالِ تو ... کوس و دُهُل نمی‌چَخَد[1] بی‌شَرفِ دَوالِ[2] تو

من به تو مایل و تویی ، هر نَفَسی مَلول‌تَر ... وَهْ که خجِل نمی‌شود ، میلِ من از مَلالِ تو

ناز کُن ای حَیاتِ جان، کِبْر مکُن ، بِکَش عِنان ... شَمس و قَمَر دلیلِ تو، شَهْد و شِکَر دَلالِ تو

آیَتِ هر مَلاحتی، ماهِ تو خوانْده بر جهان ... مایهٔ هر خُجَستگی ، ماهِ تو است و سالِ تو

آبِ زُلالْ ، مِلْکِ تو، باغ و نهالْ، مِلْکِ تو ... جُز که زُلالِ عافیَت ، می‌نَخورَد نهالِ تو

مُلْکِ تو است تَخت‌ها، باغ و سَرا و رَخْت‌ها ... رَقص کُنند درخت‌ها، چون که رَسَد شِمال تو

مَطْبَخِ توست آسْمان، مَطْبَخیانَت ، اَخْتَران ... آتش و آبْ ، مُلْکِ تو، خَلْق همه عیالِ تو

عشقْ کَمینه نامِ تو، چَرخْ کِهینه بامِ تو ... رُونَقِ آفتاب‌ها ، از مَهِ بی‌زَوالِ تو

خُشکْ‌لَبَند عالَمی، از لُمَعِ سَرابِ تو ... لُطفِ سَراب این بُوَد، تا چه بُوَد زُلالِ تو؟

ای زِ خیال‌های تو ، گشته خیالْ عاشقان ... خیلِ خیالْ این بُوَد، تا چه بُوَد جَمالِ تو؟

وصل کُنی درخت را، حالَتِ او بَدَل شود ... چون نشود مَها بَدَلْ ، جان و دل از وصالِ تو؟

زَهر بُوَد، شِکَر شود، سنگ بُوَد، گُهَر شود ... شام بُوَد، سَحَر شود ، از کَرَمِ خِصالِ تو

بَس سُخَن است در دِلَم ، بسته‌ام و نمی‌هِلَم ... گوشْ گُشاده‌ام که تا ، گوش کُنم مَقالِ[3] تو

﴿۵۲۹﴾

فارغ از کارِ جهانم ، تَنَناها یاهو ... ایمِن از دُورِ زمانم ، تَنَناها یاهو

سودِ من ، جُمله زیان گشت و زیانم همه سود ... حاصلِ سود و زیانم ، تَنناها یاهو

چون نَدارم سَر مویی ، به تصرّفْ دل و دین ... به مُرادش گُذَرانَم ، تنناها یاهو

چون بِرانَد به چنینم ، قلم از دستِ قضا ... من ازین بِهْ نَتوانم ، تنناها یاهو

همه دربند تُوام ، ظاهر و باطن، بِالْحق ... به فَراغ از دگرانم ، تنناها یاهو

به چه رَه ساخته‌ای ، نقشِ مرا ، در این لوح؟ ... که به صد پرده نهانم ، تنناها یاهو

به همان لطف و ترّحم ، که تو دادی زِ اَزَل ... بِرَهان از همگانم ، تنناها یاهو

به نَفَس با غمِ عشقم ، همدَمْ ، همدمِ عشق ... چه درین غصّه نمانم ، تنناها یاهو

---

۱ – دَم زدن

۲ – تسمه چرمی که با آن طبل بزنند.

۳ – گفتار ، سخن

بنشین با منِ دلخسته ، که از بی‌خبری — که بَرْ آن مَه نِگرانــم ، تنناها یاهو
چو تویی ، جمله تویی ما ، تو نه مائی و منی — به تویی ، من به چه مانــم ؟ تنناها یاهو
چو سُرور از تو بُوَد ، در تو رَسَد نورِ حضور — به تو فارِغ ز غَمانــم ، تنناها یاهو
به تو شمس الحقِ تبریز ، دل و جانِ رهی — ز ثَریٰ[1] بَرگُذَرانــم ، تنناها یاهو

﴿۵۳۰﴾

فقیر است او، فقیر است او، فقیر ابْن اَلْفَقیر است او — خَبیر است او، خَبیر است او، خَبیر ابْن اَلْخَبیر است او
لطیف است او، لطیف است او، لطیف ابْن اَللَّطیف است او — امیر است او، امیر است او، امیرِ مُلْکْ‌گیر است او
پناه است او، پناه است او، پناهِ هر گناه است او — چراغ است او، چراغ است او، چراغِ بی‌نَظیر است او
سکون است او، سکون است او، سکونِ هر جُنون است او — جهان است او، جهان است او، جهانِ شَهْد و شیر است او
چو گفتی سِرِّ خود با او، بگفتی با همه عالَم — وَگَر پنهان کُنی می‌دان، که دانایِ ضَمیر است او
وَگَر رَدَّت کنند این‌ها، بِنَگْذارد تو را تنها — دَراَ در ظِلِّ این دُولت، که شاهِ ناگُریز است او
به سوی خِرمَنِ او رو، که سَرسَبزت کُند ای‌جان — به زیرِ دامَنِ او رو، که دَفْعِ تیغ و تیر است او
هر آنچه او بفرماید، سَمِعْنا و اَطَعْنا[2] گو — زِ هر چیزی که می‌تَرسی، مُجیر[3] است او، مُجیر است او
اگر کُفر و گُنَه باشد، وَگَر رویِ سِیَه باشد — چو زد بَرْ آفتابِ او، یکی بَدْرِ مُنیر است او
سُخَن با عشق می‌گویم، سَبَق از عشق می‌گیرم — به پیشِ او کَشَم جان را، که بَس اندک‌پَذیر است او
بُتی دارد درین پَرده، بُتی زیبا ولی مُرده — مَکَش اَنْدَر بَرَش چندین، که سرد و زَمْهَریر است او
دو دست و پا ، حنا کرده ، دو صد مَکْر و دغا کرده — جوان پیداست در چادر، وَلیکِن سختْ پیر است او
اگر او شیرِ نَر بودی، غذایِ او جِگَر بودی — وَلیکِن یوز را مانَد ، که جویایِ پَنیر است او
ندارد فَرِّ سُلطانی، نشاید هم به دَربانی — که اَنْدَر عشقْ پنهانی ، برهنه هَمچو سیر است او
اگر در تیرِ او باشی، دوتا همچون کَمان باشی — از او شیری کجا آید؟ زِ خرگوشِ اسیر است او
دِلَم جوشید و می‌خواهد ، که صد چَشمه رَوان گردد — بِبَست او راهِ آبِ من، به رَهْ بَستن قَدیر[4] است او
چو شمس‌الـدین تبریزی ، بگوئیـد حـالِ جان و دل — عجب نبْوَد که از حالم خبیر[5] است او، خَبیر است او

---

۱ – خاک ، زمین.
۲ – شنیدیم و اطاعت کردیم.
۳ – پناه دهنده
۴ – بسیار قادر
۵ – آگاه

۵۳۱

قَلَم از عشقْ بِشْکَنَد ، چو نویسَد نشانِ تو / خِرَدَم راهْ گُم کُنــد ، ز فِراقِ گِرانِ تو
کِه بُوَد هم‌نشینِ تو؟ کِه بیابد گُزینِ تو؟ / کِه رَهَد از کمینِ تو؟ کِه کَشَد خودْ کَمانِ تو؟
رُخَم از عشقْ هَمچو زَر، زِ تو بر منْ هزار اثر / صَنَما سویِ من نِگَر، که چُنانم به جانِ تو
چو خَلیلْ اَنْدَر آتَشَم، زِ تَفِ آتشَت خوشَم / نه ازآنَم که سَر کَشَم ، زِ غَمِ بی‌اَمانِ تو
بِگُشا کارِ مُشکلَم، تو دِلَم دِهْ ، که بی‌دِلَم / مَکُن ای دوست مَنْزِلَم ، به جُز از گُلْسِتانِ تو
کِه بیآیَد به کویِ تو، صَنَما ، جُز به بویِ تو / سَبَبِ جُست و جویِ تو ، چه بُوَد گُلْفِشانِ تو؟
مَلَک و مَردُم و پَری، مَلِک و شاه و لشگری / فَلَک و مِهْر و مُشتری، خجِل از آسْتانِ تو
چو تو سیمُرغِ روح را، بِکَشانی در اِبْتِلا / چو مگسْ دوغْ دَرفُتَــــد ، به گَهِ اِمْتِحانِ تو
زِ اشاراتِ عالی‌اَت، زِ بِشاراتِ شافی‌اَت / مَلِکی گشته هر گدا، به دَمِ تَرجُمانِ تو
همه خَلْقان چو مورکان ، به سویِ خِرمَنَت دَوان / همه عالَم نَواله‌ای ، زِ عَطاهایِ خوانِ تو
به نَواله قَناعَتی ، نکَند جانِ آن فَتی[1] / که طَمَع دارد از قَضا ، که شود میهمانِ تو
چه دَواها که می‌کُند ، پِیِ هر رنجْ گنجِ تو / چه نَواها که می‌دَهَد ، به مکانْ لامکانِ تو
طَمَعِ تَنْ ، نَوالِ تو ، طَمَعِ دلْ ، جَمالِ تو / نَظَرِ تَنْ به نانِ تو ، هَوَسِ دلْ ، بَنانِ[2] تو
جِهَتِ مَصْلَحَت بَوَد ، نه بَخیلی و مَدْخَلی / به سویِ بامِ آسْمان ، پنهانْ نردبانِ تو
به اَمینان و نیکوان ، بِنمودی تو نردبان / که رَوان است کاروان ، به سویِ آسْمانِ تو
خَمُش ای دلْ ، دِگَر مگو ، دِگَر اسرارِ او مَجو / که ندانی نهانِ ، آنکه بِداند نهـــانِ تو
تو ازین شُهْره نیشِکَر، مَطْلَبِ مَغزْ اَنْدرون / که خود از قِشْرِ نیشِکَر ، شِکَرین شُد ، لَبانِ تو
شَهِ تبریزْ شَمسِ دین، که به هر لحظه ، آفرین / بِرَساد از جنابِ حَق ، به مَهِ خوش‌ْقِرانِ تو

۵۳۲

کارِ جهان هر چه شود، کارِ تو کو؟ بارِ تو کو؟ / گَر دو جهان بُتکَده شُد، آن بُتِ عَیّارِ تو کو؟
گیر که قَحْط است جهان ، نیست دِگَر کاسه و نان / ای شَهِ پیدا و نهان ، کَیْله و اَنْبارِ تو کو؟
گیر که خار است جهان ، کژدُم و مار است جهان / ای طَرَب و شادیِ جان، گُلْشَن و گُلْزارِ تو کو؟

---

۱ – فَتیٰ = جوان
۲ – انگشتان

گیر که خود مُرد سَخا، کُشت بَخیلی ، همه را / ای دل و ای دیدهٔ ما، خِلْعَت و اِدْرارِ[1] تو کو؟
گیر که خورشید و قَمَر ، هر دو فُروشُد به سَقَر[2] / ای مَدَدِ سَمْع و بَصَر، شُعله و اَنْوارِ تو کو؟
گیر که خود جوهری‌یی ، نیست پِیِ مُشتری‌یی / چون نکُنی سَروَری‌یی؟ ابرِ گُهَربارِ تو کو؟
گیرْ دهانی نَبُود ، گفتِ زبانی نَبُود / تا دَمِ اسرار زَنَد ، جوششِ اسرارِ تو کو؟
هینْ همه بُگْذار که ما، مَستِ وصالیم و لِقا / بی‌گَه شُد ، زود بیا، خانهٔ خَمّارِ تو کو؟
تیز نِگَر مَستْ مرا ، هم دل و هم دستْ مرا / گَرنَه خرابی و خَرِف ، جُبّه و دَستار تو کو؟
بُرد کُلاهِ تو غَری[3]، بُرد قَبایَت دِگَری / رویِ تو زَرد از قَمَری ، پُشت و نِگَه‌دارِ تو کو؟
بر سَرِ مَستانِ اَبَد ، خارجی‌یی راه زَنَد / شحْنگی ای چون نکُنی؟ زَخْمِ تو کو؟ دارِ تو کو؟
خامُشْ ای‌حَرفْ نشان ، دَرخورِ گوشِ خَمُشان / ترجمهٔ خَلْق مَکُن، حالَت و گفتارِ تو کو؟

﴿۵۳۳﴾

کِی زِ جهان بُرون شود ، جُزوِ جهان ؟ بیا بگو / کِی بِرَهَد زِ آبْ نَم؟ چون بِجَهَد یکی زِ دُو
هیچ نمیرد آتشی ، زآتشِ دیگر ای پسر / ای دلِ من زِ عشقْ خون، خونِ مرا به خونْ مَشو
چند گُریختم و نشُد ، سایهٔ من زِ من جُدا / سایه بُوَد مُوکِّلَم ، گرچه شَوَم چو تارِ مو
نیست جُز آفتاب را ، قوَّتِ دَفْعِ سایه‌ها / بیش کُند ، کَمَش کُند، نورْ زِ آفتابْ جو
وَرْ دو هزار سالْ تو ، در پِیِ سایه میرَوی / آخِرِ کار بِنْگَری، تو سِپَسی به پیشْ او
جُرمِ تو گشت خِدمَتَت، رنج تو گشت نِعْمَتَت / شمعِ تو گشت ظُلْمَتَت، بَندِ تو گشت، جُست و جو
شرح بِدادَمی ولی، پُشتِ دلِ تو بِشْکَند / شیشهٔ دل چو بِشْکَنی، سود ندارَدت رَفو[4]
سایه و نور بایَدَت، هر دو به هم، زِ من شِنو / سَر بِنِه ، دراز شو، پیشِ درختِ اِتَّقُواْ
چون زِ درختِ لُطفِ او، بال و پَری بِرویَدَت / تَن‌زَن چون کبوتران ، هیچ مَکُن بَقَرْ بَقو
چَغْز[5] در آب می‌رَوَد ، مار نمی‌رَسَد بِدو / بانگ زَنَد، خَبَر کُند، مار بِدانَدَش که کو
گرچه که چَغْزِ حیله‌گَر، بانگ زَنَد چو مار هم / آن دَمِ سُستِ چَغْزی‌اَش ، باز دَهَد زِ بانگْ بو

---

۱ – مستمری
۲ – – دوزخ
۳ – بدکاره ای
۴ – دوختن شال وجامهٔ پاره و سوراخ شده ، به نوعی که معلوم نشود.
۵ – قورباغه

چَغْز اگر خَمُش بُدی، مار شُدی شکارِ او — چون که به کُنج وا رَوَد، گنج شود، جُو[1] و تَسو[2]
گنج چو شُد تَسویِ زَر، کم نشود به خاکْ‌در — گنج شود تَسویِ جان، چون بِرَسَد به گنجِ هو
خَتْم بکُن بَرین سُخَن؟ تا نفشارَمَش دِگَر — حُکْمْ تو راست، من کیِ‌اَم؟ ای مَلِکِ لَطیفْ‌خو
گر شَبَکی نِشستَمی ، بابتِ خویشْ ، رو به رو — وه که چه عیشْ کردمی ، تازه به تازه ، نو به نو!
گه لَبَکَش گَزیدَمی ، گه زَنَخَش مَزیدَمی — گه گُلِ وصلْ چیدَمی ، رنگ به رنگ و بو به بو
گه شِکَرَش ربودَمی ، گه کَمرش گشودَمی — گه درِ وصلْ سودَمی ، سینه به سینه ، رو به رو
همچو قَدَش ندیده‌ام ، سَروْ به هیچ بوستان — گرچه بسی بگشته‌ام ، باغ به باغ و جو به جو
چند کُنم تو را طلب ، خانه به خانه ، در به در؟ — چند گریزی از بَرَم ، گوشه به گوشه ، کو به کو؟
عُمْرْ همه بِسَر شدم ، در طلبِ وصالِ تو — در هوس تو میروم ، شهر به شهر و سو به سو
از تبریز میرسد ، هر سَحَری رسولِ جان — خیزْ بیا و گَرمْ رُو ، دشت به دشت ، ای عمو!
باش خموشْ شمسِ دین ، دَمْ مزن و مَنالْ تو — جامه چرا دریده ای ؟ خِرقه چنین ؟ بگو بگو

﴿۵۳۴﴾

گر تو همه سَر به سَر ، عشق و هوایی ، بگو — وَر تو همه ای‌صنم ، عهد و وفایی بگو
حُسنِ تو شیرین‌تراست ، یا خویِ جان‌پَروَرت — گر تو همه ای‌صنم ، عهد و وفایی بگو
همدم جانی به لطف ، نامِ تو عُمرِ عزیز — گر تو فنایِ مَنی ، چونکه بقایی بگو
هرچه بگویم خطاست ، چون تو خَتا را شَهی — عین ثوابی تو یا ، اصلِ خَطایی بگو
بر تَنِ ما جان ما ، بَستهٔ یک رمزِ توست — در تن و در جانِ ما ، حُکم‌رَوایی بگو
وصلِ تو روز حَشَر ، داده جهان را حیات — جمله جزاها رسید ، روزِ جزایی بگو
چشم نگهداشتَن ، از رخ تو ، رویْ نیست — وَز نَظَرت خوفِ جان ، پس چه بلایی بگو
ما همه چون ذرّه‌ایم ، رقص‌کُنان پیشِ تو — رویِ تو خورشیدِ ما ، چون تو بَرآیی بگو
چون همه امدادِ لطف ، بر تو نه از جا رَسید — باز به نا جایْ رفت ، پاکْ ز جایی بگو
در حقِ تبریزْ من ، آنچه بگفتم ، کَم است — پس تو مرا لایقش ، مَدح و ثنایی بگو
شمسِ حق و دین که اوست ، صدرِ خداوندِ ما — ای دلِ من در هواشْ ، در چه فنایی بگو؟

---

۱ – از جمله واحدهای اندازه گیری و معادل یک هشتم دانگ است.

۲ – یک چهارم دانگ

﴿۵۳۵﴾

گَر رَوَد دیده و عقل و خِرَد و جان ، تو مَرو
که مرا دیدنِ تو بهتر از ایشـــــان ، تو مَرو

آفتاب و فَلَک اَندَر کَنَفِ سایهٔ توست
گَر رَوَد این فَلَک و اَخْترِ تابان، تو مَرو

ای که دُردِ سُخنَت ، صاف‌تر از طَبْعِ لَطیف
گَر رَوَد صَفْوَتِ[1] این طَبْعِ سُخَن‌دان، تو مَرو

اَهلِ ایمان همه در ، خوفِ دَمِ خاتِمه‌اند
خوفَم از رفتنِ تُوست ، ای شَهِ ایمان، تو مَرو

تو مَرو ، گَر بِرَوی ، جانِ مرا با خود بَر
وَرْ مرا می نَبَری با خود ، زین خوان، تو مَرو

با تو هر جُزوِ جهان، باغچه و بُستان است
در خَزان گَر بِرَوَد رونَقِ بُستان، تو مَرو

هجْرِ خویشَم مَنِما، هجْرِ تو بَس سنگدل است
ای شُده سنگْ زِ تو ، لَعْلِ بَدَخشان، تو مَرو

کِه بُوَد ذَرّه که گوید: تو مَرو ، ای خورشید؟!
کِه بُوَد بَنده که گوید به تو سُلطان : تو مَرو؟!

لیکْ تو آبِ حَیاتی، همه خَلْقانْ ماهی
از کَمالِ کَرَم و رَحمَت و اِحْسان، تو مَرو

هست طومارِ دلِ من ، به درازیِ اَبَد
بَرنوشته زِ سَرَش ، تا سویِ پایان: تو مَرو

گَر نَتَرسَم زِ مَلالِ تو ، بِخوانَم صد بیت
که زِ صد بیشتر و ، هجده هزارانْ تو مَرو

شمس تبریز ، ز ملالِ تو بخوانم ، صد بیت
مرو از پیشِ من ای چشمهٔ حَیوان ، تو مرو

﴿۵۳۶﴾

گر عاشقی در عشقِ او ، دیوانه شو ، دیوانه شو
ور هوش داری زودتر ، مستانه شو ، مستانه شو

مستیِ چشمِ یار بین ، مستی گُزین، مستی گُزین
زنجیرِ زلفِ او نگر ، دیوانه شو، دیوانه شو

گر عاشقی، روُ غم مخور ، در آتشِ عشقش گذر
پسْ پیشِ شمعِ رویِ او ، پروانه شو ، پروانه شو

رویی مَبین جز رویِ او ، سویی مبین ، جز سویِ او
ور می‌رَوی در کویِ او ، مردانه شو ، مردانه شو

گر مردِ عشقی مَردْسان ، بیرون نِه از خانه قَدَم
ور مَردِ عشقش نیستی ، با خانه شو، با خانه شو

از خودپرستی درگذر ، با بیخودی پیوند کن
در قَعرِ بحرِ بیخودی ، دُردانه شو ، دردانه شو

خواهی که گَردی چون جلال ، از آشنایانِ دَرَش
یکبارگی از خویشتن ، بیگانه شو ، بیگانه شو

از مخزنِ شمسُ الضُّحی ، آن قفلِ ظلمتْ بَرگُشا
وآنگه کلیدِ عشق را ، دندانه شو ، دندانه شو

مولا به عشقِ شمس دین ، جان را طربْ افزوده‌ای
چون عاشقِ جان گشته‌ای ، جانانه شو ، جانانه شو

﴿۵۳۷﴾

گِرانْ جانی مَکُنْ ، ای یار! بَرگو
ازآن زُلف و ازآن رُخسارْ بَرگو

---

۱ – خالص و برگزیدهٔ چیزی

زِ باغِ جانْ ، دو سه گُلْدسته بَربَند / حِکایَت‌هایِ آن گُلْـــزار بَرگو
زِ حُسنَش گفتنی بسیار داری / مَلولی گوشـــــه نِهْ ، بسیار بَرگو
زِ یادِ دوستْ ، شیرین‌تَر چه کار است؟ / هَلا مَنْشین چُنین بی‌کار بَرگو
چو گفتی دی ، که : جوشیده‌ست خونم؟ / بیا امـــــروز دیگربار بَرگو
زِ یادِ عالَــــــمِ غَدّار بُگْذر / زِ لُطفِ عالِمُ ٱلْاَسْـــرار بَرگو
زِ لافِ فِتْنـــــــهٔ تاتار ، کم کُن / زِ نافِ آهــــویِ تاتار بَرگو
ز یادِ خار ، خالی کن نَفَس را / ز لطفِ آن گُلِ بی خـــار برگو
چو دیدی نورِ شمس الدّین تبریز / ز فیضِ آن مَــــــهِ انوار برگو
زِ عشقِ حُسنِ شَمسِ ٱلدّینِ تبریز / میانِ عاشــــــقانْ آثار بَرگو

﴿۵۳۸﴾

گشته‌ست تَپانْ جانم ، ای‌جانِ جهان ! بَرگو / هین سِلْسِله دَرجُنبان ، ای‌ساقیِ جان! بَرگو
سُلطانِ خوشان آمد، وآن شاهْنشان آمد / تا چند کَشی گوشم؟ ای گوش‌کَشان بَرگو
سِرّی‌ست سَمَنْدر را، زآتش که نمی‌سوزَد / جانی‌ست قَلَنْدر را ، نادرتَر ازآنْ بَرگو
بِنْگَر حَشَرِ مَستان، از دستْ بِنِه دَستان / با رَطْلِ گِرانْ پیش‌آ، با ضَربِ گِرانْ بَرگو
زآن غَمزهٔ چون تیرش، ابْرویِ کَمان‌گیرش / اسرارِ سلَحشوری، با تیر و کَمانْ بَرگو
بَرگو ، هله جانْ بَرگو، پیشِ هَمگانْ بَرگو / وآن نُکته که می‌دانی، با او به نهانْ بَرگو
از جامِ رَحیقِ[1] او، مَست است عَقیقِ او / پیغامِ عَقیقِ او، ای گوهرِ کان بَرگو
من بی‌زَبَر و زیرم، در پَنجهٔ آن شیرم / زَاحْوالِ جهانْ سیرم، زَاحْوالِ فُلانْ بَرگو
زیر است نَوایِ غَم، وَنْدَرْخورِ شادی ، غم / یک لحظه چُنین بَرگو، یک لحظه چُنانْ بَرگو
خورشیدْ مُعیِنَت شُد، اِقْبالْ قَرینَت شُد / مَقصودْ یَقینَت شُد، بی‌شکّ و گُمانْ بَرگو
چون بُگْذری ای عارفْ ، زین آب و گِلِ ناشِف[2] / زآن سو مَثَلِ هاتِف، بی‌نام و نشانْ بَرگو
در عالَمِ جانْ ، جا کُن، در غیبْ تماشا کُن / رویی به رَوان‌ها کُن ، زین گَرم‌رُوانْ بَرگو
من بی‌خود و سَرمَستَم، اینک سَرِ خُم بَستم / ای شاهِ زَبَردستَم، بی‌کام و دهانْ بَرگو
شمس الحق تبریزی ، دارِیم نشان از تو / در مجلسِ مشتاقان ، آن نام و نشان برگو

۱ – شراب

۲ – از مصدر نَشف به معنی بخود کشیدن ، همچون زمین که آب را به خود میکشد.

﴿۵۳۹﴾

گفت : به زیرِ مَنطقی ، نکتهٔ عشقْ ، مُغْلَـــقو[1] / من به جواب گفتمش: شمس من‌است، حقْ حقو
گر تو به حق رسی عیان، حَقْ حَقِ حَقْ، زنی عیان / کشف شود تو را بیان ، شمس من‌است حق حقو
حاجیِ کعبهٔ صفا ، خوش به طوافِ بی‌ریا / آمد و گفت: مرحبا، شمس من‌است حق حقو
در عَرَفاتْ آمدم ، غرقهٔ بحرِ وحدتم / دور ز شِرکِ کثرتم ، شمس من‌است حق حقو
قبله یکی‌ست مَر مرا ، بی‌منی و من و تو را / در سُبُحاتِ کبریا ، شمس من‌است حق حقو
چون به نماز تاختم ، با دل و روح ساختم / وَه چه خدا شناختم ، شمس من‌است حق حقو
چونکه نظر به کائنات ، کردم از رهِ صفات / گفتم این سخن به ذات : شمس من‌است حق حقو
برگ و گیاهِ هر شَجَر ، شاد ز عشقِ ذُوالْمِنَن / گفته پسِ همین سخن : شمس من‌است حق حقو
بو بِه پیش ما دَمی ، تا که شَویْ تو مَحرمی / شاد بگو ، تو بی‌غمی ، شمس من‌است حق حقو
هین خمشی که گفت : تَقو ، تَقْ تقِ تاقْ ، تَقْ تَقو / زآنکه به لفظِ حقْ حقو : شمس من‌است ، حق حقو
قالْ چه و مَقالْ چه؟ حالْ چه و مَجالْ چه؟ / حُسنْ چه و جمالْ چه؟ شمس من‌است حق حقو
رومْ فروخت آتشی ، از نظرِ تو شمس دین / در تبریز آمدم ، شمس من‌است حق حقو
شمس که نورِ ذاتْ او ، مُطَّلعِ صفاتْ او / قادرِ کائناتْ او ، شمس من‌است حق حقو
سوی صَلاحِ دین بُرو ، این غزلشْ به تُحفه بَر / مست بخوان و بی‌خبر: شمس من‌است، حق حقو

﴿۵۴۰﴾

گفت و گو کُن، گفت و گو کُن، گفت و گو / جُست و جو کُن ، جُست و جو کُن ، جُست و جو
رویْ برگردان زِ آز و با خدا / زود رو کُن ، زود رو کُن ، زود رو
دلْ سَبویی دان و آبِ عشق را / در سَبو کن ، در سَبو کن ، در سَبو
میلْ چشمِ دوربین کَش ، وآنگهی / کو و کو کُن، کو و کو کُن، کو و کو
شرح سِرِّ آن شِکَنجِ[2] مویِ او / مو به مو کن، مو به مو کن، مو به مو
وانگهی از خـــــود مَنی وآلودگی / شُست و شو کنْ شُست و شو کنْ شُست و شو
رُو بِه های و هو ، به بزمِ عاشقان / های و هو کن، های و هو کن، های و هو

---

۱ – در بسته (نکتهٔ سربسته)

۲ – پیچ و تاب

مِثْلِ شمس الدّینِ تبریــــزی درآ حیدری شُو[1] ، بو و بو کُن ، بو و بو

﴿۵۴۱﴾

لطفِ خَطابِ فَاتَّقوا ، گفت به جانْ که : صَدَّقو عشق بِیَست مَنْطَقو ، بَقَرْ بَقو ، بَقو بَقو
عشقِ تُوأَم معاینه ، داشت به رومْ آیِنِه می‌زَنَدَم هر آینه : بَقَر بَقو ، بقو بقو
جامِ مِیِ چو ارغوان ، دادْ مرا به ارغوان می‌زَنَم از خودی فَغان : بقر بقو ، بقو بقو
بی‌نظرِ وِفاقِ تو ، چند ز اشتیاقِ تو؟ می‌زنم از فِراقِ تو : بقر بقو ، بقو بقو
چند دهم ز جامِ مِی ؟ نیست شدم ز هستِ دل جان شده پایْ بستِ دل ، بقر بقو ، بقو بقو
چند دهم ز جامِ مِی ، وعدهٔ دل ز دستِ غم؟ بهره مرا ز کامْ کَم ، بقر بقو ، بقو بقو
فارغ اگر ز نیک و بَد ، گشته‌ام از خودیِ خود عشق زَنَد رَهِ خِرَد ، بقر بقو ، بقو بقو
طالبِ نقشْ دیو شد ، نَفسِ سلیمْ بیوه شد عقل برفت و ماده شد ، بقر بقو ، بقو بقو
هوش برفت از سَرَم ، عقل بریخت از بَرَم چون من ازین دو برترم ، بقر بقو ، بقو بقو
ساقیِ ما ز چنگ و دف ، بازگُشا گِره ز کَف تا بزنم ز شِش طَرَف ، بقر بقو ، بقو بقو
پردهٔ عشق بَردَرَم ، وز رَهِ زُهد بگذرم شام و سَحَر برآورم ، بقر بقو ، بقو بقو
چونکه نگشتم از زَلَل[2] ، بازنگَشتم از عِلَل نیست به عِلمِ من عَمل ، بقر بقو ، بقو بقو
گفت دلم به بیهُشان : کآتشِ غم فرونشان چند ز دستِ سَرْخوشان ، بقر بقو ، بقو بقو؟
مائدهٔ مسیح کو ؟ فائدهٔ صحیح کو؟ با همگان صریح گو : بقر بقو ، بقو بقو
رفت ز طورْ ولوله ، جانبِ تیر و سُنبله[3] ماهْ پُر از غُلغُله ، بقر بقو ، بقو بقو
نالهٔ آن ستون کجا ؟ قصّهٔ کاف و نون کجا؟ زمزمهٔ جنون کجا؟ بقر بقو ، بقو بقو
گفت که : چوب نیستم ، گرچه که خوب نیستم چونکه قلوب نیستم ، بقر بقو ، بقو بقو
آمده از رهِ یقین ، از تبریزْ شمسِ دین گفتْ : بگو به آن و این ، بقر بقو ، بقو بقو

﴿۵۴۲﴾

مرا اگر تو نیابی، به پیشِ یار بِجو دَرآن بهشت و گُلِسْتان و سَبزه‌زار بِجو

---

۱ – این بیت ، صراحتی بی چون و چرا در حیدری بودن ، یعنی شیعه بودن جناب شمس تبریزی دارد ، امری که بطور قطع ، مذهب جناب مولاناي فانی شده در او را نیز بخوبی روشن مینماید .

۲ – لغزش ، خطا

۳ – نام برج ششم از برجهای دوازده گانه فلکی (شهریور)

چو سایه خُسپَم و کاهِلْ مرا اگر جویی / به زیرِ سایهٔ آن سَروِ پایدار بِجو
چو خواهی‌اَم که بِبینی خراب و غَرقِ شراب / بیا حَوالیِ آن چَشمِ پُر خُــمار بِجو
اگر زِ روزْ شِمُردن ، مَلول و سیر شُدی / دَرآ به دُور و قَدَح‌هایِ بی‌شُمار بِجو
دَرآن دو دیدهٔ مَخمور و قُلزُم[1] پُرنور / دَرآ ، جواهرِ اسرارِ کِــردگار بِجو
دلی که هیچ نَگِریَد، به پیشِ دِلْبَرْ جو / گُلی که هیچ نَریزد، دَرآن بهار بِجو
زِهی فسُرده کَسی ، کاو قَرار می‌جوید / تو جانِ عاشقِ سَرمَستِ بی‌قَرار بِجو
اگر چراغ نداری، ازو چراغ بِخواه / وَگَر عُقار[2] نداری، ازو عُقــار بِجو
به مَجْلسِ تو اگر دوشْ بی‌خودی کردم / تو عُذرِ عقلِ زَبونَم ازآن عِذار بِجو
تو هرچه را که بِجویی ، زِ اصل و کانَش جویْ / زِ مُشک و گُلْ نَفَسِ خوش ، خَلِشْ[3] ز خار بِجو
خیالِ یارِ سواره ، هَمی رَسَد ای دل! / پیام‌هایِ غریب از چُنین سوار بِجو
به نزدِ او همه جان‌هایِ رفتگان جَمع‌اند / کِنارِ پُر گُلِشان را دَرآن کِنــار بِجو
چو صُبح پیشِ تو آید، ازو صَبوح بِخواه / چو شب به پیشِ تو آید، دَرو نَهار بِجو
چو مَردمَکْ ، تو خَمُش کُن ، مَقامِ تو چَشم است / وَگَر نه آن نَظَرسْتَت ، در اِنْتِظار بِجو
چو شَمسْ مَفْخَرِ تبریز، دیدهٔ فقر است / فقیرْ وار مَر او را ، در اِفْتِقــار[4] بِجو

﴿۵۴۳﴾

مستمْ خرابمْ بیخودمْ ، مَنعَم مَکُن ، عیبم مگو / اُفتان و خیزان می‌روم ، می‌بین و این با کَس مگو
ای عارفِ بی‌خویشتن ، خورده مَنه بر عاشقان / دیوانه‌واریِ می‌روم ، خانه به خانه ، کو به کو
بِستان قدحْ بِستان قدح ، درکَش که مُقبِلْ ساقی‌ام / لافَم شنو هر لحظه‌ای ، گویم که: آبم نه سَبو
دریا نِیَم دریا نِیَم ، خالی هم از دریا نِیَم / برگِ درختم هر نَفَس ، تَر می‌شوم ، از آبِ جو
خنده مزن چون کودکان ، کز جان من واقف نِه‌ای / بَرخوانْ تو یک سوره ز من ، معلوم کن سِرّی در او
گر راست می‌گویم تو را ، هردَم زبانم می‌زنی / دیگر زبانم را مَبَند ، آری زبانم را شنو
من مست از آن باده نِیَم ، که محتسب مَنْعَم کند / مست از شرابِ وحدتم ، فارغ شده از رنگ و بو

---

۱ – نام دریای احمر

۲ – شراب

۳ – خَلیدن

۴ – فقیر شدن

اینجا چنینم بی‌خبر ، جایی دگر دارم نظر　　　سِرکِه ندانم از شِکَر ، خُمّی ندانم از سبو
گر شمسِ دین سِیْران کند ، در وِیْ کجا خواهد رسید؟　　　او در سماع آتشْ‌طلب ، در پرده‌هایِ هفت تو

﴿۵۴۴﴾

مستی بِبینی رازْدان ، می‌دان که باشد مَستِ او　　　هستی بِبینی زنده‌دل ، می‌دان که باشد هستِ او
گَر سَر بِبینی پُرطَرَب، پُر گشته از وِیْ روز و شب　　　می‌دان که آن سَر را یَقینْ ، خاریده باشد دستِ او
عالَم چو ضِدِّ یکدِگَر، در قَصدِ خون و شور و شَر　　　لیکِن نیآرد دَم زدنْ ، از هیبَتِ پابَستِ او
هر دَم یکی را می‌دهد ، تا چون درختی بَرجَهَد　　　حیران شود دیو و پَری ، در خیز و در بَرجَستِ او
سِبْلَتْ قَویِ مالیده‌ای ، از شیرْ نَقْشی دیده‌ای　　　ای فَربه از بایَسْتِ[1] خود ، باری بِبین بایَستِ او
زو قالِبَت پیوسته شُد، پیوسته گردد حالَتَت　　　ای رغبتِ پیوندها ، از رَحمَتِ پیوستِ او
ای خوش بیابانهایِ دل ، عشق است تازانْ سو به سو　　　جُز حَق نباشد فوقِ او، جُز فقر نَبْوَد پستِ او
شَستِ[2] سُخَنْ کم باف ، چون صیدَت نمی‌گردد زَبون　　　تا او بگیرد صیدها ، ای صیدْ ! مَستِ شَستِ او
ای شمس تبــریزی! بیا ، در پرتوِ ذاتِ خدا　　　چون دیده‌ای تو کبریا ، زآن گشته‌ای سرمستِ او

﴿۵۴۵﴾

مطربِ ما چه می‌زنی ؟ بار دگر تو ، تَقْ تَقو؟　　　تَقّ تو کیِ و من کیِ‌ام؟ شمس من‌است، حَقْ حَقو
حَقّ حَقِ حَقّ همی‌زنم ، ماهِ فَلَک به شَقْ زنم　　　آب بَرین ورق زنم ، شمس من‌است ، حَقْ حَقو
جملهٔ عِلمْ قیل و قال ، از فَعَلات و مُفْعَلات　　　گفتهٔ من بُوَد به ذات ، شمس من‌است ، حَقْ حَقو
مست شده ز دستِ تو، من شده مِیْ‌پَرَستِ تو　　　نیست کُنی و هستْ تو ، شمس من‌است حَقْ حَقو
بوسه دَهَم بر آن کَفَت ، تا نَنَهی ز کفْ دَفَت　　　جمله شدیم یک صفت ، شمس من‌است حَقْ حَقو
عشقِ مَجاز کِی رسد ، در صفتِ حقیقتی؟　　　جان و تَن است مابَقی ، شمس من‌است حَقْ حَقو
مطربِ ما چه می‌زنی ، تَقْ تَقِ تاقْ ، تَقْ تَقو؟　　　مُطرب ما تو فاش گو ، شمس من‌است حَقْ حَقو
زآنکه به لفظ حَقْ حَقو ، شمس من‌است حَقْ حَقُو　　　مدرسهٔ فراشْ کو؟ شمس من‌است حَقْ حَقو
جانبِ شمسِ دین بُرو ، باز بگو که نورِ حق　　　گفت جلالِ رومی است ، شمس من‌است حَقْ حَقو

﴿۵۴۶﴾

مُطربِ مهتاب‌رو ! هرچه شنیدی بگو　　　ما هَمگان مَحْرمیم، هرچه بِدیدی بگو

---

۱ – ضروریات.

۲ – قلاب ماهیگیری

ای شَهْ و سُلطانِ ما! ای طَرَبِسْتانِ ما
در حَرَمِ جانِ ما، بر چه رسیدی؟ بگو

نرگسِ خَمّارِ او ، ای که خدا یارِ او
دوشْ زِ گُلْزارِ او ، هر چه بِچیدی بگو

ای شُده از دَستِ من، چون دلِ سَرمَستِ من
ای همه را دیده تو، آنچه گُزیدی بگو

عید بیآیَد رَوَد ، عیدِ تو مانَد اَبَد
کَزْ فَلَکِ بی مَدَد ، چون بِرَهیدی؟ بگو

در شِکَرِسْتانِ جان ، غَرقه شدم ای‌عمو!
زین شِکَرِسْتان اگر ، هیچ چشیدی بگو

می‌کَشَدم مِیْ به چپ، می‌کَشَدم دلْ به راست
رُو که کَشاکَش خوش است ، تو چه کَشیدی؟ بگو

مِیْ به قَدَح ریختی ، فِتْنه بَراَنگیختی
قفلِ خَرابات را ، چون تو کلیدی بگو

شورِ خَراباتِ ما، نورِ مُناجاتِ ما
پَردهٔ حاجاتِ ما، هم تو دَریدی بگو

ماه به اَبرْ اَنْدَرون ، تیره شُده‌ست و زَبون
ای مَه! کَزْ اَبرها ، پاک و بَعیدی بگو

ظِلِّ تو پاینده باد ، ماهِ تو تابَنده باد
چَرخْ تو را بَنده باد ، از چه رَمیدی؟ بگو

عشقْ مرا گفت دیِ : عاشقِ من چون شُدی؟
گفتم: بر خونِ من ، آنچه تَنیدی بگو

مَردِ مُجاهد بُدی ، عاقل و زاهِد بُدی
عاقبتا هَمچو مُرغ ، از چه پَریدی؟ بگو

در هوسِ شمس دین ، شیفته از عقل و دین
از دو جهانْ همچو باد، جُست جَهیدی بگو

﴿۵۴۷﴾

مُطربا! اسرارِ ما را بازگو
قِصّه‌های جانْفَـــزا را بازگو

ما دَهان بَربَسته‌ایم ، امروز ازو
تو حَدیثِ دِلْگُشا را بازگو

من گِران‌گوشَم، بِنِه رُخْ بَر رُخَم
وَعدهٔ آن خوش‌لِقا را بازگو

ماجَرایی رفت جان را ، در اَزَل
بازگو آن ماجَـــرا را بازگو

مَخزَنِ اِنّا فَتَحْنا ، بَرگُشا
سِرِّ جانِ مُصطفیٰ را بازگو

مُسْتَجاب آمد ، دُعایِ عاشقان
ای دُعاگو ! آن دُعـــا را بازگو

چون صَلاحُ اَلدّینْ صَلاحِ جانِ ماست
آن صَـــلاحِ جان‌ها را بازگو

﴿۵۴۸﴾

من آن نِیَم که نگویم ، حَدیثِ نِعْمَتِ او
که مَست و بی‌خودم ، از چاشْنیِّ مِحْنَتِ او

اگر چو چَنگ بِنالم ازو ، شکایت نیست
که هَمچو چَنگَم، اندر کِنارِ رَحمَتِ او

زِ من نباشد اگر پَرده را بِگَردانم
که هر رَگَم مُتِعَلِّقْ بُوَد به ضَربَتِ او

اگر چه قَند ندارم ، چو نِیْ نَوا دارم
ازآن که بر لبِ فَضْلَش ، چَشَمْ زِ شَربَتِ او

کُنون که نوبَتِ خشم است، صلح ازین دست است
چگونه باشد ، چون دَر رَسَم به نوبَتِ او

اگر بِدُزدم من از آفتاب، تنگی نیست ‌‌‌‌‌‌‌‌ چه تنگ باشد ، مَر لَعل را زِ زینَتِ او؟
وَگَر چو لَعل نَدُزدم ، زِ آفتابْ کَمال ‌‌‌‌‌‌‌‌ گُذر زِ طینَتِ خود ، چون کُنم به طینَتِ او؟
نه لولیانِ سیاه‌چَشْم ، دو دُزدِ ویَند؟ ‌‌‌‌‌‌‌‌ هَمی کَشَند نهانْ ، نور از بَصیرَتِ او
زِ آدمی چو بِدُزدی، به کم قَناعَت کُن ‌‌‌‌‌‌‌‌ که شیخِ نَفْسْ قَرین است با جِبِلَّتِ[1] او
ازو مَدُزْد ، به جُزْ گوهرِ زمانه‌بها ‌‌‌‌‌‌‌‌ اگر تو واقِفی از لُطف و از سَریرَتِ[2] او
که نیست قَهرْ خدا را ، به جُز که دُزدِ خسیس ‌‌‌‌‌‌‌‌ که سویِ کالهٔ فانی بُوَد عَزیمَتِ او
دریغْ شرحْ نگشت و زِ شرع می‌تَرسَم ‌‌‌‌‌‌‌‌ که تیغِ شَرعْ برهنه‌ست ، در شریعَتِ او
گُمان بَرَد که غنی ، جُرمِ او طَمَعْ بوده‌ست ‌‌‌‌‌‌‌‌ نه بلکه خَسْ‌طَمَعی بود ، آن جَریمَتِ او
اگر تو حق‌طلبی ، شمس دین تبریزی ‌‌‌‌‌‌‌‌ مباشْ هانْ نَفَسی ، خالی از محبَّتِ او

﴿۵۴۹﴾

من غُلامِ قَمَرم، غیر قَمَـــــر ، هیچ مگو ‌‌‌‌‌‌‌‌ پیش من جُز سُخَنِ شهد و شِکَر، هیچ مگو
سُخَنِ رنج مگو ، جُز سُخَنِ گنج مگو ‌‌‌‌‌‌‌‌ وَرْ ازین بی‌خَبَری ، رنج مَبَر، هیچ مگو
دوشْ دیوانه شُدم، عشقْ مرا دید و بِگُفت: ‌‌‌‌‌‌‌‌ آمدم نَعره مَزَن، جامه مَدَر، هیچ مگو
گفتم: ای عشقْ ، من از چیزِ دِگَر می‌تَرسَم ‌‌‌‌‌‌‌‌ گفت: آن چیزِ دِگَر نیست دِگَر، هیچ مگو
من به گوشِ تو ، سُخَن‌هایِ نَهان خواهم گفت ‌‌‌‌‌‌‌‌ سَر بِجُنبان که بلی ، جُز که به سَر، هیچ مگو
قَمَری ، جانْ‌صِفَتی ، در رَهِ دلْ پیـــــدا شُد ‌‌‌‌‌‌‌‌ در رَهِ دل چه لطیف است سَفَر، هیچ مگو
گفتم: ای دلْ چه مَه است ، اینکه اشارت می‌کرد؟ ‌‌‌‌‌‌‌‌ که نه اندازهٔ توست ؟ این بِگُذر ، هیچ مگو
گفتم: این رویِ فرشته‌ست عَجَب ، یا بَشَر است؟ ‌‌‌‌‌‌‌‌ گفت: این غیرِ فرشته‌ست و بَشَر، هیچ مگو
گفتم: این چیست بگو؟ زیر و زَبَر خواهم شُد ‌‌‌‌‌‌‌‌ گفت: می‌باش چُنین زیر و زَبَر، هیچ مگو
ای نِشَسته تو دَرین خانهٔ پُر نَقْش و نگار ‌‌‌‌‌‌‌‌ خیز ازین خانه بُرو ، رَخْت بِبَر، هیچ مگو
گفتم: ای دلْ پدری کُن ، که نَه این وَصفِ خداست؟ ‌‌‌‌‌‌‌‌ گفت: این هست ولی جانِ پدر، هیچ مگو
غیرِ شمس الحـقِ تبریــز مبین ، مولانا ‌‌‌‌‌‌‌‌ مِثْلِ رخسارهٔ این نورِ نظـــــر ، هیچ مگو

﴿۵۵۰﴾

من که مست از مِیِ جانم ، تَتَناها یاهو ‌‌‌‌‌‌‌‌ فارغ از کَوْن و مکانـم ، تَتَناها یاهو

---

۱ – طبع ، غریزه ، نهاد، آب و گِل ، خمیره ، سرشت .

۲ – راز و آنچه نهان کرده شود ، و مَجازاً به معنی خصلت و طبیعتِ نهانیِ آدمی ست .

مطربا! بهرِ خدا ، یک نفسی با من باش / که سر از پایْ ندانـم ، تنناها یاهو
لبِ لعلش چو بدیدم ، دلم از دست برفت / عاشقِ چشمِ فُلانـم ، تنناها یاهو
گاه در صومعه با اهلِ عبادتْ همدم / گاه در دِیْرِ مُغانـم ، تنناها یاهو
گاه ساکن شده در ارض ، به حکمِ تقدیر / چون سَما ، گاه رَوانم ، تنناها یاهو
من چه گویم که همه ، ساکن و جنبانِ مَنَند! / چه زمین و چه زمانـم ؟ تنناها یاهو
من به تقدیرم و تقدیر هم از ذاتِ من‌است / قادر هر دو جهانـم ، تنناها یاهو
خمش ای‌بلبلِ قُدسی ، هم از آن‌رویْ که من / فارغ از حـــرف و زبانم ، تنناها یاهو
یک زمانْ در بَرِ من آیْ ، که فرخنده شَوی / زآنکه مقصودِ جهانـم ، تنناها یاهو
تَنَنَنْ تَنْ ، تَنَنَنْ تَنْ ، تَنَنَنْ تَنْ تَنَنَنْ / در تَنِ صوت و لِسانم ، تنناها یاهو
تن به تن ، ذرّه به ذرّه ، همه انوارِ مَنَند / زآنکه خورشیدِ عیانـم ، تنناها یاهو
شمس تبریز که بنْمود به هر دیده عیان / حاضر است او و نهانم ، تنناها یاهو
شمس تبریز که دانندهٔ اسرارِ دل است / غیرِ او هیچ ندانـم ، تنناها یاهو
شمس تبریز که غایب شد ازین چرخِ کبود / من نِشانَش بِنِشانـم ، تنناها یاهو
شمس تبریز که تبریز ازو معمور[1] است / اوست نورِ دل و جانـم ، تنناها یاهو
شمس تبریز نه از مشرق و نه مغربی است / عشق ازو داد نشانـم ، تنناها یاهو
شمسِ تبریز، محمّدِ[ص] به یقین دان و عَلی[2] / در صفتْ هست بیانـم ، تنناها یاهو
دُو مَبین ، زآنکه یکی‌اند ، به ذاتِ قُدّوس / راحتِ روح و روانـم ، تنناها یاهو
این هم از گفتهٔ شمس‌الحق تبریز بُوَد / فارغ از کَوْن و مکانـم ، تنناها یاهو

---

۱ – آباد

۲ – این مصرع حاوی اشارات عرفانی بس رفیعی‌ست که یکبار دیگر مذهب مولانا را محققاً به اثبات میرساند ، چرا که تنها در تصوف و عرفان شیعه دوازده امامی است که سخن از وحدتِ نورِ ازلی حضرات محمد "ص" و علی "ع" میباشد که مُسَمّیٰ به تجلی اول است. در عرفان شیعی ، نورِ سِرّ و باطن همه اولیاء همچون شمس تبریزی نیز پرتوی‌ست از آن نور مقدس ازلی . در مصرع دوم نیز آگاهانه از کلمه "صفت" استفاده شده که در این نکته ، اشاره واضحی به همین مطلب وجود دارد ، چرا که آن نورِ ازلی که نور "محمدیهٔ علویه" نامیده میشود ، مَظهر صفاتِ ذاتِ خداوندی میباشد، و بالاخره در بیت بعدی به صراحت میفرماید: "دُو مَبین، زآنکه یکی‌اند، به ذاتِ قُدّوس!".

چونکه بنمودْ جمالْ ، از تُتُقِ[1] غیبْ ، شهود   بَستْ دَمْ ، رازِ زبانـم ، تنناها یاهو

﴿۵۵۱﴾

من که ستیزه رو تَرَم ، در طَلَبِ لِقایِ تو   بِدَهَم جانِ بی‌وَفا، از جهَتِ وَفایِ تو
در دلِ من نهاده‌ای ، آنچه دِلَم گُشاده‌ای   از دو هزارْ یک بُوَد ، آنچه کُنم به جایِ تو
گُلْشِکَرِ مُقَوّی‌اَم ، هست سپاس و شُکرِ تو   کُحْلِ عزیزِ من بُوَد ، سُرمهٔ خاکِ پایِ تو
سَبزه نَرویَدی اگر ، چاشنی‌اَش ندادی‌یی   چَرخ نگردِدی اگر ، نَشْنَوَدی صَلایِ تو
هست جَهازِ گُلْبُنان، حُلّهٔ سُرخ و سبزِ تو   هست امیدِ شب‌رُوان، یَقْظَتِ[2] روزهایِ تو
من زِ لِقایِ مَردمان، جانِبِ کُهْ گُریزَمی   گَر نَبُدی لِقایشان ، آینهٔ لِقایِ تو
بَخْت نداشت دَهری‌ای، مُنْکِر گشت بَعْث را   وَرْنه بَقاشْ بَخشَدی ، موهِبَتِ بَقایِ تو
پُر زِ جَماد و نامیه[3] ، عالَمْ هَمچو کاهْ دان   کِی بِرَسیدی از عَدَم ، جُز که به کَهْربایِ تو؟
در دلِ خاک از کجا ، های بُدی و هو بُدی؟   گَرنه پَیاپِی آمدی، دعوتِ هایْ‌هایِ تو
هم به خود آید آن کَرَم ، کیست که جذبِ او کُند؟   هستِ خود آمدن دِلا، عاطِفَتِ خدایِ تو
گوید ذَرّه‌ذَرّه را : چند پَریم بَرْ هوا   هست هوا و ذَرّه هم ، دستْ‌خوشِ هوایِ تو
کرد دُو صدصِفَتْ هزار ، اوَّلِ روز تا به شب   چَرخ‌زنان به هر صِفَت، رَقْص‌کُنان برایِ تو
رَقصِ هوا ندیده‌ای ، رَقصِ درخت‌ها نِگَر   یا سویِ رَقصِ جان نِگَر، پیش و پَسِ خدایِ تو
بَس کُن تا که هر یکی ، سویِ حَدیثِ خود رَوَد   نَبْوَد طَبْع‌ها همه، عاشقِ مُقْتَضایِ تو
شاهِ همه جهان تویی ، اصلِ همه کسان تویی   چون‌که تو هستی آنِ ما ، نیست غم از کسانِ تو
ابرِ غمِ تو ای قمر، آمد دوشْ ، بر جگر   گفت مرا ز بام و دَر ، صد سَقَط از زبانِ تو
جَست دلم ز قالِ او ، رفت بَرِ خیالِ او   شاید ای نباتْ‌خو، این همه در زمانِ تو
جانِ مرا درین جهان ، آتشِ توستْ در دهان   از هوسِ وصالِ تو ، وز طلبِ جهانِ تو
نیست مرا ز جسم و جان ، در رَهِ عشقِ تو نشان   زآنکه نُغول[4] می‌روم ، در طلبِ نشانِ تو
بنده بِدید جوهرت ، لَنگ شُدَه‌ست بر دَرَت   مانده‌ام ای جواهری، بر طَرَفِ دُکانِ تو

---

۱ – پرده

۲ – یَقظه = بیداری

۳ – نامیه = قوه ای که موجب رشد و نمو میشود (همچون نباتات و گیاهان) .

۴ – راه دور و دراز .

شاد شود دل و جگر ، چون بِگُشایی آن کمر — بازگشا تو خوش‌ْ قَبا ، آن کَمَر از میانِ[1] تو
تا نظری به جان کُنی ، جانِ مرا چو کان کُنی — در تبریزْ شمسِ دین ، نَقد رَسَم مَکانِ تو

﴿۵۵۲﴾

می‌دَوید از هر طَرَف ، در جُست و جو — چَشمْ پُرخون، تیغْ در کَف، عشقِ او
دوشْ خُفته خَلْق ، اَنْدَر خوابِ خوش — او به قَصدِ جانِ عاشق، سو به سو
گاه چون مَهْ تافتـــــه ، بر بام‌ها — گاه چون بادِ صَبا ، او کو به کو
ناگهان اَفکَند طشتِ ما زِ بام — پاسْبانان آمدند ، در گفت و گو
در میانِ کویْ، بانگِ دُزد خاست — او بِزَد زَخمیّ و پنهان کرد رو
گَردِ او را پاسْبانی ، دَرنیافت — کَش زَبون گشته‌ست ، چَرخِ تُندخو
بر سَرِ زَخْم آمد افلاطونِ عقل — کاو نشان‌ها را بِدانَد ، مو به مو
گفت: دانستم که زَخْمِ دستِ کیست — کاوست اصلِ فِتْنه‌هایِ تو به تو
چون که زَخْمِ اوست ، نَبْوَد چاره‌ای — آنچه او بِشْکافت ، نَپْذیرد رَفو
از پِیِ این زَخْم ، جانِ نو رَسَد — جانِ کُهنه دست‌ها از خود بِشو
عشقِ شَمسُ‌الدّینِ تبریزی‌ست این — کاو بُرون است از جهانِ رنگ و بو

﴿۵۵۳﴾

ناله‌ای کُن عاشقانه، دَردِ مَحْرومی بگو — پارسی گو ساعتیّ و ساعتی رومی بگو
خواه رومی ، خواه تازی ، من نخواهم غیرِ تو — از جَمال و از کَمال و لُطفِ مَخْدومی بگو
هم بِسوزی ، هم بِسازی ، هم بِتابی در جهان — آفتابی ، ماهتابی ، آتشی ، مومـــی بگو؟
گَر کَسی گوید که آتشْ سرد شُد ، باور مَکُن — تو چه دودیّ و چه عودی ، حَیِّ قَیّومی بگو
ای دلِ پَرّانِ من ، تا کِی ازین ویرانه‌تَن — گَر تو بازی ، بَر پَر آنجا، وَرْ تو خود بومی[2] بگو

﴿۵۵۴﴾

نَبْوَد چُنین مَه در جهان ، ای دلْ همین جا ، لَنْگ شُو! — از جنگ می‌تَرسانی‌اَم؟ گو جنگ شُو ، گو جنگ شُو!
ماییم مَستِ ایزدی، زآن باده‌هایِ سَرمَدی — تو عاقلیّ و فاضِلی، دربَندِ نام و نَنگ شُو
رفتیم سویِ شاهِ دین، با جامه‌هایِ کاغذین — تو عاشقِ نَقْش آمدی، همچون قَلَم در رَنگ شُو

---

۱ – میان = کمر

۲ – بوم = جغد

در عشقِ جانانْ جان بِدِه، بی‌عشقْ نَگْشایَد گِرِه	ای روحْ ، این جا مَست شو، وِیْ عقلْ ، این‌جا دَنگ شُو
شُد رومْ ، مَستِ رویِ او، شُد زَنگْ ، مَستِ مویِ او	خواهی به سویِ روم رُو، خواهی به سویِ زَنگ شُو
در دوغِ او افتاده‌ای، خود تو زِ عشقش زاده‌ای	زین بُت خَلاصی نیستَت، خواهی به صد فَرسنگ شُو
گَر کافِری ، می‌جویَدَت، وَرْ مؤمنی، می‌شویَدَت	این گو ، بُرو صِدّیق شو، وآن گو بُرو اَفْرنگ[1] شُو
چَشمِ تو وَقفِ باغِ او، گوشِ تو وَقفِ لاغِ[2] او	از دَخلِ او چون نَخل شُو، وَزْ نَخلِ او آوَنگ[3] شُو
هم چَرخِ قَوْسِ تیرِ او، هم آبْ در تَدبیرِ او	گَر راستی رُو تیر شُو، وَرْ کَجْ رَویِ، خَرچَنگ شُو
مُلْکی‌ست او را زَفْت و خوش ، هر گونه‌ای می بایَدَش	خواهی عَقیق و لَعْل شُو، خواهی کُلوخ و سنگ شُو
گَر لَعْل و گَر سنگی هَلا، می‌غَلْتْ در سیْلِ بَلا	با سیْل سویِ بَحْر رُو، مهمانِ عشقِ شَنگ شُو
بَحْری‌ست چون آبِ خَضِر، گَر پُر خوری، نَبْوَد مُضِرّ	گَر آبِ دریا کم شود، آنگَهْ بُرو دِلْتَنگ شُو
می‌باش همچون ماهیان، در بَحْرْ ، آیان[4] و روان	گَر یادِ خُشکی آیَدَت، از بَحْرْ سویِ گَنگ[5] شُو!
گَهْ بر لَبَتْ لبْ می‌نَهَد، گَهْ بر کِنارت می‌نَهَد	چون آن کُند ، رُو نایْ شو، چون این کُند ، رُو چَنگ شُو
هر چند دشمن نیستَش ، هر سو یکی مَسْتیِسْتَش	مَستانِ او را جامْ شُو ! بر دشمنانْ سَرهنگ شُو
سودایِ تنهایی مَپَز، در خانهٔ خَلْوَت مَخَزْ	شُد روزِ کوچِ عاشقان ، پیش آی و پیش‌آهنگ شُو
آن کَس بُوَد مُحتاجِ مِیْ، کاو غافل است از باغِ وِیْ	باغِ پُر انگورِ وِی‌ای، گَهْ باده شُو، گَهْ بَنگ شُو
خاموشْ ، همچون مَریَمی، تا دَم زَنَد عیسیٰ‌دَمی	کِیْ گفتْ کَانْدَر مَشْغَله ، یارِ خَرانِ لنگ شُو؟

﴿۵۵۵﴾

ندیدم در جهان کَس را ، که تا سَرْ پُر نبوده‌ست او	همه جوشان و پُرآتش ، کَمینْ اَنْدَر، بَهانه جو
همه از عشق بَرْرُسته ، جِگَرَها خسته ، لبْ بَسته	ولی در گُلْشَنِ جانْشان ، شَقایق‌هایِ تو بَر تو
حقایق‌هایِ نیک و بَد ، به شیرِ خُفته می‌مانَد	که عالَم را زَنَد بَرهَم ، چو دستی بَر نَهی بر او
بَسی خورشیدِ اَفْلاکی، نَهان در جسمِ هر خاکی	بَسی شیرانِ غُرَّنده، نَهان در صورتِ آهو
به مِثْلِ خِلْقَتِ مَردُم، نَژاد از خاک و از اَنْجُم	وَگَرچه زاد بَسْ نادر ، ازین داماد و کَدبانو

---

۱ – نَصاریٰ (مسیحیان)

۲ – شوخی و بازی

۳ – رشته ای که انگور و دیگر میوه ها را با آن ببندند و بیآویزند.

۴ – در حال آمدن، آینده

۵ – نام رودِ پُر آبی در هند

ضَمیرَت بَس مَحَل دارد، قَدَم فوقِ زُحَل دارد   اگرچه اَندَر آب و گِلْ ، فُرو شُد پاشْ ، تا زانو
رَوان گشته‌ست از بالا، زُلالِ لُطفْ تا اینجا   که ای جانِ گِل‌آلوده، ازین گِلْ خویش را وا شو
نمی‌بینی تو این زَمزَم؟ فروتر می‌رَوی هر دَم؟   اگر اَیّوبی و مَحرَم ، به زیرِ پایْ جو ، دارو
چو شُستن گیرد او خود را ، رُبایَد آبِ جو او را   چو سیبی می‌بَرَد غَلْتانْ ، به باغِ خُرَّمِ مینو
به سیبِستان رَسَد سیبَش ، رَهَد از سنگ و آسیبَش   نبیند اَندرآن گُلشَن ، به جُز آسیبِ شَفْتآلو
دلِ ویس و دلِ رامین ، ببینَد جَنَّتِ وَحدت   گُلِ سُرخ و گُلِ خِیْری[1]، نِشینَد مَستْ ، رو با رو
ازآن‌سو در کَفِ حوری ، شرابِ صافِ انگوری   ازین‌سو کرده رو با رو ، به خنده جُفتْ با بانو
درآن باغِ خوشْ اُعْلوفه ، شود خندان چو اُشْکوفه   که رَستیم از سِیَه‌کاری، زِ مازو رفت ، آن مازو[2]
بَصیرت‌ها گُشاده ، هر نَظَر حیران ، درآن مَنْظَر   دَهان پُرقَند و پُرشِکَّر، تو خود باقیشْ را بَرگو
خَمُش کُن ای دلِ مُضطَرّ ، مگو دیگر ز خیر و شرّ   چو پیشِ اوست سَرْ مَظْهَر،زبانْ بَربَند،شُو چون گو

﴿۵۵۶﴾

نعره زنند : دَقْ دَقو ، اهلِ صفا ، به صَدَّقو   چند زنند: بَقْ بَقو ، شمس من‌است حَق حَقو
ساعیِ[3] کعبهٔ بشر ، آن‌که بود چو بُوالْبَشر   ایمن ز اِقتضایِ شَرّ ، شمس من‌است حَق حَقو
شارِبِ زمزمِ صفا ، رفت به سوی اِصطَفا   تا به عمل کُند وفا ، شمس من‌است حَق حَقو
سجده همی‌کُند مَلَک ، صورْ همی دَمَد فَلَک   گفته به عشقْ یک به یک: شمس من‌است حَق حَقو
کوکبِ مشرقِ رضا ، آمد و گفت ز اِقتضا: بَدرْ شدیم زین قضا ، شمس من‌است حَق حَقو
ماه که بَدْر می‌شود ، شارحِ صدرْ می‌شود   از تو بِه قَدرْ می‌شود ، شمس من‌است حَق حَقو
آن‌که گرفت قُربِ حق ، یافت ز دیگران سَبَق   گفت به گوشِ من فَلَق: شمس من‌است حَق حَقو
اسم و حروفْ با نُقَط ، شکلِ دَوایِر و خُطَط   گفت: نمی‌کنم غلط ، شمس من‌است حق حقو
گر تو به ذکرِ وِیْ دَری ، ذاکر و ذکرْ گُستری   چون تو ز نُطقْ بُگذری ، شمس من‌است حق حقو
عالَمِ خَلق و امرِ حق ، زَاوَّلِ صبح تا غَسَق[4]   هست مرا همین سَبَق، شمس من‌است حق حقو

---

۱ – گُلِ همیشه بهار
۲ – ماده ای که از درخت بلوط به دست میآید و با آن پوست را دباغی میکنند ، و یک جزو از اجزای مُرَکَّب نیز هست .
۳ – سعی کننده ، و مقصود سَعیِ حاجیان در صفا و مَروه در نزدیکی کعبه میباشد .
۴ – شدت تاریکیِ شب.

شمس و قمر از آن شروق ، بَر زده رایَتِ تُتُق   می‌سپُرد همین طُرُق ، شمس من‌است حق حقو
از تبریزْ ، شمسِ دین ، رفت به عالَمِ یقین   گفت به جمله اهلِ دین: شمس من‌است حق حقو

﴿۵۵۷﴾

نمی‌گفتی مرا روزی : که ما را یارِ غاری تو؟   دَرونِ باغِ عشقِ ما ، درختِ پایداری تو؟
اَیا شیرِ خدا! آخِر ، نفَرمودی به صید اَنْدَر   که خَهْ مَر آهویِ ما را ، چو آهو ، خوش‌شکاری تو؟
شِکُفته داشتی چون گُلْ ، دل و جانم ، دِلاّراما   کُنونَم خود نمی‌گویی ، کَز آن گُلْزارْ ، خاری تو
زِ نازی کَزْ تو در سَر بُد ، تهی کرد از دِماغَم ، غَم   مرا زِنهار از هجْرت، که بَس بی‌زینهاری تو
چه فَتویٰ داد عشقِ تو، به خونِ من؟ نمی‌دانم   چه گوهردارْ تیغی تو ! چه سنگینْ دل نگاری تو[1] !
اَیا امّیدْ در دستم ، عَصایِ موسَوی بودی   زِ هِجْرانِ چو فرعونَش ، کُنون جانْ در چو ماری تو
چو از اَفْلاکِ نورانیْ ، وصالِ شاه اُفتادی   چو آدم اَنْدَرین پَستی، دَرین اقلیمِ ناری تو
کنارِ وصلْ گر بودی، یکی چندین تو ، ای‌دیده   کِنارْ از اشکْ پُرخون کُن، چو از شَهْ بَرکناری تو
اَلا ای مو ! سیَه‌پوشی ، به هنگامِ طَرَبْ ، وآن‌گَهْ   سپیدَت جامه باشد چون ، دَرین غَمْ سوگواری تو؟
به نَظْم و نَثْرْ عُذرِ من ، سَمَرْ شُد در جهانْ اکنون   که یک عُذرم نَپَذْرُفتی، چگونه خوش‌عِذاری تو؟
تو ای‌جانْ سنگِ خارایی، که از آبِ حَیاتِ او   جُدا گشتیّ و مَحْرومیّ و آن‌گَهْ بَرقَراری تو
رَمیدَسْتی ازین قالب، وَلیکِن عُلْقه‌یی داری   کَزآن بَحْرِ کَرَم در گوشْ ، دُرِّ شاهواری تو
دَرین امّیدِ پَژمُرده، بِپَژمُردی چو باغ از دِیْ   زِ دِیْ بُگْذر، سَبُکْ بَرپَر، که جانِ آن بهاری تو
بُخارایِ جهانِ جان، که مَعْدن‌گاهِ عِلْمْ آن است   سَفَر کُن جانِ با عِزَّت، که بی جانِ بُخاری تو
مَزَن فالِ بَدی زیرا ، به فالِ سَعْدْ وصل آید   مگو دورَم زِ شاهِ خود که نیک اَنْدَر جواری تو
چو دانستی که دیوانه شُدی ، عقل است این دانش   چو دانستی که تو مَستی، پسْ آنگه هوشیاری تو
هزاران شُکر آن شَهْ را، که فَرزینْ بَندِ او گشتی   هزاران مِنَّت آن مِیْ را، که از وِیْ در خُماری تو
همه فَخْر و همه دُولت، برایِ شاه می‌زیبَد   چرا در قیدِ فَخْری تو؟ چرا دربَندِ عاری تو؟
فِراقِ من شده فَربه ، زِ خونِ تو که خورد، ای دل   چرا قُربان شُدی ای‌دل، چو شیشاکِ[2] نِزاری تو

۱ – در پنج بیت اول این غزل ، خطاب جناب مولانا به حضرت علی "ع" (شیر خدا) میباشد و سپس با دلِ خونین، از آن شاه اولیاء و از شمس تبریزی که انعکاسی از نور مقدس آن حضرت است ، سخن می‌گوید.

۲ – گوسفند یک ساله

چو سُرنایی تو، نُه چَشمْ ، از برایِ انتظارِ لب   چو آن لب را نمی‌بینی، دَرآن پَرده چه زاری تو؟
چو دَف از ضَربَتِ هجْرت ، چو چَنْبَر گشت پُشتِ من   چرا تو پشتِ این دلْ هم ، مثالِ دَفْ نداری تو؟
هزاران مِنَّت بر جان ، زِ عشقِ شَمس تبریزی   که با وصلت بیآورده ، که یعنی: حَق‌گُزاری تو
اَلا ای‌شاهِ تبریزم! دَرین دریایِ خون‌ریزم   چه باشد گَر چو موسیٰ، گَرد ازین دریا بَرآری تو
اَیا خوبیّ و لُطفِ شَه ! شِمُردَم اندکی از تو   شِمُردن از کجا تانم؟ که بی‌حَدّ و شُماری تو

﴾۵۵۸﴿

نَنِشیند آتشم ، چو زِ حَقْ خاست آرزو   زین سو نَظَر مَکُن ، که از آنجاست آرزو
تَرْدامَنَم مَبین، که از آن بَحْرْ تَر شُدم   گَر گوهری بِبین ، که چه دریاست آرزو!
شَستِ[۱] حَق است آرزو و روحْ ماهی است   صَیّادْ جان‌فِداست ، چه زیباست آرزو!
چون این جهان نبود ، خدا بود در کَمال   زآوَرْدنِ من و تو ، چه می‌خواست آرزو؟
گَر آرزو کَژْ است، دَرو راستی بَسی‌ست   نی کَژْ کَژیّ و راست ، مُبَرّاست آرزو؟
آن کانِ دولتی ، که نَهان شُد به نامِ بَد   آن چیست؟ کَژْ نِشین و بگو راست آرزو
موری‌ست نَقب کرده ، میانِ سَرایِ عشق   هرچند بی‌پَر است ، به پَرواست آرزو
مورَش مگو زِ جَهل ، سُلَیمانِ وَقتْ اوست   زیرا که تَخت و مُلْک بیآراست آرزو
بُگْشایْ شَمسِ مَفْخَرِ تبریز ، این گِره   چیزی‌ست کاو نَه ما و نَه جُز ماست ، آرزو

﴾۵۵۹﴿

نورِ دلِ ما، رویِ خوشِ تو   بال و پَرِ ما، خویِ خوشِ تو
عید و عَرَفه ، خندیدنِ تو   مُشک و گُلِ ما ، بویِ خوشِ تو
ای طالِــــعِ ما ، قُرصِ مَهِ تو   سایه‌گَهِ ما ، مویِ خوشِ تو
سَــــــجده‌گَهِ ما ، خاکِ دَرِ تو   جولانْگَهِ ما ، کویِ خوشِ تو
دلْ می‌نَــــــرَوَد ، سویِ دِگَران   چون رفته بُوَد سویِ خوشِ تو
وَرْ دلْ بِرَوَد سویِ دِگَران   او را بِکَشَد ، اویِ خوشِ تو
ای مَستیِ ما از هستیِ تو   غوطه‌گَهِ ما ، جویِ خوشِ تو
زَرّین شُدم از سیمین‌بَر تو   یک‌تو شُدم از تویِ خوشِ تو
سَر می‌نَهَم و چـــون سَرنَنَهَد؟   چوگانِ تو را ، گویِ خوشِ تو

---

۱ – قلاب ماهیگیری

خامُش‌کُنم و خامُشْ چو شکست / ها هویَم ، از هویِ خوشِ تو

﴿۵۶۰﴾

وَه چَلَبی ز دستِ تو ! وز لب و چشمِ مستِ تو / صد چو دلمْ شکستِ تو ، وَه چَلَبی ز دستِ تو!
روزْ ز هِجرْ ناخوشم ، شبْ همه شبْ در آتشم / بارِ فِراقْ میکَشم ، وَه چلبی ز دست تو
بیخبری ز حال من ، وَه چلبی ز دست تو / چند کَشم غم و مِحَن ، وه چلبی ز دست تو
جایِ دگر تو سرخوشی ، با مَنِ بیدلْ آتشی / وه که چه شوخ و سرکَشی ، وه چلبی ز دست تو
چند مرا فریفتی ! وز بَرِ من گریختی / خونِ دلم بریختی ، وه چلبی ز دست تو
جور و جفا کُنی، کِشَم ، زهرِ فنا دَهی، چِشَم / با غمِ تو بَسی خوشم ، وه چلبی ز دست تو
پند دهیم و نشنوی ، در پِیِ دشمنان رَویْ / این همه حُجّت آوَری ، وه چلبی ز دست تو
با دگران وفا کنی ، جور و جفا به ما کنی / این همه را چرا کنی؟ وه چلبی ز دست تو
خوبْ‌لطیف و دلبری ، درگذری و ننگری / هیچ غمم نمی‌خوری ، وه چلبی ز دست تو!
پایِ وصالْ بسته شد ، بندِ دلم شکسته شد / رشتهٔ غم گسسته شد ، وه چلبی ز دست تو
باز ز من چه دیده ای ، مِهر ز من بُریده ای / غیرِ مرا گُزیده ای ؟ وه چلبی ز دست تو
بر خورِ توست دیگری، غمخورِ توست دیگری / دلبرِ توست دیگری ، وه چلبی ز دست تو
خیزم و شبْ فغان کنم ، شور درین جهان کنم / رازِ دلم عیان کنم ، وه چلبی ز دست تو
محو شدم به شمس دین ، چند کنم فغان ازین؟ / این دلِ گم شده غمین ، وه چلبی ز دست تو
دُرِّ نَسُفته ، دیدنی ، سُفته چو شد ، خریدنی / گفت چو آن شنیدنی ، وه چلبی ز دست تو
چند دهیم پندِ تو ؟ ما چو اسیرِ بندِ تو / بی‌مزه‌ام ز قندِ تو ، وه چلبی ز دست تو
زآنچه پِیِ جفا رَویْ ، بِهْ که سویِ وفا رَوی / آنِ منی کجا رَوی ؟ وه چلبی ز دست تو

﴿۵۶۱﴾

وَٱللّهْ مَلولَمْ من کُنون ، از جام و سَغْراق[1] و کَدو / کو ساقیِ دریادلی ، تا جامْ سازد از سَبو؟
با آنچه خوردی ای‌مَها ، اَنْدَر مَدُزد ، آن دِه، شها / با توست ، این حیله مَکُن، زآنجا و از اینجا مَجو
هر بار بِفْریبی مرا، گویی که : در مَجْلِس دَرآ / هر آرزو که باشَدَت ، پیش‌آ و در گوشم بگو
خوشْ من فَریبِ تو خورَم ، نَنْدیشَم و این ننْگَرَم / که من چو حَلقه بَر دَرَم، چون لب نَهَم بر گوشِ تو؟
من بر دَرَم ، تو واصِلی، حاتَمْ‌کَف و دریادِلی / بِٱللّهْ رَها کُن کاهِلی، مِیْ ریز چون خونِ عَدو

---

۱ – کوزه شراب

تا هوش باشد یارِ من، باطل شود گفتارِ من — هر دَم خیال باطلی ، سَر بَرزَنَد در پیشِ او
آن کَزْ مِیْ اَت گُلْگون بُوَد ، یارَب چه روزافزون بُوَد — کَزْ آبِ حَیوان می‌کُند ، آن خِضرْ هر ساعتْ وضو
از آسْمان آمد نِدا : کِای بَزْمِتان را ما فِدا — طُوبیٰ لَکُم، طُوبیٰ لَکُم، طِیبُواْ کِراماً وَاشْرَبُواْ [1]
سُقْیاً لِهذَا ٱلْمُفَتَتَح، اَلْقومُ غَرقیٰ فِی ٱلْفَرَح — زین سو قَدَح، زآن سو قَدَح، تا شُد شِکَم‌ها چارسو
کَس را نَمانْد از خود خَبَر، بَربَند دَر، بُگْشا کَمَر — از دست رفتیم ای پسر، رُو دست‌ها از ما بِشو
من مَستِ چَشمِ شَنگِ تو ، وآن طُرّهٔ آوَنگِ تو — کَزْ بادهٔ گُلْرنگِ تو ، وارَسته‌ایم از رنگ و بو
خامُش کُن کَزْ بی‌خودی ، گَرْ هایْ‌وهویی می‌زَدی — اینجا به فَضْلِ ایزدی ، نیِ هایْ می‌گُنجَد ، نه هو
میِ‌گشته‌ام بیهوشْ من ، تا روزِ روشنْ ، دوشْ من — یک ساعتی، سارانِ [2] کو، یک ساعتی، پایانِ کو
ای شَمسِ تبریزی بیا، ای‌جان و دلْ چاکرْ تو را — گَرچه نِبِشتی از جَفا ، نامِ مرا بر آبِ جو

﴿ ۵۶۲ ﴾

هان ای جَمالِ دِلْبَر! ای شادْ وقتِ تو! — ما با تو بَس خوشیم که خوش بادْ وقتِ تو
نیکوست حالِ ما ، که نِکو بادْ حالِ تو — خوش باد دُورِ چَرخْ ، کَزو زادْ وقتِ تو
جان و سَرِ تو باد ، که اَنْدَر دِماغِ ماست — آن رَطْل‌هایِ میْ ، که به ما داد وقتِ تو
از قوَّتِ شراب ، به فریادْ جامِ تو — وَزْ پَرتوِ نشاط ، به فریادْ وقتِ تو
در جایْ می‌نگُنجَد از فَخْرْ جایِ تو — کُه می‌کَنَد زِ عشقْ ، چو فَرهادْ وقتِ تو
از نورِ شمسِ مفخرِ تبریز بشنوید — اسرارهایِ حق ، که : نکو باد وقتِ تو

﴿ ۵۶۳ ﴾

هر دو ز تسخیرِ فنا، حاسدِ عقل و دل و دین — هر دو چو تزویرْکُنان ، پیشِ رَهَت کرد غُلو [3]
شهرْ شهرِ غمِ او ، طالبِ عیسیِ‌دَمِ او — روضهٔ فردوسِ بَرین ، مَسکنِ او گشت ، عمو
غیرِ میِ عشقْ مخور ، غیرِ رهِ عشقْ مَپو — عشقْ بِورزی و میِ عشقْ بجو ، عشق بِجو
بندهٔ شهوت شده ای، غارتِ نخوت شده ای — هیچ نداری خبر از سلسلهٔ قدرتِ هو
کور بُوَد هرکه ندید ، آن شهِ خورشیدْلقا — چهرهٔ زیباش ببین ، دور شو از نقشِ رُکو [4]

---

۱ – خوشا به حال شما خوشا به حال شما، پاکیزه و بزرگوارانه بیآشامید.

۲ – سَر

۳ – گزافه گویی

۴ – پارچه و جامهٔ کهنه

ماهیِ این بحرْ توئی ، سالکِ این نَهرْ توئی   مفخرِ تبریزِ جهان ، شاهِ نِکوطلعت و خو
اوست یکی در همه جا ، نیست دُوئی ، هان بِنَما   دیدهٔ اَحول نکرد ، صورتِ یکتایْ بِدو
خامش ازین پس اگرت ، هست ولی ، چون رخِ تو   در بَرِ خفاشِ زمان ، قصهٔ خورشید مگو

﴿۵۶۴﴾

هر شش جهتَم ای‌جان ! مَنْقوشِ جَمالِ تو   در آینه دَرتابی، چون یافتْ صِقالِ[1] تو
آیینه تو را بیند، اندازهٔ عَرضِ خود   در آینه کِی گُنجَد، اَشکالِ کَمالِ تو؟
خورشید زِ خورشیدت ، پُرسید: کِیْ‌اَت بینم؟   گفتا که : شَوَم طالِعْ ، در وَقتِ زَوالِ تو
رَهْوار نَتانی شُد ، این سویْ ، که چون ناقه[2]   بَسته‌ست تو را زانو ، ای عقلْ ، عِقالِ[3] تو
عقلی که نمی‌گُنجَد ، در هفت فَلَکْ ، فَرَّش   ای عشقْ چرا رفت او ، در دام و جَوالِ تو؟
این عقل یکی دانه ، از خِرمَنِ عشق آمد   شُد بستهٔ آن دانه ، جُمله پَر و بالِ تو
در بَحْرِ حَیاتِ حَق ، خوردی تو یکی غوطه   جانِ اَبَدی دیدی ، جان گشت وَبالِ تو
مُلْکَش به چه کار آید، با مُلْکَتِ عشقِ تو؟   جاهَش به چه کار آید ، با جاه و جَلالِ تو؟
صد حَلقهٔ زَرّین بین، در گوشِ جهانْ اکنون   از لُطفِ جوابِ تو ، وَزْ ذوقِ سؤالِ تو
خامان که زَرِ پُخته ، از دستِ تو نآمَدْشان   شادند به جایِ زَر ، با سنگ و سُفالِ تو
صد چَرخْ طَواف آرَد ، بر گِردِ زمینِ تو   صد بَدْر سُجود آرَد ، در پیشِ هِلالِ تو
با تو سگِ نَفْسِ ما ، روباهی و مَکْر آرَد   که شیرْ سُجود آرَد ، در پیشِ شُغالِ تو
بی‌پایْ چو روز و شب ، اَندَر سَفَریم ای جان   چون می‌رَسَد از گَردون ، هر لحظه تَعالِ[4] تو
تاریکیِ ما چِبْوَد ، در حَضرتِ نورِ تو؟   فِعْلِ بَدِ ما چِبْوَد ، با حُسنِ فِعالِ تو؟
روزیم چو سایه ما ، بر گِردِ درختِ تو   شب تا به سَحَر نالان ، ایمِن زِ مَلالِ تو
از شوقِ عِتابِ تو ، آن آدمِ بُگْزیده   از صَدْرِ جِنان آمد ، در صَفِّ نِعالِ[5] تو
دریایِ دل از مَدحَت، می‌غُرَّد و می‌جوشَد   لیکِن لبِ خود بَستم ، از شوقِ مَقالِ تو

---

۱ – جَلا یافتن ، زُدوده گشتن
۲ – شتر ماده
۳ – زانو بند شتر ، رشته ای که مَردان عرب دُور سَر میبندند.
۴ – بیا
۵ – پایینِ مجلس ، درگاه.

شمس الحق تبریزی ، تنْ روحْ شود مطلق   جایی که دهد پرتو ، اَنفاسِ مَحالِ تو

﴿۵۶۵﴾

هر دو عالم چیست ؟ مُلکِ جانِ تو   عقل و جانْ سرگشته و حیرانِ تو
آیتِ تنزیل و وَحیِ لایَـــزال   آن همه سِرّی‌ست از بُرهانِ تو
آنچه آدم خوانْد ، از لوحِ وجود   بود نقشِ دفتـــر و دیوانِ تو
دوزخِ ســـوزان ، شد زندان تو   جَنَّت اَعمـــال ، شد بُستانِ تو
آن‌چه مقصود است از اَرکانْ ، تویی   چرخْ گوی‌ای گشت ، در چوگانِ تو
عیش از اَنفاسِ تو شد ، روح‌بخش   خِضْر گشته زنـدهٔ جاویدان تو
هین خمش کن ، ای صلاح الدّین ! بگو   سِرّ پنهانـــی ، که شد اَعیانِ تو

﴿۵۶۶﴾

هزار بار کَشیده‌ست ، عشقِ کافَرْخو   شَبَم زِ بام به حُجره ، زِ حُجره تا سَرِ کو
شبْ آنچنان و پگاه آمده ، که : هِی بَرخیز   گرفته گوشِ مرا سختْ ، هَمچو گوشِ سَبو
زِ هر چه پُر کُنَدَم، من سَبویِ تَسلیمَم   سَبو اسیرِ سَقا است، چون گُریزد ازو؟
هزار بار سَبو را به سنگْ ، بِشْکَست او   شِکَستِ او خوشم آید، زِ شوق و ذوقِ رَفو
سَبو سِپُرده بِدو گوشْ ، با هزاران دل   بِدآن هَوَس، که خورَد غوطه ، در میانهٔ جو
خموش گردم ، گرچه کوتَه است ، غزل   که خطابْ شنیدن ، نگفتن است نکو
شنو ز مفخرِ تبریز ، ای‌سبو ، رمزی   نگاه دار تو خود را ، ز سنگِ هر سگْ‌رو

﴿۵۶۷﴾

هله ای‌شاه ! مَپیچان سَر و دَستار ، مَرو   هله ای‌ماه ! که نَغْزَت رُخ و رُخسار ، مَرو
در همه رویِ زمینْ ، چَشم و دلِ باز ، کِه راست؟   مَکُن آزار مَکُن ، جانِبِ اَغْیار مَرو
مَبُر ، از یار مَبُر، خانهٔ اسرار مَسوز   گُل و گُلْزار مَکُن ، جانِبِ هر خار مَرو
مَکُن ای یارْ سِتیزه! دَغَل و جَنگْ مَجوی   هله آن بار بِرَفتی ، مَکُن این بار ، مَرو
بَنده و چاکر و پَروَرده و مولایِ تُوایم   ای دل و دین و حَیاتِ خوشِ ناچار مرو
هله سُرنایِ توأم ، مَستِ نَواهایِ توأم   مَشِکَن چَنگِ طَرَب را ، مَگُسَل تار، مَرو
هله مَخْمور چه نالی ، بَرِ مَخْمورِ دِگَر؟   پَهْلویِ خُم بِنِشین ، از بَرِ خَمّار مَرو
هله جانْ‌بخش بیا، ای صَدَقاتِ تو حَیات   بِهْ ازین خِیْر نباشد، به جُز این کار مَرو
خاتَمِ حُسن و جمالی، هله ای‌یوسُفِ دَهْر   سویِ مَکّاریِ اِخْوانِ سِتَم‌کار مَرو

هله دیدارْ مَهِل، بَرمَگُزین فکر و خیال
از عیانْ سَر مَکَشان، در پِیِ آثار مَرو

هله موسيِّ زمان ، گَرد بَرآر از دریا
دلِ فرعون مَجو ، جانِبِ اِنْکار مَرو

هله عیسیِ قِران ، صِحَّتِ رَنْجورِ گِران
از برایِ دو سه تَرسا ، سویِ زُنّار مَرو

هله ای‌شاهِدِ جان! خواجهٔ جان‌هایِ شَهان
شیوه کُنْ ، لب بِگَز و غَبْغَبه اَفْشار مَرو

هله صِدّیقِ زمانی، به تو خَتم است وَفا
جُز سویِ احمدِ بُگْزیدهٔ مُخْتار مَرو

جِبْرَئیلِ کَرَمی ، سِدْره ،مُقام و وَطَنَت
هَمچو مُرغانِ زمین ، بر سَرِ شَخْسار مَرو

تو یقین دار که بی تو ، نَفَسی جان نَزیبَد
دَرِ اِحْسان بِگُشا و پَسِ دیوار مَرو

همه رِنْدان و حَریفان و بُتانْ جمع شُدند
وَقتِ کار است ، بیا کار کُن ، از کار مَرو

هله باقیِّ غَزَل را ، زِ شَهَنْشاه بِجویْ
هَمِگی گوش شُو اکنون ، سویِ گفتار مَرو

﴾۵۶۸﴿

هله طَبْلِ وَفا بِزَن ، که : بیآمَد اَوانِ تو
مِیِ چون اَرْغَوان بِدِه، که شِکُفت اَرغَوانِ تو

بِفشاری‌ام شیره از شِکَرْ اَنگورِ باغِ تو
بِفشانی‌ام میوه‌ها ، زِ درختِ جوانِ تو

بِمَران جان و عقل را ، زِ سَرِ خوانِ فَضْلِ خود
چه خورَد؟ یا چه کم کُند؟ مگسی دُو ، زِ خوانِ تو

طَمَعِ جُمله طامِعان ، بُوَد از خِرمَنَت جُویِ
دو دِهِ مُخْتَصَر بُوَد، دو جهانْ ، در جهانِ تو

همه روزْ آفتابْ اگر ، زِ ضیا تیغ می‌زَنَد
به کم از ذَرّه می‌شود ، زِ نهیبِ سِنانِ تو

چو زمینْ بوس می‌کُند، پِیِ تو جانِ آسْمان
به چه پَر بَرپَرَد زمین ، به سویِ آسْمانِ تو؟

بِنِشینَد شِکَسته‌پَر ، سویِ تو می‌کُند نَظَر
که همین‌جاش می‌رَسَد ، مَدَدِ اَرْمغانِ تو

نگذشته‌ست در جهان، نه شب و نی سَحَرگَهان
که دَمَم آتشین نَشُد ، زِ دَمِ پاسْبانِ تو

نه مرا وَعده کرده‌ای، نه که سوگند خورده‌ای
که به هنگامِ بَر شُدن ، بِرسَد نردبانِ تو؟

چو بِدآن چَشمِ عَبْهَری ، به سویِ بَنده بِنْگَری
بِپَرَد جانَش از مکان ، به سویِ لامکانِ تو

بِنَوازیش: کِای حَزین ، مَخور اندوه بعد از این
که خروشید آسْمان ، ز خروش و فَغانِ تو

مَنَم از مادر و پدر ، به نَوازشْ ، رَحیم‌تَر
جهَتِ پُختگیِّ تو ، بِرَسید اِمْتِحانِ تو

بِکُنم باغ و جَنَّتیّ و ، دَوایی زِ دَردِ تو
بِکُنم آسْمانِ تو ، بِهْ ازین ، از دُخانِ تو

همه گفتیم و اصل را ، بِنَگُفتیمْ دِلْبَرا!
که همان بِهْ که رازِ تو ، شِنَوند از دَهانِ تو

﴾۵۶۹﴿

هم آگَهْ و هم ناگَهْ ، مهمانِ من آمد او
دل گفت که کیِ آمد؟ جان گفت: مَهِ مَهْرو

او آمد در خانه ، ما جُمله چو دیوانه
اَنْدَر طَلَبِ آن مَهْ ، رفته به میانِ کو

او نَعره‌زنان گشته ، از خانه که : این‌جایَم / ما غافِل ازین نَعْره ، هم نَعْره‌زنان هر سو
آن بُلبُلِ مَستِ ما، بر گُلْشَنِ ما نالان / چون فاخْته ما پَرّان، فریادکُنان: کو کو
در نیم‌شبی خَلقی ، جمع‌اند که دُزد آید / وآن دُزد هَمی گوید: دُزد آمد و آن دُزدْ او
آمیخته شُد بانگَش، با بانگِ همه ، زآنسان / پیدا نشود بانگَش ، در غُلغُله‌اش یک مو
وَهُوَ مَعَکُم یعنی : با توست دَرین جُستن / آنگَهْ که تو می‌جویی، هم در طَلَبْ او را جو
نزدیک‌تر است از تو ، با تو، چه رَویِ بیرون؟ / چون بَرفْ گُدازان شُو، خود را تو زِ خود می‌شو
از عشقْ زبان روید، جان را مَثَلِ سوسَن / می‌دار زبانْ خامُش، از سوسن گیر ، این خو

﴿ ۵۷۰ ﴾

هُم صَدُّوا، هُم عَتَبُوا، عِتابًا ما لَهُ سَبَبُ / تَن و دلِ ما مُسَخَّرِ او، که می‌نَپَرَد به جُز بَرِ او
فَما طَلَبوا سِویٰ سَقَمي فَطابَ عَلَيَّ ماطَلَبوا / عَجَب خَبَری که می‌دَهَدم، دَم و غَمِ او، کَر و فَرِ او
فَنیٰ جَلَدي اِذا عَبَسوا فَكَيْفَ تَریٰ اِذا طَرِبوا / مرا غَمِ او چو زنده کُند، چگونه شَوَم زِ مَنْظَرِ او؟
فلا هَرَبٌ اِذا طَلَبوا وُ لا طَرَبٌ اذا هَرَبوا / عَجَب چه بود به هر دو جهان ! که آن نَبُوَد مُیَسَّرِ او؟
اَریٰ اُمَمًا بِهِ سَكِرُوا وَلا قَدَحٌ وَلا عِنَبُ / حَدَث نشود شِکَر، که خوری شِکَر، چو چَشَد زِ شِکَّرِ او
لَقَدْ مُلِئَتْ خَواطِرُنا بِهِمْ عَجَبًا وَمَاالْعَجَبُ / سَحَر اثری زِ طَلْعَتِ او، شَبَم نَفَسی زِ عَنْبَرِ او
سَكَتُّ اَنا وَهُمْ سَكَتُوا وَلا سَئِموا وَلا عَتَبوا / خَبَر نکُنم دِگَر که مرا رسید ، خَبَر زِ مَخْبَرِ او
فَوا حَزَني اِذا حَجَبوا وَ یا طَرَبي اِذا قَرُبوا / دَرَم بِزَنَد ، سَری نکَند، که سَر نَبَرَد ، کَس از سِرِ او

﴿ ۵۷۱ ﴾

همه خوردند و بِرَفتند و بِماندیم من و تو / چو مرا یافته‌ای ، صُحبَتِ هر خامْ مَجو
همه سَرسَبزیِ جانِ تو ، ز اِقْبالِ دل است / هله چون سَبزه و چون بید ، مَرو زین لبِ جو
پُر شـــود خانهٔ دلْ ، ماهرُخانِ زیبا / گُرُهی هَمچو زُلَیخا ، گُرُهی یوسُفْ‌رو
حَلقه حَلقه بَرِ او ، رَقص‌کُنانْ ، دست‌زنان / سویِ او جُنْبَد هر یک ، که : مَنَم بَندهٔ تو
هر ضَمیری که دَرو ، آن شَهْ تَشریف دَهَد / هر سویی باغ بُوَد، هر طَرَفی مَجْلِس و طو[1]
چند هنگامه نَهی ، هر طَرَفی بَهرِ طَمَع؟ / تو پراکُنده شدی، جمع نَشُد نیمْ تَسو
هله ای عشقْ که من ، چاکر و شاگردِ توأم / که بَسی خوب و لَطیف است ، تو را صورت و خو
گَرمیِ مَجْلِسی و آبِ حَیاتِ همه‌ای / همه دل‌گشته و فارغ شُده از فَرْج و گلو

۱ – ضیافت، عروسی

هله ای دل که زِ من ، دیدهٔ تو تیزتَر است عَجَب آن کیست ، چو شَمس و چو قَمَر بر سَرِ کو؟!
آن کِه در زلزلهٔ اوست ، دو صد چون مَهْ و چَرخ وآن کِه در سِلْسِلهٔ اوست ، دو صد سِلسِله مو
هفت بَحْر آرْ بِفَزایند و به هفتاد رَسَند بُوَد او را به گَهِ عَبْرَه[1] ، به زیرِ زانو
او مگر صورتِ عشق است و نَماند به بَشَر؟ خُسروان بر دَرِ او ، گشته اَیاز و قُتِلو
فَلَک و مِهْر و ستاره، لُمَعْ[2] از وِیْ دُزدند یوسُف و پیرهَنَش ، بُرده ازو ، صورت و بو
همه شیران بُدِه در حَملهٔ او ، چون سگِ لَنگ همه تُرکان شُده ، زیبایی او را هِنْدو[3]
لب بِبَند و صِفَتِ لَعْلِ لبِ او ، کَم کُن همه هیچند به پیشِ لبِ او ، هیچ مگو
گر چو شمس الحق تبریز ، تو را بویی هست خاکِ تبریز به جان و سَرِ خود باز ، به بو

﴿۵۷۲﴾

هین کَژ و راست می‌رَوی، باز چه خورده‌ای؟ بگو مَست و خَراب می‌رَوی، خانه به خانه، کو به کو
با کِه حَریف بُوَده‌ای؟ بوسه زِ کِه ربُوَده‌ای؟ زُلفِ کِه را گُشوده‌ای؟ حَلقه به حَلقه، مو به مو
نی تو حَریفْ ، کِیْ کُنی؟ ای همه چَشم و روشنی خُفیه رَویِ چو ماهیان، حوض به حوض، جو به جو
راست بگو، به جانِ تو، ای دل و جانَمْ آنِ تو ای دلِ هَمچو شیشه‌ام ، خورده مِیْ‌اَت، کَدو کَدو
راست بگو، نَهان مَکُن، پُشتْ به عاشقان مَکُن چَشمه کجاست تا که منْ ، آب کَشَم، سَبو سَبو؟
در طَلَبَم خیالِ تو ، دوشْ میانِ اَنْجُمَن می‌نَشِناخت بَنده را ، می‌نِگَریست رو به رو
چون بِشِناخت بَنده را، بَندهٔ کَژْ رَوَنده را گفت: بیا به خانه هِی ، چند رَویِ تو سو به سو؟
عُمرِ تو رفت در سَفَر، با بَد و نیک و خیر و شَر همچو زنانِ خیره‌سَر، حُجره به حُجره، شو به شو
گفتَمَش: ای رَسولِ جان، ای سَبَبِ نُزولِ جان زآنکه تو خورده‌ای بِدِه، چند عِتاب و گفت‌وگو؟
گفت: شَراره‌ای ازآن، گر بِبَری سویِ دَهان حَلْق و دَهانْ بِسوزَدَت، بانگ زَنی: گلو گلو
لُقمهٔ هر خورنده را ، دَرْخورِ او دهد خدا آنچه گِلو بگیرَدَت، حِرص مَکُن، مَجو مَجو
گفتم: کو شرابِ جان؟ ای دل و جانْ فدایِ آن من نِیَم از شُتُرْ دلانْ ، تا بِرَمَم به هایْ و هو
حَلْق و گلو بُریده باد ، کاو بِرَمَد ازین بلا هر کِه بِلَنگَد او ازین ، هست مرا ، عَدو عَدو
دستْ کزآن تهی بُوَد، گرچه شَهَنْشهی بُوَد دستِ بُریده بود از این ، مانده به دِیرْ بَرْ سبو

---

۱ – گریه
۲ – جمع لمعه = روشنی ، پرتو
۳ – مَجازاً به معنای شیفته و عاشق است .

خامُش باش و مُعْتَمَد ، مَحْرمِ رازِ نیک و بَد — آنکه نَیآزمودی‌اَش، راز به پیشِ او مگو

﴿۵۷۳﴾

یا قَمَرًا طُلوعُهُ لِلْقَمَرَیْنِ سَکَنُوا — جُلْتَ عَلیٰ حَریمِهِمْ فِي خَطَرٍ لِیَأْمَنُوا
یا شَجَرًا غُصُونُهُ فَوْقَ سَماءٍ وَهْمِنا — هَزْ هَزَ فِي قُلُوبِنا مَرْحَمَةً لِتَجْتَنُوا
هر کِه تو گَردنَش زدی، گشت درازگَردنْ او — خِرمَنِ هر کِه سوختی، گشت بزرگْ‌خِرمَن او
هر کِه سَرَش شِکافتی، سَر بِفَراختْ بر فَلَک — هر کِه تو در چَهَش کُنی، یافت جهانِ روشنْ او
یا بَلَدًا مُخَلَّدًا اَفْلَحَ مَنْ ثَویٰ بِهِ — لِلْبَرَکاتِ مَطْلَعٌ لِلثَّمَراتِ مَعْدِنُ
یا سَحَرًا مُنَوَّرًا لَیْسَ عَقیبَهُ دُجًی — اَفْلَحَ کُلُّ مَنْظَرٍ ذاکَ بِهِ مُزَیَّنُ
هر کِه طَرَبْ رَها کُند، پُشتْ سويِ وَفا کُند — بازکَشانَدَش به خود ، با کَرَمِ مُفَتَّنْ او
می‌کَشَدش که ، ای رَهی، از کَفِ من کجا رَهی؟ — رو به من آورید هین ، ها اَلَّذینَ آمَنُوا
جاءَ اَوانُ وَصْلِنا یُلْحِقُنا بِاَصْلِنا — شَمَّمَنا عَبیرُهَ فَانْتَهِضُوا لِتَیْقَنُوا
ما بَقِیَ اَنْسِلاخُنا اِنَّ هُنا مُناخُنا — في عَرَفاتِ مَعْشَرٍ اِبْتَکَرُوا وَ اَحْسَنُوا
پَندِ نِگارِ خود شِنو، از بَرِ او بُرون مَرو — ای دل و دیده دیده‌ای ، ای دل و دیدهٔ منْ او
پیشِ خودم هَمی نشان، بر سَرِ من هَمی فشان — تا زِ تو لاف می‌زَنَم، کَمْ بِگرفت دامَنْ او
قَدْ نَطَقَ اَلْهَوَی اَسْکُتُوا اِسْتَمِعُوا وَ اَنْصِتُوا — اِنَّ لِسانَ نُطْقِنا عِنْدَ لِقاهُ اَلْکَنُوا
بستم من دَهانِ خود، دل بِگُشاد صد دَهان — بَهرِ دلِ تو تَن‌زدم، بَس بُوَدم نَوا زَنْ او
در گُل و در شِکَر نِشین، بَهرِ خدایْ ، لُطف بین — سیب و انارِ تازه چین، کآمَد در فشاندنْ او

ه

﴿۵۷۴﴾

آفتابِ لَـــمْ یَزَل ، بر جانِ عاشق تافته | سنگ‌هایِ کوهِ طور ، از تابِ آن بِشکافته
عاشقِ خورشید هم ، از نور او رسوا شود | زآنکه رسوایی و عشق ، این هر دو باهم یافته
گم شده‌ست از خویش و از هر دو جهانْ غائب شده | رفته بر بامِ وجـــــود و آفتابی تافته
دستِ جانِ عاشقش ، زیر و زَبَر کَردی جهان | لیک آن معشوق ، دست از جانِ او بَرتافته
آنکه بعد از مرگْ ، بیند خِیر ، بیند دیگران | عشقِ آن مخدومْ شمسِ الدین، بِدآن بِشتافته

﴿۵۷۵﴾

آمد آمدْ نِـــگار ، پوشیده | صَنَمِ خوشْعِذار ، پوشیده
داد از گُلْسِتانِ حُسن و جَمال | باغ را نوبهار ، پوشیده
در زمینِ دلِ همه عُشّاق | رُسته شُد سَبزه‌زار ، پوشیده
آن دَمِ پَرده‌سوزِ گَرمَش را | هر طَرَف گَرم‌دار ، پوشیده
هَمگِنانْ ، اشک و خونْ رَوان کرده | خونِشان در تَغار ، پوشیده
بویِ آن خون هَمی رَسَد ، به دِماغ | هَمچو مُشکِ تَتار ، پوشیده
تا ازآن بو بَرند مُشتاقان | سویِ آن یارِ غار ، پوشیده
شَمسِ تبریزْ صَدْقهٔ جانَت | بوسه‌ای یا کنار ، پوشیده
شمس تبریز ، بعد از این با ما | رویِ خود را مدار ، پوشیده

﴿۵۷۶﴾

آمد مَهْ و لشگرِ سِتاره | خورشـید گُریخت یک‌سَواره
آن مَهْ که زِ روز و شب بُرون است | کو چَشم، که تا کُند نِظاره؟
چَشمی که مِناره را نَبینَد | چون بیند مُرغْ بر مِناره؟
ابرِ دلِ ما ، زِ عشقِ این مَهْ | گَهْ گردد جمع و گاه پاره
چون عشقِ تو زاد ، حِرصِ تو مُرْد | بی‌کار شَوی ، هـــزارکاره
چون آخِرِ کارْ لَعْل گردد | بی‌کار نبوده‌است ، خـــاره
گـــر بر سَــرِ کــویِ عشق بینــی | سَــرهایِ بُریــده بر قِنـــاره[۱]

---

۱ – چوبی که میخ هایی بلند داشته و در دکانهای قصابی ، گوشت را به آن می آویزند.

مَگُریز ، دَرآ ، تمامْ بِنْگَر — زنده شُده کُشتگانْ دوباره
هرچند که من نگاه کردم — جز خاموشی ای نبود چاره

﴿ ۵۷۷ ﴾

آمد یار و بر کَفَش ، جامِ مِی ای ، چو مَشْعَله — گفت: بیا حَریف شو، گفتم: آمدم، هله
جامِ مِی‌ای که تابِشَش، جان بِبَرَد زِ مُشتری — چَرخ زَنَد زِ بویِ او ، بر سَرِ چَرخْ سُنبُله[1]
کوه ازو سَبُک شُده، مَغزْ ازو گِران شُده — روحْ سَبوکَشَش شُده، عقلْ شِکَسته بُلبُله[2]
پاکْ نِی و پلید نِی، در دو جهان بُدید ، نِی — قُفل گُشا، کلیدْ نِی ، کَنده هزار سِلْسِله
تازه کُند مَلول را ، مایه دَهَد فُضول را — آن کِه زَنَد زِ بی‌رَهه ، راهِ هزار قافله
پیش‌رُوِ بَدان شُده، رَهزَنِ زاهِدان شُده — دایهٔ شاهِدان شُده، مایهٔ بانگ و غُلغُله
هر کِه خورَد زِ نیک و بَد ، مَست بِمانْده تا اَبَد — هر کِه نخورْد ، تا رَوَد ، جانِبِ غُصّه بی‌گِلِه
غَرقه شو اَنْدَر آبِ حَق ، مَست شو از شرابِ حَق — نیست شو و خرابِ حَق ، ای دلِ تَنگْ‌حوصله
هر کِه بِدو گُمان بَرَد ، از کَفِ مرگْ جان بَرَد — آن کِه نگویم آن بَرَد ، اینْت عَظیمْ مَنْزَله

﴿ ۵۷۸ ﴾

آن آتشی که داری ، در عشقِ صاف و ساده — فردا ازو بِبینی ، صد حورْ ، روگُشاده
بِنْگَر به شَهوتِ خود ، ساده‌ست و صاف و بی‌رَنگ — یک عالَمی صَنَم بینْ از ساده‌ای بِزاده
زنبورِ شَهْدِ جانَت، هرچند ناپَدید است — شش خانه‌هایِ او بین ، از شَهدْ پُرْ نهاده
اندازهٔ تَنِ تو، از سه گَز[3] است و کمتر — در جانِ خودْ تو بِنْگَر، از نُه فَلَکْ زیاده
تا چند کاسه‌لیسی؟ این کوزه بر زمین زَن — بَرگیر کاهِگِل را ، از رویِ خُنْبِ[4] باده
سَجّادهٔ آتشین کُن، تا سَجده صاف گردد — آتش‌رُخی بَرآیَد ، از زیرِ این سَجاده
آید سَوارْ گشته ، بر عشقْ شَمسِ تبریز — اَنْدَر رِکابِ آن شَهْ ، خورشید و مَهْ پیاده

﴿ ۵۷۹ ﴾

آن دَم که دَرْرُبایَد، باد از رُخِ تو پَرده — زنده شود بِجُنبَد، هر جا که هست مُرده

---

۱ – سُنبله = علامت ماه شهریور
۲ – صُراحی
۳ – گز = مقیاس طول ، ذرع ، معادل ۱۰۴ سانتیمتر.
۴ – خُم

از جنگْ سویِ ساز آ ، وَزْ ناز و خشمْ بازآ ای رَخْت‌هایِ خود را ، از رَختِ ما نَورده
ای بَخت و بامُرادی ، کَاَنْدَر صَبوحِ شادی آن جامِ کِیْقُبادی ، تو داده ، ما بِخورده
اندیشه کرد سَیرانْ ، در هَجْر و گشت سُکْران صافَت چگونه باشد ، چون جانْفَزاست دُردِه؟
تو آفتابِ مایی، از کوه اگر بَرآیی چه جوش‌ها بَرآرَد، این عالَمِ فسُرده
ای دوشْ لب گُشاده ، دادِ نَبات داده خوش وَعده‌ای نَهاده ، ما روزها شِمُرده
بر باده و بر اَفْیون ، عشقِ تو بَرفُزوده وَزْ آفتاب و از مَهْ، رویَت گِرو بِبُرده
ای شیرِ هر شکاری، آخِر رَوا نداری دلْ را به خُرده‌گیری، سوزِشْ هَمچو خُرده؟[1]
گرچه دَرین جهانَم، فتویٰ نداد جانم گِرد و دراز گشتنْ ، بر طَمْعِ نیم گِرده[2]
ای دوست چند گویی، که از چه زَردْ رویی؟ صَفرایی‌اَم ، بَرآرَم ، در شورِ خویش زَرده
گه رَغْمِ چَشمِ بَد را ، آری تو جَعْدِ خود را کاین را به تو سِپُردم ، ای دلْ به ما سِپُرده
نی با تو اِتّفاقَم ، نی صبرْ در فِراقَم زآسیبِ این دو حالَت، جان می‌شود فشُرده
هم تو بگو ،که گفتَت ، کَاَلنَّقْشِ فِی اَلْحَجَر[3] شُد گفتارِ ما زِ دل‌ها ، زو می‌شود سِتُرده

﴿ ۵۸۰ ﴾

آن سُفره بیار و در میان نِهْ وآن کاسه به پیشِ عاشقان نِهْ
انبوه بِریزْ نان ، که زشت است کآواز دَهَد کَسی ، که نان نِهْ
تَن را چو به نان شکار کردی جان را بَرگیر و پیشِ جان نِهْ
امروز قیامَتِ تو بَرخاست بَرخیز و قَدَم بر آسْمان نِهْ
از آتشِ عشق ، نردبان ساز بر گُنبَدِ چَرخ ، نردبان نِهْ
ای زُهره زِ چَشم‌های هِنْدو تُرکانه تو تیر ، در کَمان نِهْ
گَر سینه زیان کُند زِ زَخْمَت زَخْمی دیگر ، بَرآن زیان نِهْ
چون نکته زِ راهِ چَشم گویی ما را همه مُهر ، بر دَهان نِهْ
ای اشک! ز چَشمِ ما چو رفتی آن‌جا رُو و سَر بر آستان نِهْ
گر سینه زیان کند ز رحمت زخمی دگری برآن زیان نِهْ

---

۱ – شراره آتش

۲ – نان

۳ – همچون نقشی که بر روی سنگ کنده شده .

چون نقطه ز راهِ چشم گویی   ما را همه مُهرْ بر زبان نِهْ
ای شمسِ جهان و شاه تبریز   ما را همه عذر بر زبان نِهْ

﴿۵۸۱﴾

آن عشقِ جگَرخواره ، کَزْ خون شود او فَربِه   ای بارْ خدایا! بَرِ ما، نَرمَش کُن و رَحْمَش دِهْ
روزی که نَریزد خون، رَنجیش پدید آمد   جُز از جگَرِ عاشق، آن رنج نگردد بِهْ
تیرِ نَظَرت دیدم، جان گفت: زهی دُولَت   پَرَّم چو کَمان پَرَّم ، من از کَشِشِ آن زِه
من خاکِ دُژَم بودم، در کَتْمِ[1] عَدَم بودم   آمد به سَرِ گورمْ ، عشقَتْ که : هَلا بَرجِه
از بانگِ تو بَرجَستَم، در عَهدِ تو بِنْشَستم   ما را تو تَعاهُد[2] کُن ، سالار تویی در دهْ
بی‌خود بِنشین پیشَم، بی‌خود کُن و بی‌خویشم   تا هیچ نَیَندیشم، نی از کِهْ[3] و نی از مِهْ[4]
بر نَطْعِ[5] پیاده‌سْتَم، من اسب نمی‌خواهم   من ماتِ توأم ای شَهْ، رُخ بر رُخِ من ، بَرْ نِه
ای یوسُفِ عیسی‌دَم، با زَرْ غَم و بی‌زَرْ غَم   پیش آر ، تو جامِ جَم، وَٱللّٰهْ که تویی سَرْدِه
زآن مِیْ که ازو سینه ، صافی‌ست چو آئینه   پیش آر و مَدِه وَعْده، بر شنبه و پنجشنبه
شمس الحق تبریزی ، از تابشِ نورِ تو   جان شاد شده هر دَم ، تن گشته ازو فربه

﴿۵۸۲﴾

آن یارِ غریبِ من، آمد به سویِ خانه   امروز تماشا کُن ، اَشکالِ غریبانه
یارانِ وَفا را بین، اِخْوانِ صَفا را بین   دَرْرَقصْ که بازآمد ، آن گنجْ به ویرانه
ای چَشمْ ، چَمَنْ می‌بین ، وِیْ گوشْ ، سُخَن می‌چین   بُگْشایْ لبِ نوشین، ای یارِ خوش‌افسانه
امروز مِیِ باقی، بی‌صَرفه دِهْ ای ساقی   از بَحْرْ چه کم گردد ، زین یک دو سه پیمانه؟
پیمانه و پیمانه، در باده دُویی نَبْوَد   خواهی که یکی گردد؟ بِشْکَن تو دو پیمانه
من بازِ شکارمْ جان ، در بَندْ مَدارمْ جان   زین بیش نمی‌باشم، چون جُغد به ویرانه
قانِع نَشَوم با تو، صبر از دلِ من گُم شُد   رُو با دِگَری می‌گو، من نَشْنَوَم افسانه

---

۱ – پوشیدن و پنهان
۲ – تیمار داشتن ، نگاهداشت امور، تَفَقُّد
۳ – کوچک
۴ – بزرگ
۵ – بساط و فرشِ چرمین

من دانهٔ اَفلاکَم، یک‌چند دَرین خاکم	چون عدلِ بهار آمد، سَرسَبز شود دانه
تو آفَتِ مُرغانی، زآن دانه که می‌دانی	یک مُشتْ بَرافْشانی ، زَانْبارِ پُر از دانه
ای داده مرا رونَق، صد چون فَلَکِ اَزْرَق	ای دوست بگو مُطْلَق، این هست چُنین ، یا نه؟
بارِ دِگَر ای جانْ تو، زنجیر بِجُنْبانْ تو	وَزْ دور تماشا کُن ، در مَردمِ دیوانه
خود گُلْشَنِ بَخت است این، یا رَبّ چه درخت است این	صد بُلبُلِ مَست اینجا ، هر لحظه کُنند لانه
جانْ گوش‌کَشان آید، دلْ سویِ خوشان آید	زیرا که بهار آمد، شُد[1] آن دِیِ بیگانه
شمس الحق تبریزی ، از ما تو چه بگریزی ؟	شمع است شعاعِ تو ، مائیم چو پروانه

﴿۵۸۳﴾

از اَنْبُهیِ ماهی، دریا پِنهان گشته	اَنْبُه شُده قالب‌ها ، تا پَردهٔ جان گشته
از فُرقَتِ آن دریا، چون زَهر شُده شِکَّر	زَهر از هَوَسِ دریا، آبِ حَیَوان گشته
در عِشرَتِ آن دریا، نی این و نه آن بوده	بر ساحِلِ این خُشکی، این گشته و آن گشته
اَنْدَر هَوَسِ دریا، ای جانِ چو مُرغابی	چندان تو چُنین گفته ، کَزْ عشقْ چُنان گشته
دوش از شِکَمِ دریا، بَرخاست یکی صورت	وآن غَمْزه‌اَش از دریا ، بَسْ سَخته‌کَمان گشته
دل گفت به زیرِ لب: من جانْ نَبَرَم از وِیْ	سوگند به جانِ دل، کآن کارْ چُنان گشته
از غَمْزهٔ غَمّازی، وَزْ طُرفهٔ بغدادی	دل گشته چُنان شادی، جانَم همدان گشته
در بیشه دَرافتاده ، در نیم‌شبی آتش	در پُختنِ این شیران، تا مَغزْپَزان گشته
از شُعلهٔ آن بیشه، تابان شُده اندیشه	تا قالبِ جانْ‌پیشه، بی‌جا و مَکان گشته
گرمابهٔ روحانی، آوَخ چه پَری خوان است	وین عالَمِ گورستان، چون جامه‌کَنان گشته
از بَهرِ چُنین سِرّی، در سوسن‌ها بِنْگر	دستوریِ گفتن نی، سَرْ جُملهٔ زبان گشته
شَمسُ‌الْحَقِ تبریزی، دَرتافته از روزَن	تا آنچه نیارَم گفت، چون ماهْ عیان گشته

﴿۵۸۴﴾

از بَس که مُطربِ دل ، از عشق کرد ناله	آن دِلْبَرم دَرآمَد ، در کَفْ یکی پیاله
اَفکَند در سَرِ من ، آنچْ از سَرَم بَرآرَد	نو کرد عشقِ ما را ، بادهٔ هزارساله
مِیْ گشت دین و کیشَم، منْ مَستِ وَقتِ خویشَم	نی نَسیه را شِناسَم، نی بر کَسَم حَواله

۱ – رفت

من باغِ جان بِدادم، چَرخِشْت[1] را خَریدم | بر جامِ میْ نِبِشتم این بیْع را قَباله
ای سُخْرهٔ زمانه، بَرهَم بِزَن تو خانه | کاین کاله [2] بیش اَرْزَد ، وآنگَهْ چگونه کاله
بَربَند این دَهان را، بُگْشا دَهانِ جان را | بینی که هر دو عالَم ، گردد یکی نَواله
نَپْذیرد آن نَواله ، جانَتْ چو مَست باشد | سَرمَستِ خَدّ و خالَش ، کِیْ بِنْگَرَد به خاله؟
جان‌هایِ آسْمانی، سَرمَستِ شَمسِ تبریز | بُگْشایْ چَشم و بِنْگَر، پَرّان شُده چو ژاله

﴿۵۸۵﴾

از بهرِ تو افتادم ، ای دوست! به میخانه | سَرمستِ میِ عشقم ، کم دِه دو سه پیمانه
تو مست مِیِ جانان ، من مستْ به دیدارت | ماندیمْ خراب اینجا ، ما را که بَرَد خانه؟
من زاهدِ بیچاره ، گشتم ز خود آواره | در شهر شدم شُهره ، زین پس من و ویرانه
از مِهرِ تو برگشتن ، صورت نتوان بستن | تو ماهِ پَری پیکر ، من عاشقِ دیوانه
در گوشهٔ درویشی ، با راحتِ بی خویشی | بُگذار منِ خسته ، هر سو مکُن افسانه
من با تو همی گفتم : کز عشق بلا خیزد | هان ای دلِ دیوانه ، هشیار شدی یا نه؟
غوغا مکن ای مولا ، گر شیفتهٔ یاران | آن بِه که نهان داری ، اسرار ز بیگانه

﴿۵۸۶﴾

امروز مَستان را نِگَر ، در مَستِ ما آویخته | اَفکَنده عقل و عافیت ، وَنْدَر بَلا آویخته
گفتم که: ای مَستانِ جان ! مِیْ خورده از دَستانِ جان | ای صدهزاران جان و دل ! اَنْدَر شما آویخته
گفتند: شُکر الله را ، کاو جِلْوه کرد این ماه را | افتاده بودیم از بَقا، در قَعْرِ لا آویخته
بُگْریختیم از جورِ او ، یک مُدّتی اَزْ دُورِ او | چون دُشمنان بودیم ما ، اَنْدَر جَفا آویخته
جامِ وَفا بَرداشته، کار و دُکان بُگْذاشته | وَافْسُردگانِ بی‌مَزه ، در کارها آویخته
بِنْشَسته عقلِ سُرمه‌کَشْ ، با هر کِه با چَشمی‌ست خوش | بِنْشَسته زاغِ دیده‌کَش، بر هر کجا آویخته
زین خُنب‌هایِ تَلْخ و خوش، گَر چاشْنی داری بِچَش | تَرکِ هویْ خوش‌تَر بُوَد، یا در هوا آویخته؟
عُمری دلِ من در غَمَش ، آواره شُد ، می‌جُستَمَش | دیدم دلِ بیچاره را ، خوش در خدا آویخته
بَر دارِ دنیا ، ای فَتیٰ ، گَر ایمنی بَرخیز تا | بِنْمایَم آزادیت را ، وَهمْ تو را آویخته

---

۱ – چرخی باشد که با آن شیره انگور و نیشکر گیرند، حوضی که در آن انگور بریزند و بِفْشُرند.

۲ – کاسه چوبی

بَر دارِ مُلْکِ جاودان، بین کُشتگانِ زنده‌جان / مانند مَنصورِ جوان، در اِرْتِضا[1] آویخته
عشقا ، تویی سُلطانِ من ، از بَهرِ من داری بِزَن / روشن ندارد خانه را ، قندیلِ نا آویخته
من خاک پایِ آن کَسَم ، کاو دست در مَردان زَنَد / جانم غُلامِ آن مِسی ، در کیمیا آویخته
بَرچِه طَرَب را ساز کُن، عیش و سَماعْ آغاز کُن / خوش نیست آن دَفْ سَرنگون، نِیْ بی‌نَوا آویخته
دَفْ دلْ گُشایَد بسته را، نِیْ جان فَزایَد خسته را / این دِلْ گُشا ، چون بَسته شد؟ وآن جانْفَزا آویخته
امروز دستی بَرگُشا، ایثار کُن جانْ در سَخا / با کُفرْ ، حاتمْ رَست چون ، بُد در سَخا آویخته
هست آن سَخا چون دامِ نان ، امّا صَفا چون دامِ جان / کاو در سَخا آویخته ، کاو در صَفا آویخته
باشد سَخی چون خائفی ، در غارِ ایثاری شُده / صوفی چو بوبَکری بُوَد ، در مُصطفیٰ آویخته
این دل دَهَد در دِلْبَری، جان هم سِپارَد بر سَری / وآن صَرفه‌جو چون مُشتری، اَنْدَر بَها آویخته
آن چون نهنگْ آیان[2] شُده ، دریا دَرو حیران شُده / وین بَحْریِ نُو آشـــنا ، در آشنا آویخته
گویی که این کار و کیا، یا صِدق باشد یا ریا / آنجا که عُشّاقَند و ما ، صِدق و ریا آویخته
شب گشت ای شاهِ جهان، چَشم و چراغِ شب‌رُوان / ای پیشِ رویِ چون مَهَت، ماهِ سَما آویخته
من شادمان چون ماهِ نو، تو جانْفَزا چون جاهِ نو / ویْ در غَمِ تو ماهِ نو، چون من دوتا آویخته
کوه است جانْ ، در مَعرفت ، تَنْ برگِ کاهی، در صِفَت / بر برگْ کِیْ دیده‌ست کَس ، یک کوه را آویخته؟
از رَه‌رُوانْ گَردی رَوان ، صُحبَت بِبُر از دیگران / وَرْنی بِمانـــی مُبتلا ، در مُبتلا آویخته
جانِ عزیزان گشته خون، تا عاقبت چون است، چون؟ / از بَدگُمانی سَـــرنگونْ ، در اِنْتِها آویخته
چون دید جانِ پاکشان ، آن تُخم کاوَّل کاشتْ جان / واگشت فکر از اِنْتـــها ، در اِبْتدا آویخته
از دل بُوَد اصلِ نِدا ، در کوهِ تَن اُفْتَد صدا / خاموشْ ، رو در اصل کُن ، ای در صَدا آویخته
گفتِ زبانْ کِبْر آوَرَد، کِبرَت نیازت را خُورَد / شو تو زِ کِبْرِ خود جُدا، در کِبْریا آویخته
ای شَمسِ تبریزیِ بَر آ ، از سویِ شرقِ کِبْریا / جان‌ها زِ تو چون ذَرّه‌ها ، اَنْدَر ضیا آویخته

﴾۵۸۷﴿

امروز من و باده و آن یارِ پَری‌زاده / اَحْسَنْتْ زهی خُرَّم ! شاباشْ زهی باده!
بازیم یکی عشقی، در زیرِ گِلیمی نِه / بر حَلقهٔ هر جمعی، بَر رَستهٔ هر جاده
این حَلقهٔ زَرّین را در گوش دَرآویزم / یعنی که ازین خِدمَت آزادم و آزاده

---

۱ – خوشنودی ، پسندیدن

۲ – آینده

عشقِ من و رویِ تو ، از عَهدِ قِدَم بودهست　　رویِ من از اوَّل بُد ، بر رویِ تو بِنْهاده

﴿ ۵۸۸ ﴾

امروز منم احمـــد ، نی احمدِ پارینه　　امروز منم عَنقا ، نی مرغکِ باچینه
شاهی که همه شاهان ، خود بندهٔ آن شاهند　　امروز منْ آن شاهم ، نی شاهِ پریرینه[1]
گر مَردِ مناجاتی ، وَر رندِ خراباتی　　نَزْدم همه یک باشد ، چه شنبه و آدینه
نی مَردِ مناجاتی ، کاو بانگِ اَذان گوید　　نی رندِ خراباتی ، کَز خَمرْ تُرُشْ سینه
مَردی که ز ذوقِ گُل ، بُبْریده او مطلق　　فارغ ز زَر و زورَق ، هم غم نه دَهَم کینه
شمس الحق تبریزی ، گر رویْ نَبِنْمودی　　مُفلس بُدَمی غمگین، هم دلْ نَه دِرَمْ دینه[2]

﴿ ۵۸۹ ﴾

امروزْ بُتِ خندان، می‌بَخش‌کُنَد خنده　　عالَم همه خندان شُد ، بُگْذشت ز حَدّ خنده
پیوسته حَسَد بودی ، پُرغُصّه وَلیکْ این دَم　　می‌جوشَد و می‌رویَد ، از عینِ حَسَد خنده
در من بِنگَر ای جان، تا هر دو سَلَف خندیم　　کآن خندهٔ بی‌پایان، آوَرْد مَدَد خنده
بَربَسته و بَرْرُسته، غَرقَند دَرین رَسته　　تا با هَمگان باشد ، از عینِ اَبَد خنده
تا چند نَهان خندم؟ پنهان نکُنَم زین پس　　هرچند نَهان دارم ، از من بِجَهَد خنده
وَرْ تو پِنهان داری، ناموسِ تو من دانم　　کَانْدَر سَرِ هر مویَت، دَرج است دو صد خنده
هر ذَرّه که می‌پویَد، بی‌خنده نمی‌رویَد　　از نیست سویِ هستی ، ما را کِه کَشَد؟ خنده
خندهٔ پدر و مادر، در چَرخْ دَرآوَرْدت　　بِنْمود به هر طُورَت، اَلْطافِ اَحَد خنده
آن دَم که دَهان خندد، در خندهٔ جان بِنْگَر　　کآن خندهٔ بی‌دندان ، در لب بِنَهَد خنده
از خندهٔ تابستان ، وز گریهٔ اَبرِ دِیْ　　سَرچشمهٔ هر دو بین ، تا دل بِجُشَد خنده
زآن روز که هر گریه ، از خنده همی زاید　　از گریه همی جوشد ، تا خوش بِپَرَد خنده
خاموش ، سخن ها را ، در گورِ خموشی کُن　　بِنْمایْ به آب و گِلْ ، از بَهرِ لَحَد خنده

﴿ ۵۹۰ ﴾

ای غایب ازین مَحضر! از ماتْ سَلامُ الله　　وی از همه حاضرتر! از ماتْ سَلامُ الله
ای نورِ پسندیده! وی روشنیِ دیده　　احسنت زَهی مَنظر! از مات سَلامُ الله

---

۱ – پریروز

۲ – دیروز

ای رحمتِ رحمانی ! وی نعمتِ یزدانی! ای از دو جهان برتر! از مات سَلامُ الله
ای صورتِ روحانی ! وی رحمتِ رَبّانی! بر مؤمن و بر کافر، از مات سَلامُ الله
هم چشمهٔ انواری ، هم لذّتِ اَسراری ای مِصرِ پُر از شِکَّر! از مات سَلامُ الله
هم معنیِ اسراری ، هم پرتوِ انواری عالَم ز تو شد اَنْوَر ، از مات سَلامُ الله
چون ماهِ تمامْ آیی ، آنگاه به بامْ آیی ای ماهْ تو را چاکر ! از مات سَلامُ الله
ای غایِبِ بسْ حاضر! بر حالِ همه ناظر ای بَحرِ پُر از گوهر! از مات سَلامُ الله
ای‌شاهدِ بی‌نُقصان!وی روحْ ز تو رقصان! وی مستیِ تو در سَر! از مات سَلامُ الله
هم جوششِ مِیْ از تو ، هم شِکَّرِ نِیْ از تو از هردو، توئی خوش‌تر، از مات سَلامُ الله
شَمسُ الْحَقِ تبریزی ، با لَخْلَخه[۱] آمیزی هم مُشکی و هم عَنْبَر، از مات سَلامُ الله

﴿۵۹۱﴾

ای آن که تو را ما، ز همه کَوْن گُزیده بُگْذاشته ما را تو و در خود نِگَریده
تو شَرم نداری ! که تو را آینِه مائیم تو آینهٔ ناقصِ کَژْ شـــکلْ ، خریده
ای بی‌خَبَر از خویش ! که از عکسِ دلِ تو بر عارضِ جان‌ها ، گُل و گُلْزار دَمیده
صد روحْ غُلامِ تو، تو هر دَمْ چو کَنیزک آراسته خود را و به بازار دویده
بر چَرخْ ، زِ شادیِّ جَمالِ تو ، عروسی‌ست ای هَمچو کَمان ! جانِ تو در غُصّه خَمیده
صد خِرمَنِ نِعْمَت ، جهَتِ پیش‌کَشِ تو وَزْ بَهرِ یکی دانه ، دَرین دام پَریده
ای آن که شنیدی سُخَنِ عشق ! بِبین عشق کو حالَتِ بِشْنیده و کو حالَتِ دیده؟
در عشقِ همان کَس ، که تو را دوشْ بیآراست امشب تو به خَلْوَتگَهِ عشقْ آیْ ، جَریده[۲]
چون صبر بوُدَ از شَهْ ، شَمسُ اْلْحَقِ تبریز؟ ای آبِ حَیاتِ اَبَد از شاه چَشیده!

﴿۵۹۲﴾

ای از تو ، خاکی تَنْ شُده ، پُر فِکْرَت و گفتن شُده وَزْ گفت و فِکْرَت بَس صُوَر ، در غیبْ آبِسْتن شُده
هر صورتی پَروردهٔ مَعنی‌ست ، لیک اَفْسُرده‌ای صورتْ چو مَعنی شُد کُنون ، آغاز را روشن شُده
یَخ را اگر بیند کَسی، وآن کَس نداند اصلِ یَخ چون دید کآخِر آب شُد ، در اصلِ یَخْ بی‌ظَنّ شُده
اندیشه جُز زیبا مَکُن ، کاو تار و پودِ صورت است زَاندیشهٔ اَحْسَن تَنَد ، هر صورتی اَحْسَن شُده

---

۱ – عطری درآمیخته از بهترین بوها و این غزل خطاب به حضرت ولیعصر «عج» امام غایبِ حاضر ست.

۲ – تنها و فرد

زآن‌سویْ کاَنْدازی نَظَر ، آن جِنْسْ می‌آید صُوَر — پس از نَظَر آید صُوَر، اَشکالِ مَرد و زن شُده
با آن نشین کاو روشن است، کَزْ دل سویِ دلْ روزن‌ست — خاک ازچه وَرد و سوسن است، کَش آب هم مَسکن شده؟
وَرْ همنشینِ حق شَوی ، جانِ خوشِ مُطْلَق شَوی — یارَبّ چه با رونَق شَوی ، ای جانِ جانِ من شُده!
از جایِ بی‌جا آمده ، ای رفته تنها آمده — بی‌دست و بی‌پای آمده ، چون ماهِ خوشْ‌خِرمَن شُده
یارَبّ که چون می‌بینَمَش، ای بَنده جان و دینَمَش — خود چیست این تَمْکینَمَش؟ ای عقل ازین اَمْکَن شُده
هر ذَرّه‌ای را مَحْرَمْ او، هر خوش‌دَمی را هَمدَمْ او — نادیده زو زاهِد شُده، زو دیده تَرْ دامَن شُده
ای عشقِ حَقْ سودایِ او! آنْ اوست او ، جویایِ او — وِیْ می‌دَمَد در وایِ او! ای طالبِ مَعْدَن شُده
هم طالب و مَطْلوبْ او، هم عاشق و معشوقْ او — هم یوسُف و یعقوبْ او، هم طوق و هم گَردن شُده
اوصافَتْ ای کَسْ! کم چو تو ، پایان ندارد هَمچو تو — چند آب و روغَن می‌کُنم؟ ای آبِ منْ روغَن شُده

﴿۵۹۳﴾

ای از تو مرا لطف و کرامات رسیده! — اوصافِ فنا رفتــــه و اِثبات رسیده
از مَحو و فنا ، آنچه به کار آید جان را — از سَر به دل آمده ، تا پات رسیده
من یافته چیزی ، کَس اقبال نیابد — یک لحظه مشو غافل ، اوقات رسیده
اوقات ، که میعادِ وصالِ تو شناسم — آن وقت شـــــده ، واقفِ اوقات رسیده
یک آیه ای چون خوانْدَم، از مُصحَفِ خاصَّت — از تَهنیت ام ، جمـــلهٔ اوقات رسیده
سویِ حَرِمِ کعبــــهٔ وصلِ تو ، ببینم — اِحرامْ بپوشــیده و میقات رسیده
صد دُولَت ، از خاکِ تو بر ما برسیده — صد زحمت و تصدیعْ بُد از مات رسیده
از بَهرِ تو هر شب ، به سویِ چرخِ ستمگر — از جان و دلم ، آه و مناجات رسیده
تو فارغْ ، ما را و خیالِ تو ، به هَر دَم — چون شِکَّر و چون قندِ مراعات رسیده
ای آن که بزرگیت ! ز امکانْ بِگُذشته — وِی از تو مَفاخر ، به مُباهات رسیده
از خدمتِ مخدومیِ شمسُ الْحقِ تبریز — بویِ خوش و باقیِّ عَلامات رسیده
کِیْ باشد آن قافلهٔ دوست ، در آنجا؟ — باز آمده اُشتر ، به مناجات رسیده

﴿۵۹۴﴾

ای از تو من بِرُسته ! ای هم تُوأَم بِخورده! — هم در تو می‌گُدازم ، چون از تُوأَم فسُرده
گَهْ در کَفَم فشاری ، گَهْ زیرِ پا ، به هر غَم — زیرا که مِیْ نگَـــردد ، انگورِ نا فِشُرده
چون نورِ آفتابی ، بر خاکِ ما فکَندی — وآن‌گاه اندکْ اندک ، باز آن طَرَف بِبُرده
از روزَنِ تَنِ خود ، چون نورْ باز گَردیم — در قُرصِ آفتابـــــی ، پاک از گناه و خُرده

آن کَس که قُرص بینَد ، گوید که گشت زنده	وآن کاو به روزَن آید ، گوید فُلان بِمُرده
در جامِ رنج و شادی ، پوشیده اصلِ ما را	در مَغزِ اصلِ صافیم ، باقی بِمانْده دُردِه
ای اصلِ اصلِ دل‌ها، ای شَمسِ حَقِّ تبریز	ای صد جِگَر کَبابَت، تا چیست قَدْرِ گِرده

﴿۵۹۵﴾

ای بُخاری را ، تو جانْ[۱] پِنْداشته	حَبّهٔ زَر را ، تو کانْ پِنْداشته
ای فُرو رفته چو قارون در زمین	ویْ زمین را آسمانْ پِنْداشته
ای بِدیده لُعْبَتانِ دیو را	لُعْبَتان را مَردُمانْ پِنْداشته
ای کَرانه رفته عشق از تَنگِ تو	ای تو خود را در میانْ پِنْداشته
ای گرفته چَشمَت آب ، از دودِ کُفر	دود را نورِ عیانْ پِنْداشته
ای زِ شَهوت در پَلیدی ، هَمچو کِرْم	عاشقان را هم‌چُنانْ پِنْداشته
مَستیِ شَهوت ، نشانِ لَعْنَت است	ای نشان را بی‌نشانْ پِنْداشته
ای تو گَندیده ، میانِ حَرف و صوت	ویْ خدا را بی‌زبانْ پِنْداشته
ماهتابَش می‌زَنَد ، بر کوری‌اَت	ای تو مَهْ را هم نَهانْ پِنْداشته
هرچه گفتم ، خویشتن را گفته‌ام	ای تو هَجوِ دیگرانْ پِنْداشته
شمس تبریزی نموده رویِ خود	دیده را بی دیدگان پنداشته

﴿۵۹۶﴾

ای بر سَرِ بازاری! دَستار چُنان کرده	رو با دگران کرده ، ما را نگران کرده
ما را بِگَزیده لب ، کآیَم بَرِ تو امشب	وآن خَلْوتِ چون شِکَّر، با لبْشِکَران کرده
با صِدقِ ابوبکری، چون جُمله همه مَکْری	کو زَهره که بِشْمارم ، این کرده و آن کرده؟
زُهد از تو مُباحی شُد، تَسبیحْ صُراحی شُد	جان را که فَلاحی شُد ، با رَطْلِ گِران کرده
جان شُد چو کبوتر جان ، زوتَر هله ، زوتَر جان	ای تَنْ تَنِ تَنْ کرده ! تَن را همه جانْ کرده
از عشقِ شبِ زُلفَت ، آن ماهْ گُدازیده	وَزْ پَرتوِ رُخسارت ، خورشیدْ فَغان کرده
ای دفترِ هر سِرّی ! شَمسُ‌ٱلْحَقِ تبریزی	ای طُرفهٔ بغدادی ! ما را همدان کرده

﴿۵۹۷﴾

ای به گُلْزارِ جَمالَت ، یاسَمَن پا کوفته	وَزْ صَوابِ هر خَطایَت ، صد خُتَن پا کوفته

---

۱ – جان = جن ، و اشاراتِ این مصرع از آنجاست که اصل وجودیِ گروه جنیان از آتش میباشد.

ای بِزاده حُسنِ تو، بی‌واسطهٔ هر مَرد و زن — وآنگَهْ اَنْدَر باغِ عشقَت، مَرد و زن پا کوفته
ای رُخِ شاهانه‌اَت آورده جانْ ، پروانه‌ای — صد هزاران شمعِ دلْ، اَنْدَر لَگَن پا کوفته
ای دِماغِ عاشقان ، پُر بادهٔ مَنصوری‌اَت — تا دو صد حَلّاجِ عشقَت ، بر رَسَن پا کوفته
لاغَریِّ جان زِ ذوقَت ، آنچُنان فَربه شُده — می‌نگُنجَد در جهان ، در خویشتن پا کوفته
هُدهُدانْ اَنْدَر قَفَس ، چون زآن سُلَیمانْ خوش شُدند — راهِ پَرّیدن نَبُد ، تا در وَطَن پا کوفته
جانِ عاشقْ لامَکان و این بَدن سایهٔ اَلَست — آفتابِ جان به رَقص و این بَدَن پا کوفته
قَهْقَهه شادانِ عشقش ، کرد مَجْلسْ پُر شِکَر — بُواَلْحَزَنْ شادان شُده ، با بُواَلْحَسَن پا کوفته
روی و چَشمِ شَمسِ تبریزی ، گُل و نسرین بِکاشت — در میانِ نرگس و گُل، چشمِ من پا کوفته

﴿۵۹۸﴾

ای به میدان‌هایِ وَحدت ، گویِ شاهی باخته — جُمله را عُریان بِدیده ، کَس تو را نَشْناخته
عقلِ کُلْ کَژْچَشمْ گشته ، از کمالِ غَیرتَت — وَزْ کَژی پِنْداشته ، کاو مَر تو را انداخته
ای چراغ و چَشمِ عالَم، در جهانْ فَرد آمدی — تا در اسرارِ جهانْ تو ، صد جهان پَرداخته
ای کِه طاووسِ بهار، از عشقِ رویَت جِلْوه‌گَر — بر درختِ جسم ، جانْ نالان شُده ، چون فاخْته
از برایِ ما تو آتش را ، چو گُلْشَن داشته — وَزْ برایِ ما ، تو دریا را ، چو کَشتی ساخته
شَمسِ تبریزی جهان را ، چون تو پُر کردی ، زِ حُسن — من جهانِ روح را ، از غیرِ عشقَت آخْته

﴿۵۹۹﴾

ای بی‌تو حَیات‌ها ، فسُرده — وِیْ بی‌تو سَماعِ مُرده ، مُرده
ما بر دَرِ عشقْ ، حَلقه‌کوبان — تو قُفل زده ، کلید بُرده
هر آتش ، زنده از دَمِ توست — رَحْم آر بَرین ، دَمِ شِمُرده
خامیم بیا ، بِسوزْ ما را — در آتشِ عشق ، هَمچو خُرده
چون موسیٖ ، شیرِ کَسْ نگیریم — با شیرِ تُوایم ، خویْ کرده
در پَرده مَباش ، ای چو دیده — خوش نیست به پیشِ دیده پَرده
کَم گویْ ز عشق و عشقْ میخور — گفتن نَبْوَد ، چُنان که خورده
شمس الحق دین توئی ، که داری — صد چهره نهان ، به زیر پرده

﴿۶۰۰﴾

ای پاک از آب و از گِل ، پایی بَر این گِلَم نِهْ — بی‌دست و دل شُدَه‌سْتَم، دستی بَر این دِلَم نِهْ
من آبِ تیره گشته، در راهْ خیره گشته — از رَه مرا بُرون بَر، در صَدْرِ مَنْزِلَم نِهْ

کارم زِ پیچِ زُلفَت ، شوریده گشت و مُشکل　　شوریده‌زُلفِ خود را ، بر کارِ مُشکِلَم نِهْ
هر حاصلی که دارم، بی‌حاصلی‌ست بی‌تو　　سیلابِ عشقِ خود را ، بر کار و حاصِلَم نِهْ
خواهی که گِردِ شَمعَم ، پروانهٔ روح باشد　　زآن آتشی که داری، بر شمعِ قابِلَم نِهْ
چون رِشتهٔ تَبَم من ، با صد گره ، ز زلفت　　همچون گِرِه زمانی ، بر زُلفِ سِلْسِلَم نِهْ
از چَشمِ توست جانا، پُر سِحْر ، چاهِ بابِل　　سِحْری بِکُن حَلالی ، در چاهِ بابِلَم نِهْ
گفتی اَلَستْ ، زآن دَم، حامِل شُده‌ست جانَم　　تَعویذ[1] کُن بَلیٰ را ، بر جانِ حامِلَم نِهْ
کِیْ باشد آن زمانی، کآن ابر را بِرانی؟　　گویی: بیا و رُخ را ، بر ماهِ کامِلَم نِهْ
ای شَمسِ حَقِّ تبریز، اَرْ مُقْبِل است جانم　　اِقْبالِ وَصلِ خود را ، بر جانِ مُقْبِلَم نِهْ

﴿۶۰۱﴾

ای تو برایِ آبِرو ، آبِ حیاتْ ریخته　　زَهرْ گرفته در دَهان ، قَند و نَباتْ ریخته
مَست و خَرابْ این‌چُنین ، چَرخْ ندانی از زمین　　از پِیِ آبِ پارگین[2] ، آبِ فُراتْ ریخته
همچو خَرانْ به کاه و جو ، نیست رَوا ، چُنین مَرو　　بر فُقَرا تو دَرنگَر، زَرْ صَدَقاتْ ریخته
روحْ شُو و جهَت مَجو ، ذات شُو و صِفَت مَگو　　زآن شَهِ بی‌جهَت نِگَر، جُمله جهاتْ ریخته
آه و دَریغْ ، مَغزِ تو ، در رَهِ پوستْ باخته　　آه و دَریغْ ، شاهِ تو ، در غَمِ ماتْ ریخته
از غَمِ ماتْ شاهِ دل ، خانه به خانه می‌دَوَد　　رنگِ رُخ و پیاده‌ها ، بَهرِ نجاتْ ریخته
جُسته بَراتْ جانْ ازو ، باز چو دیده رویِ او　　کیسه دَریده پیشِ او ، جُمله بَراتْ ریخته
از صِفَتَش صِفاتِ ما ، خارْ شناسِ گُلْ شُده　　باز صِفاتِ ما چو گُلْ ، در رَهِ ذاتْ ریخته
بال و پَری که او تو را ، بُرد و اسیرِ دام کرد　　بال و پَری‌ست عاریَت ، روزِ وَفاتْ ریخته
ذره به ذره شمس دین ، بحرِ عطا و لطفِ تو　　در سرِ کَوْنْ از مکان ، بهرِ رضاتْ ریخته

﴿۶۰۲﴾

ای جانِ تو را جانم ، از خویش خَبَر کرده　　اندیشهٔ تو هر دَم ، در بَنده اَثَر کرده
ای هر چه بیاندیشی، در خاطِرِ من آید　　بر بَنده همان لحظه ، آن چیز گُذَر کرده
از شیوه و نازِ تو ، مشغول شُده جانم　　مَکْرِ تو به پنهانی ، خودْ کارِ دِگَر کرده
بر یادِ لبِ تو نِیْ ، هر صُبح بِنالیده　　عشقَت دَهَنِ نِیْ را ، پُر قَند و شِکَر کرده

---

۱ – دفع بلا کردن

۲ – گنداب ، منجلاب

از چهرهٔ چون ماهَت ، وَزْ قَد و کَمَرگاهَت / چون ماهِ نو این جانم ، خود را چو قَمَر کرده
خود را چو کَمَر کردم ، باشد به میانْ آیی / ای چَشمِ تو سویِ من ، از خَشمْ نَظَر کرده
از خشمْ نَظَر کردی، دلْ زیر و زبَر کردی / تا این دلِ آواره ، از خویش سَفَر کرده
از فتنهٔ چشمِ تو ، شمس الحقِ تبریزی / جان و دلِ مجنونان ، هر لحظه حَذَر کرده

۶۰۳

ای جَان و دلْ از عشقِ تو، در بَزمِ تو پا کوفته / سَرها بُریده بی‌عَدَد، در رَزمِ تو پا کوفته
چون عَزمِ میدانِ زمینْ ، کردی تو ای روحِ اَمین / ذَرّاتِ خاکِ این زمین، از عَزمِ تو پا کوفته
فرمانِ خُرَّمشاهی‌اَت ، در خونِ دلْ توقیع شُد / کَفْ کرد خونْ بر رویِ خون ، از جَزمِ[1] تو پا کوفته
ای حَزمِ[2] جُمله خُسروان، از عَهدِ آدم تاکُنون / بِسْتان گِرو از منْ به جان ، کَزْ حَزْمِ[3] تو پا کوفته
خوارزمیان مُنْکِر شُده ، دیدارِ بی‌چون را ولی / از بینِشِ بی‌چـــونِ تو، خوارزمِ تو پا کوفته
ای آفتابِ رویِ تو ، کرده هَزیمَت[4] ماه را / وآن ماهْ در راه آمده ، از هَزمِ[5] تو پا کوفته
چون شَمسِ تبریزی کُند، در مُصْحَفِ دلْ یک نَظَر / اِعْرابِ او رَقصان شُده ، هم جَزمِ[6] تو پا کوفته

۶۰۴

ای جان! ای جان!، فی سِتْرِ اَللّهْ[7] / اُشــتُر می‌ران، فی سِتْرِ اَللّهْ
جامِ آتش ، دَرکَش ، دَرکَش / پیشِ سُلطان ، فی سِتْرِ اَللّهْ
ساغَرْ تا لب ، میخور تا شب / اَنْدَر مِیْدان ، فی سِتْرِ اَللّهْ
چَشمَش را بین ، خَشمش را بین / پنهان ، پنهان ، فی سِتْرِ اَللّهْ
یاری شَنگی ، پَروین‌رنگی / آمد مِهْمان ، فی سِتْرِ اَللّهْ
دیدم مَستَش ، خَستَم دستش / آسانْ ، آسان ، فی سِتْرِ اَللّهْ

---

۱ – امضاء و تنفیذ کردن
۲ – آگاهی و دور اندیشی
۳ – استواری و هشیاری
۴ – شکست دادن
۵ – شکست
۶ – جزم = به ساکن کردن حرفِ آخِر کلمه و علامتی که بالای حروفِ ساکن میگذارند گفته میشود.
۷ – در پوشش و حجاب الهی.

ساقی بَرجِه ، باده دَردِهْ   پَنگانْ پَنگان[1]، فی سِتْرِ اَللّهْ

﴿۶۰۵﴾

ای جِبْرَئیل از عشقِ تو، اَنْدَر سَما پا کوفته   ای اَنْجُم و چَرخ و فَلَک ، اَنْدَر هوا پا کوفته
تا گاو و ماهی زیرِ این ، هفتم زمینْ خُرَّم شُده   هر بُرج تا گاو و سَمَک[2]، اَنْدَر عُلا پا کوفته
انگورِ دلْ پُرخون شُده، رفته به سویِ میکده   تا آتشی در مِیْ زده، در خُنْبها پا کوفته
دلْ دیده آبِ رویِ خود ، در خاکِ کویِ عشقِ او   چون آن عِنایَت دید دل ، اَنْدَر عَنا[3] پا کوفته
جان هَمچو اَیّوبِ نَبی، در ذوقِ آن لُطْف و کَرَم   با قالَبِ پُرکِرمِ خود ، اَنْدَر بَلا پا کوفته
خَلْقی که خواهند آمدن ، از نسلِ آدمْ بعد ازین   جانهایِ ایشان بَهرِ تو ، هم در فَنا پا کوفته
اَنْدَر خَراباتِ فَنا ، شاهَنْشَهانِ مُحْتَشَم   هم بیکُلَهْ سَروَر شُده ، هم بیقَبا پا کوفته
قومی بِدیده چیزکی ، عاشق شُده لیک از حَسَد   از کِبْر و ناموس و حَیا ، هم در خَلا پا کوفته
اَصْحابِ کِبْر و نَفْسْ کِیْ ، باشند لایِقْ شاه را؟   کَزْ عِزَّتِ این شاهِ ما ، صد کِبْریا پا کوفته
قومی بِبینی رَقص کُن ، در عشقِ نان و شوربا   قومی دِگَر در عشقشان ، نان و اَبا[4] پا کوفته
خوش گوهری کاو گوهری ، هِشْت از هوایِ بَحْرِ او   تا بَحْر شُد در سِرِّ خود ، در اِصْطفا پا کوفته
کو او و کو بیچارهای ، کاو هست در تقلیدِ خود؟   در خونِ خود چَرخی زده ، وَنْدَر رَجا[5] پا کوفته
با این همه ، او بِهْ بُوَد ، از غافِلِ مُنْکِرْ که او   گَهْ میکُند ،اِقرارَکی ، گَهْ او زِ لا پا کوفته
قومی به عشقِ آن فَتیٰ، بُگْذشته از هست و فَنا   قومی به عشقِ خود که من هستم فَنا پا کوفته
خُفّاش در تاریکیای ، در عشقِ ظُلْمَتها به رَقص   مُرغانِ خورشیدی سَحَر ، تا وَاَلضُّحیٰ پا کوفته
از شَمسِ تبریزی بگو، ای بادِ صُبحِ تیزْرُو   با من بگو اَحْوالِ او ، با من دَرآ پا کوفته

﴿۶۰۶﴾

ای جُنبشِ هر شاخی، از لَوْنِ دِگَر میوه   هرکَس زِ دِگَر جامی، مَسْتَک شُده کالیوه[6]

۱ – پیاله ، فنجان
۲ – ماهی
۳ – رنج و سختی
۴ – آش ، شوربا
۵ – امی
۶ – سرگشته و حیران

در پَرده دو صد خاتون، رُخسارْ دَریدَسْتَند
بر رویِ‌زَنان هر یک، از جُفت و دِگَر بیوه

در کامهٔ هر ماهی، شَستی‌ست زِ صیّادی
آن ناله‌کُنان: آوَه، وین ناله‌کُنان: ای وه

جبریلْ هَمی رَقصَد، در عشقِ جَمالِ حق
عِفْریت هَمی رَقصَد، در عشقِ یکی دیوه

ای مُطربِ مُشتاقان، شَمسُ‌ٱلْحَقِ تبریزی
می‌نال دَرین پَرده، زِنهار همین شیوه

﴿۶۰۷﴾

ای خاکِ کَفِ پایَت ، رَشکِ مَلَکی بوده
جانِ من و جانِ تو ، در اصلْ یکی بوده

در خانهٔ نَقْشینی ، دیدم صَنَمِ چینی
خون‌خوارهٔ صد آدم ، جانِ مَلَکی بوده

صد ماهِ یَقینَم شد ، اَنْدَر دلِ شب پنهان
صد نورِ یَقین دیدم ، مُشتاقِ شَکی بوده

گفتم به اَیاز: ای حُرّ، مَحمود شُدی آخِر
در شاه چه جا کردی ، ای اَیْبَکی[۱] بوده؟

ای سگ که زِ اَصْحابی، در کَهْفْ ، تو در خوابی
چون شیرِ خدا گشتی ، اول سَگَکی بوده

ای ماهیِ در آتش، بر جانِبِ دریا کَش
ای پیش‌تَر از عالَمْ ، در ویْ سَمَکی[۲] بوده

شَمسُ‌ٱلْحَقِ تبریزم، هم‌رَنگِ تو می‌خیزم
من مُرده و تو گِرده ، کانِ نَمَکی بوده

﴿۶۰۸﴾

ای خداوند! یکی یارِ جَفاکارَش دِهْ
دِلْبَری عشوه دِهِ سَرکَش و خونخوارش دِهْ

تا بِداند که شبِ ما ، به چه‌سان می‌گُذَرد
غَمِ عشقَش دِه و عشقَش دِه و بسیارش دِهْ

چند روزی جهَتِ تَجربه ، بیمارش کُن
با طَبیبی دَغَلی‌پیشه ، سَر و کارش دِهْ

بِبَرَش سویِ بیابان و کُن او را تشنه
یک سَقایِ حَجَرْ سینهٔ سَبُک‌سارش دِهْ

گُمرهَش کُن، که رَهِ راست نداند ، سویِ شهر
پَس قَلاوزِ کَـــژِ بیهُده رَفتارش دِهْ

عالَم از سَرکَشیِ آن مَهْ ، سَرگشته شُدند
مُدّتی گَــردشِ این گُنبَدِ دَوّارش دِهْ

کو صَیادی ، که هَمی کرد دلِ ما را پار[۳]؟
زو بِبَر سنگ‌دلیّ و دلِ پیرارش[۴] دِهْ

مُنْکِرِ پارْ شُده‌ست او ، که مرا یاد نَمانْد
بِبَر اِنْکار ازو و دَمِ اِقْــرارش دِهْ

گفتم آخِر به نشانی ، که به دَربان گفتی:
که فُلانی چو بیآید ، بَرِ ما بارَش دِهْ

---

۱ – ایبَک = بُت

۲ – سمک = ماهی

۳ – پار = سال گذشته

۴ – پیرار = دو سال پیش

گفت: آمد که مرا ، خواجه زِ بالا گیرد رُو بجو هَمچو خودی، آمْله[1] و آچارَش[2] دِهْ
بَس کُن ای ساقی و کَس را چو رَهی، مَست مَکُن وَرْ کُنی مَستْ بدین حَد ، رَهِ هَموارش دِهْ

﴿۶۰۹﴾

ای دل به کجایی تو ؟ آگاه شدی یا نه؟ از سَرْ تو بُرون کُن هی ، سودایِ گدایانه
در بَزمِ چُنان شاهی، در نورِ چُنان ماهی خَط در دو جهان دَرکَش، چه جایِ یکی خانه؟
در دولتِ سُلطانی، گَر یاوه شود جانی یک جانْ چه مَحَل دارد ، در خِدمَتِ جانانه؟
گَر جانِ بَد اندیشَت، گوید بَدِ شَهْ پیشَت دَهْ بر دَهَنِ او زَن ، تا کم کُند افسانه
یک دانه به یک بُستان ، بیع است، بِدِهْ بِسْتان وآن‌گاه چو سَرمَستان، می‌گو که زهی دانه
شاهی نِگَری خندان، چون ماه و دو صد چندان بی‌نازِ خویشــاوَندان ، بی‌زَحمَتِ بیگانه
شَمسُ اَلْحَقِ تبریزی، آن کاو به تو باز آید آن باز بُوَد عَرشی، بر عَرش کُند لانه

﴿۶۱۰﴾

ای دل! تو بگو : هستم ، چون ماهیِ بر تابه کِاسْتیزه هَمی گیرد ، او را مَگَر از لابه
نی نی ، تو بِنال ای دل، زیرا که مَنِ مِسکین بی‌صورتِ او هستم، چون صورتِ گرمابه
شُد خانه چو زندانم ، شبْ خواب نمی‌دانم تا او نشود با من ، هم‌خانه و هم‌خوابه
حُسنِ تو و عشقِ من ، در شهر شُده شُهره بَرداشته هر مُطرب ، آن بر دَف و شَبّابه[3]
ای در هَوَسَت غَرقه، هم صوفی و هم خِرقه هم بَندهٔ بیچاره، هم خواجهٔ نَسّابه[4]

﴿۶۱۱﴾

ای دِلْبَرِ بی‌صورت ، صورتگَرِ ساده وِیْ ساغَرِ پُر فِتْنه به عُشّاق بِداده
از گفتنِ اسرار ، دَهان را تو بِبَسته وآن دَر که نمی‌گویم ، درِ سینه گُشاده
تا پَرده بَرانداخت ، جَمالِ تو نَهانی دلْ در سَرِ ساقی شُد و سَرْ ، در سَرِ باده
صُبحی که هَمی رانْد، خیالِ تو سواره جان‌هایِ مُقدَّس ، عَدَدِ ریگْ پیاده
وآنها که به تَسْبیح، بر اَفْلاکْ بِنام اند تَسبیح گُسَستند و گِرو کرده سَجاده

---

۱ – نام درختی هندی که ثمرهٔ آن طعمی ترش دارد.

۲ – آب لیمو و سرکه و امثال آن، ترشی، چاشنی.

۳ – نِیْ، مِزمار

۴ – مَردِ نَسَب شناس

جانْ طاقَتِ رُخسارِ تو بی‌پَرده ندارد   وَزْ هرچه بگوییم ، جَمالِ تو زیاده
چون اُشتُرِ مَست است ، مرا جانْ ، زِ پِیِ تو   بر گَردنِ اُشتُر، تَنِ من ، بَسته قلاده
شَمسُ اَلْحَقِ تبریز ، دِلَم حامِلهٔ توست   کِیْ بینم فرزند ، به اِقْبالِ تو زاده؟

۶۱۲

ای دو چَشمَت جادُوان را نُکته‌ها آموخته   جان‌ها را شیوه‌هایِ جانْفَزا آموخته
هر چه در عالَم دَری بَسته‌ست ، مِفْتاحَش تویی   عشقْ شاگردِ تو است و دَر گُشا آموخته
از برایِ صوفیانِ صاف ، بَزمْ آراسته   وآنگهانی صوفیان را ، اَلّصَّلا آموخته
وَزْ میانِ صوفیان، آن صوفیِ مَحبوب را   سِرِّ معشوقیِّ مُطْلَق ، در خَلا آموخته
وآن دِگَر را زِامْتِحان ، اَنْدَر فِراقْ انداخته   سِرِّ سِرِّ عاشقانَش ، در بَلا آموخته
عشق را نیمی نیاز و نیمِ دیگر بی‌نیاز   این اِجابَت یافته، وآن خود دُعا آموخته
پیشِ آبِ لُطفِ او بینْ ، آتشی زانو زده   همچو افلاطونِ حِکْمَت، صد دَوا آموخته
با دُعا و با اِجابَت ، نَقْب کرده نیم‌شب   سویِ عَیّارانِ رِنْد و صد دَغا آموخته
پُرجفایانی که ایشان ، با همه کافِر دلی   مَر وَفا را گوشْ مالیده ، وَفا آموخته
زَخْم و آتش‌هایِ پنهانی‌ست ، اَنْدَر چَشمشان   کاهنان را هَمچو آیینه ، صَفا آموخته
جُمله ایشان ، بَندگانِ شَمسِ تبریزی شُده   در تَجَلّی‌هایِ او ، نورِ لِقا آموخته

۶۱۳

ای دوشْ ز دستِ ما رَهیده   امشب نَرَهی ، به جان و دیده
در پَنجهٔ ماست ، دامَنِ تو   ای دستْ در آستین کشیده
حیلَت بِگْذار و آب و روغَن   ماییم هَریسهٔ [1] رسیده
چَشمِ من و چَشمِ تو ، حَریفند   ای چَشمْ زِ چَشمِ تو ، چَریده
ای داده مرا ، شرابِ گُلْگون   گُل از رُخِ زَردِ من دَمیده
زُلفِ چو رَسَن ، چو بَرفَشاندی   از عشقْ چو چَنْبَرم ، خَمیده
رفتیّ و زِ چَشمِ من بُریدی   خون آید لاشَکّ ، از بُریده
بر گِردِ خیالِ تو دَوانیم   ای بر سَرِ ما غَمَت دویده
بر روزَنِ تو چرا نَپَرَّد   مُرغی زِ قَفَسْ به جانْ رهیده؟

---

۱ – غذای مشهوری‌ست که از بهترین حبوبات و گوشت مرغ و گندمْ پخته میشود.

خامُش کردم که جُمله عیبیم ای با همه عیبمان ، خریده

﴿۶۱۴﴾

ای دیده ! ز اشکْ ، راستْ دیده چون دیدهٔ تو ، کجاست دیده؟
آن قطرهٔ بی‌وفا ، چه دیده‌ست؟ بَحْـــرِ گُهـــرِ وَفاست ، دیده
اِجْری خورِ[1] توتیــــا ، چه بیند؟ اَجْـــری دِهِ تـــوتیـاست ، دیده
ای آن کِه ز روز و شبْ بُرونی روز و شبْ مَر تو راست ، دیده
در پَرتــــــوِ آفتــــابِ رویَت در رَقصْ چو ذَرّه‌هاست ، دیده
بُد بی‌تو دو دیده ، دشمنِ جان اکنون زِ تو جانِ ماست ، دیده
ای دیدهٔتان چو دل ، پَریشان در عینِ دلِ شماست ، دیده
هر دیده ، جُدا جُدا ، ازآن است کَزْ دیدهٔ ما جُداست ، دیده
چون دیده ، خـــــدای را بِبینَد گویی که: مگر خداست دیده؟
چون دیدهٔ کوه ، بر حَقْ افتاد از هر سَنگیش خاست ، دیده
زَر شُد همه کوه ، از تَجَلّی یعنی همه کیـــمیـــاست ، دیده
شمس‌الحقِ دینْ به عشقْ بیناست با دیدهٔ او کجاست ، دیده؟

﴿۶۱۵﴾

ای‌رویِ تو رویَم را، چون رویِ قَمَر کرده! اَجْزای مرا چشمَت ، اَصْحابِ نَظَر کرده!
بادِ تو درختم را ، در رَقص دَر آوَرْده یادِ تو دَهانَم را ، پُرشَهْد و شِکَر کرده
دانی که درختِ من ، در رَقص چرا آید؟ ای شاخ و درختم را ، پُر بَرگ و ثَمَر کرده
از برگ نمی‌نازد ، وَزْ میوه نمی‌یازد ای صبرْ درختم را ، تو زیر و زَبَر کرده

﴿۶۱۶﴾

ای رویِ مُبارک و خُجَسته! ما جمع و تو در میانْ نشَسته
ای هم‌نَفَسِ همیشه ، پیش آ تا زنده شود ، دَمی شِکَسته
پیغامِ دل است ، این دو سه حَرف بِشْنو سُخَنِ شِکَسته بَسته
یک‌بار بگو ، که : بَندهٔ من کآزاد شَوَم ، زِ رنج و رَسته
آن دست زِ رویِ خویش بَرگیر تا گُلْ چینیم ، دسته دسته

---

۱ – جیره خوار

یک‌بارْ دو لب ، شِکَرفشان کُن طوطی مگر از قفسْ بِرَسته
خاموش که دَهرْ در جهان است از فُرقتِ توست، سینه خسته

﴿۶۱۷﴾

ای زِ هِجْرانَت ، زمین و آسْمان بِگْریسته! دلْ میانِ خون نِشَسته ، عقل و جان بِگْریسته!
چون به عالَم نیست یک کَس ، مَر مَکانَت را عوض در عَزایِ تو ، مکان و لامکان بِگْریسته
جِبرَئیل و قُدسیان را ، بال و پَرْ اَزْرَق شُده اَنْبیـــا و اولیـــا را ، دیدگان بِگْریسته
اَنْدَرین ماتَم دَریغا ، تابِ گفتارم نَمانْد تا مِثالی وانمایَم ، کآنچُنان بِگْریسته
چون ازین خانه بِرَفتی ، سَقْفِ دُولتْ دَرشِکست لاجَـــرَم دُولتْ ، بر اَهلِ اِمْتِحان بِگْریسته
در حقیقت صد جهان بودی، نبودی یک کَسی دوش دیدم آن جهانْ بر این جهان بِگْریسته
چو زِ دیده دور گشتی، رفت دیده در پِی‌اَت جانْ پِیِ دیده بِمانْده ، خون‌چکان بِگْریسته
غَیرتِ تو گَر نبودی، اشک‌ها باریدَمی هم‌چُنین بِهْ خون‌چَکان ، دل در نَهان بِگْریسته
مَشک‌ها باید، چه جایِ اشک‌ها در هجْرِ تو؟ هر نَفَس خونابه گشته ، هر زمان بِگْریسته
در چنین حالت ، چه جایِ جویِ اَبرْ و بحر ها شاخ و برگ و ذره ها، بر اِنْسْ و جان بِگْریسته
ماهیانْ در بحرْ وحشی ، در بیابانْ زارْ زار ماه و مِهر و آسمان ، جمله جهان بِگْریسته
ای دریغا ، ای دریغا ، ای دریغا ، ای دریغ بر چُنان چَشمِ نهان ، چَشمِ عیان بِگْریسته
شَهْ صَلاحُ‌آلدّین بِرَفتی ، ای هُمایِ گرمْرُو از کَمان جَستی چو تیری ، وآن کَمان بِگْریسته
بر صَلاحُ‌آلدّین ، چه داند هر کَسی، بِگْریستن؟ آن کَسی داند ، که باشد بَرْ کَسان بِگْریسته

﴿۶۱۸﴾

ای زِ هِنْدُستانِ زُلفَت ، رَه‌زَنان بَرخاسته! نَعْره از مَردانِ مَرد و از زنانْ بَرخاسته
آتشِ رُخسارِ تو ، در بیشهٔ جان‌ها زده دودِ جان‌ها بَر شُده ، هفت آسْمان بَرخاسته
جوی‌هایِ شیر و مِیْ ، پنهان رَوان کرده ، زِ جان وَزْ مَعانی ، ساقیانِ هَمچو جانْ بَرخاسته
کُفر را سُرمه کَشیده ، تا بِدیده کُفر نیز شاهِدِ دین را ، میانِ مؤمنان بَرخاسته
تَنْ چو دیوار و پَسِ دیوار ، افتاده دلی در بیانْ حالِ آن دل ، این زبان بَرخاسته
رُو خَرابی‌ها نِگَر ، در خانهٔ هستی زِ عشق سَقْفِ خانه دَرشِکَسته ، آستان بَرخاسته
گرچه گوید: فارِغَم از عاشقان، لیکِن ازو بر سَرِ هر عاشقی ، صد مِهْربان بَرخاسته
شَمسِ تبریزی ، چو کانِ عشقِ باقی را نِمود چون دلِ یاقوت‌وار، از عکسِ آن بَرخاسته

۶۱۹

ای ساقیا! مستانه رُو ، آن یار را آواز دِه — گر او نمی آید بگو: آن دل که بُردی بازْدِه
بنگر که مشتاقِ توام ، مجنونِ غمناکِ توام — گرچه که من خاکِ توام، آن دل که بردی بازده
ای دلبرِ زیبایِ من!اِی سَروِ خوش بالای من! — لعلِ لَبَت حَلوای من ، آن دل که بردی بازده
ما را به غم کردی رها ، شرمی نداری از خدا — از بهر روحِ مصطفی ، آن دل که بردی بازده
از چهرِ تو هر غو[1] رَوَم ، نعره‌زنانْ از دُو رَوَم — از بهر تو هر سو رَوَم ، آن دل که بردی بازده
تا چند خونریزی کُنی ، با عاشقان تیزی کنی؟ — خود قصدِ تبریزی کنی، آن دل که بردی بازده
از عشقِ تو شاد آمدم ، وز هِجرْ آزاد آمدم — پیشِ تو بَر داد آمدم، آن دل که بردی بازده

۶۲۰

ای سَراندازانْ ! همه ، در عشقِ تو پا کوفته — گوهرِ جان ، هَمچو موسیٰ ، رویِ دریا کوفته
زیرِ این هفت آسیا ، هستیِّ ما را خوشْ بِکوب — روشنایی کِیْ فَزایَد ، سُرمهٔ ناکوفته؟
عاشقان با عاقلانْ اَنْدَر نیآمیزند ، از آنْک — دَر نیآمیزد کَسی ، ناکوفته با کوفته
عاقلان از مور ، پرده دَر کَشند ، از احتیاط — عاشقان، از لاأُبالی ، اژدَها را کوفته
مَردمِ چَشم از خیالَت ، چون شود پِی‌کوبِ عشق — فَرق‌ها پیدا شود ، از کوفته تا کوفته
از شکارِ تو به بیشه ، جانِ شیرانْ خون شُده — در هوایِ قافِ قُربَت ، پَرِّ عَنْقا کوفته
عشق چون خورشید ، دامَن گُستریده بر زمین — عاشقانْ چون اَخْتَرانَش ، راهِ بالا کوفته
لا چو لالایان زده ، بَرْ عاشقانش دستِ رد — غیرتِ اِلّا شُده ، بر مَغزِ لالا کوفته
حاجیانِ راهِ جان ، خسته نگردند ، از نشاط — اُشْتُرانْشان زیرِ بار ، از راهِ اعضا کوفته
ساربانا ! این غَزَل گو ، تا ز بَعدِ خستگی — اُشتُران را مست بینی ، راهِ بَطْحا کوفته

۶۲۱

ای صد هزار خِرمَن‌ها را بِسوخته! — زین پَسْ مَدار ، خِرمَنِ ما را بِسوخته
از عشقْ ، سنگِ خارا ، بر آهنی زده — بَرقی بِجَسته زآهن و خارا بِسوخته
از سَرْ ، قَدَم بِساختم ، ای آفتابِ حُسن — هم سَر به جوش آمده ، هم پا بِسوخته
سُرنایِ این دِلَم ، زِ تو بِنْواخت پَرده‌یی — هم پَرده‌اَش دَریده و سُرنا بِسوخته
در اصلْ زَمْهَریرْ گرفتند ، زِ آتشَت — تا روزِ حَشْر بینی ، سَرما بِسوخته

---

۱ – بانگ ، فریاد

از عالَمِ جان ، نِدا کرد عشقِ تو / هر جان که گوش داشته ، بَرجا بِسوخته
ای لُطفِ سوزشی ، که شَرارِ جَمالِ تو / جان را کَشیده پیش و به عَمدا بِسوخته
آن رویِ سُرخ را ، مِیِ اَحْمَرْ دَمی بِدید / صَفرایِ عشقِ او و مِیِ حَمْرا بِسوخته
آن خَدِّ اَحْمَر ، اَرْ بِنِمایی ، دَمی دِگَر / سودایِ تو بَرآیَد و صَفرا بِسوخته
طَبْعی که لافِ زُلفِ مُطَرّا[1] ، همی زدی / از جَعْدِ طُرّهٔ تو ، مُطَرّا بِسوخته
دَرْوا[2] شُدم به جُستنِ تو ، جانِبِ فَلَک / دَرْ وا نَگَشت ماندم دَرْوا بِسوخته
کِی بینَم از شُعاعِ وصالِ تو آتشی؟ / راهِ درازِ هجْر ، زِ پَهنا بِسوخته
من چون سِپَنْدْ رَقص کُنان ، اَنْدَر او شُده / شِعْـــرِ تَر و قَصــــیدهٔ غَرّا بِسوخته
اَنْدَر فُتاده بَرقْ ، به دُکّانِ عاشقان / بازار و نَقْد و ناقد و کالا بِسوخته
زَر گشته مِسِّ جسمْ ، زِ اِکْسیرِ جانْ چُنانک / زاِکْســــیرْ، مِس‌ها را، اُســـتا بِسوخته
ایمان و مؤمنان همه ، حیران شُده زِ عشق / زُنّارِ پیـــــرِ راهِبِ تَرســـا بِسوخته
بَرقی زِ شَمسِ دین و زِ تبریز آمده / ابری که پَرده گشت ، زِ بالا بِسوخته

﴿۶۲۲﴾

ای طَبْلِ رَحیل! از طَرَفِ چَرخْ شنیده / وِیْ رَخْت! ازین جایْ بِدآن جایْ کَشیده
ای نرگسْ چَشم و رُخِ چون لاله ، کجایی؟ / از گورِ تو آن نَرگس و آن لاله دَمیده
اَنْدَر لَحَدِ بی‌دَر و بی‌بامْ ، مُقیمی / ای بر دَر و بر بامْ ، به صد نازْ دویده
کو شیوهٔ ابرویِ تو؟ کو غَمْزهٔ چَشمَت؟ / ای چَشمِ بَدِ مرگْ ، بِدآن هر دو رسیده
ای دستِ تو ! بوسه‌گَهِ لب‌هایِ عزیزان / در دستِ فَنا مانده ، تو با دستِ بُریده
این‌ها همه سَهْل است، اگر مُرغِ ضَمیرت / بر چَرخْ پَریده بُوَد و دامْ دَریده
صورت چه کم آید؟ چه بَرَد جان به سلامت؟ / موزه[3] چه کم آید ، چو بُوَد پایْ رَهیده؟
صد شُکر کُند جانْ ، چو رَهَد از تَن و صورت / ای بی‌خَبَر از چاشْنیِ جانِ جَریده
کو لَذَّتِ آب و گِل و کو آبِ حَیاتی؟ / کو قُبّهٔ گَردونی و کو بامِ خَمیده؟

---

۱ – تازه و باصفا

۲ – سرگشته و سرگردان و حیران

۳ – کَفْش

یارَبّ چه طلسم است، کَزآن خُلْد نَفوریم[1]؟
ما در تَکِ این دوزخِ اَمْشاجْ[2] خزیده

مَحْسودِ فَلَک بوده و مَسجودِ مَلائک
وَزْ هِمَّتِ ناپاکْ، زِ ما دیو رَمیده

باغ آی و زِ باران، سُخَنِ نرگس و گُلْ چین
نرگس نَدَهَد قطرهٔ از بامْ چَکیده

بَربَند دَهان از سُخَن و بادهٔ لبْ نوش
تا قِصّه کُند چَشمِ خُمار، از رَهِ دیده

شمس الحق تبریز، نیآید چو شهِ جان
آواز خوششِ نیز ز ارواح شنیده

﴿۶۲۳﴾

ای عاشقان! ای عاشقان! دیوانه‌ام، کو سِلْسِله؟
ای سِلْسِله‌جُنبانِ جان! عالَم زِ تو پُرغُلغُله

زنجیرِ دیگر ساختی، در گَردنَم انداختی
وَزْ آسْمان دَرتاختی، تا رَه زنی بر قافله

بَرخیز ای جان از جهان، بَرپَر زِ خاک و خاکْدان
کَزْ بَهرِ ما بر آسْمان، گَردان شُده‌ست این مَشْعَله

آن را که باشد دَردِ دل، کِی رَه زَنَد باران و گِل؟
از عشق باشد او بِحِل، کاو را نشُد کُهْ خَردله[3]

روزی مُخَنَّثْ بانگ زد، گفتا که: ای چوبانِ بَد
آن بُز عَجَب ما را نظر، کرد او میانِ هر گَلِه

گفتا مُخَنَّث را که: بُز، هم بِکْشَدَش زیرِ لَگَد
امّا چه غَم! زو مَرد را، گفتا: نکو گفتی، هله

کو عقلْ تا گویا شَوی؟ کو پایْ تا پویا شَوی؟
وَزْ خُشکْ در دریا شَوی، ایمِن شَوی از زَلْزَله

سُلطانِ سُلطانان شَوی، در مُلْکِ جاویدان شَوی
بالاتر از کیوان شَوی، بیرون شَوی زین مَزْبَله

چون عقلِ کُلْ صاحِب‌عَمَل، جوشان،چو دریایِ عَسَل
چون آفتاب اَنْدَر حَمَل، چون مَهْ به بُرجِ سُنبُله

صد زاغ و جُغد و فاخته، در تو نَواها ساخته
بِشْنیدی‌یی اسرارِ دل، گَر کم شُدی این مَشْغَله

بی‌دل شو اَرْ صاحِب‌دلی، دیوانه شو گَر عاقلی
کاین عقلِ جُزوی می‌شود، در چَشمِ عشقَت آبِله

تا صورتِ غَیبی رَسَد، وَزْ صورتَت بیرون کشَد
کَزْ جَعْدِ پیچاپیچِ او، مُشکل شُده‌ست این مسئله

امّا دَرین راه از خوشی، باید که دامَنْ بَر کشی
زیرا زِ خونِ عاشقان، آغشته است این مَرحَله

رُو رُو دلا با قافله، تنها مَرو در مَرحَله
زیرا که زاید فِتْنه‌ها، این روزگارِ حامِله

از رنج‌ها مُطْلَق رَوی، اَنْدَر اَمانِ حَق رَوی
در بَحْرْ چون زورَق رَوی، رفتی دلا! رُو بی‌گِلِه

چون دلْ زِ جان بَرداشتی، رَستی زِ جنگ و آشتی
آزاد و فارغ گشته‌ای، هم از دُکانْ هم از غَله

زَاندیشه جانَت رَسته شُد، راهِ خَطَرها بَسته شُد
آن کاو به تو پیوسته شُد، پیوسته باشد در چِلِه

---

۱ – رمنده، گریزنده

۲ – مختلط

۳ – یک دانهٔ خردل، چیزِ اندک

در روزْ چون ایمِن شُدی ، زین رومیِ با عَربَده شب هم مَکُن اندیشه ای ، زین زَنگیِ پُر زَنگُله
خامُش کُن ای شیرینْ لِقا ، رُو مَشک بَربَند ، ای سَقا زیرا نگُنجَد موج‌ها ، اَنْدَر سَبو و بُلبُله

﴿۶۲۴﴾

ای کرده عاشقانت ! از رشکْ تخته بسته وی جمله عاشقانت! از تخت و تخته رَسته
صد رَطلْ بَرکشیده ، در یک قدحْ بِکَرده صد زین قدحْ کَشیده، چون غافلان نشسته
یک ریسمان فکندی ، بُردیم بر بلندی من در هوا مُعَلَّق ، وآن ریسمانْ گسسته
از آهوانِ چشمت، از بس‌که شیرِ عشق ست هم پوست بَر دریده ، هم استخوان شکسته
دیدن به خوابْ در شب ، ماهِ تو را مبارک وز بامدادْ رویَت ، دیدن زهی خُجَسته
ای بندهٔ کَمینَت ، گشـــــته چو آبگینه بِشْکسته آبْگینه ، صد دست و پا بِخَسته
در حسِ شمس تبریز ، دزدیده بِنْگریدم زِهْ گفتم و ز غیرت ، تیر از کمانْ بِجَسته

﴿۶۲۵﴾

ای کَهْرُبایِ عشقَت ! دل را به خود کشیده دل رفته ما پِیِ دل ، چون بی‌دلان دَویده
دُزدیده دل زِ حُسنَت ، از عشقْ جامه‌واری تا شحْنهٔ فِراقَت ، دَســــتانِ دلْ بُریده
از بَس شِکَر که جانم ، از مِصرِ عشقْ خورده نِیْ را زِ نالهٔ من ، در جانْ شِکَر دَمیده
در سایه‌هایِ عشقت ، ای خوش هُمایِ عَرشی هر لحظه بازِ جان‌ها ، تا عَرشْ بَر پَریده
ای شادْ مَرغْزاری ! کآنجاست وَرْد و نسرین از آبِ عشق رُسته ، وین آهوانْ چَریده
دیده ندیده خود را ، وَاکنون زِ آیْنهٔ تو هر دیده خویشتن را ، در آیِنه بِدیده
سُرنایِ دُولتِ تو، ای شَمسِ حَقِّ تبریز گوشِ ربابِ جانی ، بَر تافته ، شنیده

﴿۶۲۶﴾

ای گشته دِلَت، چو سنگِ خاره! با خاره و سنگْ ، چیست چاره؟
با خاره چه چاره ، شیشه‌ها را؟ جُز آنکه شوند ، پاره پاره
زآن می‌خندی ، چو صُبحِ صادق تا پیشِ تو جان دَهَد ، سِتاره
تا عشقْ کِنارِ خویشْ بُگْشاد اندیشه گُـــــریخت ، بر کِناره
چون صبر بِدید ، آن هَزیمَت او نیز بِجَست ، یک‌سَواره
شُد صبر و خِرَدْ ، بِمانْد سُودا می‌گِریَد و می‌زنـــــد ، حَراره
خَلْقـی و جُدایـیِ عَصیـرَت[۱] بر راه فُتـاده چـون عُصـاره

---

۱ – عَصیر = فشرده شده

هر چند شُده‌ست خون، جِگَرشان — چه سُتَند دَرین رَه و چِه کاره؟
بیگانه شُدیم ، بَهرِ این کار — با عقـــل و دلِ هزارکاره
اَلْعِشْقُ حَقیقَـــةُ اْلاِمارَه — وَالشِّعْرُ طَبالَـــةُ اْلاَمارَه
اِحْذَرْ فَاَمیـــرُنا مُغیرٌ — کُلُّ سَحَـــرٍ لَدَیْهِ غارَه
أَتْرُکُ هٰـــذا وَصِفْ فِراقًا — تَنْشَقُّ لِهَوْلِـــهِ اْلعِبارَه
بُگْریخت اِمام ، ای مُوذِّن — خاموشْ و فرو رُو از مِناره

﴿۶۲۷﴾

ای مطربِ جان ! غمزدگان را تو نَوا دِه — گُلبانْگْ بزن ، دل شدگان را تو صَلا دِه
درگُلخَنِ تن ، چند شَوی مونسِ اَخگر؟ — خورشیدِ یقین بنگر و جان را به صفا ده
ای یار! که از پشتِ دل و جانِ درونم — ای دیده عیانی ، ما را تو ضیا ده
برخیز و بیا ، در طلبِ آن شهِ خوبان — از خویش ندایی ، به مَهِ سبزْقبا ده
ما مُشتَهیِ[1] دیدنِ دیدارِ شمائیم — برخیز و ز دیدار ، به ما عینِ صفا ده
سلطان جهانی و بِه حُکمِ تو ، مَه و مِهر — از خوانِ کَرَمْ ، نعمتی از بَهرِ خدا ده
سلطان و گدا ، منتظرانند ، نگارا — توفیقِ عطائی ، به من رِندِ گدا ده
پیغام بیآر از دَمِ شمس الْحقِ تبریز — ما را زِ دمِ سوختهٔ نَفسْ رها ده
خاموش که تا بادِ صبا ، با تو بگوید — آن صیت[2] که: آئینهٔ دل را ، تو جَلا ده
این جُبّهٔ تن ، عاریتی دان و بیانداز — دل را به مَهِ سروْ قدِ سبزْ قبا ده

﴿۶۲۸﴾

ای مَظهرِ یزدانی ! ای آیِنهٔ دیده! — ای لَعلِ لَبَت جان را ، چون شَهدْ پسندیده!
تو لذّتِ ارواحی ، تو عزتِ اَشباحی — ای کِسوَتِ سَتّاری ، بر روحْ بپوشیده!
ما را تو همی‌خوانی ، هر روز به مهمانی — جان و دلِ مَحزونان ، از لطفْ بخندیده
ما طالبِ رویِ تو ، سر گشتهٔ کویِ تو — بنما رُخِ خودْ ما را ، ای دلبرِ بُگزیده!
ما را تو به هر راهی ، یاری دِه و دل خواهی — مُلکِ دو جهانْ ما را ، از لطفْ بِبَخشیده
شمسُ الحقِ تبریزی ، سلطانِ سلاطینی — جان در رَهِ انـوارت ، انوارِ بقا دیده

---

۱ – مشتاق

۲ – آوازه

باقیِ غزل گوید ، آن شاهْ صلاح الدّین — آن کز رخِ او خورشید ، هر روزْ درخشیده

﴿۶۲۹﴾

ای مَهْ و ای آفتاب ، پیشِ رُخَت مَسْخَره — تا چه زَنَد زُهره از آینه و جَنْدَره؟[1]
پیشِ تو افتاده ماه ، بر رَهِ سودایِ عشق — پختهٔ گُلْگونه‌اَش ، یاوه شُده غَنْجَره[2]
پنجره‌ای شُد سَماع ، سویِ گُلِسْتانِ تو — گوش و دلِ عاشقان ، بر سَرِ این پنجره
آه ! که این پنجره ، هست حِجابی عَظیم — رُو که حِجابی خوش است ، هیچ مگو ، ای سَره
از شِکَرینی که هست ، بَهرِ بِخائیدَنَش — لبْ همه دندان شُده‌ست ، بر مَثَلِ دَسْتَره[3]
دستِ دلِ خویش را ، دیدم در خُمره‌ای — گفتم: خواجهٔ حکیم، چیست دَرین خُنْبَره[4]؟
گفت: شرابِ کَسی، کاو هَمگی چَرخْ را — با همه دولابِ جان ، می‌نَخَرَد یک تَره
کُــرّهٔ گـــــردونِ تُند ، هست چو پالانی ای — بر سَرِ میدانِ او ، چون خَرِ با توبره[5]
ای شَه! فارغ از آن ، باشد در لشگرت — نُصرتْ بر میمَنه ، دُولتْ بر مِیْسَره
ای که زِ تبریزْ تو ! عیدِ جهانْ شَمسِ دین — هین که رَسید آفتاب ، جانِبِ بُرجِ بَره[6]
تُرکِ فَلَک با حِسام[7] ، بَر درِ قدرتْ مُقام — تا بزند گردنِ خصمِ تو و مُنکره

﴿۶۳۰﴾

ای نادرهٔ دوران! از ماتْ سَلامُ الله — ای یوسُفِ مصرِ جان! از ماتْ سَلامُ الله
ای مَحرمِ رازِ حق! دانسته حقّ از مطلق — شک نیست درین ، اَلْحَقّ ، از مات سَلامُ الله
ای دارو و دَردِ دل ! وِی حَلِّ همهٔ مشکل — وِی فاضل و وِی عاقل! از مات سَلامُ الله
ای آنکه تو سلطانی! وی آنکه تو خاقانی! — ای آنکه تو چون جانی! از مات سَلامُ الله
ای عارفِ دیرینه! وی خازنِ گنجینه! — ای سینهٔ بی‌کینه! از مات سَلامُ الله

---

۱ – هر چوب گنده نتراشیده که برای کوفتن و هموار ساختن لباس بسازند.
۲ – سرخی و غازه (سرخاب) که زنان بر صورت مالند.
۳ – داس کوچک دندانه دار، دستْ اَرّه.
۴ – خُم کوچک
۵ – کیسه ای که در آن ، دانه انداخته و به اسب ها بدهند.
۶ – برج حَمَل یا فروردین
۷ – مقصود حسام الدین چلبی است.

ای آدمِ مشتاقان! وی عیسیِ غمناکان!   وی مَهدیِ هر پاکان ! از مات سَلامُ الله
ای شادْ رسول از تو ، غمناکْ جَهول از تو   اَعْمالْ قبول از تو ، از مات سَلامُ الله
ای مِهتَرِ شهبازان ! وی شاهِ سَرافْرازان!   ای سَروَرِ جانبازان ! از مات سَلامُ الله
ای در رَوِشْ اُفتاده ! وی در کَشِشْ اِستاده!   ای بر دَهِشْ آماده ! از مات سَلامُ الله
ای بختِ سعیدِ من ! وی وَعْد و وَعیدِ من!   وی رویِ تو عیدِ من ! از مات سَلامُ الله
هم مقصد و مقصودی ، هم اَسْعَد و مسعودی   هم احمدِ محمودی ، از مات سَلامُ الله
هم صَدر و صفا داری ، هم عدل و وفا داری   هم حِلم و حَیا داری ، از مات سَلامُ الله
هم جود و سَخا داری ، هم لطفِ خدا داری   هم مُلْکِ بَقا داری ، از مات سَلامُ الله
هم مردِ خدائی تو ، هم راهنمائی تو   هم دَرد و دوائی تو ، از مات سَلامُ الله
هم جانِ جهانی تو ، هم اَمْن و امانی تو   هم گنجِ نهانی تو ، از مات سَلامُ الله
هم راحتِ روحی تو ، هم فَتْحِ فُتوحی تو   هم جامِ صَبوحی تو ، از مات سَلامُ الله
هم آبِ حیاتی تو ، هم دَفعِ مَماتی تو   هم قَدرِ بَراتی تو ، از مات سَلامُ الله
هم مسجد و مِحرابی ، هم هادیِ اصحابی   هم مونسِ اَحبابی ، از مات سَلامُ الله
هم ناری و هم نوری ، هم قُربی و هم دوری   هم مستی و مستوری ، از مات سَلامُ الله
هم‌صَدری و هم سَروَر، هم سَرویِ و هم عَرعَر   هم حُسنی و هم زیوَر ، از مات سَلامُ الله
ای میرِ جوانْ بختم ! وی خاکِ دَرَتْ تختم!   وی دُولت و وی بَختم ! از مات سَلامُ الله
اکنون که بِدانِستم ، چندان که توانستم   مِهرِ تو نِشانَستم ، از مات سَلامُ الله
بازآ که به شُکرانه ، جان بهرِ تو جانانه   دربازَم مردانه ، از مات سَلامُ الله
بازآ که پیامَ‌سُنَّت، پابوس و سلامَ سُنَّت   یک حرفْ تَمامَ‌سُنَّت ، از مات سَلامُ الله
بازآ که به تنهائی ، وز دَرد و شکیبائی   این لحظه تو میمانی ، از مات سَلامُ الله
بازآ که پریشانم ، وز کرده پشیمانم   بیچاره و درمانم ، از مات سَلامُ الله
بازآ که همین باشد ، عادت نَه چُنین باشد   آئین بهْ از این باشد ، از مات سَلامُ الله
دریاب که درویشم ، دریاب که بی‌خویشم   دریاب که دلْریشم ، از مات سَلامُ الله
دریاب که بیمارم ، دریاب که اَفگارَم   دریاب که غمخوارم ، از مات سَلامُ الله
دریاب که مدهوشم ، دریاب که بیهوشم   دریاب که در جوشم ، از مات سَلامُ الله
دریاب که سَرمستم ، دریاب که دَرْدَسْتم   دریاب که پابَستم ، از مات سَلامُ الله
در هِجرِ تو می‌سوزم ، تاریک شده روزم   ای طالِعِ فیروزم ، از مات سَلامُ الله

با حُزن و غَمَمْ بی‌تو ، چون خاکِ رَهَمْ بی‌تو
خون شد جگرمْ بی‌تو ، از مات سَلامُ الله

با ناله و آهم من ، با رویِ چو کاهَم من
با جانِ پُر آهمْ من ، از مات سَلامُ الله

با دیدهٔ گـــــریانم ، با سینهٔ بِریانم
پیوسته غَریوانَم[1] ، از مات سَلامُ الله

چون چشمِ تو در خوابم ، چون زلفِ تو در تابم
در وَرطه تو غَرقابَم ، از مات سَلامُ الله

گر یافتمَت جانا! بشناختُمَت جانا!
جان باختُمَت جانا ! از مات سَلامُ الله

داری ز عَلی چهره ، داری ز عَلی بهره
هستی چو عَلی شُهره ، از مات سَلامُ الله[2]

با ما چو توئی همدم ، با ما چو توئی مَحرم
وز نورِ تو شد عالَم ، از مات سَلامُ الله

چون شمسْ همی‌جویم ، یا شمسْ همی‌گویم
در شمسْ همی‌پویم ، از مات سَلامُ الله

﴿۶۳۱﴾

ای نَقْدِ تو را زَکاتْ نسیه
بازآ زِ خدا ، جَزاتْ نسیه

آید زِ خدا ، جَزایِ خیرت
در نَقْدْ بَلا، نجاتْ نسیه

پیش از تو جهاتْ ، نَقْد بوده‌ست
از شومیِ تو ، جهاتْ نسیه

این دولتِ تازه ، بی‌تو بادا
ای طَلْعَتِ تو ، نباتْ نسیه

زیرا که به فالِ نَحْسْ هستَت
مرگت نَقْد و حَیاتْ نسیه

بر تو همه چیز نسیه بادا
اِلّا نَبُوَد ، مَماتْ نسیه

چون جُرمِ تو نَقْد و توبه نسیه‌ست
دادت امشب ، بَراتْ نسیه

خاموش که از لسانِ غیب است
هر لحظه نَه تُرَّهاتْ[3] نسیه

﴿۶۳۲﴾

ای همه مَنْزِلْ شُده از تو ! رَه و بی‌رَهه
بی‌قَدَمی ، رَقصْ بین ، بی‌دَهنی، قَهْقَهه

از سَرِ پستانِ عشق، چون که دَمی شیر یافت
قامَتِ سَروی گرفت، کودکَکِ یک مَهه

---

۱ – نالان

۲ – از فحوای این غزل ، خصوصاً این بیت و بیت ششم ، بخوبی پیداست که خطاب جناب مولانا ، به حضرت امامِ عصر حضرت مهدی "عج" میباشد، و او نیز همچون همه شیعیان ، مشاهدهٔ روی دلآرام آن حضرت را عاشقانه انتظار می‌کشیده است ، انتظار ظهور فرزندی از فرزندان حضرت علی "ع" که شبیه به آن حضرت نیز میباشد.

۳ – سخنان بیهوده

روئْ ببینید روئْ ، بَهرِ خدا عاشقان ‏ گر چه زَنَخ زَد بَسی ، کورْ دلی اَبْلَهه
وَٱللهْ کاو یوسُف است، بِشْنو از من، تو زآنْک ‏ بودم و با یوسُفی ، همْنَمَک و همْچَهه
چون که نمایَد جَمال، گوشْ سویِ غیب‌دار ‏ عَرشْ پُر از نَعْره‌هاست، فَرشْ پُر از زلزله
عاشق باشد کَمان، خاصِ تنی هَمچو تیر ‏ هیچ نَپُرَّد کَمان ، گَر بِشَنود دَه زِهِه
زُهره اگر بشنود ، نغمهٔ جانِ تو را ‏ از حَسَدِ صوتِ او ، برجَهَد از زُهره هِه[1]
آنکه ز تبریز دید ، یک نَظَرِ شَمسِ دین ‏ طَعْنه زَنَد بر چِله ، سُخْره کُند بر دَهِه

﴿۶۳۳﴾

اَیا خورشیدِ بر گَردونْ سَواره! ‏ به حیله کرده خود را چون سِتاره
گَهی باشی چو دلْ ، اَنْدَر میانه ‏ گَهی آیی نِشینی ، بر کِناره
گَهی از دورِ دور ، اِسْتاده باشی ‏ که من مَردِ غَریبَم ، در نِظاره
گَهی چون چاره ، غَم‌ها را بِسوزی ‏ گَهی گویی که : این غَم را چه چاره؟
تو پاره می‌کُنی و هم بِدوزی ‏ که دل آن بِهْ که باشد پاره‌پاره
گَهی دل را بِگِریانَم ، چو طِفْلان ‏ مرا گویی : بِجُنبان گاهْواره
گَهی بَرگیری‌اَم ، چون دایِگان تو ‏ گَهی بر من نِشینی ، چون سَواره
گَهی پیری نمایی ، گاهْ دُو مو[2] ‏ زمانی کودک و گَهْ شیرخواره
زَبونَم ، یا زَبونَم تو گرفتی؟ ‏ زهی عَیّار و چُست و حیله‌باره

﴿۶۳۴﴾

اَیا دلی چو صَبا ، ذوقِ صُبح‌ها دیده! ‏ زِ دیده مَست شُدی ، یا ز ذوقِ نادیده؟
گَهی به بَحْرِ تَحَیُّر، گَهی به دامَنِ کوه ‏ کَمَر بِبَسته و در کوهْ کَهْرُبا دیده
وَرایِ دیده و دلْ ، صد دَریچه بُگْشاده ‏ بُرون زِ چَرخ و زمین رفته ، صد سَما دیده
چو جوششیّ و بُخاری ، فُتاده در دریا ‏ زِ لَذَّتِ نَظَرش ، دست در قَفا دیده
چو موجْ موجْ دَرآمیخت ، قطره با دریا ‏ عَجَب عَجَب که همه ، بَحْر گشت با دیده
به پیشِ دیده دو عالَم، چو دانه پیشِ خروس ‏ چُنین بُوَد نَظَرِ پاکِ کِبْریا دیده
نه طالِب است و نه مَطْلوب، آن که در توحید ‏ صِفاتِ طالِب و مَطْلوب را جُدا دیده

---

۱ – صدایی است که از دهان خارج شود.

۲ – مویِ فلفلْ نمکی و دو رنگ.

اِلٰه را کِه شناسد؟ کسی که رَست زِ لا — زِ لا که رَست؟ بگو: عاشقِ بَلا دیده
رُموزِ لَیْسَ فــــیِ جُبَّتـــــی، بِدانسته — هزار بار من ، این جُبّه را قَبا دیده
دَهانْ گُشادْ ضَمیر و صَلاحِ دین را گفت: — تویی حَیاتِ من ، ای دیـــــدهٔ خدا دیده!

﴿۶۳۵﴾

اَیا سرگشتگانِ راه و بی‌راه — شما را باز می‌خوانَد شَهَنْشاه
هَمی گوید شَهَنْشه : اِنَّما الله — صَلا ای شاد سرهنگانِ درگاه
به دَرگاهِ خدایِ حَیِّ قَیّوم — دُعا کردن ، نِکو باشد سَحَرگاه
بِپیوندید ، پیــــــوندِ قدیمی — جُویِ چَفْسیده بر دامانِ اَللّه
چو یوسُف ، با عزیزِ مصر باشید — بُرون آیید از زندان و از چاه
دِلا بیگاه شُد ، بازآ به خانه — که تُرک آید شبانگَهْ ، سویِ خَرگاه
صَلا ، اکنون میان بَسته‌ست ساقی — صَلا ، کَزْ مِهرْ سَرمَست است دِلْخواه
به مِغناطیسْ آید ، آخِرْ آهن — به سویِ کَهْرُبا گردد یَقینْ کاه
کُنون دَرهایِ گَردون بَرگُشایند — که عاجِز شُد فَلَک، از ناله و آه
بیا سَجده‌کُنان چون سایه ، ای دوست — که بر مِنْبَر بَرآمَد ، امشب آن ماه
مِثالِ صورتی پوشیده، گرچه — مُنَزَّه بود از اَمْثال و اَشْباه
چو گنجِ جانْ ، به کُنجِ خانه آمد — به گِردَش می‌تَنیدم، همچو جولاه[1]
خَمُش کُن تا که قَلْماشیْت[2] گویم — وَلٰکِــنْ لا تُطالِبْنــــی بِمَعْنـاه
به معنی شمس تبریزی همی گفت — کجا اِشْکارِ شیر و صیدِ روباه

﴿۶۳۶﴾

این چه بادِ صَرصَر است ، از آسمانْ پویان شُده؟ — صد هزاران کَشتی از وِیْ ، مَست و سَرگَردان شُده
مَخْلَصِ[3] کَشتی زِ باد و غَرقهٔ کَشتی زِ باد — هم بِدو زنده شُده‌ست و هم بِدو بی‌جان شُده
بادْ اَنْدَر اَمرِ یزدان، چون نَفَس در اَمرِ تو — زَامْرِ تو دُشنام گشته، وَزْ تو مِدحَت‌خوان شُده

---

۱ – بافنده و نَسّاج ، عنکبوت

۲ – قَلماش کلمه ای ترکی و به معنای یاوه و بیهوده است .

۳ – خلاص شده و نجات یافته

بادها را مختلف از مِروَحهٔ[1] تقدیر دان از صَبا مَعمورْ عالَم ، هم به او ویران شُده
باد را ، یارَبّ نمودی مِرْوَحه ، پنهان مَدار مِرْوَحه دیدن ، چراغِ سینهٔ پاکان شُده
هر کِه بیند او سَبَب ، باشد یَقینْ صورت‌پَرَست وآن کِه بیند او مُسَبِّب، نورِ مَعنی‌دان شُده
اَهلِ صورت جان دهند از آرزویِ شَبَّه‌ای[2] پیشِ اَهلِ بَحْرِ مَعنی، ذرّه ها ارزان شُده
شُد مُقَلّدْ خاکِ مَردان، نَقل‌ها زیشان کُند وآن دِگَر خاموش کرده، زیر زیر ایشان شُده
چَشم بر رَه داشت پوینده، قُراضه می‌بچید آن قُراضه‌چینِ رَه را بینْ کُنون در کان شُده
همچو مادرْ بر بَچه لَرزیم ، بر ایمانِ خویش از چه لَرزد آن ظَریفِ سَر به سَرْ ایمان شُده؟
همچو ماهی می‌گُدازی در غَمِ سَرلشکری بینَمَت چون آفتابی، بی‌حَشَم سُلطان شُده
چند گویی دودْ بُرهان است بر آتش؟ خَمُش بینَمَت بی‌دودْ آتش گشته و بُرهان شُده
چند گشت و چند گردد بر سَرَت کیوانْ ، بگو بینَمَت هَمچون مَسیحا، بر سَرِ کیوان شُده
ای نَصیبه جو زِ من ، که این بیار و آن بیار بینَمَت رَسته ازین و ، آن و آنِ آن شُده
بَس کُن ای مَستِ مُعَرْبِد[3] ، ناطِقِ بسیارْ گو بینَمَت خاموشِ گویان ، چون کَفّهٔ میزان شُده

﴿۶۳۷﴾

این کیست چُنین مَست ، ز خَمّار رسیده؟ یا یار بُوَد ! یا ز بَرِ یار رسیده!
یا شاهِدِ جان باشد ، روبَند گُشاده یا یوسُفِ مصرست زِ بازار رسیده
یا زُهره و ماه است، درآمیخته با هم یا سَروِ رَوان است زِ گُلزار رسیده
یا چَشمهٔ خِضْر است، رَوان گشته بدین سو یا تُرکِ خوشِ ماست ، ز بُلْغار رسیده
یا بَرقِ کُلَه‌گوشهٔ خاقانِ شکاری‌ست اَندَر طَلَبِ آهـــویِ تاتار رسیده
یا ساقیِ دریادلِ ما ، بَزمْ نَهاده‌ست یا نُقل و شِکَرهاست، به قِنْطار[4] رسیده
یا صورتِ غیب است ، که جانِ همه جان‌هاست یا مَشْعَله از عالَمِ اَنوار رسیده
شاهِ پَریان بین ، زِ سُلَیمانِ پیَمْبَر اَندَر طَلَبِ هُدهُدِ طَیّار رسیده
خوبانِ جهان از پِیِ او ، جَیبْ دَریده قاضیِّ خِرَدْ بی‌دل و دَستار رسیده

---

۱ – بادْبِزَن

۲ – سنگ سیاهِ براق ، شَبَق

۳ – عربده گر، عربده جو

۴ – واحد مقیاس وزن

از هیبَتِ خون‌ریزیِ آن چَشمِ چو مرّیخ مرّیخ زِ گردونْ ، پِیِ زِنهار رسیده
وَزْ بَهرِ دیهٔ دادنِ هر زنده ، که او کُشت هَمیانِ زَر آورده ، به ایثار رسیده
اوّل دیهٔ خونِ تو ، جامی‌ست به دستش دَرکَش که رَحیق[1] است، زِ اسرار رسیده
خاموش کُن! ای خاسِرِ اِنْسانَ لَفی خُسْر[2] از گُلْشَنِ دیدارْ ، به گفتار رسیده

﴿۶۳۸﴾

این کیست این ؟ این کیست این ؟ شیرین و زیبا آمده سَرمَست و نَعْلینْ در بَغَل، در خانهٔ ما آمده
خانه دَرو حیران شُده، اندیشه سَرگَردان شُده صد عقل و جان اَنْدَر پِی‌اَش، بی‌دست و بی‌پا آمده
آمد به مَکْرْ آن لَعْلْ‌لب، کَفْچه به کَف، آتش‌طَلَب تا خود کِه را سوزد عَجَب، آن یارْ تنها آمده
ای مَعْدنِ آتشْ بیا، آتش چه می‌جویی زِ ما؟ وَٱللهْ! که مَکْر است و دَغا، ای ناگَه این جا آمده!
روپوشْ چون پوشَد تو را ؟ ای رویِ تو شَمْسُ ٱلضُّحیٰ ای کُنجِ خانه از رُخَت ، چون دشت و صَحرا آمده
ای یوسُف! از بالایِ چَهْ ، بر آبِ چَهْ زد عکسِ تو آن آبِ چَهْ از عشقِ تو ، جوشیده بالا آمده
شاد آمدی، شاد آمدی، جادویِ اُستاد آمدی چون هُدهُدِ پیغمْبران[3] ، از پیشِ عَنْقا آمده
ای آبِ حَیوان در جِگَر، هر جُورِ تو صد مَنْ شِکَر هر لحظه‌ای شکلی دِگَر، از رَبِّ اَعْلیٰ آمده
ای دِلْنَواز و دِلْبَری! کَانْدَر نگُنجی در بَری ای چَشمِ ما از گوهرت، اَفْزون زِ دریا آمده
چَرخ و زمین آیینه‌ای ، وَزْ عکسِ ماهِ رویِ تو آن آیِنه زنده شُده، وَنْدَر تماشا آمده
خاموش کُن، خاموش کُن، از راه دیگر جوش کُن ای دودِ آتش‌هایِ تو، سودایِ سَرها آمده

﴿۶۳۹﴾

این کیست این؟ این کیست این ؟ در بند عیّار آمده جان و دلِ آزادگان ، پیشش به زنهار آمده

---

۱ – خوشترین و بهترین مِیْ ، مِیِ خالص.

۲ – اشاره به سوره مبارکه "والعصر" دارد.

۳ – در این غزل با توجه به دو مصرع " هُدهُدِ پیغمبران، از پیشِ عَنْقا آمده " و " هر لحظه‌ای شکلی دِگَر، از رَبِّ اَعْلیٰ آمده " ، باید گفت که مخاطب این غزل ، نمیتواند وجود حضرت رسول اکرم "ص" باشد چرا که آن حضرت ، سروَرِ همه پیمبران و ختم رُسُل هستند، نه هدهد پیغمبران ، و لذا میبایست مقصود وجود مقدس دیگری باشد ، از طرفی ، با عنایت به کلام مشهور نبوی "ص" که فرمود : " یا علی ، تو با همه پیامبران، به سِرّ بودی و با من ، به آشکار " ، مشخص میگردد که آن وجودی که در هر دوره‌ای ، باطناً با همه پیامبران بوده و هر لحظه به شکلی دگر درآمده چه کسی‌ست، و آنْ کسی جز وجود مقدس حضرت علی "ع" نبوده و نیست.

پوشیده رو یعنی که : من ، از خَلقْ پنهان می‌روم — در زیرِ لب می‌بینمش ، با من به گفتار آمده
بر چار سویِ آسمان ، نقّادِ نقدِ جوهری — قلبِ سلیم خواجه را ، صرّافْ معیار آمده
آن کورْ چشمِ ما و من ، پیوسته پنهان آمدی — از عینِ اعیان بِنْگرش ، تا چون به اِظهار آمده
آن یوسُف کنعانِ جان ، چون شد فرو ، در قعرِ تن — بر تختِ مصرِ دلْ کنون ، بنگر که شهوار آمده
بهر تجلّی در جهان ، بر دیدهٔ اهل نظر — از حُسنِ مه‌رویانْ همی ، خود را نمودار آمده
یک شمسْ تابان‌است ازو ، هر ذره‌ای تابان شده — در هر دریچه بنگرم ، زآن شمسِ انوار آمده

﴿۶۴۰﴾

این کیست این؟ این کیست این؟ در حَلقه ناگاه آمده — این نورِ اَللّٰهی‌ست این ، از پیشِ الله آمده
این لُطف و رَحمَت را نِگَر، وین بَخت و دولت را نِگَر — در چارهٔ بَد اَخْتَرانْ ، با رویِ چون ماه آمده
لیلیِّ زیبا را نِگَر، خوشْ طالبِ مَجنون نگر — وآن کَهْرُبایِ روح بین، در جَذبِ هر کاه آمده
از لَذَّتِ بوهایِ او، وَزْ حُسن و از خوهایِ او — وَزْ قُلْ تَعالوهایِ او، جان‌ها به دَرگاه آمده
صد نَقْش سازد بر عَدَم، از چاکر و صاحِبْ عَلَم — در دل خیالاتِ خوشَش، زیبا و دِلْخواه آمده
تخییل‌ها را آن صَمَد، روزی حقیقت‌ها کُند — تا دَررسَد در زندگی، اَشکالِ گُمراه آمده
از چاهِ شورِ این جهان، در دَلْوِ قُرآن رُو بَرآ — ای یوسُفْ ، از بَهرِ تو است ، این دَلْوْ در چاه آمده
کِی باشد ای گفتِ زبان، من از تو مَسْتَغْنی شُده؟ — با آفتابِ مَعرِفَت، در سایهٔ شاه آمده
یارَب مرا پیش از اَجَل، فارغ کُن از عِلْم و عَمَل — خاصه زِ عِلْمِ مَنطقی، در جُمله افواهْ آمده

﴿۶۴۱﴾

این کیست این؟ این کیست این؟ناگه به پیدا آمده — همچون اَلِفْ[۱] یکتا شده ، موزون و زیبا آمده
شمس و قمرْ پروانه اش ، عقل و بَصَرْ دیوانه اش — کعبه شده بُتخانه اش ، بی‌مِثْل و همتا آمده

---

۱ – در اصطلاح اهل جَفْر یا علمِ حروف، بیست و هشت حرف زبان عربی دارای زُبُر و بَیِّنات میباشند. برای مثال،حرف "ا" بصورت (الف) تلفظ شده و سه حرف "ا، ل، ف" به زبان میآید و لذا حرف "ا" را زُبُر و "ل، ف" را بینات گویند. بدین ترتیب، بینات حرف الف یعنی "ل، ف"برابر با عدد ۱۱۰ میگردد که برابر با نام مبارک "علی" است. از آنجا که جناب مولانا، بطور قطع، آشنا به اعداد حرف ابجد بوده (خصوصاً با اشارات متعددی که به حروف ابجد و اعداد آن نموده) معلوم میگردد که او میخواسته تا نام آن حضرت را به رمز بیان نماید، آنجاکه فرموده: "این کیست این؟" و طرح چنین سؤال و چیستانی، روشن مینماید که عمدی در سوق دادن مخاطب خود بسوی دریافت پاسخِ آن داشته،چرا که میخواسته حقیقت مهمی را روشن نماید.

آمد مسیح از آسمان ، در حلقهٔ بیچارگان   بهرِ شفایِ عاشقان ، استادِ دانا آمده
معجزْ نما ، معجزْ نما ، ای شهسوارِ لافَتیٰ[1]   این بندها را برگشا ، ای نور یکتا آمده
ای نورِ نور ، از نورِ تو ، وی شورِ شور ، از شور تو   جان‌ها همه مزدور تو ، تو جانِ جان‌ها آمده
ای دلبر و دلدارِ ما، وی یوسُفِ بازارِ ما   وی گوهرِ بازارِ ما، از جایِ بی‌جا آمده
این بخت و دولت را نگر ، وین فتح و نصرت را نگر   سلطانِ عزت را نگر ، در خانهٔ ما آمده
ای مَظهَرِ صدق و صفا، وی معدنِ لطفِ خدا   ای گوهر بی‌منتها، از سـوی بالا آمده
بس کن دلا، بس کن دلا، زین نکته‌هایِ دلربا   ای شمسِ دینْ ، این رمزها، افزون ز دریا آمده

﴿۶۴۲﴾

این نیمْ شَبان کیست، چو مهتاب رسیده؟   پیغمبرِ عشق است ، ز مِحْراب رسیده
آورده یکی مَشْعَله، آتش زده در خواب   از حَضرتِ شاهَنشَهِ بی‌خواب رسیده
این کیست ، چُنین غُلغُله ،در شهر فکَنده؟   بر خِرمَنِ دَرویش ، چو سیلاب رسیده
این کیست؟ بگویید ، که در کَوْن جُز او نیست   شاهی به دَرِ خانهٔ بَوّاب[2] رسیده
این کیست ، چُنین خوانِ کَرَم بازگشاده؟   خندانْ جِهَتِ دعوتِ اَصْحاب رسیده
جامی‌ست به دَستَش ، که سرانجامِ فَقیر است   زآن آبِ عِنَب[3] ، رنگْ به عنّاب رسیده
دل‌ها همه لَرزان شُده، جان‌ها همه بی‌صَبر   یک شِمّه ازآن لَرزه ، به سیماب رسیده
آن نرمی و آن لُطف ، که با بَنده کُند او   زآن نرمی و زآن لُطف، به سنْجاب رسیده
زآن ناله و زآن اشک ، که خُشک و تَرِ عشق است   یک نَغمهٔ تَر نیز ، به دولاب رسیده
یک دسته کلید است ، به زیرِ بَغَلِ عشق   از بَهرِ گُشـاییدنِ اَبْواب رسیده
ای مُرغِ دل! آرْ بالِ تو بِشْکَست، زِ صَیّاد   از دامْ رَهَد مُرغِ به مِضْراب[4] رسیده
خاموش ، اَدَب نیست مَثَل‌هایِ مُجَسَّم   یا نیست به گوشِ تو ، خودْ آداب رسیده

﴿۶۴۳﴾

اینجا کسی‌ست پنهان، دامانِ من گرفته   خود را سپس کشیده ، پیشانِ من گرفته

---

۱ – شهسوارِ لافَتیٰ = بیان این کلام در همین غزل نیز مؤید کامل آن است که مقصود جناب مولانا، وجود معجزْ نمایِ حضرت علی "ع" بوده است.

۲ – دربان

۳ – انگور

۴ – آلتِ زدن

اینجا کسی‌ست پنهان، چون جان و خوش‌تر از جان باغی به من نموده ، ایوانِ من گرفته
اینجا کسی‌ست پنهان، همچون خیالْ در دل امّا فروغِ رویَش ، اَرکانِ من گرفته
اینجا کسی‌ست پنهان، مانندِ قَندْ در نیْ شیرینْ شِکَرفُروشی ، دُکّانِ من گرفته
جادو و چَشم‌بَندی، چَشمِ کَسَش نبیند سوداگری‌ست موزون، میزانِ من گرفته
چون گُلْشِکَر، من و او ، در هَمدِگر سِرِشته من خویِ او گرفته، او آنِ من گرفته
در چَشمِ من نیآید ، خوبانِ جُمله عالَم بِنْگَر خیالِ خوبَش ، مُژگانِ من گرفته
من خسته گِردِ عالَم ، دَرمان زِ کَس ندیدم تا دَردِ عشق دیدم ، دَرمانِ من گرفته
تو نیز دلْکَبابی، دَرمان زِ دَرد یابی گَر گِردِ دَرد گَردی، فرمانِ من گرفته
در بَحْرِ نا امیدی، از خود طَمَع بُریدی زین بَحْرْ سَر بَرآری، مَرجانِ من گرفته
بِشْکَن طِلِسمِ صورت، بُگْشایْ چَشمِ سیرت تا شرق و غرب بینی ، سُلطانِ من گرفته
ساقیِّ غیبْ‌بینی ، پیدا سلام کرده پیمانه جام کرده ، پیمانِ من گرفته
من دامَنَش کَشیده ، کِای نوحِ روحْ دیده! از گریه ، عالَمی بین ، توفانِ من گرفته
تو تاجِ ما و آنگَهْ ، سَرهایِ ما شِکَسته؟ تو یارِ غار و آنگَه ، یارانِ من گرفته؟
گوید: زِ گریه بُگْذر، زآن سویِ گریه بِنْگَر عُشّاقْ ، روح گشته ، ریحانِ من گرفته
یارانِ دلْشِکَسته، بر صَدْرِ دلْ نِشَسته مَستان و مِیْپَرَستان، مِیدانِ من گرفته
هَمچو سگانِ تازی، می‌کُن شکار ، خامُش نی چون سگانْ عُوعُو ، کَهْدانِ من گرفته
تبریز شَمسِ دین را ، بر چَرخِ جان بِبینی اشراقِ نورِ رویَش ، کیهانِ من گرفته

﴿۶۴۴﴾

با زَرْ غم و بی‌زَرْ غم ، آخِرْ غمِ با زَر بِهْ چون راه رَویِ باری، راهی که بَرَد تا دِهْ
بِشْنو سُخَنِ یاران، بُگْریز زِ طَرّاران از جمعْ مَکَش خود را، اِسْتیزه مَکُنْ مُستِه[1]
آدم زِ چه عُریان شد؟ دنیا زِ چه ویران شُد؟ چون بود که توفان شُد؟ زِاسْتیزهْ کِهْ با مِه
تا شمع نمی‌گِرید، آن شُعله نمی‌خندد تا جسم نمی‌کاهد، جان می‌نَشَود فَربه
خویِ مَلَکی بُگْزین، بر دیوْ امیری کُن گاوِ تو چو شُد قربان، پا بر سَرِ گَردون نِهْ

﴿۶۴۵﴾

باده بِدِه ساقیا، عشوه دَمادَم مَدِه وَزْ غمِ فردا و دیِ ، هیچ به یادَم مَدِه

---

۱ – غم و اندوه، مَردِ بزرگْ ران

بادە ازآن خُمّ مِیْ ، پُر کُن و پیشَم بِنِه
گَر نَگُشایَم گِرِه، هیچ گُشادَم مَدِه
چون گُذَرد مِیْ زِ سَر، گویم: ای خوش پسر
بادە نخواهم دِگَر، مَستْ فُتادمْ مَدِه
چاکرِ خندهٔ توأَم، کُشتهٔ زندهٔ توأَم
گَر نَه که بَندهٔ توأَم، بادهٔ شادَم مَدِه
فِتْنه به شهرِ توأَم ، کُشتهٔ قَهرِ توأَم
گَر نَه که بَهرِ توأَم، هیچ مُرادَم مَدِه
صَدْقه ازآن لَعْلِ کان، بَخشْ بَرین پُر زیان
وَرْ زِ برایِ تو جان ، صَدْقه ندادم مَدِه
از سَرِ کین دَرگُذر ، بوسه دِهْ ای لبْشِکَر
بر سَرِ هر خاکْ سَر ، گَر نَنَهادم مَدِه
هر کِه دُوُم بار زاد ، عشقْ بِدو دادْ داد
صد رَهْ از صِدق و داد ، گَر نَبِزادم مَدِه
شَمسِ حَقِ نیکنام، شُد تبریزت مُقام
گَر نَشِکَستم تمام، هیچ تو دادم مَدِه

﴿۶۴۶﴾

بادە بِدِه، باد مَدِه ، وَزْ خودِمان یادْ مَدِه
روزِ نَشاط است و طَرَب ، بَر مَنِشینْ داد مَدِه
آمده‌ام مَستِ لِقا، کُشتهٔ شمشیرِ فَنا
گرنَه چُنینم تو مرا ، هیچ دلِ شاد مَدِه
خواجه ، تو عارف بُده‌ای، نوبَتِ دُولت زده‌یی
کاملْ جان آمده‌ای، دست به اُستاد مَدِه
در دِهِ ویرانهٔ تو، گنجْ نَهان است زِ هو
هین دِهِ ویرانِ تو را ، نیز به بغداد مَدِه
وَٱللّٰهْ تیره شبِ تو، بِهْ زِ دو صدْ روزِ نِکو
شب مَدِه و روز مَجو، عاجْ به شمشاد مَدِه
غیرِ خدا نیست کَسی ، در دو جهانْ هم‌نَفَسی
هرچه وجود است تو را ، جُز که به ایجاد مَدِه
گرچه دَرین خیمه دَری ، دان که تو با خیمه‌گَری
لیک طنابِ دلِ خود ، جُز که به اَوْتاد[1] مَدِه
ساقیِ جانْ صَرفه مَکُن، روز بِبُردی به سُخُن
مالِ یَتیمان بِمَخور، دست به فریاد مَدِه
ای صَنَمِ خُفته سِتان، در چَمَن و لالهسِتان
باده زِ مَستانْ مَستان، در کَفِ آحاد مَدِه
دانه به صَحرا مَکشان، بر سَرِ زاغانْ مَفشان
جوهرِ فَردیَّتِ خود ، هَرزه به افراد مَدِه
چون بُوَد ای دِلْشُده ، چون؟ نَقْد بَر از کُنْ فَیَکون
نَقْدِ تو نَقْد است کُنون، گوش به میعاد مَدِه
هم تو تویی، هم تو مَنَم، هیچ مَرو ، از وَطَنَم
مُرغ تویی ، چوزه[2] مَنَم، چوزه به هر خاد[3] مَدِه
آنکه به خویش است گِرو، عِلْم و فَریبَش مَشِنو
هست تو را دانشِ نو ، هوش به اِسْناد مَدِه

---

۱ – اوتاد جمع وَتَد = میخ ، و مقصود مردان بزرگ الهی‌ست که همچون کوه استوار بوده و دیگران را از لغزش‌ها و آسیب‌ها ایمن میدارند.

۲ – جوجه

۳ – زغن = پرنده ای شبیه به کلاغ

خُسروِ جانیّ و جهان، وَزْ جهَتِ کوهکَنان
با تو کُلَندیست[1] گِران، جُز که به فرهاد مَدِه

بَس کُن کاین نُطْقِ خِرَد، جُنبشِ طِفْلانه بُوَد
عارفِ کامل شُده را ، سُبْحهٔ[2] عُبّاد مَدِه

﴿۶۴۷﴾

بازآمد آن مُغَنّی، با چَنگِ سازْ کرده
دَروازهٔ بَلا را ، بر عشقْ باز کرده

بازارِ یوسُفان را ، از حُسنْ بَرشِکَسته
دُکّانِ شِکَّران را ، یک یک فَراز کرده

شمشیر در نهاده ، سَرهایِ سَروَران را
وآنگاهِشان زِ مَعنی، بَس سَرفَراز کرده

خود کُشته عاشقان را، در خونِشان نِشَسته
وآن‌گاه بر جنازه ، هر یک نماز کرده

آن حَلقه‌هایِ زُلفَت ، حَلْقِ کِه راست روزی؟
ای ما بُرونِ حَلقه، گَردن دراز کرده

از بَس که نوحِ عشقَت، چون نوحْ نُوحه دارد
کَشتیّ جانِ ما را ، دریایِ راز کرده

ای یک خُتَنْ شِکَسته ، ای صد خُتَن نموده
وَزْ نیم غَمْزه تُرکی ، سیصد طراز کرده

من گرچه در زمانم ، لیکن به صدقْ جانم
در پیشِ اَبروانَت ، هر دَمْ نماز کرده

بَختِ اَبَد نهاده، پایِ تو را به رُخ بَرْ
کَتْ بَندهٔ کَمینَم، وآنگَهْ تو ناز کرده

ای خاکِ پایِ نازت، سَرهایِ نازنینان
وَزْ بَهرِ نازِ تو حَقْ، شکلِ نیاز کرده

ای زَرگَرِ حقایق، ای شَمسِ حَقّ تبریز
گاهَم چو زَر بُریده ، گاهم چو گاز کرده

﴿۶۴۸﴾

بِدِه آن بادهٔ جانی، که چُنانیم همه
که مِیْ از جام و سَرْ از پایْ ندانیم همه

همه سَرسَبزتَر از سوسن و از شاخِ گُلیم
روحِ مُطْلَق شُده و تابِشِ جانیم همه

همه دربَندِ هوایَند و هویٰ ، بَندهٔ ماست
که بُرون رفته ازین دورِ زمانیم همه

هَمچو سُرنا بِخُروشیم ، به شِکَّرْ لبِ یار
همه دُکّان بِفُروشیم ، که کانیم همه

تابِ مَشرقْ تَنِ ما را ، مَثَلِ سایه بِخورْد
که به صورت ، مَثَلِ کَوْن و مَکانیم همه

زَعفرانِ رُخِ ما از حَذَرِ چَشمِ بَد است
ما حَریفِ چَمَن و لالهِستانیم همه

مُصْحَف آریم و به ساقی ، همه سوگند خوریم
که جُز از دست و کَفَت ، مِیْ نَسِتانیم همه

هر کِه جان دارد ، از گُلْشَنِ جانْ بویْ بَرَد
هر کِه آنْ دارد، دریافت که آنیم همه

دلِ ما چون دلِ مُرغ است، زِ اندیشه بُرون
که سَبُک‌دل شُده زآن ، رَطْلِ گِرانیم همه

---

۱ – کلنگ

۲ – دعا و ذکر

مَلِکانْ تاجِ زَر از عشقِ رَهِ ما بِدَهند — که کَمَربَخش‌تَر از بَختِ جوانیم همه
جانِ ما را به صَفِ اوَّلِ پیکار طَلَب — زآنکه در پیش رُویِ ، تیر و سِنانیم همه
در پَسِ پَردهٔ ظُلْماتِ بَشَر ، نَنْشینیم — زآنکه چون نورِ سَحَر، پَرده‌دَرانیم همه
شام بودیم، زِ خورشیدِ جهان ، صُبح شُدیم — گُرگ بودیمْ کُنون ، شُهره‌شَبانیم همه
شَمسِ تبریز چو بِنْمود رُخِ جانْ‌آرای — سویِ او با دل و جان، هَمچو رَوانیم همه
شمس تبریز که آفاقْ ازو نور گرفت — سَرْ قَدَمْ کرده ازو ، شاهِ جهانیم همه

۶۴۹

بَر آنَم کَزْ دل و دیده ، شَوَم بیزار ، یک‌باره — چو آمد آفتابِ جان ، نخواهم شمع و اِسْتاره
دلا ! نَقّاش را بِنْگَر، چه بینی نَقْشِ گرمابه؟ — مَهْ و خورشید را بِنْگَر، چه گَردی گِردِ مَهْپاره
نَهادی سپِر بَر بینی، نَسیم گُل هَمی جویی؟ — زهی بی‌رِزْقْ ، کاو جوید زِ هر بیچاره‌ای چاره
به جُز نَقّاش را مَنْگَر ، که نَقْشِ غَم کُنَد شادی — که از اِکْسیرِ لُطْفِ او ، عَقیق و لَعْل شُد خاره
اگر مَخْمور، اگر مَستی، به بَزمِ عشقِ او رَستی — که شُد عُمری ، که در غُربَتْ ، ز خان و مانی آواره
مَگَر غولِ بیابانی ، رَهِ مَدْیَـــنْ نمی‌دانی؟ — که فوقِ سَقْفِ گردونی، تو را قصر است و دَرْساره[1]
نه هر قصری که تو دیدی، از آنِ قیصری بود آن؟ — نه هر بامیّ و هر بُرجی ، زِ بَنّایی‌ست هَمواره؟
هزاران گُل دَرین پَستی ، به وَعده شاد می‌خندد — هزاران شمع بر بالا ، به امرِ اوست سَیّاره
زهی سُلطان! زهی نَجْده[2] ! سَری بَخشد به یک سَجده — اسیرِ او شَوی بهتر ، کَاسیرِ نَفْسِ مَکّاره
زِ عِلْمِ اوست هر مَغزی، پُر از اندیشه و حیله — زِ لُطفِ اوست هر چَشمی، که مَخْمور است و سَحّاره[3]
خَری کاو در کَلَم‌زاری ، دَرافتاد و نمی‌تَرسَد — بُرون رانَنْدَش از حایِط[4]، بُریده‌دُمّ و لَتْ‌خواره[5]
مگو ای عشقْ، با تَنْ تو ، حَدیثِ عشق، زیرا او — نِفاقی می‌کُند با تو، ولیکن نیست این کاره
به پیشَت دست می‌بَندد، ولیکن بر تو می‌خندد — به گورستان بُرو بِنْگَر ، فَغان از نَفْسِ اَمّاره

۶۵۰

بَربَند دَهان از نان، کآمَد شِکَرِ روزه — دیدی هُنَرِ خوردن ، بِنْگَر هُنَرِ روزه

---

۱ – دیواری که در مقابل خانه بکشند تا درون خانه پیدا نباشد ، پرده .
۲ – مردانگی ، شجاعت
۳ – جادوگر
۴ –بُستان
۵ – سیلی خورده

آن شاهِ دو صد کشور ، تاجیتْ نَهَد بر سَر
بَربَند میانْ زوتَر ، کآمَد کَمَرِ روزه

زین عالَمِ چون سِجّین، بَرپَر سوی عِلّیّین
بِسْتان نَظَرِ حَق‌بین، زود از نَظَرِ روزه

ای نُقرهٔ با حُرمَت، در کورهٔ این مُدَّت
آتش کُنَدت خِدمَت ، اَنْدَر شَرَرِ روزه

روزه ، نَمِ زَمزَم شُد، چون عیسیِ مَریَم شُد
بر طارَمِ چارُم شُد، او در سَفَرِ روزه

کو پَر زدنِ مُرغان؟ کو پَرِّ مَلَکْ ای جان؟
این هست پَرِ چینه ، وآن هست پَرِ روزه

گَر روزه ضَرَر دارد، صد گونه هُنَر دارد
سودایِ دِگَر دارد، سودایِ سَرِ روزه

این روزه دَرین چادر، پنهان شُده چون دِلْبَر
از چادرِ او بُگْذَر، واجو خَبَرِ روزه

باریک کُند گردن، ایمِن کُند از مُردن
تُخْمَه[1] اثرِ خوردن ، مَستی اثرِ روزه

سی روز دَرین دریا، پا سَرْ کُنی و سَرْ پا
تا در رسی ای مولا، اَنْدَر گُهَرِ روزه

شیطانْ همه تَدبیرش، وآن حیله و تَزویرش
بِشْکَست همه تیرش ، پیشِ سِپَرِ روزه

روزه کَر و فَرّ خود ، خوش‌تَر زِ تو بَرگوید
دَربَند دَرِ گفتن ، بُگْشایْ دَرِ روزه

شَمسُ اَلْحَقِ تبریزی، هم صبری و پَرهیزی
هم عیدِ شِکَر ریزی ، هم کَرّ و فَرِ روزه

﴿۶۵۱﴾

بَرجِه ز خواب و بِنْگَر ، صُبحی دگر دَمیده
جویان و پایْ‌کوبان ، از آسْمان رسیده

ای جان چرا نِشَستی؟ وَقتِ مِیْ است و مَستی
آخِر دَرین کَشاکَش ، کَس نیست پا کشیده

بَهرِ رضایْ مَستی، بَرجِه بِکوبْ دستی
دَستی قَدَح‌پَرَستی ، پُر راوَقِ[2] گُزیده

ما را مَبین چو مَستان، هر چه خورَم مِیْ است آن
اَفْیون شود مرا نان ، مَخْموریِ دو دیده

نَگْذاشت آن قیامَت ، تا من کُنم ریاضَت
آن دیده‌اَش ندیده، گوشِش ناشنیده

او آبِ زندگانـــــی ، می‌داد رایگانی
از قطره قطرهٔ او ، فردوسْ بَر دَمیده

هر چه ز دوست گفتم ، بیرون ز پوستْ گفتم
زآن سَر چه دارد آن جان؟ گفتارِ دُم‌بُریده

با این همه دَهانَمْ ، گَر رَشکِ او نیستی
صد جایْ آسْمان را ، دَرْدیده نی دَریده

یَخْدان چه داند ای جان، خورشید و تابِشَش را؟
کِیْ داند آفرین را ، این جانِ آفریده؟

با اینکه مِیْ نداند، چون جُرعه‌ای سِتانَد
مَستی خراب گردد، از خویشْ وارَهیده

تبریزْ تو چه دانی، اسرارِ شَمسِ دین را؟
بیرون نَجَسته‌ای تو ، زین چَرخهٔ خَمیده

---

۱ – بیماری سوء هاضمه

۲ – شراب

﴿۶۵۲﴾

بُرو بُرو ! که به بُز ، لایِق است بُزغاله — بُرو ! که هست زِ گاوان ، حَیاتِ گوساله
بُرو بُرو ! که خَران ، گَلّه گَلّه جمع شُدند — خَرِ جوان و خَرِ پیر و خُرد و یک ساله
زِ نالهٔ تو ، مرا بویِ خَر ، هَمی‌آید — که خَرْ کُند ، به عَلَف‌زار و ماده‌خَر ، ناله
دماغِ پاک بِبایَد ، برایِ مُشک و عَبیر — گلوله‌هایِ پَلیـــدی ، برایِ جَغاله[1]
دَرآن زمان که خَران ، بولِ خَر به بو گیرند — زِهی زمان و زِهی حالَت و زِهی حاله
مَیآ مَیآ، که به میدانِ دل ، خَران نَرسَند — به صد هزار حِیَل ، می‌رَسَند خَیّاله
دَلّاله کیست؟ بِلیسْ این عروسِ دنیا را — عَروس را تو قیاسی بِکُن ، زِ دَلّاله
بُرو که خر را ، هم خر بُوَد ، شفیق و رفیق — بُرو که خر را ، هم خر عموست و هم خاله
قرار از چه گرفتی ،تو در تَکِ سرگین؟ — قرار گیر تو در باغِ عَبهر و لاله
مزارِ مفخرِ تبریز ، دَلَقِ کهنه بس است — بُرو بُرو که به قدرِ زنان ، شود واله
خَموش باش ، سُخَنْ شَرط نیست ، طالِب را — که او زِ اِشارتِ اَبرو ، رسد به دُنباله
کَسی که خاکِ درِ لطفش ، شمس دین گردد — بِرویَد از سَرِ خاکش ، شقایق و لاله

﴿۶۵۳﴾

به لاله دوشْ نسرین گفت: بَرخیزیمْ مَستانه — به دامانِ گُلِ ســوری[2] ، دَرآویزیمْ مَستانه
چو باده بر سَرِ باده ، خوریم از گُلْرُخِ ساده — بیا تا چون گُل و لاله ، دَرآمیزیمْ مَستانه
چو نرگسِ شوخ‌چَشم آمد ، سَمَن را رَشک و خشم آمد — به نسرین گفت تا ما هم ، بَرْ اِسْتیزیمْ مَستانه
بُتِ گُل‌رویِ چون شِکَّر، چو غُنچه بسته بود او دَر — چو دَر بُگْشاد ، وقت آمد که در او ریزیمْ مَستانه
که جان‌ها کَزْ اَلَست آمد ، بَسی بی‌خویش و مَست آمد — ازآن در آب و گِل هر دَم ، هَمی لَغزیمْ مَستانه
دلا تو اَنْدَرین شادی ، زِ سَرْوْ آموز آزادی — که تا از جُرم و از توبه ، بِپَرهیزیمْ مَستانه
صَلاحِ دیده و دل بینْ، صَلاح‌اَلدّین، صَلاح اَلدّین — برایِ او ، زِ خود شـــاید[3] ، که بُگْریزیمْ مَستانه

﴿۶۵۴﴾

بیا دلْ بَرْ دلِ پُر دَردِ من نِهْ — بیا رُخْ بَر رُخانِ زردِ من نِه

---

۱ – گَلّهٔ مرغان
۲ – گُل سرخ
۳ – شایسته است

تویی خورشید ، وَزْ تو گرمْ عالم — یکی تابِشْ بر آهِ سَردِ من نِهْ
چو مُهرهٔ توست ، مِهْرِ جُمله دل‌ها — بَرین نَطْعِ هوایِ نَـردِ من نِهْ
بیار آن مفخرِ هر مَرد و زن را — به پیشِ دُشمنِ نامَـردِ من نِهْ
به هر شَرطی که بِنْهی ، من مُطیعَم — وَلیکن شَرطِ من دَرخَوردِ من نِهْ
کُلاهِ لُطفِ خود ، بر تارَکِ من — برایِ پوشِ بَـرْداً بَـرْدِ[1] من نِهْ
ازآن گَردی ، که از دریا بَرآری — بیار آن گَرد را بر گَردِ من نِهْ
به هر باده ، نمی‌گردد سَرَم مَست — به پیشَم بادهٔ خو کردِ من نِهْ
خَمُش ای ناطقــه ، بسیار گفتی — سُخَن را پیشِ شاهِ فَردِ من نِهْ

﴿۶۵۵﴾

بی‌بَرگیِ بُستان بین ، کآمَد دیِ دیوانه — خوبانِ چَمَن رفتند ، از باغْ سویِ خانه
زَردیِّ رُخِ بُستان، کَزْ فُرقَتِ آن خوبان — بُستان شُده گورستان، زندان شُده کاشانه
تُرکانِ پَری‌چهره ، نَکْ عَزمِ سَفَر کردند — یک یک به سویِ قِشْلَق، از غارتِ بیگانه
کِیْ باشد کاین تُرکان ، از قِشْلَقْ بازآیند؟ — چون گنج پدید آیند ، زین گوشهٔ ویرانه
کِی باشد کاین مَستان ، آیند سویِ بُستان؟ — سَرسَبز و خوش و حیران ، رَقصان شُده مَستانه
زَانْبارْ تهی گردد ، پُر گردد پیمانه — آن عالَمْ ، اَنْبار است ، وین عالَمْ ، پیمانه
پیمانه چو شُد خالی ، زَانْبار بِیایَد جُست — زَانْبارِ نَهانْ کآنجا ، پوسیده نَشُد دانه
شمس‌الحق تبریزی، فَرْد است در این عالَم — غم خوارِ دل و جان شد، آن عاشقِ فرزانه

﴿۶۵۶﴾

پیشِ جود و بخششِ بی‌حَدِّ شاه — توبه کردن از گناه ، آمد گناه
بَس که گُمْ‌رَه را کُنی ، بَس جُست و جو — گُمرَهی گشته‌ست ، فاضِل‌تَر زِ راه
مَنطِقَم را کرد ویران ، وَصفِ تو — راهِ گفتن بَسته شُد ، مانده‌ست آه
آه! دَردَت را ندارم مَحْرَمی — چون عَلی ؑ آه می‌کُنم ، در قَعْرِ چاه
چَهْ بِجوشَد، نِیْ بِرویَد از لَبَش — نِی بِنالَد، رازِ من گردد تَباه
بَس کُن ای نِیْ ، زآنکه ما نامَحْرَمیم — زآن شِکَرْ، ما را و نِیْ را، عُذْرْ خواه

---

۱ – بَرْد = سرد

﴿۶۵۷﴾

پیغامْ زاهِدان را، کآمَد بَلایِ توبه ‌ ‌ ‌ با آن جَمال و خوبی، آخِر چه جایِ توبه؟
هم زُهدْ بَرشِکَسته ، هم توبهْ توبه کرده ‌ ‌ ‌ چون هست عاشقان را ، کاری وَرایِ توبه
چون از جهان رَمیدی، در نورِ جان رَسیدی ‌ ‌ ‌ چون شمعْ سَر بُریدی، بِشْکَن تو پایِ توبه
شَرط است بی‌قَراری، با آهویِ تَتاری ‌ ‌ ‌ تُرکِ خَتا چو آمد ، ای بَس خَطایِ توبه
در صید چون دَرآیَد ، بَس جان که او رُبایَد ‌ ‌ ‌ یک تیرِ غَمْزهٔ او، صد خون‌بَهایِ توبه
چون هر سَحَر خیالَش، بر عاشقان بِتازَد ‌ ‌ ‌ گَردِ غُبارِ اسبش، صد توتیایِ توبه
از بادهٔ لبِ او، مَخْمور گشته جان‌ها ‌ ‌ ‌ وآن چَشمِ پُرخُمارش ، داده سِزایِ توبه
تا باغِ عاشقان را ، سَرسَبز و تازه کردی ‌ ‌ ‌ حُسْنَت خَراب کرده ، بام و سَرایِ توبه
ای توبه بَرگُشاده، بی‌شَمسِ حَقِّ تبریز ‌ ‌ ‌ روزی که رو نمایَد، ای وایْ وایِ توبه

﴿۶۵۸﴾

تا چه عشق است آن صَنَم را ، با دلِ پُرخون شده؟ ‌ ‌ ‌ هر زمان گوید که چونی ، ای دلِ بی‌چون شُده؟
دَم به دَم او کَفِّ خود را ، از دِلَم پُرخون کُند ‌ ‌ ‌ تا زِ دستِ مستِ او ، خونِ دِلَم جیحون شُده
نامِ عاشق بر منو ، او را زِ منْ خودْ صبر نیست ‌ ‌ ‌ عشقِ معشوقم ، زِ حَدِّ عشقِ من اَفْزون شُده
چون که کردم رو به بالا، من بِدیدم یک مَهی ‌ ‌ ‌ فِتْنهٔ خورشید گشته ، آفَتِ گَردون شُده
ذَرّه‌ها اَنْدَر هوا و قطره‌ها در بَحْرها ‌ ‌ ‌ در دِماغِ عاشقانَش ، باده و اَفْیون شُده
واعِظِ عقلْ ، اَنْدَر آمد ، من نَصیحَت کَردمَش: ‌ ‌ ‌ خیز! مَجْلِسْ سرد کردی ، ای چو افلاطون شُده
پیشِ شَمسُ‌ٱلدّینِ تبریزی بُرو ، کَزْ رَحمَتَش ‌ ‌ ‌ مُردگانِ کُهنه بینی ، عاشق و مَجنون شُده

﴿۶۵۹﴾

تو دیده گشته و ، ما را بِکَرده نادیده ‌ ‌ ‌ بِدیده گِــریهٔ ما را ، بِدین بِخَندیده
بِخَند جانِ جهان ، چون مَقامِ خنده تو راست ‌ ‌ ‌ بِکُن که هر چه کُنی ، هست ، بَسْ پَسَندیده
زِ دَرد و حَسرتِ تو، جانِ لاله‌ها سِیَه است ‌ ‌ ‌ گُل از جَمالِ رُخِ توست ، جامه بِدْریده
زِ خَلْقِ عالَمْ ، جان‌هایِ پاک بُگْزیدند ‌ ‌ ‌ پس آنگَهان زِ میانشان ، تو بوده بُگْزیده
بِدان که عشق ، نَبات و درختِ او خُشک است ‌ ‌ ‌ به گِردْ گِردِ درختِ من است آن پیچیده
چو خُشک گشت درختم، بَسی پلیدی یافت ‌ ‌ ‌ چو زَرد گشت رُخَم ، شُد چو زَرْ بِنازیده
خَزینه‌هایِ جواهر ، که این دِلَم را بود ‌ ‌ ‌ قمارخانهٔ دلـــم ، جُمله را بِبازیده
هزار ساغَرِ هستی ، شِکَسته این دلِ من ‌ ‌ ‌ خُمارِ نرگسِ مَخْمورِ تو نَسازیده

زَ خام و پُخته تهی گشت ، جانِ من ، باری مَدَدْ مَدَد ، تو چُنین آتشی فُروزیده!
مرا چو نِیْ بِنَوازید ، شَمسِ تبریزی بَهانه بر نِیْ و مُطرب ، زِ غَم خُروشیده

﴿۶۶۰﴾

جان آمده در جهان، ساده وَزْ مَرکَبِ تَنْ شده پیاده
سِیْل آمد و دَر رُبود جان را آن سِیلْ ز بَحْرها زیاده
جانْ آبِ لَطیفْ دیده خود را وز خویش دو چَشم را گُشاده
از خودْ شیرین ، چُنان که شِکَّر وَزْ خویش به جوشْ ، هَمچو باده
خَلْقان بِنَهاده چَشمْ در جان جانْ چَشمْ به خویش دَرْنَهاده
خود را هم خویش ، سَجده کرده بی‌ساجِد و مَسجد و سَجاده
هم بر لبِ خویش بوسه داده کِای شادیِ جان و جانِ ساده
هر چیز زِ هَمدِگَر بِزایَند ای جانِ تو ، زِ هیچ کَس نَزاده
می‌رانْد بسویِ شهرِ تبریز جانْ چون شُتُر و بَدَن قِلاده

﴿۶۶۱﴾

جَسته‌اند دیوانگان ، از سِلْسِله زآنکه بَرزَد بویِ جان ، از سِلْسِله
نَعْره‌ها از عاشقانْ بَرخاسته اَلْاَمان و اَلْاَمان ، از سِلْسِله
جانِ مُشتاقان نمی‌گُنجَد هَمی در زمین و آسْمان ، از سِلْسِله
پیشِ لیلی می‌بَرَم ، من هر دَمی جانِ مَجنونْ اَرْمغان ، از سِلْسِله
حَلقه‌هایِ عشقِ تو ، در گوشِ ماست هوشِ ما را تو مَران ، از سِلْسِله
فِتْنه بین ، کَزْ سِلْسِله اَنگیختی فِتْنه را هم می‌نشان ، از سِلْسِله
صد نشان بر پایِ جانْ ، از بَندِ توست گرچه جان شُد بی‌نشان ، از سِلْسِله
شَمسِ تبریزی ، مُرادم زُلفِ توست گرچه کردم من بیان ، از سِلْسِله

﴿۶۶۲﴾

جملهٔ دیگر بزنْ دَفّ و مکُن مَشغَله زآنکه رسید آن صنم ، با مِیْ و با مشعله
گفتِ مرا تو کُنی ؟ خشک شدم از جواب دست و دهان برنهاد ، عقل ازین مسئله
سینهٔ گردون کبود ، از خطرِ این سؤال طُور شکافید ، از غصّهٔ این مُشکله
این دلِ چون شیشه ام ، قائم و اِستاده است ای دلِ دریا صفت ، تعبیه اندر کَله
گر تو نشان بخواهی ، از سر تعجیلِ خویش آمَدَمَت مَرد وار ، یک نَفَسی هین هِله

کَشتیِ ما کَشتی است ، بحرْ دَرو خیره شد | فارغْ از بادبان ، دور ز تنگِ حله
پرتو ایّوبِ ما ، سقفِ شما بَردَرید | گرچه تن افکنده شد ، چون سَقَطی[1] در سَله[2]
تارَک لولیِ ما ، بیخْ تو بَرکَن ، ز خویش | مستی ، رها کن دُکان ، فارغْ شو از غَله[3]
تا چه که خوبانِ روح ، حلقه شوند گِرد تو | چهرهٔ مانند ماه ، طُرّهٔ چون سلسله
گرچه مَلولَک شدی ، یک دَمَکی صبر کن | زآنکه درآشفته عشق ، تند شد این زلزله
ساقی ما ، خُنبِ ما ، مِیْ بِکَشد سویِ ما | زآنکه به ما بس کند ، قُمقُمه و بُلبُله
جان من از نفخِ عشق ، حامله شد عیسی ای | صبر کجا باشَدَم ، چون که شدم حامله؟
زآن سویِ جانانِ من ، چرخْ ندیدن نهند | گرچه شد این نامِ من ، پیشِ خَسان : حامله
دیدن تبریـــزیان ، شمس حقِ دینِ ما | کارگهِ جادویی ، همچـــو چَهِ بابِله

﴿۶۶۳﴾

چَشم بُگْشا ، جان‌ها بِبِن از بَدَنْ بُگْریخته | جانْ قَفَس را دَرشِکَسته ، دلْ زِ تَن بُگْریخته
صد هزاران عقل را بین ، خانه‌ها پَرداخته | صد هزاران خویشتنْ ، بی‌خویشتن بُگْریخته
گَر گُریزد صد هزاران جان و دل ، من فارِغَم | چون دَرآمَد مَست و خندان، جان زِ من بُگْریخته
صد هزاران تشنه زِاسْتِسْقا ، گفته تَرکِ جان | صد هزاران بُلبُلِ سیر ، از چَمَن بُگْریخته

﴿۶۶۴﴾

چُنین میزَن دو دَستَک ، تا سَحَرگاه | که در رَقص است ، آن دِلْدار و دِلْخواه
هَمی گو آنچه می‌دانم ، من و تو | ولی پنهان کُنَش ، در ذِکْرِ الله
فَغان کردن ، زِ شیرِ حَق بیآموز | نکردی آهِ پُرخونْ ، جُز که در چاه[4]
دَرآ چون شیر و پَنجه بر جهانْ زَن | چه جُنبانی به دَستان ، دُمْ چو روباه؟

---

۱ – سقطی = کالایِ پَست فروش

۲ – سبد ، زنبیل

۳ – اضطراب و بیقراری

۴ –مقصود وجود مقدس حضرت علی"ع" همان شیر حق است، که در دل چاه آه و فغان می‌فرمود و نکته مهمی که از این غزل برمیآید،مقصود حقیقیِ واژه یا لقب "عشق" می‌باشد که جناب مولانا همچون بسیاری از عرفا،در یاد کردن از شاه شاهان،حضرت علی"ع "، گفته است آنجا که فرموده: شبی که عشق باشد میهمانم.

زِ بَسْ پیوستگی ، بیگانه باشیم سَلامَم زآن نکردی ، بر سَرِ راه
چو قربان را نداند ، جُز که قُربان بیا قُربان شو اَنْدَر عیدِ این شاه
شبی که عشقْ باشد میهمانم بِبینَم بَدْر را ، بی اوَّلِ ماه

﴿۶۶۵﴾

چو آفتاب بَرآمَد ، ز قَعْرِ آبِ سیاه زِ ذَرّه ذَرّه شِنو : لا اِلهَ اِلّا اَللّه
چه جایِ ذَرّه؟ که چون آفتابِ جانْ آمد زِ آفتاب رُبودند ، خود قَبا و کُلاه
زِ آب و گِل چو بَرآمَد ، مَهِ دلْ ، آدم‌وار صد آفتاب چو یوسُف ، فرو شود در چاه
سَری زِ خاک بَرآوَر، که کم زِ مورْ نه‌ای خَبَر بِبَر بَرِ موران، زِ دشت و خِرمَنگاه
از آن به دانهٔ پوسیده ، مور قانع شُد که او زِ سُنبُلِ سَرسَبزِ ما ، نبود آگاه
بگو به مور: بهار است و دست و پا داری چرا زِ گور نَسازی ، به سویِ صَحرا راه؟
چه جایِ مور؟ سُلَیمانْ دَرید جامهٔ شوق مرا مگیر خدا، زین مِثال‌هایِ تَباه
ولی به قَدِّ خریدار ، می‌بُرَّند قَبا اگر چه جامه دراز است ، هست قَدْ کوتاه
بیار قَدِّ درازی ، که تا فرو پوشیم قَبا که پیشِ درازیش ، بُگْسَلَد رَهِ ماه
خَموش کردم ازین پس، که از خَموشیِ من جُدا شود حَق و باطِل، چُنانکه دانه زِ کاه

﴿۶۶۶﴾

چو بیگاه است یاران ! خانه خانه صَلایِ جُمله یاران : خانه خانه
چو جُغدانْ چند این مَحْروم بودن؟ به گِرداگِردِ ویران، خانه خانه
اَیا اَصْحابِ روشن‌دلْ شِتابید به کوریِّ جُمله کوران ، خانه خانه
اَیا ای عاقِلِ هُشیارِ پُرغَم دلِ ما را مَشوران، خانه خانه
به نَقْشِ دیوْ چند ، این عشقبازی؟ لَقَبْشان کرده حوران ، خانه خانه
بِدیدی دانه و خِرمَنْ ندیدی بِدین حال اند موران، خانه خانه
مَکُن چون و چرا، بُگْذار یارا چَرا را با سُتوران، خانه خانه
در آن خانه، سَماعِ خَتْنه سور است وَلیکِن با طَهوران، خانه خانه
بَنا کرده‌ست شَمسُ‌اَلدّینِ تبریز برایِ جَمعِ عوران، خانه خانه

﴿۶۶۷﴾

چو در دلْ پایْ بِنْهادی ، بِشُد از دست اندیشه میانْ بُگشاد اسرار و میانْ بَربَستْ اندیشه
به پیشِ جان دَرآمَد دل ، که اَنْدَر خود، مَکُن مَنْزِل گرانْجان دید مَر جان را ، سَبُک بَرجَستْ اندیشه

رسید از عشقْ جاسوسَش ، که : بِسْمِ‌اَللهِ ، زمین بوسَش   دَرین اندیشه بی‌خود شُد، به حَقْ پیوستْ اندیشه
خَراباتِ مغانْ دَرْ شُد، حَریفِ رَطْل و ساغَر شُد   همه غیبَش مُصَوَّر شُد ، زِ مِیْ سَرمَسْتْ اندیشه
بِرَست او از خود اَندیشی، چُنان او شد زِ بی‌خویشی   که او از وَهمْ میپُرسَد : عَجَبْ خود هستْ اندیشه؟!
فَلَک از خوفِ دل کَم زد ، دو دستِ خویش بَر هَم زد   که : از من کَس نَرَست آخِر، چگونه رَسْتْ اندیشه؟
چُنین اندیشه را هر کَس، نَهَد دامی به پیش و پَس   گُمان دارد که دَرگُنجَد ، به دام و شَسْتْ اندیشه
چو هر نَقْشی که می‌جویَد، زِ اندیشه هَمی رویَد   تو مَر هر نَقْش را مَپْرَست و خود بِپْرَسْتْ اندیشه
جواهر جُمله ساکِن بُد ، همه همچون اَماکِن بُد   شِکافید این جواهر را و بیرون جَستْ اندیشه
جهانِ کُهنه را بِنْگَر، گَهی فَربه، گَهی لاغَر   که دَردِ کُهنه زآن دارد ، که نوزاد است اندیشه
که دَردِ زِهْ ازآن دارد ، که تا شَهْزاده‌ای زاید   نتیجه سَربُلند آمد، که سرسبز است اندیشه
چو دل از غَمْ رَسول آمد، بَرِ دلْ جبرئیل آمد   چو مریم از دو صد عیسی ، شُده ست آبِسْتْ[1] اندیشه
چو شَهْدِ شَمسِ تبریزی ، فَزایَد در مِزاجَم خون   ازآن چون زَخْمِ فَصّادی[2]، رَگِ دلْ خَستْ اندیشه

﴿۶۶۸﴾

چو مَستِ چشمِ توأم، ای حَکیمِ فَرزانه!   به من نِگَر تو ، بِدآن چَشم‌هایِ مَستانه
زِ چَشمِ مَستِ تو ، پیچَد دِلَم ، که دیوانه‌ست   که جِنْسِ هَمدِگَر افتاد ، مَست و دیوانه
دلِ خرابِ مرا بین، به من خوشی بِنْگَر   که آفتابْ ، نَظَرِ خوش کُند ، به ویرانه
بِکُن نَظَر، که بدآن یک نَظَر ، که دَرنِگَری   درخت‌هایِ عَجَبْ سَر کُند ، زِ یک دانه
دو چَشمِ تو عَجَمی ، تُرکِ مَست و خون‌ریزَند   که می‌زَنَند عَجَمی ، تیرهایِ تُرکانه
مرا و خانهٔ دل را ، چُنان به یَغما بُرد   که می‌دَوَد حَسَنَک ، پا برهنه ، در خانه
به باغِ رویِ تو آیَم و خانه بَرشِکَنم   هزار خانه چو صَحرا کنم مَردانه
صَلاحِ دین ! تو چو ماهیّ و فارغی زین شَرح   که فارغ است سَرِ زُلفِ حورْ از شانه
حسامِ دینْ ! تو بگو شعر ، به شمسِ دین   که شمعِ هر نظری ، خوش کُنَد به پروانه

﴿۶۶۹﴾

چون طوطیِ جان، از قفسِ جسم پریده   در گلشنِ ارواح ، ز اَشباح رسیده
روحی که ازو راحتِ ارواحْ فَزاید   در جسمْ به تقدیر ، به اَنفاس دمیده

---

۱ – آبستن

۲ – رَگْزَن ، کسی که رگ دیگری را بزند ، خون گیرنده ، حجامت کننده .

بگذشت ازین عالَمِ پُر مِحنت و اندوه در عالَمِ انوار ، به دیدار خزیده
همراه به بُرده ز جهان ، چونکه بِرَفته اقوالِ پسندیده و اَفعالِ حمیده
امروز چنان یار ، که جانبخشِ زمان است از نغمهٔ روحُ الْقُدُسْ این راز شنیده
آن یار که نقدِ دو جهانَست، به تحقیق در عُزلتِ تنهایی اشیاست خزیده
شمس الحق تبریز ، عیانست و نهانست جان را برِ خود، گوشْ کَشانست کشیده

﴿۶۷۰﴾

چون عَزمِ سَفَر کردی، فی لُطْفِ اَمانِ اَللهْ پیروزْ تو واگردی ، فی لُطْفِ اَمانِ اَللهْ
ای شادکُنِ دلها، اَنْدَر همه مَنْزِلها در حُسن و وَفا فَردی ، فی لُطْفِ اَمانِ اَللهْ
هم رایَتِ اِحْسان را، هم آیَتِ ایمان را تا عَرشْ بَرآوَرْدی ، فی لُطْفِ اَمانِ اَللهْ
تو بیش کُنی کم را، از دلْ بِبَری غَم را از رُخ بِبَری زَردی ، فی لُطْفِ اَمانِ اَللهْ
از آتشِ رُخسارت، وَزْ لَعْلِ شِکَربارَت در دِیْ نَبُوَد سردی ، فی لُطْفِ اَمانِ اَللهْ
آگاه تویی در دِهْ ، اَحْسَنْتْ زهی سَر دِه هم دادی و هم خوردی ، فی لُطْفِ اَمانِ اَللهْ
در عشقِ خداوندی، شَمسُ اَلْحَقِ تبریزی چون عشقْ جوانمَردی ، فی لُطْفِ اَمانِ اَللهْ

﴿۶۷۱﴾

خدایا! رَحمَتِ خود را ، به من دِهْ دَریدی پیرهـــــن ، تو پیرهن دِهْ
مرا صَفرایِ تو ، سَرگشته کردهست زِ لُطفِ خود مرا ، صَفراشِکَن دِهْ
اگر عالَم به غَم خوردن ، به پایْ است مَدِه غَم را به من ، با بُواَلْحَزَن دِهْ
خدایا ! عُمرِ نوح و عُمرِ لُقْمان دو صد چندان، بِدآنْ خوبِ خُتَن دِهْ
سُهَیلِ رویِ تو ، اَنْدَر یَمَن تافت مرا راهی به سویِ آن یَمَن دِهْ
ز فیضِ شمس تبریزی به عالَم مرا هر لحظه روحی در بدن دِه

﴿۶۷۲﴾

خدایا ! مُطربان را اَنْگَبین دِهْ برایِ ضَربْ ، دستِ آهنین دِهْ
چو دست و پایْ ، وَقفِ عشق کردند تو هَمْشانْ دست و پایِ راستین دِهْ
چو پُر کردند، گوشِ ما ، زِ پیغام توشان صد چَشمْ ، بَختِ شاهبین دِهْ
کبـــوترْ وار نالانَنـــــد ، در عـشق توشان از لُطفِ خـود، بُـرجِ حَصین[1] دِهْ

---

۱ – محکم، استوار

زِ مَدح و آفرینَت ، هوش‌ها را — چو خوش کردند، تو هَمْ شان آفرین دِهْ
جِگَرها را زِ نَغْمه آب دادند — زِ کوثَرْشان تو هم ، ماءِ مَعین دِهْ
خَمُش کردم کَریما ، حاجَتَت نیست — که گویندت: چُنان بَخش و چُنین دِهْ
مرا در هر دو عالَـــم ، یا الهی — تَجلّیِ جمـــالِ شمسِ دین ده

﴿۶۷۳﴾

خلاصهٔ دو جهان است ، آن پَریچهره — چو او نِقاب گُشایَد، فَنا شود زُهره
چو بر بُراقِ مَعانی ، کُنون شود فارِس — به پیشِ سَلْطَنتِ او، کِه را بُوَد زَهره؟
ستارگانِ سَماوات ، جُمله مات شوند — به طاسِ چَرخْ چو آن شَهْ ، دَراَفکَنَد مُهره
چو روحِ قُدْس بِبینَد وِرا، سُجود کُند — فرشتگانِ مُقَرَّب ، ازو بَرَند بَهره
هُمـایِ عَرشِ خداوندْ، شَمسِ تبریـزی — که هفت بَحْـر بُوَد ، پیشِ او ، یکی قطـره

﴿۶۷۴﴾

خوش بُوَد فَرشِ تَنْ ، نَوَردیده — خوش بُوَد مُرغِ جان ، بِپَرّیده
جانِ نادیده ، خَسیس شُده — جانِ دیده ، رسیده در دیده
جانِ زَرّین و جانِ سنگین را — چون کُلوخ از بِرِنجْ بُگْزیده
سَرِ کاغذ گُشاده ، دستِ اَجَل — نَقْد در کاغذ است پیچیده
خُمرهٔ پُر عَسَل ، سَرَش بَسته — پُشت و پَهْلوشْ را ، تو لیسیده
خُمره را بر زمین زن و بِشکَن — دیده نَبْوَد چُنانکه بِشْنیده
شَمـسِ تبـریز ، بِشْکَنَد خُـم را — کــه زِ نامَـشْ فَلَـکْ بِلَــرزیده

﴿۶۷۵﴾

دائم پیشِ خود نَهی ، آینه را هرآینه[1] — زآنکه نَظیر نیستَت ، جُز که دَرونِ آینه
در تو کجا رَسَم تو را ؟ هَمچو خیالِ رویِ تو — در دل و جان و در نَظَر ، مَنْظَره هست و جایْ نه
هم تو مُنَزَّهی زِ جا ، هم همه جـایْ حاضری — آیتِ بـی‌چگونگـی ، در تـو و در مُعــاینه

---

۱ – هرزمان

از سویِ تو، مُوحِّدی، از سویِ من، مُشَبِّهی[1] جانبِ تو مُواصله[2] ، جانبِ من مُباینه[3]

﴿۶۷۶﴾

در خانهٔ دل و جان ، این کیست ایستاده؟ بر تَختِ شَهْ کِه باشد ، جُز شاه و شاه‌زاده؟
کرده به دست اشارت، کَزْ من بگو چه خواهی؟ مَخْمورِ مِیْ چه خواهد ، جُز نُقل و جامِ باده؟
نُقلی زِ دلْ مُعَلَّق، جامی زِ نورِ مُطْلَق در خَلْوَتِ هُوَٱلْحَق ، بَزمِ اَبَد نهاده
ای بَس دَغَل‌فُروشان، در بَزمِ باده‌نوشان هُش‌دار تا نَیُفتی، ای مَردِ نَرم و ساده
در حَلقهٔ قَلاشی ، زِنهار تا نباشی چون غُنچه چَشم‌بَسته، چون گُلْ دَهان گُشاده
چون آیِنَه‌ست عالَم، نَقْشِ کَمالِ عشقت ای مَردمان ،کِه دیده‌ست ، جُزوی زِ کُل زیاده؟
چون سَبزه شو پیاده، زیرا دَرین گُلِستان دِلْبَرْ چو گُل سَوار است، باقی همه پیاده
هم تیغ و هم بُرنده ، هم کُشته هم کُشَنده هم جُمله عقل گشته، هم عقلْ باد داده
آن شَهْ صَلاحِ دین است ، گو: پایدار بادا دستِ عَطاشْ دائم ، در گَردنَم قلاده

﴿۶۷۷﴾

دلْ دست به یک کاسه ، با شُهره‌صَنَم کرده انگشت بَرآورده ، اَنْدَر دَهَنَم کرده
دلْ از سَرِ غَمّازی ، یک وَعده ازو گفته درخواسته منْ از وِیْ ، او نیز کَرَم کرده
عشقش زِ پِیِ غیرت، گفتا که: عوَضْ جانْ دِهْ این گفت به جان رفته ، جان نیز نَعَمْ کرده
از بَعدِ چُنان شَهدی، وَزْ بَعدِ چُنان عَهدی لشگرکَشِ هِجْرانَت بر بَنده سِتَم کرده
از هجْر عَجَب نَبْوَد ، این ظُلْم و سِتَم کردن گر پَرچمِ عُشّاقان ، صد گونه عَلَم کرده
ای آن که زِ یک بَرقی ، از حُسنِ جَمالِ خود این جُملهٔ هستی را ، در حالْ عَدَم کرده
وآن‌گَهْ زِ وجودِ تو، بَرساخته هستی را تا جُمله حوادث را ، اَنْوارِ قِدَم کرده
دَه چَشم شُده جان‌ها، چون نایْ بِنالیده چون چَنگ شُده تنها، هم پُشت بِخَم کرده
بَس شادیِ در شادی، کآن را تو به جان دادی وَزْ بَهرِ حَسودان را ، تو غم بَرِ غَم کرده
اَنْدَر پِیِ مَخْدومی، شَمسُ ٱلْحَقِ تبریزی کِی باشد تَنْ چون دل، از دیده قَدَم کرده؟

---

۱ –مُشَبَّهه= جماعتی که در تأویل آیات قرآنی و بیان صفات خداوندی،ازکلماتی استفاده میکنند که‌از آن بوی تشبیه و تجسیم و شرک و کفر میآید،چنانکه‌جناب‌مولانا نیز آنان را نقطهٔ مقابل"موحدین"فرموده.

۲ – وصال

۳ – جدایی

﴿۶۷۸﴾

دلا! گر طالب یاری ، بر آ از خویش و بیگانه — وفایِ جسم و جان باشد ، وَرایِ شمع و پروانه
به‌کُلّی رویْ با حق کُن ، حدیث عشقِ مطلق کُن — پِیِ[1]عقلِ مُطَوَّق[2] کُن ، چو ما شوم است و دیوانه
بقا خواهی ، فنایی شو ، زخود بگذر ،خدایی شو — غلامِ بی نوایی شُو ، درین دریا چو دُردانه
چو توحید است یکتایی ، درین عالَم چه می پایی؟ — اگر همْ مذهب مایی ، درآ در کُنجِ میخانه
قلندرْ وار مِیْ نوشی ، ز جامِ وصلِ آن دلبر — به نقشِ کفر و دین مَنْگر ، مجو تقلید و افسانه
سَقیٰهُم رَبُّهمْ[3] ظاهر ، طهورست این مِیِ طاهر — همو اوّل ، همو آخِر ، همو ساقی و پیمانه
چو ابراهیمِ اَدْهَم شُو ، رها کن مُلکِ عالَم را — نظامی[4] باشْ اندر رَهْ ، مشو از حقْ تو بیگانه
همی روُ گِردِ کویِ او ، نظر میکن به سویِ او — چو دیدی شمعِ روی او ، پَرْاَفشانْ جانْ چو پروانه
دمی با رویِ آن دلبر ، ز عُمرِ جاودان خوشتر — رَوان شُو شمس تبریزی ، بسوی گنج و ویرانه

﴿۶۷۹﴾

دِلَم چو دیده و تو چون خیالْ ، در دیده — زهی مُبارک و زیبا به فالْ ، در دیده
به بویِ وصل، دو دیده خراب و مَست شُده‌ست — چگونه باشد یا رَبْ وصالْ ، در دیده؟
چو دیده بیشهٔ آن شیر، مَستِ من باشد — چه زَهره دارد ، گُرگ و شغالْ ، در دیده؟
دو دیده را بُگشا، نورِ ذُوالْجَلالْ ببین — زِ فَرِّ دولتِ آن خوش خِصالْ، در دیده
چو چَتر و سَنْجَقِ آن رَشکِ صد سُلَیمانْ دید — گُشاد هُدهُدِ جان، پَرّ و بالْ در دیده
چو آفتابِ جَمالَش ، به دیده‌ها دَرتافت — چه شُعله‌هاست زِ نورِ جَلالْ در دیده!
چو عقلِ عقلْ ، قُنُق شُد، دَرونِ خَرگَهِ جسم — عقولْ هیــچ ندارد مَجالْ در دیده

---

۱ – پِیْ کردن = سر بریدن

۲ – مطوق =در طوق کرده شده(عقلِ مطوق=عقلِ در بند)

۳ – اشاره به آیه ۲۱ سوره دَهْر دارد که میفرماید: "و سَقیٰهم ربُّهم شراباً طهوراً"، یعنی: "و خداوندشان آنان را شرابی پاک خواهد نوشانْد".

۴ –مقصود حکیم نظامی گنجوی میباشد که جناب مولانا،تقریباً پس از مرگ او،پا به دنیا نهاده و گفتنی‌ست که این شاعر و حکیم بزرگ، شیعه دوازده امامی بوده که قصیده معروفش در منظومهٔ مخزن الاسرار که در مدحِ حضرت ولیعصر"عج" سروده مؤید این امر است. بدین‌ترتیب،بیان صریح اینکه حکیم نظامی در راه‌حق بوده،اِماره محکم و مُسَلَّم‌دیگری بر شیعه دوازده‌امامی‌بودن جناب‌مولانا میباشد.

دو دیده مَست شُد از جامِ صَدْرْ شَمسُ‌ٱلدّین چه باده‌هـــاست ازو ، مالْ مالْ در دیده!

﴿ ۶۸۰ ﴾

دیدم رُخِ تَرسا را ، با ما چو گُلْ اِشْکفته هم خَلْوَت و هم بی گَهْ ، در دِیرِ صَفا رفته
با آن مَهِ بی‌نُقصان ، سَرمَست شُده رَقصان دَستی سَرِ زُلفِ او، دستی مِی بِگْرفته
در رَستهٔ بازاری، هر جا بُدِه اَغْیاری در جانْشْ زده ناری، آن خونیِ آشفته
وآن لَعْلْ چو بُگْشاید، تا قَند و شِکَر خایَد از عَرشْ نِثار آید، بَس گوهرِ ناسُفته
دل دُزدَد و بِسْتانَد، وَزْ سِرِّ دِلَت داند تا جُمله فروخوانَد ، پنهانی ناگفته
از حُسنِ پَری‌زاده، صد بی‌دل و دل‌داده در هر طَرَف افتاده، هم یک‌یک و هم جُفته
نوری که ازو تابَد، هر چَشم که بَرتابَد بیدارِ اَبَد یابَـــد ، در کالْبَـــدِ خُفته
از هفت فَلَک بیرون، وَزْ هر دو جهان اَفْزون وین طُرفه که آن بی‌چون، اَنْدَر دلْ بِنْهُفته
از بَهرِ چُنین مُشکل، تبریز شُده حاصل وَنْدَر پِیِ شَمسُ‌ٱلدّین، پایِ دلِ من کُفته

﴿ ۶۸۱ ﴾

دیدم نِگارِ خود را ، می‌گشت گِردِ خانه برداشته ربابی ، می‌زَد یکی ترانه
با زَخْمهٔ چو آتش، می‌زد ترانه‌یی خوش مَست و خَراب و دِلْکَش ، از بادهٔ مُغانه
در پَردهٔ عِراقی ، می‌زَد به نامِ ساقی مَقصودْ باده بودَش ، ساقی بُدَش بهانه
ساقیِّ ماه‌رویی، در دستِ او سَبویی از گوشه‌یی دَرآمَد ، بِنْهاد در میانه
پُر کرد جامْ اوَّل، زآن بادهٔ مُشَعَّل[1] در آبْ هیچ دیدی ، کآتش زَنَد زبانه؟
بر کَفْ نهاده آن را، از بَهرِ دِلْبِستان را آنگَهْ بِکَرد سَجده ، بوسید آستانه
بِسْتَد نِگار از وِیْ، اَنْدَر کَشید آن مِیْ شُد شُعله‌ها ازآن مِیْ ، بر رویِ او دَوانه
می‌دید حُسنِ خود را، می‌گفت چَشمِ بَد را نی بود و نی بیآید ، چون من دَرین زمانه
شمس الحقِ جهـــانم ، معشـوقِ عاشقانم هر دَم بُوَد به پیشَم ، جان و روانْ روانه

﴿ ۶۸۲ ﴾

دیدی که چه کرد ، آن یگانه؟ بَرساخت پَرپَر ، یک بهانه
ما را و تو را ، کجا فرستاد؟ او مانْد و دو سه پَری ، به خانه
ما را بِفَریفْت، ما چه باشیم با آن حَرکاتِ ساحِرانه؟

---

۱ – افروخته شده ، مشتعل

آن سِلْسِله کاو به دست دارد   بَربَندد ، گــــردنِ زمانه
از سنگْ بُرون کَشید مَکْری   شاباشْ زهی شِکَر فسانه
بَست او گِرِهی میانِ ابرو   گُم گشت خِرَد ازین میانه
بر دَرگَهِ اوست ، دل چو مِسْمار   بَردوخته خویش ، بر سِتانه[1]
بر تُوسَنِ مَمْلَکَت سَوارست   در دستِ وِیْ است تازیانه
گَر او کَمَرِ کُهی بگیرد   کُه را چو کَهی کُند ، کَشانه
خود آن کُهِ قافْ هَمچو سیمُرغ   کردهست به کویَش آشیانه
از شَرمِ عَقیقِ دُرفشانَش   دُرها بِگُداخت ، دانه دانه
بادی که زِ عشقِ اوست در تَن   ساکن نشـــود به رازیانه
عُشّاقْ مُذکِّرند ، وین خَلْق   دَرمانــــدهاند ، در مَثانه
ساقی دَرْدِهِ قَدَح ، که ماییم   مَخْمـــور زِ بادهٔ شَبانه
آبی بَرزَن که آتشِ دل   بر چَرخْ هَمی زَنَد زَبانه
در دست همیشه ، مُصْحَفَم بود   وَزْ عشق گرفتهام چَغانه[2]
اَنْدَر دَهَنی که بود تَسْبیح   شِعر است و دُو بیتی و ترانه
بَس صومعهها که سیل بِرْبود   بُردهست به بَحْرِ بیکرانه
هُشیار زِ من ، فسانه نآیَد   ماننـــدِ ربابِ بیکَمانه
مَستَم کُن و بَرْپَران چو تیرم   بِشْنو قِصَصِ بَنیکَنانه[3]
چون مَست بُوَد زِ بادهٔ حَق   شَهْباز شود ، کَمینْ سَمانه[4]
بیخویش گُذَر کُنَد زِ دیوار   بر رویِ هوا شود رَوانه
باخویش زِ حَق شوند و بیخویش   مِیْها بِکَشَــند ، عاشقانه
دیدم که لَبَش شرابْ نوشَد   کِیْ دید زِ لب ، مِیِ مُغانه؟
وآنگاه چه مِیْ؟ مِیْ ای خدایی   نَزْ خُنبِ فُلان وَ یا فُلانه

---

۱ – مخفف آستانه

۲ – یکی از آلات موسیقی شبیه قاشق که چند زنگوله به آن آویخته و با دست تکان میدهند.

۳ – نام قبیلهای از عرب و همچنین تیردان.

۴ – بلدرچین

ماهی زِ کنارِ چَرخْ دَرتافت
گُم گشت دِلَم ، ازین میانه

این طُرفه که شخصِ بی‌دل و جان
چون چَنگ هَمی کُند فَغانه

مَشْنو غَمِ عشق را زِ هُشیار
کاو سَردْ لب است و سَردْ چانه

هرگز دیدی تو یا کَسی دید
یَخْدانْ زآتشْ دَهَد نشانه؟

دَم دَرکَش و فَضْل و فَن رَها کُن
با بازْ ، چه فَن زَنَد ، سَمانه؟

خاموش کن ای زبان ، که تا دل
بیند رخِ جانِ جان ، عیانه

داریم ز شوقِ شمسِ تبریز
اسبابِ نشـــاطِ جاودانه

﴿ ۶۸۳ ﴾

رُخْ نَفَسی بر رُخِ این مَست نِهْ
جنگ و جَفا را نَفَسی پَست نِهْ

سیم اگر نیست، به دست آوَرَم
بادهٔ چون زَرْ تو بَرین دست نِهْ

ای تو گُشاده ، دَرِ هفت‌آسْمان
دستِ کَرَمْ بَر دلِ پابَست نِهْ

پیشْ‌کَشَم نیست ، به جُز نیستی
نیستی‌اَم را تو لَقَبْ ، هست نِهْ

هم شِکَننده تو، هم اِشْکَسته‌بَند
مَرهَمِ جان ، بر سَرِ اِشْکَست نِهْ

مُهرْ بر آن شِکَّر و پسته مَنِه
مِهْر بَرین چاکرِ پیوست نِهْ

گفته‌اَمَتْ: ای دلِ بی چاره باز
صید مَنی، پایْ دَرین شَست نِهْ

﴿ ۶۸۴ ﴾

رفتم به دِیرِ صورت ، روزی قَلَندارنه
بهرِ جمالِ معنی ، در عشقْ عاشقانه

بنشستم اندر آنجا ، گفتم ز شوقْ رمزی
کز رمزِ من در افغان ، آمد مِیِ مُغانه

پیری ز دِیر آمد ، با من بگفتْ آن دَم:
کِای صوفیِ مُجَرَّد ، داری سَرِ مُغانه؟

این جایْ، زَرْق و سالوس، نآید به کارِ ناموس
این جایْ دَرد باید ، در عشقْ جاودانه

بگذار چَرخِ اَزْرَق ، خورشیدْجویْ مُطلق
دَرتافت در تو اَلحَقْ ، خورشیدْ بی بهانه

خورشید را چو دیدی ، بیگانه زو چرایی؟
چون آشنایِ اویی ، بُگذار دام و دانه

این دامْ ، جسمْ آمد ، دانه ، چو روحِ صافی
هر دو حجابِ راه اند ، ای عارفِ یگانه

جانی که روحْ بخشد ، از فیضِ اوست اَلْحَق
بشناسْ جان و وارَهْ از کارگاهِ خانه

تو پادشاهِ قدسی ، با عرشیانْ مُصاحب
اَلْحق که زشت باشد ، در گُلخَنْ آشیانه

بگذار گُلخَنِ تَن ، از عشقْ شو مُزَیَّن
تا چند گویی اینجا ، هرگونه‌ای فسانه؟

در عشقِ شمسِ تبریز ، از فتنه‌ها بپرهیز
کآن فتنه ات رسانَد ، در مُلکِ جاودانه

﴿۶۸۵﴾

رِندان همه جَمعند ، دَرین دیرِ مُغانه — دَردِه تو یکی رَطْل ، بدآن پیرِ یگانه
خون‌ریز بَگِ[1] عشق، دَر و بام گرفته‌ست — وآن عقلْ ، گُریزان شُده از خانه به خانه
یک پَرده بَرانداخته آن ، شاهِدِ اَعْظَم — از پَرده بُرون رفته همه اَهلِ زمانه
آن جِنْس که عُشّاقْ دَرین بَحْر فُتادند — چه جایِ اَمان باشد و چه جایِ اَمانه؟
کِیْ سرد شود عشقْ ، زِ آوازِ مَلامَت؟ — هرگز نَرَمَد شیر ، زِ فریادِ زنانه
پُر کُن تو یکی رَطْلْ ، زِ میْهایِ خدایی — مَگْذار خـــدایانِ طبیعت به میانه
اوَّل بِدِه آن رَطْلْ ، بِدآن نَفَسِ مُحَدِّث — تا ناطِقه‌اَش هیچ نگوید زِ فَسانه
چون بَند شود نُطْق، یکی سیل دَرآید — کَزْ کَوْن و مکانْ هیچ نبینی تو نشانه
شَمسِ‌اَلْحَقِ تبریز، چه آتش که بَرافروخت — اَحْسَنْت زهی آتش و شاباشْ زَبانه

﴿۶۸۶﴾

روزْ ما را ، دیگران را شب شُده — زآفتابی اَخْتَران را ، شب شُده
تیرِ دولت‌هایِ ما پیروز شُد — تیر جَست و مَر کَمانْ را شب شُده
روزْ خندان در رُخِ عَینُ‌اَلْیَقین — کافِرِسْتانِ گُمان را شب شُده
بَرپَریده مُرغِ ایمانَت کُنون — بی‌اَمان خواهی ، اَمانْ را شب شُده
هر دَمی روز است ، اَنْدَر کانِ جان — روزْ نَقْدِ توست ، کان را شب شُده
عاشقان را روزهایِ بی‌نشان — عاقل و رَسم و نشانْ را شب شُده
خامُشی خواهی، خروسِ صبحدم — کاین خروسِ ماکیان را شب شُده

﴿۶۸۷﴾

روزیْ تو مرا بینی ، میخانه در افتاده — دَستارْ گِرو کرده ، بیزار زِ سَجّاده
من مَست و حَریفَم مَست ، زُلفِ خوشِ او در دست — اَحْسَنْت زهی شاهد ، شاباشْ زهی باده
لب نیز شُده مَستَک، گُم کرده رَهِ بوسه — من مَستَک و لبْ مَستَک، وآن بوسهٔ قَوّاده[2]
این دِلْبَرِ پُرفِتْنه، با جُملهٔ دَستان‌ها — خوش خُفته و جُمله شبْ ، این عِشرتِ آماده
این صورت‌ها جُمله ، از پَرتوِ او باشد — وآن روحِ قُدُس پاک است، از صورت‌ها ساده

---

۱ – خونریزْ بَگ = امیرِ خون ریز

۲ – واسطه ، پا انداز

شَمسُ ٱلْحَقِ تبریزی ، شَرحی‌ست مَر این‌ها را   آن خَسروِ روحانی، شاهَنشَه و شَهْزاده

﴿ ۶۸۸ ﴾

ز بَردابَردِ[1] عشقِ او ، چو بِشْنید این دلِ پاره   بَرآمد از وجودِ خویش و هر دو کَوْنْ ، یک‌باره
به بَحْرِ نیستی در شد ، همه هستی مُحَقَّر شد   به ناگَهْ شُعْله‌یی بَر شُد ، شِگَرفْ از جانِ خونْ‌خواره
کجا اسرارْ بین آمد ، دَمی کَزْ کِبْر و کین آمد؟   حَیاتی کَزْ زمین آمد ، بُوَد در بَحرْ بیچاره
اَلا ای جانِ انسانی، چو از اقلیمِ نُقْصانی   به شب‌هنگامِ ظُلمانی، چو اَخْتَر باش سَیّاره
چو از مَردانْ مَدَد یابی، یکی عیشِ اَبَد یابی   سپاهِ بی‌عَدَد یابی ، به قَهرِ نَفْسِ اَمّاره
چو هستی را هَمی روبی، سَرِ هر نَفْسْ می‌کوبی   پدید آید یکی خوبی، نه رو باشد نه رُخساره
چه باشد صد قَمَر آنجا؟ شود هر خاک، زَر آنجا   به غیرِ دل مَبَر آنجا، که آنجا هست دلْ‌پاره
زهی دُرِّ بَخشْ دریایی ، برای جانِ بینایی   شُمارِ ریگ، هر جایی ، زِ عشقش هست آواره
خوشا مُشکا ، که می‌بیزی[2]، به راهِ شَمسِ تبریزی   زهی باده که می‌ریزی ، برای جانِ مِیْ‌خواره

﴿ ۶۸۹ ﴾

ز صورتْ سویِ معنی رُو ، اگر مَردی و مَردانه   چو غوّاصان به دریا شُو ، که یابی دُرِّ یکدانه
نهان شو همچو اِستاره ، چو پیدا گشت خورشیدَت   از اینجا گر فنا گَردی ، رَسی در وصلِ جانانه
چو ابراهیمِ اَدهَم شو ، رها کن مُلکِ عالَم را   یگانه شو چو مولانا ، مباش از حق تو بیگانه
خلیل و موسیِ و عیسیِ ، جُنید و شِبلی و کَرخی   حریفانند و مینوشند ، هم باده به میخانه
مِیْ آمد ، جانِ مِیْ کِشان ، حضورِ طاعتِ ایشان   ولیکن اندرین عشرت ، نه لب گُنجد نه پیمانه
درآ در اَندرونِ مِیْ، درونْ مُشک و بُرونْ، ای تو!   درونِ دل بگو: یاهو ! به هو پیوند مستانه
دو چشم از عشقِ بینا جو ، چو در جانْ ، عشقْ پیدا شد   خَمش از عشقْ شیدا شد ، چو مجنون ، گشت دیوانه

﴿ ۶۹۰ ﴾

زِ لُقمه‌ای که شود ، دیدهٔ تو را پَرده   مَخور تو بیش ، که ضایع کُنی سَراپَرده
حَیاتِ خویش دَرآن لُقمه ، گرچه پِنْداری   ضمیر را چو شکست، این دو دیده را پَرده
چرا مَکُن تو درینجا ، مگو چرا نکُنم   که چَشمِ جان را گشته‌ست ، این چرا ، پَرده
طِلِسمِ تَن که زِ هر زَهر ، شَهْدْ بِنْموده‌ست   عَروسِ پَرده نِموده‌ست مَر تو را پَرده

---

۱ – بَردابَرد = از راه دور شوید ، کلمه ای بوده که دلاوران ، پیشاپیش شاهان میگفتند .

۲ – بیزیدن = بیختن ، غَربال کردن

چو لُقمه را بُبْریدی ، خیالْ پیش آید   خیال‌هاست ، شُده بر درِ صفا ، پَرده
خیالِ طَبْع ، به رویِ خیالِ روح آید   زِ عقلْ نَعْره برآید ، که : جانْفَزا پَرده
دلا ، جُدا شُو ازین پَرده‌هایِ گوناگون   هَلا ، که تا نکُند ، مَر تو را جُدا ، پَرده
تو راست خلعتِ ساقیِ عشقِ شمس الدین   تو را ملائکْ دربان شد و سَماء پرده
صلاحِ دین را ، تو بنده باش ، اندر حُسْن   به امرِ حقّ، نَدَرَّد بنده را خدا پرده

﴿۶۹۱﴾

ز مسجد ناگهان رفتم ، دلاورْ کُنجِ میخانه   بدیدم بی حجاب آنجا ، رخِ زیبایِ جانانه
نوایِ اَرغَنون و نِی ، بگوشِ هوش بشنیدم   شدم بر چهرهٔ ساقی ، به‌جان از خویش بیگانه
در آمد ناگهان پیشم ، یکی رندی که هَمْ کیشم   به من گفتا : نما راهی ، هلا ای مردِ فرزانه
که صد سال است کز قسمت ، در این جایم شده ساکن   عجب حالی که از جانان ، شدم امروز دیوانه!
مَنَش در تربیت بودم ، که ناگه شاهدِ زیبا   تَجلّی کرد و رخْ بنمود ، پیشِ اهلِ میخانه!
من و آن پیرْ از تقدیر ، افتاده در آن زنجیر   خداوندا بِده تدبیر ، ما را اندرین خانه
اگر دانندهٔ رازی ، درین میخانه پَردازی   که از هر گوشه آوازی ، برآید پیشِ فَرغانه[1]
شنو این رمز عُشاق[2] از ، نوای بَربطِ جانم   که شمس الدین تبریزی ، همی گوید افسانه
خمش کن ، بعد از ین کم گو ، حدیث دلبرِ بَدخو   چه گویم ؟هر چه میگوئی ، بگو از یارْ مستانه

﴿۶۹۲﴾

زهی بزم خداوندی، زهی مِیْ های شاهانه   زهی یغما که آرَد آن ، شَهِ قِبچاقْ[3] تُرکانه
دلم آهن همی خاید ، از آن لعلین لبی که او   کنارِ لطف بُگْشاید ، میانِ حلقه مستانه
هر آن جانی که شد مجنون ، به عشقِ حالتِ بی چون   کجا گیرد قرارْ اکنون ، بدین افسون و افسانه؟
چو او طُرّه بَرافشانَد ، سویِ عاشقْ همی رانَد   که از زنجیرْ جُنبیدن ، بِجُنبد شورِ دیوانه
به عشقِ طرّه های او ، که جَعد و شاخْ شاخ آمد   دل من شاخْ شاخ آید ، چو دندان در سَرِ شانه
چه بَرهم گشته اند این دَم ، حریفانِ دل از مستی   برایِ جانَت ای مَهرو ، سَری دَر کُن در این خانه

---

۱ – فَرغانه یا نهاوندک، از گسترده ترین دستگاه های موسیقی خراسانی است که حدود پنجاه گوشه دارد واغلب به صورت موسیقی‌ای شاد ، در جشن ها واعیاد نواخته می‌شود .

۲ – یکی از گوشه های موسیقی ، آن‌را دستگاه عشاق نیز گویند .

۳ – نام دشت و صحرایی در ترکستان و طایفه‌ای از ترکان.

اگر ساقی ندادت میْ ، دلا در گِلْ چه افتادی؟ وگر آن مَشک نگْشاد او ، چرا پُرگشت پیمانه؟
خداوندا دَر این بیشه، چه گُم گشته‌ست اندیشه؟ تَنِ بی جانْ کجا مانَد ، میانِ جان و جانانه؟
بیا ای شَمسِ تبریزی، که در رَفعتْ سُلَیمانی که از عشقَت همه مُرغان، شدند از دام و از دانه

﴿۶۹۳﴾

زهی لِواء و عَلَم، لا اِلٰهَ اِلّا اَللّٰه که زد بر اوجْ قَدَم ، لا اِلٰهَ اِلّا اَللّٰه
چگونه گَرد بَرآوَرْد شاه ، موسیٰوار زِ بَحْرِ هست و عَدَم ؟ لا اِلٰهَ اِلّا اَللّٰه
سِتاده‌اند صِفاتِ صَفا ،زِ خجْلتِ او به پیشِ او به قَدَم ، لا اِلٰهَ اِلّا اَللّٰه
یکی سِتَم زِ وِیْ ، از صد هزار عدلْ بِهْ است زِهی خوشیِّ سِتَم ، لا اِلٰهَ اِلّا اَللّٰه
زِ هر طَرَف که نَظَر کرد ، او بِرویانَد هزار باغِ اِرَم ، لا اِلٰهَ اِلّا اَللّٰه
زِ بَحْرِ غَم به کِناری رَسَم ، عَجَب روزی! زِ موجِ لُطف و کَرَم ، لا اِلٰهَ اِلّا اَللّٰه
ندارد از شَهِ من ، هیچ بویْ ، آن کَسْ او که بینی اش تو به غَم ، لا اِلٰهَ اِلّا اَللّٰه
چو دیده ، کُحْلْ نَپَذرُفت ، از شَهِ تبریز زهی دَریغ و نِدَم[1] ، لا اِلٰهَ اِلّا اَللّٰه
بَرآیَد از دل و جانْ اَلَستِ شَهْ شِنَوَد هزار بانگِ نَعَم ، لا اِلٰهَ اِلّا اَللّٰه
بهشتِ لُطف و بُلندی ، خَدیوْ شَمسُ اَلدّین زِهی شفایِ سَقَم ، لا اِلٰهَ اِلّا اَللّٰه
دِلَم طَوافِ تبریز می‌کُند ، مُحْرِم دَرآن حَریمِ حَرَم ، لا اِلٰهَ اِلّا اَللّٰه
زهی خوشی که بگویم که: کیستْ هانْ بر دَر؟ بگوید او که : مَنَم ، لا اِلٰهَ اِلّا اَللّٰه

﴿۶۹۴﴾

ساقیِ جانْ ، غیرِ آنْ رَطْلِ گِرانَم مَدِه زآنچه بِدادی نَخُست ، هیچ جُز آنَم مَدِه
شُهره‌نِگارَم زِ تو ، عیش و قَرارَم زِ تو جانِ بهارم زِ تو ، رَسْمِ خَزانَم مَدِه
جانْ چو تویی بی‌شَکی، پیشِ تو جانْ ، جانَکی باش مرا ای یکی ، هر دو جهانَم مَدِه
پَردگی و فاشْ تو ، آفتِ اَوْباشْ تو جانِ رَهی باشْ تو ، جان و رَوانَم مَدِه
دوش بِدادی مرا ، از کَفِ خود باده را چون که چُنینمْ دَر آ، جُز که چُنانَم مَدِه
غیرِ شرابی چو زَر، ای صَنَمِ سیم‌بَر هیچ ندانم دِگَر، زآن که نَدانَم مَدِه
نیست شُدم در چَمَن، قُفل، بَرآن دَرْ بِزَن هر کِه بِپُرسَد زِ من ، هیچ نِشانَم مَدِه
شیرِ پَراکَنده‌ام ، زَخْمِ تو را بَنده‌ام بی‌تو اگر زنده‌ام ، جُز به سَگانَم مَدِه

۱ – ندامت ها

زآن مَهْ چون اَختَرَم، زآن گُلْ تازه تَرَم — بی‌هَمگان خوش‌تَرَم ، با هَمگانَم مَدِه
خُسروِ تبریزیان، شَمسِ حَقِ روحیان — پُر شُده از تو دَهان ، زَخمِ زَبانَم مَدِه

﴿۶۹۵﴾

ساقیِ فَرُّخ‌رُخِ من ، جامِ چو گُلنارْ بِدِه — بَهرِ من اَرْ مِی نَدَهی ، بَهرِ دلِ یار بِدِه
ساقیِ دِلْدار تویی، چارهٔ بیمار تویی — شَربَتِ شادیّ و شفا، زود به بیمار بِدِه
باده درآن جامْ فکَن، گَردنِ اندیشه بِزَن — هین دلِ ما را مَشِکَن، ای دل و دِلْدار بِدِه
باز کُن آن میکده را ، تَرک کُن این عَربَده را — عاشقِ تشنه زده را، از خُمِ خَمّار بِدِه
جانِ بهار و چَمَنی، رونَقِ سَروْ و سَمَنی — هین که بَهانه نکُنی، ای بُتِ عَیّارْ بِدِه
پایْ چو در حیله نَهی ، وَزْ کَفِ مَستانْ بِجَهی — دُشمنِ ما شاد شود ، کوریِ اَغْیار بِدِه
غَم مَدِه و آه مَدِه ، جُز به طَرَبْ راه مَدِه — آه ز بی‌راه بُوَد ، رَه بِگُشا ، بار بِدِه
ما همه مَخْمورِ لِقا، تشنهٔ سَغْراقِ[1] بَقا — بَهرِ گِرو پیشِ سَقا، خِرقه و دَستار بِدِه
تشنهٔ دیرینه مَنَم، گَرمْ دل و سینه ، مَنَم — جام و قَدَح را بِشِکَن ، بی‌حَد و بسیار بِدِه
چون مَهْ و مهتاب تویی ، ماهیِ این آب توئی — ماه به ماهی نرسد ، پس ز مَهْ اِدْرار[2] بِدِه
ای دلِ من راست، تو را، کارِ دگر نیست، تو را — بهرِ همین ساخت تو را،خویش بِدین کار بِدِه
بادهٔ جاوید بخور ، پردهٔ اندیشه بِدَر — کاسه بزن ، کوزه بِخر ، کیسه به طَرّار بِدِه
آه چه مشغول کُنی، جانِ مرا گولْ کُنی — کآن دو سه بازیچهٔ دُکان ،از دو سه دینار بِدِه
عشوه دَهی، راه زَنی ، کآن سَره تر ، جانِ مَنی — فاضلی و خوش سخن ، خوبی و بُگْسار[3] بِدِه

﴿۶۹۶﴾

سَراندازان هَمی آیی ، نِگارینِ جِگَرخواره — دِلَم بُردی ، نمی‌دانم ، چه آوردی دِگَرباره؟
فَغان از چَشمِ مَکّارَت ، کَزْ اوّل بود ، این کارَت — که پاره پاره پیش آییّ و بِرْبایی دلِ پاره
برایِ ماهِ بی‌چون را ، کَشیدیِ جورِ گَردون را — مُسَلَّم گشت مَجنون را ، که عاقل نیست این کاره
بیار آن جامِ پرآتش ، که تا ما ، درکَشیمَش خوش — به عشقِ رویِ آن مَهْوَش ، بُرون از چَرخ و اِسْتاره
بِزَن آتش به کِشتِ من ، فکَن از بامْ ، طَشتِ من — که کارِ عشقْ این باشد ، که باشد عاشقْ آواره

---

۱ – کوزه لوله دار
۲ – شیر دادن شتر ، روان ساختن و جاری کردن.
۳ – گُساریدن ، گُساردن = مِیْ دادن .

اگر زَخْمی زنی از کین ، به قَصدِ این دلِ مِسکین
بِزَن که زَخْم بَردارد، چه باید کرد بیچاره؟
دِلَم شُد جانِ اندیشه ، وَ یا دُکّانِ پُر شیشه
ندانم شَمسِ تبریزی، دِلَت سنگ است یا خاره!
هلا بس کُن دلِ مسکین، بِشُو تسلیمْ دَر بَحرَش
بُوَدْ باشد، تو را تمکین ، ز شاهِ جان دگر باره

﴿۶۹۷﴾

سَراندازان هَمی آیی ، ز راهِ سینه در دیده
فُسونِ گرمْ می‌خوانی ، حِکایَت‌هایِ شوریده
بِه دَم، در چَرخْ می آری ، فَلَک‌ها را و گَردون را
چه باشد پیشِ اَفْسونَت ، یکی ادراکِ پوسیده؟
گناهِ هر دو عالَم را ، به یک توبه، فروشویی
چرا ای ذلَّتِ ما را ، تو در انگشتْ پیچیده؟
تو را هر گوشه اَیّوبی، به هر اطرافْ یعقوبی
شِکَسته عشقْ دَرهاشان ، قُماشِ جمله دُزدیده
خرامان شو به گورستان ، ندایی کُن بِدآن بُستان:
که خیز ای مُردهٔ کُهنه ، بِرَقصْ اِی جسمِ ریزیده
هماندَم جُمله گورستان ، شود چون شهرِ آبادان
همه رَقصانْ همه شادان، قَضا از جُمله گَردیده
گزافه این نمی‌لافَم ، خیالی بَرنمی‌بافَم
که صد رَه دیده‌ام این را ، نمی‌گویم زِ نادیده
کَسی کَزْ خَلْق می‌گوید ، که : من بُگْریختم ، رفتم
صَدَقْ گو ، گَر گَریبانَش ، پَسِ پُشت است بِدْریده
خَمُش کُن ، بِشْنو ای ناطِق، غَمِ معشوقْ با عاشق
که تا طالب بُوَد جویان ، بُوَد مَطْلَب سِتیزیده

﴿۶۹۸﴾

سَماع آمد ، هَلا ای یار! بَرجِه
مُسابِق[۱] باش و وَقتِ کار بَرجِه
هزاران بار خُفتی ، هَمچو لَنْگَر
مِثالِ بادبانْ این بار بَرجِه
بَسی خُفتی تو مَست ، از سَرگِرانی
چو کردَنْدَت کُنونْ بیدار بَرجِه
هَلا ای فِکْرتِ طَیّار ! بَرپَر
تو نیز ای قالَبِ سَیّار! بَرجِه
هَلا صوفی چو اِبْنُ‌اَلْوَقت باشد
گُذَر از پار و از پیرار بَرجِه
به عشق اَنْدَر نگُنجَد شَرم و ناموس
رَها کُن شَرم و اِسْتِکْبار بَرجِه
وَگَر کاهِل بُوَد ، قَوّالِ عارف
بِدو دِهْ خِرقه و دَستار بَرجِه
سَماح[۲] آمد رِباح[۳]، از قولِ یزدان
که عشقی بِهْ زِ صد قِنْطار[۴] بَرجِه

---

۱ – پیشی گیرنده
۲ – جوانمردی
۳ – مخفف اَرباح = جمع ربح به معنای سود
۴ – مال بسیار ، و پوست گاوِ پر از زَر

به عشقِ آنکه فَرْشَت گوهر آمد | چو موجِ قُلْزُمِ زَخّار[1] بَرجِه
چو زُلْفِیْن اَزْ فرو سو می‌کَشَندَت | تو همچون جَعْدِ آن دِلْدار بَرجِه
صَلایی از خیالِ یار آمد | خیالانه تو هم زَاسْرار بَرجِه
بَسی در غَدر[2] و حیلت بَرجَهیدی | یکی از عالَـــمِ غَدّار بَرجِه
بَسی بَهرِ قَوافی[3] بَرجَهیدی | خَموشی گیر و بی‌گُفتار بَرجِه

﴿۶۹۹﴾

سویِ اَطْفال بیآمَد ، به کَرَمْ ، مادرِ روزه | مَهِل ای طِفْل ، به سُستی ، طَرَفِ چادرِ روزه
بِنِگَر رویِ ظَریفَش ، بِخور آن شیرِ لَطیفَش | به هَمان کویْ وَطَن کُن ، بِنِشین بر دَرِ روزه
بِنِگَر دستِ رضا را ، که بهاری‌ست خدا را | بِنِگَر جَنَّتِ جان را ، شُده پُرعَنْبَرِ روزه
هله ای غُنچهٔ نازان، چه ضعیفی و چه تازان | چو رَسَنْ بازِ بهاری ، بِجِه از چَنْبَرِ روزه
تو گُلا ، غَرقهٔ خونی ، زِ چه‌ای دِلْخوش و خندان؟ | مَگَر اِسْحاقِ خَلیلی، خوشی از خَنجَرِ روزه
زِ چه تو عاشقِ نانی؟ بِنِگَر تازه جهانی | بِسِتان گندمِ جانی، هله از بُندَرِ[4] روزه

﴿۷۰۰﴾

شِحْنهٔ[5] عشقْ می‌کَشَد، از دو جهان، مُصادره | دیده و دلْ گِرو کُنم ، بَهرِ چُنان مُصادره
از سَبَبِ مُصادره ، شحْنهٔ عشق رَه زَنَد | پس بَرِ عاشقان شود ، راحتِ جانْ مُصادره
دادْ جِگَر مُصادره ، از خود لَعْلْ پاره‌ها | جانِبِ دیده پاره‌ای ، رفت از آنْ مُصادره
عشقْ شَهی‌ست چون قَمَر ، کیسه‌گُشا و سیمْ بَر | سیم بِدِه به سیم‌بَر، نیست زیانْ مُصادره
هرچه بَرَد مُصادره ، از تَنِ عاشقانْ گِرو | باز رَسَد به کویِ دل ، نورفشانْ مُصادره
فصلِ بهار را بِبین، جُمله به باغ وا دَهَد | آنچه زِ باغ بُرده بُد ، ظُلْمِ خَزانْ مُصادره
بَخششِ آفتاب بین، باز دَهَد قُماشِ مَهْ | هرچه زِ ماه می‌سِتَد ، دُورِ زمانْ مُصادره
دیده و عقل و هوش را ، شبْ به مُصادره بَرَد | صُبح‌دَمی نِدا کُند : باز سِتانْ مُصادره

---

۱ – دریایِ مالامال که آب از ساحلش بگذرد.
۲ – بیوفائی
۳ – جمع قافیه
۴ – جایی که بار و بُنِه را در آن می نهند
۵ – داروغه

نورِ سَحَر بِریخته، زَنگیِکان گُریخته / گرچه شبْ آفتاب را ، کرد نَهانْ مُصادره

﴿۷۰۱﴾

صبحْ چون از لبِ گُلبرگِ تری ، قَهْ قَهْ قَهْ / زدم از عشقِ تو چون کَبکِ دَری ، قَهْ قَهْ قَهْ
شامْ پژمرده ، ز هِجرِ خَمِ زلفش ، ولی / بَر زَدَم صبح ، ز بادِ سَحَری ، قَه قَه قَه
از عقیقِ لبِ مِیْگونِ چو یاقوت ، بِه قَدْر / می‌زند سبزه و بیدِ طَبری ، قَه قَه قَه
در قفس مانده منم ، طوطیِ هندو از عشق / وَر شَوم از لبِ لعلَت شِکَری ، قَه قَه قَه
تا مرا چند خیالِ تو بُوَد، مونسِ دل / گرچه از جامِ دلم بی‌خبری ، قَه قَه قَه
سیم و زَر ، اشکِ رخی دارم و اَیّامِ چو زر / بر رُخَم بازْ نَه بی‌سیم و زری ، قَه قَه قَه
شمسِ تبریز به ما ، چون نظرِ لطف انداخت / نه به کوکو زنم از خوش نظری ، قَه قَه قَه

﴿۷۰۲﴾

صد بار نمودی رُخ ، با این دلِ دیوانه / یکبار دگر بِنْما ، ای دلبرِ جانانه!
تا جان ، فدا سازم ، از خویش بپردازم / آن گُلخَنِ هستی را ، در گُلشنِ فَرغانه[1]
آن گنجِ حقیقی را ، دیدیم به چشمِ سَر / آن مخزنِ لاهوتی ، ساکن به چنین خانه
آن یارِ پری پیکر ، بنمود رُخِ دلبر / گشتیم به عشقِ او ، هم واله و دیوانه
دیوانه و مجنونم ، با خویش نِیَم این دَم / از خویش شــــدم جانا ، دیوانه و بیگانه
برخیز و ز جان بُگذر ، جز عشقْ رهی مَسْپَر / در مستیِ عشقِ او ، میباش چو مستانه
شمس الحق تبریزی ، دارایِ جهانی تو / با ما به میانْ زود آیْ ، ای غمخورِ فرزانه
رفتم که ببینم خوش ، دیده رخِ آن مَهوش / آن طلعتِ جانْ پرور ، آن صورتِ شاهانه
زیباییِ مَه رویان ، ای ماهِ پَری رویان! / جانها به بَرِ نورَت ، چون شمع ، چو پروانه
در دارِ وجود آمد ، با حقْ به سجود آمد / حق دید و ز حق بِشنید ، صد گفتهٔ مستانه
خاموش که هم او بود ، در فُرقَت و در وَصلت / هم ساجد و هم مسجود ، هم عاقل و دیوانه

﴿۷۰۳﴾

صد خُمار است و طَرَب ، در نَظَرِ آن دیده / که در آن رویْ ، نَظَر کرده بُوَد دُزدیده
صد نشاط است و هَوَس ، در سَرِ آن سَرمَستی / که رُخِ خود به کَفِ پاشْ بُوَد مالیده
عشوه و مَکْرِ زَمانه ، نَپَذیرد گوشی / که سلام از لبِ آن یار بُوَد بِشْنیده

---

۱ – ناحیه‌ای آبادان و بزرگ در ترکستان ، با نعمت های بسیار و دشت و آبهای روان .

پیچِ زُلْفَش چو ندیدی، تو بُرو ، مَعْذوری　　ای تو در نیک و بَدِ دُورِ زمان پیچیده
نِیْ‌تَراشی‌ست که اَنْدَر نِیِ صورت بِدَمَد　　هیچ دیدی تو نِیْ ای ، بی‌نَفَسی نالیده؟
گَر بِدانَد که حَریفِ لبِ کِه خواهد شُد　　کِی بِرَنجَد زِ بُریدن ، قَلَمِ بالیده؟
گَر بپُرسند چه فَرق است ، میانِ تو و غیر؟　　فَرقْ این بَس ، که تویی فَرقِ مرا خاریده
جُرعهٔ کُنْ فَیَکَوْن ، بر سَرِ آن خاکْ بریخت　　لبِ عُشّاقِ جهان ، خاکِ تو را لیسیده
شَمسِ تبریز ، تو را عشق شِناسَد ، نه خِرَد　　بر دَمِ بادِ بهاری ، نَرسَد پوسیده
شمس تبریز تو را دید و تو را می جویَد　　آنکه از وصل ، خدا را به عیانی دیده

﴿۷۰۴﴾

صَنَما ! از آنچه داری ، بِهِلْ اندکی ، به ما دِهْ　　غَمِ توبه‌تویِ ما را ، تو به جُرعه‌ای صَفا دِهْ
که غَمِ تو خورْد ما را، چه خَراب کرده ما را !　　به شرابِ شادی‌اَفْزا، غَم و غُصّه را سِزا دِهْ
زِ شرابِ آسمانی، که خدا دَهَد نَهانی　　به نَهان زِ دستِ خَصْمان، تو به دستِ آشنا دِهْ
بِنِشان تو جنگ‌ها را ، بِنَواز چَنگ‌ها را　　زِ عراق و از سِپاهان ، تو به چَنگِ ما نَوا[1] دِهْ
سَرِ خُم چو بَرگُشایی، دو هزار مَستِ تشنه　　قَدَح و کَدو بیآرند ، که مرا دِهْ و مرا دِهْ
صَنَما ! بِبین خَزان را، بِنِگَر بِرِهنگان را　　زِ شرابْ هَمچو اَطْلَس، به بِرِهنگانْ قَبا دِهْ
به نِظارهٔ جوانان ، بِنِشَسته‌اند پیران　　به مِیِ جوانِ تازه، دو سه پیر را عَصا دِهْ
به صَلاحِ دینْ به زاری ، بِرِسی که شهریاری　　کدویِ شراب داری ، زِ شرابِ جانْ عَطا دِهْ

﴿۷۰۵﴾

طُوبیٰ لِمَنْ آواهُ سِرُّ فُؤادِهِ　　سَکَنَ اَلْفُؤادَ بِعِشْقِهِ وَ وَدادِهِ
نَفْسُ اَلْکَریمِ کَمَرْیَمٍ وَ فُؤادُهُ　　شِبْهُ اَلْمَسیحِ وَ صَدْرُهُ کَمِهادِهِ
اَذِنَ اَلْفُؤادُ لِکَيْ یَبوحَ بِسِرِّهِ　　شَرَحَ اَلصُّدورَ کَرامَةً لِعِبادِهِ
رَحِمَ اَلْقُلُوبَ بِفَتْحِها وَ فُتُوحِها　　قَهَرَ اَلنُّفوسَ سِیاسَةً لِجِهادِهِ
کَشفَ اَلْغِطاءَ وَ لَا اَلْاِنْتِظارَ وَ لا نَسا　　فَرِحَ اَلسَّعیدُ تَأَنُّسًا بِعَتادِهِ
عَشِقُوا لِرُؤْیَةِ رَبِّهِم وَ تَعَلَّقوا　　وَ اَلْعَرْشُ یَخْضَعَ حالَهَم بِعِمادِهِ
وَصَلوا اِلیٰ نَظَرِ اَلْحَبیبِ بِفَضْلِهِ　　وَاَلْحَقُّ اَرْشَدَهُمْ بِحُسْنِ رَشادِهِ
اَلْقَوْمُ مَعْشوقونَ في اَوْصافِهِم　　وَاَلْحَقُّ عاشِقُهُمْ عَلیٰ اِفْرادِهِ

۱ – عراق و سپاهان و نوا ، سه مقام از موسیقی ایرانی است .

حارَ ٱلْعُقولُ بِعاشِقيهِ تَحَيُّرًا … كَيْفَ ٱلْعَقُولُ بِمُعْشِقيهِ فَنادِهِ
لا تُنْكِرَّنَ وَ لا تَكُنْ مُتَصَرِّفًا … بِ ٱلْعَقْلِ في هذا وَخَفْ لِكيادِهِ
فَالْاَمْرَ اَعْظَمُ مِنْ تَصَرُّفِ حُكْمِنا … وَ ٱلْوُدُّ بِالْجَبّارِ مِنْ اِعْقادِهِ
مُلْكُ ٱلْبَصيرَةِ مِنْ مَمالِكِ شَيْخِنا … يُعْطي وَ يَمْنَعُ مايَشا بِمُرادِهِ
ما غابَ مِنْ قَلْبي شَعاشِعُ خَدِّهِ … لا تُشْمِتوا بِصُدودِهِ وَبِعادِهِ
شَمْسُ ٱلْمَصيفِ اذا نَآى بِغُروبِهِ … ما غابَ حَرُّ ٱلشَّمْسِ مِنْ عُبّادِهِ
تَبْريزُ جَلَّ بِشَمْسِ دينِ سَيِّدي … ما اَكْرَمَ ٱلْمَوْلىٰ بِكَثْرِ رَمادِهِ

﴿۷۰۶﴾

عَجَب دلی! که به عشقِ تو نیست پیوسته … عَجَب‌تر این‌که ! بُتَشْ ، پیشِ اوستْ بِنْشَسته
بِمال چَشمْ دلا ! بِهتَرَک ازین بِنِگَر … مَدُو به هر طَرَف ای دل ! تو نیز آهسته
دو اسبه در طلبِ دُرّ ، به بَحْرْ می‌رانی … نه گوهرِ تو ، به جَیبِ توستْ ، سَر بسته؟
خُنُک کَسی که وِرا دست ، سویِ جَیْب بُوَد … که او لَطیف و سَبُک‌روح گشت و بَرجسته
اگر چه هر طَرَفی بازگشت ، در طَلَبَش … ازآن طَلَب چو به خود وانَگشت ، شُد خَسته
میانِ گُلْبُنِ دل، جانْ بِخَسته از خاری … بِبین دلا تو زِ خاریْ ، هزار گُل‌دَسته
میانِ دل چو بَرآیَد ، غُبار و طَبْل و عَلَم … هزار سَنْجَقِ هستی ، بِبین تو بِشْکَسته
بیا به شهرِ عَدَم دَرنِگَر ، دَر آن مَستان … بِبین زِ خویش و هزارانْ چو خویشْ وارَسته
نهاده هر دو قَدَم شاد ، در سَرایِ بَقا … وَزین بساطِ فَنا، هر دو دستِ خود شُسته
خموش کردم ازین قصه هایِ پُر دعویِ … نجات و اَمنْ چو با خامُشی ست پیوسته

﴿۷۰۷﴾

عشقْ بِین ، با عاشقان آمیخته … روحْ بین، با خاکْدانْ آمیخته
چند بینی این و آن و نیک و بَد؟ … بِنْگَر آخِر ، این و آنْ آمیخته
چند گویی بی‌نشان و با نشان؟ … بی‌نشانْ بین با نشانْ آمیخته
چند گویی این جهان و آن جهان؟ … آن جهانْ بین ، وین جهانْ آمیخته
دلْ چو شاه آمد، زبانْ چون تَرجُمان … شاهْ بین با تَرجُمانْ آمیخته
اَنْدَر آمیزید ، زیرا بَهرِ ماست … این زمینْ با آسمانْ آمیخته
آب و آتش بین و خاک و باد را … دُشمنان چون دوستانْ آمیخته
گُرگ و میش و شیر و آهو ، چار ضِدّ … از نهیبِ قَهرِمانْ آمیخته

آن‌چُنان شاهی نِگَر، کَزْ لُطفِ او   خار و گُل در گُلْسِتانْ آمیخته
آن‌چُنان ابری نِگَر، کَزْ فیضِ او   آبِ چنـــدین ناودانْ آمیخته
اِتّحادْ اَنْدَر اَثَر بین و بِدان   نوبَهار و مِهْـــرگانْ آمیخته
گَرچه کَزْ بازند و ضِدّانَند ، لیک   هَمچو تیرند و کَمانْ آمیخته
قَندخا ، خاموش باش و حیف دان   قَند و پَند ، اَنْدَر دَهانْ آمیخته
شَمسِ تبریزی، هَمی روید زِ دل   کَس نباشد آن‌چُنانْ آمیخته

﴿۷۰۸﴾

عشقِ پیاپی رسید ، قافـــله در قافـــله   طبلِ قَلنـــدر بِزَن ، مرحله در مرحله
غمزهٔ جادویِ عشق ، چونکه درآمد به جان   بندگی آتش بِزَد ، سلسله در سلسله
آتشِ سودایِ عشق ، چونکه برافروختند   هر دو جهان درگرفت ، مَشعله در مَشعله
حور و قصورِ بهشت ، خانهٔ عُشّاق نیست   خواجه اگر عاشقی ، این همه را کُن یَله
مالِ کَسان می‌خوری ، عِرْضِ[1] کَسان می‌بَری   بَطنْ کَلان کرده ای ، همچو زنِ حامله
عیسیِ طیّارِ عشق ، چونکه به پرواز شد   باز نیآمد فـــرود ، در وطنِ مَشغله
ای دل اگر عاشقی ، طالب دیدار باش   طبلِ رَحیلم بزن ، منزله در منزله
خامُش دیگر مشو ، بندهٔ عقلِ معاش   عشقْ گُزین، عشق جو ، رَنجه مشو در چِله

﴿۷۰۹﴾

عشقِ تو از بَسْ کَشِش جان آمده   کُشتگانَت شــــاد و خندان آمده
جانْ شِکَرخای است ، لیکِن از تواَش   شِکَّری دیگـــر ، به دندان آمده
دوش دیدم صورتِ دل را چُنانْک   بازْ خوش ، بر دستِ سُلطان آمده
صید کرده جانِ هر مُشتاق را   پَرِّ پُرخونْ سویِ جانان آمده
جُمله جان‌ها سویِ تو آید ، بُوَد   یک جُویِ زَر ، جانِبِ کان آمده
گفتَمَش: از عاشقانْ ، این خون زِ چیست؟   ای تو از عُشّاق و رِنْدان آمده
گفت: خون باشد زبانِ عاشقی   عشق را خون است بُرهان آمده
بویِ مُشک و بویِ ریحان، لُطفِ ماست   راست گویم ، نورِ یزدان آمده
دُردِ دَردِ شَمسِ تبریزی ، مرا   لحظه لحظه ، گنجِ دَرمان آمده

۱- آبرو

﴿۷۱۰﴾

عشقت دهد تَجلّي ، ای عارفِ یگانه! عشقت دهد تَسلّي ، ای مَردْ بی بهانه!
با عشقْ همنشین شُو ، با یارْ هم قَرین شُو بی حرص و کِبر و کین شو ، خوش باش عاشقانه
زنهار تا توانی ، عُزلت گزین و خوش باش عُزلت خوشی است جانا ، خاصّه درین زمانه
با هرکه می نشینی ، از وی تو را زیان ست با خویشْ دار صحبت ، در خلوتِ مُغانه
روحی که عرشِ اعظم ، جا و مُقام دارد روحی که او مُنَـــزَّه ، آمد ز هر نشانه
بیرون ز خود چه جویی ؟ با غیر او چه پویی؟ بنگر که هست با تو ، در اندرونِ خانه
فارغ شو از دو عالَم ، با دوست باش همدم بنشین به مُلکِ معنی ، شاد و قلندرانه
تبریز را چو دیدی ، با شمسِ دینْ سخن گویْ کز شمسِ دین بیابی ، انوارِ جاودانه

﴿۷۱۱﴾

فَدَيْتُکَ يا سِتّيَ ٱلنّاسِيَة اِلىٰ كَمْ تَشُدّي فَمَ ٱلْخابِيَة
اَلا فَامْلَئي مِنهُ لي كاسَةً تُذُكِّرُني صَفْوَةً ناسِيَة
فَما كاسَةٌ مِنْهُ اِلّا تَجي وَ تَأْتي بِأُخْتٍ لَها آتِيَة

﴿۷۱۲﴾

فریاد زِ چشمِ یار کرده سوگند به خشم و کینه خورده
بَرهَم زده خانه را و ما را حَمّال گرفته ، رَخْت بُرده
بر دلْ قُفلی گِران نهاده او رفته کلید را سِپُرده
ای بی‌تو حَیاتْ تَلْخ گشته ای بی‌تو چراغِ عیشْ مُرده
ای بی‌تو شرابْ ، دُرد گشته ای بی‌تو سَماع‌ها فسُرده
ای سُرخ و سپید ! بی‌تو ماندم من زَرد و شَبَم، سیاه‌چرده
ای عشقِ تو پَرده‌ها دَریده سَرْ بیرون کُنْ دَمی زِ پَرده
بازم ز تو خوشْ، جوان و خرم ای شمس الّدینِ سالْ خورده

﴿۷۱۳﴾

قَرّابه بازِ[۱] دانـــــا ، هُـش‌دار آبگینـــه تا در میان نَیُفتد، سودایِ کِبْر و کینه
چون شیشه بِشْکَنی جان ، بسیار پایِ یـاران مَجْروح و خستـه گردد ، این خود بُوَد کَمینه

---

۱ – قرابه = شیشه شراب (قرابه باز = شرابخوار)

وآن‌گَهْ که مَرهَم آری، سَر را به عُذرْ خاری   بر مـــوزهٔ[1] مَحَبَّت ، اُفْتَد هزار پینه
بِفْزا شراب و خوش شُو ، بیرون زِ پنج و شِش شو   مَگْذار ناخوشی را ، گِردِ سَرایِ سینه
نی زآن شرابِ خاکی، بَلْ کَزْ جهانِ پاکی   از دستِ حَق رسیده ، بی‌واسطهٔ قِنینه[2]
در بَزمگاهِ وَحدت ، یابی هر آنچه خواهی   در رَزْمگاهِ مِحْنَت ، گَهْ آن نَه و گَهْ این نَه
جانی که غَم فُزودی ، از شَمسِ حَقِّ تبریز   نُو نُو طَرَب فَزایَد ، بی‌کُهنه‌هایِ دینه[3]

﴿۷۱۴﴾

کجا شُد عَهد و پیمانی ، که کردی دوشْ ، با بنده؟   که بادا عَهد و بَدعَهدیّ و حُسْنَتْ ، هر سِه پاینده
زِ بَدعَهدی چه غَم دارد ، شَهَنْشاهی که بِرْبایَد؟   جهانی را به یک غَمْزه ، قِرانی را به یک خنده
بِخواه ای دل، چه می‌خواهی؟ عَطا نَقْد است و شَهْ حاضر   که آن مَهْرو نفرماید ، که رُو تا سالِ آینده
به جانِ شَهْ که نشنیدم ، زِ نَقْدش وَعدهٔ فردا   شنیدی نورِ رُخْ نَسیه ، زِ قُرصِ ماهِ تابنده
کجا شُد آن عِنایَت‌ها؟ کجا شُد آن حِکایَت‌ها؟   کجا شُد آن گُشایش‌ها؟ کجا شُد آن گُشاینده؟
همه با ماست ، چه با ما؟ که خود ماییم سَرتاسَر   مَثَل گشته‌ست در عالَم ، که جوینده‌ست یابَنده
چه جایِ ما؟ که ما مُردیم ، زیرِ پایِ عشقِ او   غَلَط گفتم، کجا میرَد ؟ کَسی کاو شُد بِدو زنده
خیالِ شَهْ خرامان شُد، کُلوخ و سنگْ ، با جان شُد   درختِ خُشکْ ، خندان شُد ، ستَرْوَن، گشت زاینده
خیالش چون چُنین باشد ، جَمالَش بین که چون باشد   جَمالَش می‌نمایَـــد در ، خیـــالِ نانماینده
خیالَشْ نورِ خورشیدی ، که اَنْدَر خانه‌ها اُفْتَد   جَمالَشْ قُرصِ خورشیدی ، به چارُم چَرخْ تازَنده
نَمَک را در طَعامْ آن کَس ، شِناسَد در گَهِ خوردن   که تنها خورده است آن را، وَ یا بوده‌ست سایَنده
عجایب غیر و لاغیری، که معشوق است یا عاشق   وصالـــی بوالعجب دارد ، زُدوده با زُداینده

﴿۷۱۵﴾

کِه بوده است تو را، دوش، یار و هم‌خوابه؟   که از خویِ تو، پُر از مُشک گشت، گَرمابه
چو شانه، سنگ زِ عشقِ تو، شاخْ شاخ شُده‌ست   پَرِیتْ[4] خوانده به حَمّام و کرده‌اَت لابه
چو شانه زُلْفِ تو را دید ، شُد هر انگشتش   دلیل و آلتِ تَهْلیل ، هَمچو سَبّابه

---

۱ – کفش ، چکمه

۲ – ظرف و شیشه شراب (قاروره)

۳ – دیروز، روز گذشته

۴ – پریت خوانده به حمام = تو را جن و پری به حمام فراخوانده

زِ نورِ رویِ تو پُر گشت ، خَلْوَتِ حَمّام / که جُمله قُبّه زُجاجی[1] شُده‌ست ، چون تابه
خَمُش که گِلْ مَثَلِ آب ، از تو یافتْ صَفا / که هر کِه نِسْبَتِ تو یافت، گشت نَسّابه[2]

﴿۷۱۶﴾

کِی باشد، من با تو ، باده به گِرو خورده؟ / تو بُرده و من مانده ، من خِرقه گِرو کرده
دَر مِیْ شُده من غَرقه ، چون ساغَر و چون کوزه / با یار دَرافتاده ، بی‌حاجِب و بی‌پَرده
صد نوشِ تو نوشیده، تَشریفِ تو پوشیده / صد جوشْ بِجوشیده ، این عالَمِ اَفْسُرده
از نورِ تو روشَنْ‌دل، چون ماهْ زِ نورِ خور / وَزْ بویِ گُلَت خوش‌ْدل، چون روغَنِ پَروَرده
تا خود چه فُسون گفتی ، با گُل که شُد او خندان؟ / تا خود چه جَفا گفتی ، با خارکِ پَژمُرده؟
یک لحظه بِخَندانی، یک لحظه بِگِریانی / ای نادره صَنْعَت‌ها ، در صُنْعْ درآورده
عاقل ز تو ناز آرَد ، زآن رویْ که زشت آید / ظُلْمَت زِ مَهْ آشفته، خاری زِ گُل آزُرده
بَس غُصّه رَسول آمد ، از مُنْعِم و می‌گوید: / دَه مَرده شِکَر خوردی ، بُگْذار یکی مَرده
پس فکرْ چو بَحْرْ آمد ، حِکْمَت مَثَلِ ماهی / در فکرْ ، سُخَن زنده، در گفتْ ، سُخَن مُرده
نی فکرْ چو دام آمد ، دریا پَسِ این دام است / در دامْ کجا گُنجَد؟ جُز ماهیِ بِشْمُرده
زلفِ تو کمر کرده ، با ماه، سفر کرده / رخ را چو قمر کرده ، هندویکِ رَه بُرده
دلْ را چو بهشتی دان ، گُفتارِ زبانْ ، دوزخ / وین فکر چو اَعْرافی ، جایی گُنَه و خُرده

﴿۷۱۷﴾

کِی بُوَد خاکِ صَنَم ، با خونِ ما آمیخته؟ / خوش بُوَد این جسم‌ها ، با جان‌ها آمیخته
این صَدَف‌هایِ دلِ ما ، با چُنین دَردِ فِراق / با گُهَرهایِ صَفایِ با وَفا آمیخته
روز و شب با هم نِشَسته ، آب و آتش هم‌قَرین / لُطف و قَهری جُفت و دُردی با صَفا آمیخته
وَصل و هِجْرانْ صُلح کرده ، کُفر و ایمان یک شُده / بویِ وَصلِ شاهِ ما ، اَنْدَر صَبا آمیخته
گُرگْ یوسُفْ خُلْق گشته ، گُرگی از وِیْ گُم شُده / بویِ پیراهن رسیده ، با عَما[3] آمیخته
خاکْ ، خاکیِ تَرْک کرده ، تیرگی از وِیْ شُده / آبْ همچون باده با نورِ صَفا آمیخته

---

۱ – قُبّه زُجاجی = قوس و گنبد شیشه‌ای و مقصود گنبدهای کوچک شیشه ای‌ست که بر روی بام حمام ها می‌ساخته‌اند تا نور کافی وارد حمام شود.

۲ – نَسَب شناس

۳ – کوری

شادیا ، روزی که آن معشوقِ جان‌هایِ لِقا — آمده در بَزمْ ، مَست و با شما آمیخته
مَست کرده جُمله را ، زآن غَمْزهٔ مَخْمورِ خویش — تا زِ مَستی ، اَجْنَبی با آشنا آمیخته
تا زِ بسیاری شرابْ ، اِبْلیس چون آدم شُده — لَعْنَتِ اِبْلیس هـــم ، با اِصْطِفا آمیخته
آن دَرِ بَستهٔ اَبَد ، بُگْشاده از مِفْتاحِ لُطف — قُفل‌هایِ بی‌وَفایـــی ، با وَفا آمیخته
سِرِّ سِرِّ شَمسِ دینْ ، مَخْدومِ ما پیدا شُده — تا بِبینی بَنده با وَصفِ خدا آمیخته
ای خداوندْ شَمسِ دین، فریاد ازین حَرفِ رَهی — زآن که هر حرفی ازین با اژدها آمیخته
یک‌دَمی مُهلَت دهَم ، تا پَست‌تَر گیرم سُخَن — زآن که تُند است این سُخَن، با کِبْریا آمیخته
در رَهِ عُشّاقِ حضرت، گو که از هر مِحْنَتَش — صد هزاران لُطف باشد ، با بَلا آمیخته
قطرهٔ زَهر و هزاران تَنگِ تِریاقِ شفا — نَفْخهٔ عیسیِّ دُولت ، با وَبا آمیخته
خواری آنجا با عزیزی ، عَهد بَسته ، یک شُده — پَستی آن‌جا، از طبیعت ، با عَلا آمیخته
جان بُوَد ارزان به نِرخِ خاک ، پیشِ جانِ جان — گرچه اینجا هست جان‌ها ، با غَلا[1] آمیخته
از پِیِ آن جانِ جانْ، جان‌ها چُنان گوهر شُده — مِسِّ جان با جانِ جان ، چون کیمیا آمیخته
آخِرِ دُورِ جهان ، با اوَّلَش یک‌سَر شُده — اِبْتدایِ ابتـــــــدا ، با اِنْتِـــها آمیخته
در سَرایِ بَختْ رُو، یعنی که تبریزِ صَفا — تا بِبینی این سَرا ، با آن سَرا آمیخته

﴿۷۱۸﴾

گُل را نِگَر زِ لُطفْ ، سویِ خار آمده — دلْ ناز و باز کرده ، چو دِلْدار آمده
مَهْ را نِگَر بَرآمَده ، مهمانِ شب شُده — دامَن کَشان ، زِ عالَمِ اَنْوار آمده
خورشید را نِگَر، که شَهَنْشاهِ اَخْتَر است — از بَهرِ عُذرِ گازُرِ غَمْ‌خوار آمده
مَنْگَر به نُقطه خوار ، تو آن را نِگَر که دوست — اَنْدَر طَوافِ نُقطه، چو پَرگار آمده
آن دِلْبَری که دلْ ، زِ همه دِلْبَران رُبود — اَنْدَر وِثاقِ این دلِ بیمار آمده
این عشقْ هَمچو روح ، دَرین خاکْدانْ غریب — مانَنـــدِ مُصْطفاست ، به کُفّار آمده
همچون بهارْ ، سویِ درختانِ خُشکِ ما — آن نوبهارِ حُسن ، به ایثار آمده
پنهان بُوَد بهار، ولی در اَثَرْ نِگَر — زو باغْ زنده گشته و در کار آمده
جان را اگر نبینی، در دِلْبَران نِگَر — با قدِّ سَرو و رویِ چو گُلْنار آمده
گَر عشق را نبینی، در عاشقان نِگَر — مَنصورْ وار ، شادْ سویِ دار آمده

۱– گرانیِ نرخ

در عینِ مرگ، چَشمهٔ آبِ حَیات دید	آن چَشمه‌ای که مایهٔ دیدار آمده
آمد بهارِ عشق ، به بُستانِ جانْ دَرآ	بِنْگَر به شاخ و بَرگِ به اِقْرار آمده
اِقْرار می‌کنند که : حَشْر و قیامَت است	آن مُــــردگانِ باغ ، دِگَر بار آمده
ای دلْ زِ خود چو باخَبَری، رُو خَموش کُن	چون بی‌خَبَر مَباش ، به اخْبار آمده

﴿۷۱۹﴾

ما شاهبازِ قُدسیم ، از لامکان رسیده	بهر شکارِ غیبی ، در قالب آرمیده
طوطیِ قافِ قُربیم ، از دامِ کَوْنْ جَسته	طاووسِ باغِ عَرشیم ، از لامکان پَریده
هرکس به چشمِ صورت ، ما را کجا شناسد؟	ما نورِ کِردِگاریم ، در آب و گِل دمیده
ما سایهٔ خداییم ، از نورِ مصطفاییم	دُرِّ گرانبهاییم ، انـــدرْ صدفْ چکیده
روز اَلَست با حق ، لفظِ بَلیٰ بِگفته	آوازِ نَحْـــنُ اَقْرَب ، بی‌واسطه شنیده
اَسرارِ کُنتُ کَنْزاً ، از لوحِ دلْ بخوانده	وز آیهٔ عبـــادی ، اِنّی قَریبْ دیده
از خوانِ نَحنُ نَرزُق ، قوتِ حیات خورده	وز شربتِ سَقاهُم ، مِن رَبُّهُم چشیده
هرکس که دیده باشد ، داند که ما چه گفتیم	مُنکر بوَد به حالم ، آن را که نیست دیده
مولا جلالِ اویَم ، از خود سخن چه گویم؟	در پیکرم نظر کن ، از قدرتْ آفریده

﴿۷۲۰﴾

مائیم قـــدیم عشقْ باره	باقی دِگَران ، همه نِظاره
نَظّاره‌گیـــان ، مَلول گشتند	مانْد این دَمِ گرمِ شُعله‌خواره
چون چَـــرخ ، حَریفِ آفتابیم	پنهان نَشَویم ، چون سِتاره
انگشت‌نما و شُهره گشتیم	چون اُشتُر ، بر سَرِ مِناره
از ما بِنَمانْد ، جُز خیالی	وآن نیز بِرَفت ، پاره‌پاره
مَردانِ طَریق ، چاره جُستَند	با هستیِ خود ، نبود چاره
در آتشِ عشق ، صَف کَشیدند	چون آهن و مِسّ و سنگِ خاره
مَردانه تمامْ غَرق گشتند	در بحرِ عمیقِ بی‌کِناره
شمس الحق دین، چو آفتاب‌ست	باقی ، همه ذرّه‌ها ، ستاره

﴿۷۲۱﴾

مائیم و دو چَشم و جانِ خیره	بِنْگَر تو به عاشقانِ خیره
تو چون مَهْ و ما به گِردِ رویَت	سَرگشته چو آسْمانِ خیره

عقل است شَبان ، به گِردِ اَحْوال　　　فریاد ازین شَبانِ خیره
در دیده هزار شمعِ رَخشان　　　وین دیده چو شَمْعدانِ خیره
از شرق به غرب ، موجِ نور است　　　سَر می‌کُند از نَهانِ خیره
بیرون زِ جهانِ مُرده ، شاهی‌ست　　　وَزْ عشقْ یکی جهانِ خیره
گویی که : مرا ازو نشان دِهْ　　　خیره چه دَهَد نشانِ خیره؟
از چَشمِ سِیَهْ سپیدِ پُر خون　　　کَزْ چَشم بُوَد زبانِ خیره
در رویِ صَلاحِ دین ، تو بِنْگَر　　　تا دَریابی بُتانِ خیره

﴿۷۲۲﴾

مُبارک باد ! کآمد ماهِ روزه　　　رَهَت خوش باد ! ای هَمراهِ روزه!
شُدم بر بامْ ، تا مَهْ را بِبینَم　　　که بودم من به جان ، دِلْخواهِ روزه
نَظَر کردم ، کُلاه از سَر بِیُفتاد　　　سَرَم را مَست کرد آن شاهِ روزه
مُسلمانان! سَرَم مَست است، ازآن روز　　　زهی اِقْبال و بَخت و جاهِ روزه!
به جُز این ماه ، ماهی هست پنهان　　　نَهان چون تُرکْ ، در خَرگاهِ روزه
بِدآن مَهْ رَه بَرَد، آنکَس که آید　　　دَرین مَهْ ، خوشْ به خِرمَنگاهِ روزه
رُخِ چون اَطْلَسَش ، گَر زَرد گردد　　　بِپوشَد خِلْعَت از دیباهِ روزه
دُعاها اَنْدَرین مَهْ، مُستَجاب است　　　فَلَک‌ها را بِدَرَّد ، آهِ روزه
چو یوسُف ، مُلْکِ مِصرِ عشق گیرد　　　کسی کاو صبر کرد ، در چاهِ روزه
سَحوری[1] کم زَنْ ای نطق و خَمُش کُن　　　زِ روزه خود شوند، آگاهِ روزه
بیا ای شَمسِ دین و فَخْرِ تبریز　　　تویی سَرلشکرِ اِسْپاهِ روزه

﴿۷۲۳﴾

مرا با شمس تبریزی، ملاقاتی است ، شاهانه　　　که در سودایِ عشقِ او ، نه دل دیدم ، نه جانانه
مرا جانی ز نو بخشید ، شاهنشه ، ز لطف خود　　　که جانِ عارضی پیشش ، خیالی بود افسانه
در ین ره همچون فرزین ، کَژْ مَرو پیشِ رُخِ شاهان　　　یکی شَهْ رُخ بزن اینجا ، اگر مردی و فرزانه
اَلا ای زاهدِ خودبین ! ز دستِ ساقیِ باقی　　　بخور جامی و فارغ شو ، ز فکرِ خویش و بیگانه

۱ – سَحور = سحری ، و مقصود از سحوری ، کسی است که با زدن طبل ، برخاستن از خواب را برای سحری خوردن و روزه داشتن اعلام مینماید.

هر آن مشکل که در مسجد ، تو را پنهان نموده‌ستند / بگوشِ جانْ عیانْ بشنو ، همان از پیرِ میخانه
خَمُش کُن سِرّ مردان را ، به نامردان مَکُن عَرضه / به مردِ عارفی رَهرُو ، بگو این رمزِ مردانه
به‌عشقِ شمسِ تبریزی ، چو مجنون شد دل و جانم / چه جایِ من که عقلِ کُلْ، به عشقش گشت دیوانه

﴿۷۲۴﴾

مرا پُرسی که : چونی تو؟ لَطیف و هم تَر و تازه / مِثالِ حُسنِ رویِ تو، بُرون از حَدّ و اندازه
بِجو آنرا که میرانَد ، بدآن دُولت که میخوانَد / سَقَط کرده در آن مِیْدان ، هزاران اسب و جَمّازه[1]
هَمی کوشَم به خاموشی، وَلیکن از شِکَر نوشی / گرفتم خونِ آن ساحِر ، که این غَمْزه‌ست و غَمّازه
دلا! سَر سخت و پا سُستی ، چُنین باشند ، در مَستی / ولی بِشْتاب لَنْگانه ، که می‌بندند دَروازه
در آن صُبحِ نجاتی رُو، در آن بَحْرِ حیاتی رُو / بِزَن سنگی بَر این کوزه، بِزَن نَفتی دَر آن کازه[2]
بِهِل مِیْ را به مِیْخواران، بِهِل تَب را به غَم‌خواران / که این را جُملگی نَقْش است و آن را جُمله آوازه
که کَنْزًا کُنْتُ مَخْفِیًّا ، فَاَحْبَبْتُ بِاَنْ اُعْرَفْ[3] / برای جانِ مُشتاقان، به رَغْمِ نَفْسِ طَنّازه
تَعالَوْاْ یا مَوالینا ، اِلیٰ اَعْلیٰ مَعالینا / فَاِنَّ ٱلْجِسْمَ کَٱلْاَعْمیٰ وَ اِنَّ ٱلْعَقلَ عَکّازه[4]
اِلیٰ نُورٍ هُوَٱللّٰهُ ، تَریٰ فِی ضَوْءِ لُقْیاهُ / کَمالَ ٱلْبَدْرِ نُقصانًا وَ عَیْنَ ٱلشَّمْسِ خَبّازه
خمُش کردم کز آن دریا ، مدد کم شد اگر یابَم / مددْ باری دگر گویَم، لطیف و خوشْ ، تر و تازه

﴿۷۲۵﴾

مَستی دِهْ و هستی دِهْ ، ای غَمْزهٔ خَمّاره / تو دِلْبَر و اُستادی، ما عاشق و این کاره
ما بر سَرِ هر پُشته، گُم کرده سَرِ رشته / بیچارهٔ تو گشته ، تو چارهٔ بیچاره
صد چَشمه بِجوشانی ، در سینهٔ چون مَرمَر / ای آبْ رَوان کرده ، از مَرمَر و از خاره
ای سنگِ سِیَه را تو ، کرده مَدَدِ دیده / وِیْ از پَسِ نومیدی ، بِشْکُفته گُل از ساره
ای نورْ رَوان کرده ، از هیرِ[5] دو چَشمِ ما / وَانْدیشه رَوان کرده ، از خونِ دلِ پاره

---

۱ – شترِ تند رُو
۲ – کازه ، کاژه = خانه و منزل و کمینگاهِ صیاد ، آلاچیق .
۳ – حدیث قدسی است که خداوند فرموده : " من گنجی پنهان بودم، دوست داشتم که شناخته شوم، پس انسان را آفریدم تا شناخته شوم ".
۴ – بیائید ای دوستانِ ما ، بسوی بالاترین جایگاه‌ها ، که جسمْ مانند کور است و عقلْ مانند عصا .
۵ – آتش

﴿۷۲۶﴾

مسلمانانْ ! چرا چندین به کویْ افتادم از خانه؟ ندانم تا چه بودَسْتَم ، که نه خویشم نه بیگانه
نه چون زُهّادْ در زُهدم ، نه چون عُبّادْ در طاعت نه چون فُسّاقْ در فِسْقم ، نه چون رِندانْ به میخانه
نه با کیشم ، نه بی کیشم ، نه با خویشم ، نه بی‌خویشم نه سلطانم ، نه درویشم ، نه فرهنگم ، نه فرزانه
نه باهوشم ، نه بی‌هوشم ، نه گویایم ، نه خاموشم نه هُشیارم ، نه مَدهوشم ، نه باعقلم ، نه دیوانه
نه غمگینم ، نه دلشادم ، نه مَمْلوکم ، نه آزادم زِ دَستِ خود به فریادم ، نه آبادم ، نه ویرانه
مرا چون نیست یک مأوا ، نه در کوه و نه در صحرا مرا چه مَکه ، چه بَطْحا ، چه ترکستان چه فُرغانه[1]
نه شرقی‌ام، نه غربی‌ام، نه عِلْوی‌ام ، نه سُفلی‌ام نه در دوزخ مرا جایی ، نه در فردوسْ کاشانه
نه از خاکم ، نه از بادم ، نه از آبم ، نه از آتش نه صیدم من ، نه صیادم ، نه دامَم نیز ، نه دانه
نه عرشی‌ام ، نه فرشی‌ام ، نه جِنّی‌ام ، نه اِنْسی‌ام ندانم تا چه مُرغم من ، که نه شمعم ، نه پروانه
نه اندر نیستی هستم ، نه هستی هستْ در دستم نه تَن هستم ، نه دل هستم ، نه جان هستم ، نه جانانه
نه با کارم ، نه بیکارم ، نه با یارم ، نه بی یارم مسلمانان ! مسلمانان ! به گفتن چیست افسانه؟

﴿۷۲۷﴾

مَشِنو حیلَتِ خواجه ، هله ای دُزدِ شبانه! به شَلولَم[2] به شَلولَم ، بِجِه از روزَنِ خانه
بِمَشو غرّه پَرَستِش، بِمَدِه ریشْ به دستش وَگَرَت شاه کُند او ، که تویی یارِ یگانه
سویِ صَحرایِ عَدَم رُو! به سویِ باغِ اِرَم رُو مِیِ بی‌دُرد نیابی ، تو دَرین دُورِ زمانه
به شَهِ بَنده‌نَوازی ، تو بِپَرْ باز ، چو بازی به خدا، لُقمهٔ بازان ، نخورَد هیچ سَمانه[3]
بِخورَم گَر نخورم من ، بِنَهَد در دَهَنِ من بِرَوَم، گَر نَرَوَم من ، کُنَدَم گوشْ‌کَشانه
همه میرند وَلیکِن ، همه میرند به پیشَت همه تیر ای مَهِ مَه‌رو ، نَپَرَد سویِ نشانه
زِ چه اَفروخت خیالَش، رُخِ خورشیدصِفَت را؟ زِ کِه آموخت خدایا، عَجَب این فِعْل و بَهانه؟!
چو تو را حُسنْ فُزون شُد، خِرَدَم صیدِ جُنون شُد چو مرا دَردْ فُزون شُد، بِدِه آن دُردِ مُغانه
چو تو جَمعیَّتِ جمعی، تو دَرین جمعْ چو شمعی چو دَرین حَلقه نِگینی، مَجِه ای جانِ زمانه
تو اگر تُرشْ حَدیثی ، زِ حَدیثانِ خوشِ او تو مگو تا که بگوید ، لبِ آن قندْ فَسانه

۱– ولایتی در ترکستان.

۲ – مست و لول

۳ – بلدرچین.

خَمُش ای جان که بگوید،لبِ شمس‌الحق تبریز		همه اسرارِ حقایق ، نه به افسون و بهانه

﴿۷۲۸﴾

مُطربِ جان‌هایِ دلْ بُرده		تا به شب ، تا به شب همین بُرده
جان‌هایی که مَست و مَخْمورَند		بر سَرِ باده، باده‌یی خورده
در خَراباتِ مُفرَدان رَفته		خِرقهٔ آب و گِلْ ، گِرو کرده

﴿۷۲۹﴾

مَقامِ خَلْوَت و یار و سَماع و تو خُفته		که شَرمْ بادَت از آن زُلف‌هایِ آشفته
ازین سِپَس مَنَم و شب‌رُویّ و حَلقهٔ یار		شبِ دراز و بُت و رازهایِ ناگفته
درونْ پَرده دَرَند آن بُتان و سوزانند		که لُطف‌هایِ بُتان ، در شب است بِنْهُفته
به خواب کُن همه را، طاقْ شو ازین جُفتان		به سویِ طاق و رَواقَش ، مَرُو به شبْ جُفته
بِدان که خَلْوَتِ شب ، بر مِثالِ دریایی‌ست		به قَعْرِ بَحْر بُوَد ، دُرّهایِ ناسُفته
ز خوابْ بَرجِه و جفتِ نگار شو ، تا کِیْ		گهی لگد زنی و گه بَر افکنی جُفته؟
رُخِ چو کعبه نِما، شاهْ شَمسِ تبریزی		که باشَدَت عوَضِ حَجّ‌هایِ پَذْرُفته

﴿۷۳۰﴾

مَکُن رازِ مرا ، ای جانْ فسانه		شنیدَه‌ستی ، مَجـــالِسْ بِالْاَمانه؟[1]
شنیدَه‌سْتی ، که اَلدِّینُ اَلنَّصیحَه؟		نَصیحت چیست؟ جَستن از میانه
شنیدَسْتی ، که : اَلْفُرقَهْ عَذابٌ؟		فِراقَش آتش آمــــد ، با زَبانه
چو "لا تَأْسَواْ عَلىٰ ما فاتْ"[2] گفته‌ست		نمی‌اَرْزَد به رنجِ دام ، دانه
چو فرموده‌ست حَق : کَاَلصُّلْحُ خیْرٌ		رَها کُن ماجَرا را، ای یگانه
هَلا بَرجه ، که اِنَّ‌اَللّهَ یَدْعُواْ[3]		غریبی را رَها کُن، رُو به خانه
رَها کُن حِـرص را ، کَاَلْفَقْـرُ فَخْـرِیِ[4]		چرا میِ تَنگ داری ، زین نشانه؟

---

۱ – المجالسة بالامانه = در هم نشینی میباید رعایت امانت کرد.

۲ –اشاره به آیه ۲۳ سوره حدید است که میفرماید: "بر آنچه که از دست داده اید اندوهگین نشوید".

۳ –اشاره به‌آیه‌۲۲۱ سوره‌بقره‌است‌که میفرماید:"خداوندشما را بسوی بهشت‌ورستگاری‌میخوانَد".

۴ –حدیث نبوی"ص" که فرمود: "الفقر فخری و بِهِ اِفتَخِر" یعنی: "فقرْ فخر من است و به آن افتخارمیکنم".

چو رَه بُگشاد ، اَبیتُ عِنْدَ رَبّی   چه باشد گَر کم آید ، خُشکْنانه؟
تَجَلّیْ رَبُّهُ نِی کم زِ کوهی[1]؟   بِخوان بر خود ، مَخوان این را فَسانه
خدا با توست حاضِر ، نَحْنُ اَقْرَبْ[2]   دَرآن زُلفیّ و بی آگَهْ ، چو شانه
ولی زآن زُلفْ ، شانه زنده گردد   بِخوان قُرآنْ ، نُسَوّی تا بَنانه[3]
چو گفته‌ست : اَنْصِتُوا[4] ، ای طوطیِ جان   بِپَر خاموش و رُو تا آشیانه

﴿۷۳۱﴾

من سَرخوش و تو دِلْخوش ، غَمْ بی‌دل و بی‌سَر بِهْ   دل میدهْ و بَر میخور ، از دِلْبَر و دلْ ، بَر بِهْ
عالَم همه چون دریا ، تَنْ چون صَدَفِ جویا   جانْ وَصفِ گُهَر گویا ، زین‌ها همه گوهر بِهْ
صورتْ مَثَلِ چادر ، جان رفته به چادرْ در   بی‌صورت و بی‌پیکر ، وَزْ هرچه مُصَوَّر بِهْ
تو پَردهٔ تَن دیدی ، از سینه بِنَشْنیدی   آن زَخْمه که دل می‌زد ، کآن پَردهٔ دیگر بِهْ
از چهره تو زَر می‌زَن ، با چهرهٔ زَر می‌گو: با زَرْ غَم و بی‌زَرْ غَم، آخِرِ غَمِ با زَر بِهْ
مِیْ مادرِ این عشرت ، جانْ مادرِ این مادر   مِیْ فانی و جانْ باقی ، پس مادرِ مادر بِهْ
عالَم به مَثَل دریا ، آدم دُرِّ اَنْدَرْ تَک   دلْ چون صدفِ تابان، زین‌ها همه گوهر بِهْ
در بَحْرْ تو چون کَشتی، بنشینَم تا گردن   کَاندَر تَکِ آن دریا ، دلْ خفته چو گوهر بِهْ
میگوید آن گوهر ، در صورتِ چون مادر: ای عاشقِ هر چادر، آن حُسنْ ز چادر بِهْ
تَنْ پَردهٔ دل آمد ، دلْ پَردهٔ آن پَرده   مطرب بِزن آن پرده ، آن پردهٔ دیگر بِهْ
جان ها مَثَلِ گَلّه ، گُرگی ست کَمینْ اندر   یک یک همه بِرْبایَد ، هم لاغر و هم فربِهْ
خاموش کُن آن دلبر ، آمد به بَرَم ناگه   رویِ مَهِ رخسارش ، از مِهْرِ مُنَوَّرْ بِهْ

﴿۷۳۲﴾

من مست و تو دیوانه ، ما را کِه بَرَد خانه؟   صد بار تو را گفتم : کم خور دو سه پیمانه؟

---

۱ – اشاره به تجلی نور خداوندی در کوه طور دارد که در آیه ۱۴۳ سوره مبارکه اعراف آمده است .

۲ – اشاره به آیه ۱۶ سوره مبارکه ق دارد که خداوند میفرماید: " نحن اقرب الیه من حبل الورید" یعنی: " ما از رگ گردنِ انسان ، به او نزدیکتریم ".

۳ – اشاره به آیه ۴ سوره مبارکه قیامت دارد که می‌فرماید : " ما قادریم که سرانگشت های او را (انسان را) دوباره بسازیم " ، و این یکی از معجزات شگفت قرآنی ست که به منحصر بفرد بودن سرانگشتان هر انسانی اشاره فرموده ، مشخصهٔ مهمی که در اواخر قرن ۹۱ میلادی کشف گردید.

۴ – خاموش باش

در شهر ، یکی کَس را ، هُشیار نمی‌بینم — هر یک بَتَر از دیگر، شوریده و دیوانه
جانا به خَرابات آ ، تا لَذَّتِ جانْ بینی — جان را چه خوشی باشد، بی‌صُحبَتِ جانانه؟
هر گوشه یکی مَستی، دستی زَده بَر دستی — زآن ساقیِ هر مستی، با ساغَرِ شاهانه
تو وَقْفِ خَراباتی ، دَخْلَت مِیْ و خَرجَت مِیْ — زین وَقْف به هُشیاران ، مَسْپار یکی دانه
ای لولیِ بَربَطْ زن ، تو مَست‌تَری یا من؟ — ای پیشِ چو تو مَستی، اَفْسونِ من افسانه
از خانه بُرون رفتم، مَستیم به پیش آمد — در هر نَظَرش مُضْمَر[1] صد گُلْشَن و کاشانه
چون کَشتیِ بی‌لَنگَر، کَجْ می‌شُد و مَجْ می‌شُد — وَزْ حَسرتِ او مُرده ، صد عاقل و فَرزانه
گفتم: زِ کجایی تو؟ زد خنده و گفتا : من — نیمیم زِ تُرکِستان ، نیمیم زِ فَرغانه
نیمیم زِ آب و گِل، نیمیم زِ جان و دل — نیمیم لبِ دریا، نیمیم ز دُردانه
گفتم که: رفیقی کُن ، با من که مَنَت خویشَم — گفتا که : بِنَشناسَم ، من خویش زِ بیگانه
من بی‌سَر و دَستارم، در خانهٔ خَمّارم — یک سینه سُخَن دارم، زآن شرح دَهَم یا نه؟
در خانهٔ لَنـــگانی ، می‌باید لَنـــگیدن — این پَند بِنَشنیدی ، از خواجهٔ عُلْیانه
سَرمَستِ چُنان خوبی، کِی کم بُوَد از چوبی؟ — بَرخاست فَغان آخِر ، از اُسْتُنِ حَنّانه
شَمسُ ٱلْحَقِ تبریزی، از خَلْق چه پَرهیزی؟ — اکنون که دَرْاَفکَندی ، صد فِتْنهٔ فَتّانه

﴿۷۳۳﴾

منم آن ، ناگهان تو را دیده — گشته سَر تا به پا ، همه دیده
ای چو تو در دو کَوْنْ نابوده — ای چو تو گوشِ روح نشنیده
جانِ من همچو مرغِ دیوانه — در غَمَت از گَزاف پَرّیده
وَر گَزافش ، تو باده‌ای داده — او چو مستی چنین بیاریده
وز پِیِ چشمْ زخم را گَه‌گَه — در غزلهـــا ، ز تو بنالیده
جانِ من سُست کرد ، پا در عشق — مستِ دُولت ، سِبیلْ مالیده
شمسِ دین گفته او و دَرْ اِقبال — سویِ تبریز ، مستْ کالیده[2]

﴿۷۳۴﴾

ناگاه دراُفتادم ، زآن قصر و سَرا پَرده — در قَعْرِ چُنین چاهی، ناخورده و نابُرده

---

۱ – پنهان و نهان

۲ – خَم و خمیده

دنیا نَبُوَد عیدم، من زشتیِ او دیدم | گُلْگونه نَهَد بر رو، آن روسْپیِ زَردِهْ
گُلْگونه چه آرایَد ، آن خارْ بُنِ بَد را؟ | آن خارِ فرو رَفته ، در هر جِگَر و گُرده
با تارَکِ گُل آمد ، مویَندْ فروهِشْته | ابرویِ خود از وَسْمه ، آن کورْ سِیَه کرده
مَنْگَر تو به خَلْخالَش، ساقِ سِیَهَش را بین | خوش آید شبْ بازی، لیک از سِپَسِ پَرده
رُو دست بِشو از ویْ، ای صوفیِ رو شُسته | دل را بِسِتُر[1] از ویْ ، ای مَردِ سَرْ اِسْتُرده
بَدبَخت و گِران‌جانی ، کاو بَخت ازو جویَد | در بَندِ بزرگی شُد، می‌سوزد چون خُرده
فریادرَس ای جانان، ما را زِ گِرانْ‌جانان | ای از عَدَمی ما را ، در چَرخ دَرآوَرْده
خاموشْ سُخَن می‌ران ، زآن خوش‌دَمِ بی‌پایان | تا چند سُخَن سازی ، تو زین دَمِ بِشْمُرده؟
شمس الحقِ تبریزی ، ما را بِمَران از خود | چون از کَرَم و لطفت ، هستیم بِپَرورده

﴿۷۳۵﴾

ناموس مَکُن پیش آ ، ای عاشقِ بیچاره | تا مَردِ نَظَر باشی ، نی مَردُمِ نَظّاره
ای عاشقِ اِلّا هو ، زِاسْتاره بگیر این خو | خورشید چو دَرتابَد ، فانی شود اِسْتاره
آن‌ها که قوی‌دَست‌اند، دستِ تو چرا بَستند؟ | زیرا تو کُنون طِفْلی، وین عالَمْ گَهْواره
چون دُرِّ سُخَن‌ها سُفت، "وَٱلْأَرضَ مِهادا"[2] گفت | آوارِ زمین گشته، وَزْ شهرِ دلْ آواره
ای بَندهٔ شیرِ تَن ! هستی تو اسیرِ تَن | دندانِ خِرَد بِنما، نِعْمَتْ خُور هَمواره
تا طِفْل بُوَد سُلطان، دایه کُنَدش زندان | تا شیر خورَد زیشان ، نَبْوَد شَهِ مِیْخواره
از سنگْ سَبو تَرسَد ، اما چو شود چَشمه | هر لحظه سَبو آید ، تازان به سویِ خاره
گوید که اگر زین پَسْ، او بِشْکَنَدم شادم | جان داد مرا آبَش ، یک‌باره و صدباره
گَر در رَهِ او مُردم، هم زنده بِدو گَردم | خود پاره دَهَم او را ، تا او کُنَدَم پاره

﴿۷۳۶﴾

هر روز پَری‌زادی ، زآن قصر و سَراپَرده | ما را و حَریفان را ، در چَرخْ درآوَرْده
صوفی زِ هوایِ او ، پَشْمینه شِکافیده | عالِم زِ بَلایِ او ، دَستار کَشان کرده
سالوسِ بُتان کردن ، مَسْتورِ بُتان بودن | از دستِ چُنین رِنْدی ، سَغْراقِ رضا خورده
دیِ رفت سویِ گوری، در مُرده زد او شوری | مَعْذورمْ آخِرِ من ، کمتر نِیَم از مُرده

---

۱ – از مصدر سِتُردن = پاک کردن.

۲ – اشاره به آیه ۶ سوره مبارکه نبأ دارد که میفرماید: " و زمین را همچون گهواره ای ساختیم ".

هر روز بُرون آید ، ساغَر به کَف و گوید: وَٱللّهْ که بِنَگْذارم ، در شهرْ یک اَفسُرده
ای مونِس و ای جانم، چَندانْت بِپیچانَم تا شَهْد و شِکَر گَردی، ای سِرکهٔ پَروَرده
خَستَم جِگَرت را من ، بِسْتان جِگَری دیگر همچون جِگَرِ شیران ، ای گُربهٔ پَژمُرده!
هم‌رَنگِ دلِ من شو ، زیرا که نمی‌شاید من سُرخ و سپید ای جان ، تو زَرد و سیَه‌چرده
خامُش کُن و خامُش کُن، دَر رُو به حَریمِ دل کَانْدَر حَرَمِیْنِ دل ، نَبْوَد دلْ آزُرده
شَمسُ ٱلْحَقِ تبریزی! بادا دلِ بَدخواهَت بر گِردِ جهان گَردانْ ، از بهرِ یکی گِرده[1]

﴿۷۳۷﴾

هر روز فقیران را ، هم عیِد و هم آدینه نیِ عیِدْ کُهن گشته ، آدینهٔ دیگینه[2]
عیِدانه بِپوشیده، همچون مَهِ عیِد ، ای جان از نورِ جمالِ خود ، نی خِرقهٔ پَشمینه
مانندهٔ عقل و دین ، بیرون و دَرونْ شیرین نی سیر دَر آکنـــده ، اَنْدَر دلِ لوزینه
دَرپوشْ چُنین خِرقه ، می‌گَرد دَرین حَلقه مانندِ دلِ روشن ، در پیشگَهِ سینه
در جویِ رَوان ای جان، خاشاکْ کجا پایَد؟ در جان و رَوان ای جان، چون خانه کُنَد کینه؟
در دیدهٔ قُدس این دَم ، شاخی‌ست تَر و تازه در دیدهٔ حُسن این دَم، افسانهٔ دیرینه
از بس که جگر خوردن ، بُد عادتِ این شیران پیداست چه ها باشد ، اندر خورِ تو ، رینه[3]
تا مرغ رَوان آمد، در گلشنِ شمس الدّین عرش و فلک و دورانْ، شد پیشِ رَهَش چینه[4]

﴿۷۳۸﴾

هر مویِ من از عشقَت، بیت و غَزَلی گشته هر عضوِ من از ذوقَت ، خُمِّ عَسَلی گشته
خورشیدِ حَمَلْ، رویَت ، دریایِ عَسَلْ، خویَت هر ذَرّه زِ خورشیدت ، صاحِبِ‌عَمَلی گشته
این دلْ زِ هوایِ تو ، دل را به هویٰ داده وین جانْ زِ لِقایِ تو، بُرجِ حَمَلی گشته

﴿۷۳۹﴾

هرکه را مِهرِ تو در جانْ نَبُود ، بی‌جانْ بِهْ وآن که جز عشقِ تواَش کیشْ بُوَد ، قربان بِهْ
دلِ من در سَرِ میدانِ محبت ، چون گویْ وز خَمِ زلفِ چو چوگانِ تو ، سرگردان بِهْ

---

۱ – نان کوچک

۲ – دیروز ، دیروزی

۳ – می و شراب

۴ – دیوار گِلی

من به مرجان نَکُنم ، نسبتِ لعلِ تو ، که نیست / بوسه ای زآن لبِ لَعلت ، ز دو صد مرجان بِهْ
گر به تیغم بزنی ، پیشِ تو سَرْ درفِکَنَم / سَر به خاکم چو رَوَد ، در قَدَمِ سلطان بِهْ
مُفلسِ دَردِ تو ، درمان نپذیرد هرگز / عشقْ داغی‌ست ، که او را نَکُند درمان بِهْ
هرکه در آتشِ عشقِ تو نشد عاشق‌وار / همچو پروانه ، همه بال و پَرَشْ سوزان بِهْ
شمس تبریز که خورشیدِ وجودست و عَدَم / رخِ او از رخِ خورشیدِ ازل ، تابان بِهْ

﴿ ۷۴۰ ﴾

هُشیار شُدم ساقی! دَستارْ به من وادِهْ / یا مَشکِ سَقا پُر کُن ، یا مَشکْ به سَقّا دِهْ
نیمی بِخور ای ساقی، ما را بِدِه آن باقی / وَٱللّٰهْ که غَلَط گفتم ، نِی نِی همه ما را دِهْ
ای فِتْنهٔ مَرد و زن! امشب دَرِ من بِشْکَن / رَختِ من و نَقْدِ من ، بَردار و به یَغما دِهْ
خواهی که همه دریا آبِ حَیَوان گردد؟ / از جامِ شرابِ خود ، یک جُرعه به دریا دِهْ
خواهی که مَهْ و زُهره، چون مُرغ فُرود آیند؟ / زآن مِیْ که به کَف داری ، یک رَطْلْ به بالا دِهْ
خواهی که به یک لحظه، صد طُرفه صَنَم بینی / یک جلوه به عالَم کُن ، مِیْ دار و مُصَفّا دِهْ
شمس الحقِ تبریزی ، از گنجِ علومِ خود / نقدی به منِ درویش ، از بهرِ خدا را دِهْ

﴿ ۷۴۱ ﴾

هَلا ساقی! بیا، ساغَرْ مرا دِهْ / زَرَم بِسْتان ، مِیِ چون زَرْ مرا دِهْ
به حَقِّ آن که در سَر دارم از تو / چو خُم را وا کُنی سَرْ ، سَرْ مرا دِهْ
به دیگر کَس مَدِه ، آنْچَم نمودی / مرا دِهْ آن و آن دیگرْ مرا دِهْ
سَرَش بگْشا ، مگو نامش که آن چیست / اگر زَهرْ است اگر شِکَّرْ ، مرا دِهْ
ازآن مِیْ ، جَعفرِ طَیّارْ خوردەست / شُدَم بی‌دستْ چون جَعفرْ ، مرا دِهْ
بِپیما آن شرابی را که بویَش / بِهْ از مُشک است و از عَنْبَرْ مرا دِهْ
سَقاهُم رَبُّهُم، رَطْلی شِگَرف است / نهان از مؤمن و کافرْ مرا دِهْ
بیا ای شاهِ جان ها ، شمس تبریز / بیار آن جامْ ، از آن کوثرْ مرا دِهْ

﴿ ۷۴۲ ﴾

هله بَحْری شو و دَر وِی ، مَکُن از دور، نظاره / که بُوَد دُرّ، تَکِ دریا ، کفِ دریا به کِناره
چو رُخِ شاه بِدیدی ، بُـرو از خـانه چو بَیـدق[1] / رُخِ خورشید چو دیدی ، هله گُم شو چو سِتاره

---

۱ – مهره پیاده در شطرنج.

چو بِدآن بَنده نوازی ، شُده‌ای پاک و نمازی
همگان را تو صَلا گو، چو مُؤَذِّن زِ مناره
تو دَرین ماه نَظَر کُن، که دِلَت روشن ازو شُد
تو دَرین شاه نِگَه کُن، که رَسیده‌ست سَواره
نه بِتَرسَم، نه بِلَرزم، چو کَشَد خَنجَرِ عِزَّت
به خدا خَنجَرِ او را ، بِدَهَم رِشْوَت و پاره[1]
کِه بُوَد آبْ ؟ کِه دارد به لطافت ، صِفَتِ او؟
کِه دو صد چَشمه بَرآرَد ، زِ دلِ مَرمَر و خاره؟
تو همه روز بِرَقصی ، پِیِ تُتْماج[2] و حَریره[3]
تو چه دانی هَوَسِ دل ، پِیِ این بیت و حَراره؟
چو بِدیدم رخِ خوبش ، ز زَر و سیمْ نَفورَم[4]
که نَفور است نَسیمَش ، زِ کَفِ سیم‌شُماره
تو ازآن بار نداری ، که سَبُک‌سار چو بیدی
تو ازآن کار نداری ، که شُده‌ستی همه کاره
همه حُجّاج بِرَفته ، حَرَم و کعبه بِدیده
تو شُتُر هم نخریده ، که شِکَسته‌ست مهاره
بِنِگَر سویِ حَریفان ، که همه مَست و خَرابند
تو خَمُش باش و چُنان شُو ، هله ای عَربَده باره

﴿۷۴۳﴾

هله صَیّاد! نگویی ، که چه دام است و چه دانه؟
که چو سیمُرغ بِبینَد ، بِجَهَد مَستْ زِ لانه
به جُز از دستِ فُلانی، مَسِتان باده که آن مِیْ
بِرَهانَد دل و جان را ، زِ فُسون و زِ فَسانه
بِخورَد عشقْ جهان را، چو عَصا از کَفِ موسیٰ
به زبانی که بِسوزَد ، همه را هَمچو زَبانه
نه سَماع است ، نه بازی ، که کَمَندی‌ست الهی
مَنِگَر سُست به نَخْوَت ، تو دَرین بیت و تَرانه
نَبْوَد هیچ غَری[5] را ، غَمِ دَلّاله و شاهِد
نَبْوَد هیچ کَلی را ، غَم شانه‌گَر و شانه
به دَهانِ تو چُنین تیغ ، نَهاده‌ست نَهَنْده
مَثَلِ کارْد که تیغی ، بِنَهَد سویِ دَهانه
که خیالاتِ سَفیهان، همه دَربانِ اِلٰه اند
نَگُذارند سگان را ، سویِ دَرگاه و سِتانه
نَگُذارند غَران را ، که دَرآیند به لشگر
که بِخَندد لبِ دشمن ، زِ کَر و فَرّ زنانه
چو ندیده‌ست نشانه، نَبْوَد اِسْپَر و تیرش
چو نخورده‌ست دوگانه ، نَبُوَد مَستِ یگانه
هله شمس الحق دینم ، ز تو منْ مردِ امینم
ز تو دارم دل و دانش ، ز تو دارم سَر و خانه

﴿۷۴۴﴾

هَلْ طَرَبًا لِعاشِقٍ وافَقَهُ زَمانُهُ
اَفْلَحَ في هَوائِهِ اَصْلَحَ فیهِ شانُهُ

---

۱ – رشوه و پولی که برای حکمِ ناحقی داده شود.
۲ –آشِ سماق.
۳ – طعامی که از ترکیب آرد و شیر و روغن تهیه کنند.
۴ – گریزنده.
۵ – غر = زن بدکاره

هَدَّدَهُ فِراقُهُ مِن غَمَراتِ یَوْمِهِ   ثُمَّ اَتاهُ لَیْلَةً مِن قَمَرٍ اَمانُهُ
قالَ لِبَدْرِهِ: لَقَدْ اُحرِقَ فیکَ باطِني   قالَ لَهُ حَبیبُهُ: صِرْتُ اَنا ضَمانُهُ
لا کَقَتُولِ عاشِقٍ یَقْتُلُنا بِشارِقٍ   حانَ وَفاتُنا وَ لا یُمْکِنُنا بَیانُهُ
اَعْظَمُ کُلِ شَهْوَةٍ هانَ لَدیٰ وِصالِهِ   اَطْیَبُ کُلِّ طَیِّبٍ ظَلَّ لَنا مَکانُهُ
قَد کَفَرَ ٱلَّذي اَتیٰ مِنْ مَثَلٍ لِوَجْهِهِ   اَنْ قَمَرٌ یَنوبُهُ اَوْ شَجَرٌ وَبانُهُ
اَکْرَمُ مِنْ نُفُوسِنا طَیْفُ خَیالِ وَجْهِهِ   اَفْضَلُ مِنْ عُیُونِنا کانَ لَنا عِیانُهُ
رُبَّ لِسانِ قائِلٍ یَلْفَظُ نارَ خَدِّهِ   اُحْرِقَ مِنْ شَرارِهِ یَوْمَئِذٍ لِسانُهُ
اَحْرَقَهُ شَرارُهُ ثُمَّ اَتیٰ نَهارُهُ   نَوَّرَهُ بِناطِقٍ اَصْبَحَ تَرْجُمانُهُ

﴿۷۴۵﴾

یا رَجُلًا حَصیدُهُ مَجْبَنَةٌ وَ مَبْخَلَه   لَیْسَ یَلَذُّکَ ٱلْهَویٰ لَیْسَ لِفیکَ حَوْصَلَه
مُعْتَمَدُ ٱلْهَویٰ مَعْيٍ، مُسْتَنَدي وَ سَیِّدي   لا کَرَجاکَ ضایِعٌ یَطْلُبُهُ بِغَرْبَلَه
ای کِلِه بیشْ کرده تو، سیر نگشتی از کِله؟   چون به کِری‌سْت[1] این دُکان ، چاره نباشد از غَله[2]
حَجّ پیاده می‌رَويِ، تا سَرِ حاجیانْ شَوی   جامه چرا دَری اگر ، شُد کَفِ پاتْ آبِله؟
از پِيِ نیمِ آبِله ، شَرمْ نیآیَدَت، که تو   هر قَدَمی دَراَفکَنی ، غُلغُله‌ای به قافله؟
کَشتيِ نَفْسِ آدمی، لَنْگری است و سُست‌رو   زین دریا بِنَگْذَرد ، بی ز کشاکَش و خَله[3]
گَر نَبُدی چُنینْ چرا ، جَهْد و جهاد آمدی   صَوْم و صَلاة و شبْ رُويِ ، حَجّ و مَناسِک و چِله؟
صبرْ سويِ نَران رَوَد ، نوحه سويِ زنان رَوَد   گَردنِ اسبِ شاه را ، تَنگ بُوَد زِ زَنگُله
خوش به میانِ صَف دَرآ، تنگْ مَیآ و دلْ گُشا   هست زِ تَنگْ آمدن ، بانگِ گلويِ بُلبُله
خاصِ اَحَد چه غَم خورَد ، از بَد و نیکِ عامِ خَس!   کوهِ اُحُد چه بَرتَپَد ، از سَرِ سیل و زلزله؟
دلْ مَتَپان به خیر و شَر، جانِبِ غیب دَر نِگَر   کِلْکِلهٔ [4] مَلائکه ، روحْ میانِ کِلْکِله
عِزَّتِ زَر بُوَد اگر ، مِحْنَتِ او شود شَرَر   هیبَت و بیمِ شیر دان ، بَستنِ او به سِلْسِله

---

۱ – کرایه

۲ – کرایه خانه

۳ – نیام شمشیر

۴ – از مصدر کِل زدن = آواهایی که زنان در مراسم شادی ایجاد میکنند.

کم نشود انار اگر ، بَهرِ شرابْ بِفْشُری / بَهرِ فَضیلتی بُوَد ، کوفتگیِّ آمُله[1]
حامله است تَن زِ جان، دَردِ زِه است ، رنجِ تَن / آمدنِ جَنین بُوَد ، دَرد و عذابِ حامِله
تَلْخیِ باده را مَبین ، عِشرَتِ مَستیان نِگَر / مِحْنَتِ حامِله مَبین ، بِنْگَر امیدِ قابِله
هست بَلادُر[2] این سِتَم ، پیشْ بَلا و پَسْ دُری / هست سَرِ مُحاسبه ، جَبر و پِیِ‌آش مُقابله[3]
زَر به کَسی به قَرض دِهْ ، کَش بُوَد آسیا و رَز / با خَلَجی[4] و مُفْلِسی ، هیچ مَکُن مُعامله
نُه فَلَکِ چو آسیا، مِلْکِ کِی است ، غیرِ حَقّ؟ / باغ و چَراگَهِ زمینْ ، پُر زِ شَبان و از گَلِه
قَرض بِدو دِهْ ای پسر! نَفْس و نَفَسْ ، زَر و دِرَم / گنج و گُهَرْ سِتان ازو ، از پِیِ فَرض و نافِله[5]
لب بِگُشاد ناطقی، تا که بیانِ این کُند: / کانِ زَرْ اوست و نَقْدْ او ، فِکْرَتِ خَلْقْ ناقِله[6]

﴿۷۴۶﴾

یا رَشَأً فَدَیْتُهُ مِنْ زَمَنٍ رَأَیْتُهُ / لَسْتَ تَقُولُ اِنَّني اَرْحَمُ مَنْ سَبَیْتُهُ
مُحْرِقُني بِرَدِّهِ كَفّي اِذا دَعَوْتُهُ / مُحْتَجِبٌ بِصَدِّهِ عَنّي اِذا اَتَیْتُهُ
آهِ اَلَیْسَ ناظِري مُخْتَلَفُ لِطَیْفِهِ / آهِ اَلَیْسَ مُهْجَتي مَسْكَنُهُ وَ بَیْتُهُ
قَدْ زَرَعَ اَلْفِراقُ في خَدِّيَ بَذْرَ زَعْفَرٍ / وَشَتْ عَلَی اَلْعُیونِ مِن كَثْرَةِ ما سَقَیْتُهُ
قَوْسُكَ حَیْثُ ما رَمَی اَلسَّهْمَ اَصابَ مُقْلَتي / سَهْمُكَ ظَلَّ مِنْ دَمي یَكْتُبُ قَدْ كَفَیْتُهُ

﴿۷۴۷﴾

یارَبّ چه کَس است آن مَه؟ یارَبّ چه کَس است آن مَهْ؟ / کَزْ چهره بِزَد آتش ، در خیمه و در خَرگَه
اَنْدَر ذَقَنِ یوسُف ، چاهی، چه عَجَب چاهی! / صد یوسُفِ کَنْعانی، اَنْدَر تَکِ آن خوشْ چَه
آخِر چه کُند یوسُف ، کَزْ چاه بِپَرهیزد؟ / کاو دیده رُبوده‌سْتَش ، وآن چاهْ میانِ رَه
آن کَس که رُبود از رُخ، مَر کاه‌رُبایان را / اِنْصاف بِدِه آخِر، با او چه کُند یک کَهْ؟
زِنهار نِگَه دارید ، زآن غَمْزه زبان‌ها را / کاو مَست بُوَد خُفته، از حالِ همه آگَهْ

---

۱ – گیاهی دارویی که برای درد مفاصل و کوفتگی بکار میرود.

۲ – میوه ای با خاصیت دارویی و مشابه هستهٔ خرمای هندی که مغزی شیرین و پوستی سیاه دارد.

۳ –جبر و مقابله = علمی از فنون حساب که بسیاری از مجهولات عددی بوسیله آن دانسته میشود.

۴ – خلج = استخوان‌درد، و خلجی یعنی مریض و دردمند

۵ – فَرض و نافِله = واجب و مستحب

۶ – خرید و فروش

شطرنجْ هَمی بازَد ، با بَنده و این طُرفه
گاندَر دو جهانْ شَه او ، وَزْ بَنده بخواهد شَه

جان بَخشَد و جان بَخشَد، چندان که فَناها را
در خانه و مان اُفتَد ، هم ماتَم و هم آوَه

او جانِ بهاران است، جان‌هاست درختانَش
جان‌ها شود آبِسْتن، هم نسل دَهَد ، هم زِه

هر آینِه کاو بیند ، شَمسُ ٱلْحَقِ تبریزی
هم آینِه بَرْ سوزد ، هم آینِه گوید : خَه[1]

﴿ ۷۴۸ ﴾

یک جام ، زِ صد هزار جانْ بِهْ
بَرخیز و قُماشِ ما ، گِرو نِهْ

ما از خودِ خویش ، توبه کردیم
ما هیچ نمی‌رَویِ ازین دِهْ

یکرنگ کُند شرابْ ، ما را
تا هر دو یکی شود ، کِه و مِهْ

دَرویش زِ خویشتن ، تهی شُد
پُر دِهْ تو شرابِ فَقر ، پُر دِهْ

بَرخیز و به زِه کُن آن کَمان را
ماییم کَمان و باده چون زِهْ

برجایْ بِمانْد ، عقلِ بَد فِعْل
این است سِزایِ پیر و فَربه

ما غَم نخوریمْ ، خود کِه دیده‌ست؟
تو بارکَشیّ و او کُند عِه[2]

بُگْریز زِ غَم، به سویِ شَهْ رُو
وَزْ خانهٔ عاریَة بُرون جِهْ

ای ناطقِ حال ، چند گویی؟
بَربندْ لب و زِ حالْ ، وا رَه

﴿ ۷۴۹ ﴾

یک چند رِنْدَند این طَرَف، در ظِلِّ دلْ پنهان شده
وآن آفتاب از سَقْفِ دل، بر جانِشان تابان شده

هر نَجْمْ ناهیدی شُده، هر ذَرّه خورشیدی شُده
خورشید و اَخْتَر پیشِشان ، چون ذَرّه سَرگَردان شده

آن عقل و دلْ گُم‌کَردگان ، جانْ سویِ کیوان بُردگان
بی‌چَتْر و سَنْجَقْ هر یکی، کِیْخُسرو و سُلطان شده

بسیار مَرکَب کُشته‌ای، گِردِ جهان بَرگشته‌ای
در جانْ سَفَر کُنْ دَرنگَر، قومی سَراسَر جان شده

با این عَطایِ ایزدی، با این جَمال و شاهِدی
فرمان‌پَرَستان را نِگَر، مُسْتَغْرَقِ فرمان شده

چون آینِه آن سینه‌شان، آن سینهٔ بی‌کینه‌شان
دِلْشان چو میدانِ فَلَک، سُلطانْ سویِ میدان شده

از هِی‌هِی و هِی هایِشان، وَزْ لَعْلِ شِکَّرْخایِشان
نُقل و شراب و آن دِگَر، در شهرِ ما ارزان شده

چون دوشْ اگر بی‌خویشَمی، از فِتْنه من تَندیشَمی
باقیِّ این را بودَمی ، بی‌خویشتنْ گویان شده

---

۱ – آفرین

۲ – صوتی که از رنج حکایت کند.

این دَم فرو بَندم دَهَن، زیرا به خویشَم مُرْتَهَن — تا آن زمانی که دِلَم ، باشد ازو سَکْران[1] شده
سُلطانِ سُلطانانِ جان، شَمسِ‌اَلْحَقِ تبریزیان — هر جانْ ازو دریا شُده، هر جسمْ ازو مَرجان شده
ای شمس تبریزی بیا ، در دلْ چه ها داری زِ ما؟ — خورشیدْ رخْ گشته شَها ، زآن رو همه حیران شده

﴿ ۷۵۰ ﴾

یکی ماهی هَمی بینم، بُرون از دید و از دیده — نَه او را، دیده‌ای دیده ، نَه او را گوشْ بِشْنیده
زبان و جان و دل را من ، نمی‌بینم مَگَرْ بی‌خود — ازآن دَم که نَظَر کردم ، دَرآن رُخسارْ دُزدیده
گَر افلاطونْ بِدیدَه‌سْتی ، جَمال و حُسنِ آن مَهْ را — زِ من دیوانه‌تَر گشتی ، زِ من بَدتر بِشوریده
قِدَمْ آئینهٔ حادِث ، حَدَثْ آئینهٔ قِدْمَت — در آن آئینه این هر دو ، چو زُلْفَیْنَش بِپیچیده
یکی ابری وَرایِ حِسّ ، که بارانَش همه جان است — نِثارِ خاکِ جسمِ او ، چه باران‌ها بِباریده
قَمَرْ رویانِ گَردونی ، بِدیده عکسِ رُخسارَش — خجِل گشته ازآن خوبی، پَسِ گَردن بِخاریده
اَبَدْ دستِ اَزَلْ بِگْرفت، بسویِ قصرِ آن مَهْ بُرد — بِدیده هر دو را غَیرت، بدین هر دو بِخندیده
که گِردا گِردِ قصرِ او ، چه شیرانَنْد کَزْ غیرت — به قصدِ خونِ جانْبازان و صِدّیقانْ بِغُرّیده!
به ناگَه جَست از لَفظَم ، که آن مَهْ کیست؟ شَمسُ‌اَلدّین — شَهِ تبریز و خونِ من ، دَرین گفتنْ بِجوشیده

۱ – مست

ی

﴿۷۵۱﴾

آبْ تو دِه گُسَسته را ، در دو جهانْ سَقا تویی
بارْ تو دِه شِکَسته را ، بارگَهِ وَفا تویی

بُرجِ نشاطْ رخْنه شُد، لشگرِ دلْ بِرَهنه شُد
میمَنه[1] را کُلَهْ تویی، میْسَره[2] را قَبا تویی

مِیْزَدهٔ مِیْایم ما ، کوفتهٔ دِیْایم ما
چَشم نهاده‌ایم ما ، در تو که توتیا تویی

رویْ مَتاب از وَفا ، خاکْ مَریزْ بر صَفا
آبِ حَیاتی و حَیا ، پُشتِ دل و بَقا تویی

چَرخْ تو را نِدا کُند، بَهرِ تو جانْ فدا کُند
هر چه زِ تو زیان کُند، آن همه را دَوا تویی

خیز بیار باده‌ای ، مَرکَبِ هر پیاده‌ای
بَهرِ زَکاتِ جانِ خود، ساقیِ جانِ ما تویی

این خَبَر و مُجادلی، نیست نشانِ یک‌دلی
گَردنِ این خَبَر بِزَن، شحْنهٔ کِبْریا تویی

گردنِ عَربَده بِزن، وَسوَسه را زِ بُنْ بِکَن
بادهٔ خاص دَرْفِکن، خاصْبَگِ خدا تویی

وَقتِ لِقایِ یوسُفان، مَست بُدند، کَفْ‌بُران
ما نه کَمیم از زنان، یوسُفِ خوش‌لِقا تویی

از رُخِ دوست باخَبَر، وَزْ کَفِ خویشْ بی‌خَبَر
این خَبَری‌ست مُعْتَبَر ، پیشِ تو کاوسْتا تویی

پُر کُن زآن مِی نَهان، تا بخوریمْ بی‌دَهان
تا که بِدانَد این جهان ، باز که کیمیا تویی

بادهٔ کُهنهٔ خدا ، روزِ اَلَستْ رَهنما
گشته به دستِ اَنْبیا ، وارثِ اَنْبیا ، تویی[3]

﴿۷۵۲﴾

آشنا! آبِ حَیوان ، از کجا آورده‌ای؟
دانم این باری ، که اَلْحَق ، جانْفَزا آورده‌ای

مشرق و مغرب بِدَرَّد ، هَمچو اَبرْ از یک‌دِگَر
چون چُنین خورشید، از نورِ خدا آورده‌ای

خیرگانِ رویِ خود را ، از رَهْ و مَنْزِلِ مَپُرس
چون بر ایشان ، شُعله‌هایِ کِبْریا آورده‌ای

اَحْمقی باشد اگر ، جانی بِمیرد ، بَعد از این
چون چُنین دریایِ جوشان ، از بَقا آورده‌ای

---

۱ – نیک بختی ، سمت راست لشگر

۲ – بدبختی ، سمت چپ لشگر

۳ – این غزل نیز خطاب به حضرت علی "ع" سروده شده چرا که مخاطبش ، سقای دو عالم، ساقیِ جان ، بادهٔ کهنهٔ خدا یا همان نور ازلی ، شَحنه ، خاصْ‌بگ و امیر مخصوص حضرت حق و وارث انبیائی که به دست نبی به این مقام رسیده میباشد،چنانکه جناب مولانا در بسیاری از غزلهایش چنین بیان داشته است.

از قَضا و از قَدَر ، مَر عاشقان را خوف نیست   چون قَدَر را مَست‌گشته ، با قَضا آورده‌ای
می‌نگُنجَد جانِ ما در پوست، از شادیِّ تو   کاین جَمالِ جان‌فَزا ، از بَهرِ ما آورده‌ای
شَمسِ تبریزی ، جَفا کردیّ و دانم این قَدَر   کَزْ میانِ هر جَفایی صد وَفا آورده‌ای

﴿۷۵۳﴾

آخِر ای دِلْبَر ، تو ما را می‌نَجویی اندکی؟   آخِر ای ساقی ، زِ غَم ما را نشویی اندکی؟
آخِر ای مُطْرِبْ ، نگویی قِصّهٔ دِلْدارِ ما؟   گَر نگویی بیش‌تَر ، آخِر بگویی اندکی
گَر بَدی گفتند از من ، من نگفتم بَدْ تو را   این قَدَر گفتم که : یارا ، تَنگ‌خویی اندکی
در جَمال و حُسن و خوبی، در جهانَتْ یار نیست   شِکَّرِسْتانی وَلیکِن ، تُرشْ‌رویی اندکی
این غَزَل را بین ، که خون‌آلود ، از خونِ دل است   بویِ خونِ دل بیابی ، گَر بِبویی اندکی

﴿۷۵۴﴾

آخِر چه شود یارا ! بر من نظر اندازی؟   این کِبر و دَماغت را ، از سَر به در اندازی؟
تیری زده‌ای ناگه ، اندر جگرِ مِسکین   باشد که یکی تیری ، سویِ سِپِر اندازی
زآن نقطهٔ عشقتْ من ، چون عودْ همی‌سوزم   پُر مُشک شود عالَم ، کز لبْ شِکَر اندازی
من خاکْ شَوَم یارا ! در رَهگُذَرَت اُفتم   باشد به کَرَم یارا ! بر ما نظر اندازی
می‌ترسم از آن روزی ، کز حُجره برون آیی   بر کامِ جگرْتَنگان ، خونِ جگر اندازی
از کیش[1] بزن تیری ، من سینه سِپِر کردم   خَلقانِ دو عالَم را ، در شور و شَر اندازی
شمس الحق تبریزی ، از لب چو شِکَر ریزی   یک لحظه به سویِ ما ، بادامِ تَر اندازی

﴿۷۵۵﴾

آخِر گُل و خار را بِدیدی   روزِ و شبِ تار را بِدیدی
بس نَقْش و نِگار ، دَرشِکَستی   تا نَقْش و نِگار را بِدیدی
از عالَمِ خاکْ ، بَرگُذشتی   وآن گَرد و غُبار را بِدیدی
می‌خَند چو گُل ، دَرین گُلِستان   کآنْ جانِ بهــار را بِدیدی
بی‌کار شُدی زِ کارِ عالَم   چون حاصلِ کار را بِدیدی
چون بادهٔ ساقی ، اَندَر آمیز   چون رنجِ خُمار را بِدیدی

---

۱ – تَرکش

﴿۷۵۶﴾

آخِرِ مُراعاتی بِکُن ، مَرْ بی‌دلان را ساعتی / ای ماه‌رو ! تشریف دِه ، مَر آسْمان را ساعتی
ای آن کِه هستَت در سُخن، مَستیِّ میْ‌هایِ کُهن / دِلْداریی تَلْقین بِکُن ، مَر تَرجُمان را ساعتی
تَنْ چون کَمانَمْ، دلْ چو زِهْ ، ای جان! کَمان بر چَرخْ نِهْ / سویِ فَرازِ چَرخ نِه ، آن نَردبان را ساعتی
پیرْ از غَمَت ، هرجا فَتیٰ[1]، زآن پیش کآیَد آفَتی / بِنْما که بینَم دولتی ، بَس جاودان را ساعتی
ای از کَفَت دریا نَمی ، مَحْروم کردی مَحْرَمی / در خواب کُن جانا دَمی ، مَر پاسْبان را ساعتی
عشقَت میِ بی‌چون دَهَد، در میْ همه اَفْیون نَهَد / مَستَت نشانی چون دَهَد ، آن بی‌نشان را ساعتی؟
از رُخْ جهان پُر نور کُن ، چَشمِ فَلَک مَخْمور کُن / از جانِ عالَم دور کُن ، این اَنْدُهان را ساعتی
ای صد دَرَجْ[2] خوش‌تَر زِ جان ! وَصفِ تو نآیَد در زبان / اِلّا که صوفی گوید آن ، پیش آر آن را ساعتی
اَسْتَغْفِرُ ٱللهْ ای‌خِرَد! صوفی بِدو کِیْ رَه بَرَد؟ / هر مُرغ زآن‌سو کِیْ پَرَد؟ دَرکَش زبان را ساعتی
ای کرده مَهْ! دُرّاعهْ[3] شَقّ، از عشقتْ ای خورشیدِ حَق! / از بَهرِ لَعْلَش ای شَفَق! بُگْذار کان را ساعتی
جُز عشقِ او در دلْ مَکُن ، تَدبیرِ بی‌حاصل مَکُن / اَنْدَر مکانْ مَنْزِل مَکُن، لا کُنْ مکان را ساعتی
ای اَمن‌ها در خوفِ تو! ای ساکنی در طوفِ تو / جان داده طَمْعِ سوفِ[4] تو ، اَمن و اَمان را ساعتی
بِنْگَر دَرین ، فریاد کُن، آخِر وَفا هم یاد کُن / بَرتاب شاها، داد کُن ، این سو عِنان را ساعتی
یک دَم بدین سو ، رایْ کُن، جان را تو شِکَّرخایْ کُن / در دیدهٔ ما جایْ کُن، نورِ عِیان را ساعتی
تیرم ، چو قَصدِ جِهْ کُنم، پَرَّم بِدِه تا بِهْ کُنم / ابرو نِما ، تا زِه کُنم ، من آن کَمان را ساعتی
ای زاغِ هِجْرانِ تهی، چون زاغ، از من کِیْ رَهی؟ / کِی گوید آن نورِ شَهی ، خواهم فُلان را ساعتی
ای نَفْسِ شیرِ شیرْ رَگ! چون یافتی زآن عشقْ تَک / انداز تو در پیشِ سگ ، این لوت[5] و خوان را ساعتی
ای از میِ جان بی‌خَبَر! تا چند لافی از هُنَر؟ / اَفْکَن تو در قَعْرِ سَقَر ، آن دامِ نان را ساعتی
کو شهریارِ این زَمَن ، مَخْدومْ شَمسُ ٱلدّینِ من؟ / تبریزْ خِدمَت کُن به تَن ، آن شَهْ‌نشان را ساعتی

﴿۷۵۷﴾

آدمـــی‌یی ، آدمـــی‌یی ، آدمـــی / بَسته‌دَمی ، زآنکه نه‌ای ، آن دَمی

---

۱ – فَتیٰ = جوان
۲ – درجه
۳ – نوعی از جامهٔ مشایخ
۴ – نام یکی از ماهی‌های لذیذ دریای خزر ، وعده و وعید
۵ – برهنه

آدمی‌یی را همه در خود بِسوز / آن دَمی‌یی باش ، اگر مَحْرَمی
کم زده آن ماهِ نو و بَدْر شُد / تا نَزَنی کم[1] ، نَرَهی از کَمی
می‌بِرَمی از بَد و نیکِ کَسان؟ / آن همه در توست ، زِ خود می‌رَمی
حِرصْ خَزان است و قَناعَتْ بهار / نیست جهان را زِ خَزانْ خُرَّمی
مغز بَری ، در غَم ، نَغْزی بِبَر / بر اَسَد و پیلْ زَن اَزْ رُستَمی
هَمچو مَلَک ، جانبِ گَردون بِپَر / هَمچو فَلَکْ خَم دِهْ اگر می‌خَمی

﴿۷۵۸﴾

آفتابا ! سوی مَهْرویان شُدی / چَرخ را چون ذَرّه‌ها ، بَرهَم زدی
آتشی در کُفر و ایمانْ، شُعله زد / چون بِگُسْتَردی تو دینِ بی‌خودی
پَست و بالا، عشقْ پُر شُد هَمچو بَحْر / چَشمه چَشمه ، جوشْ جوشِ سَرمَدی
عالَمی پُر آتشِ عُشّـاق بود / بر سَرِ آتش ، تو آتش آمدی
هر سَحَرگَهْ پیشِ قانون‌هایِ تو / سَجده آرَد ، دینِ پاکِ اَحْمدی
بی‌وجودی ، گَر تو را نُقصانْ نَهَد / بی‌وجودان را چه نیکی یا بَدی؟
خاکِ پایِ شَمسِ تبریزی بِبوس / تا بَرآری سَر ، زِ سَعْد و اَسْعَدی

﴿۷۵۹﴾

آفَنْـــدِ[2] کَلیمی را ، از زَحمَتِ ما چونی؟ / ای جانِ صَفا! چونی؟ وِیْ کانِ وَفا چونی؟
ای فَخْرِ خِرَدمندان! وِیْ بی‌تو جهانْ زندان / وِیْ عاشقِ بی‌دل را ! دَرمان و دَوا چونی؟
مَهْ گوشْ هَمی خارَد، صد سَجده هَمی آرَد / می‌گوید حُسنَت را: کِای خوبْ‌لِقا چونی؟
باری منِ بیچاره، گشتم زِ خود آواره / زآن روز که پُرسیدی، گفتی تو: مرا چونی؟
ماییم و هَوایِ تو، دو چَشمْ سَقایِ تو / ای آبِ حَیاتِ ما ، زین آب و هوا چونی؟
تَلْخ است فِراقِ تو، دوری زِ وِثاقِ تو / ای آن‌که مَبادا کَس ، دور از تو جُدا چونی؟
زد طالَ بَقایِ تو، هر ذَرّه که خورشیدی / ای نَیّرِ اَعْظَمْ تو ! زین طالَ بَقا[3] چونی؟

---

۱ – کم زدن = فروتنی کردن و تواضع نمودن
۲ –دشمن
۳ – عمرت طولانی باد.

ای آیِنهٔ مانده ! در دستِ دُو سِه زَنگی — وِیْ یوسُفِ افتاده ، با اَهلِ عَما[1] چونی؟
ای دُلْدُلِ آن میدان ! چونی تو دَرین زندان — وِیْ بُلبُلِ آن بُستان، با ناشِنَوا چونی؟
ای آدمِ خو کرده ! با جَنَّت و با حورا — اُفتاده دَرین غُربَت، با رنج و عَنا چونی؟
ای آن‌کِه نمی‌گُنجی! در شش جهَتِ عالَم — با این هَمگی زَفتی[2]، در زیرِ قَبا چونی؟
مِصْباح و زُجاجی تو ، پیشِ دو سه نابینا — از عَربَدهٔ کوران، وَزْ زَخْمِ عَصا چونی؟
پیغام و سَلامِ ما ، ای باد ! بگو با دل — با این همه بی‌بَرگی ، داوودْ نوا چونی؟
بَس کردم من امّا ، بَرگو تو تمامش را — کِای تشنهٔ پُرخواره! با جامِ خدا چونی؟

﴿۷۶۰﴾

آمد بهار ای عاشقان ! تا گُل کند جلوه‌گری — آمد اَوانِ بلبلان ، کز جانْ نماید دلبری
صد بلبلِ زیبا نگر ، بر شاخه‌ها نالان شده — پَرها زَنان ، شادی کُنان ، چون واعظانِ عنبری
وارسته از سَرْ ، پایِ وی ، در رحمتِ غُفرانِ حَیّ — کرده غَمان را پنج طِی ، چون ماهِ بدرِ اَنوری
طائر شده بر شاخ‌ها ، مستان شده بر کاخ‌ها — نوشان ز جانْ اقداح‌ها ، چون شاهِ صاحبْ لشگری
گُل نیز خندان آمده ، بر رویِ بلبل خوش شده — رعنا و خوب و نازنین ، از بادها گشته عَری[3]
شاهِ همه تبریزیان ، جانان باشد ، شمس دین — بنمود رخ با عاشقان ، چون آفتابِ خاوری

﴿۷۶۱﴾

آمد زِ نایِ دُولت ، بارِ دِگَر نَوایی — ای جان! بِزَن تو دستی، وِیْ دلْ، بِکوب پایی
تابان شُده‌ست کانی ، خندان شُده جهانی — آراسته‌ست خوانی ، دَر میرَسَد صَلایی
بر بویِ نوبهاری ، بر رویِ سَبزه‌زاری — در عشقِ خوش‌عِذاری ، ما مَست و های هایی
او بَحْر و ما سَحابی[4] ، او گَنج و ما خَرابی — در نورِ آفتـــابی ، ما هَمچو ذَرّه‌هایی
شوریده‌ام ، مُعاقَـــم ، بُگْذار تا بِلاقَم — مَهْ را فـــرو شِکافَم ، با نورِ مُصطَفایی

﴿۷۶۲﴾

آمد مَهِ ما مَستی ، دســـتی فَلَکا ! دستی — من نیست شُدم باری، در هستِ یکی هستی

---

۱ – کوران
۲ – زَفت = درشتْ هیکل و فربه
۳ – عاری
۴ – سَحاب = ابر

از یک قَدَح و از صد ، دلْ مَست نمی‌گردد   گَر باده اثر کردی ، در دلْ ، تَنْ ازو رَستی
بارِ دِگَر آوردی، زآنْ مِیْ ، که سَحَرْ خوردی   پُر میدَهی‌اَم گَر نی ، این شیشه بِنَشْکَسْتی
بر جامِ من از مَستی، سنگی زدی اِشْکَستی   از جُز تو گَر اِشْکَسْتی ، بودی که نَپیوَسْتی
زین باده چَشید آدم ، کَزْ خویشْ بُرون آمد   گَر مُرده ازین خوردی ، از گورْ بُرون جَستی
گَر سیر نه‌یی از سَر ، هین خوار و زَبون مَنْگَر   در ماه که از بالا ، آید به چَهِ پَستی
ای بُرده نمازم را ! از وَقتْ ، چه بی‌باکی؟   گَر رَشک نَبُردی دل، تَنْ عشق پَرَستَسْتی
آن مَست دَرآن مَستی ، گَر آمدی اَنْدَر صَف   هم قبله ، ازو گشتی، هم کعبه، رُخَشْ خَسْتی

۷۶۳

آمده ای که رازِ من ، بر هَمِگان بیان کُنی   وآن شَهِ بی‌نشانه را ، جِلوه دهی نشان کُنی
دوشْ خیالِ مَستِ تو ، آمد و جامْ بر کَفَش   گفتم : مِیْ نمی‌خورَم ، گفت : مَکُن زیان کُنی
گفتم: تَرسَم ، اَرْ خورَم ، شَرمْ بِپَرَّد از سَرَم   دست بَرَم به جَعْدِ تو ، باز زِ من گَران کُنی
دید که ناز می‌کُنم ، گفت : بیا ، عَجَب کَسی   جانْ به تو رویْ آوَرَد، رویْ بِدو گِران کُنی؟!
با هَمگان به لاس و کم ، با چو مَنی پَلاس[1] هم؟   خاصْ بَکِ[2] نَهان مَنَم ، رازْ زِ من نَهان کُنی؟
گنجِ دلِ زمینْ مَنَم ، سَرْ چه نَهی تو بر زمین؟   قبلهٔ آسْمان مَنَم، رو چه به آسْمان کُنی؟
سویِ شَهی نِگَر که او ، نورِ نَظَر دَهَد تو را   وَرْ به سِتیزه سَرْ کَشی ، روزِ اَجَل چُنان کُنی
رنگِ رُخَت که دادْ ؟ رُو ، زَرد شُو از برایِ او   چون زِ پِیِ سیاهه‌ای ، رویْ چو زَعفَران کُنی
هَمچو خُروسْ باشْ نَر ، وَقت‌شناس و پیش رُو   حیف بُوَد خُروس را ، ماده چو ماکیان کُنی
کَژْ بِنِشین و راست گو، راست بُوَد ، سِزا بُوَد   جان و رَوانِ تو مَنَم، سویِ دِگَر رَوان کُنی
گَر به مِثالِ اِقْرِضُواْ، قَرض دَهی قُراضه‌ای   نیمْ قُراضه قَلْب را ، گنج کُنیّ و کان کُنی
وَرْ دو سه روز چَشم را ، بَند کُنی بِه اِتَّقُواْ   چَشمهٔ چَشمِ حِسّ را، بَحْرِ دُرِ عیان کُنی
وَرْ به نشانِ ما رَویْ ، راستْ چو تیرِ ساعتی   قامَتِ تیرِ چَرخ را ، بر زِهِ خود کَمان کُنی
بهتر ازین کَرَم بُوَد؟ جُرم تو را ، گُنَهْ تو را   شَرح کُنم که پیشِ من ، بر چه نَمَط فَغان کُنی
بَسْ که نَگُنجَد آن سخن ، کاو بِنِبِشْتْ در دَهان   گَر همه ذَرّه ذَرّه را ، باز کَشی ، دهان کُنی
مفخرِ شرقْ شمسِ دین ، رویِ نمازِ شرقِ خود   تا که زمین و چرخ را ، چون گُل و گُلسِتان کُنی

---

۱ – پلاسیده
۲ – امیر خاص ، مقربِ خاص

﴿۷۶۴﴾

آن بِهْ که مرا ، تَمکین نکُنی　　تا هَمچو خودم، گَرگین[1] نکُنی

بر رویْ مَنِه، تو دستْ مرا　　تا مَستِ مرا ، غمگین نکُنی

تو رَنگْرَزی، تو نیلْ پَزی　　هانْ کآیِنِه را زَنگین نکُنی

ای خواجه بِهِل ، فِتْراکِ مرا　　تا خِنْگِ[2] مرا ، بی‌زین نکُنی

از دورْ تَرَک ، زانو بِزَنی　　زانویِ مـــــرا ، بالین نکُنی

تو هرچه کُنی، داعیِّ توأم　　هرچند که تو، آمین نکُنی

دل را بِرَوَم، مِلْکِ تو کُنم　　تا تو دلِ خود ، پُرکین نکُنی

رُخساره کُنم ، وَقْفِ قَدَمَت　　تا تو رُخِ خود ، پُرچین نکُنی

خاموش کُنم ، طَبْلَک نَزَنَم　　تا از دل و جان ، تَحْسین نکُنی

﴿۷۶۵﴾

آن چهره و پیشانی ، شُد قبلهٔ حیرانی　　تَشویشِ مُسلمانی ، ای مَهْ! تو کِه را مانی؟

من والِهِ یَزدانم ، در حَلقهٔ مَردانم　　زین بیش نمی‌دانم ، ای مَه تو کِه را مانی؟

ای عیسیِ کِیوانی ! میخوانم و میخوانی　　در بزمْ به مهمانی ، ای مَهْ تو کِه را مانی؟

هم بَحری و هم کانی ، هم جسمی و هم جانی　　هم اینی و هم آنی، ای مَهْ تو کِه را مانی؟

هم عاشق و معشوقی ، هم سابق و مَسبوقی　　هم نقدی و صندوقی، ای مَهْ تو کِه را مانی؟

هم نقدی و هم جنسی ، هم لَعْلی و هم پَشمی　　هم صُلحی و هم جنگی، ای مَهْ تو کِه را مانی؟

هم دَردی و هم درمان ، هم کفری و هم ایمان　　هم پُشتی و هم پالان، ای مَهْ تو کِه را مانی؟

هم طالب و مطلوبی ، هم راحت و هم رَوْحی　　هرچه که کُنی ، خوبی ، ای مَهْ تو کِه را مانی؟

هم پَستی و هم بالا ، هم ساحل و هم دریا　　هم خامُش و هم گویا، ای مَهْ تو کِه را مانی؟

هم نوری و هم ناری ، هم یار و هم اَغیاری　　هم بَرّی و هم بَحری، ای مَهْ تو کِه را مانی؟

امروز توئی سَرْدِه ، مستانه قدح دَردِه　　ما را تو بِکُن مُرده، ای مَهْ تو کِه را مانی؟

مستم کُن و بَستم کن ، بَستم کن و مَستم کن　　خوشْ، دَستْ‌به‌دَستم کن، ای مَهْ تو کِه را مانی؟

نرمَم ز تو ، نرمَم من ، چون شیرْ ، به عَزمَم من　　در بحرِ تو دُرَّم من ، ای مَهْ تو کِه را مانی؟

---

۱ – مبتلا به جَرَب و کچلی

۲ – اسب سفید

چون جز تو ندارم من ، در پیش کِهْ زارم من؟ با نالهٔ زارم من ، ای مَهْ تو کِه را مانی؟
ای گشته ملولْ از من! میباش خَمولْ از من عشق‌ست رسولْ از من، ای مَهْ تو کِه را مانی؟
هم بَنده و آزادم ، ویرانه و آبادم هم بی‌دل و دِلْشادم ، ای مَهْ! تو کِه را مانی؟
هر جسم که بر سَرْ شُد ، جان گشت و قَلَنْدَر شُد هم مؤمن و کافَر شُد ، ای مَهْ تو کِه را مانی؟
شاد آن‌کِه نَهَد پایی ، در لُجّهٔ[1] دریایی با دیدهٔ بینایی ، ای مَهْ تو کِه را مانی؟
باشد زِ توأَم مَفْخَر ، فارغ شُدم از دِلْبَر از طَعْنه و از تَسْخَر ، ای مَهْ تو کِه را مانی؟
من زآن سوی دولابَم، زآن جانِبِ اَسْبابَم تو مَحْوْ کُنْ اَلْقابَم ، ای مَهْ تو کِه را مانی؟
بَرْ عاشقِ دو تا قَد ، آن کَس که هَمی خَندَد زآن خنده چه بَربَندَد؟ ای مَهْ تو کِه را مانی؟
بُگْذرْ ز حجابِ تَن ، بِپْذیرْ سخنْ از من گَردی چو خودشْ روشن، ای مَهْ تو کِه را مانی؟
بَس کُنْ ،خَمُش از گفتن ، وَز دُرِّ سخنْ سُفتَن میگویْ درین رفتن ، ای مَهْ تو کِه را مانی؟
شَمسُ اَلْحَقِ تبریزی، در لَخْلَخه آمیزی ای جان و جهانِ من ! ای مَهْ تو کِه را مانی؟

﴿۷۶۶﴾

آن دل که گُم شُده‌ست ، هم از جانِ خویش جویْ آرامِ جانِ خویش ، زِ جانانِ خویش جویْ
اَنْدَر شِکَر نیابی ، ذوقِ نَباتِ غیب آن ذوق را هم ، از لب و دندانِ خویش جویْ
دو چَشم را تو ، ناظِرِ هر بی‌نَظَر مَکُن در ناظِری گُریز و ازو آنِ خویش جویْ
نَقل است از رَسول ، که : مَردُم مَعادِن اند پس نَقْدِ خویش را ، بُرو از کانِ خویش جویْ
از تَختِ تَنْ بُرون رُو و بر تَختِ جان نِشین از آسْمان گُذَر کُن و کیوانِ خویش جویْ
بَرقی که بر دِلَت زد و دلْ بی‌قَرار شُد آن بَرق را ، در اَشکِ چو بارانِ خویش جویْ
اَنْبانِ بوهُرَیره ، وجودِ تو است و بَسْ هرچه مُرادِ توست ، در اَنْبانِ خویش جویْ
ای بی‌نشانِ مَحْضْ ! نشان از کِه جویَمَت؟ هم تو بِجو مرا و به اِحْسانِ خویش جویْ

﴿۷۶۷﴾

آن دَمْ که دل کُنَد ، سویِ دِلْبَر اشارتی زآن سَر رَسَدْ ، به بی‌سَر و با سَرْ اشارتی
زآن رنگْ اشارتی ، که به روزِ اَلَست بود کآمَد به جانِ مؤمن و کافَر اشارتی
زیرا که قَهْر و لُطف ، کَزآن بَحْرْ دَرْرَسید بر سنگْ اشارتی‌ست و به گوهر اشارتی
بر سنگ اشارتی‌ست ، که: بر حالِ خویشْ باش بر گوهر است ، هر دَمِ دیگر اشارتی

---

۱ – میانِ دریا

بر سنگ کرده نَقْشی و آن نَقْشْ ، بندِ اوست — هر لحظه سویِ نَقْش ، زِ آزَر اشارتی
چون در گُهَر رَسید اشارت ، گُداخت او — اَحْسَنْت ! آفــرین ! چه مُنَوَّر اشارتی!
بعد از گُداز ، کرد گُهَر ، صد هزار جوش — چون میرَســید از تَفِ آذر اشارتی
جوشید و بَحْر گشت و جهانْ در جهانْ گرفت — چون آمَدَش زِ ایزدِ اَکْبَر اشارتی
ما را اشارتی‌ست زِ تبریز و شَمسِ دین — چون تشنه را ، زِ چشمهٔ کوثَر اشارتی

﴿۷۶۸﴾

آن را که به لُطف ، سَرْ بِخاری — از عقل و مُعامله ، بَرآری
از یک نَظَرَت ، قیامَتی خاست — یارَبّ تو دَرآن نَظَر، چه داری؟
از لَعْلِ تو دل ، دُری بِدُزدید — دُزد است، از آنْش میفَشاری
بِفْشار به غَم ، تو دُزدِ خود را — غَم نیست ، چو هم تو غم‌گُساری
بِفْشارْ که رَختِ مؤمنان را — پنهان کرده‌ست ، از غباری
یا مَنْ نَعَشَ ٱلْعَبیدَ فَضْلاً — مِنْ کُلِّ مَواقِعِ ٱلْعِثاری
بِٱلْفَضْلِ اَعادَ ما فَقَدْنا — بَعْدَ ٱلْحَوَلانِ وَٱلتَّواری
فَجَّرْتَ مِنَ ٱلْهَوا عُیُوناً — فی مَرْجِ قُلُوبِنا جَواری
تَخْضَرُّ بِمائِها غُصونٌ — فِی ٱلرُّوحِ، لَذیذَةُ ٱلثِّماری
یا مَنْ غَصَبَ ٱلْقُلُوبَ جَهْراً — ثُمَّ ٱکْرَمَهُنَّ فِیٱلسِّراری
دیِ رفت و پَریرْ رفت و امروز — جانْ مُنْتَظِر است ، تا چه آری
هر روز زِ تو ، وَظیفه دارد — این بازِ هزارْ گون شکاری
بَرگیر کُلاه ، از سَرِ باز — تا پَر بِزَنَد ، دَرین صَحاری
زآن پیش که مِیْ دَهَد مرا دوست — آن لُطف نِمود و بُردباری
که مَست شُدم ، زِ باده ماندم — اَنْدَر بَرِ لُطف و حَق‌گُزاری
آید از باغْ ، لُطف و سَبزی — آید زِ بهارْ هم ، بهاری
ای بادِ بهارِ عشق و سودا — بر خَسته‌دِلان ، چه سازگاری!
اُسْکُتْ وَٱفْتَحْ جَناحَ عِشْقٍ — حانَ ٱلْجَوَلانُ ، فِیٱلْمَطاری
خاموش! که غیرِ حَرف و آواز — بر صد لُغَتِ دِگَر سَواری

﴿۷۶۹﴾

آن زُلفِ مُسَلسَل را ، گَر دامْ کُنی حالی — در عشق ، جهانی را ، بَدنام کُنی حالی

مِیْ جوشْ زِ سَر گیرد ، خُمخانه به رَقص آید گَر از شِکَرِ قَندَت ، در جامْ کُنی حالی
از چَشمِ چو بادامَت، در مَجْلِسِ یکرنگی هر نُقل که پیش آید ، بادام کُنی حالی
حاشا زِ عَطایِ تو! کآن نَسیه بُوَد ، ای جان! گَر تشنه بُوَد صادق ، اِنْعام کُنی حالی
ای ماهِ فَلَک‌پیما ! از مَنْزِلِ ما تا تو صدساله رَه اَرْ باشد ، یک گام کُنی حالی
از لُطفِ تو از عَقرب، صد شیرْ بِجوشیده وآن کُرّهٔ گَردون را ، هم رام کُنی حالی
بر بامِ فَلَکْ صد دَر ، بُگْشایَد و بِنْمایَد گَر حارِسِ بامَت را ، بر بام کُنی حالی
هر خام شود پُخته ، هم خوانده شود نَفته گَر صُبحِ رُخَت جِلْوه ، در شام کُنی حالی

﴿۷۷۰﴾

آن شمعْ چو شُد طَرَب‌فَزایی پَروانه‌دِلان ، به رَقصْ آیی
چون جان بِرَسَد، نه تَن بِجُنبَد؟ جان آمد ، از لَحَد بَرآیی
چون بانگِ سَماع ، در کُهْ افتاد ای کوهِ گِران، کم از صَدایی؟
کاین بادِ بهار ، می‌رسانَد رَقصانیِ شاخ را صَلایی
در ذَرّه کجا قَرار مانَد؟ خورشید به رَقصْ در سَمائی
هم آتش و دودْ ، گشته پیچان از آتشِ رویِ جانْ‌فَزایی
ماهی صَنَما! چو روحْ بی‌جسم شوخی، شِکَری، یکی بَلایی
گَهْ کوتَه و گَهْ دراز گشتیم با سایهٔ صورتِ هُمایی
هم بر لبِ دوست، مَست گشتیم نالان شُده مَست ، هَمچو نائی
بر بادْ سَوار، هَمچو کاهیم اَنْدَر جَوَلانْ ، زِ کَهْرُبایی
چون پَشّه ، زِ خونِ خویش مَستیم وَزْ دیگِ جِگَرْ دِلا ! اَبایی[1]
اَنْدَر خَلْوَت ، به هویْ هویی در جمعیَّت ، به هایْ هایی
در صورت ، بَندهٔ کَمینیم در سِرّ، صِفَتِ یکی خدایی
این دادْ خَدیوْ شَمسِ تبریز بی‌کِبْر ، وَلیکْ کِبْریایی

﴿۷۷۱﴾

آن کِه چون اَبر خوانْد، کَفِ تو را کــرد بی‌دادْ ، بَرْ خِرَدمَندی
او هَمی گِریَد و هَمی بَخشَد تو هَمی بَخشی و هَمی خَندی

۱– آش

هَمچو یوسُف ، گناهِ تو خوبی‌ست
جُرمِ تو دانش است و خُرسَندی

او چو سِرکه‌ست و می‌کُند تُرُشی
دوستْ قَند است و می‌کُند قَندی

چَشمِ مرّیخ دارد آن دشمن
تو چو مَهْ ، دستِ زُهره می‌بَندی

ای دلْ ، اَندَر اصولِ وصلْ ، گُریز
که بَسی در فِراق ، جانْ کَنْدی

قطره‌ای ، باز رُو ســـــویِ دریا
بِنِگَر تا به پیشِ او ، چَندی؟!

﴿۷۷۲﴾

آن لحظه کآفتاب و چراغِ جهانْ شَویْ
اَندَر جهانِ مُرده ، دَرآییّ و جان شَویْ

اَندَر دو چَشمِ کور دَرآیی ، نَظَر دَهی
وَنْدَر دَهانِ گُنگ دَرآیی ، زَبان شَوی

در دیوِ زشتْ ، دَر رَوی و یوسُفَش کُنی
وَنْدَر نَهادِ گُرگ دَرآیی ، شَبان شَوی

هر روز سَر بَرآری ، از چار طاقِ نو
چون رو بِدآن کنند، از آنجا نَهان شَوی

گاهی چو بویِ گُل، مَدَدِ مَغزها شَوی
گاهی اَنیسِ دیده شَوی، گُلْسِتان شَوی

فَرزینِ کَژْ رُویِ و رُخِ راستْ رُو ، شَها
در لَعِبْ[1] کَس نداند ، تا خودْ چه‌سان شَوی

رُو رُو! وَرَق بِگَردان، ای عشقِ بی‌نشان!
بر یک وَرَق قَرار نِمایی ، نِشان شَوی

در عدلِ دوست مَحوْ شُو ، ای دلْ به وَقتِ غَم
هم مَحوِ لُطفِ او شُو، چون شادمان شَوی

آبی که مَحوِ کُل شُد ، او نیز کُل شود
هم تو صِفاتِ پاک شَوی ، گَر چُنان شَوی

آن بانگِ چَنگ را ، چو هوا هر طَرَف بَری
وآن سوزِ قَهْر را ، تو گُوا چون دُخان شَوی

ای عشق! این همه بِشویْ و تو پاک ازین
بی‌صورتی چو خشم ، اگرچه سِنان شَوی

این دَمْ خَموش کرده‌ای و من خَمُش کُنم
آنگَهْ بیان کُنم ، که تو نُطق و بیان شَوی

﴿۷۷۳﴾

آن ماه هَمی تابَد ، بر چَرخ و زمین یا نی؟
خود نیست به جُز آن مَه ، این هست چُنین یا نی؟

در هر رَه و هر بیشه ، در لشگرِ اندیشه
هر چُستی و هر سُستی ، آید زِ کَمین یا نی؟

آن رَسته زِ خویشِ خود ، دیده پَس و پیشِ خود
ایمِن بُوَد و فارغ ، از روزِ پَسین یا نی؟

در هر قَدَمی دامی ، چون شِکَّر و بادامی
زین دامْ اَمان یابَد ، جُز جانِ اَمین یا نی؟

گَر باغِ یَقین خواهی ، پس رَختْ مَنِه بر ظَن
ظَن اَرْچه بُوَد عالی ، باشد چو یَقین یا نی؟

---

۱ – بازی

(۷۷۴)

آن مَهْ چو در دل آید ، او را عَجَب شِناسی   در دل چگونه آید ؟ از راهِ بی‌قیاسی
گَر گویی: می‌شِناسَم ، لافِ بزرگ و دَعوی   وَرْ گویی : من چه دانم؟ کُفر است و ناسِپاسی
بر دانم و ندانم ، گَردان شُده‌ست خَلْقی   گَردان و چَشمْ بَسته ، چون اَسْتَرِ خَرآسی[۱]
می‌گَرد چون خَرآسی، خواهیّ و گَر نخواهی   گَردن مَپیچ زیرا ، در بَند و اِحْتِباسی[۲]
یوسُفْ خرید کوری، با هیجده قَلْب ، آری   از کوریِ خَرَنده ، وَزْ حاسِدی نَخاسی[۳]
تو هم زِ یوسُفانی، در چاهِ تَن فُتاده   اینک رَسَن ! بُرون آ، تا در زمین نَتاسی[۴]
ای نَفْسِ مُطْمَئِنّه، اَنْدَر صِفاتِ حَقْ رُو   اینک قَبایِ اَطْلَس، تا کِی دَرین پَلاسی؟
گَر من غَزَل نخوانم، بِشْکافَد او دَهانَم   گوید: طَرَب بیَفزا، آخِرِ حَریفِ کاسی[۵]
از بانگِ طاسْ[۶] این ماه ، بِگْرفته می‌گُشایَد   ماهَت مَنَم گرفته ، بانگی زنْ اَرْ تو تاسی[۷]
آدم ، زِ سُنبلی خورْد ، کآن عاقِبَت بِریزَد   تو سُنبلِ وِصالی ، ایمِن زِ زَخْمِ داسی

(۷۷۵)

آنچه در سینه نَهان می‌داری   دَر نَیابَند ، چه می‌پِنْداری؟
خُفته پِنْداشته‌ای ، دل‌ها را   که خُدایَت دَهَدا بیداری
هر درخت، آنچه که دارد ، در دل   آن پَدید است ، گُلی یا خاری
ای چو خُفّاشْ، نَهان گشته زِ روز   تا نَدانَند که تو بیماری
به خدا! از هَمگانْ فاش‌تَری   گرچه در پیشگَهِ اسراری
پیشِ خورشید ، هَمان خُفّاشی   گرچه زَانْدیشه ، چو بوتیماری[۸]

---

۱ –خرآس = آسیابی که به قدرت حیوانی بگردد
۲ – زندانی
۳– برده فروش
۴ – خفه نشدن
۵ – کوس ، نقاره بزرگ
۶ – طشتِ کَلان و گُهری
۷ – ملالت و بی قراری
۸ –نام مرغی که او را غم‌خورَک نیز گویند چرا که در کنار آب می‌نشیند و با وجود تشنگی، آب نمی‌خورَد.

چَنگ ، اگرچه که نَنالَد ، دانند کاو چه شکل است ، به وَقتِ زاری
وَرْ بِنالَد زِ غمی ، هم دانند کاو ندارد صِفَتِ هُشیاری

﴿۷۷۶﴾

آنکه بِخورْد دَم به دَم ، سنگِ جَفایِ صَد مَنی غَم نَخورَد از آنکه تو ، رویْ بَر او تُرُش کُنی
مِیْ چو دَرو عَمَل کُند ، رَقص کُند ، بَغَل زَنَد زآنکه نَهاد در بَغَل ، خاصِ عَقیقِ مَعْدنی
مَردِ قمار خـــانه‌اَم ، عالَمِ بی‌کَـــرانه‌اَم چَشمْ بیار در رُخَم ، بِنْگَر پیشِ روشنی
تَنْگَرَد او به رنگِ تو، غَم نَخورَد زِ جنگِ تو خواجه مگر ندیده‌ای ، مُلْک و مَقامِ ایمِنی؟
هیچ عَسَلْ تُرُش شود ؟ سِرکه اگر تُرُش رَوَد از پِیِ آب کِی هِلَد ، روغنْ طَبْعِ روغَنی؟
من که درآن نِظاره‌اَم ، مَست و سَماعْ باره‌اَم لیک سَماعِ هر کَسی ، پاک نباشد از مَنی
هست سَماعِ ما نَظَر، هست سَماعِ او بَطَر[۱] لیک نداند ای پسر ، تُرکْ ، زبانِ اَرْمَنی
در تَکِ گورْ ، مؤمنان ، رَقص‌کُنان و کَف‌زَنان مَست به بَزمِ لامَکان ، خورده شرابِ مؤمنی
پیشِ تو است این دَمْ او، می‌نَبَری زِ یارْ بو می‌نِگَری تو ، سو به سو ، پِلّهٔ چَشم می‌زَنی

﴿۷۷۷﴾

آوَخْ آوَخْ ! چو من وَفاداری در تَمنّایِ چون تو خونْخواری
آوَخْ آوَخ ! طَبیبِ خونْریزی بر سَـــرِ زارِ زارْ بیماری
آن جَفاها که کرده‌ای با من نکُند هیـــچ یار ، با یاری
گفتمَش : قَصْدِ خونِ من داری بی‌خـطا و گُـناه ؟ گفت : آری
عشقْ جُز بی‌گُناه می‌نکُشد نکُشد عشقِ من ، گُنَه‌کاری
هر زمان گُلْشَنی هَمی سوزم تو چه باشی به پیشِ من ؟ خاری
بِشْکَستم هزار چَنگِ طَرَب تو چه باشی به چَنگِ من ؟ تاری
شهرها از سپاهِ من ، ویران تو که باشی ؟ شِکَسته‌دیواری
گفتمَش : از کَمینه‌بازیِ تو جان نَبُرده‌ست هیچْ عَیّاری
ای زِ هَر تارِ مویِ طُرّهٔ تو! سَر نگونْسار ، بَسته طَرّاری
گَر بِبازَم ، وَگَر نه زین شَهْرُخ ماتَم و ماتِ من ، باری
آنکه نَخْرید و آنکه او بِخَرید شُد پَشیمان ، غریبْ‌بازاری

---

۱ – بسیار شاد شدن

وآن که بِخرید ، گوید: آن همه را / کاش من بودَمی خریداری
وآنکه نَخرید ، دست می‌خایَد / نا امید و فُتاده و خواری
فَرْع بِگْرفته ، اصلْ اَفکَنده / جان بِداده ، گرفته مُرداری
پا بُریـــده ، به عشقِ نَعْلینی / سَر بِداده ، به عشقِ دَستاری
با چُنین مُشتری ، کُند صَرفه؟ / از چُنین باده ، مانده هُشیاری؟
خَرْ عَلَف‌زارِ تَن گُزید و بِمانْد / خَرِ مُـــــردار ، در عَلَف‌زاری

﴿۷۷۸﴾

آوَرْد خَبَر ، شِکَرْسِتانی / کَزْ مصر رَسیده کاروانی
صد اُشتُر ، جُمله شِکَّر و قَند / یارَبّ چه لَطیفْ اَرمَغانی!
در نیم‌شبی رَسید شَمعی / در قالبِ مُرده رفت جانی
گفتم که: بگو ، سُخَن گُشاده / گفتا که: رَسید ، آن فُلانی
دل از سَبُکی ، زِ جایْ بَرجَست / بِنْهاد زِ عقل ، نردبانی
بر بام دَوید ، از سَرِ عشق / می‌جُست ازین خَبَر نشانی
ناگاه بِدید از سَرِ بام / بیرون زِ جهانِ ما ، جهانی
دریایِ مُحیط ، در سَبویی / در صورتِ خاک ، آسْمانی
بر بامْ نِشَسته پادشاهی / پوشـــیده لباسِ پاسْبانی
باغیّ و بهشتِ بی‌نِهایَت / در سینهٔ مَــــردِ باغْبانی
می‌گشت به سینه‌ها ، خیالَش / می‌کرد زِ شاهِ دلْ بَیانی
مَگْریز زِ چَشمَم ، ای خیالَش / تا تازه شود دِلَم ، زمانی
شَمسِ تبریز ، لامَکان دید / بَر ساخت زِ لامَکان ، مَکانی

﴿۷۷۹﴾

آوَرْد طَبیبِ جان ، یک طَبْله رَه‌آوردی / گَر پیرِ خَرِف باشی ، تو خوب و جوان گَردی
تَن را بِدَهَد هستی ، جان را بِدَهَد مَستی / از دل بِبَرَد سُستی، وَزْ رُخ بِبَرَد زَردی
آن طَبْلهٔ عیسیٰ بُد، میراثِ طَبیبان شُد / تریاقْ دَرو یابی، گَر زَهرِ اَجَل خوردی
ای طالِبِ آن طَبْله ! رویْ‌آرْ بدین قبله / چون رویْ بِدو آری ، مَه‌رویِ جهانْ گَردی
حَبّی‌ست دَرو پنهان، کآن نآید در دندان / نی تَرّی و نی خُشکی، نی گرمی و نی سردی
زآن حَبِّ کم از حَبّه، آیی بَرِ آن قُبّه / کآن مَسکَنِ عیسیٰ شُد ، وآن حَبّه ، بِدآن خُردی

شُد مُحْرَز و شُد مُحرِز، از دادِ تو هر عاجِز
لاَغر نشود هرگز، آن را که تو پَروَردی
گفتم به طَبیب جان: امروز هزار اَفسان
صِدْق و قَدَمی باید، چون تو قَدَم اَفْشُردی
از جا نَبَرَد چیزی ، آن را که تو جا دادی
غَم نَسْتُرَد آن دل را، کاو را زِ غَمْ اِسْتُردی
خامُش کُن و دَم دَرکَش ، چون تجربه اُفْتادَت
تَرکِ گِروان[1] بَرگو ، تو زآن گِروان فَردی

﴿۷۸۰﴾

آه از آن رخســــارِ برق اندازِ خوشْعیّاره ای!
صاعقه ست از برقِ او ، بر جانِ هر سَحّاره ای
تا ز پیشِ رشتهٔ دُرِّ ، لعلِ چون آتشْ بتافت
موج زد دریایِ گوهَر ، از میان خاره ای
این دل صَد پاره ، مَر دربانِ جان را پاره[2] داد
چون که پیشِ پرده آمد ، بهتَرَک شد پاره ای
هشت مَنْظَر شد بهشت و هر یکی چون دفتری
هفت دوزخْ دَرجْ بینْ ، در رُقعهٔ[3] رخساره ای
تا چه مرغ است این دلم ، چون اُشترانْ زانو زده
با چو اُشترْمرغ ، گِردِ شعله آتش‌خاره‌ای
هم دکان شد این دلم ، با عشقت ای‌کانِ طَرَب
خوش حریفی یافت او هم ، در دُکانْ هم‌کاره ای
ز آفتابِ عشقِ تو ، ذراتِ جانها شد چو ماه
وز سعادت در فَلَک ، هر ساعتی زاِسْتاره ای
نقشِ تو نادیده و یک یکْ ، حکایت می‌کند
چون مسیح از نورِ مریم ، روحِ در گهواره ای
شمس تبریزی ، تناقض چیست در احوالِ دل
هم مُقیمِ عشق باشد ، هم ز عشقْ آواره‌ای؟

﴿۷۸۱﴾

آه از عشقِ جَمالِ حوری‌ای!
کاو گرفت از عاشقانَش دوری‌ای
زندگــیِّ نو به نو ، از کُشتَنَش
صِحَّتْ تازه شُد از رَنْجوری‌ای
گَر گُهَر داری ، بِبین حالِ مرا
در تَکِ دریا ، زِ دریا دوری‌ای
گفتم: ای عَقلَم ، کجایی؟ عقل گفت:
چون شُدم مِیْ ، چون کُنم انگوری‌ای؟
جان بِسوز و سُرمه کُن خاکسترش
تا نَمانَد در دُو عالَمْ کوری‌ای
تا کُند جان‌هایِ بی‌جان ، در سَماع
گِردِ آن شَهْدِ اَزَل، زنبوری‌ای
تا کُند آن شَمسِ تبریزی ، به حَق
جُمله ویرانْ هاتْ را، مَعْموری‌ای

---

۱ – گروئی ها، وثائق

۲ – پول

۳ – تکه کاغذ

﴿۷۸۲﴾

آه چه دیوانه شُدم ! در طَلَبِ سِلْسِله‌ای / در خَمِ گَردون فِکَنم ، هر نَفَسی غُلغُله‌ای
زیرِ قَدَم می‌سِپُرَم ، هر سَحَری بادیه‌ای / خونِ جِگَر می‌سِپُرَم ، در طَلَبِ قافله‌ای
آه از آن کَس که زَنَد ، بر دلِ من داغِ عَجَب / بر کَفِ پایِ دلِ من ، از رَهِ او آبِله‌ای
هم به فَلَک دَرفکَنَد ، زُهره زِ بامَش شَرَری / هم به زمین دَرفکَنَد ، هیبَتِ او زلزله‌ای
هیچ تقاضا نکُنم، وَرْ بِکُنم ، دَفْع دَهَد / صد چو مرا دَفْع کُند، او به یکی هینْ هله‌ای
چونکه ازو دَفْع شَوَم ، گوشِگَکی سَر بِنَهَم / آید عشقِ چِلِه‌گَر، بر سَرِ من با چِلِه‌ای[1]

﴿۷۸۳﴾

آه خُجَسته ساعتی ، که صَنَما به من رَسی! / پاک و لَطیفْ هَمچو جان ، صُبح‌دَمی به تَن رَسی
آن سَرِ زُلفِ سَرکَشَت ، گفته مرا که: شب خوشَت / زین سَفَرِ چو آتشَت، کِی تو بدین وَطَن رَسی؟
کِی بُوَد آفتابِ تو ، در دلِ چون حَمَل رَسَد؟ / تا تو چو آبِ زندگی ، بر گُل و بر سَمَن رَسی
هَمچو حَسَن زِ دستِ غَم ، جُرعهٔ زَهر می‌کِشم / ای تریاقِ احمدی ! کِی تو به بُوالْحَسَن رَسی؟
گَرچه غَمَت به خونِ من ، چابُک و تیز می‌رَوَد / هست اُمیدِ جان که تو ، در غَمِ دلْشِکَن رَسی
جُمله تو باشی آن زمان، دلْ شُده باشد از میان / پاک شود بَدَنْ چو جان ، چون تو بِدین بَدَن رَسی
چَرخْ فروشِکن، تو خوش ، تَنگِ فَلَک، دِگَر مَکَش / بوکْ به بویِ طُرّه‌اَش ، بر سَرِ آن رَسَن رَسی
زنْ زِ زنی بُرون شود ، مَرد میانِ خون شود / چون تو به حُسنِ لَمْ یَزَل ، بر سَرِ مَرد و زن رسی
حُسنِ تو پایْ دَرنَهَد ، یوسُفِ مصرْ سَر نَهَد / مُرده زِ گور بَر جَهَد ، چون به سَرِ کَفَن رَسی
لُطفِ خیالِ شَمسِ دین ، از تبریزْ در کَمین / طالِبِ جان شَوی چو دین ، تا به چه شکل و فَن رَسی

﴿۷۸۴﴾

آه! کآن ســـایهٔ خدا ، گوهردلی ، پُر مایه‌ای / آفتابِ او نِهِشْت ، اَنْدَر دو عالَم سایه‌ای
آفتاب و چَرخ را ، چون ذَرّه‌ها بَرهَم زَنَد / وَزْ جَمالِ خود ، دَهَدْشان ، نُو به نو سَرمایه‌ای
عشق و عاشق را چه خوش، خندان کُنی ، رَقصان کُنی؟ / عشقْ‌سازی، عقلْ‌سوزی، طُرفه‌ای، خودْ رایه‌ای
چَشمِ مُرده ، وام کرده ، جانْ زِ بَهرِ عشقِ او / زآنکه در دیده ، بِدیده ، جان از آن سَر پایه‌ای
قَهْرِ صد دندان ، زِ لُطفَش ، پیرِ بی‌دندان شُده / عقلِ پابَرجا ، زِ عشقَش، یاوه و هَرجایه‌ای
صد هزاران ساله از هست و عَدَم، زآن سوتَری / وَزْ تَواضُع ، مَر عَدَم را ، هست خوشْ همسایه‌ای

---

۱ – زه کمان

کوهِ حِلْمی شَمسِ تبریزی، دو عالَمْ تَختِ تو
بر نَهان و آشـــــکارش می‌نِگَـــر، از نایه‌ای[1]

﴿۷۸۵﴾

أتاکَ ٱلصَّومُ فی حُلَلِ ٱلسُّعودِ
قَدُمْ وَٱسْلَمْ عَلیٰ رَغْمِ ٱلْحَسودی
وَصُمْ وَٱفْطِرْ وَعَیِّدْ فی نَعیمٍ
لَکَ ٱلْعُمْرُ ٱلْمُؤَبَّدُ بِٱلْخُلودی
فَلا زالَتْ تُزَفُّ لَکَ ٱلتَّهانی
مُهَنّاةً مِنَ ٱلْمَلِکِ ٱلْوَدودی
فَشُکْراً ثُمَّ شُکْراً ثُمَّ شُکْراً
لِاَوْرادِ ٱلْعَطا خَیْرَ ٱلورودی
وَسَقْیاً ثُمَّ سَقْیاً ثُمَّ سَقْیاً
لِجُودٍ بَعْدَ جُوْدٍ بَعْدَ جُودی
وَ کَأْساً قَدْ سَقَیْناهُ دِهاقاً
یُریٰ رَقْراقُها تَحْتَ ٱلْجُلودی
یَنابیعُ جَرَتْ شَرْقاً وَ غَرْباً
کَاَنْهارِ ٱلْجِنـــانِ بِلا رُکودی
وَ نیرانُ ٱلشَّبابِ مُوقَداتٌ
بِسَعْدٍ لا یَخافُ مِنَ ٱلْخُمودی
بِراحِ ٱلرُّوحِ روحی قَرِّ عَیْناً
وَ یا نَفْسی دَعاکَ ٱلْجَدُّ عودی
وَ اَرْضُ ٱللّٰهِ واسِعَةٌ فَسیحوا
الیٰ رَبٍّ رَؤُفٍ بِٱلْوُفودی
یُنادی رَبُّنا: عُودُوا اِلَیْنا
اَجیبُونا وَ اَوْفوا بِٱلْعُقودی
اَزُهْداً فی مُلاقاتی وَ عِنْدی
وُجُودٌ فی وُجُودٍ فی وُجُودی
وَلَمْ یَخْسَر طَلُوبٌ فی فَنائی
وَلَمْ یُمْکِنْ خِلافٌ فی وُعودی
خَمُش کردم که هر ناگفته‌ای را
بِدیدَم من ، که دیدیّ و شُنودی

﴿۷۸۶﴾

اَتی ٱلنَّیْروزُ مَسْرورَ ٱلْجَنانی
یُحاکی لُطْفُهُ لُطْفَ ٱلْجِنانی
بهار از پَردهٔ غَم جَست بیرون
به کَف بَر، جام‌هایِ شادمانی
سِقُوا مِنْ نَهْرِهِ رَوْضَ ٱلْاَمالی
خُذُوا مِنْ خَمْرِهِ کَاسَ ٱلْاَمانی
هوا شُد مُعْتَدل، هنگامِ آن است
که مِیِ سُوری خوریّ و کامْ رانی
فَلِلْاَشْجارِ اَصْنافُ ٱلْمَعالی
وَ لِلْاَنْوارِ اَنواعُ ٱلْمَعانی
دَرین دفتر بَسی رَمز است موزون
چه باشد گَر تو زین رَمزی بِدانی؟
لَئِنْ ضَیَّعْتَ عُمْراً قَبْلَ هٰذا
تَدارَک ما مَضیٰ فی ذَا ٱلزَّمانی
مَران از گوش ، صوتِ اَرغَنونی
مَدِه از دست ، جامِ اَرغَوانی

---

۱ – نایه = نی ، لوله

لِتَغْدُوا رُوحَکَ فی کُلِّ یَوْمٍ
بِاَصْواتِ اَلْمَثالِثِ وَاَلْمَثانی
ازین خوش‌تر بهاری، دیر یابی
فُرو مَگْذار این را ، تا توانی

﴿۷۸۷﴾

اَخِلّائی اَخِلّائی ، صِفُونی عِنْدَ مَوْلایی
وَ قولوا اِنَّ اَدْوایی ، قَدِ اَسْتَوْلَتْ لِاِفْنایی
اَخِلّایی اَخِلّایی مرا جانی‌ست سودایی
چو توفان بر سَرَم بارَد، غَم و سودا زِ بالایی
وَ قولوا: اَیُّهَا اَلْمَوْلیٰ اَلا یا نَضْرَةَ اَلدُّنیا
فَجُدْ لی نَظْرَةً اَحیا، اِذا ما شِئْتَ اِبْقایی
اَخِلّایی اَخِلّایی بِشویید از دلِ من دست
گُزین اندیشه دادم دلْ به دستِ موجِ دریایی
یَقولُ اَلْعِشْقُ لی: یا هُو فَصیحاً فاتِحاً فاهُ
فَما لَمْ تَأْتِ لُقْیاهُ مَتیٰ تَفْرَحْ بِلُقْیایی؟
اَخِلّایی اَخِلّایی خَبَر آن کارفَرما را
که: سخت از کار رفتم من، مرا کاری بِفَرمایی
فَجُدْ بِاَلرُّوحِ یا ساقی وَ رَوِّ مِنْهُ اَشْواقی
وَلا تُبْقِ لَنا باقی، سِویٰ تَصْویرِ مَوْلایی
اَخِلّایی اَخِلّایی اَمانَت دستِ من گیرید
که مَستَم، رَهْ نمی‌دانم بِدان معشوقِ زیبایی
فَجُدْ بِاَلرّاحِ لی سُکْراً، وَلا تُبْقِ لَنا فِکْراً
فَها اِنْ لَمْ تَکُنْ صِرْفاً، فَمازِجْها بِبَلْوایی
اَخِلّایی اَخِلّایی به کویِ او سپاریدَم
بَرآن خاکم بِخُسبانید، کآن سُرمه‌ست و بینایی
اَلا یا ساقِیَ اَلْواهِبْ، اَدِرْ مِنْ خَمْرَةِ اَلرّاهِبْ
فَلا نَدْری مَنِ اَلذّاهِبْ، وَلا نَدْری مَنِ اَلْجایی
اَخِلّایی اَخِلّایی خَبَر جان را که: می‌دانم
که تو بر راهِ اندیشه، حَریفان را هَمی پایی
مَغانِی اَلرُّوحِ غَنّوا لی، وَ بِاَلْاَوْتارِ طَنّوا لی
وَ بِاَلْاَلحانِ حَنُّوا لی غَناکُمْ صَفْوُ مَغْنایی
اَخِلّایی اَخِلّایی که هر روزی یکی شوری
به کویِ لولیان اُفتد، ازآن لولیِّ سُرنایی
وَ تَبْریزاً صِفُوا لیها، وَ شَمْسَ اَلدّینِ تالیها
فَهُو مَوْلیٰ مَوالیها، وَ مَوْلا کُلِّ عَلْیایی
اَخِلّایی اَخِلّایی ، زبانِ پارســـــی می‌گو
که نَبْوَد شرطْ در حَلْقه، شِکَر خوردن به تنهایی

﴿۷۸۸﴾

اُخْرُجْ عَنِ اَلْمَکانِ، یا صارِمَ اَلزَّمانِ
وَاسْبَحْ سَباحَ حُوتٍ فی قُلْزُمِ اَلْمَعانی
لا تَبْغِ اِتِّصالاً فَاَلْوَصْلُ نَعْتُ جِسْمٍ
اِنّی اَریٰ دُنُوّاً اَنّی مِنَ اَلتَّدانی
اَلْعَبْدُ لَیْسَ یَرْضیٰ فی رِقِّهِ شَریکاً
فَاَلرَّبُّ کَیْفَ یَرْضیٰ فی مُلْکِهِ بِثانی
هَلْ عاشِقٌ تَصَدّیٰ مَعْشُوقَتَیْنِ جَمْعاً
اِعْشَقْ فَاِنَّ فَیهِ تَخْلیصَ کُلِّ عانی
اَلْعِشْقُ نُورُ روحی صُبْحُ اَلْهَویٰ صَبُوحی
اُمنیَّةٌ وَفیهِ مَجْمُوعَةُ اَلْاَمانی
مَا اَلْعِشْقُ یا مُعَنّا یَتْرُکُ اَنا وَ اِنّا
تَفْنیٰ عَنِ اَلْمَدارِک فی خالِقِ اَلْحِسانی
هٰذا اَلصُّدودُ خانی وَاَلنّارُ فی جَنانی
یَزْدادُ کُلَّ یَوْمٍ عِشْقی بِلا تَوانی

قَلْبی عَلَیْکَ یَحْرِصْ یارَبِّ لا تُخَلِّصْ / یارَبِّ زِدْ وُقوداً سُبْحانَ مَنْ یَرانی
سُبْحانَ مَنْ یَرانی سُبْحانَ مَنْ رَعانی / سُبْحانَ مَنْ دَعانی مِنْ غَیْرِ اِمْتِحانی
أُسْکُتْ فَلَوْنُ خَدّی اَوْ دَمْعَتی تُؤَدّی / عِشْقاً بِهِ تَعالیٰ عَنْ صَفْوَةِ اَلْمَعانی

﴿۷۸۹﴾

اَدِرْ کَأْسی وَ دَعْنی عَنْ فُنُونی / جُنِنْتُ فَلا تُحَدِّثْ مِنْ جُنُونی
نه چون ماندەست ما را ، نی چگونه / نَدانَم تو دِلاراما ، که چونی
رَأَیْتُ اَلنّاسَ لِلدُّنْیا زَبُوناً / وَ ذُقْتُ اَلْعِشْقَ فَاَلدُّنْیا زَبُونی
مَترس از خَصْم و تو فارغ هَمی باش / که عاشق هست آن بَحْرِ فُزونی
فَما لِلْخَلْقِ یا صاحی ظُهُوری / وَ ما لِلْخَلْقِ یا صاحی کُمُونی
اگر عشقم دَرون، آرام گیرد / کجا بینَنْدم این خَلْقِ بُرونی
وَ مادامَ اَلْهَویٰ یُغْلی فُؤادی / فَلا تَطْمَعْ قَراری اَوْ سُکُونی
اَیا نَفْسِ مَلامَتگَر ، خَمُش کُن / که هم تو در ضَلالَت رَهْنِمونی
ضَلالُ اَلْعِشْقِ یا صاحی حَلالی / خَرابُ اَلْعِشْقِ یا صاحی حُصُونی
زهی کَشتیِّ شاهانه ، که عشق است / که رانَنْدش دَرین دریایِ خونی
فَتَبْریزٌ وَ شَمْسُ اَلدّینِ قَصْدی / أُنادیهِمْ خُذُونی ، اَوْ صَلونی

﴿۷۹۰﴾

از آتشِ ناپیدا ، دارم دلِ بِریانی / فریاد: مُسلمانان! از دستِ مُسلمانی
شَهْد و شِکَرَش گویم، کانِ گُهَرش گویم / شمعِ سَحَرَش گویم ، یا نادرەسُلطانی؟
زین فِتْنه و غوغایی، آتش زده هر جایی / وَزْ آتش و دودِ ما، بَرساخته ایوانی
با این همه سُلطانی، آن خَصمِ مُسلمانی / بُگشاد میانِ من ، بِرْبود حُرُمدانی[1]
بُگْشود حُرُمدانَم، بِرْبود دل و جانَم / آن کَس که به پیشِ او، جانی به یکی نانی
من دوشْ زِ بویِ او، رفتم سَرِ کویِ او / ناگاه پدید آمد ، باغیّ و گُلِسْتانی
آنجا دل و دِلْداری، هم عالِمِ اسراری / هم واقِف و بیداری، هم شُهره و پنهانی
در خِدمَتِ خاکِ او، عیشیّ و تماشایی / در آتشِ عشقِ او، سرچَشمهٔ حَیوانی
من باز خَمُش کردم ، تا لطفِ شَهَم گوید / بَرگویْ که آوردم ، در جسمِ تو نُو جانی

۱ – کیسه چرمی زر

﴿۷۹۱﴾

از بامْدادان ، ساغَری پُر کرد ، خوش‌ْخَمّاره‌ای   چون فَرقَدی، عَرعَرْقَدی، شِکَّرلَبی، مَه‌ْپاره‌ای
آن نرگسِ سَرمَستِ او، وآن طُرّهٔ چون شَستِ او   وآن ساغَری در دستِ او، هر چارهٔ بیچاره‌ای
چَنگ از شِمال و از یَمین، اَنْدَر بَرِ حورانِ عین   در گُلْشَنی پُر یاسَمین، بر چَشمهٔ فَوّاره‌ای
ای ساقیِ شیرین‌صَلا، جانِ عَلیّ و بُوالْعَلا   بر کَف بِنِه ساغَر هَلا، بَرْ رَغْمِ هر غَمْ باره‌ای
چون آفتابِ آسمان، می‌گَرد و جوهر می‌فشان   بر تشنگان و خاکیان، در عالَمِ غَدّاره‌ای
ای ساحِر و ای ذوفُنون، ای مایهٔ پَنْجَهْ جُنون   هنگامِ کار آمد کُنون، ما هر یکی آن‌کاره‌ای
چون ساغَری پَرداختم، جامهٔ حَیا انداختم   عشقی عَجَب می‌باختم ، با غَرّه‌ای[1] غَرّاره ای[2]
اَفْلاکیان بر آسْمان، زآن بویِ باده سَرگِران   ماهِ مرا سَجده‌کُنان، سَرمَستْ هر فَرّاره ای
اَنْهارِ باده ، سو به سو، در هر چَمَنْ پنجاه جو   بر سنگْ زن، بِشْکَن سَبو، بَرْ رَغْمِ هر خشم‌ْآره ای
رَحْمَت به پَستی می‌رَسَد ، اِکْسیرِ هستی می‌رَسَد   سُلطانِ مَستی می‌رَسَد، با لشکرِ جَرّاره ای
خیمهٔ مَعیشَت بَرکَنی، آتش به خیمه دَر زَنی   گَر از سَرِ بامی کُنی ، در سابِقانْ نَظّاره ای
مَستی چو کَشتیّ و عَمَد، هر لحظه کَژْمَژْ می‌شود   بر موجها بر می‌زَنَد در قُلْزُمی زَخّاره ای[3]
می‌گویم ای صاحِب‌عَمَل ! وِیْ رَسته جانَت از عِلَل!   چون رَستی از حَبْسِ اَجَل ، بی‌رُوزَن و دَر ساره ای؟
زین عالَمِ تَلْخ و تُرُش ، زین چَرخِ پیرِ طِفْل‌کُش   هم قِصّه گو و هم خَمُش، هم بَنده هم آمّاره ای
گفتا مرا شاهِ جهان، دَرْداد یک ساغَرْ نَهان   خود را بِدیدم ناگهان، در شهرِ جان ، سَیّاره ای
پنهان بُوَد ، بر مَرد و زن، در رَفتن و در آمدن   راهِ جهانِ مُمْتَحَن ، از غیـــرتِ سَتّاره‌ای
چون مَعْبَرم ، خیره‌نِگَر، نی رَخْنه پیدا و نه دَر   چون چَشمه ای بَرکرده سَر ، بی‌معدنی از خاره‌ای
ای چاشْنیّ شِکَّران ، دَردِهْ هَمان رَطْلِ گِران   شیرم بِدِه چون مادران ، بیرون کَش از گَهْواره‌ای
ای ساز و نازِ ناکَسان! حیرت‌فَزایِ نرگسان   ای خاک را روزی رَسان! مَقصودِ هر آواره‌ای
زآن بادهٔ همچون عَسَس، ایمِن کُنِ هر دُزد و خَس   سَجده‌کُنانند این نَفَسْ ، هر فکرِ دلْ‌اَفْشاره‌ای
ای جام ! راحِ روحْ[4] جو، آسایشِ مَجْروح جو   ای ساقیِ خورشیدرو! خونْ‌ریزِ هر اِسْتاره‌ای

۱ – روسپی
۲ –نوجوان
۳ – لبریز
۴ – لحنی است از موسیقی قدیم ایران و از سی لحن باربد.

ای روزیِ دل‌ها رَسان، جانِ کَسان و ناکَسان / تُرکاری و یاغی بِسان ، هَموار و ناهَمواره‌ای
چون نَفْخِ صوری در صُوَر ، شورندهٔ حَشْر و حَشَر / زنجیرِ تو چون طوقِ زَر، تَشریفِ هر جَبّاره‌ای
بُردی زِ جانْ مَعقول را، وین عَقلِ چون مَعْزول را / کردی دِماغ گول را ، از عِلمْ تو ، عَیّاره‌ای
تا گَردنِ شَک می‌زَنَد، بر میر و بر بَگ می‌زَنَد / بر عقلْ خُنْبَک می‌زَنَد، یا بر فَنِ مَکّاره‌ای
بَس کُن ، دَرآ در اَنْجُمَن، در اِنْخِلاقِ[1] مَرد و زن / می‌ساز و صورت می‌شِکَن، در خَلْوَتِ فَخّاره‌ای[2]
چون گُلْ سُخَن‌گوی و خَمُشْ ، هرگز نباشد رو تُرُش / در صَدْر دل ، مانندِ هُش ، بر اوجْ چون طَیّاره‌ای

﴿۷۹۲﴾

از بَهرِ مُرغِ خانه ، چون خانه‌ای بسازی / اُشتُر دَر او نگُنجَد ، با آن همه درازی
آن مُرغِ خانه ، عقل است ، وآن خانه، این تَنِ تو / اُشتُرِ جَمالِ عشق است ، با قَدّ و سَرفَرازی
رَطْلِ گِرانِ شَهْ را ، این مُرغْ بَرنَتابَد / بویی گَزو بیابی ، صد مَغز را بِبازی
از ما مَجویْ جانا ! اسرارِ این حقیقت / زیرا که غَرقِ غَرقَم ، از نُکتهٔ مَجازی
من هیکلی بِدیدم ، اسرارِ عشق ، در وِیْ / کردم حَمایِل آن را ، از رویِ لاغ و بازی
تا شُد گِران‌تَرَکْ شُد ، آن هیکلِ خدایی / تا بَرنتابَد آن را ، پُشتِ هِزار تازی
شُد پَرده‌ام دَریده ، تا پَرده‌ها بِسوزم / از آتشی که خیزد ، در پَردهٔ حِجازی[3]
چون عشقِ او بِغُرَّد ، وین پَرده‌ها بِدَرَّد / با شَمسِ حَقِّ تبریز ، در وَقتِ عشق‌بازی

﴿۷۹۳﴾

از بِگَه ای‌یار! زآن عُقارِ[4] سَمایی / دِهْ به کَفِ ما ، که نورِ دیدهٔ مایی
زآنکه وظیفه[5] است هر سَحَرْ ، زِ کَفِ تو / دُور بِگَـــــردان ، که آفتابْ‌لِقایی
هم به مَنَش دِهْ مَها، مَدِه به دِگَر کَس / عَهدْ وَفا کُن ، که شهریارِ وَفایی
در تُتُقِ گَردها ، لَطیفْ هِلالی / وَزْ جهَتِ دَردها، لَطیفْ‌دَوایی
دور بِگَردان، که دورِ عشقِ تو آمد / خَلْق کجایَند و تو غریبْ کجایی؟

---

۱ – آفرینش

۲ – فخار = سفالگر ، کوزه گر

۳ – پرده حجاز ، یکی از ملحقات دستگاه شور در موسیقی ایرانی .

۴ – شراب، (عقار سمایی = شراب آسمانی)

۵ – جیره

بر عَدَدِ ذَرّه ، جانْ فدایْ تو کردی — چَرخِ فَلَک، گر بُدی، مَهِ تو بَهایی
با همه شاهی، چو تشنگانِ خُماریم — ساقیِ ما شو، بِکُن به لُطفْ سَقایی
بَهرِ تو آدم گرفت ، دَبّه و زَنْبیل — بَهرِ تو حَوّا نِمود نیــــز حَوایی
آدم و حَوّا نبود ، بَهرِ قُدومَت — خالِق می‌کرد ، گونه گونه خدایی
در قَدَحِ تو ، چهار جویِ بهشت است — نَزْ شش و پنج است ، این سُرورْ فَزایی
جُملهٔ اَجْزایِ ما ، شِکُفته کُن این دَم — تا به فَلَک بَررَوَد ، غَریوِ گُوایی
غَبْغَبِ غُنچه ، دَرین چَمَن بِنَخندَد — تا تو به خنده، دَهانِ او نَگُشایی
طَلْعَتِ خورشیدِ تو ، اگر نَنِمایَد — یُمْن نیآید زِ سایه‌هایِ هُمایی
خانهٔ بی‌جامْ نیست ، خوب و مُنَوَّر — راهِ رَهاوی[1] بِزَن، کَزوست رَهایی
مَشک که اَرْزَد ، هزار بَحْر، فرو ریز — کوهِ وَقاریّ و بَحْرِ جود و سَخایی
هر شب آید زِ غیب ، چون گله‌بانی — جانْ رَهَد از تَن، چو اُشتُرانِ چَرایی
در عَدَمِسْتان کَشَد ، نَهانْ شُتُران را — خوش بِچَرانَد زِ سَبزه‌هایِ عَطایی
بَند کُنَد چَشم‌شان ، که راه نَبینَند — راهِ الهی‌ست ، نیست راهِ هوایی
چون بِنَهَد رُخْ ، پیاده در قَدَمِ شاه — جَست دو اَسْبه ، زِ نیستیّ و گدایی
کَژْ نَرَوَد زآن سِپَس ، به راهْ ، چو فَرزین — خواب بِبینَد چو پیلْ ، هندِ رَجایی
مات شو و لَعْبِ گفت‌وگویْ رَها کُن — کآن شَهِ شطرنج‌راست راهِ‌نمایی

﴿۷۹۴﴾

از دارِ مُلْکِ لَمْ یَزَل ، ای شاه! سُلطان آمدی — بر قَلْبِ شاهان بَر زَدی، سَنْجَق زِ شاهانْ بِسْتَدی
ماه آمدی از لامکان، ای اصلِ کارِسْتانِ جان! — صد آفتاب و چَرخ را ، چون ذَرّه‌ها بَرهَم زدی
یک مَشْعَله افروختی، تا روز و شب را سوختی — عُذری به جُرم آموختی، نیکی خَجِل شُد از بَدی
از رَشکْ پنهان ، ای پَری! در جانْ دَرآ ، تا دلْ بَری — ای زُهره و صد مُشتری! ای سِرِّ لُطفِ ایزدی
بِخْرامْ بِخْرام ، ای صَنَم! زیرا تویی کَانْدَر حَرَم — هم حَسرتِ هر عابدی ، هم قبلهٔ هر مَعْبَدی
نَقشی‌ست بی‌مِثْلْ آن رُخَش، پُر نورِ پاکِ خالِقَش — زُلفی‌ست مُشکینْ طُرّه‌اَش، یا طَیْلَسانِ[2] احمدی

---

۱ –رَهاوی = نام مقامی در موسیقی سنتی ایرانی‌ست که در دستگاه نوا و گاه در پایان آواز افشاری اجرا شده و بسیار با سوز و گداز میباشد.

۲ – رَدا

چون شَمسِ تبریزی رَوَد، چون سایه، جانْ در پِی دَوَد در دیده، خاکَش توتیا، یا کُحْلِ نورِ سَرمدی

﴿۷۹۵﴾

از دِلْبَرِ نَهانی، گَر بویِ جانْ بیابی در صد جهان نگُنجی، گَر یک نشان بیابی
چون مُهرِ جان پَذیری ، بی‌لشکری امیری هم مُلْکِ غیب گیری، هم غیب‌دان بیابی
گَنجی که تو شنیدی ، سودایِ آن گُزیدی گَر در زمین ندیدی ، در آسْمان بیابی
در عشق اگر اَمینی، ای بَسْ بُتانِ چینی هم رایگان بِبینی ، هم رایگان بیابی
در آیِنهٔ مُبارک ، آن صافِ صافْ ، بی‌شک نَقْشِ بهشت یکْ یک، هم در جهان بیابی
چون تیرِ عشقْ خَستَت، معشوق کرد مَستَت گَر جان بِشُد زِ دَستَت، صد همچُنان بیابی
قُفلِ طِلِسمِ مُشکل ، سَهْلَت شود به حاصِل گَر از وَساوِسِ دل ، یک‌دَم اَمان بیابی
دَرهَم شِکَن بُتان را، از بَهرِ شاهِ جان را تا نَقْش‌بَندِ آنرا ، اَنْـــدَر عیان بیابی
تبریز در مُحَقَّق ، از شَمسِ مِلَّت و حَق در رَمزهایِ مُطْلَق ، صد تَرجُمان بیابی

﴿۷۹۶﴾

از قِصّـــــهٔ حالِ ما نَپُرسی وَزْ کُشتنِ عاشـــقان ، نَتَرسی
ای گوهرِ عشق ! از چه بَحْری؟ وِیْ آتشِ عشق ! از چه جنسی؟
آنجا که تویی ، کِه راه یابَد؟ زآن جانبِ چَرخ و عَرش و کُرسی
ای دل ! تو دلی ، نه دیگِ آهن از آتشِ عشق ، چند تَفْسی؟[۱]
جان و دل و نَفْس ، هر سه سوزید تا کِی گویــــم : ظَلَمْتُ نَفْسی؟

﴿۷۹۷﴾

از مرگ چه اَندیشی، چون جانِ بَقا داری؟ در گورْ کجا گُنجی، چون نورِ خدا داری؟
خوش باش، کَزآن گوهر ، عالَم همه شُدْ چون زَر مانندهٔ آن دِلْبَر ، بِنْما که کجا داری؟
در عشقْ نِشَسته تَن ، در عِشرَتِ تا گَردن تو رویْ تُرُش با من ، ای خواجه چرا داری؟
در عالَمِ بی‌رَنگی، مَستی بُوَد و شَنگی شیخا ! تو چو دِلْتَنگی، زین غصه چه‌ها داری؟
چندین بِمَخور این غَم، تا چند نَهی ماتم؟ همرَنگ مشو آخِر ، گَر رنگِ وفا داری
از تابِشِ تو جانا ، دل گشت چُنین دانا بِسْمِ ٱللّٰهْ ، مولانا ! گر بخششِ ما داری
شَمسُ ٱلْحَقِ تبریزی، چون صافِ شِکَر ریزی با تیره نیآمیزی، چون بَحْرِ صَفا داری

۱ – گرم شدن

﴿٧٩٨﴾

از مَهِ منْ مَست ، دو صد مُشتری — غَمْزهٔ او سِحْرِ دو صد سامری
هر نَفَسی ، شُعله زَنَد دینْ ازو — سوزْ نَهَد ، در جِگَرِ کافری
آتشِ دلْ ، بَر شُده تا آسْمان — وَزْ تَفِ او ، گشته اُفُقْ، اَحْمَری
دوشْ جَمالِ تو ، هَمی شُد شِتاب — در کَفِ او ، مَشْعَلهٔ آذَری
گفتم : هین ، قَصْدِ کِه داری؟ بگو — شیرِ خدا[1] ، حَمله کجا می‌بَری؟
ای تو سُلَیمان ، به سپاه و لِوا — خاتَمِ تو ، اَفْسرِ دیو و پَری
جان و رَوانْ ، سخت رَوان می‌رَوی — سویِ منِ کُشته ، دَمی تَنْگَری
نَعْرهٔ مَستانِ می‌آتْ ، نَشْنَوی — هیچ‌کسی را ، به کَسی نَشْمُری
تیز هَمی کرد ، خیالش نَظَر — مَحو شُدم ، در تَفِ آن ناظِری
نیست شُدم نیست ، از آن شورْ نیست — رفت زِ من ، مِهْتَری و کِهْتَری
مَفْخَرِ تبریزْ شَهَمْ ، شَمسِ دین — شَرح دَهَد حالِ من اَزْ مُنْکِری

﴿٧٩٩﴾

از هرچه تُو رنجیدی ، با دلْ تو بگو حالی: — کای دل ! تو نمی‌گفتی ، کَزْ خویش شُدم خالی؟
این رنج چو دَرْ وا شُد ، دَعویِّ تو رسوا شُد — زشتیِّ تو پیدا شُد ، بُگْذار تو تَکّالی[2]
در صورتِ رنجِ خود، نَظّاره بِکُن ، ای بَد — کِیْ باشد با این خود ، آن مَرتَبهٔ عالی؟
بِنْگَر که چه زشتی تو، بَسْ دیوْسِرِشتی تو — این است که کِشتی تو ، پس ، از کِه هَمی نالی؟
گَر رنج بِشُد مُشکل ، نومید مَشو ای دل — کَزْ غیب شود حاصل ، اَنْدَر عوَض، اَبْدالی
از ذوقْ چو عوری تو ، هر لحظه بِه شوری تو! — کِای کعبه چه دوری تو ، از حیزَک خَلْخالی!
در بادیه مَردان را ، کاری‌ست نَه سَردان را — کاین بادیه فَردان را ، بِزْدود زِ اَرْذالی
در خِدمَتِ مَخْدومی، شَمسُ اَلْحَقِ تبریزی — بِشْتاب که از فَضْلَش ، در مَنْزِلِ اِجْلالی

---

۱ – از این مصرع معلوم میگردد که این غزل نیز خطاب به حضرت علی "ع"، شیر خداوند و ساقی مستانِ الهی میباشد، وجود مقدسی که همچون حضرت سلیمان "ع" ، دیو و پری، تحت تسلطِ نگین انگشتریِ قدرتِ ولایت مطلقه اش قرار داشته و دارند.

۲ –رسوا

﴿۸۰۰﴾

از هوایِ شَمسِ دین ، بِنْگَر تو این دیوانگی! — با همه خویشان گرفته ، شیوهٔ بیگانگی
وَحْشِ صَحرا گشته و رُسوایِ بازاری شُده — از هوایِ خانهٔ او ، صد هزارانْ خانگی
صاعقه هجْرَش زده ، برسوخته، یکبارگی — عقل و شَرم و فَهْم و تَقویٰ ، دانش و فَرزانگی
من زِ شمعِ عشقِ او ، نان‌پاره‌ای می‌خواستم — گفت : بِنْویســـید توقیعَش ، پِـــیِ پَروانگی
ای گُشاده قَلْعه‌هایِ جان ، به چَشمِ آتشین — ای هزاران صَفْ دَریده ، عشقَت از مَردانگی
ای خداوندْ شَمسِ دین ! صد گنج، خاک است پیشِ تو — تا چه باشد ، عاشقِ بیچارهٔ یک‌دانگی؟
صد غَریو و بانگ ، اَنْدَر سَقْفِ گَردون اَفکَنَم — من نیِ اَم در عشقِ پابَرجایِ تو ، یک‌بانِگی[1]
عقل را گفتم میانِ جان و جانانْ ، فَرق کُن — شانهٔ عَقلَم زِ فَرقَش ، یاوه کرده شانِگی[2]

﴿۸۰۱﴾

ازین تَنگین قَفَسْ جانا ! پَریدی — وَزین زندانِ طَرّاران ، رَهیدی
زِ رویِ آینه ، گِلْ دور کردی — در آیینه بِدیدی ، آنچه دیدی
خَبَرها می‌شنیدی ، زیر و بالا — بَرآن بالا بِبین ، آنچه شنیدی
چو آب و گِل ، به آب و گِل سِپُردی — قُماشِ روح ، بر گَردون کَشیدی
زِ گَردش‌هایِ جسمانی ، بِجَستی — به گَردش‌هایِ روحانی رَسیدی
بِجَستی زِاشْکَمِ مادر ، که دنیاست — سویِ بابایِ عقلانی دَویدی
بِخور هردَم مِیِ شیرین‌تَر از جان — به هر تَلْخی که بَهرِ ما چَشیدی
گُزین کُن ، هرچه می‌خواهیّ و بِسْتان — چو ما را بر همه عالَم گُزیدی
ازین دیگِ جهان رفتی چو حَلْوا — به خوانِ آن جهان ، زیرا پَزیدی
اگرچه بَیضه خالی شُد زِ مُرْغَت — بُرونِ بیضـــهٔ عالَم پَریدی
دَرین عالَم نگُنجی ، زین سِپَس تو — همان سو پَر ، که هر دَم در مَزیدی
خَمُش کُنْ رُو ، که قُفلِ تو گُشادند — اَجَل بِنْمود قُفلَت را کلیدی

﴿۸۰۲﴾

ازین درختْ بِدآن شاخ و بَر ، نمی‌بینی — سه شاخ داری ، کور و کَریّ و گَرگینی[3]

---

۱ – بانگ و فریاد کردن
۲ – شاندن ، مصدر جعلی شانه‌کردن است .
۳ – گرگین = کچل

میانِ آبْ دَری و زِ آبْ می‌پُرسی؟ میانِ گنجِ زَری ، مِسِ قَلْب می‌چینی؟
خدات گوید: تَدبیرِ چَشمِ روشن کُن تو چَشم را بِگُذاری و می‌کُنی بینی
اگرچه تیره‌شبی، رو به صُبحِ صادقْ آر مَگو که صُبحَم ، صُبحی ، ولی دروغینی
رَسید نَعْرهٔ عِشرَت ، زِ ناصرِ مَنْصور غَدَوْتُ اَشْرَبُها وَٱلْخَمارُ یَسْقینی
مُجَرَّدانْ همه شب ، نُقل و باده می‌نوشَند دَرین خوشی ، که در اَفواهْ ، سابِقُ‌ٱلدّینی
مِثالِ دُنْب زِ پَس مانده‌ای ، زِ سَرمَستان تو مَستِ بِسْترِ گرمی ، حَریفِ بالینی
چو غافلی زِ ثَواب و مَقامِ مِسکینان مُراقِبِ ذَهَبی[1] ، دُشمنِ مَساکینی
گِل است قوتِ تو ، هَم‌چون زَنانِ آبِسْتَن تو را ازآن چه، که در روضه و بَساتینی؟[2]
دِیْ و بهار ، همه‌سال ، مارْ خاک خورَد اگر انار زَنَد خنده ، تین[3] کُند تینی
اگرچه نَقْشِ لَطیفی، نه سَر به سَر نَقْشی؟ وَگَرچه زادهٔ طینی[4]، نَه سَر به سَرْ تینی؟
هَلا خَموش ! که دیوان ، دَفِ تو تَر کردند گَانیسِ دفتری و طالِبِ دَواوینی[5]

﴿۸۰۳﴾

اَسَفاً لِقَلْبی یَوْماً هَجَرَ ٱلْحَبیبُ داری وَ تَحَرَّقَتْ ضُلوعی وَ جَوانِحی بِناری
وَ سَعادَةٌ لِیَوْمٍ نَظَرَ ٱلسُّعودُ فینا نَزَلَ ٱلسُّهَیْلُ سَهْلاً وَ اَقامَ فی جِواری
فَدَخَلْتُ لُجَّ بَحْرٍ بَطِراً بِما اَتانی فَغَرِقْتُ فیهِ لٰکِنْ نَظَرَ ٱلْحَبیبُ جاری
فُتِحَتْ عُیُونُ قَلْبی فَرَأَیْتُ اَلْفَ بَحْرٍ وَ مَراکِباً عَلَیْها بِهَوَیَ ٱلْهَوا سَواری
تَبْریزُ خُصَّ فَضْلاً وَ تُرابُهُ کَمالاً بِشُعاعِ نُورِ صَدْرٍ هُوَ اَفْضَلُ ٱلْکِباری
تَبْریزُ اِشْفَعی لی بِشَفاعةٍ اِلیٰ مَنْ زَعَقاتُ وَجْدِ قَلْبی لَحِقَتْهُ بِٱلتَّواری
وَ لِأَجْلِ سُوءِ حالیْ بِتَواضُعی لَدَیْهِ وَ تَعَرُّضی هَوانی بِهَواهُ وَٱلصَّغاری
وَ تَقُولُ لا تَقَطَّعْ کَبِداً رَهینَ شَوْقٍ بِرَجاکَ ما یُرَجّیٰ وَ یَذُوبُ بِٱلْبَواری
وَ تَتُوبُ مِنْ ذُنُوبی وَ تَجاسُری عَلَیْهِ وَ اِلَیْهِ عَوْدُ قَلْبی وَ نِهایَةُ ٱلْفِراری

---

۱ – نگهدارنده طلا ، مال اندوز و دنیاپَرُست
۲ – بُستان ها
۳ – انجیر
۴ – خاک
۵ – دیوان ها

لَمَعاتُ شَمْسُ دینِ هُوَ سَیِّدی حَقیقاً   هِیَ اَصْلُ اَصْلِ روحی وَ وَراءَهاعَواری
جَمَعَ اَلْاِلٰهُ شَمْلاً قَطَعَتْهُ شِقْوَةٌ لی   فَهُوَ اَلْکَبیرُ یَعْفُو لِجِنایَةِ اَلْعِثاری

﴿۸۰۴﴾

اَضْحَکَنی بِنَظْرَةٍ، قُلْتُ لَهُ فَهٰکَذی   شَرَّفَنی بِحَضْرَةٍ، قُلْتُ لَهُ فَهٰکَذی
جاءَ اَمیرُ عِشْقِهِ اَزْعَجَنی جُنُودُهُ   اَمْدَدَنی بِنُصْرَةٍ، قُلْتُ لَهُ فَهٰکَذی
جَمَّلَنی جَمالُهُ، نَوَّرَنی هِلالُهُ   اَطْرَبَنی بِسَکْرَةٍ، قُلْتُ لَهُ فَهٰکَذی
یَسْکُنُ فی جِوارِنا، تَسْکُنُ مِنْهُ نارُنا   یُدْهِشُنا بِعِشْرَةٍ، قُلْتُ لَهُ فَهٰکَذی
نَوَّرَ وَجْهُهُ اَلدُّجیٰ، صَدَّقَ لُطْفُهُ اَلرَّجا   اَکْرَمَنی بِزَوْرَةٍ، قُلْتُ لَهُ فَهٰکَذی
نالَ فُؤادی کاسَهُ عَظَّمَهُ وَ باسَهُ   فازَ بِهِ بِخَمْرَةٍ، قُلْتُ لَهُ فَهٰکَذی
مِنْ تَبریزَ شَمْسُ دینْ یَسْمَعُ مِنّیَ اَلْاَنین   یُکْرِمُنی بِسَفْرَةٍ، قُلْتُ لَهُ فَهٰکَذی

﴿۸۰۵﴾

اُفتاد دل و جانَـــم ، در فِتْنهٔ طَرّاری   سَنگینَک و جَنگینَک ، سَرْبَسته چو بیماری
آید سویِ بی‌خوابی ، خواهد زِ دَرَش آبی   او آبْ چِهْ می‌خواهد ؟ تا دَرفکَند ناری
گوید که: به اُجرَت دِهْ ، این خانه مرا چندی   هین تا چه کُنی ؟ سازم ، از آتَشَش اَنْباری
گَهْ گوید : این عَرصه ، کاین خانه بَرآوردی   بوده‌ست از آنِ من ، تو دانی و دیواری
دیوار بِبَر زین‌جا، این عَرصه به ما وادِهْ   در عَرصهٔ جان باشد ، دیوارِ تو مُرداری
آن دِلْبَرِ سَروین‌قَد، در قَصدِ کَسی باشد   در کویْ هَمی گردد، چون مُشْتَغِلِ کاری
ناگَه بِکَنَد چاهی، ناگَه بِزَنَد راهی   ناگَه شِنَوی آهی، از کوچه و بازاری
جانْ نَقْشْ هَمی خوانَد، می‌دانَد و می‌رانَد   چون رَخْت نمی‌مانَد، در غارتِ او باری
ای شاهِ شِکَرخنده، ای شادیِ هر زنده   دلْ کیست؟ تو را بَنده ، جانْ چیست؟ گرفتاری
ای ذوقِ دل از نوشَت، ویْ شوقِ دل از جوشَت   پیش‌آر به من گوشَت ، تا نَشْنَود اَغْیاری
از باغِ تو جان و تَن ، پُر کرده زِ گُلْ دامَن   آموخت خرامیدن، با تو به سَمَن‌زاری
زآن گوشْ هَمی خارَد، کُامّید چُنین دارد   وآنگاه یَقین دارد ، این از کَرَمَت ، آری
تا از تو شُدم دانا، چون چَنگ شُدم جانا   بِشْنو هله مولانا ! زاریِّ چُنین زاری
تا عشقِ تو شمس آرَد ، از مِهرْ ، هَمی کارَد   خامُش که دِلَم دارد ، بی‌مَشْغَله، گُفتاری

﴿۸۰۶﴾

أُقْتُلُونی یا ثِقاتی ، اِنَّ فی قَتْلی حَیاتی[1] — وَ مَماتی فی حَیاتی، وَ حَیاتی فی مَماتی[2]

أُقْتُلُونی، ذابَ جِسْمی، قَدَحُ اَلْقَهْوَةِ قِسْمی[3] — هله! بِشْکَن قَفَس ای جان، چو طَلَب‌کارِ نَجاتی

زِ سَفَر بَدْر شَوی تو، چو یَقینْ ماهِ نُوی تو — زِ شِکَست از چه تو تَلْخی، چو همه قَند و نَباتی؟

چو تویی یارْ مرا تو، بِهْ ازین دارْ مرا تو — بِرَسان قوتِ حَیاتَم، که تو یاقوتِ زَکاتی

چو بَسی قَحْط کَشیدم، بِنِما دَعوتِ عیدم — که نَشُد سیرْ دو چَشمَم ، به تَره و نانِ بَراتی

حَرَکت کُن، حرکت‌هاست، کلید دَرِ روزی — مَگَرت نیست خَبَر تو، که چه زیبا حرکاتی؟

به چُنین رُخ که تو داری، چه کَشی نازِ سپیده؟ — که نگُنجَد به صِفَت‌در، که چه مَحمودْصِفاتی

بِنِه ای ساقیِ اَسْعَد ، تو یکی بَزمِ مُخَلَّد — که خُماری‌ست جهان را ، زِ میْ و بَزمِ نَباتی

به حَقِ بَحْرِ کَفِ تو، گُهَرِ باشَرَفِ تو — که به لُطف و به گُوارِش، تو بِهْ از آبِ فُراتی

مَثَلِ ساغَرِ آخِر ، تو خَرابیِّ عقولی — که چو تَحریمهٔ[4] اوَّل ، سَرِ اَرکانِ صَلاتی

کَرَمَت مَست بَرآیَد، کَفِ چون بَحْر گُشایَد — بِدَهَد صَدْقه نَپُرسَد ، که تو اهلِ صَدَقاتی

به کَرَمْ فاتحِ عَقدی، به عَطا نَقْدهٔ نَقْدی — بِرَهان مُنْتَظِـــران را ، زِ تَمنّایِ سُباتی[5]

نه در اَبرویِ تو چینی، نه دَرآن خویِ تو کینی — به عَدو گوید لُطفَت ، که: بَنینیّ[6] و بَناتی[7]

رَسی از ساغَرِ مَردان ، به خیالاتِ مُصَوَّر — زِ رَهِ سینه خرامان، کَنِساءِ خَفِراتی[8]

وَ جَـــوارِ ساقیاتِ، وَ سَـــواقِ جاریاتِ — تو بگو باقیِ این را، اَنَا فی سُکْرِ سُقاتی[9]

---

۱ – ای دوستانِ من ، مرا بکُشید ، که زندگیِ من در مرگِ من است .

۲ – و مُردنِ من در زندگی ام و زندگی من در مردنم است .

۳ – مرا با جسمِ گداخته بکُشید ، جامِ شرابْ قسمتِ من است .

۴ – تکبیر گفتن در اول نماز

۵ –خواب سبک

۶ – پسران

۷ – دختران

۸ – زنان شرمگین

۹ – من در مستیِ ساقی ام هستم .

《۸۰۷》

اگر آب و گِلِ ما را ، چو جان و دل ، پَری بودی ... به تبریز آمدی این دَم ، بیابان را بپیمودی
بپَر ای دل! که پَر داری ، بُرو آنجا که بیماری ... نَماندی هیچ بیماری، گَر او رُخسار بِنْمودی
چه کردی آن دلِ مِسکین، اگر چون تَنْ‌گِران بودی؟ ... اگر پَرَّش بِبَخشیدی، بَراو دِلْبَر بِبَخشودی
دَریغا قالَبَم را هم ، زِ بَخشش نیم‌پَر بودی ... که بر تبریزیان در رَهْ ، دو اِسْپَه او بَرافْزودی
مُبارک بادشان این رَه! به توفیق و اَمانُ اَللهْ ... به هر شهریّ و هر جایی، به هر دشتیّ و هر رودی
دِلَم همراهِ ایشان شُد ، که شَبْشان پاسْبان باشد ... اگر پیدا بُدی پاسَش ، یکی همراهْ نَغْنودی
بپَرّید ای‌شَهانْ آن سو، که یابید آنچه قِسْمَت شُد ... نُحاسی[1] را زِ اِکْسیری، اَیازی را زِ محمودی
رَوید ای‌عاشقانِ حَق، به اِقْبالِ اَبَدْ مُلْحَق ... رَوان باشید همچون مَه ، به سویِ بُرجِ مسعودی
به بُرجِ عاشقانِ شَهْ ، میانِ صادقانِ رَه ... که از سَردان و مَردودان ، شود جوینده مَردودی
بپَر ای دل ! به پنهانی، به پَرّ و بالِ روحانی ... گَرَت طالِب نبودی شَه، چُنین پَرهات نَگْشودی
در اِحْسان سابِق است آن شَه، به وَعده صادق است آن شَهْ ... اگر نه خالِق است آن شَه، تو را از خَلْقْ نَربودی
بُرون از نور و دود است او ، که اَفْروزید این آتش ... از این آتش ، خِرَد نوری، ازین آذر، هَویٰ دودی
دِلا ! اَنْدَر چه وَسواسی، که دود از نورْ نَشْناسی؟ ... بِسوز از عشقِ نورِ او ، دَرونِ نارْ چون عودی
نه از اولادِ نمْرودی که بستهٔ آتش و دودی ... چو فرزندِ خَلیلی تو، مَتَرس از دودِ نمْرودی
در آتش باش جانِ من، یکی چندی چو نَرْم‌آهن ... که گَر آتش نبودی خود ، رُخِ آئینه، کِه بِزْدودی؟
چه آسان می‌شود مُشکل! به نورِ پاکِ اَهلِ دل ... چُنانْک آهن شود مومی، زِ کَفِّ شمعِ داوودی
زِ شَمسُ‌اَلدّین شِناسْ ای دل ! چو بر تو حَل شود مُشکل ... تَجَلّی بَهرِ موسیٰ دان، به جودی‌کُه[2] ، رَسَد جودی

《۸۰۸》

اگر اَلْطافِ شَمسُ‌اَلدّین ، به دیده بَرفُتادَه‌سْتی ... سویِ افلاکِ روحانی، دو دیده بَرگُشادَه‌سْتی
گُشادَه‌سْتی دو دیده پَر، قَدَم را نیز از مَستی ... ولی پَرِّ سعادت او ، دَرآن عالَم نَهادَه‌سْتی
چو بِنْهادی قَدَم آنجا، بِرَفتی جسم از یادش ... که پِنْداری زِ مادر او ، دَرآن عالَم نَزادَه‌سْتی
میانِ خوب‌رویانْ ، جان شده چون ذَرّه‌ها ، رَقصان ... گَهی مَستِ جَمال‌سْتی، گَهی سَرمَست بادَه‌سْتی

---

۱ – نحاس = مس

۲ – اشاره به کوهِ جودی است که کشتی حضرت نوح "ع" بر روی آن نشست .

رُخِ خوبانِ روحانی ، که هر شاهی که دید آن را　　زِ فَرزینْبَندِ[1] سوداها ، زِ اسبِ خود پیاده‌سْتی
چو از مَخْدومْ شَمسُ‌الدّین ، زدی لُطفی به رویِ دل　　ازین‌ها جُمله رویِ دل ، شُدی بی‌رنگ و ساده‌سْتی
بِدیدی جُمله شاهان را و خوبان را و ماهان را　　کَمَربَسته به پیشِ او، نشسته بر وَسادَستی[2]
اگرنه غیرتِ حَضرت ، گرفتی دامَنِ جاهَش　　سِزایِ جُمله کَرده‌سْتیّ و ، دادِ حُسنْ داده‌سْتی
نه نَفْسی رَهْزنی کردی، نه آوازهٔ فَنا بودی　　دلِ ذَرّاتِ خاک از جان و ، جان از شاهْ شادَسْتی
اگر در آب می‌دیدی ، خیالِ رویِ چون آتش　　همه اَجْزایِ جِرمِ خاکْ، رَقصانْ هَمچو باده‌سْتی
اَیا تبریز! اگر سِرَّت ، شُدی مَحسوسِ هر حِسّی　　غُلامِ خاکِ تو سَنْجَر ، اسیرت کِیْقُبادَسْتی

﴿۸۰۹﴾

اگر امروز دِلْدارم کُند ، چون دوش ، بَدْمَستی　　دَراُفْتَد در جهان غوغا، دَراُفْتَد شور، در هستی
اَلا ای عقلِ شوریده! بَد و نیکِ جهانْ دیده　　که امروز است دستِ خون، اگرچه دوش ازو رَستی
دَرآمَد تُرک در خَرگَهْ، چه جایِ تُرک، قُرصِ مَهْ　　کِه دیده‌ست ای مُسلمانان، مَهِ گَردون دَرین پَستی؟
چو گَردِ راهْ هین بَرجِه، هَلا پادار و گَردن نِهْ　　که مُردن پیشِ دِلْبَر بِهْ ، تو را زین عُمرِ سَردستی
بُرو بی‌سَر به میخانه، بِخور بی‌رَطْل و پیمانه　　کَزین خُمِّ جهانْ چون مِیْ ، بِجوشیدی، بُرون جَستی
غُلام و خاکِ آن مَستَم، که شُد هم جام و هم دَستَم　　غُلامَش چون شَوی ای دل، که تو خود عینِ آنَسْتی؟
چه غَم داری دَرین وادی، چو رویِ یوسُفان دیدی　　اگرچه چون زنانْ حیرانْ ، زِ خَنجَر دستِ خود خَستی
مَنال ای دست ازین خَنجَر، چو در کَفِ آمَدَت گوهر　　هزاران دَردِ زِه اَرْزَد، زِ عشقِ یوسُفْ آبَسْتی
خَمُش کُن ای دلِ دریا، ازین جوش و کَف‌اَنْدازی　　زهی طُرفه که دریایی ، چو ماهی ، چون دَرین شَستی
چه باشد شَستِ روباهان، به پیشِ پَنجهٔ شیران؟　　بِدَرّان شَست اگر خواهی ، بُرو در بَحْر پیوسْتی
نمی‌دانی که سُلطانی، تو عِزرائیلِ شیرانی　　تو آن شیرِ پَریشانی ، که صندوقِ خود اِشْکَسْتی
عَجَب نَبْوَد که صندوقی ، شِکَسته گردد از شیری　　عَجَب از چون تو شیر آید ، که در صندوقْ بِنْشَستی
خَمُش کردم ، دَرآ ساقی! بِگَردانْ جامِ راواقی[3]　　زهی دُوران و دُورِ ما، که بَهرِ ما میانْ‌بَستی

---

۱ – فرزین، مهرهٔ وزیر در شطرنج میباشد و فرزین بند آن است که مهره وزیر به تقویت مهره پیاده ای که در پسِ اوست به مهرهٔ حریف اجازه پیش آمدن ندهد و اگر مهره حریف ، پیاده ای را بکُشد، فرزین یا وزیر انتقام از او خواهد گرفت.

۲ – بالین

۳ – راوق ، راووق ، پالونه = ظرفی که در آن شراب را صاف کنند (جام راواقی = جام شراب صاف).

﴿۸۱۰﴾

اگر امشب بَرِ من باشی و خانه نَرَوی
یا علی ! شیرِ خدا باشی ، یا خود عَلَوی[1]

اندک اندکْ به جُنونْ راه بَری ، از دَمِ من
بِرَهی از خِرَد و ناگه دیوانه شَوی

کُهنه و پیر شُدی، زین خِرَدِ پیر، گُریز
تا بهارِ تو نمایَد ، گُل و گُلْزارِ نُوی

به خیالی به من آیی، به خیالی بِرَوی
این چه رُسوایی و تَنگ است؟ زهی بَندِ قَوی

به تَرازوی زَر آرْ ، راه دَهَنْدَت ، غَلَط است
به جُوی زَر ، بِتَیارْزی، چو هَمان حَبِّ جُوی

پیکْ لابُد بِدَوَد کِیکْ[2] ، چو او هم بِدَوَد
پس کَمالِ تو در آن نیست، که یاوه بِدَوی

بَهرِ بُردن بِدُو ، از هیبَتِ مُردن، بِمَدُو
بَهرِ کعبه بِدُو ای جان! نه زِ خوفِ بَدَوی

باشْ شب‌ها بَرِ من ، تا به سَحَر، تا که شبی
مَهْ بَرآیَد بِرَهی، از رَهْ و هَمراهِ غَوی[3]

همه کَس بیند رُخسارهٔ مَهْ را ، از دور
خُنُک آن کَس که بَرَد ، از بَغَلِ مَهْ گِرُوی

مَهْ زِ آغاز چو خورشید ، بَسی تیغ کَشَد
که بِبُرَّم سَرِ تو، گر تو ازین‌جا نَرَوی

چون بِبینَد که سَرِ خویش ، نمی‌گیرد او
گوید او را که: حَریفیّ و ظریفیّ و رَوی[4]

من توأَم، وَرْ تو نِیَم، یارِ شب و روزِ توأَم
پدر و مادر و، خویشِ تو ، به مِنْهاجِ سَوی[5]

چه شود گر من و تو، بی‌من و تو، جَمع شویم
فَرد باشیم و یکی، کوریِ چَشمِ ثَنَوی؟[6]

﴿۸۱۱﴾

اگر او ماهِ مَنَسْتی، شبِ من، روزْ شُدَه‌سْتی
اگر او همرَهَم‌سْتی، همه را راه زَدَه‌سْتی

وَگَر او چهرهٔ مَستی ، به سَرِ دستْ بِخَستی
زِ کجا عقلْ بِجَستی؟ زِ کجا نیک و بَدَسْتی؟

وَگَر او در صَمَدیَّت ، بِنِمودی اَحَدیَّت
به خدا کوهِ اُحُد هم ، خوش و مَستِ اَحَدسْتی

وَ اگر باغْ نه مَستی ، که دَراو میوه بِرُستی
زِ کجا میوهٔ تازه به دَرونِ سَبَدَسْتی؟

سَبَدِ گفت رَها کُن، سویِ آن باغِ نَهان شو
اگر این گفت نبودی، نه مَدَد بر مَدَدَسْتی

---

۱ - از این بیت ارتباطِ باطنی شگفت و عاشقانهٔ جناب مولانا ، با حضرت علی"ع" بخوبی پیداست.

۲ - مردمک چشم.

۳ - سرگردان.

۴ - ساقی.

۵ - راه و روشِ معتدل و میانه.

۶ - ثنوی=کسی که معتقد به وجودِ دو خالقِ خیر و شر است .

﴿٨١٢﴾

اگر به خَشم شود ، چَرخِ هفتمْ از تو بَری / به جانِ من ، که نَتَرسیّ و هیچ غَم نَخوری
اگر دِلَت به بَلا و غَمَشْ مُشَرَّح نیست / یَقین بِدان ، که تو در عشقِ شاه ، مُخْتَصَری
زِ رنجِ گنجْ بِتَرس و زِ رنجِ هر کَس نی / که خَشمِ حَق نَبُوَد ، هَم‌چو کینهٔ بَشَری
چو غیرِ گوهرِ معشوق، گوهری دانی / تو را گُهَر نَپَذیرد، ازآنکه بَدگُهَری
وَگَر چو حامِله، لَرزان شَوی، به هر بویی / زِ حامِلانِ اَمانَت ، بِدان که ، بو نَبَری
پَسَندِ خویشْ رَها کُن، پَسَندِ دوستْ طَلَب / که مانْد از شِکَر، آن کَس ، که او کُند شِکَری

﴿٨١٣﴾

اگر بی‌من خوشی یارا! به صد دامَمْ چه می‌بَندی؟ / وَگَر ما را هَمی خواهی ، چرا تُندی ، نمی‌خندی؟
کسی کاو در شِکَرخانه، شِکَر نوشَد به پیمانه / بدین سِرکایِ نُه‌ساله ، نداند کَرد خُرسندی
بِخَند ای دوستْ ! چون گُلْشَن، مَبادا خاطِرِ دُشمن / کُند شادیّ و پِندارد ، که دلْ زین بَنده ، بَرکَندی
چو رَشکِ ماه و گُل گشتی، چو در دلها طَمَع کِشْتی / نباشد لایِق از حُسنَت ، که بَرگردی زِ پیوندی
خوشا آن حالَتِ مَستی، که با ما عَهد می‌بَستی / مرا مَستانه می‌گفتی که: ما را خویش و فرزندی
پَیاپِی باده می‌دادی ، به صد لطف و به صد شادی / که گیر این جامِ بی‌خویشی ، که باخویشیّ و هُشمَندی
سَلام عَلَیک، ای خواجه ! بَهانه چیست، این ساعت؟ / نه دریاییّ و دریادل، نه ساقیّ و خداوندی
نه یاقوتیّ و مَرجانی، نه آرامِ دل و جانی / نه بُستان و گُلِسْتانی، نه کانِ شِکَّر و قَندی
خَمُش باشم بدآن شَرطی، که بِدْهی مِیْ ، خَموشانه / من از گولی دَهَم پَندَت، نه زآن که قابِلِ پَندی

﴿٨١٤﴾

اگر تو مَستِ شرابی ، چرا حَشَر نکُنی؟ / وَگَر شرابْ نداری ، چرا خَبَر نکُنی؟
وَگَر سه چار قَدَح ، از مَسیحِ جانْ خوردی / زآسْمانِ چهارم، چرا گُذَر نکُنی؟
ازآن کَسی که تو مَستی، چرا جدا باشی؟ / وَز آن کَسی که خُماری، چرا حَذَر نکُنی؟
چو آفتابْ چرا تو ، کُلاهْ کَژْ نَنَهی؟ / زِ نورِ خود چو مَهِ نو، چرا کَمَر نکُنی؟
چو آفتابِ جَمالِ قَدیمْ ، تیغ زَنَد / چو کانِ لَعْلْ چرا ، جان و دل سِپَر نکُنی؟
وَگَر چو نایْ چَشیدی ، زِ لَعْلِ خوش‌دَمِ او / چرا چو نِیْ ، تو جهان را ، پُر از شِکَر نکُنی؟
وَگَر چو اَبرْ ، تو حامِل شُدی، ازآن دریا / چرا چو ابر ، زمین را پُر از گُهَر نکُنی؟
زِ گُلْشَنِ رُخِ تو، گُلْ‌رُخانْ هَمی جوشَند / چرا چو حیز و مُخَنَّثْ نِه‌ای ، نَظَر نکُنی؟
نِگَر به سَبزقَبایانِ باغ ، کآمده‌اند / به سوی شاهِ قَبابَخش، چون سَفَر نکُنی؟

چو خِرقه و شَجَره داری ، از بهارِ حَیات چرا سِرِّ دلِ خود ، جِلْوه چون شَجَر نکُنی؟
چو اِعْتبار ندارد ، جهانْ بَرِ درویش به بَزمِ فقرْ چرا ، عیشِ مُعْتَبَر نکُنی؟
خموش کنْ مفروش، ای زبانِ سخن، زین پس اگر مُحِبّی ، عادتْ چرا دگر نکُنی؟

﴿۸۱۵﴾

اگر تو هَمرَهِ بُلبُل ، زِ بَهرِ گُلْزاری تو خار را همه گُل بین ، چو بَهرِ گُل ، زاری
نمی‌شِناسی ، باشد که خارْ ، گُل باشد اگرچه می‌خَلَدَت ، عاقِبَت کُند یاری
دَرونِ خارْ گُل است و بُرونِ خارْ گُل است به احتیاط نِگَر ، تا سَرِ کِه می‌خاری
چه احتیاط؟ مرا عقل و احتیاط نَمانْد تو احتیاط کُن آخِر، که مَردِ هُشیاری
غَلَطْ ، تو هم نَتَوانی ، نگاه داشتْ مرا عَجَب! زِ شمع ، تو پَروانه را نِگَه داری
خوش است تَلْخیِ دارو و سیلیِ اُستاد غَنیمَت است زِ یارِ وَفا ، جَفاکاری
به دستِ دِلْبَر ، اگر عاشقی زَبون باشد زِ عشق و عقل وِیْ است آن ، نه از سَبُک ساری
به غیرِ ناز و جَفا ، هرچه می‌کُند معشوق مَباش ایمِن، کآن فِتْنه است و طَرّاری
زَبون و دست‌خوش و عشوه می‌خوریم، ای عشق اگر دروغ فُروشی ، وَگَر محال آری
دروغ و عِشوه و صِدْق و محالِ او حال است وَلیک غیر نَبینَد ، به چَشمِ اَغْیاری

﴿۸۱۶﴾

اگر تو یار نداری ، چرا طَلَب نکُنی؟ وَگَر به یار رسیدی ، چرا طَرَب نکُنی؟
وَگَر رَفیق نسازد ، چرا تو او نَشَوی؟ وَگَر رباب نَنالَد ، چراشْ اَدَب نکُنی؟
وَگَر حِجاب شود ، مَر تو را اَبوجَهْلی چرا غَزایِ ابوجَهْل و بولَهَب نکُنی؟
به کاهِلی بِنِشینی، که این عَجَب کاری‌ست! عَجَب تویی، که هوایِ چُنان عَجَب نکُنی
تو آفتابِ جهانی، چرا سیاه‌دلی؟ که تا دِگَر هَوَسِ عُقدهٔ ذَنَب[1] نکُنی
مِثالِ زَرْ ، تو به کوره ازآن گرفتاری که تا دِگَر طَمَعِ کیسهٔ ذَهَب نکُنی
چو وَحدت است ، عَزَبخانهٔ یکی گویان تو روح را زِ جُز حَق ، چرا عَذَب نکُنی
تو هیچ مَجنون دیدی، که با دو لیلی ساخت؟ چرا هوایِ یکی رویْ و یک غَبَب[2] نکُنی
شبِ وجودِ تو را، در کَمینْ، چُنان ماهی‌ست چرا دُعا و مُناجاتِ نیم‌شب نکُنی؟

---

۱ –گناه

۲ –غبغب.

اگرچه مَستِ قدیمیّ و نو شرابْ نِه‌ای — شرابِ حَق نَگُذارد که تو شَغَب[1] نکُنی
شَرابَم آتشِ عشق است و خاصه از کَفِ حَقّ — حَرام باد حَیاتَت، که جانْ حَطَب[2] نکُنی
اگرچه موجِ سُخَن می‌زَنَد ، وَلیک آن بِهْ — که شرحِ آن به دل و جان کُنی ، به لَب نکُنی

﴿۸۱۷﴾

اگر جاماسپ[3] و لقمانی ، وگر تو ماهِ کنعانی — وَگر زشتی و زیبایی ، به وقتِ مرگْ دَرْمانی
اگر سلطان و دربانی ، و یا با داد و احسانی — وگر با جا و بی‌جایی ، به وقت مرگْ دَرْمانی
اگر تو آسیابانی ، وگر با باغ و بستانی — به دانایی چو لقمانی ، به وقت مرگْ دَرْمانی
اگر تو شاهِ کرمانی ، وگر میرِ خراسانی — وگر خانِ بَدَخشانی ، به وقت مرگْ دَرْمانی
چو مولا را همی‌خوانی ، ولی قدرش نمی‌دانی — چو خَر در گِلِ فرومانی ، به وقت مرگْ دَرْمانی
وگر در کوهْ چوپانی ، وگر محمودْسلطانی — وگر محتاجِ یکتایی ، به وقت مرگْ دَرْمانی
ز قِبچاقی[4] و گر روسی ، و گر در دِیرْ ناقوسی — به خاکِ آن همی بوسی ، به وقت مرگْ دَرْمانی
اگر با عقل و با رایی ، و گر پیری و بُرنائی — به عزرائیلْ بَرنآیی ، به وقت مرگْ دَرْمانی
اگر تو تُرکی و هندی، وگر زاهد ، وگر رِندی — وگر اَعمیٰ و بینایی ، به وقت مرگْ دَرْمانی
اگر شاهی وگر میری ، اگر بُرنا ، وگر پیری — وگر قُقْنُسْ[5] چو عَنقایی[6]، به وقت مرگْ دَرْمانی
اگر با عقل و اِعزازی ، وگر با نعمت و نازی — جهان بهرِ چه پیمایی ، به وقت مرگْ دَرْمانی
اگر با نام و ناموسی ، وگر در بندِ افسوسی — اگر گویا و خاموشی، به وقت مرگْ دَرْمانی
اگر تو رُستمِ زالی ، وگر قارونِ با مالی — وگر با قال و با حالی، به وقت مرگْ دَرْمانی
اگر رِندِ خراباتی ، وگر پیرِ مناجاتی — وگر صاحب کراماتی، به وقت مرگْ دَرْمانی
اگر زرّینْ کَمَر داری ، وگر سیمینْ سِپَر داری — بدین منزل گُذر داری، به وقت مرگْ دَرْمانی

---

۱ –برانگیختن فتنه و تباهی.

۲ –هیزم.

۳ – جاماسب در ادبیات ایران و عرب " فرزانه " و " حکیم " خوانده شده ، او داماد زردشت و جانشین او بوده است.

۴ – نام دشت و صحرائی در ترکستان و طایفه ای از ترکان همان نواحی است.

۵ – مرغی افسانه ای و بسیار خوشرنگ و خوش آواز که هزار سال عمر کرده و عاقبت بسوزد.

۶ – مرغی افسانه ای که بر فراز کوه قافْ سکنی دارد، سیمرغ.

اگر شاهی وگر میری ، یقین دانم که می‌میری / اگر برنا وگر پیری، به وقت مرگْ دَرْمانی
قبایِ نخْ همی پوشی ، شرابِ سرخْ مینوشی / اجل کرده فراموشی، به وقت مرگْ دَرْمانی
اگر نادان و دانایـــــی ، وگر شاه توانایی / چو موسیِ ،گر شبان آیی، به وقت مرگْ دَرْمانی
اگر مستی و مخموری ، وگر از معصیت دوری / وگر شِبلی و منصوری، به وقت مرگْ دَرْمانی
اگر خورشیدِ اَعلایی ، وگر ماه مُصفّایی / وگر نادان و دانایی، به وقت مرگْ دَرْمانی
چو شمس الدّین تبریزی ، ندیدی و ندیده‌ستی / اگر مُفتی و مولایی، به وقت مرگْ دَرْمانی

﴿۸۱۸﴾

اگر خورشیدِ جاویدان، نگشتی / درخت و رَخْتِ بازرگان، نگشتی
دو دستِ کَفْشگَر ، گَر ساکِنَ‌سْتی / همیشه گُربه در آنْبان نگشتی
اگرنه عشوه‌هایِ باد بودی / سَرِ شاخِ گُلِ خندان نگشتی
چه گویم! گَر نبودی آن‌کِه دانی / به هر دَم این نگشتی ، آن نگشتی
فَلَکْ چَتر است و سُلطانْ عقلِ کُلّی / نگشتی چَتْر اگر سُلطان نگشتی
اگر آوازِ سَرهَنگان نبودی / نگشتی اَخْتَر و کیوان نگشتی
کَریمی گَر ندادی ابر و باران / یکی جُرعه به گِردِ خوان نگشتی
دَرونَت گَر نبودی کیمیاگَر / به هر دَمْ خون و بَلْغَمْ ، جان نگشتی
نَهان از عالَم اَرْ نِی ، عالَم‌سْتی / دلِ تاریکِ تو میدان نگشتی
نَهان دار این سُخَن را ، زآنکه زَرها / اگر پنهان نبودی ، کان نگشتی

﴿۸۱۹﴾

اگر دَردِ مرا ، دَرمان فِرِستی / وَگَر کِشتِ مرا ، باران فِرِستی
وَگَر آن میرِ خوبان را ، به حیلَت / زِ خانه ، جانِبِ میدان فرستی
وَگَر ساقیِّ جانِ عاشقان را / میانِ حَلقهٔ مَستان فرستی
همه ذَرّاتِ عالَم زنده گَردد / چو جانَم را بَرِ جانان فرستی
وَگَر لب را به رَحْمَت بَرگُشایی / مُفَرِّحْ سویِ بیماران فرستی
به دَربان گفته‌ای : مَگْذار ما را / مرا هر دَم بَرِ دَربان فرستی
مَنَم کَشتی دَرین بَحْر و نَشایَد / که بر من بادِ سَرگَردان فرستی
هَمی خواهم، که کَشتیبانْ تو باشی / اگر بر عاشقانْ طوفان فرستی
مرا تا کِی مَها! چون اَرْمغانی / به پیشِ این و پیشِ آن فرستی؟

دلِ بریانِ عاشق، باده خواهد / تو او را غُصّه و گِریان فرستی
یکی رَطْلی گِران بَرریز بر وِیْ / ازآن رَطْلی که بر مَردان فرستی
دل و جانْ، هر دو را، در نامه پیچَم / اگر تو نامهٔ پنهان فرستی
تو چون خورشید از مَشرق بَرآیی / جهانِ بی‌خَبَر را جان فرستی
چه باشد ای صَبا، گَر این غَزَل را / به خَلْوَتخانهٔ سُلطان فرستی؟
بسانِ شمس دین و حق تبریز / برایِ حجت و برهان فرستی

﴿۸۲۰﴾

اگر دَمی بِگُــــذاری ، هوایِ نا اَهْلی / بِبینی آنچه نَبی دید و آنچه دید وَلیِ
خدا را بشناسی و خاصِّ بَنده شَوی / خدایِ خویش بِبینی ، به رَغْمِ مُعْتَزِلی
اگر تو مردِ تمامی ، زِ اَبلهان بُگْریز / گُشا دُو چَشمِ دِلَت را ، به نورِ لَمْ یَزَلی
مگو تو عیبْ کَسان را ، به عیب خود بِنگَر / زبان زِ جَهْل بِدوز و مَکُن دِگَر دَغَلی
وضو زِ اشکْ بِساز و نماز کُنْ به نیاز / خَراب و مَست شو ، ای جان ، زِ بادهٔ اَزَلی
بَرآر نَعْرهٔ اَرَنی به طورْ ، موسیٰوار / بِزَن تو گَردنِ کافر ، غَزا[1] بِکُن چو عَلی[2]
دُکانِ قَند طَلَب کُن ، زِ شَمسِ تبریزی / تو مَرد سِرکه فُروشی ، چه لایِقِ عَسَلی؟

---

۱ – جنگ

۲–در مصرع دوم این غزل سخن از ولی‌ای میباشدکه می‌بیند آنچه را که نبی می‌بیند، و هر دوی ایشان نور واحد لم یزلی‌ای هستند که باید چشم دل گشود تا بتوان به فیض دیدن ایشان نائل گردید، در پایانِ غزل نیز با نام بردن از حضرت علی"ع"، نام این ولی بی‌همتا را روشن مینماید. گفتنی‌ست که این یگانگی در دیدن، بین نبی و ولی، در آیه۴۳ سوره رعد قرآن کریم نیز آمده، آنجا که کفار از حضرت پیامبر"ص" میخواهند تا برای رسالت خود شاهدی بیآوَرَد و این آیه نازل میشود که بگو: شاهدان من، یکی خداوند است و دیگری، کسی که تمامی علم هستی را میداند . طبق اسناد معتبر شیعه و اهل تسنن، آن شاهدی که می‌بیند، آنچه را که نبی می‌بیند، وجود مبارک حضرت علی"ع" است، چنانکه بزرگانی از اهل تسنن همچون ابوسعید خدری و ابو معاویه و محدث حنبلی، ابن مغازلی شافعی و همچنین ثعلبی در "کشف البیان" نیز بر همین امر متفقند. ثعلبی در کتابش بیان کرده که عبد الله ابن سلام در خصوص این شاهد الهی از حضرت پیامبر"ص"، سؤال نمود و ایشان فرمودند که‌آن شاهد خداوندی،حضرت علی"ع" میباشد واین پاسخ محکمی‌ست به گروهی که‌تصور میکنند مقصود این‌آیه،عبدالله‌بن‌سلام،یهودیِ‌مسلمان شده‌درمدینه میباشد، کسی که سالها پس از بعثت آن حضرت در مکه،مسلمان گردیده است. همین پاسخ برای ←

﴿۸۲۱﴾

اگر زِ حَلقهٔ این عاشقان ، کَران گیری
دِلَت بِمیرَد و خویِ فِسُردگان گیری

گَر آفتابِ جهانی ، چو ابرِ تیره شَوی
وَگَر بهارِ نُوی ، مَذهَبِ خَزان گیری

چو کاسه ، تا تُهی‌یی تو ، بر آبْ رَقص کُنی
چو پُر شُدی ، به بُنِ حوض و جویْ ، مکان گیری

خدایْ داد ، دو دستت ، که دامَنِ من گیر
بِداد عقل، که تا راهِ آسمان گیری

که عقلْ جِنْسِ فرشته‌ست، سویِ او پویَد
ببینی‌اش چو به کَف ، آیِنهٔ نَهان گیری

بِگیر کیسهٔ پُر زَر ، بِه اِقْرِضُوااَللّهْ آی
قُراضه قَرضْ دَهی ، صد هزار کان گیری

به غیرِ خُمِّ فَلَک، خُمّ هایِ صد رنگ است
به هر خُمی که دَرآیی، ازو نشان گیری

زِ شیرِ چَرخْ گُریزی، به بُرجِ گاو رَوی
خَری شوی به صِفَت، راهِ کَهکشان گیری

وَگَر تو خود سَرَطانی ، چو پَهْلویِ شیری
یَقین زِ پَهْلویِ او ، خویِ پَهْلِوان گیری

چو آفتابْ جهان را ، پُر از حَیاتْ کُنی
چو زین جهان بِجَهی، مُلْکِ آن جهان گیری

بَرآ چو آب زِ تَنّورِ نوح و عالَم گیر
چرا تَنورِ خَبّازی[۱] ، که جُمله نان گیری؟

خَموش باش و هَمی تاز ، تا لبِ دریا
چو دَمْگُسَسْته شَوی، گَر رَهِ دَهان گیری

﴿۸۲۲﴾

اگر زَهرْ است اگر شِکَّر، چه شیرین است بی‌خویشی!
کُلَه جویی، نَیابی سَر، چه شیرین است بی خویشی!

چو افتادی تو در دامَش، چو خوردی بادهٔ جامَش
بُرون آیی نیابی‌در، چه شیرین است بی خویشی

آنانی که جناب سلمان فارسی را آن شاهد قرآنی تصور میکنند قابل استناد میباشد، چراکه ایشان نیز در مدینه مسلمان گردیده‌اند و لذا مصداق شاهدِ این آیه فقط بر حضرت علی"ع" مطابقت دارد که اولین مسلمان تاریخ اسلام‌اند، وجود مقدسی که در همان زمانی که حضرت محمد"ص" در غار حراء به پیامبری برگزیده شدند، در بیرون غار تشریف داشته و از ابتدا، شاهد نزول فرشته وحی بوده‌اند. ابن‌ابی‌الحدید معتزلی در شرح نهج البلاغه می‌نویسد: "در کتب صحاح روایت شده که وقتی جبرئیل برای نخستین بار بر حضرت پیامبر"ص" نازل گردید و او را به مقام رسالت مفتخر ساخت، حضرت علی"ع" نیز در کنار ایشان بود". حضرت علی"ع" خود در خطبه "قاصعه" چنین میفرماید: "پیامبر هر سال در کوه حرا به عبادت می‌پرداخت و جز من کسی او را نمی‌دید... هنگامی که وحی بر آن حضرت نازل شد، صدای ناله شیطان را شنیدم، به رسول خدا عرض کردم که این ناله چیست؟ فرمود که این نالهٔ شیطان است و علتش آن است که او از اینکه در روی زمین اطاعت شود نا امید گشته و سپس فرمود: آنچه را من میشنوم، تو نیز میشنوی و آنچه را من می‌بینم، تو نیز میبینی جز آنکه تو پیامبر نیستی، بلکه وزیر من بوده و بر خیر و نیکی هستی".

۱ – خَبّاز = نانوا

مَتَرس آخِر، نه مَردی تو؟ بِجُنْب آخِر، نَمُردی تو — بِدِه آن زَر، به سیمین‌بَر، چه شیرین است بی خویشی
چرا تو سرد و برف آیی، فَنا شو تا شِگَرف آیی — غَمِ هستی، تو کمتر خور، چه شیرین است بی خویشی
دَرین مَنْگَر که در دامَم، که پُر گشته‌ست این جامَم — به پیری عُمرِ نو بِنْگَر، چه شیرین است بی خویشی
چه هُشیاری براد، هی! ببین دریایِ پُر از مِیْ — مُسلمان شو تو ای کافِر! چه شیرین است بی خویشی
نِمود آن زُلفِ مُشکینَش، که عَنْبَر گشت مِسکینَش — زِهی مُشک و زِهی عَنْبَر! چه شیرین است بی خویشی
بیا ای‌یار! در بُستان، میانِ حَلقهٔ مَستان — به دستِ هر یکی ساغَر، چه شیرین است بی خویشی
یکی شَهْ بینْ تو بَس حاضر، به جُمله روح‌ها ناظِر — زِ بی‌خویشی ازآن سو تَر، چه شیرین است بی‌خویشی

﴿۸۲۳﴾

اگر گُل‌هایِ رُخسارش، از آن گُلْشَن بِخَندیدی — بهارِ جان شُدی تازه، نهالِ تَنْ بِخَندیدی
وَگَر آن جانِ جانِ جان، به تنها رویْ بِنْمودی — تَنَم از لُطفْ جانْ گشتیّ و جانِ منْ بِخَندیدی
در آن نورِ دو صد فردوس، گُفتی: هِیْ، قُنُق گَلْدِم[1] — شُدی این خانه فردوسی، چو گُل‌مَسکَن بِخَندیدی
وَگَر آن ناطِقِ کُلّی، زبانِ نُطْق بُگْشادی — تَنِ مُرده شُدی گویا، دلِ اَلْکَن بِخَندیدی
گَر آن معشوقِ معشوقان، بِدیدَه‌سْتی به مَکْر و فَن — رَوان‌ها ذوفُنون گشتیّ و هر یک فَنْ بِخَندیدی
دَریدی پَرده‌ها از عشق و آشوبی دَرافْتادی — شُدندی فاشْ مَستوران، گَر او مُعْلَنْ[2] بِخَندیدی
گَر آن سُلطانِ خوبی از گَریبان سَر بَرآوَرْدی — همه دُرّاعه‌هایِ[3] حُسن تا دامَنْ بِخَندیدی
وَرْ آن ماهِ دو صد گَردون، به ناگَهْ خِرمَنی کردی — طَرَب چون خوشه‌ها کردیّ و چون خِرمَنْ بِخَندیدی
وَرْ او یک لُطف بِنْمودی، گُشادی چَشْمِ جان‌ها را — خُشونَت‌ها گرفتی لُطف و هر اَخْشَن[4] بِخَندیدی
شَهَنْشاهِ شَهَنْشاهان و خانان! چون عَطا دادی — به مِسکینی، شُدی او گنج و بر مَخزَنْ بِخَندیدی
اَرْ آن مِیْ‌هایِ لَعْلِ او، زِ پَردهٔ غیبْ رو دادی — حَسَن مَسْتَک شُدی بی مِیْ وَ بر اَحْسَنْ بِخَندیدی
وَرْ آن لَعْلِ لَبانِ او، گُهَرها دادی، از حِکْمَت — شُدی مَرمَر مِثالِ لَعْل و بر مَعدَنْ بِخَندیدی
وَرْ آن قَهّارِ عاشق‌کُش، به مِهْرْ، آمیزشی کردی — کُهِ خارا بِدادی شیر و تا آهنْ بِخَندیدی
وَگَر زالی، ازآن رُستَم، بِیابیدی نَظَر، یک دَم — به حَقّ، بر رُستَمِ دَستانِ صَفْ‌اِشْکَنْ بِخَندیدی

---

۱ – مهمان آمدم (ترکی)
۲ – آشکار
۳ – دُرّاعه = نوعی از جامه مشایخ که بر دوش اندازند.
۴ – خشن ترین

دَرآن روزی که آن شیرِ وَغا[1]، مَردی کُند پیدا ‌ ‌ ‌ نه بر شیرانِ مَستْ آن روز ، مَرد و زنْ بِخَندیدی؟
پَیاپِیْ ساقیِ دُولت ، رَوان کردی مِیِ خُلَّت[2] ‌ ‌ ‌ که تا ساغَر شُدی سَرمَست، زِ مِیْ دادنْ بِخَندیدی
هر آن جانی، که دستِ شَمسِ تبریزی بِبوسیدی ‌ ‌ ‌ حَیاتَش جاودانْ گشتیّ و بر مُردنْ بِخَندیدی
بِدیدی زود اَمنِ او، زِ مَردی جنگْ می‌جُستی ‌ ‌ ‌ کَراهَت داشتی ، بر اَمْن و بر مَأمنْ بِخَندیدی

﴿۸۲۴﴾

اگر مخدومِ من ، انـــــدر پَرَستی ‌ ‌ ‌ تنم با چرخِ گـــــردون ، سَرْ بَرَسْتی
خداوندْ شمسِ دین ، کز خاکِ پایش ‌ ‌ ‌ مــــــرا تاجِ سلیمان ، بر سَرَسْتی
خوشَسْتم عشقِ سیمین‌بر ، ولیکن ‌ ‌ ‌ سَبکْ‌روح و مبـــارکْ پیکَرَسْتی
اگر مرگ از حیاتش ، نَم گرفتی ‌ ‌ ‌ همایون مُورِد و خوشْ مَصدَرَستی
اگر لطفش بباریدی ، برین خاک ‌ ‌ ‌ چو فردوسی بُدی ، داعی بِرَستی
به روضهٔ وصلِ او ، گر می‌چَریدی ‌ ‌ ‌ بُراقِ هِمّتـــــم ، کِی لاغرَستی؟
ازو گـــر یافتـــی دیوْ ، اِلتفاتی ‌ ‌ ‌ ز گَنجش بِه بُـــدی ، کامِ زَرَستی
اگر خاک از قدومش ، واقِفَستی ‌ ‌ ‌ همه اجـــزاشْ ، ریحانْ گُسترَستی
زمین و کوه ، کِیْ بر جایْ ماندی ‌ ‌ ‌ به سویِ چاهِ اوشان ، گَر پُرَستی
اگر حلقه به گوشِ امـــــر بودی ‌ ‌ ‌ تنِ من ، همچو حلقه، بر دَرَستی
مرا خود کِیْ امیدِ عفو بودی؟ ‌ ‌ ‌ ز خارَمْ هم ، لحاف و بَسترَستی
جهان گر زآن‌چه من دیدم ، بدیدی ‌ ‌ ‌ جهانم ، آن جهان را ، مَفخرَستی
وگر غیرت نمودی ، از معاصی ‌ ‌ ‌ ز غیرتْ ، خــــارهایِ خاوَرَستی
اگر بَرْ عکس ، رویش را بِدیدی ‌ ‌ ‌ دَرو تلخی نماندی ، کُوثَرَستی
به گورستان نظر کَردی ، بدآن چشم ‌ ‌ ‌ همان ساعتْ خیالش مَحْشرَستی
واگر چادر نمودی ، عکسِ مَردیش ‌ ‌ ‌ سَرِ شیران ، به زیرِ مِعْجَرَستی[3]
دلم چندین بسوزیدی ، ز عشقش ‌ ‌ ‌ گر از وصفش ، یکی دَر دیگرَستی
اگر خالی بُدی از وِی ، به رویی ‌ ‌ ‌ به دیدارش ، دو دیده اَنْورَستی

---

۱ – کارزار، جنگ
۲ – دوستی، مهربانی، رفاقت
۳ –چارقد، روسری

هزاران سجده آن‌کس را ، پیاپی — به جان و دیده‌ها هم ، در خُورَستی
سَمندرْشکل گشتی ، جمله عالَم — اگـــــر از آذَرَش ، دَر آذَرَستی
ز سِرِّ مِیْ نکردی ، نیکْ روشن — به دل ، بر موجِ خون ، گر کمترَستی
ز هجرانَش ، زبانمْ بار دارد — وگر نی ، سِرِّ عشقش دفترَستی
سَرِ راهت نبودی ، خاکِ تبریز — عَبیر و مُشک و عود و عَنبَرَستی
نثاری کـــــردمی ، بر خاکِ تبریز — گـــــرَمْ انبــــارهایِ جوهرَستی

﴿۸۲۵﴾

اگر مرا تو ندانی ، بِپُرس از شبِ تاری — شب است مَحْرَمِ عاشق ، گواه ، ناله و زاری
چه جایِ شب، که هزاران نشانه دارد عاشق؟ — کَمینه‌اشک و رُخِ زَرد و لاغَریّ و نِزاری
چو ابرْ ، ساعتِ گریه ، چو کوهْ ، وَقتِ تَحَمُّل — چو آبْ، سَجده‌کُنان و چو خاکِ راه، به خواری
وَلیک این همه مِحْنَت، به گِردِ باغْ، چو خاری — دَرونِ باغْ ، گُلِستان و یار و چَشمهٔ جاری
چو بُگْذری تو زِ دیوارِ باغ و در چَمَن آیی — زبانِ شُکر ، گُزاری ، سُجودِ شُکر، بیآری
که شُکر و حَمدْ خدا را، که بُرد، جُورِ خَزان را — شِکُفته گشت زمین و بهار کرد ، بَهاری
هزار شاخِ برهنه ، قَرینِ حُلّهٔ گُل شُد — هزار خارِ مُغیلان ، رَهیده گشت ، زِ خواری
حَلاوتِ غَمِ معشوق را ، چه داند عاقل؟ — چو جولَهْ[۱] است، نَداند، طَریقِ جنگ و سَواری
برادر و پــــدر و مادرِ تو ، عُشّاقَند — که جُمله یک شُده‌اند و سِرِشْته‌اند زِ یاری
نَمَک شود چو دَراُفْتَد ، هزارْ تَن ، به نَمَکْدان — دُویِ نَمانَد در تَن، چه مَرْغَزی[۲]، چه بُخاری[۳]
مَکَش عِنانِ سُخَن را، به کودنیِّ مَلولان — تو تشنگانِ فَلَک بین ، به وَقتِ حَرف‌گُذاری

﴿۸۲۶﴾

اگر یارِ مرا ، از من بَرآری — من او گشتم ، بگو با او چه داری؟
میانِ ما ، چو تو ، مویی نَبینی — تو مانی در میانِ شَرمساری
بِبین عیبْ، اَرْ چه عاشق گشت رُسوا — نباشد عار ، گَر بَحْری‌ست عاری
بیا ای دستْ اَنْدَر آب کرده — کُلوخِ خُشک خواهی، تا بَرآری

---

۱ – بافنده ، عنکبوت

۲ – منسوب به مَرو ، اهل مرو ، مروزی

۳ – اهل بخارا

تو خواهی هَمچو ابرِ باژگونه
که باران از زمینْ بر چَرخ باری
چو ناخُن نیز نَگْذارد تو را عشق
رَوا باشد که آن سَر را بِخاری
قَراری یابی آنگَهْ بر لبِ عشق
چو ساکِن گشته‌ای ، در بی‌قَراری
مَکُن یادِ کَسی ، ای جانِ شیرین
که نَشْناسَد خَزان را ، از بهاری
نَدانَد عَطْسه را ، زآن لاغْ دیگر
نَدانَد شیر، از روبَهْ ، عَیاری
بِگُفتم این و نَکْ ، غوطی بِخوردَم
دَرآن موجِ لَطیفِ شهریاری
شُدم از کارْ من ، از شَمسِ تبریز
بیا در کار ، اگَر تو مَردِ کاری

﴿۸۲۷﴾

اگر یارِ مرا از من ، غَمْ و سودا نَبایستی
مرا چه دَرْ دُکان بودی ؟ مرا صد عقل و رایَ سْتی
وَگَر کَشتیِّ رَخْتِ من ، نگشتی غَرقَهْ دریا
فَلَک با جُمله گوهرهاش، به پیشِ من گَدایَ سْتی
وَگَر از راهِ اندیشه، بِدین مَستان رَهی بودی
خِرَد در کارِ عشقِ ما ، چرا بی‌دست و پایَ سْتی؟
وَگَر خُسرو ازین شیرین، یکی انگشت لیسیدی
چرا قیدِ کُلَهْ بودی؟ چرا قیدِ قَبایَ سْتی؟
طَبیبِ عشق اگر دادی ، به جالینوسْ، یک مَعْجون
چرا بَهرِ حَشایِشْ[1] او، بدین حَدّ، ژاژْ خایَ سْتی؟
زِ مَستیِّ تَجَلّی ، گَر سَرِ هر کوه را بودی
مثالِ ابرْ ، هر کوهی ، مُعَلَّق بر هوایَ سْتی
وَگَر غولانِ اندیشه ، همه یک گوشه رَفتَندی
بیابان‌هایِ بی‌مایه ، پُر از نوش و نَوایَ سْتی
وَگَر در عُهدهْ عَهدی ، وَفایی آمدی ، از ما
دِلارامِ جهانْپَروَر ، بَرآن عَهد و وَفایَ سْتی
وَگَر این گندمِ هستی، سَبُک‌تَر ، آرْد می‌گشتی
مَتاعِ هستیِ خَلْقان ، بُرونْ زین آسیایَ سْتی
وَگَر خِضْری دَرْ اِشْکَسْتی ، به ناگَهْ کَشتیِ تَن را
دَرین دریا،همه جان‌ها، چو ماهی، آشنایَ سْتی
ستایش می‌کُند شاعر ، مَلِک را و اگر او را
زِ خویشِ خود خَبَر بودی ، مَلِکْ ،شاعِرْستایَ سْتی
وَگَر جَبّار، بَربَستی ، شِکَسته ساق و دستش را
نه در جَبر و قَدَر بودی، نه در خُوف و رَجایَ سْتی
دَرآن اِشْکَستگی او گَر ، بِدیدی ذوقِ اِشْکَستن
نه از مَرهَم بِپُرسیدی ، نه جویایِ دَوایَ سْتی
نشان از جانْ، تو این داری ، که می‌باید ، نمی‌باید
نمی‌باید شُدی باید ، اگر او را نبایَسْتی
وَگَر از خِرمَنِ خِدمَت ، تو دِهْ ، سالارِ مِنْبَل[2] را
یکی بَرگِ کَهی بودی ، گُنَه بر کَهْرُبایَ سْتی
فَرازِ آسْمانْ صوفی ، هَمی رقصید و می‌گفت : این
زمینْ کُلْ آسْمان گشتی ، گَرَش چون من صَفایَ سْتی

---

۱ – جمع حشیش = کاه
۲ – تنبل

خَمُش، کاین شعر می‌مانَد و می‌پَرَّند، مَعنی‌هاش   پُر از مَعنی بُدی عالَم ، اگر مَعنی نبایَسْتی

﴿۸۲۸﴾

اگـــرچه لَطیـفیّ و زیبـــا لِقایی   به جانِ بَقـــا رُو ! زِ جانِ هوایی
هوا گاهْ سرد است و گَهْ گَرم و سوزان   وَفا زو چه جویی؟ بِبین بی‌وَفایی
بَدن را قَفَس دان و جانْ ، مُرغِ پَرّان   قَفَس حاضر آمد ، تو جانا کجایی؟
در آفاقِ گَردون ، زمانی پَریدی   گُذشتی بِدآن شَهْ، که او را سِزایی
جهانْ چون تو مُرغی ، ندید و نَبینَد   که هم فوقِ بامیّ و هم در سَرایی
گَهی پا زَنی ، بر سَـــرِ تاجْداران   گَهی دَرْ رَوی ، در پَلاسِ گدایی
گَهی آفتابی ، بِتابی جهان را   گَهی هَمچو بَرقی ، زمانی نَپایی
تو کانِ نَباتیّ و دل‌ها ، چو طوطی   تو صَحرایِ سَبزیّ و جان‌ها چَرایی
ازین‌ها گُذشتم ، مَبَر سایه از ما   که در باغِ دولت ، گُل و سَرْوِ مایی
اگر بر دلِ ما ، دو صد قُفل باشد   کلیدی فرستیّ و دَر را گُشایی
دَرآ در دلِ ما، که روشنْ‌چراغی   دَرآ در دو دیده، که خوشْ توتیایی
اگر لشگرِ غَم، سیاهی دَرآرَد   تو خورشیدِ رَزمیّ و صاحِبْ لِوایی
شُدم در گُلِستان و با گُل بِگُفتم: جَهاز از کِه داری، که لَعْلین قَبایی؟
مرا گفت :بو کُن ، به بو خود شناسی   چو مَجنونِ عشقیّ و صاحِبْ صَفایی
چو مَجنون بیآمَد ، به وادیّ لیلی   که یابَد نَسیمَش ، زِ بادِ صَبایی
بِگُفتند: لیلی ، شما را بَقا باد   بِبین بر تَبارَش ، لباسِ عَزایی
پَس آن تَلْخ‌کامه ، بِدَرّید جامه   بِغَلْتید در خون ، زِ بی‌دست و پایی
هَمی کوفت سَر را، به هر سنگ و هر دَر   بَسی کرد نوحه ، بَسی دستْ خایی
هَمی کوفت بر سَر، که تاجَت کجا شُد؟   هَمی کوفت بر دل ، که صیدِ بَلایی
دراز است قِصّه ، تو خود این بِدانی   تَپِش‌هایِ ماهـــــی ، زِ بی‌اِسْتِقایی
چو با خویش آمد، بِپُرسید مَجنون   که: گورَش نشان دِهْ ، که بادَش فَضایی
بِگُفتند: شب بـــود و تاریک و گُـم شُد   بَـسْ اُفْتَـد ازین هـا ، زِ سـوءُ ٱلْقَـضایی

نِدا کرد مَجنون : قُلاووز[1] دارم   مـــــرا بویِ لیلی ، کُند رَهنِمایی

چو یعقوبِ وَقتَم ، یَقینْ بویِ یوسُف   زِ صد ساله راهَم ، رسانَد دَوایی

مَشامِ مُحَمَّد(ص)، به ما داد صِلّه   کَشیم از یَمَنْ ، خوشْ نَسیمِ خدایی

زِ هر گورْ، کَفْ کَف، هَمی بُرد خاکی   به بینیّ و می جُست، ازآن مُشکْ‌سایی

مِثالِ مُریدی ، که او شیخْ جویَد   کَشَد از دَهان‌ها ، دَمِ اولیایی

بِجو بویِ حَق ، از دَهانِ قَلَنْدَر   به جِدّ چون بِجویی ، یَقینْ مَحْرَم آیی

زِ جُرعه‌ست این بو، نه از خاکِ تیره   که در خاک افتاد ، جُرعهٔ وَلایی

به مَجنون تو بازآ و این را رَها کُن   که شُد خیره چَشمَم، زِ شَمسُ‌ٱلضّیایی

ضَعیف است، در قُرصِ خورشید، چَشمَم   ولی مَهْ دَهَد ، بر شُعاعَش گوایی

کجا عشقِ ذاٱلنّون؟ کجا عشقِ مَجنون؟   ولی این نشان است ، ازآن کِبْریایی

چو موسی که نَگْرفت ، پِستانِ دایه   که با شیرِ مادر ، بُدَش آشنایی

زِ صد گورْ بو کرد مَجنون و بُگْذشت   که در بوشِناسی ، بُدَش اوسْتایی

چراغی‌ست تَمْییز، در سینه روشن   رَهانَد تو را ، از فَریب و دَغایی

بیاوَرْد بویَش ، سویِ گورِ لیلی   بِزَد نَعره‌ایّ و فُتاد ، آن فَنایی

همان بو شِکُفتَش ، همان بو بِکُشتَش   به یک نَفْخه حَشْری، به یک نَفْخه لائی

به لیلی رَسید او، به مولی رَسَد جان   زمین شُد زمینی، سَما شُد سَمایی

شما را هوایِ خدای‌است ، لیکِن   خدا کِی گُذارد ، شما را ، شمایی؟

گروهی زِ پَشّه ، که جویَند صَرصَر[2]   بُوَد جَذبِ صَرصَر، که کرد اِقْتِضایی

که صَرْصَر به پَشّه ، دلِ پیلْ بَخشَد   رَهانَد زِ خویشش، به حُسْنُ ٱلْجَزایی

بَیان کَردَمی ، رونَقِ لالەزارَش   ولی بَرنَتابَد ، دلِ لالَکایی[3]

چَمَن خود بگوید تو را ، بی‌زبانی: صَلا ، در چَمَن رُو، که اَهلِ صَلایی

﴿۸۲۹﴾

اَلا ای جانِ جانِ جان! چو می‌بینی ، چه می‌پُرسی؟   اَلا ای کانِ کانِ کان! چو با مایی ، چه می‌تَرسی؟

---

۱ – پیشْ قراول ، راهنما

۲ – باد شدیدآواز ، باد سخت آواز

۳ – لالک، لالکا = کفش ، پای افزارِ سرخ رنگ

زِ لا و لَمْ[1] مُسَلَّم شو، به هر سو کَتْ کَشَم، می‌رَو — به قُدّوسَت کَشَم آخِر، که خانه‌زادهٔ قُدسی
چه در بحثِ اصولی تو؟ چه در بَندِ فُصولی تو؟ — چه جِنْس و نوعْ می‌جویی؟ گُزین نوعیّ و زین جِنْسی
اگر دامانِ جان گیری، به تَرکِ این و آن گیری — که از جُمله مُبَرّایی، نه از جِنّی ، نه از اِنْسی

﴿۸۳۰﴾

اَلا ای جانِ قُدسْ آخِر ! به سویِ من نمی‌آیی؟ — هَماره جان به تَن آید، تو سویِ تَنْ نمی‌آیی؟
بُدَم دامَن‌کَشان تا تو ، زِ من دامَن کَشیدَه‌سْتی — زِ اشکْ، خون هَمی ریزم ، دَرین دامَن نمی‌آیی؟
زهی بی‌آبیِ جانم ! چو نِیْسانَت نمی‌بارَد — زهی خِرمَن ! که سویِ این سِیَه‌خِرمَنْ نمی‌آیی
چو دورَم زآن نَظَر کردند ، نِظارهٔ عالَمی گشتم — نِظارهٔ من بیا ، گَر تو ، نَظَر کردن نمی‌آیی
اَلا ای دلْ! پَری‌خوانی[2]، نگویی آن پَری را تو — چرا خوابَم بِبُردی گَر به سِحْر و فَنْ نمی‌آیی؟
اَلا ای طوقِ وصلِ او ! که در گَردن هَمی زیبی — چو قُمری، ناله می‌دارم ، که در گَردنْ نمی‌آیی
دلِ تو هَمچو سنگ و ، من چو آهن، ثابِت اَنْدَر عشق — اَیا آهن‌رُبا آخِـــر ، سویِ آهن نمی‌آیی؟
زِ ما و من بِرَست آن کَس ، که تو رویی بِدو آری — چرا تو ، سویِ این هِجْرانِ، صد چون من نمی‌آیی؟
فَزایش از کجا باشد ، بهارا ! چون نمی‌باری؟ — سُکونَت از کجا آخِر؟ سویِ مَسکَنْ نمی‌آیی
اَلا ای نورِ غایب‌بین! دَرین دیده نمی‌تابی — اَلا ای ناطقهٔ کُلّی! بِدین اَلْکَن نمی‌آیی
چو اَرْزَنْ خُرد گشته‌سْتَم، زِ بَهرِ مُرغِ مُژده‌آور — اَلا ای مُرغِ مُژده‌آور ، بدین اَرْزَنْ نمی‌آیی؟
همه جان‌ها شُده لَرزان، دَرین مَکْمَن، گَهِ هِجْران — برایِ اَمنِ این جان‌ها، دَرین مَکْمَن نمی‌آیی؟
زبانْ چون سوسنِ تازه ، به مَدحَتْ، ای خوش‌آوازه — اَلا گُلْزارِ رَبّانی! بدین سوسن نمی‌آیی؟
اَلا ای بادهٔ شادان! به عشقْ اَنْدَر ، چو اُستادان — دَرونَت خُنْبِ سَرمَستی ، چرا از دَن[3] نمی‌آیی؟
مَعاشِ خانهٔ جانم، اگر نَزْ قُرصِ خورشید است — چرا ای خانه ! بی خورشید ، تو روشن نمی‌آیی؟
اگر نه طالبِ اویی ، به خانه خانه‌خورشید آ — چرا چون شکلِ شب‌دُزدان ، به هر روزَن نمی‌آیی؟
چو صَحرایِ جَمالِ او، برایِ جان بُوَد مَأمَن — چرا در خوفْ می‌باشی؟ چرا مَأمن نمی‌آیی؟
تو بِشْکَن جَوْزِ این تَن را ، بِکوب این مَغز را دَر هَم — چرا اَنْدَر چراغِ عشقْ ، چون روغَن نمی‌آیی؟
تو آب و روغنی کردی ، به نورت رَه کجا باشد؟ — مَبَر تو آبْ ، بی‌روغن ، که بی‌دشمن نمی‌آیی

۱– لا و لم = به معنیِ نَه و نفی کردن در زبان عربی‌ست.
۲ – افسونگر
۳ – خُم بزرگِ قیرْ اَنْدودی که نتواند بر زمین بایستد مگر آنکه برایش جایی درست کنند.

چه نَقْدِ پاکْ می‌دانی ، تو خود را وین نمی‌بینی؟ — که اَنْدَر دستِ خود ماندیّ و در مَخزَن نمی‌آیی؟
زِ عشقِ شَمسِ تبریزی ، چو موسیِ گفته‌ام : اَرِنی[1] — زِ سویِ طورِ تبریزی ، چرا چون لَنْ نمی‌آیی؟

﴿۸۳۱﴾

اَلا ای نَقْشِ روحانی ! چرا از ما گُریزانی؟ — تو خود از خانه‌ای آخِر ، زِ حالِ بَنده می‌دانی
به حَقِّ اشکِ گَرمِ من ، به حَقِّ رویِ زَردِ من — به پیوندی که با تُوسْتَم ، وَرایِ طورِ انسانی
اگر عالَم بُوَد خندان، مرا بی‌تو بُوَد زندان — بَس است آخِر ، بِکُن رَحمی ، بَرین مَحْرومِ زندانی
اگر با جُمله خویشانم، چو تو دوری ، پَریشانم — مَبادا ای خدا کَس را ، بدین غایَت پَریشانی
بَرآن پایِ گُریزانَت، چه بَربَندم که نَگْریزی؟ — به جانِ بی‌وَفا مانی، چو یارِ ما ، گُریزانی
وَرْ از نُه چَرخْ بَرتازی ، بِسوزی هفت‌دریا را — بِدَرّی چَرخ و دریا را ، به عشق و صبر بگشایی
وَگَر چو آفتابی هم ، رَویِ بر طارَمِ چارُم — چو سایه در رِکابِ تو ، هَمی آیم به پنهانی
بیآمد بر دَرَم ساقی ، به آزادی و مشتاقی — به کفْ یکْ جامِ راواقی ، ز سَرْمَستانِ سبحانی
که: بِستانْ، نوش کن جانا! که نوشَت باد مردانه — شَویِ شادان و فرزانه ، ز بخشش هایِ رَبّانی
چو شاهم شمس‌تبریزیْ به الطاف و شِکَرْریزی — کُنَد احسان و دلداری ، شود اجسامِ روحانی

﴿۸۳۲﴾

اَلا ای یوسُفِ مصری! ازین دریایِ ظُلْمانی — رَوان کُن کَشتیِ وَصلَت ، برایِ پیرِ کَنْعانی
یکی کَشتی که این دریا، زِ نورِ او، بگیرد چَشم — که از شَعْشاعِ آن کَشتی ، بِگَردد بَحر، نورانی
نه زآن نوری، که آن باشد، به جانِ چاکران، لایِق — ازآن نوری ، که آن باشد ، جَمال و فَرِّ سُلطانی
در آن بَحْرِ جَلالَت‌ها، که آن کَشتی هَمی گردد — چو باشد عاشقِ او حَق ، کِه باشد روحِ روحانی؟
چو آن کَشتی نِمایَد رُخ ، بَرآیَد گِردِ آن دریا — نَمانَد صَعبی‌ای دیگر ، بِگَردد جُمله آسانی
چه آسانی که از شادی، زِ عاشقْ هر سَرِ مویی — دَرآن دریا به رَقصْ‌اَنْدَر ، شُده غَلْطان و خندانی
نبیند خندهٔ جان را ، مَگَر که دیدهٔ جان‌ها — نِمایَد خنده‌ها در جسمْ ، آب و خاکِ اَرْکانی
زِ عُریانی نشانی‌هاست ، بر دَرزِ لباسِ او — زِ چَشم و گوش و فَهْم و وَهْم ، اگر خواهی تو بُرهانی

---

۱ – اَرَنِي = به من بِنَما، اشاره به آیه ۱۴۳سوره مبارکه اعراف دارد که ناظر به ماجرای حضرت موسی"ع" در کوه طور میباشد، آن زمان که به خداوند عرض کرد: ".. رَبِّ ارنی انظر الیک"، یعنی: "خداوندا، خود را به من بِنَما"، و خداوند در پاسخ فرمود: "لَن ترانی"، یعنی: "مرا هرگز نتوانی دید".

تو بُرهان را چه خواهی کرد ، که غَرقِ عالَمِ حسّی؟ بُرو می‌چَرْ چو اُسْتوران ، دَرین مَرعایِ[1] شهوانی
مَگَر اَلْطافِ مَخْدومی، خداوندیِّ شَمسِ اَلدّین رُبایَد مَر تو را چون باد ، از وَسواسِ شیطانی
گَزین جُمله اشارت‌ها، هم از کَشتی ، هم از دریا مَکُن فَهمی مَگَر در حَقِّ آن دریایِ رَبّانی
چو این را فَهْم کردی تو، سُجودی بَر سویِ تبریز که تا او را بیابد جان ، زِ رَحمَت‌هایِ یزدانی

﴿۸۳۳﴾

اَلا حَریمَ لَیْلیٰ، عَلَیْکُمُ سَلامی اَدَرْتُمْ عَلَیْنا صَفِیَّةَ اَلْمُدامی
فَذا رَبیعُ وَصْلٍ وَ نَوْبَةُ اَلتَّلاقی وَ نِعْمَةٌ اَحاطَتْ جَمیعَةَ اَلْاَنامی
تَداوَلُوا کُؤُساً وَاَسْکَرُوا رُؤُوساً کَذا یَکُونُ حَقّاً وَلیمَةُ اَلْکِرامی
فَوَصْلُکُمْ مَدیدٌ صِلُوا بِلَا اَنْقِطاعٍ وَنُزْلُکُمْ مَزیدٌ کُلُوا بِلا غَرامی
فَلایَهیمُ قَلْبی بِظُلْمَةِ اَللَّیالی وَلا تَنامُ عَیْنی عَلَتْ عَنِ اَلْمَنامی

﴿۸۳۴﴾

اَلا فِیِ اَلْعِشْقِ تَشْریفی وَعیدی تَعالَوْا نَحْوَ عِشْقٍ مُسْتَزیدی
دَعانا مَنْ تَعالیٰ عَنْ حُدُودٍ نَجی اَلْمَحْدودُ بِاَلْعَیْنِ اَلْحَدیدی
دَعانا بَحْرُ ذی ماءٍ فُراتٍ فَاَنْکَرْنَا اَلتَّیَمُّمَ بِاَلصَّعیدی
دَعانا خالِقُ کُلِّ دُعاءٍ تَخاسَرَ عِنْدَنا کُلُّ بَعیدی
نَسینا کُلَّ شَیْءٍ مُذْ ذَکَرْنا مَقاماتٍ تَعالَتْ عَنْ نَدیدی
بِدایاتٌ نِهایاتٌ لَدَیْها مَجالُ اَلرُّوحِ فی جَدٍّ جَدیدی

﴿۸۳۵﴾

اَلا میرِ خوبان ! هَلا تا نَرَنجی بَهانه نگیریّ و از ما نَرَنجی
تویی یارِ غارَم ، امید از تو دارم که گَر سَر نَخارَم ، نِگارا نَرنجی
تو جانْ ، آنِ مایی، تو خاصْ آنِ مایی زِ هرجا بِرَنجی ، ازینجا نَرنجی
تویی شب‌فُروزَم ، تویی بَخت و روزَم که امشب بِخَندیّ و فردا نَرنجی
یکی مُشتْ خاکیمْ ای جان ، چه باشد که از ما و زینها و زآنها نَرنجی؟

﴿۸۳۶﴾

اَلا هاتِ حَمْراءَ کَاَلْعَنْدَمِ کَاَنّیَ مازَجْتُها عَنْ دَمی

---

۱ – چراگاه

وَ یَبْدُو سَناها عَلیٰ وَجْنَتی / إذَا ٱنْحَدَرَتْ کاسُها عَنْ فَمی
فَطوبیٰ لِسَکْراءَ مِنْ مَغْنَمٍ / وَتَعْساً لِصَحْواءَ مِنْ مَغْرَمی
مِیْ دَرْ غَمی خور، اگر در غَمی / که شادی فَزایَد ، مِیْ دَر غَمی
بیا نوش کُن ، ای بُتِ نوش‌لَب / شرابِ مُحرَّم ، اگر مَحْرَمی
مگو نامِ فردا، اگر صوفی‌یی / همین دَم یکی شو ، اگر هَمدَمی
برایِ چُنین جامِ عالَمْبَها / بِهِل مَمْلِکَت را ، اگر اَدْهمی
دَرآشام یک جامْ ، دریا دِلا! / که ظاهر کُنـــد ، گوهرِ آدمی
چرا بَسته باشی، چو در مَجْلِسی؟ / چرا خُشک باشی، چو در زَمزَمی؟
چرا می نگیری ، نَخُستین قَدَح؟ / چپ و راست بِنْما ، که از کِه کمی
زِ جامِ فَلَک، پاک و صافی‌تَری / که بَرتَر ازین گُنبَدِ اَعْظَمی
بِنوش ای نَدیمی که هم‌خِرقه‌ای / بِجوش ای شرابی ، که خوش مَرهَمی
چو موسیِّ عِمْران، تویی عُمرِ جان / چو عیسیِّ مَریَم، رَوان بر یَمی[1]
چو یوسُف همه ، فِتْنهٔ مَجْلِسی / چو اِقْبال و باده ، عَدوِیِ غَمی
زِ هر باد ، چون کاه ، از جا مَرو / که چون کوه ، در مَرتَبَتْ مُحکَمی
بِهِل بُرجِ کَژدُم، سویِ زُهره رُو / که کَژدُم ندارد به جُز ، کَژدُمی
به تو آمدم، زآنکه نَشْکیفتَم[2] / زِ اِحْسان و بَخشایش و مَردُمی[3]
چُنین خالِ زیبا ، که بر رویِ توست / پَناهِ غریبیّ و خال[4] و عَمی[5]
فَأَنْتَ ٱلرَّبیعُ وَ أَنْتَ ٱلْمُدام / وَ مَولَی ٱلْمُلُوکِ أَلا فَاحْکُمی
خَلایِق زِ تو والِه و دَرهَم اند / تو چون زُلْفِ جَعْدَت ، چرا دَرهَمی؟
مَگَر شَمسِ تبریز ، عَقلَت بِبُرد / که چون من خَرابیّ و لایَعْلَمی؟

﴿۸۳۷﴾

أَلا یا مالِکاً، رِقَّ ٱلزَّمانِ / أَلا یا ناسِخاً ، حُسْنَ ٱلْغَوانی

---

۱ – یم = دریا
۲ – از مصدر شکیفتن = شکیبایی داشتن ، تاب آوردن .
۳ – مردمی کردن = انسانیت کردن
۴ – دائی
۵ – عَمّ = عمو

اَلا مَنْ لُطْفُهُ ماءٌ زُلالٌ   وَما فِی اَلْکَوْنِ ظَرْفٌ کَاَلْاَوانی
سُجُودُ کُلِّ اَوْجٍ اَوْ حَضیضٍ   بِشَمْسِ اَلدّینِ سُلْطانِ اَلْمَعانی
اَلا تَبْریزُ بُشْراکَ دَواماً   وَ صارَ ساجِدَیْکَ اَلْمَشْرِقانی
اَظَلَّ اَللهُ تَبْریزاً بِظِلٍّ   تَضَعْضَعَ مِنْ تَصَوُّرِهِ جَنانی
تَعالیٰ عَنْ مَدیحی، قَدْ تَعالیٰ   وَلکِنْ لَیْسَ صَبْرٌ فی لِسانی

﴿۸۳۸﴾

اِلامَ طَماعِیَـةُ اَلْعاذِلِ   وَلا رَأیَ فِیاَلْحُبِّ لِلْعاقِلی
برادر! مرا در چُنین بی‌دلی   مَلامَت رَها کُن، اگر عاقلی
یُرادُ مِنَ اَلطَّبْعِ نِسْیانُکُمْ   وَ تَأْبی اَلطِّباعُ عَلَی اَلنّاقِلی
تو عاقل از آنی ، که عاشق نه‌ای   تو را قبله عشق است اگر مُقْبِلی
وَ اِنّی لَاَعْشَقُ، مِنْ عِشْقِکُمْ   نُحولی وَ کُلُّ فَتًی ناحِلی
به صورتْ، فَریبی مرا روز و شب   زِ جانْ بَرنخیزی که بَس کاهِلی
وَ لَوْ زُلْتُمُ، ثُمَّ لَمْ اَبْکِکُمْ   بَکَیْتُ عَلیٰ حُبِّیَ اَلزّائِلی
مَنَم مُرغِ آبی، تویی مُرغِ خاک   ازین مَنْزِلَم من، تو زآن مَنْزِلی
اَیُنْکِرُ خَدّی دُموعی وَ قَدْ   جَریٰ مِنْهُ فی مَسْلَکٍ سایِلی؟
لَکُمْ دینُکُمْ خوان، وَلی دین[1] بَرو   وَگَرنی به وَصل آ، اگر واصِلی
اَاَوَّلُ دَمْعٍ جَریٰ فَوْقَهُ؟   وَاَوَّلُ حُزْنٍ عَلیٰ راحِلٍ؟
بَرِ آفتاب است مَهْ ، در کَمی   ازو دور مانَد ، گَهِ کامِلی
وَهَبْتُ اَلسُّلُوَّ لِمَنْ لا مَنی   وَ بِتُّ مِنَ اَلْعِشْقِ فی شاغِلٍ
چو جانِ وَلی شُد ، قَرینِ قَمَر   بِبارَد چو باران ، بَلا بر وَلی
وَ لَوْ کُنْتُ فی اَسْرِ غَیْرِاَلْهَویٰ   ضَمِنْتُ ضَمانَ اَبی وائِلی
فَلا اَسْتَغیثُ اِلیٰ ناصِرٍ   وَلا اَتَضَعْضَعُ مِنْ خاذِلی
ازین دَر بَرَد ، جُمله عالَم مُراد   بَرین دَر بِمیرَم ، چو تو سایِلی
کَاَنَّ اَلْجُفونَ عَلیٰ مُقْلَتی   ثِیابٌ شُقِقْنَ عَلیٰ ثاکِلی

۱ – اشاره به سوره کافرون دارد.

بَرین دَر چو دُرّی ، دَرونِ صَدَف   چو دوری، چو ریمی[1] ، که در دُمَّلی

﴿۸۳۹﴾

الحمدلله کَز کَـــرَم ، با ما دگر دَرساختی   وز بَهرِ لشگرهایِ دل ، تو سَنجَقی اَفراختی
بالا بُدی مانند خور ، روشن ز نورت ، صد قمر   زیر آمدی ای شاهِ جان ، با هر گدا دَرساختی
کردی مرا از عشق پُر ، خوب و لطیف و شادخور   ظلمت که بود اندر تنم ، از نورْ جان پرداختی
اندر شکارِ پهلوان ، بُردی ز شیران ، عقل و جان   وآنگه سواره شاهِمان ، بر مُلکِ دل‌شان تاختی
مانند رستم در وَغا[2] ، چون شیر ، اندر بیشه ها   مَردانه هم‌چون اژدها ، بر قلبِ لشگر تاختی
پنهان شدم اندر زمین ، از چشم تو ای پیرهن   پنداشتم نشْناسی ام ، خود عاقبت بشناختی
ای کیمیایِ سَرمَدی ، بر بارِ عشقِ سَرمَدی   تا مِسِّ تن را زَر کنی ، چون نقره‌ام بُگْداختی
بُگْداختی مِسِّ مرا، در آتشِ آن کیمیا   آخِر چو زر گشتم ز تو ، دیدم که خوش بِنْواختی
زین دَردِ بی‌درمانِ تو ، وز آتشِ هِجران تو   جانم ز غم تا گشت پُر ، در آتشم بُگْداختی
چون‌شمسِ دینْ زآن‌چشم و رُخْ بُردی ز طُعمهْ اسب و رُخ   کردی مرا شَهْماتِ خود ، بی‌آن‌که با من تاختی

﴿۸۴۰﴾

امروز دَرین شهر ، نَفیر است و فَغانی   از جادُویِ آن چَشم، یکی شَعْبده‌خوانی
در شهر به هر گوشه، یکی حَلقه به گوش ست   از عشق ، چُنین حَلقه و با چَرب‌زبانی
بی‌زَخمْ نیابی تو دَرین شــــــهرْ ، یکی دل   از تیرِ نَظَرهایِ چُنین سَخته‌کَمانی
ای شهر ! چه شهری تو ! که هر روزِ تو عید است   ای شهر، مکانِ تو شُد از لُطفْ زمانی
چه جایِ مکان است و چه سودایِ زمان است؟   ای هر دو شُده ، از دَمِ تو نادره لانی[3]
شهری‌ست که او ، تَخت‌گَهِ عشقِ خدایی‌ست   بغدادِ نَهان است، وَزو دلْ همدانی
امروز دَرین مصر ، ازین یوسُفِ خوبی   بی‌زَجر و سیاست[4] شُده، هر گُرگ، شَبانی
صد پیرِ دو صد ساله ، ازین یوسُفِ خوش‌دَم   مانندِ زُلَیخا شُده در عشقْ جوانی
او حاکِمِ دل‌ها و رَوان‌هاست ، دَرین شهر   مانندهٔ تَقدیرِ خـــدا ، حُکْم‌رَوانی

---

۱ – ریم = چرکی که در دمل یا دنبل فراهم آید.
۲ – کارْ زار و جنگ
۳ – لان= مخفف لانه
۴ – مجازات

صد نورِ یَقین ، سَجده کُنِ رویِ چو ماهَش		کِی سویِ مَهَش ، راه بِزَد ابرِ گُمانی؟
صد چون من و تو ، مَحوِ چُنان بی‌من و مایی		چون ظُلْمَتِ شب، مَحوِ رُخِ ماهِ جهانی
جُز حَضرتِ او نیست ، فقیرانه حُضوری		جُز سایهٔ خورشیدِ رُخَش ، نیست اَمانی
از حیلهٔ او ، یک دو سُخَن دارم ، بِشْنو		چون زَهره ندارم ، که بگویم که: فُلانی
گَر نامْ نگوییم و نشانْ نیز نگوییم		زین باده شِکافیده شود شیشهٔ جانی
هینْ دست مَلَرزان و فُروکَش قَدَحِ عشق		پازَهر چو داری ، نَکُند زَهرْ زیانی
هر چیز که خواهی ، تو زِ عَطّار بیابی		دُکّانِ محیط است و جُز این نیست دُکانی

﴿۸۴۱﴾

امروز سَماع است و مُدام[۱] است و سَقایی		گَردان شُده بر جمع ، قَدَحهایِ عَطایی
فَرمانِ سَقَیٰ‌ٱللّه رَسیده‌ست ، بِنوشید		ای تَنْ همه جان شُو! نه که زاخْوانِ صَفایی؟
ای دور ، چه دوری تو و ای روز، چه روزی!		ویْ گُلْشَنِ اِقْبال، چه با بَرگ و نَوایی!
از خاک بِرویَند ، دَرین دُورْ خَلایِق		کاین نَفْخهٔ صور است ، که کرده‌ست صدایی
از کوه شِنو ، نَعْرهٔ صد ناقهٔ صالح[۲]		وَزْ چَرخْ شِنو ، بانگِ سَرافیلْ صَلایی
هینْ رَخْت فروگیر و بِخوابانْ شُتران را		آخِر بِگُشا چَشم، که در دستِ رضایی
ای مُرده! بِشُو زنده و ای پیر! جوانْ شُو		ویْ مُنْکِرِ مَحْشَر! هله تا ژاژْ نَخایی
خواهم سُخَنی گفت ، دَهانَم بِنَبَندید		کِامْروز حَلال است وِرا ، رازگُشایی
وَرْ زآنکه زِ غَیرت ، رَهِ این گفت بِبَندید		رَه باز کُنم سویِ خیالاتِ هوایی
ما نیز خیالاتْ بُدَسْتیم و ازین دَم		هستی پَذیرُفتیم ، زِ دَمهایِ خدایی
صد هستیِ دیگر، به جُز این هست، بِگیری		کاین را تو فراموش کُنی ، خواجه کجایی؟

﴿۸۴۲﴾

امروزْ سَماع است و شراب است و صُراحی		یک ساقیِ بَدْمَست ، یکی جَمعِ مُباحی
زآن جِنْسْ مُباحی ، که ازآن سویِ وجود است		نیِ اِباحَتی[۳]، گیجِ حَشیشی و مِزاحی
روحی‌ست مُباحی ، که از آن روحْ چَشیده‌ست		کو روحِ قدیمیّ و کجا راح[۴] و ریاحی؟

---

۱ – شراب
۲ – شتر عظیم الجثهٔ حضرت صالح "ع" که خداوند ، به معجزه ، آن را از دل کوه برآوَرْد .
۳ – کسی که هر کاری را مُباح میداند .
۴ – نشاط

در پیشْ ، چُنین فِتْنه و در دستْ ، چُنین مِیْ
یارَبّ چه شود ، جانِ مُسلمانِ صَلاحی؟

زین باده کسی را ، جِگَرِ تشنه خُنَک شُد
کاو خونِ جِگَر ریخت، دَرین رَه، به سَفاحی[1]

جاوید شود عُمر ، بِدین کاسِ صَبوحی
ایمِن شود از مرگ و زِ اَفغانِ نباحی[2]

این صورتِ غیب است، که سُرخیشْ زِ خون نیست
اِسْپید زِ نور است ، نه کافورِ ریاحی[3]

شمعی‌ست بَراَفْروخته، وَزْ عَرشْ گُذشته
پروانهٔ او ، سینهٔ دل‌هایِ فَلاحی

سوزیده زِ نورَش ، حُجُبِ سَبْعِ سَماوات
پَرّان شُده جان‌ها و رَوان‌ها زِ نَواحی

این حَلقهٔ مَستانِ خَراباتِ خَراب است
دور از لب و دندانِ تو ، ای خواجهٔ ساحی[4]

شاباشْ زهی حال، که از حالْ رَهیدیتْ
شاباشْ زهی عیشِ صَبوحیّ و صَباحی

با خود مَلَکُ ٱلْمَوت بگوید: هله، واگَرد
کاین‌جا نکُند ، هیچ سِلاحِ تو سِلاحی

ما را خَبَری نی ، که خَبَر نیز چه باشد؟
خود مَغْفِرَت این باشد و آمُرزشِ ماحی[5]

از غیب شِنو ، نَعْرهٔ مَستان و خَمُش کُن
یک غُلغُلهٔ پاک ، زِ آوازِ صیاحی[6]

وَرْنه به دُو نان ، بَندهٔ دونان و خَسان باش
میخور بی سَنان[7] و زِ سِنان[8] ، زَخْمِ رِماحی[9]

فارِس[10] شُده ، شَمسُ ٱلْحَقِ تبریز ، همیشه
بر شَمسِ شَموس و نکُند شَمسْ جِماحی[11]

﴿۸۴۳﴾

امشب پَریان را من ، تا روزْ به دِلْداری
در خوردن و شب‌گَردی ، خواهم که کُنم یاری

من شیوهٔ پَریان را ، آموخته‌ام شب‌ها
وَقتِ حَشَرْ اَنگیزی ، در چالِش و مِیْخواری

---

۱ – خونریز
۲ – سخت آواز
۳ – نوعی از کافور
۴ – گوشت گوسفند فربه
۵ – محو کننده
۶ – بانگ زننده
۷ – دندان
۸ – نیزه
۹ – نیزه گر
۱۰ – شهسوار
۱۱ – سرکشی اسب

جنّی پِنهان باشد، در سِتر و اَمان باشد / پوشیده‌تَر از پَریان ، ماییم به سَتّاری
بر صورتِ ما واقِفْ، پَریان و زِ جانْ غافل / در مَکْرِ خدا مانده ، آن قوم زِ اَغْیاری
خود را تو نمی‌دانی، جویایِ پَری زآنی / مَفْروش چُنین اَرْزان، خود را به سَبُک‌باری
وآن جِنّیِ ما بهتر، زیبارُخ و خوش گوهر / از دیو و پَری بُرده ، صد گویْ ، به عَیّاری
شب از مَهِ او حیران، مَهْ عاشقِ آن سِیْران / نی بی‌مَزه و رَنگین، پالودهٔ بازاری
از سیخِ کَبابِ او، وَزْ جامِ شرابِ او / وَزْ چَنگ و رَبابِ او، وَزْ شیوهٔ خَمّاری
دیوانه شُده شب‌ها، آلوده شُده لب‌ها / در جُملهٔ مَذهَب‌ها، او راست سِزاواری
خواب از شبِ او مُرده، شَلوارْ گِرو کرده / کَس نیست دَرین پَرده ، تو پُشتِ کِه می‌خاری؟
بُردی زِ خدا نکته ، بَر بَند دَهان آخِر / نی عاشقِ عشقی تو ، تو عاشقِ گُفتاری

﴿۸۴۴﴾

امـــروز ز سودایِ شبِ دوشْ رَهیدی / امروز مَکُن حیله ، که رفت، آنچه که دیدی
ما را به حِکایَت ، به دَرِ خانه بِبُردی / برْ دَرْ بِنِشانْدیّ و تو بر بامْ دَویدی
صد کاسهٔ همسایهٔ مَظْلوم ، شِکَستی / صد کیسه دَرین راه ، به حیلَت بِبُریدی
آن کیست که او را ، به دَغَل خُفته نکردی؟ / وَزْ زیرِ سَرِ خُفته ، گِلیمی نکَشیدی؟
گفتی که: ازآن عالَمْ ، کَس باز نیآمَد / امروز بِبینی ، چو بدین حالْ رَسیدی
امروز بِبینی که چه مُرغیّ و چه رنگی / کَزْ زَخْمِ اَجَل ، بَندِ قَفَس را بِدَریدی
امروز بِبینی ، که کیان را یَلِه کردی / امروز بِبینی ، که کیان را بِگُزیدی
یا شیرْ زِ پِستانِ کَراماتْ چَشیدی / یا شیرْ زِ پِستانِ سِیَهْ‌دیو ، مَکیدی
ای بازْ ! کُلاه از سَر و رویِ تو ، بُرون شُد / خوش بِنْگَر و خوش بِشْنو ، آنچه نَشِنیدی
آنجا بَرَدَت پایْ ، که در سَرْ هَوَسَش بود / وآنجا بَرَدَت دیده ، که آنجا نگَریدی
بر تو زَنَد آن گُل، که به گُلْزارْ بِکِشتی / در تو خَلَد آن خار، که در یارْ خَلیدی
تَلْخی دَهَد امروزْ تو را ، در دل و در کام / آن زَهرْ گیاهی که دَرین دشتْ چَریدی
آن آهنِ تو ، نَرم شُد امروز ، بِبینی / که قُفلِ دَری ، یا جهَتِ قُفل ، کلیدی
طوقِ مَلَکی ، این دَمْ اگر ، گوهرِ پاکی / رَدِّ فَلَکی، این دَمْ اگر ، زشت و پَلیدی
گَر آبِ حَیاتی تو و گَر ، آبِ سیاهی / این چَشمْ بِبَستی ، تو دَرآن چَشمه رَسیدی
با جُمله رَوان‌ها ، به پَرِ روح ، رَوانی / این است سِزایِ تو گَر ، از نَفْس جَهیدی
با خالِقِ آرام ، تو آرامْ گرفتی / وَزْ آب و گِلِ تیرهٔ بیگانه ، رَمیدی

امروز تو را بازخَرَد ، شُعلهٔ آن نور — کاین‌جا زِ دل و جان، به دل و جانْش خریدی
آن سیم‌بَر اَنْدَر بَرِ سیمینِ تو آید — کاو را چو نِثارِ زَر ، ازین خاک بِچیدی
ای عشق ! بِبَخشایْ ، تو بر حالِ ضَعیفان — کَزْ خاکْ همان رُست ، که در خاک دَمیدی
خامُش کُن و مَنْمایْ به هرکَس ، سِرِّ دلْ، زآنْک — در دیدهٔ هر ذَرّه ، چو خورشید پَدیدی
خاموش و دهان را به خموشی ، تو دَوا کُن — زیرا که ز پِستانِ سیَه دیو مَکیدی
خاموش کُن ای سالک ، جَلدی[1] کُن و قِیْ کن — شیری که زِ پِستانِ سِیَهْ‌دیو مَکیدی

﴿۸۴۵﴾

اِمْلَأْ قَدَحَ اَلْبَقا نَدیمی — مِنْ خَمْرَةِ دَنِّکَ اَلْقَدیمی
صَحِّحْ اَلَمی وَ داوِ سُقْمی — مِنْ غَمْزَةِ لَحْظِکَ اَلسَّقیمی
لِلْعِشْقِ ظَعَنْتُ یا مُقیماً — وَاَلظّاعِنُ طالِبُ اَلْمُقیمی
قَدْ قیلَ لِمَنْ یَراکَ یَوْماً — بُشْراکَ بِغایَةِ اَلنَّعیمی
لایُدْرِکُ عاذِلی بِعَقْلٍ — فَوّارَةَ عِشْقی اَلْقَدیمی
قُدّامَکِ رَوْضَةُ اَلْمَعالی — اِیّاکِ سُعَادُ! اَنْ تُقیمی
هَلْ اَغْدُ سُعادُ ذاتَ یَوْمٍ — سَکْرانَ بِذالِکَ اَلْحَریمی
تَبْریزُ وَ شَمْسُ دینِ مَوْلًی — ذُواَلْبَهْجَةِ وَاَلْیَدِ اَلْکَریمی

﴿۸۴۶﴾

امیرِ دل هَمی گوید تو را ، گَر تو دلی داری — که: عاشق باش ! تا گیری زِ نان و جامه ، بیزاری
تو را گَر قَحْطِ نان باشد، کُند عشقِ تو، خَبّازی[2] — وَگَر گُم گشت دَستارَت ، کُنَد عشقِ تو دَستاری
بِبین بی‌نان و بی‌جامه، خوشْ طَیّار و خودکامه — مَلائِک را و جان‌ها را ، برین ایوانِ زَنْگاری
چو زین لوت[3] و ازین فِرنی، شود آزاد و مُسْتَغنی — پِیِ مُلْکی دِگَر اُفْتَد، تو را اندیشه و زاری
وَگَر در بَندِ نانْ مانی، بیآید یارِ روحانی — تو را گوید که: یاری کُن، نَیاری کَردَنْش یاری
عَصایِ عشقْ از خارا ، کُنَد چشمه رَوانْ ما را — تو زین جوعُ اَلْبَقَر[4] یارا، مَکُن زین بیش، بَقّاری[5]

---

۱ – چُستی و چابکی کردن
۲ – خبّاز = نانوا
۳ – اقسام خوردنی ها
۴ – جوعُ اَلْبَقَر بیماریی است که شکمْ سیر ،ولی اعضاء گرسنه باشد.
۵ – گاو چران

فرو ریزد سُخَن در دل، مرا هر یک کُند لابه … که : اوَّل من بُرون آیم، خَمُشْ مانَم زِ بسیاری
اَلا یا صاحِبَ اَلدّارِ ، رَاَیْتُ اَلْحُسْنَ فِي جاري … فَاَوْقِدْ بَیْنَنا نارًا لِیُطْفِي نُورُهُ ناری[1]
چو من تازی هَمی گویم، به گوشَم پارسی گویی … مَگَر بَد خِدمَتی کردم ، که رو این سو نمی‌آری
نکردی جُرم ای مَهْرو ، ولی اِنْعامِ عامِ او … به هر باغی گُلی سازد ، که تا نَبْوَد کَسی عاری
غُلامان دارد او ، رُومی ، غُلامان دارد او ، زَنگی … به نوبَت رویْ بِنْمایَد ، به هِندو و به تُرکاری
غُلامِ رومی‌اَشْ شادی، غُلامِ زَنگی‌اَشْ اَنْدُه … دَمی این را ، دَمی آن را ، دَهَد فرمان و سالاری
همه رویِ زمین نَبْوَد ، حَریفِ آفتاب و مَهْ … به شبْ پُشتِ زمین روشن ، شود رویِ زمینْ تاری
شبِ این ، روزِ آن باشد ، فِراقِ آن ، وصالِ این … قَدَح در دُور می‌گردد، زِ صِحَّت‌ها و بیماری
گَرَت نَبْوَد شبی نوبَت، مَبَر گندم ازین طاحون[2] … که بسیار آسیا بینی ، که نَبْوَد جویِ او جاری
چو من قِشرِ سُخَن گفتم، بگو ای نَغز، مَغْزش را … که تا دریا بیآموزد ، دُر اَفشانیّ و دُرباری

﴿۸۴۷﴾

اَنْدَر شِکَستِ جان ، شُد پیدا لَطیفْ جانی … چون این جهان فُرو شُد ، واشُد دِگَر جهانی
بازارِ زَرگَران بین ، کَزْ نَقْدِ زَر ، چه پُر شُد … گرچه زِ زَخْمِ تیشه ، دَر هَم شِکَست کانی
تا تو خَمُش نکردی ، اندیشه گِردْ نآمَد … واشُد دَهانِ دلْ چون ، بَربَسته شُد دَهانی
چندین هزار خانه، کِی گشت از زمانه؟ … تا در دلِ مُهَندس ، نَقْشَش نَشُد نَهانی
سِرّی‌ست زآن نَهان‌تَر، صد نَقْش ازآن مُصَوَّر … در خاطِرِ مُهَندس، وَنْــــدَر دلِ فُلانی
چون دلْ صَفا پَذیرد ، آن سِرّ جهان بگیرد … وآن‌گَهْ کَسی نمیـــرد ، در دُورِ لامَکانی
تبریز شَمسِ دین را، از لُطفْ ، لابه‌ای کُن: … کَزْ باغِ بی‌زمـــانی ، در ما نِگَـــر زمانی

﴿۸۴۸﴾

اَنْدَر قمارخانه ، چون آمدی به بازی … کارَت شود حقیقت ، هرچند تو مَجازی
با جُمله سازْ واری ، ای جان! به نیک‌خویی … اینجا که اصلِ کار است ، جانا! چرا نَسازی؟
گویی که: من شب و روز ، مَردِ نمازْ کارَم … چون نیست ای برادر ، گفتارِ تو نمازی؟
با ناکَسان تو صُحبَت ، زِنهار تا نداری … شو همنشینِ شاهان ، گَر مَردِ سَرفَرازی

---

۱ –هان ای صاحبخانه، دیدم زیبائی را در همسایه، پس بَرافروز میان ما آتشی، تا نورِ او آتشِ مرا بنْشانَد.

۲ –آسیاب

آخِرِ چرا تو خود را ، کردی چو ماهْ‌تابه؟[1]   چون بر لباسِ آدم، تو بهترین طِرازی[2]
بر خَر چرا نِشینی، ای هم‌نشینِ شاهان؟   چون هست در رِکابَت، چندین هزار تازی
شیشه‌دلی که داری، بِرْبا زِ سنگِ جانان   باری به بَزمِ شاه آ، بِنْگَر تو دِلْنَوازی
در جانْت دَر دَمَد شَهْ ، از شادی‌یی که جانَت   هم وا رَهَد زِ مُطرب ، وَزْ پَردهٔ حِجازی
سَرمَست و پایْ‌کوبان ، با جمعِ ماه‌رویان   در نورِ رویِ آن شَهْ ، شاهانه می‌گُدازی
شاهَت هَمی نَوازَد : کای پیشوایِ خاصان   پیوسته پیشِ ما باش، چون تو امینِ رازی
گاه از جَمالْ، پَستی، گاه از شرابْ ، مَستی   گَهْ با قَدَم ، قَرینی، گَهْ با کِرِشْم و نازی
مقصودْ شَمسِ دین است، هم صَدْر و هم خداوند   وَصلَم به خِدمَتِ اوست، چون مَرغَزیّ و رازی
هرکَس که در دلِ او ، باشد هوایِ تبریز   گَردد اگرچه هِنْدوست ، او گُلرُخِ تَرازی

﴿۸۴۹﴾

اَنْدَر مَصافْ ما را ، در پیشِ رُو ! سِپَر نِی   وَنْدَر سَماعْ ما را ، از نای و دَف ، خَبَر نِی
ما خود فَنایِ عشقَش ، ما خاکِ پایِ عشقَش   عشقیم، تویْ بَر تو ، عشقیمْ کُل ، دِگَر نی
خود را چو دَرنَوردیم ، ما جُمله عشقْ گَردیم   سُرمه چو سوده گَردد ، جُز مایهٔ نَظَر نی
هر جسمْ کاو عَرَض شُد، جان و دلِ غَرَض شُد   بُگْداز کَزْ مَرَض‌ها ، زَافْسُردگی بَتَر نی
از حِرصِ آن گُدازِش ، وَزْ عشقِ آن نوازش   باری جِگَر دَرونَم ، خون شُد مرا جِگَر نی
صد پاره شُد دلِ منْ ، وآواره شُد دلِ من   امروز اگر بِجویی، در من زِ دلْ اثر نی
در قُرصِ مَهْ نِگَه کُن، هر روز می‌گُدازد   تا در مُحاق[3] گویی: کَانْدَر فَلَکْ قَمَر نی
لاغَرتَریِّ آن مَه، از قُربِ شَمس باشد   در بُعدْ زَفت باشد، لیکِش چُنان هُنر نی
شاها ! زِ بَهرِ جان‌ها ، زُهره فِرِستْ مُطرب   کُفْوِ[4] سَماعِ جان‌ها، این نای و دَفِّ تَر نی
نی نی، که زُهره چِبْوَد؟ چون شَمسْ عاجز آمد   دَرخوردِ این حَراره ، در هیچ چَنگ و خُور نی

﴿۸۵۰﴾

اَنْدَر میانِ جمع ، چو جان است آن یکی   یک جان نَخوانَمَش ، که جهان است آن یکی

---

۱ – ماهی تابه

۲ – نقش و نگار

۳ – سِه شبِ آخِرِ ماه ، که نَه در بامداد و نَه در شبانگاه ، ماه در آسمان دیده نمی‌شود.

۴ – همتا و مانند.

سوگند می‌خورم ، به جَمال و کمالِ او؛   کَزْ چَشمِ خویشْ هم پنهان است آن یکی
بر فَرقِ خاک ، آبْ رَوان کرد ، عشقِ او   در باغِ عشق ، سَروِ رَوان است آن یکی
جُمله شکوفه‌اند ، اگر میوه است او   جُمله قُراضه‌اند ، چو کان است آن یکی
دلْ موج می‌زَنَد زِ صِفاتَش ، ولی خَموش   زیرا فُزون زِ شرح و بَیان است آن یکی
روزی که او بِزاد ، زمین و زمان نبود   بالاتر از زمین و زمان است آن یکی
قُفلی‌ست بر دَهانِ من ، از رَشکِ عاشقان   تا من نگویم این‌که فُلان است آن یکی
هر دَم که کُنجِ چَشمَم ، بر رویِ او فُتَد   گویم که : ای خدای ! چه سان است آن یکی؟
گَر چَشمْ‌دَرد نیست تو را ، چَشمْ باز کُن   زیرا چو آفتابْ، عیان است آن یکی
پیشَش تو سَجده می‌کُن ، تا پادشا شَوی   زیرا که پادِشاهْ نشان است آن یکی
گَر صد هزار خَلْق ، تو را رَه زَنَد ، که نیست   اَنْدَر گُمان مَباش، که آن است آن یکی
گفتم به شَمس مَفْخَرِ تبریز : بِنْگَرَش   گفتا: عَجَب مَدار، چُنان است آن یکی

﴿۸۵۱﴾

اَنْدَرآ در خانهْ یارا ! ساعتی   تازه کُن این جانِ ما را ، ساعتی
این حَریفان را بِخَندان ، لحظه‌ای   مَجْلِسِ ما را بیآرا ، ساعتی
تا بِبینَد آسْمان ، در نیم‌شب   آفتابِ آشـــــکارا ، ساعتی
تا زِ قونیّه بِتابَد ، نورِ عشق   تا سَمَرقَند و بُخارا ، ساعتی
روز کُن شب را، به یک‌دَم ، هَمچو صُبح   بی‌درنگ و بی‌مُدارا ، ساعتی
تا زِ سینه بَر زَنَد ، آن آفتاب   هَمچو آبْ از سنگِ خارا ، ساعتی
تا زِ دارُاَلْمُلْکِ دل ، بَرهَم زَنَد   مُلْکِ نوشِروان و دارا ، ساعتی

﴿۸۵۲﴾

ای مرغِ خوشْ اَلحان! بخوان : الله مولانا علی   تسبیحِ خود کُـنْ بر زبان ، الله مولانا علی
خواهی که یابی زندگی ، بشْتاب اندر بندگی   تا بخشَدَت زیبَنــــدگی ، الله مولانا علی
اسمش عظیم و اعظم است ، غُفران و فَرد و عادل است   مولایِ حقِّ آدم است ، الله مولانا علی

پاک و منزه از صفات، مَمْسوسْ گشته او به ذات[1] / داده زکاتْ اندر صَلاة[2] ، الله مولانا علی
خواهی که یابی زو نشان ، جان در رهِ او بَرفِشان / کاو جانْ دِه است و جانْستان ، الله مولانا علی
سُبحانَ حَیّ لایَنام ، پیدا از او ، هر صبح و شام / حجّ و نماز است و صیام ، الله مولانا علی
رَزّاقِ رِزْقِ بندگان ، مطلوبِ جمله طالبان / مأمورِ اَمــرِ کُنْ فَکان ، الله مولانا علی
سلطانِ بی‌مِثل و نظیر ، پروردگارِ بی وزیر / دارندهٔ بــرنا و پیـــــر ، الله مولانا علی
دارندهٔ لوح و قلم ، پیدا کُنِ خَلقْ از عَدَم / میرِ عرب ، فخرِ عجم ، الله مولانا علی
سَر دفترِ هر انجمن ، عَلامّهٔ مصر و یَمَن / آن پُرْ دلِ دشــمنْ فِکـن ، الله مولانا علی
مجموعِ قرآن ، مِدْحَتَش ، حَمد و ثَنا و عِزَّتَش / نامِ بزرگـــی ، خدمتش ، الله مولانا علی
هم مؤمنان و مؤمنات ، وحشْ و طیور و هم نبات / مقصودِ کُلِّ کائنــــات ، الله مولانا علی
اَشجار و کوه و بَحْر و بَرّ ، هم آسْمانْ، اندر نظر / تسبیح گویندَش به فَــرّ : الله مولانا علی
در بندگی می‌بند کمر ، اندر طلب، می رُو به سَر / خوش هادی است و راهبر ، الله مولانا علی
گر عاشقی و راه‌بین ، غَرّه مشو ، خود را مبین / وانگه ز جان و دل گُزین ، الله مولانا علی
ای بندهٔ شیرین زبان ! از دیو اگر خواهی اَمان / هَردَم برآوَر تو ز جان : الله مولانا علی
ای شمسِ دین ! جانْ بازْ جان ، دُرِّ مَعانی بَرفِشان / تا آیدَت در گوشِ جان : الله مولانا علی[3]

---

۱ – در کتب حلیه الاولیاء جلد۱ صفحه ۶۸ و بحارالأنوار جلد ۳۹ صفحه۳۱۳ ، از ابونعیم اصفهانی با اسنادش از اسحاق بن کعب بن عجره از پدرش روایت شده که حضرت نبی اکرم"ص" فرمودند: " علی را دشنام ندهید که او شیفته خداوند و مَسّ شده بوسیله اوست" . دیگر علمای اهل تسنن همچون هیثمی و طَبَرانی نیز آن را روایت کرده‌اند و شاید بتوان گفت که این روایت از شگفت‌ترین احادیث بیان شده در روشن نمودن حقیقت وجودی آن حضرت میباشد که در کتب معتبر بزرگان اهل تسنن آمده است.

۲ – اشاره به آیه ۵۵ سوره مبارکه مائده دارد که به اتفاق نظر همه مفسرین معتبر شیعه و اهل تسنن، در شأن حضرت علی "ع" نازل شده و ناظر به زمانی‌ست که آن حضرت به هنگام رکوع در نماز، انگشتریِ خود را به زکات ، به مستمندی بخشیده اند . در این مورد ۶۶ نفر از مفسران، مورخان و بزرگان اهل تسنن از جمله طبری ، رازی ، ثعلبی ، قشیری ، خوارزمی ، ابن حجر و ابن کثیر نیز این آیه را در بارهٔ حضرت علی "ع" دانسته اند (کتاب الغدیر علامه امینی جلد۲ صفحه۱۵۶) ، این آیه، به آیه ولایت نیز معروف است.

۳ – این مدیحه و چند مدیحه دیگر با همین قافیه ، از مهمترین اَسناد اثبات مذهب قلبی و حقیقی جناب مولانا و اقرارنامه علنی ایشان در شیعه بودنشان محسوب میگردند.

﴿۸۵۳﴾

ای آسْمان ! که بر سَرِ ما ، چَرخْ می‌زَنی / در عشـــقِ آفتاب ، تو هم‌خِـــرقهٔ مَنی
وَٱللهْ که عاشقیّ و بگویم نشانِ عشق / بیرون و اَنْدَرون ، همه سَرسَبز و روشنی
از بَحْرْ تَر نَگَردی ، وَزْ خاکْ فارِغی / از آتشَش نســوزی ، وَزْ باد ایمِنی
ای چَرخِ آسیا ، زِ چه آب است گَردِشَت؟ / آخِر یکی بِگو ، که چه دولاب‌آهنی؟
از گَردشی ، کنارِ زمینْ ، چون اِرَم کُنی / وَزْ گَردشی دِگَر ، چه درختان ، که بَرکَنی
شمعی‌ست آفتاب و تو پَروانه‌ای ، به فِعْل / پَروانه‌وار گِـــردِ چُنین شمع ، می‌تَنی
پوشیده‌ای چو حاج، تو اِحرامِ نیلْگون / چون حاجْ ، گِردِ کعبه ، طَوافی هَمی کُنی
حَق گفت: ایمِن است ، هر آن کاو ، به حَج / ای چَرخِ حَق‌گُـــزار ، زِ آفاتْ ایمِنی
جُمله بَهانه‌هاست، که عشق است ، هرچه هست / خانهٔ خداست عشق و تو در خانه ساکنی
زین بیش می‌نگویم و امکانِ گفت نیست / وَٱللهْ چه نُکته‌هاست ، دَرین سینه گفتنی

﴿۸۵۴﴾

ای آفتابِ سَرکَشان ! با کَهْکشان آمیختی / مانندِ شیر و اَنْگَبین ، با بَندگان آمیختی
یا چون شرابِ جانْفَزا، هر جُزو را دادی طَرَب / یا هَمچو بارانِ کَرَمْ ، با خاکْدان آمیختی
یا هَمچو عشقِ جان‌فِدا، در لااُبالی مارِدی[1] / با عقلِ پُر حِرصِ شَحیح[2] خُرده‌دان آمیختی
ای آتشِ فَرمان‌روا! در آبْ مَسکَن ساختی / ویْ نرگسِ عالی‌نَظَر! با اَرغَوان آمیختی
چندان در آتش دَرشُدی، کآتَش در آتش دَرزَدی / چندان نشان جُستی که تو ، با بی‌نشان آمیختی
ای سِرِّ اَللهُ ٱلصَّمَد! ای بازگشتِ نیک و بَد / پَهْلو تهی کردی زِ خود ، با پَهْلوان آمیختی
جان‌ها بِجُستَندت بَسی ، بویی نَبُرد از تو کَسی / آیِس[3] شُدند و خسته‌دل، خود ناگهان آمیختی
از جِنْس نَبْوَد حیرتی، بی‌جِنْس نَبْوَد اُلْفَتی / تو این نه‌ییّ و آن نه‌یی، با این و آن آمیختی
هر دو جهانْ، مهمانِ تو، بِنْشَسته گِردِ خوانِ تو / صد گونه نِعْمَت ریختی، با میهمان آمیختی
آمیختی چندان که او ، خود را نمی‌داند زِ تو / آری کجا داند چو تو ، با تَنْ چو جان آمیختی؟
پیرا جوان گَردی چو تو ، سَرسَبزِ این گُلْشَن شُدی / تیرا به صیدی دَر رَسی، چون با کَمان آمیختی

---

۱ - گردنکش ، سرکش
۲ - حریص ، بخیل
۳ - مأیوس

ای دولت و بَختِ همه، دُزدیده‌ای رَختِ همه ‌‌ ‌ چالاکْ رَهزَن آمدی ، با کاروان آمیختی
چَرخ و فَلَک رَه می‌رَوَد، تا تو رَهَش آموختی ‌ ‌ ‌ جانِ جهان بَر می‌پَرَد، تا با جهان آمیختی
حیرانم اَنْدَر لُطفِ تو ، کاین قَهرْ ،چون سَر می‌کَشد؟ ‌ ‌ ‌ گَردن چو قَصّابان مَگَر، با گُرده[1]، ران آمیختی
خوبانِ یوسُف‌چهره را ، آموختی عاشق‌کُشی ‌ ‌ ‌ وآن خارِ چون عِفْریت را ، با گُلْسِتان آمیختی
این را رَها کُن عارفا، آن را نَظَر کُن ، کَزْ صَفا ‌ ‌ ‌ رَستی زِ اَجْزایِ زمین ، با آسْمان آمیختی
رَستی زِ دامْ ، ای مُرغِ جان! در شاخِ گُل آویختی ‌ ‌ ‌ جَستی زِ وَسواسِ جَنان[2]، وَانْدَر جِنان[3] آمیختی
از بامِ گَردون آمدی، ای آبِ زندگی! ‌ ‌ ‌ از بامِ ما جولان زدی ، با ناودان آمیختی
شب دُزد کِی یابد تو را ، چون نیستی اَنْدَر سَرا؟ ‌ ‌ ‌ بر بامْ چوبَک می‌زنی[4] ، با پاسْبان آمیختی
اسرارِ این را مو به مو ، بی‌پَرده و حرفی بگو ‌ ‌ ‌ ای آنکه حَرف و لَحْن را ، اَنْدَر بیان آمیختی
ای شمس تبریزی! بیا ، کز بهرِ تو رویِ شما ‌ ‌ ‌ برخوانِ اِخْوانُ الّصفا، دل را به جان آمیختی

﴾۸۵۵﴿

ای آن کِه اَنْدَر باغِ جان ، آلاچِقی بَرساختی ‌ ‌ ‌ آتش زدی در جسم و جان ، روحِ مُصَوَّر ساختی
پایِ درختانْ بسته بُد ، تو بَرگُشادی پایشان ‌ ‌ ‌ صَحْنِ گُلِسْتانْ خاک بُد، فَرشَش زِ گوهر ساختی
مُرغِ مُعَمّاگویْ را ، رَسْمِ سُخَن آموختی ‌ ‌ ‌ بازِ دلِ پَژمُرده را ، صد بال و صد پَر ساختی
ای عُمرِ بی‌مرگی زِ تو، وِیْ بَرگِ بی‌بَرگی زِ تو ‌ ‌ ‌ اَلْحَق خَدَنگِ مرگ را ، پاینده اِسْپَر ساختی
عاشق دَرین رَهْ چون قَلَم، گر کَژْ هَمی رَفتش قَدَم ‌ ‌ ‌ از بهرِ رفتنْ جانِ او ، پاکیزه‌منظر ساختی
حیوان و گاوی را اگر ، مَردُم کُنی ، نَبْوَد عَجَب ‌ ‌ ‌ سرگینِ گاوی را چو تو، در بَحرْ، عَنْبَر ساختی!
آن کاو جهان‌گیری کُند ، چون آفتاب از بَهرِ تو ‌ ‌ ‌ او را هم از اَجْزایِ او ، صد تیغ و لشگر ساختی
در پیشِ آدم گَر مَلَک ، سَجده کُند، نَبْوَد عَجَب ‌ ‌ ‌ کَزْ بَهرِ خاکی ، چَرخ را ، سَقّا و چاکَر ساختی
از اَخْتَران ،در سنگ و گِل، تأثیرها دَرریختی ‌ ‌ ‌ وَزْ راهِ دلْ تا آسمان ، مِعْراج و معْبَر ساختی
در خاکِ تیره ، خارشی ، انداختی از بَهرِ زِه ‌ ‌ ‌ یک خاک را کردی پدر، یک خاکْ مادر ساختی
از گور در جَنَّت اگر ، دَرها گُشایی ، قادری ‌ ‌ ‌ در گورِ تَن از پنج حِس ، بِشْکافتی، دَر ساختی

---

۱ – کلیه
۲ – جِنیّان
۳ – بهشت
۴ – چوبک زدن = طبال و نقاره زن

در آتشِ خشمِ پدر ، صد آبِ رَحمَت می‌نَهی	وَانْدَر دلِ آبِ مَنی ، صد گونه آذر ساختی
از بَلْغَم و صَفراءِ ما، وَزْ خون و از سوداءِ ما	زین چارْ خِرقه روح را، ای شاهْ، چارْ دَر ساختی
روزی بیآیَد کاین سُخَن ، خَصْمی کُند با مُسْتَمِع	کآبِ حَیاتَم خوانْدَمَت ، تو خویشتن کَر ساختی
ای شَمسِ تبریزی! بگو ، شرحِ مَعانی ، مو به مو	دستش بِدِه ، پایش بِدِه ، چون صورت و سَر ساختی

﴿۸۵۶﴾

ای آن کِه بَر اسبِ بَقا ، از دِیْرِ فانی می‌رَوی	دانا و بیناءِ رَهی ، آن‌سو که دانی می‌رَوی
بی‌هَمرَهِ جسم و عَرَض، بی‌دام و دانه ، بی‌غَرَض	از تَلْخ‌کامی می‌رَهی ، در کامرانی می‌رَوی
نی هَمچو عقلِ دانه‌چین ، نی هَمچو نَفْسِ پُر زِ کین	نی روحِ حیوانِ زمین ، تو جانِ جانی می‌رَوی
ای چون فَلَک! دَربافته، ای هَمچو مَهْ ، دَرتافته	از رَه ، نشانی یافته، در بی‌نشانی می‌رَوی
ای غَرقهٔ سوداءِ او! ای بی‌خود از صَهْباءِ او	از مدرسه اَسْماءِ او ، اَنْدَر مَعانی می‌رَوی
ای خویِ تو! چون آبِ جو ، داده زمین را رنگ و بو	تا کَس نَپِنْدارد که تو ، بی‌اَرْمغانی می‌رَوی
کو سایهٔ مَنصورِ حَق ، تا فاش فَرمایَد سَبَق؟	کَزْ مُسْتَعینی[1] می‌رَهی ، در مُسْتَعانی[2] می‌رَوی
شبْ کاروان‌ها زین جهان ، بَر می‌رَوَد تا آسمان	تو خود به تنهاییِّ خود ، صد کاروانی می‌رَوی
ای آفتابِ آن جهان، در ذَرّه‌ای چونی نَهان؟	وِیْ پادشاهِ شَهْنشان، در پاسْبانی می‌رَوی
ای بَسْ طِلِسْماتِ عَجَب ، بَستی بُرون از روز و شب	تا چَشمْ پِندارد که تو ، اَنْدَر مکانی می‌رَوی
ای لُطفِ غَیبی ! چند تو ، شکلِ بهاری می‌شوی؟	وِیْ عَدلِ مُطْلَق! چند تو ، اَنْدَر خَزانی می‌رَوی؟
آخِر بُرون‌آ زین صُوَر ، چادر بُرون اَفکَن زِ سَر	تا چند در رنگِ بَشَرْ ، در گَلّه‌بانی می‌رَوی؟
ای ظاهر و پنهانْ چو جان !وِیْ چاکر و سُلطانْ چو جان	کِی بینَمَت پنهانْ چو جان ، در بی‌زبانی می‌رَوی؟

﴿۸۵۷﴾

ای آنکه جانِ ما را ! در گُلْشِکَر کَشیدی	چون جان و دل بِبُردی ، خود را تو دَر کَشیدی
ما را چو سایه دیدی ، از پایْ دَر فُتاده	جانا چو سَروِ سَرکَش ، از سایه سَر کَشیدی
چون سیلْ در کُهِستان، ما سو به سو ، دَوانه	اَنْدَر پِیْ اَت، تو خیمه، سویِ دِگَر کَشیدی
تو آن مَهی ،که هر کاو، آمد به خِرمَنِ تو	ماننـــدِ آفتابَش ، در کانِ زَر کَشیدی
کُشتی زِ رَشکْ ما را، باری چو اشکْ ما را	از چَشمِ خود مَیَفکَن، چون در نَظَر کَشیدی

---

۱ – کمک خواهنده

۲ – کمک رساننده

بر عاشقَت زِ صد سو، از خَلْق زَخْم آید
از لُطف و رَحْمَتِ خود، پیشَش سِپَر کَشیدی

یک قوم را به حیلَت، بَستی به بَندِ زَرّین
یک قوم را به حُجَّت، اَنْدَر سَفَر کَشیدی

آوَه که شُد فُضولی، در خونِ چند گولی
رَحْمی بِکُن بر آن کَش، در شور و شَر کَشیدی

از چَشمِ عاشقانَت، شبْ خوابْ شُد رَمیده
زیرا که بی‌دِلان را ، وَقتِ سَحَر کَشیدی

ای عشقْ ، دل نداری، تا که دِلَت بِسوزَد
خودْ جُمله دلْ تو داری، دل را تو بَر کَشیدی

بس کُن که نُقلِ عیسی، از بی‌خودیّ و مَستی
در آخُورِ سُتوران ، در پیشِ خَر کَشیدی

﴿۸۵۸﴾

ای آنکه جُمله عالَم ! از توست ، یک نشانی
زَخْمَت بَرین نشانه ، آمد کُنون ، تو دانی

زَخمی بِزَن دِگَر تو ، مَرهَم نخواهم از تو
گَر یک جهان نَمانَد ، چه غَم ؟ تو صد جهانی

در شرحْ دَر نَیآیی ، چون شَرحِ سِرِّ حَقّی
در جانْ چرا نیآیی؟ چون جانِ جانِ جانی

مائیم چون درختان ، صُنْعِ تو بادِ گَردان
خود کارْ باد دارد ، هرچند شُد نَهانی

زآن باد ، سَبز گَردیم ، زآن باد ، زَرد گَردیم
گَر بَرگ را بریزی ، از میوه کِی سِتانی؟

در نَقْشْ باغْ پیش است ، در اصلْ میوه پیش است
تو اوَّلین گُهَر را ، آخِرِ هَمی رَسانی

خواهم که از تو گویم ، وَزْ جُز تو ، دست شویَم
پنهان شَویّ و ما را ، در صَفْ هَمی کَشانی

﴿۸۵۹﴾

ای آنکْ امامِ عشقی ! تکبیر کُن که مَستی
دو دست را بَراَفْشان ، بیزار شو زِ هستی

موقوفِ وَقت بودی ، تَعْجیل می‌نمودی
وَقتِ نماز آمد ، بَرجِه چرا نِشَستی؟

بر بویِ قبلهٔ حَق ، صد قبله می‌تَراشی
بر بویِ عشقِ آن بُت ، صد بُت هَمی‌پَرَستی

بالاتَرَکْ پَرْ ای جان! ای جانِ بنده فَرمان
که مَهْ بُوَد به بالا، سایه بُوَد به پَستی

هَمچونْ گدایِ هر دَر ، بر هر دَری مَزَن سَر
حَلْقهٔ دَرِ فَلَک زَن ، زیرا درازْ دستی

سَغْراقِ[1] آسْمانَت ، چون کرد آنچُنانَت
بیگانه شو زِ عالَم ، کَزْ خویش هم بِرَستی

می‌گویَمَت که: چونی؟ هرگز کَسی بگوید
با جانِ بی‌چگونه : چونی ، چگونه اَسْتی؟!

امشب خَراب و مَستی، فردا شود بِبینی
چه خیک‌ها دَریدی، چه شیشه‌ها شِکَستی!

هر شیشه که شِکَستم ، بر تو تَوَکُّلَستم
که صد هزار گونه ، اِشْکَسته را تو بَستی

ای نَقْش‌بَندِ پنهان! کاَنْدَر دَرونهٔ جان
داری هزار صورت ، جُز ماه و جُز مَهْستی

---

۱ – کوزهٔ لوله دار

صد حَلْق را گُشودی ، گَر حَلْقه‌ای رُبودی   صد جان و دلْ بِدادی ، گَر سینه‌ای بِخَستی
دیوانه گشته‌ام من ، هَرچْ از جُنون بگویم   زوتَر بَلیٰ بَلیٰ گو ، گــــر مَحْرَمِ اَلَستی

﴿ ۸۶۰ ﴾

ای آن‌که به دل‌ها ! زِ حَسَد ، خارْ خَلیدی   این‌ها همه کردیّ و دَرآن گورْ خَزیدی
تَلْخی دَهَد امروز تو را ، در دل و در کام   آن زَهْرگیاهی ، که دَرین دشتْ چَریدی
آن آهنِ تو ، نَرم شُد امروز ، بِبینی   که قُفلِ دَری یا جهَتِ قُفل ، کلیدی
طوقِ مَلَکی این دَمْ اگر گوهرِ پاکی   رَدِّ فَلَکی این دَمْ اگر جانِ پَلیدی
با جُمله رَوان‌ها به تَکِ روحْ رَوانی   سُلطانِ جِهادی، اگر از نَفْس جَهیدی
با خالِقِ آرام، تو آرام گرفتی   وَزْ دیوِ رَمیده، تو به هنگامْ رَهیدی
امروزْ تو را ، بازخَرَد از غَمَش، آن نور   کاو را ، چو دل و جان، به دل و جانْ بِخَریدی
آن سیم‌بَر ، اَنْدَر بَرِ سیمینِ تو آید   کاو را ، چو نِثارِ زَر، ازین خاکْ بِچیدی
ای عشق! بِبَخشایْ بَرین خاک، که دانی   کَزْ خاکْ همان رُست، که در خاکْ دَمیدی
خامش کُن و مَنْمایْ به هر کَس ، سِرِ دلْ زآنْک   در دیدهٔ هر ذَرّه ،چو خورشید، پَدیدی

﴿ ۸۶۱ ﴾

ای آن‌که تو خوابِ ما بِبَستی!   رَفتیّ و به گوشه‌ای نِشَستی
ای زنده‌کننده هر دلی را   آخِر به جَفا ، دِلَم شِکَستی
ای دل ! چو به دامِ او فِتادی   از بَندِ هـــــزارْ دامْ رَستی
رَستی زِ خُمارِ هر دو عالَم   تا حَشْر، زِ دامِ دوستْ مَستی
با پَرِّ بَلیٰ ، بُلند می‌پَر   چون مَحْرَمِ گُلْشَنِ اَلَستی
رُو بر سَرِ خُمِّ آسْمانْ ، صاف   تا دُرْد بُدی، بُدی به پَستی
دولت همه ، سویِ نیستی بود   می‌جویَد اَبْلَهَش ، زِ هستی
گیرم که جَمالِ دوست دیدی   از چَشمِ وِیْ‌اَش ، نَدیده‌اَسْتی!
ای یوسُفِ عشق! رو نِمودی   دستِ دو هزار مَست ، خَستی
خامُش ، که زِ بَحْرْ ، بی‌نَصیبی   تا بَستهٔ نَقْش‌هایِ شَستی

﴿ ۸۶۲ ﴾

ای آن‌که تو خوابِ ما بِبَستی!   رَفتیّ و به گوشه‌ای نِشَستی
اَنْدَر دِلَم آمدی چو ماهی   چون دلْ به تو بِنْگَرید جَستی

چون گُلْشَنِ نیستی نِمودی چون صَبر کنیم ما ، به هستی؟
چون باشد ، در خُمارِ هِجْران آن روحْ ، که یافت وَصل و مَستی؟
آن خانه ، چگونه خانه مانَد کَزْ هِجرْ ، سُتونِ او شِکَستی؟
پِنْداشتی ، ای دِماغِ سَرمَست کَزْ رنجِ خُمارْ ، بازْرَستی
در عشقْ ، وصال هست و هِجْران در راه ، بُلندی است و پَستی
از یک جهَت ، اَزْ چه حَق‌شناسی از دَه جهَت ، آب و گِلْ پَرَستی
بسیار رَه است ، تا به جایی کَانْدَر سُوداش ، طَمْع بَستی

﴿۸۶۳﴾

ای آن‌کِه تو خوابِ ما بِبَستی! رفتیّ و به گوشه‌ای نِشَستی
ما را همه بَندِ دام کردی ما بَند شُدیم و تو بِجَستی
جُز دامِ تو نیست ، کُفر و ایمان یارَبّ که چه بسْ درازْ دستی
گَر خواب و قَرار رفت ، غَم نیست دولت بَرِ ماست ، چون تو هستی
چون ساقیِ عاشقانْ ، تو باشی پس باقیِ عُمرِ ما و مَستی
ای صورتِ جان و جانِ صورت بازارِ بُتـــانْ همه شِکَستی
ما را چو خیالِ تو ، بُوَد بُت پس واجب گشت ، بُت پَرَستی
عقلِ دُوُمی و نَفْسِ اوَّل ای آمده بَهرِ ما ، به پَستی!
این وَهْمِ من است، شرحِ تو نیست تو خود هستی ، چُنانکه هستی

﴿۸۶۴﴾

ای آن‌کِه تو شاهِ مُطربانی! زآن دِلْبَرِ کَشْ[۱] بگو، که دانی
خواهم که دو عُشْر ، ای خوش‌آواز! از مُصْحَفِ حُسنِ او بِخوانی
در هر حَرفیشْ مُسْتَمِع را بُگشایَد چَشـــمهٔ مَعانی
سیتَش گوید ، که: فَاسْتَجیبواْ نوتَش گویـــد ، که: لَنْ تَرانی
ای طُرّهٔ او ، چه پایْ‌بَندی! وِیْ غَمْزهٔ او ، چه بی‌اَمانی!
از نرگسِ اوست، ای گُلِ سُرخ! کآن اَطْلَسِ سُرخ ، می‌دَرانی
مانْدَم زِ تمامْ کردنِ این باقیش تو گویْ ، این معانی

---

۱ – زیبا

﴿۸۶۵﴾

ای آن‌که مَرْ مرا ! تو بِهْ از جان و دیده‌ای — در جانِ من ، هرآن‌چه ندیدم ، تو دیده‌ای
بُگْزیده‌ام زِ هِجْرِ تو ، تابوتِ آتشین — آری ، به حَقِّ آنکه مــــرا ، تو گُزیده‌ای
گَر از بُریده خون چَکَد ، اینک زِ چَشمِ من — خون می‌چَکَد، که بی‌سَبَب ، از من بُریده‌ای
از چَشمِ من بِپُرس: چرا چَشمه گشته‌ای؟ — وَزْ قَدِّ من بِپُرس ، که: از کِیْ خَمیده‌ای؟
از جانِ من بِپُرس ، که : با کفشِ آهنین — اَنْدَر رَهِ فِــــراق ، کُجاها رَسیده‌ای؟
این هم بِپُرس ازو ، که : تو در حُسن و در جَمال — مانـنـــدِ او ، زِ هیچ زبانی شنیده‌ای؟
این هم بگو ، که: گَر رُخِ او آفتاب نیست — چون ابرِ پاره پاره ، زِ هم ، چون دَریده‌ای؟
پیداست در دَمِ تو ، که از نافِ مُشکْ خاست — کَانْدَر کدام سَبزه و صَحرا چَریده‌ای
آنی که دیده‌ای ، تو دِلا ! آسْمانی‌یی — زیرا زِ دِلْبَـــرانِ زمینی رَمیده‌ای
دانم که دیده‌ای ، تو بدین چَشم ، یوسُفی — تا تو تُرَنج و دست ، زِ مَستی بُریده‌ای
تبریز و شَمسِ دین و دِگَرها، بَهانه‌هاست — کَزْ وِیْ ، دو کَوْن را ، تو خَطی دَرکَشیده‌ای

﴿۸۶۶﴾

ای از جمالِ حُسنِ تو عالَمْ نشانه ای — مقصودْ حُسنِ توست ، دگرها بهانه ای
ای صد هزار شمع ! نشسته بدین امید — گِردِ تنورِ حُسنِ تو ، به هر زبانه ای
گویی: میان مجلسِ آن ماه ، کِی رَسَم؟ — نِی آن کناره دارد و نِی این میانه ای
نقاش را اگر ، ز جمالِ تو ، قبله نیست — مقصودِ او چه بُوَد، ز نقشی و خانه ای؟
عشقِ تو می‌نوازد ، هر دَم ، نوازشی — عشّاق را ، ز لطفْ گشاده ، ترانه ای
احسانِ عاشقان چه بُوَد ، غیرِ ساغری؟ — تسبیحِ بیدلان چه بُوَد ، جز ترانه ای؟
دریایِ عشق را ، نَبُود خود ، حَدّ و حدود — قَعرش ندیدنی و ندارد کرانه ای
این مُطربان ، حوالی قَوّالِ عشقِ تو — بنشسته گوشْ دار ، ز بهرِ ترانه ای
آن شاه ، شحنه‌ای نفرستاد ، پیش تو — در گوش تو، حدیث وی آمد، فسانه ای
ای بی‌شمارْ مست ! درین عیشِ خوب تو — بگذشت، پیش کرده ، ز بهرِ چمانه ای[1]
آن حلقه‌هایِ زلفِ خوشت ، طوقِ حلقِ ما — سازد مرغِ روحْ ، در آن حلقه ، لانه ای
جز عشقْ دل مَبند ، که باقی همه فناست — پُر فتنه‌اند و شور گرفته ، فسانه ای

۱– خرامان

آن شحنه کیست؟ مفخر تبریزْ ، شمس دین　　زآن دُولتی که داد ، درختی ، ز دانه ای

﴿۸۶۷﴾

ای باغ ! هَمی دانی، کَزْ بادِ کِه رَقصانی؟!　　آبِسْتنِ میوه‌سْتی ، سَرمَستِ گُلِسْتانی
این روحْ چرا داری، گر زآنکه تو این جسمی؟　　وین نَقْشْ چرا بَندی، گر زآنکه همه جانی؟
جانْ پیش‌کَشَتْ چِبْوَد؟ خُرما به سویِ بَصَره　　وَزْ گوهرْ، چون گویم؟ چون غیرتِ عُمّانی
عقلا! زِ قیاسِ خود، زین رو، تو زَنَخ می‌زَن[1]　　زآن‌رو تو کجا دانی؟ چون مَستِ زَنَخْدانی
دشوار بُوَد با کَـــر ، طَنْبــور نوازیدن　　یا بر سَرِ صَفرایی، رَسمِ شِکَراَفْشانی
مِیْ وام کُند ایمان، صد دیده به دیدارش　　تا مَست شود ایمان، زآن بادهٔ یَزدانی
در پایِ دلْ اُفتَم من، هر روز ، هَمی گویم:　　رازِ تو شود پنهان ، گَر رازْ ، تو نَجْهانی
کآن مُهرهٔ شِشْ گوشه ، هم لایِقِ آن نَطْع است　　کِیْ گُنجَد در طاسْ ، شِشْ گوشهٔ انسانی؟
شَمسُ اَلْحَقِ تبریزی ! من باز چرا گردم　　هر لحظه به دستِ تو ، گَر زآنکه نَه سُلطانی؟

﴿۸۶۸﴾

ای بداده دیده‌هایِ خَلْــــق را ، حیرانی‌ای!　　ویْ زِ لشگرهایِ عشقَتْ، هر طَرَف، ویرانی‌ای
ای مُبارک چاشْتگاهی ! کآفتابِ رویِ تو　　عالَمِ دل را کُند، اَنْدَر صَفا ، نورانی‌ای
دَم به دَم خَط می‌دَهَد ، جان‌ها ، که : ما بندهٔ توئیم　　ای سَراسَر بندگیِّ عشقِ تو ، سُلطانی‌ای
تا چه می‌بینَند جان‌ها ، هر دَمی ، در رویِ تو　　وَزْ چه باشد، هر زمانیشان، چُنین رَقصانی‌ای؟
از چه هر شب ، پاسْبانِ بامِ عشقِ تو شوند؟　　وَزْ چه هر روزی، بُوَدْشانْ بر دَرَت، دَربانی‌ای؟
این چه جام است این، که گَردان کرده‌ای، بر جان‌ها؟　　آبِ حَیوان است این ، یا آتشی روحانی‌ای؟
این چه سِرّ گفتی تو با دل‌ها، که خَصْمِ جان شدند؟　　این چه دادی دَرد را ، تا می‌کُند دَرمانی‌ای؟
روستایی را چــــه آموزیــد ، نورِ عشقِ تو؟　　تا زِ لوحِ غیبْ دادَش، هر دَمی، خَطْ‌خوانی‌ای
شَمسِ تبریزی، فُرو کُن سَر، ازین قَصرِ بُلند　　تا بَقایی دیــــده آید ، در جهــانِ فانی‌ای

﴿۸۶۹﴾

ای بر سَرِ بازارت ، صد خِرقه به زُنّاری!　　وَزْ رویِ تو در عالَم، هر رویْ، به دیواری
هر ذَرّه زِ خورشیدت ، گویایِ اَنَاالْحَقّی　　هر گوشه، چو مَنصوری، آویخته بر داری
این طُرفه که از یک خُم ، هر یک زِ مِیْ ای مَستَند　　این طُرفه که از یک گُل ، در هر قَدَمی خاری

---

۱ – زنخ زدن = پُر گفتن ، ورّاجی کردن

هر شاخْ هَمی گوید : من مَست شُدم ، مستی / هر عقلْ هَمی گوید : من خیره شُدم باری
گُل از سَرِ مُشتاقی ، بِدْریده گریبانی / عشقْ از سَرِ بی‌خویشی ، انداخته دَستاری
از عقلْ گروهی مَست ، بی‌عقلْ گروهی مَست / جُز عاقل و لایَعْقَل ، قومی دِگَرند ؟ آری
ماییم چو کوهِ طور، مَست از قَدَحِ موسیٰ / بی‌زَحمَتِ فرعونی ، بی‌غُصّهٔ اَغْیاری
ماییم چو مِیْ جوشان ، در خُمِّ خَراباتی / گرچه سَرِ خُم بَسته‌ست ، از کَه‌گِلِ پِنْداری
از جوششِ میْ کَه‌گِلْ ، شُد بر سَرِ خُم ، رَقصان / وَٱللهْ که ازین خوش‌تَر، نَبْوَد به جهانْ کاری
مخدومِ دو عالَم که شمس الحق تبریزی / بنمود رخ از ناگه ، در گلشنِ هر یاری

﴾۸۷۰﴿

ای بر سَرِ هر سنگی ، از لَعْلِ لَبَت نوری! / وَزْ شورشِ زُلفِ تو ، در هر طَرَفی شوری
در حُسنِ بهشتِ تو ، در زیرِ درختانَت / هر سویْ، یکی ساقی، هر سویْ، یکی حوری
از عشقِ شرابِ تو ، هر سویْ ،یکی جانی / مَحْبوسِ یکی خُنْبی، چون شیرهٔ انگوری
هر صُبحْ زِ عشقِ تو ، این عقلْ شود شَیدا / بر بامِ دِماغ آید ، بِنْوازد طَنْبوری
ای شادیِ آن شهری ، کَش عشق بُوَد سُلطان / هر کویْ بُوَد بَزمی ، هر خانه بُوَد سوری[1]
بگذشتم بر دِیْری ، پیش آمد قِسّیسی[2] / میزد به درِ وحدت ، از عشقِ تو ناقوری[3]
اِدْریسْ شد از درسش ، هر جا که بُد اِبْلیسی / در صحبتِ آن کافر ، بُت گشته چون کافوری
گفتم : ز کیِ داری این؟ گفتا: ز یکی شاهی / هم عاشق و معشوقی ، هم ناصر و منصوری
یک شاهِ شِکَر ریزی ، شمس الحق تبریزی / جان پَروَرِ هر خویشی ، شور و شَرِ هر دوری

﴾۸۷۱﴿

ای بُرده اختیارم ! تو اختیارِ مایی / من شاخِ زَعفرانم ، تو لاله‌زارِ مایی
گفتم: غَمَت مرا کُشت ، گفتا: چه زَهره دارد؟ / غَمْ این قَدَر نداند ، کآخِر تو یارِ مایی؟
من باغ و بوستانم ، سوزیدهٔ خَزانَم / باغِ مرا بِخندان ، کآخِر بهارِ مایی
گفتا: تو چَنگِ مایی، وَنْدَر تَرَنگِ[4] مایی / پس چیست زاریِ تو، چون در کنارِ مایی؟

---

۱ – سور = جشن
۲ – کشیش
۳ – شیپور ، کَرنا
۴ – صدای زهِ کمان به هنگام تیر انداختن.

گفتم: زِ هر خیالی، دَردِ سَر است ما را
گفتا: بِبُر سَرَش را، تو ذوالْفَقارِ مایی

سَر را گرفته بودم، یعنی که : در خُمارم
گفت: اَرْچه در خُماری، نی در خُمارِ مایی؟

گفتم: چو چَرخِ گَردان، وَاللهْ که بی‌قَرارم
گفت: اَرْچه بی‌قَراری، نی بی‌قَرارِ مایی؟

شِکَّر لَبَش بِگفتم ، لب را گَزید ، یعنی:
آن راز را نَهان کُن، چون رازدارِ مایی

ای بُلبُلِ سَحَرگَه، ما را بِپُرس گَهْ گَه
آخِر تو هم غَریبی، هم از دیارِ مایی

تو مُرغِ آسْمانی، نی مُرغِ خاکْدانی
تو صیدِ آن جهانی، وَزْ مَرغْزارِ مایی

از خویش، نیست گشته، وَزْ دوستْ ،هست گشته
تو نورِ کِـــردگاری، یا کِـــردگارِ مایی

از آب و گِلِ بِزادی، در آتشی فُتادی
سود و زیان یکی دان، چون در قمارِ مایی

اینجا دُوئی نگُنجَد، این ما و تو چه باشد؟
این هر دو را یکی دان، چون در شُمارِ مایی

خاموش کُن که دارد، هر نُکتهٔ تو جانی
مَسْپار جانْ به هرکَس ، چون جانْسِپارِ مایی

﴿۸۷۲﴾

ای بَسْ فَراز و نشیب ، که کردم طَلَب‌گَری
گَهْ لـــوحِ دل بِخوانْدم و گَهْ نَقْشِ کافَری

گَهْ در زمینِ خِدمَت ، چون خاکِ رَه شُدم
بر چَرخِ روحْ ، گاهْ دَویدم ، به اَخْتَری

گُم گشته از خود و ، دل و دِلْبَر ، هزار بار
گَهْ سِرِّ دلْ بِجُسته و ، گَهْ سِرِّ دِلْبَری

بر کوهِ طور، طالِبِ اَرِنی ، کَلیم‌وار
وَزْ خَلْقْ دَررَمیده به عالَم، چو سامِری

در وادی‌ای رَسیدم ، کآنجا نَبُردْ بویْ
نی مُعْجِز و کَرامَت ، نی مَکْر و ساحِری

وادی زِ بویِ دوست ، مرا رَهبری شُده
کآن بو نه مُشک دارد، نی زُلْفِ عَنْبَری

آنجا نَتان دَویدن ، ای دوستْ ، بَر قَدَم
پَر نیز می‌بِسوزَد ، گَر زآنکه می‌پَری

کَزْ گرم و سرد و ، خُشک و تَر است، این نَهادِ حس
وین چار مُرغْ ، هست ازین باغْ ، عُنْصری

آنجا به پَرِّ دوست ، که روَید زِ بویِ دوست
پَرّی وَگرنه ، زرد دَراُفتی ، به شِشْدَری[1]

ای کاملِ کَمال، کَزین سو تو کاملی
زآن‌سو که سویْ نیست ، حَذَر کُن که قاصِری

آن مُرغِ خاکی‌یی ، که به خُشکی کَمال داشت
در بَحْرْ عاجز آمد و رُسوا شُد از تَری

با آنکه بَرّ و بَحْر ، یکی جِنْس و یک فَن اند
هریک به حِسّ دَرآید ، چونْ شانْ دَرآوَری

صد بَرّ و بَحْر و چَرخ و فَلَک، در فَضایِ غیب
در پا فُتاده باشد ، چون نَقْشِ سَرسَری

زین بَرّ و بَحْر ، آن رَسَد آن سو، که او زِ عشق
گَردد هزار بار ، ازین هر دو ، او بَری

---

۱ – مقصود از خانهٔ ششدر ، دنیا و این جهان فانی میباشد.

حَقّا به ذاتِ پاکِ خداوند، هرکه هست / از تیغِ غیبْ ، سِرّ نَبَرد ، گَر بُرَد سَری
در آتشِ خَلیل ، کجا آید آن خَسی / کاو خُشک شُد ، زِ عشق ، دِلارامِ آزَری؟[1]
جانِ خَلیلِ عشق ، به شادیّ و خُرّمی / در آتش آ چو زَر ، که زِ هر غشّ طاهِری
گَر مَحو می‌نمایی ، در دودمانِ حِس / در عشقِ آتشینِ دِلارامْ ظاهِری
این عشقِ هَمچو آتش، بر جُمله قاهِر است / تو بس عَجایبی که بر آتشْ ، تو قادری
هرچند کوشَد آتش ، تا تو سِیَه شَوی / بَرْ رَغْمِ او ، لَطیف و شَریفیّ و اَحْمَری
دانم که پَرتوِ نَظَری داری از شَهی / چَشم و چراغِ غیب، به شاهیّ و سَروَری
بر خارِ خُشک ، گَر نَظَری اَفکَند ، زِ لُطف / پیدا شود زِ خار ، دو صد گونه عَبْهَری
نی خود اگر به مَحو و عَدَم ، غَمْزه‌ای کُند / ظاهر شود زِ نیست، دل و دیده‌پَروَری
در لُطف و در نوازشِ آن شَهْ، نگاه کُن / ای تیغِ هجْرْ ، چند زَنی زَخمِ خَنجَری؟
نی نی ، خود از نوازشِ او ، تُند شُد فِراق / کَزْ یک نهاله آمد ، این لُطف و قاهِری
گَر خوگَری به لُطف نباشد ، دلِ مرا / او کِیْ فِـــــراق دانَد ، در دُورِ دائری؟
حَنجَر غذا خورَد ، زِ غذا رَست حَنجَرش / پس او غذا دَهَد ، به غذا رَسد حَنجَری
این جُمله من بِگُفتم و اَلْقابِ شَمسِ دین / از رَشک کرده ، در غَمِ تبریز ، ساتِری
آن است اصل و قَصد و غَرَض ، زین همه حَدیث / لیکِن مَزاد[2] نیست ، که مَنْ رامِ بیشْتَری

﴿۸۷۳﴾

ای بودِ تو از کِیْ نی ، وِیْ مُلْکِ تو تا کِیْ نی / عشقِ تو و جانِ من ، جُز آتش و جُز نِیْ نِی
بر کُشته دِیَة باشد ، ای شادیِ این کُشته / صد کُشتهٔ هو دیدم ، امکانِ یکی هِیْ نِی
ای دیده عَجایِب‌ها، بِنْگَر که عَجَب این است! / معشوقْ بَرِ عاشق، با وِیْ نی و بی وِیْ نِی
امروز به بُستان آ، در حَلقهٔ مَستان آ / مَستانْ ،خَرِف از مَستی، آنجا قَدَح و مِیْ نِی
مَستَند، نه از ساغَر ، بِنْگَر به شُتُر ، بِنْگَر / بَرخوانْ : أَفَلا یَنْظُر ، مَعنیش بَرین پِیْ نِی
در مؤمن و در کافِر، بِنْگَر تو به چَشمِ سِرّ / جُز نَعْرهٔ یارَبّ نِی، جُز نالهٔ یا حَیْ نِی
آنجا که هَمی پویی ، زآن است کَزو سیری / زآنجا که گُریزانی، جُز لُطفِ پَیاپِیْ نِی
از اَبْجَدِ اندیشه، یارَبّ تو بِشو لُوحَم / در مَکْتَبِ دَرویشان، خود اَبْجَد و حُطّی نِی

---

۱ – مقصود بُت زیباست.

۲ – بالاکردن نرخ متاع

شَمسُ اَلْحَقِ تبریزی، آنجا که تو پیروزی		از تابشِ خورشیدت، هرگز خَطَرِ دِیْ نی

﴿۸۷۴﴾

ای بهارِ سَبز و تَر ! شاد آمدی		وِیْ نـگارِ ســــیم‌بَر ! شاد آمدی
دَرفکَندی در سَر و جان ، فِتْنه‌ای		ای حَیاتِ جان و سَر ! شاد آمدی
دَرفکَن اَنْدَر دِماغِ مَرد و زن		صد هزاران شور و شَر، شاد آمدی
از بَرِ سیمینِ تو ، کارم زَر است		ای بَلایِ سیم و زَر ! شاد آمدی
پایِ خود بر تارَکِ خورشید نِهْ		ای تو خورشید و قَمَر ! شاد آمدی
لَعْل گوید از میان ، کانِ تو را		سویِ آن کوه و کَمَر ، شاد آمدی
شَمسِ تبریزی ! که عالَم از رُخَت		هستْ مَست و بی‌خَبَر ، شاد آمدی

﴿۸۷۵﴾

ای بی‌سَر و پا گشته ! داری سَرِ حیرانی		با حَلقهٔ عُشّاقان ، رُو بر دَرِ حیرانی
در زُلفِ چو چوگانَت ، غَلْتیده بَسی جان‌ها		وَزْ بَهرِ چُنان مُشکی، جانْ عَنْبَرِ حیرانی
از کَوْن حَذَر کردم، وَزْ خویشْ گُذَر کردم		در شاهْ نَظَر کردم، من چاکرِ حیرانی
من یوسُفِ دِلْخواهم، چاهِ زَنَخَت خواهم		هم مؤمنِ این راهَم، هم کافَرِ حیرانی
هم بادهٔ آن مَستَم، هم بَستهٔ آن شَستَم		تا چُست بُرون جَستَم، از چَنْبَرِ حیرانی
ای عقلْ شُده مِهْتَر، ای گشته دِلَت مَرمَر		آخِر تو یکی بِنْگَر، در دِلْبَرِ حیرانی
وَرْنَه بِستیزم من ، در کارِ تو خیزم من		خونِ تو بریزم من، از خَنجَرِ حیرانی
از دولتِ مَخْدومی، شَمسُ اَلْحَقِ تبریزی		هم فَربهِ عشقم من ، هم لاغَرِ حیرانی

﴿۸۷۶﴾

ای بی‌تو حَرامْ زندگانی		خودْ بی‌تو کُدامْ زندگانی؟
بی‌رویِ خوشِ تو ، زنده بودن		مرگ است ، به نامِ زندگانی
پازَهرْ توییّ و زَهرْ دنیا		دانه تـــو و دامْ زندگانی
گوهر تو و این جهانْ چو حُقّه		باده تـــو و جامْ زندگانی
بی‌آبِ تو ، گُلْسِتانْ چو شوره		بی‌جوشِ تـــو خامْ زندگانی
بی‌خوبیِ حُسنِ با قَوامَت		نَگْرفته قَـــوامْ زندگانی
با جُمله مُراد و کام ، بی‌تو		نایافتـــــه کامِ زندگانی
تا دادِ سَلامَتی ندادی		کِی کـــــرد سَلامْ زندگانی؟

خامُش کردم ، بِکُن تو شاهی　　پیشِ تـــو غُلامْ زندگانی

(۸۷۷)

ای بی‌تو محال ، جانْفَزایی　　وِیْ در دل و جانِ ما ، کجایی؟
گَر نیم‌ْشبی ، زنان و گویان　　سَرمَست زِ کویِ ما دَرآیی
جانْ پیش‌ْکَشیم و جان چه باشد؟　　آخِر نه تو جانِ جانِ مایی؟
در بامِ فَلَک دَراُفتَد آتش　　گَر بر سَرِ بامِ خود، بَرآیی
با رویِ تو کیست‌قُرصِ خورشید؟　　تا لاف زَنَد زِ روشنایی
هم چَشمی و هم چراغْ ، ما را　　هم دَفْعِ بَلا و هم بَلایی
در دیدهٔ نا امید ، هر دَم　　ای دیدهٔ دلْ ، چه می‌نمایی؟
ای بُلبُلِ مَست، از فَغانَت　　می‌آیـــد بـــویِ آشنایی
می‌نال! که ناله مَرهَم آمد　　بر زَخمِ جراحَتِ جُدایی
تا کشف شود زِ نالهٔ تو　　چیزی زِ حقیقتِ خدایی

(۸۷۸)

ای پَردهٔ در پَرده ! بِنْگَر که چه‌ها کردی!　　دل بُردی و جان بُردی ، اینجا چه رَها کردی؟!
ای بُرده هَوَس‌ها را ! بِشْکَسته قَفَس‌ها را　　مُرغِ دلِ ما خَستی ، پس قَصدِ هوا کردی
گَر قَصدِ هوا کردی ، وَرْ عَزمِ جَفا کردی　　کو زَهره که تا گویم : ای دوست چرا کردی؟
آن شمع که می‌سوزد ، گویم زِ چه می‌گِریَد؟　　:زیرا که زِ شیرینَش ، در قَهرْ ، جُدا کردی
آن چَنگ که می‌نالَد ، گویم زِ چه می‌زارَد؟　　:کَزْ هِجْرْ ، تو پُشتِ او ، چون بَنده، دوتا کردی
ای جُمله جَفا کردی ! اما چو نِمودی رو　　زَهرم چو شِکَر کردی ، وَزْ دَردْ دَوا کردی
هر بَرگ زِ بی‌بَرگی ، کَف‌ها به دُعا برداشت　　از بَس که کَرَم کردی ، حاجاتْ رَوا کردی
شمس الحق تبریزی ، ای سَروَرِ هر خوبی!　　تو دَرد فرستادی ، هم تو ، چه دوا کردی؟

(۸۷۹)

ای پَردهٔ در پَرده ! بِنْگَر که چه‌ها کردی!　　دل بُردی و جان بُردی، این‌جا چه رَها کردی؟!
خورشیدِ جهانی تو ، سُلطانِ شَهانی تو　　بیهوشیِ جانی تو ، گیرم که جَفا کردی
هم عاقِبَت ای‌سُلطان ، بُردی همه را مِهْمان　　در بخشش و در اِحْسان ، حاجاتْ رَوا کردی
هر سنگ که بِگْرفتی ، لَعْل و گُهَرش کردی　　هر پَشّه که پَروَردی، صد هَمچو هُما کردی
یک طایفه را ای جان، مَنْشورِ خَطا دادی　　یک قافله را ناگَهْ ، اَصْحابِ صَفا کردی

آثارِ فَلَک‌ها را، اَجْزایِ زمین کردی / اَجْزایِ زمین‌ها را، از لُطفْ سَما کردی
پس من به چه بِشْناسَم ، از چَرخْ ، زمین‌ها را؟ / این قاعِده بِشْکَستی، وَزْ دَردْ دَوا کردی
تو خسروِ آفـاقـــی، شمس الحق تبریزی / آفاقْ نثار آمد ، چون خوب بَها کردی

﴿۸۸۰﴾

ای تو جانِ صد گُلِستان ! از سَمَن پنهان شُدی / ای تو جانِ جانِ جانم ! چون زِ من پنهان شُدی؟
چون فَلَک از توست روشن، پس تو را مَحجوب چیست؟ / چونکه تَن از توست زنده، چون زِ تَن پنهان شُدی؟
از کَمالِ غَیرتِ حَق، وَزْ جَمالِ حُسنِ خویش / ای شَهِ مَردان[1] ، چُنین از مَرد و زن پنهان شُدی
ای تو شمعِ نُه فَلَک! کَزْ نُه فَلَک بُگْذشته‌ای / تا چه سِرّ است این‌که تو ، اَنْدَر لَگَن پنهان شُدی؟
ای سُهیلی! کآفتاب از رویِ تو ، بی‌خود شُده‌ست / خیر باشد ، خیر باشد ، کَزْ یَمَن[2] پنهان شُدی
مُشکِ تاتاری ، به هر دَم می‌کُند ، غَمْزی به خَلْق / چونکه سُلطانِ خَتایی ، وَزْ خُتَن پنهان شُدی
گَر زِ ما پنهان شَوی، وَزْ هر دو عالَم، چه عَجَب؟ / ای مَهِ بی‌خویشتن ، کَزْ خویشتن پنهان شُدی
آن‌چُنان پنهان شُدی ، ای آشکارِ جان‌ها / تا زِ بَسْ پنهانی، از پنهان شدن ، پنهان شُدی
شَمسِ تبریزی ، به چاهی رَفته‌ای[3] ، چون یوسُفی / ای تو آبِ زندگی، چون از رَسَن پنهان شُدی؟

﴿۸۸۱﴾

ای تو زِ خوبیِّ خویش ، آیِنه را مُشتری / سوخته باد آیِنه ، تا تـــو دَرو نَنْگَری
جانِ من از بَحْرِ عشق، آبِ چو آتش بِخورْد / در قَدَحِ جانِ من ، آب کُند آذری
خار شُد این جان و دل ، در حَسَدِ آیِنه / کاو چو گُلِستان شُده‌ست ، از نَظَرِ عَبْهَری
گُم شده‌ام من زِ خویش ، گَر تو بیابی مرا / زود سَلامَش رَسان، گو که: خوشی، خوش‌تَری
گَر تو بیابی مرا ، از منْ ، من را بگو: / که منِ آواره‌ای ، گشته نَهان ، چون پَری
مَست نِیَم ای حَریف، عقل نرفت از سَرَم / غَمْزهٔ جادوش کرد ، جانِ مرا ساحِری
گَر تو بِعَقلی بیا، یک نَظَری کُن دَرو / تا تو بِدانی که نیست ، کارِ بُتَم سَرسَری
بر لبِ دریایِ عشق، دیدم من ماهی‌یی / کرد یکی شیوه‌ای ، شیوهٔ او بَرتَری

---

۱ – مقصود حضرت علی "ع" میباشد.

۲ – ستاره سهیل بیش از همه جا در یَمَن درخشش دارد.

۳ – اشاره به مفقود شدن جناب شمس دارد که گفتند دشمنانش او را کشته و به چاهی درانداخته‌اند.

گرچه که ماهی نِمود، لیکْ خود او بَحْرْ بود صورتِ گوسالهای ، بود دو صد سامِری
ماهی ، تَرکِ زبان کرد ، که گفتهست بَحْر نُطْقِ زبان را که : تو ، حَلقه بُرونِ دَری
دَم زدنِ ماهیانْ ، آب بُوَد ، نی هوا زآنکه هوا آتشیست ، نیست حَریفِ تَری
بِنْگَر در ماهیی، نانِ ویْ و رِزْقِ او بَحْر بُوَد ، پس تو درْ عشقْ ازو کمتری
دام فکَندم که تا ، صید کُنم ماهیی صیدِ سُلیمانِ وَقت ، جانِ منْ انگُشتری
این چه بَهانهست خود ، زود بگو ، بَحْر کیست؟ از حَسَدِ کَس مَتَرس ، در طَلَبِ مِهْتری
روشن و مُطْلَق بگو ، تا نشود از دِلَت مَفْخَرِ تبریزِ ما ، شَمسِ حَق و دینْ بَری

﴿۸۸۲﴾

ای تو ملول از کارِ من ، من تشنهتر هر ساعتی آخِر چه کم گردد ز تو ، کز تو برآید حاجتی؟
برتو زیانی کِی شود ؟ از تو عَدَمْ گَر شِیْ شود معدوم یابد خِلعتی ، گیرد ز هستی رایتی؟
تا مستحقِ مَرحِمت ، یابد مَقام و مرتبت برخوانْد اندر مَکتَبت ، از لوحِ محفوظ ، آیتی
ای رحمةٌ لِلعالَمین ، بخشی ز دریایِ یقین مَر خاکیان را گوهری ، مَر ماهیان را راحتی
مُوجَش گَهی گوهر دَهَد ، لُطفَش گَهی کَشتی کَشَد چندین خلایق اندر او ، مَر هریکی را حالتی
خود بیشترْ اجزایِ او ، در سجده ، همچون شاکِران وز بهر خدمت ، موجِ او ، گَه گَه نماید قامتی
در پیشِ دریایِ نهان ، این هفت دریایِ جهان چون واهَب، اندر بخششی، چون راهبْ، اندر طاعتی
دریایِ پُرْ مَرجانِ ما ، عمرِ دراز و جانِ ما بس عمرِ ما بیحَد بُوَد ، ما را نباشد غایتی
ای قطره! گر آگه شَوی، با سیلها ، همره شَوی سِیلَت سویِ دریا بَرَد ، پیشَت نباشد آفتی
وَر سَرکَشی ، غافل شَوی ، آن سِیلِ عشقِ مُستَوی[1] گوشِ تو گیرد میکَشد ، کاو بر تو دارد رأفتی
مُسْتَفْعِلُن مُسْتَفْعَلُن ، اکنون شِکَر پنهان کنم کز غیبِ جوقِ طوطیان ، آورده اَنْدَم غارتی
شِکَّر نگر ، نُو نُو به نو ، آوازِ خائیدن شِنو نی این شِکَر را صورتی ، نی طوطیان را آلَتی
دارد خدا قندی دگر ، کآن نآید اندر نیشکر طوطی و حُلقومِ بَشر ، آن را ندارد طاقتی
چون شَمسِ تبریزی که او ، گُنجا ندارد در فَلَک کآنْ مَطْلَعِ خورشیدِ او ، دارد عَجایبساحَتی

﴿۸۸۳﴾

ای جانِ جهان ! آخِر از رویِ نکوکاری یَک دَم چه زیان دارد ، گَر رویْ به ما آری؟
ای رویِ تو چون آتش! ویْ بویِ تو چون گُلْ خوش یارَبّ که چه رو داری! یارَبّ که چه بو داری!

---

۱ – عالی و محمود

در پیشِ دو چَشمِ من ، پیوسته خیالِ تو — خوشْ خواب که می‌بینم، در حالَتِ بیداری
دل را چو خیالِ تو ، بِنْوازَد ، مِسکینْ‌دل — در پوست نمی‌گُنجَد، از لَذَّتِ دِلْداری
قُرصِ قَمَرت گویم، نورِ بَصَرت گویم — جانِ دِگَرت گویم ، یا صِحَّتِ بیماری؟
از شَرمِ تو شاخِ گُل، سَرْ پیش ، دَر اَفکَنده — وَزْ زاریِ منْ بُلبُلْ ، وامانده شُد از زاری
از جُمله بِبُر زیرا ، آنجا که توییّ و او — تو نیز نمی‌گُنجی ، جُز او ، که دَهَد یاری؟
اَنْدَر شِکَمِ ماهی ، دَمْ با کِه زَنَد ، یونُس؟ — جُز او ، کِه بُوَد مونس ، در نیم‌شبِ تاری؟
در چَشمهٔ سوزَنْ تو ، خواهی که رَوَد اُشتُر؟ — ای بَسته تو بر اُشتُر ، شِش تَنگْ ، به سَرباری
من خود چه محلْ دارم ؟ کز لذتِ نورِ تو — اندر کُهِ طور آمد ، چون بادِ سبکباری
ای دل بِهِل اندیشه ! در بحرِ هوایِ او — نی غرقه شود کَشتی ، از غایتِ پُرباری
مَنْدیش تو از چاره ، کآن دلبرِ خونخواره — استیزه همی گیرد ، زین حیلتِ طَرّاری
با این همه ، ای دیده ! نومید مَباش از وِیْ — چون ابرِ بهاری کُن ، در عشقْ ، گُهَرباری
شمس الحق تبریزی ، نومید مکن جان را — عاشق شده ام جانا ! بر رویِ تو یکباری

﴿۸۸۴﴾

ای جانِ جهان ! چه می‌گُریزی؟ — وِیْ فَخْرِ شَهان ! چه می‌گُریزی؟
ما را به چه کار می‌فرستی؟ — پِنهانْ پِنهانْ ، چه می‌گُریزی؟
چون تیر رَویّ و باز آیی — این دَمْ زِ کَمان ، چه می‌گُریزی؟
باری ، تو هزار گنج داری — زین نیم‌زیان ، چه می‌گُریزی؟
ای کِه شِکَرَت کَران ندارد — بِنْشین به میان ، چه می‌گُریزی؟
چون مَحْرَمِ هر شِکَر ، دَهان است — از پیشِ دَهان ، چه می‌گُریزی؟
ایمِن زِ اَمانِ توست ، عالَم — ای اَمن و اَمان ، چه می‌گُریزی؟
عالَم همه ، گُرگِ مَردخوار است — ای دل! زِ شَبان ، چه می‌گُریزی؟
خامُش که زبان ، همه زیان است — تو سویِ زیان ، چه می‌گُریزی؟

﴿۸۸۵﴾

ای جانِ گُذَر کرده ، ازین گُنبَدِ ناری — در سَلطَنَتِ فقر و فَنا ، کارْ تو داری
ای رَخْت کَشیده ، به نَهانخانهٔ بینِش — وِیْ کُشته وجودِ همه و خویشْ به زاری
پوشیده قَباهایِ صِفَت‌هایِ مُقَدَّس — وَزْ دَلْقِ دو صدپارهٔ آدم ، شُده عاری
از شَرمِ تو ، گُلْ ریخته ، در پایِ جَمالَت — وَزْ لُطفِ تو، هر خار، بُرون رفته، زِ خواری

بی‌بَرگ نَشایَد ، که دِگَر ، غوره فشارَد | در میکده اکنون ، که تو انگور فَشاری
اِقْبالِ کَفِ پایِ تو ، بَرْ چَشمْ نَهاده | اَنْدَر طَمَعی ، که سَرَشْ از لُطفْ بِخاری
از غارْ به نورِ تو ، به باغِ اَزَل آیند | ای یار ! چه یاری تو و ای غار چه غاری!
بر کار شود، در خود و ، بی‌کار زِ عالَم | آن کَزْ تو بِنوشید یکی شَربَتِ کاری
در باغِ صَفا ، زیرِ درختی، به نِگاری | اُفتاد مرا چَشم و ، بِگُفتم: چه نِگاری!
کَزْ لَذَّتِ حُسنِ تو ، درختان ، به شکوفه | آبِسْتَنِ تو گشته ، مَگر جانِ بهاری؟!
در سَجده شُدم بی‌خود و گفتم که: نِگارا | آخِر زِ کجایی تو ؟ عَلیَ‌اللّٰه ، چه یاری!
گفتا که: منم ، از پَرتوِ شَمسُ‌الْحَقِ تبریز | کُاوصافِ جَمالِ رُخِ او، نیست شُماری

﴾۸۸۶﴿

ای جان و ای دو دیدهٔ بینا ! چگونه ای؟ | وی رَشکِ ماهِ گُنبدِ خَضرا ! چگونه ای؟
ای ما و صد چو ما ! ز مِیِ تو خراب و مست | ما بی تو خوش نِه ایم ، تو بی ما ، چگونه ای؟
آنجا که با تو نیست ، چو سوراخِ کَژدم‌ست | وآنجا که جز تو نیست ، تو آنجا ، چگونه ای؟
ای جانِ تو گُزینشِ جان‌ها ! چه می کنی؟ | وی گوهرِ فـــزوده ز دریا ، چگونه ای؟
ای مرغِ عرش ! آمده در دامِ آب و گِل | وز خِلطِ و خون و بلغم و سودا ، چگونه ای؟
زآن گلشنِ لطیف ، به گُلخَنْ فتاده‌ای | با اهل گُلخَنْ ، به مُواسا[1] ، چگونه ای؟
ای کوهِ قافِ صبر و سکینه ، چه صابری؟! | وی عُزلَتی گرفته ، چو عَنقا ، چگونه ای؟
ای آفتاب از تو خجل ، در چه مشرقی؟ | وی زَهرِ نابْ ، با تو چو حَلوا ، چگونه ای؟
زیر و زِبَر شُدیمَت و ، بی زیر و بی زِبَر | ای دَرفِکَنده فتنه و غوغا ، چگونه ای؟
عالَم به توست قائم ، تو در چه عالَمی؟ | تن ها به توست زنده ، تو تنها ، چگونه ای؟
گر غایبی ز دل ، تو درین دلْ چه میکنی؟ | وَر در دلی ، ز دودهٔ سودا ، چگونه ای؟
ای شاهِ عشق ! مفخرِ تبریزْ شمسِ دین | در قابِ قوس و باز در اَدنیٰ ، چگونه ای؟

﴾۸۸۷﴿

ای چَشم و چراغِ شَهریاری! | وَاللّٰهْ به خدا ! که آنْ تو داری
شمعی که در آسْمان نَگُنجَد | از گوشـــهٔ سینه‌ای بَرآری
خورشید ، به پیشِ نورِ آن شمع | یک ذَرّه شود ، زِ شَرمساری

---

۱ – یاری

وَقت است که در وجودِ خاکی		آن تُخم که گفته‌ای، بِکاری
آخِر چه شود ، کَزْ آبِ حَیوان		بر چهرهٔ زَعفرانْ، بِباری؟
تا لالهِستانِ عاشقان را		از گُلْبُنِ حَقْ ، به خنده آری
بر پُشتِ فَلَکْ نَهَند ، پا را		چون تو سَرِشان ، دَمی بِخاری
انگورِ وجود، باده گَردد		چون پایْ بَراو نَهی، فشاری
مَخْدومِیِ شَمسِ حَقّ تبریز		لُطفی که هـــــزار نوبهاری

﴿۸۸۸﴾

ای چَنگیانِ غیبــــی ! از راهِ خوش‌نَوایی		تشنه‌دِلانِ خود را ، کـــــردید بَسْ سَقایی
جانْ تشنهٔ اَبَد شُد ، وین تشنگی زِ حَد شُد		یا ضَربَتِ جُـــــدایی ، یا شَربَتِ عَطایی
ای زُهرهٔ مُزَیَّن ! زین هر دو ، یک نَوا زَن		یا پَـــردهٔ رَهـــــاوی[1] ، یا پَردهٔ رَهایی
گَر چَنگْ ، کَژْ نَوازی ، در چَنگِ غَمْ گُدازی		خوشْ زَنْ نَوا[2] اگــــرنی ، مُردی زِ بی‌نَوایی
بی‌زَخْمه هیچ چَنگی ، آب و نَوا ندارد		می‌کَش تو زَخْمه زَخْمه ، گَر چَنگِ بُوآلْوَفایی
گَر بُگْسَلَند تارَت ، گیرند بر کِنارت		پیوندِ نو دَهَنْدَت ، چندین دُژَم چرایی؟
تو خودْ عزیزْ یاری ، پیوسته در کِناری		در بَزمِ شهریاری، بیرون زِ جان و جایی
خامُش ، که سَختْ مَستَم، بَربَند هر دو دستم		وَرْنه ، قَدَح شِکَستم، گــــر لحظه‌ای بِپایی
من پیرِ مَنْبَلانَم ، بر خویشْ زَخمْ رانَم		من مَصلَحَت ندانم، با ما تو بَرنیآیی
هم پاره پاره باشم، هم خَصْمِ چاره باشم		هم سنگِ خاره باشم ، در صَبر و بی‌نَوایی
از بَسْ که تُند و عاقَم ، در دوزخِ فِراقَم		دوزخ زِ اِحْتراقَم ، گیــــرد گُریز پایی
چون دید ، شورِ ما را ، عَطّارْ آشکارا		بِشْکَست طَبْله‌ها را، در بَزمِ کِبْریایی
تبریزْ چون بِرَفتم، با شَمسِ دین بِگُفتم		بی‌حَرفْ ، صدْ مَقالَت، در وَحدتِ خدایی

﴿۸۸۹﴾

ای حیله‌هاتْ شیرین ! تا کِیْ مرا فَریبی؟		آن را که مَلِک کردی ، دیگر چرا فَریبی؟
امّا چو جُمله عالَم ، مُلْکِ تو است کُلّی		بیرون زِ مُلْکَتِ خود ، دیگر کِه را فَریبی؟

---

۱ – نام مقامی از دوازده مقام موسیقی ایرانی که زمانِ سُرائیدن آن ، از اول صبح تا طلوع کامل آفتاب است.

۲ – یکی از ادوار دوازده گانهٔ ملایم و خوشایند موسیقی ایرانی که معرف یک دستگاه نیز هست.

داوود را فَریبی، در دامِ مُلک و دولت ‌ وَایّوب را دگرگونْ ، اَنْدَر بَلا فَریبی
آن را به دانه بُردی ، وین را به دامْ بُردی ‌ آن دامْ ، دانه شُد چون ، تو خوشْ‌لِقا فَریبی
فرعونْ عالَمی را ، بِفْریبَد و نَدانَد ‌ کآن خائنِ دَغا را ، هم در دَغا فَریبی
ای کمترین فَریبَت ! صد خون‌بَهایِ صیدان ‌ ای پُربَها ! که او را ، تو بی‌بَها فَریبی
ای دل ! خدا کَسی را، دانی چه‌سان فَریبَد؟ ‌ آخِرِ تو جُمله‌گان را ، خود از خدا فَریبی

﴿۸۹۰﴾

ای خجِلْ از تو شُکر و آزادی! ‌ لایِقِ آن وصـــال ، کو شادی؟
عشق را بین ، که صد دَهان بُگْشاد ‌ چون تو چَشمانِ عشقْ بُگْشادی
ای دِلا! گِردِ حوضْ می‌گَشتی ‌ دیدی آخِـــر که هم دَراُفْتادی
زآب و آتش ، چو بادْ بُگْذشتی ‌ ای دلْ اَزْ آتشیّ و اَزْ بادی
دل و عشقَند ، هر دو ، شاگردش ‌ خورْد شاگـــرد را ، به اُستادی
اوّلاً هرچه خاک و خاکی بود ‌ پیشِ جـــاروبِ بادْ بِنْهادی
تا همــــه باد گشت ، آبِسْتَن ‌ تا از آن باد ، عالَـــمی زادی
زادهٔ باد ، خـــورْد مادر را ‌ هَمچـــو آتش ، زِ تابِ بیدادی
کِرمَکی در درختْ پیدا شُد ‌ تا بِخورْدَش زِ اصل و بُنیادی
عشقْ آن کِـــرْم بُوَد ، در تَحْقیق ‌ در دلِ صد جُنیــــدِ بَغدادی
نی جُنیدی گُذاشت و نی بَغداد ‌ عشقِ خـــونی ، به زَخْمِ جَلّادی
چون خلیفه بِکوفت ، طَبْلِ بَقا ‌ کرد خالِـــق ، اساسِ ایجادی
یک وجودی بزرگ[1] ، ظاهر شُد ‌ همه شادیّ و عِشرَت و رادی
شَمسِ تبریز ! چهره‌ای بِنْما ‌ تا نِمایَــــم سُخَن ، به عُبّادی

﴿۸۹۱﴾

ای خدایی که مُفَرِّح‌بَخشِ رَنْجوران ، تویی! ‌ در میانِ لُطف و رَحْمَت، هَمچو جان، پنهانْ تویی!

۱ - مقصود از " وجود بزرگ "، حضرت علی"ع" شاه اولیاست ، نوری که خداوند اراده فرمود تا خود خلیفه‌ای خلق فرماید و لذا طبلِ خلقت بقیه مخلوقات را نواخت، مَظهری که اُسوهٔ رادمردی و جوانمردی میباشد. از طرفی در این غزل، با بیان کردن نام جناب جنید بغدادی ، که همگان در شیعهٔ حضرت علی"ع" بودن و سرسپردگی ایشان به طریقت حضرت امام رضا"ع"، متفق‌القول میباشند، جناب مولانا با همان‌شیوهٔ‌ظریف‌و خاص‌خود و با بَیان‌نام‌عاشقان کِبارش،آن‌وجود بزرگ‌را معرفی‌فرموده‌است.

خسته کردی بندگان را ، تا تو را زاری کنند   چون خَریدارِ نَفیر و لابه و اَفْغان تویی
جُمله دَرمان‌خواه و آن دَرمانِشانْ ، خواهانِ توست   آن‌کِه دَرد و دارو ، از وِیْ خاست بی‌شک ، آن تویی
دَردهایی کآدمی را بر دَرِ خَلْقان بَرَد   آن حِجاب از اوَّل است و، آخِر و پایان تویی
هر کجا کاری فرو بَندد ، تو باشی چَشم‌بَند   هر کجا روشن شود، آن شُعلهٔ تابان تویی
ناله بخشی خستگان را ، تا بِدآن ساکِن شوند   چون حقیقت بِنْگَرَم، در دَردِ ما نالان تویی
هم تویی آن کَس ، که می‌گوید: تویی ، وَٱللهْ تویی   گویْ و چوگان و نِظاره‌گَر ، دَرین میدان تویی
وآن کِه مُنْکِر می‌شود این را و عِلَّت می‌نَهَد   در میانِ وسوسهٔ او ، نَفْسِ عِلَّت‌خوان تویی
وآن کِه می‌گوید تویی، زین گفتْ تَرسان می‌شود   در میانِ جانِ او، در پَردهٔ تَرسان تویی
کُنجِ زندان را ، به یک اندیشه ، بُستان می‌کُنی   رنجِ هر زندان زِ توست و ذوقِ هر بُستان تویی
در یکی کار ، آن یکی راغِبْ ، وَ آن دیگرْ نَفور   تو مُخالف کرده‌ای‌شان، فِتْنهٔ ایشان تویی
آن یکی مَحبوبِ این و بازْ او مَکْروهِ آن   چَشم‌بَندی چَشم و دل را ، قبله و سامان تویی
صد هزاران نَقْش را ، تو بَندهٔ نَقْشی کُنی   گویی: سُلطان است ! آن دام است ، خود سُلطان تویی
بندگیّ و خواجگیّ و سَلْطنت ، خَط‌هایِ توست   خَطِّ کَژّ و خَطِّ راستِ این دبیرستان تویی
صورتِ ما خانه‌ها و روحِ ما ، مهمانْ دَرآن   نَقْش و جان‌ها ، سایهٔ تو، جانِ آن مِهْمان تویی
دست در طاعَت زنیم و چَشمْ در ایمان نَهیم   بر امیدِ آنکه بِنْمایی ، که خود ایمان تویی
دستِ اِحْسان بر سَرِ ما نِهْ ، زِ اِحْسانی که ما   چَشمِ روشن در تو آویزیم و کانِ اِحْسان تویی
غفلَت و بیداریِ ما ، در تویی‌بر کار و بس   غفلَتِ ما بی‌فُضولی‌بَر ، چو خود یَقْضان[1] تویی
توبه با تو ، خود فُضول است و شِکَستنْ خودْ بَتَر   نَقْشِ پیمان گَر شِکَست، اَرْواحِ آن پیمان تویی
روح‌ها می‌پَروَری ، هَمچون زَر و مِسّ و عَقیق   چون مُخالف شُد جواهر ، ای عَجَبْ ! چون کان تویی
روز دَرپیچَد ، صِفَتْ در ما و تابَد تا به شب   شبْ صِفاتْ ، از ما به تو آید ، صِفاتِسْتان تویی
روز تا شب ، ما چُنین بر هَمدِگَر ، رَحْمَت کنیم   شبْ همه رَحْمَت رَوَد ، سویِ تو چون رَحْمان تویی
کو سلاطینِ جهانْ ، گَر شاهِ ایوان بوده‌اند؟   پس بدانستیم بی‌شک ، کَانْدَرین ایوان تویی

«۸۹۲»

ای خسروِ خوبانِ دو عالَم ! به حقیقی   شد مملکتِ حُسنْ تو را ، مُطلَق و قیقی[2]

---

۱ – بیدار ، هوشیار

۲ – آواز مرغ که خروس را به سوی خود میخوانَد.

گر بر سَرِ خوبان، تو کُنی دعویِ خوبی | خوبان همه گویند تو را ، صدقی و قیقی
در مجلسِ شاهان ، قدحِ باده بنوشند | زآن ساقیِ سرمستِ مِیِ راوَق و قیقی
بسْ از سَرِ مَستی ، همه این ناله برآرَند: | قوقو بَقَقو ، بَقْ بَقَقو ، بَقْ بَق و قیقی
من بندهٔ شمس الحق تبریز ، که مَه کرد: | شقا شَقْ شَقَقا، شَقْ شَقَقا، شَقْ شَق و قیقی

﴿۸۹۳﴾

ای خواجه ! تو چه مُرغی ؟ نامَت چه ؟ چه را شائی؟ | نی پَرّی و نی چَری ، ای مُرغَکِ حَلْوائی!
مانندِ شُترمُرغی ، گویند بِپَر ، گویی: | من اُشتُرم و اُشتُر ، کِی پَرَّد ، ای طائی؟
چون نوبَتِ بار آید ، گویی که : نه من مُرغَم؟ | کِی بار کَشَد مُرغی، تَکْلیفْ چه فَرمائی؟
نی بُلبُلِ خوش‌لَحْنی، نی طوطیِ خوش‌رنگی | نی فاخته و طوقی ، نی در چَمَنِ مائی
حَقّ است سُلَیمان را ، در گَردنِ هر مُرغی | مُرغان همه پَرّیدند ، آنجا تو چه می‌پائی؟
بَرپَر به سوی صحرا ، گر بازِ شهنشاهی | تا صید کُنی هر دَم ، مرغانِ مُعَلّائی[1]
خاموش کُن ای عالِم ! بنگر تو به احوالم | از پرتوِ شمس‌الدین ، جان گشت مُصَفّائی

﴿۸۹۴﴾

ای خواجه! سَلامٌ عَلیک ، از زَحمَتِ ما ، چونی؟ | ای مَعْدنِ زیبایی ! وِیْ کانِ وَفا ! چونی؟
در جَنَّت و در دوزخ ، پُرسانِ توأند ، ای جان: | کِای جَنَّتِ روحانی ! وِیْ بَحْرِ صَفا! چونی؟
هر نور تو را گوید: ای چَشم و چراغِ من | هر رنجْ تو را گوید: کِای دَفْعِ بَلا ! چونی؟
ای خِدمَتِ تو کردن ! چون گُل به شِکَر خوردن | زین خِدمَتِ پوسیده، زین طالَ بَقا چونی؟
در وَقتِ جَفا دل را ، صد تاج و کَمَر بَخشی | در وَقتِ جَفا، اینی ، تا وَقتِ وَفا چونی؟
ای موسیِ این دوران، چونی تو زِ فرعونان؟ | وِیْ شاهِ یَدِ بَیضا، با اَهلِ عَمیٰ چونی؟
گوید به تو هر گُلْشَن، هر نرگس و هر سوسن: | کَزْ زَحمَت و رنجِ ما، ای بادِ صَبا چونی؟
ای آبِ خَضِر چونی ، از گردشِ چَرخْ آخِر؟ | وِیْ تاجِ همه جان‌ها، در بَندِ قَبا چونی؟
ای جانِ عَنا دیده! خامُش که عِنایَت‌ها | پُرسند تو را هر دَم: کَزْ رنج و عَنا چونی؟

﴿۸۹۵﴾

ای خوشا عیشی که باشد، ای خوشا نَظّاره‌ای! | چون به اصلِ اصلِ خویش، آید چُنین، هر پاره‌ای
هر طَرَف آید به دَستَش، بی‌صُراحی، باده‌ای | هر طَرَف آید به چَشمَش ، دِلْبَری ، عَیّاره‌ای

---

[1] – مُعَلّیٰ = بلند مرتبه

دِلْبَری که سنگِ خارا، گَر زِ لَعْلَش بو بَرَد | جانْ پَذیرد سنگِ خارا ، تا شود هُشیاره‌ای
باده دُزدید ، از لبانِ دِلْبَرِ من ، یک صِفَت | لاجَرَم در عشقِ آن لب ، جان شُده، مِیْ‌خواره‌ای
صُبح‌دَم ، بر راهِ دِیْری ، راهِبَم همراه شُد | دیدمَش همدَردِ خویش و دیدمَش هم‌کاره‌ای
یک صُراحی پیشَم آوَرْد، آن حَریفِ نیک‌خو | گشت جانَم زآن صُراحی ، بی‌خودی ، خَمّاره‌ای
در میانِ بی‌خودی، تبریزْ شَمسُ‌ٱلدّین نِمود | از پِیِ بیچارگان ، سویِ وصالَش چاره‌ای

﴿۸۹۶﴾

ای خیالی ، که به دلْ می‌گُذَری! | نه خیالی ، نه پَری ، نی بَشَری
اثرِ پایِ تـــو را می‌جویَم | نه زمین و نه فَلَک ، می‌سِپَری
گَر زِ تو باخَبَرانْ ، بی‌خَبَرند | نه تو از بی‌خَبَرانْ باخَبَری؟
مونِس و یارِ دلی ، یا تو دلی | تو مُقیمِ نَظَـــری ، یا نَظَری
أَیُّهَا ٱلْخاطِرُ فی مَکْرُمَةٍ! | قِفْ زَماناً بِحذاءِ ٱلْبَصَری
لا تُعَجِّلْ بِمُرورٍ و نَوًی | بَدِّلِ ٱللَّیْلَ بِضَوْءِ ٱلسَّحَری
حُسْنُ تَدْبیرِکَ قَدْ صاغَ لَنا | ٱلْهَیُولیٰ بِحِســانِ ٱلصُّوَری
گَر صُوَرِ جان و هیولا ، خِرَد است | عشقِ تو دیگر و تو خود دِگَری
این هَیولا ، پدرِ صورت‌هاست | ای تو کرده پدران را پدری
نی هَیولایِ همـــه ، آبی بود | چه کُند آب ، چو آبَش بِبَری؟
گَر هَیولا و صُوَرْ، جانْ‌اَفْزاست | دِگَرم عشوه مَـــدِه ، تو دِگَری
از هیولاست، صُوَرِ ریگِ رَوان | ریگ را هَرزه، چرا می‌شُمَری؟

﴿۸۹۷﴾

ای خیره‌نَظَرْ ! دَر جو ، پیش آ و بخور آبی | بیهوده چه می‌گَردی، بر آب، چو دولابی؟[1]
صَحراسْت پُر از شِکَّر، دریاسْت پُر از گوهر | یک جُو نَبَری زین دو ، بی‌کوشش و اَسْبابی
گَر مَردِ تماشایی ، چون دیده بِنَگْشایی؟ | بُگْشادنِ چَشمْ اَرْزَد ، تابانیِ مهتابی
مِحْرابْ بَسی دیدی، در وِیْ نَبِگُنجیدی | اَنْدَر نَظَرِ حَـــربی ، بِشْکافَد مِحْرابی
ما تشنه و هر جانِبْ ، یک چَشمهٔ حَیوانی | ما طامِع و پیش و پَس ، دریا کَفِ وَهّابی
رَه چیست میانِ ما، جُز نَقص ، عیان ما؟ | کو پَرده میانِ ما ، جُز چَشمِ گِران‌خوابی؟

---

۱ – چرخ آب کشی

شش نور هَمی بارَد ، زآن اَبر ، که حَق آرَد — جسمَت مَثَلِ بامی، هر حِسِّ تو میزابی[1]
شش چَشمهٔ پیوسته، می‌گردد شبْ بسته — زآن سوشْ رَوان کرده، آن فاتحِ اَبْوابی
خورشید و قَمَر ،گاهی، شب اُفْتَد، در چاهی — بیرون کَشَدش زآن چَهْ ، بی‌آلَت و قُلّابی
صد صَنعَتِ سُلطانی ، دارد زِ تو پنهانی — زیرا که ضعیفی تو ، بی‌طاقَت و بی‌تابی
این مَفْرَش و آن کیوان، اَفلاکْ، وَرایِ آن — بر کَفِّ خدا لَرزان، مانندهٔ سیمابی[2]
دریا چو چُنان باشد ، کَفْ دَرخُورِ آن باشد — اَنْدَر صِفَتش خاطِر ، هست اَحْوَل[3] و کَذّابی
بُگْریزد عقل و جان، از هیبَتِ آن سُلطان — چون دیو که بُگْریزد ، از عُمَّرِ خَطّابی
بِکْری بِرَمَد از شویْ ، معشوقِ جهانَشْ او — از جانِ عزیزِ خود ، بیگانه و صَحّابی؟
رَه داده به دامِ خود، صد زاغْ پِیِ بازی — چون باز به دام آمد، برداشته مِضْرابی
خاموش که آن اَسْعَد ، این را بِهْ ازین گوید — بی‌صَفْقَهٔ صَفّاقی[4] ، بی‌شَرفهٔ[5] دَبّابی[6]

﴿۸۹۸﴾

ای داده جان را لُطفِ تو ، خوش‌تَر زِ مَستی حالَتی! — خوش‌تَر زِ مَستیِّ اَبَد ، بی‌باده و بی‌آلَتی
یک ساعتی تَشریفْ دِهْ ، جان را چُنان تَلْطیف دِهْ — آن ساعتی پاک از کِی و تا کِی عجایب ساعتی؟
شاهَنشَهی ، یَغمایی‌ای ، کَزْ دُولتِ یَغمایِ تو — باغی به شادی مُنْتَظِر ، تا کِی کُنی تو غارتی؟
جان چون نداند نَقْشِ خود ، یا عالَمِ جانْبَخشِ خود — پا می نداند کَفشِ خود ، کآن لایِق است و پایَتی؟
پا را زِ کفشِ دیگری، هر لحظه تَنگیّ و شَری — وَزْ کفشِ خود شُد ،خوش‌تَری، پا را در آنجا راحتی
جان نیز داند جُفتِ خَود، وَزْ غیبْ داند نیک و بَد — کَزْ غیبْ هر جان را بُوَد، دَرخورْدِ هر جانْ ساحَتی
جانی که او را هست آن ، مَحْبوس ازآن شُد در جهان — چون نیست او را این زمانْ، از بَهرِ آن‌دَمْ طاقَتی
چون شاه‌زاده طِفْل بُد، پس مَخْزَنش بَر قُفل بُد — خِلْعَت نهاده بَهرِ او ، تا بَرکَشَد او قامَتی
تو قُفلِ دل را باز کُن، قَصدِ خَزینهٔ راز کُن — در مُشکلاتِ دو جهان، نَبْوَد سؤالت حاجَتی

---

۱ – میزاب = ناودان

۲ – سیماب = جیوه

۳ – حیله گر

۴ – صَفّاق = بسیار سفرکننده ، بسیار تصرف کننده در کارِ تجارت .

۵ – شرفه = کنگرهٔ قصر

۶ – نوعی از ریحان که آنرا سوسنبر نیز گویند.

خُمخانهٔ مَردانْ دل است، وَزْ وِیْ چه مَستی حاصل است   طِفْلیّ و پایَت در گِل است، پس صبر کُن تا غایَتی
تا غایَتی، کَزْ گوشه ای، دُولَت بَر آرَد جوشه ای   از دور گَردی خاسته ، تابان شده یک رایَتی
بِنْوشته بر رایَت که این ، نَقْشِ خداوندْ شَمسِ دین   از مَفْخَرِ تبریز و چین ، اَنْدَر بَصیرت آیَتی

﴿۸۹۹﴾

ای در طلبِ راحتِ اَبـــدانْ افندی!   عرشْ‌ست تَفرُّجگهِ ایـــوانْ افندی
در معرفتشْ ، عقلْ کجا پی بَرَد؟ آری   بیناست به حق ، دیدهٔ عرفانْ افندی
مرغی‌ست ، که سِیرانِ وِیْ از عالَم بالاست   در تَحتْ توقّف نکند جانْ افندی
خورشید ، که هر روز ز مشرق بِنماید   یک ذرّه بُوَد ، در رَهِ بُرهانْ افندی
گفتیم که: خورشید ، که در مشرقِ جود است   نوری که برافروختْ در ایوانْ افندی
صد گونه بِرویَد ز گُل و لاله و ریحان   از حضرتِ یزدان به گلستانْ افندی
خاموش ،که شمس الحق تبریزْ برافروخت   در خلوتِ دل ، شمعِ شبستانْ افندی

﴿۹۰۰﴾

ای در طَوافِ ماهِ تو ، ماه و سِپِهر و مُشتری!   ای آمده در چَرخِ تو ، خورشید و چَرخِ چَنْبری!
یارَبّ! مَنَم جویایِ تو ، یا خود تویی جویایِ من؟   ای تَنگِ من ! تا من مَنَم ، من دیگرم ، تو دیگری
ای ما و من آویخته ! وِیْ خونِ هر دو ریخته   چیزی دِگَر انگیخته ، نی آدمیّ و نی پَری
تا پا نباشد زآنکه پا ، ما را به خارِسْتان کشد   تا سَر نباشد زآنکه سَر ، کافِر شود از دو سَری
آبی میانِ جو رَوان، آبی لبِ جو ، بَسته یَخ   آن تیز رُو ، این سُست‌رُو ، هین تیز رُو ، تا نَفْسُری
خورشید گوید سنگ را : زآن تافتم بر سنگِ تو   تا تو زِ سنگی وارَهی ، پا دَرنَهی ، در گوهری
خورشیدِ عشقِ لَمْ یَزَل، زآن تافته‌ست اَنْدَر دِلَت   کاوَّل، فَزایی بندگی، وآخِر ، نمایی مِهْتَری
خورشید گوید غوره را : زآن آمدم در مَطْبَخَت   تا سِرکه نَفْروشی دِگَر، پیشه کُنی حَلواگری
شَهْباز را گوید که : من ، زآن بَسته‌ام دو چَشمِ تو   تا بُگْسلی از جِنْسِ خود، جُز رویِ ما را نَنْگری
گوید: بلی فرمان‌بَرَم ، جُز در جَمالَت نَنْگرم   جُز بر خیالَت نَگْذَرم، وَزْ جان نِمایَم چاکَری
گُلْ باغ را گوید که : من ، زآن عَرضه کردم رَخْتِ خود   تا جُمله رَخْتِ خویش را ، بِفْروشی و با ما خوری
آن کَس کَزین‌جا زَر بَرَد ، با دِلْبَرِ دیگر خورَد   تو کَج نِشین و راست گو، آن از چه باشد؟ از خَری
آن آدمی باشد که او ، خر بِدْهَد و عیسیِ خَرَد   وین از خَری باشد که تو ، عیسیِ دَهیّ و خَرْ خَری
عیسیِ مِسَتْ را زَر کُند، وَرْ زَر بُوَد ، گوهر کُند   گوهر بُوَد، بهتر کُند، بهتر زِ ماه و مُشتری
نی مُشتریِّ بی‌نَوا ، بَلْ نورِ اَللّهُ اَشْتَریٰ   گَر یوسُفی باشد تو را، زین پیرهَن بویی بَری

ما را چو مَریَم بی‌سَبَبْ ، از شاخِ خُشک آید رُطَب — ما را چو عیسیِ بی‌طَلَبْ ، در مَهْدْ آید سَروَری
بی‌باغ و رَزْ ، انگورْ بین، بی‌روز و بی‌شبْ ، نور بین — وین دُولَتِ مَنصور بین، از دادِ حَق ، بی‌داوَری
از رویِ هَمچون آتشم ، حَمّامِ عالَم گَرم شُد — بر صورتِ گَرمابه‌ای ، چون کودکان کمتر گِرِی
فردا بِبینی روشنْ را ، شُد طُعمه ، مار و موش را — دَروازهٔ موران شُده ، آن چَشم‌هایِ عَبْهَری[1]
مهتابْ تا مَهْ رانده ای ، دیوارْ تیره مانده ای — اِنّا اِلَیْهِ آمده ، آن‌ســـو نِگَر ، گَر مُبْصَری
پنداری ای نادان! که تو ، راهِ بزرگان رفته ای — در راهِ خود درمانده ای ، هر چند نزدیکِ دری
یا جانبِ تبریز شُو ، از شَمسِ دین مَحْظوظ شُو — یا از زبانِ واصِفان ، از صِدْق بِنْما باوری

﴿۹۰۱﴾

ای دَرآورده جهانی را زِ پای! — بانگِ نایْ و بانگِ نایْ و بانگِ نایْ
چیست نِی ؟ آن یارِ شیرین‌بوسه را — بوسه‌جایْ و بوسه‌جایْ و بوسه‌جایْ
آن نِیِ بی‌دست و پایْ، بِسْتَد زِ خَلْق — دست و پایْ و دست و پایْ و دست و پایْ
نِیْ بَهانه‌ست این ، نَه بر پایِ نِی است — نیست اِلّا ، بانگِ پَرّ آن هُمایْ
خود خدایَست ، این همه روپوشْ چیست؟ — می‌کَشَد اهلِ خـــدا را ، تا خدایْ
ما گدایانیـــم و اَللّٰهُ اَلْغَنـــی — از غَنیِ دان ، آنچه بینی با گدایْ
ما همه تاریکـــی و الله نـــور — زآفتاب آمد شُعاعِ این سَرایْ
در سَرا چون سایه‌آمیز است نور — نور خواهی زین سَرا ، بر بامْ آیْ
دِلْخوشی گاهیّ و گاهی تَنگ‌دل — دل نخواهی تَنگ ، رُو زین تَنگنایْ

﴿۹۰۲﴾

ای دریغا! که دَرِ این خانه ، دَری بُگْشودی — مونِسِ خویشْ بِدیدی، دلِ هر موجودی
چَشمِ یعقوب ، به دیدارِ پسر ، شاد شُدی — ساقیِ وصل ، شرابِ صَمَدی پیمودی
رو نِمودی که: مَنَم شاهدِ تو ، باکْ مَدار — از زیانْ هیچ مَیَندیش ، چو دیدی سودی
هیچکَس رَشک نَبُردی ، که فُلان دست بِبُرد — هرکَسی در چَمَنِ روح، به کامْ آسودی
نیست روزی ، که سپاهِ شَبَش آرَد غارت — نیست دینار و دِرَم ، یا هَوَسِ مَعْدودی
حاجَتَت نیست ، که یادِ طَرَبِ کُهنه کُنی — کِی بُوَد در خَضَرِ خُلْد ، غَمِ اَمْرودی؟[2]

---

۱ – عبهر = نرگس

۲ – گلابی

صد هزاران گِره ، جمع شُده ، بر دلِ ما
از نَصیبِ کَرَمَش ، آب شُدی ، بُگْشودی
صورتِ حَشْوِ[1] خیالات ، رَهِ ما بَستند
تیغِ خورشیدِ رُخَش، خُفیه شُده در خوودی
طالِبِ جُمله وِیْ است و لَقَبَش مَطْلوبی
عابِدِ جُمله وِیْ است و لَقَبَش مَعْبودی
خادم و موذنِ این مسجدِ تَنْ ، جانِ شماست
ساجِدی گشته نَهان، در صِفَتِ مَسْجودی
ای اَیازِ دل و جان ، شَمسِ حَقِ تبریزی
نیست در هر دو جهان ، چون تو شَهِ مَحْمودی

﴿۹۰۳﴾

ای دشمنِ عقلِ من ، وِیْ داروِیِ بی‌هوشی
من کاسه و تو در من ، چون باده هَمی جوشی
اوَّل تو و آخِر تو ، بیرون تو و در سِرِّ تو
هم شاهی و سُلطانی ، هم حاجِب و چاووشی
خوش‌خویی و بَدخویی، دِلْسوزی و دِلْجویی
هم یوسُفِ مَهْرویی، هم مانع و روپوشی
بَس تازه و بَس سَبزی، بَس شاهِد و بَس نَغْزی
چون عقلْ دَرین مَغْزی، چون حَلقه دَرین گوشی
هم دوری و هم خویشی، هم پیشی و هم بیشی
هم یارِ بَداَنْدیشی، هم نیشی و هم نوشی
ای رَهزنِ بی‌خویشان، ای مَخزَنِ دَرویشان
یارَب چه خوشَند ایشان، آن دَم که در آغوشی!
آن روز که هُشیاری، چه عَربَده‌ها داری!
وآنروز که مِیْ خواری، چه صبر و چه خاموشی!

﴿۹۰۴﴾

ای دل ! اَزْ مِحْنَت و بَلا داری
بر خــــدا ، اِعْتمادها داری
این چُنین حَضرتیّ و تو نومید؟
مَکُن ای دل ! اگر خدا داری
رَختِ اندیشه می‌کَشی ، هرجا
بِنْگَر آخِر ، جُز او کِه را داری؟
لُطف‌هایی که کرد ، چندین‌گاه
یاد آور ، اگر وَفا داری
چَشمِ سَرْ داد و چَشمِ سِرّ ، ایزد
چَشمْ جایِ دِگَر ، چرا داری؟
عُمر ضایِع مَکُن ، که عُمر گُذشت
زَرگَری کُن ، که کیمیا داری
هر سَحَر ، مَر تو را نِدا آید:
سویِ ما آ ، که داغِ ما داری
پیش ازین تَن ، تو جانِ پاک بُدی
چند خود را ، از آن جُدا داری؟
جانِ پاکی ، میانِ خاکِ سیاه
من نگویم ، تو خود رَوا داری
خویشتن را ، تو از قَبا ، بِشِناس
که ازین آب و گِل ، قَبا داری
می‌رَویِ هر شب ، از قَبا بیرون
که جُز این دست، دست و پا داری

---

۱ – آنچه از پنبه و پشم و غیره ، در بالش و لحاف پُر کنند ، و همچنین به مردم فرومایه گویند.

بَسْ بُوَد این قَدَرْ ، بِدانْ گفتم … که دَرین کوچه ، آشنا داری

﴿۹۰۵﴾

ای دل! به اَدَب بِنْشین ، بَرخیز زِ بَدخویی … زیرا به اَدَب یابی ، آن چیز که می‌جوئی
حاشا که چُنان سودا ، یابَند بدین صَفرا … هَیهاتْ چُنان رویی ، یابَند به بی‌روئی
در عینِ نَظَر بِنْشین، چون مَردُمکِ دیده … در خویش بِجو ای دل ! آن چیز که می‌جوئی
بُگْریز زِ همسایه، گَر سایه نمی‌خواهی … در خود مَنِگَر زیرا ، در دیدهٔ خود موئی
گَر غَرقهٔ دریایی ، این خاکْ چه پیمایی؟ … وَرْ بر لَبِ دریایی ، چون رویْ نمی‌شوئی؟
خاموش ! اگر یابی ، آن طلعتِ نورانی … سرمست شَوی حیران درصورتِ بی‌سوئی

﴿۹۰۶﴾

ای دلِ بی‌قَرارِ من ! راست بگو ، چه گوهری؟ … آتشی تو؟ آبی‌ای تو؟ آدمی تو، یا پَری؟
از چه طَرَف رسیده‌ای ؟ وَزْ چه غذا چَریده‌ای؟ … سویِ فَنا چه دیده‌ای ؟ سویِ فَنا چه می‌پَری؟
بیخِ مرا چه می‌کَنی؟ قَصدِ فَنا چه می‌کُنی؟ … راهِ خِرَد چه می‌زنی؟ پَردهٔ خودْ چه می‌دَری؟
هر حَیَوان و جانور، از عَدَمَ اند ، بر حَذَر … جُز تو که رَختِ خویش را ، سویِ عَدَم هَمی بَری
گرم و شتاب می‌رَوی، مَست و خراب می‌رَوی … گوش به پَندْ کِی نَهی؟ عشوهٔ خَلْقْ کِی خوری؟
از سَرِ کوهِ این جهانْ ، سیل تویی، رَوانْ رَوان … جانِبِ بَحْرِ لامکان، از دَمِ من رَوان‌تَری
باغ و بهارِ خیره‌سَر، کَزْ چه نَسیم می‌وَزی … سوسن و سَروْ، مَستِ تو ، تا چه گُلی ، چه عَبْهَری؟
بانگِ دَفی که سِنْجِ او ، نیست حَریفِ چَنْبَرش … دَرنَرَوَد به گوشِ ما، چون هَذَیانِ کافَری
موسیِ عشقِ تو مرا ، گفت که : لامِساسْ [1] شُو … چون نَگُریزم از همه؟ چون نَرَمَم زِ سامِری؟
از همه من گُریختم ، گر چه میانِ مَردُمَم … چون به میانِ خاکِ کان ، نَقْدهٔ زَرِّ جعفری
گَر دو هزار بار زَری ، نَعْره زَنَد که : من زَرَم … تا نَرَوَد زِ کانْ بُرون ، نیست کَسْبِشْ مُشتری

﴿۹۰۷﴾

ای دل! تو دَرین غارت و تاراج ، چه دیدی؟ … تا رَخْت گُشادیّ و دُکانْ بازکَشیدی
چون جولَههٔ [2] حِرص ، دَرین خانهٔ ویران … از آبِ دَهان ، دامِ مگسْ‌گیر تَنیدی
از لَذَّت و از مَستیِ این دانهٔ دنیا … پِنْداشت دلِ تو ، که از این دامْ رَهیدی

---

۱ – مرا دست نزنید

۲ – عنکبوت

در سیلْ ، کَسی خانه کُند ، از گِل و از خاک؟   در دامْ ، کَسی دانه خورَد؟ هیچ شَنیدی؟
ای دل! بِپُر از دام و بُرون جِهْ ، تو به هنگام   آن سویْ ، که در روضهٔ اَرواحْ دَویدی
ای روحْ! چو طاووس ، بِیَفْشان تو پَرِ عقل   یا یاد نداری ، تو که بر عَرش پَریدی؟
از عَرشْ ، سویِ فَرشْ فُتادیّ و قَضا بود   دادی تو پَرِ خویش و دو سه دانه خریدی
چون گُرْسِنهٔ قَحْط ، دَرین لُقمه فُتادی   گَهْ لَب بِگَزیدیّ و گَهی، دستْ خَلیدی
کو هِمَّتِ شاهانه؟ نه زآن دایهٔ دولت   زآن شیر ، تَباشیرِ[1] سَعادت بِمَزیدی؟
آن خویِ مُلوکانه ، که با شیرْ ، فرو رفت   وَٱللهْ که نیآمیزد ، با خون و پَلیدی
آن شاهْ، گِلِ ما ، به کَفِ خویش سِرِشته‌ست   آن هِمَّت و بَخشش ، زِ کَفِ شاه چشیدی
وَٱللهْ! که دَرآن زاویه ، کُاورادِ اَلَست است   آموخت تو را شاهِ تو ، شیخیّ و مُریدی
آموخت تو را که : دل و دِلْدار یکی‌اند   گَهْ قُفل شود، گاه کُنَد ، رَسمِ کلیدی
گَهْ پَند و گَهی بَند و گَهی زَهر و گَهی قَند   گَهْ تازه و بَرجسته ، گَهی کُهنه‌قَدیدی[2]
ای سیلْ، دَرین راهِ تو ، بالا و نشیب است   تَلوین[3] ، بِرَوَد از تو ، چو در بَحْر رَسیدی
ای خاکْ! ازین زَخمِ پَیاپِی ، تو نَژَندی[4]   وِیْ چَرخْ ! ازین بارِ گِران‌سنگْ ، خَمیدی
ای بَحْرِ حَقایقْ که زمینْ ، موج و کَفِ توست   پنهانی و در فِعْل، چه پیدا و پَدیدی!
ای چَشمهٔ خورشید ، که جوشیدی ازآن بَحْر   تا پَردهٔ ظُلْمات ، به اَنْـــــوار دَریدی
هر خاک که در دست گرفتی ، همه زَر شُد   شُد لَعْل و زُمرّد ، زِ تو سنگی که گُزیدی
بس تَلْخ و تُرُش ، از تو چو حَلْوا و شِکَر شُد   بُگْزیده شُد آن میوه ، که او را بِگَزیدی
شاگردِ کِه بودی؟ که تو اُستادِ جهانی   این صَنْعَتِ بی‌آلت و بی‌کَف ، زِ کِه دیدی؟
چون مَرکَبِ جِبْریلی و از سُمِّ تو هر خاک   سَبزه شود آخِر ، زِ چه کُهْسارْ چَریدی؟
خامُش کُن و یاد آور ، آن را که به حَضرت   صد بار ازین ذِکْر و ازین فکر بُریدی

(۹۰۸)

ای دلِ چون آهَنَت ! بوده چو آئینه‌ای   آیِنه با جانِ من ، مونِسِ دیرینه‌ای

---

۱ – دارویی باشد سفید رنگ که از میان نی هندی یا بامبو به دست می‌آید.

۲ – گوشت خشکیده و کهنه

۳ – رنگ دار و گوناگون کردن

۴ – اندوهگین

در دلِ آئینهٔ من ، در دلِ من آینه | تَن کِه بُوَد؟ مُحْدَثی ، دیِّ و پَریرینه‌ای
خواجه ! چرایی چُنین ، کَزْ تو رَمَدْ عشقِ دین؟ | زآنکه هَمی بینَدَت ، احمدِ پارینه‌ای
مُرغِ گُزینی یَقین ، دانهٔ شیرین بِچین | کآمَد از سویِ چین ، مُرغِ تو را چینه‌ای
شیرِ خدایی ، خدا شیرِ نَرَت[1] نام داد | از چه سَبَب گشته‌ای ، هَمدَمِ بوزینه‌ای؟
صورتِ تَن را مَبین، زآنکه نه دَرخورْدِ توست | پوششِ سلطان کُنی ، خِرقهٔ پَشمینه‌ای
هین دلِ خود را تمام ، در کَفِ دِلْبَر سِپار | تا که نَپوسَد دِلَت ، در حَسَد و کینه‌ای
سینهٔ پاکی که او ، گشت خوش و عشقْ‌خو | سینهٔ سینا بُوَد ، فَرشِ چُنین سینه‌ای
تشنهٔ آن شَربَتی ، خستهٔ آن ضَربَتی | تا تو دَرین غُربَتی ، نیست طُمَأنینه‌ای
هست خِرَد چون شِکَر، هست صُوَر هَمچو نِی | هست مَعانی چو مِیْ ، حرفْ چو قندینه ای
خوب چو نَبْوَد عروس، خوش نشود زو نُفوس | از حَفَه[2] و از رَفَه[3] ، زَاطْلَس و زَرّینه‌ای
چون بِرَوی زین جهان، سویِ خَراباتِ جان | در عوَضش مِیْ بگیر، بی‌مَزه تَرخینه‌ای[4]
خانهٔ تَن را بِساز، باغچه و گُلْشَنی | گوشهٔ دل را بِساز، مسجدِ آدینه‌ای
هر نَفَسی شاهِـــدی ، در نَظَرِ واحدی | آوَرَدش بر طَبَـــق ، نادره لوزینه‌ای[5]
خامُشْ با مُرغِ خاکْ ، قِصّهٔ دریا مگو | بِکْرْ چه عَرضه کُنی ، بر شَهِ عِنّینه‌ای؟[6]

---

۱ –مقصود حضرت علی"ع" است که لقب ایشان"اسدالله" یا همان شیرِ نرِ خداوندی میباشد،جالبتر اینکه‌در مصرع دوم، از نام بوزینه‌استفاده شده که آن نیز دقیقاً منطبق‌با روایت مندرج در کتاب اصول‌کافی، به نقل از حضرت رسول اکرم"ص" است‌آنجا که میگوید که شبی آن حضرت"ص" در خواب دیدند که بوزینگانی از منبر ایشان بالا میروند و بسیار محزون‌و غمناک شدند.مقصود از بوزینگان، خلفای بنی‌امیه بودند که با سرکردگی‌معاویه به حکومت رسیدند،آنان جنگ‌صفین را با حضرت علی"ع" به راه انداختند و در اثر همین جنگ بود که خوارج‌پدید آمده و یکی از آن ملعونین، با ضربه‌ای،حضرت علی"ع" را شهید نمود.جناب مولانا با گفتن این‌سخن،به همین امر اشاره فرموده‌و مقام رفیع‌و غیر قابل رقابت آن حضرت را که"خرقهٔ پشمینه کِیْ در خُورْدِ سلطان‌جهان است!" بیان‌نموده.

۲ – نوازش

۳ – ناز و نعمت

۴ – ترخینه = طعامی از گندم پخته شده با دوغ

۵ – لوزینه = جوزقند، شکر بادام، نوعی شیرینی

۶ – نامرد

﴿ ۹۰۹ ﴾

ای دلِ سَرگَشته شُده ! در طَلَبِ یاوه رُویْ — چند بِگُفتم که : مَدِه ، دل به کَسی ، بی‌گِرُویْ؟
بر سَرِ شطرنج ، بُتی جامه‌کَنی ، کیسه‌بُری — با چو مَنی ساده‌دلی ، خیره‌سری ، خیره شَویْ
بُرد همه رَختِ مرا ، نیست مرا بَرگِ کَهی — آن کِه زِ گنجِ زَرِ او ، من نرسیدم به جُویْ
تا بِخورَد ، تا بِبَرَد ، جانِ مرا عشقِ کُهَن — آن کُهَنی کاو دَهَدَم، هر نَفَسی ، جانِ نُویْ
آن کُهَنی، نو صِفَتی ، همچو خدا ، بی‌جِهَتی — خوش‌گُهَری ، خوش‌نَظَری ، خوش‌خَبَری، خوش شِنَویْ
خِرمَنِ گُل گشت جهان ، از رُخَتْ ، ای سَروِ رَوان — دشمنِ تو ، جُو دِرَوی ، یارِ تو ، گندم دِرَویْ
جَذب کُن ای باد صِفَت ، آبِ وجودِ همه را — بَرکَشْ خورشیدْصِفَت، شَب‌نَمه‌ای ، رازِ گُویْ
ای تو چو خورشید ولی ، نی چو تَفَش داغ کُنی — ای چو صبا با لُطَفی ، نی چو صَبا خیره‌دَویْ
گَر صِفَتی در دلِ من ، کَژْ شود آن را ، تو بِکَن — شاخِ کَژی را بِکَنَد ، صاحِبِ بُستان به خَویْ[1]
گرچه شود خانهٔ دین ، رخْنه زِ موشِ حَسَدی — موش که باشد بِرَمَد ، از دَمِ گربه ، به مُویْ[2]
سَبز شود آب و گِلی ، چون دَهَدَش وصلِ دلی — دِلْبَر و دلْ جمع شوند ، لیک نباشند دُویْ
پیشتَر آ ، تا که نه من ، مانَم اینجا ، نه سُخَن — ظُلْمَتِ هستی چه زَنَد ، پیشِ صَبوحِ چو تُویْ؟

﴿ ۹۱۰ ﴾

ای دلِ سَرمَست ! کجا می‌پَری؟ — بَزمِ تو کو ؟ باده کجا می‌خوری؟
مایهٔ هر نَقْش و تو را نَقْشْ نِی — دایهٔ هر جان و تو از جانْ بَری
صد مَثَل و نام و لَقَبْ گفتَمَت — بَرتَری از نام و لَقَب ، بَرتَری
چون‌که تو را در دو جهان، خانه نیست — هر نَفَسی رَختْ کجا می‌بَری؟
نَقْدِ تو را بُردم ، من پیشِ عقل — گفتم: قیمت کُنَش ای جوهری
صَیرفیِ[3] نَقْدِ مَعانی ، تویی — سُرمه‌کَشِ دیدهٔ هر ناظِری
گفت: چه دانم، بِبَرَش پیشِ عشق — عشق بُوَد ، نَقْدِ تو را ، مُشتری
چون به سَرِ کوچهٔ عشق آمدیم — دل بِشُد و من بِشُدمْ، بر سَری

---

۱ – خو= گیاه خود رو
۲ – مُو مُو کردن ، صدای گربه.
۳ – صرّاف

﴿۹۱۱﴾

ای دلْ ! زِ بامْداد ، تو بر حالِ دیگری / وَزْ شورِ خویش ، در منِ شوریده بَنْگَری
بر چهرهٔ نَزارِ تو ، صَفرایِ دِلْبَری‌ست / تا خود چه دیده‌ای ، که زِ صَفْراشْ اَصْفَری؟
ای دلْ ! چه آتشی؟ که به هر بادْ ، بَرجَهی / نی نی دِلا ! کَزْ آتش و از بادْ ، بَرتَری
ای دلْ ! تو هرچه هستی ، دانم که این زمان / خورشیدوار ، پَـــردهٔ اَفْلاک می‌دَری
جانَم فِدات یارَبّ ، ای دلْ ! چه گوهری؟ / نی چَرخْ ، قیمتِ تو شِناسَد ، نه مُشتری
سی سال در پِیِ تو ، چو مَجنون دویده‌ام / اَنْدَر جزیره‌ای ، که نه خُشکی‌ست و نی تَری
غافِل بُدَم ازآنکه ، تو مَجموعِ هستی‌ای / مشغول بود فـــکر ، به ایمان و کافَری
ایمان و کُفر و شُبْهه و تَعطیل ، عکسِ توست / هم جَنَّتیّ و دوزخ و هم حوضِ کُوثَری
ای دلْ ! تو کُلِّ کَوْنی ، بیرون زِ هر دو کَوْن / ای جُمله چیزها تو و از چیزها بَری
ای رو و پُشتِ عالَم ، در رویِ من نِگَر / تا از رُخِ مُزَعْفَـــرِ[1] من ، زَعفَران بَری
طاقَت نَمانْد و این سُخَنم مانْد ، در دَهان / با صد هزار غَم ، که نَهانند چون پَری

﴿۹۱۲﴾

ای دِلْبَرِ بی‌دِلانِ صوفی! / حاشا که زِ جان ، بی وقوفی
از هِجرْ دوتا ، چو لام گشتیم / دِلْتَنگ زِ غَم ، چو کافِ کوفی
آن دَم که به طوفِ خود ، به طُوفی / وآنگَهْ که به خانه هم ، به طُوفی
ما را بِنِمایْ ، مِهر و اُلْفَت / چون مَعدنِ مِهْری و اُلوفی
مَکْشوف زِ کَشفِ توست ، اَسرار / زیرا که کُشوفِ هر کُشوفی
آنی که بَری خُسوف ، از ماه / آن ماه نِه‌ای که در خُسوفی
آنی که بَری کُسوف از شَمس / آن شَمس نِه‌ای که در کُسوفی
درِ آحـــادی اَم ، ای‌مُهَندس! / تو ساکِنِ خانهٔ عُلوفی
ای آحادی ! اُلوف را باش / کاین‌جا ، تو به مَنْزِلِ مَخوفی
شمس‌الحق دین ! ز رویِ معنی / هم صورتِ حرفی و حروفی

﴿۹۱۳﴾

ای دلی! کَزْ گُلْشِکَر ، پَروَرده‌ای / ای دلی! کَزْ شیرِ شیران ، خورده‌ای

---

۱ – زرد رنگ

وِیْ دلی ، کَزْ عقلِ اوَّل زاده‌ای ... خاتَم از دستِ سُلیمان بُرده‌ای
طاقَتِ عشقَت ندارد ، هیچ جان ... این چه جان است ؟ این چه جانْ آوَرْده‌ای؟
آفتابی کآفتاب ، از عکسِ اوست ... زیرِ دامَن ، طُرفه پنهان کرده‌ای
هم چراغِ صد هزاران ظُلْمَتی ... هم مَسیحِ صد هزاران مُرده‌ای
این شرابی را که ساقی گشته‌ای ... از کــــدام انگورها اَفْشُرده‌ای؟
هم زمستانِ جهـــان را میوه‌ای ... دَستگیرِ صد هـــزار اَفْسُرده‌ای
کارِ زَرکوبانْ ، چو زَر کردی ، چو زَر ... شَهْ صَلاحُ‌ٱلدّینْ که تو ! صد مَرده‌ای

﴿ ۹۱۴ ﴾

ای دوست! زِ شهرِ ما ، ناگَه به سَفَر رفتی ... ما تَلْخ شُدیم و تو ، در کانِ شِکَر رفتی
نوری که بِدو پَرَّد ، جان از قَفَسِ قالب ... در تو نَظَری کرد او ، در نورِ نَظَر رفتی
رفتی تو ازین پَستی ، در شادی و در مَستی ... آن سویْ زبَردستی ، گَر زیر و زبَر رفتی
مانندِ خیالی تو ، هر دَم به یکی صورت ... زین شکلْ بُرون جَستی ، در شکلِ دِگَر رفتی
امروز چو جان‌سْتی ، در صَدْرِ جِنان سْتی ... از دورِ قَمَر رَستی ، بالایِ قَمَر رفتی
اکنون زِ تَنِ گِریان ، جانا شُده‌ای عُریان ... چون تَرکِ کُلَه کردی، وَزْ بَندِ کَمَر رفتی
از نان شُده‌ای فارغ، وَزْ مِنَّتِ خَبّازان ... وَزْ آب شُدی فارغ، کَزْ تَفِّ جِگَر رفتی
نانی دَهَدَت جانان، بی‌معْده و بی‌دندان ... آبی دَهَدَت صافی، زآن بَحْر ، که دَر رفتی
از جانِ شریفِ خود ، وَزْ حالِ لَطیفِ خود ... بِفْرِست خَبَرْ زیرا ، در عینِ خَبَر رفتی
وَرْ زآن که خَبَر نَدْهی ، دانم که کجاهایی ... در دامَنِ دریایی ، چون دُرّ و گُهَر رفتی
هان ای سُخَنِ روشن، دَرتابْ دَرین روزَن ... کَزْ گوشْ گُذَر کردی، در عقل و بَصَر رفتی
شمس الحق تبریزی ! تو نورِ خداوندی ... از نورِ حقّ ای سَروَر ، در نورِ بشر رفتی

﴿ ۹۱۵ ﴾

ای دَهان‌آلوده جانی ! از کجا مِیْ خورده‌ای؟ ... وآن طَرَف کاین باده بودَت ، از کجا رَهْ بُرده‌ای؟
با کدامین چَشمْ تو ، از ظُلْمَتی بُگذشته‌ای؟ ... با کدامین پایْ ، راهِ بی‌رَهی ، بِسْپُرده‌ای؟
با کدامین دست بُردی ، حادثاتِ دَهر را؟ ... از جَمالِ دِلـــــرُبایی ، آینه بِسْتُرده‌ای؟
نی هزاران بار ، خونِ خویشتن را ریختی؟ ... نی هزاران بار تو ، در زندگی خود مُرده‌ای؟
نی هزاران بار ، اَنْدَر کوره‌هایِ اِمْتِحان ... دَرگُدازیدی چو مِسّ و هَمچو مِس بِفْسُرده‌ای؟
نی تو بر دریایِ آتش ، بال و پَر را سوختی ... نی تو بر پُشتِ فَلَک، پاهایِ خود اَفْشُرده‌ای؟

چون ازین رَهْ ، هیچ گَردی نیست، بر نَعْلینِ تو
از وَرایِ این همه ، تو چونکه اهلِ پَرده‌ای؟

چَشم بُگْشا سویِ ما، آخِر جوابی بازگو
کَزْ درونِ بَحْرِ دانش ، صافی‌یی ، نِی دُرده‌ای

گفت جانم : کَزْ عِنایَت‌هایِ مَخْدومِ زمان
صَدْرْ شَمسُ‌ٱلدّینِ تبریزی ، تو رَهْ گُم کرده‌ای؟

گَر یکی غَمْزه رَسانَد ، مَر تو را ، ای سنگْ‌دل
از وَرایِ این نشان‌ها ، که به گفت آوَرْده‌ای

بی‌عَلاج و حیله‌ها، گَر سنگ باشی، در زمان
گوهری گَردی ، ازآن جِنْسی که تو نَشْمُرده‌ای

﴿۹۱۶﴾

ای دیده ! زِ نَمْ زَبون نگشتی؟
ویْ دل ! زِ فِراقْ خون نگشتی؟

ویْ عقل ! مَگَر تو سنگْ‌جانی؟
چون مایهٔ صد جُنون نگشتی؟

این یک هُنَرت ، هزار اَرْزَد
کَزْ عشق ، به هر فُسون نگشتی

لیک از تو شِکایَت است دل را
کَزْ ناله ، چو اَرغَنون نگشتی

زَانْدیشهٔ دوست ، بو نَبُردی
زَانْدیشهٔ خود فُزون نگشتی

زآن گَرمْ نگشته‌ای زِ خورشید
کَزْ خانهٔ تَنْ بُرون نگشتی

چون گَردشِ آفتاب دیدی
مانندهٔ ذَرّه ، چون نگشتی؟

گر آبِ حَیاتِ خِضْر دیدی
چون صافی و آبگون نگشتی؟

مُرغِ زیرک ، به پایْ آویخت
شُکر است که ذوفُنون نگشتی

زآن درسْ جَماد ، عِلْم آموخت
تو مَـــردُمِ یَعْلَمُون نگشتی

شَمسِ تبریـــز ! جانِ جان ها
زِ اوَّل بُده‌ای ، کُنون نگشتی

﴿۹۱۷﴾

ای رونَقِ هر گُلْشَنی ! ویْ روزَنِ هر خانه‌ای
هر ذَرّه از خورشیدِ تو ، تابَنده چون دُردانه‌ای

ای غَوْثِ هر بیچاره‌ای ! واگشتِ هر آواره‌ای
اِصْلاحِ هر مَکّاره‌ای ، مَقصودِ هر افسانه‌ای

ای حَسرتِ سَروِ سَهی ! ای رونَقِ شاهَنْشَهی
خواهم که یاران را دَهی ، یک یاریِ یارانه‌ای

در هر سَری ، سودایِ تو، در هر لَبی، هیهایِ تو
بی‌فیضِ شَربَت‌هایِ تو ، عالَمْ تُهی‌پیمانه‌ای

هر خُسروی مِسکینِ تو، صیدِ کَمینْ ، شاهینِ تو
ویْ سِلْسِلهٔ تَقْلیبِ[1] تو ، زنجیرِ هر دیوانه‌ای

هر نور را ناری بُوَد، با هر گُلی خاری بُوَد
بَهرِ حَرَسْ ماری بُوَد ، بر گنجِ هر ویرانه‌ای

ای گُلْشَنَت را خارْ نی، با نورِ پاکَت نارْ نی
بر گِردِ گَنجَت مارْ نی، نی زَخْم و نی دَندانه‌ای

---

۱ – مس

یک عِشرتی اَفْراشتی، صد تُخمِ فِتْنه کاشتی — در شهرِ ما نَگْذاشتی ، یک عاقلی، فَرزانه‌ای
اندیشه و فرهنگ‌ها، دارد زِ عشقَتْ رنگ‌ها — شب تا سَحَرگَهْ چَنگ‌ها ، ماهِ تو را حَنّانه‌ای
عقل و جُنون آمیخته، صد نَعْلْ در رَه ریخته — در جَعْدِ تو آویخته ، اندیشه هَمچون شانه‌ای
ای چَشمِ تو چون نرگسی، شُد خوابْ در چَشمَم خَسی — بیدار می‌بینم بَسی ، لیک از پِیِ دانِگانه ای[1]
بَقّالْ با دوغِ تُرُش، جانَش مُراقبْ ، لبْ خَمُش — تا روزْ، بیدار و بِه هُش ، بر گوشه‌ای دُکّانه‌ای
چون روز گردد ، می‌دَوَد ، از بَهرِ کَسْب و بَهرِ کَد[2] — تا خُشکْ نانِ او شود ، از مُشتری تَر نانه‌ای
ای مَزرعه بُگْذاشته! در شوره گندم کاشته — ای شُعْله را پِنْداشته ، روزَنْ تو چون پروانه‌ای
امروز تَشریفَت دَهَد، تَفْهیم و تَشْریفَت دَهَد — ترکیب و تألیفَت دَهَد ، با عقلِ کُل جانانه‌ای
خامُش که تو زین رَسته‌ای ، زین دامها بَرْ جَسته‌ای — جان و دل اَنْدَر بَسته‌ای ، در دِلْبَری فَتّانه‌ای

﴿۹۱۸﴾

ای رَها کرده تو باغی ، از پِیِ اَنْجیرَکی! — حور را از دست داده ، از پِیِ کَمْپیرَکی![3]
من گَریبان می‌دَرانَم ، حیف می‌آید مرا — غَمْزهٔ کَمْپیـــرَکی ، زد بر جوانی ، تیرَکی
پیرَکی گَنده‌دَهانی ، بَسته صد چَنگ و جَلَب — سَر فرو کرده زِ بامی ، تا دَراُفْتد زیرَکی
کیست کَمْپیرَک؟ یکی سالوسَکِ بی‌چاشْنی — تو به تو هَمچون پیاز و، گَندِه هَمچون سیرَکی
میرَکی گشته اسیرِ او ، گِرو کرده کَمَر — او به پنهانی هَمی خَنــدد ، که اَبْلَه میرَکی!
نی به بُستانِ جَمالِ او ، شکوفهٔ تازه‌ای — نی به پِسْتانِ وَفایِ آن سَلیطه ، شیرَکی
خود بِبینی ، چونکه بُگْشاید اَجَل ، چَشمَتْ وِرا — رُو چو پُشتِ سوسمار و تَنْ سِیَه ، چون قیرَکی
نی خَمُش کُن، پَند کَم دِهْ، بَندِ خواجه بس قَوی‌ست — می‌کَشَد زَنجیرِ مِهْرَش، بی‌مَدَد ، زنجیرَکی

﴿۹۱۹﴾

ای رهنمایِ مؤمنان ! الله مولانا علی[4] — ای سِرّ پوشِ غیب‌دان ! الله مولانا علی

---

۱ – دانِگانه = رخت و مَتاع خانه

۲ – مخفف کدیه = گدایی

۳ – کَمپیر = پیر و فرتوت

۴ – مدیحه های " الله مولانا علی " از آشکار ترین غزلها در ابراز عقیده جناب مولاناست که در تمامی نسخه بدلهای قدیمی و خطیِ موجود ، مندرج بوده و از جمله اسنادِ شیعه بودن ایشان محسوب میگردند.

تو چشم و جان را می‌دهی ، کَوْن و مکان را می‌دهی   چشم و عیان را می‌دهی ، الله مولانا علی
دانندهٔ رازِ همه ، انجام و آغازِ همه   ای قَدر و اِعزازِ همه ! الله مولانا علی
هم حَیّ و هم باقی تویی ، هم کوثر و ساقی تویی   قَسّام و رَزّاقـــــم تویی ، الله مولانا علی
ما جمله سرگردانِ تو ، هم واله و حیرانِ تو   گویندهٔ بُرهـــــانِ تو ، الله مولانا علی
وَحش و طیور و اِنْس و جان ، جمله به فرمانَت رَوان   داری تو فضلِ بیکران ، الله مولانا علی
بردار از جانم مِحَن ، ما را بِده فیضِ سُخَن   از توست کامَم در دَهَن ، الله مولانا علی
تو حاکمِ هفت اختری ، هم سالکان را رهبری   هم مؤمنان را غم خوری ، الله مولانا علی
احسان ز تو ، اَرکان ز تو ، بُرهان ز تو، اَبدان ز تو   هم روح و هم ریحان ز تو ، الله مولانا علی
هم انبیاء گویا ز تو ، هم اولیاء دانا ز تو   هم عارفانْ شیدا ز تو ، الله مولانا علی
قَیّومی و هم اَکرَمی ، سلطانی و هم اَعظمی   بر جمله عالَم عالِـــــمی ، الله مولانا علی
مِلَّت ز تو جان یافته ، هم جانِ جانان یافته   نقدِ فراوان یافتـــــه ، الله مولانا علی

۹۲۰

ای زده مُطربِ غَمَت ! در دلِ ما تَرانه‌ای   در سَر و در دِماغِ جان ، جَسته زِ تو فَسانه‌ای
چون که خیالِ خوش‌دَمَت ، از سویِ غیبْ دَردَمَد   زآتشِ عشقْ بَرجَهَد ، تا به فَلَکْ زَبانه‌ای
زُهرهٔ عشق چون بِزَد ، پنجهٔ خود در آب و گِل   قامَتِ ما چو چَنگ شُد ، سینهٔ ما چَغانه‌ای[1]
آهویِ لَنْگ چون جَهَد ، از کَفِ شیرِ شَرْزه‌ای؟[2]   چون بِرَهَد زِ بازِ جان ، قالبِ چون سَمانه‌ای ؟[3]
ای گُل و ای بهارِ جان ! وِیْ مِیْ و ای خُمارِ جان   شاه و یگانه او بُوَد ، کَزْ تو خُورَد یگانه‌ای
باغ و بهار و بَخْت بین، عالَمِ پُر درختْ بین   وین هَمگی دِرَخْت‌ها ، رُسته شُده زِ دانه‌ای
از دَهِش و عَطایِ تو ، فقرِ فقیرْ فَخْر شُد   تا که نَمانْد مرگ را ، بر فُقَرا دَهانه‌ای
لُطف و عَطا و رَحمَتَت ، طَبْلِ وصال می‌زَنَد   گَر نکُند وصالِ تو ، بارِ دِگَر بَهانه‌ای
روزهٔ مَریَمِ مرا ، خوانِ مسیحی‌اَت نَوا   تَر کُنم از فُراتِ تو، امشبْ، خُشک نانه‌ای

---

۱ – چغانه = از آلات موسیقی ، شامل دو چوبِ باریک که به شکل اَنْبُری بوده و زنگوله هائی به دو طرف آن می بسته اند و سپس با باز و بستن این دو شاخهٔ انبری ، زنگ ها و زنگوله‌ها را به صدا در می‌آورده اند.

۲ – تند و تیز ، خشمگین و غضبناک

۳ – بلدرچین

گشته کَمانِ سَرمَدی، سَرْ دِهِ تیرهایِ ما   گشته خَدَنگِ احمدی ، فَخْرِ بَنی کَنانه‌ای[1]
پیش‌کَشیِّ آن کَمانْ ، هر کَس می‌کُند زهی   بَهرِ قُدومِ تیرِ تو ، رُقْعهٔ[2] دلْ ، نشانه‌ای
جَذبهٔ حَقِّ یک رَسَن ، تافت زِ آهِ تو و من   یوسُفِ جان ، زِ چاهِ تَن ، رفت به آشیانه‌ای
خامُش کُن اگر سَرَت ، خارشِ نُطقْ می‌دَهَد   هست برایِ جَعْدِ تو ، صبرْ گُزیده شانه‌ای

﴿۹۲۱﴾

ای ســــاقیِ بادهٔ مَعانی!   دَردِه تو شَرابِ اَرغَوانی
زآن بادهٔ پیرِ تَلْخْ‌پاسُخ   بِفْـــــزایْ ، حَلاوتِ جوانی
در بَزمْ‌سَرایِ شاهِ جانان   نَظّارهٔ شاهِـــــدانِ جانی
جان‌ها بینی ، چو روزْ روشن   از لذَّتِ عِشرتِ شَبانی
بینی که جهانْ به حیرت آید   در حَلقهٔ خَلْقِ آن جهانی
مَهْ را زِ فَلَک فُرو فِرستَد   در مَجْلِسشان به اَرمَغانی
وآن زُهره ، نَوایِ خوش بَرآرَد   کاو مُطرِبَکی‌ست آسْمانی
این‌ها به هم اند و ما به خَلْوَت   با دِلْبَرِ خوبِ پُر مَعانی
رُخ بر رُخِ ما نهاده آن ماه   وآن باقی را ، تو خود بِدانی
آن شاهْ کِه است ؟ شَمسِ تبریز   آن خُسروِ مُلْکِ بی‌نشانی

﴿۹۲۲﴾

ای ساقی‌ای ! که آن مِیِ اَحْمَر گرفته‌ای   ویْ مُطـــــربی ! که آن غَزَلِ تَر گرفته‌ای
ای دِلْبَری ! که ساقی و مُطرب فَنا شدند   تا تو نِقاب ، از رُخِ عَبْهَـــــر گرفته‌ای
ای میرِ مَجْلِسی ! که تو را عشقْ نام گشت   این چه قیامَت است ، که از سَر گرفته‌ای؟
ای خُمِّ خُسروان! که تو داروِیِ هر غَمی   رَنْجور نیستی ، تو چــــرا سَرگرفته‌ای
جانی‌ست بَسْ لَطیف و جهانی‌ست بَسْ ظَریف   وین هر دو پَرده را ، زِ میان بَرگرفته‌ای
از جان و از جهانْ ، دلِ عاشقْ رُبوده‌ای   اَلْحَق شکارِ نازک و لاغَر گرفته‌ای
ای آن‌کِه تو ! شکارِ چُنین دامْ گشته‌ای   مُلْکِ هزار خُسرو و سَنْجَر گرفته‌ای
در عینِ کُفــــر ، جوهرِ ایمان رُبوده‌ای   در دوزخیّ و جَنَّت و کوثَر گرفته‌ای

---

۱ – بنی کنانه = اجداد قبیله قریش

۲ – آواز برخورد تیر بر روی نشانه.

ای عارفی ! که از سِرِّ مَعْروفْ[1] واقِفی / وِیْ سادهای! که رنگِ قَلَنْدَر گرفتهای
در بَحْرِ قُلْزُمیّ و تو را بَحْر تا به کَعْب / در آتشیّ و خویِ سَمَنْدَر گرفتهای
ای گُلْ ! که جامهها بِدَریدی ، زِ عاشقی / تا خانهای ، میانهٔ شِکَّــــر گرفتهای
ای باد ! از تکَبُّر پَرهیز کُن ، زِ مُشک / چون بویِ آن دو زُلْفِ مُعَنْبَر[2] گرفتهای
ای غَمْزههات مَست ! چو ساقی تویی ، بِدِه / یکدَم خَمُش مَباش ، چو ساغَر گرفتهای
بَهرِ نِثارِ مَفْخَرِ تبریز، شَمسِ دین / ای رویْ زَرد ! سکّهٔ زَرگـــــر گرفتهای

﴿۹۲۳﴾

ای ساقیای ! که آن مِیِ اَحْمَر گرفتهای / وِیْ مُطربی ! که آن غَزَلِ تَر گرفتهای
ای زُهرهای ! که آتش در آسْمان زَدی / مرّیخ را بگو که : چه خَنجَر گرفتهای؟!
از جان و از جهان، دلِ عاشق رُبودهای / اَلْحَقّ شکارِ نازک و لاغَر گرفتهای
ای هجْرِ تو ! زِ روزِ قیامَتْ درازتَر / این چه قیامتیست ، که از سَر گرفتهای؟!
ای آسْمانْ ! چو دُورِ نَدیمانْش دیدهای / در دُورِ خویش، شَکلِ مُدَوَّر گرفتهای
پیلانِ شیردل ، چو کَفَت را مُسَخَّرند / این چند پَشّه را ، چه مُسَخَّر گرفتهای؟!
هان ایفقیر! روزِ فقیری گِلِه مَکُن / زیرا که صد چو مُلْکَتِ سَنْجَر گرفتهای
ای رویِ خویش دیده تو ، در رویِ خوبِ یار / آیینهای عظیـــــمْ مُنَوَّر گرفتهای
ای دلْ تَپان چرایی ، چون بَرگْ هر دَمی / چون دامَنِ بهـــــارِ مُعَنْبَر گرفتهای؟
ای چَشم ! گریه چیست ، به هر ساعتی تو را / چون کُحلْ ، از مَسیحِ پیَمبَر گرفتهای؟
هجده هزار عالَم ، اگر مِلْکِ تو شود / بیرویِ دوست ، چیزِ مُحَقَّر گرفتهای
داری تَکی[3]، که بُگْذری از خِنگِ[4] آسْمان / کاهِل چرا شُدی، صِفَتِ خَر گرفتهای؟
خامُش کُن و زبانِ دِگَر گو و رَسمِ نو / این رَسمِ کُهنه را چه مُکَرَّر گرفتهای؟

---

۱ –مقصود جناب شیخ معروف کرخیست که از بزرگترین عرفای جهان و مَحرمِ اسرار و صاحبِ سرّ حضرت امام رضا"ع" و سَرسلسلهٔ بزرگترین طریقه تصوف شیعی بودهاند، جناب مولانا نیز به همین صاحبِ سرّ بودن ایشان اشاره نمودهو آشنایان به این سرّ را، عارف حقیقی و بالطبع شیعه دانسته است.

۲ – عنبرین.

۳ – تک = دویدن ، تند و تیز

۴ – اسب سفید

﴿۹۲۴﴾

ای ساکنِ جانِ من ! آخِر به کجا رفتی؟   در خانه نَهان گشتی ، یا سویِ هوا رفتی؟
چون عَهدِ دِلَم دیدی ، از عَهد بِگَردیدی   چون مُرغ بِپَرّیدی ، ای دوست کجا رفتی؟
در روحْ نَظَر کردی ، چون روحْ سَفَر کردی   از خَلْقْ حَذَر کردی ، وَزْ خَلْقْ جدا رفتی
رفتی تو بدین زودی ، تو بادِ صَبا بودی   مانندهٔ بویِ گُل ، با بادِ صَبا رفتی
نی بادِ صَبا بودی ، نی مُرغِ هوا بودی   از نورِ خدا بودی ، در نورِ خدا رفتی
ای خواجهٔ این خانه ، چون شمعْ دَرین خانه   وَزْ تَنگِ چُنین خانه ، بر سَقفِ سَما رفتی
چون روحِ خداوندی ، شمس الحق تبریزی   پروازکنـــانْ جانا ! بر بامِ عَلا رفتی

﴿۹۲۵﴾

ای سوخته بی یوسُف ! در آتشِ یَعقوبی   گَهْ بیت و غَزَل گویی ، گَهْ پایِ عَمَل کوبی
گَهْ دُورْ بِگَردانی ، گاهی شِکَر اَفْشانی   گَهْ غوطه خوری عُریان ، در چشمهٔ اَیّوبی
خَلْقانْ همه مَرد و زن ، لب‌تشنه و در شیون   وَزْ دُولت و دادِ او ، ما غَرقهٔ این خوبی
بر عشق چه می‌چَسبَد ؟ عاشق زِ چه رو خُسبَد؟   چون دوست نمی‌خُسبَد ، با آن همه مَطْلوبی
آن دوست که می‌باید، چون سویِ تو می‌آید   از بَهرِ چُنان مهمان ، چون خانه نمی‌روبی؟
چون رَزم نمی‌سازی ، چون چُست نمی‌تازی؟   چون سَر تو نَیَندازی ، از غُصّهٔ مَحجوبی؟
ای نَعْلِ تو در آتش، آن سویْ ، زِ پنج و شش   از جَذبهٔ آن است این ، کَانْدَر غَم و آشوبی
کِی باشد و کِی باشد، کاو گِلْ زِ تو بِتْراشَد؟   بی‌عیبْ خَرَد جان را ، از جملهٔ معیوبی
اَجْزایِ درختان را ،چون میوه کُند دارا   بِنْگَر که چه مُبدَّل شُد ، آن چوب، ازآن چوبی
زین بِهْ نتَوان گفتن، یاوه بِمَگو، تَن‌زن   بگذر زِ حسابْ ای‌جان! در عالَمِ مَحسوبی

﴿۹۲۶﴾

ای سیر گشته از ما و ما سَختْ مُشْتَهی[1]   وِیْ پا کَشیده از رَه ، کو شَرطِ همرَهی؟
مَغزِ جهانْ تویی تو و باقی همه حَشیش   کِی یابد آدمی ، زِ حَشیشاتْ فَربَهی؟
هر شهر کاو خَراب شُد و زیرِ او زَبَر   زآن شُد که دور ماند ، زِ سایهٔ شَهَنْشَهی
چون رفت آفتاب ، چه ماند جز شبِ سیاه؟   از سَر چو رفت عقل، چه ماند جُز اَبْلَهی؟
ای عقلْ ! فِتْنهٔ همه ، از رفتنِ تو بود   وآنگَهْ گناه ، بر تَنِ بی‌عقلْ می‌نَهی؟

---

۱ – مشتاق و آرزومند و پُر اشتها

آنجا که پُشتْ آری، گُمراهی است و جنگ
وآنجا که رو نمایی ، مَستیّ و والِهی

هجده هزار عالَم، دو قِسْم بیش نیست
نیمَش جَمادِ مُرده و نیمِشْ آگَهی

دریایِ آگَهی ، که خِرَدها همه ازوست
آن است مُنْتَهایِ خِرَدهایِ مُنْتَهی

ای جانِ آشنا ، که دَرآن بَحْر می‌رَوی
ویْ آن‌که هَمچو تیر ، ازین چَرخْ می‌جَهی

از خَـــرگَهِ تَنِ تو ، جهانی مُنَوَّر است
تا تو چگونه باشی، ای روحِ خَرگَهی!

ای روحْ از شـــرابِ تو ، مَستِ اَبَد شُده
ویْ خاکْ ! در کَفِ تو شُده ، زَرِّ دَه دَهی[1]

وَصْفِ تو بی‌مِثال ، نیآید به فَهْمِ عام
وَافْزایَد از مِثـــال ، خیـــالِ مُشَبِّهی

از شوقْ عاشقی ، اَگَرَت صورتی نَهَد
آلایشـــی نَیـــابَد ، بَحْـــرِ مُنَزَّهی

گَر نِسْبَتی کنند به نَعْلْ ، آن هِلال را
زآن ژاژِ شاعران ، نَفُتَد ماه ، از مَهی

دریا به پیشِ موسیٖ ، کِی مانْد سَدِّ راه؟
وَنْدَر پناهِ عیسیٖ ، کِی مانْد اَکْمَهی؟[2]

او خواجهٔ همه‌ست، گَرَش نیست یک غُلام
آن سَروِ او سَهی‌ست، گَرَش نَشمُری سَهی

تو موسی‌ای وَلیک ، شَبانی دَریٖ ، هنوز
تو یوسُفی وَلیک ، هنوز اَنْدَرین چَهی

زآن مُزدِ کارْ ، می‌نَرسَد مَر تو را ، که هیچ
پیوسته نیستی ، تو دَرین کار، گَهْ گَهی

خامُشْ که بی‌طَعامِ حَق و بی‌شرابِ غیب
این حرف و نَقْشْ هست ، دو سه کاسهٔ تَهی

﴿۹۲۷﴾

ای شادیِ آن روزی ، کَزْ راه ، تو بازآیی
در روزَنِ جانْ تابی ، چون ماه ، زِ بالایی

زآن ماهِ پُر افْزایش ، آن فارغ از آرایش
این فَرشِ زمینی را ، چون عَرشْ بیآرایی

بَس عاقلِ پابَسته ، کَزْ خویش شود رَسته
بَس جان که زِ سَر گیرد ، قانونِ شِکَرخایی

زین مَنْزِل شش‌گوشه ، بی‌مَرکَب و بی‌توشه
بَس قافله رَه یابَد ، در عالَمِ بی‌جایی

روشن کُن جانِ من، تا گوید جان با تَن:
کِامْروز مرا بِنْگَر، ای خواجهٔ فردایی

تو آبی و من جویَم ، جُز وَصلِ تو کِیْ جویَم؟
رونَق نَبُوَد جو را ، چون آبْ نَبُگْشایی

ای شاد ! تو از پیشی ، یعنی : زِ همه بیشی
وَاللّهْ که چو با خویشی، از خویشْ نیآسایی

در جُستنِ دل بودم، بر راهِ خودش دیدم
افتاده دَرین سودا، چون مَردمِ صَفرایی

شَمسُ اَلْحَقِ تبریزی ، پالودْ مرا هِجرت
جُز عشق نبینی گَر ، صد بار بِپالایی

---

۱ – طلا و زرِ خالصِ تمام عیار و بی عیب

۲ – اَکْمَهی =کوری

﴿۹۲۸﴾

ای شاهِ شاهانِ جهـــان ! الله مولانا علی ای نورِ چشمِ عاشـــقان ! الله مولانا علی
حمْد است گفتنْ نامِ تو ، ای نورِ فَرُّخْ نامِ تو! خورشید و مَهْ هندویِ تو ، الله مولانا علی
خورشیدِ مشرقْ خاوری ، در بندگی بسته کَمَر ماهتْ غلامِ نیک‌پِـــی ، الله مولانا علی
خورشید باشد ذرّه‌ای ، از خاکدانِ کویِ تو دریایِ عُمّـــانْ شبنمی ، الله مولانا علی
موسیِ عِمران در غَمَت ، بنشسته بُد در کوهِ طور داوود می‌خوانْدَتْ زَبور ، الله مولانا علی
آدم که نورِ عالَم است ، عیسیِ که پورِ مریم است در کویِ عشقت دَر هَم است ، الله مولانا علی
داوود را آهنْ چو مومْ ، قدرت نموده کِردگار زیرا به دلْ اقــرار کرد ، الله مولانا علی
آن نورِ چشمِ انبیا ، احمد که بُدْ بَدْرُالدُّجا می‌گفتْ در قُــرْبِ دَنیٰ : الله مولانا علی
قاضی و شیخ و مُحْتَسَب ، دارد به دل ، بُغضِ علی هر سِه شدند از دین بَری ، الله مولانا علی
گر مُقتدایِ جاهلی ، کَرده‌ست در دینْ جاهلی تـو مقتــدایِ کامـلـــی ، الله مولانا علی
شاهمْ علیِ مرتضیٰ ، بَعدش حَسَنْ ، نَجمِ سَما خوانَم حسینِ کـــربلا ، الله مولانا علی
آن آدمِ آلِ عَبا ، دانم علی زِیْنُ الْعِباد هم باقر و صادقْ گُوا ، الله مولانا علی
موسیِ کاظمْ هفتمین ، باشد امام و رهنما گوید علی موسی الرِّضا ، الله مولانا علی
سویِ تَقیِ آیْ و نَقیِ ، در مِهرِ او عَهدی بخوان با عَسکری رازی بگو ، الله مولانا علی
مَهدی امامِ آخِرین ، بر خصمْ بُگشاید کَمین خارج ، رَوَد زیرِ زمین ، الله مولانا علی
تُخمِ خوارج در جهان ، ناچیز و ناپیدا شود آن شاهْ چون پیدا شود ، الله مولانا علی
دیو و پری و اَهْرِمَن ، اولادِ آدم ، مرد و زن دارند این سِرّ در دهن ، الله مولانا علی
اقرار کُن ، اظهار کُن ، مولایِ رومی ! این سُخُن هر لحظه سِرِّ مِنْ لَدُنْ ، الله مولانا علی
ای شمس تبریزی! بیا ، بر ما مکن جُور و جفا رُخ را به مولانا نَمـــا ، الله مولانا علی[1]

﴿۹۲۹﴾

ای شاهِ مُسلمانان ! ویْ جانِ مُسلمانی پنهان شُده وَاْفکَنده ، در شهرْ پَریشانی
ای آتشِ در آتش ! هم می‌کُش و هم می‌کَش سُلطانِ سَلاطینی ، بر کُرسیِ سُبحانی
شاهَنْشَهِ هر شاهی، صد اَخْتَر و صد ماهی هر حُکْم که می‌خواهی، می‌کُن ، که همه جانی

---

۱ – این مدیحه نیز از مستندات مسلّم شیعه دوازده امامی بودن جناب مولانا محسوب میگردد.

گفتی که : تو را یارَم، رَخْتِ تو نِگَه دارم — از شیرْ[1] عَجَب باشد ! بَس نادره چوپانی

گَر نیست وَگَر هستم ، گَر عاقل و گَر مَستَم — وَرْ هیچ نمی‌دانم ، دانم که تو می‌دانی

گَر در غَم و در رَنجَم ، در پوست نمی‌گُنجَم — کَزْ بَهرِ چو تو عیدی ، قُربانم و قُربانی

گَهْ چون بُتِ یَغمایی ، شب بر دَرِ دلْ آیی — گه از تَنِ همچون شب ، چون صُبحْ بُرون رانی

گَهْ جامه بِگَردانی ، گویی که : رَسولَم من — یارَبّ که چه گردد جان ، چون جامه بِگَردانی؟

در رَزمْ تویی فارِس، بر بامْ تویی حارِس — آن چیست عَجَبْ جُز تو ، کاو را تو نگهبانی؟

ای عشقْ ! تویی جُمله، بر کیست تو را حَمله؟ — ای عشقْ ! عَدَم‌ها را ، خواهی که بِرَنجانی؟

ای عشقْ ! تویی تنها، گَر لُطفی و گَر قَهری — سُرنایِ تو می‌نالَد، هم تازی و سُریانی

گَر دیده بِبَندی تو، وَرْ هیچ نَخَندی تو — فَرِّ تو هَمی تابَد ، از تابِشِ پیشانی

پنهانْ نَتَوان بُردن ، در خانه چراغی را — ای ماه ! چه می‌آیی ، در پَردهٔ پنهانی؟

ای چَشمْ ! نمی‌بینی ، این لشکرِ سُلطان را؟ — وِیْ گوشْ ! نمی‌نوشی ، این نوبَتِ سُلطانی؟

گفتم : به چه بِدْهی آن ؟ گفتا که : به دل یا جان — گَنجی‌ست به یک حَبّه، در غایَتِ اَرْزانی

لاحَوْل کجا رانَد ، دیوی که تو بُگْماری؟ — باران نکُند ساکِن ، گَردی که تو بَنْشانی

چون سُرمهٔ جادویی ، در دیده کَشی دل را — تَمییز کجا مانَد ، در دیدهٔ انسانی؟

هر نیست بُوَد هستی ، در دیده از آن سُرمه — هر وَهْم بَرَد دَستی ، از عقلْ به آسانی

از خاکِ دَرَت باید ، در دیدهٔ دلْ سُرمه — تا سویِ دَرَت آیـد ، جویندهٔ رَبّانی

تا جُزو به کُل تازَد، حَبّه سویِ کانْ یازَد — قطره سویِ بَحْر آید، از سِیلِ کُهِسْتانی

نی سیل بُوَد اینجا ، نی بَحْرْ بُوَد آنجا — خامُش!که به ظاهر شد، در صورتِ روحانی

---

۱ – این لغت ، کلیدواژه و رمزگشای این غزل بوده و معلوم میدارد که مقصود جناب مولانا از شیر خدا، حضرت علی "ع" اسدالله اعظم میباشد، وجودی که شاه مسلمانان، فارِس و جنگجوی رزمها ، سُلطانِ سَلاطین است . در مصرعی دیگر نیز با بیان "من رسولم" ، اتحاد نورانی آن حضرت با حضرت رسول اکرم "ص" را عنوان نموده و با بیان " از خاکِ دَرَت باید ، در دیدهٔ دلْ سُرمه" ، به روایتی از حضرت رسول اکرم "ص"، به نقل از شیخ مفید و ابن شهرآشوب ، اشاره داشته که بر صحت این مطلب، تأکید مؤکّد دیگری دارد، آنجا که آن حضرت، به حضرت علی"ع" گفتند که : " یاعلی ! اگر نمیترسیدم که مردم درباره تو همان سخنی را بگویند که مسیحیان درباره عیسی بن مریم گفتند، در مورد تو سخنی میگفتم که بر هیچ گروهی از مردم نگذری مگر آنکه خاکِ زیر پایت را گرامی داشته و آن را برداشته (و سُرمهٔ چشم خود کنند)".

مائیم گدایِ تو ، ای قبلهٔ مشتاقان!　　شمس الحق تبریزی ، سلطانِ دل و جانی

﴿۹۳۰﴾

ای شاهْ !تو تُرکی ، عَجَمی‌وار چرایی؟　　تو جانِ جهانی ، تو و بیمار چرایی؟
گُلْزارْ چو رنگ ، از صَدَقاتِ تو بِبُردند　　ای رونقِ گُلْزارْ ، تو پُر خار چرایی؟
اَلْحَق تو نگفتیّ و دَمِ بادهٔ او گفت:　　ای خواجهٔ مَنصور ، تو بَر دار چرایی؟
در غارِ تَنَم ، چون دل و دِلْدارْ حَریفَند　　دِلْدار چو رفت ای دلْ، در غار چرایی؟
آن شاه نَشُد لیک ، پِیِ چَشمِ بَدْ این گو　　گَر شاه نشُد ، مَخْزَنِ اسرار چرایی؟
گَر بیخِ دِلَت نیست ، دَرآن آبِ حَیاتَش　　ای باغْ ! چُنین تازه و پُرْبار چرایی؟
گَر راه نَبُردەست دِلَت ، جانبِ گُلْزار　　خوش‌بو و شِکَرخنده و دِلْدار چرایی؟
گَر دیو زَنَد طَعْنه ، که : خود نیست سُلیمان　　ای دیو اگر نیست ، تو در کار چرایی؟
در خیمهٔ دلْ گَرنه پَری‌خانهٔ حُسن است　　ای جانِ سَراسیمه ! پَری‌وار چرایی؟
ای مَریَمِ جان ! گَر تو نه‌ای حاملِ عیسیٰ　　با زُلفِ چَلیپا[1] ، پِیِ زُنّار[2] چرایی؟
گَر از مِیِ شَمسُ‌اَلْحَقِ تبریز ، نه مَستی　　پس مُعْتَکِفِ خانهٔ خَمّار چرایی؟

﴿۹۳۱﴾

ای شَهِ جاودانی ! ویْ مَهِ آسْمانی　　چشمهٔ زندگانی ! گُلْشَنِ لامکانی!
تا زُلالِ تو دیدم، قِصّهٔ جان شنیدم　　هَمچو جانْ ناپَدیدم ، در تَکِ بی‌نشانی
عاشقِ مُشکِ خوش‌بو ، می‌کُنَد صیدِ آهو　　می‌رَوَد مَستْ هر سو ، یا تُواَش می‌دَوانی؟
ای شِکَرْ بَندهٔ تو ، زآن شِکَرخندهٔ تو　　ای جهانْ زنده از تو ، غَرقهٔ زندگانی
روز شُد ، هایِ مَستانْ بِشْنَوید ، از گُلِستان　　می‌کُند مُرغِ دَستان ، شیوهٔ دِلْسِتانی
شیوهٔ یاسَمین کُن، سَر بِجُنبان ، چُنین کُن　　خانه پُر اَنْگَبین کُن ، چون شِکَر می‌فَشانی
نَرگِسَتْ مَست گشته ، جِنّی‌ای یا فرشته؟　　با شِکَر دَرْ سِرِشته ، غُنچهٔ گُلْسِتانی
با چُنین ساقیِ حَق ، باخودی ، کُفرِ مُطْلَق　　می‌زَنَد جانْ مُعَلَّق ، با مِیِ رایگانی
روز و شب ای برادر! مَست و بی‌خویش، خوش‌تَر　　مَستِ الله اَکْبَر ، کَشْ نبوده‌ست ثانی

---

۱ – چلیپا = صلیب ، کنایه از زلف معشوق است ، و لغت صلیب ، عربی شده کلمه چلیپای فارسی میباشد.

۲ – گردنبندی با صلیب کوچک.

نامِ او جانِ جان‌ها، یادِ او لَعْلِ کان‌ها — عشقِ او در رَوان‌ها، هم امان ، هم امانی
چون بَرَم نامِ او را ، دَررَسَد بَختِ خَضْرا — اسم شُد پَس مُسَمّا ، بی‌دُویی ، بی‌توانی
چند مَست اند پنهان، اَنْدَرین سَبزْ میدان — می‌رَوَم سویِ ایشان ، با تو گفتم : تو دانی
جان وِیْس اند و رامین ، سَختْ شیرینِ شیرین — مَفْخَـــــرِ آلِ یاسین ، وَزْ خدا اَرْمَغانی[1]
تو اگر می‌شِتابی ، سویِ مُرغانِ آبی — آبِ حَیوان بیابی، قُلْزُمِ شادمانی
چَرب و شیرین بِخوردی ، عیش و عشرت بِکَردی — سویِ عشق آیْ یک شب، هم بِبین میزبانی
ما هم از بامْدادان، بی‌خود و مَست و شادان — ای شَهِ بامُرادان ، مَستِمان می‌کَشانی
با ظَریفان و خوبان، تا به شبْ پایْ‌کوبان — وَزْ مِیِ پیرِ رُهبان ، هر دَمی دوستْگانی[2]
این قَدَحْ می‌شِتابَد، تا شما را بیابد — در دل و جان بِتابَد، از رَهِ بی‌دَهانی
ای کِه داری تو فَهْمی ! قَبْض کُن ، قَبْضِ اَعْمیٰ — غیرِ این نیست چیزی، تو مَباش اِمْتِحانی
غیرِ این نیست راهی، غیرِ این نیست شاهی — غیرِ این نیست ماهی، غیرِ این ، جُمله فانی
نی خَمُش کُنْ خَمُش کُن، رو به قاصِد تُرُش کُن — تَرکِ اَصْحابِ هُش کُن، باده خور در نَهانی

﴿۹۳۲﴾

ای شَهْسوارِ خاصْ بَک ! کَزْ عالَمِ جانْ تاختی — میخانه‌ها بَرهَم زدی ، تا سویِ میدان تاختی
چون ساکنانِ آسمان ، خود گوشِ ما بَرتافتند — تو سِبْلَتان بَرتافتی ، هم سویِ ایشان تاختی
ای تو نهاده یک قَدَم ! بُگْذشته از هر دو جهان — وَه! پس کدامین عَرصه بُد، تاتو بر اَسْبان تاختی؟
خود پَرده‌ها و قافیه ، وآن‌گَهْ خَرابِ عشقِ تو؟ — تو پَرده ای بُگْذاشتی، چون سویِ انسان تاختی
عقل از تو ، بی‌عقلی شُده ، عشق از تو هم ، حیران شُده — مَر جسمْ را خودْ اسم شُد ، تو چونکه بر جان تاختی
تو بلبلِ دلدار شو ، با یارِ خودْ غمخوار شو — با مفخر تبریزیان ، گر سویِ خوبان تاختی

﴿۹۳۳﴾

ای صَنَمِ گُلْزاری! چند مرا آزاری؟ — من چو کَمینْ فَلّاحَم ، تو دَهی‌اَم سالاری

---

۱ – از این مصرع نیز پیداست که خطاب این غزل به حضرت علی "ع" میباشد چرا که مقصود از آل یاسین حضرات اهل بیت حضرت محمد علیهم الصلواة و الّسلام بوده و منظور از " مفخر آل یاسین" نیز بطور قطع وجود مقدس حضرت علی "ع" است ، بدین ترتیب معلوم میگردد که مقصود جناب مولانا از شه جاودانی ارمغان خدایی ، شاهِ بامُراداان ، چه وجود مقدسی میباشد .

۲ – دوستگانی= می خوردن با معشوق و به یاد دوستان .

چند مرا بِفْریبی ؟ هرچه کُنی ، می‌زیبی چند به دل آموزی ، مَغْلَطه و طَرّاری؟
آن‌کِه ازآن طَرّاری ، باز بَرَد بَر سنگی اُفْتَد و سودش نکُند، در دَغَلی ، هُشیاری
ساده‌دلی ساز مرا، سوی عَدَم تاز مرا تا رَهَم از لُطفِ فَنا، زین فَزَع[1] و زین زاری
هرکِه بِگرِیَد به یَقین، دیده بُوَد گنجِ دَفین هرکِه بِخَندد ، بُوَد او ، در حُجُبِ سَتّاری
من که زِ دور آمده‌ام، با شَر و شور آمده‌ام باز تَبُگْشاده‌ام این ، وآن خَبَرِ سَرباری
بازْ که بُگْشاده شود، از پِیِ سرمایه بُوَد مایه نداری تو ولی، خایهٔ خود می‌خاری
بس کُن و بسیار مگو، رویْ بِدو آرْ ، بِدو مُشتریِ گفتْ توئی ، سیرْ نه از بسیاری

﴿۹۳۴﴾

ای صورتِ روحانی! امروز چه آوردی؟ آوَرْد[2] نمی‌دانم ، دانم که مرا بُردی
ای گُلْشَنِ نیکویی! امروز چه خوش‌بویی! بر شاخِ کِه خَندیدی؟ در باغِ کِه پَروَردی؟
امروز عَجَب چیزی! می‌اُفتی و می‌خیزی در باغِ کِه خندیدی؟ وَزْ دستِ کِه مِیْ خوردی؟
آن طَبْعِ زَراَفْشانی، وآن هِمَّتِ سُلطانی پیران و جوانان را، آموخت جوانمَردی
بُگْذر زِ جوانمَردی، کآن هم ، زِ دُویی خیزد در وَحدتِ هم‌دَردی، دَرکَش قَدَحِ دُردی
هم هَمرَه و هم‌دَردی ، هم جمعی و هم فَردی هم عاشق و معشوقی، هم سُرخی و هم زَردی
با این همه در مَجْلِس، بِنْشین و مَیا با من تَرسَم که میانِ رَه، بُگْریزی و بَرگَردی
وَرْ زآنکِه هَمی آیی، با خویش مَیآور دل کَزْ دل ، دو دلی خیزد ، گَهْ گرمی و گَهْ سردی

﴿۹۳۵﴾

ای عاشقی! که مِحنَتِ هِجران ندیده ای بی‌شکّ وصالِ قُربتِ جانـــان ندیده ای
زینسان که در غرورِ فُتوری ، ز کِبْر و نَفْسْ معذوری از مطالبْ ، انســـان ندیده ای
بینا چو نیستی ، به حروفِ جمالِ ناز تفسیرِ حرف و دانهٔ بُرهـــان ندیده ای
مُلکی‌ست مُلکِ عشق ، که آن بی نهایت است آن مُلکِ بی نهایتِ عرفـــان ندیده ای
مُستَظهَرِ صفاتِ کمال‌اند ، اِنس و جـــان نورِ کمـــالِ قدرتِ یـــزدان ندیده ای
دَردا ، که از حکیمِ ازل ، غافلی و هیچ این دَردْ ، بی معالجه درمـــان ندیده ای
بِگْرفت جمله عالَمِ امکان ، جمالِ دوست پوشیده‌چشمْ گشتی و جانـــان ندیده ای

---

۱ – فغان و فریاد.

۲ – پیکار و مبارزه

روح است عشقِ یار و چو چشم اند کائنات — آن روح را به کِسوتِ این جـــان ندیده ای
تبریزْ باز از نظرِ شمس ، جَنَّت است — این مُلک و فضل و جَنَّتِ رضـوان ندیده ای
خاموش باش ! تا کـــه نیابی اِلٰه را — زآن رو که تو ، معاینهٔ رحمـــان ندیده ای

﴿۹۳۶﴾

ای عشقِ پَردهدَر ! که تو در زیرِ چادری — در حُسنْ حوریای تو و در مِهرْ مادری
در حَلقه آنْدَرآ و بِبین جُمله جانها — در گوشْ حَلقه کرده ، به قانونِ چاکری
در آینه نَظَر کُن و در چَشمِ خود نِگَر — صد جانْ گِرِه گِرِه شُده ، از وِیْ به ساحِری
در هر گِرِه نِگَه کُن و صُنْعِ خدایْ بین — در هم بِبَسته موسیِ و فرعون و سامِری
از زیرِ دامَنَت تو بُرون آر ، شمع را — تا نَقْشِ حَقْ بِخَندد ، بر نَقْشِ آزری
تا دست و پا نَهاد ، دو زُلْفِ تو کُفر را — هر دَم بِمیرد ایمان ، در پایِ کافَری
چون مَر تو را نیابَد، در جان و جا دِلَم — گشتم هزار بارْ من ، از جان و جا بَری
خُشک و تَرِ دو چَشم و لبِ من ، رَوان شُده — در قُلْزُمی ، که خُشک نیابَند و نی تَری
دیِ لُطفها بِکَرد خیالِ تو ، گُفتَمَش: — کِای باوَفا و عَهد ، زِ من با وَفاتَری
دانم زِ شَمسِ دین است تو را ، این همه وَفا — تبریز! این سَلام، بَرِ جـانِ ما بَری

﴿۹۳۷﴾

ای عشق ! کَز قدیم ، تو با ما یگانه ای — یکْ یکْ بگویْ راز ، چو از عینِ خانه ای
از بیمِ آتشِ تو ، زبان را بِبَستهایم — تا خود چه آتشی تو و تا چه زبانه ای؟
هر دَم خرابیست ز تو ، شهرِ عقل را — یا در میانِ هر دو ، تو شکلی میانه ای
با نامِ دوستیِ تو ، با تنگِ دشمنی — بادِ چراغِ عقلی و بادهٔ مُغانه ای
گویند عاقلان : دَمِ عاشقْ فسانه ای ست — شبْ روز کُنْ ، بَر آیْ ، اگر تو فَسانه ای
ای آن که خوبیِ تو ، نِشانید فتنه ها — عشقِ تو است فتنه و تو خود نشانه ای
ای شاهِ جان و مَفخرِ تبریز ، شمسِ دین — نورِ زمینیان و جمـــالِ زمانه ای

﴿۹۳۸﴾

ای قَلْب[1] و دُرُست را، رَوایی[2] — پیـشِ تـو کـه زَفْت[3] کیمیایی

---

۱ – تقلبی
۲ – فرمان روا
۳ – قوی، ستبر (کیمیای قوی)

در رَهْ ، خَرِ بَد ، زِ اسبِ رَهْوار | از فَضْلِ تو کرده پیشْپایی
گَر پایِ سگی ، رَهِ تو کوبَد | بر شـــیرِ وَغاشْ[1] بَرفَزایی
در عشقِ تو پَرشِکَستگانند | دارند امیـــدِ پَرگُشایی
بَر تو مگسی ، چو دل بِبَندد | یابَد زِ دَرَت ، پَرِ هُمایی
فَضْلِ تو ، عَلیّ هَیِّنْ[2] گفت | تا بِگْشـــایَد ، رَهِ گدایی
خاموش ، که هر محال و صَعْبی | آسان شود از کَفِ خدایی

﴿۹۳۹﴾

ای کاشکی ! تو خویش ، زمانی بِدانی ای | وَزْ رویِ خوبِ خویشَت ، بودی نشانی‌ای
در آب و گِل ، تو هَمچو سُتوران ، بخُفته‌ای | خود را به عیش‌خانهٔ خوبان ، کَشانی‌ای
بر گِردِ خویش گشتی ، کاِظْهارِ خود کُنی | پنهان بِمانْد زیـــرِ تو ، گنجِ نَهانی‌ای
از روحْ بی‌خَبَر بُدی‌یی، گَر تو جسمی‌یی | در جانْ قَرار داشته‌ای، گَر تو جانی‌ای
با نیک و بَد بِساخته‌ای ، هَمچو دیگران | با این و آنی‌ای ، تو اگـــر این و آنی‌ای
یک ذوقْ بوده‌ای ، تو اگر ، یک اَبایی‌یی[3] | یک نوع جوشی‌یی ، چو یکی غازْغانی‌ای[4]
زین جوشِ دُرْد وار ، اگر صاف گشتی‌یی | چون صاف‌گشتگان ، تو بَرین آسْمانی‌ای
گویی به هر خیال ، که : جان و جهانِ من | گَر گُم شُدی ، خیالِ تو ، جان و جهانی‌ای
بس کُنْ که بَندِ عقلْ شُده‌ست ، این زبانِ تو | وَرْنی چو عقلِ کُلّـــی ، جُمله زبانی‌ای
بس کُنْ که دانشی‌ست ، که محجوبْ دانش است | دانستی‌یی که شاهـــی ، کِیْ ترجُمانی‌ای؟

﴿۹۴۰﴾

ای کرده رو چو سِرکه ، چه گَردد اَرْ بِخَندی؟! | وَاَللّهْ! زِ سِرکه‌رویی ، تو هیچ بَر نَبَندی
تَلْخی سِتان ، شِکَر دِهْ ، سیلی بنوش و سَر دِهْ | خندان بِمیرْ چون گُل ، گَر زآن‌که اَرْجُمندی
چون مو شُده‌ست آن مَهْ، در خنده است و قَهْقَه | چِتْ کَم شود، کِه گَهْ گَهْ ، از خویِ ماه رَندی[5]؟

---

۱ – وغا = جنگ

۲ – اشاره به آیات ۹ و ۲۱ سوره مریم دارد که خداوند فرمود: "عَلَیَّ هَیِّن" یعنی : " بر من آسان است".

۳ – اَبا = آش و نان خورش

۴ – غازْغان = دیگ مسی

۵ – رَندیدن = تراشیدن

بِشْکُفته است شوره ، تو غوره‌ای و غوره		آخِرِ تو جان نداری ، تا چند مُسْتُمَندی؟
با کانِ غَم نشینی ، شادی چگونه بینی؟		از موش و موش‌خانه، کِی یافت کَسْ بُلندی؟
بالایِ چَرخِ نیلی ، یابَند جِبْرَئیلی		وَزْ خاکِ پایِ پاکان ، یابَند بی‌گَزَندی
زآن رنگِ روی و سیما، اسرارِ توست پیدا		کَانْدَر کدام کویی؟ چه یار می‌پَسَندی؟
چون چَشم می‌گُشایَد، در چَشمْ می‌نمایَد		گَر زآنکه ریشِ گاوی ، وَرْ شیرِ هوشْمَندی
قارونْ ، مِثالِ دَلْوی ، در قَعْرِ چَهْ ، فُرو شُد		عیسیِ به بامِ گَردون، بِنْمودْ خوش کَمَنْدی
گَر دَلْوْ سَر بَرآرَد ، جُز آبِ چَهْ ندارد		پاره شود بِپوسَد، در ظُلْمَت و نَژَندی[1]
ای لولیانِ لالا ! بالا پَریده ، بالا		وارَسته زین هَیولا، فارغ زِ چون و چندی

﴿۹۴۱﴾

ای کِه ازین تَنگْ‌قَفَسْ ، می‌پَری		رَخت به بالایِ فَلَکْ می‌بَری
زندگیِ تازه بِبین ، بعد ازین		چند ازین زندگیِ سَرسَری؟
در هَوَسِ مُشْتَری‌اَت ، عُمر رفت		ماه بِبین و بِرَهْ از مُشْتَری
دَلْقِ شِپِشْناک ، دَرآنْداختی		جانِ برهنه شُده خودْ خوش‌تَری
در عوَضِ دَلْقِ تَنِ چارْمیخ		بافته‌اند از صِفَتَت ، شِشْتَری[2]
جامهٔ این جسمْ ، غُلامانه بود		گیر کُنـــونْ ، پیرهَنِ مِهْتَری
مرگْ حَیات است و حَیات است مرگ		عکس نمایَـــد ، نَظَرِ کافَری
جُملهٔ جان‌ها ، که ازین تَن شُدند		حَیّ و نَهانند کُنون ، چون پَری
گشت سَوارِ فُرُسِ غیبْ جان		بازْرَهید از خَر و از خَرْ ، خَری
سوخت دَرین آخُورِ دنیا دِلَت		بَهرِ وجوهِ جُوِ این لاغَری
پَرده چو بَرخاست اگر ، این خَرَت		گردد زَرّینْ ، تو دَرو تَنْگَری
بر سَرِ دریاست چو کَشتی رَوان		روحْ که بود ، از تَنِ خود لَنْگَری
گَرچه جُدا گشت، زِ دست و زِ پا		فَضْلِ حَقَش داد ، پَرِ جَعفری[3]
خانهٔ تَن گَر شِکَنَد، هینْ مَنال		خواجه یَقین دان ، که به زندانْ دَری

۱ – اندوهگین
۲ – قباهای دیبای شُشتری (شوشتری).
۳ – مقصود حضرت جعفر طیّار برادرِ شهید و دو دستْ بُریدهٔ حضرت علی "ع" میباشد.

چونکه زِ زندان و چَهْ آیی بُرون یوسُفِ مصریّ و شَهْ و سَروَری
چون بِرَهی از چَهْ و از آبِ شور ماهـــی‌ای و مُعْتَکِفِ کوثَری
باقیِ این را تو بگو ، زآنکه خَلْق از تو کنند ، ای شَهِ من ! باوَری

﴿۹۴۲﴾

ای که به لطف و دلبری ! از دو جهان زیاده ای ای که چو آفتاب و مَه ! دستِ کَرَم گشاده ای
صبح که آفتابْ خود ، سر بِزَدَه‌ست بر زمین جامِ جهان‌نمای را ، بَر کفِ جان نهاده ای
مَهدی[1] و مُهتَدی تویی ، رحمتِ ایزدی تویی روی زمین گرفته ای ، دادِ زمان بداده ای
مایهٔ صد ملامتی ، شورشِ صد قیامتی چشمهٔ اشکِ دیده ای ، جوششِ خُمّ باده ای
سَر نَبَرد هر آن‌که او ، سَرکَشد از هوایِ تو زآنکه به گردنِ همه ، بسته‌تر از قَلاده ای
خیز دلا و خَلق را ، سویِ صَبوحْ بانگ زن گرچه ز دوشْ بی‌خودی ، بی سر و پا فتاده ای
خیز دلا ! کَشان کَشان ، رُو سویِ بزمِ بی نشان عشقْ سوارهات کُند ، گرچه چنین پیاده ای
ذرّه به ذرّه آن جهان ، جانبِ تو نظرکُنان گوهرِ آب و آتشی ، مونسِ نرّ و ماده ای
این تنِ همچو خِرقه را ، تا نکُنی ز سَر بُرون رَه نَبری اگرچه تو ، میرِ سَرِ سجاده ای
باده خامُشانه خور ، تا بِرَهی ز گفت و گو تا حیوان ناطقی ، از حَیَوان نَه زنده ای
لطف نما تو ساقیا ، دست بگیر تو مست را جانبِ بزمِ خویش کَش ، شاهِ طریق و جاده ای
همچو بهارْ ساقی‌یی ، همچو بهشتْ باقی‌یی همچو کبابْ قُوّتی ، همچو شرابِ باده ای
هر سَحَری خیالِ تو ، دارد میلِ سَرْ دَهی دشمنِ عقل و دانشی ، فتنهٔ مردِ ساده ای
ای مَه و مِهرِ بام‌ها ! شمسِ حقِ پیام‌ها از تبریزْ ، تو باز آ ! گر همگان پیاده ای

﴿۹۴۳﴾

ای کِه تو! از عالَمِ ما می‌رَوی خوشْ زِ زمین ، سویِ سَما می‌رَوی
ای قَفَسْ اِشْکَسته و جَسته زِ بَند پَر بِگُشادی، به کجا می‌رَوی؟
سَر زِ کَفَنْ بَرزَن و ما را بگو کَزْ وَطَنِ خویش ، چرا می‌رَوی؟
نی غَلَطَم ، عاریه بود این وَطَن سویِ وَطَنْگاهِ بَقا می‌رَوی

---

۱ – مقصود وجود مبارک حضرت مهدی ولیِّ عصر "عج" دوازدهمین امام شیعیان و فرزند حیّ و حاضر حضرت امام حسن عسکری"ع" است که روزی زمین را ، به فرمان الهی ، پُر از عدل و داد خواهند فرمود.

چون زِ قَضا ، دعوت و فَرمان رَسید | در پِیِ سَرهنگِ قَضا می‌رَوی
یا که زِ جَنّات ، نسیمی رَسید | در پِیِ رِضْوانِ رضا می‌رَوی
یا زِ تَجَلّیِ جَلالِ قَدیم | مُضْطَرِب و بی‌سَر و پا می‌رَوی
یا زِ شُعاعاتِ جَمالِ خدا | مَستِ مُلاقاتِ لِقا[1] می‌رَوی
یا زِ بُنِ خُمِّ جهان ، هَمچو دُرد | صاف شُدی ، سویِ عَلا می‌رَوی
یا به صِفاتی که خَموشان کنند | خامُش و مَخْفیّ و خَفا می‌رَوی

﴿۹۴۴﴾

ای که تو! چَشمهٔ حَیوان و بهارِ چَمَنی | چو مَنی تو خود ، خود را کِه بگوید ؟ چو مَنی
من شَبَم ، تو مَهِ بَدْری ، مَگُریز از شبِ خویش | مَهْ کِه باشد؟ که تو خورشیدِ دو صد اَنْجُمَنی
پاسْبانِ دَرِ تو ، ماهْ بَرین بامِ فَلَک | تو که در مَقْعَدِ صِدْقی[2] ، چو شَهْ اَنْدَر وَطَنی
ماهْ پیمانهٔ عُمر است ، گَهی پُر ، گَهْ نیم | تو به پیمانه نگُنجی ، تو نه عُمرِ زَمَنی؟
هرکِه در عَهدِ تو از جُورِ زمانه گِله کرد | سِزَد اَرْ کَفْشِ جَفا ، بر دَهَنِ او بِزَنی
کاین زمانه چو تَن است و تو دَرو چون جانی | جان بُوَد تَن ، نَبُوَد تَنْ چو تو جانْ ، جانِ تَنی
سَجده کردند مَلائک، تَنِ آدم را زود | پَرتوِ جانِ تو دیدند ، در آن جسمِ سَنی[3]
اَهْرِمَن صورتِ گِلْ دید و سَرَش سَجده نکرد | چوبِ رَد بر سَرَش آمد ، که: بُرو اَهْرِمَنی

---

۱ – از این بیت و بیتِ ماقبلِ آن پیداست که مقصود از " لقاء" ، تجلی اول الهی یا نور ولایت محمدیه علویه میباشد که بصورت حضرات چهارده معصوم علیهم الصلواة و السّلام ظاهر شده و شعاع خورشید جمالِ احدیت هستند . چرا که به نصّ قرآن کریم ، خداوند وجودی نادیدنی‌ست، لذامقصود از ملاقاتِ لقا و جمال خداوندی ، ملاقات وَجْه الله اعظم ، حضرت علی "ع" میباشد که بیان همین راز شگفت، از شاخصه‌های عرفان شیعی بوده و مذهب و طریقت جناب مولانا را بخوبی آشکار مینماید.

۲ – نشستنگاهِ پسندیده ، اشاره به آیه ۵۵ سوره مبارکه قمر دارد .

۳ – سَنی = عالی و بلند مرتبه ، ضمناً از این ابیات بخوبی پیداست که مخاطب جناب مولانا ، وجودی‌ست که خورشیدِ صد انجمن میباشد و شاهی‌ست که در مقعدِ صدق و نهایت تقرب الهی وطن دارد ، کسی که بعلت پرتو نورِ او در وجود آدم ، ملائکْ او را سجده کردند. با توجه به همین امر و تطابق کامل آن با بیتی از مدیحه مشهور " علی بود "، بخوبی معلوم میگردد که این وجود مقدس، کسی جز وجود مبارک حضرت علی"ع" نبوده و نیست، آنجا که فرموده: "مسجودِ ملائکْ که شد آدم، ز علی شد".

﴿۹۴۵﴾

ای کِه تو عُشّاق را ، هَمچو شِکَر می‌کُشی — جانِ مرا خوش بکُش ، این نَفَس اَرْ می‌کُشی

کُشتنِ شیرین و خوش ، خاصیتِ دستِ توست — زآنکه نَظَرخواه را ، تو به نَظَر می‌کُشی

هر سَحَری مُسْتَمِر ، مُنْتَظِرم ، مُنْتَظِر — زآن که مرا بیش‌تَر ، وَقتِ سَحَر می‌کُشی

جورِ تو ما را چو قَند ، راهِ مَدَدْ دَر مَبَند — نی که مرا عاقِبَت ، بر سَرِ دَر می‌کُشی؟

ای دَمِ تو بی‌شِکَم ، ای غَمِ تو دَفْعِ غَم — ای کِه تو ما را به دام، هَم‌چو شَرَر می‌کُشی

هر دَم دَفْعی دِگَر، پیش کُنی چون سِپَر — تیغ رَها کرده‌ای ، تو به سِپَر می‌کُشی

﴿۹۴۶﴾

ای کِه جان‌ها ، خاکِ پایَت ، صورت اَندیش آمدی — دستْ بَر دَر نِهْ ، دَر آ ، در خانهٔ خویش آمدی

نیستْ بَرْ هستی شِکَستی ، گَردْ چون اَنْگیختی — چون تو پس کردی جهان ، چونی ، چو واپیش آمدی؟

در دو عالَم ، قاعده نیش است ، وآنگَهْ ذوقِ نوش — تو وَرایِ هر دو عالَم، نوشِ بی‌نیش آمدی

خویش را ذوقی بُوَد، بیگانه را ذوقِ نُویِ — هم قدیمی، هم نُوی، بیگانه و خویش آمدی

بر دل و جانِ قَلَنْدَر ، ریش و مَرهَم ، هر دو تو — فَقر را ، ای نورِ مُطلَق ، مَرهَم و ریش آمدی

کیشِ هفتاد و دو مِلَّت ، جُمله قُربانِ تُواَند — تا تو شاهنشاهِ با قُربان و با کیش آمدی

ای کِه بر خوانِ فَلَک ، با ماه هم‌کاسه شُدی — ماه را یک لُقمه کردی ، کآفتابپش آمدی

عقل و حِسّ مهتاب را ، کِی گَزْ تواند کرد؟ لیک — دانَدی خورشیدْ بی گَز، کَزْ مِهانْ بیش آمدی

عشقِ شَمسُ‌ٱلدّینِ تبریزی ، که عیدِ اکبر است — کِی تو را قُربان کُند؟ چون لاغَری‌میش آمدی

﴿۹۴۷﴾

ای که خلیلِ من تویی ! بهرِ خدا ، جکی جکی — عزمِ جفا مَکُن مَرُو ، پیشِ من آ ، جکی جکی

بنده صفتْ سِتاده‌ام ، بر درِ آسِتانِ تو — بنده‌نوازی‌ای بِکُن ، پیشتر آ ، جکی جکی

گر بِزَنی مرا به قهر ، ور بِنَوازی‌ام به لطف — بنده‌ام و سِتاده‌ام ، امرِ تو را ، جکی جکی

جان و تنم فدایِ تو ، مُلکِ دلم برایِ تو — خودْ بِنِشین و بَرگشا ، بَندِ قَبا ، جکی جکی

گر ندهی زِ نازکی ، بوسهٔ لعلِ خودْ مرا — بهرِ تَبَسُّمِ دلم ، لبْ بِگُشا ، جکی جکی

خسروِ دلبرانْ چنین ، گشت گدایِ درگَهَت — لطفْ نما به سائِلان ، بهرِ خدا ! جکی جکی

گر تو به مشرقی رَسی ، قصهٔ شمسِ دین بخوان — کاین غزل است،گوش کُن بهرِ شما ، جکی جکی

﴿۹۴۸﴾

ای کِه غریبْ‌آتشی ، در دل و جانِ ما زدی! — آتشِ دلْ مُقیم شُد ، تو به سَفَر چرا شُدی؟

آتشِ تو مُقیم شُد ، با دلِ من نَدیم شُد
آتشِ خویش را بگو : کآبِ حَیات آمدی
چاشْنیِ خیالِ تو ، می‌بِدَرَد دلِ مرا
ای غَمِ او چو شِکَّری ، ای دلِ منْ چو کاغذی
شمعْ بِدآن صَبور شُد ، تا هَمِگیش نور شُد
نور بِهْ است از همه ، خاصه که نورِ سَرمَدی
نورْ دَمی که عاقْ شُد، طالِبِ روحِ طاقْ شُد
ماهِ مرا مُحاقْ[1] شُد ، بی‌مَهِ فَضْلِ ایزدی
باز رَسید آیَتـــی ، از طَـــرَفِ عِنایَتی
وَحدتِ بی نِهایَتی ، گشتْ امام و مُقْتَدی
بَست پَلنگِ قَهر را، بازگُشاد مِهْر را
قُبّه بِبَست شهر را ، شهر بِرَست از بَدی

﴿۹۴۹﴾

ای کِه لبِ تو چون شِکَر ، هان که غُرابه[2] نَشْکَنی!
ویْ که دلِ تو چون حَجَر، هان که غُرابه نَشْکَنی!
عشقْ دَرون سینه شُد، دلْ همه آبگینه شُد
نَرم دَرآ تو ای پسر ، هان که غُرابه نَشْکَنی
هر کِه اسیرِ سَر بُوَد ، دان که بُرونِ دَر بُوَد
خاصه که او بُوَد دو سَر ، هان که غُرابه نَشْکَنی
آن صَنَمِ لَطیفِ تو، گر چه که شُد حَریفِ تو
دست به زُلفِ او مَبَر، هان که غُرابه نَشْکَنی
تا نکُنی شِناسِ او، از دلِ خود قیاسِ او
او دِگَر است و تو دِگَر، هان که غُرابه نَشْکَنی
چون که شَوی تو مَستِ او، باده خوری زِ دستِ او
آن نَفَسی‌ست با خَطَر، هان که غُرابه نَشْکَنی
مَستْ دَرونِ سینه‌ها، بر سَرِ آبگینه‌ها
نیکْ سَبُکْ تو بَرگُذَر، هان که غُرابه نَشْکَنی
حَق چو نِمود در بَشَر، جمع شُدند خیر و شَر
خیره مَشو دَرین خَبَر، هان که غُرابه نَشْکَنی
با تبریزِ شَمسِ دین، گر چه شُدی تو هم‌نشین
تا تو تَلافی از هُنر، هان که غُرابه نَشْکَنی

﴿۹۵۰﴾

ای که مَستَک شُدیّ و می‌گویی:
تو غریبی وَ یا ازین کویی؟
مَست و بی‌خویش میرَوی، چپ و راست
بی‌چپ و راست را هَمی جویی
نی چپ است و نی راست ، در جان است
آن که جانْ‌خَسته از پِیِ اویی
زآن شِکَرْ ، رویْ اگر بِگَردانی
گَر نَباتی، بِدان که بَدخویی
وَرْ تو دیویّ و رو بِدو آری
اَللهْ اَللهْ ! چه خوب مَهْرویی!
دِلَم از جا رَوَد ، چو گویم : او
می‌بَرَد جان و دل ، زهی اویی!
هینْ زِ خوهایِ او ، یکی بِشْنو
گاه شیری کُند ، گَهْ آهویی

---

۱ – پنهان شده ، پوشیده شده

۲ – ظرف شیشه ای بزرگ

در رَهِ او ، نَمانْد پایْ مرا   زانــــوام را نَمــانْد ، زانویی
جُز به چوگانِ او ، مَغَلْتان سَر   گَر به مِیــــدانِ او ، یکی گویی
هین خَمُش کُن ، دَرین حَدیثْ مَپیچ   آسمان‌وار اگــــر یکی تویی

﴾۹۵۱﴿

ای گوهـــــرِ خدایی ! آیینهٔ مَعانی   هر دَم زِ تابِ رویَت ، بر عَرشْ اَرمَغانی
عَرش از خدایْ پُرسَد : کاین تابِ کیستْ بر من؟   فَرمایَدَش زِ غَیرت: کاین تابْ را ندانی؟!
از غیرتِ الهی، در عَرشْ حیرت اُفْتَد   زیرا زِ غیرت آمد، پیغامِ لَنْ تَرانی
زآن تابْ اگر شُعاعی ، بر آسْمان رَسیدی   از آسْمان نِمودی ، صد ماهِ آسْمانی
اَنْدَر جَمالِ هر مَهْ ، لُطفِ اَزَل نِمودی   هر عاشقی بِدیدی ، مَقصودهایِ جانی
در راهْ رَهرُوان را، رنج و طَلَب نبودی   خوفِ فَنا نبودی، اَنْدَر جهانِ فانی
یک بار دَرْدَمیدی، تا جان گرفت قالب   دَردَمْ تو بارِ دیگر، تا جان شود عِیانی
از یک شُعاعِ رویَت، چون لامَکانْ مکان شُد   هم بَرقِ تو رساند ، او را به لامَکانی
انگشتریِّ لَعْلَت ، بر نَقْدْ عَرضه فرما   تا نَعْرِه‌ها بَرآیَـــد ، از لَعْل‌هایِ کانی
یک جامه مان بِدادی، تا رَخْت‌ها گِرو شُد   جامی دِگَر ازآن مِیْ ، هم چاره کُن ، تو دانی
جانی رَسید ما را ، از شَمسِ حَقِّ تبریز   کآن جانْ هَمی نمایَد، در غیب ، دِلْسِتانی

﴾۹۵۲﴿

ای لَعلِ لبِ تو را ! بَها نِی   وآنجا که تویی ، به جز عطا نِی
سیّاره همی‌روند ، بی ما   صد مَشکْ روانه و سقا نی
بی‌چشمان اند ، همچو یعقوب   بینا شده ، چشمِ توتیا نی
رنجوران اند ، همچو ایّوب   دریافته صِحّت و دوا نی
ره پویان اند ، همچو ماهی   بینند طَریق ها ، ضیا نی
آنجا گفتن ، ز رویِ چشم است   آنجا همه هستی است و جا نی
از رشکْ منْ دهان ببندم   شرحِ تو رسد به منتها نی
افزون ز هزار بیت گفتم   بیتی که بود درو شفا نی
هِجران و فِراقِ جانْفشارت   صد دَرد درو ، یکی صفا نی
خاموش شُو و مگو فراوان   در دلْ تو بگو : دَوا دَوا نی
تبریز بُرو ، دَوایِ جان کُن   اکنون بِرَویْ دگر قضا نی

﴿۹۵۳﴾

ای ماه ! اگر بازْ بَرین شکلْ بِتابی — ما را و جهان را ، تو دَرین خانه نیابی
چون کوهِ اُحُد ، آب شُد از شَرمِ عَقیقَت — چه نادره ! گر آب شَوَد ، مَردُمِ آبی[1]
از عقلِ دو صد پَرْ ، دو سه پَرْ ، بیش نَمانْده‌ست — وآن نیز بِدآن مانْد ، که در زیرِ نِقابی
ای عشقْ ، دو عالَم زِ رُخَت ، مَست و خَرابَند — باری تو نگویی ، که زِ کِه مَست و خرابی؟
تا باده نَجوشید ، دَرآن خُنْب ، زِ اوَّل — در جوش نَیآرَد همه را ، او به شرابی
تا اوَّلْ ، با خود نَخُروشید ، رَبابی — در ناله نَیآرَد همه را ، او به رَبابی
ای گِردِ جهان گشته و جُز نَقْش ندیده — بر رویْ زن آبیّ و یَقین دان ، که به خوابی
در خِرمَنِ ما آی ، اگر طالِبِ کِشتی — سویِ دلِ ما آی ، اگر مَردِ کَبابی
وَرْ زآنکه نیایی ، بِکَشیمَت به سویِ خویش — کَزْ حَلقهٔ مایی ، نه غَریبی ، نه غُرابی[2]
مَکْتَب نَرَوَد کودک، لیکِن بِبَرَندَش — پنداشته‌ای خواجه ، که بیرونِ حسابی؟
بِسْتان قَدَحِ عِشرَت ، وَزْ بَند بُرون جِه — تا باخَبَری ، بَندِ سؤالی و جوابی
آخِر بِشِنو هر نَفَسی ، نَعْرهٔ مَستان: — کای گیجِ خَرِف گشته ! بِبین در چه عذابی
دستِ تو بگیرم دو سه روزی ، تو هَمی جوش — تا بارِ دِگَر ، رویْ زِ اِقْبال نَتابی
آنجا که شُدی مَست، همان جایْ بِخُسبی — وآن سویْ که ساقی‌ست، همان سویْ شتابی
تا چند در آتشْ رَویِ ای دل ، نه حَدیدی[3] — وِیْ دیدهٔ گِریَنده ، بس است این، نه سَحابی[4]
ای ساقیِ مَهْروی ، چه مَست است دو چشمَت! — اَنگُشْتَکَکْ میزن ، که تو بر راهِ صَوابی
بُگْشایْ دَهان ، زآنچه نگفتم ، تو بیان کُن — بُگْشا دَرِ دلها ، که تو سُلطانِ خطابی!

﴿۹۵۴﴾

ای مُبدِعی که سگ را ! بر شیر می‌فَزایی — سنگِ سِیَه بِگیری ، آموزی‌اَشْ سَقایی
بس شاه و بَسْ فریدون ، کَزْ تیغِشان چکَد خون — زآن رویِ هَمچو لاله ، لولی‌ست و لالَکایی
ناموسیانِ سَرکَش ، جَبّارتَر زِ آتش — در کویِ عشقْ گَردان ، امروز در گدایی

---

۱ – مردمک چشم گریان
۲ – کلاغ ، زاغ
۳ – حدید = آهن
۴ – سحاب = ابر

قَهْر است کارِ آتش ، گریه‌ست پیشهٔ شمع || از ما وَفا و خِدمَت ، وَزْ یارْ بی‌وَفایی
آتش که او نَخَندد ، خاکستر است و دودی || شمعی که او نَگِرْیَد ، چوبی بُوَد ، عَصایی
آن خَر بُوَد که آید ، در بوستانِ دنیا || خاوَنْده[1] را نَجویَد ، اُفْتَد به ژاژْخایی[2]
خاوَندِ بوستان را ، اوَّل بِجویْ ای‌خَر! || تا از خَری رَهی تو، زآن لُطف و کِبْریایی
آمد غَریبی از رَهْ، مِهْمانِ مِهتری شُد || مهمانی‌یی بِکَردَش، با کار و با کیایی
بِریان‌هایِ فاخِـــر ، سَنْبوسه‌هایِ نادر || شمع و شراب و شاهِد، بَسْ خِلْعَتِ عَطایی
ماهِیش کرد مِهْمان، هر روز بِهْ ، زِ روزی || چون حُسنِ دِلْبَرِ ما، در دِلْبَری فَزایی
هر شبْ غَریب گفتی: نیکوست این وَلیکن || مِهْمانی‌اَت نمایَم، چون شهرِ ما بیآیی
آن مِهتر از تَحیُّر ، گفت : ای عَجَبْ چه باشد؟ || بهتر ازین تَنَعُّم ، وین خِلْعَتِ بَهایی؟!
زین گفت ، حاجِ گوله[3] ، شُد در دِلَش گُلوله || زیرا ندیده بود او ، مِهْمانی‌ای سَمایی
این میوه‌هایِ دنیا ، گِل‌پاره‌هاست رَنگین || چِبْوَد نَعیمِ دنیا ، جُز نان و نان‌رُبایی؟
می‌گفت : ای خدایا، ما را به شهرِ او بَر || تا حاصِل آید آنجا، دل را گِرِه‌گُشایی
بُگْذشت چند سالی، در اِنْتِظارِ این دَم || بی‌اِنْتِظار نَدْهَد، هرگـــز دَوا ، دَوایی
می‌گفت: ای مُسَبِّب، بَرساز یک بَهانه || زیرا سَبَب تو سازی ، در دامِ اِبْتلایی
بسیار شُد دُعایَش ، آمد زِ حَقْ اِجابَت || تا مَردِ " ای‌خدا " گو ، دید از خدا ، خدایی
شَهْ جُست یک رَسولی، تا آن طَرَف فرستد || تا آن طَرَف رسانَد ، پیغامِ کَدخدایی
این میرْ ، دادْ رِشوَت ، پنهان و آشکارا || تا میـــر را فرستد ، شاه از کَرَمْ‌نمایی
شَهْ هم قَبول کَردَش ، گفتا: تو بَر بِدآن‌جا || پیغامِ ما اَزیـــرا ، طوطیِّ خوش‌نَوایی
پسْ ساز کرد رَهْ را، همراه شُد سِپَهْ را || در پیشْ کرد مَهْ را، از بَهرِ روشنایی
مَنْزِل به مَنْزِل آن سو ، می‌شُد چو سِیلْ در جو || سَجده‌کُنان و جویـــان ، اسرارِ اولیایی
چون موسیِ پیَمبَر ، از بَحرِ خِضْرِ اَنْوَر || کرده سَفَر به صد پَر ، چون هُدهُدِ هوایی
چون پَرِّ جِبْرَئیلی، کاو پیکِ عَرش آمد || تا زآن سَفَر دَهَد او ، اَحکام را رَوایی
مَهْ کاو مُنَوَّر آمد ، دائم مُسافر آمد || ای ماه ! رُو سَفَر کُن، چون شمعِ این سَرایی

---

۱ – مخفف خداوند و به معنی صاحب و بزرگ خانه.

۲ – بیهوده گویی

۳ – گوله ، گول = احمق.

هر حالَتَت چو بُرجی، در وِیْ دُری و دُرجی[1] ‌ ‌ ‌ غَمْ آتشیّ و بَرقی ، شادیَّ تو ضیایی
کوتَه کُنم بَیان را، رفت آن رَسولْ آنجا ‌ ‌ ‌ چون بَرگِ کَهْ کَشیدش ، دِلْبَر ، به کَهْرُبایی
ما چون قطارْ پویان، دستِ کَشنده پنهان ‌ ‌ ‌ دستی نَهان که نَبْوَد ، کَس را ازو رَهایی
این را به چپ کَشانَد، وآن را به راست آرَد ‌ ‌ ‌ این را به وصل آرَد، وآن را سویِ جُدایی
وَصلَش نِمایَد آن سو ، تا مَست و گرم گَردد ‌ ‌ ‌ وآن سویْ هجْر باشد، مَکْری‌ست این دَغایی
دَر رفت آن مُعَلّا ، در شهرِ هَمچو دریا ‌ ‌ ‌ از کو به کو هَمی شُد : کِای مَقْصدم ، کجایی؟
جوینده چون شِتابَد ، مَطْلوب را بِیابَد ‌ ‌ ‌ ما آگَهیم که تو در ، جُست و جویِ مایی
شُد ناگهان به کویی، سَرمَست شُد زِ بویی ‌ ‌ ‌ عَقلَش پَرید از سَر ، پا را نَمانْد پایی
پیغامِ کیْقُبادَش ، جُمله بِشُد زِ یادَش ‌ ‌ ‌ کو دانشِ رَسولی ، تا مَحْفِلْ اَنْدَر آیی؟
چِلْ روز بر سَرِ کو ، سَرمَست مانْد ، ازآن بو ‌ ‌ ‌ حیران شُده رَعیَّت ، با میرِ هایْ هایی
نی حُکْم و نی اِمارت ، نی غُسل و نی طَهارت ‌ ‌ ‌ نی گفت و نی اشارت ، نی میلِ اِقتدایی
زو هرکِه جُست کاری ، می‌گفت خیره: آری ‌ ‌ ‌ آریّ و نِی یکی دان، در وَقتِ خیره‌رایی
کو خیمه و طَویله؟ کو کار و حال و حیله؟ ‌ ‌ ‌ کو دِمْنه و کَلیله؟ کو کَدِّ[2] کَدخدایی؟
سیلابِ عشق آمد ، نی دام مانْد نی دَدْ ‌ ‌ ‌ چون سیل شُد به بَحْری ، بی‌بَدْو و مُنْتَهایی
گفت: ای رَفیقْ جُفتی ، کردی هرآنچه گفتی ‌ ‌ ‌ بُردی مرا زِ اَسْفَل ، تا مَصْعَدِ عَلایی
این درس که شُنودم ، هرگز نخوانده بودم ‌ ‌ ‌ درسی‌ست ، نی بسیطی ، نی نیز مُنْتَهایی
دَعویتْ بِهْ زِ معنی ، مَعنیتْ بِهْ زِ دَعوی ‌ ‌ ‌ جانْ ، رویْ در تو دارد، که قبلهٔ دُعایی
این جُمله بُد بِدایَت ، کو باقیِ حِکایَت؟ ‌ ‌ ‌ وا پُرس ازو که دادَت ، در گوشْ، اِشْنَوایی
یارَبّ! ظَلَمْتُ نَفْسی[3] ، بَردَرْ حِجابِ حِسّی ‌ ‌ ‌ گَر مِس نِمود مِسّی ، آخِر تو کیمیایی!
صَدْرُ ٱلرِّجالِ حَقّاً ، فی مَصْدَرِ ٱلْبَلاءِ ‌ ‌ ‌ وَٱللّٰهِ ما عَلَـــونا ، اِلّا بِاعْتِنائی
یا سادَتی وَ قَوْمی ، یُوفونَ بِٱلْعُهُودِ ‌ ‌ ‌ ما خابَ مَنْ تَحَلّیٰ ، بِٱلصِّدقِ وَٱلْوَفائی

﴿۹۵۵﴾

ای مَلامَتگر ! تو عاشق را ، سَبُک پِنْداشتی ‌ ‌ ‌ تا به پیشِ عاشقان ، بَند و فُسون بَرداشتی

---

۱ – صندوقچه جواهر

۲ – دِه

۳ – خداوندا بر نَفْسِ خود ظلم کردم، اشاره به آیه ۱۶ سوره مبارکه قصص دارد.

گَهْ مِثال و رَمْز گویی ، گَهْ صَریح و آشکار　　تُخم را اَنْدَر زمینِ ریگِ ما ، چون کاشتی؟
ای زمینِ ریگ! شَرمَت نیست ، از اَنْبارِ تُخم؟　　فارِغی ، چون تُخمها را ، تو عَدَم اِنْگاشتی
ای زمینِ تُخمگیرْ ، آخِر تویی هم ، اصلِ تُخم　　کَزْ نتیجهٔ خویشْ ، شاخِ سُنبُلی اَفْراشتی
چونکه هر جُزوی ، به غیرِ اصلِ خود ، پیوند نیست　　تو چرا طَیْره[1] شُدیّ و بَند[2] و جنگ آغاشْتی[3]؟
ریش‌خَندی می‌کُنَد ، بر پَند ، تابِ عاشقی　　کِی شود سردْ آتشی ، از پَند و جنگ و آشتی؟
ماهتابْ اَرْچه جهان گیرد، تو در تبریز باش　　در شُعاعِ شَمسِ دین، زیرا که مُرغِ چاشْتی

﴿۹۵۶﴾

ای مونسِ ما ! خواجه ابوبکرِ رَبابی[4]　　گَر دِلْشُده‌ای ، چنـــد پِیِ نان و کَبابی؟
آتش خورْ در عشق ، به مانندِ شُتر مُرغ　　اَنْدَر عَقَبِ طُعْمه ، چه شاگردِ عُقابی
لُقمه دَهَدَت ، تا کُند او ، لُقمهٔ خویشَت　　این چَرخِ فَریبنده و این بَرقِ سَحابی
هین لُقمه مَخور، لُقمه مَشو، آتشِ او را　　بی‌لُقمهٔ او ، در دل و جانْ، رِزْق بیابی
آن وَقت که از نافْ ، هَمی خورْد ، تَنَتْ خون　　نی حَلْق و گلو بود و نه خُرمایِ رُطابی
آن ماهی چه خورْده‌ست، که او لُقمهٔ ما شُد؟　　در چَشمْ نیآید ، خــورِشِ مَردُمِ آبی
از نِعْمَت پنهان خورَد اینْ نِعْمَتِ پیدا　　زآن راهْ ، شود فَربه و زآن ماهْ ، خِضابی
گَر زآنکه خَرابَت کُند این عشق ، بُرونی　　چون سُنبُله شُد دانه ، دَرین روزِ خَرابی
آن سُنبُله ، از خاکْ بَرآوَرْد سَر و گفت:　　من مُردَم و زنده شُدم از دادِ ثَوابی
خواهی که قیامَت نِگَری ، نَقْد به باغْ آی　　نَظّارهٔ سَــرسَـــبزیِ اَمْـواتِ تُرابی[5]
ماییم که پوســـیده و ریزیـــدهٔ خاکیم　　امروز چو سَرْویم ، سَراَفْراز و خطابی
بی‌حرفْ سُخَنْ گویْ، که تا خَصْم نگوید　　کاین گفتِ کَسان است و سُخَن‌هایِ کتابی

﴿۹۵۷﴾

ای مَهی! کَانْدَر نِکویی ، از صِفَتْ اَفْزوده‌ای　　تا بَسی دَرهایِ دُولت ، بر فَلَکْ بُگْشوده‌ای

---

۱ – خشمناک

۲ – حیله و نیرنگ

۳ –آغاشتن = آغاردن ، سرشتن .

۴ –خواجه‌ابوبکرِ رَبابی،رئیس‌مُغَنّیانِ سلطان‌محمودغزنوی که فردی‌خنیاگر و خوش‌آواز بوده‌است.

۵ – تراب = خاک

ای بَسا کوهِ اُحد ! کَزْ راهِ دلْ بَرکَندهای
ای بَسا وَصْفِ اَحَد! کَانْدَر نَظَر بِنْمودهای

جانها زَنبوروار ، از عشقِ تو پَرّان شُده
تا دَهانِ خاکیان را ، زآن عَسَلْ آلودهای

ای سَبُک عقلی! که از خویشَش ، گِرانی دادهای
وِیْ گِرانْجانی که سویِ خویشتن ، بِرْبودهای

شاد با گوشِ مُقیم ، اَنْدَر مَقالاتِ اَلَست
چون زِ بیچَشمان ، مَقالاتِ خَطا بِشْنودهای

در رُخِ پُر زَهرِ دونان ، کَمتَرَک خندیدهای
هر خَسی را از ضرورت ، در جهانْ بِسْتودهای

فارغی از چَرب و شیرین ، در حَلاوتهایِ خود
چَرب و شیرین باش از خود ، زآنکه خوش پالودهای

ای همه دَعویت معنیٰ ، ای زِ مَعنیٰ بیشتَر
ای دو صد چَندان که دعویِ کردهای، بِنْمودهای

ای کِه میجویی مِثالِ شَمسِ تبریزی! تو هم
روزگاری میبَری ، وَانْدَر غَمِ بیهودهای

﴿۹۵۸﴾

ای نایِ خوشنَوایْ ! که دِلْدار و دِلْخوشی
دَمْ میدَهی تو گرمْ و دَمِ سردْ میکَشی

خالیست اَنْدَرونِ تو ، از بَندْ لاجَرَم
خالیکنندهٔ دل و جانِ مُشَوَّشی

نَقْشی کُنی ، به صورتِ معشوقِ هر کسی
هرچند اُمّیای تو ، به مَعنیِ مُنَقَّشی

ای صورتِ حَقایقِ کُل ، در چه پَردهای؟
سَر بَر زَن از میانهٔ نِی ، چون شِکَرْ وَشی

نُه چَشمْ گشتهای تو و دَهْ گوشْ گشته جان
دَردَم به شِش جهَت ، که تو دَمسازِ هر شِشی

ای نایِ سَر بُریده ، بگو سِرّ بیزبان
خوش میچَشان زِ حَلْق ، ازآن دَم که میچَشی

آتش فُتاد در نِی و عالَم گرفت دود
زیرا نِدایِ عشق ، زِ نِی هست آتشی

بِنْواز سِرِّ لیلی و مَجنون ، زِ عشقِ خویش
دل را چه لَذَّتی تو و جان را ، چه مَفْرَشی؟

بوییست در دَمِ تو ، زِ تبریزْ ، لاجَرَم
بَسْ دل که میرُبایی ، از حُسن و از کَشی[1]

﴿۹۵۹﴾

ای نایْ ! بَسْ خوش است ، کَزْ اَسرارْ آگَهی
کارْ او کُنَد که دارد ، از کارْ آگَهی

ای نایْ! هَمچو بُلبُل ، نالانِ آن گُلی
گِردن مَخار ، کَزْ گُلِ بیخارْ آگَهی

گفتم به نای : هَمدَمِ یاری ، مَدُزد راز
گفتا: هَلاکِ توسْت ، به یک بار آگَهی

گفتم : خَلاصِ من ، به هَلاکِ منْ اَنْدَر است
آتش بِنِه ، بِسوز ، بِمَگْذار آگَهی

گفتا : چگونه رَهزَنِ این قافله شَوَم
دانم که هست قافله سالار آگَهی

گفتم : چو یار، گُمشُدگان را نمینَواخت
از آگهی هَمی شُد بیزارْ آگَهی

۱- زیبایی

نُه چَشمْ گشته‌ای تو ، که بی‌آگَهی زِ خویش / ما را حِجابِ دیده و دیدارْ آگَهی
زآن هَمدَمِ لَبی ، که تو را سَر بُریده‌اند / ای تَنگْ ، سَرْ دَرین رَهْ و ای عارْ آگَهی
از خود تهی شُدیّ و زِ اسرار پُر شُدی / زیرا زِ خود پُر است و زِ اِنکارْ آگَهی
چون می‌چَشی زِ لَعْلِ لبِ یار، ناله چیست؟ / بُگْــذار تا کُـــنَد گِلِـهْ زارْ آگَهی
نی نی زِ بَهرِ خود ، تو نمی‌نالی، ای کَریم / بِگْری بر آن‌که دارد زِ اَغْیار آگَهی
گَردون اگر بِنالَد ، گاو است زیرِ بار / زینْ نَعْلِ باژگونـــهْ غَلَط کارْ آگَهی

﴿۹۶۰﴾

ای نرفته از دلِ من ! اَنْدَر آ ، شاد آمدی / ای تو شمعِ شب‌فُروزی ، مَرحَبا ! شاد آمدی
خانقاهِ روحیان را ، از تو حُلْو[1] و مَزّه ها / جانِ جانِ صوفیانی، اَلصَّلا! شاد آمدی
شب چو چَتر و مَهْ چو سُلطان، می‌دَوَد در زیرِ چَتر / وَزْ تو تخت و تاجِ ما و چَترِ ما شاد آمدی
بی‌گُهان در پیشْ گَردی ، روح‌هایِ پاک را / ای صَحابهٔ عشق را چون مُصطفیٰ شاد آمدی
ای کِه آن رَحْمَت نِمودی ، از پِیِ چندین فِراق / می‌نگُنجَم زین طَرَب ، در هیچ جا شاد آمدی
من گُمان‌ها داشتم ، اَنْدَر وَفایِ لُطفِ تو / لیک در وَهْمَم نیآمد این وَفـــا شاد آمدی
پَرده‌داری کُن تو ای شبْ ، کآن مَهْ اَنْدَر خَلْوَت است / مُطربا پیوند کُنْ تو پَـــرده‌ها شاد آمدی
چون به نَزدِ پَرده‌دارِ شَمسِ تبریزی رَسی / بِشْنَوی از شش‌جهَت ، کِای خوش‌لِقا شاد آمدی

﴿۹۶۱﴾

ای نوبهارِ خنـــدان ! از لامَکان رسیدی / چیزی بگو و بِشْنو ، از یارِ ما چه دیدی؟
خندان و تازه‌رویی، سَرسَبز و مُشک‌بویی / هم‌رنگِ یارِ مایی؟ یا رنگْ ازو خَریدی؟
ای فَصْلِ خوشْ ، چو جانی ، وَزْ دیده‌ها نَهانی / اَنْدَر اثر پَدیـــدی ، در ذاتْ ناپَدیدی
ای گُل! چرا نَخَندی، کَزْ هجرْ باز رَستی / ای اَبر! چـــون نَگِریی ، کَزْ یارِ خود بُریدی
ای گُل! چَمَن بیآرا، می‌خَنْد آشکارا / زیرا سه ماهْ پنهان ، در خارْ می‌دَویدی
ای باغ! خوش بِپَروَر، این نُو رِسیدگان را / کَاحْوالِ آمدَنْشان، از رَعــد می‌شنیدی
ای باد! شاخ‌ها را، در رَقصْ اَنْدَر آور / بر یادِ آنکه روزی، بر وَصلْ می‌وَزیدی
بِنْگَر بدین درختان، چون جمعِ نیک‌بَختان / شادند ای‌بنفشه، از غَم چرا خَمیدی؟
سوسن به غُنچه گوید: هرچند بَسته چَشمی / چَشمَت گُشاده گَردد، کَزْ بَختْ در مَزیدی

---
۱ – شیرین

تبریزْ کویِ دلبر، از باغِ خُلْد، خوش‌تر   گر شمس دینِ ما را، از جان و دل مُریدی

﴿۹۶۲﴾

ای وَصلِ تو ، آبِ زندگانی!   تَدبیرِ خَلاصِ ما ، تو دانی
از دیده بُرون مَشو ، که نوری   وَزْ سینه جُدا مَشو ، که جانی
آن دَم که نَهان شَوی ، زِ چَشمَم   می‌نالَد جانِ من ، نَهانی
من خود چه کَسَم ، که وصلْ جویَم؟   از لُطفْ تواَم ، هَمی کَشانی
ای دل! تو مَرو ، سویِ خَرابات   هرچند قَلَنْدَرِ جهانی
کآنجا همه پاکْباز باشند   تَرسَم که تو کَم زنی ، بِمانی
وَرْ زآنکه رَویِ، مَرو تو با خویش   دَرپوش ، نشانِ بی‌نشانی
مانندِ سِپَر ، مَپوش سینه   گر عاشقِ تیرِ آن کَمانی
پُرسید یکی ، که عاشقی چیست؟   گفتم که مَپُرس ، ازین مَعانی
آنگَه که چو من شَوی ، بِبینی   آنگَه که بِخوانَدَت ، بِخوانی
مَردانه دَرآ ، چو شیر مَردی   دل را چو زنان ، چه می‌تپانی؟
ای از رُخِ گُل‌رُخانِ غیبَت   گشته رُخِ سُرخْ ، زَعفَرانی
ای از هَوَسِ بهارِ حُسْنَت   در هر نَفَسَم ، دَمِ خَزانی
ای آن‌کِه تو باغ و بوستان را   از جورِ خَزانْ ، هَمی رَهانی
ای داده تو گوشْت‌پاره‌ای را   در گفت و شُنود ، تَرجُمانی
ای داده زبانِ أنْبیا را   با سِرِّ قدیم ، همزبانی
ای داده رَوانِ اولیا را   در مرگْ ، حَیاتِ جاودانی
ای داده تو عقلِ بَدگُمان را   بر بامِ دِماغ ، پاسْبانی
ای آن‌کِه تو هر شبی زِ خَلْقان   این پنجْ چراغ ، می‌سِتانی
ای داده تو چَشمِ گُل‌رُخان را   مَخْموری و سِحْر و دِلْسِتانی
ای داده دو قطره خونِ دل را   اندیشه و فکر و خُرده دانی
ای داده تو عشق را به قُدرت   مَردیّ و نَریّ و پَهْلوانی
این بود نَصیحَتِ سَنایی: جانْ باز ، چو طالِبِ عیانی
شَمسِ تبریز ، نورِ مَحْضی   زیرا که چراغِ آسْمانی

﴿۹۶۳﴾

ای وَصلِ تو اصلِ شادمانی! کآنْ صورت‌هاسْت ، وین مَعانی
یک لحظه مَبُر زِ بنده که نیست بی‌آبْ سَـــفینه[1] را ، رَوانی
من مُصْحَفِ باطِلَم ، وَلیکن تَصحیح شَوَم ، چو تو بِخوانی
یک یوسُفِ بی‌کَس است و صد گُرگ امّا بِرَهَـــد ، چو تو شَبانی
هر بار بِپُرسی‌اَم که چونی؟ با اَشـــکَم و رویِ زَعفرانی
این هر دو نشانْ ، برایِ عام است پیشَت چه نشان ! چه بی‌نشانی!
ناگفته حَدیثْ بِشْنَوی تو نَنْوشته قَبـــاله را بِخوانی
بی‌خوابْ ، تو واقعـــه نِمایی بی‌آبْ ، سَفینـــه‌ها بِـــرانی
خاموش ، ثَنا و لابه کم کُن کَزْ غیب رســـید ، لَنْ تَرانی

﴿۹۶۴﴾

ای یارِ یگانـــه ! چند خُسبی؟ وِیْ شاهِ زمانه ، چند خُسبی؟
بر رُوزَنِ توست ، بنده از کِی ای رونَقِ خانه ، چند خُسبی؟
ای کرده به زِهْ ، کَمانِ ابرو بَر زَن به نشانـه ، چند خُسبی؟
افسانهٔ ما شِنو ، که در عشق گشتیم فَســانـه ، چند خُسبی؟
ماییم چو میـــخ ، سَر نَهاده بر رویِ سِتانـه[2] ، چند خُسبی؟
گَر خُنْبْ[3] بِبَسته است ، پیش آر باقـــیِّ شَبانـه ، چند خُسبی؟
دَر دِهْ قَدَحِ شراب و چون شمع بِنْشین به میانـــه ، چند خُسبی؟
بِشْتاب مَها ! که این شبِ قَدْر آمد به کَرانـــه ، چند خُسبی؟

﴿۹۶۵﴾

ای یار! اگر نیکو کُنی ، اِقْبالِ خود صد تو کُنی تا بوکْ رو این سو کُنی ، باشد که با ما خو کُنی
من گَردِ رَه را کاسْتَم ، آفاق را آراسْتَم وَزْ جُرمِ تو بَرخاسْتَم ، باشد که با ما خو کُنی
من از عَدَم زادم تو را، بر تَختْ بِنْهادم تو را آئینه‌ای دادم تو را، باشد که با ما خو کُنی

---

۱ – کَشتی
۲ – مخفف آستانه
۳ – خُمّ

ای گوهری از کانِ من، وِیْ طالِبِ فَرمانِ من
آخِر بِبین اِحْسانِ من، باشد که با ما خو کُنی

شُربِ مرا پیمانه شو، وَزْ خویشتن بیگانه شو
با دَردِ من همْخانه شو، باشد که با ما خو کُنی

ای شاه‌زاده ، داد کُن، خود را زِ خود، آزاد کُن
روزِ اَجَل را یاد کُن، باشد که با ما خو کُنی

مانندِ تیری از کَمان ، بِجْهَد زِ تَنْ سیمُرغِ جان
آن را بِیَندیش ای فُلان، باشد که با ما خو کُنی

ای جمع کرده سیم و زَر، ای عاشقِ هر لبْشِکَر
باری بیا خوبی نِگَر، باشد که با ما خو کُنی

تُخمِ وَفاها کاشتم، نَقْشی عَجَب بِنْگاشتم
بَس پَرده‌ها برداشتم، باشد که با ما خو کُنی

اِسْتَوْثِقواْ اَدْیانَکُمْ ، وَاسْتَغْنِمواْ اِخْوانَکُمْ
وَاسْتَعْشِقواْ ایمانَکُمْ، باشد که با ما خو کُنی

شَهْ شَمسِ تبریزی تو را ، گوید : به پیشِ ما بیا
بُگْذَر زِ زَرق و از ریا، باشد که با ما خو کُنی

﴿۹۶۶﴾

ای یار ! غَلط کردی ، با یارِ دِگَر رفتی
از کارِ خود اُفْتادی ، در کارِ دِگَر رفتی

صد بار بِبَخشودم ، بَرْ تو ، به تو بِنْمودم
ای خویش پَسَندیده ! هین بارِ دِگَر رفتی

صد بار فُسون کردم ، خار از تو بُرون کردم
گُلْزار نَدانستی ، در خارِ دِگَر رفتی

گفتم که: تویی ماهی ، با مارْ چه همراهی؟
ای حال! غَلَط کرده ، با مارِ دِگَر رفتی

مانندِ مَکوکِ[1] کَژْ، اَنْدَر کَفِ جولاهَه[2]
صد تار بُریدی تو، در تارِ دِگَر رفتی

گفتی که: تو را یارا، در غارْ نمی‌بینم
آن یارْ در آن غار است، تو غارِ دِگَر رفتی

چون کم نَشَود سَنگَت؟ چون بَد نَشَود رَنگَت؟
بازارِ مرا دیده ، بازارِ دِگَر رفتی

﴿۹۶۷﴾

ای یوسُفِ خُوش‌نامِ من ، در رَهْ مَرُو بی هَمرَهی
مَگسَل زِ یعقوبِ خِرَد ، تا دَرنَیُفتی در چَهی

آن سگ بُوَد کز بیهُده ، خُسپَد به پیشِ هر دَری
وآن خَر بُوَد کَزْ ماندگی ، آید بسویِ هر خَرگَهی

در سینه این عشق و حَسَد ، بین کَزْ چه جانِبِ می‌رَسَد
دل را کِه آگاهی دهد ، جُز دِلْنَوازی ، آگهی؟

مانندِ مُرغی باش هان! بر بیضه هَمچون پاسْبان
کَزْ بَیضهٔ دل زایَدَت، مَستیّ و وصل و قَهْقَهی

دامَن ندارد غیرِ او، جُمله گدایَند ای عَمو
دَرزن دو دستِ خویش را در دامَنِ شاهَنْشَهی

مانندِ خورشید از غَمَش ، می‌رُو در آتش تا به شب
چون شب شود، می‌گَرد خوش، بَر گِردِ بامَش چون مَهی

بر بامِ او این اَخْتَران، تا صُبحدَم چوبَک‌زَنان
وَاَللهْ! مُبارک حَضرتی، بِاللهْ! هُمایونْ دَرگَهی

۱ – دست افزاری که نسّاجان (جولاهان) ریسمان را در میان آن نهاده و جامه را با آن بیافند.

۲ – عنکبوت

آن اَنْبیا کَانْدَر جهان ،کردند رو در آسْمان رَستَند از دامِ زمین، وَزْ شِرکتِ هر اَبْلَهی
بودند و گشتند آن طَرَف ، چون آهن و آهن‌رُبا زآن‌سان که سویِ کَهْرُبا ، بی‌پَرّ و پا ، پَرَّد کَهی
می‌دان که بی‌اِنْزالِ او، نُزْلی[1] نَروَید در زمین بی‌صُحبَتِ تصویرِ او، یک ماده را نَبْوَد زِهی[2]
ارواحْ هَمچون اُشتُران ، زآوازِ سپِروا[3] مَسْتیان هَمچون عَرابی[4] می‌کُند ، آن اُشتُران را نَهْنَهی
بر لوحِ دل ، رَمّالِ جان ، رَمْلِ[5] حَقایق می‌زَنَد تا از رُقومَش[6] رَمْلْ شُد ، زَرِّ لَطیفِ دَه‌دَهی
خوش‌تَر رَوید ای هَمرَهان، کآمد طَبیبی در جهان زنده کُنِ هر مُرده‌ای ، بیناکُنِ هر اَکْمَهی
اینها همه باشد ولی، چون پَرده بَردارد رُخَش نی زُهره مانَد نی نَوا ، نی نوحه‌گَر را ، وَهْ وَهی
خاموش کُن گَر بُلبُلی ، رُو سویِ گُلْشَنْ باز پَر بُلبُل به خارِسْتان رَوَد ، اما به نادِرْ گَهْ‌گَهی

﴿۹۶۸﴾

اَیا ای جـــانِ کوتَــهْ چَشمِ فانی! تو خواهی تا ضمیرِ غیبْ خوانی؟
ازین دریایِ اسرارِ پُر آتش بِکُن پرهیز ، وَگَر نِی ، خودْ تو دانی!

---

۱ – طعام

۲ – زه =زائیدن

۳ – سیِر کنید

۴ – اَعرابی = بیابانگرد

۵ – رَمْل یا ریگ و مقصود ، فالگیری با ریگ میباشد که از معجزات حضرت دانیال نبی "ع" بوده است ، ایشان در زمان پیامبری ، خلق را دعوت به حق می کردند ولی هیچکس به او نمی گروید و توجهی به سخنان ایشان نداشت ، لذا به امر خداوند تخته ای ساخته و ریگ سرخ بر آن ریخت ، سپس خطوطی بر روی آن کشید و بدین طریق از احوال گذشته و آینده خبر داد . آوازهٔ او به پادشاه آن اقلیم رسیده و او را به حضور فراخوانْده و برای امتحان ، چند چیز از اوپرسید ، حضرت دانیال "ع" آنچه که حقیقت بود را به او خبر داد ، پادشاه او را عزیز داشته و از وی خواست تا ملازمِ او شود ، آن حضرت نیز چهار نفر دیگر از ملازمان شاه را به شاگردی گرفت تا در این فن ماهر شوند . روزی حضرت دانیال "ع" گفت : " رمل بزنید و بنگرید که آیا در این عصر ، پیغمبری وجود دارد یا نه! " ، ایشان رمل زدند و گفتند که : هست . آن‌حضرت گفت : " اکنون صورت ظاهر و هیئت او را بنویسید تا مشخص شود که او کیست " ، ایشان صورت و شکل او را نوشتند و چون خوب نگریستند ، همهٔ صفاتِ حضرت دانیال "ع" را در آن منعکس دیده و گفتند که آن پیغمبر تو هستی، و سپس همگی به او گرویدند.

۶ – رقوم = نوشته هایش و مقصود آنست که همه نوشته و رشته هایش پنبه شد.

هنوز اینی ، ببین خود را ، تو بنگر
مپندار از هوس ، آنی که دانی
تو با آن نورِ صافی ، سَرْ به کَشتی
بَـــرْ این بحـــرِ پُر آتش ، تا بِرانی
که گر چون جان شَوی ، تو خود سبک رُو
همـــاره سوختهٔ خــــرمن بمانی
تو جسمی ، بر تو زد پرتو ، ز جانی
تو پنداری ، سراسر گشته جانی
چو آن پرتو بپیوندد ، به اصلش
تو خود بینی ، به دیده ، که همانی
چو آهنْ سرخ شد ، همرنگِ آتش
از آن پرتو که دادَش ، یک زمانی
چو از آتش بمانَد ، یک زمانی
بُـــوَد آهـــن ، ز دوریِ مکانی
مگر از آتشِ مخـــدومِ جانی
خداونـــدْ شـــمسِ دینِ آسمانی
که آتش‌هایِ او ، مَرْ آهنان را
کنـــد زَرِّ شـــرارْ انگیزِ کانی

﴿۹۶۹﴾

اَیا ای دل ! غلامِ شمس دینی
تو سرمستِ مُـــدامِ شمس دینی
سراسر پُر شُدَه‌ستی ، از شرابش
که پنداری تو جـــامِ شمس دینی
اَیا بزمی که مستِ تُوست گردون
تو هم مستِ نظـــامِ شمس دینی
اَیا ای سِحرْ و جان بخشی و بینِش
وَ قــــدرت‌ها که رامِ شمس دینی
اَیا ای دوســـتکانی‌هایِ[1] مـــا دِه!
ولیکـــن در لِـگامِ شمس دینی
بُراقِ مِیْ ! اگرچه ، تنـــد و تیزی
چنیـــن جوشان ز کامِ شمس دینی
چنین با ماه رویان ، سَـر به سَـر تو
به زیـــرِ بندِ دامِ شمس دینی
تو و صد همچو تو ، از عشقِ رویَش
نشســـته در قـــوامِ شمس دینی

﴿۹۷۰﴾

اَیا مُربّیِ جان ! از صُداعِ جان ، چونی؟
اَیا بِبُرده دل از جُمله دِلْبَران ! چونی؟
زِ زَحمَتِ شبِ ما و زِ ناله‌هایِ صَبوح
که می‌رَسَد به تو ای ماهِ مِهْربان! چونی؟
اَیا کَسی که نَخُفت و نَخُفت چَشمِ خوشَت
زِ لَکْ لَکِ جَرَس و بانگِ پاسْبان ، چونی؟
اَیا غَریبِ فَلَک ، تو بَرین زمینْ حیفی
اَیا جهانِ مَلاحَت ، دَرین جهان ، چونی؟
زِ آفتاب کِه پُرسد ، که چون هَمی گَردی؟
به گُلْسِتانْ که بِگوید ، که گُلْسِتان ، چونی؟
زِ رویِ زَرد بِپُرسَند ، دَردِ دلْ چون است؟
ولی کَسی بِنَپُرسَد که اَرغَوان ، چونی؟

---

۱ – دوستکانی یا دوستکامی = ظرف بزرگ مسی پایه دار که در آن شراب یا نوشیدنی ریزند.

چو رویِ زشت ، به آیینه گفت : چونی تو؟ بِگُفت: من چو چراغَم ، تو قَلْتَبان[1] ، چونی؟
جواب گفت که: من ، بازگونه می‌پُرسَم مِثالِ کِشت ، که گوید به آسْمان : چونی؟
دَهان گُشادم یعنی : بِبین که لبْ‌خُشکَم که تا شرابِ تو گوید ، که: ای دَهان! چونی؟
زِ گفتِ چونِ تو ، جویی رَوان شود ، در حال میانِ جان و رَوانَم ، که ای رَوان! چونی؟
بگو تو باقیِ این را ، که از خُمارِ لَبَت سَرَم گِران شُد ، پُرسَش که : سَر گِران ، چونی؟

﴿۹۷۱﴾

اَیا مُلْتَقَی الْعَیْشِ، کَمْ تَبْعُدی وَ یا فُرْقَةَ الْحُبِّ، کَمْ تَعْتَدی
لَیالِی الْفِراقِ، فَکَم ذَاالْجَویٰ؟ رُبَی الْوَصْلِ، ما حانَ اَنْ تَهْتَدی؟
وَ نَشْرَبُ مِنْ عَذْبِ لُقْیاکُمُ وَ مِنْ حُلْوِ رُؤْیاکُمُ نَغْتَدی
فَذاکَ الْوِصالَ، بِما نَشْتَری وَ قَلْبَ الْمُعَنّیٰ بِما نَفْتَدی
لِباساً مِنَ الَّطیْفِ کَیْ نَکْتَسی رِداءً مِنَ الْقُربِ کَیْ نَرْتَدی
فَحُبُّ الَّذی نَرْتَجی دینُنا بِهِ اِخْتِتامُ بِهِ نَبْتَدی
اَیا بُعْدَ مَوْلایَ ما تَقْرُبُ؟ اَیا جَمْرَةَ الْقَلْبِ ما تَبْرُدی؟
اَیا خَفْقَ قَلْبی اما تَسْکُنُ؟ وَ یا دَمْعَةَ الْعَیْنِ ما تَرْکُدی؟
اَیا حُزْنَ قَلْبی اَما تَنْجَلی؟ اَیا جَفْنَتیْ قَطُّ تَرْقُدی؟
نَعَمْ نُورُ خَدَیْهِ شَمْسُ الضُّحیٰ نَعَمْ مِثْلُ حُسْناهُ ما یُوْجَدی
نَعَمْ نارُ شَوْقی تُکَفّی الْوَریٰ اَیا واقِدَ النّارِ ، لا تُوْقِدی
فَکَمْ تَبْکی یا عَیْنُ مِنْ صَدِّهِمْ؟ اَما تَخْشَ یا عَیْنُ اَنْ تَرْمَدی
فَاِنْ تَرْمَدی کَیْفَ یَوْمَ اللِّقا تَریٰ سَیِّداً مَفْخَرَالسّوْدَدی
یَقولُ دَعِ اَرْمَدْ فَیَوْمَ اللِّقا اُکَحِّلُ مِنْ حُسْنِهِ الْاِثْمَدی
لَاقْسَمْتُ حَقّاً لِمَنْ لَمْ یَلِدْ تَفَرَّدَ بِالْمَجْدِ لَمْ یُولَدی
اَبَحْتُ الْفُؤادَ لِبَلْواکُمُ وَ اِنْ کانَ حَرْداً عَلی اَرْدَدی
اَیا سَیِّداً شَمْسَ دینِ الْعُلا فَدَیْتُ لِتَبْریزَ الْمُسْعَدی

﴿۹۷۲﴾

اَیا نزدیکِ جان و دل ! چُنین دوری رَوا داری؟ به جانی کَزْ وصالَت، داده مَهْجوری رَوا داری؟

---

۱ – دَلّالِ محبت ، زشتکارِ زشت‌رو.

گرفتم دانهٔ تَلْخَم، نَشایَد کِشت و خوردن را | تو با آن لُطفِ شیرین‌کار، این شوری رَوا داری؟
تو آن نوری که دوزخ را ، به آبِ خود بِمیرانی | مرا در دل چُنین سوزیّ و مَحْروری[1] رَوا داری؟
اگر در جَنَّتِ وصلَتْ ، چو آدمْ ، گندمی خوردم | مرا بی‌حُلّهٔ وَصلَت، بدین عوری رَوا داری؟
مرا در مَعرکهٔ هِجْران ، میانِ خون و زَخْمِ جان | مِثالِ لشکرِ خوارزم ، با غوری[2] رَوا داری؟
مرا گفتی : تو مَغْفوری ، قبولِ قبلهٔ نوری | چُنین تَعذیبْ، بعد از عفو و مَغْفوری رَوا داری؟
مَها! چَشمی که او روزی، بِدید آن چَشمِ پُر نورَت | به زَخْمِ چَشمِ بَدخواهان ، در او کوری رَوا داری؟
جهانِ عشق را اکنون ، سُلیمانِ بْنِ داوودی | مَعاذَاَللهْ! که آزارِ یکی موری رَوا داری
تو آن شَمسی که نورِ تو ، محیطِ نورها گشته‌ست | سویِ تبریز، واگَردیّ و مَستوری رَوا داری؟

﴿۹۷۳﴾

این چه چَتر است ، این‌که بر مُلْکِ اَبَد بَرداشتی؟ | یاد آوردی جهان را ، زآن‌که در سَر داشتی
زُلْفِ کُفر و رویِ ایمان را ، چرا دَرساختی؟ | زآنکه قَصدِ مؤمن و تَرسا و کافَر داشتی
جان هَمی تابید از نورِ جَلالَت ، موجْ موج | زآنکه تو در بَحْرِ جانْ ، دریا و گوهَر داشتی
پیشِ حیرتگاهِ عشقَت ، جُمله شیرانْ ، در طَلَب | بَسْ که لَرزیدند و افتادند و تو بَرداشتی
هم تو جان را ، گاهْ مِسکین و اسیر انداختی | هم توأش سُلطان و شاهنشاه و سَنْجَر داشتی
صد هزاران را میانِ آبِ دریا ، سوختی | صد هزاران را میانِ آتشی ، تَر داشتی
در یکی جسمِ طِلِسمِ آدمی ، اَنْدَر نهان | ای بَسی خورشید و ماه و چَرخ و اَخْتَر داشتی
در چُنین جسمِ چو تابوتی ، میانِ خون و خاک | این شَهیدِ روح را هر لحظه خوش‌تَر داشتی
آفتابا ! پیشِ تو ، هر ذَرّه‌ای کاو شُکْر کرد | مَر دَهانِ شُکرِ او را ، پُر زِ شِکَّر داشتی
از نَمَک‌هایِ حَیاتَت ، این وجودِ مُرده را | تازه و خوش‌بو ، چو وَرْد و مُشک و عَنْبَر داشتی
شَمسِ تبریزی زِ عشقَت ، من همه زَرْ می‌زَنَم | زآنکه تو بالا و پَستِ عشق ، پُر زَر داشتی

﴿۹۷۴﴾

این عشقِ گَردانْ کو به کو ، بر سَر نَهاده طَبْله‌ای | که هر کجا مُرده بُوَد ، زنده کُنم بی‌حیله‌ای
خوانِ رَوانَم ، از کَرَم، زنده کُنم مُرده ، به دَم | کو نَرْ گدایی تا بَرَد ، از خوانِ لُطفَم زَلّه‌ای؟[3]

---

۱ – گرم شدن از خشم

۲ – غور = رنج و آزار سخت.

۳ –زله = آنچه از طعام بهر کسی نگاهدارند.

گاهی تو را پُر دُر کُنم، گاهی زِ زَهرَت پُر کُنم / آگاه شو آخِر زِ من ، ای در کَفَم چون کَیْله‌ای[1]
گَر حَبّه‌ای آید به من، صد کانِ پُر زَرَّش کُنم / دریایِ شیرینَش کُنم، هر چند باشد قُلّه‌ای
از تو عَدَم ، وَزْ من کَرَم ، وَزْ تو رضا ، وَزْ من قَسَم / صد اَطْلَس و اَکْسون[2] نَهَم ، در پیشِ کِرمِ پیله‌ای
هر لحظه‌ای نومید را ، خِرمَن دَهَم ، بی‌کِشْتَنی / هر لحظه‌ای دَرویش را ، قُربَت دَهَم ، بی‌چِلّه‌ای
چشمهٔ شِکَر جوشان کُنم ، اَنْدَر دلِ تَنگِ نِیْ ای / اندیشه‌هایِ خوش نَهَم ، اَنْدَر دِماغ و کَلّه‌ای
می‌ران فَرَس در دین فقط ، وَرْ اسبِ تو گردد سَقَط / بر جایِ اسبِ لاغَری، هر سو بیابی گَلّه‌ای
خاموش باش و لا مَگو ، جُز آنکه حَق بَخشَد ، مَجو / جوشان زِ حَلْوایِ رضا ، بر جَمْره[3] چون پاتیله‌ای
تبریز شُد خُلْدِ بَرین، از عکسِ رویِ شَمسِ دین / هر نَقْشْ در وِیْ ، حورِ عین ، هر جامه از وِیْ حُلّه‌ای
خاموش شو! در محشرش ، میزانِ موزون / یک ذرّه عشقش وِیْله ای[4] ، وین هر دو عالم پِلّه ای

﴾۹۷۵﴿

اَیْنَ طَریقُ دارِهِمْ یا سَنَدی وَ سَیِّدی؟ / اِهْدِ اِلیٰ وِصالِهِمْ ذُبْتُ مِنَ ٱلتَّباعُدی
ای کِه به قَصدْ نیم‌شب ، بَسته‌نِقاب آمدی / آن همه حُسن و نیکویی ، نیست مُناسبِ بَدی
یا فِتَنی فَدَیْتُکُمْ فی اَمَلٍ اَتَیْتُکُمْ / قَدْ قَطَعَتْ وَسایِلی حیلَةُ قَوْلِ حاسِدی
جانِ شَهان و حاجِبان ، چَشم و چراغِ طالِبان / بی‌تو زِ جان و جا شُدم، تو زِ بَرَم کجا شُدی؟
یا مَلِکَ ٱلْایامِ یا شَرَفَ ٱلْاَماکِنِ / جِئْتُکَ کَیْ تُعیذَنی، سَطْوَةَ کُلِّ مُعْتَدی
یارِ سُرور و دُولَتَم، خواجهٔ هر سَعادَتَم / لیک تو با همه جَفا، خوش‌تَر ازین همه بُدی
رَحْمَتُکُمْ مُحیطَةٌ، رَأْفَتُکُمْ بَسیطَةٌ / سادَتَنا، تَقَبَّلوا تَوْبَةَ کُلِّ عابِدی
مَستِ مِیْ ای نمی‌شَوَم، جُز زِ شرابِ اوَّلین / دِهْ قَدَحی، چه کَم شود ، از خُمِ فَضْلِ ایزدی؟
طَلْعَتُکُمْ بُدورُنا، بَهْجَتُنا وَ نُورُنا / ظَلَّ خَیالُ طَیْفِکُمْ دَوْلَةَ کُلِّ ماجِدی
ای دلِ خسته، هان و هان، تا نَرَمی زِ سَرخوشان / پا نکَشی زِ عاشقان، وَرْنه جُهود و مُرتَدی
قِبْلَتُنا خَیالُهُمْ لَذَّتُنا دَلالُهُمْ / یا سَنَدی جَمالُهُمْ فِتْنَةُ کُلِّ زاهِدی
قَدرِ وِصالشان بِدان، یاد کُن آن‌که پیش ازین / هَم‌چو زنانِ تَعْزیَت، بر سَر و رو هَمی زَدی

---

۱ – کیل = پیمانه

۲ – جامه سیاه قیمتی که بزرگانْ جهت تفاخر پوشند.

۳ – آتشِ برافروخته.

۴ – ویله = نعره

خادَعَنی وَ غَرَّنی، هَیَّجَنی وَ جَرَّنی   نُورُ هِلالِ وَصْلِکُمْ مِنْ اُفُقٍ مُشَیَّدی
ای دلِ مَستِ جُستوجو ! صورتِ عشق را بگو: بر دو جهان خروج کُن ، هرچه کُنی مُؤَیَّدی

﴿۹۷۶﴾

ای مرغْ گیــر ! دامِ نهانـــی نهاده ای   بـــر رویِ دام ، شَــعرِ دُخانی[1] نهاده ای
چندین هزار مرغ ، بدین فَن شکستهای   پَـــرهای کُشته ، بهـــرِ نشانی نهاده ای
مرغانِ پاسبانِ تـــو ، هِیْ هایْ میزنند   در هـــای و هـــویِشان، چه معانی نهاده ای؟
مرغان تشنه را ، بِه خراباتِ قُربِ خویش   خُـــمها و باده هـــای معـــانی نهاده ای
آن خُنُب را ، که ساقی و مستش ، بو نَبُرد   از بهـــر شبرُویِ ، که تـــو دانی نهاده ای
در صبر و توبه ، عصمتِ اِسپَر سرشتهای   وَاندَر جفـــا و خشم ، سِـــنانی نهاده ای
بی زحمتِ سَنانِ دو سَر ، بهرِ مُخلِصان   مُلکـــی درونِ سَـــبعِ مَثـــانی نهاده ای
زیر سوادِ چشم ، روان کرده ، موجِ نور   وَنْدر جهانِ پیر ، جـــوانی نهاده ای
در سینه ، گر مُخیلهٔ تصویر میرود   بی کِلْک و بی بَنان ، تو بیـــانی نهاده ای
چندین حجابِ لَحْم و عَصَب ، سَرفرازْ دل   دل را نقود و سِرِّ نهـــانی نهاده ای
غمزه عجبترست ، که چون تیر میرود   با اَبرویی که بهرِ کمـــانی نهاده ای
اخلاقِ مختلف ، چو شرابات ، تلخ و شور   در جسمها ، همچو اَوانـــی[2] نهاده ای
وین شربتِ نهان ، مُتِرَشِّح شد از زبان   سَرجوشِ نُطقْ را ، به لِســـانی نهاده ای
هر عین و هر عَرَض ، چو دهانْبسته غنچه است   کآن را حجابِ مَهدِ عَـــوانی[3] نهاده ای
روزی که بِشْکُفانی و آن پرده بَرکَشی   ای جانِ جانِ جان ، تو جـــانی نهاده ای
دلهای بیقـــرار ببینند ، در فِراق   از بهر چه ، نیاز و کَشـــانی نهاده ای
خاموش تا بگوید آن ، جانِ گفتها   این چه درازْ شعبده خـــوانی نهاده ای
سِرّی که هست در دِلت ، ای شمسِ دینْ عیان   در جـــانِ عاشقان ، به نهـــانی نهاده ای

﴿۹۷۷﴾

ای نورِ چشمِ عقل و جان، بر تختِ دل، سلطان تویی   چون صد هزاران ماه و خور، بی آسمان، تابان تویی

---

۱ – شَعر دخانی= مقصود دام نهانی میباشد.
۲ – ظرف ها
۳ – میانسالی

هم ساکن و جُنبان تویی، یکسان تویی صد سان تویی
پستی تویی بالا تویی ، هم تن تویی هم جان تویی
هم کوه و هم صحرا تویی ، هم گوهر و دریا تویی
همچون بهار اندر چمن ، در برگ و در بُستان تویی
در جسمِ ما چون جان تویی ، در جان‌ها جانان تویی
صورت تویی، معنی تویی ، پیدا تویی، پنهان تویی
با عاشق از عالِم مگو ، با دیو از آدم مگو
از سوز و از ماتَم بگو ، من آنچه گویم آن تویی
هم هستیِ عالَم تویی ، هم هستیِ آدم تویی
صد چون زمین و آسمان ، در ظِلِّ بی پایان تویی
خود را نمودی ای اَحَد ، اندر نقوشِ بی عدد
چون که نمی بینم تو را ، اندر هزاران سان تویی
جویان بُدَم روز و شَبَت ، در ذِکرْگویانْ یارَبَت
چون باز کردم دیده را ، دیدم که هم جویان تویی
نادیده کَس کی گوید این؟، زَهْره‌اش دَرَد از خوفِ این
این را تو می‌گویی نه من ، چون در زبان گویی تویی
مـــولا ! بگــو اســـرار را ، اســـرارِ پُـــر انـــوار را
نی نی بهانه است ایـن سخن ، مُنشیِ این دیـوان تویی

﴿۹۷۸﴾

بازآ کنون، بشنو زمن ، یِرلی یِلی یِرلی یِلی
هر دم زنم تَنْ تَنْ تَنَن ، یِرلی یِلی یِرلی یِلی
من خود کی‌ام؟ ما کیست او؟ یا او زمن، یا من ز او
خود زنده و باقی‌ست او ، یِرلی یِلی یِرلی یِلی
از خود به کُلی بگذری ، از آب و گِل گَردی بَری
از جان و دل شو مشتری ، یِرلی یِلی یِرلی یِلی
غوّاص شو در بَحرِ جان، تا جان شوی بی آب و گِل
افسانه ها از دل بِهِل ، یِرلی یِلی یِرلی یِلی
اکالتا ساجمعی ، ما حالجا ، جا اوغنی
چکسنم جلدی دهل ، یِرلی یِلی یِرلی یِلی
اسرارک فی لفظکَ، الهامک فی قلبکَ
نی شرقکَ نی غربکَ ، یِرلی یِلی یِرلی یِلی
زین لفظها گفتم بسی ، روشن ندارد هر کسی
از جمله عالَم یک کَسی ، یِرلی یِلی یِرلی یِلی
یرلا و یرلم یرلّلا ، یرلا و ترلم تر للا
حالی بخوان و دم مزن ، یِرلی یِلی یِرلی یِلی
آن دم که جانِ عاشقان ، گفتند: قالواْ رَبَّنا
حقّ گفت با من آن زمان : یِرلی یِلی یِرلی یِلی
گر ذرّه ای از عشقّ او ، در کامِ جانت افکَنَد
مانند بلبل، صد صفت ، یِرلی یِلی یِرلی یِلی
ساقی! بیار آن جامِ مِیْ ، مطرب! بزن آوازِ نِی
برگو: تلالا تاللا ، یِرلی یِلی یِرلی یِلی
زآن بادهای سَرمَدی ، گفته‌ست حقّ اندر کلام
نَحْنُ تَربناها بخوان ، یِرلی یِلی یِرلی یِلی
ای شـــاه شمس الدین بیا ، از جـان جـانان می بری
گــه در فـــنا ، گــه در بقــا ، یِرلی یِلی یِرلی یِلی

﴿۹۷۹﴾

با وَفا ، ناز و جَفـــا آموختی   این جَفا را از کجـــا آموختی؟

کو وَفاهایِ لَطیفَت، کَزْ نَخُست — در شکارِ جانِ مـــا آموختی؟
هر کجا، زشتی جَفاکاری، رسید — خوبی‌اَش دادی، جفــا آموختی
ای دلْ ! از عالَم چُنین بیگانگی — هم زِ یارِ آشـــنا آموختی
جانْت گَر خواهد صَنَم، گویی: بلیٰ — این بلـــیٰ را زآن بَلا آموختی
عشق را گفتم: فروخوردی مرا — این مَگَر از اژدَها آموختی؟
آن عَصایِ موسیٖ ، اَژْدَرْها بِخورْد — تو مَگَر هم، زآن عَصا آموختی؟
ای دلْ اَرْ ، از غَمْزه‌اش خسته شُدی — از لَبَش آخِر دَوا آموختی
شُکرْ هِشْتیّ و شِکایَت می‌کُنی — این یکی باری ، خَطا آموختی
زآن شِکَرخانه مگو ، اِلّا که شُکر — آنچُنان ، کَزْ اَنْبیــا آموختی
این صَفا را از گِلِه ، تیره مَکُن — کاین صَفا از مُصْطفیٰ آموختی
هرچه خَلْق آموخْتَت ، زآنْ لبْ بِبَند — جُمله آن شو ، کَزْ خدا آموختی
عاشقا ! از شَمسِ تبریزی ، چو اَبر — سوختی لیکِن ، ضیـــا آموختی

﴿۹۸۰﴾

با این همه مِهْر و مِهْربانی — دل می‌دَهَدَت، که خشمْ رانی
وین جُملهٔ شیشه‌هایِ جان را — دَرهَم شِکَنی ، به لَنْ تَرانی؟
در زلزله است ، دارِ دنیا — کَزْ خانه ، تو رَخْت می‌کَشانی
نالانِ تو ، صد هزار رَنْجور — بی‌تو نَزیٖ اند ، هین تو دانی
دنیا چو شب و تو آفتابی — خَلْقان همه صورت و تو جانی
هرچند که غافِلند ، از جان — در مَکْسَبه و غَـــمِ اَمانی
امّا چون جان ، زِ جا بِجُنبَد — آغاز کننـــــد نوحه‌خوانی
خورشید چو در کُسوف آید — نی عیش بُوَد ، نه شادمانی
تا هست ، اَزو به یاد نآرَند — ای وای ! چو او شود نَهانی
ای رونَقِ بَزم و جانِ بازار! — شیرینیِ خانـــه و دُکانی
خاموش ! که گفت‌وگو ، حِجابَند — از بَحْـــرِ مُعَلَّقِ مَعانی

﴿۹۸۱﴾

با تو عِتاب دارم ، جانا ! چـــرا چُنینی؟ — رَنْجور و ناتوانم ، نآیی مـــــرا بِبینی؟
دیدی که سَخْتْ زَردَم ، پِنْداشتی که مُردَم — آخِر چگونه میرَد ، آن‌کِه تواَش قَرینی؟

یا سَیِّدی وَ رُوحی ، حُمَّتْ فَلَمْ تَعُدْنی؟ / یا صِحَّتی شِفایی، لَمْ تَسْتَمِعْ حَنینی؟
بَس اِحْتِراز کردم، صَبرِ دراز کردم / امروزْ ناز کـــردم ، با اصلِ نازنینی
امشب چو مَهْ بَرآیَد ، داوودِ جانْ بیآید / ای رنجْ ، مومْ گَردی ، گَر بُرجِ آهنینی
شبْ بنده را بِپُرسَد ، وَزْ بی‌گَهی نَترسَد / شبْ نیز مَست گَردد ، بی‌نُقل و ساتْگینی[1]
ای ناله! چند ناله؟ اَفْزون‌تَری زِ ژاله / بر بَندهٔ کَمینه ، تو نیز در کَمینی؟

﴿۹۸۲﴾

با چَـــرخِ گَردان ، تیرِ هوایی / دارد همیشه ، قَصـــدِ جُدایی
هٰذا مُحَمَّـــدص ، قَتْلی تَعَمَّد / وَ اَنا مُعَـــوَّد ، حَمْلَ اَلْجَفائی
هٰذا حَبیبـــی ، هٰذا طَبیبـــی / هٰذا اَدیبـــی ، هٰـــذا دَوایی
هٰذا مُـــرادی ، هٰذا فُـــؤادی / هٰذا عِمـــادی ، هٰـــذا لِوایی
پُر کُن سَبویی ، بی‌گفت و گویی / با های و هویی ، گَـــر یارِ مایی
هان ای صَفورا ! بِشْکَن سَبو را / مَفکَن عَمـــو را ، در بی‌نَوایی
گَر شُد سَبویی ، داریم جویی / در شُهره کویی ، گَـــر تو سَقایی
این عیشِ باقی، نَبْوَد گِزافی / بی‌پَر نَپَـــرَّد ، مُـــرغِ هوایی
بِنْمای جان را ، قولَنْجیان را / تنها رُویِ کُـــن ، رَسمِ هُمایی
از بَهرِ حِسْ‌شان ، جسمِ نَجِسْ‌شان / زیشان چه خیزد ؟ گَنْـــدِ گدایی
زین رَزْ بُرون بَر ، گَنده‌بَغَل را / پَهْلویِ نَعْنَـــع ، کُـــن گَنْدَنایی[2]
بسیار کوشـــی ، تا دل بِپوشی / هر جُزْوَت اینجا ، بِدْهَد گوایی
نَنْوشته خوانَـــد ، ناگُفتـــه داند / تو سخت‌رویی، بس بی‌حَیایی
چون نیست رَختَت، چون نیست بَختَت / زآن رویِ سَختَت ، نآیَد کیایی
جِنْسِ سگانـــی، وَعْوَع کُنانی / می‌گَرد در کـــویْ ، در خانه نآیی
در خانه بُلبُلْ داریم و صُلصُل[3] / کَزْ سگ نیآیَـــد ، زیبا نَوایی

۱ – بادیه ، پیاله بزرگ
۲ – سبزیِ خوردنی
۳ – فاخته

نَکْ بُلبُلِ حُرّ ، نَکْ بُلبُله[1] پُر   بَرخیــــز سُنْقُر[2] ! تا چند پایی؟
عُمری چو نوحی ، یاری چو روحی   گاهی غَـــدایی[3] ، گاهی عِشایی[4]
نوشی‌ست می‌نوش ، وَزْ گفتْ خاموش   وین طَبْل کَم زَن، بَسْ ای‌مُرایی[5]

﴿۹۸۳﴾

با چُنین رفتن ، به مَنْزِل کِی رَسی؟   با چُنین خِصْلَت ، به حاصل، کِی رَسی؟
بس گِرانْجانیّ و بَسْ اُشتُرْدلی   در سَبُک‌روحانِ یک‌دل ، کِی رَسی؟
با چُنین زَفتی ، چگونه کم‌زنی[6]؟   با چُنین وُصلَت ، به واصِل، کِی رَسی؟
چونکه اَنْدَر سَر ، گُشادی نیسْتَت   در گُشادِ سِرِّ مُشکل ، کِی رَسی؟
هَمچو آبی ، اَنْدَرین گِل مانده‌ای   پَسْ به پاک، از آب و از گِل، کِی رَسی؟
بُگْذَر از خورشید ، وَزْ مَهْ ، چون خَلیل   وَرْنه در خورشیدِ کامل ، کِی رَسی؟
چون ضَعیفی ، رُو به فَضْلِ حَقْ گُریز   زآنکه بی‌مُفْضِل[7]، به مُفْضِل، کِی رَسی؟
بی‌عِنایَت‌هایِ آن دریایِ لُطف   از چُنین موجی ، به ساحِل، کِی رَسی؟
بی‌بُراقِ عشق و سعیِ جِبرَئیل   چون مُحَمَّد^ص ، در مَنازِلْ کِی رَسی؟
بی‌پناهان را ، پناهِ خود کُنی   در پناهِ شاهِ مُقْبِل، کِی رَسی؟
پیشِ بِسمِ‌اللّهْ ، بِسْمِل[8] شُو ، تمام   وَرْنه چون مُردی ، به بِسْمِل، کِی رَسی؟
شمس تبریزی ، به فضلش راه بَر   زآنکه بی فضلش، به منزل، کِی رَسی؟

﴿۹۸۴﴾

با دل گفتم : چرا چُنینی؟   تا چند به عشق ، هم‌نشینی؟

---

۱ – صراحی.
۲ – شاهین کوچک.
۳ – غداء = طعام چاشت ، خلاف عشاء.
۴ – عشاء=طعام شب ، خلاف غداء.
۵ – ریاکار
۶ – کم زدن = فروتنی کردن ، تواضع نمودن.
۷ – مُفْضِل = فضل وافزون کننده ، و نامی از نامهای پروردگار.
۸ – ذبح شدن.

دل گفت: چرا تو هم نیآیی — تا لَذَّتِ عشق را بِبینی؟
گَر آبِ حَیات را بِبینی — جُز آتشِ عشق ، کِیْ گُزینی!
ای گشته چو بادْ ، از لَطافت — پُر باد شُده ، چو ساتْگینی[1]
چون آب، تو جانِ نَقْش‌هایی — چون آیِنه، حُسن را اَمینی
هر جانِ خَسیسْ کآن ندارد — می‌پِنْدارد کــــه تو هَمینی
ای آن‌کِه تو جانِ آسْمانی — هرچند به صورت از زمینی
ای خُــردِ شِکَسته ، هَم‌چو سُرمه[2] — تو سُرمهٔ دیــدهٔ یَقینی
ای لَعْل! تو از کدامْ کانی؟ — در حَلقه دَرآ ، که خوش نِگینی
ای از تو خجِل ، هزار رَحْمَت — آن دَم که چو تیغ ، پُر زِ کینی
شَمسِ تبریز ، صورتَت خوش — وَنْدَر مَعنی ، چه خوش مَعینی[3]

﴿۹۸۵﴾

با صد هزار دَستان ، آمد خیالِ یاری — در پایِ او بِمیرا ! هرجا بُوَد نِگاری
خوبانْ بَسی بِدیدی ، حورانْ‌صِفَت شنیدی — اینجا بیا که بینی ، حُسن و جَمالِ یاری
تا یافت جانَم او را، من گُم شُدم زِ هستی — تا پایِ او گرفتم، دستم نَشُد به کاری
ای مُطربْ اَللهْ اَللهْ ! از بَهرِ عشقِ آن شَهْ — آن چَنگ را دَرین رَه، خوش بَرنَواز تاری
زآن چهره‌هایِ شیرین ، در دلْ عَجیبْ شوری — این رویِ هَمچو زَر را، از مُهرِ او عیاری
گویند: زاری‌اَت چیست ؟زین ناله در دو عالَم؟ — گفتم: همین بَسَسْتَم، در هر دو عالَم ، آری
رفتم نِظاره کردن، سویِ شکارْ ، آن شَهْ — می‌تاخت شاد و خندان، آن ماه در غُباری
تیری زِ غَمْزهٔ خود، انداختْ بر من آمد — تیری بِدآن شِگَرفی، در لاغَری شکاری
از گُلْسِتانِ عشقَش، خاری دَرین جِگَر شُد — صد گُلْسِتان غُلامِ ، خارَشْ چگونه خواری؟
در پیشِ ذوقِ عشقَش، در نورِ آفتابَش — تَنْ چیست؟ چون غُباری ، جانْ چیست؟ چون بُخاری
در باغِ عشقِ رویَش، خَصْمَت خدایْ بادا — گَر تو زِ گُل بگویی، یا قامَتِ چناری
از چَشمِ ســــاحِرِ تو ، گشتیم شاعرِ تو — عُذْرِ عَظیم داریم، در عشقِ خوش‌عِذاری

---

۱ – پیاله بزرگ
۲ – سنگی سیاه و براق، که آنرا بِسایند و سرمه سازند.
۳ – پاک و روشن

یارَبّ بِبینَم آن را، کآن شاه می‌خرامَد داده به کَوْنْ نوری، زآن چهرهٔ چو ناری
بینم که جانِ تَلْخَم، شیرین شُده زِ شَهْدَش بینم که اَنْدَر اُفْتَد، شــــوری نُو ، از شَراری
از عشقِ شَمسِ دین شُد، تبریزْ بَهرِ این دَم مَر گوش را سَماعی، مَر چَشم را نِظاری

﴿۹۸۶﴾

با من ای عشق ! اِمْتِحان‌ها می‌کُنی واقِفی بر عَجزَم ، امّا می‌کُنی
تَرجُمانِ سِرِّ دشمن می‌شوی ظَنِّ کَژْ را در دِلَش جا می‌کُنی
هم تو اَنْدَر بیشه ، آتش می‌زَنی هم شِکایَت را ، تو پیدا می‌کُنی
تا گُمان آید ، که بر تو ظُلم رفت چون ضَعیفانْ ، شور و شِکْویٰ می‌کُنی
آفتابی ، ظُلم بر تو ، کِی کُند؟ هرچه می‌خواهی ، زِ بالا می‌کُنی
می‌کُنی ما را ، حَسودِ هَمدِگَر جَنگِ ما را ، خوش تماشا می‌کُنی
عارفان را ، نَقْد شَربَت می‌دَهی زاهِدان را ، مَستِ فردا می‌کُنی
مُرغِ مرگ‌اَندیش را ، غَم می‌دَهی بُلبُلان را مَست و گویا می‌کُنی
زاغ را مُشتاقِ سرگین می‌کُنی طوطیِ خود را ، شِکَرخا می‌کُنی
آن یکی را می‌کَشی ، در کان و کوه وین دِگَر را ، رو به دریا می‌کُنی
از رَهِ مِحْنَت ، به دُولت می‌کَشی یا جَزایِ زَلَّتِ[1] ما می‌کُنی
اَنْدَرین دریا ، همه سود است و داد جُمله اِحْسان و مُواسا[2] می‌کُنی
این سَرِ نُکته‌ست ، پایانَش تو گُویْ گرچه ما را ، بی‌سَر و پا می‌کُنی

﴿۹۸۷﴾

با هر کِه در آمیزی ، می‌دان که نیآسایی زیر و زبَرت دارم، زیرا که تو از مایی
تا تو نَشَوی رُسوا، آن سِرّ نَشَود پیدا کآنْ جام نیآشامَد، جُز عاشقِ رُسوایی
بَردار صُراحی را، درسوز صَلاحی را آن جامِ مُباحی را ، دَرکَش که بیآسایی
در حَلقهٔ آن مَستان، در لاله و در بُستان امروزْ قَدَح بِسْتان، ای عاشقِ فردایی!
بر رَسمِ زَبَردستی، می‌کُن تو چُنین مَستی تا بُگْذری از هستی، ای سُخرهٔ هرجایی!
سَر فِتْنهٔ اَوْباشی، هم‌خِرقهٔ قَلّاشی در مصر نمی‌باشی، تا جُمله شِکَرخایی

---

۱ – خطا

۲ – نیکویی و احسان.

شَمسُ ٱلْحَقِ تبریزی، جان را چه شِکَر ریزی؟
جُز با تو نیآرامَد ، جان‌هایِ مُصَفّایی

﴿ ۹۸۸ ﴾

با هَمِگان فُضولَکی ، چون‌که به ما مَلولَکی
رُو که به دینِ عاشقی ، سَخت‌ْ عَظیم‌ْگولَکی

ای تو فُضولْ در هویٰ ، ای تو مَلولْ در خدا
چون تو از آنِ قان[1] نِه ای ، رُو که یکی مُغولَکی

مَسْتَکِ خویش گشته‌ای ، گَهْ تُرُشَک ، گَهی خُوشَک
نازَک و کِبْرَکَتْ که چه ؟ در هُنَرَک تُغولَکی[2]

گَر تو کتاب خانه‌ای ، طالِبِ باغِ جانْ نِه‌ای
گرچه اَصیلَکی ولی ، خواجه تو بی‌اُصولَکی

رُو تو به کیمیایِ جان، مِسِّ وجودْ خَرج کُن
تا نَشَوی ازو چو زَر ، در غَمِ نیمْ پولَکی

گفتم با ضَمیرِ خود : چند خیالِ جِسْمیان؟
یا تو زِ هر فسُرده‌ای ، سویِ دِلَم رَسولَکی

نورِ خدایْگانِ جان ، در تبریزْ شَمسِ دین
کرد طَریقِ سالِکان ، ایمِنْ اگر تو غولَکی

﴿ ۹۸۹ ﴾

با یار بِســـاز ، تا توانی
تا بی‌کَس و مُبْتَلا نَمانی

بر آبِ حَیاتْ راه یابی
گَر سِرِّ موافَقَت بِدانی

با سایهٔ یار ، رُو یکی شُو
مَنْمایْ زِ خویشتنْ نشانی

گَر رَطْلِ گِران دَهَند، دَرکَش
ای جانْ ! بِگُذار این گِرانی

ای دلْ! مَپَذیر بیشْ صورت
می‌باش چو آبْ ، در رَوانی

پَذْرُفتنِ صورت ، از جَمادی‌ست
مَفْسُر اگر از رَحیقِ جانی

در مَجْلِسِ دلْ دَرآ ، که آنجا
عیش است و حَریفِ آسْمانی

﴿ ۹۹۰ ﴾

باد بین اَنْدَر سَرَم ، از باده‌ای
نوش کـــردم از کَفِ شَهْزاده‌ای

جان چو اَنْدَر بادهٔ او ، غوطه خورْد
بر سَـــر آمد تابناکی ، ساده‌ای

چَشمِ جان می‌دید ، نَقْشی بوٱلْعَجَب
هر طَـــرَف زیبانِگاری ، شاده‌ای[3]

---

۱ – خاقان

۲ – در هنر معماری به فرورفتگی مصنوعی در سطح دیوار ، " نغول" گفته میشود و با طاقْ‌نما تفاوت چندانی ندارد، نغول می‌تواند شامل جایِ پنجره و یا قاب مُشَبَّک نیز باشد و لذا به طاق‌نما و هر فرورفتگیِ بدون قوس همچون مربع، مستطیل، بیضی و غیره " نغول " اطلاق میگردد.

۳ – شاده = شادمان

هر دو گامی، مَستِ عشقی ، خُفته‌ای　　بر سَــــرِ او ، ساقیِ اِستاده‌ای
هر دو گامی، خسته ای ، از تیرِ او　　هر دو گامی ، کُشته ای ، افتاده‌ای
زآن هَوَس شُد ، پایِ دل‌ها ، بَسته‌ای　　زآن طَرَب شُد ، پَرِّ جانْ بُگْشاده‌ای
نوشْ نوشِ مَستیان، بر عَرش رفت　　تا گِرو شُــــد زُهد را سَجّاده‌ای
شَمسِ تبریزی ، سَرِ این دولت است　　در نَهــــانْ او ، دُولتــــی آماده‌ای

﴿۹۹۱﴾

باده دِهْ ای‌ســــاقیِ هر مُتَّقی!　　بادهٔ شاهَنْشَــــهیِّ راوَقــــی[۱]
جامِ سُخَن بَخش ، که از تَفِّ او　　گردد دیــــوارِ سِیَه ، مَنْطِقی[۲]
بَرْدَر و بِشْکَن ،غَم و اندیشه را　　حاکِم و سُلطان و شَهِ مُطْلَقی
چون بِگُریزی، نَرَسَد در تو کَس　　وَرْ بِگُریزیم ، تــــو خودْ سابقی
جَنَّتِ حُسْنَت ، چو تَجَلّی کُند　　باغْ شود دوزخْ ، بر هر شَقی
ظُلْمَت و نور ، از تو تَحَیُّرْدَرَند　　تا تو حَقی ، یا که تو نورِ حَقی
گشت شب و روز ، زِ تو ، غَرقِ نور　　نیست مَهَت ، مَغربی و مَشرقی
لابه کُنی ، باده دَهی رایگان　　ساقــیِ دریــاصِفَتِ مُشْفِقی
مَستْ قبول آمد ، قَلْبِ سَلیم　　زیرکی اینجاست ، همه اَحْمَقی
زیرکی ، اَزْ شَرطِ خوشی‌ها بُدی　　باده نَجُستی ، خِرَد و موسِقی
فَرد چرایی ، تو اگر یارَکی؟　　ارچه تو عَذرایی ، وگر وامِقی؟
غُنچه‌صِفَت ، خویشْ زِ گُل ، دَرکَشی　　رُو بِکَش آن خار ، بِدآن لایقی
خارکَشانند ، اگرچه شَهَند　　جُز تو ، که بر گُلْشَنِ جانْ عاشقی
خامُش باش و بِنِگَر فَتْحِ باب　　چند پِیِ هر سُخَنِ مُغْلَقی[۳]

﴿۹۹۲﴾

بارِ دیگر ، عَزمِ رفتــــن کرده‌ای　　بارِ دیگر ، دلْ چو آهن کرده‌ای
نی ، چراغِ عِشرتِ ما را مَکُش　　در چراغِ ما ، تو روغَن کرده‌ای

---

۱ – ظرف صاف کننده شراب

۲ – سخن گو

۳ – پیچیده و مشکل

اَللهُ اَللهُ ! کاین جهان از رویِ خود   پُر گُل و نسرین و سوسَن کرده‌ای
اَللهُ اَللهُ ! تا نگوید دشمنی   دوستیّ و کارِ دشمن کرده‌ای
اَللهُ اَللهُ ! بندگان را جَمع دار   ای کِه عالَم را ، تو روشن کرده‌ای
بارِ دیگر تو به یک‌سو می‌نَهی   عشق‌بازی‌ها ، که با من کرده‌ای
اَللهُ اَللهُ ! کَـز نِثارِ آستین   نَفْسِ بَد را ، پاک‌دامَن کرده‌ای
کانِ زَرکوبان ، صَلاح اَلدّین ، که تو   هَمچو مَه ، از سیم، خِرمَن کرده‌ای

﴿۹۹۳﴾

بارِ دیگر مِلَّتی بَرساختی بَرساختی   سویِ جانِ عاشقان ، پَرداختی پَرداختی
بارِ دیگر در جهانْ آتش زدی آتش زدی   تا به هفتم آسْمان ، بَرتاختی بَرتاختی
پَردهٔ هفت‌آسْمان بِشْکافتی بِشْکافتی   گویْ را در لامَکان ، انداختی انداختی
سویِ جانانْ بَرشُدی ، دامَن‌کَشان دامَن‌کَشان   جان‌ها را ، یک به یک ، بِشْناختی بِشْناختی
دَرزَدی در طورِ سینا ، آتشی ، نو آتشی   کوه را و سنگ را ، بُگْداختی بُگْداختی
بود در بَحْرِ حَقایق ، موج‌ها در موج‌ها   بر سَرِ آن بَحْر ، جانْ می‌باختی می‌باختی
صَبر کردی ، تا که دریا رام گشت و رام گشت   بَهرِ کَشتی ، بادبانْ اَفْراختی اَفْراختی

﴿۹۹۴﴾

بارِ من است او ، به چه نَغْزی ، خواجه ! اگرچه همه مغزی   چون گُذَری بر سَرِ کویَش ، پایْ نِکو نِهْ ، که نَلَغْزی
حَدَّثَنی صاحِبُ قَلْبی، طَهَّرَلی جِلْدَةَ کَلْبی   اَضْحَکَنی نُورُ فُؤادِی، اَسْکَرَنی شَرْبَةُ رَبّی
وَزْ دَرِ بَسته چو بِرَنجی، شیوه کُنی ، زود بِغَنْجی؟[1]   شیوه مَکُن، غَنْج رَها کُن، پَست کُن آن سَرْ که بِگُنجی
طابَ لِحِبّی حَرَکاتی، صارَ خَساری بَرَکاتی   اَنْتَ حَیاتی وَ تُعَدّی، طالَ حَیاتی بِحَیاتی
جانِ دلِ تو، دلِ جانی، قبلهٔ نَظّاره‌کُنانی   چون که شود خیره ، نَظَرْشان، از رَهِ دِلْشان بِکَشانی
عُمْرُکَ یا عَمْرو تَوَلّیٰ، زادُکَ یا زَیْدُ تَحَلّی   کَمْ تَنِمِ اَللَّیْلَ؟ تَنَبَّهْ! قَدْ ظَهَرَ اَلصُّبْحُ، تَجَلّی
خانهٔ دل را ، دو دَری کُنی ، جانِبِ جان ، راه بَری کُنی   طالِبِ دریایِ حیاتی ، سنگ‌دِلا ! رُو گُهَری کُنی
یا سَنَدی اَنْتَ جَمالی، اَنْتَ دَلیلی وَدَلالی   کَیْفَ تَجوزُ وَ تُزَجّی، تُعْرِضُ عَنّی لِمَلالی
جان و رَوان ! خیزْ ، رَوان کُنی ، با شَهِ شاهانْ ، سَیران کُنی   هیچ بَطیِ جویَد کَشتی؟ جان شُده‌ای ، تَرکِ مَکان کُنی
قَدْ طَلَعَ اَلْبَدْرُ عَلَیْنی، قَدْ وَصَلَ اَلْوَصْلُ اِلَیْنی   یا فِتَنی وافَقَ بَدْرٌ فیهِ نَذَرْنی وَاِلَیْنی

---

۱ – غَنج = ناز و کرشمه

ای طَرَبِسْتان ،چه لَطیفی! ای سَرِ مَستان ، چه ظریفی! / دَه بِخوری تو، بِدَهی یک، کِی بُوَد این ، شَرطِ حَریفی؟
کُلُّ مَساءٍ وَ صَباحٍ یُسْکِرُنَا ٱلْعِشْقُ بِراحی / قَدْ یَئِسَ ٱلْمُحْزِنُ مِنّا، اِلْتَحَقَ ٱلْحُزْنُ بِصاحی
بس کُنی ، گُفتار رَها کُنی، بازِ شَهی، قَصْدِ هوا کُنی / باز رُو ای بازْ بِدآن شَهْ، با شَهِ خود ، عَهد و وَفا کُنی
بَسَّکُمُ ٱلْهَجْرُ فعُودوا، فی طَلَبِ ٱلْوَصْلِ سُعودی / اِمْتَنَعَ ٱلْوَصْلُ لِشُحّی، اِجْتَنِبوا ٱلشُّحَّ وَجودی

﴿۹۹۵﴾

باز آمدی که ما را ، بَرهَم زنی، بِشوری / داوودِ روزگاری ، با نَغْمـــهٔ زَبوری
یا مصرِ پُر نَباتی ، یا یوسُفِ حَیاتی / یعقوب را نَپُرسی ، چونی ازین صَبوری؟
باز آمد آن قیامَت، با فِتْنه و مَلامَت / گفتم که : آفتابی؟ یا نـــورِ نـــورِ نوری؟
ای آسْمانْ ، بَرین دَمْ، گَردان و بی‌قَراری / وِیْ خاکْ هم ، دَرین غَم، خاموش و در حُضوری
ای دِلْبَرِ پَرپرین، وِیْ فِتْنهٔ تو شیرین / دلْ نامِ تو نگوید ، از غایَتِ غَیوری
خورشید چون بَرآیَد؟ خود را چرا نمایَد؟ / با آفتابِ رویَت، از جاهِلیّ و کوری
باز آمد آن سُلیمان، بر تَختِ پادشاهی / جان را نِثارِ او کُن، آخِر نه کَم زِ موری!
در پَرده چون نِشَستی؟ رُسوا چرا نگشتی؟ / این نیست از سَتیری[1]، این نیست از سُتوری[2]
تَرّه فروشِ کویَش، این عقل را نگیرد / تو بر سَرَش نَهادی، بِنْگَر چه دورِ دوری؟
باز آمده‌ست بازی، صَیّادِ هر نیازی / ای بوم[3] ! اگرنه شومی، از وِیْ چرا نُفوری؟
باز آمد آن تَجَلّی، از بارگاهِ اَعْلی / ای روح ! نَعْره می‌زَن، موسیّ و کوهِ طوری
باز آمدی به خانه، ای قبلهٔ زَمانه! / وَٱللهْ! صَلاحِ دینی، پیوسته در ظُهوری

﴿۹۹۶﴾

باز تُرُش شدی مگر ، یارِ دِگَر گُزیده‌ای؟ / دستِ جفا گشاده‌ای ، پایْ ز ما کشیده‌ای
دوش ز دَردت ای مَها! تا به سَحَر نخفته‌ام / زآنکه تو مَکرِ دشمنان ، در حق ما شنیده‌ای
ای دَم آتشینِ من ! خیزْ تویی گواه من / ای شبِ دوشِ من بیا! راست بگو، چه دیده ای؟
آینه ای خریده‌ای، می‌نگری به رویِ خود / در پسِ پرده رفته‌ای، پـــردهٔ ما دَریده ای
عقل کجا که من کنون ، چارهٔ کار خود کنم؟ / عقل برفت و یاوه شد ، تا تو به من رسیده ای

---

۱ – پاکدامنی
۲ – حیوان چهار پا
۳ – جُغد

لُعبتِ صورتِ مرا ، دوخته ای به جادویی / سوزن‌هایِ بوالعَجَب ، در دلِ ما خَلیده ای
بَر در و بامِ دل نگر ، جمله نشانِ پایِ تو / بر دَر و بامِ مَردُمان ، دوش چرا دویده ای؟
هرکه کند حدیثِ تو ، بر لبِ او نظر کنم / زآن هوسِ دهانِ تو ، تا لبِ ما مَزیده ای
تُهمتِ دُردْ بَرْنَهم ، آن که دهد ، نشان دهد / کاین ز کجا گرفته ای ؟ وین ز کجا خریده ای؟
مفخرِ رومْ شمسِ دین ، رویِ دگر نکرده ای / نیست ز عُمرْ لذتی ، تا تو ز ما رَمیده ای
چشمِ همه جهانیان ، بر تو گشاده می‌شود / کز همگان نِکوتری ، وز همگان رسیده ای
از تبریزْ شمسِ دین ، لطف کُند ، بگویَدَم: / خیز و بیار این طرف ، کز گُلِ ما چَریده ای
پَرتو عشقِ رویِ تو ، بر دلِ من چو شعله زد / ز آتشِ عشقْ سوختن ، سَرِ مرا خمیده ای

﴿۹۹۷﴾

باز چون گُل ، سویِ گُلْشَن می‌رَویِ / با توأَم ، گرچه که بی‌من می‌رَویِ
صد زبان شُد ، سوسن اَنْدَر شرحِ تو / گُل‌رُخا ، خوشْ سویِ سوسن می‌رَویِ
سویِ مَستان ، با دو لَعْلِ مِیْ‌فروش / از برایِ باده دادن می‌رَویِ
شاهِدان ، اِسْتاره‌وارْ اَنْدَر پِیِ اَت / تو بِکَش ، چون ماهِ روشن می‌رَویِ
در کِه خواهی ، آتشی دیگر زدن؟ / با دلِ چون سنگ و آهن می‌رَویِ
آفتابا ! ذَرّه‌اَم ، رَقصـــانِ تو / پیشِ تو ، چون سویِ روزَن می‌رَویِ
تا دَرآرَد شَمسِ تبریزی ، به چَشم / سُرمه‌وار ایدل ، به هاوَن می‌رَویِ

﴿۹۹۸﴾

باز چه شُد تو را دلا؟! باز چه مَکْرآنْدَری؟! / یک نَفَسی چو بازی و یک نَفَسی کبوتری
همچو دُعایِ صالِحان، دیِ سویِ أوجِ می‌شُدی / باز چو نورِ اَخْتَران، سویِ حَضیضْ[1] می‌پَری
کُشت مرا ، به جانِ تو، حیله و داستانِ تو / سیلِ تو می‌کَشَد مرا، تا به کُجام می‌بَری؟
از رَحَموت[2] گشته‌ای، در رَهَبوت[3] رفته‌ای / تا دَمِ مِهْر نَشْنَوی، تا سویِ دوست نَنْگَری
گَر سَبُکی کُند دِلَم، خنده زنی که :هینْ بِپَر / چونکه به خود فرو رَوَم، طَعْنه زنی که: لَنْگَری

---

۱ – پَستی
۲ – بخشودگی، مهربانی
۳ – ترس بزرگ

خنده کُنم، تو گوییَم : چون سَرِ پُخته خنده زن
گریه کُنم، تو گوییَم : چون بُنِ کوزه می‌گِری
تُرک تویی ، زِ هِنْدوان ، چهرهٔ تُرکْ کم طَلَب
زآنکه نداد هِند را ، صورتِ تُرکِ هَنْگَری[1]
خنده نَصیبِ ماه شُد، گریه نَصیبِ اَبر شُد
بَختْ بِداد خاک را ، تابشِ زَرِّ جعفری
حُسنْ زِ دِلْبَرانْ طَلَب، دَردْ زِ عاشقانْ طَلَب
چهرهٔ زَردْ جو زِ من ، وَزْ رُخِ خویشْ اَحْمَری
من چو کَمینه بَنده‌ام، خاک شوم، سِتَم کَشَم
تو مَلِکیّ و زیبَدَت ، سَرکَشی و سِتَمگَری
مَست و خوشَم کُن آن‌گَهی، رَقص و خوشی طَلَب زِ من
در دَهَنَم بِنِه شِکَر، چون تُرُشی نمی‌خَوری
دیگِ توأم، خوشی دَهَم ، چونکه اَبایِ[2] خوشْ پَزی
وَرْ تُرُشی پَزی زِ من ، هم تُرُشی بَرآوَری
دیو شود فرشته‌ای، چون نِگَری دَرو تو خوش
ای پَری‌یی که از رُخَت، بویْ نمی‌بَرَد پَری
سِحْر چرا حَرام شُد؟ زآنکه به عَهدِ حُسنِ تو
حیف بُوَد که هر خَسی ، لاف زَنَد زِ ساحِری
ای دلْ ! چونِ عِتاب و غَم ، هست نشانِ مِهْرِ او
تَرکِ عِتاب اگر کُند، دان که بُوَد زِ تو بَری
ای تبریزْ شَمسِ دین! خسروِ شَمسِ مَشرِقَت
پَرتوِ نورِ آن‌سَری، عاریتی‌ست این‌سَری

﴿۹۹۹﴾

بازْ رَهان خَلْق را ، از سَر و از سَرکَشی
ای که دَرونِ دلی ! چند زِ دلْ دَرکَشی؟
ای دلِ دل ! جانِ جان ! آمد هنگامِ آن
زنده کُنی مُرده را ، جانِبِ مَحْشَر کَشی
پیرْهَنِ یوسُفی، هدیه فِرستی به ما
تا بِدَرَد آفتاب ، پیرهَنِ زَرکَشی[3]
نیزه‌کَشی بَردَری، تو کَمَرِ کوه را
چونکه زِ دریایِ غیب، آبی و لشگرْ کَشی
خاکِ دَرِ فقر را، سُرمه‌کَشِ دلْ کُنی
چارُقِ درویش را، بر سَرِ سَنْجَر کَشی
سینهٔ تاریک را، گُلْشَنِ جَنَّت کُنی
تشنه‌دِلان را سَوار، جانِبِ کوثَر کَشی
در شِکَمِ ماهی‌یی، حُجرهٔ یونُس کُنی
یوسُفِ صِدّیق را، از بُنِ چَهْ بَرکَشی
نَفْسِ شِکَم‌خواره را، روزهٔ مَریَم دَهی
تا سویِ بَهرامِ عشق، مَرکَبِ لاغَر کَشی
از غَزَل و شعر و بیت، توبه دَهی طَبْع را
تا دل و جان را به غیب، بی‌دَم و دفتر کَشی
سُنبُلهٔ آتشین، رُسته کُنی بر فَلَک
زُهرهٔ مَه‌روی را، گوشهٔ چـــادر کَشی
مَفْخَرِ تبریزیانْ شَمسِ حَقّ ای وایِ من
گَر تو مرا سویِ خویش ، یک‌دَمْ کمتر کَشی

---

۱ – هنگر ، هنگار = تندی و تیزی

۲ – ابا = آش ، نانْ خورش

۳ – پیراهن بافته شده با طلا ، گلابتون

﴿۱۰۰۰﴾

بازگردد عاقِبَتْ این دَر ؟ بَلی ... رو نِمایَد یارِ سیمین‌بَر؟ بَلی
ساقیِ ما یادِ این مَستان کُند ... بارِ دیگر با میْ و ساغَر؟ بَلی
نوبَهارِ حُسنْ آید سویِ باغ؟ ... بِشْکُفَد آن شاخه‌هایِ تَر؟ بَلی
طاق‌هایِ سَبز ، چون بَندَد چَمَن ... جُفت گَردد ، وَرْد و نیلوفر؟ بَلی
دامَنِ پُر خاک و خاشاکِ زمین ... پُر شود از مُشک و از عَنْبَر؟ بَلی
آن بَرِ سیمین و این رویِ چو زَر ... اَنْدَر آمیزند ، سیم و زَر؟ بَلی
این سَرِ مَخْمورِ اندیشه‌پَرَست ... مَست گَردد زآن مِیِ اَحْمَر؟ بَلی
این دو چَشمِ اَشکْبارِ نوحه‌گَر ... روشنی یابَد از آن مَنْظَر؟ بَلی
گوش‌ها ، که حَلقه در گوشِ ویْ است ... حَلقه‌ها یابَند از آن زَرگَر؟ بَلی
شاهِدِ جانْ چون شهادت عَرضه کرد ... یابَد ایمانْ ، این دلِ کافَر؟ بَلی
چون بُراقِ عشقْ ، از گَردون رَسید ... وارَهَد عیسیِّ جان ، زین خَر؟ بَلی
جُملهٔ خَلْقِ جهان ، در یک کَس است ... او بُوَد از صد جهانْ بهتر؟ بَلی
من خَمُش کردم، وَلیکِن در دِلَم ... تا اَبَد رویَد نِی و شِکَّر ؟ بَلی

﴿۱۰۰۱﴾

بازَم صَنَما ! چه می‌فَریبی؟ ... بازَم به دَغا ، چه می‌فَریبی؟
هر لحظه بِخوانی‌اَم،که: ای دوست ... ای دوست ! مرا چه می‌فَریبی؟
عُمری تو و عُمر را وَفا نیست ... بازم به وَفا ، چه می‌فَریبی؟
دلْ سیر نمی‌شود به جیحون ... او را به سَقا ، چه می‌فَریبی؟
تاریک شُده‌ست چَشمْ بی‌تو ... ما را به عَصا ، چه می‌فَریبی؟
ای دوستْ ! دُعا وظیفهٔ ماست ... ما را به دُعا ، چه می‌فَریبی؟
آن را که مِثالِ اَمن دادی ... با خوف و رَجا ، چه می‌فَریبی؟
گفتی: به قَضایِ حَقْ رضا دِهْ ... ما را به قَضا ، چه می‌فَریبی؟
چون نیست دَواپَذیر ، این دَرد ... ما را به دَوا ، چه می‌فَریبی؟
تنها خوردن چو پیشه کردی؟ ... ما را به صَـلا ، چه می‌فَریبی؟

چون چَنگِ نَشاطِ ما شِکَستی　　ما را به سه‌تا[1] چه می‌فَریبی؟
ما را بی‌ما ، چو می‌نَوازی　　ما را با ما ، چه می‌فَریبی؟
ای بَسته کَمَر، به پیشِ تو جان　　ما را به قَبا ، چه می‌فَریبی؟
خاموش، که غیرِ تو نخواهیم　　ما را به عَطا ، چه می‌فَریبی؟

﴿۱۰۰۲﴾

باغ است و بهار و سَرْوِ عالی　　ما می‌نَرَویم ، ازین حَوالی
بُگْشایْ نِقاب و دَر فُروبَند　　ماییم و توییّ و خانه خالی
امروز حَریفِ خاصِ عشقیم　　بَرداشته جامِ لاأُبالی
ای مُطْرِبِ خوش‌نَوایِ خوش نِی　　باید که عَظیمْ خوشْ بِنالی
ای ساقیِ شادکامِ خوش‌حال!　　پیش آر شراب را ، تو حالی
تا خوش بِخوریم و خوش بِخُسبیم　　در سایهٔ لُطفِ لایَزالی
خوردی ، نَه زِ راهِ حَلْق و اِشْکَم　　خوابی ، نه نتیجهٔ لَیالی
ای دلْ ! خواهم که آن قَدَح را　　بر دیده و چَشمِ خود بِمالی
چون نیست شَوی ، تمامْ در مِیْ　　آن ساعت هست ، بَر کَمالی
پاینده شَوی ، از آن سَقاهُمْ　　بی‌مرگ و فَنا و اِنْتِقالی
دُزدی بِگُذار و خوشْ هَمیرُو　　ایمِن زِ شِکَنجه‌هایِ والی
گویی: بِنما ، که ایمنی کو؟　　رُو رُو ! که هنوز در سؤالی
ای روزِ بدین خوشی، چه روزی!　　ای روز ! بِهْ از هزار سالی
ای جُملهٔ روزها غُلامَت!　　ایشان هِجْرند و تو وِصالی
ای روزْ ! جَمالِ تو کِه بیند؟　　ای روز ! عَظیمْ با جَمالی
هم خود بینی ، جَمالِ خود را　　وآن چَشمْ ، که گوشِ او بِمالی
ای روزْ ! نه روزِ آفتابی　　تو روزْ ، زِ نورِ ذُوٱلْجَلالی
خورشید کُند سُجود ، هر شام　　می‌خواهد از مَهَت ، حَلالی
ای روزِ میانِ روزْ پنهان!　　ای روزِ مُقیمِ لایَزالی!
ای روزیِ روزها و شب‌ها!　　ای لُطفِ جنوبی و شمالی!

---

۱ – سه تار

خامُش کُنم از ، کَمالْ گفتن — زیرا تو وَرایِ هر کَمالی
پیدا نَشَوی به قالْ ، زیرا — تو پیداتَر ، زِ قیـــل و قالی
از قال شود ، خیالْ پیدا — تو فوقِ تَوَهُّـــم و خیالی
وآن وَهْم و خیالْ ، تشنهٔ توست — ای داده تو آب را زُلالی!
این هر دو ، در آبِ جانْ دَهَنخُشک — در عالَمِ پُر زِ خویشْ ، خالی
باقیِّ غَـــزَل ، وَرایِ پَرده — مَحجوب زِ تـــو ، که در مَلالی

﴿۱۰۰۳﴾

بانگْ می‌زنْ ای مُنادیِ ! بر سرِ هر رَسته ای: — هیچ دیدید ای مسلمانان ! غلامِ خسته‌ای؟
یک غلامِ ماهرویِ مِشک‌مویِ فتنه ای — وقتِ نازش ، تیزگامی ، وقت صلحْ آهسته ای؟
کودکی ، لعلْقَبایی[۱] ، خوش‌لقایی ، شِکَّری — سَروْ قدّی ، شوخْ چشمی، چابکی، برجسته ای؟
برکنار او ربابی ، در کفِ او زخمه‌ای — می‌نوازد خوش نوایی ، دلکشی، بِنْشسته ای؟
هیچ کس دارد ، ز باغ حُسنِ او ، یک میوه ای؟ — یا ز گلزارِ جمالش ، بَهرِ تو ، گلدسته ای؟
یوسُفی ، کز قیمتِ او ، عاجز آمَد شاهِ مصر — هر طرف یعقوب‌وارْ، از غمزه اش، دلخسته ای؟
مژدگانی ، جانِ شیرین می‌دهم ، او را کَزْ او — هرکه آرَد یک نشانِ نکتهٔ سربسته ای
آفتِ صبر و قرار و فتنهٔ آرام و هوش — با حریفانِ دَغَل ، روز و شَبان بنشسته ای
شمسِ تبریزی ! نهان شد از خجالت، آفتاب — هر طرف گشتی تو حیران ،خویش را واخسته ای

﴿۱۰۰۴﴾

بانگی عَجَب از آسْمان ، دَر می‌رَسَد هر ساعتی — می‌نَشْنَوَد آن بانگ را ، اِلّا که صاحبِ‌حالتی
ای سَر فُرو بُرده چو خَر ، زین آب و سَبزه ، بَس مَچَر — یک لحظه‌یی بالا نِگَر ، تا بوکه[۲] بینی آیَتی
ساقی دَرین آخِرِ زمان، بُگْشاد خُمِّ آسْمان — از روحْ او را لشگری، وَزْ راحْ او را رایَتی
کو شیرمَردی در جهان، تا شیرگیرِ او شود؟ — شاه و فَتیٰ باید شُدن، تا باده نوشی یافتی
بیچاره گوشِ مُشترک، کاو نَشْنَوَد بانگِ فَلَک — بیچاره جانِ بی‌مَزِه، کَزْ حَق ندارد راحتی
آخِرِ چه باشد گَر شبی، از جانْ بَر آری یارَبی؟ — بیرون جَهی از گورِ تَن، وَنْدَر رَوی در ساحَتی
از پا ، گُشایی ریسَمان، تا بَر پَری ، بر آسْمان — چون آسْمانْ ایمِن شوی ، از هر شِکَست و آفتی

---

۱ –دارای قبای سرخ
۲ – بُوَد که

از جانْ بَرآری یک سَری ، ایمِن زِ شمشیرِ اَجَل باغی دَرآیی کَانْدَرو ، نَبْوَد خَزان را غارتی
خامُش کُنم، خامُش کُنم، تا عشقْ گوید شرحِ خود شرحِ خوشِ جانْپَروَری ، کآن را نباشد غایَتی

﴾۱۰۰۵﴿

باوَفاتَر گشت یارم ، اندکی خوش بَرآمَد ، دیِ نِگارَم ، اندکی
دیِ بِخَندید ، آن بهارِ نیکُوان گشت خندانْ روزگارم ، اندکی
خوش بَرآمَد ، آن گُلِ صدبَرگِ من سَبزتَر شُد سَبزه‌زارم ، اندکی
صُبح‌دَمْ ، آن صُبحِ من ، زد یک نَفَس زآن نَفَس ، من بَرقَرارم ، اندکی
اَبرِ منْ دیِ ، بر لبِ دریا نِشَست خاک شُو ، تا بَرْ تو بارَم ، اندکی
خوش بِبارَم ، خاک را گُل‌ها دَهَم باش ، کَانْدَر دستِ خارم ، اندکی
مُهلَتَم دِهْ ، خوش به خوش ، از سَرْ مَرُو صَبر کُن ، تا سَر بِخارم ، اندکی
نی غَلَط گفتم، که اَنْدَر عشقِ او کافرم ، گر صَبر دارم ، اندکی

﴾۱۰۰۶﴿

بِبُرد عقل و دِلَم را ، بُراقِ عشقِ مَعانی مرا بِپُرس: کجا بُرد؟ ، آن طَرَف که ندانی
بِدآن رَواق رَسیدم، که ماه و چَرخْ نَدیدَم بِدآن جهان ، که جهان هم ، جُدا شود زِ جهانی
یکی دَمی‌اَم اَمان دِهْ، که عقلِ منْ به من آید بِگویَمَت صِفَتِ جان، تو گوش دار ، که جانی
وَلیک پیشتَر آ خواجه ! گوش بر دَهَنَم نِهْ که گوش دارد دیوار و این سِرّی‌ست نَهانی
عِنایَتی‌ست زِ جانان، چُنین غریبْ کَرامَت زِ راهِ گوش دَرآیَد، چراغ‌هایِ عَیانی
رَفیقِ خِضْرِ خِرَد شو ، به سویِ چَشمهٔ حَیوان که تا چو چَشمهٔ خورشید، روزْ نورفَشانی
چُنان‌که گشت زُلیخا، جوان به هِمَّتِ یوسُف جهانِ کُهنه بیابَد ، ازین ستاره ، جوانی
فرو خورَد مَهْ و خورشید و قُطبِ هفت فَلَک را سُهیلِ جانْ چو بَرآیَد ، ز سویِ رُکْنِ یَمانی
دَمی قُراضهٔ دین را بگیر و زیرِ زبانْ نِهْ که تا به نَقْد بِبینی، که در دَرونهٔ چه کانی!
قُتاده‌ای به دَهان‌ها ، هَمی گَزَنْدَت مَردم لَطیف و پُخته چو نانی، بِدان همیشه چُنانی
چو ذَرّه ، پایْ بِکوبی، چو نورْ ، دستِ تو گیرد زِ سَردی است و زِ تَری ، که هَمچو ریگْ ، گِرانی
چو آفتاب بَرآمَد ، به خاکِ تیره بگوید: که چون قَرینِ تو گشتم، تو صاحِبِ دُو قِرانی
تو بُز نَه‌ای ، که بَرآیی ، چراغپایه ، به بازی که پیشِ گَلّهٔ شیران ، چو نَرّه‌شیرْ شَبانی
چراغِ پنج حِسَت را ، به نورِ دلْ بِفُروزان حواسْ ، پنج نماز است و دلْ ، چو سَبْعِ مَثانی
هَمی رَسَد زِ سَماوات ، هر صَبوحْ نِدایی که رَهْ بَری به نِشانی، چو گَردِ رَهْ بِنِشانی

سِپَس مَکَش چو مُخَنَّث ، عِنانِ عَزم ، که پیشَت
دو لشگر است که در وِیْ ، تو پیشْرُو ، چو سِنانی

شِکَر به پیشِ تو آمد ، که بَرگُشایْ دَهان را
چرا زِ دعوتِ شِکَّر ، چو پِسته ، بَسته‌دَهانی؟

بگیر طَبْلهٔ شِکَّر، بِخور به طَبْل، که نوشَت
مَکوبْ طَبْلِ فَسانه، چرا حَریفِ زبانی؟

زِ شَمس، مَفْخَرِ تبریز، آفتابْ پَرَستی
که اوست شَمسِ مَعارف، رئیسِ شَمسِ مکانی

﴿۱۰۰۷﴾

بِبَست خوابِ مـــرا ، جادُوانه دِلْداری
به زیرِ سنگْ نَهـــان کرد ، در بُنِ غاری

به خواب هم نَتَوان دید ، خوابِ چَشمِ مرا
چو مُرده‌ای که دَرافُتاد ، در نَمَکْ ساری

کجاست خواب و کجا چَشم و کو قَرارِ دلی؟
کجا گُذارَد این فِتْنه، صَبر و صَبّاری؟

اگرچه کوه بُوَد عقلْ ، هَمچو کَهْ بِپَرَد
بِبین چه صَرصَرِ[1] باهیبَت است این ! باری

﴿۱۰۰۸﴾

بِبین این فَتْحْ ، زاسْتِفْتاحْ تا کِی؟
زِ ساقی مَست شو، زین راحْ تا کِی؟

دَرین اَقْداحِ صورت، راحِ جان است
نِظارهٔ صورتِ اَقْـــداحْ تا کِی؟

چو مُرغابی ، زِ خود بَرساز ، کَشتی
صُداعِ کَشتی و مَلّاحْ تا کِی؟

تو سَبّاحیّ[2] و از سَبّاحْ زادی
فَسانه باد ، هر سَبّاح تا کِی؟

نَفَخْتُ فیهِ ، جانْبَخشی‌ست ، هر صُبح
فِراقِ فالِقُ اْلاَصْباحْ تا کِی؟

چو جانِ بالِغان ، لوحی‌ست مَحْفوظ
مِثالِ کودکانْ ، زَالْواح تا کِی؟

چو فرموده‌ست ، رِزقَت زآسْمان است
زمینْ شوریدنْ ای‌فَلّاح تا کِی؟

ازآن باغ است ، این سیبِ زَنَخْدان
قَناعَت بر یکـی تُفّاح[3] تا کِی؟

جَراحَت راست دارو ، حُسنِ یوسُف
دَوا جُستن زِ هر جَرّاح تا کِی؟

زِهر جُزوَتْ،چو مُطْرب می‌توان ساخت
زِ چَشمَت ساختن نَوّاح[4] تا کِی؟

چو نَفْسِ واحدیم از خَلْق و از بَعْث
جُـــدا باشیدنِ اَرْواح تا کِی؟

دَهان بَربَند ، در دریا ، صَدَف‌وار
دَهان بُگْشاده چون تِمْساح تا کِی؟

---

۱ – بادِ تند

۲ – سَبّاح = شناگر

۳ – سیب

۴ – نوحه کننده ، مویه گر

دَهان بَربَند و قُفلی بر دَهان نِهْ | زِ ضــایع کردنِ مِفْتاح[1] تا کِی؟

﴿۱۰۰۹﴾

بُتِ من به طَعْنه گوید: چه میانِ رَهْ فُتادی؟ | صَنَما ! چرا نَیُفتم، زِ چُنان مِیْ ای که دادی؟
صَنَما ! چُنان فُتادم، که به حَشْر هم نَخیزم | چو چُنان قَدَح گرفتی، سَرِ مَشک را گُشادی
شُده‌ام خَرابْ لیکِن، قَدَری وقوفْ دارم | که سَرَم تو بَرگرفتی، به کِنارِ خود نهادی
صَنَما ! زِ چَشمِ مَستَت، که شرابْدارِ عشق است | بِدَهی مِیْ و قَدَحْ نِی، چه عَظیمْ اوستادی!
کَرَمِ تو است این هم، که شراب بُرْد عَقلَم | که اگر به عقل بودی ، بِشِکافَدی زِ شادی
قَدَحی به من بِدادی، که هَمی زنم دو دَسْتَک | که به یک قَدَح بِرَستَم ، زِ هزار بی‌مُرادی
به دو چَشمِ شوخِ مَستَت، که طَرَبْ بِزاد از وِیْ | که تو روحِ اَوَّلینیّ[2] و زِ هیچ‌کَس نَزادی
بِفرست سویِ بینِش، همه نُطْق را و تَن را | که تو را یکی نَظَر بِهْ ، که همیشه می‌غُرُنْبی

﴿۱۰۱۰﴾

بُتِ من زِ در دَرآمد ، به مُبارکیّ و شادی | به مُرادِ دل رَسیدم ، به جهانِ بی‌مُرادی
تو بِپُرس : چون دَرآمد، که بُرون نرفت هرگز؟ | که دَرآمد و بُرون شُد، صِفَتی بُوَد جَمادی
غَلَطم ، مگو که چون شُد ، زِ چگونگی بُرون شُد | تو چگونه‌ای؟ وَلیکِن، تو زِ بی‌چگونه زادی
چه چگونه بُد عَدَم را؟ چه نشان نَهی قِدَم را؟ | نِگَر اوَّلین قَدَم را، که تو بس نِکو نَهادی
همه بی‌خودی پَسَندم، همه تَنْ چو گُل بِخَندم | به طَرَبْ میان بِبَندم، که چُنین دَری گُشادی

﴿۱۰۱۱﴾

بُتا! گَر مرا تو بِبینی ، نَدانی | به جانْ لاله‌زارم ، به رُخْ زَعفرانی

---

۱ – کلید

۲ –از این کلام نیز پیداست که اشاره به روحِ محمدی عَلَوی یا تجلیِ اول دارد که مقام روحانیت میباشد، چنانکه حضرت رسول اکرم"ص" فرمود: "اوّلَ ما خَلقَ اللّٰه روحی"، و به حضرت علی"ع" فرمود: "جسم تو جسم من و روح تو روح من است". لذا این دو بزرگوار بواسطه این روحِ کلّی، حکم‌فرمای عوالم بطون و ظهور میباشند و به صورتِ دو دورهٔ مطلقهٔ نبوت محمدیه و دورهٔ ولایت کلیهٔ عَلَویه ظاهر میگردند. پس از ختم دوره مطلقه نبوت، خداوند، ولایت کلیه خود را به ولیّ و خلیفهٔ خود حضرت علی"ع" که وصیِ آخرین پیامبر اوست عطا فرمود و لذا این غزل، خطاب به آن ولیّ‌ای میباشد که روح اول، ساقیِ اَبرار و شرابْدارِ مِیِ عشق الهی‌ست، یعنی همان وجود مقدس حضرت علی علیه الّسلام.

بِدادم به تو دل، مرا تو ، بِهْ از دل ••• سِپارَم به تو جان، که جان را ، تو جانی
هزاران نشان بُد، زِ آه و زِ اَشْکَم ••• کُنون رَفت کارم، گُذشت از نشانی
تو شاهِ عَظیمی، که در دلْ مُقیمی ••• تو آبِ حَیاتی، که در تَنْ رَوانی
تو هم غیبْ‌بینی، تو هم نازنینی ••• نگفتند هرگـــز تو را : لَنْ تَرانی
چو سَرْ جوش کردی، چه روپوش کردی؟ ••• تو روپوش می‌کُن، که پنهان نَمانی
زهی تَلْخْ مرگی، چو بی‌تو زِیَد جان ••• چو پیشِ تو میرَم، زهی زندگانی
ازین جانِ ظاهر، به جانْ آمدم من ••• گُزین جانِ ظاهر ، شود جانْ نَهانی
میانِ دو جان ، مانده بودیم ، حیران ••• که می‌گفت: اینی ، که می‌گفت: آنی
یکی جانِ جَنَّت ، یکی جانِ دوزخ ••• یکی جانِ ظُلْمَت ، یکی جانْ عَیانی
چه جَنَّت؟ چه دوزخ؟ تویی شاهِ بَرزَخ ••• بِخوانی ، بِخوانی ، بِرانی ، بِرانی

﴿۱۰۱۲﴾

بِتاب ای ماه بر یارم! بگو یارا : آغابو یُسی[1] ••• بِزَن ای باد بر زُلْفَش ، که : ای زیبا ، آغابو یُسی
گَر اینجایی، گَر آنجایی، وَگَر آیی، وَگَر نآیی ••• همه قَندیّ و حَلْوایی، زهی حَلْوا ، آغابو یُسی
مَلامَت نَشْنَوَم هرگز، نگردم از طَلَبْ عاجِز ••• نباشد عشقْ بازیچه، بیا حَقّا ، آغابو یُسی
اگر در خاکْ بِنْهَنْدم، تویی دِلْدار و دِلْبَندم ••• وَگَر بر چَرخْ آرَندَم، ازآن بالا ، آغابو یُسی
اگر بالایِ کُهْ باشم ، چو رُهبان، عشقِ تو جویم ••• وَگَر در قَعْرِ دریایم، در آن دریا ، آغابو یُسی
زِ تابِ رویِ تو ماها ، زِ اِحْسان‌هایِ تو شاها ••• شُده زندانْ مرا صَحرا، دَر آن صَحرا ، آغابو یُسی
چو مَستِ دیدنِ اویَم، دو دست از شَرْم میشویَم ••• بگیرم در رَهَشْ گویم ، که : ای مولا ، آغابو یُسی
دِلارامِ خوشِ روشن ، سِتیزه می‌کُند با من ••• بیآر ای اشک و بَرْ وِیْ زَن، بگو بالا: آغابو یُسی
تو را هر جان هَمی جویَد، که تا پایِ تو را بوسَد ••• ندارد زَهره تا گوید : بیا این جا ، آغابو یُسی
وَگَر از بَندهْ سیر آیی ، بگیری خشم و دیرْ آیی ••• بِمانَم بی‌کَس و تنها، تو را تنها ، آغابو یُسی

---

۱ – این جمله یونانی بصورت " آگاپو اِسی " و به معنی: " دوست دارم تو را " میباشد که در اثر قرنها تسلط زبان عربی ، کاتبین و نویسندگان دیوان ، حروف " گ " و " پ " را که در زبان عربی وجود ندارد، بصورت " غ " و "ب" نگاشته اند ، بدین ترتیب " آگاپو " که به معنی "عشق" است ، به شکل " اغابو " درآمده و همچنین لغت " اِسی" یا " یُسی" که به معنی " تو" میباشد ، در اثر استنساخ‌های مکرر ، بصورت "سی" در آمده و جملهٔ " آگاپو اِسی" ، به شکل " اغابوسی" تغییر شکل یافته است .

بیا ای باغ و ای گُلشَن، بیا ای سَروْ و ای سوسَن   بَرایِ کوریِ دشمن، بگو ما را : آغابو ئِسی
بیا پَهْلویِ من بِنْشین ، به رَسم و عادتِ پیشین   بِجُنْبان آن لبِ شیرین ، که مولانا : آغابو ئِسی
مَنَم نادانْ ، تویی دانا، تو باقی را بگو ، جانا   به گویایی : آفیغیسی[1] ، به ناگویا : آغابو ئِسی

﴿۱۰۱۳﴾

بِتَنْ[2] اینجا ، به باطِن ، در چه کاری؟   شکاری می‌کُنی، یا تو شکاری؟
کَزو در آیِنه ، ساعت به ساعت   هَمی تابَد عَجَب ، نَقْش و نِگاری
مِثالِ بازِ سُلطان است ، هر نَقْش   شکار است او و می‌جویَد شکاری
چه ساکن می‌نِمایَد ، صورتِ تو   درونِ پَرده تو ، بس بی‌قَراری
لِباسَت بر لبِ جویْ و تو غَرقه   ازین غَرقه ، عَجَب ، سَرْ چون بَرآری
حَریفَت حاضر است ، آنجا که هستی   وَلیکِن گَر بگوید ، شَرم داری؟
به هر شیوه که گَردد ، شاخْ رَقصان   نباشـــد غایِب از بـــادِ بهاری
مَجِه تو سو به سو ، ای شاخ ! ازین   نمی‌دانی کَزین باد است ، یاری؟
به صد دَستانْ به کارِ توست ، این باد   تو را خود نیست ، خویِ حَق‌گُزاری
ازو یابی ، به آخِر ، هر مُرادی   هَمو مَستی دَهَد ، هم هوشیاری
بِپُرس: او کیست؟ شَمس‌اَلدّینِ تبریز   به جُز در عشقِ او، تا سَر نَخاری

﴿۱۰۱۴﴾

بِتَنْ با ما به دل ، در مَرغْزاری   چو در بَندِ شکاری ، تو شکاری
بِتَنْ اینجا ، میان‌بَسته ، چو نایی   به باطِنْ ، هَمچـــو بادِ بی‌قَراری
تَنَت چون جامهٔ غَوّاصْ ، بر خاک   تو چون ماهی ، درونِ جویباری
دَرین دریا بَسی رَگ‌هایِ صافی ست   بَسی رگ‌هاست ، کآن تیره‌ست و تاری
صَفایِ دلْ ازآن رَگ‌هایِ صافی‌ست   بِدآن رَگْ پِی بَری، چون پَر بَرآری
دَرآن رَگ‌ها ، تو هَمچون خونْ ، نَهانی   وَرْ اَنْگشتی نَهَـــم ، تو شَرمْ داری
ازآن رَگ‌هاست ، بانگِ چَنگِ خوشْ‌رَگ   زِ عکـــسِ لُطفِ آن ، زاری‌ست، زاری

---

۱ – آفیغیسی = گفتن ، گویایی (یونانی) ، اصل این لغت بصورت " آفیگیسی" میباشد که حرف "گ" معرَّب شده و بصورت "غ " نگارش گردیده است.

۲ – فعل امر از مصدر تنیدن = بافتن ، کار عنکبوت

زِ بَحْرِ بی‌کِنار است ، این نَواها　　　که می‌غُرَّد به موج ، از بی‌کِناری

﴿۱۰۱۵﴾

بِجِه بِجِه زِ جهان ، تا شَهِ جهانْ باشی　　　شِکَرْ سِتانْ هله ، تا تو شِکَرِسْتان باشی
بِجِه بِجِه چو شهاب ، از برایِ کُشتنِ دیو　　　چو زَاخْتَری بِجَهی ، قُطبِ آسْمان باشی
چو عَزْمِ بَحْر کُند نوح ، کَشتی‌اَش باشی　　　رَوَد به چَرخْ مَسیحا، تو نردبان باشی
گَهی چو عیسیِ مریم ، طَبیبِ جان گَردی　　　گَهی چو موسیِ عِمْران ، رَویِ شَبان باشی
زِ بَهرِ پُختنِ تو ، آتشی‌ست روحانی　　　چو پَسْ‌جَهی چو زنان ، خامِ قَلْتَبان[1] باشی
زِ آتش اَرْ نگُریزی ، تمامْ پُخته شَوی　　　چو نانِ پُخته، رئیس و عزیزِ خوان باشی
چو خوان بَرآیی و اِخْوانْ تو را قَبول کنند　　　مِثالِ نانْ ، مَدَدِ جانْ شَویّ و جان باشی
اگرچه مَعدنِ رنجی، به صَبرْ ، گنج شَوی　　　اگرچه خانهٔ عیبی ، تو غیب‌دان باشی
من این بِگُفتم و از آسمان نِدا آمد　　　به گوشِ جان که : چُنین گَر شَوی ، چُنان باشی
خَمُش، دَهان پِیِ آن است ، تا شِکَرْخایی　　　نه آن که سُست فکَندی، زَنَخْ‌زَنان[2] باشی

﴿۱۰۱۶﴾

بَحْرِ ما را کِنـــــار بایَستی　　　وین سَفَر را قَـــــرار بایَستی
شیرِ بیشه ، میانِ زنجیر است　　　شـــــیرْ در مَرغْـــزار بایَستی
ماهیـــــان می‌تَپَند ، اَنْدَر ریگ　　　راهْ در جویبـــــار بایَستی
بُلبُلِ مَست ، سخت مَخْمور است　　　گُلْشَـــــن و سَـــبزه‌زار بایَستی
دیده‌ها از غُبارْ ، خسته شُده‌ست　　　دیـــــدهٔ اِعْتِبـــــار بایَستی
همه گِل‌خواره‌اَند ، این طِفْلان　　　مُشْـــــفِقی دایـــه‌وار بایَستی
رَهْ به آبِ حَیات ، می‌نَبَرند　　　خَـــــضِری آبْ‌خـــوار بایَستی
دلْ پشیمان شُده‌ست ، زآنچه گُذشت　　　دلِ امســـــال ، پـــارْ بایَستی
اَنْدَرین شهر ، قَحْطِ خورشید است　　　ســـــایهٔ شهـــــریار بایَستی
شهرْ سَرگین‌پَرَست ، پُر گشته است　　　مُشکِ نافـــهٔ تَتار بایَستی

---

۱ – دَلّالِ محبت
۲ – سرزنش کردن، بیهوده گفتن، طعنه زدن، لاف زدن.

مِشک[1] از پِشْک[2] ، کَس نمی‌داند		مُشک را اِنْتِشار بایَستی
دولتِ کودکانه می‌جویَند		دولتی بی عَثار[3] بایَستی
مرگ تا در پِی است ، روزْ شب است		شبِ ما را نَهار بایَستی
چون بمیری، بِمیرَد این هُنَرت		زین هُنَرهات ، عار بایَستی
چَنگ در ما زَده‌ست ، این کَمْپیر		چَنگِ او ، تارْتار بایَستی
طالِبِ کار و بار بسیارند		طالِبِ کِردگار بایَستی
دَمِ مَعْدودْ ، اندکی مانده‌ست		نَفَسی بی‌شُمار بایَستی
نَفَسِ ایزدی زِ سویِ یَمَن		بر خَلایِق ، نِثار بایَستی
مرگْ ، دیگی برایِ ما پُخته‌ست		آن خورِش را ، گُوار بایَستی
یادِ مُردن ، چو دافِعِ مرگ است		هر دَمی یادگار بایَستی
هر دَمی ، صد جَنازه می‌گُذَرد		دیده‌ها سوگوار بایَستی
مُلْک‌ها مانْد و مالِکان مُردند		مُلْکَتی پایدار بایَستی
عقلْ بَسته شُد و هوی' مُختار		عقل را اختیار بایَستی
هوش‌ها چون مگس، در آن دوغ است		هوش را هوشیار بایَستی
زین چُنین دوغِ زشتِ گَندیده		این مگس را حَذار بایَستی
مِعْده پُر دوغ و گوشْ ، پُر زِ دروغ		هِمَّتِ اَلْفِرار بایَستی
گوش‌ها بَسته است ، لب بَربَند		از خِرَد ، گوشوار بایَستی
از کَنایاتِ شَمسِ تبریزی		شَرحِ مَعنی گُذار بایَستی

﴿۱۰۱۷﴾

بِخوردم از کَفِ دِلْبَرْ شرابی		شُدم مَعْمور و در صورتْ خَرابی
گُزیدم آتشِ پنهانِ پنهان		کَزو اَنْدَر رُخَم ، پیداست تابی
هزاران نُکته ، در عالَم بِگُفتم		زِ عشق و هیچ نَشنیدم جوابی
گَهی سوزد دِلَم، گَهْ خام گَردد		به مانندِ دِلَم نَبْوَد کَبابی

۱ - مُشک
۲ - پِشْکِل
۳ - هلاک

مرا آن مَهْ ، یکی شکلی نِمودەست — که سیصد مَهْ نَبینَد آن ، به خوابی
مَنَم غَرقه به بَحْرِ اَنگَبینی — که زنبور از کَفَش یابَد لُعابی
بهشتْ اَنْدَر رَهَش ، کمتر حِجابی — خِرَد پیشِ مَهَش، کمتر سَحابی
جهان را جُمله آبِ صافْ می‌بین — که ماهی می‌دَرخشَد ، اَنْدَر آبی
اگر با شَمسِ تبریزی نِشینی — ازآن مَهْ ، بر تو تابَد ، ماهتابی

﴿۱۰۱۸﴾

بِداد پَنـــدم ، اُســـتادِ عشق ، زِ اُستادی — که: هین بِتَرس ، زِ هرکَس که دلْ بِدو دادی
هر آن کسی ، که تو از نوشِ او بِنوشیدی — زِ بَعدِ نوشْ ، کُنَد نیشِ اوتْ[1] فَصّادی[2]
چو چَشمِ مَستِ کَسی، کرد حَلقه در گوشَت — زِ گوشْ پَنبه بُرون کُن، مَجویْ آزادی
بَرین بِنِه دلِ خود را، چو دَخْلِ خنده رَسید — که غَم ، نَجویَد عشْرَت، زِ خِرمَنِ شادی
مَگَر زمین ، مُسَلَّم دَهَد تو را ، سُلطان — چُنان‌که داد به بُشْر[3] و جُنیدِ بغدادی
چو طوقِ موهِبَت آمد، شِکَست گَردنِ غَم — رسید دادِ خـــدا و بِمُرد بیدادی
به هر کجا که رَویِ ، ماهْ بر تو می‌تابَد — مَه است نورفشان ، بر خَراب و آبادی
غُلامِ ماه شُدی، شب تو را ، بِهْ از روز است — که پُشت‌دارِ تو باشد ، میـــانِ هر وادی
خُنُک تو را و خُنُک جُمله هَمرَهانِ تو را — که سَعْدِ اَکْبَری و نیک‌بَختْ اُفتادی
به وَعده‌هایِ خوشَش اعتماد کُن ، ای جان — که شاهْ مِثْل ندارد ، به راست میعادی
به گوشِ تو ، همه تَفسیرِ این بگوید شاه — چُنان‌که اُشـــتُرِ خود را ، نَوا زَنَد هادی

﴿۱۰۱۹﴾

بِدِه ای‌کَفِّ تو را قاعده ، لُطف‌اَفزایی — کَفِ دریا چه کُند ، خواجه! به جُز دریایی؟
چون تو خواهی که شِکَرخایی، غَلَط اندازی — زِ پِیِ خَشْمْ رَویِ، ساعِد و کَفْ می‌خایی
صَنَما ! مَغْلَطه بُگْذار و مگو تا فردا — چون تویی پایِ عَلَم ، نَقْدِ کِه را می‌پایی؟
تُرُشْ گفتی و پیشِ شِکَرِ بی‌حَدِ تو — عَسَل و قَند چه دارند ، به جُز سِرکایی؟

---

۱ – نیشِ او تو را

۲ – فَصّاد = رگ زن

۳ – بُشر بن حارث معروف به حافی ، از بزرگان صوفیهٔ متقدم که از زُهّاد معروف و علمای حدیث است.

گرچه من روتُرُشَم، لیک خُمِ سِرکه نِیَم / وَرْچه هرجا بِرَوَم، لیک نِیَم هرجایی
گَر تو خوبیّ و مَنَم آیِنهٔ رویِ خوشَت / پیشِ رو دار مرا ، چونکه جهانْ‌آرایی
نی غَلَط گفتم، سَرمَست بُدَم، زَفت[1] زَدَم / کِی بُوَد آیِنه را ، با رُخِ تو گُنجایی؟
نو فُسونی‌ست مرا ، سَخت عَجَب ! پیشتَر آ / تا به گوشِ تو فرو خوانم ، ای بینایی!

﴿۱۰۲۰﴾

بِدِه ای دوست! شرابی، که خدایی‌ست ، خدایی / نه دَرو رنجِ خُماری، نه دَرو خُوفِ جدایی
چو دَهان نیست مَکانَش، همه اَجْزاشْ دَهانَش / زِ زمین نیست نَباتَش، که سَمایی‌ست ، سَمایی
بِبَرَد بو خَبَرْ آن کَس ، که بُوَد جانِ مُقَدَّس / نَبُوَد مُرده ، که کَرکَسْ کُنَدَش مُرده‌رُبایی
به دلِ طور دَرآیَد ، زِ حَجَر نور بَرآیَد / چو شود موسیِ عِمْران، اَرِني گو ، به سَقایی
مِیِ لَعْلِ رَمضانی ، زِ قَدَح‌هایِ نَهانی / که به هر جاتْ بگیرد ، تو ندانی که کُجایی
رَمضانْ‌خستهٔ خود را و دَهان‌بَستهٔ خود را / تو مَپِنْدار کَزآن مِیْ ، نکُنـــــد روح‌فَزایی

﴿۱۰۲۱﴾

بِدید این دل ، دَرونِ دل ، بهاری / سَحَرگَه دید ، طُرفه مَرغْزاری
دَرو ، آرامـــــگاهِ جانِ عاشق / دَرو ، بوس و کِنارِ بی‌کِناری
که فِردوسَش ، غُلامِ آن گُلِسْتان / بهشت از سَبزه‌زارش شَرمساری
به هر جانِبْ ، یکی حَلقهٔ سَماعی / به زیرِ هر درختی، خوشْ‌نِگاری
اگر پیری دَرآیَد ، هَمچو کافور / شود گُلْ‌عارضی، مُشکینْ‌عِذاری
چو شیر ، اِشکَست جان ، زنجیرها را / رَمید آن‌سو ، چو مَجنون ، بی‌قَراری
بِرَفتم در پِیِ جان ، تا کجا شُد / دَرآن رَفتن مرا ، بُگْشاد کاری
بِدیدم طُرفه مَنْزِل‌هایِ دِلْکَش / وَلیک از جانْ نَدیدم من غُباری
بگو رازِ مرا ، تا باز آید / وَگَر نآیَد ، بیا واپَسْ تو باری
نشانی‌ها بیـــــآوَر اَرْمَغانی / که تا تَن را کُنم منْ دارْداری[2]
کِي است آن مَه؟ خداوندْ شَمسِ تبریز / خدا خُلْقی ، عجیبی ، نام‌داری

۱ – غلیظ ، شراب غلیظ

۲ – دیر پاییدن و ثبات داشتن .

﴿۱۰۲۲﴾

بَرِ دیوانگانْ امشب ، آمد شـــاه ، پنهانی / فَغان بَرخاست ، از جان‌هایِ مَجنونانِ روحانی
میانِ نَعْره‌ها بِشْناخت ، آوازِ مرا ، آن شَهْ / که صافی گشته بود ، آوازم از أَنْفاسِ حیوانی
اشارت کرد شاهانه ، که : جَست از بَند ، دیوانه / اگر دیوانه‌اَم شاها ! تو دیوان را سُلیمانی
شَها ! هَمرازِ مُرغانیّ ، وَ هم اَفْسونِ دیوانی / بَرین دیوانه هم شاید ، که اَفْسونی فروخوانی
به پیشِ شاه شُد پیری ، که بَر بَندش ، به زنجیری / گُزین دیوانه در دیوان ، بس آشوب است و ویرانی
شَهِ من گفت : کاین مَجنون ، به جُز زنجیرِ زُلفِ من / دِگَر زَنجیر نَپْذیرد ، تو خویِ او نمی‌دانی
هزاران بَند بَردَرَّد ، به سویِ دست ما پَرَّد / اِلَیْنا راجِعُون گردد ، که او بازی‌ست سُلطانی
بپَرّد از فضایِ ما ، به فردوسِ عَلایِ ما / بپَرّد در هـــوایِ ما ، بنوشــد جامِ یزدانی
نوازش هایِ فضلِ ما ، نوازَد خوشْ نوایِ ما / به هر لحظه برآید زو ، صدایِ بانگِ سبحانی
خمش کن ، چند میگویی ؟ به قدرِ فهمِ خلْقان گو / ز فوقِ عرشْ کِیْ داند ،خفاش و جُغدِ ویرانی؟

﴿۱۰۲۳﴾

بَرِ من نیستی جانا! کجایی؟ / به هر جایی که هستی ، جانْفَزایی
زِ خشمِ من، تو با هر کَس بِسازی / به رَغْمِ من، به هر آتش دَرآیی
چو بینی مَر مرا ، نادیده گیری / چُنین باشد وَفا و آشنایی؟
عزیزی بودم و خوارَم زِ عشقَت / دَرین خواری نِگَر ، کِبرِ خدایی
برایِ تو ، جُدا گَردم زِ عالَم / که تا نَآیَد مرا ، بویِ جُدایی
سَبُک‌روحا! گِران کردی تو رو را / که یعنی : قَصـــد دارم بی‌وَفایی
تو در دلْ ، جُورها داری، هَمی کُن / که تا روزِ قیامَت جانِ مایی
اَلا ای چَرخِ زاینده! چُنین ماه / نَـــزایی و نَـــزایی و نَزایی
به کوهِ قاف، شَمسُ‌الدّینِ تبریز / هُمـــایی و هُمـــایی و هُمایی

﴿۱۰۲۴﴾

بَرآ بر بامْ ای‌عارف ! بِکُن هر نیم‌شب زاری / کبوترهایِ دل‌ها را ، تویی شاهینِ اِشْکاری
بُوَد جان‌هایِ پابَسته ، شوند از بَندِ تَـنْ رَسته / بُوَد دل‌هایِ اَفْسُرده[1] ، زِ حَرِّ[2] تو شود جـاری

---

۱ – افسردن ، یخ زدن ، منجمد شدن
۲ – حرارت

بَسی اِشْکوفه و دل‌ها، که بِنْهادند در گِل‌ها / هَمی پایَند یاران را، به دَعوَتْشان بِکُن یاری
به کوریِّ دِیْ و بهمن، بهاری کُن بَرین گُلْشَن / دَرآوَر باغِ مُزمِن[1] را ، به پرواز و به طَیّاری
زِ بالا اَلصَّلایی زن، که خندان است این گُلْشَن / بِخَندان خارِ مَحْزون را، که تو ساقیِّ اَقْطاری
دلی دارم پُر از آتش، بِزَن بر وِیْ تو آبی خوش / نه زآبِ چشمهٔ جیحون، از آن آبی که تو داری
به خاکِ پایِ تو امشب ، مَبَند از پُرسشِ منْ لب / بیا ای‌خوبِ خوش‌مَذهَب، بِکُن با روحْ سَیّاری
چو امشب خوابِ من بَستی، مَبَند آخِر رَهِ مَستی / که سُلطانِ قَوی‌دستیّ وَ هُش‌بَخشیّ و هُشیاری
چرا بَستی تو خوابِ من؟ برایِ نیکویی کردن / اَزیرا گنجِ پنهانیّ و اَنْدَر قَصدِ اِظْهاری
زهی بی‌خوابیِ شیرین! بِهی‌تَر از گُل و نسرین / فُزون از شَهْد و از شِکَّر ، به شیرینی و خوش خواری
به جانِ پاکَت ای‌ساقی! که امشب تَرکْ کُن عاقی[2] / که جانْ از سوزِ مُشتاقی ، ندارد هیچ صَبّاری
بیا تا روزْ بر روزَن ، بِگَردیم ای‌حَریفِ من / اَزیرا مَردِ خواب‌اَفْکَن، دَرآمَد شب ، به کَرّاری
بَرین گَردِشِ حَسَد آرَد، دَوارِ چَرخِ گَردونی / که این مَغز است و آن قِشْر است ، وین نورست و آن ناری
چه کوتاه است پیشِ من، شب و روز ، اَنْدَرین مَستی / زِ روز و شب رَهیدم من، بِدین مَستیّ و خَمّاری
حَریفِ من شو ای سُلطان! به رَغْمِ دیدهٔ شیطان / که تا بینی رُخِ خوبان، سَرِ آن شاهِدانْ خاری
مرا امشب شَهَنْشاهی، لَطیف و خوب و دِلْخواهی / بَرآوَرْده‌ست از چاهی، رَهانیده زِ بیماری
به گِردِ بامْ می‌گردم، که جامِ حارِسانْ خوردم / تو هم می‌گَرد گِردِ من ، گَرَت عَزم است مِیْ خواری
چو با مَستانِ او گَردی، اگر مِسّی ، تو زَرْ گَردی / وَگَر پایی ، تو سَرْ گَردی، وَگَر گُنگی ، شَوی قاری
دَرین دل ، موج‌ها دارم، سَرِ غَوّاص می‌خارَم / ولی کو دامَنِ فَهْمی ، سِزاوارِ گُهَرباری؟
دَهان بَستم، خَمُش کردم، اگرچه پُر غَم و دَردَم / خدایا ! صَبرم اَفْزون کُن ، دَرین آتش ، به سَتّاری

۱۰۲۵

بَرجِه ، که بهار زد صَلایی / در باغْ خَرام ، چون صَبایی
از شاخِ درختْ گیر رَقصی / وَزْ لاله و کُهْ شِنو ، صدایی
ریحان گوید ، به سَبزه، رازی / بُلبُل طَلَبَد ، زِ گُلْ نَوایی
از باد زَنَد گیاهْ موجی / در بَحْـــــرِ هوایِ آشنایی

---

۱ – کهنه و دیرینه
۲ – ناخوش دارنده

وَزْ اَبر که حامِلَه‌ست ، از بَحْر چون چَشمِ عَروس بینْ بُکایی[1]
وَزْ گریهٔ ابر و خندهٔ بَرق در سُنبُل و سَروْ اِرْتقایی
فَخْ[2] شِسْته به پیشِ گوشِ قُمری کآموزَدَش او ، بَهــــانه‌هایی
نرگس گوید به سوسنْ آخِر: بَرگوی تو همچو ما ثَنایی
ای سوسنِ صد زبان ! فُرو خوان بر مُــــرغْ حِکایَتِ هُمایی
سوسن گوید: خَمُش که مَستَم از جامِ مِیْ ای ، گِران‌بَهایی
سَرمَستَم و بی‌خودم ، مَبادا بِجْهَد زِ دَهانِ منْ خَطایی
رو کُن به شَهی ، کَزو بپوشید اِشْــــکوفه ، بَریشَمینْ‌قَبایی
می‌گوید ، سَروِ سَرْفشانان رَســتیم زِ دستِ اژدَهایی
ای سَروْ! برایِ شُکر ، این را تو نیز چُنین بِکوبْ پایی
ای جانِ جهان! به تو رَهیدیم زاشْکَنجهٔ جــانِ جان‌نمایی
از وَسوَسهٔ چُنین حَریفی وَزْ دَغدَغهٔ چُنین دَغایی
زآن دِیْ که بَسی قَفا[3] بِخوردیم رفت و بِنمودِمان قَفایی[4]
ظاهر مَشَو از گنه ، که آمد از شرمِ ظُهــــورِ او ، خَفایی
خاموش کُن و نِظاره میکُن بی‌زَحمَتِ خوفْ ، در رَجایی

﴿۱۰۲۶﴾

بَرخیز که جان است و جهان است و جوانی خورشید بَرآمَــــد ، بِنِگَر نورفشانی
آن حُسن ، که در خوابْ هَمی جُست ، زُلَیخا ای یوسُفِ اَیّام ، به صد رَه ، بِهْ از آنی
بَرخیز که آویخت ، تَرازویِ قیامَت بَرسَنْجْ بِبین تو ، سَبُکی یا که گِرانی
هر سویْ نشانی‌ست ، زِ مَخْلوقْ به خالِق قانِع نشود عاشقِ بی‌دل ، به نشانی
هر لحظه زِ گَردون بِرَسَد بانگْ ، که: ای گاو! ما راهِ سَعادت بِنمودیم و تو دانی
بَرخیز و بیا ، دَبدَبهٔ عُمرِ اَبَد بین تا بازْ رَهــــی زود ، ازین عالَمِ فانی

---

۱ – بُکاء = گریه
۲ – تله ، شکارگاه
۳ – پس گردنی
۴ – پشت کردن

او عُمرِ عزیز است ، ازو چاره نداری   او جانِ جهان آمد و تو نَقْشِ جهانی
بر صورتِ سنگین بِزَنَد ، روح پَذیرد   حیف است ، گَزین روح ، تو مَحْروم بِمانی
او کانِ عَقیق آمد و سَرمایهٔ کان‌ها   در کانِ عَقیق آی ، چه در بَندِ دُکانی؟
شمس الحق تبریـــــز ، توئی عالَمِ معنی   صورت ز تو ظاهر شد و هم سِرِّ عیانی

﴿۱۰۲۷﴾

بَرخیز که صُبح است و صَبوح است و سُکاری[1]   بُگْشایْ کِنار ، آمــــد آن یارِ کِناری
بَرخیز بیا! دَبدَبهٔ عُمرِ اَبَد بین   رَستَند و گُذشتند ، زِ دَم‌هایِ شُماری
آن رفت ، که اِقْبـــال ، بِخارید سَرِ ما   ای دل ، سَرِ اِقْبالْ ازین بار ، تو خاری
گنجی تو ، عَجَب نیست ، که در تودهٔ خاکی   ماهی تو ، عَجَب نیست ، که در گَرد و غُباری
اَنْدَر حَرَمِ کعبهٔ اِقْبـــال خرامید   از بادیه ایمِن شُده ، وَزْ نازِ مَکاری[2]
گَردان شُده بین چَرخ ، که صد ماه ، دَرو هست   جُز تابشِ یک روزه ، تو ای چَرخ! چه داری؟
آن ساغَرِ جانْ که مَلَکُ‌ٱلْمَوتِ اَجَل شُد   نی شورش دل آرَد و نی رنجِ خُماری
بس کُن که اگر جان بِخورَد صورتِ ما را   صد عذُر بخواهد ، لَبَش از خوبِ‌عِذاری

﴿۱۰۲۸﴾

بَرخیز و بِزَن مَهــــا! نَوایی   بر یادِ وِصـــالِ آشنائی
هینْ وَقتِ صَبوح شُد ، فُتوحی   هین وَقتِ دُعاست ، اَلْصَّلایی
بُگْشا سَرِ خُنْبِ خُسروانی   تا خَلْق زَنند ، دست و پایی
صد گُونْ گِره ، هست بر دل و نیست   جُز بادهٔ جانْ ، گِرِه‌گُشایی
از جایْ بِبَر ، به یک قِنینه[3]   آن را که قَرار نیست ، جایی
جُز دشتِ عَدَم ، قَرارگَهْ نیست   چون نیست وجود را وَفایی
بر سُفرهٔ خاکْ ، تَرّه‌ای نیست   هر سویْ زِ چیست ، ژاژْخایی؟
عالَمْ مُردار و عامّه چون سگ   کِه دید ، زِ دستِ سگْ ، سَخایی؟
ساقی ! دَردِهْ صَلا ، که چون تو   جان‌ها نَبدیـــــد ، جانْفَزایی

---

۱ – مست
۲ – مکر و حیله گری
۳– صُراحی

ما چون مِس و آهنیم ، ثابت — در حیرتِ چون تو کیمیایی
در مَغز فکَن ، تو هویْ هویی — وَزْ خَلْق بَرآر ، هایْ هایی
تا روحْ زِ مَستی و خَرابی — نَشْناسَد هَجْــو از ثَنایی
زین باده ، چو مَست شُد فَلاطون — نَشْناسَد دَرد از دَوایی
دَردی دِه و عقل را چُنان کُن — کاو دُرد نَدانَـــد از صَفایی
بر ناطِقِ مَنْطِقی ، فرو ریز — از جامِ صَبوحیان ، عَطایی
تا دَم نَزَنَد ، دِگَر نَجویَد — زَنْبیل و فَطیر ، هر گدایی
خامُش ! که تو را مُسَلَّم آمد — برساختن از عَدَمْ بَقایی

﴿۱۰۲۹﴾

بِرَست جان و دِلَم ، از خودیّ و از هستی — شُدەست خاصِ شَهَنْشاهِ روح ، در مَستی
زهی وجود ، که جان یافت در عَدَم ، ناگاه — زهی بُلند ، که جان گشت، در چُنین پَستی
دُرُست گشت مرا ، آن‌چه می‌نَدانستم — چو در دُرُستیِ آن مَه ، مرا تو بِشْکَستی
چو گشت عشقِ تو فَصّاد و اَکْحَلَم[۱] بُگْشاد — بِجَستَم از خود و گفتم: زهی سَبُک‌دستی
طَبیبِ فقر بِجَست و گرفت گوشِ مرا — که مُژده دِهْ ، که زِ رنجِ وجود ، وا رَسْتی
زِ اِنْتِظار رَهیدی ، که کِی صَبا بِوَزَد؟ — نه بَحْر را تو زَبونی، نه بَستهٔ شَستی
زِ شَمسِ تبریزْ این جِنْس‌ها ، بِخَرْ بِفُروش — زِ نَقْدهاش ، چو آن کیسه ، بر کَمَر بَستی

﴿۱۰۳۰﴾

بِرَسید لَکْ لَکِ جان ، که بهار شُد ، کجایی؟ — بِشکُفت جُمله عالَم ، گُل و بَرگِ جانْفَزایی
رُخِ یوسُفان بِبینی ، که زِ چاهْ سَر بَرآرَد — همه گُل‌رُخان بِبینی ، که کنند خودنمایی
ثَمَراتِ دلْ شِکَسته ، به درونِ خاکْ بَسته — بِگُشاده دیده دیده ، زِ بَلایِ دِیْ رَهایی
خَضَر و سَمَن چو رِنْدان، بِشِکَسته‌اند زندان — گُل و لاله شاد و خندان، زِ سَعادتِ عَطایی
همه مَریَمانِ کامل، همه بِکْر و گشته حامِل — بِنموده عارفانْ دل، به جنابِ کِبْریایی
چو شکوفه کرد بُستان، زِ رَهِ دَهَن ، چو مَستان — تو نَصیبِ خویش بِسْتان، زِ زَمانه ، گَر زِ مایی
به مِثالِ گُربه هریک، به دَهانْ گرفته کودک — سویِ مادرانِ گُلْشَن ، به نِظاره چون نیآیی؟
بِنِگَر به مُرغِ خوش‌پَر، چو خَطیب ، فوقِ مِنْبَر — به ثَنا و حَمدِ داور ، بِگرفته خوش‌نَوایی

---

۱ – سیه چشم ، چشمِ سرمه کشیده.

﴿۱۰۳۱﴾

بِرَفتیم ، ای عَقیقِ لامَکانی! زِ شهرِ تو ، تو باید که بِمانی
سَفَر کردیم ، چون اِسْتارگانْ ما زِ تو هم سویِ تو ، که آسْمانی
یکی صورت رَوَد ، دیگر بیاید به مهمان‌خانه‌اَت ، زیرا که جانی
که مهمانانْ ، مِثالِ چار فَصلَند تو اصلِ فَصل‌ها ، همچو جهانی
خیالِ خوبِ تو ، در سینه بُردیم شَفَق از آفتاب آمد ، نشانی
به پیشَت مانْد دل ، با ما نیآمَد دل از تو کِی رَوَد، چون دِلْسِتانی؟
سَرِ دل‌ها ، به زیرِ سایه‌اَت باد که دل‌ها را دَرین مَرْعا[1] شَبانی
فُرو ریزید ، دندان‌هایِ گُرگان از آنگَهْ که نِمودی مِهْربانی
بِهِل تا بحرْ گوید ، قصه خویش که تا باری نبینی ، قصه‌خوانی

﴿۱۰۳۲﴾

بَرگُذری، در نِگَری، جُز دلِ خوبانْ نَبَری سَر مَکَش ای دل ! که ازو ، هر چه کُنی جانْ نَبَری
تا نشوی خاکِ دَرَش ، دَر نَگُشاید به رضا تا نَکَشی خارِ غَمَش ، گُل زِ گُلِسْتانْ نَبَری
تا نَکَنی کوه بَسی، دست به لَعْلَش نَرَسَد تا سویِ دریا نَشَوی، گوهر و مَرجانْ نَبَری
سَر نَنَهَد چَرخْ تو را، تا که تو بی‌سَر نَشوی کَس نَخَرَد نَقْدِ تو را، تا سویِ میزان نَبَری
تا نشوی مَستِ خدا، غَم نشود از تو جُدا تا صِفَتِ گُرگْ دَری ، یوسُفِ کَنْعانْ نَبَری
تا تو اَیازی نکُنی، کِی همه مَحمود شَوی؟ تا تو زِ دیوی نَرَهی، مُلْکِ سُلیمانْ نَبَری
نِعْمَتِ تَنْ ، خام کُنَد ، مِحْنَتِ تَنْ ، رام کُنَد مِحْنَتِ دین ، تا نکَشی، دولتِ ایمانْ نَبَری
خیره مَیآ، خیره مَرو، جانِبِ بازارِ جهان زآنکه دَرین بِیْع و شَریٰ[2]، این ندهی، آن نَبَری
خاک که خاکی نَهِلَد، سوسن و ریحان نشود تا نکَنی دَلْقِ کُهَن، خِلْعَتِ سُلطانْ نَبَری
آه گِدارو شُده‌ای، خاطرِ تو خوش نشود تا نکُنی کافری‌ای، مالِ مسلمانْ نَبَری
هیچ نَبُرده‌ست کسی ، مُهره زِ اَنْبانِ جهان رَنْجه مَشو، زآن‌که تو هم ، مُهره زِ اَنْبانْ نَبَری
مُهره زِ اَنْبان نَبَرَم ، گوهرِ ایمان بِبَرم گَر تو به جانْ بُخل کُنی، جانْ بَرِ جانانْ نَبَری
این کَشِشِ عشقِ خدا، می‌نَنِشینَد کَرَمَت دست نداری زِ کَمانْ ، تا دل ازیشانْ نَبَری

---

۱ – چراگاه

۲ – بِیْع و شَریٰ = خرید و فروش

هین بِکَشان، هین بِکَشان، دامَنِ ما را به خوشان   زآن‌که دلی گر تو بَری، راهِ پَریشانْ نَبَری
راست کُنی وَعدهٔ خود، دست نداری زِ کَشِش   تا همه را رَقص‌کُنان ، جانِبِ میدانْ نَبَری
هیچ مگو ای لبِ من! تا دلِ من باز شود   زآنکه تو تا سنگ‌دلی ، لَعْلِ بَدَخشانْ نَبَری
گرچه که صد شَرط کُنی، بی‌همه شَرطی بِدَهی   زآنکه تو بَس بی‌طَمَعی ، زَر به حُرُمْدان[1] نَبَری
از رهِ تقدیرِ ازل ، جانب شمس‌الحقِ دین   تا نَبَری لوحِ قَدَر ، حکمتِ لقمانْ نَبَری

﴿۱۰۳۳﴾

برو ای‌عشق ! که تا شحْنهٔ خوبانْ شُده‌ای   توبه و توبه‌کُنان را ، همه گَردنْ‌زده‌ای
کِه شود با تو مُعَوِّل[2] ؟ که چُنین صاعِقه‌ای   کِه کُند با تو حَریفی؟ که همه عَربَده‌ای
نه زمین و نه فَلَک را ، قَدَم و طاقَتِ توست   نه دَرین شش جهَتی، پس زِ کجا آمده‌ای؟
هشت جَنَّت به تو عاشق ، تو چه زیبارویی!   هفت دوزخ زِ تو لَرزان ، تو چه آتشکَده‌ای!
دوزَخَت گوید: بُگْذَر ، که مرا تابِ تو نیست   جَنَّتِ جَنَّتـــی و دوزخِ دوزخْ بُده‌ای
چَشمِ عُشّاقْ زِ چَشمِ خوشِ تو ، تَرْدامَن   فِتْنه و رَهزنِ هر زاهِد و هر زاهِدِه‌ای
بی‌تو در صومعه بودن ، به جُز از سودا نیست   زآنکه تو ، زندگیِ صومعه و مَعْبده‌ای
دلِ ویرانِ مرا ، داد دِهْ ای قاضیِ عشق   که خَراج از دِهِ ویرانِ دِلَمْ بِسْتَده‌ای
ای دلِ سادهٔ من! دادْ زِ کِه می‌خواهی؟   خون مُباح است بَرِ عشق، اگر زین رَده‌ای
دادِ عُشّاقْ زِ اندازهٔ جان ، بیرون است   تو در اندیشه و در وَسوَسهٔ بیهُده‌ای
جُز صِفاتِ مَلَکی نیست یَقینْ ، مَحْرَمِ عشق   تو گرفتارِ صِفاتِ خَـــر و دیو و دَدِه‌ای
بس کُن و سِحْر مَکُن، اوّلْ خود را بِرَهان   که اسیرِ هَـــوَسِ جادویی و شعبده‌ای

﴿۱۰۳۴﴾

بُرون کُن سَر ، که جانِ سَرْخوشانی   فُرو کُن سَر ، زِ بامِ بی‌نشانی
به هر دَمْ ، رَخْتِ مُشتاقانِ خود را   بدان سو کَش ، که بسْ خوش می‌کَشانی
که عاشقْ هَمچو سیل و تو چو بَحْری   که عاشقْ چون قُراضَه‌ست[3] و تو کانی
سَقَطهایِ چو شِکَّر ، باز می‌گوی   که تو از لَعْل‌ها ، دُر می‌فشانی

---

۱ – کیسه چرمی
۲ – اعتماد کردن و تکیه نمودن
۳ – ریزه های زر و سیم

زهی آرامگاهِ جُمله دل‌ها! / عَجَب افتاد حُسن و مِهْربانی
زِ خوبی ، رویِ مَهْ را خیره کردی / به رَحْمَت خود ، چُنان‌تَر از چُنانی
به هر تیری ، هزار آهو بگیری / زهی شیری ، که بَسْ سَخته‌کَمانی
به هر بَحْری که تازی ، هَمچو موسیٰ / شِکافَد بَحْر ، تا در وِیْ بِرانی
همه جانْ در شِکَر دارند ، از وَصل / که هریک ، گفتِ ما را نیست ثانی
به کوهِ طورِ تو ، بسیار موسیٰ / زِ غَیرت گفت : نی نی ، لَنْ تَرانی
زِ شَمسُ‌الدّین بپُرس ، اسرارِ لَنْ را / که تبریز است ، دریایِ مَعانی

﴿۱۰۳۵﴾

بَرْ یکی بوسهٔ حَقّ‌سْتَتْ ، که چُنان می‌لَرزی / زآنکه جان است و پِیِ دادنِ جان می‌لَرزی
از دَم و دَمدَمه ، آیینهٔ دل ، تیره شود / جهَتِ آینــه ، بــر آینــه‌دان می‌لَرزی
این جهانْ روز و شب از خُوف و رَجا لَرزان است / چونکه تو جانِ جهانی، چو جهان می‌لَرزی
چون قُماشاتِ تو ، اَنْدَر همه بازارْ ، کِه راست؟ / سِزَدَت گَر جهَتِ سود و زیان می‌لَرزی
تا که نَخْجیرِ تو از بیمِ تو خود ، چون لَرزَد / که تو صَیّادی و با تیر و کَمان می‌لَرزی
تو به صورتْ مَهی امّا ، به نَظَر مِرّیخی / قاصِدِ کُشتنِ خَلْقی، چو سِنان می‌لَرزی
گَهْ پِیِ فِتْنه‌گَری، چون مِیِ خُمْ می‌جوشی / گَهْ چو اعضایِ غَضوب[1]، از غَلَیان می‌لَرزی
دلْ چو ماه ، از پِیِ خورشیدِ رُخَت ، دِقْ دارد / تو چرا هَمچو دلْ اَنْدَرْ خَفَقان می‌لَرزی؟
به لُطفْ ، جانِ بهاری تو و سَرسَبزیِ باغ / باز چون بَرگ ، تو از بادِ خَزان می‌لَرزی؟
خَلْق چون بَرگ و تو باد و همه لَرزانِ تُواَند / ظاهراً صَف‌شِکَنیّ و به نَهانْ می‌لَرزی
قَصرِ شُکری ، که به تو هر کِه رَسَد ، شُکر کُند / سَقْفِ صَبری ، تو که از بارِ گِران می‌لَرزی
چون کُهِ قافْ ، یَقینْ راسخ و بی‌لَرزه بُوَد / در گُمانی تو مَگَر ، که چو کَمان می‌لَرزی؟
دَمْ فروکَشْ ، هَله ای ناطِقِ ظَنّیّ و خَمُش / کَزْ دَمِ فال‌زنان، هَمــچو زنان می‌لَرزی

﴿۱۰۳۶﴾

بَزم و شرابِ لَعْل و خَرابات و کافری / مُلْکِ قَلَنْدَر است و قَلَنْدَرْ ازو بَری
گویی: قَلَنْدَرم من و این دِلْپَذیر نیست / زیرا که آفریده نباشد قَلَنْدَری
تا کِی عطارد ، از زُحَل آرَد مُدَبِّری؟ / مرّیخ نیز ، چند زَنَد زَخمِ خَنجَری؟

---

۱ - بسیار غضبناک و خشمگین

تا چند ، نَعْلْ ریز کُند ، پیکِ ماه نیز؟ ‌ ‌ ‌ تا چند ، زُهره بَخش کُند ، جامِ اَحْمَری؟
تا چند ، آفتاب به تَف ، مَطْبَخی کُند؟ ‌ ‌ ‌ بازارْ تنگ دارد ، بر خَلْق ، مُشتری؟
تا چند ، آب ریزَد ، دولابِ آسْمان؟ ‌ ‌ ‌ تا چند ، آب نَشْفْ[1] کُند ، بُرجِ آذری؟
تا چند ، شبْ پناهِ حَریفانِ بَد شود؟ ‌ ‌ ‌ تا چند ، روز پَرده دَرَد ، بر مُسَتَّری؟[2]
تا چند دِیْ بَرآرَد ، از باغ‌ها دَمار؟ ‌ ‌ ‌ تا کِی بهـــار دوزَد ، دیباجِ اَخْضَری؟
زین فُرقَت و غَریبی، طَبْعَم مَلول شُد ‌ ‌ ‌ ای مُرغِ روحْ ، وَقت نیآمَد که بَر پَری؟
وین پَرّ دَرشِکَستهٔ پُر خونِ خویش را ‌ ‌ ‌ سویِ جنابِ مالِک و مَخْدومِ خود بَری
اَنْدَر زمین چه چَسبی؟ نی کوه و آهنی ‌ ‌ ‌ زیرِ فَلَک چه باشی؟ نی ابر و اَخْتَری
زآن حُسنِ آبدار، چو تازه کُنی جِگَر ‌ ‌ ‌ نی آبِ خِضْر جویی ، نی حوضِ کوثَری
ای آب و روغَنی، که گرفتار آمدی ‌ ‌ ‌ با آنچه در دل است ، نگویی چه دَرخوری؟

۱۰۳۷

بستگیِ این سماع هست ، ز بیگانه ای ‌ ‌ ‌ رازِ جَلیِ جَعد گشت، حلقه چو پروانه ای
آن‌که بود همچو برف ، بَرْد[3] کُنَد وقت را ‌ ‌ ‌ چون بِگُذارد چو سیل ، پَست کُند خانه ای
غیرِ بُرونی بَد است ، غیر درونی بَتَر ‌ ‌ ‌ از سببِ غیرِ توست ، کَندن دندانه ای
بادِ خزانست غِیْر ، زرد کُند باغ را ‌ ‌ ‌ حَبس کند در زمین ، خوبی هر دانه ای
پیشِ تو خندد ، چو گُل ، پایْ درآید، چو خار ‌ ‌ ‌ ریشْ نگهدار ازو ، دُو سَرِ چون شانه ای
از سَبب آنکه بُد ، در صفِ ترسنده‌ای ‌ ‌ ‌ گشت شکسته بَسی ، لشگرِ مردانه ای
خسروِ تبریزیان ، شمسِ حقِ دین ، که آن ‌ ‌ ‌ شمعِ همه جمع‌هاست ، من شده پروانه ای

۱۰۳۸

بِشْنیده بُدَم ، که جانِ جانی ‌ ‌ ‌ آنـــی و هـــزار هم چُنانی
از خَلْق ، نِشانِ تو شنیدم ‌ ‌ ‌ کُفْوِ تو نبود ، آن نشانی
اَلْحَمْدُ شُدم ، زِ حَمْد گفتن ‌ ‌ ‌ تا بوکْ ، بِدآن لَبَم بِخوانی
جان دید کَسی ، بدین لَطیفی؟ ‌ ‌ ‌ کَس دید رَوانْ ، بدین رَوانی؟

---

۱ – رفتن آب در زمین
۲ – پوشیده شده
۳ – سرد

ای قوتِ قُلوب ، چون مَعانی / وِیْ صورتِ تو ، بِهْ زِ مَعانی
ای گشته زِ لامَکان ، حَقایق / از لَذَّتِ کانِ تو ، مَکانی
ای شاه و وزیر را سَعادت! / وِیْ عالَمِ پیـــر را جوانی!
آن جان که ازین جهان ، جَهان بود / گَردِشْ تو باز ، این جهانی
جانی چو تو باشد ، این جهان را / باقی بُوَد این جهانِ فانی
جان ، چَرب‌زبانِ توست ، امّا / نَبْوَد به لِسانِ تو ، لِسانی

﴿۱۰۳۹﴾

بَغدادْ همان است ، که دیدیّ و شنیدی / رُو دِلْبَرِ نُو جویْ ، چو در بَندِ قَدیدی؟[1]
زین دیگِ جهان ، یک دو سه کَفْگیر بِخوردی / باقی همه دیگْ ، آن مَزه دارد که چَشیدی
الله مُـــــرادُ لی ، وَٱللّٰهُ مریدی / فَرَّقْتُ عَلَی ٱللّٰه ، عَتیقی وَ جَدیدی
من فَرش شُدم ، زیرِ قَدم‌هایِ قَضاهاش / خود را نَکَشد فرش ، زِ پاکیّ و پلیدی
لا خَیْرَ وَلا مَیْرَ سِوَیٰ‌ٱللّٰهِ تَعالیٰ / فَٱلْغَیْبَةُ عَنْهُ نَفَساً غَیْرُ سَدیدی
از راحت و دَردَش ، نَکَشَم خویش و نَدُزدَم / قُفلی دَهَدَم ، حُکْمِ حَق و گاهْ کلیدی
لا اَرْفَعُ عَنْهُ بَصَری طَرْفَةَ عَیْنٍ / لا اَمْنَعُ عَنْ رَبِّ طَریفی وَ تَلیدی
مَرْآهُ هُوَ ٱلْعَیْنُ وَ بِٱلْعَیْنِ تُطَرّیٰ / رُوْحی، وَ عِمادی، وَ عَتادی، وَ عَتیدی
رُو خویشْ دَرانْداز چو گوی، اَرْ چه زَنَنْدَت / شَهْ را تو به میدان نه ، که بازیچهٔ عیدی؟
این خَلْق چو چوگان و زَننده مَلِک و بَسْ / فاعِلْ همه او دان ، به قَریبیّ و بَعیدی
از ناز بُرون آی ، کَزین ناز بِاَرْزی / تو روشنیِ چَشمِ حُسینی ، نه یزیدی
صالَحْتُ وَ بایَعْتُ مَعَ ٱلْعِشْقِ عَلیٰ اَنْ / یَأْتینی مُحَیّاهُ نَصیـــری وَ شَهیدی
لا اُقْسِمُ بِٱلْوَعْدِ وَ بِٱلصّادِقِ فیهِ / اَنْ قَدْ مَلَاءَ ٱلْعِشْقُ مُرادی بِمُریدی
هر جایْ که خُشکی‌ست ، دَرین بَحْر دَرآیید / تا تَر شود و تازه و غَرقابِ مَجیدی
اَلْغُصَّةُ وَٱلصَّحْوُ جَزاءٌ لِشَحیحٍ / وَٱلْقَهْوَةُ وَٱلسُّکْرُ وِفاقٌ لِسَعیدی
اَلْعِـــزَّةُ لِلّٰهِ تَعالــیٰ ، فَتَعالــوا / فَٱلْعِـــزُّ مِنَ ٱللّٰهِ نِثـــارٌ لِعَبیدی
یا خامِدُ یا جامِدُ یا مُنْکِرَ سُکْری / یا قایِمُ فِیٱلصُّورَةِ ، یا شَرَّ حَسیدی
اَرْواح دَرین گُلْشَنْ ، چون سَروِ رَوانَند / تو هَم‌چو بنفشه ، به جوانی، چه خَمیدی؟

۱ – گوشت خشک شده ، کهنه.

لا حَوْلَ وَلا قُوَّةَ اِلّا بِمَلیکٍ	یَجْعَلْکَ مَلیکاً وَسَنا کُلِّ وَلیدی
ای آهویِ خوش‌ناف! بَرآن نافِ عَبَرْ باف[1]	کَزْ سوسن و از سُنبُلِ آن یارْ چَریدی

﴿۱۰۴۰﴾

بـــویِ کَباب داری ، تو نیـــز دلْکَبابی	از تو هر آنچه گُـــم شُد ، از ماشْ بازیابی
زین سَر چو زنده باشی، تو سَرْ فکَنده باشی	خود را چو بنده باشی ، ما را دِگَر نَیابی
ای خواجه ! تَرکِ رَهْ کُن، ما را حَدیثِ شَهْ کُن	بُگْشا دَهان و آه کُن ! گر مَستِ آن شرابی
دوشَم نِگارِ دِلْبَر ، می‌داد جامْ ، از زَر	گفتا: بِکَش تو دیگر، گر مَستِ نیم‌خوابی
گفتم که : بَرنخیزم، گفتا که : بَرسِتیزَم	هم بر سَرَت بِریزَم، گَر مَستی و خرابی
چون ریخت بر من آن را، دیدم فَنا ، جهان را	عالَم چو بَحْرِ جوشان، من گشته مُرغِ آبی
ای خواجه ! خَشمْ بِنْشان، سَر را دِگَر مَپیچان	ما را چه جُـــرم باشد ، گَر زآنکه دَرنیابی؟
سِرِّ اِلٰه گفتم، در قَعْـــرِ چاه گفتم	مَهْ را سیاه گفتـــم ، چون مَحْرَمِ نِقابی
ای خواجه صَدْرِ عالی، تا تو دَرین حَوالی	گَهْ بَستهٔ سؤالی ، گَـــه خستهٔ جوابی
ای شَمسِ حَقِّ تبریز، بَستَم دَهان ، اَزیرا	هر دیده بَرنَتابَـــد ، نورَت چو آفتابی

﴿۱۰۴۱﴾

بِکَشید یارْ گوشَم که : تو امشب آنِ مایی	صَنَما ! بَلی وَلیکن ، تو نشان بِدِه کجایی؟
چو رَها کُنی بَهانه، بِدَهی نشانِ خانه	به سَر و دو دیده آیم، که تو کانِ کیمیایی
وَ اگر به حیله کوشی ، دَغَل و دَغا فُروشی	زِ فَلَک ، ستاره دُزدی، زِ خِرَد ، کُلَه رُبایی
شبِ من نشانِ مویَت ، سَحَرمْ نشانِ رویَت	قَمَر از فَلَک دَرافُتَد ، چو نِقابْ بَرگُشایی
صَنَما ! تو هَمچو شیری ، من اسیرِ تو ، چو آهو	به جهان کِه دید صیدی ، که بِتَرسَد از رَهایی؟
صَنَما ! هوایِ ما کُن ، طَلَبِ رضایِ ما کُن	که زِ بَحْر و کان شنیدم ، که تو مَعدنِ عَطایی
هَمِگی وَبالَم از تو ، به خدا بِنالَم از تو	بِنِشان تکَبُّرش را ، تو خـــدا ، به کِبْریایی
رَهِ خوابِ من چو بَستی، بِمَبَند راهِ مَستی	زِ همه جُدام کردی ، مَدِه از خودم جُدایی
مَهْ و مِهرْ ، یارِ ما شُد ، به امیدِ تو ، خدا شُد	که زهی امیدِ زَفتی، که زَنَد دَرِ خدایی
همه مال و دل بِداده ، سَرِ کیسه ، بَرگُشاده	به امیدِ کیسهٔ تو ، کـــه خلاصهٔ وَفایی
همه را دُکان شِکَسته ، رَهِ خواب و خور، بِبَسته	به امیدِ آن نشسته ، کـــه زِ گوشه‌ای دَرآیی

۱– دروغ باف

به امیدِ کَس چه باشی؟ که تویی امیدِ عالَم تو به گوشِ مِیْ چه باشی؟ که تو مِیْ، می عَطایی
به درونِ توست یوسُف، چه رَویِ به مِصرْ هَرزه؟ تو دَرآ دَرونِ پَرده، بِنِگَر چه خوش‌لِقایی
به درونِ توست مُطرب، چه دَهی کَمَرْ به مُطرب؟ نه کم است تَن، زِ نایی، نه کم است جان، زِ نائی

﴿۱۰۴۲﴾

بِگردان جامِ عشق، ای شُهره‌ساقی! بِمَگذار از وجـــودم، هیچ باقی
مِیِ رَزْ نِیْ، مِیِ آن عشقِ چون زَر که تا ویران کند، جانِ نِفاقی
مباش آهسته ای‌ساقی، تو بشتاب که مطرب می‌زند، پردهٔ عُشاقی
ز اُوصافم مَکُن، زآن مِیْ تو طاقی که جانم رفت در سودایِ طاغی[1]
که تا جفتِ تَنم، می‌بایَدَم کرد درین زندانِ آب و گِلْ مَشاقی[2]
ایا ساقی! نَه اندر عشقِ آن شه تو با جانم بگویش، هم‌وَثاقی[3]
چو در هنگامِ وصلش، جُفت بودی چرا اکنون تو در قصدِ طلاقی؟
مگر نزدیکِ صدرِ شمسِ دینم تو را با من نیفتد خود تلاقی
وگرنی پیشِ او، گویَم من از تو چنین ظلمی که می‌آرَد خُناقی
مَکُن این جُور، گَردان این صُراحی که تا باشد مِیْ‌اَم، اندر تُراقی[4]
همی‌خواهم که جان، در شُکرِ تبریز به پـــروازِ قفس‌های فِراقی

﴿۱۰۴۳﴾

بِگُفتم با دِلَـــم: آخِـــر قَراری! زِ آتش‌هایِ او، آخِـــر فراری!
تو را می‌گویم و تو از سَرِ طَنْز اشارت می‌کُنی خندان، که: آری
مَنَم از دستِ تو، بی‌دست و پایی تو در کویِ مَهی، شِکَّرعِذاری
دِلَم گُفتا: ندیدی آن‌چه دیدم تو پِنْداری که از جان رستگاری
مَنَم جُزوی و او خود، کُلِّ کُلّ است وِیْ است دریایِ آتش، من شَراری
وِرا دیدم چو بَحْری، موجْ می‌زَد وَ جانِ من، زِ بَحْرِ او، بُخاری

---

۱ – از حد درگذرنده، طغیان کننده

۲ –تحمل کار دشوار، رنج بردن، سختی کشیدن

۳ – هم خانه بودن، مجاورت

۴ – گودی گلوگاه

زِ تبریزْ ، آفتـــابی رو نِمودَم بِشُد رَقّاصْ جـــانَم ، ذَرّه‌واری
خداوند شَمسِ دین ، چون یک نَظَر تافت بِجوشید آبِ خوش ، از جانِ ناری
زِ هر قطره ، یکی جانی ، هَمی رُست هَمی پَرّید ، اَنـــدَر لاله‌زاری

﴿۱۰۴۴﴾

بگو: ای تازه رویْ ، کَم کُن مَلولی که تو روتازه از اصلِ اصولی
خیالی ، گولْ‌گیری ، گَر بیآید چُنین داند که تو ، مَغرور و گولی
به زَخْمِ سیلی اَش، از دل بُرون کُن که تا عِبْرت بِگیرد ، هر فُضولی
خیالِ بَد ، رَسولِ دیو باشد تو او را توبه ای دِهْ ، از رَسولی
خیالی در تو آویزد ، بپُفتی تو را وَهمی پژولانَد ، پژولی[1]
خیالی هست چون خورشیدِ روشن خیالی چون شبِ تاریکِ لولی
اگر مَردانه گوشِ او نَمالی تو را کافِر کُند ، وَهْمِ حُلولی
برایِ تو مَهان ، در اِنْتِظارند سَبُک‌تَر رُو ، چرا در مولْمولی؟[2]
خَیالاتٌ اَتَتْکُمْ کَاْلْخُیولی فَدُسّوها ثِقاتی! فِی ٱلسُّفولی
خَیالاتٌ مُضِلّاتٌ کِذابٌ لَحاهَا ٱللّٰهُ رَبّی بِاْلْاُفولی
فَطـــوبیٰ لِلَّـــذی یَعْلُو عُلاهُ وَ یَقْطَعُ عِرْقَها قَبْلَ ٱلْحُصولی
اِلٰهــیٌّ قَـــدیمـــیٌّ عَلـــیٌّ صَفِیُّ ٱلْقَلْبِ مِنْ غِشِّ ٱلْغُلولی
عَلَـــی ٱللّٰهِ بَیـــانُ ما نَظَمْنا مَفاعیـــلُن مَفاعیـــلُن فُعولی

﴿۱۰۴۵﴾

بگو به جانِ مُسافر: زِ رَنج‌ها چونی؟ زِ رنج‌هایِ جهان و زِ رنجِ مـــا چونی؟
تو هَمچو عیسیِ و اَندیشه‌ها ، جُهودانَند زِ مَکْر و فِعْلِ جُهودان ، بگو مرا چونی؟
زِ دُشمنان و زِ بیگانگان ، زیانَت نیست که از دو چَشْمِ تو دورَند ، زآشْنا چونی؟
اَیا کَسی که خوشی، با وَفا و صُحبَتِ خَلْق بپُرسَمَت زِ وَفـــاهایِ بی وَفـــا چونی؟
تو هَمچو مُرغْ ، زِ بازِ اَجَلْ گُریزانی زِ تَرس و جَهْدِ پَریدن ، دَرین هوا چونی؟
اَجَل حَیاتِ تو است ، اَرْچه صورتَش مرگ است اگر نه غافلی از ویْ ، گُریـــزپا چونی؟

---

۱ – پژولیدن = پریشان شدن

۲ – درنگ کردن

﴿۱۰۴۶﴾

بُلندتَر شُده است ، آفتابِ انسانی   زهی حَلاوت و مَستیّ و عشق و آسانی
جهان زِ نورِ تو ناچیز شُد ، چه چیزی تو؟   طِلِسمِ دِلْبَری‌ای، یا تو گنجِ جانانی؟
زهی قَلَم ، که تو را نقْش کرد ، در صورت   که نامهٔ همه را ، نانِبشته می‌خوانی
بُرون بَری تو ، زِ خَرگاهِ شش‌جهَت ، جان را   چو جان نَمانَد ، بر جاشْ عشقْ بِنْشانی
دِلا ! چو بازِ شَهَنْشاه ، صید کرد تو را   تو تَرجُمانْ بَکِ[1] سِرِّ زبانِ مُرغانی
چه تَرجُمان؟ که کُنون بَسْ بُلند ، سیمُرغی   که آفَتِ نَظَرِ جانِ صد سُلَیمانی
دَرید چارُقِ ایمان و کُفر ، در طَلَبَت   هزار ساله ازآن سویِ کُفر و ایمانی
به هر سَحَر که درخشی، خُروسِ جان گوید: بیا که جانِ جهانی، بُرو که سُلطانی
چو روحِ من بِفُزوده‌ست ، شَمسِ تبریزی   به سویِ او بَرَم ، از باغِ روح ، ریحانی

﴿۱۰۴۷﴾

بِمَشو هَمرَهِ مُرغان ، که چُنین بی‌پَر و بالی   چو نه میری ، نه وزیری ، بُنِ سِبْلَت ، به چه مالی؟
چو هیاهویْ بَرآریّ و نَبینَند سپاهی   بِشِناسَند همه کَس ، که تو طَبْلیّ و دَوالی[2]
چو خلیفه‌پسری تو ، بِنِه آن طَبْلْ زِ گَردن   بِستان خَنجَر و جوشَن، که سِپَهْدارِ جَلالی
به خدا صاحبِ باغی، تو زِ هر باغْ چه دُزدی؟   بِفُروش از رَزِ خویشَت، همه انگورِ حَلالی
تو نه آن بَدْرِ کَمالی، که دَهی نور و نگیری   بِستان نور چو سائل، که تو امروزْ هِلالی
هله ای‌عشقْ بَرافْشان ، گُهَرِ خویش بر اَخْتَر   که همه اَخْتَر و ماهَند و تو خورشیدْمِثالی
بِدِه آن دست ، به دَستَم ، مَکِشان دست، که مَستَم   که شراب است و کباب است و یکی گوشهٔ خالی
بِدَوانْ مَست و خرامان، به سویِ مَجْلِسِ سُلطان   بِنِگَر مَجْلِسِ عالی، که تویی مَجْلِسِ عالی
نه صُداعی، نه خُماری، نه غَمَت مانْد و نه زاری   عَسَسی دان غَمِ خود را، به دَرِ شحْنه و والی
عَسَس و شحْنه چه گویند ، حَریفانِ مَلِک را؟   همه در رویْ دَرافْتند، که بَسْ خوبْخِصالی

﴿۱۰۴۸﴾

بویِ باغ و گُلْسِتانْ آیـــد هَمی   بویِ یارِ مِهْربان آیـــد هَمی
از نِثارِ جوهـــرِ یارم ، مـــرا   آبِ دریا تا میانْ آیـــد هَمی

---

۱ – رئیس مترجمان

۲ – تازیانه ای که از چرم بافته شود ، تسمهٔ چرمی که با آن طبل بزنند .

با خیالِ گُلستانَش ، خـــارِ زار — نَرم‌تَر از پَرنیان آیـــد هَمی
از چُنین نَجّار ، یعنی عشقِ او — نَردبانِ آسْـــمان آیـــد هَمی
جوعِ کَلْبَم[1] را ، زِ مَطْبَخ‌هایِ جان — لحظه لحظه ، بویِ نان آید هَمی
زآن دَر و دیوارهایِ کویِ دوست — عاشقان را بویِ جان آید هَمی
یک وَفا می‌آر و می‌بَرْ صد هزار — این‌چُنین را آن‌چُنان آیـــد هَمی
هر کِه میرد ، پیشِ حُسنِ رویِ دوست — نابِمُرده در جِنان آیـــد هَمی
کاروانِ غیب ، می‌آید به عین — لیک ازین زشتانْ نَهان آید هَمی
نَغْز رویانْ ، سویِ زشتان ، کِی رَوَند؟ — بُلبُل اَنْدَر گُلْبُنان آیـــد هَمی
پَهْلویِ نرگس ، بِرویَد یاسَمین — گُل به غُنچهٔ خوش‌دهان آید هَمی
این همه رَمز است و مَقصود این بُوَد: — کآنْ جهانْ اَنْدَر جهان آید هَمی
هَمچو روغَن ، در میانِ جانِ شیر — لامَکانْ اَنْدَر مکان آیـد هَمی
هَمچو عقل ، اَنْدَر میانِ خون و پوست — بی‌نشانْ اَنْدَر نشان آیـــد هَمی
وَزْ وَرایِ عقل ، عشقِ خوبْ‌رو — مِیْ به کَف ، دامَن‌کَشان آید هَمی
وَزْ وَرایِ عشق ، آن‌کَشْ شرح نیست — جُز همین گفتن ، که آن آید هَمی
بیش از این ، شَرحَش توان کردن، وَلیک — از سویِ غیرت، سِنان آید هَمی
تَنْ زَنَم[2] ، زیرا زِ حَرفِ مُشکلش — هر کسی را صد گُمان آید هَمی

﴿۱۰۴۹﴾

بویِ مُشکی در جهـــان افکنده ای — مُشک را در لامکان افکنده ای
صد هزاران غلغله ، زین بویِ مُشک — در زمین و آسمان افکنده ای
از شعاعِ نور و نارِ خویشتن — آتشی در عقل و جان افکنده ای
از کمالِ لَعلِ جانْ اَفزایِ خویش — شورشی در بَحر و کان افکنده ای
صد هزاران روحِ رومی‌رویْ را — در میـــان زَنگیـــان افکنده ای
با یقینِ ناکَســـان بِسْرِشته‌ای — چون یقینْ‌شان در گُمان افکنده ای
چون به دستِ خویش‌شان ، کردی خمیر — خونِشان در قَندِمـــان افکنده ای

---

۱ – گرسنگیِ سگِ من.

۲ – خاموش بودن و خاموش شدن

هم شـــکار و هم شـــکاره گیر را　　زیرِ آن دامِ گِـــران افکنده ای

پُر دلان را همچو دل ، بِشْکسته ای　　بیـــدلان را در فَغان افکنده ای

چون نهاده قاعده عاشق کُشی　　مَر دلی عاشق کُشـــان افکنده ای

جانِ ســـلطان زادگانِ بنده دار　　پیشِ عقلِ فاسِـــقان افکنده ای

شمس تبریزی ! بیا ، کز لطفِ خود　　ســـوزِ ما در عاشقان افکنده ای

﴿۱۰۵۰﴾

بویی زِ گَردون می‌رَسَد ، با پُرسش و دِلْداری‌ای　　از دامِ تَن وا می‌رَهَد ، هر خسته‌دلْ اِشْکاری‌ای

هر مُرغْ صد پَر می‌شود، سویِ ثُریّا می‌پَرَد　　هر کوه و لَنْگَر زین صَلا ، دارد دِگَر رَهْواری‌ای

مُرغانِ ابراهیمْ ببین، با پاره‌پاره گَشْتِگی　　اَجْزایِ هر تَن سویِ سَر ، بَرداشته طَیّاری‌ای

ای جُزْوْ! چون بَر می‌پَری؟ چون بی‌پَرّی و بی‌سَری　　گفتا: شِکُفته می‌شَوَم ، اَنْدَر نَسیمِ یاری‌ای

در شهرْ دیگر نَشْنوی ، از غیرِ سُرنا ناله‌ای　　از غیرِ چَنگی نَشْنَوی ، در هیچ خانه زاری‌ای

طَنْبورِ دل بَرداشته : لا عَیْشَ اِلّا عَیْشَنا　　زنبورِ جانْ آموخته ، زین اَنْگَبین مِعْماری‌ای

امروزْ ساقیِّ کَرَم ، دریاعَطایِ مُحْتَشَم　　آمیخته با بندگان، بی‌نَخوَت و جَبّاری‌ای

امروزْ رَستیم ای خدا ! از غُصّهٔ آنکه قَضا　　در گوشِ فِتْنه دَردَمَد ، هر لحظه‌ای مَکّاری‌ای

راقیِّ[1] جان دَرْ می‌دَمَد، چون پورِ مَریَم ، رُقیه‌ای[2]　　ساقیِّ ما هم می‌کُند ، چون شیرِ حَقْ کَرّاری‌ای[3]

گَر یک دو بُت را بِشْکَند ، صد بُت تَراشَد در عِوَض　　وَرْ بِشْکَند دو سه سَبو ، کم نیسْتَش فَخّاری‌ای[4]

ای بُلبُل! اَزْ چه یافتی ، از دُولتِ گُل ، لَحْنِ خوش　　زینها فراموشَت شود ، در اُنْسِ کَم گُفتاری‌ای

جان را بر آرَد بَر ســـما ، از عزتِ رَبُّ الْعَلا　　گر زآنکه شمس‌الّدین کُنَد، بر عاشقِ خود یاری‌ای

﴿۱۰۵۱﴾

به اهلِ پَردهٔ اســـرارها ، بِبَر خَبَری　　که پَرده‌هایِ شـــما ، بَردَرید ، از قَمَری

---

۱ – افسونگر

۲ – افسون

۳ – در این غزل نیز اشاره زیبایی به حضرت علی "ع" شده است ، چرا که دو لقب مشهور آن حضرت، یعنی "شیر حق" و " حیدر کرّار" در کنار یکدیگر آمده و جناب مولانا ایشان را ساقی افسونگر خود معرفی نموده که در کارگاه خلقت ، هم سبو می‌شِکَنَد و هم سبو می‌سازد.

۴ – سفالگر.

نِشَسته بودند یک شب ، نُجوم و سَیّارات — برایِ طَلْعَتِ آن آفتاب ، در سَمَری[1]
بَریدِ[2] غیرت ، شمشیر بَرکَشید و بِرَفت — که: در چه‌اید؟ بِگُفتند: نیستِمان خَبَری
بَریدِ غَیرتْ واگشت و هر یکی می‌گفت — به ناله‌هایِ پُر آتش که : آه! واحَذَری
شَبانْگَهانی، عَقرب ، چو کَژْدُمَک می‌رفت — به گوش‌هایِ سَراپَرده‌هاش ، بر خَطَری
که پاسْبانِ سَرا پَردهٔ جَلالَتِ او — به نَفْتِ قَهْر بِزَد ، تا بِسوخت از شَرَری
دَریغْ دیدهٔ بَختَم، به کُحْلِ خاکِ دَرَش — زِ بَهرِ روشنیِ چَشم، یافتی نَظَری
که تا به قوَّتِ آن ، یک نَظَر بِدو کردی — که مِهْر و ماه نَیابَند ، اَنْدَرو اَثَری
که نَسْرِ طایِر[3] بُگْذشت ، از هَوَس، آن سو — به اعتماد ، که اوراست ، بَسته بال و پَری
یکی مگس ، زِ شِکَرهایِ بی‌کَرانهٔ او — پَرید در پِیِ آن نَسْر و بَرْشکست سَری
چو بویِ خَمْرِ رَحیقَش[4] ، بُرون زَنَد زِ جهان — خَراب و مَست بِبینی ، به هر طَرَف عُمَری
به بَرّ و بَحْر فُتاده‌ست ، ولولهٔ شادی — که بَحْرِ رَحْمَت ، پوشید قالَبِ بَشَری
فَکَنْد ایمِن و ساکِن، حَذَرکُنانِ بَلا — سِلاح‌ها به فَراغَت، زِ تیغ یا سِپَری
که ذَرّه‌هایِ هواها و قَطره‌هایِ بِحار — به گوشْ حَلقهٔ او کرد و بر میانْ کَمَری
چو حَقِّ خِدمَتِ او[5] ، ماجَرا کُنَد آغاز — یَقین شود همه را، زآنکه نیست‌شان هُنَری

---

۱ – سمر = افسانه شب

۲ – چاپار

۳ –نام یکی از دو ستارهٔ آسمان (نسر طائر و نسر واقع)

۴ – رحیق = خوشترین ، بهترین و خالص ترین مِی و مِیِ صافی بی دُرد.

۵ – در این غزل نیز جناب مولانا ، بدون نام بردن صریح از کسی که مخاطب غزلش میباشد ، با اشاراتی رمز آلود ، او را معرفی فرموده ، کسی را که پرتو آفتابِ وجودش، پردهٔ اهل اسرار را درانیده و شراب صاف به جهانیان میدهد ، کسی که حتی عُمَر هم مست و خرابِ اوست، بَحرِ رحمتی که لباس بشر پوشیده و ذره های هوا و قطره های دریا نیز حلقه به گوش او بوده و کمر به خدمتش بسته اند و بالاخره وجودی که میباید همگان خاک دَرَش را سرمه چشمِ خود نمایند . سخن شگفتی که دقیقاً مطابق روایات معتبرِ بیان شده بوسیله شیخ مفید و ابن شهرآشوب به نقل از حضرت رسول اکرم "ص" میباشد ، سخنی که آن حضرت در حق حضرت علی "ع" بیان فرموده است و لذا مخطاب حقیقی جناب مولانا بخوبی روشن و آشکار میگردد.

نِگارگَر به گَهِ نَقْش ، شهرها می‌کرد / گُشاد هندسه را ، بس مُهَندسانه دَری
چو دَررَسید به تبریز و نَقْشِ او ناگاه / بَرو فُتاد شُعاعاتِ روحِ سیم‌بَری
قَلَمْ شِکَست و بِیُفتاد بی‌خَبَر ، بَر جای / چو مَستیانِ شبانه ، زِ خوردنِ سُکَری[1]
تمام چون کُنم این را؟ که خاطِر از آتش / هَمی گُدازد در آبِ شُکر ، چون شِکَری

﴿۱۰۵۲﴾

به باغ و چشمهٔ حَیوان ، چرا این چَشم نَگْشایی؟ / چرا بیگانه‌ای از ما ، چو تو در اصلْ از مایی؟
تو طوطیزاده‌ای جانم، مَکُن ناز و مَرَنجانَم / زِ اصلْ آورده‌ای ، دانم ، تو قانونِ شِکَرخایی
بیا ، در خانهٔ خویش آ، مَتَرس از عکسِ خود ، پیش آ / بِهِل طَبْعِ کَژاندیشی، که او یاوه‌ست و هَرجایی
بیا ایشاهِ یَغمایی، بُرو هر جا، که با رایی / اگر بر دیگران تَلْخی، به نزدِ ما چو حَلْوایی
نباشد عیبْ در نوری ، کَزو غافل بُوَد کوری / نباشد عیبْ حَلْوا را ، به طَعْنِ شَخصِ صَفرایی
بَرآر از خاکْ ، جانی را، بِبین جانْ ، آسْمانی را / کَزآن گَردان شُدست ای جان، مَهْ و این چَرخِ خَضرایی
قَدَم بر نردبانی نِهْ، دو چَشمْ اَنْدَر عیانی نِهْ / بَدَن را در زیانی نِهْ، که تا جان را بِیَفزایی
درختی بین بَسی با بَر ، نه خُشکَش بینی و نه تَر / به سایهٔ آن درخت‌اَنْدَر ، بِخُسپیّ و بیآسایی
یکی چَشمهٔ عَجَب بینی، که نزدیکش چو بِنْشینی / شَوی همرنگِ او در حین ، به لُطف و ذوق و زیبایی
ندانی خویش را از وِیْ ، شَوی هم شیء و هم لا شیء / نَمانَد کو، نَمانَد کِیْ، نَمانَد رنگ و سیمایی
چو با چَشمه دَرآمیزی، نِمایَد شَمسِ تبریزی / دَرونِ آبْ همچون مَهْ، زِ بَهرِ عالَم‌آرایی

﴿۱۰۵۳﴾

به بَخت و طالِعِ ما ، ای اَفَندی![2] / سَفَر کردی ازین‌جا، ای اَفَندی!
چراغَم مُرد و دودَم رفت بالا / دو چَشمَم ماند بالا ، ای اَفَندی
زمین تا آسْمان، دودِ سیاه است / سِیَه پوشید سودا ، ای اَفَندی
دَرین عالَم مرا ، تنها تو بودی / بِماندم بی‌تو تنها ، ای اَفَندی
کجا پُختی ، که اَنْدَر آتشِ تو / بِبینَد حالِ ما را ، ای اَفَندی؟
هَمی گویم: اَفَندی ، ای اَفَندی / جوابَم گویْ و بازآ ، ای اَفَندی
چه باز آیم؟ چه گویم من ؟ که رفتم / وَرایِ هفت دریا ، ای اَفَندی

۱ – کنایه از شراب
۲ – آقا ، سَروَر و بزرگ (ترکی اسلامبولی)

چه حیران و چه دشمن‌کام گشتم! | تو رَحْمَت کُن خـدایا ! ای اَفَندی
هَمی تَرسَم که تا آن رَحْمَت آید | نَمانَد بَنده برجـا ، ای اَفَندی
تُوتی پایَش[1] اَفَندی ؟ این چه کردی؟ | تُوتی پا ثا[2] ؟ تُو تی پا ؟ ای اَفَندی!

﴿۱۰۵۴﴾

به پیشِ شمسِ دین ، چون اندر آیی | اگر چون خاک باشی ، چون زَر آیی
وگر تو زر بیابی ، پیشِ لطفش | از آن زرّی گذشتی ، گوهر آیی
اگرچه خوشَـکانی از شرابَش | چو خوردی بیشتر ، تو خوشتر آیی
درونِ نورِ نیرانی[3] ، چو خـورشید | به هر برجی که آیی ، اَنْـوَر آیی
همی‌رو ! بُرجْ‌بُرجْ و خانـه خانه | که تا در بَحـرْ جمله آذر آیی
تو خورشید از ضیایِ بحرِ آذر | مُکَدّر بَرْ مِثـالِ اَختـر آیی
اگرچه شـاه باشی ، بر فَلَکْ تو | در آن دریایِ آذر ، چاکـر آیی
درآن دریایِ آذر ، چون شدی چُست | به دریاهای نورِ اَخْضـر آیی
شبستانِ گرفتـارانِ غـم را | تو لَعلِ شبفروزِ اَحمَـر آیی
بدانی کاین همـه ، آغازِ کار است | اگر تبریز ! سـویِ سَنجَـر آیی

﴿۱۰۵۵﴾

به جانِ تو! پَسِ گَردن نَخاری | نگویی می‌رَوَم ، عُذری نیآری
بسازی با دو سه مِسکینِ بی‌دل | اگرچه بی‌دِلانْ ، بسیار داری
نگویی کار دارم ، در پِیِ کار | چه باشی بَسته تو ، خاوَنْدگاری؟
تو گویی: می‌رَوَم ، رَنْجور دارم | نه رَنْجورانه ما را می‌گُذاری؟
زِ ما رَنْجورتَر آخِر کِه باشد؟ | که در چَشمَت نیآییم از نِزاری
خوری سوگند که : فردا بیآیم | چه دامَن گیرَدَت، سوگندْخواری؟
تو با سوگندْکاری ، پُختهای سَر | که بر اسـرارِ پنَهانی سَواری
تو ماهی ، ما شَبیم ، از ما بِمَگْریز | که بی‌مَهْ ، شب بُوَد دِلْگیر و تاری

---

۱ – تو تی پا = چه کردی؟ (یونانی)

۲ – تو تی پا ثا = چه خواهی کرد؟ (یونانی)

۳ – نیران = جمع نار ، آتش

تو آبی ، ما مِثالِ کِشتِ تشنه   مَگَرد از ما ، که آبِ خوش‌گُواری
بِپاشْ ایجانِ درویشانِ صادق   چه باشد گَر چُنین تُخمی بِکاری؟
چه درویشان! که هریک گنجِ مُلکَند   که شاهان راست زیشــــان، شَرمساری
به تو درویش و با غیرِ تو ، سُلطان   زِ تو دارند ، تاجِ شهریاری
که مَهْ درویش باشد ، پیشِ خورشید   کُنَد بر اَخْتَرانْ مَهْ شَهْسواری
مَنَم نایِ تو، مَعْذورم دَرین بانگ   که بر من هر دَمی، دَمْ می‌گُماری
همه دَم‌هایِ این عالَمْ شِمُرده‌ست   تو ای‌دَمْ ! چه دَمی، که بی‌شُماری؟

﴿۱۰۵۶﴾

به جانِ تو ! که بگویــــی : وَطَن کُجا داری   که سَخت فِتْنهٔ عقلیّ و خَصْمِ هُشیاری
چو خارپُشت، سَر اَنْدَر کَشید ، عقلْ امروز   که ساقیِ مِیِ گُلْگــــون و رَشکِ گُلْزاری
سَماعْ‌باره نبــــودم ، تو از رَهَـــم بُردی   به مَکرْ ، راه‌زَنِ صــــد هزار طَرّاری
به گوشِ چَرخ چه گفتی ، که یاوه‌گَرد شُده‌ست؟   به گوشِ اَبر چه گفتی، که کرد دُرباری؟
به خاکْ هم چه نِمودی، که گشت آبِسْتن؟   زِ باد هم چه رُبودی، که می‌کُند زاری؟
به کوه‌ها چه سِپُردی، که گنج‌ساز شُدند؟   به بَحْـــرها ، تو بیآمــوختی ، گُهَرباری
به گوشِ کُفر چه گفتی، که چَشم و گوش بِبَست؟   به گوشِ عقل چه گفتی، که گشت اَنْواری؟
چگونه از کَفِ غَم ، می‌رَهانی‌اَم در خواب؟   چگونه در غَمْ ، وا می‌کَشی ، به بیداری؟
به مِثْلِ خواب ، هزاران طَریق و چارَه‌سْتَت   که رَه دَهی دل و ، جان را به غُصّه نَسْپاری
چُنان‌که عارف ، بیدار و خُفته از دنیا   زِ خار رَستْ کَسی که ، سَرَش تو می‌خاری
به آفتاب و به ماه و به اَخْتَران و فَلَک   چه داده‌ای تو ، که بی‌پَر کُنند ، طَیّاری؟
به ذَرّه‌هایِ پرنده ، چه نَغْمه از تو رَسید؟   که گَر به کوه رَسانی، هَمَش به رَقص آری؟
دِماغِ آب و گِلی را ، زِ مَکرْ پُر کردی   چُنان‌که با تو هَمی پیچَد او ، به مَکّاری
دَمی که دَرْنَدَمی تو ، تُهی شوند چو خیک   نَه های و هوی بِمانَد ، نه زور و رَهْواری
خَموش کردم و بُگْریختم زِ خود ، صد بار   کَشانْ کَشانْ ، تو مرا ، سویِ گفتْ می‌آری

﴿۱۰۵۷﴾

به چه رویْ پُشت آرَم ، به کَسی که از گُزینی   سویِ او کُند خدا رو ، به حَدیث و هم‌نشینی؟
نه که رویْ و پُشتِ عالَم ، همه رو به قبله دارد؟   که زِ کیمیاست مِس را ، بِرَهیدن از مِسینی
هَمگان زِ خود گُریزان ، سویِ حَقّ و نَعْلْ ریزان   که زِ کاسِدی رَسانُمان ، به لطافت و ثَمینی

نه زمینْ‌سِتان بِخُفته ، زِ رُخِ فَلَک شِکُفته؟ زِ فَلَک نَبات یابَد، بِرَهَد ازین زمینی؟
دَهَد آن حُبوبِ عِلْویِ ، به زمینْ خوشیّ و حُلْویِ[1] به بهارْ ، اَمانتـــی‌ها ، بِنمایَـــد از اَمینی
هله ای حَیاتِ حسّی، بِگُریز هم زِ مِسّی سویِ آسْمانِ قُدسی، که تو عاشقِ مِهینی
زِ برایِ دَعوتِ جان ، بِرَسیده‌اند خوبان که بیا به مَعدن و کان ، بِهِل این قُراضه‌چینی
به خدا ! که ماه‌رویی ، به خدا ! فرشته‌خویی به خدا ! که مُشک‌بویی، به خدا ! که این‌چُنینی
تو که یوسُفِ زمانی ، چه میانِ هِنْدُوانی؟ بُرو آیِنه طَلَب کُن، بِنِگَـــر که رویْ بینی
به صَفا چو آسْمانی، به مُلاطَفَتْ چو جانی به شِکُفتگی چُنـــانی ، به نَهُفتگی چُنینی
به خَزینه خوبْ‌رَختی ، زِ قدیمْ نیک‌بَختی به نَباتْ چون درختـــی ، به ثَباتْ چون یَقینی
شُده‌ام چو مومْ ای‌جان، به هوایِ مُهْرِ سُلطان بِرَسان به مومْ مُهْرَش ، که گُزیده‌تَر نِگینی
هله بَسْ ! که کاسه‌ها را ، به طَعامِ اوست قیمت وَ اگرنه خاک ، نَه ارْزَد ، همه کاسه‌هایِ چینی

﴿۱۰۵۸﴾

به حَقِّ آن که تو جان و جهانِ جانْ داری مرا چُنان‌که بِپَـــرورده‌ای ، چُنان داری
به حَقِّ حَلقهٔ عِزَّت ، که دامِ حَلْقِ من است مرا به حَلْقهٔ مَستان و سَرخوشان داری
به حَقِّ جانِ عظیمی، که جانْ نتیجهٔ اوست چُنان کُنی که مرا ، در میانِ جان داری
به حَقِّ گنجِ نَهانی ، که در خَرابهٔ ماست مرا زِ چَشمِ همه مَردمانْ ، نَهان داری
به حَقِّ باغی ، کَزْ چَشمِ خَلْق ، پنهان است رُخِ نَژَندِ مرا ، هَمچو اَرغَوان داری
به حَقِّ بامِ بُلندی ، که صومعهٔ مَلَک است مرا به بام بَرآری ، چو نَردبان داری
دَری که هیچ نَبَستی ، به رویِ ما دَربَند اگر زِ راحت و از سودِ ما زیان داری
چو از فَغانِ تو ، نَزدیک‌تَر به تو ، یار است چه حِکْمَت است ، که نزدیک را فَغان داری؟
در آفرینشِ عالَم، چو حِکْمَتْ ، اِظْهار است تو نیز ظاهر می‌کُن ، اگر بیان داری
به بُرجِ آتشْ فَرمود : دیگْ[2] پالان کُن برایِ پُختنِ خامی ، چو دیگْدان داری
به بُرجِ آبی فرمود: خاک را تَر کُن به شُکرِ آن که دَرون ، چَشمهٔ رَوان داری
به سَعْدِ اَکْبَر فرمود: هینْ هُنَر بِنْما که از گُشایشِ بی‌چونِ ما ، نشان داری
به نَحْسِ اَکْبَر فرمود: رُو حَسودی کُن دِگَر بِگو چه کُنی ، چون هُنَرْ همان داری؟

---

۱ – حُلْو = شیرین

۲ – از مصدر پالودن = صاف کردن

چو کرد ظاهر ، هجده هزار عالَم را / برای حِکْمَتِ اِظْهار ، اگر عیان داری
هر آن که او هُنری دارد ، او هَمی کوشَد / که شُهره گَردد در دانش و عِنانْداری
هُنروَری که بِپوشَد هُنر ، غَرَض آن است / که شُهره گَردد در سِتْر و در نَهانْداری
وَگَر به سِتْر بِپوشَد هُنر ، غَرَض آن است / که شُهره گَردد در دانش و صِوانْ[1] داری
نه اَنْبیا که رَسیدند ، بَهرِ اِظْهارند؟ / که ای نتیجهٔ خاک ، از دَرونه کان داری
که من به تَنْ ، بَشَرٌ مِثْلُکُمْ بُدمْ ، وَ کُنون / مَقامِ گَنجَم و تو ، حَبّه‌ای از آن داری
مَنَم دلِ تو، دل از خود مَجویْ، از من جویْ / مُریدِ پیر شو، اَزْ دولَتِ جوان داری
اگر زِ خویش بِدانی مرا، ندانی خویش / دَرونِ خویشْ بَسی ، رنج و اِمْتِحان داری
بیا ، تو جُزوِ مَنی، جُزو را زِ کُل مَگُسَل / بِچَسبْ بَر کُل ، زیرا کُلِ کَلان داری
گُمان که جُزوِ یَقین است ، شُد یَقینْ زِ یَقین / وَگَر جُدا هِلی‌اَش[2] ، از یَقین ، گُمان داری
دلیلْ سود ندارد تو را ، دلیلْ مَنَم / چو بی‌مَنی ، نَرَهی ، گَر دلیلان[3] داری
اگر دُعا نکُنم، لُطفِ او هَمی گوید: / که سرد و بَسته چرایی؟ بگو: زبان داری
بِگُفتَمَش که: چو جانَم ، رَوان شود از تَن / شعارِ شِعْرِ مرا ، با رَوان ، رَوان داری
جواب داد مرا لُطفِ او ، که: ای طالب / خود این شُدهست زِ اوَّل ، چه دلْ تَپان داری؟
دِلا بگو تو : تمامْ سُخَن ، دَهان بَستم / سُخَن تو گویْ ، که گُفتارِ جاودان داری
بیآر مَعنیِ اَسماء ، تو شَمسِ تبریزی / در آسمانْ چو نِه‌ای ، تا چه آسْمان داری

﴿۱۰۵۹﴾

به حَق و حُرمَتِ آنکه ، هَمگان را جانی / قَدَحی پُر کُن از آن که ، صِفَتَش می‌دانی
همه را زیر و زِبَر کُن ، نه زِبَرْمانْ و نه زیر / تا بدانند که امروز ، در این مِیدانی
آتشِ باده بِزَن ، در بُنهٔ شَرم و حَیا / دلِ مَستان بِگِرفت ، از طَرَبِ پنهانی
وَقتِ آن شُد ، که دلِ رفته ، به ما باز آری / عقل‌ها را چو کبوتربَچِگانْ پَرّانی
نُکته می‌گویی ، در حَلقهٔ مَستانِ خَراب / خوش بُوَد گنج ، که دَرتابَد در ویرانی
مِیِ جوشیده ، بَرین سوختگان ، گَردان کُن / پیشِ خامانْ بِنِه آن ، قَلْیه و آن بورانی

۱– جامه دان
۲ – بگذاری اش
۳ – راهنمایان

چه شُدم من؟ تو بگو ، هم که چه دانم ، شده‌ام	کِی بگوید لبِ تو، حرفْ بِدین آسانی؟

﴿۱۰۶۰﴾

به حیلَتْ تو خواهی، که دَر را بِبَندی	بِنالی چو رَنْجور و سَر را بِبَندی
چو رَنْجور ، وَآللهْ! که آن زورْ داری	که بر چَرخ آیی ، قَمَر را بِبَندی
گَر آن رویِ چون مَه ، به گَردونْ نمایی	به صُبحِ جَمالَت، سَحَر را بِبَندی
غُلامِ صَبوحَم ، ولی خَصْمِ صُبحَم	که از بَهرِ رفتن، کَمَــر را بِبَندی
اگر گاو آرَند ، سَفیهانْ ، به پیشَت	به یک نُکته ، صد گاو و خَر را بِبَندی
به یک غَمزهْ آهوانِ دو چَشمَت	چو روبَهْ کُنی ، شیرِ نَر را ، بِبَندی
زمستانِ هجْرْ آمد و تَرسَمْ آن است	که سیلابِ این چَشمِ تَر را بِبَندی
وَگَر هَم‌چو خورشید ، ناگَهْ بِتابی	بدین آبِ هر رَهگُذَر را بِبَندی
خَموشَمْ وَلیکن ، رَوا نیست جانا!	که از حالِ زارم ، نَظَر را بِبَندی

﴿۱۰۶۱﴾

به خاکِ پایِ تو ای مَهْ! هر آن شبی که بِتابی	به جایِ عُمرِ عزیزی، چو عُمرِ ما نَشْتابی
چو شب‌رُوانِ هَوَس را ، تو چَشمی و تو چراغی	مُســـافرانِ فَلَک را ، تو آتشیّ و تو آبی
دَرین مَنازلِ گردون، دَرین طَوافِ هُمایون	گَر از قَضـــا ، مَهِ ما را ، به اِتّفاق بیابی
اگرچه روحِ جهان است و روحْ سویْ ندارد	ثَواب کُنْ ، سویِ او رُو ، اگرچه غَرقِ ثَوابی
بگو: به توست پیامی، اگرچه حاضرِ جانی	جواب دِهْ ، به حَقِ آن‌که ، بسْ لَطیفْ جوابی
هزار مُهره رُبودی، هنوز اوَّلِ بازی‌ست	هزار پَرده دَریـــدی ، هنوز زیرِ نِقابی
چه ناله‌هاست نَهان و چه زَخْم‌هاست دِلَم را!	زهی ربابِ دلِ من، به دستِ چون تو ربابی
دِلَم تو را ، چو ربابی ، تَنَم تو را ، چو خَرابی	رباب می‌زَن و می‌گَردْ مستْ ، گِردِ خَرابی
همه زِ جامِ تو مَستَند، هر یکی زِ شرابی	زِ جامِ خویش نَپُرسی ، که مَست از چه شرابی
کجاست ساحِلِ دریا ، دِلا ! که هر دَم غَرقی؟	کجاست آتشِ غیبی، که لحظه لحظه کَبابی؟

﴿۱۰۶۲﴾

به خدا ! کسی نَجُنبد، چو تو تَنْ زنی ، نَجُنبی	که پیاله‌هاستْ مَردم ، تو شرابْ‌بَخشِ خُنْبی
هله خواجه ! خـاکِ او شو ، چو سـوار شُد به مِیْدان	سَرِ اسب را مَگَردان ، که تو سَرْ نه‌ای ، تو سُنْبی[1]

---

۱ – سُمّ

که در آن زمانْ سَری تو، که تو خویشْ دُنْبْ دانی — چو تو را سَری هَوَس شُد، تو یَقین بِدان که دُنْبی
زِ جهانْ گُریز و وا بُر ، تو زِ طاق و از طُرُنْبَش[1] — چو زِ خویشْ طاق گشتی، زِ چه بَستهْ طُرُنْبی؟
تو بِدآن خدایْ بِنْگَر، که صد اعتقاد بَخشَد — زِ چه سُنّی است مَرْوی ، زِ چه رافِضی‌ست قُنْبی[2]
بِفرست سویِ بینِش، همه نُطْق را و تَن را — که تو را یکی نَظَر بِهْ، که همیشه می‌غُرُنْبی[3]

﴿۱۰۶۳﴾

به دامِ زلفِ چونْ دامِ افندی — درافتـــادم به هنـــگامِ افندی
بنوشیدیم مِیْ ، از ساغرِ جان — لبالَب از مِیْ و جـــانِ افندی
اگر جانی ، درین آتش بسوزی — که صد پخته بُوَد خـــامِ افندی
سحرگه ، آن چراغِ عالَم افروز — برآید از سَـــرِ بـــامِ افندی
نماید چهره‌ای ، از نور ، پیدا — که آن نورَشْ بُوَد ، بـــامِ افندی
چو کامِ اوست ما را ، کُشته دیدن — مرادِ ما همـــه ، کامِ افندی
چو شیرین‌است و چرب ، این کامِ جانم — ز ذوقِ شَـــهد و بادامِ افندی
خمش کن، ای‌که در ظُلمت ندیدی — جمالِ نورْ ، دَرْ شـــامِ افندی
چو شمس الدّینِ تبریزی درآید — شود جانم ، پُر الهـــامِ افندی
شود حِرزِ[4] روانِ اهلِ توحید — ز جمله اســـم‌ها، نامِ افندی

﴿۱۰۶۴﴾

به دَغَل کِی بِگُزینند ، دلِ یارم ، یاری؟ — کِی فَریبَد ، شَهِ طَرّارِ مرا ، طَرّاری؟
کِی میانِ من و آن یار ، بِگُنجَد موئی؟ — کِی در آن گُلشَن و گُلزار ، بِخُسپَد ماری؟
عنکبوتی بِتَنَد ، پَردهٔ اَغْیارْ شود — هَمچو صِدّیق و مُحمّد[ص] ، من و او در غاری
گُلِ صد بَرگْ ، زِ رَشکِ رُخِ او ، جامه دَرید — حالِ گُلْ ، چونکه چُنین است ، چه باشد خاری؟
هم بگویم دو سه بیتی ، که ندانی سَر و پاش — لیک بَهرِ دلِ من ، ریشْ بِجُنبانْ ، کاری
بس طَبیب است ، که هُشیار کُند ، مَجنون را — وین طَبیبَم نَهِلَد ، در دو جهانْ هُشیاری

---

۱ – طاق و طُرُنْب = کَرّ و فَرّ ، خودنمایی.
۲ – مقصود اهل شهر قُنْب یا همان قم است .
۳ – غُرُنبیدن = فریاد و غوغا نمودن
۴ – طلسم ، دعایی خواندنی و یا به گردن آویختنی

آفتابِ رُخِ او را ، نه به چشمْ ، تیغ زنیم؟ که نخواهیم ، به جُز دیدنِ او ، دیداری
ما چو خورشیدپَرَستیم ، بَرین بامْ رَویم تا نَپوشَد رُخِ خورشـــید ، زِ ما دیواری
کیست خورشید؟ بگو : شَمسِ حَقِ تبریزی که نگُنجَد صِفَتَش ، در صُحُفِ گُفتاری

۱۰۶۵

به شِکَرخنده اگر می‌بِبَـــرد دل ، زِ کَسی می‌دَهَد در عوَضَش ، جانِ خوشی ، بوٱلْهَوَسی
گَهْ سَحَرْ حَمله بَرَد ، بر دو جهانْ خورشیدش گَهْ به شب گشت کُند ، بر دل و جان، چون عَسَسی
گَهْ بگوید که : حَذَر کُن، شَهِ شطرنجْ مَنَم بیدَقی[1] گَر بِبَری ، من بَرَم از تو ، فَرَسی[2]
طوطیانند ، که خـــود را بِکُشَند ، از غَیرت گَر به سویِ شِکَرش ، راه بَرَد ، خَرمگسی
پاره پاره کُند آن طوطیِ مِسکین ، خود را گَر یکی پاره‌شِکَر ، زو بِبَرَد ، مُرتَبَسی[3]
در رُخِ دشمنِ من، دوست بِخَندید ، چو بَرق هَمچو اَبرْ این دلِ من ، پُر شُد و بِگْریست بَسی
در دلِ عارفِ تو، هر دو جهان ، یاوه شود کِی دَرآیَد به دو چَشمی ، که تو را دید خَسی؟
جَیبِ مَریَم زِ دَمَش ، حامِلِ مَعنی گردد که مَنَم کَزْ نَفَسی ، سازم ، عیسیٰ‌نَفَسی
مَجْمَعِ روحْ تویی ، جانْ به تو خواهد آمد تو چو بَحْری، همه سیل‌اَند و فُرات و اَرَسی
ای کِه صالِحْ تو و این هر دو جهانْ ، یک اُشتُر ما همه نَعره‌زنان ، زَنگُله هَم‌چون جَرَسی[4]
نَعْـــــرهٔ زَنگُله، از جُنبشِ اُشتُر باشد گر شُتر نَقل کُنَد ، از کِنِسی[5] تا کَنَسی[6]
هر چراغی که بِسوزَد، مَطَلَب زو نوری نورِ موسیِ طَلَبی، رُو به چُنان مُقْتَبَسی[7]
بس کُنْ این گفت ، خیال است، مَشو وَقفِ خیال چون‌که هستَت به حقیقت ، نَظَر و دست‌رَسی

---

۱ – مهره پیاده شطرنج
۲ – اسب
۳ – گوشت سخت و درهم ، لقمه گوشت
۴ – زنگ شتران به هنگام حرکت کاروان
۵ – کِنِسی = امساک و بخل
۶ – کَنَس = خانه را با جاروبْ روفتن
۷ – روشنی گیرنده ، مقصود حضرت موسی"ع" است که برای برداشتن قسمتی از آتشی که از دور میدید ، بسوی کوه طور رفت و بدین طریق بسوی نور خداوندی هدایت شد.

ای ضیاءُ ٱلْحَقِ ذوٱلْفَضْل ، حسامُ ٱلدّین تو — عارفِ طِبِّ ولی، بی‌رَگ و نَبْض و مَجَسی[1]

﴿۱۰۶۶﴾

به شِکَرخنده بُتا ! نرخِ شِکَر می‌شِکَنی — چه زَنَد پیشِ عَقیقِ تو ، عَقیقِ یَمَنی؟
گُل‌رُخا! سویِ گُلِستان ، دو سه هفته بِمَرو — تا زِ شَرمِ تو نَریزد ، گُلِ سُرخِ چَمَنی
گُل چه باشد که اگر ، جانبِ گَردونْ نِگَری — سَرنگونْ زُهره و مَهْ را ، زِ فَلَک دَرفَکَنی
حَقْ تو را ، از جهَتِ فِتْنه و شورْ آوردەست — فِتْنه و شور و قیامَت نکُنی ، پس چه کُنی؟
رویِ چون آتش، از آن داد ، که دلها سوزی — شِکَنِ زُلْف، بدآن داد ، که دلها شِکَنی
دلِ ما بُتْکده‌ها، نَقْشِ تو در وِیْ ، شَمَنی[2] — هر بُتی ، رو به شَمَن کرده که : تو ! آنِ مَنی
بَرمَکَنْ تو دلِ خود ، از من ، ازیرا به جَفا — گَر کُهِ قاف شود دل ، تو زِ بیخَش بِکَنی
در تَکِ چاهِ زَنَخْدانِ تو ، نادرْ آبی‌ست — که به هر چَهْ ، که دَراُفْتم، بِنمایَد رَسَنی
در غَمَت بوٱلْحَسَنان ، مَذهَب و دین ، گُم کردند — زآن سَبَب که ، حَسَن اَنْدَر حَسَنْ، اَنْدَر حَسَنی
زیرَکان را رُخِ تو ، مَستْ ، از آن می‌دارد — تا دَرین بَزم ندانند ، که تو در چه فَنی
کافری ای دل اگر ، در جُزِ او دلْ بَندی — کافری ای تَن اگر ، بر جُزِ این عشقْ تَنی[3]
بی وِیْ اَرْ بر فَلَکی ، تو به خدا ! در گوری — هرچه پوشی ، به جُز از خِلْعَتِ او ، دَر کَفَنی
شَمسِ تبریز ، که در روحْ وَطَن ساخته‌ای — جانِ جان‌هاست وَطَن ، چونکه تو جان را وَطَنی

﴿۱۰۶۷﴾

به شِکَرْخنده اگر ، می‌بِبَرد جان ، زِ کسی — می‌دَهَد جانِ خوشی ، پُر طَرَبی ، پُر هَوَسی
گَهْ سَحَرْ حَمله بَرَد ، بر همه ، چون خورشیدی — گَهْ به شب، گشت کُنَد ، بر دل و جانْ چون عَسَسی
گَهْ یکی تَنگِ شِکَربار کُند ، بَهرِ نِثار — گَهْ شود طوطیِ جان ، گَر بِچَشَد ، زآن مگسی
گَهْ مُدَرِّس شود و دَرس کُند ، بر سَرِ صَدْر — تا شود کُنْ فَیَکون ، صَدْرِ جهان، مُرتَبِسی
گَهْ دَمَد یک نَفَسی ، عیسیِ مَرْیَمْ سازد — تا گُواهِ نَفَسَشْ ، باشد ، عیسیِ نَفَسی
گَهْ خَسی را بِکَشَد ، سُرمهٔ جان ، در دیده — گَهْ نمایَد دو جهان ، در نَظَرش ، هَمچو خَسی

---

۱ – محل نبض

۲ – راهبِ بودایی

۳ – از مصدر تنیدن

مُتَزَمِّنْ[1] نَظَری داری و هَرچْ آید پیش هم بر آن چَسبَد و حَمله نَبَرد ، پیش و پَسی
صالِحْ[2] او آمد و این هردو جهان ، یک اُشتُر ما همه نَعْره‌زنانْ زَنگُله ، هَمچون جَرَسی

﴿۱۰۶۸﴾

به عاقِبَتْ بپَریدیّ و در نَهـــــان رَفتی عَجَبْ عَجَب ! به کُدامین رَه ، از جهان رَفتی؟
بَسی زدی پَر و بال و قَفَسْ ، دَراشْکَستی هوا گرفتی و سویِ جهانِ جان رَفتی
تو بازِ خاص بُدی ، در وِثاقِ پیر زنی چو طَبْلْ بازْ شنیدی ، به لامَکان رَفتی
بُدی تو بُلبُلِ مَستی، میانهٔ جُغدان رَسید بویِ گُلِستان ، به گُلْسِتان رَفتی
بَسی خُمار کَشیدی، ازین خَمیرِ تُرُش به عاقِبَت ، به خَراباتِ جاودان رَفتی
پِیِ نشانهٔ دولت ، چو تیر ، راست شُدی بدآن نشانه پَریدیّ و زین کَمان رَفتی
نِشان‌هایِ کَژَت داد ، این جهانِ چو غول نِشان گُذاشتی و سویِ بی‌نشان رَفتی
تو تاج را چه کُنی، چون‌که آفتاب شُدی؟ کَمَر چرا طَلَبی ، چونکه از میان رَفتی؟
دو چَشمِ کُشته شنیدم ، که سویِ جان نِگَرَند چرا به جانْ نِگَری، چون به جانِ جان رَفتی؟
دِلا! چه نادره‌مُرغی ! که در شکارِ شَکور تو با دو پَر ، چو سِپَر ، جانِبِ سِنان رَفتی؟
گُل از خَزان بُگْریزد ، عَجَبْ چه شوخْ‌گُلی! که پیشِ بادِ خَزانی و خَزانْ خَزان رَفتی
زِ آسْمانْ ، تو چو باران ، به بامِ عالَمِ خاک به هر طَرَف بِدَویدی، به ناودان رَفتی
خَموش باش، مَکِشْ رنجِ گفت‌وگوی ، بِخُسب که در پَناهِ چُنان یارِ مِهْربان رَفتی

﴿۱۰۶۹﴾

به کویِ دلْ فرو رفتم ، زمانی هَمی جُستم زِ حالِ دل ، نشانی
که تا چون است ، اَحْوالِ دلِ من؟ که از وِیْ ، در فَغانْ دیدم جهانی
زِ گُفتارِ حَکیمانْ ، بازجُستم به هر وادیّ و شهری ، داستانی
همه از دستِ دلْ ، فریاد کردند فُتادم زین حَدیث ، اَندَر گُمانی
زِ عقلِ خود سَفَر کردم، سویِ دل نَدیدم هیچ خالی زو مکانی
میانِ عارف و مَعْروفِ این دل هَمی گَردد بِسانِ تَرجُمانی
خداوندانِ دلْ دانند دلْ چیست چه داند قَدْرِ دلْ ، هر بی‌رَوانی!

---

۱ – زمان دار

۲ – مقصود حضرت صالح "ع" است.

زِ دَرگاهِ خدا ، یابی دل و بَسْ　　نَیابی از فُلانیّ و فُلانی
نیابی دل ، جُز از جَبّارِ عالَم　　شَهیدِ هر نشان و بی‌نشانی

﴿ ۱۰۷۰ ﴾

به مُبارکیّ و شادی ، بِستانْ زِ عشق ، جامی　　که نِدا کُند شَرابَش ، که: کُجاست تَلْخ‌کامی؟
چه بُوَد حَیاتْ بی‌او؟ هَوَسیّ و چار میخی　　چه بُوَد به پیشِ او جان؟ دَغَلی، کَمین‌غُلامی
قَدَحی دو چون بِخوردی، خوش و شیرگیر گَردی　　به دِماغِ تو فرستَد، شَهْ و شیرِ ما پیامی
خُنُک آن دلی ،که در وِیْ ، بِنَهاد بَختْ ، تَختی　　خُنُک آن سَری ،که در وِیْ ، مِیِ ما نَهاد ، کامی
زِ سلامِ پادشاهان ، به خدا ! مَلول گَردد　　چو شَنید نیک‌بَختی ، زِ تو سَرسَری سَلامی
به میانِ دَلقْ مَستی ، به قِمارخانهْ جان　　بَرِ خَلْقْ ، نامِ او بَد ، سوی عَرشْ ، نیک‌نامی
خُنُک آن دَمی که مالَد ، کَفِ شاهْ ، پَرّ و بالَش　　که سپیدْبازِ مایی ، به چُنین گُزیده‌دامی
زِ شرابِ خوشْ بُخورَش ، نه شکوفه[1] و نه شورَش　　نه به دوستان نیازی، نه زِ دشمنْ اِنْتقامی
همه خَلْق در کَشاکَش، تو خَراب و مَست و دِلْخوش　　همه را نِظاره می‌کُن ، هله از کنارِ بامی
زِ تو یک سؤال دارم ، بِکُنم دِگَر نگویم:　　زِ چه گشت زَرِّ پُخته، دل و جانِ ما ، زِ خامی؟

﴿ ۱۰۷۱ ﴾

به من نِگَر ، که به جُز من، به هر کِه دَرنِگَری　　یَقین شود که زِ عشقِ خدایْ بی‌خَبَری
بِدآن رُخی بِنِگَر ، کاو نَمَک زِ حَق دارد[2]　　بُوَد که ناگَه ، ازآن رُخ ، تو دُولتی بِبَری
تو را چو عقل ، پدر بوده است و تَنْ ، مادر　　جَمالِ رویِ پدر دَرنِگَر ، اگر پسری
بِدان که پیر ، سَراسَر صِفاتِ حَق باشد　　وَگَرچه پیر ، نمایَد به صورت ، بَشَری
به پیشِ تو ، چو کَف است و به وَصْفِ خود ، دریا　　به چَشمِ خَلْقْ ، مُقیم است و هر دَم او ، سَفَری
هنوز مُشکل مانده‌ست ، حالِ پیرْ ، تو را　　هزار آیَتِ کُبْریْ دَر او ، چه بی‌هُنَری!
رَسید صورتِ روحانی‌ای ، به مَریَمِ دل　　زِ بارگاهِ مُنَزَّهْ زِ خُشکی و زِ تَری

۱- تهوع

۲- در این غزل نیز سِرّی نهفته ، چرا که "نمک" به حروف ابجد برابر با عدد ۱۱۰ است که معادل نام "علی" میباشد ، بدین ترتیب جناب مولانا میفرماید که پیرو آن وجه الله اعظمی باش که سرّ حضرت حق بوده و نامش علی‌ست و به سوی پیر و مرادی رُو که او نیز سِرّ آن حضرت است و هزار آیت کبری در درون دارد.

ازآن نَفَسْ که دَرو ، سِرِّ روحْ پنهان شُد   بِکَرد حامِلــه دل را ، رَســولِ رَه‌گُذَری
آیا دلی که تو حامِل شُدی ، ازآن خُسرو   به وَقتِ جُنبشِ آن حَمْل ، تا دَرو نِگَری
چو حَمْلْ صورت گیرد ، زِ شَمسِ تبریزی   چو دل شَوی تو و چون دلْ ، به سویِ غیبْ پَری

﴿۱۰۷۲﴾

به نامِ ایزَدْ بگویم من ، که: تو آنی ، که هر باری   زهی صورت ، بِدآن صورت نمی‌مانی ، که هر باری
بِسوزَد دلْ اگر گویم: هَمان دِلْدارِ پیشینی   بِسوزَد جانْ اگر گویم: هَمان جانی ، که هر باری
فَلَک هم خِرقهٔ اَزْرَق ، بِدَرَّد زود ، تا دامَن   اگر تو آستینْ زآن‌سانْ بَرآفْشانی ،که هر باری
زهی خَلْوَت، زهی شاهی، مُسَلَّم گشت آگاهی   اگر زآن‌سان من و ما را ، بُرون رانی ، که هر باری
بِنال ای‌بُلبُلِ بی‌خود! که سوزِ دیگر آوردی   بِدآن دَم ، نامهٔ گُل را ، نمی‌خوانی ، که هر باری

﴿۱۰۷۳﴾

به هر دلی که دَرآیی ، چو عشقْ بِنْشینی   بِجوشَد از تَکِ دل ، چشمه چشمه ، شیرینی
کلیدِ حاجَتِ خَلْقان، بِدآن شُده‌ست ، دُعا   که جانِ جانِ دُعاییّ و نورِ آمینی
دِلا ! به کویِ خَرابات ، نازِ تو نَخَرند   مَکُن تو بی دینی و ناموس ، تا که جانْ بینی
دَرآن اَلَست و بَلیٰ ، جانِ بی‌بَدَن بودی   تو را نِمود ، که آنی ، چه در غَمِ اینی؟
تو را یکی پَر و بالی‌ست ، آسمان‌پیما   چه در پِیِ خَر و اَسْبی؟ چه در غَمِ زینی؟
بگو بگو ! تو چه جُستی، که اَنْتْ پیشْ نرفت؟   بیا بیا ! که تو سُلطانِ این سَلاطینی
تو تاجِ شاهِ جهان را ، عزیزتَر گُهَری   عروسِ جانِ نَهــــان را ، هزار کابینی
چه چَنگ دَرْزده‌ای ، در جهان و قانونَش؟   که از وَرایِ فَلَک ، زُهــــرهٔ قَوانینی
به روزِ جِلْوه، مَلائکْ تو را سُجود کنند   نَبِشْـــنوند زِ اِبْلیســـیان ، که تو طینی[1]
میانْ بِبَستی و کَردی به صِدْق ، خِدمَتِ دین   کنند خِدمَتِ تو بعد ازین ، که تو دینی[2]

---

۱ – طین = خاک

۲ –در این غزل نیز جناب مولانا ، با همان کلید واژه هایی که در بسیاری از غزلها استفاده فرموده، مخطاب حقیقی خود را بیان نموده، واژه هایی همچون: آن وجودِ به ظاهر از گِل و طین، سلطان سلاطین، گرانبهاترین گوهرِ تاجِ شاهِ جهان، وجودی که ملائکْ جلوهٔ حق را در او دیده و سجده‌اش کرده‌اند، کسی که به صدق خدمتِ دین کرده و خودْ اصلِ دین است . این اشارات بخوبی آشکار مینماید که مقصود جناب مولانا ، وجود مقدس حضرت علی "ع" میباشد.

سِـــــتاره‌وار ، به انگشت‌ها نِمودَندَت   چو آفتابْ کُنـــــون ، نامُشارْ[1] تَعیینی
اگرچه دَرخورِ نازی، نیاز را مَگُذار   برایِ رَشـــکْ زِ وِیْسه،خوش است رامینی
خَمُشْ ! به سورهٔ اِقْرَأ[2] ، بَسی عَمَل کردی   زِ قِشْرِ حَرَفْ گُذَر کُن ، کُنون که وَٱلتّینی[3]

﴿۱۰۷۴﴾

به یک مستیِ خود ، در صد گناهی   بیا و نیست شو ، گر مَرد راهی
درین عالَم مَمان ، با این گدایی   بیا ، کاندر جهانِ عشقْ ، شاهی
ز اِثْنَینیِ[4] توست آخِر ، که دائم   به یاربِّ یاربـــــیّ و یا آلهی
سلیمانی ، ولیکن خاتَمت کو؟   اگرچه یوسفی ، لیکن به چاهی
سیه رو شُو ، به سانِ مَردُمِ چشم   ز سَر تا پا ، فرو شُو ، در سیاهی
به مقصودت نَبُردی راه ، هرگز   از آن ، با گریه و با سوز و آهی
گدایِ حضرتِ سلطانِ ما باش   که یابی زآن گدایی ، پادشاهی
بیا و خاک شُو ، بَر درگهِ شمس   از آن درگهْ طلب ، که هرچه خواهی

﴿۱۰۷۵﴾

بیآمَد عید ، ای‌ساقی! عِنایَت را نمی‌دانی   غُلامانند سُلطان را ، بیـــآرا بَزمِ سُلطانی
مَنَم مَخْمور و مَستِ تو، قَدَح خواهم زِ دستِ تو   قَدَح از دستِ تو خوش‌تَر، که مِیْ جان است و تو جانی
بیا ساقی ! کَم آزارم ، که من از خویشْ بیزارم   بِنِه بر دستْ آن شیشه ، به قانونِ پَری‌خوانی[5]
چُنان کُن شیشه را ساده ، که گوید: خود مَنَم باده   به حَقِّ خویشی ، ای ساقی ، که بی خویشم تو بِنْشانی
به عشق و جست و جویِ تو ، سَبو بُردم به جویِ تو   بِحَمْدِ اللّهْ که دانستم ، که ما را خودْ تو جویانی
تو خواهم کَژْ نِکوکاری ، سَبو را نیکْ پُر داری   ازآن مِیْهایِ روحانی، وَزآن خُم‌هایِ رحمانی

---

۱ – نامُشار = اشاره نشده

۲ – اشاره به آیه ۱سوره مبارکه "علق "دارد.

۳ – تین = انجیر ، اشاره به آیه ۱ سوره مبارکهٔ تین دارد و مقصود، ارتقاء خاکِ وجود آدمی از مرحلهٔ عَلَق یا خون بسته و دریدن قِشرِ خاکی و سپس صعود به مرحلهٔ داشتن ثمری همچون انجیرِ شیرین میباشد.

۴ – دُوبینی و اَحْوَلی

۵ – روشِ احضار جن

الا ای سَروَرِ مردان ! توئی شیرِ زبر دستان　　درِ خیبر شکستی تو ، به بازویِ مسلمانی[1]
که ساقیِّ اَلَسْتی تو ، قَرارِ جانِ مَستی تو　　همی خواهم که برداری ، سبو را از نکوکاری
مِیْ ای اَنْدَر سَرَم کردی، وَ دیگر وَعده‌ام کردی　　به جانِ پاکَت ای ساقی! که پیمان را نگردانی
بیا ای شمس تبریزی، که تو مستی و خونریزی　　ببخشا بر دلِ عُشّاق ، از آن الطافِ غُفرانی

﴿۱۰۷۶﴾

بیآمدیم دِگَــــــربار ، سویِ مولایی　　که تا به زانویِ او نیست، هیچ دریایی
هزار عقلْ بِبَندی ، به هم ، بِدو نَرسَد　　کجا رسَد به مَهِ چَرخ، دست یا پایی؟
فَلَک به طَمَعْ ، گلو را دراز کرد بِدو　　نیافت بوسه ، وَلیکِن چشید ، حَلْوایی
هزار حَلْق و گلو ، شُد دراز سویِ لَبَش:　　که ریز ، بر سَرِ ما نیز ، مَنّ و سَلْوایی
بیآمدیم دِگربار ، سویِ معشوقی　　که می‌رَسید به گوش ، از هَواشْ هیهایی
بیآمدیم دِگربار ، سویِ آن حَرَمی　　که فَرقِ سَجده‌کُنَش هست ، آسْمان‌سایی
بیآمدیم دِگربار ، سویِ آن چَمَنی　　که هست بُلبُلِ او را ، غُلام ، عَنْقایی
بیآمدیم بِدو ، کاو جُدا نَبود ، از ما　　که مَشکْ پُر نَشَود ، بی‌وجودِ سَقّایی
همیشه مَشکْ، بِچَسبیده ، بر تَنِ سَقّا　　که نیست بی‌تو مرا ، هیچ دستی و پایی
بیآمدیم دِگربار ، سویِ آن بَزمی　　که شُد زِ نُقلِ خوشَش ، کامِ نیشِکَرْخایی
بیآمدیم دِگربار ، سویِ آن چَرخی　　که جانْ چو رَعد زَنَد ، در خُمَش ، عَلالایی
بیآمدیم دِگربار ، سویِ آن عشقی　　که دیو گشت زِ آسیبِ او، پَری‌زایی
خَموش و زیرِ زبانْ خَتْم کُن ، تو باقی را　　که هست بر تو مُوَکَّلْ ، غَیورْ مولایی
حَدیثِ مَفْخَرِ تبریز، شَمسِ دین، کَم گو　　که نیست دَرخورِ آن گفت ، عقلِ گویایی

﴿۱۰۷۷﴾

بیآموز از پَیَمْبَر ، کیمیایی　　که هر چِه حَق دَهَد ، میِ ده رضایی
همان لحظه ، دَرِ جَنَّت گُشایَد　　چو تو راضی شوی ، در اِبْتلایی
رَسولِ غَم اگر آید بَرِ تو　　کِنارش گیر ، هَمچون آشنایی

---

۱ – در این غزل نیز میزان ارادت بسیار جناب مولانا به حضرت علی "ع " بیان گردیده و دلاوریِ بیمانند آن حضرت در فتح خیبر ستوده شده و ایشان را سرورِ مردان ، شیرخداوند و ساقیِ الست بیان فرموده است.

جَفایی ، کَزْ بَرِ معشوق آید نِثارَش کُن ، به شـــادی ، مَرْحَبایی
که تا آن غَم بُرون آید ، زِ چادر شِکَــرباری ، لَطیفـــی ، دِلْرُبایی
به گوشهٔ چادرِ غَمْ ، دست دَرْزَن که بس خوب است و کردەست او، دُعایی
دَرین ره ، عشق‌باره هم ، مَنَم من کَشـــیده چادرِ آن خوش‌لِقایی
همه پوشیده ، چادرهایِ مَکْروه که پِنْداری که هست او، اژدَهایی
ز جانْ سیرم ، از آن ثُعبان بِرَستَم تو گَر سیری ، زِ جان بِشْنو صَلایی
نَبینَد غَم مرا ، اِلّا که خندان نَخوانَـــــم دَرد را ، اِلّا دَوایی
مُبارک‌تَر زِ غَم ، چیزی نباشد که پاداشَش ندارد مُنْتَهایی
به نامَردی ، نخواهی یافت چیزی خَمُش کردم که تا نَجْهَد خَطایی
رسانَد تخت ، بر فـــــوقِ ثریا زهی بخششْ! ز شاهی خوش‌عطایی
مبارک باد جان را ! این سعادت ز بس منزلْ بدادَش ، ار بقایی
همه دلبند باشند ، دادِ دلخواه رسد جان را سِزایِ با سزایی
مُطیِب و طَیِّب آمد ، لا محاله وفا را در عوض باشد ، وفایی
سپهر و اَنْجُم و خورشیدِ اعظم ز ذاتِ خاصِ شَه ، یابد عطایی
اگر نَه عشق بـــودی ، جانِ عالَم کجا بودی جهان را ، خود صفایی؟
ز عشق است این رَواقِ چرخِ گَردون از آن شد روز ، از روزی ضیایی
نباتِ جوهرست ، از عشقِ آنان وَ اِلّا نیســـتی، هرگـــز نوایی
ز عشق است این دلِ انسان ، چو آتش که دارد از صفاتِ شَه ، عطایی
به عالَم ، شمس تبریز است ، جانا! سَـــــرایِ پادشـــاهی و لِوایی

﴿۱۰۷۸﴾

بیا ای آن که سُلطانِ جَمالی! کَمالاتِ کَمالان را کَمالی
خیالی را ، اَمینِ خَلْق کردی چُنانکه وَهْمشانْ شُد که خیالی
خیالَت شحْنهٔ شهرِ فِراق است تو زآن پاکی ، تو سُلطانِ وصالی
تو خورشیدیّ و جان‌ها ، سایهٔ تو نه چون خورشیدِ گَردون ، در زَوالی
بِخَندانی جهان را ، تو نَخَندی بِنالانـــی رَوان را ، تو نَنالی
تو دست و پایِ هر بی‌دست و پایی تو پَرّ و بالِ هر بی‌پَرّ و بالی
هزاران مُشفِقِ غَم‌خوارْ سازی وَلیکْ از ناز گویی : لاابُالی

﴿۱۰۷۹﴾

بیا ای شاهِ خودکامه ! نشین بر تَختِ خودکامی
بیا بر قَلْبِ رِنْدان زَن ، که صاحِبْ‌قَرنِ ایّامی

بَرآوَر دودها از دل ، به جُز در خون ، مَکُن مَنْزِل
فَلَک را از فَلَک بُگْسَل، که جانِ آتش‌اَندامی

دَرآن دریا، که خون است آن، زِ خُشک و تَر ،بُرون است آن
بیا بِنْما که چون است آن، که حوتِ[1] موج‌آشامی

اشارت کُن ، بِدآن سَرْ ده ، که رِنْدانَند ، اَنْدَر دِهْ
سَبُک رَطْلِ گِرانْ دَر دِهْ، که تو ساقیِّ آن جامی

قَدَح در کارِ شیران کُن، زِ زَرْشانْ چَشمْ سیران کُن
به جامی عقلْ ویران کُن، که عقل آنجا بُوَد خامی

بِسوز از حُسنْ ، ای خاقان، تو نام و نَنگِ مُشتاقان
که سرد آید زِ عُشّاقان ، حَذَر کردن زِ بَدنامی

بِدیدَم عقلِ کُل را من ، نهاده ذِبْح را گَردن
بِگُفتم پیشِ آن پُر فَن ،چو اسماعیلِ چون رامی[2]

بگُفت:ازعشقِ شَمسِ‌دینْ پُرس، اینکه تبریزست چون چین
چو مَهْرویانِ نو آئین ، به گِردِ مَجْلِسِ شامی

﴿۱۰۸۰﴾

بیا ای عارفِ مُطرب ! چه باشد گَر زِ خوشْ خویی
چو شِعْریٰ[3] ، نور اَفْشانیّ و زآن اَشعارْ بَرگویی؟

به جانِ جُملهٔ مَردان، به دَرْدِ جُمله با دَردان
که بَرگو تا چه می‌خواهی ، وَزین حیران چه می‌جویی؟

ازآن رویِ چو ماهِ او، زِ عشقِ حُسنْ‌خواهِ او
بیآموزید ای‌خوبان، رُخ‌اَفْروزیّ و مَهْرویی

وزآن چَشمِ سیاهِ او، وَزْآن زُلفِ دو تایِ او
اَلا ای اَهلِ هِنْدُستان! بیآموزید هِنْدویی

زِ غَمْزهٔ تیراَنْدازَش، کِرِشمهٔ ساحِری سازَش
اَلا هاروت و ماروتَم ! بیآموزید جادویی

اَلا اَصْحاب و خَلْوَتْیان! شُده دل را به جانْ جویان
زِ لَعْلِ جانْ‌فَزایِ او بیآموزید دِلْجویی

زِ خِرمَنگاهِ شش‌گوشه، نخواهی یافتنْ ، خوشه
رَوان شُو سویِ بی‌سویان ، رَها کن رَسمِ شِشْ‌سویی

همه عالَم زِ تو نالان، تو باری از چه می‌نالی؟
چو از تو کم نَشُد یک مو، نمی‌دانم چه می‌مویی[4]

فدایَم آن کبوتر را ، که بر بامِ تو می‌پَرَّد
کجایی ای سگِ مُقْبِل ، که اَهلِ آنچُنان کویی؟

چو آن عُمرِ عزیز آمد، چرا عِشرَت نمی‌سازی؟
چو آن استادِ جان آمد، چرا تَخته نمی‌شویی؟

دَرین دام است آن آهو ، تو در صَحرا ، چه می‌گردی؟
گُهَر در خانه گُم کردی، به هر ویران ، چه می‌جویی؟

به هر روزی دَرین خانه ، یکی حُجرهٔ نُویِ یابی
تو یک‌تو نیستی، ای جان ، تَفَحُّص کُن ، که صد تویی

---

۱ – ماهی بسیار بزرگ ، نهنگ .

۲ – رامی = تیر انداز ، اشاره به مهارت بسیار حضرت اسماعیل"ع" در تیر اندازی است .

۳ – نام ستاره ای درخشان در آسمان.

۴ – می گِریی ، گریه میکنی

اگر کُفری وَگَر دینی، اگر مِهْری وَگَر کینی | هَمو را بین ، هَمو را دان ، یَقین می‌دان که با اویی
بِمانْد آن نادره‌دَستان ، وَلیکِن ساقیِ مَستان | گرفت این دَمْ ، گلویِ من ، که: بِفْشارمْ گَر اَفْزویی!
به باغ و چشمهٔ حَیوان ، چرا این چشمْ | چرا بیگانه‌ای از ما ، چو تو در اصل ، از مایی؟

﴿۱۰۸۱﴾

بیا ای غَم ! که تو بَسْ باوَفایی | که ابـــرِ قطره‌هایِ اشک‌هایی
زنی درویش آمد ، سویِ عبّاس[۱] | که تَعلیمَم بِدِه ، نوعی گدایی
دَرِ حیلَتْ خدا ، بر تو گُشاده‌ست | تو آموزی گدایان را ، دَغایی
تو نُعْمانی[۲] دَرین مَذهَب ، بگو درس | که خوش‌تَخریج[۳] و پاکیزه‌اَدایی
منِ مِسکینْ ، دَمی دارم فسُرده | ندارم روزی‌ای از ژاژْخایی
مرا یک کِدیهٔ[۴] گَرمی بیآموز | که تو بَسْ تَرْگدا و اوستایی
بِدان که اَنْبیا ، عبّاسِ دِبْسْ اند | در اِسْتِرْزاقِ[۵] آثارِ سَمایی
زِ انواعِ گدایی‌هایِ طاعات | که بَرجوشَد بِدآن، بَحْرِ عَطایی
زِ صَوْم و از صَلاة و از مَناسِک | زِ نَهیِ مُنْکَر و شیرِ غَزایی[۶]
که بی‌حَد است انواعِ عبادات | وَ انواعِ عِقاب[۷] و اِبْتِلایی
بِدو گفتا: بُرو ، کاین دَمْ مَلولَم | بِبَر زَحمَت، مَکُن طالَ بَقایی
مُکَرَّر کرد آن زن ، لابه کردن | که نومیدم مَکُن، ای لالَکایی[۸]
مُکَرَّر کرد اُستا ، دَفْعِ راهَم | که سودت نیست این ، زَحمَت‌فَزایی
مَلولی خاطِرَم ، کُنْد است این دَم | ندارد این نَفَسْ ، مَکْرَم کیایی

۱ – مقصود عباس دِبسْ، گدایِ سمج و مشهورِ قدیم است.

۲ –اشاره به ابو حنیفه محمدبن‌نعمان معروف به قاضی نعمان، پایه گذار فقه مذهب اسماعیلیه دارد.

۳ – تخریج = بیرون آوردن و به دست آوردن اصلی ، در مسائل فقهی.

۴ – رَوشِ گدایی

۵ – روزی خواستن ، روزی جستن

۶ – غزا = جنگ

۷ – مجازات

۸ – کفشگر، اُرُسی دوز ، کفش بردار

سُجود آوَرْد و گِریان گشت، آن زن — که طِفْلانَم مُرَند[1] از بی‌نَوایی
بَسی بِگْریست ، پس عبّاس گُفتَش: — همین را باش ، که اُسْتاتَر زِ مایی
دو عبّاسَند با تو ، این دو چَشمَت — تُلـــینُ ٱلْقاسِـــیِینَ بِٱلْبُکـــآئی
به آبِ دیده چون ، جَنَّت توان یافت — رَوان شُو ، چیزِ دیگر را چه پایی؟
که آبِ چَشمْ ، با خونِ شهیدان — بَرابَر می‌رَوَند ، اَنْدَر رَوایی
کَسی را ، که خدا ، بخشید گریه — بیآموزیـــــــد راهِ دِلْگـــــــایی
به جُز این ، گریه را نَفْعی دِگَر هست — ولی سیرم زِ شِعْر و خودنِمایی
وَلیکِن خِدمَتِ دلْ ، بِهْ زِ گریه‌ست — که یک اَطْلَس کُند ، پَنْجَه عَبایی
که دلْ اصل است و اشکِ تو وَسیلَة — که خُشک و تَر نگُنجَد ، در خدایی
خَمُش، با دلْ نِشین و رو دَرو نِه — که از سُلطانِ دل ، صاحِبِ‌لِوایی

﴿۱۰۸۲﴾

بیا ای یار! کِامْروز آنِ مایی — چو گُل باید که با ما ، خوش بَرآیی
خدایا ! چَشمِ بَد را ، دور گَردان — خداوندا ! نِگَه‌دار از جُدایی
اگر چَشمِ بَدِ منْ ، راهِ من زَد — به یک جامی، زِ خویشَم دِه ، رَهایی
نَهادم دست ، بر دل ، تا نَپَرَّد — تو دل از سنگِ خارا ، می رُبایی
نه من مانَم، نه دلْ مانَد، نه عالَم — اگر فَردا ، بدین صورتْ دَرآیی
بیا ای جانِ ما را زندگانی! — بیا ای چَشمِ ما را روشنایی!
به هر جایی زِ سوداىِ تو دودی‌ست — کُجایی تو؟ کُجایی تو؟ کُجایی؟
یکی شاخی ، زِ نورِ پاکِ یزدان — که جانِ جانِ جُمله میوه‌هایی
برآ ای ماهِ خوبـــی! تا ببینی — بیا ای یوسُفِ خوبی! کجایی؟
بدین خوبی ، از آنَت نقش کردم — که تا درهاىِ رحمت بَرگُشایی
به لُطف از آبِ حَیوان ، دَرگُذشتی — کُند لُطفَش ، زِ لُطفِ تو گدایی
اگر کُفر است ، اگر اسلام ، بِشْنو — تو با نورِ خدایی ، با خدایی
خَمُش کُنْ ! چَشمْ در خورشیدْ دَرنِهْ — که مُسْتَغنی‌ست خورشید ، از گدایی
بیا در جامِ عشقِ شمس تبریز — به روىِ عشق ، از لطفِ خدایی

---

۱ – میمیرند

بیا بیا ! که پَشیمان شَوی ، ازین دوری ‌ ‌ ‌ بیا به دَعوتِ شیرینِ ما ، چه می‌شوری؟
حَیاتْ موج‌زنان گشته ، اَنْدَرین مَجْلِس ‌ ‌ ‌ خدایْ ناصر و هر سو شَرابِ مَنْصوری
به دستْ طُرّهٔ خوبان ، به جایِ دستهٔ گُل ‌ ‌ ‌ به زیرِ پایْ بنفشه ، به جایِ مَحْفوری[1]
هزار جامِ سَعادت بِنوشْ، ای نومید ‌ ‌ ‌ بِگیر صد زَر و زور، ای غریبِ زَرْ و زوری
هزار گونه زُلیخا و یوسُف اند، اینجا ‌ ‌ ‌ شرابِ روحْ‌فَـــزای و سَماعِ طنْبوری
جواهر از کَفِ دریایِ لامَکان، زِ گزاف ‌ ‌ ‌ به پیشِ مؤمن و کافر نَهاده کافوری
میانِ بَحْرِ عَسَل، بانگ می‌زَنَد، هر جان: ‌ ‌ ‌ صَلا که باز رَهیـــدم ، زِ شَهْدِ زنبوری
فُتاده‌اند به هم ، عاشقان و معشوقان ‌ ‌ ‌ خَراب و مَستْ رَهیده ، زِ نازِ مَسْتوری
قیامَت است ، همه راز و ماجَراها ، فاش ‌ ‌ ‌ که مُرده زنده کُند ، ناله‌هایِ ناقوری[2]
بَرآرْ بازْ سَر ، ای استخوانِ پوسیده ‌ ‌ ‌ اگرچــــه سُخرهٔ ماریّ و طُعمهٔ موری
زِ مور و مارْ خَریدَت، امیرِ کُنْ فَیَکون ‌ ‌ ‌ بپوش خِلْعَتِ میری ، جَزایِ مأموری
تو راست کانِ گُهَر، غُصّهٔ دُکان بِگُذار ‌ ‌ ‌ زِ نورِ پاکْ خوری ، بِهْ که نان تَنوری
شِکوفه‌هایِ شرابِ خدا ، شِکُفتْ بِهِل ‌ ‌ ‌ شکوفه‌ها و خُمـــــارِ شرابِ انگوری
جَمالِ حور ، بِهْ از بَردگانِ بُلْغاری ‌ ‌ ‌ شرابِ روح ، بِــــهْ از آش‌هایِ بَلْغوری
خیالِ یار ، به حَمّامِ اشکِ من آمد ‌ ‌ ‌ نِشَست مَردُمَکِ دیـــده‌ام ، به ناطوری[3]
دو چَشمِ تُرکِ خَتا را ، چه تَنگ از تَنگی؟ ‌ ‌ ‌ چه عار دارد سَیّاحِ جـــان ، ازین عوری؟
درخت شو ، هـــله ای دانه‌ای که پوسیدی ‌ ‌ ‌ تویی خلیفـــه و دَستورِ ما ، به دَستوری[4]
کِه دیده است چُنین روز ، با چُنان روزی ‌ ‌ ‌ که وا خَـــرَد همه را از شبیّ و شَبکوری؟
کَرَم گُشاد چو موسیٰ ، کُنون یَدِ بَیضا ‌ ‌ ‌ جهان شُده‌ست چو سینا [5] و سینهٔ نوری

---

۱ – شهری است در کنار دریایِ مدیترانه که در آنجا فرش های گران قیمت می‌بافته‌اند .

۲ – شیپور

۳ – نگهبان

۴ – فرمان

۵ – کوه سینا ، کوه طور

دِلا! مُقیم شُو اکنون، به مَجْلِسِ جان‌ها / که کَدخدایِ مُقیمانِ بیتِ مَعْموری[1]
مَباش بَستهٔ مَستی، خَرابْ باش ، خَراب / یَقین بِدان که خرابی‌ست ، اصلِ مَعْموری
خَراب و مَستِ خدایی، دَرین چَمَن امروز / هزار شیشه اگر بِشْکَنی ، تو مَعْذوری
به دستِ ساقیِ تو، خاک می‌شود ، زَرِ سُرخ / چو خاکِ پایِ وِی‌ای ، خُسرویّ و فَغفوری
صَلایِ صِحَّتِ جان، هر کجا که رَنْجوری‌ست / تو مُرده زنده‌شدن بین، چه جایِ رَنْجوری؟
غُلامِ شِعْر بِدآنم ، که شِعْر ، گفتهٔ توست / که جانِ جانِ سَرافیل و نَفْخهٔ صوری
سُخَنْ چو تیر و ، زبانْ چو کَمانِ خوارزمی‌ست / که دیر و دورْ دَهَد دَست ، وایْ ازین دوری
زِ حَرف و صوت ، بِبایَد شُدن ، به مَنْطِقِ جان / اگر غفار نباشد ، بَسْ است مَغْفوری
کَزآن طَرَفْ شِـــنوایَنْد ، بـــی‌زبانْ ، دل‌ها / نه رومی است و نه تُرکیّ و نیْ نِشابوری
بیا که هَمرَهِ موسیٰ شویم ، تا کُهِ طور / که کَلَّـــمَ اَللهُ آمد ، مُخاطبهٔ طوری[2]
که دامَنَم بِگِرفته‌ست و می‌کَشَد عشقی / چُنانکه کُرْسِنِه گیرد ، کِنارِ کَندوری[3]
زِ دستِ عشق ، کِه جَسته‌ست؟ تا جَهَد دلِ من / به قَبْضِ عشق بُوَد ، قَبْضهٔ قُلاجوری[4]

﴿۱۰۸۴﴾

بیا بیا ! که تو از نادِراتِ ایّامی / برادری ، پدری ، مادری ، دِلآرامی!
به نامِ خوبِ تو ، مُرده زِ گور بَرخیزد / گزاف نیست برادر ، چُنین نِکونامی
تو فَضْل و رَحْمَتِ حَقّی ، که هر کِه در تو گُریخت / قَبول می‌کُنی‌اَش ، با کَژیّ و با خامی
هَمی زیِ اَم به سِتیزه و این هم از گولی‌ست / که تا مرا نَکُشی، ای هَوَس ! نَیآرامی
به هیچ نَقْش نَگُنجی، وَلیک تَقدیرا ! / اگر به نَقْشْ دَرآیی، عَجَب گُل‌اَندامی!
گَهی فِراقْ نماییّ و چاره آموزی / گَهی رَسول فرستیّ و جانِ پیغامی
دَرونِ روزَنِ دل، چون فُتاد شُعلهٔ شمع / بِدانَد این دلِ شب‌رُو، که بر سَرِ بامی
مُرادَم آنکه شود ، سایه و آفتابْ ، یکی / که تا زِ عشق نِمایَم تمام ، خوش‌کامی

---

۱ – بیتِ معمور یا خانهٔ آبادان، خانه‌ای‌ست در آسمان چهارم و در محازات کعبه و چون ملائکه برای عبادتْ در آنجا آمد و شد بسیار دارند ، لذا همیشه معمور و آباد است.

۲ – اشاره به حضور حضرت موسی "ع" دارد که خداوند در کوه طور با ایشان سخن گفت.

۳ – کُنْدُور = سفره

۴ – کمانْ دار

محالْجویْ و محالَم ، بدین گُناهْ ، مرا — قَبول می‌نَکُند ، هیچ عالِم و عامی
تو هم محال نَنوشیّ و مُعْتَقِد نَشَوی — بُرو بُرو ، که مُریدِ عقول و اَحْلامی[1]
اگر زِ خُسروِ جان‌ها ، حَلاوَتی یابی — مُحالِ هر دو جهان را ، چو من، دَرآشامی
وَرْ از طَبیبِ طَبیبان ، گُوارشی یابی — مُکاشِفی تو به خوانِ خدا ، نه اوهامی
بَرآ زِ مَشرقِ تبریز، شَمسِ دین ، بِخَرام — که بر مَمالِکِ هر دو جهان ، چو بَهرامی

﴿۱۰۸۵﴾

بیا بیا ! که چو آبِ حَیات ، دَرخوردی — بیا بیا ! که شفا و دَوایِ هر دَردی
بیا بیا ! که گُلِستان، ثَناثْ می‌گوید — بیا بیا بِنما ! کَزْ کُجاشْ پَروَردی
بیا بیا ! که به بیمارخانه، بی‌قَدَمَت — نمی‌رَوَد زِ رُخِ هیچ خسته‌ای ، زَردی
بَرآ بَرآ ! هله ای آفتاب! چون بی‌تو — نمی‌رَوَد زِ هوا ، هیچ تَلْخی و سَردی
بَرآ بَرآ ، هله ای مَهْ ! که حیفِ بسیار است — که دیده‌ها همه گریان و تو درین گَردی
بیا بیا ! که وَلی‌نِعْمَتِ همه کَوْنی — که مَخْلَصِ دلِ حیران و مُهْرهٔ نَردی
بیا بیا! و بیآموز ، بَندهٔ خود را — که در اِمامَت و تَعلیم و آگَهی ، فَردی

﴿۱۰۸۶﴾

بیا بیا ! که شُدم در غَمِ تو ، سودایی — دَرآ درآ ! که به جان آمدم ، زِ تنهایی
عَجَب عَجَب ! که بُرون آمدی ، به پُرسشِ من — بِبین بِبین ، که چه بی‌طاقَتَم ، زِ شَیدایی!
بِدِه بِدِه ، که چه آورده‌ای به تُحْفه مرا؟ — بِنِه بِنِه ، بِنِشین ، تا دَمی بَرآسایی
مَرو مَرو ، چه سَبَب زودْ زود ، می‌بِرَوی؟ — بگو بگو ، که چرا دیرْ دیرْ می‌آیی؟
نَفَسْ نَفَسْ زده‌ام ، ناله‌ها زِ فُرقَتِ تو — زمانْ زمانْ شُده‌ام، بی‌رُخِ تو سودایی
مَجو مَجو ، پس ازین زینهار ، راهِ جَفا — مَکُن مَکُن ، که کَشَد کارِ ما ، به رُسوایی
بُرو بُرو ! که چه کَژْ می‌رَوی ، به شیوه‌گَری! — بیا بیا ! که چه خوش می‌خَمی ، به رَعْنایی!

﴿۱۰۸۷﴾

بیا بیا ! که نیابی چو ما ، دِگَر یاری — چو ما به هر دو جهان ، خود کجاست دِلْداری؟
بیا بیا و به هر سویْ ، روزگار مَبَر — که نیست نَقْدِ تو را ، پیشِ غیرْ ، بازاری
تو هَمچو وادیِ خُشکیّ و ، ما چو بارانی — تو هَمچو شهرِ خَرابیّ و ، ما چو مِعْماری

---

۱ - خواب ها

به غیرِ خدمَتِ ما، که مَشارقِ شادی‌ست — نَدید خَلْق و نَبینَد زِ شادی آثاری
هزار صورتِ جُنبان، به خوابْ می‌بینی — چو خواب رفت ، نَبینی زِ خَلْقْ ، دیّاری[1]
بِبَند چَشمِ خَر و بَرگُشایْ چَشمِ خِرَد — که نَفْسْ ، هَم‌چو خَر افتاد و حِرصْ ، اَفساری
زِ باغِ عشقْ طَلَب کُن ، عقیدهٔ شیرین — که طَبعِ سِرکه‌فروش است ، غوره‌اَفْشاری
بیا به جانِبِ دارُ‌الشِّفایِ خالِقِ خویش — کزآن طَبیب ، ندارد گُزیـــر ، بیماری
جهانْ مِثالِ تَنِ بی‌سَر است ، بی‌آن شاه — بِپیچْ گِردِ چُنان سَر ، مِثالِ دَستاری
اگر سیاه نِه‌ای، آینه مَدِه از دست — که روحْ آینهٔ توست و جسمْ زَنگاری
کجاست تاجرِ مَسعودِ مُشتری طالع؟ — که گرمْدارْ ، مَنَش باشم و خَریداری
بیا و فِکْرَتِ من کُن، که فِکْرَتَتْ دادم — چو لَعْلْ می‌خَری، از کانِ من بِخَرْ باری
به پایْ جانِبِ آن کَس بُرو ، که پایَت داد — بِدو نِگَر ، به دو دیده، که دادْ دیداری
دو کَفْ به شادیِ او زَن ، که کَف زِ بَحْرِ وِی است — که نیست شادیِ او را ، غمیّ و تیماری
تو بی زِ گوشْ شِنو ، بی‌زبان بِگو با او — که نیست گفتِ زبان، بی‌خِلاف و آزاری

﴿۱۰۸۸﴾

بیا جانا ! که امروز آنِ مایی — کُجایی تو؟ کُجایی تو؟ کُجایی؟
به فَرِّ سایه‌اَت ، چون آفتابیم — هُمایی تو! هُمایی تو! هُمایی
جهانْ فانی نَمانَد ، زآنکه او را — بَقایی تو! بَقایی تو! بَقایی
چه چَنگْ اَندَر تو زَد عالَم ، که او را — نَوایی تو! نَوایی تو! نَوایی
چو عاشقْ بی‌کُلَه گَردد ، تو او را — قَبایی تو! قَبایی تو! قَبایی
خَمُش کردم، ولی بَهرِ خدا را — خدایی کُن، خدایی کُن، خدایی

﴿۱۰۸۹﴾

بیا ساقی! به احکامِ افندی — بِدِه جامی تو از جامِ افندی
شرابم دِه پیاپی ، همچو آتش — که تا پخته شود خامِ افندی
خلائق جمله چون مرغِ هوایَند — اسیرِ دانـــه و دامِ افندی
مَخواه آن دانه و از دام بُگریز — برآ بر قصر و بر بامِ افندی
حریفِ سُست اگر در راه مانَد — تو زین کُن مَرکَبِ رامِ افندی

---

۱ – دیّار =کَس

بیا بشناس خود را و خدا را — بِنِه گامی ، تو بَر گامِ افندی
خَمُش در عشقِ شمس‌الدّینِ تبریز — بده جامی ، از آن جامِ افندی

﴿۱۰۹۰﴾

بیا ساقی! که مَهجورم ، از آن دلدارِ پنهانی — ز وصلِ او نشانم دِه ، ز احوالم چو می‌دانی
ز نورِ اوست چشمِ ما ، چنین بیننده‌ای غافل — شود چشم تو هم روشن ، گر این اَسرارْ بَرخوانی
مسیحِ وقت می‌آید، برای رنگرَزْخانه — که رنگِ بوالعجب آرَد ، به هر تصنیف و دستانی
چه دستان‌ست کز دستش ، کُند صد رنگْ در یکدم؟ — وگر رنگی یکی آرَد ، از آن جمعِ پریشانی
ز رنگِ او بِدانِستَم ، که دستش هست بالاتر — ازین دستی که آب و گِل ، کُند نقشَش ، بَرْ ایوانی
رها کن آب و گِلْ ، بگذار ، که تا جان و دِلَت باشد — ز جان و دلْ حذر کُن باز ، چون محبوبِ جانانی
نوایِ ارغَنونِ جان ، از آن بانگِ صفیر آمد — که آدم را نواها بود ، از تأییدِ یزدانی
صفا خواهی ، بجو او را ، به هر اَلوان و هر رنگی — که صد نورِ صفا یابی ، از آن محبوبِ پنهانی
ز عشقِ شمس تبریزی‌ست ، فیضِ دیدهٔ باطن — زهی تشریفِ کَرَّمنا[1] ! زهی انوارِ ربّانی!

﴿۱۰۹۱﴾

بی‌گُمان شُد ، بَهرِ رفتن ، سویِ روزَن تَنْگَری — آتشی اَنْدَر زنی، از سویِ مَهْ ، در مُشتری
مَنْگَر آخِرْ سویِ روزَن، سویْ رویِ من نِگَر — تا زِ رویِ من ، به روزَن‌هایِ غیبی بِنْگَری
رویِ زَرّینَم به هر سو ، شش جهَت را لَعْل کرد — تا زِ لَعْلِ تو ، بیآموزید رویَم ، زَرگَری
شش جهَت ، گوسالهٔ زَرّین و بانگشْ ، بانگِ زَر — گاوَکان بر بانگِ زَر، مَستانِ سِحْرِ سامِری
شیرْگیرا ! گاو و گوساله ، به بانگِ زَر سِپار — چونکه شیر و شیرگیرِ ، جامِ صِرفِ اَحْمَری
دشمنِ اسلام! زُلْفِ کافِرت، ما را بِگُفت: — دور شُو ! گَر مؤمنیّ و پیشم آ ! گَر کافری
گُفتَمَش: این لاف‌ها از شَمسِ تبریزی‌سْتَت؟ — گفت: آریّ و بُرون آوَرْد ، مُهرِ دِلْبَری

﴿۱۰۹۲﴾

پَدید گشت یک آهویی ، دَرین وادی — به چَشمْ، آتش اَفکَنْد ، در همه نادی
همه سَوار و پیاده ، طَلَب دَراُفتادَند — به جَهْد و جِدّ ، نه چون تو که سُست افتادی
چو یک دو حَمله دَویدند ، ناپدید شُد او — که هیچ بویْ نَبُردی، کَسی به اُستادی

---

۱ – آیه ۷۰ سوره اسراء که فرمود :" و لقد کَرَّمنا بنی آدم..." یعنی: "و به تحقیقْ فرزندان آدم را گرامی داشتیم".

لِگام‌ها بِکَشیدند ، تا که وا گَردند نِمود باز بِدیشان ، فُزودَشان شادی
چو باز، حَمله بِکَردند ، بازْ تَک بَرداشت که باد در پِیِ او ، گُم کُند هَمی بادی
بَرین صِفَت ، چو زِ حَدّ رفت ، هر کَسی زِ هَوَس زِ هم شُدند جُدا و بِکَرد وَحّادی[1]
یکی به تَک‌دُمِ خرگوش ، بَرگرفت غَلَط یکی پِیِ بُزِ کوهیّ و راهِ بَغدادی
گروهِ گُم‌شده با هَمدِگَر ، دو قِسْمْ شدند یکی به طَمْع در آهو ، یکی به آزادی
جَماعَتی که بدیشان‌َسْت ، مِثْلِ آن آهو چو گُم شُدندی ، بِنمودی آهو آبادی
ازین جَماعَتِ قومی ، که خاص‌تَر بودند به چَشمِ مَست ، بیآموختْشان هم اُورادی
چو خو و طَبْعِ وِرا ، خوب‌تَر بِدانستَند زِ طَبْعِ او نَشُدندی ، به هیچ رو عادی
جَمالِ خویش چو بِنْمودِشان ، زِ رَحْمَتِ خود که اندکْ اندک ، گُستاخ کَردشان هادی
به هر دو روز ، یکی شکلِ دیگر آوَرْدی به شکل‌هایِ عَجایِب ، مِثالِ شَیّادی
از آنکه زَهره بِدَرَّد، دلِ ضَعیفان را چه تابْ دارد خود ، جانِ آدمی‌زادی؟
که آسْمان و زمین ، بَردَرَد اگر بینَد یکی صِفَت ، زِ صِفَت‌هایِ مُبدیِ بادی
کِه باشد آن‌که بِگُفتم؟ خیالِ شَمسُ ٱلدّین که او مَراست خَدیو و مُجیرِ بی‌دادی
زِ عشقِ او نَتوانَم ، که توبه آرَم من وَگَر شود به نَصیحَت ، هزار عُبّادی
که اوست اصلِ بَصیرَت ، پناهِ عالَمِ کَشْف گَزو بیابَـــد، بُنیـــادِ دیـــد ، بُنیادی
اَیا جَمالِ تو را ، او جَمال داد و نَمَک اَیا کَمالِ تو از رَشکِ او ، بیَفْزادی
حَرام باشد یادِ کَسی ، به هر دو جهان از آنگَهی ، که تو اَنْدَر ضَمیر و دل ، یادی
اگرچه طینَتِ تبریز، بَسْ شَهانْ زادی وَلیک چون وِیْ شاهی، بگو که : کِیْ زادی؟
کَفیلِ قافیهٔ عُمـــر، سایه‌اَش بادا فَفِی ٱلْحَقیقَةِ مِنْـــهُ ، ٱلدَّلیلُ وَٱلْهادی

﴿۱۰۹۳﴾

پَذیرفت این دل ، زِ عشقَت خَرابی دَرآ در خَرابـــی ! چـــو تو آفتابی
چه گویی دِلَم را ، که : از من نَتَرسی؟ زِ دریا نَترسَد ، چُنین مُرغِ آبی
مَنَم دلْ سِـــپُرده ، بَرانـــدازْ پَرده که عُمری‌ست ای جان، که اَنْدَر حِجابی
چو پَرده بَراَنداخت ، گفتم : دِلا هِی به بیداری است این ، عَجَب! یا به خوابی؟
بِگُفتم : زمانـــی ، چُنیـــن باش پیدا بِگُفتا که: شـــاید ، ولـــی بَرنَتابی

---
۱ – وَحّادی کردن = یکی یکی کردن

دِلَم صد هزارانْ سُخَن رانْد ، زآن خوش — مرا گفت: بِشْنو ، گـــر اَهلِ خِطابی
که گر او نه آب است ، باغ از چه خندد؟ — وَگر آتشی نیست ، چـــون دلْکَبابی؟
ازین جِنْسْ ، باران و بَرقَش ، جهان شُد — در اسرارِ عشقَش ، چو اَبرِ سَحابی
بِگُفتم: خَمُش کُن، چو تو مَستِ عشقی — مِثالِ صُراحی ، پُر از خونِ نابی
دِلا ! چند باشی، تو سَرمَستِ گفتن؟ — چو در عینِ آبی ، چه مَستِ سَرابی؟
بَرین و بَرآن تو ، مَنِه این بَهانه — تو خود را بُرون کُن، که خود را عَذابی
من و ماست کَهْگِل ، سَرِ خُم گرفته — تو بَـــردار کَهْگِل ، کـــه خُمِّ شرابی
دِلا ! خون نَخُسبد و دانم ، که تو دل — تو آن سیلِ خـــونی ، که دریا بیابی
بَهانه‌ست اینــها ، بیــا شَـــمسِ تبریز — که مِفتاحِ عَـرشــــیّ و فَتّاحِ بابی

﴿۱۰۹۴﴾

پنهان به میانِ ما می‌گردد ، سُلطانی — وَنْدَر حَشَرِ موران ، افتاده سُلیمانی
می‌بیند و می‌داند ، یک یکْ سِرِ یاران را — امروز دَرین مَجْمَع ، شاهَنْشَه سِرِّ دانی[1]
اسرار بر او ظاهر، هَمچون طَبَقِ حَلْوا — گر مَکْر کُند دُزدی، وَرْ راست رَوَد جانی
نیک و بَدِ هر کَس را، از تَختهٔ پیشانی — می‌بیند و می‌خواند، با تجربه خَط خوانی
در مَطْبَخِ ما آمد، یک بی‌من و بی‌مایی — تا شور دَرآنْدازد ، بر ما زِ نَمَکدانی
امروزْ سَماعِ ما، چون دلْسَبُکی دارد — یارَبّ! تو نِگَهدارَش ، زآسیبِ گِرانْجانی
آن شیرْدلِ گُردان ، بُگْریخت چو نامَردان — امروز هَمی آید، پُر شَرم و پشیمانی
صد سال اگر جایی بُگْریزد و بِسْتیزَد — پُر گریه و غَم باشد، بی‌دولتِ خندانی
خورشید چه غَم دارد ، اَرْ خشم کُند گازُر؟ — خاموش ! که باز آید ، بُلبُل به گُلِسْتانی

﴿۱۰۹۵﴾

پیشِ شمعِ نورِ جان ، دلْ مست ، چون پروانه ای — در شعاعِ شمعِ جانان ، دلْ گرفته ، خانه ای
سرفرازی ، شیر گیری ، مستِ عشقی ، فتنه ای — نزدِ جانانْ هوشیاری ، نزدِ خود دیوانه ای
خشم‌شکلی، صُلحْ‌جانی، تَلْخ‌رویی، شِکَّری — من بِدین خویشی ، ندیدم در جهانْ بیگانه ای

---

۱ – مقصود سید برهان الدین محقق تِرمِذی معروف به سیِّدِ سِرّ دان است که از مریدان بهاء الدین ولد ، پدر جناب مولانا بوده و پس از مرگِ او ، به قونیه آمده و مدت نه سال از عمرش را در تربیت و ارشاد جناب مولانا وقف نموده است.

با هزاران عَقلِ بینا ، چون نبیند نورِ شمع   پَرّ او بر پایْ پیچـــد ، اوفْتَد مستانه ای
خِرمَنِ آتش گرفته ، صحنِ صحراهایِ عشق   گندمِ او آتشین و جـــانِ ما پیمانه ای
نور گیرد ، جمله عالم ، بر مثالِ کوهِ طور   گر بگویم بی‌حجاب ، از حالِ دلْ افسانه ای
شمعْ گویم یا نِگاری ، دِلْبَری ، جانْپَروَری   مَحْضْ‌روحی ، سَروْ قَدّی ، کافِری ، جانانه‌ای
پیش تختشْ پای‌کوبان ، پیرمردی مست وار   لیک او دریایِ عِلمی ، حاکمی ، فرزانه ای
دامنِ دانش گرفته ، زیر دندان‌ها ولیک   کَلْبَتَیْنِ عشقْ ، نامانـــده دَرو دَندانه‌ای
من زِ نورِ پیرْ والِه ، پیرْ در معشوقْ مَحو   او چو آیینه یکی رو ، من دو سَر ، چون شانه‌ای
خیره گشتم در جمال و فَرِّ آن پیرِ لطیف   من چو پروانه دَرو ، او را ز من ، پَروا نِه ای
گفتم : آخِر ، ای به دانش ، اوستادِ کائنات   در همه اقلیـــم‌ها ، از فضلِ تو کاشانه ای
گفت : گویم من تو را ، ای دوربینِ بسته‌چشم   بِشنو از من پندِ جانی ، مُحکمی ، پیرانه ای
دانشِ داناحکیم و حکمت و فرهنگِ ما   غَرقه بینْ تو ، در جمالِ گُلرخی ، دُردانه ای
چون نگه کردم بدیدم ، آفتِ جان و دلی   ای مســـلمانان ، ز رحمت ، یاریِ یارانه ای
این همه پوشیده گفتی ، آخِر این را بَرگُشا   از حسودانْ غم مخور ، تو شرح دِه ، مَردانه ای
شمسِ حقِّ دینِ تبریزی ، خداوندی کزو   گشت این پَس‌مانده ، اَنْدَر عشقِ او ، پیشانه‌ای

﴿۱۰۹۶﴾

پیشْ از آنکه از عَدَم ، کرد وجودها سَری   بی زِ وجود ، وَزْ عَدَم ، باز شُدم یکی دَری
بی مَه و سال ، سال‌ها ، روحْ زَده‌ست ، بال‌ها   نُقطهٔ روحِ لَمْ یَزَل ، پاکْ‌رُویِ ، قَلَنْدَری
آتشِ عشقْ لامکان ، سوخته پاکْ جسم و جان   گوهرِ فقر در میان ، بر مَثَلِ سَمَنْدَری
خود خورَد و فُزون شود ، آن کِه زِ خود بُرون شود   سیم‌بَری که خون شود ، از بَرِ خود خورَد بَری
کورهٔ دلْ دَرآ بِبین ، زآن سویِ کافِریّ و دین   زَر شُده جانِ عاشقان، عشقْ ، دُکانِ زَرگَری
چهرهٔ فقر را فدا ، فقرْ مُنزَّه از رَدا   کَزْ رُخِ فقرْ نور شُد ، جُمله زِ عَرشْ تا ثَری[1]
مَست زِ جامِ شَمسِ دین ، میکدهٔ اَلَست بین   صد تبریز را ضَمین[2] ، از غَمِ آب و آذری

﴿۱۰۹۷﴾

پیش‌تَر آ پیش‌تَر ، چنـــد ازین رَهْ زَنی؟   چون تو مَنی من تواَم ، چند توییّ و مَنی؟

---

۱ – زمین
۲ – کفیل ، ضامن

نورِ حَقیم و زُجاج ، با خود چندین لجاج / از چه گُریـــزَد چُنین ، روشنی از روشنی؟
ما همه یک کامِلیم ، از چه چُنین اَحْوَلیم؟ / خوارْ چرا بِنْگَرد ، سویِ فقیران ، غَنی؟
راست چرا بِنْگَرد ، سویِ چپِ خویشْ ، خوار؟ / هر دو چو دستِ تُواَند، چه یَمَنی ، چه دَنی
ما همه ، یک گوهریم ، یک خِرَد و یک سَریم / لیک دو بین گشته‌ایم ، زین فَلَکِ مُنْحنی
رَخْتْ ازین پنج و شش ، جانبِ توحید کش / عَرْعَرِ توحید را ، چنـــد کُنی مُنْثَنی؟[1]
هینْ زِ مَنی خیز کُن ، با همه آمیز کُن / با خودِ خود ، حَبّه‌ای ، با همه ، چون مَعْدَنی
هرچه کُند شیرِ نَر ، سگ بِکُند هم ، سگی / هرچه کُند روحِ پاک ، تَن بِکُنـــد هم تَنی
روحْ یکی دان و تَنْ ، گشته عَدَد ، صد هزار / هَمچـــو که بادام‌ها ، در صِفَتِ روغَنی
چند لُغَت در جهان ، جُمله به مَعنی یکی / آبْ یکی گشت چـــون ، خابیه‌ها[2] بِشْکَنی
جان بِفرستَد خَبَر ، جانِبِ هر با نَظَر / چونکه به توحیدْ تو ، دل زِ سُخَن بَرکَنی

﴿۱۰۹۸﴾

تا بِنَسْتانی تو اِنْصاف ، از جُهودِ خیبری / جان به جانان کِیْ رسانی؟ دلْ به حَضرت کِیْ بَری؟
جعفرِ طیّارْ وار ، از آب و از گِل ، کِی رَهی؟ / تا نَخَندی اَنْدَر آتش، هَمچو زَرِّ جعفری؟[3]
دل نَبینَد آنکه باشد ، جسم و جان را ، او حِجاب / سَر ندارد آنکه بِنْهَد ، پا دَرین رَهْ سَرسَری
تا دو چَشمَت بَسته باشد، اَنْدَرین بازارگاه / سَخت اَرْزان می‌فُروشی، لیک اَنْبان می‌خَری

﴿۱۰۹۹﴾

تا چند از فِـــراقْ ، مرا کار بِشْکَنی؟ / زاریم نَشْنَویّ و مـــرا زار بِشْکَنی؟
دستم شِکَستْ ، دستِ فِراقَت ، زِ کار و بار / دانِسْتَمی دِگَر ، به چه مِقْدار بِشْکَنی
هینْ شیشه‌بازِ هِجْر ، رسیدی به سَنْگلاخ / کاین شیشه‌ام تُنُک شُد ، هُش‌دار بِشْکَنی
زین سَنْگلاخِ هِجْر، سویِ سَبزه‌زارِ وصل / گَر زوتَرَک نَـرانـــی ، ناچار بِشْکَنی
خونَم فسُرده شُد ، به دل‌اَنْدَر ، چو نارْ دانگ[4] / خونَش چُنیـــن دَوَد ، چو دلِ نار بِشْکَنی
باری، چو بِشْکَنی ، دلِ پُر حَسرتِ مرا / در وَصلِ رویِ دِلْبَـــرِ عَیّار بِشْکَنی

---

۱ – سرنگون، دوتا ، خمیده

۲ – خُم ها

۳ – زر خالص

۴ – دانهٔ انار

مَخْدومْ شَمسِ دین، که شَهَنْشاهِ بینشی | کَزْ یک نَظَر ، دو صد دل و دِلْدار بِشْکَنی
تبریز ! از تو فَخْرْ به اینَت ، مُسَلَّم است | صـــــد تاج را ، به ریشهٔ دَستار بِشْکَنی

﴿ ۱۱۰۰ ﴾

تُرُشْتُرُش بِنْشَستی ، بَهانه دَر بَستی | که : نَدْهَم آبَتْ ، زیرا که کوزه بِشْکَستی
هزار کوزهٔ زَرّین، به جایِ آن بِدْهَم | مَگیر سَخت مرا ، زآنچه رفت در مَستی
تو را که آبِ حَیاتی، چه کم شود کوزه؟ | چه حاجَت آید، جانِ جهان، چو تو هستی؟
بیا که روزِ عزیز است، مَجْلِسی بَرْساز | ولی چو دوش مَکُن ، کَزْ میانْ بُرون جَستی
پَریر رفتم ، سَرمَستِ تو ، به خانهٔ عشق | به خنده گفت: بیا کَزْ زَحیرْ[۱] وارَستی
هزار جان بِفْزودی، اگر دلی بُردی | هزار مَرهَم دادی، اگر تَنی خَستی
چرا نگیرم پایَت؟ که تاجِ سَرهایی | چرا نَبوسَم دَستَت؟ که صاحِبِ دستی
دِلا! مِیْ ای بِسْتان ، کَزْ خُمارها بِرَهی | چُنین بُتی بِپَرست ، ای صَنَم ! چو بِپْرَستی
بُرو دِلا! به سَعادت ، به سویِ عالَمِ دل | به شُکر آنکِه ، به اِقْبال و بَختْ بِپیوَستی
خَموش باش، اگرچه که جُمله سیم‌بَران | به آبِ زَر بِنویسَند ، هرچه گُفتهستی
ضیایِ حَقّ و اِمامُ اَلْهُدیٰ ، حسامُ اَلدّین | مُجیرِ[۲] خَلْق ، به بالا بَرَد ، ازین پَستی

﴿ ۱۱۰۱ ﴾

تُرکی سَحَری ما را ، می‌خوانْد به مهمانی | گفتم که : چه سَر داری ؟ ما را به چه می‌خوانی؟
قَهْقَهْ زد و گفتا : عاشق لَرَه یازِق دِر[۳] | گفتم : اِلَمْ مَن ، هانی من و سَنْ هانی؟[۴]
گفتا که : بیا با ما ، این صومعه بَرهم زن | در مجلسِ مستان آی ، ای دوست! به مهمانی
ای خواجه! چو در رفتم ، مِیْ دیدم و میخانه | گفتم: من و این معنی ، شاباشِ مسلمانی
تُرکی، قدحی بر کف ، زانو زده گفتایی | گفتم که : چه چیزاست این ؟ گفتا : مِیِ روحانی
من نیز دُو دِل گشتم ، چون جایِ عجب دیدم | گفتم که: خُورَم یا نی ؟ گفتا که: تو می‌دانی
اَلْقصّه شدم یکْ دل ، جامی دو سه واخوردم | در خود اثری دیدم ، زآن جُرعهٔ رَبّانی

---

۱ – ناله ، زاری ، پیچشِ شکم

۲ – پناه دهنده و فریادرس

۳ – بر عُشّاقْ حیف باشد (ترکی)

۴ – گفتم که نمی‌کنم، من کجا و تو کجا ؟ (ترکی)

هرچیز که می‌جُستم ، فِی الْحال عیانم شد   صد کشفِ بیانم شد ، از خاطرِ حقّانی
بگذشتم ازین عالَم ، در روحْ ، وطن کردم   بر من همه روشن شد ، پیدایی و پنهانی
در رفتم و بر رفتم ، وز خویشْ بِدَر رفتم   چون جان بقا دیدم ، از خویش شدم فانی
شمس الحقِ تبریزی ، هیهات که دریابد   وین رمز که می‌گویی ، وین قصّه که می‌خوانی

﴿۱۱۰۲﴾

تَرْکَبُنَّ طَبَقاً عَنْ طَبَقٍ مَوْلائی   اَنْتَ کَاَلرُّوحِ وَ نَحْنُ لَکَ کَاَلْاَعْضائی
کَیْفَ یَبْقیٰ فَطِناً، مَنْ نَزَلَ اَلْعِشْقُ بِهِ   کَیْفَ یُرْویٰ کَبِدٌ ذابَ مِنْ اِسْتِسْقائی
کَمْ خَلَفْنا وَ نَقَضْنا لَکَ، لا عَهْدَ لَنا   خُدْعَةٌ اِنْ ضَمِنَ اَلْمُفْلِسُ لِلْایفائی
طالَ ما اَدَّبَنی دَهْرِیَ بِاَلضُّرِ وَلَمْ   یُغْنِ عَنّی اَدَبٌ یَصْرِفُ عَنّی دائی
عَشِقَتْ جُمْلَةُ اَجْزاءِ وجودی قَمَراً   عایَنَتْهُ سَحَراً مِنْ اُفُقِ اَلْاَلائی
لا تُؤاخِذْ فَلَکاً حُقَّ اِذا فارَقَهُ   قَمَرٌ مِثْلُکَ یا مُحْتَرِقَ اَلْاَضْوائی
قِلَّةُ اَلصَّبْرِ وَ اِلّا اَنَا فِی اَلْمَدْحِ مُسیء   هَلْ یَجُوزُ شَبَهُ اَلشَّیءِ بِلا اَشْیائی
یَشْعَرُ اَلْعاشِقُ وَهْوَ عَجَمٌ فی عَجَمٍ   فیکَ وَاَرْتَجَّ لِسانُ اَلْعَرَبِ اَلْعَرْبائی
غَلَبَ اَلْفَرْدُ عَلَی اَلشَّفْعِ بَلیٰ وَاَتَّحَدا   اِنْ تَثَنّیٰ شَبَحٌ فی نَظَرِ اَلْحَولائی

﴿۱۱۰۳﴾

تَلْخ کُنی دَهانِ من ، قَند به دیگران دَهی   نَمْ نَدَهی به کِشتِ من ، آبْ به این و آن دَهی
جانِ مَنّی و یارِ من ، دولتِ پایدارِ من   باغِ من و بهارِ من، باغِ مرا خَزان دَهی؟
یا جهَتِ سِتیزِ من، یا جهَتِ گُریزِ من   وَقتِ نَباتْ‌ریزِ من، وَعده و اِمْتحان دَهی
عود که جود می‌کُند ، بَهرِ تو دود می‌کُند   شیرْ سُجود می‌کُند ، چون به سگْ استخوان دَهی
بَرگُذَرم زِ نُه فَلَک ، گَر گُذَری به کویِ من   پایْ نَهَم بر آسْمان، گَر به سَرَم اَمان دَهی
عقل و خِرَد ، فقیرِ تو ، پَروَرِشَشْ ، زِ شیرِ تو   چون نَشَود زِ تیرِ تو ، آن کِه بدو کَمان دَهی؟
در دو جهان بِنَنْگَرد ، آن کِه بِدو تو بِنْگَری   خُسروِ خُسروان شود، گَر به گدا ، تو نان دَهی
جُملهٔ تَنْ شِکَر شود ، هر کِه بِدو شِکَر دَهی   لُقمه کُند دو کَوْن را ، آن کِه تُوآش دَهان دَهی
گشتم جُمله شهرها ، نیست شِکَر ، مگر تو را   با تو مُکِیْس[1] چون کُنم، گَر تو شِکَر ، گِران دَهی؟
گَهْ بِکَشی ، گِران دَهی ، گَهْ همه رایگان دَهی   یک نَفَسی چُنین دَهی ، یک نَفَسی چُنان دَهی

---

۱ – متقاضی

مَفْخَرِ مِهْر و مُشتری، در تبریز شَمسِ دین　　زنده شود دلِ قَمَر، گَر به قَمَرْ قِران دَهی

﴿۱۱۰۴﴾

تماشا مَرو ، نَکْ تماشا تویی!　　جهان و نَهان و هویدا تویی!
چه اینجا رَویّ و چه آنجا رَوی　　که مَقصود ازینجا و آنجا تویی
به فردا مَیَفکَن ، فِراق و وصال　　که سَرْخیلِ امروز و فردا تویی
تو گویی : گرفتارِ هجْرمْ مَگَر　　که واصل تویی، هِجْر گیرا تویی
زِ آدم بِزایید حَوّا و گفت　　که : آدم تو بودیّ و حَوّا تویی
زِ نَخْلی بِزایید خُرما و گفت　　که : هم دَخْل و هم نَخْلِ خُرما تویی
تو مَجنون و لیلیِّ بیرون مَباش　　که رامینْ تویی ، وِیسِ رَعْنا تویی
تو دَرمانِ غَم‌ها ، زِ بیرونْ مَجو　　که پازَهر و دَرمانِ غَم‌ها تویی
اگر مَهْ سِیَه شُد ، هَمو صَیقل است　　تو صَیقل کُنی خود ، مَهِ ما تویی
وَگَر مَهْ سِیَه شُد ، بَرو تو مَلَرْز　　که مَهْ را خَطَر نیست ، تَرسا تویی
زِ هر زَحْمَت‌اَفْزا ، فَزایِش مَجو　　که هم روح و هم راحَتْ‌اَفْزا تویی
چو جَمعی ، تو از جمع‌ها فارغی　　که با جمع و بی‌جمع و تنها تویی
یکی بَرگُشا ، پَرِّ با فَرِّ خویش　　که هم صاف و هم قاف و عَنْقا تویی
چو دَردِ سَرَت نیست ، سَر را مَبَند　　که سَرْفِتْنهٔ روزِ غوغا تویی
اگر عالَمی ، مُنْکِرِ ما شود　　غَمی نیست ما را، که ما را تویی
مَرو زیر و ما را ، زِ بالا مگیر　　به پَستی بِمَنْشین، که بالا تویی
من و ما رَها کُن ، زِ خواری مَتَرس　　که با ما ، تویی شاه و بی‌ما تویی
بِشو رو و سیمایِ خود ، دَر نِگَر　　که آن یوسُفِ خوبْ‌سیما تویی
غَلَط ، یوسُفی تو ، وَ یعقوب نیز　　مَتَرس و بگو هم زُلیخا تویی
گُمان می‌بَری ، وین یَقین و گُمان　　گُمان می‌بَرَم من ، که مانا تویی
ازین ساحِلِ آب و گِل ، دَرگُذَر　　به گوهر سَفَر کُن، که دریا تویی
ازین چاهِ هستی ، چو یوسُف بَرآ　　که بُستان و ریحان و صَحرا تویی
اگر تا قیامَت بگویم زِ تو　　به پایان نَیاَیَد ، سَر و پا تویی

﴿۱۱۰۵﴾

تو آسْمانِ مَنی ! من زمین ، به حیرانی　　که دَم به دَم ، زِ دلِ من ، چه چیز رویانی؟

زمینِ خُشک‌لَبَم من ، بِیار آبِ کَرَم — زمین زِ آبِ تو یابد ، گُل و گُلِستانی
زمین چه داند ، کَاَنْدَر دِلَش ، چه کاشته‌ای؟ — زِ توست حامله و حَمْلِ او ، تو می‌دانی
زِ توست حامله ، هر ذَرّه‌ای ، به سِرِّ دِگَر — به دَردْ ، حامله را ، مُدّتی بِپیچانی
چه‌هاست در شِکَمِ ، این جهانِ پیچاپیچ — کَزو بِزایَد اَنَاالْحَقّ و بانگِ سُبحانی
گَهی بِنالَد و ناقِه بِزایَد ، از شِکَمَش — عَصا بِیُفتد و گیرد ، طَریقِ ثُعبانی
رَسول گفت: چو اُشتُرْ شِناسْ ، مؤمن را — همیشه مَستِ خدا، کَش کُند شُتُربانی
گَهیش داغ کُند، گَهْ نَهَد عَلَف ، پیشَش — گَهیش بَندَد زانو ، به بَندِ عقلانی
گَهی گُشایَد زانوشْ ، بَهرِ رَقصِ جَمَل — که تا مِهار بِدَرَّد ، کُند پَریشانی
چَمَن نِگَر ، که نمی‌گُنجَد از طَرَب ، در پوست — که نَقْشِ چند، بِدو داد ، باغِ روحانی
بِبین تو قوَّتِ تَفهیم ، نَفْسِ کُلّی را — که خاکِ کُودَنْ، ازو شُد ، مُصَوَّرِ جانی
چو نَفْسِ کُل ، همه کُلّی ، حِجاب و روپوش است — زِ آفتابِ جَلالَت ، که نیستَش ثانی
از آفتابِ قدیمی ، که از غروب بَری‌ست — که نورِ روشْ ، نه دَلْوی[1] بُوَد ، نه میزانی[2]
یکانْ یکان بِنمایَد، هر آنچه کاشت ، خَموش — که حامله‌ست صَدَف‌ها ، زِ دُرِّ رَبّانی

«۱۱۰۶»

تو آن ماهی ، که در گَردون نگُنجی — تو آن آبی ، که در جیحون نگُنجی
تو آن دُرّی که از دریا فُزونی — تو آن کوهی که در هامون نگُنجی
چه خوانم من فُسون؟ شاهِ پَریان — که تو ، در شیشهٔ اَفسون نگُنجی
تو لیلی‌ای وَلیک ، از رَشکِ مَوْلیٰ — به کُنجِ خاطِرِ مَجنون نگُنجی
تو خورشید و ضیائَت ، نورِ سینه‌ست — تو اَندَر اَطْلَس و اَکسون نگُنجی
تویی شاگردِ جانْ ، جـان را طَبیبی — در اِسْتدلالِ افـلاطـون[3] نگُنجی

---

۱ – دَلْو = ظرف آبکشی از چاه و غیره ، علامت ماه بهمن
۲ – میزان = ترازو ، علامت ماه مهر
۳ – افلاطون یا پلاتون، دومین فیلسوف از فیلسوفان بزرگ سه‌گانهٔ یونان است (سقراط ، افلاطون و ارسطو).از دیدگاه افلاطون ، علمِ فلسفه ، با داده های حسی و ذهنی و با حسِ تجربی و استدلال و تَعقُّلْ سر و کار داشته و به احساسات درونی و جنبه‌های رمانتیک و خیال‌پردازانه عاطفی انسان‌ها ارتباطی ندارد، به همین دلیل،مولاناي ذوب شده در آتش عشق الهی، خود را از طرفداران چنین طرز فکری جدا دانسته و میفرماید : " پایِ استدلالیانْ چوبین بُوَد= پایِ چوبینْ، سخت بی تمکین بُوَد ".

تو مَعجونی که نَبْوَد در ذخیره
ذخیره چیست؟ در قانون نگُنجی

بگوید خَصْم : تا خود چون بُوَد این؟
تو از بی‌چونی و در چون نگُنجی

چُنین بودی ، در اِشْکَم‌گاهِ دنیا
بگُنجیدی، ولی اکنون نگُنجی

مَخوان در گوش‌ها ، این را خَمُش کُن
تو اَندَر پوشِ نُه گردون نگُنجی

﴿۱۱۰۷﴾

تو اِسْتِظْهارِ آن داری ، که رو از ما بِگَردانی
ولی چون کعبه آن بت شد، کجا مانَد مُسلمانی؟

تو سُلطانیّ و جانْداری، تو هم آنیّ و آن داری
مَشوران مُرغِ جان‌ها را، که ایشان را سُلیمانی

فَلَکْ ، ایمِن زِ هر غوغا، زمینْ ، پُر غارت و یَغما
وَلیکِن از فَلَک دارد ، زمینْ ، جمع و پَریشانی

زمینْ ، مانندِ تَن آمد، فَلَکْ ، چون عقل و جان آمد
تَن اَرْ فَربه وَگَر لاغَر ، زِ جان باشد ، هَمی دانی

چو تَن را عقل بُگْذارد ، پَریشانی کُند آن تَن
بگوید تَن که: مَعْذورَم، تو رَفتی که نگهبانی

عِنایَت‌هایِ تو جان را ، چو عقلِ عقلِ ما آمد
چو تو از عقلْ بَرگَردی ، چه دارد عقلِ عقلانی؟

شود یوسُفْ ، یکی گُرگی ، شود موسیٰ ، چو فرعونی
چو بیرون شُد رِکابِ تو ، سَرْآخُور[1] گشت پالانی

چو ما دَستیم و تو کانی، بیآوَر هرچه می‌آری
چو ما خاکیم و تو آبی، بِرویان هرچه رویانی

تو جوییّ و ناجویا، چو مِغناطیس ، ای مولا
تو گوییّ و ناگویا، چو اُصْطُرلاب و میزانی[2]

﴿۱۱۰۸﴾

تو جانِ مایــی ! ماهِ سَمایی
فارغ زِ جُمله اندیشه‌هایی

جویی زِ فِکْرَت ، دارویِ عِلَّت[3]
فکر است ، اصلِ عِلَّت‌فَزایی

فِکْرَت بُرون کُن ، حیرت فُزون کُن
نی مَردِ فکری ، مَردِ صَفایی

فِکْرَت دَرین رَهْ ، شُد ژاژْخایی
مجنون شو ای‌جانْ ، عاقل چرایی؟

بَدنامْ مَجنون ، رَست از کَشاکَش
باهوشْ کِرْمی، مَستْ اژدَهایی

کِرمِ بَریشَم، اندیشه دارد
زیرا که جویَد ، صَنْعَت‌نِمایی

---

۱ – میر آخور

۲ –میزان = ترازو ، و اسطرلاب یا اصطرلاب نیز مرکب از دو کلمه یونانی " اِسْتِرُو" ، به معنای " ستاره " و " لامبانی" ، به معنی آینه میباشد ، که به آن " آینه نجوم" یا "میزان و ترازویِ نجوم " نیز گویند ، اسطرلاب ابزاری‌ست برای اندازه گیری موقعیت ستارگان و دیگرْ امور نجومی و فلکی .

۳ – بیماری

صَنْعَت نمایَد، چیزی بزایَد — از خود بَرآیَد ، زآن خیره‌رایی
صَنْعَت رَها کُن، صانع بَسْ‌اَسْتَت — شاهِد هَمو بَسْ، کَم دِهْ گُوایی
او نیست‌ها را ، داده‌ست هستی — او قَلْب‌ها را ، بَخشَد رَوایی
داد او فَلَک را ، دُورانِ دائم — نآمَد زیانَش ، بی‌دست و پایی
خامُشْ بر آن باش ، که پُر نگویی — هرچند با خود ، بَرْ می‌نیآیی

﴿۱۱۰۹﴾

تو جانا ! بی‌وِصالَش ، در چه کاری؟ — به دستِ خویش ، بی‌وَصلَش چه داری؟
همه لافَد ، که : زاری‌ها کُنم من — به نَزدِ او ، نَیَارْزَد خاکْ زاری
اگر سَنگَت بِبینَد ، بر تو گِریَد — که از وَصلِ چه کَسْ گشتی ، تو عاری؟
به وَصلَش، مَر سَما را ، فَخْر بودی — به هجْرَشْ ، خاک را ، اکنون تو عاری
چُنان مَغرور و سَرکَش گشته بودی — زمانِ وصلْ ، یعنی ، یارِ غاری
ازآن مِیْ‌ها ، زِ وَصلَشْ مَست بودی — تَکْ آمد مَر تو را ، دُورِ خُماری
وَلیکِن مُرغِ دولت مُژده آوَرْد — کَـزآن اِقْبـالْ ، می‌آیـد بهاری
زِ لُطف و حِلْمِ او ، بوده‌ست، آن وَصل — نبود از عقل و فرهنگ و عَیاری
به پیرِ هِنْدُوی ، بُگْذشت لُطفَش — چو ماهی،گشت پیـر، از خوش‌عِذاری
چُنین‌ها دیده‌ای از لُطفِ حُسنَش — تو جانا ! کَـزْ پیِ او بی‌قَراری
چه سودم دارد آرْ ، صد مُلْک دارم؟ — که تو ، که جانِ آنی ، در فراری
خداوندی زِ تو ، دور است ، ای دل — که بی او ، یاوه گشته ، بی‌مهاری
هزاران زَخْم دارد از تو ، ای هجْر — که این دَمْ ، بر سَرِ گنجَش ، تو ماری
أیا روزِ فِراقَم ، هَمچو قیری — أیا روزِ وِصالَم ، هَم‌چو قاری[۱]
تو بودی در وصالَش ، در قماری — کُنون تو با خیالَش ، در قماری
به هجْرِ فَخْرِ ما ، شَمسُ‌اَلْحَق و دین — أیا صَـبرا ! نکـردی هیچ یاری
مَگَر صَبری ، که رُست ، از خاکِ تبریز — خورَم یابم دَمـی ، زو بُردباری
بِبینا این فِـراقِ من ، فِـراقی — بِبینـا بَختِ لَنْگـم ، راهْـواری

---

۱ – قار = برف (ترکی)

﴿۱۱۱۰﴾

تو چرا جُمله نَبات و شِکَری؟ تو چرا دِلْبَر و شیرین‌نَظَری؟
تو چرا هَمچو گُلِ خندانی؟ تو چرا تازه چو شاخِ شَجَری؟
تو به یک خنده ، چرا راه زَنی؟ تو به یک غَمْزه ، چرا عقل بَری؟
تو چرا صافْ چو صَحنِ فَلَکی؟ تو چرا چُستْ چو قُرصِ قَمَری؟
تو چرا بی‌بُنه چون اُصطُرلاب میزانی تو چرا روشن و خوشْ چون گُهَری؟
عاقلان را زِ چه دیوانه کُنی؟ ای همه پیشهٔ تو فِتْنه‌گَری
ساکنان را زِ چه در رَقص آری؟ زآدمیّ و مَلَک و دیو و پَری
تو چرا توبهٔ مُردم شِکَنی؟ تو چرا پَردهٔ مَردُم بِدَری؟
همه دل‌ها چو در اندیشهٔ توست تو کجایی؟ به چه اندیشه‌دَری؟
شمس تبریز ، توئی عالِمِ غیب به همه حالِ جهــان ، با خبری

﴿۱۱۱۱﴾

تو چُنین نبودی، تو چُنین چرایی؟ چه کُنی خُصومَت ، چو ازآنِ مایی؟
دل و جان غُلامَت، چو رَسَد سَلامَت تو دو صد چُنین را صَنَما سِزایی
تــو قَمَرْعِذاری، تــو دلِ بهاری تــو مَلِکْ‌نژادی، تــو مَلَک‌لِقایی
فَلَک از تو حارِس، زُحَل از تو فارِس زِ برایِ آن را ، که دَرین سَرایی
دلْ خسته گشته ، چو قَدَحْ شِکَسته تو چو گُم شُده‌سْتی، تو چه رَهْ نِمایی؟
بِدِه آن قَدَح را، بِگُشا فَرَح را که غَمِ کُهَن را، تو بِهینْ‌دَوایی
دل و جانْ کِه باشد؟ دو جهانْ چه باشد؟ همه سَهْل باشد ، تو عَجَب ! کجایی؟
بِگُذار دَستان، بِرَسان به مَستان زِ عَطایِ سُلطان، قَدَحِ عَطایی
هَمگی امیدی ، شِکَرِ سپیدی چو مرا بِدیـــدی، بِکُن آشِنایی
شِکَری ، نَباتی ، هَمگی حَیاتی طَبَقِ زَکاتـــی ، کَــرَمِ خدایی
طَرَبِ جهانـــی ، عَجَبِ قِرانی تو سَماعِ جان را ، تَرِ لایْ لایی
بِزَنی زِ بالا ، تَـــرِ لایْ لالا تو نه یک بَلایی، تو دو صد بَلایی
دلِ من بِبُردی، به کجا سِپُردی؟ نه جواب گویی، نه دَهی رَهایی
بِفَزا دَغا را ، بِفَریبْ ما را بَرِ توست عالَم، همه روستایی
سَرِ ما شِکَستی، سَرِ خود بِبَستی کِه خَرِف نگردد، زِ چُنین دَغایی؟

به پَلاسِ عوران، به عَصایِ کوران	چه طَمَع بِبَستی؟ زِ چه می‌رُبایی؟
به طَمَعْ چُنانی، به عَطا جهانی	عَجَب از تو خیره، به عَجَب نِمایی
خَمُش ای صَفورا[1] ، بِگُذار او را	تو زِ خویشتن گو، که چه کیمیایی؟
نه به اختیاری، همه اِضْطِراری	تو به خود نکردی ، تو چو آسیایی
تو یکی سَبویی، چو اسیرِ جویی	جُز جو ، چه جویی، چو زِ جو بَرآیی؟
تو به خود چه سازی؟ که اسیرِ گازی	تو زِ خود چه گویی؟ چو زِ کُهْ صدایی
خَمُش ای تَرانه! بِجِه از کَرانه	که نَوایِ جانی، هَمگی نَوایی

﴿۱۱۱۲﴾

تو خدایْ‌خویی ! تو صِفاتِ هویی	تو یکی نباشـــی ، تو هزارْ تویی
به یکی عِنایَت ، به یکــی کِفایَت	زِ غَم و جِنایَت، همه را بِشویی
همه یاوه گشته، همه قبله هِشْته	چه غَم است کآخِر، همه را بِجویی؟
همه چاره‌جویان، زِ تو پایْ‌کوبان	همه حَمْدگویان، که خُجَسته‌رویی
تو مرا نگویی ، زِ کُدام باغی!	تو مرا نگویی، زِ کدام کویی!
همه شاهْ‌دوزی، همه ماهْ‌سوزی	همه وایْ وایی ، همه هایْ و هویی
تو اگر حَبیبی، چه عَجَب حَبیبی!	تو اگر عَدویی، چه عَجَب عَدویی!
زِ حَیاتْ بِشْنو ، که حَیاتْ‌بَخشی	زِ نَباتْ بِشْنو، که نَباتْ خویی
تو اگر زِ مَستی، دلِ ما بِخَستی	دو سَبو شِکَستی، نه دو صد سَبویی؟
تو سَماعِ گوشی، تو نشاطِ هوشی	نَظَرِ دو چَشمی ، شِکَرِ گلویی
نه دِلَت گُشادم، که دِگَر نگویی؟	نه چو مُوتْ کردم ، که دِگَر نَمویی؟[2]
کَدویی‌ست سِرکه ، کَدویی‌ست باده	تُرُشی رها کُن ، اگر آن کَدویی
تو خَموشْ آخِر ، که رباب گشتی	که به تَن چو چوبی ، که به دلْ چو مویی
تو چرا بِکوشی، جهَتِ خَموشی؟	که جهان نَمانَد ، تو اگر نگویی

﴿۱۱۱۳﴾

تو در عَقیلهٔ تَرتیبِ کَفْش و دَستاری	چگونه رَطْلِ گِرانْ‌خوار را به دست آری؟

---

۱ – نام همسر حضرت موسی "ع" و دختر حضرت شعیب"ع" و به معنی گنجشک یا پرنده میباشد.

۲ – مویه و زاری نکنی(از مصدر مویه کردن)

به جانِ من! به خَرابات آیْ، یک لحظه
تو نیز آدمی‌یی، مَردُمیّ و جانْ داری

بیا و خِرقه گِرو کُن ، به مِیْ‌فُروشِ اَلَست
که پیش از آب و گِل است، از اَلَستْ خَمّاری

فقیر و عارف و درویش ، وآن‌گَهی هُشیار؟
مَجاز بود چُنین نام‌ها ، تو پِنْداری

سَماع و شُربِ سَقاهُمْ ، نه کارِ درویش است؟
زیان و سودِ کم و بیش ، کارِ بازاری

بیا بگو که چه باشد اَلَست ؟ عیشِ اَبَد
مَلَنْگ هینْ ، به تَکَلُّف ، که سَختْ رَهْواری

سَری که دَرد ندارد ، چِراشْ می‌بَندی؟
چرا نَهیِ تَنِ بی‌رنج را ، به بیماری؟

﴿۱۱۱۴﴾

تو زِ عشق ، خود نَپُرسی ، که چه خوب و دِلْرُبایی؟
دو جهان به هم بَرآیَد، چو جَمالِ خود نِمایی

تو شراب و ما سَبویی ، تو چو آب و ما چو جویی
نه مکانْ تو را نه سویی ، وَ همه به سویِ مایی

به تو دل چِگونه پویَد؟ نَظَرم چگونه جویَد؟
که سُخَن چگونه پُرسَد ، زِ دَهان ، که : تو کجایی؟

تو به گوشِ دل چه گفتی؟ که به خنده‌اَش شِکُفتی
به دَهانِ نِیْ چه دادی؟ که گرفت قَندْخایی

تو به مِیْ چه جوش دادی؟ به عَسَل چه نوش دادی؟
به خِرَد چه هوش دادی؟ که کُند بُلندْ رایی

زِ تو خاک‌ها مُنَقَّش، دلِ خاکیانْ مُشَوَّش
زِ تو ناخوشی شُده خوش، که خوشیّ و خوشْ‌فَزایی

طَرَبْ از تو، با طَرَب شُد ، عَجَبْ از تو، بوالْعَجَب شُد
کَرَم از تو ، نوش‌لب شُد، که کَریم و پُر عَطایی

دلِ خسته را تو جویی، زِ حَوادِثش تو شویی
سُخَنی به دَرد گویی ، که هَمو کُند دَوایی

زِ تو است ابرْ گِریان ، زِ تو است بَرقْ خندان
زِ تو خود هزارْ چندان، که تو مَعدنِ وَفایی

﴿۱۱۱۵﴾

تو زِ هر ذَرّه وجودت ، بِشِنو ناله و زاری
تو یکی شهرِ بزرگی ، نه یکی، بلکه هِزاری

همه اَجْزات خَموشَند، زِ تو اَسْرارْ نیوشَند
همه روزی بِخُروشَند ، که : بیا ، تا تو چه داری؟

تویی دریایِ مُخَلَّد ، که در او ، ماهیِ بی‌حَدّ
زِ سَرِ جَهْلْ مَکُن رَد ، سَرِ اِنْکار چه خاری؟

همه خاموش به ظاهر، همه قَلّاش[1] و مُقامِر[2]
همه غایب، همه حاضر، همه صیّاد و شکاری

همه ماهَند نه ماهی، همه کِیْخُسرو و شاهی
همه چون یوسُفِ چاهی، زِ تو اَنْدَر چَهِ تاری

همه ذَرّاتْ چو ذَاالنّون، همه رَقّاصْ چو گَردون
همه خاموشْ چو مَریَم، همه در بانگْ چو قاری

همه اَجْزایِ وجودت، به تو گویند: چه بودَت؟
که همه گفت و شُنودَت ، نه ز مِهْر است و زِ یاری

۱ – زیرک ، حیله گر

۲ – قمار باز

مَثَلِ نَفْسْ، خَزان است، که دَراو باغْ، نَهان است — زِ درونْ باغ بِخَندد، چو رَسَد جانِ بهاری
تو بَرین شمع چه گَردی؟ چو ازآن شَهْد بِخُوردی — تو چو پَروانه چه سوزی؟ که زِ نوری، نه زِ ناری

﴿۱۱۱۶﴾

تو شُده‌سْتی، امیـــرِ چوگانی — ما شُده‌سْتیم، گـــوی ِ میدانی
ما دَرین دُور، مَست و بی‌خَبَریم — سِرِّ این دُور را، تـــو می‌دانی
چون به دُور و تَسَلْسُلْ اَنجامَد — نُکته اَبْتَر بُـــوَد، بِه رَبّانی
لیک دور و تَسَلْسُل، اَنْدَر عشق — شَرطِ هر حُجَّتی‌ست، بُرهانی
گوشِ موشانِ خانه، کِی شِنَود — نَعــــرهٔ بُلبُـــلِ گُلِستانی؟
چَشمِ پیرانِ کور، کِی بینَد — شـــیوهٔ شاهِـــدانِ روحانی؟
هر کِه کور است، عشق می‌سازد — بَهـــــرِ او، سُـــرمهٔ سپاهانی
هر کِه پیر است هم، جوان گردد — چون دَهَد عشق، آبِ حَیوانی
جُمله یارانْ زِ عشقْ زنده شُدند — تو چنین مانده‌ای، چه می‌مانی؟
خَر سواری، پیاده شو از خَر — خَر به میدان، نباشد اَرْزانی
خَرْ سواره چرا شُدی، شاها؟ — خُســـروی، وَزْ نژادِ سُلطانی
لایِقِ پُشتِ خَر، نباشی تو — تو مُعَـــوَّد به پُشتِ اَسبانی
در جُنُودٌ مُجَنَّـــدَه[1] بودی — ای کِه اکنون، تو روحِ انسانی
گُفتنـــی‌ها بِگُفتمـــی، ای جان! — گَـــر نَترسیدَمی، زِ ویـــرانی

﴿۱۱۱۷﴾

تو عاشقی؟ چه کسی؟ از کجا رسیدَه‌سْتی؟ — مرا چه می‌نِگَری کَژْ؟ به شبْ خَریدَه‌سْتی؟
چه ظُلم کردم بَر تو؟ که چون سِتَم‌زَدگان — کُلَهْ زدی به زمینْ بَرْ، قَبا دَریدَه‌سْتی
تَظَلُّمی به سَلَف می‌کُنی، مَگَر پیشین — که داغ و دَرد و غَمِ عاشقانْ شنیدَه‌سْتی
غَلَط، زِ رنگِ تو پیداست، ز آلِ یعقوبی — بِدیده‌ای رُخِ یوسُف، که کَفْ بُریدَه‌سْتی
زِ تیرِ غَمْزهٔ دِلْدار، اگر نَخَست دِلَت — چرا زِ غُصّه و غَم، چون کَمانْ خَمیدَه‌سْتی؟
زِ آه و نالهٔ تو، بویِ مُشک می‌آید — یَقین، تو آهویِ نافی، سَمَنْ چَریدَه‌سْتی

---

۱ – اشاره به کلام حضرت علی"ع" دارد که می‌فرماید: "اَلْاَرواحُ جُنودٌ مُجَنَّده"، یعنی: "ارواح، همچون سپاهیان، تقسیم‌بندی شده هستند".

تو هرچه هستی ، می‌باش، یک سُخَن بِشنو ‌ ‌ ‌ اگرچه میوهٔ حِکْمَت ، بَسی بِچیدَه‌سْتی
حَدیثِ جانِ توست این و ، گفتِ منْ چو صِداست ‌ ‌ ‌ اگر تو شیخِ شیوخی ، وَگَر مُریدَسْتی
تو خویش ، دَرد گُمان بُرده‌ایّ و ، دَرمانی ‌ ‌ ‌ تو خویشْ ، قُفل گُمان بُرده‌ای ، کلیدَسْتی
اگر زِ وَصْفِ تو دُزدم ، تو شحْنهٔ عقلی ‌ ‌ ‌ وَگَر تمــــامْ بگـــــویم ، اَبایَزیدَسْتی
دَریغ از تو ، که در آرزویِ غیری تو ‌ ‌ ‌ جَمالِ خویش ندیدی ، که بی‌نَدیدَه‌سْتی[1]
تو را کسی بِشِناسَد ، که اوتْ کَس کردهست ‌ ‌ ‌ دِگَر کسیت نَدانَد، که ناپَدیدَسْتی
دِلا! بُرو بَرِ یار و مَباشْ ، بَستهٔ خویش ‌ ‌ ‌ که سائح[2] و سَبُک و چابُک و جَری دسْتی
به تَرکِ مصر بِگُفتی، زِ شومیِ فرعون ‌ ‌ ‌ بَرِ شُعَیْبْ چو موسیٰ، فُرو خَزیدَه‌سْتی
چون عُمرِ ماست حَدیثَش ، دراز اولیٰ‌تَر ‌ ‌ ‌ چُنین درازْ سُخَن را ، بِدآن کَشیدَه‌سْتی
هَمی دَوَم پِیِ ظَلِّ تو، شَمسِ تبریزی ‌ ‌ ‌ مَگَر مَنَم عَرَفه؟ تو مَگَر که عیدَسْتی؟

﴿۱۱۱۸﴾

تو عشقِ شمسِ دین داری ، نهانی ‌ ‌ ‌ نه تو تنهاشْ عاشق ، در جهانی
تو پیدا کن ، که تا یاران ببینی ‌ ‌ ‌ به عشقِ او ، زمین و آسمانی
چو فخرست عشقِ او ، در هردو عالَم ‌ ‌ ‌ تو عشقش را ، چو در خلوت کِشانی
ز زخمِ مُنکران ، تو چون نباشی ‌ ‌ ‌ تو کِی یابی ، ز عشقِ او اَمانی؟
که تا دَر نَشکَند ، روحِ طبیعی ‌ ‌ ‌ نباشد مَر تو را راحاتِ جانی
ز غَمزهٔ مُنکران ، تا بَر نَسوزی ‌ ‌ ‌ کجا یابی ، تو عُمرِ دِلسِتانی؟
که عشقِ شه ، هزاران ناز دارد ‌ ‌ ‌ تو پنداری ، گشاده‌ست رایگانی
دلِ جُمله مَهان ، دَرهَم شِکنْ تا ‌ ‌ ‌ از آن دلبر ، تو رمزی را بدانی
ز بهرِ خاکِ تبریزی ، صفایی ‌ ‌ ‌ رها کن نازکی و این چنانی

﴿۱۱۱۹﴾

تو فقیری، تو فقیری، تو فقیرِ ابْنِ فَقیری ‌ ‌ ‌ تو کَبیری، تو کَبیری، تو کَبیرِ ابْنِ کَبیری
تو اصولی، تو اصولی، تو اصولِ ابْنِ اصولی ‌ ‌ ‌ تو خَبیری، تو خَبیری، تو خَبیرِ ابْنِ خَبیری
تو لَطیفی، تو لَطیفی، تو لَطیفِ ابْنِ لَطیفی ‌ ‌ ‌ تو جهانی، دو جهان را، به یکی کاهْ نگیری

---

۱ – بی‌ندید = بی‌مانند

۲ – جهان گرد ، سیاحت کننده

هله ای روحِ مُصَوَّر! هله ای بَختِ مُکَرَّر! ‏ ‏ نه زِ خاکی، نه زِ آبی، نه ازین چَرخِ اَثیری[1]
تو ازآن شهرِ نَهانی، که بِدآن شهرْ کَشانی ‏ ‏ نَشَوی غِرِّه به چیزی، نه زِ کَسْ عُذْر پَذیری
هَمگی آبِ حَیاتی، هَمگی قَند و نَباتی ‏ ‏ هَمِگی شُکر و نَجاتی، نه خُماری، نه خَمیری
به یکی کِرْمِ مُنَکِّس[2]، بِدَهی دیبَه و اَطْلَس ‏ ‏ نکُند بر تو زیان کَس، که شَکوریّ و شَکیری
به عَدَم دَرنگَریدم ، عَدَدِ ذَرّه بِدیدم ‏ ‏ به پَرِ عشقِ تو پَرّان ، بِرَهیده زِ زَحیری[3]
اَگَرَت بیند آتش، هَمگی آبْ شود خوش ‏ ‏ اَگَرَت بیند مُنْکِر ، بِرَهَد او زِ نَکیری

﴿۱۱۲۰﴾

تو کِه‌ای دَرین ضَمیرم، که فُزون‌تَر از جهانی؟ ‏ ‏ تو که نُکتهٔ جهانی، زِ چه نُکته می‌جَهانی؟
تو کُدام و من کُدامَم؟ تو چه نام و من چه نامَم؟ ‏ ‏ تو چه دانه؟ من چه دامَم؟ که نه اینی و نه آنی
تو قَلَم به دست داریّ و جهانْ چو نَقْشْ پیشَت ‏ ‏ صِفَتیش می‌نِگاری، صِفَتیش می‌سِتانی
چو قَلَم زِ دست بِنْهی ، بِدَهیش بی‌قَلَم تو ‏ ‏ صِفَتی که نور گیرد ، زِ خِطابِ لَنْ تَرانی
تَن اگرچه در دَوادُو[4] ، اثرِ نشانِ جان است ‏ ‏ بِنَمانَد از لَطافَت ، رُخِ جان ، بِدین نشانی
سُخَن و زبان اگرچه ، که نشان و فیضِ حَقّ است ‏ ‏ به چه مانَد این زَبانه؟ به فسانهٔ زبانی
گُل و خار و باغْ اگرچه ، اثری‌ست ز آسمان‌ها ‏ ‏ به چه مانَد این حَشیشی ؟ به جَمالِ آسِمانی
وَگَر آسِمان و اَخْتَر، دَهَدَت نشانِ جانان ‏ ‏ به چه مانَد این دو فانی ، به جَلالَتِ مَعانی؟
بِفُروز آتشی را ، که دَرو نشان بِسوزد ‏ ‏ به نِشان رَسی تو آن دَمْ ، که تو بی‌نشانْ بِمانی
هَجَرَ ٱلْحَبیبُ رُوحـــــی ، وَ هُما بِلامَکانٍ ‏ ‏ حُجِبا عَنِ ٱلْمَدارِکْ ، لِنِهایَةِ ٱلتَّدانی
وَ هَوائُهُ رَبیـــعٌ ، نَضَرَتْ بِهِ جِنانٌ ‏ ‏ وَ جِنانُـــهُ مُحیطٌ ، وَ جِنانُـــهُ جِنانی

﴿۱۱۲۱﴾

تو گُرگی، کارِ چوپان را چه دانی؟ ‏ ‏ تو موشی، موسیِ جان را چه دانی؟
تو در اصلْ یزید و کانِ شِرْکی ‏ ‏ مسلمانی ؟ مسلمان را چه دانی؟
چو گاو و اُشتُر و حَمّالْ دیوی ‏ ‏ نَرَستی از خَر ، انسان را چه دانی؟

---

۱ – اثیر = بلند

۲ – سَرافکنده و سُست

۳ – زحیر = ناله

۴ – تکاپو و بسیار دویدن ، از پیِ هم به هر طرف دویدن .

چو شیطانْ ، رهزنِ نَفسِ تو گشته‌ست تو خود گو ، نورِ ایمان را چه دانی؟
چو پیشِ رویِ او ، قربان نگشتی تو قوچی ، عید قربان را چه دانی؟
چو تو ، اندر تَنورِ غمْ بِخُفتی تو مَر دل‌هایِ بِرْیان را چه دانی؟
چو شَغّادِ[1] دل و نَفسَت نگشتی تو رَسمِ خان و خاقان را چه دانی؟
تَجَلّی کرد خالق ، بر تو ای شیخ تو دیوی ، نورِ سُبحان را چه دانی؟
بُرو عارف ، هَبایِ بیدلان شو تو بازِ چترِ سلطان را چه دانی؟
خَمُش باش و غمِ کِردارِ خود خور تو مَر اِرشادِ اَقران را چه دانی؟

﴿۱۱۲۲﴾

تو نَفَسْ نَفَسْ بَرین دل ، هَوَسی دِگَر گُماری چه خوش است این صَبوری؟ چه کُنم؟ نمی‌گُذاری
سِرِ این خدایْ داند ، که مرا چه می‌دَوانَد تو چه دانی ای دلْ آخِر؟ تو بَرین، چه دست داری؟
به شکارگاه بِنْگَر، که زَبون شُدند شیران تو کجا گُریزی آخِر، که چُنین زَبونْ‌شکاری؟
تو ازو نمی‌گُریزی، تو بِدو هَمی گُریزی غَلَطی ، غَلَط از آنی ، که میانِ این غُباری
زِ شَهْ اَرْ خَبَر نداری ، که هَمی کُند شِکارَت بِنِگَر تو لحظه لحظه ، که شکارِ بی‌قَراری
چو به تَرس ، هر کسی را ، طَرَفی هَمی دَوانَد اگر او محیط نَبْوَد ، زِ کجاست تَرسْ‌کاری؟[2]
زِ کَسی‌ست تَرس ، لابُد ، که زِ خود ، کَسی نَتَرسَد همه را مَخوف دیدی، جُز ازین ، همه‌ست باری
به هَلاک می‌دَوانَد، به خَلاص می‌دَوانَد بِهْ ازین نباشد ای‌جان، که تو دْل بِدو سِپاری
بِنِمایَمَت سِپُردن ، دلْ اگر ، دِلَم بخواهد دلِ خود بِدو سِپُردم، هم ازو طَلَبْ ، تو یاری

﴿۱۱۲۳﴾

تو نَقْشی ، نَقْش‌بَندان را چه دانی؟ تو شکلی ، پیکری ، جان را چه دانی؟
تو خود می‌نَشْنوی ، بانگِ دُهُل را رُموزِ سِرِّ پنهان را چه دانی؟
هنوز از کافِ کُفرَت ، خود خَبَر نیست حَقایق‌هایِ ایمان را چه دانی؟
هنوزت خارْ در پایْ‌ست ، بِنْشین تو سَرسبزیِّ بُستان را چه دانی؟
تو نامی کرده‌ای ، این را و آن را ازین نگذشته‌ای ، آن را چه دانی؟

---

۱ – مباح و حلال و هر چیزی که در دین و مذهبْ رَوا بُوَد ،همچنین نام برادر رستمِ زال که رستم را با اسبش (رَخْش) در چاه انداخت ، ولی به یک ضربهٔ تَبَرِ رستم ، کشته شد .
۲ – تَرسْکار = کسی که از خدا می ترسد، مقدس و پارسا.

چه صورت‌هاست ، مَر بی‌صورتان را | تو صورت‌هایِ ایشان را چه دانی؟
زَنَخ کَم زن[1] ، که اَنْدَر چاهِ نَفْسی | تو آن چاهِ زَنَخْدان را چه دانی؟
درختِ سَبز داند ، قَدْرِ باران | تو خُشکی، قَدْرِ باران را چه دانی؟
سِیَه‌کاری مَکُن با باز ، چون زاغ | تو زاغی ، چَترِ سُلطان را چه دانی؟
سُلیمانی نکردی ، در رَهِ عشق | زبانِ جُمله مُرغان را چه دانی؟
نگهبانی‌ست حاضر ، بر تو سُبحان | تو حیوانی، نگهبان را چه دانی؟
تو را در چَرخ آوردَه‌ست ، ماهی[2] | تو ماهِ چَرخِ گَردان را چه دانی؟
تَجَلّی کرد این دَم ، شَمسِ تبریز | تو دیوی، نورِ رَحْمان را چه دانی؟

﴿۱۱۲۴﴾

تو نورِ دیدهٔ جان ، یا دو دیدهٔ مایی | که شُعلهٔ شُعله ، به نورِ بَصَر دَرافْزایی
تو آفتاب و دِلَمْ ، هَمچو سایه ، در پِیِ تو | دو چَشمْ ، در تو نَهاده‌ست و ، گشته هرجایی
ازآن زمان که چو نِیْ ، بَسته‌اَم کَمَرْ پیشَت | حَــرارتی‌ست درونِ دل ، از شِکَرْخایی
زِ کانِ لُطفِ تو ، نَقْد است عیش و عشرتِ ما | نی‌ام به دولتِ عشقِ لبِ تو ، فردایی
به ذاتِ پاکِ خداوند! کَزْ تو دُزدیده‌ست | هر آن‌چه آبِ حیات است، روحْ‌اَفْزایی
زِ جویِ حُسنِ تو خوبان ، سَبو سَبو بُرده | به تشنگانِ رَهِ عشقْ ، کرده سَقّایی
زهی سَعادتِ آن تشنگان، که بویْ بَرَند | به اصلِ چَشمهٔ آبِ خوشِ مُصَفّایی
سَبویِ صورت‌ها را ، به سنگْ ، بَر نَزَنند | خورَند آبِ حَیاتِ تو را ، زِ بالایی
خَدیوْ مَفْخَرِ تبریز ، شَمسِ دینِ به حَق | دو صد مُراد بَرآری چُنین ، چو باز آیی

﴿۱۱۲۵﴾

تو نه چُنانی که مَنَم ، من نه چُنانم که تویی | تو نه بَر آنی که مَنَم ، من نه بَر آنم که تویی
من همه در حُکمِ تُوأَم، تو همه در خونِ مَنی | گَر مَهْ و خورشید شَوَم، من کم از آنم که تویی
با همه ای رَشکِ پَری، چون سویِ من بَرگُذری | باشْ چُنین ، تیز مَران، تا که بِدانَم که تویی
دوش گُذشتی زِ دَرَم، بوی نَبُردم زِ تو من | کرد خَبَرْ ، گوشِ مرا ، جان و رَوانَم که: تویی
چون همه جان روید و دل، هَمچو گیا، خاکِ دَرَت | جان و دلی را چه مَحَل؟ ای دل و جانم که تویی

---

۱ – زنخ زدن = ورّاجی کردن ، کنایه از سخنِ بی معنی گفتن است .

۲ – قُدما تصور میکردند که زمین بر روی شاخ گاوی و گاو نیز بر روی ماهی بزرگی قرار دارد.

ای نَظَرتْ ناظِرِ ما، ای چو خِرَد ، حاضرِ ما — لیک مرا زَهره کجا؟ تا بِجَهانم که تویی
چون تو مرا گوش‌کَشان، بُردی از آنجا که مَنَم — بر سَرِ آن مَنْظَره‌ها ، هم بِنِشانَم که تویی
مَستَم و تو ، مَستْ زِ من ، سَهو و خَطا ، جَستْ زِ من — من نَرَسَم لیک بِدان ،هم تو رسانم که تویی
زین همه خاموش کُنم، صَبرْ و صَبِرْ[1] نوش کُنم — عُذرِ گناهی که کُنون ، گفتْ زبانم که: تویی

﴿۱۱۲۶﴾

تو هر روزی ، ازآن پُشته بَرآیی — کُنی مَر تشنه‌جانان را ، سَقایی
تو هر صُبحی جهان را ، نور بَخشی — که جانِ جانِ خورشیدِ سَمایی
مَباد آن روز ، کَزْ تو بازْمانَد — دو دیده ، ای چراغ و روشنایی!
تو دریاییّ و می‌گویی جهان را: — دَرآ در من ، بیآموزْ آشنایی
لب و لُنجِ کَفوری را دَریدی — بِدآن دریایِ مَوّاجِ عَطایی
گُشادی چَشم و گوشِ خاکیان را — همه حیران ،که چون بَرمیگُشایی؟
گلویِ جانْ بِسوزید ، از حَلاوَت — چُنین شیرین، چُنین حَلْوا ، چرایی؟
اگر چون آسیا گَردم ، شب و روز — زِ تو باشد، که آبِ آسیایی
وَگَر این آسیا ، جوید سُکونَت — زِ چَرخِ تو نمی‌یابَد رَهایی
هرآن سنگی که در چَرخَش کَشیدی — بیابَــد کان ، بیابــد کیمیایی
به تو جُنبَد جهان، جانِ جهانی — اگرچه او نداند که کجایی

﴿۱۱۲۷﴾

تو هرچند صَدری ، شَهِ مَجْلِسی — زِ هستی نَرَستی ، دَرین مَحْبَسی
بِدِه وامِ جان، گَر وجوهت هست — دَر آ مُفْلِســـانه ، اگر مُفْلِسی
غَریمانْ[2] بِرَستند و ، تو حَبْسِ غَم — گَهْ از بی‌کَسیّ و گَهْ از ناکَسی
دَرین راهِ بی‌راه، اگر ســابِقی — چو وا گردد این کاروان، واپَسی
لَطیفانِ خوشْ‌چَشمْ ، هستند لیک — به چَشمَت نَیآرَند ، زیرا خَسی
نه بازی ، که صَیّادِ شاهان شَوی — بُرو سویِ مُردار، چون کَرکَسی

---

۱ – عصاره تلخ درختی هندی بنام " ایلوا " که مصرف دارویی دارد .

۲ – جمع غریم = وامدار ، بدهکار.

نَه‌ای شاخِ تَرّ و پَذیرایِ آب　　نه دَرخورْدِ باغ و رَز[1] و مَغْرَسی[2]
بُرو سویِ جمعی، چه در وحشتی؟　　بِیَفروز شمعی، چرا مُغلِسی؟[3]
چو اِسْتارگان ، اَنْدَرین بُرجِ خاک　　گَهی کَنَّسیّ[4] و گَهی خَنَّسی[5]
خَمُش کُنْ ، مَباف این دَمْ از بَهرِ بُرد[6]　　چه در بُرد[7] مانْدی؟ تو خود اَطْلَسی

﴿۱۱۲۸﴾

تیغ را گَر تو چو خورشید ، دَمی رَنده زَنی　　بر سَر و سِبْلَتِ این خنده‌زنان ، خنده زَنی
ژنده پوشیدی و جامهٔ مَلِکی ، بَرکَندی　　پاره پاره دلِ ما را ، تو بر آن ژنده زَنی
هر که بَندی‌ست ، ازین آب و ازین گِل بِرَهَد　　گَر تو یک بَندْ ، از آن طُرّه ، بَرین بَنده زَنی
ساقیا! عقل کجا ماند ، یا شَرم و اَدَب؟　　زآن مِیِ لَعْلْ ، چو بر مَردمِ شَرمَنده زَنی؟
ماهْ فَربه شود آن‌سان ، که نگُنجَد در چَرخ　　گَر تو تابی زِ رُخَت ، بر مَهِ تابنده زَنی
ماه می‌گوید با زُهره ، که: گَر مَست شَوی　　زآنچه من مَست شُدم، ضَربِ پَراکَنده زَنی
ماه تا ماهی ، ازین ساقیِ جان ، سَرمَستَند　　نَقْد بِسْتان ، تو چرا لاف ، زِ آینده زَنی؟
خیزْ کِامْروز ، هُمایون و خوش و فَرخُنده‌ست　　خاصه که چَشمْ بر آن ، چهرهٔ فَرخُنده زَنی
سَرْ باز از کُلَه و پاشْ ، ازین کُنده غَمی‌ست　　بِرَهَد پاش ، اگر تیشه بَرین کُنده زَنی
هله ای باز ! کُلَه بازدِهْ و پَر بِگُشا　　وَقتِ آن شُد ، که بر آن دولتِ پاینده زَنی
هَمچو مَنصور ، تو بر دار کُن این ناطِقه را　　چو زنان ، چند بَرین پَنبه و پاغَنده[8] زَنی؟

﴿۱۱۲۹﴾

جان به فِدایِ عاشقان ، خوش هَوَسی‌ست عاشقی　　عشقْ پَرْ است ای‌پسر ! بادِ هواست مابَقی

---

۱ – درخت انگور
۲ – جای نشاندن درخت
۳ – آینده در تاریکی آخر شب
۴ – زباله کش
۵ – خنّاس = شیطان
۶ – بردن ، پیروز شدن
۷ – پارچه کتانی
۸ – پنبه گلوله شده

از مِیِ عشقْ سَرخوشَم ، آتشِ عشقْ مَفْرَشَم
پایْ بِنِه در آتشَم ، چند ازین مُنافقی؟

از سویِ چَرخ تا زمین ، سِلْسِله ای‌ست آتشین
سِلْسِله را بگیر اگر ، در رَهِ خود مُحَقّقی

عشقْ مَپُرس چون بُوَد ! عشقْ یکی جُنون بُوَد
سِلْسِله را زَبون بُوَد ، نی به طَریقِ احمقی

عشقْ پَر است ای پسر ، عشقْ خوش است ای پسر
رُو که به جانِ صادقان، صاف و لَطیف و صادقی

راهِ تو چون فَنا بُوَد، خَصمْ تو را کجا بُوَد؟
طاقَتِ تو کِه را بُوَد؟ کآتَشِ تیزِ مُطْلَقی

جانِ مرا تو بَنده کُن، عیشِ مرا تو زنده کُن
مَست کُن و بیآفرین، باز نِمایْ خالقی

یک نَفَسی خموش کُن، در خَمُشی خُروش کُن
وَقتِ سُخَن ، تو خامُشی، در خَمُشی ، تو ناطِقی

بی‌دل و جان ، سُخَن‌وَری ، شیوهٔ گاوِ سامِری
راست نباشد ای پسر! راست بُرو ، که حاذقی

﴿ ۱۱۳۰ ﴾

جانِ جانِ مایی ! خوش‌تَر از حَلْوایی
چَرخ را پُر کردی ، زینَت و زیبایی

دایهٔ هستی‌ها ، چَشمهٔ مَستی‌ها
سَرْ دِهِ مَستانی ، وآفَتِ سَرهایی

باغ و گنجِ خاکی ، مَشْعلهٔ اَفْلاکی
از طَوافَت کیوانْ ، یافته بالایی

وَعده کردی: کآیَم ، وَعده را می‌پایَم
ای قَمَرْسیمایَم ، تو کِه را می‌پایی؟

وَقتِ بَخششْ جانا! کانی و دریایی
وَقتِ گفتنْ مانا، که شِکَرْ می‌خایی

بی‌توأَم ، پَروا نی ، جایِ تو ، پیدا نی
در پِیِ تو ، دل‌ها ، خیره و هرجایی

هوش را بِرْبایَد ، عُمر را اَفْزایَد
چَشم را بُگْشایَد، هرچه تو فرمایی

اَنْدَرآن مَجْلِس‌ها، که تو باشی شاها!
جانْ نگُنجَد ، تا تو ، نَدْهی‌اَش گُنجایی

تَلْخ‌تَر جامْ ، ای جان ! صَعْب‌تَر دامْ ، ای جان
آن بُوَد ، که مانَم ، بی‌تو در تنهایی

خوش‌تَرین مَقصودی ، بانواتَر سودی
آن بُوَد که گویی: چونی ای سودایی؟

پُختگان را خَمْری، بَهرِ خامانْ ، شیری
بَهرِ شیر و شیرَت، بِبِن تو خونْ‌پالایی

عشق! تو خوش خیزی، در جِگَر آمیزی
دست! تو خونْ‌ریزی، دست را نآلایی

گَر شود هر دستی ، دَستگیرِ مَستی
نیست چاره پیدا ، تا تو ناپیدایی

روح‌ها ، دریا دان، جسم‌ها ، کَف‌ها دان
تو بیا ، ای آنکه ، گوهرِ دریایی

سَیِّدی مَوْلایی، مَسْکَنی مَثْوایی
مُبْدِعُ ٱلْاَشیاءِ مُسْکِرُ ٱلْاَجْزائی

فالِقُ ٱلْاِصْباحِ، خالِقُ ٱلْاَرْواحِ
یا کَریمَ ٱلرّاحِ، ساعَةَ ٱلْاِسْقائی

من نَهادم دستم ، بر دَهانِ مَستَم
تا تو گویی که: تُوأَم داده‌ای گویایی

﴾۱۱۳۱﴿

جانِ جانیّ و جانِ صد جانی / می‌زَنی نَعْــــره‌هایِ پنهانی
هر کِه کَرْ نیست ، بِشْنَوَد وَصْفَت / نَعْلْ مَعکوس و خُفیه می‌رانی
غیرِ اَحْمَق ، به فهمِ این نَرسَد / عارَت آید ، ازین لَتْ[1] اَنْبانی
سَدِّ پیش و پَسِ تو این عار است / که سَرافراز و قُطبِ خَلْقانی
چون گُریزی ، ازین فُزون گردد / کآن فُلان ، فارغ است ازین فانی

﴾۱۱۳۲﴿

جانِ جهان ! می‌رَوی ، جانِ جهانْ می‌بَری / کانِ شِکَر می‌کَشی ، با شِکَران می‌خوری
ای رُخِ تو ، چون قَمَر ، تَکْ مَرو ، آهسته‌تَر / تا نَخَلَد شاخِ گُل ، سینهٔ نیلوفری
چهرهٔ چون آفتاب، می‌بَری از ما شِتاب / بویْ کُن آخِرِ کَباب، زین جِگَرِ آذری
یک نَظَری گر وَفاست، هم صَدَقاتِ شماست / گَر بِرَسانی رَواست، شُکرِ چُنین توانگری
تا جِگَرِ خونِ ما، تا دلِ مَجنونِ ما / تا غَمِ اَفْزونِ ما، کَسب کُند بهتری
شُکرْ که ما سوختیم، سوختن آموختیم / وَزْ جِگَر اَفْروختیم، شیوهٔ سامَنْدَری[2]
فاسدِ سودایِ تو، مَستِ تماشایِ تو / بوسَد بر پایِ تو، از طَرَبِ بی‌سَری
عشقِ من ای‌خوب‌رو! رونَقِ خوبان ، به تو / گاه شَویِ بُت‌شِکَن، گاه کُنی آزَری
مَستی از آن دید و داد، شادی از آن بَختِ شاد / چَشمِ بَدَت دور باد، تا که کُنی لَمْتُری[3]
جانِبِ دلْ رُو ، به جان، تا که ببینی عیان / حَلقهٔ جوقِ مَلَک ، صورتِ نَقْشِ پَری
از مَلَک و از پَری، چون قَدَری بُگْذری / مَحو شود در صِفات ، صورت و صورت‌گَری

﴾۱۱۳۳﴿

جانِ جهان ! دوش کجا بوده‌ای؟ / نی غَلَطَم ! در دلِ ما بوده‌ای
دوشْ زِ هجْرِ تو ، جَفا دیده‌ام / ای که تو سُلطانِ وَفا بوده‌ای!
آه! که من دوش ، چه سان بوده‌ام! / آه ! که تو دوش ، کِه را بوده‌ای؟
رَشکْ بَرَم ، کاش قَبا بودَمی! / چونکه در آغوشِ قَبا بوده‌ای

---

۱ –لت= لُخت و خالی (انبارِ تهی و خالی)

۲ – سمندر = نام حیوانی است ، فرشتهٔ موکلِ آتش .

۳ – کاهلی

زَهره ندارم ، که بگویم تو را: بی‌منِ بیچـــاره ، کجا بوده‌ای؟
یارِ سَبُک‌روح ، به وَقتِ گُریز تیزتَر از بادِ صَبا بوده‌ای
بی‌تو مرا ، رنج و بَلا ، بَند کرد باش که تو ! بَندِ بَلا بوده‌ای
رنگِ رُخِ خوبِ تو آخِر گُواست در حَرَمِ لُطفِ خدا بوده‌ای
رنگْ تو داری ، که زِ رنگِ جهان پاکی و هم‌رنگِ بَقا بوده‌ای
آینه‌ای ! رنگِ تو ، عکسِ کَسی‌ست تو زِ همه رنگ ، جُدا بوده‌ای
راحتِ جان و دلی، ای‌شمسِ دین! روحْ دِهِ اهلِ صـــــفا بوده ای

﴿۱۱۳۴﴾

جانا ! به غَریبِسْتان ، چندینْ به چِه می‌مانی؟ بازآ تو ازین غُربَت ، تا چند پَریشانی؟
صد نامه فرستادم، صد راه نشان دادم یا راه نمی‌دانی، یا نامه نمی‌خوانی
گَر نامه نمی‌خوانی، خودْ نامه ، تو را خوانَد وَرْ راه نمی‌دانی، در پَنجهٔ رَه دانی
بازآ که در آن مَحْبَس، قَدْرِ تو نَدانَد کَس با سَنگ‌دلان مَنْشین، چون گوهرِ این کانی
ای از دل و جان رَسته ، دست از دل و جان شُسته از دامِ جهان جَسته، باز آ که زِ بازانی
هم آبی و هم جویی، هم آبْ هَمی‌جویی هم شیر و هم آهویی، هم بهتر ازیشانی
چند است زِ تو تا جان؟ تو طُرفه‌تَری یا جان؟ آمیخته‌ای با جان ، یا پَرتوِ جانانی؟
نورِ قَمَری در شب، قَند و شِکَری در لب یارَبّ! چه کَسی یارَبّ ؟ اُعْجوبهٔ رَبّانی
هر دَم زِ تو زیب و فَرّ، از ما دل و جان و سَر بازارْ چُنین خوش‌تَر، خوش بِدْهی و بِسْتانی
از عشقِ تو جان‌بُردن، وَزْ ما چو شِکَرْ مُردن زَهر از کَفِ تو خوردن، سَرچَشمهٔ حَیوانی
شمس الحق تبریـــزی، جانی و دلِ جانان هم راحت و هم رَوْحی ، هم دَردی و درمانی

﴿۱۱۳۵﴾

جانا ! تو بگو رَمزی، از آتشِ هَمراهی من دَم نَزَنَم زیرا، دَم می‌نَزَنَد ماهی
بر خیمهٔ این گَردون، تو دوشْ، قُنُق[۱] بودی مَهْ سَجده هَمی کَردَت، ای اِیْبَک[۲] خَرگاهی
خورشیدْ زِ تو گشته ، صاحِبْ‌کُلَهِ گَردون وَزْ بَخششِ تو دیده، این ماهِ سَماء ، ماهی
کِی هر دو یکی گردد ؟ تو آتش و من روغن وین قِسْمَتْ چون آمد، تو یوسُف و من چاهی؟

---

۱ – مهمان (ترکی)
۲ – بُت

هرچند که این جوشَم، از آتشِ تو باشد　　من بَندهٔ آن خِلعَت، گَر رانی و گَر خواهی
این دانشِ من گشته ، بر دانشِ تو پَرده　　فریادِ منِ مِسکین، از دانش و آگاهی
گَهْ از میْ و از شاهِد ، گویم مَثَلِ لُطفَش　　وین هر دو کجا گُنجَد ، در وَحدتِ اللهی؟
شَمسُ ٱلْحَقِ تبریزی، صُبحی که تو خندانی　　کِیْ شب بُوَدش در پِی، یا زَحمَتِ بی‌گاهی؟

﴿۱۱۳۶﴾

جانا! نَظَری فَرما، چون جانِ نَظَرهایی　　چون گویمْ دل بُردی، چون عینِ دلِ مایی
جان‌ها همه پا کوبَند، آن لحظه که دلْ کوبی　　دل نیز شِکَر خایَد، آن دَم که جِگَرخایی
تَنْ روحْ بَرافشانَد، چون دست بَرافْشانی　　مُرده زِ تو حال آرَد، چون شَعْبده بِنْمایی
گَر جور و جَفا این است، پس گشت وَفا ، کاسِد　　ای دل! به جَفایِ او ، جانْ باز، چه می‌پایی؟
امروز چُنان مَستَم، کَزْ خویش بُرون جَستَم　　ای یارْ! بِکَش دستم ، آنجا که تو آنجایی
چیزی که تو را باید، اَفْلاکْ ، همان زایَد　　گوهر ، چه کَمَت آید؟ چون در تَکِ دریایی؟
مَردم زِ تو شُد ای جان، هر مَردُمکِ دیده　　بی‌تو چه بُوَد دیده؟ ای گوهرِ بینایی
ای روح! بِزَن دستی، در دولتِ سَرمَستی　　هستیّ و چه خوش هستی! در وَحدتِ یکتایی
ای روح! چه می‌تَرسی؟ روحی ، نه تَن و نَفْسی　　تَنْ مَعدنِ تَرس آمد، تو عیشِ تماشایی
ای روز ! چه خوشْ روزی ! شمعِ طَرَبْ اَفْروزی　　او را بِرَسان روزی، جان را تو پذیرایی
صُبحا ! نَفَسی داری ، سَرمایهٔ بیداری　　بر خُفته‌دِلان بَرْدَم ، اَنْفاسِ مَسیحایی
شَمسُ ٱلحَقِ تبریزی، خورشیدْ چو اِسْتاره　　در نورِ تو گُم گَردد، چون شرقْ بَرآرایی

﴿۱۱۳۷﴾

جانْ خاکِ آن مَهی ، که خداشْ است مُشتری　　آن کَش مَلَک ندید و نه انسان و نی پَری
چون از خودی بُرون شُد او ، آدمی نَمانْد　　او راستْ چَشمِ روشن و گوشِ پَیَمبَری
تا آدمی‌ست آدمی و تا مَلَکْ مَلَک　　بَسته‌ست چَشمِ هر دو از آن جان و دِلْبَری
عالَم به حُکْمِ اوست، مَر او را چه فَخْر ازین؟　　چون آنِ اوست ، خالِق عالَم ، به یک‌سَری
بَحْری که کَمترین شَبَه[1] را ، گوهری کُند　　حاشا ازو ، که لاف بَرآرَد ، زِ گوهری
آن ذَرّه است ، لایِقِ رَقص ، چُنان شُعاع　　کاو گشت، از هزار چو خورشید و مَهْ ، بَری
آن ذَرّه‌ای ، که گَر قَدَمَشْ ، بوسد آفتاب　　خود نَنْگَرَد به تابشِ او ، جُز که سَرسَری

---

۱ – سنگ سیاه، شبق

بِنْما مَهـــا ! به کوریِ خورشیدْ ، تابشی　　　تا زین سِپَس ، زَنَخْ نَزَنَد ، از مُنَوَّری
دَرتاب! شاه و مَفْخَرِ تبریز، شَمسِ دین　　　تا هر دو کَوْن ، پُر شود از نورِ داوَری

﴿۱۱۳۸﴾

جای دگر بوده ای ، زآنکه تُهی روده ای　　　آبِ دگر خورده ای ، زآنکه گِلِ آلوده ای
مَستِ دگر باده ای ، کَاحمق و بَس ساده ای　　　دل چه بِدو داده ای ؟ رُو که نیآسوده ای
گنجِ روانْ در دِلت ، بر سَرِ گَنجْ ، این گِلت　　　گیرَم بی‌دیـــــده‌ای ، آخِرِ نَشْنوده‌ای؟
چیست سپیدیِّ چشم ؟ از اَثَرِ نَفس و خَشم　　　چون پِیِ دارو زِ یَشْم ، سُرمه دَهی سوده ای
از نظرِ لایَزال ، دارد جانَتْ جمال　　　پرتوِ خورشید را ، تو به گِلْ اندوده ای
گُنجِ دلت ، سَرْ بِه مُهرْ ، وین جگرتْ کانِ مِهر　　　ای تو شکمْ خوارْ چند ، در هوسِ روده ای؟
گه نظرِ تو ، به عشق ، گه نظرِ تو ، به نَفْس　　　گاه چو شمعی از آن ، گاه ازین دوده ای
از اثرِ شمسِ دین ، این تَپِشِ عشقِ تو　　　وَز تبریز است این ، سخت که بَدْ روده ای

﴿۱۱۳۹﴾

جمالِ جانِ شمس الدّین ، چو جانی　　　چه جان ! گر جان بُوَد ، او خود جهانی
چو دیدم ناگهانی ، خوبیِ او　　　شدم بیخود ، در آن خوبی ، زمانی
خودیِ شِکَّرینَش ، با خودی کرد　　　ز هستِ خود ببخشد ، او روانی
روانی او ، دلِ افسرده‌ام را　　　بمانندِ روان کـــــرده ، روانی
روانِ شیرْ گیری ، شیرْ مستی　　　همه عشقی ، لطیفی ، شادمانی
از آن اسرار ، کآن جان و روان گفت　　　چگونه بازگـــوید ترجُمانی؟
به خانه رازها ، آن ماند پنهان　　　ولیکن بر تُوآش ، چون مهربانی
اسیر شهوتان را ، پرتوِ او　　　کُند او کامگاری ، کامرانی
بُرون از خود ، به مستی‌شان هَمانه[۱]　　　به خود نآیند ، اِلّا هر قِرانی
کمانِ عقل بینی ، بَس شکسته　　　چو جَست آن تیرِ غَمزَه ش ، از کمانی
زَنَد از تیغِ مِیْ ، گر او دلِ عقل　　　نباشد عقل را ، از وی امانی
بگیرد شرق و غرب، از شادمانی　　　بدارد خود ، نیابد کَس امانی
ز قعرِ دوزخِ غم ، رو نماید　　　ز رضوانِ هوایِ او ، چِنانی

---

۱ – هین

مَعاذَالله! که در تو ، زیرِ عالَم … بُوَد در هیچ عصری ، آن‌چنانی

﴿۱۱۴۰﴾

جمع مَکُن تو برف را ، بر خود ، تا که نَفْسُری … بَرفِ تو ، بِفْسُرانَدَت ، گَر تو تَنورِ آذری
آن کِه نَجوشَد او به خود ، جوشْ تو را تَبَه کُند … وآن کِه ندارد آذری ، نآیَد ازو برادری
فَربهی‌اَش به دستْ جو ، غِرّه مَشو به پَشمِ او … آن سَر و سِبْلَتَش مَبین ، جانِ ویْ است لاغَری
گَر خوشی است این نَوا ، بَرجِه و گَرْم ، به پیش آ … سَرْ تو، چُنینْ چُنینْ مَکُن ، مَشْنو سُست و سَرسَری

﴿۱۱۴۱﴾

چاره‌ای کو ، بهتر از دیوانگی؟ … بُگْسَلَد صد لَنْگَر از دیوانگی
ای بَسا کافر شُده از عقلِ خویش! … هیچ دیدی کافَر از دیوانگی؟
رنجْ فَربه شُد ، بُرو دیوانه شُو … رَنجْ گَردد لاغَر از دیوانگی
در خَراباتی ، که مَجنونان رَوَند … زود بِسْتان ساغَر از دیوانگی
آهْ چه مَحْرومَند و چه بی‌بَهره‌اند … کیْقُباد و سَنْجَر از دیوانگی
شاد و مَنصورند و بَسْ با دُولَتند … فارِسانِ لشــــگر از دیوانگی
بَرْرَویِ بر آسْمان، هَمچون مسیح … گَر تو را باشد پَر از دیوانگی
شَمسِ تبریزی! برایِ عشقِ تو … بَرگُشادم صد دَر از دیوانگی

﴿۱۱۴۲﴾

چرا چون ای‌حَیاتِ جان ! دَرین عالَم وَطَن داری؟ … نباشد خاکِ رَه ناطِق ، ندارد سنگْ هُشیاری
چرا زَهری دَهَد تَلْخی؟ چرا خاری کُند تیزی؟ … چرا خَشمی کُند تُندی؟ چرا باشد شبی تاری؟
در آن گُلْزارِ رویِ او، عَجَب می‌مانَدَم روزی! … که خاری آنْدَرین عالَم، کُند در عَهدِ او خاری
مَگَر حَضرت نِقابی بَست، از غَیرت، بَرآن چهره … که تا غیری نبیند آن، بُرون نآیَد زِ اَغْیاری
مَگَر خود دیدهٔ عالَم، غَلیظ و دُرد و قَلْب آمد … نمی‌تانَد که دَریابَد ، زِ لُطفْ ، آن چهرهٔ ناری
دو چَشمِ زشت‌رویان را، لباسِ زشت می‌باید … وَ کِیْ شاید که دَرپوشَد ، لباسِ زشتْ آن عاری؟[1]
که از عُریانیِ لُطفَش، لباسِ لُطفْ شَرمَنده … که از شَرمِ صَفایِ او، عَرَق‌ها می‌شود جاری
وَ او ، با این همه جسمی ، فرو بُرّید و دَرپوشید … بُرون زد لُطف از چَشمَش، زِ هر سو شُد پَدیداری
فروپوشید لُطفِ او، نَهانی کرده چَشمَش را … که تا شُد دیده‌ها مَحْروم ، وَ کُنْد از سِیر و سَیّاری

---

۱ – برهنه، لخت

وَلیک آن نورِ ناپیدا، هَمی فَرمایَدَت هر دَم
شرابِ میْ ، که بِفْزایَد ، زِ بی‌هوشیت هُشیاری
که خوبانِ به غایت را، فَراغَت باشد از شیوه
وَلیکِن عشقشان دارد ، هزاران مَکْر و عَیّاری
چُنانْ کز شهوتی تو خوشْ ، به جسم و جانِ شَهْوانی
نباشی زآن طَرَب غافِل، اگر تو جانِ جانْ داری
دَرونِ خود طَلَب آن را، نه پیش و پس، نه بر گَردون
نمی‌بینی که اَنْدَر خوابْ ، تو در باغ و به گُلْزاری؟
کدامین سویْ می‌دانی؟ کدامین سویْ می‌بینی؟
تو آن باغی که می‌بینی ، به خوابِ‌اَنْدَر، به بیداری
چو دیدهْ جان گُشادی تو، بِدیدی مُلْکِ روحانی
از آنجا طِفْلِ رَه باشی، چو رو زین‌سو ، به شَهْ آری
کدامین شَهْ؟ نَیارَم گفت ، رَمزی از صِفاتِ او
وَلیکن از مِثالی تو ، بِدانی گَر خِرَد داری
خِرَدهایی نمی‌خواهم ، که از دونیّ و طَمّاعی
سَر و سَرْوَر نمی‌جویَد، هَمی جویَد کُلَه‌داری
کُلَه بُگْذار و سَر می‌جو، کَزآن‌سَرْ ، سِرّ به دست آید
به سَر بِنْشین، به بَزمِ سِرّ، بِبین زآن‌سَرْ ، تو خَمّاری
زِ جامی کَزْ صَفایِ آن ، نِمایَد غَیب‌ها یکْ یک
چه مَهْرویان نِمایَد غیب ، اَنْدَر حُجْب و عمّاری[1]
به رویِ هر مَهی بینی ، تو داغی، بَس ظَریف و کَش
نشانِ بندگیّ شَهْ، که فَرد است او به دِلْداری
بِبُرده حُسنِ اِنْس و جِنّ، مَخْدومیّ شَمسُ‌اَلدّین
زهی تبریزِ دریاوَش، که بر هر اَبرْ دُرباری

﴿۱۱۴۳﴾

چرا زَانْدیشه‌ای ، بیچاره گشتی؟
فُرو رفتی به خود ، غَم‌خواره گشتی؟
تو را منْ پاره پاره ، جَمع کردم
چرا از وَسوَسه ، صد پاره گشتی؟
زِ دارُاَلْمُلْکِ عشقَم ، رَخْت بُردی
دَرین غُربَت ، چُنین آواره گشتی
زمین را بَهرِ تو ، گَهْواره کردم
فسُردی، تَختهٔ گَهْواره گشتی
رَوان کردم زِ سَنگَت ، آبِ حَیوان
به سویِ خُشک رفتی، خاره گشتی
تویی فرزَندِ جان، کارِ تو عشق است
چرا رَفتی تو و هر کاره گشتی؟
ازآن خانه که تو ، صد زَخْم خوردی
به گِردِ آن دَر و دَرساره گشتی؟
دَرآن خانه ، که صد حَلْوا چَشیدی
نگشتی مُطمئن، اَمّاره[2] گشتی
خَمُش کُن! گفتْ، هُشیاریت آرَد
نه مَستِ غَمْزهٔ خَمّاره گشتی؟

﴿۱۱۴۴﴾

چَشمِ تو خواب می‌رَوَد ، یا که تو ناز می‌کُنی؟
نی به خدا ! که از دَغَل، چَشمْ فَراز می‌کُنی

---

۱ – صندوقی که بر پشت پیل نهند و در آن نشینند.

۲ – اشاره به دو نفْس از چهار نَفْس آدمی دارد که "اَمّاره" پائین ترین و "مطمئنه" بالاترین آنهاست.

چَشمْ بِبَسته‌ای که تا ، خواب کُنی حَریف را — چون که بِخُفتْ بر زَرَش ، دستْ دراز می‌کُنی
سِلْسِله ای گُشاده‌ای، دامِ اَبَد نهاده‌ای — بَندِ کِه سخت می‌کُنی؟ بَندِ کِه باز می‌کُنی؟
عاشقِ بی‌گناه را ، بَهرِ ثَواب می‌کُشی — بر سَرِ گورِ کُشتگان، بانگِ نماز می‌کُنی
گَهْ به مِثالِ ساقیان، عقلْ زِ مَغزْ می‌بَری — گَهْ به مِثالِ مُطربان، نَغْنَغه[1] ساز می‌کُنی
طَبْلِ فِراق می‌زَنی، نایِ عِراق می‌زَنی — پَردهٔ بوسَلَیک را جُفتِ حِجاز می‌کُنی[2]
جان و دلِ فقیر را، خسته‌دلِ اسیر را — از صَدَقاتِ حُسنِ خود، گنجِ نیاز می‌کُنی
پَردهٔ چَرخْ می‌دَری، جِلْوهٔ مُلْک می‌کُنی — تاجِ شَهان هَمی بَری، مُلْکِ اَیاز می‌کُنی
عشقِ مَنیّ و عشق را ، صورت و شکلْ کِی بُوَد؟ — این که به صورتی شُدی، این به مَجاز می‌کُنی
گنجِ بلا نهایَتی، سِکّه کجاست گنج را؟ — صورتِ سِکّه گَر کُنی ، آن پِیِ گاز می‌کُنی
غَرقِ غَنا شُو و خَمُش ، شَرم بِدار، چندْ چند — در کَنَفِ غَنایِ او ، ناله زِ آزْ می‌کُنی

﴿۱۱۴۵﴾

چُنان گشتم زِ مَستیّ و خَرابی — که خاکی را ، نمی‌دانم ، زِ آبی
دَرین خانه ، نمی‌یابم کسی را — تو هُشــــیاری بیا ، باشد بیابی
همین دانم که مَجْلِس ، از تو بَرپاست — نمی‌دانـــــم ، شَرابی یا کَبابی؟
به باطِن، جانِ جانِ جانِ جانی — به ظاهـــــر، آفتابِ آفتابی
ازآن‌رو خوش‌فُسونی، که مسیحی — ازآنرو دیوْسوزی ، که شهابی
مرا خوش‌خویْ کُن، زیرا شرابی — مرا خوش‌بویْ کُن، زیرا گُلابی
صَبایی که بِخَندانی چَمَن را — اگرچه تشنگان را تو عَذابی
بیا مَستانِ بی‌حَد بین ، به بازار — اگر تو مُحْتَسِب ، در اِحْتِسابی
چو نان‌خواهان، گَهی اَنْدَر سؤالی — چو رَنْجوران، گَهی اَنْدَر جوابی
مِثالِ بَرق، کوتَه خنده‌ای تو — ازآن ، مَحْبوسِ ظُلْماتِ سَحابی[3]
دَرآ در مَجْـــلِسِ سُلطـــانِ باقـــی — بِبین ، کرد آن جِفـانِ کَاَلْجَوابی[4]

---

۱ – آواز لطیف

۲ – عراق ، بوسَلیک ، حجاز = نام سه مقام از دوازده مقام موسیقی ایرانی .

۳ – سَحاب = ابر

۴ – جِفانِ کَاَلْجَواب = ظروفی بزرگ مانند حوضچه، اشاره به آیه ۱۳ سوره سبا داشته و از ساختن چیزهایی عظیم بوسیله جنّیان به امر حضرت سلیمان"ع" حکایت میکند.

تو خوش‌لَعْلی، وَلیکِن زیرِ کانی　　تو بس خوبی، وَلیکِن در نِقابی
به سویِ شَهْ پَری ، بازِ سپیدی　　وَگَر پَرّی به گورستان ، غُرابی[1]
جوان‌بَختا ! بِزَن دستیّ و می‌گو　　شَبابی[2] یا شَبابی یا شَبابی
مگو با کَس سُخَن، وَرْ سَخت گیرد　　بگو : وَٱللهُ اَعْلَمْ بِٱلصَّوابی[3]

﴿۱۱۴۶﴾

چند اَنْــــدَر میانِ غوغایی؟　　خویْ کُنْ پاره پاره ، تنهایی
خَلْوَتی را لَطیفْ سودایی‌ست　　رُو بِپُرسَش ، که در چه سودایی؟
خَلْوَت آن است ، که در پناهِ کَسی　　خوش بِخُسپیّ و خوش بیآسایی
زیرِ سایهٔ درختِ بَخت‌آور　　زود مَنْزِل کُنی ، فرود آیی
وَرْ تو خواهی ، که بَختْ بُگْشایَد　　زیرِ هر سایه ، رَخْت نَگْشایی
سویِ اَنْبانِ ما و من نَرَوی　　گرچه او گویَدَت ، که : از مایی
رو به خود آر، هر کجا باشی　　روسیاه است ، مَردِ هَرجایی
خود تو چیست؟ بی‌خودی زآن کَس　　که ازو ، در چُنین تماشایی
چون رسیدی به شَهْ صَلاحُ ٱلدّین　　گَر فسادی، سویِ صَلاح آیی

﴿۱۱۴۷﴾

چند دَویدم ، سویِ اَفَندی　　شُکْر که دیدم ، رویِ اَفَندی
در شبِ تاری ، رَهْ مُتَواری　　رَهبرِ ما شُد ، بویِ اَفَندی
شادیِ جان‌ها، ذوقِ دَهان‌ها　　اصلِ مکان‌ها، کویِ اَفَندی
صَحْنِ گُلِستان، عِشرَتِ مَستان　　آبِ حَیات و جویِ اَفَندی
عیشِ مُعَظَّم، جامِ دَمادَم　　بَزمِ دو عالَم، طُویِ[4] اَفَندی
کامِ من آمد، دامِ اَفَندی　　هایِ من آمد، هویِ اَفَندی

---

۱ – زاغ
۲ – شَباب = جوان
۳ – و خداوند به مصلحت من آگاه تر است.
۴ – طُویْ = عروسی (ترکی)

گُرگْ زِ بَرّه، دست بِدارد   چون شِنَود او، قویِ[1] اَفَندی
گنجِ سَبیلی، خوانِ خَلیلی   نیستْ بَخیلی ، خویِ اَفَندی
کَلّهٔ شاهان، سکّهٔ ماهان   در خَمِ چوگان، گویِ اَفَندی
خامُش و کم گو ، هی که بُوَد او   قبلهٔ او ها ، اویِ اَفَندی

﴿١١٤٨﴾

چند روز است ، که شطرنج ، عَجَب می‌بازی!   دانهٔ بوالْعَجَب و دامِ عَجَب می‌سازی
کِه بَرَد جانْ زِ تو ، گَر زآنکه تو دلْ سَخت کُنی؟   کِه بَرَد سَر زِ تو ، گَر زآنکه بدین پَردازی؟
صِفَتِ حُکْمِ تو ، در خونِ شهیدان رَقصَد   مرگِ موش است ، وَلیکن بَرِ گُربه ، بازی
بَدگُمان باشد عاشق ، تو ازین‌ها دوری   همه لُطفیّ و زِ سَرْ ، لُطفِ دِگَر آغازی
هَمچو نایَم ، زِ لَبَت می‌چِشَم و می‌نالَم   کم زَنَم ، تا نکُند کَسْ ، طَمَعِ اَنْبازی
نایْ اگر ناله کُند، لیک ازو بویِ لَبَت   بِرَسَد سویِ دِماغ و بِکُند غَمّازی
تو که می‌ناله کُنی ، گَرنَه پِیِ طَرّاری‌ست   از گزافه ، تو چُنین خوش‌دَم و خوش‌آوازی
نه هر آوازْ ، گواه است ، خَبَر می‌آرَد   این خَبَر فَهْم کُن اَرْ ، هم‌نَفَسِ آن رازی
ای دل! از خویش و از اندیشه تهی شو، زیرا   نِیْ تهی گشت ، ازآن یافتْ زِ وِیْ ، دَم‌سازی

﴿١١٤٩﴾

چُنین باشد، چُنین گوید مُنادی: که بی‌رنجی ، نبینی هیچْ شادی
چه مایه رنج‌ها دیدی ، تو هر روز؟   تَأمُّل کُن ، ازآن روزی که زادی
چه خون از چَشم و دل‌ها ، بَرگُشادەست   که تا تو ، چَشمْ ، در عالَم گُشادی
خداوندا ! اگـــر آهن بِدیدی   زِ اوَّلْ، آن کَشاکَش کَش تو دادی
زِ بیم و تَرس، آهنْ ، آبْ گشتی   گُدازیـــدی ، نَپَذْرُفتی جَمادی
وَلیک آن را نَهان کردی، زِ آهن   به هر روز، اندکْ اندکْ می‌نَهادی
چو آهنْ گشت آیینه ، به آخِر   بِگُفتا : شُکر ، ای سُلطانِ هادی!

﴿١١٥٠﴾

چو اسمِ شَمسِ دینْ زَاسْما، تو دیدی؟   خُلاصه اوست در اشیا ، تو دیدی؟

---

۱ – قوقو = صدای آواز خروس

چه دانند عقل‌ها ، پیشَش زِ دانش / برابر با سَری کَشْ[1]، پا تو دیدی؟
مُنَوَّرتَر ، به هر دو کَوْن، ای دل / زِ حَلقهٔ خاصِ او ، هرجا ، تو دیدی؟
به مانندش زِ اوَّل تا به آخِر / بگو آخِر کِه دیده‌ست؟ یا تو دیدی؟
دَرآن گوهر نَبوده‌ست هیچ نُقصان / اگر هَستَت خیالْ ، آن‌ها ، تو دیدی؟
به پیشِ خِدمَتَش ، اَنْدَر سُجودند / ازآن سویِ حِجابِ لا، تو دیدی؟
خَدیوِ سینه پَهْن و سَروْ بالا / نه بالا است و نِی پَهْنا، تو دیدی؟
شَهی ، کَشْ جِنّ و اِنْس ، اَنْدَر سُجودند / همه رویَش دَرآن رَعْنا ، تو دیدی؟
وِرا حِلْمی، که خاکْ آن بَرنَتابَد / چُنان حِلْمی در اِسْتِغْنا ، تو دیدی؟
زِ وَصْفِ تَلْخِ خود زَهرا ! ، یکی وَصْف / به لَعْلِ شِکَّر و زَهرا ، تو دیدی؟
زِ فرمانْ کَردنَش ، سویِ سَماوات / نَهاده نردبانْ بالا ، تو دیدی؟
چُنان لؤلؤ ، به تابانیّ و خوبی / که او را هستْ جانْ لالا، تو دیدی؟
کَسی خودْ این سیَه فانیّ دون را / ازو خواهد چُنین کالا، تو دیدی؟
به نَرمی ، در هوایِ هَرزه‌آبی / وَ یا آن عشقِ چون خارا ، تو دیدی؟
بُرونَم جُمله رنج و ، اَنْدَرونْ گنج / بدین وَصْفِ عَجَبْ، ما را ، تو دیدی؟
خداوندْ شَمسِ دین را ، در دو عالَم / به مُلْک و بَختِ او هَمتا ، تو دیدی؟
زِ بَهرِ آتشْ ای بادِ صَبا ! تا / رَسانی خِدمَتی، از ما ، تو دیدی؟
چو خاکِ سُمِّ اسبِ جِبْرئیل است / همه تبریز ، آنْ اِحْیاء ، تو دیدی؟

﴿۱۱۵۱﴾

چو به شهرِ تو رَسیدم، تو زِ من گوشه گُزیدی / چو زِ شهر تو بِرَفتم ، به وداعی اَمْ نَدیدی
تو اگر لُطفِ گُزینیّ ، وَ اگر بر سَرِ کینی / همه آسایشِ جانی، همه آرایشِ عیدی
سَبَبِ غَیرتِ توستْ آن ، که نَهانیّ و اگرنی / همه خورشیدِ عیانی ، که زِ هر ذَرّه پَدیدی
تو اگر گوشه بِگیری، تو جِگَرگوشه و میری / وَ اگر پَرده‌دَری تو ، همه را پَرده دَریدی
دلِ کُفر، از تو مُشَوَّش، سَرِ ایمان، به مِیْ‌آت خوش / همه را هوش رُبودی، همه را گوشْ کَشیدی
همه گُل‌ها گِرُوِ دِیْ، همه سَرها گِرُوِ مِیْ / تو هم این را و هم آن را ، زِ کَفِ مرگْ خَریدی

۱ –کَش = دلکش و اشاره به نابرابری صورتِ زیبا با پایْ دارد.

چو وَفا نَبْوَد ،در گُل، چو رَهی نیست ،سویِ کُل — همه بر توست تَوَکُّل، که عِمادیّ[1] و عَمیدی[2]
اگر از چهرهٔ یوسُف، نَفَری کَف بِبُریدند — تو دو صد یوسُفِ جان را ، زِ دل و عقلْ بُریدی
زِ پَلیدیّ و زِ خونی، تو کُنی صورتِ شَخصی — که گُریزد به دو فرسنگ، وِیْ از بویِ پَلیدی
کُنی‌اَش طُعْمهٔ خاکی، که شود سَبزهٔ پاکی — بِرَهَد او زِ نجاسَت، چو دَرو روحْ دَمیدی
هله ای دلْ به سَما رُو ، به چَراگاهِ خدا رُو — به چَراگاهِ سُتوران ، چو یکی چنـد چَریدی
تو همه طَمْعْ بَر آن نِهْ ، که دَرو نیست امیدت — که زِ نومیدی اوَّل ، تو بدین سویْ رَسیدی
تو خَمُش کُن، که خداوندِ سُخَن‌بَخش ، بگوید — که هَمو ساخت دَرِ قُفل و هم او کرد کلیدی

﴿۱۱۵۲﴾

چو بی‌گَهْ آمدی باری ، دَرآ مَردانه ، ای ساقی! — بِپِیْما پَنجْ پیمانه ، به یک پیمانه ، ای ساقی!
زِ جامِ بادهٔ عَرشی، حِصارِ فَرشْ ویران کُن — پس آن‌گَهْ گنجِ باقی بین ، دَرین ویرانه ، ای ساقی
اگر من بِشْکَنم جامی، وَ یا مَجْلِس بِشورانَم — مگیر از من ، مَنَم بی‌دل ، تویی فرزانه ، ای ساقی
چو باشد شیشه روحانی، بِبین باده چه‌سان باشد! — بگویم از کِه می‌تَرسَم ؟ تویی در خانه ، ای ساقی
در آب و گِل بِنِه پایی، که جانْ آب است و تَنْ چون گِل — جُدا کُن آب را از گِل، چو کاه از دانه ، ای ساقی
زِ آب و گِل بُوَد اینجا، عِمارت‌هایِ کاشانه — خلَل از آب و گِل باشد، دَرین کاشانه ، ای ساقی
زهی شمشیرِ پُر گوهر! که نامَش باده و ساغَر — تویی حِیْدَر! بِبُر زوتَر ، سَرِ بیگانه ، ای ساقی[3]
یکی سَرْ نیست عاشق را ، که بُبْریدیّ و آسودی — بِبُرْ هر دَم سَرِ این شمع ، فَراشانه[4] ، ای ساقی
نمی‌تانَم سُخَن گفتن به هُشیاری ، خرابم کُن — ازآن جامِ سُخَن‌بَخشِ لَطیف اَفْسانه ، ای ساقی
سَقاهُمْ رَبُّهُمْ[5] گاهی ، کُند دیوانه را عاقل — گَهی باشد که عاقل را ، کُند دیوانه ، ای ساقی
خمش باش و مکُن زاری ، که تو در جانِ گلزاری — خوش میباش و مِیْ میخور، مِیِ شاهانه، ای ساقی

---

۱ – تکیه گاه

۲ – سَرْوَر

۳ –از این غزل بخوبی پیداست که ساقی مورد خطاب جناب مولانا، وجود مبارک حضرت علی"ع" (حیدر) میباشد که عاشقان الهی را از جامِ بادهٔ عَرشی، خراب و خوش و دیوانه میسازد.

۴ – فَراش = بستر ، رختخواب

۵ – اشاره به آیه ۲۲ سوره مبارکه انسان دارد آنجا که میفرماید: "خداوند در بهشت ، مؤمنان را از شرابی پاک سیراب خواهد فرمود".

﴾ ۱۱۵۳ ﴿

چو دید آن طُرّهٔ کافِر، مُسلمان شُد ، مسلمانی / صَلا ای کُهنه‌اِسلامان ! به مهمانی به مهمانی
دلِ ایمانْ زِ تو شادان، زهی اُستادِ اُستادان / تو خود اِسلامِ اسلامی، تو خود ایمانِ ایمانی[1]
بَصیرت را بَصیرتْ تو، حَقیقت را حقیقتْ تو / تو نورِ نورِ اسراری، تو روحِ روح و ریحانی
اگر اِمْدادِ لُطفِ تو ، نباشد در جهانْ تابان / دَراُفْتَد سَقْفِ این گَردون، بیآرَد رو ، به ویرانی
چو بَردابَردِ[2] جاهِ تو ، وَرایِ هر دو کَوْن آمد / زهی سَرگشتگی جان‌ها ، زهی تَشکیک و حیرانی
هَمی جویَم به دو عالَم ، مِثالی ، تا تو را گویم / نمی‌یابَم خداوندا ! نمی‌گویی کِه را مانی؟
زِ دَرمان‌ها بَری گشتم، نخواهم دَرد را دَرمان / بِمیرم در وَفایِ تو، که تو دَرمانِ درمانی
صِفاتَت ای مَهِ روشن، عَجایِبْ خاصیت دارد / که او مَرْ ابرِ گِریان را ، دَر اندازَد ، به خندانی
اَیا دولت ! چو بُگْریزی، وَزْین بی‌دلْ بِپَرهیزی / زِ لُطفِ شاهِ پا بَرجا، به دست آیی به آسانی
اَلا ای جانِ خونریزم ! همی پَر ، سویِ تبریزم / همی گو، نامِ شمس الدین، اگر جایی تو دَرْ مانی

﴾ ۱۱۵۴ ﴿

چو سَرمَستِ مَنی ای جان ! زِ دَردِ سَر ، چه غَم داری؟ / چو آهویِ مَنی ای جان! زِ شیرِ نَر ، چه غَم داری؟
چو مَهْرویِ تو ، من باشم، زِ سال و مَهْ چه اندیشی؟ / چو شور و شوقِ من هستَت ، زِ شور و شَر ، چه غم داری؟
چو کانِ نیشِکَر گشتی ، تُرُش‌رو از چه می‌باشی؟ / بُراقِ عشقْ ، رامَت شُد، زِ مرگِ خَر ، چه غَم داری؟
چو من با تو چُنین گَرمَم، چه آهِ سرد می‌آری؟ / چو بر بامِ فَلَک رَفتی، زِ خُشک و تَر ، چه غَم داری؟
خوش‌آوازیِّ من دیدی، دَوا سازیِّ من دیدی / رَسَن‌بازیِّ من دیدی، ازین چَنْبَر ، چه غَم داری؟

---

۱ – طبق عِلمِ جفر ، بیّنات حروف اسم "محمد" (عدد ۱۳۲) برابر با زُبُر "اسلام" (۱۳۲) و بیّنات حروف اسم "علی" (۱۰۲) برابر با زُبُر حروف "ایمان"(۱۰۲) میباشد که با نگاه به بیت بعدی و بیان "حقیقتِ حقیقت" و "نورِ نورِ اسرار" ، اشاره ظریف و شگفتی به نور ازلی محمدیه علویه دارد که نشان دهنده اعتقاد قلبی و سند طریقت و حقیقت مذهب جناب مولاناست . سخن از نورِ ولایتی‌ست که اگر لطفش نباشد ، سقف جهان فروریزد ، و جاه و مقامش نیز ورایِ هر دو جهان است . بدین ترتیب ، یکبار دیگر مشخص میگردد که اسم "شمس الدین" نامی‌ست که جناب مولانا برای این تجلی اول و ولایت مطلقه الهی برگزیده ، وجود ذیجودی که اگر درمانده ای آن را با خلوص و ایمان به یاری بخوانَد ، کمکش را خواهد یافت.

۲ – از راه دور شوید ، کلمه ای که سپاهیان، پیشاپیش شاهان میگفته‌اند .

بَرین صورت چه می‌چَسبی؟ زِ بی‌مَعنی چه می‌تَرسی؟ چو گوهر در بَغَل داری، زِ بی‌گوهر ، چه غَم داری؟
اَیا یوسُفْ زِ دستِ تو ، کِه بُگْریزد زِ شَستِ[1] تو؟ همه مِصرند مَستِ تو، زِ کور و کَر ، چه غَم داری؟
چو با دلْ ، یارِ غاری تو، چراغِ چارْ یاری تو فقیرِ ذوالْفَقاری تو، ازآن خَنجَر ، چه غَم داری؟
گرفتی باغ و بَرها را، هَمی خور آن شِکَرها را اگر بَسْتَند دَرها را، ز بَندِ دَر ، چه غَم داری؟
چو مَدّ و جَزرِ خود دیدی، چو بال و پَرّ خود دیدی چو کَرّ و فَرّ خود دیدی، زِ هر بی‌فَرّ ، چه غَم داری؟
اَیا ای جانِ جانِ جان ! پناهِ جانِ هر خاقان اَیا سُلطانِ سُلطانان! تو از سَنْجَر ، چه غَم داری؟
خَمُش کُن، هَمچو ماهی تو، دَرآن دریایِ خوشْ دَرْ رُو چو اَنْدَر قَعْرِ دریایی، تو از آذر ، چه غَم داری؟
بیا ای شمس‌تبریـزی! که سرمستی و خون‌ریزی زِ هَر دُوری،شکَر ریزی،ز ماه‌و خور چه غم داری؟

﴿۱۱۵۵﴾

چو سَرمَستِ مَنی ای جان ! زِ خیر و شَر ، چه اندیشی؟ بُراقِ عشقِ جان داری ، زِ مرگِ خَر ، چه اندیشی؟
چو من با تو چُنین گرمَم ، چه آهِ سرد می‌آری؟ چو بر بامِ فَلَک رفتی ، ز بَحْر و بَر ، چه اندیشی؟
خوش‌آوازیِّ من دیدی ، دَوا سازیِّ من دیدی رَسَن‌بازیِّ من دیدی ، ازین چَنْبَر ، چه اندیشی؟
بَرین صورت چه می‌چَسبی؟ زِ بی‌مَعنی چه می‌تَرسی؟ چو گوهر در بَغَل داری؟ زِ بَدْ گوهر ، چه اندیشی؟
تویی گوهر ، زِ دستِ تو ، کِه بِجْهَد ، یا زِ شَستِ تو؟ همه مِصرند مَستِ تو ، زِ کور و کَر ، چه اندیشی؟
چو با دلْ ، یارِ غاری تو، چراغِ چارْیاری[2] تو فَقیرِ ذوالْفَقاری تو، ازآن خَنجَر ، چه اندیشی؟[3]
چو مَدّ و جَزرِ خود دیدی، چو بال و پَرّ خود دیدی چو کَرّ و فَرّ خود دیدی ، زِ هَر بی‌فَرّ ، چه اندیشی؟
بیا ای خاصهٔ جانان ! پناهِ جانِ مهمانان تویی سُلطانِ سُلطانان! زِ بوالْفَنْجَر[4] ، چه اندیشی؟
خَمُش کُن،همچو ماهی شو،دَرین دریایِ خوش ،دَر رو چو در قَعْرِ چُنین آبی، ازآن آذر ، چه اندیشی؟

﴿۱۱۵۶﴾

چو شیر و اَنْگَبینْ با ما ، چه باشد ، گَر دَرآمیزی؟ عَسَل از شیر نَگْریزد ، تو هم باید که نَگْریزی

---

۱ – دام
۲ – چارْ یار = خلفای اربعه اهل تسنن
۳ – چنانکه از این بیت و مفهوم این غزل پیداست ، جناب مولانا ، حضرت علی "ع" را یارِ غار حقیقی حضرت محمد"ص" و چشم و چراغ امرِ خلافت و سلطان سلطانان و جانِ جانِ جانْ معرفی فرموده است .
۴ – بوالفَنْجَر = آنکه آلت مردیِ بزرگی داشته باشد.

اگر نالایِقَم جانا! شَوَم لایِقْ به فَرِّ تو
وَگَر ناچیز و مَعْدومَم ، بیابَم از تو منْ چیزی

یکی قطره شود گوهر، چو یابد او عَلَقْ از تو
کُهِ قافی شود ذَرّه، چو دَرْ بَندیّ و بِسْتیزی

همه خاکیم و رویَنده ، زِ آبِ ذِکر و بادِ دَم
گِلی گَه خَندد و گِریَد، کَزو فکری بِیانْگیزی

گُلِسْتانی کُنَش خندان و فرمانی به دَستَش دِهْ
که ای گُلْشَن ! شُدی ایمِن ، زِ آفَت‌هایِ پاییزی

گَهی در صورتِ آبی، بیآیی ، جانْدَهی گُل را
گَهی در صورتِ بادی، به هر شاخی دَرآویزی

درختی، بیخِ او بالا، نِگونه شاخه‌هایِ او
به عکسِ آن درختانی، که سُغدی‌اَند[1] و شومیزی[2]

گَهی گویی به گوشِ دل ، که: در دوغِ من اُفْتادی
مَنَم جانِ همه عالَم، تو چون از جانْ بِپَرهیزی؟

گَهی زانوت بَربَندم، چو اُشتُر ، تا فرو خُسپی
گَهی زانوت بُگْشایَم، که تا از جایْ بَرخیزی

مَنال ای اُشتُرِ باهُشْ ، به من بِنْگَر ، به چَشمِ هُش
که تَمییز[3] نُوآت بَخشَم، اگرچه کانِ تَمییزی

تویی شمع و مَنَم آتش، چو اُفْتم در دِماغَت خوش
یکی نیمه فروسوزی، یکی نیمه فروریزی

به هر سوزی چو پروانه ، مَشو قانِع، بِسوزان سَر
به پیشِ شمعْ ، چون لافی ، ازین سودایِ دِهْلیزی؟

اگر داری سَرِ مَستان، کُلَه بُگْذار و سَرْ بِسْتان
کُلَه دارند و سَرها نِی ، کُلَه‌دارانِ پالیزی[4]

سَرْ آنهاراست ، که با او ، دَرآوردند ، سَر با سَر
کم از خاری ، که زد با گُلْ ، زِ چالاکیّ و سَرْتیزی؟

تو هر چیزی که می‌جویی ، مَجویَش جُز زِ کانِ او
که از زَر هم زَری یابند و ، از اَرْزیز[5] ، اَرْزیزی

خَمُش کُنْ قِصّهٔ عُمری ، به روزی ، کِیْ توان گفتن؟
کجا آید زِ یک خُشْکی ، کریمانیّ[6] و تبریزی؟

﴿۱۱۵۷﴾

چو صُبحْدَم خَندیدی، دَرِ بَلا بَنْدیدی
چو صیقلی غَم‌ها را ، زِ آینِه رَنْدیدی[7]

چه جامه‌ها دَر دادی! چه خِرقه‌ها دُزدیدی!
چه گوش‌ها بِگْرفتی! به عیش‌دان بِکْشیدی

---

۱ – زمین گود پُر از آب باران.

۲ – زمین هموار و شیار شده برای زراعت.

۳ – شناخت و شناسایی

۴ – مترسک‌هایی است که در جالیزها میگذارند.

۵ – قلع

۶ – مقصود شهر کرمان میباشد، گویند که نام شهر کرمان "کریمان" بوده و سپس به کرمان شهرت یافته، چرا که آن را کریمان پدر نریمان پدر سام و جَدِّ رستم بنا نهاده است.

۷ – رَنده کرده، تراشیدن

چه شُعله‌ها بَرکردی! چه دیگ‌ها بِپَزیدی! چه جِسْرها[1] بِگِرفتی! چه راه‌ها پُرسیدی!
زِ عقلِ کُل بِگُذشتی، بُرونِ دلْ بِدَمیدی گُشادِ گُلْشَن و باغی، چو سَروِ تَرْ نازیدی
اگرچه خود سَرمَستی، دَهان چرا بَربَستی؟ قَلَم چرا بِشْکَستی؟ وَرَق چرا بِدْریدی؟
چه شاخ‌ها اَفْشاندی، چه میوه‌ها بَرچیدی تُرُش چرا بِنْشَستی؟ چه طالِبِ تَهدیدی؟

﴿۱۱۵۸﴾

چو عشق آمد ، که جانْ با من سِپاری چرا زوتَر نگویی : کآری ، آری؟
جهان سوزید ، زآتش‌هایِ خوبان جَمالِ عشق و رویِ عشق ، باری
چو جانْ بینَد جَمالِ عشق ، گوید: شُدم از دست و دستْ از من نداری؟
بِدیدَم عشق را ، چون بُرجِ نوری درونِ بُرجْ ، نوری ، او چه ناری؟
چو اُشتُرمُرغ، جان‌ها گِردِ آن بُرج غذاشانْ آتشی بَسْ خوش‌گُواری
زِ دور اِسْتاده جانَم ، در تماشا به پیش آمد مرا ، خوشْ شَهْسَواری
یکی رویی چو ماهی، ماه‌سوزی یکی مِرّیخ‌چَشمی، پُر خُماری
که جان‌ها پیشِ رویِ او ، خیالی جهانْ در پایِ اسبِ او ، غُباری
هَمی رُست از غُبارِ نَعْلِ اَسْبَش بیابان در بیابان ، خوشْ‌عِذاری
هَمی تازید عَقلَم ، اندکْ اندک هَمی پَرّید از سَر، چون طَیاری
همین دانم، دِگَر از من مَپُرسید که صد مَن نیست آنجا ، در شُماری
من آن آبم ،که ریگِ عشقْ خوردَش چه ریگی، بلکه بَحْرِ بی‌کِناری!
چو لاله گفته‌ای ، در شهرِ تبریز: شُدم بر دستِ شَمسُ‌ٱلدّین ، نِگاری

﴿۱۱۵۹﴾

چو عشقش بَرآرَد سَر، از بی‌قَراری تو را کِیْ گُذارَد ، که سَر را بِخاری؟
کجا کار مانَد تو را ، در دو عالَم چو از عشقْ خوردی ، یکی جامِ کاری؟
من از زَخْمِ عشقَش، چو چَنگی شُده‌سْتم تهی نیست در من ، به جُز بانگ و زاری
زِ چَنگی ، تو ای‌چَنگ ، تا چند نالی؟ نه کَت می‌نَـــوازد ، نه اَندَر کِناری
تو خواهی که پوشی ، بدین ناله ، خود را تو حیلَت رَها کُن، تو داری، تو داری
گَر آن گُل نَچیدی، چه بویَست این بو؟ گَر آن مِیْ نَخوردی، چرا در خُماری؟

---

۱ – جِسر = پل چوبین

گُلِستانِ جان‌ها، به رویِ تو خَندد / که مَر باغِ جان را ، دو صد نوبَهاری
خیالَت چو جام است و عشقِ تو چون مِیْ / زهی مِیْ، زهی مِیْ، زهی خوش‌گُواری
تو ای شَمسِ تبریزْ! در شَرحْ نآیی / به جُز آنکه یارَبّ! چه یاری، چه یاری!

﴿۱۱۶۰﴾

چو مرا زِ عشقِ کُهنه ، صَنَما ! به یاد دادی / دلِ هَمچو آتشم را ، به هزار باد دادی
چو زِ هجْرِ تو بِنالَم، زِ خدا جواب آید / که : چو یوسُفی خَریدی، به چه در مَزاد دادی؟
دو جهان اگر دَرآیَد ، به دِلَم حَقیر باشد / دلِ خسته را زِ عشقَت ، چه عَجَبْ گُشاد دادی!
تو اگر زِ خارْ گفتی، دو هزار گُل شِکُفتی / تو اگرچه تَلْخ گفتی، هَمگی مُراد دادی
تبریزِ شَمسِ دینْ تو ، زِ جهانِ جانْ چه داری / که دُکانِ این جهان را ، تو چُنین کَساد دادی؟

﴿۱۱۶۱﴾

چو مُهرِ عشقِ سُلیمان ، به هر دو کَوْن ، تو داری / مَکَش تو دامَنِ خود را ، که شَرطْ نیست ، به یاری
نه بَند گَردد بَندی ، نه دلْ پَذیرد پَندی / چو تَنگِ شِکَرْقَندی ، توأم دَرآن کِناری
طَراوتِ سَمَنی تو، چه رونَقِ چَمَنی تو! / مَگَر تو عینِ مَنی تو ؟ مَگَر تو آیِنه‌واری؟
چه نورِ پنج و ششی تو، که آفَتِ حَبَشی تو؟ / چو خوانِ عشقْ کَشی تو ، زِ سنگْ ، آبْ بَرآری
چه کیمیایِ زَری تو؟ چه رونَقِ قَمَری تو؟ / چو دلْ زِ سینه بَری تو، هزار سینه بیآری
زِ خَلْقْ ، جُمله گُسَستَم، که عشقِ دوستْ بَسَسْتم / چو دَرْ فَنا بِنِشَستم، مرا چه کار به زاری؟
بِسوخت عشقِ تو خِرمَن، نه جانْ بِمانْد ، نه این تَنْ / جُویِ نیابی تو از من، اگر هزار فشاری
بُرون زِ دُورِ زمانی، مِثالِ گوهرِ کانی / نشسته‌ایم چو جانی، اگر کَشی و بِداری
زِ جامِ شربتِ شافی، شُدم به عشقِ تو لافی / بیآمَدَم زَرِ صافی، اگر تو کورهٔ ناری
کَف از بهشت بِشویَد، چو باغِ عشقِ تو گوید: / کَزو جَواهر رویَد، اگرچه سنگ بِکاری
دلی که عشقْ نَوازَد، دَرین جهان بِنَسازد / ازآن که می‌نَگُذارد ، که یک زمانْش ، بِه خواری
تو شَمسِ خُسروِ تبریز، شرابِ باقی ، بَر ریز / بُراقِ عشقْ بِکُن تیز، که بَسْ لَطیفْ‌سَواری

﴿۱۱۶۲﴾

چو نمازِ شام هرکَس ، بِنَهَد چراغ و خوانی / مَنَم و خیالِ یاری، غَم و نوحه و فَغانی
چو وضو زِ اَشکْ سازم، بُوَد آتشینْ، نمازم / دَرِ مَسجدم بِسوزَد، چو بِدو رَسَد اَذانی
رُخِ قبله‌اَم کجا شُد؟ که نمازِ من قَضا شُد / زِ قضا رَسَد هَماره، به من و تو اِمْتِحانی
عَجَبا! نمازِ مَستان، تو بگو: دُرُست هست آن / که نَدانَد او زمانی، نَشِناسَد او مکانی

عَجَبا! دو رَکْعَت است این؟ عَجَبا! که هشتمین است؟! — عَجَبا! چه سوره خواندم، چو نداشتم زبانی؟
دَرِ حَقْ چگونه کوبَم، که نه دست ماند و نه دل؟ — دل و دست ، چون تو بُردی، بِدِه ای خدا اَمانی!
به خدا ! خَبَر ندارم، چو نمازْ می‌گُزارَم — که تمام شُد رُکوعی، که اِمامْ شُد فُلانی
پس ازین چو سایه باشم، پَس و پیشِ هر اِمامی — که بِکاهَم و فَزایَم ، زِ حَراک[1]، سایه‌بانی
به رُکوعِ سایه مَنْگَر، به قیامِ سایه مَنْگَر — مَطَلَب زِ سایه قَصدی، مَطَلَب زِ سایه جانی
زِ حسابْ رَست سایه، که به جانِ غیر جُنْبَد — که هَمی زَنَد دو دَستَک ، که: کجاست سایه‌دانی؟
چو شَهْ است سایه‌بانم، چو رَوان شود، رَوانَم — چو نِشینَد او نِشَستم ، به کرانهٔ دُکانی
چو مرا نَمانْد مایه ، مَنَم و حَدیثِ سایه — چه کُند دَهانِ سایه، تَبَعیَّتِ دَهانی؟
نکُنی خَمُش برادر، چو پُری زِ آب و آذر — زِ سَبو هَمان تَراوَد ، که دَرو کُنند ، یا نی؟[2]

﴿۱۱۶۳﴾

چو یَقین شُده‌ست دل را ، که تو جانِ جانِ جانی — بِگُشا دَرِ عِنایَت، که سُتونِ صد جهانی
چو فِراقْ گشت سَرکَش، بِزَنی تو گَردَنَشْ خوش — به قِصاصِ عاشقانَت، که تو صارِمِ[3] زمانی
چو وِصالْ گشت لاغَر، تو بِپَروَرش به ساغَر — همه چیز را به پیشَت ، خورشی‌ست رایگانی
به حَمَل رَسید آخِر ، به سَعادتْ آفتابَت[4] — که جهانِ پیرْ یابد، زِ تو تابِشِ جوانی
چه سَماع‌هاست در جان! چه قَرابه‌های[5] ریزان! — که به گوش می‌رَسَد زآن، دَف و بَربَط و اَغانی[6]
چه پُر است این گُلِسْتان! زِ دَمِ هزارْدَستان[7] — که زِ های و هویِ مَستان، تو مِیْ از قَدَحْ ندانی
همه شاخه‌ها شِکُفته، مَلِکانْ قَدَحْ گرفته — هَمگانْ زِ خویش رفته، به شرابِ آسْمانی
بِرَسان سلامِ جانم ، تو بِدآن شَهان ، وَلیکِن — تو کَسی به هُشْ نیابی، که سَلامشان رسانی
پَشِه نیز باده خورده، سَر و ریشْ ، یاوه کرده — نمْرود را به دشنه ، زِ وجود کرده فانی

۱– حرکت، جنبش
۲ – مگر نه ؟
۳– شمشیرِ بُرنده
۴ – اشاره به نوروز است که لحظهٔ تحویل آفتاب به برج حَمَل یا همان ماه فروردین میباشد.
۵ – شیشهٔ شراب، صراحی
۶ – آوازها و سرودها
۷ – بلبل

چو به پَشّه این رَسانَد، تو بگو ، به پیلْ چِه‌دْهَد؟ چه کُنم؟ به شرح نآیَد ، مِیِ جامِ لامکانی
زِ شرابِ جانْپَذیرش، سگِ کَهْف شیرْگیرش که به گِردِ غارِ مَستان، نکُند به جُز شَبانی
چو سگی ، چُنین زِ خود شُد ، تو بِبین که شیرِ شَرزِه چو وَفا کُند ، چه یابَد ، زِ رَحیقِ[1] آن اَوانی؟[2]
تبریزْ مَشرقی شُد، به طلوعِ شَمسِ دینی که ازو رَسَد شَرارت ، به کَواکبِ مَعانی

﴿۱۱۶۴﴾

چون بَسته کُنی راهی، آخِر بِشِنو آهی از بَهرِ خدا بِشْنو ، فریاد و عَلَی‌اللّٰهی
در روحْ نَظَر کردم، بی‌رنگ ، چو آبی بود ناگاه پدید آمد ، در آب ، چُنان ماهی
آن آبْ به جوش آمد، هستی به خُروش آمد تا وا شُد و دریا شُد ، این عالَمْ ، چون چاهی
دیدم که فَراز آمد دریا و بِشُد قطره من قطره و او قطره، گشتیم چو همراهی
چون پیش‌تَرَک رفتم، دریا شُد و بِگْرفتم آن قطره شُده دریا، من قطره شُده گاهی
پیش آیْ تو دریا را، نَظّاره بِکُن ما را باشد که تو هم اُفْتی ، در مَکْرِ شَهَنْشاهی
اَبرست به زیرش مَهْ، آبی‌ست به زیرش کَهْ او چَشمْ چُنین بَندَد چون جادویِ دِلْ خواهی
با لَعْلِ تو کِی جویَم ، من مُلْکِ بَدَخشان را؟ چاه و رَسَنِ[3] زُلفَت، وَاَللّٰهْ که بِهْ از جاهی
از غَمْزهٔ جادووَشْ ، شَمسُ اَلْحَقِ تبریزی درْ سِحْرْ نمی‌بَندَد ، جُز سینهٔ آگاهی

﴿۱۱۶۵﴾

چون تو آن روبَند را ، از رویِ چون مَهْ ، بَرکَنی چون قَضایِ آسْمانی، توبه‌ها را بِشْکَنی
مَنْگَر اَنْدَر شور و بَدمَستیِّ من ، ای نیک‌عَهد بِنْگَر آخِر در مِی ای ، کَانْدَرْ سَرَم می‌اَفْکَنی
اوَّل از دستِ فِراقَت ، عاشقان را پِیْ کُنی[4] وانگَهْ اَنْدَر پوستْشان ، تا سَر همه ، دَرْ زَر کُنی
مَهْرُخا ، سیمُرغِ جانی، مَنْزِلِ تو کوهِ قاف از تو پُرسیدن چه حاجَت ، کَزْ کدامین مَسکَنی؟
چون کَلامِ تو شنید ، از بَختْ ، نَفْسِ ناطِقه کرد صد اِقْرارْ بر خود ، بَهرِ جَهْل و اَلْکَنی

---

۱ – شرابِ ناب

۲ – ظرف ها

۳ – ریسمان

۴ – پِیْ کردن = رگ و پی را با شمشیر بریدن.

چون زِ غیرِ شَمسِ تبریزی ، بُریدی ای بَدَن!   در حَریر و در زَر و در دیبَه[1] و در اَدْکَنی[2]

﴿۱۱۶۶﴾

چون دَرشَویِ در باغِ دل ، مانندِ گُلْ ، خُوش‌بو شَویِ   چون بَرْپَری سویِ فَلَک ، همچون مَلَکْ ، مَهْرو شَویِ
گَر هَمچو روغن سوزَدَت، خود روشنی گَردی همه   سَرخَیْلِ عِشرَت‌ها شَوی، گرچه زِ غَمْ ، چون مو شَویِ
هم مُلْک و هم سُلطان شَوی، هم خُلْد و هم رِضوان شَویِ   هم کُفر و هم ایمان شَوی، هم شیر و هم آهو شَویِ
از جایْ در بی‌جا رَوی، وَزْ خویشتن تنها رَوی   بی‌مَرکَب و بی‌پا شَوی، چون آبْ ، اَنْدَر جو شَویِ
چون جان و دلْ ، یکتا شَوی، پیدا و ناپیدا شَویِ   هم تَلْخ و هم حَلْوا شَوی، با طَبْعِ مِیْ ، هم‌خو شَویِ
از طَبْعِ خُشکیّ و تَری، همچون مَسیحا ، بَرْپَری   گِرداب‌ها را بَرْدَری، راهی کُنی ، یک‌سو شَویِ
شیرین کُنی هر شور را، حاضر کُنی هر دور را   پَرده نباشی نور را، گَر چون فَلَک ، نُه تو شَویِ
شَهْ باشْ و دُولت ساخته، مَهْ باشْ و رفْعَت یافته   تا چند ، همچون فاخته ، جوینده و کوکو شَویِ؟
خالی کُنی سَر از هَوَس، گَردی تو زنده ، بی‌نَفَس   یاهو نگویی زآن سِپَس، چون غَرقهٔ یاهو شَویِ
هر خانه را روزَن شَوی، هر باغ را گُلْشَن شَویِ   با من نباشی ، من شَوی، چون تو زِ خود ، بیخود شَویِ
سَر در زمین ، چَندین مَکَش، سَر را بَرآوَر ، شاد و کَش   تا تازه و خندان و خوش ، چون شاخ شَفْتآلو شَویِ
دیگر نخواهی روشنی، از خویشتن گَردی غَنی   چون شاهْ ، مِسکین‌پَروَری، چون ماهْ ، ظُلْمت‌خو شَویِ
تو جانْ نخواهی ، جانْ شَوی، هر دَرد را دَرمان شَویِ   مَرهَم نَجویی زَخْم را، خود زَخْم را دارو شَویِ
مخدومْ شمس‌الدّین تویی ! تبریزیان را جانْ تویی   جانِ جهانْ‌آئین تویی ، هر پشت را تو رو شَویِ

﴿۱۱۶۷﴾

چون دلِ من جَست زِ تَن، باز نگشتی ، چه شُدی؟   بی‌دلِ من، بی‌دلِ من ، راست شُدی، هر چه شدی
گَر کَژْ و گَر راست شُدی ، وَرْ کم و وَرْ کاسْت شُدی   فارغ و آزاد بُدی خواجه ! زِ هر نیک و بَدی
هیچ فُضولی نَبُدی، هیچ مَلولی نَبُدی   دانش و گولی نَبُدی، طَبْلِ تَحیّات زدی
خواجه چه گیری گِرُوَم؟ تو نَروی، من بِرَوَم   کُهْنه نِه‌اَم خواجه ، نُواَم، در مَدَد اَنْدَر مَدَدی
آتش و نَفْتم نخورَد، وَرْ بِخورَد بازْدَهَد   چون عَدَدی را بِخورَد، بازدَهَد بی‌عَدَدی
بر سَرِ خَرپُشتهٔ من، بانگ زَنْ ایکُشتهٔ من   دان که من اَنْدَر چَمَنَم، صورتم اندر لَحَدی
گر چه بُوَد در لَحَدی، خوش بُوَدش با اَحَدی   آن کِه در آن دام بُوَد، کِی خورَدَش دام و دَدی؟

۱ – دیبا= نوعی پارچه از ابریشم ، دیباج ، دیبَه.
۲ – ادکن = تیره رنگ

وآن کِه ازو دور بُوَد ، گرچه که مَنصور بُوَد زارتَر از مور بُوَد ، زآنکه ندارد سَنَدی

﴿۱۱۶۸﴾

چون رویِ آتشین را ، یک دَم تو می‌نَپوشی ای دوست ! چند جوشَم؟ گویی که : چند جوشی
این جان و عقلِ مِسکین، کِی یابد از تو تَسکین؟ زینسان که تو نَهادی ، قانونِ مِیْفروشی
سُرنایِ جان‌ها را، دَرْمیدَمی تو دَم دَم نِی را چه جُرم باشد، چون تو هَمی خُروشی؟
روپوش بَرنَتابَد، گَر تابِ رویْ ، این است پنهان نگَردد این رو، گَر صد هزار پوشی
بر گِردِ شیِد[1] گَردی، ای جانِ عشقِ ساده یا نیکْ سُرخْ چَشمی[2]، یا خود سیاه‌گوشی[3]
گَر زآن‌که عقل داری، دیوانه چون نگشتی؟ وَرْنه از اصلِ عشقی، با عشقْ چند کوشی؟
اَجْزایِ خویش دیدم، اَنْدَر حُضورْ ، خامُش بس نَعْره‌ها شنیدم، در زیرِ هر خَموشی
گفتم به شَمسِ تبریز: کاین خامُشان کیانند؟ گفتا: چو وَقت آید، تو نیز هم نپوشی

﴿۱۱۶۹﴾

چون زَخْمهٔ رَجا را ، بر تار می‌کَشانی کاهِل‌رُوانِ رَهْ را ، در کار می‌کَشانی
ای عشق ! چون دَرآیی ، در لُطف و دِلْرُبایی دامانِ جان بِگیری ، تا یار می‌کَشانی
ایمِن کُنی تو جان را، کوریِّ رَهزَنان را دُزدانِ نَقْدِ دل را ، بر دار می‌کَشانی
سوداییانِ جان را، از خود دَهی مُفَرِّح صَفراییانِ زَر را ، بَس زار می‌کَشانی
مَهْجورِ خارکَش را ، گُلْزار می‌نِمایی گُلْرویِ خوارْخو را در خار می‌کَشانی
موسیِّ خاک‌رو را ، بر بَحْر می‌نِشانی فرعونِ بُوشْ[4]جو را در عار می‌کَشانی
موسیْ عَصا بگیرد، تا یارِ خویش سازد ماری کُنی عَصا را، چون مار می‌کَشانی
چون مار را بگیرد، یابد عَصایِ خود را این نَعْلِ باژگونه، هَمـــوار می‌کَشانی
آن کاو در آتش اُفْتَد، راهش دَهی به آبی وآن کاو در آب آید، در نار می‌کَشانی
ای دلْ ! چه خوش زِ پَرده ، سَرمَست و باده خورده سَر را برهنه کرده ، دَستار می‌کَشانی
ما را مَدِه به غیری ، تا سویِ خود کَشانَد ما را تو کَشْ، اَزیرا ، شَهْوار می‌کَشانی

---

۱ – خورشید
۲ – کنایه از جلاد و مردم خونریز.
۳ – نام درنده ای که از سگ کوچکتر و از گربه بزرگتر است.
۴ – کرّ و فرّ و خودنمایی

تا یارْ زنده باشَد، کوهی کُنی تو سَدَّش — چون در غَمَش بِکُشتی، در غار می‌کَشانی
خاموش و دَرکَش این سَر، خوش خامُشانه میخور — زیرا که چون خَموشی، اسرار می‌کَشانی

﴿ ۱۱۷۰ ﴾

چون سویِ برادری بِپویی — باید که نخُست ، رو بِشویی
در سَرْ زِ خُمارَت ، اَرْ صُداعی‌ست[1] — تَصْــــدیعِ برادرانْ نَجویی
یا بویِ بَغَل ، زِ خود بِرانی — یا تَرکِ کِنارِ دوست گویی
در ســــورِ مَهی ، بنفشه‌مویی — کِی شَرط بُوَد ، که تو بِمویی؟
بی‌دامْ اَگَـــــرَت ، شکار باید — می‌دان که چو من ، مَحالْ جویی
وَرْ گوشِ تو گرم شُد ، زِ مَستی — صوفیّ و سَماع و های و هویی
وَرْ هوشِ تو بی‌خَبَر شُد از گوش — یک‌تویْ نِه ای ، هـــــزار تویی
اندر طلبِ تو ، شمس تبریز — جان راست مُدام ، جستجویی

﴿ ۱۱۷۱ ﴾

چون عشق کُند ، شِکَرفشانی — در جِلْوه شود ، مَهِ نَهانی
بینی که شِکَر ، کَران ندارد — خوش می‌خوری و هَمی رَسانی
می‌غَلْت ، به هر طَرَف که غَلْتی — بر سَبزهٔ سَبزِ بوستانی
گَر زآنکه کُلَه نَهی، وَگَر نی — شاهَنْشَهِ جُمله خُسروانی
آن را بینی ، که من نگویم — زیرا که بِگویَمَت ، ندانی
چون چَشمِ تو وا کُنند ، ناگَه — بر شهرِ عظیمِ آن جهانی
مانندهٔ طِفْــــــلِ نُو بِـــزاده — خیره نِگَریّ و خیره مانی
تا چَشمْ بَرآن جهانْ نشینَد — چاره نَبُوَد ازین نشانی
بُگْریز به نورِ شَمسِ تبریز — تا کشف شود ، همه مَعانی

﴿ ۱۱۷۲ ﴾

چون همـه ذوق و طَرَبی ، گفت: بَسَنْدا چَلَـبی[2] — خسته دلان را سببـی ، گفـت: بَسَنْدا چَلَبـی

---

۱ – زحمت

۲ – چَلَبی در زبان ترکی به معنی بزرگ ، آقا ، سَروَر و شیخ میباشد و این لقب برای نخستین بار به حسام الّدین حسن چلبی اورمَوی ، نخستین سرسلسله طریقه مولویه تعلق گرفته است . روزی جناب ←

عاشق آن رویِ تُوأم ، زار و دعاگویِ تُوأم	گرچه به پهلویِ توأم ، گفت: بسندا چلبی
یارِ پسندیدهٔ من ، وآن مَهِ بُگزیدهٔ من	جان و دل و دیدهٔ من ، گفت: بسندا چلبی
در همهٔ عُمْر کَسی ، سیر نگردد نَفَسی	ای ز تو سرگشته بَسی ، گفت: بسندا چلبی
لائقِ دیدار توئی ، واقفِ اسرار توئی	رونقِ هر کار تویی ، گفت: بسندا چلبی
قبلهٔ هر کیش توئی ، مَرهَمِ هر ریش[1] توئی	مایهٔ هر عیش تویی ، گفت: بسندا چلبی
ای لبِ تو نازْ مَرُو ، ای بُتِ طنّاز مَرُو	کارِ مرا ساز مَرو ، گفت: بسندا چلبی
زلفِ سَمَنبویِ تو خوش ، نرگسِ جادوی تو خوش	رویِ تو خوشْ ، مویِ تو خوش، گفت: بسندا چلبی
مفخرِ تبریز توئی ، شمسِ شِکَرریز توئی	صبحِ سَحرخیز تویی ، گفت: بسندا چلبی

﴿۱۱۷۳﴾

چه آفتابْ جَمالی! که از مَجَرّه[2] گُشادی	دَرونِ روزَنِ عالَم، چو روزِ بَخت فُتادی
هزار سوسنِ نادر ، زِ رویِ گُل بِشِکُفتی	هزار رَسمِ دل‌اَفْزا، بِدآن چَمَن بِنَهادی
هزار اَطْلَسِ کُحْلی ، بنفشه‌وار دَریدی	که پَرّ و بالِ مُریدیّ و جانِ جانِ مُرادی
درآن زمان که به خوبی ، کُلاهِ عقلْ رُبایی	نه عقل پَرّهٔ کاه است و تو به لُطفْ چو بادی؟
چه عقل دارد آن گُل، که پیشِ بادْ سِتیزَد	نه از نَسیمِ وِیَستَش ، جَمال و نیک‌نَهادی؟
مِی ای که کَفِّ تو بَخشَد، دو صد خُمار بیاَرْزَد	چگونه گیج نَگَردد، سَرِ وجود ، زِ شادی؟

﴿۱۱۷۴﴾

چه اَفْسُردی دَرآن گوشه؟ چرا تو هم نمی‌گردی؟	مگر تو فکرِ مَنْحوسی ، که جُز بر غَم نمی‌گردی؟
چو آمد موسیِ عِمْران، چرا از آلِ فرعونی؟	چو آمد عیسیِ خوش‌دَم، چرا هَمدَم نمی‌گردی؟
چو با حَقْ عَهدها بَستی، زِ سُستیْ عَهْد بِشْکَستی	چو قول و عَهدِ جانْبازان، چرا مُحکَم نمی‌گردی؟
میانِ خاکْ ، چون موشان، به هر مَطْبَخ رَهی سازی	چرا مانندِ سُلطانان ، بَرین طارَم[3] نمی‌گردی؟
چرا چون حَلقه ، بر دَرها، برایِ بانگ و آوازی	چرا در حَلقهٔ مَردان ، دَمی مَحْرم نمی‌گردی؟

مولانا فرمود: " مولانا شمس الدین ، به مثابهٔ آفتاب و شیخ صلاح الدین در مرتبهٔ ماه و در میانشان ، حسام الدین چلبی ستاره‌ای‌ست روشن و رهنما " .

۱ – زخم و جراحت

۲ – کهکشان

۳ – سَرا پَرده

چگونه بَسته بُگشاید، چو دُشمن‌دارِ مِفْتاحی؟ چگونه خسته بِهْ گردد، چو بر مَرهَم نمی‌گردی؟
سَرْ آنگَهْ سَر بُوَد ، ای جان! که خاکِ پایِ او باشد زِ عشقِ رایَتَش ای سَر! چرا پَرچَم نمی‌گردی؟
چرا چون ابرِ بی‌باران، به پیشِ مَهْ تو میخندی؟ چرا همچون مَهِ تابان، بَرین عالَم نمی‌گردی؟
قَلَم آنجا نَهَد دستش، که کم بیند دَرو حرفی چرا از عشقِ تَصْحیحَش، تو حرفی کم نمی‌گردی؟
گُلِسْتان و گُل و ریحان، نَرویَد جُز زِ دستِ تو دو چَشمه داری ای چهره! چرا پُر نَم نمی‌گردی؟
چو طَوّافانِ گَردونی ، هَمی گَردند بر آدم مَگَر ابلیسِ مَلْعونی ، که بر آدم نمی گردی؟
اگر خَلْوَت نمی‌گیری، چرا خامُش نمی‌باشی؟ اگر کعبه نه‌ای باری، چرا زَمزَم نمی‌گردی؟
چرا در عشقِ شمس الدینِ تبریزی ، درین عالم ز خود فانی نمی‌آیی ، ز خود بی غم نمیگردی؟

﴿۱۱۷۵﴾

چه باده بود که در دُور ، از پِگَه دادی که می‌شِکافَد دُورِ زمانه ، از شادی؟
نبود باده به جانِ تو ! راست گو ، که چه بود؟ بَهانه راست مَکُن ، کَژْ مَگو به اُستادی
چه راست می‌طَلَبی ، ای دلِ سَلیم ازو؟ که راست نیست به جُز قَدِّ او ، دَرین وادی
تو راست باش چو تیر و حَریفِ کَژْ ، چو کَمان چو تیر ، زِهْ به دَهان گیر، چون دَراُفتادی
ازآن که راستی تو ، غُلامِ آن کَژی‌ست اگر تو تیری ، بَهرِ کَمانِ کَژْ زادی
بیار بارِ دِگَر ، تا بِبینَم ، آن چه مِیْ است که جانِ عارفِ مَستیّ و خَصْمِ زُهّادی
نِکو ندیدم آن بار ، سَخت تشنه بُدَم بیار بارِ دِگَر، چون مُطیع و مُنْقادی
نمی‌فَریبَمَت، این یک بیار و دیگر بس کِه با تو حیله کُنَد؟ حیله را تو بُنیادی
فَریب و عِشوه ، تو تَلْقین کُنی ، دو عالَم را ولی مرا مَدَدی دِهْ ، چو خُنْب بُگْشادی
چو جمعْ روزه گُشادند ، خیک را بِمَبَند که عیش را تو عروسیّ و هم تو دامادی
اگر به خوکْ ، ازآن خیکْ، جُرعه‌ای بِدَهی به پیشِ خوک ، کُند شیرْ ، چَرخِ آحادی
چو نامِ باده بَرَم، آن توییّ و آتشْ تو وَگَر غَریو کُنم ، در میانِ فریادی
چُنان نهای تو ، که با تو ، دِگَر کَسی گُنجَد ولی زِ رَشکْ ، لَقَب‌هایِ طُرفه بِنْهادی
گَهی سَبو و گَهی جام و گَهْ حَلال و حَرام همه تویی ، که گَهی مَهْدی ایّ و گَهْ هادی[۱]

---

۱ –اشاره به نام حضرت ولیعصر"عج" دارد و از فهوای غزل پیداست که مقصود، نور تجلی اولِ الهی‌ست که‌در باطن‌همه‌حضرات چهارده‌معصوم‌علیهم‌السلام متجلی‌میباشد،آنجاکه‌میفرماید:"همه‌توئی".

به نورْ رفعَتِ ماهی، به لُطفْ چون گُلْزار ولی چو سَرو و چو سوسَن، زِ هر دو آزادی
ولی چو این همه گویم ، نَدانَدَت اَجْزا که فَردِ جُزوْ نَدانَد ، به غیرِ اَفرادی
مَثَل به جُزوْ زَنَم ، تا که جُزوْ میْل کُند چو میْل کرد، گشانیَش تو به آبادی
بیآر مَفْخَرِ تبریز، شَمسِ تبریزی مِثالِ اصل، که اصلِ وجود و ایجادی

﴿۱۱۷۶﴾

چه باشد ای برادر ! یک شبْ اگر نَخُسپی؟ چون شمعِ زنده باشی، هَمچون شَرَر نَخُسپی؟
دَرهایِ آسْمان را، شبْ سَخت می‌گُشایَد نیک‌اَخْتَرِیْ باشد، گَر چون قَمَر نَخُسپی
گَر مَردِ آسْمانی، مُشتاقِ آن جهانی زیرِ فَلَک نَمانی، جُز بر زبَر نَخُسپی
چون لشکرِ حَبَشْ شب ، بر روم حَمله آرَد باید که هَمچو قیصر، در کَرّ و فَر نَخُسپی
عیسیِّ روزگاری، سَیّاح باش ، در شب در آب و در گِلِ ایجان، تا هَمچو خَر نَخُسپی
شب رُو که راه‌ها را ، در شب توان بُریدن گَر شهرِ یار خواهی، اَندَر سَفَر نَخُسپی
در سایهٔ خدایی ، خُسپَند نیک‌بَختان زِنهار ای برادر! جایِ دِگَر نَخُسپی
چون از پدر جُدا شُد ، یوسُفْ نه مُبْتَلا شُد؟ تو یوسُفی ، هَلا تا ، جُز با پدر نَخُسپی
زیرا برادرانَت ، دارند قَصدِ جانَت هان ! تا میانِ ایشان، جُز با حَذَر نَخُسپی
تبریزِ شَمسِ دین را ، جُز راهرُوی نیابد گَر تو زِ رَهرُوانی، بر رَهْگُذَر نَخُسپی

﴿۱۱۷۷﴾

چه باشد گَر چو عقل و جان ، نَخُسبی؟ بَرآری کارِ مُحتاجان ، نَخُسبی؟
تو نورِ خاطِرِ این شب‌رُوانی برایِ خاطِرِ ایشان ، نَخُسبی
شبی بر گِردِ مَحْبوسانِ گَردون بِگَردی ایمَهِ تابان ، نَخُسبی
جهانْ کَشتیِّ و تو نوحِ زمانی نگاهش داری از طوفانْ ، نَخُسبی
شبِ قَدْری ، که دادی وَعده ، آن روز دَرآندیشی ازآن پیمانْ ، نَخُسبی
مَخُسب ای جان! که خُفتن آن ندارد چه باشد چون تو داری آنْ ، نَخُسبی
تویی شَهْ ، پیل و پیش‌آهنگِ پیلان چو کردی یادِ هِنْدُستانْ ، نَخُسبی
تو نَپْسَندی زِ داد و رَحْمَتِ خویش که بُستان را کُنی زندانْ ، نَخُسبی
اگر خُسبی نَخُسبد ، جُز که چَشمَت تویی آن نورِ جاویدانْ ! نَخُسبی
خَمُش کردم، نگویم ، تا تو گویی سُخَن‌گویان، سُخَن‌گویانْ، نَخُسبی
چو رویِ شَمسِ تبریزی بِدیدی سِزَد کَزْ عشقِ آن سُلطانْ ، نَخُسبی

﴿ ۱۱۷۸ ﴾

چه باک دارد عاشق ، زِ ننگ و بَدنامی؟ — که عشق ، سَلطَنت است و کمال و خودکامی
پَلَنگِ عشق ، چه تَرسَد ، زِ رنگ و بویِ جهان؟ — نَهَنگِ فقر ، چه تَرسَد ، زِ دوزخْ‌آشامی؟
چگونه باشد عاشق ، زِ مَستیِ آن مِیْ — که جامْ نیز زِ تیزیش ، گُم کُند جامی؟
چه جایِ خاک ، که بر کوه ، جُرعه‌ای بَرْ ریخت — هزار عَربَده آوَرْد و شورِش و خامی
تو جامِ عشق چه دانی! چو شیشه‌دل باشی — تو دامِ عشق چه دانی! چو مُرغِ این دامی
زِ صافِ بَحْر نگویم، اگر کَفَش بینی — مِثالِ زیبَـــــقِ[۱] ، بــر هیچ کَف نیآرامی
مَلول و تیره شُدی، مَر صَفاش را چه گُنَه؟ — نَبات را چه جِنایَت، چو سِرکه آشامی؟
که خاکْ بر سَرِ سِرکا و مَردِ سِرکه‌فروش — که شَهْدِ صاف نَنوشَد ، زِ تیره ایّامی
به من نِگَر ، که دَرین بَزم ، کمترین عامَم — زِ بی‌خودی نَشِناسَم ، زِ خاص تا عامی

﴿ ۱۱۷۹ ﴾

چه جَمالِ جانْفَزایی؟ که میانِ جانِ مایی — تو به جان ، چه می‌نمایی؟ تو چُنین شِکَر چرایی؟
چو بِدآنْ ، تو راه یابی، چو هزار مَهْ بِتابی — تو چه آتش و چه آبی؟ تو چُنین شِکَر چرایی؟
غَمِ عشقِ تو پیاده، شُده قَلْعه‌ها گُشاده — به سِپاهِ نورِ ساده، تو چُنین شِکَر چرایی؟
همه زنگ را شِکَسته، شُده دستِ جُمله بَسته — شَهِ چینِ بسْ خُجَسته، تو چُنین شِکَر چرایی؟
تو چراغِ طورِ سینا، تو هزار بَحْر و مینا — به جُز از تو ، جانْ مَبینا، تو چُنین شِکَر چرایی؟
تو بِرَسته از فُزونی، زِ قیاس‌ها بُرونی — به دو چَشمِ مَستِ خونی، تو چُنین شِکَر چرایی؟
به دِلَم چه آذر آمد! چو خیالِ تو دَرآمَد — دو جهانْ به هم بَرآمَد، تو چُنین شِکَر چرایی؟
تو دَرآن دو رُخ چه داری؟ که فَکَندی از عَیاری — دو هزار بی‌قَراری، تو چُنین شِکَر چرایی؟
تو بِدآن لَطیفخَنده، همه را بِکَرده بَنده — زِ دَمِ تو مُرده زنده، تو چُنین شِکَر چرایی؟
تو صِفاتِ حُسنِ ایزد، عَرَقَت به بَحرْ ریزَد — دو هزار موجْ خیزد، تو چُنین شِکَر چرایی؟
چو دو زُلْفِ توست طوقَم، زِ شرابِ توست شوقَم — بِنِگَر که در چه ذوقَم، تو چُنین شِکَر چرایی؟
زِ گُلَت ، سَمَنْ فَنا شُد، همه مَکْر و فَنْ ، فَنا شُد — من و صد چو منْ ، فَنا شُد، تو چُنین شِکَر چرایی؟

﴿ ۱۱۸۰ ﴾

چه حَریصی که مرا ، بی‌خور و بی‌خواب کُنی! — دَرکَشی رویْ و مرا ، رویْ به مِحْراب کُنی

---

۱ – جیوه ، سیماب

آب را در دَهَنَم ، تَلْخ‌تَر از زَهر کُنی — زَهره‌ام را بِبَری ، در غَمِ خود آب کُنی
سویِ حَج رانی و در بادیه‌ام قَطْعْ کُنی — اُشتُر و رَختِ مرا، قِسْمَتِ اَعْراب کُنی
گَهْ بِبَخشی ثَمَر و زَرْعِ مرا خُشک کُنی — گَهْ به باراَنْش ، همی سُخرهٔ سیلاب کُنی
چون زِ دامِ تو گُریزم، تو به تیرم دوزی — چون سویِ دام رَوَم، دست به مِضْراب کُنی
با اَدَب باشم ، گویی که: بُرو، مَست نه‌ای — بی‌اَدَب گَردم ، تو قصّـــهٔ آداب کُنی
گَر بِباری ، تو چو بارانِ کَرَم ، بر بامَم — هر دو چَشمَم ، زِ نَم و قَطره ، چو میزاب[1] کُنی
گَهِ عُزلَت ، تو بگویی که: چو رُهبان گشتی — گَهِ صُحبت ، تو مرا ، دُشمنِ اَصْحاب کُنی
گَر قَصَب وار[2] ، نَپیچَم دلِ خود ، در غَمِ تو — چون قَصَب ، پیچ مرا ، هالِکِ مَهتاب کُنی
در توکُّل تو بگویی ، که : سَبَبْ سُنَّتِ ماست — در تَسَبُّبْ ، تو نِکوهیدنِ اَسْباب کُنی
بازِ جانْ صید کُنی ، چَنگَلِ او دَرْشِکَنی — تَن شود کَلْبِ مُعَلَّم[3] ، تُواَشْ بی ناب[4] کُنی
زَرگَرِ رنگِ رُخِ ما، چو دُکانی گیرد — لَقَبِ زَرگَرِ ما را ، همه قَلّاب[5] کُنی
من کِه باشم؟ که به دَرگاهِ تو ، صُبحِ صادق — هست لَرزان ، که مَباداش ، که کَذّاب کُنی
همه را نَفیْ کُنی، باز دَهی ، صد چندان — دِیْ دَهیّ و به بهارش ، همه ایجاب کُنی
بِزَنی گَردنِ اَنْجُم ، تو به تیغِ خورشید — بازشانْ هم ، تو فُروزِ رُخِ عنّاب[6] کُنی
چو خَمُش کرد ، بگویی که بگو و چو بِگُفت — گوییَ‌اَش : پس تو چرا فَتْحِ چُنین باب کُنی؟

﴿۱۱۸۱﴾

چه دِلْشادم ! به دِلْدارِ خدایی — خدایا ! تو نِگَه‌دار از جُدایی
بیا ای خواجه! بِنْگَر یارِ ما را — چو از اَصْحاب و از یارانِ مایی
بِدآن شَرطی ، که با ما ، کَژْ نَبازی — وَگَر بازی ، تو با ما بَرنیآیی
دَغایانی ، که با جسمِ چو پیلَند — سَوارِ اسبِ فرهنگ و کیایی

---

۱ – ناودان
۲ – قصب = نی
۳ – سگ تعلیم یافته
۴ – دندان نیش
۵– آنکه سکه زر تقلبی سازد.
۶ – میوه‌ای است شبیه به سنجد.

پیاده گشته و رُخْ‌زَرد ماندند / زِ فَــرزین‌بَندِ[1] شاهانِ بَقایی
چه بودی گر بِدانستی مَهی را / شِکَسته اَختَری، در بی‌وَفایی؟
وَگر مَهْ را نداند ، ماهْ ماه است / چگونه مَهْ! نه اَرْضی، نی سَمایی
که اَرْضیّ و سَمایی را غروب است / فُتَــد بی‌اختیــارش ، اِخْتِفایی
ظُهور و اِخْتِفـــایِ ماهِ جانی / به دستِ اوست ، در قُدرت‌نِمایی
بِسوز ای تَن ! که جان را چون سِپَندی / به دَفْعِ چَشمِ بَد، چون کیمیایی
که چَشمِ بَد، به جُز ، بر جسم نآیَد / به معنی کِی رَسَد ، چَشمِ هوایی؟
کِناری گیرَمَش ، در جامهٔ تَن / که جان را ، زوست هر دَم، جانْ‌فَزایی
خیالَت هر دَمی ، اینجاست با ما / اَلا ای‌شَمسِ تبریزی! کجایی؟

﴿۱۱۸۲﴾

حِجاب از چَشم بُگْشایی، که سُبْحانَ الَّذی اَسْریٰ / جَمالِ خویشْ بِنْمایی، که سُبْحانَ الَّذی اَسْریٰ
شرابِ عشق می‌جوشی، ازآن سوتَر زِ بیهوشی / هزاران عقل بِرْبایی، که سُبْحانَ الَّذی اَسْریٰ
نَهی بر فَرقِ جانْ تاجی، بَری دل را به مِعْراجی / زِ دو کَوْنَش بَراَفْزایی، که سُبْحانَ الَّذی اَسْریٰ
بَپَرَّد دلْ بیابان‌ها، شود پیش از همه جان‌ها / به ناگاهَش تو پیش آیی، که سُبْحانَ الَّذی اَسْریٰ
هر آن کَس را که بَرداری، به اِجْلالَش فرود آری / دَرآن بُستانِ بی‌جایی، که سُبْحانَ الَّذی اَسْریٰ
دِلَم هر لحظه می‌پَرَّد، لباسِ صبر می‌دَرَّد / ازآن شادی که با مایی، که سُبْحانَ الَّذی اَسْریٰ
زِ هر شش‌سویْ بُگریزم، دَرآن حَضرت دَرآویزم / که بَس دِلْبَند و زیبایی، که سُبْحانَ الَّذی اَسْریٰ
حَیاتی داد جان‌ها را ، به رَقص آورده ، دل‌ها را / عَدَم را کرده سودایی، که سُبْحانَ الَّذی اَسْریٰ
گُریزان شو به علیّین ، دلا ! نزد صَلاحُ الدّین / چو تو بی‌دست و بی‌پایی، که سُبْحانَ الَّذی اَسْریٰ

﴿۱۱۸۳﴾

حَدّی نــداری ، در خوش‌لِقایی / مِثْــلی نــداری ، در جانْ‌فَزایی
بر وَعدهٔ تو ، بر نَجْدهٔ[2] تــو / کَمْ[3] دوش گفتی : هِی تو کجایی؟

---

۱ – فرزین‌بند به آن گویند که فرزین (مهرهٔ وزیر شطرنج) به تقویت مهرهٔ پیاده که در پسِ اوست، اجازه پیش آمدن به مهرهٔ حریف ندهد و اگر مهرهٔ حریفْ، پیاده را بکُشد، فرزینْ انتقام او را خواهد گرفت.
۲ – دلیری و مردانگی
۳ – که مرا

کردم کَرانــه، زَاهْلِ زَمانه   رفتم به خانــه، تا تو بیایی
نُزْلَت[1] چشیدم، رویَت نَدیدم   آن قُرصِ مَهْ را ، کِیْ می‌نِمایی؟
ماهِ کَمالــی ، آبِ زُلالی   جاه و جلالــی، کانِ عَطایی
امروز مَستَم ، مَجنون‌پَرَستَم   بِگْرفت دَستَم، دستِ خدایی
ای ساقیِ شَـــه ، هیـــنْ اَللّهْ اَلله   اَفْزون دِهْ آن مِی ، چون مُرتَضایی[2]
یک گوشه‌ای جان ، مانْدَه‌ست پیچان   زآن پیچشْ از تو ، یابَد رَهایی
جَنگ است نیمَـــم ، با نیمِ دیگر   هین صُلحِشان دِه ، تا چند پایی؟
زاغیّ و بازی، در یک قَفَس شُد   وَزْ زَخْمْ ، هـــر دو، در مُبْتَلایی
بُگْشا قَفَس را، تا رَهْ شَوَدْشان   جنگی نَمانَـــد، چون دَر گُشایی
نَفْسیّ و عقلـــی، در سینهٔ ما   در جنگ و مِحْنَت، مَستِ جُدایی
گَر جنگ خواهی، دَرْشان فروبَند   وَرْنه بِکُنْشان ، یک‌دَم سَقایی
در آبْ اَفکَن، چون مَهدِ موسی   این جانِ ما را، چون جانِ مایی
تا کَش نیابَد ، فرعونِ مَلْعون   نی آن عَـــوانان[3] ، اَنْدَر دَغایی
در آبْ رَقصان، مَهدِ لَطیفَش   از خوفْ رَسته، وَزْ بی‌نَوایی
فرعونْ اکنون ، بِشْناسَد او را   کَزْ راهِ آبْ او ، کرد اِرْتِقایی
تو میرِ آبی ، وآن آبْ قائم   داد و دَهِش را ، دائم سِزایی
در خانه موسی ، در خوفِ جان بُد   در آبْ بـــودَش ، اَمنِ بَقایی
هر چیزْ زنـــده ، از آب باشد   کآبَست ما را ، نُقلِ سَمایی
تو آبِ آبی ، تو تابِ تابی   آب از تو یابَد ، لُطف و رَوایی
قارونِ نِعْمَت ، طَمّاع گردد   در بَخششِ تـــو ، گیرد گدایی
جُز در گـــدایی ، کَس این نَیابَد   ناموسْ کـــم کُن ، با کِبْریایی
گِریَنده خواهد ، جوینده خواهد   ناموسْ آرَد ، جـــان را جُدایی

۱ – نُزْل = طعام

۲ –مقصود حضرت علی مرتضی"ع" میباشدکه دست خدا، ساقیِ ازلی و کان عطای الهی معرفی شده‌اند.

۳ – پاسبانان

خاموش کـــردم ، لیکن رَوانَم　　　در آنْدرونَـــم ، گشته‌ست نایی[1]

﴿۱۱۸۴﴾

حَرام گشت ازین پَس ، فَغان و غَم‌خواری　　　بِهِشت گشت جهان ، زآنکه تو جهانْداری
مِثالْ دِهْ ، که نَروید زِ سینه ، خارِ غَمی　　　مِثالْ دِهْ ، که کُنَد ابرِ غَم ، گُهَرباری
مِثالْ دِهْ ، که نَیآیَد زِ صُبحْ ، غَمّازی　　　مِثالْ دِهْ ، که نگَردد جهانْ ، به شبِ تاری
مِثالْ دِهْ ، که نَریزَد گُلی ، زِ شاخِ درخت　　　مِثالْ دِهْ ، که کُند توبه خارْ ، از خواری
مِثالْ دِهْ ، که رَهَد حِرص ، از گداچَشمی　　　مِثالْ دِهْ ، که طَمَعْ وارَهَد ، زِ طَرّاری
مِثال گَر نَدَهی، حُسنِ بی‌مِثالِ تو بَسْ　　　که مَستیِ دل و جان است و خَصْمِ هُشیاری
چو شب ، به خَلْوَتِ مِعْراجِ تو ، مُشَرَّف شُد　　　به آفتابْ ، نَظَر می‌کُند، به صد خواری
زِ رَشکِ نیشِکَرَت، نیْ هزار ناله کُند　　　زِ چَنگِ هجْرِ تو گیرند ، چَنگ‌ها، زاری
زِ تَفِ عشقِ تو ، سوزی‌ست ، در دلِ آتش　　　هم از هَوایِ تو دارد ، هوا ، سَبُک‌ساری
برایِ خِدمَتِ تو ، آبْ ، در سُجود رَوَد　　　زِ دَردِ توست ، بَرین خاک ، رَنگِ بیماری
زِ عشقِ تابشِ خورشیدِ تو ، به وَقتِ طُلوع　　　بُلند کرد سَر ، آن کوه ، نی زِ جَبّاری
که تا نَخُست بَرو تابَد ، آن تَفِ خورشید　　　نَخُست او کُند ، آن نور را خریداری
تَنا ! زِ کوه بیآموز ، سَر به بالا دار　　　که کانِ عشقِ خدایی ، نه کمْ زِ کُهْساری!
مَکُن به زیر و به بالا، به لامَکان کُن سَر　　　که هست شش‌جهَتْ آنجا ، تو را نگونْساری
به دلْ نِگَر، که دلِ تو، بُرونِ شش جهَت است　　　که دلْ ، تو را بِرَهانَد ، ازین جِگَرْخواری
رَوانه باش به اسرار و می‌تماشا کُن　　　زِ آسْمان بِپَذیر ، این لَطیفْ‌رَفتاری
چو غوره از تُرُشی ، رُو به سویِ انگوری　　　چو نِی بُرو ، زِ نِی‌ای ، جانِبِ شِکَرْباری
حَلاوتِ شِکَر او ، گلویِ من بِگِرفت　　　بِمانْدم از رُخِ خوبَش ، زِ خوبْ‌گُفتاری
بگو به عشقْ که: ای عشق ! خوشْ گلوگیری　　　گَهِ جَفا و وَفا ، خوبْ و خوبْ‌کِرداری
گلو چو سَخت بِگیری ، سَبُک بَرآیَد جان　　　دَر آیَدم زِ تو جان ، چون گلومْ اَفْشاری
گلویِ خود به رَسَن ، زآن سِپُرد خوشْ مَنصور　　　دِلا ! چو بویْ بَری ، صد گلو تو بِسْپاری
زِ کودکی ، تو به پیری رَوانه‌ایّ و دَوان　　　ولیکن ، آن حرکت نیستْ فاش و اِظْهاری

---

۱ – نی‌زن، ناله کننده

﴿۱۱۸۵﴾

حُکْمِ نو کُن ، که شاهِ دُورانی　　سِـــکّهْ تازه زَن ، که سُلطانی
حُکْمِ مُطلقْ ، تو راست ، در عالَم　　حاکِمانْ قالب اند و تو جانی
آنچه شاهان ، به خواب می‌جُستند　　چون مُسَلَّم شُدَت ، به آسانی
همه مُرغان ، چو دانه‌چینِ تُواَند　　تو هُمــایی ، میــانِ مُرغانی
بر سَر آمد ، رواقِ دولتِ تو　　زآنکه تــو صافِ صافِ انسانی
بَرتَر آید ، زِ جانِ مُلْک و مَلَک　　گَر دَهی دل ، به روحِ حَیوانی
شَرطها را ، زِ عاشقان بَرگیر　　که تو اَحْوالشــان ، هَمی دانی
دامها را ، زِ راهَشان بَردار　　خواه تَقــدیر و خواه شیطانی
تا شَوَم سُرخ‌رو ، دَرین دَعویِ　　که تو چــون حَقّ ، لَطیفْ‌فرمانی
شَمسِ تبریز، رَحْمَتِ صِرفی　　زآن‌که سِّرِ صِفاتِ رَحمانی

﴿۱۱۸۶﴾

خامُشی ، ناطِقــی ، مَگَر جانی؟!　　می‌زَنی نَعْــره‌هایِ پنهانی
تو چو باغیّ و صورتَت ، بَرگی　　باغْ چه! صد هزار چندانی
بی‌تو باغِ حَیات ، زندان است　　هست مُردن ، خَلاصِ زندانی
جانِ تو بَحْر و صورتَتْ ابر است　　فیضِ دل ، قطره‌هایِ مَرجانی
ای یکی‌گو شُــده ، یکی‌گویان　　پیشِ حُکْمَت، که شاهِ چوگانی
تا یکی گو[۱] نشُد ، اگرچه زَر است　　گرچه نیکوست ، نیستْ مِیدانی
پَهْلویِ اعتــراض را بِتَراش　　گَر تو چون گویْ ، چُست و گَردانی
پَهْلویِ اعتــراض ، در اِبْلیس　　گشت مَــردود ، رَدِّ رَبانی
پس به خَرّاط ، خویش را بِسِپار　　تا یکی‌گو شَــوی ، اگر آنی
مانع است ، اعتــراضِ اِبْلیسی　　از یکی‌گـویـــی و یکی‌دانی

﴿۱۱۸۷﴾

خَبَر دَردِه ، کَزین دنیایِ فانی　　به تَلْخی می‌رَویِ یا شادمانی؟

---

۱ – گو، گویْ

عَجَب یارا ! زِ اَصْحابِ شِمالی — عَجَب ! زَاصْحابِ ایمان[1] و اَمانی
عَجَب ! هَمرازِ نَفْسِ سگ‌پَرَستی — عَجَب ! همـــــراهِ شیرِ راه‌دانی
عَجَب ! در آخِرین بازی ، شُدی مات — عَجَب بُردی! اگر بُردی ، تو جانی
بسی کَژْباز ، کَاَنْدَر آخِرِ کار — بِبُرد از اتِّفـــاقِ آسْـــمانی
بُوَد رویَت به قبله ، اَنْدَرآن گور — گَر اَهلِ قبله بودی ، در نَهانی
اَزیرا ، گور باشد ، چون صَلابه — پـــیِ تَحـــــویل‌هایِ اِمْتِحانی
چو دانهٔ فاسدی را دَفن کردی — بِرویَد زو ، درختِ با مَعانی
بَسی طَبْلِ اَجَل ، پیشین شنیدی — مگو مَرگَم دَرآمَـــد ، ناگهانی
اگر در عُمرِ خود ، آهی کَشیدی — یَقین امروز ، کَاَنْدَر ظِلِّ آنی
وَگَر با آهْ ، راهی نیز رَفتی — شَهَنْشاهیّ و شمعِ رَهرُوانی
بیا ای جانِ عشقِ شمس تبریز! — که روحِ جانِ پاکِ عاشقانی

﴿۱۱۸۸﴾

خَبَری‌ست نورَسیده ، تو مَگَر خَبَر نداری؟ — جِگَرِ حَسود ، خون شُد ، تو مَگَر جِگَر نداری؟
قَمَری‌ست ، رو نِموده ، پَرِ نورْ بَرگُشوده — دل و چَشْمْ وامْ بِسْتان ، زِ کَسی ، اگر نداری

---

۱ –مقصود از اصحاب ایمان، یاران و پیروان حضرت علی"ع" میباشد چرا که طبق عِلمِ جَفْر یا عِلمِ حروف هر حرفی از ۲۸ حرف زبان عربی دارای "زُبُر" و "بیّنات" بوده و زُبُر و بینات نیز طبق حروفِ ابجد، دارای ارزش عددی خاصی هستند. بر این اساس، عدد ابجدی "ایمان" ۱۰۲ میباشدکه دقیقاً معادل ارزش عددی بیناتِ نام "علی" است و معلوم میگردد که جناب مولا نا، این چنین عقیده قلبی خود را به رمز بیان فرموده و پیروان حضرت علی"ع" را در امان دانسته است. شیخ صدوق در کتاب "عیون اخبارالرضا" جلد ۲ باب ۳۸، به نقل از حضرت امام رضا"ع" و آن حضرت از اجداد گرامی‌اش از رسول خدا"ص"، نقل نموده که خداوند فرمود : "ولایتِ علی بن ابیطالبْ حِصْنی، فَمَن دَخَلَ حِصْنی اَمِنَ مِن عذابی" یعنی: "دوستی و پیروی علی، دژِ مستحکم من است، پس هرکه داخل آن شود، از عذاب من در امان خواهد بود". جناب مولا نا نیز با بیان "امانی"، به این روایت اشاره صریح فرموده و در مصرع قبلی، اصحاب ایمان را در مقابل اصحابِ شِمال قرار داده است. طبق آیات ۳۸و۴۱سوره مبارکه واقعه نیز اصحاب "یمین" (سعادتمندان) در مقابل اصحاب شِمال (تیره بختان) قرار گرفته و جالبتر اینکه ارزش عدد ابجدی کلمه "یمین" نیز برابر با ۱۱۰ و معادل نام "علی" میباشد که خداوند نیز پیروان حضرت علی"ع" یا "شیرِ راهْدان" را سعادتمند فرموده است.

عَجَب از کَمانِ پنهان، شب و روزْ ، تیرْ پَرّان بسپار جانْ به تیرش، چه کُنی ، سِپَر نداری؟!
مِسِ هستی‌اَت ، چو موسیٰ ، نه زِ کیمیاشْ زَر شُد؟ چه غَم است اگر چو قارون ، به جَوالْ ، زَر نداری؟
به دَرونِ توست مصری ، که تویی شِکَرسِتانَش چه غَم است اگر زِ بیرونْ ، مَدَدِ شِکَر نداری؟
شُده‌ای غُلامِ صورت، به مثالِ بُت‌پَرَستان تو چو یوسُفی وَلیکِن، به درونْ ، نَظَر نداری
به خدا ! جَمالِ خود را ، چو در آیِنه بِبینی بُتِ خویش هم ، تو باشی، به کَسی گُذَر نداری
خِرَدا ! نه ظالمی تو، که وِرا چو ماه گویی؟ زِ چه روشْ ماه گویی ؟ تو مَگَر بَصَر نداری؟
سَرِ توست چون چراغی ، بِگرفته شِش فَتیله همه شِش، زِ چیست روشن، اگر آن شَرَر نداری؟
تَنِ توست ، هَمچو اُشتُر، که بَرَد به کعبهٔ دل زِ خَری به حَجّ نرفتی، نه ازآن که خَر نداری
تو به کعبه گَر نرفتی، بِکَشانَدَت سَعادت مَگُریز ای‌فُضولی، که زِ حَق ، عِبَر[1] نداری
برسانْد شمس تبریز ، به دلْ ، آفتابِ رحمت تو مگر به فیضِ نورَش، رخِ چون قمر نداری؟

﴿۱۱۸۹﴾

خداوند ، شمسِ دین ! لطفی بِکَردی برآوردی ، ز بَحرِ هِجر ، گَردی
ز هر قطره ، از آن گَردِ لَطیفش شدی روحانی‌ای ، بَس شیرمَردی
که از مَردی ، حُجب‌هایِ شما را مثـالِ لقمـهٔ نانـی ، بخوردی
ز بَعدِ آن ، حجابِ نورْ دیدی از آن ، بَر هم گذشتی ، هم‌چو مَردی
رسیدی تا بساطِ صدرِ آن شه نه آن را نیست ، از آفت‌نَوَردی[2]
بدیدی نازنینـی ، شـاهزاده به جایش رَه نَبُردی ، گَرم و سردی
درونِ جانِ شاهان ، از فِراقش ز عشقِ رویِ آن خورشید ، دَردی
چو دید ، آن نَطْعِ[3] او را ، هم‌چو چرخی چو اِستاره بدآن‌جا ، طُرفه مردی
از آن بُردست وصفش ، سرخ‌روئی وزآن بُرده‌ست هِجرش ، رویْ‌زردی
چـو نفسِ چون جُعَـل[4] ، در خون باشد بهـار از گلشنـش ، تبـریـز ، وَردی[5]

---

۱ – راه گریز و عبور
۲ – نبرد و جنگ
۳ – بساط
۴ – سِرگینْ غَلطان ، جانوری است سیاه و پَردار که بزرگتر از سوسک میباشد.
۵ – وَرْد = گُل سرخ

﴿۱۱۹۰﴾

خداونــدا ! خداونــدِ جهانی خداونــدِ زمیــن و آسمانی
خدای شرق و غرب و بَرّ و بَحری خدایِ فوق و تَحت و اِنسْ و جانی
مُنــزّه پادشـــاهِ بی‌نظیــری خداونــدِ مــکان و لامکانی
جهانْ اوّل نَبود ، آخِر تو بودی جهانْ آخِر نمانَد ، تو بِمانی
نمانَد زنده در عالَم ، خلایق تو حَیِّ لایمــوتِ جاودانی
گهی آتشْ نهی ، در سنگ و پولاد میان هردوشان ، آتشْ جَهانی
میانِ سنگ ، کِرْمی آفرینی برای هردوشان ، روزی رسانی
دَهی ایّوب را ، اندر بلا ، صبر که با کِرمان کُند، او مهربانی
یکی پیغمبری را ، تختْ در مِصر یکی پیغمبری سازی ، شبانی
محمّدص را شبِ معراجْ ، یک شب هزاران شربتِ وصلشْ چشانی
یکی را گنجِ بی‌رنجی دَهی تو به ناز و نعمتش ، می‌پرورانی
یکی را از برایِ یک شکمْ نان به گِردِ جمله عالَم ، می‌دَوانی
خَمش کن تا توانی ، شمسِ تبریز مگر خود را ، ز سودا وارَهانی

﴿۱۱۹۱﴾

خداونــدا ! زَکاتِ شهــریاری زِ من مَگْذَرْ شتابْ ، اَرْ مِهرْ داری
هَلا آهسته‌تَر ، ای بَرقِ سوزان! که شُد چَشمَم ، زِ تو ، اَبرِ بهاری
نمی‌تانَد نَظَر ، کَاَنْدَر رِکابَت رَسَد در گَردِ مَرکَب ، از نِزاری
عِنانْ دَرکَش ، پیاده پَروَری کُن که خورشیدِ دو عالَمْ ، بی‌تو تاری
جُدایی نیست این ، تَلْخیِ نَزْع[۱] است گلویِ ما ، به هِجرانْ می‌فَشاری
چو سایه ، می‌دَوَد جانْ ، در پِیِ تو گُذشت از سایه جانْ ، در بی‌قَراری
به رویِ او دِلا! بس باده خوردی بِدینْ تَلْخی ، ازآن رو ، در خُماری
چه باشد ای جَمالِ ساقیِ جان! خُماری را به رَحْمَت ، سَر بِخاری؟
نه دستِ من گرفتی، عَهد کردی که ما را تا قیامَتْ ، دستْیاری؟
زِ دستِ عَهدِ تو ، از دست رفتم به جانِ تو ! که دست از منْ نداری

---

۱ – تلخی زمان مرگ

که یارَد ، با تو دیگر ، عَهد کردن؟ — که تو سنگین‌دلی ، بی‌زینهاری
تو خیره‌کُش‌تَری ، یا چَشمِ مَستَت؟ — که بر خسته‌دِلانَش می‌گُماری
حَدیثِ چَشمِ تو گفتم ، دِلَم رفت — به دریایِ فَنا و جانْ‌سِپاری
دلِ من رفت ، عشقَت را بَقا باد — در اِقْبال و مُراد و کامْکاری
بِزیْ ای عشق ! بَهرِ عاشقانْ تا — اَبَد ، که کارشان را ، می‌گُزاری

﴿۱۱۹۲﴾

خدایگانِ جَمـــال و خُلاصهٔ خوبی — به جان و عقلْ دَرآمَد ، به رَسمِ گُلْکوبی
بیا بیا ! که حَیات و نجاتِ خَلْقْ ، تویی — بیا بیا ! که تو ، چَشم و چراغِ یعقوبی
قَدَم بِنِه ، تو بر آب و گِلَم ، که از قَدَمَت — زِ آب و گِل بِرَوَد ، تیرگیّ و مَحْجوبی
زِ تابِ تو بِرَسَد ، سنگ‌ها ، به یاقوتی — زِ طالِبی اَت رَسَد ، طالبی ، به مَطْلوبی
بیا بیا ! که جَمال و جَلالْ می‌بَخشی — بیا بیا ! که دَوایِ هزار اَیّوبی
بیا بیا ! تو اگرچه نرفته‌ای ، هرگز — وَلیک ، هر سُخَنی گویَمَت ، به مَرغوبی
به جایِ جانْ ، تو نشین ، که هزارْ چون جانی — مُحِبّ و عاشقِ خود را ، تو کُش ، که مَحبوبی
اگرنه شاهِ جهانْ اوست، ای جهانِ دُژَم — به جانِ او ! که بگویی : چرا در آشوبی؟
گَهی زِ رایَتِ سَبزش ، لَطیف و سَرسَبزی — زِ قَلْبِ لشگرِ هَیْجاش[1]، گاه مَغلوبی
دَمی چو فِکْرَتِ نَقّاش، نَقْش‌ها سازی — گَهی چو دستهٔ فَرّاش ، فَرش‌ها رویی
چو نَقْش را ، تو بِرویی، خُلاصهٔ آن را — فرشتگی دَهی و پَرّ و بالِ کَرّوبی
خَموش ، آبْ نِگَه دار ، هَمچو مَشکِ دُرُست — وَرْ از شِکاف بِریزی ، بِدان که مَعْیوبی
به شَمسِ مَفْخَرِ تبریز، ازآن رَسید دِلَت — که جُستْ دُلْدُلِ دل ، می‌نِمود مَرکوبی

﴿۱۱۹۳﴾

خَشمْ مَرو خواجه! پَشیمان شَوی — جمعْ نِشین ، وَرْنه پَریشان شَوی
طَیره مَشو[2] ، خیره مَرو ، زین چَمَن — وَرْنه چو جُغدان ، سویِ ویران شَوی
گَر بِگُریزی زِ خَراجاتِ شهر — بارکشِ غـــولِ بیـــابـــان شَوی

---

۱ – نبرد، معرکه

۲ – طیره شدن = خشم آوردن.

گَر تو زِ خورشیدِ حَمَل[1] ، سَرْ کَشی　　بِفْسُری[2] و برفِ زمستان شَوی
رویْ به جنگ آر و به صَفْ ، شیروار　　وَرْنه چو گُربه ، تو در آنْبانْ شَوی
کَم خور ازین پاچهٔ گاو ، ای مَلِک!　　سیرِ چَریدی ، خَرِ شیطان شَوی
کافِرِ نَفْسَت ، چو زَبونِ تو شُد　　گَر همه کُفری ، همه ایمان شَوی
رویْ مَکُن تُرش ، زِ تَلْخیِّ یار　　تا زِ عِنایَت ، گُلِ خندان شَوی
دست و دَهان را ، چو بِشویی ، زِ حرص　　صاحِب و هم‌کاسهٔ سُلطان شَوی
ای دلْ ! یک لحظه تو دیوانه‌ای　　بازْ دَمی ، خواجهٔ دیوان شَوی
گاه بِدُزدی ، رَهِ ایـــــران زَنی　　گاهْ رَوی ، شحْنهٔ توران شَوی
گَهْ زِ سپاهان و حِجاز و عِراق[3]　　مُطْرِبِ آن ماهِ خُراسان[4] شَوی
بوقَلَمونی ، چه شود ، گَر چو عقل　　یک‌صِفَت و یک‌دل و یکسان شَوی؟
گَر نکُنی این همه ، خاموش باش　　تا به خَموشی، هَمگی جان شَوی
رویْ به شَمسُ‌ٱلْحَقِ تبریزْ کُن　　تا مَلِکِ مُلْکِ سُلَیمان شَوی

﴿۱۱۹۴﴾

خِضْری به میانِ سینه داری　　در آبِ حَیات و سَبزه‌زاری
خِضْر ، آبِ حَیات را نَپایَد　　گَر بویْ بَرَد ، که تو چه داری
در کَشتیِ نوح ، همچو روحی　　در گُلْشَنِ روح ، نوبهاری
گَر طَبْلِ وجودها ، بِدَرَّد　　از کَتمِ عَدَم[5] ، عَلَم بَرآری
این چار طبیعت[6] اَرْ بِسوزَد　　غَم نیست ، تو جانِ هر چهاری
صَیّـــــادِ بَدایَتِ[7] وجـــودی　　اَجْزایِ جهانْ ، همه شکاری

۱ – حَمَل = برج حمل ، نخستین برج و معروف به خانه خورشید است که به آن فروردین نیز گویند.
۲ – منجمد شَوی
۳ – نام سه گوشه از موسیقی سنتی ایران
۴ –مقصود از ماه‌خراسان یا به‌روایت‌صحیح "شاه‌خراسان"،وجودمقدس‌حضرت‌امام‌رضا"ع" است.
۵ – کَتمِ عَدَم = جهانِ نیستی.
۶ – آب و باد و خاک و آتش
۷ – آغاز

گَهْ بَند کُند ، گَــــهی گُشایَد — ای کارْ فَزا ! تو بر چه کاری؟
او سَروِ بُلند و تو چو سایه — او بادِ شِمال و تو غُباری
در چَشمِ تو ریخت ، کُحْلِ پِندار — می‌پِنْــــداری ، به اِخْتیــــاری
این چَرخْ ، به اختیارِ تو نیست — آخِر تو کِه‌ای ، بِدین نزاری؟
از نیست ، تو خویشْ ، هست کردی؟ — وین گَردنِ خود ، تو می‌فشاری؟
زین تَرسْ ، که حُجَّت است ، بر تو — گر غیرِ تو است ، تَرسْ‌کاری[1]
از خویشْ ، دلِ کَسی نترسد — از خویشْ ، کَسی نَجُست یاری
پس خوف و رَجایِ تو ، گُواهند — بر مُلْکَتِ شاه و کامْکاری
وَزْ خوف و رَجا ، چو بَرتَر آیی — ایمِن ، چو صِفاتِ کِردگاری
کَشتی تَرسَد زِ بَحْر ، نِی بَحْر — تو کَشتیِ بَحْــــرِ بی‌کِناری
کَشتیِّ قُوایِ تو ، چو بِشْکَست — خاموش کُنْ از سُخَن‌گُزاری
کَشتیِّ شِکَسته را ، کِه رانَد؟ — جُز آب ، به موجِ بی‌قَراری
کَشتیبانِ شِکَســــتگان است — آن بَحْرِ کَــــرَم ، به بُردباری
خامُش ، که زبانِ عقل ، مُهر است — بِنْشین بَرْ جا ، که گشت تاری
ای یوسُفِ مصر ، شمس تبریز! — چون قند ، کُنَد نبات ، یاری

﴿۱۱۹۵﴾

خُنُک آن دَم ، که به رحمت ، سَرِ عُشّاق بِخاری — خُنُک آن دَم ، که برآید زِ خَزان ، بادِ بهاری
خُنُک آن دَم ، که بگویی ، که : بیا عاشقِ مِسکین — که تو آشفتهٔ مایی ، سَرِ اَغْیارْ نداری
خُنُک آن دَم ، که دَرآویزد ، در دامَنِ لطفت — تو بگویی که : چه خواهی ، زِ من ای‌مَستِ نِزاری؟
خُنُک آن دَم ، که صَلا دَرْدَهَد ، آن ساقیِ مجلس — که کُند بر کَفِ ساقی ، قدَحِ باده سَواری
شود اَجْزایِ تَنِ ما ، خوش ازآن بادهٔ باقی — بِرَهَد این تَنِ طامِع ، زِ غَمِ مائده‌خواری
خُنُک آن دَم ، که زِ مَستانْ طَلَبَد دوستْ ، عوارض — بِستانَد گِروْ از ما ، به کَش و خوبْ‌عِذاری
خُنُک آن دَم ، که زِ مَستی ، سَرِ زُلْفِ تو بِشورَد — دلِ بیچاره ، بگیرد به هوس ، حَلقه‌شُماری
خُنُک آن دَم ، که بگوید به تو دلْ : کِشت ندارم — تو بگویی که : بِرویَد پِیِ تو ، آنچه بِکاری
خُنُک آن دَم ، که شبِ هِجْر بگوید ، که : ثَبَّت خوش — خُنُک آن دَم ، که سَلامی کُنَد ، آن نورِ بهاری

---

۱ – تَرسْکار= کسی که از خداوند می ترسد ، مقدس و پارسا.

خُنُک آن دَم ، که برآیَد به هوا ، ابرِ عِنایَت   تو ازآن ابرْ به صَحرا ، گُوهرِ لطفْ بِباری
خورَد این خاک ، که تشنه‌تر ازآن ریگِ سیاه است   به تمامْ آبِ حَیات و نکُند هیچ غُباری
دَخَلَ ٱلْعِشْقُ عَلَیْنا ، بِکُؤُوسٍ وَ عُقارٍ   ظَهَرَ ٱلسُّکْرُ عَلَیْنا ، لِحَبیبٍ مُتَواری
سخنی موج هَمی‌زد ، که گُوهرها بِفشانَد   خَمُشَش باید کردن ، چو در اینَشْ نَگُذاری

﴿۱۱۹۶﴾

خواجه ! تُرُش مرا بگو ، سِرکه به چند می‌دَهی؟   هست شِکَرلبی اگر ، سِرکه به قَند می‌دَهی؟
گَر تو نمی‌خَریْ مَخَر، من به هَوَسْ هَمی‌خَرَم   عاشق و بی‌خودم مرا ، هَرزه چه پَند می‌دَهی؟
پیشتر آ ، تو ای‌پَری، از تُرُشی ، تویی بَری   تاج و کَمَر عَطا کُنی، بَختِ بُلند می‌دَهی
جان به هزارْ ولوله، بَهرِ تو گشتْ حامله   کآتشِ عشقِ خویش را ، تو به سِپَند می‌دَهی
چون فرهادْ می‌کَشی ، جانِ مرا به کُهْ کَنی   وَرْنَه به دستِ جانِ من، از چه کُلَند[1] می‌دَهی؟
هر چه که می‌دَهیْ بِده ، بی‌خبر آن کَسی ، که او   بر تو گُمان بَرَد که تو ، بَهرِ گَزَند می‌دَهی
بَرگِ گُلی هَمی بَری ، باغْ به پیشْ می‌کَشی   لاشه‌خَری هَمی بَری ، بیستْ سَمَنْد می‌دَهی
شاکرِ خدمتی ولی ، گاهْ زِ لاأُبالی‌یی   نی به گُنَه هَمی‌زنی، نی به پَسَندْ می‌دَهی
چون سَرِ زِیْد بِشْکَنَد، چارهٔ عَمْرو می‌کُنی   چون به دمشقْ قَحْط شُد ، آبْ به هند می‌دَهی
چند بِگفتَمَتْ مگو ، لیک تو را گناه چیست؟   ای تو چو آسیا به تو ، آنچه دهند می‌دَهی

﴿۱۱۹۷﴾

خواجه! سَلامٌ عَلَیک ، گنجِ وَفا یافتی   دل به دِلَم نِهْ که تو ، گُم‌شُده را یافتی
هم تو سَلامٌ عَلَیک ، هم تو عَلَیکَ ٱلسَّلام   طَبْلِ خدایی بِزَن ، کاین زِ خدا یافتی
خواجه ! تو چونی ، بگو ؟ در بَرِ آن ماه‌رو   آن‌که زِ جا بَرتَر است ، خواجه ! کجا یافتی؟
ساقیِ رَطْلِ ثَقیل، از قَدَحِ سَلْسَبیل   حَسرتِ رِضوان شُدی، چونکه رضا یافتی
ای رُخِ چونْ زَر شُده ، گنجِ گُهَرْ بَر زَدی   وِیْ تَنِ عُریانْ کُنون ، بازْ قَبا یافتی
ای دلِ گِریانْ کُنون ، بر همه عالَم بِخَند   یارِ مَنی بَعـــد ازین ، یارِ مرا یافتی
خواجه ! تویی خویشِ من ، پیشِ من آ ، پیشِ من   تا که بگویم تو را ، من ، که کِه را یافتی
کوس و دُهُل می‌زَنند، بر فَلَک ، از بَهرِ تو   رُو ، که تویی بر صَواب، مُلْکِ خَتا یافتی
بر لبِ تو لَبْ نَهاد، زآن ، شِکَرینْ‌لب شُدی   خُشک‌لَبان را بِبین ، چونکه سَقا یافتی

---

۱ - کلنگ

خواجه! بِجِه از جهان ، قُفل بِنِه بر دَهان　　پَنجه گُشا چون کلید ، قُفل‌گُشا یافتی

﴿۱۱۹۸﴾

خواجه ! اگر تو هَمچو ما ، بی‌خود و شوخ و مَستی‌ای　　طوقِ قَمَر شکستی‌ای ، فوقِ فَلَک نشستی‌ای
کِی دَمِ کَس شنیدی‌ای ، یا غَمِ کَس کَشیدی‌ای؟　　یا زَر و سیمْ چیدی‌ای ، گَر تو فَناپَرستی‌ای
بَرجَهی‌ای به نیم‌شب ، با شَهِ غیبِ خوش‌لَقَب　　ساغَرِ بادهٔ طَرَبْ ، بر سَرِ غَم شِکَستی‌ای
ای تو مَدَد حَیات را ، از جهَتِ زکات را　　طُرّهٔ دِلْرُبات را، بر دلِ من بِبَستی‌ای
عاشقِ مَست از کجا؟ شَرم و شِکَست از کجا؟　　شَنگ و وَقیح بودی‌ای، گَر گِرُوِ اَلَسْتی‌ای
وَرْ زِ شرابْ دَنْگی‌ای، کِی پِیِ نام و نَنگی‌ای؟　　وَرْ تو چو من نَهَنگی‌ای، کِیْ به درون نِشستی‌ای؟
باز رسید ، مَستِ ما ، داد قَدَح ، به دستِ ما　　گَر دَهَدی به دستِ تو، شاد و فَراخْ‌دَستی‌ای
گَر قَدَحَش بِدیدی‌ای ، چون قَدَحَش پُریدی‌ای　　وَزْ کَفِ جامْ‌بَخشِ او ، از کَفِ خود بِرَستی‌ای
وَزْ رُخِ یوسُفانه‌اَش ، عقل شُدی زِ خانه‌اَش　　بُخت شُدی مُساعِدَش ، ساعِدِ خود نَخَستی‌ای
وَرْ تو بِگاهْ خاستی ، پس تو چه سُست پاسْتی　　وَرْ تو چو تیرْ راستی ، از پَرِ کَژْ بِجَستی‌ای
خامُش کُن ، اگر تو را ، از خَمُشانْ خَبَر بُدی　　وَقتِ کلام ، لائی‌ای ، وقتِ سکوت، هستی‌ای

﴿۱۱۹۹﴾

خواهم که رَوَم زین جا، پایم بِگِرِفتَه‌سْتی　　دل را بِرُبودَه‌سْتی، در دلْ بِنِشَسْتَه‌ستی
سَر سُخرهٔ سودا شُد، دلْ بی‌سَر و بی‌پا شُد　　زآن مَهْ که نِمودَه‌سْتی، زآن راز که گُفتَه‌سْتی
بَرپَر به پَرِ روزه ، زین گُنبَدِ پیروزه　　ای آنکه دَرین سودا ، بَس شب که نَخُفتَه‌سْتی
چون دید که می‌سوزم ، گفتا که: قَلاووزَم[۱]　　راهیت بیآمـــــوزم ، کآن راه نَرَفتَه‌سْتی
من پیشِ توأَم حاضر، گرچه پَسِ دیواری　　من خویشِ توأَم گَرچه ، با جُورْ تو جُفتَسْتی
ای طالِبِ خوش حَمله! من راست کُنم جُمله　　هر خواب که دیدَه‌سْتی، هر دیگ که پُخْتَه‌سْتی
آن یار که گُم کردی، عُمری‌ست کَزو فَردی　　بیرونْش بِجُسْتَه‌سْتی، در خانه نَجُستَه‌سْتی
این طُرفه که آن دِلْبَر، با توست دَرین جُستن　　دستِ تو گرفته‌ست او ، هر جا که بِگَشتَه‌سْتی
در جُستنِ او با او ، هَمرَه شُده و می‌جو　　ای دوست! زِ پیدایی ، گویی که نَهُفتَه‌سْتی

﴿۱۲۰۰﴾

خواهی زِ جُنون ، بویی بِبَری　　زَاَندیشه و غَم ، می‌باش بَری

---

۱ – پیش قراول

تا تَنگ‌دلی ، از بَهرِ قَبا — جانَت نکُند ، زَرّین‌کَمَری
کِی عشقْ تو را ، مَحْرَم شِمُرد — تا هَمچو خَسان، زَر می‌شُمَری؟
فوقِ همه‌ای ، چون نور شَوی — تا نور نِه‌ای ، در زیرْ دَری
هیزُم بُوَد آن ، چوبی که نَسوخت — چون سوخته شُد ، باشد شَرَری
وآن‌گه شَرَرَش ، وا اصلْ رَوَد — هَمچون شَرَرِ جانِ بَشَری
سُرمه بُوَد آن ، کَزْ چشمْ جُداست — در چشم رَوَد، گردد نَظَری
یک قطره بُوَد ، در ابرِ گِران — در بَحْر فُتَـــد ، یابَد گُهَری
خارِ سیَه ای ، بُد سوختنی — کردش گُلِ تَر ، بادِ سَحَری
یک لُقمهٔ نان ، چون کوفته شُد — جان گشت و کُنَد ، نانْ جانوری
خون گشت غذا، در پیشه‌وَری — آن لُقمه کُند هم پیشه‌وَری
گَر زآنکه بَلا ، کوبَد دلِ تو — از عینِ بَلا ، نوشی بِچَری
وَرْ زآنکه اَجَل ، کوبَد سَرِ تو — دانی پس از آن که جُمله سَری
در بیضهٔ تَن ، مُرغِ عَجَبی — در بیضه‌دَری ، زآن می‌نَپَری
گَر بَیضهٔ تَن ، سوراخ شود — هم پَر بِزَنی ، هم جانْ بِبَری
سودایِ سَفَر ، از ذِکْر بُوَد — از ذکر شوند ، مَردُمْ سَفَری
تو در حَضَری ، وین وَهْمِ سَفَر — پِنْداشتِ تو است ، از بی‌هُنَری
یارَبّ! بِرَهان ، زین وَهْمِ کَژَش — تو وَهْم نَهی ، در دیو و پَری
چون در حَضَری ، بَربَنْد دَهان — در ذکرْ مَرُو ، چون در حَضَری

(۱۲۰۱)

خواهیم یارا ! کِامْشب نَخُسبی — حَقِّ خدا را ! کِامْشب نَخُسبی
چون سَرو و سوسن ، تا روزِ روشن — خوبیم و زیبا، کِامْشب نَخُسبی
یارِ مُوافقْ ، تا صُبحِ صادق — شاهیّ و مولا، کِامْشب نَخُسبی
ای ماه‌پاره، هَمچون ستاره — باشی به بالا، کِامْشب نَخُسبی
از حُسنِ رویَت، وَزْ لُطفِ بویَت — خواهد ثُرَیّا، کِامْشب نَخُسبی
چون دید ما را، مَستِ تو یارا — نالید سُرنا : کِامْشب نَخُسبی
چون روزْ لالا ، دارد عَلالا — کوریِّ لالا، کِامْشب نَخُسبی
در جَمعِ مَستان، با زیردَستان — بِگْریست صَهْبا ، کِامْشب نَخُسبی

قومی زِ خویشان، گشته پَریشان　　بَهرِ تو تنها، کِامْشب نَخُسبی

﴿۱۲۰۲﴾

خورانَمَت مِیِ جان ، تا دِگَر تو غَم نَخوری　　چه جایِ غَم ! که زِ هَر شادمان ، گِرُو بِبَری
فرشته‌ای، کُنَمَتْ پاک، با دو صد پَر و بال　　که در تو هیچ نَمانَد، کُدورَتِ بَشَری
نمایَمَت که چگونه‌ست ، جانِ رَسته زِ تَن　　فَشانْده دامَنِ خود، از غُبارِ جانوری
در آن صَبوح که ارواح ، راحِ خاصّ خورَند　　تو را خَلاص نمایَم ، زِ روز و شب‌ْشُمَری
قَضا که تیرِ حوادث ، به تو هَمی انداخت　　تو را کُنَد به عِنایَت ، ازآن سِپَس سِپَری
رَوان شُده‌ست نَسیم ، از شِکَّرِسْتانِ وصال　　که از حَلاوَتِ آن ، گُم کُند شِکَر ، شِکَری
زِ بامداد بیآوَرْد ، جامِ چون خورشید　　که جُزْوْ جُزْوِ من ، از وِی گرفت، رقص‌گری
چو سختْ مَست شُدم ، گفت : هینْ دِگَر بِدَهَم　　که تا میانِ من و تو ، نَمانَد این دِگَری
بِدِه بِدِه ، هله ای جـــانِ ساقیانِ جهان　　کَرَمْ کَریم نمایَـــد ، قَمَر کُند قَمَری
به آفتـــابِ جَلالِ خدایِ بی‌هَمتا　　نیافت چون تو مَهی ، چَرخِ اَزْرَقْ[۱] و صَفَری[۲]
تمامِ این تو بگو ، ای تمامْ در خوبی!　　که بَسته کرد مـــرا ، سُکْرِ بادهٔ سَحَری

﴿۱۲۰۳﴾

خوش بُوَد ، گَر کاهِلی یک‌سو نَهی　　وَزْ همه یاران ، تو زوتَر بَرجَهی
هست سَر تیزی ، شِعارِ شیرِ نَر　　هست دُم‌داری در این رَه ، روبَهی
بَرفُروزْ ، آتش‌زَنه در دستِ توست　　یوسُفَت با توست ، اگر خود ، در چَهی
گَر غروب آمد، به گورْاَنْدَر شُدی　　بازْ طالِع شو، زِ مَشرق ، چون مَهی
گَرم شُد آن یَخ زِ جُنبش ، پس گُداخت　　پس بِجُنب ، ای قَدِّ تو ، سَروِ سَهی
بَرجِهان ، تو اسب را ، تُرکانه زود　　که به گوشِ توست ، خوبِ خَرگَهی
سارِعُوا[۳] فرمود ، پس مَردانه رُو　　گفتِ شاهَنْشاهِ جان ، نَبْوَد تَهی
هَمچو زُهره ، ناله کُن ، هر صُبح‌گاه　　وآنگَه از خورشید ، بین شاهَنْشَهی
بَدْرْ هر شب ، در رَوِشْ لاغَرتَر است　　بَعدِ کاهشْ ، یافت آن مَه ، فَرَبَهی

---

۱ – ازرق = کبود (کنایه از آسمان)

۲ – صفرائی = زرد رنگ (کنایه از خورشید).

۳ – بشتابید

وَقتِ دوری ، شاه پَروَردَت ، به لُطف　　تا چه‌ها بَخشَد ، چو باشی دَرگَهی؟
بس کُن آخِر ، توبه کردی از مَقال　　در خَموشی‌هاست ، دَخْلِ آگَهی

﴿۱۲۰۴﴾

خوشْ‌دِلَم از یار، هم‌چُنان که تو دیدی　　جانِ پُر اَنْوار ، هم‌چُنــــان که تو دیدی
از چَمَنِ یار ، صد رَوانِ مُقَدَّس　　در گُل و گُلزار ، هم‌چُنــــان‌که تو دیدی
هرکِه دلی داشت زین هَوَس ، تو ببینَش　　بی‌دل و بی‌کار ، هم‌چُنــــان‌که تو دیدی
هر نَظَری کاو بدید ، رویِ تو را گشت　　خواجهٔ اَسْرار ، هم‌چُنــــان‌که تو دیدی
صورتِ مَنصورْ دان ، که بود بَهانه　　بَر شُده بَر دار ، هم‌چُنــــان‌که تو دیدی
هست بر امیدِ گُلِستانِ تو ، جان ها　　ساخته با خار ، هم‌چُنــــان‌که تو دیدی
عشقْ چو طاووس ، چون پَرید ، شود دل　　خانهٔ پُر مار ، هم‌چُنــــان‌که تو دیدی
عشقْ گُزینْ، عشق، بی‌حَیاتِ خوشِ عشق　　عُمرْ بُوَد بار ، هم‌چُنــــان‌که تو دیدی
در دلِ عُشّاق ، فَخْر و مُلْکِ دو عالَم　　نَنگ بُوَد عار ، هم‌چُنــــان‌که تو دیدی
عشقِ خداوندْ شَمسِ دین ، که به تبریز　　جان کُند ایثار ، هم‌چُنــــان‌که تو دیدی

﴿۱۲۰۵﴾

خوشی آخِر؟ بِگو ای یار ! چونی؟　　اَزین اَیّامِ ناهَمــــوار ، چونی؟
به روز و شب مرا ، اندیشهٔ توست　　کَزین روز و شبِ خونخوار چونی؟
ازین آتش ، که در عالَم فُتاده‌ست　　زِ دودِ لشکرِ تاتار چونی؟
دَرین دریا و تاریکیّ و صد موج　　تو اَنْدَر کَشتیِ پُر بار چونی؟
مَنَم بیمار و تو ، ما را طَبیبی　　بِپُرس آخِر که : ای بیمار چونی؟
مَنَت پُرسَم ، اگر تو می‌نَپُرسی　　که: ای شیرینِ شیرین‌کار چونی؟
وجودی بین ، که بی‌چون و چگونه‌ست　　دِلا! دیگر مگو بسیار ، چونی؟
بگو در گوشِ شَمس الدّینِ تبریز　　که: ای خورشیدِ خوبْ‌اسرار چونی؟

﴿۱۲۰۶﴾

خیره چرا گشته‌ای ، خواجه! مَگَر عاشقی؟　　کاسه بِزَن ، کوزه خور ، خواجه ! اگر عاشقی
کاش بِدانستی‌ای ، بَر چِه دَرْ ایستادی ای　　کاش بِدانستی‌ای ، بَر چِه قَــمَر عاشقی
چَشمهٔ آن آفتاب ، خواب نَبینَد فَلَک　　چَشمَت ازو روشن است ، تیزْ نَظَر عاشقی
شیرِ فَلَک زین خَطَر، خون شُده‌اَسْتَش جگر　　راست بگویم ، مَرَنج ، سَخته‌جگَر عاشقی

ای گُلِ تَر، راست گو ، از چه دَریدی قَبا؟ / ای مَهِ لاغر شُده ، بر چه سَحَر عاشقی؟
ای دلِ دریاصِفَت! موجِ تو زَاندیشه‌هاست / هر دَمْ، کَفْ می‌کُنی ، بَر چِه گُهَر عاشقی؟
آن کِه ازو گشت دَنگ ، غَم نَخورَد، از خَدَنگ / وَرْ تو سِپَر بِفْکَنی ، سُسْته‌سِپَر عاشقی
جُملهٔ اجزایِ خاک ، هست چو ما ، عشقناک / لیکْ تو ای روحِ پاک ، نادره‌تَر عاشقی
ای خِرَدْ اَزْ مَحْرَمی ، دَمْ مَزَن و دَمْ مَخور / چون هُنَرت خامُشی‌ست ، بر چه هُنَر عاشقی؟

﴿۱۲۰۷﴾

دامَن کَشانَم می‌کَشد ، در بُتکده ، عَیّاره‌ای / من هَمچو دامَن می‌دَوَم ، اَنْدَر پِیِ خونخواره‌ای
یک لحظه هستم می‌کُند ، یک لحظه پَستم می‌کُند / یک لحظه مَستَم می‌کُند، خودکامه ای ، خَمّاره‌ای
چون مُهره‌ام در دستِ او، چون ماهی‌اَم در شَستِ او / بر چاهِ بابِل می‌تَنَم ، از غَمْزهٔ سَحّاره‌ای
لاهوت و ناسوتِ منْ او ، هاروت و ماروتِ منْ او / مَرجان و یاقوتِ منْ او ، بَرْ رَغْمِ هر بَدکاره‌ای
در صورتِ آبِ خوشی، ماهی چو بُرجِ آتشی / در سینهٔ دِلْبَر دلی ، چون مَرمَری، چون خاره‌ای
اسرارِ آن گنجِ جهان، با تو بگویم در نَهان / تو مُهْلَتَم دِهْ ، تا که من ، با خویش آیَم پاره‌ای
روزی زِ عکسِ رویِ او، بُردم سَبو تا جویِ او / دیدم زِ عکسِ نورِ او، در آبِ جو اِسْتاره‌ای
گفتم که : آنچْ از آسْمان ، جُستم بِدیدم در زمین / ناگاه فَضْلِ ایزدی ، شُد چارهٔ بیچاره‌ای
شُکر است در اوَّل صَفَم ، شمشیرِ هِنْدی در کَفَم / در باغِ نُصرت بِشْکُفَم ، از فَرِّ گُلْ‌رُخساره‌ای
آن رفت کَزْ رنج و غَمان ، خَم داده بودم ، چون کَمان / بود این تَنَم چون استخوان ، در دستِ هر سَگ‌ساره‌ای
خورشید دیدم ، نیم‌شب ، زُهره دَرآمَد در طَرَب / در شهرِ خویش آمد عَجَب ، سَرگشتهٔ آواره‌ای!
اَنْدَر خَمِ طُغْرایِ کُنْ ، نُو گشت این چَرخِ کُهُن / عیسیِ دَرآمَد در سُخُن ، بَربَسته در گَهْواره‌ای
در دلْ نَیُفتَد آتشی، در پیش نآیَد ناخوشی / سَر بَرنیآرَد سَرکَشی، نَفْسی نَمانْد اَمّاره‌ای
خوش شُد جهانِ عاشقان، آمد قِرانِ عاشقان / وارَست جانِ عاشقان ، از مَکْرِ هر مَکّاره‌ای
جانِ لَطیفِ بانَمَک، بر عَرش گردد ، چون مَلَک / نَبْوَد دِگَر زیرِ فَلَک ، مانندِ هر سَیّاره‌ای
مانندِ مورانْ ، عقل و جان ، گشتند در طاسِ جهان / آن رِخْنه‌جویان را نَهان ، واشُد دَر و دَرْساره‌ای[1]
بی‌خار گردد شاخِ گُل، زیرا که ایمن شُد زِ ذُلّ[2] / زیرا نَمانْدَش دشمنی، گُل‌چین و گُل‌اَفْشاره‌ای
خاموش ، خاموش ، ای زبان ! همچون زبانِ سوسَنان / مانندِ نرگس ، چَشم شُو، در باغ کُن نَظّاره‌ای

---

۱ – دیوار پیشِ در قلعه و خانه
۲ – خواری

﴿۱۲۰۸﴾

در آن کعبه که تو ، جانبخشِ حاجی — زهی اقبالِ هر محتاجِ راجی![1]
هر آن سَر ، کاو فرو نآید ، به کیوان — ز رویِ فخر ، بَر فَرقش ، تو تاجی
نهاده سَر ، به تسلیم و اطاعت — به پیشت، از دل و جان ، هر لِجاجی
تویی نورِ جهانِ جان ! که نورَت — نَه از خورشید ، ماهی و سِراجی[2]
خداوندْ شمسِ دنیا ، این قدیم است — به ماه و جاهِ فَرَّت ، هست حاجی
همه جان‌ها ، به اِقطاع[3] مِثالَت — که بعضی عُشْره[4] و بعضی خَراجی
اَیا تبریز ! بِستانْ ، باغِ جان‌ها — که فرمانده تویی ، بر جانِ ماجی[5]
مِزاجِ دل ، اگر چون برف گردد — ز آتش‌هایِ تو ، گردد مزاجی
در آن بازار ، اگر زو هست بویی — زهی هر یوسُفی را بی‌رَواجی

﴿۱۲۰۹﴾

در پَردهٔ خاک ، ای جان! عیسیٰ‌ست ، به پنهانی — وَنْدَر تُتُقِ غیبی ، صد یوسُفِ کَنْعانی
این صورتِ تَن رفته ، وآن صورتِ جانْ مانده — ای صورتِ جانْ باقی ، ویْ صورتِ تَنْ فانی
گَر چاشْنی‌ای خواهی ، هر شب بِنِگَر خود را — تَن مُرده و جان پَرّان، در روضهٔ رضوانی
ای عشقْ ! کیانْ[6] داری ، یارَبّ چه جهان داری — چندان صِفَتَت کردم ، وَاللّٰهْ که دو چندانی
اَلْمؤمنُ حُــلْویٌّ ، وَالْعاشِــقُ عِلویٌّ — با تو چه زبان گویم ، ای جان ! که نمی‌دانی
چندان بِدَوان لَنْگان ، کاین پایْ فرو مانَد — وآنگَهْ رَسَد از سُلطان ، صد مَرکَبِ مِیدانی
می‌مُرد یکی عاشق ، می‌گفت یکی او را: — در حالَتِ جان دادن ، چون است که خندانی؟
گُفتا که : به جان کردم ، من جُمله دَهان کردم — صد مُرده همی‌خندم، بی‌خندهٔ دندانی
زیرا که یکی نیمَم ، نِی بود و شِکَر گشتم — یک نیمِ دِگَر دارد ، عَزمِ شِکَر اَفْشانی

۱– امیدوار
۲ – سراج = چراغ
۳ – بخشیدن ملکی به دیگری ، که تا او ، از محل درآمدِ آن زندگی کند .
۴ – گرفتن یک دهم از اموال کسی .
۵ – مضطرب
۶ – پادشاهان

هر کاو نَمُرد خندان ، تو شمع مَخوان او را — بو بیش دَهَد عَنْبَر، در وَقتِ پَریشانی
ای زهره ! نَوایِ تو ، جان است سِزایِ تو — تو مُطربِ جانانی، چون در طَمَعِ نانی؟
کَس کیسه مَیَفشان گو ، کَس خِرقه مَیَفکَن گو — امیدِ که ضایع شُد ، از کیسهٔ رَبّانی؟
از کیسهٔ حَقْ گَردون ، صد نور و ضیا ریزد — دریا زِ عَطایِ حَق ، دارد گُهَر اَفْشانی
نان‌ریزهٔ سُفره‌ست این ، کَزْ چَرخْ هَمی‌ریزد — بُگْذر زِ فَلَک ، بَر رُو ، گر دَرخورِ آن خوانی
گر خسته شود کَفَّت، کَفّی دِگَرت بَخشَد — وَرْ خسته شود حَلْقَت، در حَلقهٔ سُلطانی
بَرگو غَزَلی، بَرگو، شمس الحق تبریزی — بر سوخته، آبی زن ، از چَشمهٔ حَیوانی

﴾۱۲۱۰﴿

در جهان ، گَر باز جویی ، نیست بی‌سودا سَری — لیک این سودا غریب آمد ، به عالَم نادری
جُمله سوداها بر این فَنْ ، عاقبت حَسرت خورند — زآنکه صد پَر دارد این و ، نیست آن‌ها را پَری
پیشِ باغَشْ باغِ عالَمْ ، نَقْشِ گرمابه‌ست و بَسْ — نی دَرو میوهٔ بَقایی ، نی دَرو شاخِ تَری
آن زِ سِحْری ، تَر نمایَد ، چون بگیری شاخِ او — می‌بَرَد شاخش تو را ، با خواجه قارونْ ، تا ثَری
صورتِ او چون عَصا و باطِنِ او اژدها — چون نِه‌ای موسیٰ ، مَرو بر اژدَهایِ قاهری
کَفِّ موسیٰ کو ، که تا گَردد عَصا ، آن اژدها؟ — گَردنِ آن اژدَها را ، گیرد او ، چون لَمْتُری[1]
گَر کشیده می‌شوی، آن سو، زِ جَذبِ اژدهاست — زآنکه او بَسْ گُرْسِنه‌ست و تو ، مر او را چون خوری؟
جذبِ او چون آتشی آمد ، در اَفکن خودْ در آب — دَفْعِ هر ضِدّی ، به ضِدّی ، دَفْعِ ناری ، کوثری
چون تو در بَلْخی ، رَوان شو سویِ بغداد ، ای پدر — تا به هردَم دورتَر باشی، زِ مَروْ و از هَری[2]
تو مُری[3] باشی و چاکرْ، اَنْدَرین حَضرت ، بِهْ است — ای اَفَندی! هینْ مگو ، این را مُری[4] ، وآن را مُری
وَرْ فِسُردی در تَکبُّر ، آفتابی را بِجو — در گُدازِ هر فسُرده ، شمس باشد ماهری
آفتابِ حَشْر را ، مانَد گُدازد ، هر جَماد — از زمین و آسْمان و کوه و سنگ و گوهری
تا بِدانَد اهلِ مَحْشَر ، کاین همه، یَخ بوده است — عقلِ جُزوی ، لَنْگ مانده ، بر سَرِ یَخ چون خَری
ای خَرِ لَرزان شُده ! بر رویِ یخ ، در زیرِ بار — پوز بَردارد به بالا ، خَر که: یارَبّ آخُوری!

---

۱ – قوی

۲ – هرات

۳ – کسی که نوبت خود را به دیگری داده و ایثار کند.

۴ – تلخ ، ریاکار

شَمسِ تبریزی، چو عقلِ جُزو را یاری دهد بال و پَر یابَد خَرِ او ، بَرپَرَد چون جعفری[1]

﴿۱۲۱۱﴾

در خانهٔ خود یافتم ، از شاهْ نشانی اَنگشتریِ لَعْل و کَمرِ خاصهٔ کانی
دوش آمده بوده‌ست و مرا خواب بِبُرده آن شاهِ دل آرامَم و آن مَحْرَمِ جانی
بِشْکَسته دو صد کاسه و کوزه ، شَهِ من دوش از عَربَده مَستانه ، بِدآن شیوه که دانی
گویی که : گَزیده‌ست زِ مَستی، رُخِ منْ بَر کَزْ شاهْ ، رُخِ من بَرْ ، گازی‌ست نَهانی
امروز دَرین خانه ، هَمی بویِ نِگار است زین بویْ به هر گوشه ، نِگاری‌ست عیانی
خون در تَنِ من ، بادهٔ صِرْف است، ازین بوی هر مویْ زِ من ، هِنْدویِ مَست است ، شبانی
گوشی بِنِه و نَعْرهٔ مَستانه شِنو تو از قامَتِ چون چَنگِ مَنْ ، اَلْحانِ اَغانی[2]
هم آتش و هم باده و خَرگاه ، چو نَقْد است پیـــــرانِ طَریقَت ، بِپَذیــــرند جوانی
در آیِنهٔ شَمسِ حَق و دین ، شَهِ تبریز هم صورتِ کُلْ ، شُهره و هم بَحْرِ مَعانی

﴿۱۲۱۲﴾

در خونِ دِلَم ، رســـید فَتوی از جُملهٔ مُفْتیـــانِ معنی:
با خَلْق بگو که : دور باشید از زَرْقِ من و فُسوسِ دَعویِ
با دل گفتم : چُنین خوش‌سْتَت؟ دلْ نَعْره‌زنان ، که: آری آری
بَرداشت رَبابَـــکی ، دلِ من بِنْواخت که ما خوشیم ، یعنی
کین طَعْنه، ازآن سویِ وجود است آنجا که مَنَم ، کجاست طَعْنی؟
آنجا که مَنَم ، چو من نگُنجَم گُنجَد دِگَری؟ بگو که : نیِ نیِ
تا من باشی ، تو او نَبینی زیرا که شب است و چَشمِ اَعْمی
تا چَشمِ تو این بُوَد ، چه بینی؟ در بُتکدهٔ نَفْس ، نَقْشِ مانی
ای عاشقِ خویش ! رُو به تبریز در شمسِ جهان گُریز ، باری

﴿۱۲۱۳﴾

در دلِ من ، پَردهٔ نو می‌زَنی ای دل و ای دیده و ای روشنی!
پَرده تویی ! وَزْ پَسِ پَرده تویی! هر نَفَسی ، شکلِ دِگَر می‌کُنی

---

۱ – اشاره به جناب جعفر طیار برادر حضرت علی "ع" است.

۲ – لحنهای سرود و موسیقی

پَرده چُنان زن ، که به هر زَخمه‌ای — پَردهٔ غَفلَت ، زِ نَظَر بَرکَنی
شبِ مَنَم و خَلْوت و قنْدیلِ جان — خیره که تو ، آتشی یا روغنی؟
بی من و تو ، هر دو تویی ، هر دو من — جانِ مَنی ، آنِ مَنی ، یا مَنی
نکتهٔ چون جان شِنَوَم ، من زِ چَنگ — تَنْ تَنِ تَنْ ، تنْ که تو یعنی : تَنی
گَر تَنَم و گَر دِلَم و گَر رَوان — شاد بِدانَم ، که تُوأَم می‌تَنی
از تو چرا تازه نباشم ، که تو — تازگیِ سَرو و گُل و سوسَنی؟
از تو چرا نور نگیرم ، که تو — تابِشِ هر خانه و هر روزَنی؟
از تو چرا زور نیابم ، که تو — قُوَّتِ هر صَخره و هر آهَنی؟
دَم نزنم دیگر و کردم خموش — چون تو مرا ، کاملْ در هر فَنی

﴿۱۲۱۴﴾

در دِلَت چیست، عَجَب که چو شِکَر می‌خندی؟ — دوشْ شبْ با کِهِ بُدی ، که چو سَحَر می‌خندی؟
ای بهاری که جهان ، از دَمِ تو خندان است — در سَمَن‌زار شِکُفتی ، چو شَجَر می‌خندی
آتشی از رُخِ خود ، در بُت و بُتخانه زدی — وَنْدَر آتشْ بِنِشستیّ و ، چو زَر می‌خندی
مَست و خندان ، زِ خَراباتِ خدا می‌آیی — بر شَر و خیرِ جهان ، هَمچو شَرَر می‌خندی
هَمچو گُل ، نافِ تو بر خنده بُریده‌ست ، خدا — لیک امـــــروز مَها ! نوعِ دِگَر می‌خندی
باغْ با جُمله درختان ، زِ خَزانْ خُشک شدند — زِ چه باغی تو ، که هَمچون گُلِ تَر می‌خندی؟
تو چو ماهیّ و عَدو ، سویِ تو گَر تیر کَشد — چو مَهْ از چَرخ ، بر آن تیر و سِپَر می‌خندی
بویِ مُشکی تو ، که بر خِنگِ هوا می‌تازی — آفتابی تو ، که بر قُرصِ قَمر می‌خندی
تو یَقینیّ و عِیان ، بر ظَن و تَقلیدْ بِخَند — نَظَری جُمله و بر نَقل و خبر می‌خندی
در حُضورِ اَبَدی ، شاهِد و مَشْهود ، تویی — بر رَهْ و رَهرو و بَر کوچ و سَفَر می‌خندی
از میانِ عَدَم و مَحْو ، بَرآوَرْدی سَر — بر سَر و اَفْسر و بَر تاج و کَمَر می‌خندی
چون سگِ گُرْسِنه ، هر خَلْقْ دَهان بُگْشاده‌ست — تویی آن شیر ، که بَر جوعِ بَقَر[1] می‌خندی
آهوان را زِ دَمَت ، خونِ جگر ، مُشک شده‌ست — رحمت است آن‌که تو بَر ، خونِ جگر می‌خندی
آهوان را به گَهِ صید ، به گَردون گیری — ای‌که بر دام و دَمِ شعبده‌گر می‌خندی!
دو سه بیتی که بِمانْده‌ست ، بگو مَستانه — ای‌که تو ! بر دلِ بی زیر و زَبَر می‌خندی

۱ – جوع البقر = بیماریِ پُرخوریِ سیری ناپذیر.

۱۲۱۵

در دلْ خیالَشْ زآن بُوَد ، تا تو به هر سو ننگری — وآن لُطفِ بی‌حَدّ زآن کُنَد ، تا هیچ از حَدّ نگْذری
با صوفیانِ صافْ‌دین ، در وَجْد گَردی همنشین — گَر پایْ در بیرون نَهی ، زین خانِقاهِ شِش‌دَری
داری دَری پنهان‌صِفَت ، شش دَرْ مَجو و شش‌جِهَت — پنهان دَری که هر شبی ، زآن دَرْ هَمی بیرون پَری
چون می‌پَری ، بر پایِ تو ، رشتهٔ خیالی بَسته‌اند — تا واکَشَندَت صُبح‌دَم ، تا بَرنَپَرّی یک‌سَری
بازآ به زندانِ رَحِم ، تا خِلْقَتَت کامل شود — هست این جهان همچون رَحِمْ، این جُمله خونْ زآن میخوری
جان را چو بَررویید پَر، شُد بیضهٔ تَن را شکست — جانْ جعفرِ طَیّار شُد ، تا می‌نماید جعفری

۱۲۱۶

در دو چَشمِ من نِشین ، ای آنکه از مَه مِهتری! — تا قَمَر را وا نمایَم ، کَزْ قَمَر روشن‌تَری
اَنْدَر آ در باغ ، تا ناموسِ گُلْشَن بِشْکَنَد — زآنکه از صد باغ و گُلْشَن ، خوش‌تَر و گُلْشَن‌تَری
تا که سَروْ از شَرمِ قَدَّت ، قَدِّ خود پنهان کُند — تا زبانْ اَنْدَر کَشَد سوسن ، که تو سوسن‌تَری
وَقتِ لُطفْ ای شمعِ جان ! مانندِ مومی ، نَرم و رام — وقتِ ناز ، از آهن و پولاد تو ، آهن‌تَری
چون فَلَکْ سَرکَش مباش ، ای نازنین ، کَزْ نازِ او — نَرم گَردی چون زمین ، گَر از فَلَک توسَن‌تَری
زآن بُرون انداخت جوشَن ، حَمزه وَقتِ کارْزار — کَزْ هزاران حِصْن و جوشَن ، روح را جوشَن‌تَری
زآن سَبَب هر خَلْوَتی ، سوراخِ روزَن را بِبَست — کَزْ برایِ روشنی ، تو خانه را روشن‌تَری

۱۲۱۷

در رُخِ عشق نِگَر، تا به صِفَت ، مَرد شَوی — نَزدِ سَردان مَنِشین ، کَزْ دَمَشان ، سرد شَوی
از رُخِ عشقْ بِجو ، چیز دِگَر، جُز صورت — کارْ آن است ، که با عشقْ، تو همدرد شَوی
چون کُلوخی ، به صِفَت تو ، به هوا بَرنَپَری — به هوا بَرشَوی اَرْ ، بِشْکَنی و گَرد شَوی
تو اگر نَشْکَنی ، آن کَت بِسِرِشت ، او شِکَنَد — چونکه مرگَت شِکَنَد ، کِی گُهَرِ فَرْد شَوی؟
بَرگْ چون زَرد شود ، بیخِ تَرَشْ سَبز کُند — تو چرا قانِعی از عشق ، کَزو زَرد شَوی؟

۱۲۱۸

در رنگِ یار بِنْگَر ، تا رنگِ زندگانی — بر رویِ تو نشیند ، ای تَنگِ زندگانی!
هر ذَرّه‌ای دَوان است، تا زندگی بیابَد — تو ذَرّه‌ای نداری ، آهنگِ زندگانی
گَر زآنکه زندگانی ، بودی مِثالِ سنگی — خوش‌چَشمه‌ها دَویدی ، از سَنگِ زندگانی
در آیِنه بِدیدم ، نَقْشِ خیالِ فانی — گفتم : چه‌ای تو ؟ گفتا : منْ زنگِ زندگانی
اَنْدَر حَیاتِ باقی، یابی تو زندگان را — وین باقیانْ کیانند؟ دِلْتَنگِ زندگانی

آن‌ها که اهلِ صُلحند، بُردند زندگی را   وین ناکَسان بِمانَند ، در جَنگِ زندگانی

﴿ ۱۲۱۹ ﴾

در شرابم چیزِ دیگر ریختی ، دَرریختی   باده تنها نیست این ، آمیختی ، آمیختی
بارِ دیگر توبه‌ها را ، سوختی ، دَرسوختی   بارِ دیگر فِتْنه را ، اَنْگیختی ، اَنْگیختی
چون بِدیدَم در سَرَم ، سودایِ تو ، سودایِ تو   آمدی ، در گَردنَم آویختی ، آویختی
طُرّه‌هایِ مِشک را ، دَربافتی ، دَربافتی   تارهای صَبر را ، بُگْسیختی ، بُگْسیختی
تو اگر مُنْکِر شُدی ، گویم نشان ، گویم نشان   مِشک بر شَعْرِ[1] سِیَه ، می‌بیختی، می‌بیختی
ای قَدَح ! رُخسارِ من اَفْروختی ، اَفْروختی   وِیْ غَم آخِر ، از دِلَم بُگْریختی، بُگْریختی

﴿ ۱۲۲۰ ﴾

در عشقِ تو بوده ، هر مَقامی   تا یابد ، از تو او نظامی
حقَّت بِرُبود ، غالبت کرد   خرسند شدند ز تو ، به نامی
اقبالْ به خدمتِ تو آمد   سویَش ننهاده‌ای تو گامی
آن اقبال ، که بر سَرِ تو آید   جان‌ها چو رسد ، از آن پیامی
آن سَرْو ، دویده پیشَت آمد   بر کف بنهاده ، شَهدِ جامی
در وِیْ می‌یافت ، آن شرابی   کَشْ حَلال ندید و نیِ حَرامی
هر ناقصِ ناقصی ، که بودش   دریافت بگشتْ او تمامی
انـــدر قَدَحِ تـــو ، آفتابـــی   زین خورشید را ، غَمامی[2]
ای بر جان‌ها ، ز توست داغی   بر گردنِ جُمله ، از تو دامی
سویَت اَلْمَوْت ، گر درآید   آن گردد ، مَشْـــعَرُ الْحَرامی
تبریز شده ، تو را غلامان   همچون حَرَمَیْن و همچو شامی
دانم به یقین ، که جان بگیرد   از مرکبِ شاهِ خود لِگامی
آن دوست را ، که یاد کردم   ای باد صبا ! بِبَر سلامی

﴿ ۱۲۲۱ ﴾

در عشق کجا باشد ، مانندِ تو عشقینی؟   شاهان زِ هَوایِ تو ، در خِرقهٔ پشمینی

---

۱ – مو

۲ – ابر

بَر خوانِ تو اِسْتاده ، هر گوشه ، سُلیمانی ... وَزْ غایَتِ سرمَستی ، همکاسهٔ مِسکینی
بَس جانِ گُزین بوده ، سُلطانِ یَقین بوده ... سَردفترِ دین بوده ، از عشقِ تو ، بی‌دینی
کو گوهرِ جان بودن ؟ کو حَرفِ نهان بودن؟ ... کو سینهٔ رَه‌دانی؟ کو دیدهٔ رهْبینی؟
هر مَستْ ، مِی اَت خورده ، دو دستْ بَرآوَرْده ... کاین عشقْ فُزون بادا ، وَزْ هر طَرَفْ آمینی
گویند: بِخوان یاسین ، تا عشق شود تَسکین ... جانی که به لب آمد ، چه سود زِ یاسینی؟
آن دل‌شُدهٔ خاکی ، کَزْ عشقْ ، زمین بوسَد ... در دولتِ تو بِنْهَد ، بر پُشتِ فَلَکْ، زینی
آوَخْ خُنُک آن دل را ، کاو لازمِ جانان شُد ... گَهْ بادهٔ جان گیرد ، گَهْ طُرّهٔ پُرچینی
هرگز نکُند ما را ، عالَم ، به جَوالْ اَنْدَر ... کَزْ شَمسِ حَقِ تبریز ، پُر کردم خُورجینی

﴿۱۲۲۲﴾

در عشق ، هر آن‌کِه شُد فدایی ... نَبْوَد زِ زمین ، بُوَد سَمایی
زیرا که بَلایِ عاشقی را ... جانی شَرط است، کِبْریایی
زَخمْ ، آیَتِ بَندگانِ خاص است ... سَردفترِ عاشـــقِ خدایی
کاین عالَمِ خاک ، خاکْ اَرْزَد ... آنجا که بَلا کُند ، بَلایی
یک جُو زِ بَلاش ، گنجِ زَرهاست ... ای بر سَرِ گنج ! بین کجایی؟
از سوزشِ آفتابِ مِحْنَت ... در عشق ، چو سایهٔ هُمایی
ای آن‌که ، تو بویِ آن نداری ... تو لایِقِ آن بَلا نَیآیی
لایِق نَبُوَد به زَخم ، او را ... اِلّا که وجودِ مُرتَضایی[1]

﴿۱۲۲۳﴾

در غَـــمِ یار ، یار بایَستی ... یا غَـــمَم را ، کنـــار بایَستی
زآنچه کردم ، کُنون پَشیمانَم ... دلِ امســـال ، پار بایَستی
دلِ من ، شیرِ بیشه را مانَد ... شیرْ ، در مَرغْزار بایَستی
تا بِدانسته ای ، زِ دشمن و دوست ... زندگانـــی ، دو بار بایَستی
دشمنِ عیب‌جویْ ، بسیار است ... دوســـتیْ غَم‌گُســـار بایَستی
ماهیِ جانِ ما ، که بی جان است ... بر لبِ جویبـــار بایَستی

---

۱ – این غزل نیز در شأن حضرت علی مرتضی"ع"میباشد، وجودی که فدایی عشقِ آسمانی‌ست، کسی‌که زخم شهادت خورده و سرورِ عشاق خداوند و سایهٔ همای الهی‌ست.

چون رضایِ دلِ تو ، در غَمِ ماست — یکْ چه باشد ؟ هِزار بایَستی
یارِ لاحَوْل گویْ را ، چــه کُنم؟ — یارِ شــیرینْ عِذار بایَستی
خوکِ دنیاست ، صیدِ این خامان — آهویِ جانْ ، شــکار بایَستی
هَمرَهِ بی‌وَفــا ، هَمـی لَنْـگد — هَمــرَهِ راهْــوار بایَستی
صد هزاران سُخن ، نَهان دارم — گوش را ، گوشْــوار بایَستی

﴿۱۲۲۴﴾

در غَــمِ یــار ، یــار بایَستی — یا غَمَــم را کِنــار بایَستی
به یکی غَم ، چو جان نخواهم داد — یکْ چه باشد؟ هــزار بایَستی
دشمنِ شــادکامْ بســیارند — دوستــی غَم‌گُســار بایَستی
در فِراقَند زین سَفَــر ، یاران — این سَــفَر را قَــرار بایَستی
تا بِدانسته ای زِ دشمن و دوست — زندگانــی ، دو بار بایَستی
شیرِ بیشه ، میانِ زنجیر است — شیر ، در مَرغْــزار بایَستی
ماهیان می‌تَپَنــد ، اَنْدَر ریگ — چَشــمه یا جویبــار بایَستی
بُلبُلِ مَست ، سَخت مَخْمور است — گُلْشَن و سَــبزه‌زار بایَستی
دیده را عِبرَت نیست ، زین پَرده — دیــدهٔ اِعْتِبــار[1] بایَستی
همه گِل‌خواره‌اند ، این طِفْلان — مُشْــفِقی دایــه‌وار بایَستی
رَهْ بر آبِ حَیات ، می‌نَبَرند — خَضِــری آبْخــوار بایَستی
دل پشیمان شُده‌ست ، زآن‌چه گُذشت — دلِ امســال ، پار بایَستی
اَنْدَرین شهر ، قَحْطِ خورشید است — ســایهٔ شــهریار بایَستی
شهر را سِرگین‌پَرَستْ ، پُر گشته‌ست — مِشکِ نافهٔ تَتــار بایَستی
مِشک از پِشْک ، کَس نمی‌داند — مِشک را انتشــار بایَستی
دولتِ کودکانه مـی‌جــویَند — دولتی بی‌عِثــار[2] بایَستی
چون بِمیری ، بِمیرَد این هُنَرت — زین هُنَــرهاتْ عار بایَستی
طالبِ کار و بار ، بســیارند — طالبِ کِــردگار بایَستی

۱ – عبرت گیر
۲ – هلاک

مرگ تا در پیْ است ، روزْ شب است　　شبِ ما را نَهار بایَستی
دَمِ مَعْدود را ، اندکی مانده‌ست　　نَفَسی بی‌شُمار بایَستی
نَفَسِ ایزدی ، زِ سویِ یَمَن　　بر خَلایِق ، نِثار بایَستی
مُلْک‌ها مانْد و مالِکان مُردند　　مُلْکَتِ پایدار بایَستی
عقل بَسته شُد و هَویٰ مُختار　　عقل را اختیار بایَستی
هوش‌ها چون مگس ، در آن دوغ است　　هوش‌ها ، هوشیار بایَستی
زین چُنین دوغِ زشتِ گَندیده　　پوزِ دل را ، حَداد[1] بایَستی
معده پُر دوغ و گوشْ ، پُر زِ دروغ　　هِمَّتِ اَلْفَرار بایَستی
گوش‌ها بَسته است ، لب بَربَند　　از خِرَدْ گوشوار بایَستی

﴿۱۲۲۵﴾

در غیبْ هست عودی ، کاین عشقْ ازوست دودی　　یک هستِ نیستْ‌رنگی ، کَز اوست هر وجودی
هستی زِ غیبْ رَسته ، بر غیبْ ، پرده بَسته　　وآن غیبْ، هَمچو آتش ، در پرده‌هایِ دودی
دود اَرْچه زاد ، زآتش ، هم دود شُد ، حِجابَش　　بگذَر زِ دودِ هستی ، کَز دود ، نیست سودی
از دود گَر گُذشتی ، جانْ عینِ نور گشتی　　جانْ شمع و تَنْ چو طَشْتی، جانْ آب و تَنْ چو رودی
گَر گَردِ پَست شُستی ، قُرصِ فَلَک شکَستی　　درِ نیست بَرشکَستی ، بر هست‌ها فُزودی
بشْکَستی از نَریْ او ، سَدِّ سِکَندریْ او　　زَافْرِشته و پَری او ، روبَندها گُشودی
مُلْکَش شُدی مُهَیّا ، از فَرشْ تا ثُریّا　　از زیرِ هفت دریا ، دُرِّ بَقا رُبودی
رفتی لَطیف و خُرَّم ، زآن‌سو زِ خُشک و از نَم　　در عشقْ گشته مَحْرَم ، با شاهِدی بِسودی
تبریزِ شَمسِ دینی ، گَر دارَدَش امینی　　با دیدهٔ یَقینی ، در غیبْ وانِمودی

﴿۱۲۲۶﴾

در فَنایِ مَحضْ اَفشانند ، مَردان ، راستی　　دامَنِ خود بَرفشانند ، از دروغ و راستی
مَردِ مُطْلَقْ دستِ خود را ، کِی بیآلایَد به جان؟　　آخِرِ ای‌جانِ قَلَنْدَر ، از چه پَهْلو خاستی؟
سالِکی جانِ مُجَرَّد ، بر قَلَنْدَرْ عَرضه داد　　گفتْ در گوشش قَلَنْدَر : کآن طَرَف می‌واستی
کاین طرف، هرچند سوزی، در شَرارِ عشقِ خویش　　لیک هم مُطْلَق نه‌ای ، زیرا که در غوغاسْتی
در جَمالِ لَمْ یَزَل ، چَشمِ اَزَل حیران شُده　　نِی فُزودی از دو عالَم ، نِی زِ نَفْی‌اش کاسْتی

---

۱ – حدّاد = آهنگر

تو نَه اینجایی نَه آنجا ، لیک عُشّاق از هَوَس　　　می‌کنند آنجا نَظَر ، کآنجاسْتی ، آنجاسْتی
ای که از اِلّا ، تو لافیدی ، بدین زَفتی[1] مباش　　　چشم‌ها را پاک کُن ، بنگر که هم در لاسْتی
مَرحَبا ! جانِ عَدَمْرنگِ وجودآمیزِ خوش　　　فارغ از هست و عَدَم ، مَر هر دو را آراستی
پاکیِ چشمَت نباشد ، جُز شَهِ تبریزیان　　　شَمسِ دین ، گَر او بخواهد لیکْ نِی زآنهاستی

﴿۱۲۲۷﴾

در کویِ کِه می‌گَردی ؟ ای خواجه ! چه می‌خواهی؟　　　پابَسته شُدی چون من ، زآن دِلبرِ خَرگاهی
گَر بَسته شُدی از وِی ، رَسته زِ همه بَندی　　　نیِ خدمتِ کَس خواهی ، نیِ خُسروی و شاهی
شد خدمتِ تو دَستان ، چون خدمتِ سَرمَستان　　　در آبْ سُجود آری ، بی‌مسأله ، چون ماهی
چون مَست و خَراب آمد ، سَجده‌گَهَش آب آمد　　　فارغْ زِ ثَواب آمد ، فَرد از رَه و بی‌راهی
کو رَه ، چو دَرین آبی؟ کو سَجده ، چو مِحْرابی؟　　　نیِ ظالم و نی تائِب ، نیِ ذاکر و نیِ ساهی[2]

﴿۱۲۲۸﴾

در لُطفْ اگر بِرَویِ ، شاهِ همه چَمَنی　　　در قَهْر اگر بِرَویِ ، کُهْ را زِ بُن بِکَنی
دانی که بر گُلِ تو ، بُلبُلْ چه ناله کُند؟　　　اَبْلَی ٱلْهَویٰ اَسَفاً ، یَوْمَ ٱلنَّویٰ بَدَنی
عقلْ از تو تازه بُوَد ، جانْ از تو زنده بُوَد　　　تو عقلِ عقلِ مَنی ! تو جانِ جانِ مَنی
من مَستِ نِعْمَتِ تو ، دانم زِ رَحْمَتِ تو　　　کَزْ من به هر گُنَهی ، دل را تو بَرنکَنی
تاجِ تو بر سَرِ ما ، نورِ تو در بَرِ ما　　　بویِ تو رَهبرِ ما ، گَر راهِ ما تَزَنی
حارِسْ [3] تویی رَمَه را ، ایمِن کُنی همه را　　　اَهْلُ ٱلْهَویٰ اَمِنُواْ ، فی ظِلِّ ذِی ٱلْمِنَنی
آن دَم ، که دَم بِزَنَم ، با تو زِ خودْ بِرَوَم　　　لَوْلا مُخاطَبَتی ، اِیّاکَ لَمْ تَرَنی
ای جان ! اسیرِ تَنی ، وِیْ تَنْ ! حِجابِ مَنی　　　وِیْ سَرْ ! تو در رَسَنی ، وِیْ دل ! تو در وَطَنی
ای دل ! چو در وَطَنی ، یاد آرْ صُحبَتِ ما　　　آخِر رَفیقْ بُدی ، در راهِ مُمْتَحَنی
اِنَّ ٱلْکِرامَ اِذا ، ما اَسْهَلواْ ذَکَرواْ　　　مَنْ کانَ یَأْلِفُهُمْ ، فِی ٱلْمَنْزِلِ ٱلْخَشِنی

﴿۱۲۲۹﴾

در میانِ جانْ نِشین ، کِامْروز جانِ دیگری　　　کاین جهان ، خیره است در تو ، کَزْ جهانِ دیگری

---

۱ – در گوش کسی سخن ریختن.

۲ – غافل

۳ – حراست کننده

خوش خرام ، ای سَروِ جان ! کِامْروزْ جانِ دیگری — خوش بِخَند ، ای گُلْسِتان ! کَزْ گُلْسِتانِ دیگری
آبِ خَلْقان ، رفت جُمله ، در هوایِ آب و نان — یوسُفا ! در قَحْطِ عالَم ، آب و نانِ دیگری
تو جهانِ زندگی و این جهانِ بَندگی — تو زِ شاهِ شَهنشان ، وَٱللّٰه! نشانِ دیگری

﴿۱۲۳۰﴾

درآمد در میانِ شهرِ آدم ، زَفتْ[1] سیلابی — فَنا شُد چَرخ و گَردان شُد ، زِ نورِ پاک ، دولابی[2]
نَبْوَد آن شهر ، جُز سودا ، بَنی آدم دَرو شیدا — بِرَست از دیِ و از فردا ، چو شُد بیدار از خوابی
چو جوشید آب ، بادی شُد ، که هر کُهْ را بپَرّاند — چو کاهی ، پیشِ بادی شد ، و یا ماهی ، سویِ آبی
چو کُهها را شِکافانند ، کان ها را پدید آرَند — بِبینی لَعْلْ، اَنْدَر لَعْل ،که می‌تابَد ، چو مهتابی
در آن تابش بِبینی تو ، یکی مَهْرویِ چینی تو — دو دستِ هجْرِ او، پُر خون ، مثالِ دستِ قَصّابی
ز بویِ خونِ دستِ او ، همه ارواح ، مَستِ او — همه اَفْلاکْ ، پَستِ او ، زهی با لُطفْ وَهّابی
مثالِ کِشمِشی باشد ، چو انگوری که کوبَندَش — که تا فانی شود باقی ، شود انگورْ ، دوشابی
اگرچه صد هزار انگور ، گویی یک بُوَد جُمله — چو واشُد جانبِ توحید ، جان را ، این چنین بابی
بیاید شمسِ تبریزی ، بگیرد دستِ آن جان را — در انگُشتَش کُند خاتَم ، دهد مُلْکی و اَسْبابی

﴿۱۲۳۱﴾

دَرهَم شِکَن چو شیشه ، خود را چو مَستِ جامی — بَدنام عشقِ جانْ شو ، این است نیک‌نامی
پُر ذوقْ چون صُراحی ، بِنْشین اگر نشینی — کُنْ کَٱلْقَدَحْ مُذیقاً ، لِلْقَوْمِ فِی‌ٱلْقیامی
عقلِ تو ، پایْ‌بَندی ، عشقِ تو ، سَربلندی — اَلْعَقْلُ فِی‌ٱلْمَلامِ ، وَٱلْعِشْقُ فِی‌ٱلْمُدامی
اَلدّیکُ فی صِیاحٍ ، وَٱللَّیْلُ فی اِنْهِزامٍ — وَٱلصُّبْحُ قَد تَبَدّی ، فی مُهْجَةِ ٱلظَّلامی
معشوقْ غیرِ ما ، نِی ، مِیْ جُز که خونِ ما ، نِی — هم جان کنَد رئیسی ، هم جان کنَد غُلامی
دل را کباب کردی ، خون را شراب کردی — یا مَنْ فِداکَ روحی ، یا سَیِّدَ ٱلْاَنامی
زَانْدیشه شو پیاده ، تا بَرخوری زِ باده — مِنْ راوُقٍ قَدیمٍ ، مُسْتَکْمِلِ ٱلْقِوامی
مُسْتَفْعِلُنْ فُعولُن ، آتش مَکُنْ ، مَجوشان — زیرا کَمال آمد ، دیگر نَمانْد خامی
می‌گو تو هرچه خواهی ، فَرمان‌رَوا و شاهی — سَلَّمْتُ یا عَزیزی ، یا صاحِبَ ٱلسَّلامی
باده چو بادْخیزان ، چون پَشّه ، غَم‌گُریزان — لا تَعْذُلوا ٱلسُّکاریٰ ، اَفْدیکُمُ کِرامی

---

۱ – بسیار

۲ – چرخ چاه

تبریزْ شاد بادا ! زِاشْراقِ شَمسِ دینَم   فَاَلشَّمْسُ حَیْثُ تَجری ، لِلْمَشْرِقَیْنِ حامی

﴿۱۲۳۲﴾

دَریغا کَزْ میان ، ای یار ! رفتی   به دَرد و حَسرتِ بسیار رفتی
بَسی زِنهار گفتی ، لابه کردی   چه سود ؟ از حُکْمِ بی‌زِنهار رفتی
به هر سو ، چاره جُستی ، حیله کردی   ندیده چـــاره و ناچـــار رفتی
کِنارِ پُرگُل و رویِ چو ماهَت   چه شُد ، چون در زمینِ خوار رفتی؟
زِ حَلقهٔ دوستان و هم‌نشینان   میانِ خاک و مور و مار رفتی
چه شُد آن نُکته‌ها و آن سُخن‌ها؟   چه شُد عقلی ، که در اسرار رفتی؟
چه شُد دستی ، که دستِ ما گرفتی؟   چه شُد پایی ، که در گُلْزار رفتی؟
لَطیف و خوب و مَردم‌دار بودی   درونِ خاکِ مَردم‌خـــوار رفتی
چه اندیشه ، که می‌کردیّ و ناگاه   به راهِ دور و ناهمـــوار رفتی!
فَلَک بِگْریست و مَهْ را ، رو خَراشید   درآن ساعت که زارِ زار رفتی
دِلَم خون شُد ، چه پُرسَم ؟ من چه دانم؟   بگو : باری ، عَجَب بیدار رفتی!
چو رفتی ، صُحبَتِ پاکان گُزیدی   و یا مَحْروم و با اِنْکار رفتی؟
جوابَک‌هایِ شیرینَت کجا شُد؟   خَمُش کردی و از گُفتار رفتی
زهی داغ و زهی حَسرت ! که ناگَه   سفَر کردی ، مُسافرْوار رفتی
کجا رفتی ، که پیدا نیست گَردت؟   زهی پُر خونْ رَهی ، کاین بار رفتی
خمش کنْ رُو ، دلا! بسیار گفتن   نباشد سود ، چون بر باد رفتی

﴿۱۲۳۳﴾

درین نُه طاقِ مینـــا[1] ، ای افندی!   تویی پنهان و پیـــدا ، ای افندی!
عجب جانی که دادی عاشقان را   از آن صَهبایِ حَمرا ، ای افندی
ز جام اوّلیـــن ، مستی فَزاید   حریفـــانِ بقـــا را ، ای افندی
چه جام ؟ آن جامْ ، کَز یک جرعهٔ او   دو عالَم گشته شیدا ، ای افندی
زهی دستان ، سَرِ جامی که مَردم   به عشقشْ گشته گویا ، ای افندی
درین تاریکیِ ظلماتْ بینی   ز نور خویشْ پیـــدا ، ای افندی

---

۱ – مقصود از نُه طاقِ مینا، "آسمان" میباشد.

خمش! تا چند خواهی گفت : افسوس؟!   تویی چون صُمت[1] و گویا ، ای افندی
چرا از تو بُوَد ، هم نور و ظلمت   به چشمِ گشته بینـــا، ای افندی؟
چو شمس الدّین تبریزی درآید   بجوشد تحت و اَعلا ، ای افندی

﴿۱۲۳۴﴾

دَریوزه‌ای دارم زِ تو ، در اِقْتِضایِ آشْتی   دیِ نُکته ای فرموده‌ای ، جان را برایِ آشتی
جان را نشاط و دَمدَمه ، جُمله مُهِمّاتَش همه   کاری نمی‌بینم دِگَر ، اِلّا نَوایِ آشتی
جانْ خشم گیرد با کَسی ، گردد جَهانَش مَحْبَسی   جان را فُتَد یارَبِّ عَجَب! با جسمْ و رایِ[2] آشتی؟
با غیرْ اگر خَشمین شَوی ، گیری سَرِ خویش و رَویِ   سَر با تو چون خَشمین شود ، آنگاه وایِ آشتی
گَر دَستْ‌بوسِ وصلِ تو ، یابد دِلَم در جست و جو   بَس بوسه‌ها که دل دهد ، بر خاکِ پایِ آشتی
هر نیکویی که تَن کُند ، از لُطفِ دادِ جان بُوَد   من هر سَخا که کرده‌ام ، بود آن سَخایِ آشتی
چون ابرِ دِیْ، گِریان شُدم ، وَزْ برگ و بَر ، عُریان شُدم   خواهم که ناگه در رَوَم ، خوشْ در قَبایِ آشتی
سُلطان و شاهَنْشَه شَوَم ، اَجْری فِرست تا شَهْ شَوم   نیکولِقا آن‌گَهْ شَوَم ، کآید لِقایِ آشتی
ای جانِ صد باغ و چَمَن، تشریف دِه ، سویِ وَطَن   هر چند، بَدْ رائیِ من ، نَگْذاشت جایِ آشتی
از نوبهارِ لَمْ یَکُن ، این باد را تَلْطیف کُن   تا بی بُخارِ غَم شود ، از تو فَضایِ آشتی
آلایشِ ما چیستْ خود ، با بَحْرِ جان و جَزر و مَد؟   یا کِبْر و شیطانیِّ ما ، با کِبْریایِ آشتی؟
خاموش کُن ای بی‌اَدَب! چیزی مگو در زیرِ لب   تا بی‌ریا باشد طَلَب ، اَنْدَر دُعایِ آشتی

﴿۱۲۳۵﴾

دزدیده جمله رختِ ما ، لولیِ لولی زاده‌ای   در هیچ مسجدْ مَکرِ او ، نَگْذاشته سجّاده‌ای
خِرقهٔ فَلَکْ دَه شاخ ازو ، بُرجِ قَمَرْ سوراخ ازو   وایْ اَر بیُفتد در کَفَش ، چون من سَلیمی ، ساده ای
زد آتش اندر عودِ ما ، بر آسمان شد ، دودِ ما   بُگْسَست تار و پودِ ما ، ساقی بیا ! دِه باده‌ای
دلْ کارِ مشکل می‌کند ، در بَحرْ منزل می‌کُند   جانْ قصهٔ دل می‌کند ، کو عاشقِ دل‌داده‌ای؟
دلداده آن باشد که او ، در صبرْ باشد ، سخت‌رو   نه چون تو کوسه گشته‌ای ، در گوشه‌ای افتاده‌ای
در غصّه‌ای افتاده‌ای ، تا خود کجا ، دلْ داده‌ای   در آرزویِ قَحبه ای ، یا وسوسهٔ قَوّاده‌ای[3]

---

۱ – خاموش بودن
۲ – اندیشه
۳ – قَوّاد = پا انداز

شرمی بِدار از ریشِ خود ، از ریشِ پُر تشویشِ خود — بسته دو چشم از عاقبت ، در هرزه ، لبْ بُگشاده‌ای
چونست عقلِ آن سَری ، در عاقبت بیند خَری؟ — از حرص و از شهوت بَری ، در عاشقی آماده‌ای؟
خامُش ،که مرغِ گفتِ من ، پَرَّد سبُکْ ، سویِ چمن — اینک اثر ،زآن نکته ها ، از گلشنِ جانْ زاده‌ای
خاموش باش ازین سُخُن ، زیرا که عِلمِ مِنْ لَدُن — نَبْود به دفترْ ، بی‌زبان ، در حُجره‌ای بِنْهاده‌ای
خاموش کنْ خاموش کن !وآن حلقه را در گوش — کاین شمس تبریزی بُوَد ، در مُلکَتَش آزاده ای

﴿۱۲۳۶﴾

دلِ آتش‌پَرَستِ من ، که در آتش ، چو گوگردی — به ساقی گو ،که: زود آخِر ،هم از اَوَّل ،قَدَحْ دَردی[1]
بیا ای‌ساقیِ لَبْ‌گَز، تو خامان را ، بِدآن می پَز — زهی بُستان و باغ و رَز ، کَزآن انگور اَفشُردی
نشانِ پُرسَم،کَسی نَدْهَد ، نشان این است ، ای خوش‌قَد — که آن شب بُردی‌اَم بی‌خود ، بِدآن مَه‌رویْ بِسْپُردی
تو عقلْ ، آباد می‌داری ، که شاهِ عَقلَم از یاری — چو داد آن بادهٔ ناری ، به اوَّل‌دَمْ خِرَدْ مُردی
دو طَشت آوَردْ آن دِلبر، یکی زآتشْ ، یکی پُر زَر — چو زَرگیری بُوَد آذر ، چو آتش بَرزَنی ، بُردی
بِبین ساقیِّ سَرکَش را ، بِکَش آن آتشِ خوش را — چه دانی قَدْرِ آتش را ؟ که آن‌جا کودکِ خُردی
زِ آتش ، شادْ بَر خیزی ، زِ شَمس الدّینِ تبریزی — وَرْ اَنْدَر زَر ، تو بُگْریزی ، مِثالِ زَر بِیَفْسُردی

﴿۱۲۳۷﴾

دلِ بی‌قَرار را گو ، که : چو مُسْتَقَر نداری — سویِ مُسْتَقَرِّ اصلی ، زِ چه رو سَفَر نداری؟
به دَمِ خوشِ سَحَرگَه ، همه خَلْق زنده گردد — تو چگونه دِلْسِتانی ، که دَمِ سَحَر نداری؟
تو چگونه گُلْسِتانی ، که گُلی زِ تو نَروَیَد؟ — تو چگونه باغ و راغی ، که یکی شَجَر نداری؟
تو دِلا! چنان شُده‌سْتی ، زِ خَرابی و زِ مَستی — سُخَنِ پدر نگویی ، هَوَسِ پسر نداری
به مِثالِ آفتابی ، نَرَوی مَگَر که تنها — به مِثالِ ماهِ شب‌رُو ، حَشَم و حَشَر[2] نداری
تو دَرین سَرا ، چو مُرغی ، چو هَواتْ آرزو شُد — بِپَری زِ راهِ روزَن ، هله گیر ، دَر نداری
وَ اگر گرفته‌جانی ، که نه روزَن است و نی دَر — چو عَرَق، زِ تَن بُرون رُو،که جُز این ، گُذَر[3] نداری
تو چو جَعْدمویْ[4] داری ، چه غَمْ اَزْ کُلَه بِیُفتد؟ — تو چو کوهْ پایداری ، چه غَم اَزْ کَمَر نداری؟

---

۱ – بده
۲ – خویشان و جمع اطرافیان ، مقصود تنهاییِ ماه در آسمان است .
۳ – گذرگاه ، راه ، طریق.
۴ – مویِ مُجَعَّد و فِرْدار

چو فرشتگانِ گَردون ، به تو تشنه‌اند و عاشق   رَسَدَت زِ نازنینی ، که سَرِ بشر نداری
نَظَرت زِ چیست روشن ، اگر آن نَظَر ندیدی؟   رُخِ تو زِ چیست تابان، اگر آن گُهَر نداری؟
تو بگو مَر آن تُرُش را : تُرُشی بِبَر از اینجا   وَرْ از آن شراب خوردی، زِ چه رو بَطَر[1] نداری؟
وَگَر از دَرونْ مَستی و به قاصدی تُرُش‌رو   بِدُو اَنْدَر آب و آتش ، که دِگَر خَطَر نداری
بِدَهَد خدا به دریا ، خَبَری که : رامِ او شو   بِدهَد خَبَر به آتش ، که : در او اثر نداری

﴿۱۲۳۸﴾

دلِ پُر دَردِ من ، امشب بِنوشیده‌ست ، یک دُردی   از آنچه زُهرهٔ ســـاقی ، بیآوَرْدَشْ رَه‌آوُردی
چه زَهره دارد او یارا ! که خواب آرَد حَشَر ما را؟   که امشب می‌نمایَد عشق ، بر عُشّاق، پامَردی
زنان در تَعزیَتْ شب‌ها ، نمی‌خُسبَند از نوحه   تو مَردِ عاشقی آخِر ، زَبونِ خواب ، چون گَردی؟
دِلا! می‌گَرد چون بیدَق ، به گِردِ خانهٔ آن شَه   بِتَرس از مات و از قائم ، چو نَطْعِ عشق ، گُستَردی
مرا هم خواب می‌باید ، وَلیکن خواب می‌نآیَد   که بیرون شُد مِزاجِ من ، هم از گرمی و هم سردی
چو خواب آید ، مرا بیند ، دو صد فرسنگْ بُگریزد   ز سوزِ شور و عشقِ او ، نمانَد خواب را مَردی
چه بودی گر مرا یک دَم ، نسیمی دادی از وصلم؟   رَهیدی جانِ مشتاقم ، ز بیماری و بودَردی[2]
رخِ گلگونِ مشتاقان ، شود ایمِن درین دُوران   بُوَد اَمنی ، گُلِستان را ، هم از سبزی و از زردی
شود یکسانْ همه عالَم ، نمانَد جَوْر بَر آدم   خوش و خوشخو شود هَر دَم، چو گُل، بُستانِ بُوالْوَردی[3]
زهی فَرُّخ ، زمانِ ما ، زهی دُولت ، از آنِ ما   ز شاهِ عشق ، جانِ ما ، شود صافی ، ز هر دَردی
خَمُش کن ، چند می نالی ! نه در عِزّ و در اِجْلالی؟   ز فَــرِّ شاه ، اقبالــی ، بَساطِ هجرْ بِنْوَردی[4]
چو شمس الدینِ تبریزی ، بیآید پیشم از ناگه   نمانَد هیچ چیز از ما ، زِ اَعرابی و از کُردی

﴿۱۲۳۹﴾

دل را تمامْ بَرکَنْ ، ای جان ! زِ نیک‌نامی   تا یک به یکْ بدانی ، اَسرار را تمامی
ای عاشقِ الهی ! ناموسِ خَلْقْ خواهی؟   ناموس و پادشاهی ، در عشقْ هست خامی
عاشقْ چو قَند باید ، بی‌چون و چند باید   جانی بُلند باید ، کآن حَضرتی‌ست سامی

---

۱ – شادی

۲ – بودَرد ، ابو دَرد = صاحب درد و بیمار بودن.

۳ – بوستان گل سرخ

۴ – نَوَردیدن = پیچیدن

هستی تو از سَر و بُن ، در چَشمِ خویشْ ناخُن / زُنّارِ رومْ گُم کُن، در عشقِ زُلْفِ شامی

در عشقْ عِلْمْ جَهْل است ، ناموسِ عِلمْ سَهْل است / نادانِ عِلْمْ ، اهل است ، دانایِ عِلمْ عامی

از کویِ بی‌نشانش، زآن سویِ جَهْل و دانش / وَزْ جانِ جانِ جانش، عشقْ آمدَت سَلامی

بر بامِ عشقِ بی‌تَن ، دیدم چو ماهِ روشن / بر دَر بِمانده‌ام من ، زآن شیوه‌هایِ بامی

گَر مَست و گَر مِیْ‌آم من ، نِی از دَف و نِی‌آمْ من / از شیوهٔ وِیْ‌آم من، مَستِ شرابِ جامی

آن چهرهٔ چو آتش، در زیرِ زُلْفِ دِلْکَش / گَردن بِبَسته، جانْ خوش، در حَلقه‌هایِ دامی

گوید غَمَت زِ تیری ، وقتی که ، خونْ تو ریزی: / کِای دل، تو خود چه چیزی؟ وِیْ جان، تو خود کُدامی؟

ای جان! شبی که زادی، آن شبْ ، سَری نَهادی / دادی تو آن‌چه دادی ، وَزْ جانْ مُطیع و رامی

ای روحْ ! بَرپَریدی، بر ساحلی چَریدی / دلْ دادی و خَریدی، آن را کِه تُوشْ غُلامی

گَر رِنْد و گَر قَلاشی[1]، ما را تو خواجه‌تاشی[2] / ای شَمسِ هر طَواشی[3]، تبریز را نِظامی

﴿۱۲۴۰﴾

دِگَر باره ، شَهِ ساقی! رسیدی / مرا در حَلقهٔ مَستان ، کَشیدی

دِگَرباره شِکَستی ، توبه‌ها را / به جامی ، پَرده‌ها را ، بَردَریدی

دِگَربار ، ای خیـــــالِ فِتنه‌انگیز! / چو مِیْ ، بر مغزِ مَستانْ بَردَویدی

بیا ای آهو ! از نافَت پَدید است / که از نسرین و نیلوفر چَریدی

همه صَحرا گُل است و اَرغَوان است / بِدآن یک دَم ، که در صَحرا دَمیدی

مَکُن ای آسمان ، ناموسْ کَم کُن / که از سودایِ ماهِ من خَمیدی

بگو ای جان ، وَگر نه من بگویم / که از شَرمِ جَمالَش ناپَدیدی

بگویم ای بهشت ، این دَم به گوشَت / که : بی او ، بَسته‌ای و بی‌کلیدی

چو خاتونانِ مصری ، ای شَفَقْ تو / چو دیدی یوسُفَم را ، کَف بُریدی

بِدیدم دوش ، کِبْریتی به دَستَت / یَقین کردم ، که دیگی می‌پَزیدی

تو هم ای دل ! در آن مَطْبَخ ، که او بود / پَسِ دیوار ، چیزی می‌شنیدی

نه عیدی ، که دوبار آید ، به سالی / به رَغْمِ عید ، هر روزِ تو عیدی

---

۱ – بی نام و تنگ و مفلس

۲ – دو غلام را گویند که مالک و صاحبِ واحدی داشته باشند.

۳ – مخنث

خداونـــدا ! به قُدرتْ بی‌نَظیری ‌ ‌ ‌ ‌ که حُسْنِ لانَظیری بَرتَنیدی
چُنین نوری دَهی ، اِشْکَسته‌ای را ‌ ‌ ‌ ‌ چُنینی را ، گزافه کِی گُزیدی؟
بگو ای گُل ، که این لُطف از کِه داری؟ ‌ ‌ ‌ ‌ نه خارِ خُشک بودی ، می‌خَلیدی؟
تو هم ای چَشم ! جِنْسِ خاک بودی ‌ ‌ ‌ ‌ بِگُفتی : من چه بینم ؟ هم بِدیدی
تو هم ای پای ! بَرجا مانده بودی ‌ ‌ ‌ ‌ دَوانیدَت دَوانَنـــــده ، دَویدی
دَمِ عیسی و عِلْمَش را عَدُویی ‌ ‌ ‌ ‌ عَجَب ای خَر ! بدین دَعوت رَسیدی
چو مال ، این عِلْم مانَدْ ، مُرده‌ریگَت[1] ‌ ‌ ‌ ‌ نه تو مانی ، نه عِلْمی که گُزیدی
جهانِ پیر را گفتم : جوان شو ‌ ‌ ‌ ‌ بِبین بَختِ جوان ، تا کِی قَدیدی؟[2]
بیا امّیدْ بین ، که نیک نَبْوَد ‌ ‌ ‌ ‌ در این امّیدِ بی‌حَدّ ، نا امیدی
بِدو پیوندم ، از گفتن بِبُرَّم ‌ ‌ ‌ ‌ نَبُرَّم زآن شَهی که تو بُریدی

﴿۱۲۴۱﴾

دِلآراما ! چُنین زیبا چرایی؟ ‌ ‌ ‌ ‌ چُنین چُست و چُنین رَعنا چرایی؟
گرفتم من ، که جانیّ و جهانی ‌ ‌ ‌ ‌ چُنین جان و جهانْ‌آرا چرایی؟
گرفتم من ، که اِلْیاسیّ و خِضْری ‌ ‌ ‌ ‌ چو آبِ خِضر ، عُمرْاَفْزا چرایی؟
گرفتم من ، که دنیاییّ و دینی ‌ ‌ ‌ ‌ چو دنیا ، مایهٔ سودا چرایی؟
گرفتم ، گنجِ قارونی ، به خوبی ‌ ‌ ‌ ‌ چو موسیٰ با یَدِ بیضا چرایی؟
زِ رَشک ار دوست ، خونِ دوست ریزد ‌ ‌ ‌ ‌ بدین حَدّ شَنگ و سَرْغوغا چرایی؟
چو نورِ تو گرفت ، از قافْ تا قاف ‌ ‌ ‌ ‌ نَهان از دیده ، چون عَنْقا چرایی؟
ندارد هیچ حَلْوا ، طَبْعِ صَهْبا ‌ ‌ ‌ ‌ تو هم حَلْوا و هم صَهْبا چرایی؟
زِ عشقِ گفتِ تو ، با خود بجنگَم ‌ ‌ ‌ ‌ که پیشِ چون وِی‌ای ، گویا چرایی؟
خمُش کردم ولیکن مانْد در دل ‌ ‌ ‌ ‌ که تو هم اسم و هم معنی چرایی؟

﴿۱۲۴۲﴾

دِلا ، رُو رُو ! همان خونْ شُو که بودی ‌ ‌ ‌ ‌ بِدآن صَحرا و هامون شُو، که بودی
دَرین خاکسترِ هستی ، چه غَلْتی؟ ‌ ‌ ‌ ‌ در آتشدان و کانون شُو، که بودی

---

۱ – مُرده ریگ = ماتَرَک ، میراث

۲ – گوشت خشک شده

دَرینْ چون شُد ، چگونه چند مانی؟   بِدآن تَصریفِ[1] بی‌چون شو، که بودی
نه گاوی ، که کَشی بیگارِ گَردون   بَرآن بالایِ گَردون شو، که بودی
دَرین کاهِش ، چو بیمارانِ دِقّی[2]   به عُمر ، روزاَفْزون شو، که بودی
زَبونِ طِبِّ افلاطونْ چه باشی؟   فَلاطون شو، فَلاطون شو، که بودی
اَیَمْ هُوَ کَیْ[3] ، اسیرانه چه باشی؟   همان سُلطان و قارون شو، که بودی
اگر روئین‌تَنی ، جِسمْ آفَتِ توست   همان جانِ فریدون شو، که بودی
همان اِقْبال و دولَت بین، که دیدی   همان بَختِ هُمایون شو، که بودی
رَها کُن نَظْم کردن ، نَظْمِ دُرّها   به دریا ، دُرِّ مَکْنون شو، که بودی

﴿۱۲۴۳﴾

دِلا ! گـــر مـــرا تو ببینی ، ندانی   به جان ، آتشینَم ، به رُخ ، زَعفرانی
دل از دلْ بِکَندم ، که تا دل ، تو باشی   زِ جانْ هم بُریدم، که جان را تو جانی
زِ خونْ بر رُخِ من، بِدیدی نِشان‌ها   کُنون رفت کارَم ، گُذشت از نشانی
تو شاهِ عَظیمی، که در دلْ مُقیمی   تو آبِ حَیاتـــی، کـــه در تَنْ رَوانی
تو آن نازنینـــی، که در غیبْ بینی   نگفتند هرگز تـــو را : لَنْ تَرانی!
چه مِیْ نوش کردی، چه روپوش کردی؟   تو روپوشْ می‌کُـــن، که پنهان نَمانی
چه جَنَّت، چه دوزخ، تویی شاهِ بَرزَخ   بِرانـــی ، بِرانـــی ، بِخوانی ، بِخوانی
تو آن پَهْلوانی، که چون اسبْ رانی   زِ مَشرق به مَغرب، به یک دَم رسانی
تو آن صَدْر و بَدْری، که در بَرّ و بَحْری   هم اِلْیاس و خِضْری[4] ، وَ هم جانِ جانی

---

۱ – صرف کردن ، تغییر دادن

۲ – دقّ = بیماری خشکی دهان ، بیماری سل

۳ – ای که تنها مانده ای

۴ – از این غزل نیز پیداست که جناب مولانا از شاه عظیمی سخن میگوید که خداوند، هرگز به او " لَن تَرانی" نگفته و می‌بیند آنچه را که در غیبْ توان دید، کسی که شاه برزخ و دوزخ و جَنَّت است، پهلوانِ اسبْ رانی که در یک لحظه میتواند هم در مغرب باشد و هم در مشرق، وجود مقدسی که همچون حضرات خضر و الیاس علیهم السلام، حامی درماندگان در برّ و بحر است، و این وجود عزیز و گرانقدر، طبق روایات مستند و معتبر، کسی نیست جز حضرت علی" ع"، چنانکه جناب مولانا نیز در غزل مشهور ⟵

کسی بی‌تو زنده؟ زهی تَلْخْ مُردن / چو پیشِ تو میرَد، زهی زندگانی
آیا هم‌نشینا ! جُــز این چَشمِ بینا / دو صد چَشمِ دیگر، تو داری نهانی
اگر مَردِ دینی، بَسی نَقْشْ بینی / مَکُن سَجده آن را ، که تو جانِ آنی
گِرِه را تو بُگْشا، آیا شَمسِ تبریز! / گِرِه از گُمان است و تو ، صد عیانی

﴾۱۲۴۴﴿

دِلا! تا نازکــــیّ و نازنینی / بُرو که نازنینـــان را نَبینی
دَرین رنگی دِلا! تا تو بِلَنْگی / نیآیی در چُنان، تا تو چُنینی
در آیینه نَبینی رویِ خوبان / که تا با خویِ زشتَت هم‌نشینی
تو زیبا شو، که این آیینه زیباست / تو بی‌چین شو، که آیینه‌ست چینی
مَشو پنهان ، که غیرت در کَمین است / همی بینَد تو را ، کَاَنْدَر کَمینی
زِ خود پنهان شُدی ، سَر دَرکشیدی / بِبَستی چَشمْ ، تا خود را نَبینی
به لب ، یاسین هَمی‌خوانی، وَلیکن / زِ کینه جُمله تَن ، دندانْ چو سینی[1]
به حـــقِ شمس تبریزی ، نگارا! / بیا بنشین دَمـــی ، که نازنینی

﴾۱۲۴۵﴿

دِلا ! چون واقِفِ اسرارْ گشتی / زِ جُمله کارَها ، بی‌کار گشتی
همان سودایی و دیوانه می‌باش / چرا عاقل شُدی، هُشیار گشتی؟
تَفکّر از برایِ پرده باشد / تو سَرتاسَر همه ایثار گشتی
همان ترتیبِ مَجنون را نِگَه دار / که از ترتیب‌ها بیزار گشتی
چو تو مَستور و عاقلْ خواستی شُد / چرا سَرمَستْ در بازار گشتی؟
نِشَستن گوشه‌ای ، سودت ندارد / چو با رِنْدانِ این رَه ، یار گشتی
به صَحرا رُو، بِدآن صَحرا که بودی / دَرین ویرانه‌ها بسیار گشتی
خَراباتی‌ست ، در همسایهٔ تو / که از بوهایِ مِی ، خَمّار گشتی
بگیر این بو و می‌رُو ، تا خَرابات / که هَمچون بو ، سَبُک‌رَفتار گشتی

" علی بود" مقصود خود را به صراحت بیان نموده است آنجا که فرموده : " هم موسی و هم عیسی و هم خضر و هم الیاس، علی بود".

۱ – مقصود حرف "س" است که دندانه دارد.

به کوهِ قافْ رُو ، مانندِ سیمُرغ   چه یارِ جُغد و بوتیمار گشتی؟
بُرو در بیشهٔ مَعنی ، چو شیران   چه یارِ روبَه و کَفتار گشتی؟
مَرو بَر بویِ پیراهانِ یوسُف   که چون یعقوب، ماتَم‌دار گشتی
بلیِ ، خود را به خاموشی، تو بنمای   چو زین سان ، سُخرهٔ گفتار گشتی

۱۲۴۶

دِلا! در روزه ، مهمـــانِ خدایی   طَعامِ آسْــمانی را سزایی
دَرین مَهْ ، چون دَرِ دوزخ بِبَندی   هزاران دَر ، زِ جَنَّت بَرگُشایی
نخواهد مانْد این یَخ ، زود بِفْروش   بیآموز از خـــدا ، این کَدخدایی
بُرون کُن خِرقه کآن ، زین چار رُقْعَه‌ست   تُرابی[1] ، آتشی ، آبی ، هوایی
بِرهنه کُن ، تو جُزوِ جان و بِنْما   زِ خِرقه ، گَر به کُلْ بیرون نیآیی
بیآمد جان،که عُذْر از عشق خواهد   که : عَفوَم کُن ، که جانِ عُذْرهایی
دَرین مَهْ ، عُذْرِ ما بِپْذیر ، ای عشق!   خَطا کردیم ، ای تُرکِ خَتایی!
به خنده گوید او : دستَت گرفتم   که می‌دانم ، که تو بی‌دست و پایی
تو را پَرهیز فرموده ، طبیبی   که تو رَنْجورِ این خوف و رَجایی
بِکُن پَرهیز ، تا شَربَت بِسازم   که تا دُورِ اَبَد ، با خود نیآیی
خَمُش کردم ، که شَرحَش، عشقْ گوید   که گفتِ اوست ، جان را، جانْفَزایی

۱۲۴۷

دِلا ! هُمایِ وصالی ، بِپَر ، چرا نَپَری؟   تو را کسی نَشِناسد، نه آدمی، نه پَری
تو دِلْبَری ، نه دلی ، لیکْ بَهرِ حیله و مَکْر   به شکلِ دلْ شُده‌ای، تا هزار دلْ بِبَری
دَمی به خاکْ دَرآمیزی ، از وَفا و دَمی   زِ عَرش و فَرش و حُدودِ دو کَوْن ، بَرگُذَری
رَوان چِراغْ نَیابد، چو پَرّ و بالِ وی ای؟   نَظَـــر چراغْ نَبینَد، چو مایهٔ نَظَری؟
چه زَهره دارد توبه ، که با تو توبه کُند؟   خَبَرْ کِه باشد تا ، با تو مانَدَش خَبَری؟
چه باشد آن مِسِ مِسکین، چو کیمیا آید   که او فَنا نَشَود از مِسی ، به وَصْفِ زَری؟
کِی است دانهٔ مِسکین ، چو نوبَهار آید   که دانِگیش ، نَگَردد فَنا ، پِیِ شَجَری؟
کِی است هیزُمِ مسکین، که چون فُتَد در نار   بَدَل نگردد هیـــزُم ، به شُعلهٔ شَرَری؟

۱ – تراب = خاک

ستاره‌هاست ، همه عقل‌ها و دانش‌ها تو آفتابِ جهانی، که پَرده‌شان بِدَری
جهانْ چو برف و یَخی آمد و ، تو فَصلِ تَموز[1] اَگر نَمانَد ازو ، چون تو شاه ، بر اَثَری
کیِ‌اَم بگو ، منِ مِسکین ، که با تو من مانَم؟ فَنا شَوَم من و صد من، چو سویِ من نِگَری
کَمالِ وَصْفِ خداوند ، شَمسِ تبریزی گُذشته است ، زِ اَوْهامِ جَبری و قَدَری

۱۲۴۸

دِلَم همچون قَلَم آمد ، در انگشتانِ دِلْداری که امشب می‌نویسد رِیْ ، نویسد باز فردا رِیْ
قَلَم را هم تَراشَد او، رِقاع و نَسْخ و غیرِ آن[2] قَلَم گوید که: تَسلیمَم، تو دانی من کیِ‌اَم باری
گَهی رویَش سِیَه دارد، گَهی بر ریشْ می مالَد گَهْ او را سَرنگون دارد، گَهی سازد بِدو کاری
به یک رَقْعه[3] ، جهانی را ، قَلَم بِکْشَد ، کُنَد بی‌سَر به یک رُقْعه[4] ، قِرانی[5] را، رَهانَد از بَلا؟ آری
کَر و فَرِّ قَلَم باشد، به قَدْرِ حُرمَتِ کاتِب اگر در دستِ سُلطانی، اگر در کَفِّ سالاری
سَرَش را می‌شِکافَد او، برایِ آنچه او داند که جالینوس، بِهْ داند ، صَلاحِ حالِ بیماری
نَیارَد آن قَلَمْ ،گفتن، به فعلِ خویش ، تَحسینی نَدانَد آن قَلَمْ ، کردن ، به طَبْعِ خویش ، اِنْکاری
اگر او را قَلَم خوانم، وَگَر او را عَلَم خوانم دَرو هوش است و بیهوشی ، زهی بیهوشْ و هُشیاری
نگُنجَد در خِرَد ، وَصفَش، که او را ، جمعِ ضِدَّیْن است چه بی‌ترکیبْ ترکیبی، عَجَب مَجبورْ مُختاری

۱۲۴۹

دلی یا دیدهٔ عقلی ، تو یا نورِ خدا بینی؟ چراغ‌اَفْروزِ عُشّاقی ، تو یا خورشیدْآیینی؟
چو نامَت بِشْنَود دل‌ها، نگُنجَد در مَنازل‌ها شود حَلّ ، جُمله مُشکل‌ها، به نورِ لَمْ یَزَلْ بینی
بِگُفتم: آفتابا ! تو مرا همراه کُن ، با خود که جُمله دَردها را تو ، شفا گشتیّ و تسکینی
بِگُفتا: جان‌رُبایَمْ من ، قَدَم بر عَرشْ سایَمْ من به آب و گِلْ ، کِیْ آیَمْ من ؟! مگر هر وقت و هر حینی

---

۱ – فصل تابستان

۲ – "محقق ، ریحان ، ثلث ، توقیع ، رقاع و نسخ "، خطوط ششگانهٔ خوشنویسی اسلامی میباشند.

۳ – تکه کاغذی که روی آن بنویسند ، ویکی از شیوه یا قلمهای بسیار رایج خوشنویسی در کشورهای عربی.

۴ – آواز برخورد تیر به نشانه و گیاهی که رقعا یا سرخس گویند.

۵ – مقارنه ، یار کردن دو چیز را با هم، و مقصود رهاندن از قِرانِ نَحْسِیْن است که در علم نجوم قدیم، نزدیک شدن دو سیّاره نحس زحل و مریخ در یک برج را میگفته‌اند.

چو تو از خویشْ آگاهی، ندانی کرد هَمراهی
که آن مِعْراجِ اللهی ، نیابَد جُز که مِسکینی

تو مِسکینی دَرین ظاهر، دَرونَت نَفْسِ بَس قاهِر
یکی سالوسی و کافِر ، که رَهزَن گشت و رَهشینی[1]

مَکُن پوشیده از پیری ، چُنین موری ، چُنین شیری
یکی پیری که عِلْمِ غیب ، زیرِ اوست بالینی

طَبیبِ عاشقان است او، جهان را هَمچو جان است او
گُدازِ آهَنان است او، به آهن داده تَلوینی

کُند در حالْ ، گِل را زَر، دَهَد در حالْ ، تَن را سَر
ازو اَنْوارِ دین یابَد ، رَوان و جانِ بی‌دینی

در آن دِهْلیز و ایوانَش، بیا بِنْگَر تو بُرهانَش
شُده هر مُرده از جانَش، یکی ویسیّ و رامینی

زِ شَمس الدّینِ تبریزی ، دلا! این حَرف می‌بیزی
به امّیدی که باز آید، از آن خوشْ شاه ، شاهینی

﴿ ۱۲۵۰ ﴾

دوش ز دریایِ حُسن ، دلبرِ دُردانه ای
آمد و پیشَم بِداشت ، دُردیِ دُردانه ای

دلبرِ شاهنشهی ، یا رُخِ همچون مَهی
با لبِ همچون مِیای ، نرگسِ مستانه ای

نی پری، نی آدمی ، بود نه جسم و نه جان
وَه چه عجب خانگی ! وَه چه عجب خانه ای!

رویْ به رویَم نهاد ، و ز پیِ رو ، بوس را
لب بَرِ گوشم بِبُرد ، گفتْ خوشْافسانه ای

ماهیِ جان غوطه خورْد ، در تَکِ دریایِ عشق
مرغِ دلم ساخته ، در هوسش لانه ای

جُستم از حُسنِ او ، شیوهٔ عهد و وفا
خوردم ، من از جفا ، سیلیِ مردانه ای

هرکه بدید آن جمال ، رفت ازو رنگ و خال
هیچ ملامت مکُن ، کاو شده دیوانه ای

جان شده هندویِ او ، زآن شدگانْ فخرِ چین
دارد رومی رُخی ، غَمزهٔ تُرکانه ای

﴿۱۲۵۱﴾

دوشْ همه شب ، دوشْ همه شب
گشتم من ، بر بامِ اَفَندی

آخِرِ شب شُد ، آخِرِ شب شُد
خوردم مِیْ از جامِ اَفَندی

شیر و شِکَر را، شَمس و قَمَر را
مایه بِبَخشَد ، نامِ اَفَندی

نورِ دو عالَم ، عشقِ قدیمی
دولتِ مُرغانْ ، دامِ اَفَندی

شیرْ رَوان شُد ، خوش زِ بَیانَش
شیرِ سِیَه شُد ، رامِ اَفَندی

کامِ مُلوکان ، جایزه گیری
جایزه بَخشی ، کامِ اَفَندی

کعبهٔ جان‌ها ، رویِ مَلیحَش
پُختهٔ عالَم ، خامِ اَفَندی

گَر اَلِفی و سابِقِ حَرفی
مَحو شو ، اَندَر لامِ اَفَندی

---

۱ – ره نشین

نور بُوَد او ، نار نمایَد　　خاص بُوَد خود ، عامِ اَفَندی
بس کُن ، بس کُن ، کَس نَتَوانَد　　که بِگُـــزارد ، وامِ اَفَندی

﴿۱۲۵۲﴾

دوشْ همه‌شب، دوشْ همه‌شب ، گشتم من ، بر بامِ حَبیبی　　اَخْتَر و گَردون اَخْتَر وگَردون، بُرده زِ زُهره،جامِ حَبیبی
جُملهٔ جان‌ها ، جُملهٔ جان‌ها ، بَسته پَر و پا ، بَسته پَر و پا　　هَمچو دلِ من ، هَمچو دلِ من ، دِلْخوشْ اَنْدَر دامِ حَبیبی
دامِ تو خوش‌تَر، دامِ تو خوش‌تَر، از مِیِ اَحْمَر ، وَزْ رَزِ اَخْضَر　　از رَزِ پُخته ، از رَزِ پُخته ، نادره‌تَر بُد ، خامِ حَبیبی
نورِ رُخِ شَهْ ، نورِ رُخِ شَهْ ، حَسرتِ صد مَهْ ، رَهزَنِ صد رَهْ　　صُبحِ سَعادت ، صُبحِ سَعادت ، دَرج شده در ، شامِ حَبیبی
مَخْزَنِ قارون ، مَخْزَنِ قارون ، اَخْتَرِ گَردون ، مُلْکِ هُمایون　　گَر بِدَهَد جان ، گَر بِدَهَد جان ، او نَگُزارد ، وامِ حَبیبی
عام شُده‌ست این،عام شُده‌ست این،نَظْمِ سُخَن‌ها، لیک تو این بین　　ای شُده قُربان ! ای شُده قُربان !خاصِ جهانْ در،عامِ حَبیبی

﴿۱۲۵۳﴾

دیدی ، که چه کرد یارِ ما ، دیدی؟　　مَنْصوبهٔ یارِ با وَفـــــا ، دیدی؟
زین نوع ، که ماتْ کرد ، دل‌ها را　　آن چَشمهٔ زندگی ، کجا دیدی؟
در صورتِ ماتْ ، بُردْ می‌بَخشَد　　مَقْلوب‌گَری چو او ، کِه را دیدی؟
ای بَستهٔ بَندِ عشق ، حَقّ‌سْتَت　　کَزْ عشقْ ، هزار دِلْگُشا دیدی
بِسْتان باغی ، اگر گُلی دادی　　بَرخُور زِ وَفا ، اگر جَفا دیدی
از بُستانَشْ ، سَرِ خَرْ است ، این تَن　　زآن بَحْرِ گُهَر، تو کَهْرُبا دیدی؟
ار فرعونی ، چو اَحْوَلی دادَت　　آن بود عَصا و اژدَها دیدی؟
امروز چو موسی‌اَت ، مُداوا کرد　　صد بَرگْ‌فشان از آن عَصا دیدی؟
صَیّادِ جهـــان فشانْد ، شَهْدانه　　آن را تو زِ سادگی ، عطا را دیدی؟
چون مُرغِ سَلیم ، سویِ او رفتی　　دام و دَغَل و فَن و دَغا دیدی؟
بازت بِخَرید ، لُطفِ نَجَّیْنا[1]　　تا لُطف و عِنایَتِ خدا را دیدی؟
در طالِعِ مَهْ ، چو مُشتری گشتی　　زَاَللهْ ، عَطایِ اِشْتَری را دیدی؟
چَندان کَرَّت[2] ، که در عَـدَد نَآیـد　　این بَستگـی و گُشـــاد را دیدی؟

---

۱ – اشاره به آیه ۸۸ سوره انبیاء دارد که میفرماید: "وَنَجَّیْنَاهُ مِنَ الْغَمِّ وَکَذَلِکَ نُنجِی الْمُؤْمِنِینَ" یعنی: "و او را (یونس را) از غم نجات دادیم و این چُنین، مؤمنان را نجات میدهیم".

۲ – مرحله ، مرتبه

تا آخِــرِ کار ، آن وَلیِ‌نِعْمَت　　چَشمَت بِگُشاد ، توتیا را دیدی؟
از چَشمهٔ سَلْسَبیل، مِیْ خوردی　　عِشرت‌گَهِ خاصِ اولیا را دیدی؟
چون دَعوتِ اِشْرَبُواْ ، پَری دادَت　　جولانگَهِ عَرصهٔ هوا را دیدی؟
وانگَهْ زِ هَوی' ، به سویِ هو رفتی　　بر قافْ پَریدنِ هُما را دیدی؟
پَروازِ هُمـــایِ کِبْریایی را　　از کَیْف و چگونگی، جُدا را دیدی؟
باقیِش ، مُجیبِ هر دُعا گوید　　کَزْ وِیْ تو اِجابَتِ دُعا را دیدی؟

﴿۱۲۵۴﴾

دیِ دامَنَش گرفتم : کِای گوهرِ عَطایی!　　شبْ خوش مگو ، مَرَنجان ، کِامْشب از آنِ مایی
اَفْروخت رویِ دِلْکَش، شُد سُرخْ هَمچو اَخْگَر　　گفتا : بس است ، دَرکَش ، تا چند از این گدایی؟
گفتم: رَسولِ حَق گفت : حاجَت زِ رویِ نیکو　　دَرخواه ، اگر بِخواهی ، تا تو مُظَفَّر آیی
گفتا که: رویِ نیکو ، خودکامه است و بَدخو　　زیرا که ناز و جُورَش ، دارد بَسی رَوایی
گفتم: اگر چُنان است ، جَوْرَش حَیاتِ جان است　　زیرا طِلِسمِ کان است ، هرگَهْ بیآزمایی
گفت: این حَدیثْ خام است ، رویِ نِکو کُدام است؟　　این رنگ و نَقْشْ ، دام است ، مَکْر است و بی‌وَفایی
چون جانِ جان ندارد ، می‌دان که آنْ ندارد　　بس کس که جان سِپارَد ، در صورتِ فَنایی
گفتم که : خوش‌عِذارا ! تو هستْ کُن فَنا را　　زَر ساز مِسِّ مـــا را ، تو جانِ کیمیایی
گفتا که : ناسپاســـی ، تو مِسّ ناشناسی　　در شکّ و در قیاسی ، این ها که مینمایی
تَسلیمِ مِسّ بِیایَــد ، تا کیمیـــا بِیابَد　　تو گنـــدمی وَلیکِن ، بیـــرونِ آسیایی
گریان شُدم به زاری ، گفتم که: حُکْمْ داری　　فریادرَس به یاری ، ای اصـــلِ روشنایی!
چون دید اشکِ بنده ، آغاز کرد خنده　　شُد شرق و غربْ زنده ، زآن لُطف و آشنایی
ای همرَهان و یاران ! گِرییِد هَمچو باران　　تا در چَمَن ، نِگاران ، آرَند خوش‌لِقایی
مخدومْ شمسِ دینم ، روزی بیآید اینجا　　بنْماید از لطافت ، صد لطفِ جان فَزایی
خاموشْ ، کاندر این دَم ، در گفتْ می‌نیاید　　آنچْ از کَرَم نمود او ، از لطف و دل ربایی
بُگزید عاشقان را ، بنْواخت بی دلان را　　افروخت شمعِ جان را ، از نورِ کبریایی

﴿۱۲۵۵﴾

دیِ عَهد و توبه کردی ، امروز دَرشِکَستی　　دیِ بَحْرِ تَلْخ بودی ، امروز گوهَرَسْتی
دیِ بایَزید بودی ، وَنْدَر مَزید بودی　　وِامْروز در خرابی ، دُردی‌فروش و مَستی
دُردی بِنوشْ ای جان ، بِگْسَل ز هوشْ ای جان　　اَزْرَق مَپوش ای‌جان، تا که صَنَم پَرَستی

امروز بَس خَرابـــی ، هم جامِ آفتابی / نیِ کَدخدایِ ماهی ، نیِ شوهرِ مَهَستی
اَفْزونی از مَساکِن ، بیرونی از مَعادِن / آن نیستی وَلیکِن ، هستی چُنانکه هستی
یک گوشه، بَسته بودی ، زآن گوشه، خسته بودی / آن بَسته را گُشودی ، رَستی تمام ، رَستی
حیوانْ سَوار نَبْوَد ، جُز بَهرِ کار نَبْوَد / حیوان نِه ای تو حَیّی ، جَستی زِ کار ، جَستی
تو پیکِ آسمانی ، چون ماهْ ، کِی توانی / تا تو سوارِ پایی ، تا تو به دستِ شَستی؟
خامُشْ مَدِه نشانی ، گرچه زِ هَر بیانی / شُد مَرهَمِ جهانی ، هر خسته‌ای که خَستی

﴿۱۲۵۶﴾

رُبود عقل و دِلَم را ، جَمالِ آن عَرَبی / دَرونِ غَمْزهٔ مَستَش ، هزار بواَلْعَجَبی
هزار عقل و اَدَب داشتم من ، ای خواجه! / کُنون چو مَست و خَرابَم ، صَلایِ بی اَدَبی
مُسَبِّبِ سَبَب اینجا ، دَرِ سَبَبْ بَربَست / تو آن ببین ، که سَبَب می‌کَشد ، زِ بی‌سَبَبی
پریر رفتم سَرمَست ، بر سَرِ کویَش / به خَشم گفت: چه گُم کرده‌ای؟ چه می‌طَلَبی؟
شِکَسته‌بَسته بِگُفتم ، یکی دو لَفْظِ عَرَب: / اَتَیتُ اَطْلُبُ ، فی حَیِّکُمْ ، مَقامَ اَبی
جواب داد: کجا خُفته‌ای؟ چه می‌جویی؟ / به پیشِ عقلِ مُحَمَّدص ، پَلاسِ بولَهَبی؟
زِ عَجز ، خوردم سوگندها و گَرْم شُدم / به ذاتِ پاکِ خدا و به جانِ پاکِ نَبی
چه جایِ گرمی و سوگند، پیشِ آن بینا؟ / وَ کَیْفَ یُضْرَعُ صَقْرٌ ، بِصَوْلَةِ اَلْخَرَبی؟
رَوان شُد اشک ، زِ چَشمِ من و گواهی داد: / کَما یَسیلُ میاهُ ، اَلسّقا مِنَ اَلْقِرَبی
چه چاره دارم؟ غَمّازِ منْ هم از خانه‌ست / رُخَم چو سِکّهٔ زَر ، آبِ دیده‌ام سُحُبی[1]
دَریغ ! دِلْبَرِ جان را ، به مالْ مِیْلْ بُدی / و یا فَریفته گشتی ، به سَیّدی چَلَبی
و یا به حیله و مَکْری ، زِ رَهْ دَراُفتادی / و یا که مَست شُدی او ، زِ بادهٔ عِنَبی[2]
دَهان به گوشِ من آرَد ، به گاهِ نومیدی / چه می‌کُند سَر و گوشِ مرا ، به شَهْدِ لبی؟
غُلامِ ساعتِ نومیدی‌اَم ، که آن ساعت / شرابِ وصل بِتابَـــد ، زِ شیشهٔ حَلَبی[3]
از آن شرابْ‌پَرَستَم ، که یارْ مِیْ‌بَخش است / رُخَم چو شیشهٔ مِیْ کرد و بود رُخْ ذَهَبی
برادرم ، پدرم ، اصل و فَصْلِ من عشق است / که خویشِ عشقْ بِمانَد ، نه خویشیِ نَسَبی

۱ – سُحُبْ جمع سَحاب = ابر
۲ – عِنَب = انگور (عربی).
۳ – شیشه حلبی = شیشه ای برای شراب و غیر آن که بهترین آنها را در شهر حلب می‌ساختند.

خَمُش که مَفْخَرِ آفاق ، شَمسِ تبریزی　　بِشُست نام و نشانِ مرا ، به خوش‌لَقَبی

﴿۱۲۵۷﴾

رُخ‌ها بِنِگَر تو ، زَعفَرانی　　کَزْ دَرد هَمی دَهَد ، نشانی
شهری بِنِگَر ، زِ دَردْ رَنْجور　　چون باغ ، به موسمِ خَزانی
این دَردْ، زِ غُصّهٔ فِراق است　　از هیبَتِ حُکْمِ آسمانی
بیم است، فَلَکْ سیاه گَردد　　از آتش و نالهٔ نَهانی
دوزخ بِنِگَر ، که سَر بَرآوَرْد　　ناگه زِ میانِ شادمانی
بَرخاست غَریوِ جان ، زِ هر سو　　هانْ ای کَسِ بی‌کَسان ! تو دانی
فرمود که: این فِراقْ فانی است　　اَفغان زِ فِراقِ جاودانی
یارَبّ چه شود ، اگر تو ما را　　از هر دو فِراق ، وارَهانی؟
این گفته و بَسته شُد دَهانَم　　باقی تو بگو ، اگر توانی

﴿۱۲۵۸﴾

رسید تُرکَم ، با چهره‌هایِ گُلِ وَرْدی　　بِگُفتَمَش : چه شُد آن عَهد؟ گفت: قُولْ وَرْدی[۱]
بِگُفتَمَش که: یکی نامه‌ای به دستِ صَبا　　بِدادَمی ، عَجَب آوَرْد و گفت : گُستَردی[۲]
بِگُفتَمَش که : چرا بی‌گَهْ آمدی ، ای دوست؟　　بِگُفت: سپِروِیْدی یُلْ دَه ، یُلْدَشیم آرْدی[۳]
بِگُفتَمَش: زِ رُخِ توست ، شهرِ جان ، روشن　　زِ آفتابْ دَرآموختی ، جوانمَردی
بِگُفت: طَرحْ نَهَد رُخِ رُخَم ، دو صد خور را　　تو چون مرا ، تَبَعِ او کُنی؟ زهی سردی
بَقایِ من چو بِدید و زَوالِ خود ، خورشید　　گرفت در طَلَبَم ، عادتِ جهانْگَردی
سُجود کَردم و مُسْتَغْفِرانه نالیدم　　بِدید اشکِ مرا ، در فَغان و پُر دَردی
بِگُفت: نی ، که به قاصِد ، مُخالفی گفتی　　به عشقْ گفت: من و گفتنم دَر آوَرْدی
بِگُفتَمَش: گُلِ بی‌خار و صُبحِ بی‌شامی　　که بَندگان را با شیر و شَهْد ، پَروَردی
زِ لُطف‌هایِ تو است ، آنکه سُرخ می‌گویند　　به عُرف ، حِلْیهٔ زَر را ، بِدآن همه زَردی
بِگُفت: باش کم آزار و دَمْ مَزَن ، خامُش　　که زَرد گفتی زَرّ را ، به فَنّ و آزردی

---

۱ – قول داد (ترکی).
۲ – نشان داد (ترکی)
۳ – راه می‌سپُرد که یارم رسید (ترکی)

﴿١٢٥٩﴾

رَضیتُ بِما قَسَمَ اللهُ لی / وَفَوَّضْتُ اَمْری اِلیٰ خالِقی

لَقَدْ اَحْسَنَ اللهُ فیما مَضیٰ / کَذالِکَ یُحْسِنُ فیما بَقی

اَیا ساقیِ جانِ هر مُتَّقی / بِگَردان چو مَردان ، میِ راوَقی

بِخَر جان و دل را ، زِ اَندیشه‌ها / که بر جان‌ها ، حاکِمِ مُطْلَقی

بهشتِ رُخَت ، گَر تَجَلّی کُند / نه دوزخ بِمانَد ، نه در وِیْ شَقی

اگر تو گُریزی زِ ما ، سابِقی / وَرْ از تو گُریزیم ، تو لاحِقی

میانِ شب و روزْ ، فَرقی نَمانْد / چو ماهَت ، نه غربی‌ست ، نی مَشرقی

به صد لابه مَخْمور را ، میْ دَهی / کِه دیده‌ست ساقی ، بِدین مُشْفِقی؟

شرابِ سُخَن‌بَخشِ رَقّاصْ کُن / که گَردد کُلوخ از تَفَش ، مُنْطَقی[1]

چو حَقّ گولْ جُسته‌ست و قَلْبِ سَلیم / دِلا ! زیرکی می‌کُنی؟ اَحْمَقی

زِ فِکْرَتْ ، دل و جان ، گَر آرام داشت / چرا رفت در سُکر و در موسیقی؟

تو تنها چرایی ، اگر خوش‌خویی؟ / تو عَذرا چرایی ، اگر وامِقی؟

جُعَلْ[2]وَش زِ گُل ، خویشتن دَرکَشی / هَمان چِرکْ می‌کَش ، بِدآن لایِقی

همه خارکَش دان ، اگر پادشاست / به جُز ، خارْخارِ[3] غَمِ عاشقی

خَمُش کُن ببین ، حَقّ را فَتْحِ باب / چه در فِکْرَتِ نُکتهٔ مُغْلَقی؟[4]

﴿١٢٦٠﴾

رَقصان شو ای قُراضه[5] ، کَزْ اصلِ اصلِ کانی / جویایِ هرچه هستی ، می‌دان که عینِ آنی

خورشیدْ رو نِمایَد ، وَزْ ذَرّه ، رَقصْ خواهد / آن بِهْ ، که رَقصْ آری ، دامَن هَمی کَشانی

روزی کِنارْ گیری، ای ذَرّه ، آفتابی / سَر بر بَرَش نَهاده ، این نُکته را بِدانی

پیش آرَدَت شرابی ، کِای ذَرّه، دَرکَش این را / خوردیّ و مَحوْ گشتی ، در آفتابِ جانی

---

۱ – آتشِ فرومُرده.

۲ – حشره ای سیاه و بزرگتر از سوسک

۳ – خواهش و دغدغه

۴ – سخن پیچیده و دشوار.

۵ – ریزه ها و شکسته های فلز

شُد ذَرّه ، آفتابــــی ، از خوردنِ شرابی — در دولتِ تَجَلّــــی ، از طَعْنِ لَنْ تَرانی
ما میــــوه‌هایِ خامیم ، در تابِ آفتابَت — رَقصی کنیم ، رَقصی ، زیرا تو می‌پَزانی
اَحْسَنْت ای پَزیــــدن ! شاباشْ ای مَزیدن! — از آفتابِ جانــــی ، کاو را نبــــود ثانی
مَخْدومْ شَمسِ دینم ، شاهَنْشَهی زِ تبریز — تَسلیمِ توست جان‌ها، ای جان و دل ! تو دانی

﴿۱۲۶۱﴾

رُو ! مُسَلَّمْ تُو راست ، بی‌کاری — چونکه اَنْدَر عِنایَتِ یاری
نَقْش را کار نیست ، پیشِ قَلَم — آن قَلَم را ، چه حاجَت از یاری؟
هَمچو بُتْ باش ، پیشِ آن بُت‌گَر — که همه نَقْش و رنگْ ، ازو داری
گَر بپُرسَد: چه صورتَت باید؟ — گو : همان صورتی که بِنْگاری
گَر مرا تَنْ کُنی ، تو جانِ مَنی — وَرْ مرا دلْ کُنــــی ، تو دِلْداری
لُطفِ گُل ، خارْ را تو می‌بَخشی — چه کُند شاخِ خار ، جُز خواری؟
باده دِهْ ، باده‌خواهِمان کردی — که حَرام است ، با تو هشیاری

﴿۱۲۶۲﴾

رو بِنمودَمی به تو ، گَر همگی، نَه جانمی — دیده شُدی نشانِ من ، گَرنَه که بی‌نشانَمی
سیم‌بَرا ! نَه من زَرَم ؟ لَعْل‌لَبا ! نه گوهرم؟ — جوهرِ زَر نِمودَمی ، گَر نَه دَرونِ کانَمی
لُطفِ تُواَم نمی‌هِلَد ، وَرْنه همه زمانه را — از هَوَسِ تو ای‌شِکَر، همچو مگس بِرانَمی
گُلْبُنِ جانْ ! به عشقِ تو ، گفت : اگر نَتَرسَمی — سوسنْ‌وار گَشتَمی ، سَرْ همه سَرْ زَبانَمی
گوید خَلْقْ : عاقلی ، یک نَفَسی به خود بیا — گفتم : اگر چُنینَمی ، یک نَفَسی چُنانَمی
سیم‌قَبایِ ماه اگر ، لایِقِ کویِ تو بُدی — من کَمَرش گرفتَمی ، سویِ تُواَش کَشانَمی
موجِ هوایِ عشقِ تو ، گَر هِلَدی دَمی مرا — آتش‌ها بِکُشتَمی ، چـــــارهٔ عاشقانَمی
گَر نه زِ تیرِ غیرتْ او ، چَشمِ زَمانه دوختی — فاش و عیان به دستِ او ، بر مَثَلِ کَمانَمی
از تبریز و شَمسِ دین ، رَمز و کِنایتی‌ست این — وَه چه شُدی! که پیشِ او ، من شُده تَرجُمانَمی

﴿۱۲۶۳﴾

رُو رُو ! ای جانِ سَبُک‌خیزِ غَریبِ سَفَری! — سویِ دریایِ مَعانــی ، که گرامی گُهَری
بَرگُذشتی زِ بَســی مَنْـزِل، اگــر یادت هست — مَکُن اِسْتیزه، گَــزین مَصْطَب[۱] هم، بَرگُـذَری

---

۱ – میخانه و میکده.

پَر فُروشویْ ، ازین آب و گِل و ، باشْ سَبُک — پِیِ یارانِ پَریـــده ، چه کُنی که نَپَری؟
هین سَبو بِشْکَن و دَرْ جویْ رُو اِی آبِ حَیات — پیشِ هر کوزه‌شِکَن ، چند کُنی کاسه‌گَری؟
زین سَرِ کوه ، چو سیلابْ ، سویِ دریا رُو — که ازین کوه ، نَیآیَد تَنِ کَس را کَمَری
بس کُن ! از شَمس مَبُر ، نَه به غروب و نَه شُروق — که ازو ، گَهْ چو هِلالیّ و گَهی ، چون قَمَری

﴿۱۲۶۴﴾

رُو رُو ! که ازین جهان گُذشتی — وَزْ مِحْنَتِ اِمْتِحـــان گُذشتی
ای نَقْشْ ! شُدی به سویِ نَقّاش — وِیْ جانْ ! سویِ جانِ جان گُذشتی
بَرخُورْ ، هله از درختِ ایمان — کَزْ مَنْزِلِ بی‌اَمـــان گُذشتی
در آبِ حَیاتْ رُو ، چو ماهی — کَزْ غُربَتِ خاکْـــدان گُذشتی
از بُرج به بُرجْ ، رُو چو خورشید — کَزْ اَنْجُمِ آسْـــمان گُذشتی
زآن کانْ که بیآمَدی ، شُدی باز — زین خانه و زین دُکان گُذشتی
بِنْما زِ کُـــدام راه رَفتی — اَلْحَقّ زِ رَهِ نَهـــان گُذشتی
باز آ و بگو ، ز حالِ آن سو — با خودْ تو به طبعِ آن گذشتی
راهی چو پُلِ صراطْ ، باریک — اندر پِـــیِ کاروان گذشتی
بر بامِ جهـــانْ طَواف کردی — چون آبْ ، زِ ناودان گُذشتی
خاموش ، کُنون که در خَموشی — از جُملهٔ خامُشـــان گُذشتی

﴿۱۲۶۵﴾

رُو ! که به مهمانِ تو ، می‌نَرَوَم ، ای اَخی! — بَستْ مرا از طَعام ، دودِ دلِ مَطْبَخی
رِزْقِ جهان می‌دَهَد ، خویشْ نَهان می‌کُند — گاهِ وصال ، او بَخیل، در زَر و مالْ ، او سَخی
مال و زَرَشْ کم سِتان، جان بِدِه از بَهرِ جان — مَذهَبِ سَردان مگیر ، یَخ چه کُند ، جُز یَخی؟
قِسْمَت آن بارِ دان ، مائده و نانِ گرم — قِسْمَتِ این عاشقان ، مَمْلکت و فَرُّخی
قِسْمَتِ قَسّام بین ، هیچ مگو و مَچَخْ[1] — کارْ بَتَر می‌شود ، گَر تو دَرین می‌چَخی
جَنَّتیی دلْ فروز ، دوزخیی ، خوشْ بِسوز — چند میانِ جهـــان ، ماندهٔ در بَرزخی
سویِ بُتانْ کم نِگَر ، تا نَشَوی کورْ دل — کور شود از نَظَر ، چَشمِ سگِ مَسْلَخی[2]

---

۱ – چَخیدن = کوشش کردن
۲ – مَسْلَخ = کشتارگاه

زُلْفِ بُتانْ ، سِلْسِلەست ، جانِبِ دوزخ کَشَد　　　ظاهرِ او ، چون بهشت ، باطنِ او دوزخی
لیک عِنایاتِ حَق ، هست طَبَقْ بَر طَبَق　　　کاو بِرَهانَـــد زِ دام ، گرچه اسیرِ فَخی[1]
جانِبِ تبریز رُو ! از جهَتِ شَمسِ دین　　　چند در این تیرگی ، هَمچو خَسانْ می‌زَخی؟[2]

﴿۱۲۶۶﴾

روزِ طَرَب است و سالِ شادی　　　کِامْروز ، به کـــویِ ما فُتادی
تاریکی و غَم ، تمامْ بَرخاست　　　چون شمع ، دَرآن میانْ نَهادی
اندیشه و غَم ، چه پایْ دارد　　　با آن قَدَحِ وَفا ، که دادی؟
ای باده ! تو از کُدام مَشکی؟　　　ویْ مَه ! به کُدام ماهْ زادی؟
مَستیّ و خوشیّ و شادکامی　　　سُلطان و وَلیِ و کِیْقُبادی
وآن عقل ، که کَدخدایِ غَم بود　　　از ما سِتَدی ، به اوسْتادی
شاباش ! که پایِ غَمْ بِبَستی　　　صد گونه دَرِ طَرَب گُشادی

﴿۱۲۶۷﴾

رُوزَنِ دلْ آه ! چه خوشْ رُوزَنی　　　یا تو مَگَر ، رُوزَنِ یارِ مَنی؟
عَمْرُکِ یا نَخْلَةُ هَلْ تَأْذَنی　　　نَحْوَ جَنیٰ غُصْنِکِ کَیْ نَجْتَنی
روزَنِ آن خانـــه اگر نیستی　　　پس تو زِ چه رویْ ، چُنین روشنی؟
کُلُّ سِراجِ حَدَثٍ یَنْطَفی　　　غَیْرَکِ یا اَصْلِیَ یا مَعْدَنی
هرچه کُند چَرخ ، مُطَوَّق بُوَد　　　جُز تو ، که بُنیادِ بَقا می‌کَنی
اِتَّخَذَ اَلْحِرْصُ هُنا مَسْکَنا　　　دونَکِ یا نَفْسُ فَلا تَسْکُنی
دانهٔ دام است ، چرا می‌خوری؟　　　آهنِ سَرد است ، چرا می‌زَنی؟
شَرْبَةُ اَهْوائِکِ مَسْمومَةٌ　　　حیلَةُ اِعْدائِکِ فِی‌اَلْمَکْمَنی
سَخته‌کَمانی‌ست ، پَسِ این کَمین　　　بَرْ پَرْ چون تیرْ ، چرا ایمِنی؟
قَدْ نَفِدَاَلْعُمْرُ وَضاقَ اَلْمَدیٰ　　　خُذْ بِیَدِ اَلْهالِکِ یا مُحْسِنی
گَر دو جهانْ ، مُلْک شود ، مَرْ مرا　　　بی‌تو گدایم ، نشَوَم من غَنی
غَیْرَسَنا وَجْهِکِ لا نَشْتَهی　　　ای وَسِویٰ عِشْقِکِ لا تَفْتَنی

---

۱ – فَخ = تله

۲ – زَخیدن = نالهٔ حزین کردن

﴿۱۲۶۸﴾

روزْ اَزْ دو هزار بار می‌آیی / هر بار چو جان ، به کار می‌آیی
از بَهرِ حَیات و زنده کردنْ تو / در عالَمْ ، چون بهار می‌آیی
عُشّاقْ همه شُدند ، حَلْوایی / چون شِکَّر و قَنْدوار می‌آیی
مِیْ دَردِهْ و اختیارِ ما بِسْتان / کَزْ مَجْلِسِ اِخْتیار می‌آیی
از خَلْقِ جهانْ کِناره می‌گیرد / آن را ، که تو در کِنار می‌آیی
خاموشْ به حَضرتِ تو ، اَوْلیٰ‌تر / کَزْ حَضرتِ کِردگار می‌آیی
دیدیم تو را ، زِ دستْ ما رفتیم / کَزْ عالَمِ پایـــدار می‌آیی
ای مُرغ ! زِ طاقِ عَرشْ می‌پَرّی / وِیْ شیر! زِ مَرغْزار می‌آیی
ای بَحْرِ مُحیط ! سَختْ می‌جوشی / وِیْ موج ! چه بی‌قَرار می‌آیی

﴿۱۲۶۹﴾

روزی که مرا ، زِ من سِتانی / ضایع مَکُن از من ، آن‌چه دانی
تا با تو چو خاصِ نور گَردم / آن نـــورِ لَطیفِ جاودانی
تا چند کُنم زِ مرگْ ، فریاد / با هَمچو تو آبِ زندگانی؟
گَر مرگَم از اوست ، مرگِ من باد / آن مرگ ، بِهْ از دَمِ جوانی
از خِرمَنِ خویشْ دِهْ ، زَکاتَم / زآن خِرمَـــنِ گوهرِ نَهانی
مَنْویس بَر این و آن ، بَراتَم / بُگْذار طَـــریقِ اِمْتِحانی
خاموش ، ولی به دستِ تو چیست؟ / باران آمـــد ، تو ناوْدانی

﴿۱۲۷۰﴾

رویِ من از رویِ تو ، دارد صد روشنی / جانِ من از جانِ تو ، یابد صد ایمِنی
آهنِ هستیِّ من ، صیقلِ عشقَش چو یافت / آیِنهٔ کَوْن شُـــد ، رفت ازو آهنی
مُرغِ دِلَم می‌تپید ، هیچ سُکونی نداشت / مَسکنِ اصلیشْ دید ، یافت دَرو ساکنی
نَدْهَد بی‌چَشمِ تو ، چَشمِ من آیینِگی / نَدْهَد بی‌روزِ تو ، روزَنِ من ، روزَنی
چَشمِ مَنَش چون بِدید ، گفت که: نورِ مَنی / جانِ مَنَش چون بِدید ، گفت که :جانِ مَنی
صَبر از آن صَبر کرد ، شِکَّرِ شُکرِ تو دید / فقر از آن فَخْر شُد ، کَزْ تو شود او غَنی
گاهْ ، مَنَم بر دَرَت ، حَلقهٔ دَر می‌زَنَم / گاه ، تویی در بَرَم ، حَلقهٔ دل می‌زَنی

بادِ صَبا سویِ عشق ، این دو رسالَت بِبَر　　تا شَوَم از سَعیِ تو ، پاک ، زِ تَرْدامَنی[1]
هست مرا هَمچو نِیْ ، وامِ کَمَربَستنی　　هست تو را، هَمچو نِیْ ، وامِ شِکَردادنی
ای دلْ ! در ما گُریز ، از من و ما مَحوْ شُو　　زآنکه بُریدی زِ ما ، گَر نَبُری ، از مَنی
دانهٔ شیرین به سنگ ، گفت : چو من بِشْکَنم　　مَغز نمایم وَلیک ، وایْ چو تو بِشْکَنی

﴿۱۲۷۱﴾

رویَش ندیــــده، پسْ مَکُنیــــدم مَلامَتی　　نادیــــده حُکْم کــــردن ، باشد غَرامَتی
پروانه چون نسوزد؟! چون شمعْ او بُوَد　　چون خَم نیآوَرَم ، زِ چُنان سَروْ قامَتی؟!
آن مَهْ اگر بَرآیَد ، در روزِ رَسْتخیز　　بَرخیزد از میانِ قیامَت ، قیامَتی
زآن‌رو ، که زَهره نیست فَلَک را ، که دَم زَنَد　　در خود هَمی‌بِســـوزَد ، دارد عَلامَتی
گَر حُسنْ ، حُسنِ اوست، کجا عافیت ، کجا؟　　با غَمْزه‌هایِ آتشِ او ، کــــو سَلامَتی؟
هر دَمْ دِلَم ، به عشقِ وِیْ اَنْدَر ، حَریص‌تَر　　هر دَم زِ عشقِ او ، دلِ من با صَلابتی
یا هجْرُ لَمْ تَقُلْ لِیَ بِاللهِ رَبِّنا　　هٰذَا الصُّدودُ مِنْکَ عَلَیْنا اِلیٰ مَتی؟
می‌تَرسَم از فِراقِ درازِ تو ، سنگ‌دل　　تا نَشْکَند سَبویِ امیــــدم ، زِ آفتی
ای آن‌که جِبرَئیل ، زِ تو راهْ ، گُم کُند　　با صَبرِ تو ، ندارد این چَرخ، طاقَتی
دل را بِبُرد عشق، که تا سودْ دل کُند　　حاشا ! که او کُند طَمَعی، یا تجارتی
عشقْ آن توانگری‌ست ، که از بَسِ توانگری　　دارد هَمی ، زِ ریشِ فِــــراقت ، فَراغَتی
از من مَپُرس این و زِ عقلِ کَمال پُرس　　کاو راست ، در عیارِ گُهَرها، مَهارتی
او نیز خود چه گوید؟ لیکن به قَدْرِ خویش　　کاو ، در قِــــدَم بُوَد حَــــدَثی ، نوظَهارتی
عقل از امیدِ وصل ، چو مَجنونْ ، رَوان شود　　در عشــــق می‌رَوَد ، به امیــــدِ زیارتی
وَرْ زآنکه دَر نَیابَد ، در رَهِ کمالِ عشق　　از پَرتوِ شَــــرارَش ، یابَد حرارتی
بادا زِ نورِ عشقْ ، من و عقلِ کُل را　　زآن شِکَــــرِ شِگَرف ، شفایِ مَرارتی
تا طَعْمِ آن حَلاوت ، بر عاشقان زَنَد　　وَزْ عاشقان بَرآیــــد ، مَستانه حالتی
تبریزِ شَمسِ دین ، که بَصیرَت ازو بُوَد　　چون بر دِلَم رَسید ، سپاهَش به غارتی

﴿۱۲۷۲﴾

رَه از اغیارْ خالی کُن ، چو عزمِ کویِ ما داری　　نظر بر غیرِ ما مَفْکَن ، چو قصدِ رویِ ما داری

---

۱ – تَر دامن = آلوده و گناهکار

به ذوق ، از لا به اِلّا رُو که تا ، لالایِ ما گَردی
صدف کُن گوهرِ خود را ، اگر لُؤلُؤیِ ما داری

کَسی دیگر ، چو هوئی را ، مسلّم نیست اِلّا هو
بگو: یاهو و یامَنْ هو ، اگر هوهویِ ما داری

من آن شمعم که در مجلس ، مرا پروانه بسیارند
بسوزان خویش را چون او ، اگر خودْ بویِ ما داری

ز معشوقانِ هر جائی ، تو را چون کار بُگشاید
حَرامت باد ، اگر رغبت ، به غیرِ سویِ ما داری

چو طوطی ، در قفس خو کن ، اگر شِکَّر همی‌خواهی
نوا چون فاخته می‌زن ، اگر کوکویِ ما داری

حجاب از پیشِ رَه برگیر و ، دلبر در کنارْ آور
که مِیْلت را یقین کردم ، که رو با رویِ ما داری

مسلّم آن زمان باشد تو را ، لافِ سرافرازی
که در میدانِ جانبازان ، سَرت را گویِ ما داری

درونِ باطن خود را ، به نورِ ما مُنَوَّر کن
اگرچه ظاهرِ خود را ، به جُست و جویِ ما داری

ز تیرِ غمزه‌ات مَستم ، که از جانم گذر کرد او
کَمانِ شمسِ دین بینی ، چو تو بازویِ ما داری

﴿۱۲۷۳﴾

رَها کُن ماجَرا ای‌جان! فرو کُن سَر، زِ بالایی
که آمد مُوسمِ عِشرَت ، زمانِ مَجْلِس‌آرایی

چه باشد جُرم و سَهوِ ما، به پیشِ یَرْلِغِ[1] لُطْفَت؟
کجا تَرْدامَنی مانَد ، چو تو خورشیدْ مَأوایی؟

دَرآ ای‌تاج و تَختِ ما، بُرون انداز، رَختِ ما
بِسوزان هر چه سوزانی ، بِفَرما هر چه فرمایی

اگر آتش زنی ، سوزی، تو باغِ عقلِ کلّی را
هزاران باغْ ، بَرسازی ، زِ بی‌عقلیّ و شیدایی

وَگَر رُسوا شود عاشق ، به صد مَکْروه و صد تُهمَت
ازین سویَش بیآلایی ، وَزآن سویَش بیآرایی

نه تو اَجْزایِ آبی را ، بِدادی تابشِ جوهر؟
نه تو اَجْزایِ خاکی را ، بِدادی میوه‌افزایی؟

نه از اَجْزایِ یک آدم ، جهانْ پُر آدمی کردی؟
نه آنی که مگس را تو ، بِدادی فَرِّ عَنْقایی؟

طَبیبی دید کوری را ، نِمودَش دارویِ دیده
بِگُفتَش: سُرمه‌ساز این را ، برایِ نورِ بینایی

بِگُفتَش کور: اگر آن را که من دیدم ، تو می‌دیدی
دو چَشمِ خویش می‌کَندیّ و می‌گشتی تماشایی

زهی لُطفی ، که بر بُستان و گورستانْ ، هَمی ریزی
زهی نوری ، که اَنْدَر چَشم و در بی‌چَشمْ میآیی

اگر بر زندگان ریزی ، بُرون پَرَّند از گَردون
وَگَر بر مُردگان ریزی ، شود مُرده ، مسیحایی

غذایِ زاغْ سازیدی ، زِ سِرگینیّ و مُرداری
چه داند زاغ ، کآن طوطی ، چه دارد در شِکَرخایی؟

چه گفت آن زاغْ بیهوده ، که سِرگینَش خُورانیدی؟
نِگَه‌دار ای خدا ما را ! از آن گفتار و بَدْ رایی

چه گفت آن طوطیِ اَخْضَر ، که شِکَّر دادی‌اَش دَرخور؟
به فَضْلِ خود زبانِ ما ، بِدآن گفتار بُگشایی

کِی است آن زاغِ سِرگینْ‌چَش؟ کسی کاو مُبتَلا گردد
به عِلْمی غیرِ عِلْمِ دین ، برایِ جاهِ دنیایی

---

۱ – فرمانِ خانِ مغول

کیِ است ، آن طوطیِ شِکَّرْضَمیرِ مَنْبَعِ حِکْمَت — که حَقّ باشد زبانِ او ، چو احمد وَقتِ گویایی
مرا در دلْ یکی دِلْبَر، هَمی گوید: خَمُش بهتر — که بَس جان‌هایِ نازک را ، کُند این گفتِ سودایی
اَلا ای شمس تبریزی ! چو خونِ عاشقان ریزی — که عاشقْ خودْ خرابِ توست ، چنین رسوا و سودایی

﴿ ۱۲۷۴ ﴾

رَهید جانِ دُوُم ، از خودیّ و از هستی — شُده است صیدِ شَهَنْشاهِ خویش ، در مَستی
زهی وجود ، که جان یافت ، در عَدَمْ ناگاه — زهی بُلند ، که جان گشت ، در چُنین پَستی
دُرُست گشت مرا ، آنچه من ندانستم — چو دَر دُرستیِ ای‌مَه، مرا تو بِشْکَستی
چو گشت عشقِ تو فَصّاد و اَکْحَلَمْ[1] بُگشاد — چو خونْ بِجَستَم از تَن ، زهی سَبُک‌دَستی
طَبیبِ فقر بِجَست و ، گرفتْ گوشِ دِلَم — که مُژده دِهْ ، که زِ رنجِ وجود ، وارَسْتی
زِ اِنْتِظارْ رَهیدی ، که کِیْ صَبا بِوَزَد؟ — نه بَحْرْ را ، تو زَبونی ، نه بَستهٔ شَستی[2]
زِ شَمسِ تبریز، این جِنْس‌ها ، بِخَرْ بِفُروش — زِ نَقْدهاش ، چو آن کیسه ، بر کَمَر بَستی

﴿ ۱۲۷۵ ﴾

ریگْ زِ آبْ سیر شُد ، من نَشُدم ، زهی زهی — لایِقِ خَرْکَمانِ[3] من ، نیست دَرین جهانْ زِهی
بَحرْ ، کَمینه شَربَتَم ، کوهْ ، کَمینه لُقمه‌ام — من چه نَهنگَم ای‌خدا ! بازگُشا مرا رَهی
تشنه‌تَر از اَجَلْ مَنَم ، دوزخْ‌وارْ می‌تَنَم — هیچ رَسَد عَجَب مرا ، لُقمهٔ زَفتِ فَربهی؟
نیست نِزارِ عشق را ، جُز که وصالْ‌دارِ وِی — نیست دَهانِ عشق را ، جُز کَفِ تو ، عَلَف‌دهی
عقلْ به دامِ تو رَسَد ، هم سَر و ریش ، گُم کُند — گرچه بُوَد گِران‌سَری ، گرچه بُوَد ، سَبُک‌جَهی
صِدْقْ نَهَنده هم تویی ، در دلِ هر مُوَحِّدی — نَقْش‌کُننده هم تویی ، در دلِ هر مُشَبِّهی[4]
نوحْ زِ اوجِ موجِ تو ، گشته حَریفِ تَخته‌ای — روحْ زِ بویِ کویِ تو ، مَست و خَراب و والِهی
خامُش باش و بازرُو ، جانِبِ قَصرِ خامُشان — باز به شهرِ عشقْ رُو ، ای تو فکَنده در دِهی

---

۱ – اَکْحَل = نام رگی که از آن حجامت میکنند، رگِ چهار اندام.
۲ – شَست = دام
۳ – کمان بزرگ.
۴ – مُشَبِّهِه = جماعتی از متکلمین که در تأویل آیات قرآنی و بیان صفات و ذات خداوندی، کلماتی استعمال کرده اند که از آن رایحهٔ تشبیه و تجسیم و کفر میآید.

زِ آب تشنه گرفته‌ست خشم ، می‌بینی؟
گُرُسنه آمد و با نان هَمی‌کُند بینی؟[1]

زِ آفتاب ، گرفته‌ست خَشم ، گاوُر نیز
زهی حِماقَت و اِدْبیر[2] و جَهْل و گَرگینی[3]

تو را که مَعدنِ زَرْ ، پیشِ خود هَمی خوانَد
نمی‌رَویّ و قُراضه زِ خاک می‌چینی!

قُراضه‌هاست زِ حُسنِ اَزَل ، دَرین خوبان
در آب و گِل ، به چه آمد؟ پِیِ خوش‌آیینی

چو کانِ حُسن ، بِچینَد قُراضه‌ها، زِ بُتان
به آب و گِل بِنمایَد ، که آن نه‌ای ، اینی

تو جَهْد کُن ، که سَراسَرْ همه ، قُراضه شَوی
رَویِ به مَعدنِ خود ، زآن که جُمله زَرّینی

به شَهْدِ جَذبه من ، آبِ جَفا بیآمیزم
که شَهْدِ صِرف ، گلو گیرَدَت ، زِ شیرینی

کَشیدَمَت ، نه دُعاها کَشَند آمین را؟
کَشانه شُو ، سویِ من ، گرچه لَنگِ تَخمینی

به سویِ بَحْر رُو ، ای ماهی و مَکُش خود را
تو با سَعادت و اِقْبالِ خود ، چه در کینی؟

اگر تو می‌نَرَوی ، آن کَرَمْ تو را بِکَشَد
چُنین کُند کَرَم و رَحْمَتِ سَلاطینی

وَگَر دُرُشت کَشَد ، مَر تو را ، مَترسانْ دل
که یوسُف است کَشَنده ، تو اِبْنِ یامینی[4]

به تُهمَت و به دُرُشتیّ و دُزدی‌اَش بِکَشید
که صاعِ زَرْ[5] تو بِبُردی ، به بَدْ ، تو تَعیینی

چو خَلْوَت آمد ، گفتَش که: من قَرینِ توأم
تو لایِقی بَرِ مــــن ، من دُعا ، تو آمینی

در آن مکان که مکان نیست ، قَصرها داری
در این مکانِ فَنا، چون حَریصِ تَمکینی؟

هزار بارَت گفتم : خَمُش کُن و تَنْ‌زَن
تو از لجاج ، کُنونْ اَحْمدیّ و پارینی[6]

فِداکَ رُوحُ حَیاتی فَأَنْتَ تُحْیینی
وَ أَنْتَ تُخْلِصُ دِیباجَتی مِنَ الطّینی

وَ أَنْتَ تَلْبِسُ رُوحی مُکَرَّماً حُلَلا
بِها أعیشُ وَ تَکْفینَنی لِتَکْفینی

أیا مُفَجِّرَ عَیْنٍ تَقَرُّ عَیْناکَ
سِقاؤُها سَکَراتی وَ شُرْبُها دینی

---

۱ – بینی کردن = غرور و تکبر کردن

۲ – ادبیر ، ادبار = نحوست ، بدبختی

۳ – مبتلا به گَری و کچلی

۴ – مقصود بنیامین ، تنها برادرِ تنی حضرت یوسُف "ع" است .

۵ – صاعِ زرِ یوسف = کنایه از آفتابِ جهانتاب است .

۶ – احمدِ پارینه= کنایه ازهمان کس، بی‌تغییری در خُلق و خو (من همان احمد پارینه هستم که بودم)

﴿۱۲۷۷﴾

ز باده و ساغرِ فانی ، حذر کن ، وَرنه دَرْ مانی / وگرچه ، صد چو خاقانی ، به تیغِ قهرِ یزدانی

ز قَهرِستان ظُلمانی ، أیا ای نورِ رَبّانی! / که از خِضْرَت ، تو بُرْهانی ، مگر ما را تو بِرْهانی

أیا ساقی ! عزمِ تو ، بِدآن توقیعِ جَزمِ تو / نشانْ ما را ، به بزمِ تو ، که آنجا دُور گَردانی

نه من ماهی و تو آبی ، نه من شیرم ، تو مهتابی / نه من مسکین ، تو وَهّابی ، نه من آنم ، نه تو آنی

نه من ظلمت ، نه تو نوری ، نه من ماتم ، نه تو سوری / نه من ویران ، تو معموری ، نه من جسمم ، نه تو جانی

قدحها را پَیاپی کُن ، بُراقِ غُصّه را پِی کُن / خِرَد را بَرْ ، تو لاشی کُن[1] ، ز ساغَرهایِ روحانی

بیآرا بزمِ دولت را ، که بَرمالیم سِبْلَت را / نواز آن چنگِ عشرت را ، به نعمت‌هایِ اَلحانی

در آن مجلس که خوبانند ، ز شادی ، پای کوبانند / ز بی‌خویشی ، تو تا بینی ، که چَشْبَک یا گریبانی

ز بی‌خویشی از آن برتر ، همی باید یکی گوهر / یکی مَه‌رویِ سیمین‌بَر ، مَر او را ، فَرِّ سلطانی

دو صد مُفتی ، در آن عقلش ، همی غلتد ، وزآن نَعلَش / که بِستانی یکی نُقلش ، زهی بِستان و بِستانی

همی بیند یکایک را ، چنانْ هم چو یقین ، شَک را / زده از خشم ، آهک را ، به چشمِ گوهرِ کانی

حلالش بادْ نازیدن ، زهی دید و زهی دیدن / بُتانْ از خویشْ دیدن داد خویشتنْ آب، می‌دانی

بگشت آن شاهْ شمس الدّین، به تبریزم ، بگو: آمین / زهی هم شاهْ ، هم شاهین ! درین تصویرِ انسانی

﴿۱۲۷۸﴾

زِ بامْداد ، دَرآوَرْد دِلْبَرم ، جامی / به ناشْتا ، چشانید خام را ، خامی[2]

نه باده‌اش زِ عَصیر[3] و نه جامِ او زِ زُجاج[4] / نه نُقلِ او چو خَسیسان ، به قَند و بادامی

به بادِ باده مرا داد ، هَمچو کَهْ ، بَر باد / به آبِ گرمْ مرا کرد ، یارْ ، اِکْرامی

بَسی نِمودَم سالوس و او مرا می‌گفت: / مَکُن مَکُن ، که کم اُفْتَد چُنین ، به ایّامی

طَریقِ ناز گرفتم ، که: نِی ، بُرو امروز / سِتیزه کرد و مرا داد ، چند دُشنامی

چُنین شراب و چو من ساقی ، تو گویی نه؟! / کِه گوید این نه ؟! مَگَر جاهِلی وَ یا عامی!

هزار مِیْ ، نکُند آنچه کرد ، دُشنامَش / خَراب گشتم ، نی ننگ مانْد و نِی نامی

---

۱ – غارت و یغما کردن

۲ – بادهٔ خام

۳ – عصاره انگور ، شراب

۴ – زجاج = شیشه

چگونه مَست نَگَردی ، زِ لُطفِ آن شاهی؟ — که او خَراب کُند ، عالَمی ، به پیغامی
دلی بیایَد ، تا این سُخَنْ ، تمام کُنم — خَراب کرد دِلَم را ، چُنان دِلآرامی
سَری نَهادم، بَرْ پایِ او ، چو مَستانْ من — پَدید شُد ، سَرِ مَستْ مرا ، سَرانجامی
سَرِ مرا ، به بَرآنْدَر گرفت و خوش بِنْواخت — غَریبْ دِلْبَـــری و بَدیـــعْ اِنْعامی
وَ آن‌گَهْ، از سَرِ رِقَّت ، به حاضران می‌گفت: — نه دَرخور است، چُنین مُرغ ، با چُنین دامی!
به باغْ ، بُلبُلِ مَستَم ! صَفیرِ من بِشْنو — مَباش در قَفَسیّ و کِنـــارهْ بامی
فرو کشیدم و باقیِ غَزَل نخواهم گفت — مَگَر بیابم چون خویش ، دوزخ‌آشامی
ولی بیاید ، تا این سخن، تمام کنم — خراب کرد دلـم را، چنان دلآرامی

﴿۱۲۷۹﴾

زِ بامْدادْ دِلَـــم ، می‌پَرَد به سودایی — چو وامْدار ، مـــرا می‌کُند تَقاضایی
عَجَب! به خوابْ چه دیده‌ست دوش، این دلِ من؟ — که هست در سَرَم امروز ، شور و صَفرایی
ولی دِلَم چه کُند ؟! چون مُوَکِّلانِ قَضا — هَمی رسند ، پَیاپِی به دل ، زِ بالایی
پُر است خانهٔ دل ، از مُوَکِّلِ عَجَمی — که نیست یک سَرِ سوزن ، بَهانه را جایی
بَهانه نیست ، وَگَر هست ، کو زبان و دلی؟ — گُریز نیست ، وَگَر هست ، کو مرا پایی؟
جهانْ ، کُهْ آمد و ما ، هَمچو سیلْ، از سَرِ کوه — رَوان و رَقص‌کُنانیـــم ، تا به دریایی
اگرچه سیل بِنالَـــد ، زِ راهِ ناهَموار — قَدَمْ قَدَمْ بُوَدَش ، در سفرْ تماشایی
چگونه زار نَنالَم من ، از کَسی که گرفت — به هر دو دست و دَهان ، او مرا چو سُرنایی؟
هَوَسْ نِشَسته ، که : فردا چُنین کنیم و چُنان — خَبَر نــدارد، کاو را نَمانْد فردایی
غُلامِ عشقم ، کاو نَقْدِ وقت می‌جوید — نه وَعده دارد و نه نسیه‌ایّ و نی رایی

﴿۱۲۸۰﴾

زِ بامْداد، دِلَـــم می‌جَهَد، به سودایی — زِ بامْداد و پِگَه، می‌زَنَد ، یکی رایی
چگونه آه نگویم ، که آتشی بِفْروخت — که از پِگَهْ ، دلِ من گشتْ ، آتش‌اَفْزایی؟
فُسونِ ناله بِخوانَم ، بر اژدهایِ غَمَش — که آتش است دَمِ او و ناله ، سَقّایی
عَجَب ! که دوش کجا بوده است ، این دلِ من؟ — که بر رُخِ دلِ من هست ، تازه صَفرایی
به سویِ جسمِ چو خاکسترمْ مَیآ ، گُستاخ — که زیرِ اوست ، یکی آتشیّ و دریایی
به خویِ آتشِ او ، من هَمی رَوَم ، ای یار — به حیله‌ها و به تَزویرها و هیهایی
زِ دَردَمیدنِ عشقَش ، دِلَم شِکَستْ آوَرْد — که عشق را دَمْ، تُند است و دلْ، چو سُرنایی

به جُست و جویِ وصالش ، دلِ مَراست به عشق / چـــه آتشین‌طَلَبیّ و چـــه آهنین‌پایی!
حَدیثِ آتشْ گویَم ، زِ شَمسِ تبریزی / که تا زِ تابشِ نورَش ، رسد به هَرْ جایی

﴿۱۲۸۱﴾

زِ بهارِ جانْ خَبَر دِه ، هله ای دَمِ بهاری! / زِ شکوفه‌هاتْ دانم ، که تو هم زِ ویْ خُماری
بِشْکُف ،که من شِکُفتم ، تو بگو که : من بِگُفتم / صِفَتِ صَفا و یاری ، زِ جَمالِ شَهریاری
اثری که هست باقی ، زِ وَرایِ وَهمْ اکنون / بِرَوَد به آفتابی ، که فُزود از شَراری
چو رسید نوبهاران ، بِدَرید زَهرهٔ دِیْ / چو کَسی به نَزْعْ اُفْتَد ، بِزَنَد دَمِ شُماری
همه باغ ، دامْ گشته ، همه سَبزْفام گشته / گُل و لاله ، جامْ بر کَف، که : هَلا بیا ! چه داری؟
گُل و لاله‌ها چو دامند و ، نظاره‌گَر چو صیدی / که شکوفه‌ها چو دام و ، همه میوه‌ها شِکاری
به سَمَن بِگُفت سوسن ، به دو چَشمِ راستِ روشن / که: گُذاشت خاکْ، خاکیّ و گُذاشت خار، خواری
صَنَما ! چه رنگْ رنگی ، زِ شرابِ لُطفْ ، دَنگی / بَرِ شاه ، عُذرَت این بَس ، که خوشیّ و خوش‌عِذاری
رُخِ لاله بَرفُروزان و رَمان[1] ، زِ چَشمِ نرگس / که به چَشمِ شوخْ مَنْگَر ، به بُتان ، به طَبْلِ خواری
چو نَسیمْ ، شاخه‌ها را ، به نشاطْ اَنْدَر آرَد / بِوَزَد به دشت و صَحرا ، دَمِ نافهٔ تَتاری
چو گُذشت رنج و نُقصان ، همه باغْ گشت رَقصان / که زِ بَعدِ عُسرْ[2]، یُسْری[3] بِگُشاد ، فَضْلِ باری[4]
همه شاخ‌هاشْ رَقصان ، همه گوش‌هاشْ خندان / چو دو دستِ نوعروسان، همه دستِشان نِگاری
همه مَریَم اند گویی ، به دَمِ فرشته حامِل / همه حوری اند زاده ، زِ میانِ خاکِ تاری
چو بهشتِ جُمله خوبان ، شب و روزْ ، پایْ کوبان / سَر و آستینْ فشانان ، زِ نشاط و بی‌قَراری
به بهارْ ابر گوید: به دِیْ اَرْ نِثار کردم / جهتِ تو کردم، آن هم که تو لایِقِ نِثاری
به بهارْ بِنْگَر ای دل! که قیامَت است مُطلَق / بَد و نیکْ بَر دَمیده ، همه ساله ، هرچه کاری
که بهار گوید: ای جان ، دَمِ خود ، چو دانه‌ها دان / بِنِشان تو دانهٔ دَمْ ، که عوَض ، درخت آری
چو گُشاد رازها را ، به بهار ، آشِکارا / چه کُنی بدین نَهانی ؟ که تو نیکْ آشکاری

---

۱ – رَمَنده

۲ – عُسْر = رنج

۳ – یُسْر = راحتی، و اشاره به آیات ۵ و ۶ سوره شرح دارد که میفرماید بعدِ هر گرفتاری ، دو گشایش است.

۴ – خداوندِ باریتعالی

بِرسید نو بهــــاری ، ز هوایِ شمس تبریز	که گرفت خاکِ تیره، دَمِ دوستی و یاری

﴿۱۲۸۲﴾

زِ حَدّ چون بُگْذشتی، بیا بِگویْ که چونی	زِ عشقْ جَیب[1] دَریدی ، در اِبْتِدایِ جُنونی
شِکَست کَشتیِ صَبرم، هزار بار ، زِ موجَت	سَری بَر آر ، زِ موجی، که موجِ قُلْزُمِ خونی
که خونْ بِهینه شراب است ، جِگَرْ بِهینه کَباب است	همین دُوام ، تو فُزون کُن ، که از فُزونه ، فُزونی
چو از اَلَستِ تو مَستَم ، چو در فَنایِ تو هستم	چو مُهرِ عشقْ شِکَستم ، چه غَم خورَم ، زِ حَرونی[2]
بُرون بَسیتْ بِجُستَم ، دَرون بِدیدَم و رَستَم	چه مَیْل و عشقْ شُدَه‌ستم ، به جُست وجویِ درونی
دلی زِ من بِرُبودی ، که دل نبود و تو بودی	چه آتشیّ و چه دودی؟ چه جادویی؟ چه فُسونی؟
نمایْ چهرهٔ زیبا ، تو شَمسْ مَفْخَرِ تبریز	که نَقْش‌ها ، تو نمایی ، زِ روحِ آیِنه‌گونی

﴿۱۲۸۳﴾

ز دستِ هجْرِ تو زارم ، تو نیز می‌دانی	طَمَع به وَصلِ تو دارم، تو نیز می‌دانی
چو در دل آمد ، عشقِ تو و ، قَرار گرفت	نَمانْد صبر و قَرارم، تو نیز می‌دانی
نَهُفته شُد گُل و ، بُلبُلْ پَرید ، از چَمَنَم	به دَردْ خَستهٔ خارم ، تو نیز می‌دانی
به ناله ، بازِ سپیدم ، بِسانِ فاخته شُد	به کوهْسار ، چو سارَم ، تو نیز می‌دانی
انار بودم ، خَندان ، بَرآن عَقیقِ لَبَت	کُنون چو شُعلهٔ نارَم، تو نیز می‌دانی
بِمانْد رازِ تو پنهان ، دَرون سینهٔ من	کَزآن ، به گُفت نَیآرَم، تو نیز می‌دانی
انارِ عشقِ تو بوده‌ست ، شَمسِ تبریزی	که بُرد ، بر سَرِ دارم، تو نیز می‌دانی

﴿۱۲۸۴﴾

زِ رَنگِ رویِ شَمس الدّین ، گَرَمْ خود ، بو و رَنگَسْتی	مرا از رویِ این خورشید ، عارَسْتیّ و ننگَسْتی
قَرابهٔ دل ، زِ اِشْکَستن شُدی ایمِن ، اگر از لُطف	شرابِ وصلِ آن شَهْ را ، دَمی در ویْ دِرَ نْگَسْتی
به بَزمَش جان هایِ ما ، ندانستی ، سَرْ از پایان	اگر نه هِجْرِ بَدْ مَستَش ، به بَدمَستیّ و جنگَسْتی
اَلا ای ساقیِ بَزمَش! بِگَردان جامِ باقی را	چرا بر من دِلَت ، رَحمی نیآرَد ؟ گویی سنگَسْتی
از آن مِیْ ، کاو زِ بَهرِ شَه ،دَهانِ خویش بُگْشادی	همه هستی ، فرو بُردی ، تو پِنْداری نَهَنگَسْتی
زِ بانگِ رَعدْ آن دریا ، تو بِنْگَرْ ، چون به جوش آید!	وَلیک آن بَحرِ مِیْ بودیّ و رَعدَشْ ، بانگِ چَنگَسْتی

---

۱ – گریبان

۲ – اسب سرکش

رَوان گشته مِیْ‌اَش چون خون، دَرونِ دلْ، به هر سویی   تو گویی: دلْ چو قُدْسَ‌سْتی و مِیْ هَمچون فَرَنگَسْتی[1]
که لشکرهایِ اسلام، شَهِ ما را، دَرونِ قُدس   زِ نُصرت‌هایِ یَزدانی، بَرآن اَفْرَنگْ، هَنگَسْتی[2]
به یک ساغَرْ نگردم مَست، تو ساقی، بیش‌تَر گَردان   خرابی گَشتَمی، گَر مِیْ، زِ جامِ شاهِ شَنگَسْتی[3]
اَیا تبریزْ! عَقلَم را، خیالِ تو بِشورانَد   تو گوئی بادهٔ صافی، خیالَتْ گوئی بَنگَسْتی
تَرنگِ چَنگِ وصلِ او، بِپَرّانَد هَمی جان را   تو گوئی عیسیِ خوش‌دَم، دَرونِ آن تَرنگَسْتی
پَیاپِیْ گردد از وَصلَش، قَدَح‌ها، بر مِثالِ آن   که اَنْدَر جنگِ سُلطانی، قَدَحْ، تیرِ خَدَنگَسْتی
چُنین عقلی که از تَزویر، مویْ در مویْ می‌بیند   شُمارِ مویِ عقلْ آنجا، تو بینی، گوئی دَنْگَسْتی
زِ تیزی‌هایِ آن جامَشْ، که بَرق از وِیْ فَغان آید   قَدَحْ در رو همی‌آید، بریزَش، گویی لَنْگَسْتی
چو بالایی هَمی‌جویَد، مِیْ اَنْدَر مَغزِ مَستانَش   چو گردند شیرْگیر، از وِیْ، مَگَر گوئی پَلَنگَسْتی
فراوان ریز در جانم، از آن مِیْ‌هایِ رَبّانی   زِ بَحْرِ صَدْرِ شَمس‌اَلدّین، که کانِ خَمرِ تَنگَسْتی

﴿۱۲۸۵﴾

ز شاهِ ماست، مُلکِ نامرادی   که او ختم است، احسان را و بادی
گر احسان را زبان باشد، بگردد   به مَدحْ و شُکرِ او، سیصد اَیادی[4]
بدآن سویِ جهان، گر گوش داری   چه چاووشانْ، خوانَنْدَش، مُنادی
دهانِ آفـــرینش، باز مانـــده   از آن روزی، که دیدندَش، به شادی
همی‌گوید به عالَم، او به سوگند   که: تا زادی، چنین رویی نزادی
یکی چندی نهانْ شو، تا نگردد   همـــه بازارِ مَرویانْ گشادی
بدیدم عشقِ خونـــی را فتاده   به خاک و خونْ، بَختمْ چون فِتادی؟
بگفتا: دیده‌ام چیزی، که صد ماه   ازو ســـوزَند، در نارِ وِدادی
خداوندْ شمسِ دین، آخِر چه نوری؟   فرشته یا پَـــری، آتشْ نَژادی
به تبریز آ دلا! از بَهرِ عشقش   چو بندهٔ عیب ناک، اندر مُرادی

---

۱ – مخفف اَفرنگ = اورنگ و تخت پادشاهی
۲ – هنگ = سنگ
۳ – شنگ = شاهدِ شوخ و شیرین حرکات
۴ – مددکار

که تو خونریزِ جُمله عاشقانی   تو نیْزَکْ[1] ، دلْ چنینْ بر باد دادی

﴿۱۲۸۶﴾

ز شمس الدّین ، یکی خنجر بیآری   نشانی‌شان ، زِ هَر لشگر بیآری
وگرنی ، مستیِ این فتنه‌ها را   از آن جامِ مِیِ اَحمر بیآری
از آن جامی، که کارِ عاشقان را   کُند از حُسنِ همچون زَر بیآری
از آن اَحمر ، شود هِجرانْ ، سیَه رو   برایِ آن سیه رو ، خَر بیآری
سیاهی بر سیاهی ، او فَزایَد   برای او ، یکی مِجمَر بیآری
از آن پس ، پیشِ تختِ بختِ عاشق   قباد و خسرو و سَنجَر بیآری
هر آن کاو بی‌سَر است ، سَرها دَهَندَش   وَر از پا ، سَرْ به پیشم ، سَر بیآری
اگر چون تیرْ، نَبْوَد راست ، در عشق   اگر ماه است ، چون چنبر بیآری؟

﴿۱۲۸۷﴾

ز شمس الدّین ببین ، وصفِ خدایی   که می‌جوشد ، به دریایِ بقایی
در آن دریا ، ز بس لطف و عجائب   ضیاها کَم کُند ، در وِی ضیایی
ز بهرِ نازُکی ، این جان‌ها را   به خارِش ، می‌کُند هردَم، صبایی
در آن بادِ صبا ، اجزایِ عاشق   گشاده بین ، تو شهپر را ، عطایی
همی‌رویَد ، ز نقشِ خوبِ حوری   همی‌زاید زَنَم ، تُرکِ خَتایی
غذاشان هم از آن دریایِ صافی   چنان کَاندَر خَضِر هست و چَرایی
بِرَسته بر لبِ ساحل ، از آن نَم   شقایق‌ها و گل‌هایِ سَمایی
زهی دریا ، زهی موج و زهی فَرّ   زهی جان بخش و انوارِ رضایی
گهی پَرّان شده ، طاووسِ جان‌ها   در آن ساحل ، چو مرغانِ هوایی
ز پَرّ و بالِشان ، آفاقْ ، روشن   ز برق و تابش و لَمْعِ صفایی
سویِ تبریز می‌پَـــرَّند ، ایشان   ز بَهرِ شُکر و حَمدِ باوفایی

﴿۱۲۸۸﴾

ز شمس الدّین بُود ، جان را شرابی   کزو جان است ، سرمستِ خرابی
کز آن مستی ، به دولت‌هایِ عالَم   نداند کآن بُوَد ، او را عذابی

۱- نیْزهٔ کوچک

به پیشِ جانِ او ، طاووسِ دولت / در آن مستی بُوَد ، همچون رَبابی

بر اسبِ شمسِ دینْ ، جانمْ سَواری / گرفته بختْ ، مَر جان را رکابی

شده حامل از آن ، مِی‌های صافی / رَوان‌ها ، بر مثالِ آن سَحابی

سَحابِ مَستِ سرگردان ، چو ذرّه / به پیشِ چهرهٔ آن آفتابی

کُنَد آن آفتاب ، از غایتِ لطف / کریمانه، به جـــانِ او ، خطابی

گر آن رمزی ، اگر پیری بیابد / شود خودْ سروْ ، اندر حین و شابی[1]

ببینی مرگ را آن‌جا ، چو دزدی / درآویزان ، ز داری ، از طنابی

همه دیدی ولیک ، از عشقِ تبریز / ز جانم کم نشد ، خود اضطرابی

﴿۱۲۸۹﴾

ز شمس الدّین بیار باری ، تو ساقی / بگردان جامِ چون نـــاری ، تو ساقی

بکُن بیدار از مِیْ ، عِیشِ خفته / بخوابانْ عقلْ ، بیــــداری ، تو ساقی

ز جامِ شمسِ دین ، دُوری بِگَشتی / ببین در بحرِ انــــواری ، تو ساقی

ز مستی ، بر میان بینی ، زُناری / بِبَندِ ، بندِ زُنّـــاری ، تو ساقی

گُشایی بندِ شلـــواری ، ز زَهره / گِرو گیریشْ ، شلـــواری ، تو ساقی

میانِ خوبـــرویانِ ، مستْ آیی / از ایشان، یابی اســـراری ، تو ساقی

همه دزدانِ مُنکر را ، ازین راه / تمامی پرده بـــرداری ، تو ساقی

ببینـــی بسْ عجـایب‌هـــای دلکش / بدیده مستِ هُشـــیاری ، تو ساقی

در آن خوبی، ببینی غرقْ گشته / یَیابی ، همچو گُلنـــاری ، تو ساقی

تو دستی بر دلِ خود نِه ، که تا زآن / بِپَرَّد دلْ به هُشـــداری ، تو ساقی

تو ساقی گشته لیکن ، سوی تبریز / بر آن شاهِ جهـــانْداری ، تو ساقی

﴿۱۲۹۰﴾

ز شمس الدین دِلا ! بس دورِ دوری / ز دوری ، گوئی همچون نفخِ صوری

چو بودَت مِیْ ، نگیرد در غمِ او / تو دیوی ، گرچه خود مانند حوری

اَیـا رخسارِ حســرت آرِ هـــر نـور / عَنین[2] باشم ، که من گـویم ، که نـوری

---

۱ – جوانی

۲ – نامرد

ولیکن نور را ، چون رخْ نمائی / درونِ نورها ، تو عیدِ و سوری
آیا ای دل ! تو پیشِ آن سلیمان / میانْ بَسته به خدمت ، همچو موری
چو دیدم رویِ او را ، گفتم : این کیست؟ / دلم از اندرون ، گفتا که: کوری!
دلِ من ، همچو موسیِ کلیم است / وَ یا تبریزْ ، تو مانند طوری
که او شیرِ حق‌ست ، اندر شکاری / تو مُقبِل بوده ای ، گورِ تو گوری
ازین پس ، چون شکارِ شیر گشتی / فَراغت یافتـــــه ، از زَرّ و زوری
به غفلتْ هست خفته ، بی‌خبر تو / به زیر سایه‌اش ، اندر حضوری
به ناگه ، ولولهٔ بزمشْ برآید / ز شَرّ و شورِ بزمش ، تو بِشوری
تو مِیْ ریز ، چو می‌گوید ، به خنده / که: ای هشیار! ازین سو رو و زِبری
چو رفتی، هردو دست، از عقلِ خود شویْ / که از عقل و خِرَد ، زآن پسْ تو عوری

﴿۱۲۹۱﴾

زِ صُبح‌گاه فِتادم ، به دستِ سَرمَستی / نهاده جامِ چون خورشید ، بر کَفِ دستی
زِ نوبَهارِ رُخَش ، این جهانْ ، گُلِستانی / به پیشِ قامَتِ زیباش ، آسمانْ پَستی
فروگرفت مرا ، مَست‌وار و می‌گفتم: / بِجَستَمی من ازو ، گَر بَهانه‌ای هستی
بِگُفت: حیله مَکُن هین، گُمان مَبَر ، که اگر / تَنِ تو حیله شُدی ، سَر به سَرْ ، زِ ما رَستی
بریخت بر من، از آن مِیْ ، که چَرخْ پَست شُدی / اگر زِ جُرعهٔ آن مِیْ ، دَمی بِخوردَه‌سْتی
بِتابْ مَفْخَرِ ایّامْ ، شَمسِ تبریزی! / آیا فکَنده دَرین بَحْرِ نور ، شُسْتَه‌سْتی

﴿۱۲۹۲﴾

ز عشقش شمس دین ، این طُرفه بَندی / کز آن بَندم ، گشایش بود ، چَندی
پِیِ بَندش رسید ، این دلْ به قصری / ندارم لایقِ قصـــرش ، کَمَندی
ز بَهر دفعِ چشم ، از حُسنِ آن قصر / درون مِجْمَرم ، همچون سپَندی
درین سوزش، مرا عشق‌است، هَمدَم / بسوزَش ، همچنان‌که ، عود و قندی
زمانی می‌دهد، این عشقْ وعده / زمانی صبر فرماید ، به پندی
ز بند شِکَّرَش ، مَر عودِ جان را / ز صد سوزَش نمی‌باشد ، گزَندی
ولیک از بهر چَشمِ حاسدانَش / نمایم خویش را ، چون مُستمندی
اگر الطافِ شمس الدینِ تبریز / درین حالتْ ، نظرْ بر ما فِکندی
حسود و ناحسودِ ما ، شکستی / بِبُردیمان ، به مِعـــراجِ بلندی

به معراجی ، که از بس رفعتِ او
ز حسرتْ ، عقلِ بینا ، ریشْ کَندی

اگرنی خویش دیدی ، عقلِ بینا
ز لطفِ شاهْ ، او را ، بَر بَرَندی

اَیا ای خاک تبریز! از سرِ لطف
بپوشان جُرمِ عقلِ خودپسندی

﴿۱۲۹۳﴾

زِ غَمِ تو زارِ زارم ، هله تا تو شاد باشی
صَنَما ! در اِنْتِظارم ، هله تا تو شاد باشی

تو مرا چو خسته بینی ، نَظَرِ خُجَسته بینی
دل و جانْ به غَم سِپارَم ، هله تا تو شاد باشی

زِ غَمِ دِلَمْ چه شادی ! به جَفا چه اوستادی!
دَمِ شادْ بَرْنیآرم ، هله تا تو شاد باشی

صَنَما چو تیغِ دِشْنه ، تو به خونِ بنده تشنه
زِ دُو دیده خونْ بِبارَم ، هله تا تو شاد باشی

تو مرا چو شاد بینی ، سَر و سینه، پُر زِ کینی
سَرِ خویش را نَخارَم ، هله تا تو شاد باشی

زِ تو بَخت و جاه دارم ، دلِ تو نگاه دارم
صَنَما بَرین قَرارم ، هله تا تو شاد باشی

تویی جانِ این زمانه ، تو نِشَسته در میانه
زِ زَمانه بر کِنارم ، هله تا تو شاد باشی

تن و نَفْسْ تا نمیرد ، دل و جانْ صفا نگیرد
همه این شده‌ست کارم، هله تا تو شاد باشی

﴿۱۲۹۴﴾

زِ قیل و قالِ تو ، گَر خَلْق ، بو نَبُردَندی
زِ حَسرت و زِ فِراقَت ، همه بِمُردَندی

زِ جانِ خویش اگر ، بویِ تو نیابَنْدی
چو استخوانْ ، دل و جان را ، به سگ سِپُردَندی

اگرنه پَرتُوِ لُطْفَت ، بر آبْ می‌تابید
به جایِ آب ، همه زَهرِ نابْ خوردَندی

اگرنه جُرعهٔ آن مِیْ ، بِریختی بر خاک
سِتارگان ، زِ چه رو ، گِردِ خاکْ گَردَندی؟

گَر آفتابِ اَزَل ، گرمی‌یی نَبَخشیدی
تَموز و جُمله نَباتاتِ او ، فسُردَندی

مُنَزَّهیّ و دَرآمیختن ، عَجَب صِفَتی‌ست
دَریغْ ! پَردهٔ اســــرار ، دَرنَوَردَندی

اگرنه پَرده بُــدی ، رَهرُوانِ پنهانی
زِ اَبْلَهی ، همه پاهایِ ما فِشُردَندی

زِ پَرده‌ها ، اگر آن روحِ قُدْس ، بِنْمودی
عقول و جانِ بَشَر را ، بَدَن شِمُردَندی

گَر آن بُدی که تو اندیشه کرده‌ای ، زِ زَحیر[1]
بُتان و لاله‌رُخانْ ، جُمله زار و زَرْدَندی

چو صورتی نَبُدی خوب، جُز تَصوّرِ تو
شراب‌هایِ مُـــــرَوَّق[2] زِ دُردْ ، دُرْدَندی

اگر خَمُش کُنَمی، رازِ عشقْ فَهْم شُدی
وَگَرچه خَلْق ، همه هِند و تُرک و کُردَندی

---

۱ – ناله و پریشانی
۲ – صاف

﴿۱۲۹۵﴾

زِ کجا آمـــــده‌ای ، می‌دانی؟
زِ میانِ حَـــــرَمِ سُبحانی
یاد کُن ، هیچ به یادت آید
آن مُقاماتِ خوشِ روحانی؟
پس فراموش شُدَه‌سْتَت ، آن‌ها
لاجَرَم ، خیره و سَرگردانی
جانْ فُروشی ، به یکی مُشتی خاک
این چه بیع است ، بدین اَرْزانی؟
بازْدِهْ خاک و بِدآن قیمتِ خود
نی غُلامی، مَلِکی ، سُلطانی
طلبِ تو ، زِ فَلَک آمده‌اند
خوب‌رویانِ خوشِ نورانی
بِهِل این گفت و بِدیشان بِنگر
تا برَنـــدَت ، به مُقامِ جانی
چنگْ در دامنِ شمس الدّینْ زن
زو طلب ، رَهرُوی و رَهدانی

﴿۱۲۹۶﴾

زِ کجایی؟ زِ کجایی؟ هله ای‌مَجْلِسِ سامی[1]
نَفَسی در دلِ تَنگی، نَفَسی بر سَرِ بامی
هله ای‌جان و جَهانَم، مَدَدِ نورِ نَهانَم
سُتُنِ چَرخ و زمینی، هَوَسِ خاصی و عامی
عَجَب از خَلْوَتیانی! عَجَب از مَجْلِسِ جانی!
عَجَب از اَرْمَن و رومی! عَجَب از خِطّهٔ شامی!
عَجَب آن چیستْ مُشَعْشَع! رُخَت از نورْ مُبَرْقَع؟[2]
که مَهْ و مِهْرْ به پیشَش، کُند از عشقْ غُلامی
به گُلِستانِ جَمالَت، چو رَسَد دیدهٔ عاشق
به سوی باغْ چه آید؟ مَگَر از غَفلَت و خامی
سَیِّدی اَنْتَ مِنْ أَیْنَ صادَ حُسْناکَ نِدامی
نَظَرَ ٱلْحَقُّ تَعالیٰ لَکَ فِی ٱلْبَهْجَةِ حامی
قَمَرٌ سارَ اِلَیْنا حُبُّهُ فَرْضٌ عَلَیْنا
سَطَعَ ٱلْعِشْقُ لَدَیْنا طَرَدَ ٱلْعِشْقُ مَنامی
شَجَرٌ طابَ جَناهُ شَجَرُ ٱلْخُلْدِ فِداهُ
وَجَدَ ٱلْقَلْبُ مُناهُ وَ کُلوا مِنْهُ کِرامی
سَر خُنْبی که بِبَستی، به کَرَمْ ، بازگُشایی
خِرَدِ هر دو جهان را ، بِرُبایی به تمامی
بِشنیدیم که دیگی ، زِ پِیِ خَلْقْ بِپُختی
که ازو یابَد آباها[3] ، هَمِگی ذوقِ طَعامی
زِ عَدَمْ هرچه بَرآیَد، چو مُصَفّا نَظَر آید
به دو صد دامْ دَرآیَد، چو تُوآش دانهٔ دامی
زِ رُخِ یوسُفِ خوبان، همه زندانْ ، چو گُلِستان
چو چُنین باشد زندان ، تو چرا در غَمِ وامی؟
هله خاموشْ، مَپُرسَش ، که کَسی قُرصِ قَمَر را
بِنَپُرسَد ، که چه نامیّ و کِه‌ای، در چِه مُقامی

---

۱ – عالی
۲ – بُرقَع دار و پوشیده رویْ.
۳ – جمع آبا = آش

﴿۱۲۹۷﴾

زِ گزافْ ریزْ باده، که تو شاهِ ساقیانی! تو نَه‌ای زِ جِنْسِ خَلْقان ، تو زِ جِنْسِ آسْمانی
دو هزار خُنْبِ باده ، نَرَسَد به جُرعهٔ تو زِ کجا شرابِ خاکی ؟ زِ کجا شرابِ جانی؟
مِیْ و نُقلِ این جهانی ، چو جهانْ وَفا ندارد مِیْ و ساغَرِ خدایی ، چو خداست جاودانی
دل و جان و صد دل و جان ، به فِدایِ آن مَلاحَت جُزْ ز صورتی که داری ، تو به خاکیان چه مانی؟
بِزَن آتشی که داری ، به جهانِ بی‌قَراری بِشِکافْ زآتشِ خـــــود ، دلِ قُبّهٔ دُخانی
پَر و بالْ بَخشْ جان را ، که بَسی شِکَسته پَر شُد پَر و بالِ جانْ شِکَستی، پِیِ حِکْمَتی که دانی
سُخنَم به هوشیاری ، نَمَکی ندارد ، ای جان! قَدَحی دُو ، موهِبَت کُن ، چو زِ منْ سُخَن سِتانی
که هر آن‌چه مَست گوید ، همه باده گفته باشد نکُند به کَشتیِ جان ، جُزْ ز باده ، بادبانی
مَدَدی ! که نیم‌ْمَستَم ، بِدِه آن قَدَح ، به دستم که به دولتِ تو رَستَم ، زِ مَلولی و گِرانی
هله ای بَلایِ توبه ، بِدَران قَبایِ توبه بَرِ تو ، چه جایِ توبه؟ که قَضایِ ناگهانی
تو خَرابِ هر دُکانی، تو بَلایِ خان و مانی زِهِ کوهِ قاف گیری ، چو شُتر ، همی کَشانی
عَجَب ! آن دِگَر بگویی ، که به گُفتْ می‌نَیآیَد تو بگو ، که از تو خوش‌تَر ، که شَهِ شِکَر بَیانی
خمش ای دلِ مُجرد ! ز خصالِ شاهِ خوبان[1] به هزار سالْ حرفی ، تو به جَهد ، اگر بخوانی

﴿۱۲۹۸﴾

زِ ما بَرگشتی و با گِلْ فُتادی دو چَشمِ خویش ، سویِ گِل گُشادی
زِ شَرمِ رویِ ما، گِل از تو بُگْریخت زِ گِل واگَشتی، این‌جا سَر نَهادی
نَهادی سَر ، که پایِ من بِبوسی نیابی بوسه ، گِل را بوسه دادی
بِدان لب‌ها ، که بویِ گِل گرفته‌ست نیابی بوسه ، گَرچه اوستادی
برایِ رَفعِ بویَش ، این دو لب را هَمی مالَمْ به خاکَتْ ، من زِ شادی
کجا بَردارم این لب ، از تو ای خاک ولی فِتْنه تویی ، گِل را تو زادی
تو آن خاکی که از حَق ، لُطفْ دُزدی تو دُزدیّ و مُریدیّ و مُرادی

---

۱ – در این غزل، سخن از شاه خوبان و شاه ساقیان است که خودْ می و ساغرِ الهی‌ست، شاهی که از جنس مخلوقات نبوده و آسمانی‌ست، وجودی که صورت بشری گرفته و برای یافتن نام این شاه، جناب مولانا با اشاراتی ظریف، فرموده که میبایست سخنان او را هوشیارانه نگریست، و در این رابطه، از کلیدواژه "نمک" استفاده نموده که عدد ابجدی آن برابر با "علی" میباشد ، همان نامی که به راحتی "به گفتْ می‌نیآید".

﴿۱۲۹۹﴾

زِ مَهْجوران نمی‌جویی نشانی؟   کجا رفت آن وَفا و مِهربانی؟
دَرین خُشکیِّ هِجران ، ماهیان اند   بیا ، ای آبِ بَحْرِ زندگانی
بُرونِ آبْ ماهی ، چند مانَد؟   چه گویم من ؟ نمی‌دانم ، تو دانی
کِه باشم من ، که مانَم یا نَمانَم؟   تو را خواهم ، که در عالَمْ بِمانی
هزارانْ جانِ ما و بهتر از ما   فِدایِ تو ، که جانِ جانِ جانی
مرا گویی: خَمُشْ ، نی توبه کردی   که بُگْذاری ، طَریقِ بی‌زبانی؟
به خاکِ پایِ تو، با خود نبودم   زِ مَستیِّ و شراب و سَرگِرانی
به خاموشی ، بِهْ از خُنْبی نباشم   نمی‌مانَد مِیْ اَنْدَر خُمْ ، نَهانی
شرابِ عشق ، جوشان‌تَر شرابی‌ست   که آن ، یک دَم بُوَد ، این ، جاودانی
رُخِ چون اَرغَوانَش، آن کُند این   که صد خُمِّ شرابِ اَرغَوانی
دِگَر وَصْفِ لَبَش ، دارم وَلیکِن   دَهانِ تو بِسوزَد ، گَر بِخوانی
عَجَب مُرغابی آمد ، جانِ عاشق!   که آرَد آبْ ، زآتَشْ اَرمَغانی
زِ آتش یافت تشنه ، ذوقِ آبش   کُنَد آتش به آبَش ، نَردبانی

﴿۱۳۰۰﴾

زِ هر چیزی مَلول است ، آن فُضولی   مَلولَش کُن خدایا! از مَلولی
به قاصد ، تا بیآشوبَد ، بِجَنگَد   بِدو گفتم: مَلولی هست گولی
بِخورْد آن بازیِ[1] من ، خشمگین شُد   مرا گفتا: خَمُشْ دیوانه ، لولی
نگوید هیچ را بَد ، مَردِ این راه   مَبین بَد هیچ را، وَرْ نی تو غولی
بِگُفتم: عینِ اِنْکارِ تو بَر من   نه بَد دیدن بُوَد ، یا بی‌حُصولی؟
مرا گفت او: تَناقض‌هایِ بینا   بُوَد از مَصْلحَت ، نَژْ بی‌اصولی
محالی گَر بگوید، مَردِ کامِل   تو عینِ حالْ دانَش ، ای حُلولی[2]
گَهی دَرَّد که دانَدْ، گَهْ بِدوزَد   گَهی شاهی کُند، گاهی رَسولی
به تأویلاتِ تو، او دَرنَگُنجَد   که تو هستی فُضولی ، او اصولی

---

۱ – بازی خوردن = فریب خوردن

۲ –حلولی مذهب، به کسانی گویند که به تناسخ عقیده دارند.

زِ خود مَنْگَر دَرو، از خود بُرون آ — که بر بی‌حَدّ ، ندارد حَدّ شُمولی
خَمُشْ ای نَفْس ، تازی هم بگویم — دوباره: لاتَقولـــــی[1] ، لاتَقولی

﴿۱۳۰۱﴾

زآن رویْ که جانِ جانْ فَزایی — از یک نظری ، تو دلْرُبایی
حق است تو را ، که بی‌وفایی — یا معتمـــــدی وَ یا شفایی
سَردَست ، بر آن قرارْ بودن — با فصلِ خزان ، بهار بودن
با یارِ رمیده ، یار بودن — یا معتمـــــدی وَ یا شفایی
زآن‌رو که ز هر خَسیم خسته — اسـرارِ تو ، ای مَهِ خجسته!
گوئیـــــمْ ولیک ، بسته بسته — یا معتمـــــدی وَ یا شفایی
در عشقْ درآمدی ، به چستی — وآنگاه ، تو لوحِ ما بشُستی
بَستیم و تو بسته را شکستی — یا معتمـــــدی وَ یا شفایی
زین آتش ، در هزار داغیم — وز داغ ، چو صد هزار باغیم
وز ذوقِ تو ، چشمْ و هَم چراغیم — یا معتمـــــدی وَ یا شفایی
گویند که : در جفاست ، اسرار — باور کردم، ز عشقِ آن یار
نی نی ، نه حَدِ جفاست، این کار — یا معتمـــــدی وَ یا شفایی
ای دل! تو به عشق ، چند جوشی؟ — تا کِیْ تو ز عاشقی خروشی؟
در عشقْ خوش است ، هم خموشی — یا معتمـــــدی وَ یا شفایی
ای نقشِ خیالِ شهریاری — از دیدهٔ ما ، مرو تو باری
ای از رخِ دوست ، یادگاری — یا معتمـــــدی وَ یا شفایی
ای باغْ! بمانده از بهاری — گُل رفت و بمانْده سبزه‌زاری
می‌کُن تو به صبر ، دار داری — یا معتمـــــدی وَ یا شفایی
من بندِ تو ، یارْ می‌گزینم — لیک از تبریزْ ، شمسِ دینم
در آتشِ عاشقی ، چُنینم — یا معتمـــــدی وَ یا شفایی

﴿۱۳۰۲﴾

زآنجایْ بیا خواجه ! بِدآن جایْ چه پایی؟ — کاینجاست تو را خانه ، کجایی تو ، کجایی؟

---

۱ – به من مگو

آنجا که نَه جایْ است ، چَراگاهِ تو بودەست زین شُهره چَراگاه ، تو مَحْرومْ چرایی؟
جانْدارِ سَرا پَردهٔ سُلطانِ عَدَمْ باش تا بازْرَهی ، از عدم ، این جانِ هوایی
گَهْ پایْ شُو و گَه سَر، بُگْریزْ ازآن سویْ مَستیّ و خَرابی نِگَر و بی‌سَر و پایی
ای راهنما، از مِیْ و مجلس ، چه شَوِی مَست؟ نی راه به خود دانی و نی راهنمایی
مَستانِ اَزَلْ ، در عَدَمْ و مَحوْ خزیدند که نیست بُوَد قاعِدِه و ، هست نمایی
جانْ بَر زبَرِ هَمدِگَر افتاده ، زِ مَستی هَمچون خُتَنِ غیب ، پُر از تُرکِ خَتایی
این نَعْرەزنان گشته ، که : هیهایْ ، چه خوبی! وآن سَجدەکُنان گشته ، که بسْ روحْ‌فَزایی
مَخْدومْ خداوندی ، شَمسُ‌اَلْحَقِ تبریز هم نورِ زمینی تو و خورشیدِ سَمایی

﴿۱۳۰۳﴾

زآنْ خاکِ تو شُدم ، تا بر من ، گُهَر بِباری چون مویْ ، ازآن شُدم من ، تا تو سَرَم بِخاری
زآنْ دست شُستم از خود ، تا دستِ من ، تو گیری زآنْ چون خیال گشتم ، تا در دِلَم گُذاری
زآنْ روز و شب دَریدَم ، در عاشقی ، گَریبان تا تو زِ مشرقِ دل ، چون مَهْ ، سَری بَرآری
زآنْ اَشکْبار گشتم، چون ابر ، در بهاران تا نوبهارِ حُسنَت ، بر من کُنـــد ، بهاری
حَمّالِ آن اَمانَت، کآن را فَلَکْ نَپَذْرُفت[۱] گشتم به اِعْتمادی، کَز لُطفِ توست ، یاری
شاها ! به حَقِّ آنکه ، بر لوحِ سینه ، هر دَم از بَهرِ بُت‌پَرَستان، نُوصــورتی ، نِگاری
بِنْمایْ صورتی را، کآنْ لوحْ دَر نگُنجَد تا بُت‌پَرَست و بُتگَر ، یابَند رستگاری

﴿۱۳۰۴﴾

زَاوَّلِ بامْـــــداد ، سَـــــرمَستی وَرْنه دَستار ، کَژْ چرا بَستی؟
به خدا ! دوشْ تا سَحَر، همه شب باده بی‌صَرفهٔ صِرفْ خورْدەسْتی
در رُخ و رنگ و چَشمِ تو پیداست که از آن بازی و از آن دستی
زآنچه خورْدی ، بِدِه به مَخْموران ای وَلی‌نِعْمَتِ همه هستی!
شیرْ امروز ، در شکار آمد لَرزه در کُهْ فُتاد و در پَستی
به دویدن ، ازو نخواهی رَست سَر بِنِه عاشـــــقانه و رَستی

---

۱ – اشاره به آیه ۷۲ سوره مبارکه احزاب دارد که در آن سخن از بار امانت الهی‌ست ، امانتی که فقط انسان پذیرای حمل آن شد ، یعنی بارِ عشق الهی .

تا که پیوسته ، در اَمان باشی / چون به دارُالْاَمانْش پیوستی[1]
شَصت فَرسنگ ، از سُخَن بُگْریز / که زِ دامِ سُخَن ، دَرین شَستی

﴿۱۳۰۵﴾

زِ اوَّلِ بامْـداد ، سَرْمَستی / وَرْنه دَستار ، کَژْ چرا بَستی؟
سَخت مَست است ، چَشمِ تو امروز / دوشْ گویی که صَرفه خورْدَهسْتی
جانِ ماییّ و شمعِ مَجْلِسِ ما / اَلسَّلامُ عَلَیکْ ، خوشْ هستی؟
باده خوردیّ و بر فَلَک رَفتی / مَست گشتیّ و بَند بِشْکَستی
صورتِ عقلْ ، جُمله دِلْتَنگیست / صورتِ عشق نیست ، جُز مَستی
مَست گشتیّ و شیرگیر شُدی / بر سَرِ شیرِ مَستْ بِنْشَستی
بادهٔ کُهْنه ، پیرِ راهِ تو بود / رُو ، که از چَرخِ پیر ، وارَسْتی
ساقی! اِنْصافِ حَقْ ، به دستِ تو است / که جُز آن شرابْ ، نَپْرَسْتی
عقلِ ما بُردهایّ ، وَلیک این بار / آنچُنان بَر ، که بازْ نَفرسْتی

﴿۱۳۰۶﴾

زَرگَرِ آفتاب را ، بَستهٔ گاز میکُنی / کُرتهٔ[2] شام را زِ مَه ، نَقْش و طِراز[3] میکُنی
روز و شب و نتایِجَش، این حَبَشی و روم را / بر مَثَلِ اصولشان ، گِرد و دراز میکُنی
گاه مَجازِ بَنده را ، حَقّ و حقیقتی دَهی / وآنکه حقیقتی بُوَد ، هَزْل و مَجاز میکُنی
این چه کَرامَت است ، ای نَقْشِ خیالِ رویِ او! / با دَرهایِ بَسته ، در خانه جَواز میکُنی؟

---

۱ – در این غزل نیز جناب مولانا از وجودی سخن میگوید که مست بادهٔ صاف الهی و ولینعمت همهٔ عالم هستیست، وجودی که اسدالله و شیر خداوندی بوده و هرکس عشق و ولایت و دوستیاش را بپذیرد در دژ و دارالامان الهی خواهد بود. این اشارات بوضوح دلالت بر حضرت علی "ع" دارد چرا که شیخ صدوق در کتاب عیون اخبارالرضا جلد ۲ باب ۳۸ و علامه مجلسی در بحار الانوار جلد ۳۹ صفحه ۲۴۶باب ۸۷ از حضرت امام رضا "ع" نقل نموده اند که آن حضرت از اجداد گرامیشان از حضرت رسول اکرم "ص" نقل فرموده که خداوند میفرماید : "ولایت علی بن ابیطالب حِصْنی فَمَن دَخَلَ حِصْنی اَمِنَ مِن عذابی" ، یعنی : "ولایت علی بن ابیطالب، دژ مستحکم من است و هرکه داخل در دژِ من گردد ، از عذابم در امان خواهد بود".

۲ – جامه (قرطه)

۳ – نقش و نگار لباس

خاطِرِ هَمچو باد را ، نَقْشِ جُحود[1] می‌دَهی   خاطِرِ بی‌نیاز را ، پُر زِ نیاز می‌کُنی
در شبِ اَبرْگینِ غَم ، مَشْعله‌ها دَرآوَری   در دلِ تَنگِ پُر گِره ، پنجره باز می‌کُنی
ما به دِمشقِ عشقِ تو ، مَست و مُقیم، بَهرِ تو   تو زِ دَلال و عِزِّ خود ، عَزمِ عِزاز[2] می‌کُنی
گاهْ زِ نیمْ زِلْزِلَتی ، برهَمِشان هَمی زَنی   گاه خود از کَبیره‌ها ، چَشمْ فَراز می‌کُنی
گاهْ گدایِ راه را ، هِمَّتِ شاه می‌دَهی   گاهْ قُباد و شاه را ، بَندهٔ آزْ می‌کُنی
می‌شِکَنی به زیرِ پا، نایِ طَرَب‌نَوای را   چَنگِ شِکَسته‌بَسته را ، لایِقِ ساز می‌کُنی
بَربَطِ عِشرتِ مرا، گاه سه تا[3] هَمی کُنی   پَردهٔ بوسَلیک را ، گاهْ حِجاز[4] می‌کُنی
جان زِ وجودِ جودِ تو ، آمد و مَغزِ نَغْز شُد   باز زِ پوست‌هاشْ چون ، هَمچو پیاز می‌کُنی؟
یا سَنَدًا لِحافِظُهُ عاقِلَتي وَ مَسْكَني   یا مَلِكًا جِوارُهُ مُكْتَنَفي وَ مَأْمَني
اَنْتَ عِمادُ بِنْيَتي، اَنْتَ عِتادُ مُنْيَتِي   اَنْتَ كَمالُ ثَرْوَتي، اَنْتَ نِصابُ مَخْزَني
قُرَّةُ كُلِّ مَنْظَرٍ، مَقْصَدُ كُلِّ مُشْتَرِي   قُوَّةُ كُلِّ ناعِشٍ، قُدْرَةُ كُلِّ مُنْحَني
اَنْتَ وَلِيُّ نِعْمَتي، مُونِسُ لَيْلِ وَحْدَتي   انْتَ كُرومُ نائِلٍ، حَوْلَ جَناهُ نَجْتَني
سَيِّدُ كُلِّ مالِكٍ، مَخْلَصُ كُلِّ هالِكٍ   هادي كُلِّ سالِكٍ، ناعِشُ كُلِ مُنْثَني
چند خَموش می‌کُنم، سویِ سکوت می‌رَوَم   هوشِ مرا به رَغْمِ من، ناطِقِ راز می کُنی

﴿۱۳۰۷﴾

زندگانیِّ مَجْلِسِ سامی[5]   بادْ در سَرْوَری و خودکامی
نامِ تو زنده باد ، کَزْ نامَت   یافتند اَصْفیا ، نِکونامی
می‌رَسانَم سَلام و خِدمَت‌ها   که رَهی را ، وَلیِ اِنْعامی
چه دَهَم شَرحِ اشتیاق؟ که خود   ماهی‌اَم من، تو بَحْرِ اِکْرامی
ماهیِ تشنه ، چون بُوَد بی‌آب؟   ای که جان را ، تو دانه و دامی
سَبَبِ این تَحیَّت، آن بودەست   که تو کارِ مرا ، سَرانجامی

---

۱ – کافر، منکر

۲ – نام شهری است نزدیک حلب در سوریه.

۳ – مخففِ سه تار

۴ – بوسَلیک و حجاز، نام دو گوشه از موسیقی ایرانی است.

۵ – بلند و رفیع

حاصِلِ خِدمَت از شِکَرریزَت — دارد امّیدِ شَربَت‌آشامی
زآن کَرَم‌ها ، که کرده‌ای با خَلْق — خاصْ آسوده است و هم عامی
بِکَشَش در حِمایَتَت ، کِامْروز — تویی اَهلِ زمانه را حامی
تا که در ظِلِّ تو بیآرامَد — که تو جان را ، پَناه و آرامی
که شَوَم من ، غَریقِ مِنَّتِ تو — کِابْتِدا کردی و در اِتْمامی
بادْ جاوید ، بر مُسلمانان — سایه‌اَت ، کآفتابِ اِسْلامی
این سو اَزْ کار و خِدمَتی باشد — تا که خِدمَت نِمایَم و رامی[1]

﴿١٣٠٨﴾

زهی بخت و زهی دولت ! که دریابَد چُنین ناری — کُنَد امروزْ مردانه ، عجائب طُرفه‌بازاری!
اگر کوری بُوَد مُنکر ، نه بی‌جانی و نادانی — چه نقصْ ، این باغ و گلشن را ! اگر نَبْوَد دَرو خاری
مرا بوجهلْ گر احمد ، شود دشمن به رویِ بَد — بود پُر نیش ، چون کژدُم ، بود پُر زهرْ ، چون ماری
چه خونریزند آن مردان ! چه عیّارند آن مستان! — نداند قصّهٔ ایشان ، به جز خونریزْ عیّاری
کَسی کَش یارْ دلبر شد ، ز فخر و عارْ برتر شد — چو آن درویش ، کاو سَر شد ، نه خواهد سَر ، نَه دستاری
چو با مستان بپیوست او ، بُوَد پیوسته سَرمست او — شود ، گوئی ندیده‌ست او، به جز معشوقْ، او یاری
به پنداری ، رُو این ره را ، که بینی رویِ آن مَه را — شبِ مهتاب را هرگز ، نبیند جز که بیداری
طلسمات ست بَس مشکل ، درین ره ، جمله تا منزل — بُرون از هفت و از ششْ دان ، برون از پنج و از چاری
بسی پرده‌ست بر پرده ، ز نور و ظلمتْ او کرده — از آن سو ، نورْ در نور است وَزین سو، نارْ در ناری
تو چون زین چار بُگْذشتی ، ز نور و نار بُگْذشتی — ندارد حاصلی این رَه ، به جز پندارْ گفتاری
دلا بر سَرْ ، چه می‌لرزی ؟ همان اَرزی که می‌وَرزی — اَیا با دیده بی‌سَر شو ، که سَر یابی ازو باری
هر آنکو سَر بیندازد ، چو شمع ، از نور بُگْدازد — سَر و دستارِ آن کس را ، سَرِ خَرْ دان و اَفساری
به کُشتَنگاهِ عشّاق آ ، بدآن طارم ، بدین طاق آ — که تا هر سویْ منصوری ، ببینی بر سَرِ داری
چو بی مَلاح و بی کَشتی ، در آن دریا فرورفتی — ز هر موجی تو را هردَم ، گشاید بُوالعجب کاری!
ببینی در کَهی ، کوهی ، ز شخصْ ، خَلقِ انبوهی — ز هریک ذرّه ، خورشیدی ، ز هریک خار ، گلزاری
چو در خاری ، تو آن بینی ، ز گلزارِ جهان بینی — خمش، می‌نوش مِیْ پنهان ، مَجو یکدم تو هشیاری
در آن دریایِ بی پایان ، شَویِ مطلق، سراسرْ جان — همه آن شُو ، چرا آنی ؟ بِده دل را به دلداری

---

١ – تیر انداز

﴿۱۳۰۹﴾

زهی چَشمِ مرا حاصِل شُده ، آئینِ خون‌ریزی زِ هِجْرانِ خداوندیِّ شَمس اَلدّینِ تبریزی
اَیا خورشیدِ رَخشنده! مَتاب از امرِ او ، سَر را که تاریکِ اَبَد گَردی ، اگر با او تو بِسْتیزی
اَیا ای اَبرْ ! گر تو یک‌نَظَر، از نَرگسَش یابی به جایِ آب ، آبِ زندگانی و گُهَر ریزی
اگر آتش ، شبی در خوابْ ، لُطف و حِلْمِ او دیدی گُلِسْتان‌ها شُدی آتش، نکردی ذَرّه‌ای تیزی
به هنگامی که هر جانی، به جانی ، جُفت می‌گردد بِفَرمودی ، که جانی را ، به جانِ او نیآمیزی
که جانِ او ، چُنان صاف و لَطیف آمد ، که جان‌ها را زِ رویِ شَرمِ لُطفِ او، فَریضه گشت ، پَرهیزی
هر آنچْ از رویِ او آید، به وَهْمِ دو جهان نآیَد که خِشْتَک کِی توانَد کرد ، اَندَر جامه تیریزی[1]
کسی کَاندَر جهانْ از بوشْ ، ما لاغَیْر[2] می‌گفته‌ست گَر از جاهَش بِبُردی بو، زِ حسرت کرده خون‌ریزی
بیا ای عقلِ کُل با من ، که بَردابَردِ[3] او بینی وَرایِ بَحْرِ روحانی، بِه شَرطِ آنکه نَگْریزی
ازآن بَحْری گذشته‌ست او ، که دل‌ها ، دلْ ازو یابَند وَ جان‌ها ، جان ازو گیرند ، وَ هر چیزی ازو چیزی
اگر اِنْکار خواهی کرد ، آن عَجزی‌ست اَندَر تو چه داند قُوَّتِ حِیدَر ، مِزاجِ حیز[4] از حیزی
عَلَی اَللهِ خانهٔ کعبه ، وَ فِی اَللهُ ، بیتِ مَعْموری گَهی که بِشْنوی "تبریز" ، از تَعظیمْ بَرخیزی
اَیا ای عقل و تمییزی ! که لافِ دیدنش داری وَ آن‌گَهْ باخودی بِاللهْ ! که بی‌الهام و تَمییزی

﴿۱۳۱۰﴾

زهی خمخانه و ساقی ! زهی مِیْ! زهی پیمانه و رَطلِ پیاپی!
شرابم می‌خورَد ، جانم ز جامی که هَردَم می‌کند ، صد مُرده را حَیّ
چه‌عشق‌است‌این،چه‌درد‌است‌این،چه‌سوز است؟ چه سوز است این ، که می‌سوزد رگ و پِی؟
چه شاه است این ! چنین مهمانْ رسیده؟ چه ماه است این ! چنین تابنده ، هِی هِی؟
سماعی می‌روَد ، در مجلسِ ما که ذوقش می‌کُند ، هفت آسمانْ طِی
شراب و شاهد و شمع است و مجلس نوایِ ارغنون و نالهٔ نِی
درِ میخانهٔ باقی گُشادیم صَلا دَردِه ، اَیا ساقی! مگو کِی

---

۱ – دامن
۲ – ما لا غیر = غیر آن وجود ندارد.
۳ – طَنْطَنه ، دَبْدَبه
۴ – نامرد، مخنث

درین دریایِ توحیــــدش ، شدم گم　　نه بی وِیْ می‌تـــوان بودن ، نه با وِی
چو مولانا به رقص آیـــد ، ز مستی　　به رقص آیند موجـــودات ، با وِی
نه مولاناست ، این بحــــرِ دُرّاَفشان　　حقیقتْ شمسِ تبریـــزست ، با وِی

﴿۱۳۱۱﴾

زهی دریا ! زهی بَحرِ حیاتی!　　زهی حُسن و جمال و فَرِّ ذاتی!
ز تو ، جانم بَراتی خواست، از رنج　　یکی شمعی فرســـتادَش ، براتی
ز تُندیْ عشقِ او ، آهنْ چو موم است　　زهی عشقِ حَـــرونِ[1] تُندِ حاتی[2]
ولیکن سِرِّ عشقش ، شِکرِّستان　　ز نخلستان و جوهایِ فُـــراتی
شِکَرْلبْ ، مَدْرُخانِ جامْ بر کف　　تو می‌گو ، هر که را خواهی ، که اتی[3]
ز هر لعلِ لَبَت ، بوئی رسیده　　تو درویشی ، از آنْ عکسِ نکاتی
در آن شطرنج اگر بُردی ، تو شاهی　　ولی کو بختِ پنهان ، همچو ماتی؟
خداوندْ شمسِ دین ، دریایِ جانبخش　　تو شورِستان ، درین دولتْ حیاتی
زهی شاهی ، لطیفی ، بی‌نظیری!　　که مجموع است ازو جانِ شَتاتی[4]
اگر تبریــــز دارد ، حَبّه‌ای زو　　چه نقصانی بُوَد از گنج ؟! هاتی[5]

﴿۱۳۱۲﴾

سؤالی دارم ، ای خواجه خدایی!　　که: امروز ، این چُنین شیرین ، چرایی؟
کِه باشد مَهْ ، که گویم : ماه‌رویی؟!　　کِه باشد جان، که گویم: جانْفَزایی؟!
مِثالی لایِقِ آن رویِ خوبَت　　بَسی شب‌ها ، زِ حَق کردم گدایی
رَها کُن این همه، با ما تو چونی؟　　تو جانیّ و به چونی دَرنیآیی
تو صد ساله رَه ، از چونی گُذشتی　　میانِ مـــوج‌هایِ کِبْریایی
هَوایِ خویشتن را سَر بُریدی　　زِ میْلِ نَفْسِ خود ، کردی جُدایی

---

۱ – گرم از خَشم
۲ – بسیارْ شُرب
۳ – بیا نزدیک شو
۴ – مُتِشَتّت و پراکنده
۵ – به من بده (عربی) ، ذرّه ای از آن گنج به من بده .

همه ، میْلِ دلِ معشوقْ گَشتی
به تَسلیم و رضا و مُرتَضایی

ازین هم دَرگُذشتم، چونی ای جان؟
که این دَم ، رَستْخیزِ سِحْرهایی

هَمی پیچی به صد گون ، چَشمِ ما را
به صد صورت ، جهان را می‌نِمایی

زمانی صورتِ زندان و چاهی
زمانـــــی گُلْسِتان و دِلْرُبایی

همان یک چیز را ، گَهْ مار سازی
گَهی بَخشی درختیّ و عَصایی

به دستِ توست ، بوقَلْمونْ همه چیز
زِ انسان و زِ حیِوان و نَمایی

گَهی نیل است و گاهی ، خونِ بَسته
گَهی لَیْل است و گَه ، صُبحِ ضیایی

بِدینْ خوف و رَجاها ، مُنْعَقِد شُد
که از هر ضِدّ ، ضِدّ ، بَر می‌گُشایی

سؤالی چند دارم از تو ، حَل کُن
که مُشکل‌هایِ ما را مُرْتَجایی[1]

سؤالِ اوَّل آن است ، ای سُخَن‌دان
که : هم اوَّل هم آخِر ، جانِ مایی؟

چو اوَّل هم تویی ، وآخِر تویی هم
زِ کِه دانم ، وَفا و بی‌وَفایی؟

دُوُم آن است ، ای آن کَتْ دُوُم نیست
که :رنجِ اَحْوَلـــــی را ، توتیایی؟

﴿۱۳۱۳﴾

ساختْ بُغْراقان[2] ، به رَسمِ عید ، بُغْراقانی ای
زُهره آمد زآسْمان و می‌زَنَد سَرخوانی‌ای[3]

جِبْرَئیل آمد به مِهْمان ، بارِ دیگر ، تا خَلیل
می‌کُند عِجْلِ[4] سَمین[5] را ، از کَرَمْ بِریانی‌ای

روزِ مِهْمانی‌ست امروز ، اَلصَّلا جان‌هایِ پاک
هین زِ سَرها کاسهٔ زیبا ، در چُنین مِهْمانی‌ای

بانگِ جوشاجوش آمد ، بامْدادان مَر مرا
بویِ خوش می‌آیدم ، از قَلْیه و بورانی‌ای

می‌کَشید آن بو مرا ، تا جانِبِ مَطْبَخ شُدم
مَطْبَخی پُر نور دیدم ، مَطْبَخی نورانی‌ای

گُفتَمَش: زآن کَفْچه‌ای ، تا نَفْسِ من ساکن شود
گفت: رُو، کاین نیست ، ای جان ! بَهرهٔ انسانی‌ای

چون مَنَش اِلْحاح کردم ، کَفْچه را زد بر سَرَم
در سَر و عَقلَم دَرآمَد ، مَستی و ویرانی‌ای

---

۱ – محل امید به مشکل گشایی.

۲ – بُغْراقان یا بغراخان، نام خانی مغولی‌ست که نام اصلی‌اش " یُغان تَکین " بوده و پس از ازدواج با دختر سلطان محمود غزنوی، بخارا و سمرقند را به دست آورده و ملقب به "بغراخان" گردیده است.

۳ – خوانندگی و گویندگی

۴ – گوساله

۵ – فربه

﴿۱۳۱۴﴾

ساقی اینجا هست ، ای مولا ؟ بَلی — رَه دَهَد ما را ، بر آن بالا؟ بَلی
پیشِ آن لب‌هایِ آری‌گویِ او — بَنده گردد شِکَّر و حَلوا ؟ بلی
هست چَشمَش قُلزُمِ مَستی؟ نَعَم — هست جَعْدَش مایهٔ سودا ؟ بلی
این همه بُگْذشت ، آن سَروِ سَهی — خوش بَرآیَد هَمچو گُلْ با ما ؟ بلی
چون بِخُسبَم زیرِ سایهٔ نَخْلِ او — من شَوَم شیرین‌تَر از خُرما ؟ بلی
هم عَسَس ، هم دُزد ، ای جانْ ، هر شبی — سیم دُزدَد زآن قَمَرْسیما ؟ بلی
چون بَرآیَد ، آفتابِ رویِ او — دُزد گَردد ، عاجز و رُسوا ؟ بلی
ناشْتا ، آن کَس که او ، حَلْوا خورَد — در دِماغِ او کُند صَفرا ؟ بلی
بس کُن ! آن کَس ،کاو سِری پنهان کُند — رویَد از سِرّ ، گُلْشَنِ اَخْفیٰ ؟ بلی

﴿۱۳۱۵﴾

ساقی! بنوش آن جامِ مِیْ ، یِرْلی یِلی ، یِرْلی یِلی — مطرب! بگو با آوازِ نِی : یِرْلی یِلی ، یِرْلی یِلی
بادِ صبا برخاسته ، روی زمین آراسته — بلبل ،چمن پیراسته ، یِرْلی یِلی ، یِرْلی یِلی
نونو عروسانِ چمن ، چون دُرّ و ریحان و سَمن — بنْواخته در تَنْ تَنَن ، یِرْلی یِلی ، یِرْلی
آمد صبوحِ روضه‌وَش ، در وقتِ دار و گیر و کَش — چو مطربِ نغماتِ خوش ، یِرْلی یِلی ، یِرْلی
می‌گفت او در سَر کنون ، در اَرغوان و ارغَنون — چون سِرِّ رمزِ کاف و نون ، یِرْلی یِلی ، یِرْلی
آمد ریاضِ گُلسِتان ، تا وقتِ عیشِ دوستان — سازد چو روضه ، بوستان ، یِرْلی یِلی ، یِرْلی
ای ساقیِ شیرین نَفَس ، رِندانْ مَران ، از پیش و پس — تا نغمه سازد ، چون جَرَس ، یِرْلی یِلی ، یِرْلی
تَنْ تَنْ تَنَن ، تَنْ تَنْ تَنَن ، می‌گویْ چون مرغِ چمن — یا چون اُوِیْس ، اندر قَرَن ، یِرْلی یِلی ، یِرْلی
آمد رفیقِ راهِ دین ، از عالَمِ عِلمُ الْیَقین — بیرون کُن از سَر، کِبر و کین ، یِرْلی یِلی ، یِرْلی
برخیز! رِندیْ رَه سِپَر ، با عارفِ حقّ رَه سِپَر — کاین راه ، می‌آید به سَر ، یِرْلی یِلی ، یِرْلی
بِستان ز ساقی، جامِ مِیْ ، یک دو قدحْ آوَر ز پِیْ — تا بُگذری از کُلِّ شیء ، یِرْلی یِلی ، یِرْلی یِلی
گر طالبْ آئی پاک را ، طِی کُن بَساطِ خاک را — بَرهَمزن این افلاک را ، یِرْلی یِلی ، یِرْلی یِلی
پیمانه دَرکَش صبحدم ، فارغ شو از شادی و غم — بَر بامِ رِندی زَن عَلَم ، یِرْلی یِلی ، یِرْلی یِلی
چون شمسِ دین از مُلکِ دین ، آزاد شو از کِبر و کین — با شمس تبریزی نشین ، یِرْلی یِلی ، یِرْلی یِلی

﴿۱۳۱۶﴾

ساقی ! بیـــار ، بادهٔ سَـــغْراقِ[1] دَه مَنی / اندیشه را رَها کُن ، کاری‌ست کردنی
ای نَقْدِ جان ! مگویْ که ایّامُ بَیْنَنا / گردن مَخار خواجه ! که وامی‌ست گَردنی[2]
ای آبِ زندگانـــــی ، در تشنگانْ نِگَر / بر دوستْ رَحْم آر ، به کوریِّ دشمنی
هوشی‌ست بَندِ ما و ، به پیشِ تو ، هوش چیست؟ / گَر بُرجِ خیبَر است ، بِخواهیِشْ بَرکَنی
اَنْدَر مَقامِ هوشْ ، همه خوف و زلزله‌ست / در بی‌هُشی‌ست ، عیش و مَقاماتِ ایمِنی
در بَزمِ بی‌هُشی ، همه جان‌ها مُجَرَّدند / رَقصان چو ذَرّه‌ها ، خورِشان[3] ، نور و روشنی
ای آفتابِ جان ، دَر و دیوارِ تَن بِسوز / قانع نمی‌شـــویم ، بِدین نورِ رُوزَنی
این قِصّه را رَها کُن ، ما سَخت تشنه‌ایم / تو ساقیِ کَریمی و باصَرفه و غَنی
هیهایِ عاشقان ، همه از بویِ گُلْشَن‌ست / آگاه نیست کَس ، که چه باغ و چه گُلْشَنی!
خُشک آر[4] و می‌نِگَر زِ چپ و راست ، اشکِ خون / ای سنگْ‌دل ، بِگویْ که تا چندْ ، تَنزَنی؟
پوشیده چند گویی : خاموش کُن لبت؟ / فرمانِ گفتْ نیست ، همان گیرْ که اَلْکَنی
تا شَمسِ حَقِ تبریز ، آرَد گُشایشی / کاین ناطِقه نَمانَد ، در حَرفِ مُعْتَنی[5]

﴿۱۳۱۷﴾

ساقیِ جانْفَزایِ من ! بَهرِ خدا ، زِ کوثَری / در سَرِ مَستِ من فکَن ، جامِ شرابِ اَحْمَری
بَحْرِ کَرَم تویی مرا ، از کَفِ خود بِدِه نَوا / باغِ اِرَم تویی مَها ! بَرْ بَرِ منْ بِزَن بَری
ای به زمینْ زِ آسْمان ، آمده چون فرشته‌ای / وِیْ زِ خِطابِ اِشْرَبُواْ ، مَغزِ مرا پَیَمْبَری
بَزمْ دَرآ و مِیْ بِدِه ، رَسمِ بهارِ نُو بِنِه / ای رُخِ تو ، چو گُلْشَنی ، وِیْ قَدِ تو صنوبری
گر چه به بُتکدهٔ دِلَم ، هر نَفَسی‌ست صورتی / نیست و نباشد و نَبُد ، چون رُخِ تو ، مُصوَّری
مِیْ چو دَوَد بَرین سَرَم ، بَسْکِلهٔ[6] تو ، لَنْگَـرم / چهرهٔ زَردِ چـون زَرَم ، سُرخ شود ، چو آذری

---

۱ – کوزهٔ لوله دار
۲ – وام و وظیفه‌ای‌ست که بر گردن است.
۳ – خورشیدِشان
۴ – خشک آوردن = کنایه از سخن نگفتن و سکوت کردن است.
۵ – قابلِ اعتناء
۶ – چوب پسِ در ، کُلونِ پشت در

بَحْرِ کَرَم، چه کم شود ، گر بِخورند جُرعه‌ای؟ فَضْلِ خدا ،چه کم شود ، گر بِرَسَد به کافری؟
این دلِ بی‌قَرار را ، از قَدَحی قَرارْ دِهْ وین صَدَفِ وجود را، بَخش ، صَفایِ گوهری
یا بِرَهان زِ فِکْرَتَم، یا بِرسان به فِطْرَتَم یا بِتَراشْ نردبان ، باز کُن از فَلَکْ دَری

﴿۱۳۱۸﴾

ساقیا ! ساقیا ! رَوا داری که رَوَد روزِ ما ، به هشیاری؟
گَر بِریزی تو ، نُقل‌ها ، در پیش عقل‌ها را ، زِ پیشْ بَرداری
عوضِ باده ، نُکته می‌گویی تا بَری وَقتِ ما ، به طَرّاری
دَردِ دل را ، اگر نمی‌بینی بِشْنو از چَنگ ، ناله و زاری
نالهٔ نای و چَنگ ، حالِ دل است حالِ دل را تو بین ، که دِلْداری
دست بر حرفِ بی‌دلی ، چه نَهی؟ حرف را در میان ، چه می‌آری؟
طُوقِ گَردن توییّ و حلقهٔ گوش گَردن و گوش را ، چه می‌خاری؟
گفته ها را ، دانه‌هایِ دامْ مَساز که زِ گفت است ، این گرفتاری
گَهْ کلید است گفت و گَهْ قُفل است گاه از او روشَنیم ، گَهْ تاری
گفتْ باد است ، اگر دَرو بویی‌ست هدیهٔ تو بُـــوَد ، که گُلزاری
گفتْ جام است ، اگر بَراو نوری‌ست از رُخِ تو بُـــوَد ، که اَنواری
مَشکْ بَربَند ، کوزه‌ها پُر شُد مَشک هم می‌دَرَد ، زِ بسیاری

﴿۱۳۱۹﴾

ساقیا ! شُد عقل ها ، همخانهٔ دیوانگی کرده مالاَمالِ خون ، پیمانهٔ دیوانگی
صد هزاران خانهٔ هستی ، به آتش در زَده تشنگانْ ، مَرد و زن ، مَردانهٔ دیوانگی
ما دو سَرْ ، چون شانه‌ایم ، ایرا هَمی زیبَد به عشق در سَرِ زَنجیرِ زُلْفَش ، شانهٔ دیوانگی
در چُنین شمعی ، نمی‌بینی که از سُلطانِ عشق دَمْ به دَمْ ، در میرسد ، پروانهٔ دیوانگی؟
پنبه در گوشَند ، جان و دل ، زِ افسانهٔ دُو کَوْن تا شنیدند از خِرَد ، افسانهٔ دیوانگی
کَفش‌هایِ آهنین ، جانْ پاره کرد ، اَنْدَر رَهَش چون در او آتش بِزَد ، جانانهٔ دیوانگی
عقل آمد با کلیدِ آتشین ، آنجا وَلیک جُز کلیدِ او نَبُد ، دَندانهٔ دیوانگی
چونکه عقل از شَمسِ تبریزی ، به حیرتْ دَرْفُتاد تا شُده یاران و ما دیوانهٔ دیوانگی

﴿۱۳۲۰﴾

ساقیا ! بر خاکِ ما ، چون جُرعه‌ها می‌ریختی گَر نمی‌جُستی جُنونِ ما ، چرا می‌ریختی؟

ساقیا ! آن لُطف کو ، کآنروز ، همچون آفتاب — نورِ رَقص‌انگیز را ، بر ذَرّه‌ها می‌ریختی؟
دست بَر لبْ می‌نَهی ، یعنی: خَمُش ، من تَن زدم — خود بگوید: جُرعه‌ها ، کآن بَهرِ ما می‌ریختی
ریختی خونِ جُنِید و گفت : آخْ ، هَلْ مِنْ مَزید؟ — بایَزیدی بَرْدَمید ، از هر کجا می‌ریختی
زَاوَّلین جُرعه که بر خاکْ آمد، آدمْ روحْ یافت — جبرئیلی هست شُد ، چون بر سَما می‌ریختی
می‌گُزیدی صادقان را ، تا چو رَحْمَت مَست شُد — از گَزافه بر سِزا و ناسِزا می‌ریختی
می‌بِدادی جانْ به نان و ، نانْ تو را دَرخورْد نی — آبِ سَقّا می‌خریدی ، بر سِقا[1] می‌ریختی
هَمچو موسیٰ ، کآتشی بِنْمودی‌اَش ، آن نورْ بود — در لباسِ آتشی ، نور و ضیا می‌ریختی
روزِ جمعه کِی بُوَد؟ روزی که در جمعِ تُوابِم — جمع کردی آخِرِ آن را ، که جُدا می‌ریختی
دَرجْ بُد ، بیگانه‌ای با آشنا ، در هر دَمَم — خونِ آن بیگانه را ، بر آشنا می‌ریختی
ای دل! آمد دِلْبَری ، کَاندَر مُلاقاتِ خوشش — هَم‌چو گُلْ ، در بَرگُریزان ، از حَیا می‌ریختی
آمد آن ماهی ، که چون ابرِ گِران ، در فُرقَتَش — اشک‌ها چون مَشک‌ها ، بَهرِ لِقا می‌ریختی
دِلْبَرا ! دل را بِبَر، در آبِ حَیوان غُوطه دِهْ — آبِ حَیوانی کَزآن ، بر اَنْبیا می‌ریختی
اَنْبیا عامی بُدَنْدی ، گَرنه از اِنْعامِ خاص — بر مِسِ هستیِّ ایشان ، کیمیا می‌ریختی
این دُعا را با دُعایِ ناکَسانْ مَقْرون مَکُن — کَزْ برایِ رَدِّشان ، آبِ دُعا می‌ریختی
کوششِ ما را ، مَنِه پَهْلویِ کوشش‌هایِ عام — کَزْ بَقاشان می‌کَشیدی ، در فَنا می‌ریختی

۱۳۲۱

ساقیْ انصاف ، چه خوش‌لقایی! — از جایْ بِرَفتم ، تو از کجایی؟
گَر بَندهْ بِگویَمَت ، رَوا نیست — تَرسَم که بِگویَمَت خدایی
خاموشْ، نمی‌هِلی[2] که باشم — راهِ گفتنم، نمی‌گُشایی
می‌اَفْشاری مرا ، همچو انگور — معشوقْ نَه‌ای ، مَرا بَلایی
گَر چَشم بِبَندم از تو ، کُفر است — زیرا که تو نورْ می‌فَزایی
وَرْ بُگْشایَم ، بگوئی: مَنْگَر — دَرْ ما ، تو به دیدهٔ هوایی
ور هوشِ تو بی خبر شد از گوش — یک توئیْ نَه‌ای ، هزار تایی

---

۱ – مَشکِ آب
۲ – نمی‌گذاری

﴿۱۳۲۲﴾

سَبُک بِنْواز ، ای مُطرب ! رَبابی / بِگَردان زودتر ، ساقی ! شرابی

که آوَرْد آن پَری رو ، رَنگِ دیگر / زِ چَشمهٔ زندگی ، جوشید آبی

چه آتش زد نَهان ، دِلْبَر به دل‌ها؟ / که مَجْلِس پُر شُد از بویِ کَبابی

چرا ای پیرِ مَجْلِس ! چَنگِ پُر فَن / نگویی نالـــهٔ نِی را جوابی؟

نه ای نُه‌چَشم ،زآن چَشمان ،چه گویی؟ / چُنین بیدار باشد ، مَستِ خوابی

دلِ سنگین چو یابد ، تابِ آن چَشم / شود در حالْ او ، دُرِّ خُوشابی

گُدازد هر دو عالَم ، آب گیرد / چون آن مَهْرو ، بَراندازد نِقابی

اَیا ساقی ! به اَصحابِ سَعادت / بِدِه حالی تو باری ، خَمْرِ نابی

قَدَم تا فَرق ، پُر دارید ، زین مِیْ / که بویِ شَمسِ تبریزی بیابی

﴿۱۳۲۳﴾

سَحَر است خیز ساقی ! بِکُن آنچه خویْ داری / سَرِ خُنْبْ بَرگُشای و بِرِسان شرابِ ناری

چه شود اگر زِ عیسیٰ ، دو سه مُرده زنده گردد؟ / خوش و شیرگیر گردد ، زِ کَفَت دو سه خُماری؟

قَدَحِ چو آفتابَت، چو به دُورْ اَنْدَر آید / بِرَهَد جهانِ تیره، زِ شب و زِ شب‌شُماری

زِ شرابِ چون عَقیقَت ، شِکُفَد گُلِ حقیقت / که حَیاتِ مُرغِ زاری و بهارِ مَرغْزاری

بِدَهیم جانِ شیرین، به شرابِ خُسروانی / چو سَرِ خُمارِ ما را ، به کَفِ کَرَم بِخاری

که زِ فِکْرَتِ دقیقه ، خَلَلی‌ست در شَقیقه / تو رَوان کُنْ آبِ دَرمان، بِگُشا رَهِ مَجاری

همه آتشی تو مُطْلَق، بَرِ ما شُد این مُحَقَّق / که هزار دیگِ سَر را ، به تَفی به جوش آری

همه مُطربانْ خُروشان، همه از تو گشته جوشان / همه رَخْتِ خودْفروشان، خوششان ، هَمی فَشاری

﴿۱۳۲۴﴾

سحرگاه بیا هِــیّ و بگو ذکرْ پیاپِــــی / که مستانِ وصالتْ همه مستند ، از این مِی

به میخانه بیآییّ و ببین ، چنگ و دف و نِی / که دَرَت بازگشادند ، صَلا می‌زند از کِی

بیا جانِ لطیف‌است ، شهنشاهْ حریف‌است / شراب‌است و قدح‌هایِ ، پُر از مِیْ و پُر از مِی

بیا عاشقِ گمراه ! سویِ شاه ، سویِ شاه / تَفَرُّجْگَهِ زیباست ، بِلا شمس و بَلا نِی

یکی ساقیِ باقی ، به هر کاو قدحی داد / نمی‌میرد و هرگــــز ، بِماند ابداً حَیّ

بیا جانبِ گلزار ، که گُلْ آمد ، از خار / گُهَر آمد ، از کان ، شکر آمد ، از نِی

همه مَردِ خدایند ، همه عهد و وفایند همه صدق و صفایند ، قُناقَندْ دَقَنَ الْغی[1]
منم عالِمِ معلـــــوم ، منم رازقِ مَقسوم منم قادِرِ قَیوم ، که دَهم مِیْ ، دُرّة الْمِیْ
اُتَتَـــکیِ ، بوتَنَکیِ ، سِزَنَکیِ ، بِزَنَـــکیِ[2] خَلیلدَن بِزَه گَلْ سَنْ ، قَراگُز بِزَه گَل ، هِی[3]
شرابْست و سرودْست، همه منبع سودْ است که ساقیِشْ بُریده‌ست ، سَرِ خُم ، زِ رَگْ و پِی
عسل‌هایِ مُصَـــفّیٰ و مُهیّایِ مُزَکّی[4] خوریِ ، سیر شود دل ، نه غمی آرَد و نه قِی
اگر دامنِ آن یار ، به دست آوری، ای دل بدین شرح که گفتیم ، رَسی ، نگذری از وِی
اَلا ای شهِ تبریز ! ز ما هیچ بِمَگریز مَنَتْ چی،که مَنَتْ چی؟ مَنَتْ چی ،که مَنَتْ چی؟

﴿۱۳۲۵﴾

سَحَرگَه گفتم آن مَهْ را ،که: ای من جسم و تو جانی! بدین حالَم که می‌بینی، وَزْآن نالَم که می‌دانی
وَرایِ کُفر و ایمانیّ و مَرکَبْ ، تُند می‌رانی چه بَس بی‌باکْ سُلطانی! همین می‌کُن ، که تو آنی
یکی بازآ ،به ما بُگْذر، به بیشهٔ جان‌ها بِنْگَر درختان بین زِ خونِ تَر، به شکلِ شاخِ مَرجانی
شُنودی تو که یک خامی، زِ مَردانْ می‌بَرَد نامی نمی‌تَرسَد ، که خودکامی ، نَهَد داغَی به پیشانی
مَشو تو مُنْکِرِ پاکان، بِتَرس از زَخْمِ بی‌باکان که صبرِ جانِ غَمناکان ، تو را فانی کُند ، فانی
تو با خویشی و با خویشان ، مَپیچ ، ای خَصمِ دَرویشان مَزَن تو پَنجه با ایشان ، به دَستانی که نَتْوانی
که شَمس الدّینِ تبریزی ، به جان‌بَخشیّ و خون‌ریزی زِ آتش بَرکُنَد تیزی ، به قُدرت‌هایِ رَبّانی

﴿۱۳۲۶﴾

سَحَری کرد نِدایی ، عَجَبْ آن رَشکِ پَری که : گُریزید زِ خود ، در چَمَنِ بی‌خَبَری
رو به دل کردم و گفتم ، که : زهی مُژدهٔ خوش که دَهَد خاکِ دُژَم را ، صِفَتِ جانوری
همه اَرْواحِ مُقَدَّس ، چو تو را مُنْتَظرند تو چرا جان نَشَویّ و سویِ جانان نَپَری؟
در مَقامی که چُنان ماهْ ، تو را جِلْوه کُند کُفر باشد که ازین سو و از آن سو نِگَری

---

۱ – قُناقَند = میهمان هستند (ترکی)، دقن = بازداشتن و محروم کردن ، غی = نام وادیی در دوزخ ، و این جمله یعنی : " مردان خداوند، مهمانانی گرامی در دنیای فانی هستند که دربِ دوزخ بر رویِ ایشان بسته است ".

۲ – به او چه ، به این چه ، به شما چه ، به ما چه ! (ترکی)

۳ – از چمنزار به خانهٔ ما بیا ، ای سیه چشم ، به پیش ما بیا (ترکی)

۴ – پاکیزه شده

گَر تو چون پَشّه ، به هر باد ، پَراکَنده شَوی — پَس نَشایَد ، که تو خود را ، زِ هُمایانْ شُمَری

بِمَتَرسان دلِ خود را ، تو به تَهدیدِ خَسان — که نَشایَد که خَسان را ، به یکی خَسْ، بِخَری

حیله می‌کرد دِلَم ، تا زِ غَمَش ، سَر بِبَرَد — گفتم : ای اَبْلَه ! اگر سَرْ بِبَری ، سِرّ نَبَری

شَمسِ تبریز، خیالَت سویِ من ، کَژْ نِگَریست — رفتم از دست و بِگُفتم که : چه شیرین نَظَری؟

﴿۱۳۲۷﴾

سُخَنِ تَلْخ مگو ، ای لبِ تو حَلْوایی! — سَر فرو کُن به کَرَم ، ای کِه بَرینْ‌بالایی!

هرچه گویی تو، اگر تَلْخ و اگر شور ، خوش است — گوهرِ دیده و دل ، جانی و جانْ اَفْزایی

نه به بالا، نه به زیری ، وَ نه جانْ در جهت است — ششْ جهَت را چه کُنم ، در دلِ خونْ‌پالایی؟

سَر فروکُن، که از آن روز ، که رویَت دیدم — دل و جانْ مَست شُد و عقل و خِرَدْ ، سودایی

هر کِه او ، عاشقِ جسم است ، زِ جانْ مَحْروم است — تَلْخ آید شِکَرْ اَنْدَر دَهَـــنِ صَفرایی

ای کِه خورشیدْ تو را سَجده کُند ، هر شامی — کِی بُوَد کَزْ دلِ خورشید ، به بیرون آیی؟

آفتابی! که زِ هر ذَرّه ، طُلوعی داری — کوه‌ها را جهَتِ ذَرّه شـــــدن ، می‌سایی

چه لطیفیّ و زِ آغازْ ، چُنان جَبّاری! — چه نَهانیّ و عَجَب این‌که ، دَرین غوغایی!

گَر خَطا گفتم و مَقْلوب[1] و پَراکَنده ، مگیر — وَرْ بگیری تو مرا ، بَختِ تُوأَم اَفْزایی

صورتِ عشقْ تویی، صورتِ ما ، سایهٔ تو — یک دَمَم زشت کُنـــــی ، بازْ تُوأَم آرایی

می‌نِمایَد که مَگَر دوش ، به خوابَت دیدم — که من امروز ، ندارم به جهان ، گُنجایی

ساربانا ! بِمَخوابان شُتُرْ، این مَنْزِلْ نیست — هَمرهانْ پیشْ شده‌ستند، کِه را می‌پایی؟

هینْ خَمُش کُن که زِ دَم ، آتشِ دلْ شُعله زَنَد — شُعله دَم می‌زَنَد این دَمْ ، تو چه می‌فَرمایی؟

شَمسِ تبریز ، چو در شَمسِ فَلَک ، دَرتابَد — تابشِ روز شـــــود ، از وِی ، نابینـــــایی

﴿۱۳۲۸﴾

سَر نهاده ، بر قَدَم‌هایِ بُتِ چین ، نیستی — زآنکه مِسّی در صِفَت ، خَلْخالِ زَرّینْ نیستی

راست گو جانا ! که امروز ، از چه پَهْلو خاستی؟ — چیزِ دیگر گشته‌ای ، تو رَنگِ پیشینْ نیستی

---

۱ –مقلوب یا قلب، یکی از صنایع و فنون ادبی در شعر پارسی‌ست، قلب به معنی "واژگون کردن" و مقلوب به معنی "واژگون شده" است و آن، آوردن کلماتی‌ست که حروفِ آنها مقلوبِ یکدیگرند، همانند دو کلمهٔ رقیب و قریب، یا رحیم و حریم. استفاده از صنعت قلب یا مقلوب،دلالت بر قدرت و توانایی شاعر دارد به شرط آنکه‌در زیباییِ استفاده از آن، فصاحت و بلاغت کلام رعایت شده و معنی، فدایِ لفظ نگردد.

در رُخِ جانْ ، رنگِ او دیدم ، بپُرسیدم ازو	سَر چُنین کرد او که یعنی : مَحْرَمِ اینْ نیستی
دوش آمد خواجه‌ای بر دَر ، بگُفتَش عشقْ او:	سیم و زَر داری ، وَلیکن مَردِ زَرّینْ نیستی

﴿۱۳۲۹﴾

سِرکهٔ هفت ساله را ، از لبِ او حَلاوتی	خارْ بُنانِ خُشک را ، از گُلِ او طَراوتی
جان و دلِ فسُرده را ، از نَظَرش گُشایشی	سنگِ سیاهِ مُرده را ، از گُذَرَش سَعادتی
از گُذَری که او کُند ، گردد سردْ دوزخی	وَزْ نَظَری که اَفکَند ، زنده شود وَلایتی
مُرده زِ گورْ بَرجَهَد ، آید و مُسْتَمِع شود	گَر بُتِ من زِ مُرده‌ای ، یاد کُند حِکایَتی
آن کِه زِ چَشمِ شوخِ او، هر نَفَسی‌ست فِتْنه‌ای	آن کِه زِ لُطفِ قامَتَش، هر طَرَفی قیامَتی
آه که در فِراقِ او، هر قَدَمی‌ست آتشی	آه که از هوایِ او ، می‌رَسَدَم مَلامَتی

﴿۱۳۳۰﴾

سَلامٌ عَلَیکْ! ای مَقصودِ هستی!	هم از آغازِ روز ، امروزْ مَستی
تویی مِیْ، واجِب آید ، باده خوردن	تویی بُت ! واجب آید ، بُت‌پَرَستی
به دورانِ تو ، مَنْسوخ است شیشه	بِگَردان آن سَبوهایِ دُو دَستی
بیا بِشْنو ، حَدیثِ پوست‌کَنده	همه مَغْزم، چو در مَغْزم نِشَستی
هَلا ای یوسُفِ خوبان! به مِصرْ آ	زِ قَعْرِ چَهْ ، به حَبْلُ ٱللّٰهْ ، رَستی
بگیر ای چَرخِ پیرِ چَنْبَری‌پُشت	رَسَن را سَخت ، کَزْ چَنْبَر بِجَستی
مَنَم لولیّ و سُرنا خوش نَوازم	بِدِه شِکَّر ، نِیْ ام را چون شِکَستی
به دو بوسه مَخا ، از خشمْ ، لب را	تو دِه نانْ ، چون دُکان‌ها را بِبَستی
بَلیٰ گوئی ، مگو ای‌صورتِ عشق	که سُـــلطانِ بَلیٰ ، شاهِ اَلَسْتی[1]
بَلیّ تو ، بَر آرَدْمــان ، به بالا	بَلیِّ ما ، فرود آرَد ، به پَستی
خَمُش ، کینْ عشق ، خودْ مَجنونِ خویش است	نَه لیلی گُنجَد و نی فاطِمَه‌سْتی

﴿۱۳۳۱﴾

سَلَبَ ٱلْعِشْقُ فُؤادی، حَصَلَ ٱلْیَوْمَ مُرادی[2]	بِزَن ای مُطربِ عارف، که زهی دولت و شادی

---

۱ – این غزل نیز خطاب به حضرت علی"ع" میباشد که همان مقصود هستی و سلطان بَلیٰ و شاه الست و صورت عشق است که جناب مولانا با بیان کلید واژه "فاطمه" صحه بر این مطلب گذاشته است.

۲ – از عشق بی دل شدم و امروز مُرادم بر آمد.

اَذِنَ اَلْعِشْقُ تَعالوا، لِتَذُوقُوا وَ تَنالوا [1] | هله ای مژدهٔ شیرین، چه نسیمیّ و چه بادی؟!
کَتَبَ اَلرُّوحُ سَراحی سَمِعَ اَلْکَأْسُ صَیاحی[2] | زِ تو اَنْدَر دَوَرانَم، که رَهْ دَور گُشادی
لِخَلیلی دَوَرانـــی ، لِحَبیبی سَیَرانی[3] | چو جهَت نیست خدا را، چه رَوَم سویْ، به وادی؟
نه که بر کعبهٔ اَعْظَمْ ، دَوَران است و طَوافی؟ | دَوَرانی وَ طَوافی ، لَکَ یا اَهْلَ وِدادی
فَتَحَ اَلْعِشْقُ رِواقاً فَاَجیبُوهُ سِباقا[4] | هَله در گُلْشَنِ جان رُو، چو مُریدیّ و مُرادی
لِتَریٰ فیهِ خُموراً وَ نَشاطاً وَ سُرُوراً[5] | که چُنان عیش ندیدی ، تو ازآن روز که زادی
اَنَا قَصَّرْتُ کَلامی، فَتَفَضَّلْ بِتَمامی[6] | بِگُشا شَرحِ مَحَبَّت ، هله بَر رَغْمِ اَعادی

﴿۱۳۳۲﴾

سُلطانِ مَنی ! سُلطانِ مَنی! | وَانْدَر دل و جان ، ایمانِ مَنی!
در من بِدَمی ، من زنده شَوَم | یک جان چه بُوَد؟ صد جانِ مَنی
نانْ بی‌تو مرا ، زَهر است ، نه نان | هم آبِ مَنی، هم نانِ مَنی
زَهر از تو مرا ، پازَهْر شود | قَند و شِکَرِ ارزانِ مَنی
باغ و چَمَن و فردوسِ مَنی | سَرو و سَمَنِ خندانِ مَنی
هم شاهِ مَنی ، هم ماهِ مَنی | هم لَعْلِ مَنی، هم کانِ مَنی
خاموش شُدم، شَرحَش تو بگو | زیرا به سُخَن ، بُرهانِ مَنی

﴿۱۳۳۳﴾

سَلَّمَکَ اَللهُ[7] ، نیست مِثْـــلِ تو یاری | نیست نکوتَـــر ، زِ بَندگیِّ تو ، کاری
ای دلْ ! گُفتی که: یارِ غارِ من‌ست او | هیچ نگُنجَد ، چُنین مُحیط ، به غاری
عاشقِ او خُرد نیست، زآن که نَخُسبَد | بر سَرِ آن گنـــجِ غیب، هر نَرِه‌ماری

۱ – عشق گفت: بیائید بچشید و به مطلوب برسید.
۲ – روحْ، رهایی مرا نوشت و کاسهٔ شراب، فغان مرا شنید.
۳ – چرخ زدنم برای دوستم و دُور زدنم برای محبوبم است.
۴ – عشقْ رواق را گشود، پس در اجابت کردن، از او سبقت بگیرید.
۵ – تا ببینی در آن، مستی و نشاط و سرور را.
۶ – سخن را کوتاه کردم، پس تو تفضل کرده تمامش بفرما.
۷ – خداوند تو را سالم بدارد.

ذَرّه به ذَرّه ، کِنارِ شوقْ ، گُشادهست / گرچه نگُنـــجَد ، نِگارِ ما ، به کِناری
آن شِکَرستان رَسید ، تا نَگُذارد / سِرکه فروشنـــدهایّ و غورهفشاری
جویِ فُراتی رَوان شُدهست، ازین سو / کاین همه جـانها ، زِ آبِ اوست، بُخاری
از سَـــرِ مَستی ، پَرپِرْ گفتم او را: / کارِ مرا ، این زمـــان بِدِه ، تو قَراری
خندهٔ شیرین زد و زِ شَرمْ بَرافْروخت / ماهِ غریبْ ، از چـــو منِ غَریبشُماری
گفت: مَخور غَم، که زَرد و خُشک نَمانَد / باغِ تو ، با این چُنینْ لَطیفْ بهاری
هفتفَلَک ، زآتشِ من است ، چو دودی / هفتزمین ، در رَهِ مـــن است ، غُباری
دامِ جهان را ، هزار قَرنْ گذشتهست / دَرخُـــورِ صیدم ، نیآمدهست شکاری
هم به کنار آمد ، این زَمانه و دُورَش / عاشقِ مَستی زِ مـــا ، نیافت کِناری
این مَهْ و خورشید ، چون دو گاوِ خَرآسَند[1] / روز چَرایـــیّ و شبْ اسیرِ شیاری
جمعِ خَرانی نِگَر ، که گاو پَرَستَند / یاوه شُدهسْتَند ، بی شِـــکال[2] و فَساری
رُو به خَران گو ، که: ریشِ گاوْ پریزاد / توبه کنیـــد و ، رَوید سویِ مَطاری[3]
تا که شود هر خَری ، نَدیمِ مسیحی / وَحْـــی پَذیرنـــدهایّ و روحْ سِپاری
از شِش و از پنج ، بُگْذرید و بِبینید / شُهره حَریفـــان و مُقْبِـــلانه قماری
چون به خلاصه رَسید ، تا که بگویم: / سوخت لَبَم را ، زِ شوقِ دوستْ ، شَراری
ماند سُخَن در دَهان و رفتْ دلِ من / جانِبِ یـــاران ، به ســـویِ دورْ دیاری

﴾۱۳۳۴﴿

سنگ مَزَن ، بر طَرَفِ کارگَهِ شیشهگَری / زَخْم مَزَن ، بر جِگَرِ خَستهٔ خستهجِگَری
بر دلِ من زَن همه را ، زآنکه دریغ است و غَبین / زَخْمِ تو و سنگِ تو ، بَرْ سینه و جانِ دِگَری
بازرَهان ، جُمله اسیرانِ جَفا را ، جُزْ من / تا به جَفا هم نکُنی ، در جُزْ بَنده نَظَری
هم به وَفا، با تو خوشَم ، هم به جَفا، با تو خوشَم / نی به وَفا، نی به جَفا، بیتو مَبادَم سَفَری
چون که خیالَت نَبُوَد ، آمده در چَشمِ کَسی / چَشمِ بُزِ کُشته بُوَد ، تیره و خیره نِگَری
پیش زِ زِندانِ جهان، با تو بُدَم منْ هَمگی / کاش بَرین دانگَهَم ، هیچ نبودی گُذری

---

۱ – خراس = آسیای بزرگی که آنرا با چارپایان بگردانند.
۲ – ریسمانی که بر دست و پای اِستَر و اسبِ بدخو ببندند.
۳ – محل پریدن

چند بِگُفتم ، که: خوشَم ، هیچ سَفَرْ می‌نَرَوَم   این سَفَرِ صَعْب نِگَر، رَه زِ عَلیٰ تا به ثَری[1]
لُطفِ تو بِفْریفت مرا، گفت: بُرو، هیچ مَرَم   بَدْرَقه باشد کَرَمَم، بر تو نباشد خَطَری
چون به غَریبی بِرَوی ، فُرجه کُنی، پُخته شَوی   باز بیآیی به وَطَن ، باخَبَری، پُر هُنَری
گفتم: ای جانِ خَبَر، بی‌تو خَبَر را چه کُنم؟   بَهرِ خَبَر ، خود کِه رَوَد ؟ از تو مگر بی‌خَبَری
چون زِ کَفَت باده کَشَم، بی‌خَبَر و مَست و خوشَم   بی‌خَطَر و خوفِ کَسی، بی شَر و شورِ بَشَری
گفت به گوشم سُخَنان ، چون سُخَنِ راهزَنان   بُرد مرا شاهْ زِ سَر ، کرد مرا خیره‌سَری
قِصّه دراز است بَلی ، آه زِ مَکْر و دَغَلی   گَر تَنِمایَد کَرَمَش ، این شبِ ما را سَحَری

۱۳۳۵

سوخت یکی جهانْ به غَم ، آتشِ غَم پدیدْ نی   صورتِ این طِلِسم را ، هیچ کسی بِدید؟ نی
می‌کَشَدم به هر طَرَف ، قوَّتِ کَهْرُبایِ او   ای عَجَبا بِدید کَس ، آن کِه مرا کَشید؟ نی
هست سَماعْ ، چَنگْ ؟ نی، هست شرابْ ، رَنگْ ؟ نی   صد قَدَح است بر قَدَحِ آن که قَدَحْ چَشید ؟ نی
عشقْ قَرابه‌باز[2] و من ، در کَفِ او ، چو شیشه‌ای   شیشه شِکَست زیرِ پا ، پایِ کَسی خَلید؟ نی
در قَدَمِ رَوَندگان ، شیخ و مُریدْ بی‌عَدَد   در نَفَسِ یگانگی، شیخ نه و مُـــرید نی
آن کِه میانِ مردمان، شُهره شُد و حَدیث شُد   سایهٔ بایزیـــــد بُد ، مایـــــهٔ بایَـــزید ؟ نی
مُژده دهید عاشقان ، عیدِ وصال می‌رَسَد   زآنکه نَدید هیچ‌کَسْ ، خود رَمَضان و عید نی

۱۳۳۶

سوگند خورده‌ای ، که ازین پس جَفا کُنی   سوگند بِشْکَنیّ و جَفا را رَها کُنی
امروز دامَنِ تو گرفتیم و می‌کَشیم   تا کِی بَهانه گیری و تا کِی دَغا کُنی؟
می‌خَندد آن لَبَت صَنَما ! مُژده می‌دَهَد: کَاندیشه کرده‌ای ، که ازین پس وَفا کُنی
بی‌تو نمازِ ما ، چو رَوا نیست، سود چیست؟   آن گَهْ رَوا شود ، که تو حاجَت ، رَوا کُنی
بی‌بَحْرِ تو ، چو ماهی ، بر خاک می‌تپیم   ماهی همین کُنَد ، چو زِ آبَش جُدا کُنی
ظالِمْ جَفا کُند، زِ تو تَرسانَدَشْ اسیر   حَق با تو آن کُند ، که تو در حَقِ ما کُنی
چون تو کُنی جَفا، زِ کِه تَرسانَدَت کَسی؟   جُز آن‌که سَر نَهَد ، به هر آنچْ اِقْتِضا کُنی
خاموشْ ، کَم فُروشْ تو دُرِّ یَتیم را   آن کَش بَها نباشد، چونَش بَها کُنی؟

---

۱ – از زمین تا آسمان

۲ – قرابه = شیشه شراب ، صراحی

﴿۱۳۳۷﴾

سویِ باغِ ما سَفَر کُن، بِنِگَر بهار ، باری / سویِ یارِ ما گُذَر کُن، بِنِگَر نِگار، باری
نَرَسی به بازِ پَرّان، پِیِ سایه‌اَش هَمی دُو / به شکارگاهِ غَیبْ آ، بِنِگَر شکار، باری
به نِظاره و تماشا، به سَواحلْ آ و دریا / بِسِتان زِ اوجِ مُوجَش، دُرِ شاهْوار، باری
چو شکار گشت ، باید ، به کَمَنْدِ شاهْ اُولیٰ / چو برهنه گشت، باید ، به چُنین قمار ، باری
بِکَشان تو لَنْگْ لَنْگان، زِ بَدَن ، به عالَمِ جان / بِنِگَر تُرَنج و ریحان، گُل و سَبزه‌زار، باری
هله چَنگیانِ بالا، زِ برایِ سیم و کالا / به سَماعِ زُهرهٔ ما، بِزَنید تار، باری
به میانِ این ظَریفان، به سَماعِ این حَریفان / رَهِ بوسه ، گَر نباشد، بِرَسَد کِنار، باری
به چُنین شرابْ اَرزَد، زِ خُمارْ خَسته بودن / پِیِ این قَرارْ بَرگو، دلِ بی‌قَرار، باری
زِ سَبو فَغان بَرآمَد، که زِ تَفِّ مِیْ شِکَستم / هله ای‌قَدَحْ به پیش آ ، بِسِتان عُقار[1] ، باری
پِیِ خُسروانِ شیرین، هُنر است ، شور کردن / به چُنین حَیاتِ جان‌ها، دل و جانْ سِپار، باری
به دُکانِ عشقْ ، روزی، زِ قَضا گُذار کردم / دلِ من رَمید کُلّی ، زِ دُکان و کار، باری
من ازآن دَرَج[2] گُذشتم ، که مرا ، تو چاره سازی / دل و جانْ به باد دادم، تو نگاه‌دار، باری
هله بس کُنم ، که شَرحَش ، شَهِ خوش‌بَیان بگوید / هله مُطرِبِ مَعانی ، غَزَلی بیار، باری

﴿۱۳۳۸﴾

سَیّدی اَیْمْ هُوَ کَیْ ، خُذْ یَدَیْ، اَیْمْ هُوَ کَیْ[3] / اَرِنی وَجْهَکَ ساعَةً نَفْتَدی ، اَیْمْ هُوَ کَیْ
مِنْ رِدا اِکْرامِکُمْ، نَرْتَدی، اَیْمْ هُوَ کَیْ / فی سَنا سِیمائِکُمْ نَهْتَدی ، اَیْمْ هُوَ کَیْ
خوش بُوَد از جامِ تو، بی‌خودی ، اَیْمْ هُوَ کَیْ / در صَبوح از نُقلِ تو، نَغْتَدی ، اَیْمْ هُوَ کَیْ
هَم‌چو مَهْ در شهرها شاهِدی ، اَیْمْ هُوَ کَیْ / از همه جا بینَدَت مُقْتَدی ، اَیْمْ هُوَ کَیْ
حاضر و آواره را مَسْنَدی، اَیْمْ هُوَ کَیْ / کعبه‌وار آفاق را مَسجدی ، اَیْمْ هُوَ کَیْ
بُرد عشقت از دِلَم زاهِدی ، اَیْمْ هُوَ کَیْ / اُسْکُتوا ذاکَ اَلْخَیالُ قایِدی ، اَیْمْ هُوَ کَیْ

﴿۱۳۳۹﴾

سیمُرغ و کیمیا و مَقامِ قَلَنْدَری / وَصْفِ قَلَنْدَر است و ، قَلَنْدَر ، ازو بَری

---

۱ – شراب
۲ – راه و طریق
۳ – ای که تنها مانده ای

گویی: قَلَندَرم من و ، این دلپَذیر نیست / زیرا که آفریده نباشد قَلَندَری
دام و دَمِ قَلَندَر، بی‌چون بُوَد ، مُقیم / خالی‌ست از کِفایَت و مَعنیِّ داوَری
از خود به خودْ، چه جویی؟ چون سَرْ به سَرْ تویی / چون آب در سَبویی ، کُلی ، زِ کُل پُری
از خود ، به خود سَفَر کُن، در راهِ عاشقی / وین قِصّه مُختَصَر کُن ، ای دوست! یک‌سَری
نی بیم و نی امید، نه طاعَت ، نه مَعْصیَت / نی بنده ، نی خدایْ ، نه وَصْفِ مُجاوِری
عَجز است و قُدرت است و خداییّ و بَندگی / بیرون زِ جُمله آمد این رَه، چو بِنْگَری
راهِ قَلَندَری، زِ خدایی بُرون بُوَد / در بَندگی نَیآیَد و ، نه در پیَمبَری
زینهارْ تا نَلافَد ، هر عاشقْ از گِزاف / کَس را نَشُد مَسَلَّم ، این راه و رَهبَری

۱۳۴۰

شاد آمدی! شاد آمدی ! ناگه ز دَرْ ، بازآمدی / بنشین و خوش ، بنشین و خوش ، چون محرمِ راز آمدی
خوش بینَمَت ، خوش بینَمَت ، ماهِ پری‌وَشْ بینَمَت / حوری مگر ، حوری مگر ، با شیوهٔ ناز آمدی؟
زاری کنانْ ، زاری کنان ، پیشِ رخِ تو ، بیدلان / چون بلبل و گُلْ ، ناگهان ، با برگ و با ساز آمدی
سَروِ رَوان ، سَروِ روان ، بر جویبارِ عاشقان / ای دولت و بختِ جوان ! بس خوب و دمساز آمدی
با ما خوش آ ، با ما خوش آ ، پیش من آ ، پیش من آ / هم شوخ و شَنگ و دلربا ، خانه‌برانداز آمدی
صبری بِکُن ،صبری بکُن ، یا جامهٔ صبری بِدِه / چون یوسُفِ مصری دگر ، با قَدر و اِعْزاز آمدی
آوازه‌ها، آوازه‌ها ، از تو به عالَمْ شد روان / ای شمس تبریزی ز من ، هم تو به آواز آمدی

۱۳۴۱

شادْ آن صُبحی ، که جان را، چاره‌آموزی کُنی / چاره او یابد ، که تُوش ، بیچارگی روزی کُنی
عشقْ ، جامه می‌دَرانَد ، عقلْ ، بَخْیه می‌زَنَد / هر دو را زَهره بِدَرَّد، چون تو دلْ‌دوزی کُنی
خوش بِسوزَم ، هَمچو عود و نیست گَردم ، هَمچو دود / خوش‌تَر از سوزِش چه باشد ، چون تو دِلْسوزی کُنی؟
گَهْ لباسِ قَهْرْ ، دَرپوشیّ و راهِ دلْ زَنی / گَهْ بِگَردانی لباسْ ، آیی قَلاووزی کُنی
خوش بِچَرْ، ای گاوِ عَنْبَربَخشِ نَفْسِ مُطمئن! / در چُنین ساحِلْ حَلال است، اَرْ تو خوشْ‌پوزی کُنی
طوطی‌ای ، که طَمْعِ اسب و مَرکَبِ تازی کُنی / ماهی‌ای ، که مِیْلِ شَعْر[1] و جامهٔ توزی[2] کُنی

---

۱ – مویْ

۲ – توز= پوستِ سخت درخت، پوستِ زرد فامِ درختِ حورِ رومی که بر کمان و زین و امثال آن بپیچند.

شیرِ مَستیّ و شکارت ، آهوانِ شیرمَست   با پَنیرِ گَندهٔ فانـــی ، کجا یوزی[1] کُنی؟
چند گویم قبله؟! کِامْشَب، هر یکی را قبله‌ای‌ست   قبله‌ها گَردد یکی ، گَر تو شب‌اَفروزی کُنی
گَر زِ لَعْلِ شَمسِ تبریزی ، بیابی مایه‌ای   کمترین پایه ، فَرازِ چَرخِ پیروزی کُنی

﴿۱۳۴۲﴾

شاها ! بِکَش قطار، که شَهْوار می‌کَشی   دامانِ ما گرفتــــه ، به گُلْزار می‌کَشی
قطارِ اُشتُران ، همه مَستَند و کَف‌زَنان   بویی بِبُـــــرده‌اند ، که قِنطار[2] می‌کَشی
هر اُشتُری ، میـــانهٔ زَنجیر می‌گَزَد   چون شَهْد و چون شِکَر،که سویِ یار می‌کَشی
آن چَشم‌هایِ مَستْ به چَشمَت ، که ساقی است   گویند: خوش بِکَش ، که به دیدار می‌کَشی
ما کِشتِ تو بُدیم ، دِرَوِیدی به داسِ عشق   کردی زِ کَهْ جُدا و به اَنْبار می‌کَشی
سُکْسُک[3] بُدیم و تُوسَن[4] و در راهِ صِدقْ ، لَنْگ   رَهوار ازآن شُدیم، که رَهوار می‌کَشی
هرچند سال‌ها ، زِ چَمَن ، گُل بِچیده‌ایم   ناگَه زِ چَشمِ بَد ، به رَهِ خار می‌کَشی
ما کِی غَلَط کنیم؟ به هر سو کَشی، بِکَش   هر سو کَشی، به عِشرَتِ بسیار می‌کَشی
شاهان کُشند ، بَندهٔ بَـد را به اِنْتِقام   تو جانِبِ کَرامَت و ایثار می‌کَشی
زین لُطفْ مُجْرِمان را ، گُستاخ کرده‌ای   دُزدانِ دار[5] را ، خوش و بیدار می‌کَشی
هر تُخمه[6] و مَلول ، هَمی گویدم: خَموش   تو کرده‌ای سِتیزه ، به گفتار می‌کَشی
سختی‌کَشانْ ، زِ گَردشِ این چَرخْ ، در غَمْند   بَر رَغْمِ جُمله ، چَرخهٔ دَوّار می‌کَشی
ای شاهْ شَمسْ ، مَفْخَرِ تبریز ، نورِ حَق   تو نورِ نورِ نادره ، به اَقطار می‌کَشی

﴿۱۳۴۳﴾

شب و روزْ ، آن نِکوتَر، که به پیشِ یار باشی   به میانِ سَرو و سوسن، گُلِ خوش‌عِذار باشی
به طَرَبْ هزار چندان، که بُوَند عیشْ‌مَندان   به میانِ باغْ خندان، مَثَلِ انار باشی

---

۱ – تندی ، یوز پلنگ و اشاره به میل شدید او به خوردن پنیر نیز هست.
۲ – معادل صد رطل و هر رطل برابر با صد مثقال است.
۳ – اسبی که راه نداشته باشد و در راهِ ناهموار و درشت باشد.
۴ – اسب سرکش
۵ – خانه
۶ – سوء هاضمه

نَشَوی چو خارهایی ، که خَلَنْد دست و پا را — به مِثـــالِ نیشِکَرها ، که شِکَرنثار باشی
به مِثالِ آفتابی، که شَهیر شُد ، به بَخشِش — به میانِ پاک‌بازان ، به عَطا ، مُشار[1] باشی
هله بس ، که تا شَهَنْشَهْ ، بِگُشایَد و بگوید — چو خَمُش کُنی ، نگویی و در اِنْتِظار باشی

﴿۱۳۴۴﴾

شبی که دَرْرَسَد از عشق ، پیکِ بیداری — بگیرد از سَرِ عُشّاقِ خواب ، بیداری
ستاره سَجده کُند، ماه و زُهره ، حال آرَد — رَها کُند ، خِرَد و عقلْ ، سِیْر و رَهْواری
زهی شبی ، که چُنان نَجْم، در طُلوع آید — به روزِ روشن بِدْهَد ، صِفاتِ سَتّاری
زِابْتِدایِ جهان، تا به اِنْتِهایِ جهان — کسی ندید چُنین ، بی‌هُشی و هُشیاری
تو خواه بَرجِه و خواهی فُرو جِه ، این نَبْوَد — کِه زَهـــــره دارد ، با آفتابْ سَیّاری؟
طَمَع مَدار که امشب ، بَرِ تو آید خواب — که بَرنشَست به سِیْران ، خَدیوِ بیداری

﴿۱۳۴۵﴾

شُد جادویی حَرام و حَقّ از جادویی بَری — بر تو حَرام نیست ، که مَحبوبْ‌ساحِری
می‌بَند و می‌گُشا، که همین است جادویی — می‌بَخش و می‌رُبا، که همین است داوَری
دریا بِدیده‌ایم ، کــــه در وِیْ گُهَر بُوَد — دریا دَرونِ گوهر ، کـــــی کرد باوَری؟
سِحْرِ حَلالْ آمــــد و بُگْشاد پَرّ و بال — افسانه گشت بابِل و دَســــتانِ سامِری
هَمْیانِ زَر نَهـــــاده و مَعیوب می‌خَرَد — ای عاشقانْ کِه دید ، که شُد ماهْ ، مُشتری؟
امـــروز می‌گُـــزید ، زِ بازارِ اسب ، او — اَسْبانِ پُشتْ‌رِیش و یَدَک‌هایِ لاغری
گفتم که : اسبِ مُرده ، چُنین راه ، کِی بَرَد؟ — گفتا که : راهِ ما نَتَوان شُد، به لَمْتُری[2]
کَشتی‌شِکَسته بایــــد ، در آبگیرِ خِضْر — کَشتی چو نَشْکَنی ، تو نَه کَشتی، که لَنْگَری
دنیا چو قَنْطَره‌ست[3]، گُذَر کُن ، چو پا شِکَست — با پایِ شِکَسته ، ازیـــن پلْ نَگْذَری

﴿۱۳۴۶﴾

شُدم از دستْ یکباره ، زِ دستِ عشق و نادانی — دَرین مَستی اگر جُرمی کُنم ، تو رو نگردانی
زهی پیدایِ ناپیدا، پَناهِ امشب و فردا — زهی جانَم زِ تو شیدا، زهی حالِ پَریشانی

---

۱ – انگشت نما
۲ – کاهلی و بی رگی
۳ – قنطره = پل

زِ زُلفِ جَعْدِ چون سِلْسِل ، بِشُد این حالِ من مُشکل / میانِ موجِ خونِ دل، مرا تا چند بِنْشانی؟
چو آرَمْ پیشِ تو زاری، بَهانهٔ نو بُرون آری / زهی شَنگیِّ و طَرّاری، زهی شوخی[1] و ذیشانی[2]
زبان داری تو چون سوسن، نمایی آب را روغَن / چرا بیگانه‌ای با من، چو تو از عینِ خویشانی؟
زهی مَجْلِس، زهی ساقی، زهی مَستان، زهی باده / زهی عُشّاقِ دلداده، زهی معشوقِ روحانی
شرابِ عشقِ تو آنگَهْ، جهانِ حُسنْ ، بَر جاگَهْ؟[3] / جَمالِ رویِ تو آنگَهْ ، کُند جانِ کَسی جانی؟
بِکَرده روح را حَقّبین، خداوندیِّ شَمسُ‌الدّین / زِ تبریزِ نِکو آیین، به قُدرت‌هایِ رَبّانی

﴿۱۳۴۷﴾

شُدم به سویِ چَهِ آب ، هَمچو سَقّایی / بَرآمَد از تَکِ چَهْ ، یوسُفی ، مُعَلّایی[4]
سَبُک به دامَنِ پیراهَنَش ، زدم منْ دست / زِ بویِ پیرهَنَش ، دیده گشت بینایی
به چاهْ دَر نَظَری کردم ، از تَعجُّبْ من / چَهْ از مَلاحَتِ او ، گشته بود صَحرایی
کَلیمِ روح ، به هرجا رسید، میقاتَش / اگرچه کوه بود ، گشت طورِ سینایی
زَنَخ‌زَده‌ست رَقیبی ، که گفت، از چَهِ دور: / ازین سِپَس مَنَم و چاه و چون تو زیبایی
کَسی که زنده شود ، صد هزار مُرده ازو / عَجَب نباشد ، اگر پیر گشت ، بُرنایی
هزار گنجْ ، گدایِ چُنینْ عَجَبْ کانی / هـــــزار سیمْ ، نِثـــــارِ لَطیفْ‌سیمایی
جهانْ چو آینه ، پُر نَقْشِ توست ، امّا کو / به رویِ خوبِ تـــــو ، بی‌آینه، تماشایی؟
سُخَنْ تو گو ، که مرا ، از حَلاوَتِ لَبِ تو / نه عقل مانْد و نه اندیشه‌ایّ و نی رایی

﴿۱۳۴۸﴾

شِکَنی شیشهٔ مَردُم ، گِرُو از من گیری / همه شب عَهد کُنی ، روزْ ، شِکَستن گیری
شیری و شیرْشِکَن ، کینه زِ خرگوشْ مَکَش / قادری که شِکَنی ، شیر و تَهَمْتَنْ[5] گیری
ای سُلیمان ، که به فَرمانْت بُوَد ، دیو و پَری / بی‌گُنَه مورْ ، چرا ، بر سَرِ خِرمَن گیری؟
تَنْگَری هیچ غَنی را و یکی عوری را / خوشْ گَریبان کَشی و گوشهٔ دامَن گیری

---

۱ – شوخ = زیبا
۲ – ذیشَان ، ذی شَأن = صاحب عظمت و بزرگی.
۳ – جاگه = مخفف جایگه ، جایگاه
۴ – عالی . دارای عُلُوّ
۵ – مرد قوی جثه و شجاع و بی نظیر و از القاب رستم زال.

هینْ مَتَرس ای دلْ! ازآن جُور ، که مَأْمَن آنجاست — ای دلْ اَزْ عاقلی ، آرامْ به مَأْمَن گیری
تَرکِ یک قطره کُنی، ماهیِ دریا باشی — تَرکِ یک حَبّه کُنی، مُلْکَتِ مَخْزَن گیری
دور از آبی ، تو چون روغن، چو همه او نَشَوی — چون شُدی او، پس از آن ، آب زِ روغَن گیری
تَنگِ مَردانی ، اگر او به جَفا ، نیزه کَشَد — به سویِ او نَرَویّ و پِیِ جُوشَن گیری
شمس تبریزْ بِجو ، فارغ از این و آن شُو — تا بیابی چو حَسَنْ خُلقْ تو اَحْسَن گیری

۱۳۴۹

شنیدم کُاشْتری گُم شُد ، زِ کُردی ، در بیابانی — بَسی اُشتُر بِجُست ، از هر سویی ، کُردِ بیابانی
چو اُشتُر را ندید، از غَم بِخُفت ، اَنْدَر کنارِ رَه — دِلَش از حَسرَتِ اُشتُر ، میانِ صد پَریشانی
در آخِر،چون دَرآمَد شب،بِجَست از خواب و، دلْ پُرغَم — بَرآمَد گویِ مَهْ تابان، زِ رویِ چَرخِ چوگانی
به نورِ مَهْ، بِدید اُشتُر ، میان راه اِسْتاده — زِ شادی ، آمدش گریه ، بِسانِ اَبرِ نیسانی
رُخ اَنْدَر ماهِ روشن کرد و گفتا : چون دَهَم شَرحَت؟ — که هم خوبیّ و نیکوییّ و ، هم زیبا و تابانی
خداوندا ! دَرین مَنْزِل ، بَراَفْروز از کَرَم ، نوری — که تا گُم کردهٔ خود را ، بِیابَد عقلِ انسانی
شبِ قَدْر است در جانَت ، چرا قَدْرش نمی‌دانی؟ — تو را می‌شورَد او هر دَم ، چرا او را نَشورانی؟
تو را دیوانه کرده‌ست او ، قَرارِ جانْت بُرده‌ست او — غَمِ جانِ تو خورده‌ست او، چرا در جانْش نَنْشانی؟
چو او آب است و تو جویی ، چرا خود را نمی‌جویی؟ — چو او مُشک است و تو بویی ، چرا خود را نَیَفشانی؟

۱۳۵۰

شُنیدم من ، که چاکر را سُتودی — که باشم من؟ تو لُطفِ خود نِمودی
تو کانِ لَعْل و جانِ کَهْرُبایی — به رَحْمَتْ ، بَرگِ کاهی را رُبودی
یکی آهن بُدَم ، بی‌قَدْر و قیمت — توأَم آیینه کـــردی و زُدودی
زِ طوفانِ فَنایَم ، واخَریدی — که هم نوحیّ و هم ، کَشتیِّ جودی[1]
دِلا! گر سوختی ، چون عودْ ، بو دِهْ — وَگَر خامی ، بِسوز اکنون که عودی
به زیرِ سایهٔ اِقْبالْ خُفتَم — بُرونِ پنجْ حسّ ، راهَم گُشودی
بِدآن رَهْ ، بی‌پَر و بی‌پا و بی‌سَر — به شرق و غرب ، باید شُد ، به زودی
دَرآن رَه نیست جان را ، اختیاری — نه تَرسایی‌ست آن‌جا ، نه جُهودی
بُرون از خِطّهٔ چَرخِ کَبودش — رَهیده جانْ ، زِ کوریّ و کَبودی

۱ –اشاره به کوهِ "جودی" دارد که کشتی حضرت نوح "ع" بر آن فرود آمد.

چه می‌گِریی ، بَرِ خندَندِگان ؟ رُو		چه می‌پایی؟ همان‌جا رُو که بودی
ازین شَهْدی ،که صد گونْ ، نیش دارد		به جُز دُنْبَل، بِبینْ چیزی فُزودی؟
نه کِبری و نه شِرکی و نه چیزی ست		در آن رَه ، کَم نگشتی ، کِی فزودی؟
خَمُش گردم که هر ناگفته ای را		بدیدم من ، که دیدی و شنودی
به شهدِ شمس تبریزی ، دَر اُفتی		خوشا، گر شاخِ هجرانَش دِرْوَدی[1]

﴿۱۳۵۱﴾

شوری فتاد در مُلْک ، ای مَه ! چه شِسْته		پُر نور کنْ تو خیمه و خَرگَه ، چه شِسته ای؟
آگاه نیستند مگـــــر ، ایــن فِسُردگان		از آتشِ تو ، ای بُتِ آگه ! چه شِسته ای؟
آتش خورانِ رَه ، به سَرِ کویْ ، منتظر		با مردمانِ زیرک و اَبلَه ، چه شِسته ای؟
دلْ ، شیرِ بیشه است ، ولی بیشه اش تویی		دلْ لشگرِ حق‌ست و تویی شَه ، چه شِسته ای؟
ای جانِ تیزگوش ، تو بشنو ، هم از درون		همره چو نیست ، بر سَرِ هر رَه ، چه شِسته ای؟
هین کز فَراخْنایِ دِلت ، تا به عرشْ رفت		هِیهایِ وصل و خندهٔ قَهقَهْ ، چه شِسته ای؟
دیِ بامداد ، دامنِ جانـــــمْ گرفتْ دل		کآن جان و دلْ رسید ، تو آوَه ! چه شِسته ای؟
دولابِ دُولت است ، ز تبریزْ شمسِ دین		دَرزَنْ تو دست ، درین چَه ، چه شِسته ای؟

﴿۱۳۵۲﴾

شیردِلا ! صد هـــزار شـــیردلی کرده‌ای		در کَرَمْ ، از آفتابْ نیز ، سَبَق بُرده‌ای
چَشمْ بِبَند و بِکُن ، بارِ دِگَر رَحمَتی		بِشْکَن سوگند را ، گَر به خدا خورده‌ای
بِنْگَر کاین دُشمنان ، دست‌زَنان گشته‌اند		چونکه دَرین خشم و جَنگ ، پایِ خود اَفْشُرده‌ای
میْلِ تو با کیست جان؟ تا بِشَوَم خاکِ او؟		چاکر آن کَس شَوَم ، کَش به کَسْ اِشْمُرده‌ای
ای تَنْ ! آخِر بِجُنب، بر خود و جَهْدی بِکُن		جَهْدْ مُبارک بُوَد، از چِه تو پَژمُرده‌ای؟
خیزْ ، بُرو پیشِ دوست ، رویْ بِنِه ، بر زمین		کِایْ صَنَمِ چون شِکَر، از چه بیآزُرده‌ای؟
خواجهٔ جانْ ! شَمسِ دین، مَفْخَرِ تبریزیان		این سَرَم از نَخْلِ توست ، زآنکه تو پَروَرده‌ای

﴿۱۳۵۳﴾

صُبحْ چو آفتاب زد ، رایَتِ روشنایی‌ای		لَعْل و عَقیق می‌کُند ، در دلِ کانْ گدایی‌ای

---

۱ – دِرَویدن = دِرُو کردن

۲ – نشسته ای

گر زِ فَلَکْ نَهان بُوَد، در ظُلَماتِ کان بُوَد / گوهرِ سنگ را بُوَد ، با فَلَکْ آشنایی‌ای
نورْ زِ شرق می‌زَنَد، کوهْ شِکاف می‌کُند / در دلِ سنگْ می‌نَهَد ، شَعْشَعهٔ عَطایی‌ای
در پِیِ هر مُنَوَّری ، هست یَقینْ مُنَوِّری / در پِیِ هر زمینی‌ای، مُرْتَقِبِ[1] سَمایی‌ای
صورتِ بُت نمی‌شود ، بی‌دل و دستِ آزَری / آزَرِ بُت‌گَری کجا باشد ، بی‌خدایی‌ای؟
گفت پِیَمْبَرِ بِحَق: کآدمی است ، کانِ زَر / فَرقِ میانِ کان و کان ، هست به زَر نمایی‌ای

۱۳۵۴

صد دل و صد جان ، به دَمی دادَمی / وَزْ جهَتِ دادنِ جان ، شادَمی
وَرْ تَنِ من ، خاک بُدی ، این نَفَس / جُمله گُل و عشق و هَوَسْ زادَمی
از جهَتِ کِشتِ غَمَش ، آبَمی / وَزْ جهَتِ خِرمَنِ او، بادَمی
گَر نَدَمیدی غَمِ او در دِلَم / چون دِگران ، بی‌دَم و فریادَمی
گَر نَبُدی غیرتِ شیرینِ من / فَخْرِ دو صد خُسرو و فَرهادَمی
گَر نَشِکَستی ، دلِ دَربانِ راز / قُفلِ جهان را ، همه بُگْشادَمی
وَرْ هَمدانَم نَشُدی ، پایْ گیر / هَمرَهِ آن طُـــــرفهٔ بَغدادَمی
بَس که همه ، سَهْو و فراموشی‌اَم / گَر نَبُدی یادِ تـــــو ، من یادَمی
بَس که بَرَد سَروْ ، پِیِ این زبان / حَسْرِه[2] که من ، سوسنِ آزادَمی

۱۳۵۵

صِفَتِ خدایْ داری ، چو به سینه‌ای دَرآیی / لَمَعانِ طـــــورِ سینا ، تو زِ سینه وانِمایی
صِفَتِ چراغْ داری ، چو به خانه ، شب دَرآیی / همه خانه نـــــور گیرد، زِ فُروغِ روشنایی
صِفَتِ شرابْ داری ، تو به مَجْلِسی که باشی / دو هزار شور و فِتْنه ، فکَنی زِ خوش‌لِقایی
چو طَرَبْ رَمیده باشد ، چو هَوَسْ پَریده باشد / چه گیاه و گُل بِروید، چو تو خوش کُنی‌سَقایی
چو جهانْ فسُرده باشد ، چو نشاطْ مُرده باشد / چه جهان‌هایِ دیگر ، که زِ غیبْ بَرگُشایی
زِ تو است این تقاضا ، به درونِ بی‌قَراران / وَ اگرنه تیره‌گِل را، به صَفا چه آشنایی؟
فَلَکی به گِردِ خاکی ، شب و روز ، گشته گَردان / فَلَکا ! زِ ما چه خواهی؟ نه تو مَعدنِ ضیایی؟
نَفَسی سِرِشکْ ریزی ، نَفَسی تو خاکْ بیزی / نه قُراضه‌جویی آخِر، همه کان و کیمیایی

---

۱ – نگاهبان، محافظ، پاسبان.

۲ – حسرت

مَثَلِ قُراضه‌جویان ، شب و روزْ خاکْ بیزی
زِ چه خاک می‌پَرَستی، نه تو قبلهٔ دُعایی؟
چه عَجَب اگر گدایی ! زِ شَهی عَطا بِجویَد؟
عَجَب این که پادشاهی ، زِ گدا کُند گدایی!
وَ عَجَب‌تر این‌که آن شَهْ ، به نیازْ رفت چندان
که گدا غَلَط دَراُفتَد ، که: مراست پادشایی!
فَلَکا ! نه پادشاهی؟ نه که خاک ، بَندهٔ توست؟
تو چرا به خِدمَتِ او ، شب و روز در هوایی؟
فَلَکَم جواب گوید ، که: کَسی رَهی نَپویَد
که اگر کَهی بِپَرَّد ، بُوَد آن زِ کَهْرُبایی
سُخَنَم خورِ فرشته‌ست، من اگر سُخَن نگویم
مَلَکِ گرسنه گوید که: بگو خَمُش چرایی؟
تو نه از فرشتگانی، خُورِشِ مَلَک چه دانی؟
چه کُنی تَرَنْگَبین را ؟ تو حَریفِ گَندْنایی
تو چه دانی این اَبا[1] را ، که زِ مَطْبَخِ دِماغ است؟
که خدا کُند در آنجا ، شب و روزْ کَدخدایی
تبریزْ شَمسِ دین را ، تو بگو که : رو به ما کُن
غَلَطَم ، بگو که : شَمْسا! همه رویِ بی‌قَفایی

﴿۱۳۵۶﴾

صَلا ای صوفیان! کِامْروزْ باری
سَماع است و نَشاط و عیش ، آری
صَلا کَزْ شش جهَت ، دَرها گُشادەست
زِ قَعْرِ بَحْر ، پیدا شُد غُباری
صَلا کاین مَغزها ، امروز پُر شُد
زِ بویِ وصلِ جانی ، جانْسِپاری
صَلا که یافت ، هر گوشیّ و هوشی
زِ بی‌هوشیِّ مُطْلَق ، گوشْواری
صَلا که ساعتی دیگر ، نیابی
زِ مشرق تا به مَغرب ، هوشیاری
دَرآن میدان ، که دَیّاری[2] نمی‌گشت
به هر گوشه‌ست ، روحانی سَواری
چو هیزُم ، اَنْدَرین آتش دَر آیید
که تا هفتم‌فَلَک ، دارد شَراری
میانِ شوره‌خاکِ نَفْسِ جُزوی
به هر سویی درختی ، جویباری
تو اَنْدَر باغ‌ها دیدی ، که گیرد
درختی ، مَر درختی را کِناری؟
چُنان در بَحْرِ مَستی ، غَرق گَردند
که دلْ در عشقِ خوبی ،خوش‌عِذاری
ازین مَستان تَنوشی ، های و هویی
وَزین خوبان ، نَبینی گوشْواری
دَرین مَستان ، کجا وَهْمی رسیدی
گَرین مَستان نَنالَند ، از خُماری
به صد عالَم نگُنجَد ، از جَلالَت
چُنین سُلطان و اَعْظَم‌شَهریاری
وَلیکن ، چون غُبار اَنگیخت، اَسبَش
به وَهْم آمد ، کَر و فَرِّ سواری

---

۱ – آش
۲ – دَیّار = کَس ، شخص

دَهان بَربَند ، کاین جا ، یک نَظَر نیست　　که بِشْناسَد سواری ، از غُباری

﴿۱۳۵۷﴾

صَلا ای‌صوفیان! کِامْروزْ باری　　سَماع است و وصال و عیش، آری
بِکُن ای‌موسیِ جان! خَلْعِ نَعْلَیْن　　که اَنْدَر گُلْشَنِ جان ، نیست خاری
کبوترها ، سَراسَر ، بازْ گَردند　　که اُفتاد این شکاران را شکاری
شود سَرهایِ مَستان ، فارغ از دَرد　　چو سَرْ دَر کَرد ، خَمْرِ بی‌خُماری
بِخور ، که ساعتی دیگر ، نَبینی　　زِ مشرق تا به مغرب ، هوشیاری
بَرآوَر بینی و بویِ دِگَرْ جویْ　　که این بینی‌ست، آن بو را مَهاری

﴿۱۳۵۸﴾

صَنَما ! بر همه جهان ، تو چو خورشیدْ ، سَروَری　　قَمَرا ! می‌رَسَد تو را ، که به خورشید ، تَنْگَری
همه عالَم چو جان شود، هَمگی گُلْسِتان شود　　شِکَمِ خاکْ ، کان شود ، چو تو بر خاکْ بُگْذَری
تَنِ من، هَمچو رشته شُد ، به دِلَمْ مِهْر کِشته شُد　　چو به سَرْ ، این نِبِشته شُد، نَبُوَد کارْ ، سَرسَری
چو سَحَرْ پَرده می‌دَرَد، تو پَسِ پَرده می‌رَویِ　　چو به شبْ ، پَرده می‌کَشَد، تو به شبْ ، پَرده می‌دَری
صَنَما! خاکِ پایِ خود، تو مرا ، سُرمه وام دِهْ　　که نَظَر در تو خیره شُد، که تو خورشیدْمَنْظَری
رُخِ خوبانِ این جهان، همه اَبر است و تو مَهی　　سَرِ شاهانِ این جهان، همه پای‌سْت و تو سَری
چو دَرآمَد خیالِ تو، مَهِ نو تیره شُد بِگُفت:　　چه عَجَب گَر تو روشنی ، که ازو آب می‌خوری!

﴿۱۳۵۹﴾

صَنَما ! چونکه فَریبی ، همه عَیّارْ فَریبی　　صَنَما ! چون همه جانی، دلِ هُشیارْ فَریبی
سَحَری ، چون قَمَر آیی ، به خَراباتْ دَرآیی　　بُت و بُتخانه بِسوزی ، دل و دِلْدارْ فَریبی
دلِ آشفته، نگیری ، خِرَدِ خُفته، نگیری　　تو بِدآن نرگسِ خُفته، همه بیدار فَریبی
زِ غَمَتْ سنگْ گُدازد، رَمِه با گُرگْ بِسازَد　　رَمِه و گُرگ و شَبان را ، تو به یک‌بار فَریبی
چه کُنم جان و بَدَن را؟ چه کُنم قُوَّتِ تَن را؟　　که تو جَبّارِ جهانی، همه بیمارْ فَریبی
قَمَرِ زَنگیِ شب را ، تو کُنی ، رومیِ مَهْرو　　همه کورانِ سِیَه را ، تو به اَنْوار فَریبی
همه را گوش بِگیری، شِنَوایی بِرَسانی　　همه را چَشمْ گُشاییّ و به دیدار فَریبی
تو نه آنی که فَریبی ، زِ کَسی صَرفه بِجویی　　تو همه لُطف و عَطایی، تو به ایثار فَریبی
تو صَلاحِ دل و دینی، تو دَرین لُطفْ چُنینی　　که کَمین خارِ فَنا را ، سویِ گُلْزار فَریبی

﴿۱۳۶۰﴾

صَنَما ! چگونه گویم ، که تو نورِ جانِ مایی؟ ‌ ‌ ‌ که چه طاقت است جان را ، چو تو نورِ خود نمایی؟
تو چُنان هُمایی ای‌جان ! که به زیرِ سایهٔ تو ‌ ‌ ‌ به کَفْ آوَرَند زاغان ، همه خِلْقَتِ هُمایی
کَرَمِ تو عُذْرخواهِ همه مُجرِمانِ عالَم ‌ ‌ ‌ تو اَمانِ هر بَلایی، تو گُشادِ بَندهایی
تویی گوهری ، که مَحو است ، دو هزار بَحْرْ ، در تو ‌ ‌ ‌ تویی بَحْرِ بی‌کَرانه ، زِ صِفاتِ کِبْریایی
به وصالْ مي بنالَم ، که چه بی‌وَفا قَرینی! ‌ ‌ ‌ به فِراقْ می‌بِزارَم ، که چه یارِ باوَفایی!
به گَهِ وصالْ آن مَهْ، چه بُوَد؟ خدایْ داند ‌ ‌ ‌ که گَهِ فِراقْ باری، طَرَب است و جانْفَزایی
دلْ اگر جُنون آرَد، خِرَدش تویی که رفتی ‌ ‌ ‌ رُخِ توست عُذرخواهَش ، به گَهی که رُخْ گُشایی

﴿۱۳۶۱﴾

صَنَما ! چُنان لَطیفی ، که به جانِ ما دَرآیی ‌ ‌ ‌ صَنَما ! به حَقِّ لُطفَت ، که میانِ ما دَرآیی
تو جهانِ پاک داری ، نه وَطَنْ به خاک داری ‌ ‌ ‌ چه شود اگر زمانی ، به جهانِ ما دَرآیی؟
تو لَطیف و بی‌نِشانی ، زِ نَهان‌ها نَهانی ‌ ‌ ‌ بِفُروزَد این نَهانَم، چو نهانِ ما دَرآیی
چو تو راست ای سُلَیمان! هَمِگی زبانِ مُرغان ‌ ‌ ‌ تو به لبْ ، چه شَهْد بَخشی ، چو زبانِ ما دَرآیی!
به جهانْ مَلِکْ تویی بس ، نَکَشَد کَمانِ تو کَس ‌ ‌ ‌ بِپَرَم چو تیرْ اگر تو ، به کَمانِ ما دَرآیی
بِخَرامْ شَمسِ تبریز! که تو کیمیایِ حَقّی ‌ ‌ ‌ همه مِسِّ ما شود زَر ، چو به کانِ ما دَرآیی
خمشی گُزیدَمی جانْ ، چو نکردی‌ام پَری‌خوان[1] ‌ ‌ ‌ به سخنْ درآیم از تو ، به بیانِ ما درآیی
شهْ شمسِ دینِ تبریز ، چه شود اگر به فضلت ‌ ‌ ‌ چو ز عینِ ما گذشتی ، به عیانِ ما درآیی؟

﴿۱۳۶۲﴾

صَنَما ! خَرگَهِ تواَم ، که بسازیّ و بَرکَنی ‌ ‌ ‌ قَلَمی‌اَم به دست تو ، که تَراشیّ و بِشْکَنی
مَنَم آن شقّهٔ عَلَم ، که گَهَم سَرنگون کُنی ‌ ‌ ‌ وَ گَهی بر فرازِ کوهْ ، بَرآریّ و بَر زَنی
مَنَم آن ذَرّهٔ هوا ، که دَرین نورِ روزَنَم ‌ ‌ ‌ سویِ روزَنْ ، ازآن رَوَم، که تو بالایِ روزَنی
هله ذَرّه مگو مرا ، چو جهانْ گیر خودْ مرا ‌ ‌ ‌ دو جهانْ بی‌تو آفتاب ، کجا یافت روشَنی؟
هَمِگی پوستَمْ هله، تو مرا مَغزِ نَغْز گیر ‌ ‌ ‌ همه خُشکَند مَغزها، چو نَبَخشی تو روغَنی
اَگَرَم شاه و بی‌تُواَم، چه دروغ است ما و من! ‌ ‌ ‌ وَگَرَم خاک و با تُواَم، چه لَطیف است آنْ مَنی!
به تو نالَم ، تو گوییَم ، که : تو را دور کرده‌ام ‌ ‌ ‌ که بِبینَم دَرین هوا، که تو ذَرّه ! چه می‌کُنی؟

---

۱ – افسون

به یکی ذَرّهٔ آفتاب ، چرا مَشورت کُند؟ تو بِکُش ، هم تو زنده کُن ، بِکُن ای‌دوستْ ، کَردنی
تو چه مِیْ داده‌ای به دل، که چپ و راستْ می‌فُتَد؟ وَ گَهی نی چپ و نه راست و ، نه ترس و نه ایمِنی

﴿۱۳۶۳﴾

صَنَما! تو هَمچو آتش ، قَدَحِ مُدام[1] داری به جوابِ هر سَلامی که کنند ، تو جام داری
زِ برایِ تو اگر تَن ، دو هزار جان سِپارَد زِ خداشْ وَحیْ آید ، که: هنوز وام داری
چو حَقَت زِ غیرتِ خود، زِ تو نیز کرد پنهان به درونِ جانِ چاکر، چه پَدیدْ نام داری!
چو سَلامِ تو شنیدم، زِ سَلامَتی بُریدم صَنَما ! هزار آتش ، تو دَرآن سلام داری
زِ پِیِ غُلامیِ تو، چو بِسوخت ، جانِ شاهان به کدام رویْ گویم ، که: چو من غُلام داری؟
تو هنوز روحْ بودی، که تمام شُد مُرادَت به جُز از برایِ فِتْنه، به جهانْ ، چه کام داری؟
تو ریزْ بَختْ یارَت ، به خدا ! که راستْ گویی که میانِ شیرمَردان، چو وِیْ‌ای ، کُدام داری؟
تبریزْ شاد بادا! که زِ نور و فَرِّ آن شَهْ دو هزارْ بیشْ چاکر ، چو یَمَنْ چو شام داری
نَظَرِ خدایْ خواهم، که تو را به من رسانَد به دُعا چه خواهَمَت من؟ که همه تُرام داری
نَظَرِ حَسودِ مِسکین ، طَرَقید[2] از تفکُّر نَرَسید در تو هرچند ، که تو لُطفِ عام داری
چه حَسود ، بلکه عاشق، دو هزارْ هر نواحی نه خیالِشان نِمایی ، نه به کَسْ پیام داری
تو خدایْ شَمسِ دین را ، به منِ غُلام بَخشی چو غُلامیِ وِرا تو ، به شَهانْ حَرام داری
لَقَبَت چو می‌بگویم، دلِ من هَمی بِلَرزَد تو دِلا! مَتَرسْ زیرا ، که شَهِ کِرام داری

﴿۱۳۶۴﴾

طارَت حِیَلی وَ زالَ حَیْلی اَصْبَحْتُ مُکابِداً لِوَیْلی
قَد اَظْلَمَ بِاَلْجَویْ نَهاری کَیْفَ اَخْبِرُکُمْ اَنا بِلَیْلی
ما اَمْلاءَ غُصَّتی وَ وَجْدی ما اَفْرَغَ مِنْ رِضاکَ کَیْلی

﴿۱۳۶۵﴾

طَبع ، چیزی نُو به نُو، خواهد هَمی چیزِ نو ، نُو راه‌رو ، خواهد هَمی
سِرِّ نو خواهی ، که تا خندان شود سَرْ ، دو گوشِ سِرِّ شِنو ، خواهد هَمی
جانِ پاکانْ ، طالِبِ جانِ زَر است جانِ حیوان ، کاه و جو ، خواهد هَمی

---

۱ – مدام =شراب

۲ – طَرَقیدن = ترقیدن ، ترکیدن

گفته مَستان: ساقیا ! هَلْ مِنْ مَزید؟ ساقی از مَستانْ ، گِرو خواهد هَمی

«۱۳۶۶»

طَوافِ کعبهٔ دلْ کُن ، اگر دلی داری دل است کعبهٔ معنی، تو گِلْ چه پِنْداری؟

طَوافِ کعبهٔ صورت، حَقَت بِدآن فرمود که تا به واسطهٔ آن، دلی به دست آری

هزار بارْ پیاده ، طَوافِ کعبه کُنی قَبولِ حَق نَشَود ، گَر دلی بیآزاری

بِدِه تو مُلْکَت و مال و ، دلی به دست آوَر که دلْ ضیا دَهَدَت ، در لَحَد ، شبِ تاری

هزار بَدْرِهٔ زَرْ[1] گَر بَری ، به حَضرتِ حَق حَقَت بِگوید: دلْ آر ، اگر به ما آری

که سیم و زَر بَرِ ما ، لاشِیء است و بی‌مِقْدار دل است مَطْلَبِ ما، گَر مرا طَلَبکاری

زِ عَرش و کُرسی و لوح و قَلَم ، فُزون باشد دلِ خَراب ، که آن را ، کَهی بِنَشْماری

مَدارْ خوار ، دلی را، اگرچه خوار بُوَد که بَسْ عزیزِ عزیز است دل ، دَرآن خواری

دلِ خَرابْ ، چو مَنْظَرگَهِ اِلٰه بُوَد زهی سَعادتِ جانی، که کرد مِعْماری

عِمارَتِ دلِ بیچـــارهٔ دو صد پاره زِ حَج و عُمره بِهْ آید ، به حَضرتِ باری

کُنوزِ[2] گنجِ الهی ، دلِ خَراب بُوَد که در خَرابه بُوَد ، دَفنِ گنجِ بسیاری

کَمَر به خِدمَتِ دلها بِبَند ، چاکرْ وار که بَرگُشایَد در تو ، طَریقِ اسراری

گَرَت سَعادت و اِقْبالْ گشت مَطْلوبَت شَوی تو طالِبِ دلها و کِبْرْ بُگْذاری

چو هم‌عِنانِ تو گَردد ، عِنایَتِ دلها شود یَنابِعِ[3] حِکْمَت ، زِ قَلْبِ تو جاری

رَوان شود زِ لِسانَت ، چو سِیلْ ، آبِ حَیات دَمَت بُوَد چو مَسیحا ، دَوایِ بیماری

برایِ یک دل ، موجود گشت هر دو جهان شِنو تو نُکتهٔ لَوْلاکْ[4] ، از لَبِ قاری

وَگَرنه ، کَوْن و مکان را ، وجودْ کِی بودی زِ مِهْر و ماه و زِ اَرْض و سَمایِ زَنگاری؟

خَموشْ ، وَصْفِ دلْ ، اَنْدَر بیانْ نمی‌گُنجَد اگر به هر سرِ مویی ، دو صد زبان داری

---

۱ – بَدْره = کیسه ای که در آن دَه هزار درهم باشد، کیسهٔ زر.

۲ – جمع کنز = گنج

۳ – جمع یَنْبوع = چشمه

۴ – اشاره به حدیث مشهور قدسی است که خداوند به حضرت پیامبر "ص" فرمود : "لولاکَ لَما خَلَقْتُ الْاَفلاک" ، یعنی : " اگر که تو نبودی ، افلاک را خَلق نمیکردم" .

﴿۱۳۶۷﴾

طوطی و طوطی‌بَچه‌ای ، قَندْ به صد ناز خُوری
از شِکَرِسْتانِ اَزَل آمـــــده‌ای ، بازْ پَری

قَندِ تو فَرخُنده بُوَد ، خاصه که در خنده بُوَد
بَزْمْ زِ آغاز نَهَم ، چون تو به آغازْ دَری

ای طَرَبِسْتانِ اَبَــــد ! ای شِکَرِسْتانِ اَحَد!
هم طَرَب اَنْدَر طَرَبی، هم شِکَر اَنْدَر شِکَری

یوسُفِ اَنْدَر تُتُقـــــی[1] ، یا اَسَـــــدی بر اُفُقی
یا قَمَرْ اَنْدَرْ قَمَرْ اَنْدَرْ قَمَرْ اَنْدَر قَمَری

ساقیِ این میکده‌ای ، نوبَتِ عِشرَت زده‌ای
تا همه را مَست کُنی، خِرقهٔ مَستان بِبَری

مَست شُدم مَستْ ولی ، اندَکَکی باخَبَرم
زین خَبَرم بازْ رَهان ، ای که زِ من باخَبَری!

پیش‌تَرآ پیش ، که آن ، شَعْشَعهٔ چهرهٔ تو
می‌نَهِلَد تا نِگَرَم ، که مَلَکی یا بَشَری

رَقص‌کُنان هر قَدَحی، نَعْره‌زنان : وا فَرَحی
شیشه‌گَرانْ شیشه شِکَن ، مانده از شیشه‌گَری

جامِ طَرَبْ عام شُده، عقل و سَرانجامْ شُده
از کَفِ حَقْ ، جامْ بَری ، بِهْ که سَرانجامْ بَری

سَر زِ خِرَد تافته‌ام ، عقلِ دِگَر یافته‌ام
عقلِ جهانْ یک‌سَری و عقلِ نهانی، دوسَری

راهِبِ آفاق شُدم، با هَمگان عاقْ شُدم
از هَمگان می‌بِبُرَم ، تا که تو از من نَبُری

با غَمَت آموخته‌ام، چَشمْ زِ خود دوخته‌ام
در جُزِ تو ، چون نِگَرَد ، آنکه تو در وِیْ نِگَری؟

دادْ دَهی عشقْ مرا ، وَزْ دَرِ اِنْصافْ دَرآ
چون اَبَدا آنِ تُوأَم، نی قُنُقَم ، رَه‌گُذَری

من به تو مانَم فَلَکا ، ساکِنَم و زیر و زَبَر
زآنکه مُقیمی به نَظَر ، روز و شبْ اَنْدَر سَفَری

ناظِرِ آنی که تو را ، دارد مَنْظورِ جهان
حاضِرِ آنی که ازو ، در سَفَر و در حَضَری

﴿۱۳۶۸﴾

طَیَّبَ اللّٰهُ عَیْشَکُمْ، لا اَوْحَشَ اللّٰهُ مِنْ اَبی
لَسْتُ اَنْسیٰ اَحِبَّتی، وَالْجَفا لَیْسَ مَذْهَبی

سایه بر بَندگان فکَن، که تو مَهْتابِ هر شبی
سخنی گو، خَمُش مَکُن، که به غایَتْ شِکَرلَبی

ما تَسَلَّیْتُ عَنْکُمُ، ما نَسِینا حُقُوقَکُمْ
نُصْبُ عَیْنی خَیالُکُمْ لَیْسَ حُسْناهُ یَختَبی

جانْ سَوار است و فارِسی، خَرِ تَنْ ، زیرِ رانِ او
زشت باشد که زیرِ خَر ، کُند این روحْ ، مَرکَبی

فَتَحَ اللّٰهُ عَیْنَنـــــا، جَمَعَ اللّٰهُ بَیْنَنا
خَفِراتِ اَتَیْنَنا، بِجَمـــــالٍ وَ غَبْغَبی

هله ، زین نیز دَرگُذَر، بِدِه آن جامِ مُعْتَبَر
که دل و جان ، زِ جامِ او، بِرَهَد زین مُذَبْذَبی[2]

اِمْلأْ اَلْکَأْسَ لا تَقُلْ لِنَداماکَ اِصْبِروا
نَفِدَ الصَّبْرُ وَالتُّقیٰ یا حَبیبی وَ صاحِبی

---

۱ – چادر، سراپرده

۲ – تردید

زَمَن از تو ، دَوَنده شُد، فَلَکَتْ نیز ، بَنده شُد — دو جهان ، از تو زنده شُد، چه دِلاویز مَشْرَبی!
حَیْثُ ما حاوَلَ ٱلثَّریٰ، فَمُهُ جانِبَ ٱلسَّما — حَیْثُ ما حَلَّ خاطِری، أَنْتَ قَصْدی وَ مَطْلَبی
دلْ به اَسْبابِ این جهان، به امیدِ تو می‌رَوَد — که تو اَسْباب را همه، به یَدِ خود ، مُسَبِّبی
زِ تو مشغول می‌شود، به سَبَب‌ها ، ضَمیرها — خَبَرش نی ، زِ قُربِ تو، که تو از قُربْ ، اَقْرَبی
اِمْلأْ ٱلْکَأْسَ صاحِبی، مِنْ دِنانِ ٱبْنِ راهِبٍ — یا کَریماً مُکَرَّماً تَتَجَمَّـــلْ وَ تَطْرَبی
هله خامُشْ ، مگو صَلا ، تو که داری ، بِخُورْ هَلا — چو دَرین ظِلِّ دولتی، زِ چه رو ، در تَقَلُّبی؟
سَکَرَ ٱلْقَوْمُ فَٱسْکُتوا، طَرَبَ ٱلرُّوحُ فَٱنْصِتوا — وَصِلوا لا تُعَرْبِـــدوا طَلَباً لِلتَّغَلُّبی

﴿۱۳۶۹﴾

عارفِ گوینده ! اگر تا به سَحَرْ صَبرْ کُنی — از جهَتِ خَسته‌دلان ، جـــان و نگهبانِ مَنی
هَمچو عَلی، در صَفِ خود ، سَر نَبَری از کَفِ خود — بولَهَبِ وَسوَسه را ، تا نکُنی راهزَنی
راهزنان را بِزَنی، تا که حَقَتْ نامْ نَهَد — غازیِ من ، حاجیِ من، گر چه به تَن ، در وَطَنی
ساقیِ جامِ اَزَلی ، مایهٔ قَنــد و عَسَلی — بارگَهِ جان و دلی ، گَنجْگَهِ بوٱلْحَسَنی[1]
جُنبشِ پَرِّ مَلَکی ، مَطْلَعِ بامِ فَلَکی — جمعِ صَفا را نَمَکی[2] ، شمعِ خدا را لَگَنی
باده دَهی، مَست کُنی ، جُمله حَریفانِ مرا — عَربَده‌شانْ یاد دَهی، با مَنِشان دَرفِکَنی
از یک سوراخْ تو را ، مارْ دوباره نَگَزَد — گَر نَریِ و پاک‌دلی، مؤمنی و مُؤتَمَنی[3]

---

۱ – در این غزل نیز به صراحت از حضرت علی "ع" به عنوان "ساقی ازلی" و مَطْلعِ بامِ فلک یا همان " تجلی اول " یاد شده است. به بیانِ ابن مغازلی شافعی در کتاب مناقب، حضرت پیامبر "ص" فرمود : " من و علی نوری بودیم در خدمت حضرت حق و این نور ، خداوند را تسبیح می‌گفت و تقدیس می‌کرد ، قبل از آنکه آدم خلق شده باشد ".

۲ – از آنجا که به حساب ابجد کلمهٔ "نمک" برابر با عدد ۱۱۰ و معادل نام "علی" میباشد ، با بیان "جمعِ صفا را نمکی" ، جناب مولانا ، حضرت علی "ع" را سَروَرِ جمع اهلِ صفا و معرفت معرفی فرموده که وجود مبارکشْ محل تجلی نورِ ذات خداوندی‌ست ، آنجا که میفرماید : " شمعِ خدا را لگنی " . با این بیان ، آیا میتوان پذیرفت کرد که جناب مولانا ، کسی را هم دوش و هم ردیف آن حضرت میدانسته و مذهبی به غیر از شیعه داشته است؟ اعتقاد به وجودی که او را گُلِ ترْ ، خوشْ عذار ، خوشْ دهان و بیمانند بیان فرموده است .

۳ –مورد اعتماد ، امین.

خامُش باش ، ای دلِ من، نامِ مرا هیچ مگو   نامِ کَسی گو که ازو، چون گُلِتَر[1] ،خوش‌دَهَنی

﴿ ۱۳۷۰ ﴾

عاشق شو و عاشق شو، بُگْذارْ زَحیری[2]   سُلطانْ‌بَچه‌ای آخِر ، تا چند اسیری؟
سُلطان‌بَچه را ، میر و وزیری ، همه عار است   زِنهار به جُز عشقْ ، دِگَر چیز نگیری
آن میرِ اَجَل نیست، اسیرِ اَجَل است او   جُز وِزْر[3] نیآمد، همه سودایِ وزیری
گَر صورتِ گَرمابه نَه‌ای ، روحْ طَلَب کُن   تا عاشقِ نَقْشی، زِ کجا ، روحْ پَذیری؟
در خاکْ مَیآمیز ، که تو ، گوهرِ پاکی   در سِرکه مَیآمیز، که تو ، شِکَّر و شیری
هرچند ، ازین سویْ تو را ، خَلْقْ ندانند   آن سویْ که سو نیست ، چه بی‌مِثْل و نَظیری
این عالَمِ مرگ است و دَرین عالَمِ فانی   گَر زآنکه بمیری ، نه بس است ، این‌که نمیری؟
در نَقْشِ بَنی‌آدم، تو شــیرِ خدایی[4]   پیداست دَرین حَمله و چالشْ ، به دلیری
تا فَضْل و مَقامات و کَراماتِ تو دیدم   بیزارم ازین فَضْل و مَقاماتِ هریری[5]
بی‌گاه شُد این عُمْر، وَلیکِن چو تو هستی   در نورِ خدایی ، چه به گاهیّ و چه دیری
اندازهٔ معشوق بُــوَد ، عِزَّتِ عاشق   ای عاشقِ بیچاره، بِبین تا ، زِ چه پیری!
زیبایی پروانه ، به اندازهٔ شمع است   آخِرْ نَه که پروانهٔ این شمعِ مُنیری؟
شَمسُ ٱلْحَقِ تبریز، از آنْ نَتَوان دید   گه اصلِ بَصَر باشی و گه عینِ بَصیری

﴿ ۱۳۷۱ ﴾

عاشقان را آتشی، وآنگَهْ چه پنهانْ آتشی!   وَزْ برایِ اِمْتِحان، بر نَقْدِ مَردانْ آتشی
داغِ سُلطان می‌نَهَند ، اَنْدَر دلِ مَردانِ عشق   تَختِ سُلطانْ در میان و گِردِ سُلطانْ آتشی

---

۱ – گلِ تر = کنایه از عارضِ خوبان.

۲ – ناله و زاری.

۳ – بارِ گناه.

۴ – در این غزل نیز سخنانی رفیعی در مدح صفات حضرت علی "ع" شیر خدا ، بیان شده و میفرماید که خَلق ، قدر و منزلتش را در این عالم فانی نمیدانند ، ولی در عالمِ اعلا و بی مرگی ، وجودی ممدوح و بی‌مانند و بی‌نظیر میباشد، وجودی که جناب مولانا، به غیر از آن حضرت، از همه بیزاری جسته است.

۵ – مقصود ابوهُرَیْره از جمله راویانِ دروغ‌پرداز اهل تسنن میباشد و جناب مولانا صراحتاً بیان فرموده که با وجود فضل و مقامات و کرامات حضرت علی"ع"، شیرِ خدا ، از ابو هریره و اعتقاداتش بیزار است.

آفتابَشْ تافتـــه ، در روزَنِ هر عاشقی — ما پَریشان ، ذَرّه‌وار، اَنْدَر پَریشانْ آتشی
اَلصَّلا ای‌عاشقان! کاین عشقْ ، خوانی گُسْتَرید — بَهرِ آتش‌خوارگانَش، بر سَرِ خوانْ آتشی
عکسِ این آتش بِزَد ، بر آیِنهٔ گَردون و شُد — هر طَرَف از اَخْتَران ، بر چَرخِ گَردانْ آتشی

﴿۱۳۷۲﴾

عاقِبَت ، از عاشقانْ بُگْریختی — وَزْ مَصاف ، ای پَهْلوان! بُگْریختی
سویِ شیرانْ حَمله بُردی ، هَمچو شیر — هَمچو روبَهْ ، از میانْ بُگْریختی
قَصدِ بامِ آسْـمانْ می‌داشتی — از میـانِ نردبـانْ بُگْریختی
تو چگونه دارویی ، هـــر دَرد را — کَزْ صُداعِ این و آنْ بُگْریختی؟
پَس‌رُویِ اَنْبیا ، چــون می‌کُنی — چون زِ تَهدیدِ خَسان بُگْریختی؟
مُرده‌رنگی و نداری زندگی — مُرده باشی، چون زِ جانْ بُگْریختی
دستْ‌مُزدِ شادمانی ، صَبرِ توست — رُو ، که وَقتِ اِمْتِحانْ بُگْریختی
صَبر می‌کُن در حِصارِ غَمْ ، کُنون — چون زِ بانگِ پاسْبانْ بُگْریختی
کِی بِبینی ، چَشمِ تیرانداز را — چون زِ تیرِ خَرْکَمانْ بُگْریختی؟
زَخْمِ تیغ و تیر ، چون خواهی کَشید — چون تو از زَخْمِ زبانْ بُگْریختی؟
رُو خَمُش کُن، بی‌نشانی خامُشی‌ست — پس چرا سویِ نشانْ بُگْریختی؟

﴿۱۳۷۳﴾

عَجیبُ اَلْعَجایبْ تویی ! در کیایی[1] — نِما رویِ خود ، گَر عَجَب می‌نِمایی
تویی مَحْرَمِ دل ، تویی هَمدَمِ دل — به جُز تو ، کِه دانَد ، رَهِ دِلْگُشایی؟
تو دانی که دل ، در کجاها فُتاده‌ست — اگر دل ، نَدانَـــد تو را ، که کجایی
بَراَفْکَن ، بَرو سایه‌ای ، از سعادت — که مَسجودِ جانـــی و جانِ هُمایی
جهان را بیــــآرا ، به نورِ نُبوَّت — که اُستادِ جـــانِ همه اَنْبیایی[2]

۱ – پادشاهی

۲ – با توجه به این ابیات و مراجعه به مدیحه شگفت و معروف "علی بود"، آنجا که جناب مولانا میفرماید: "هم آدم و هم شیث و هم ایوب و هم ادریس... هم یوسُف و هم یونس و هم هود، علی بود"، آشکار میگردد که آن عَجیبُ اَلْعَجایبی که مسجودِ جان و بَحرِ عطا و استادِ انبیاء میباشد، کسی نیست جز وجود مقدس حضرت علی(ع).

گُهَرْ سنگ بود و زِ تو گشت گوهر — عَطا کُن، عَطا کُن، که بَحْرِ عَطایی
نه آبِ مَنی بُد ، که شَخصِ سَنی[1] شُد؟ — چو رَست از مَنی، وارَهانَش زِ مایی
کَفِ آبْ را تـــو ، بِدادی زمینی — سِیَه‌دود را تـــو ، بِدادی سَمایی
چو تبدیلِ اشیا ، تو را بُد مُیَسَّر — همه حِلْم و عِلْمی، همه کیمیایی
حَرام است خوابِ شب ، زیرا تو ماهی — که در شبْ ، چو بَدْری ، زِ جان‌ها بَرآیی
مَیآ خوابْ اینجا ! بُرو جایِ دیگر — که بَحْر است چَشمَم، در او ، غَرقه آیی
شَبا ! در تَهَیُّج ، چو مارِ سیاهی — جهان را بِخورْدی، مَگَر اژدَهایی؟
چو خَلّاقِ بی‌چون، فُسونْ بر تو خوانَد — هر آن‌چه بِخورْدی، سَحَرگَهْ بِزایی
اَلا ماهِ گَردون! که سَیّاحِ چَرخی — پِیِ من چه باشد ، دَمی گَر بِیایی؟
تو در چَشمِ بعضی ، مُقیمیّ و ساکن — تو هر دیده را ، شیوه‌ای می‌نِمایی
اَسُکّانَ قَلْبـــی ، عَلَیْکُـــمْ ثَنایی — اَفیضُـــوا عَلَیْنـــا ، کُؤوسَ اَلْبَقائی
گَر آن جانِ جان را ، نَدیدی دِلا تو — اگر جُمله چَشمی، اسیرِ عَمایی[2]
چو هفتاد و دو مِلّتی ، عقل دارد — بِجو در جُنونَش ، دِلا ! اِصْطَفایی
اَجیبوا، اَجیبـــوا هَواکُمْ عَجیبٌ — صَفا مِنْ هَواکُـــمْ نَسیمُ اَلْهَوایی
تَنْ ، اَنْدَر جُنونَش، دِلَمْ ، اَرْغَنونَش — رَوانَمْ ، زَبونَش[3]، زِ بی‌دست و پایی
مَگَر اَخْتَرانْ ، دیـــده‌اَنْدَتْ ، زِ بالا — فرو کرده سَـــرها، برایِ گُوایی؟
غَلَط ، کیست اَخْتَر؟ که بویی نَبُرده‌ست — دلِ عقـــلِ کُل ، با همه اِرْتقایی
فَلا عَیْشَ یا سادَتـــی ، ما عَداکُمْ — بِظَعْنٍ وَ سَـــیْرٍ وَلا فی ثَوائی

﴿۱۳۷۴﴾

عزیزیّ و کَریم و لُطفْداری — وَلیکِن دور شُو، چون هوشیاری
نَشایَد عاشقان را ، هوشیاری — زِ هُشیاران ، نیآید هیچ یاری
مرا یک دَم ، چو ساقی ، کَم دَهَد مِیْ — بِگیرم دامَـــنِ او را ، به زاری
صُراحی‌وار، خون گِریَم، به پیشَش — بِجوشَم هَمچو مِیْ ، در بی‌قَراری

---

۱ – مرد بلند مرتبه و گرانقدر.

۲ – کوری

۳ – خوار و زبون و ذلیل.

که از اندیشه بیزارم ، بِدِه مِیْ | مرا تا کِی ، به اندیشه سِپاری؟
چه حیله سازم ای ساقی ! چه حیله؟ | که حیله‌آفـــرین و حیله‌کاری
به حُجَّتْ هر دَمَم ، بیرون فِرِستی | که بَسْ باغَیرتیّ و نیک کاری
بُرون و اَنْدَرون ، جز جامِ مِیْ نیست | وَلیکِن در سُخَنْ ، این است جاری
قِفی یا ناقَتی! هٰذا مُناخُ | وَلا تَسْرینَ مِنْ هٰذَا ٱلدِّیاری[1]
فَدَیْتُ ٱلْعِشْقَ ما اَحْلیٰ هَواهُ | تَقَطَّعْ فـــی هَواهُ اِخْتیاری[2]
فَلا تَشْغَلْنی یا ساقـــی بِلَهْوٍ | وَاَسْکِرْنـــی بِکاساتٍ کِباری[3]
اَیا بَدْرَ ٱلتَّمامِ اَطْلَعْ عَلَیْنا | بِحَقِّ ٱلْعِشْقِ اِسْمَعْ لاتُماری[4]
و خَلِّصنی مِنَ ٱلدُّنیا وَاَسْکِرْ | فَلا اَدْری یَمینی مِن یَساری[5]
بیاید رفت ، پیشِ شمس تبریز | روان و صافی و عریان و عاری

﴿۱۳۷۵﴾

عشق است ، دلاور و فدایی | تنها رُو و فَرد و یک‌قَبایی
ای از شِش و پنجْ ، مُهره بُرده | آوَرْده تـــو ، نَردِ دِلْرُبایی
یکتا شُده خوش ، زِ هَر دو عالَم | بِرْبـــوده زِ یک‌دِلان ، دوتایی
آخِرْ تو چه جوهر و چه اصلی؟ | ای پاکْ زِ جایْ ، از کجایی؟
در عالَمِ کم‌زَنان ، چه بیشی | در خِطّهٔ دلْ ، چـــه جانْفَزایی
نَتْوان زِ تو عشقْ ، صَبر کردن | صَبرا ! تو دَرین هَوَسْ نَشایی
نادیده مَکُن ، چـــو دیده‌ای تو | بیگانه مَرو ، چـــو آشنایی
تا ما ماییـــم ، جُمله اَبریم | بی‌ظُلْمَتِ ما مَهـــا ! تو مایی
در پایِ غَمَش، چه دیدی ای‌جان؟ | کاین دستْ گُشاده ، در دُعایی
ای دلْ ! زِ قَضا ، چه رو نِمودَت؟ | کَزْ عشقْ ، تـــو طالِبِ بَلایی

---

۱ – بایست ای شترِ من ، که اینجا جای خوابیدن است و این دیار را سِیر مکن .
۲ – منم فدای عشق که چقدر شیرین است، هوایِ او ، از دست رفت اختیار من، در هوای او.
۳ – مشغول مکن مرا ای ساقی به بازیچه و مست کن مرا به کاسه های بزرگ .
۴ – ای ماهِ تمامْ طلوع کنْ بر ما، به حق عشق، بِشْنو و مجادله مکن .
۵ – و خلاصم کن از دنیا و مَستم کُن ، که راست و چپم را نمی دانم .

رفتم بَرِ عشق : کاینْ به چند است؟ / گفتا که : نباشـــد این بَهایی
اِلّا بَرِ شاهْ ، شَمسِ تبریز / سَرْ پایْ کُنـــی ، به سَر بیآیی

﴿۱۳۷۶﴾

عشقِ تو خوانْد مرا : کَزْ منْ چه می‌گُذَری؟ / نیکو نِگَر که مَنَم ، آن را که می‌نِگَری
من نُزْل[1] و مَنْزِلِ تو، من بُرده‌ام دلِ تو / گر جانْ زِ من بِبَری، وَٱللّٰهْ که جانْ نَبَری
این شمع و خانه مَنَم ، این دام و دانه مَنَم / زین دامْ بی‌خَبَری، چون دانه می‌شُمَری
دوری زِ میوهٔ ما ، چون بَرگْ می‌طَلَبی؟ / دوری زِ شیوهٔ ما، زیرا که شیوه‌گَری
اَنْدَر قیامَتِ ما، هر لحظه حَشْرِ نو است / زین حَشْرْ بی‌خَبَرند، این مَردمِ حَشَری
اَرْواح بر فَلَکَند، پَرّان به قولِ نَبی / اَرْواحُ اُمَّتِنا فـــی اَطْیُرٍ خُضُری
زآنْ طالِبِ فَلَکند، کَزْ جوهرِ مَلَکَند / اُنْظُرْ اِلیٰ مَلَکٍ فی صُورَةِ ٱلْبَشَری
این روحْ ، گِردِ بَدَن، چون چَرخْ، گِردِ زمین / فَٱلْجِسْمُ جامِدَةٌ، وَٱلرُّوحُ فِیٱلسَّفَری
زین بُرجها بِگُذَر، چون هم‌پَرِ مَلَکی / وَٱطْلَعْ عَلیٰ اُفُقٍ کَٱلشَّمْسِ وَٱلْقَمَری

﴿۱۳۷۷﴾

عشقْ در کُفر کرد اِظْهاری / بَست ایمان ، زِ تَرس ، زُنّاری
بانگِ زِنْهار از جهان بَرخاست / هیچ کَس را ، نداد زِنهاری
هیچ کُنجی نبود ، بی‌خَصْمی / هیچ گنجی نبود ، بی‌ماری
نِی که یوسُف خَزید ، در چاهی؟ / نه مُحَمَّدص گُریخت ، در غاری؟
پایِ ذَاٱلنّون کَشید ، در زَنجیر / سَرِ مَنصور رفت ، بَر داری
جُز به کُنجِ عَدَم ، نیآسایی / در عَدَمْ دَرگُریز، یک باری
جهَتِ خِرقه‌ای ، چُنین زَخمی؟ / این‌چُنین دَردِ سَر ، زِ دَستاری؟
کَفَن از خِلْعَت و قَبا ، خوش‌تَر / گور ، ازین شهرْ بِهْ ، به بسیاری
کِی بُوَد ، کَزْ وجود ، بازْ رَهَم / در عَدَم دَرپَرَم ، چو طَیّاری؟
کِی بُوَد ، کَزْ قَفَس ، بُرون پَرَّد / مُرغِ جانَم ، به سویِ گُلْزاری؟
بِچَشَد او ، غریبْ چاشْت‌خوری / بِگُشـــایَد ، عجیبْ مِنْقاری
چون دل و چَشم ، مِعْدهْ نور خورَد / زآنکه اَصلِ غذا، بُد اَنْواری

۱ – خوراکی که برای مهمان آماده کرده شده.

بَلْ هُمْ اَحْیاءُ ، عِنْدَ رَبِّهِمْ[1] بِخورَد یُرْزَقُون ، در اسراری
آهویِ مُشکْنافِ من ، بِرَهَد ناگَهْ از دامِ چَرخِ مَکّاری
جان بَرِ جان‌هایِ پاکْ رَوَد در جهانی ، که نیست پیکاری
مُشتِ گندم ، که اَنْدَرین دام است هست آن را مَدَد ، زِ اَنْباری
باغِ دنیا ، که تازه می‌گردد آخِرِ آبَش بُـــوَد ، زِ جوباری
خاکیان را ، کِه هوش می‌بَخشَد؟ پادشاهی ، قَدیم و جَبّاری
گَر نکردی نِثارْ ، دانش و هوش کِی بُدی در زمانه ، هُشیاری؟
خاکِ خُفته ، نداشت بیداری شاه گَردَش ، زِ لُطفْ بیداری
خون و سرگین ، نداشت زیبایی پَرده‌اَش داد ، حُسنِ سَتّاری
جانِبِ خِرمَنِ کَرَمْ ، بُگْریز هینْ قِناعَت مَکُن ، به ایثاری
جامه از اَطْلَسی بِساز ، که هست بر سَرِ عقلْ ازو کُلَه‌واری
این کُلَه را بِدِه ، سَری بِسْتان کآن سَرَت ، دارد از کُلَهْ ، عاری
ای دلِ من! به بُرجِ شَمسْ گُریز زو قِناعَت مَکُن ، به دیداری
شَمسِ تبریز ، کَزْ شُعاعِ وِیْ است شَمسِ هَمراهِ چَرخِ دَوّاری

﴿۱۳۷۸﴾

عشق را ، پرسیدم از دیوانه ای گفت: مَردی باید و مَردانه ای
گفتمش: یک جرعه، بس باشد تو را گفت: خُمّی باید و خُمخانه ای
یک قَدَحْ پُر کرد ، آن رِندِ جهان گفت : بِسْتان و مگو افسانه ای
شورِشی اندر دل و جانم فتاد زآن دو چشمِ نرگسِ مستانه ای
دامْ دارد ، حلقه هایِ زلفِ او در میـــانِ دامْ دارد ، دانه ای
در زمین و آسمان ، کردم نگاه گنج را خوش کرده ام ، ویرانه ای
گنجِ ما گور است ، ما دیوانه ایم گنجِ دیوانه ، بُوَد ویرانه ای
خوب گفتی این سخن را، شمس دین هفتْ بَحرْ ، آمد بَرَت ، پیمانه ای
این چنین گفتَه‌سْت ، مولانا جلال: شمسِ دینِ ما بُوَد ، جانانه ای

۱ – اشاره به آیه ۱۶۹ سوره آل عمران دارد که میفرماید : " کسانی را که در راه خدا کشته شده‌اند مُرده مپندارید بلکه زنده‌اند و نزد پروردگارشان روزی داده می‌شوند".

۱۳۷۹

عیسیٰ! چو تویی جانا ! ای دولتِ تَرسایی
لاهوتِ[1] اَزَل را از ناسوتْ[2] تو بِنْمایی

ایمان زِ سَرِ زُلفَت، زُنّارِ عَجَبْ بَندَد
کَزْ کافرِ زُلْفِ خود، یک پیچْ تو بُگْشایی

ای از پَسِ صد پَرده! دَرتافته رُخسارَت
تا عالَمِ خاکی را ، از عشقْ بَر آرایی

جانْ دوش زِ سَرمَستی، با عشقِ تو عَهدی کرد
جان بود دَرآن بیعَت، با عشقْ به تنهایی

سَرْ عشقْ به گوشش بُرد، سَرْ گفت: به گوشِ جان
کَس عَهد کُند با خود؟! نی تو هَمِگی مایی؟

چندآنکه تو می‌کوشی، جُز چَشمْ نمی‌پوشی
تا چند گُریزی تو ، از خویش و نیآسایی؟

جان گفت که: ای فَرْدَم، سوگند بِدین دَرْدَم
سوگند بِدآن زُلفی، عاشق‌کُشِ سودایی

کآن عَهد که من کردم، بی‌جان و بَدَن کردم
نی ما و نه من کردم، ای مُفرَدِ یکتایی

مَست آنچه کُند در مِیْ، از مِیْ بُوَد آن ، بَر وِیْ
در آب نمایَد او، لیک اوست، زِ بالایی

تبریز زِ شَمسُ‌ٱلدّین، آخِر قَدَحی زو ، هین!
آن ساقیِ تَرسا را ، یک نُکته نَفَرمایی؟

۱۳۸۰

عیشِ جهان، پیسه[3] بُوَد ، گاهْ خوشی، گاهْ بَدی
عاشقِ او شُو ، که دَهَد ، مُلْکَتِ عیشِ اَبَدی

چونکه سپید است و سِیَه، روز و شبِ عُمرِ همه
عُمرِ دِگَر جو ، که بُوَد ساده ، چو نورِ صَمَدی

ای تو فرو رفته به خَود ، گاهْ ازآن گور و لَحَد
غافِل ازین لحظه ، که تو ، در لَحَدِ بودِ خودی

دیدنِ روزی‌دِهِ تو ، رِزْقِ حَلال است تو را
گرْم به دُکّانْ چه رَوی ؟ در پِیِ رِزْقِ عَدَدی

نادره طوطی که تویی، کانِ شِکَرْ باطِنِ تو
نادره بُلبُل که تویی، گُلْشَنی و لَعْلْ خَدی[4]

لیلی و مَجنونْ عَجَب، هر دو به یک پوستْ دَرون
آینهْ هر دو توئی، لیکْ درونِ نَمَدی

عالَمِ جانْ ، بَحْرِ صَفا، صورت و قالبْ ، کَفِ او
بَحْرِ صَفا را بِنِگَر، چَنگ دَرین کَفْ چه زدی؟

هیچ قَراری نَبُوَد، بَر سَرِ دریا، کَف را
زآنکه قَرارش نَدَهَد ، جُنبشِ موجِ مَدَدی

زآنکه کَفْ از خُشک بُوَد، لایِقِ دریا نَبُوَد
نیک به نیکی رَوَد و ، بَد بِرَوَد سویِ بَدی

کَف هَمِگی آب شود، یا به کِناری بِرَوَد
زآنکه دو رنگی نَبُوَد ، در دلِ بَحْرِ اَحَدی

---

۱ – لاهوت = عالَمِ الوهیت

۲ – ناسوت = عالم طبیعت و ماده

۳ – دو رنگ ، رنگهای سیاه و سپید که بهم آمیخته باشد .

۴ – لعلْ خَدّ = رخسارهٔ همچو لعل

موج بَرآیَد زِ خود و در خود ، نَظّاره کُند   سَجدهکُنان : کِای خودِ من ، آه چه بیرون زِ حَدی!
جُملهٔ جانهاست یکی ، وین همه عکسِ مَلِکی   دیدهٔ اَحْوَل بِگُشا، خوش نِگَر اَر ، با خِرَدی

﴿۱۳۸۱﴾

غَدَرَ ٱلْعِشْـــقُ فَزَلَّتْ قَدَمی   مَزَجَ ٱلْفُرقَـــةُ دَمْعی بِدَمی
وَ حَنَی ٱلْقَلْبُ بِما اَوْرَثَنی   نَدَماً فی نَـــدَمٍ فی نَدَمی
کَرِهَ ٱلْحِبُّ وُجُودی وَ نَآی   اَسَفاً لَیْتَ وُجُـــودی عَدَمی
وَ سَقَی ٱلصَّبُّ وَ قَدْ اَسْکَرَنی   شَرِبَ ٱلْقَلْبُ وَ ما ذاقَ فَمی
ای صَنَم! لُطفِ تو را میدانم   نِیَم ای دوست، بِدآن حَدّ عَجَمی
زِ لَطیفیِّ تو ، گَر شُکرِ تو را   به دل اندیشَم، تَرسَم بِرَمی
من کِه باشم؟ که تو بر تَختِ جَمال   حَسرتِ شاه و سپاه و حَشَمی
مَنِه انگشتْ ، تو بر حَرفِ کَرَم   من اگر حَرفِ کَرَمْ ، تو قَلَمی
سَبَق ٱلْجودُ وجودی ، قِدَماً   مِنْکَ یا اَنْتَ وَلِیُ ٱلنِّعَمی
به حَقِ جودِ وجودَت ، که مَبُر   زِ منِ بیدل و هٰذا قَسَمی
لٰا تُبِحْ قَتْلی بِٱلصَّدِّ وَصِلْ   وَ اَجِرْنی، اَنَا صَیْدُ ٱلْحَرَمی

﴿۱۳۸۲﴾

غُلامِ پاسْـــبانانم ، کـــه یارَم پاسْبانَسْتی   به چُستیِّ و به شَبْخیزی ، چو ماهِ آسمانَستی
غُلامِ باغْبـــانانم ، کـــه یارَم باغْبانَسْتی   به تیزیِّ و به رَعنایی، چو شاخِ اَرغَوانَسْتی
نباشد عاشقی عیبی، وَگَر عیب است ، تا باشد   که نَفْسَم عیبدان آمد، وَ یارم غیبدانَسْتی
اگر عیبِ همه عالَم ، تو را باشد، چو عشق آمد   بِسوزَد جُمله عیبَت را، که او بَس قَهرمانَسْتی
گذشتم بر گُذَرگاهی، بِدیدم پاسْبانی را   نِشَسته بر سَرِ بامی ، که بَرتَر زآسْمانَسْتی
کُلاهِ پاسْـــبانانه ، قَبـــایِ پاسْـــبانانه   وَلیک از هایْهایِ او ، دو عالَم در اَمانَسْتی
به دستِ دیدبانِ او، یکی آئینهٔ شِشسو   که حالِ شِش جهَت ، یکیک، در آئینه بَیانَسْتی
چو من دُزدی بُدَم رَهبَر، طَمَع کردم بِدآن گوهر   بَرآوَرْدم یکی شکلی ، که بیرون از گُمانَسْتی
زِ هر سویی که گَردیدم، نشانِ تیرِ او دیدم   زِ هر ششسو بُرون رفتم، که آن رَه بینِشانَسْتی
همه سوها زِ بیسو شُد، نشان از بینشان آمد   چو آمد، راهِ واگَشتن ، زِ آینده نَهانَسْتی
چو زآن شِشپَردهٔ تاری ، بُرون رفتم به عَیّاری   زِ نورِ پاسْبان دیدم ، که او شاهِ جَهانَسْتی
گهی در کِسْوَتِ رومی ، گهی در کِسْوَتِ زَنگی   عجایب های پنهانی ، به پیشِ او عیانستی

چو باغِ حُسنِ شَهْ دیدم، یقینم شُد ، بِدانستَم — که هم شَهْ باغْبانَسْتیّ و هم شَهْ باغِ جانَسْتی
ازو گر سَنگ‌سار آیی، تو شیشهٔ عشق را مَشْکَن — آزیرا رونَقِ نَقْدَت زِ سنگِ اِمْتِحانَسْتی
زِ شاهانْ ، پاسْبانی خودْ ، ظَریف و طُرفه می‌آید — چُنان خود را خَلَف[1] کرده، که نَشْناسی که آنَسْتی
لباسِ جسمْ پوشیده، که کمتر کِسْوَتی آن است — سُخَن در حَرف آوَرْده، که آنْ تند ، تَرْ زَبانَسْتی[2]
به گِل اَنْدوده خورشیدی، میانِ خاکْ ناهیدی — دَرونِ دَلْقْ جمشیدی، که گنجِ خاکْدانَسْتی
زبانِ وَحیبان را ، از اَزَل ، وَجْهُ اَلْعَرَب بوده — زبانِ هِنْدُویان گوید ، که خود ، هِنْدُو زبانَسْتی
زمین و آسْمان پیشَش، دو کَهْبَرگ است پِنْداری — که در جسمْ از زمینَسْتیّ و از جانْ زآسمانَسْتی
زِیک خَندهش مُصَوَّر شُد بهشتْ ،درهشت ،دَرْ پیشت — به چَشمِ اَبْلَهان گوئی ، زِ جَنَّتْ اَرْمَغانَسْتی
بَرو صَفرا کنند آنگَهْ ، زِ نخوَت اهلِ سیم و زَر — که ما زَرّ و گُهر داریم و غافِلْ زو ، که کانَسْتی
چه عُذر آرَند آن روزی ، که عَذْرا گردد از پَرده؟ — چه خون گِریَند آن صُبحی، که خورشیدش عِیانَسْتی؟
میانِ بَلْغَم و صَفرا و خون و مِرَّه[3] و سودا — نمایَد روحْ ، از تأثیر و گوئی ، در میانَسْتی
زِ تَن تا جانْ ، بَسی راه است و در تَنْ ، می‌نمایَد جان — چُنین دانْ جانِ عالَم را، کَزو عالَمْ جَوانَسْتی
نه شخصِ عالَمِ کُبریٰ ، چُنین پُر کارْ و پیچان است — که چَرخ اَزْ پیروانَسْتی ، بدین‌سان کِه رَوانَسْتی
زمین و آسْمان‌ها را ، مَدَد از عالَمِ عقل است — که عقلْ اِقْلیمِ نورانیّ و پاکِ دُرّفشانَسْتی
جهانِ عقلِ روشن را، مَدَدها از صِفات آید — صِفاتِ ذاتِ خَلّاقی ، که شاهِ کُنْفَکانَسْتی
که این تیرِ عوارض را ، که می‌پَرَّد به هر سویی — کَمانْ پنهان کُند صانِع، ولی تیر از کَمانَسْتی
اگر چه عقلْ بیدار است، آن از حَیِّ قَیّوم است — اگرچه سگْ نگهبان است، ز تأثیرِ شَبانَسْتی
چو سگْ آن از شَبان بینَد، زیانش جُمله سودَسْتی — چو سگ خود را شَبان بینَد ، همه سودش زیانَسْتی
چو خود را مِلْکِ او بینی، جهان اَنْدَر جهان باشی — وَگَر خود را مَلِک دانی، جهان از تو جَهانَسْتی
تو عقلِ کُلْ، چو شهری دان، سوادِ شهر[4]، نَفْسِ کُل — وَ این اَجْزا ، در آمَدْ شُد ، مِثالِ کاروانَسْتی
خُنُک آن کاروانی کآنْ سَلامَت با وَطَن آید — غَنیمت بُرده و ، صِحَّت وَ بَختَش ، هم‌عِنانَسْتی
صفیرِ اِرْجِعی، با او، بَشیرِ اِبْشِروا ، بَر رَه — سَلامِ شاه می‌آرَند و جان ، دامَن‌کَشانَسْتی

۱ – بَدَل و عوض
۲ – تَر زَبان = خوش بیان
۳ – صَفرا
۴ – سیاهی شهر ، که از دور دیده شود.

خواطِرْ چون سَوارانند و زوتَر ، زیِ وَطَن آیند / وَ یا بازان و زاغانَند ، پَسْ در آشیانَسْتی
خواطِرْ رَهبرانَند و ، چو رَهبر ، مَر تو را باز است / مُقامَت ، ساعِدِ شَهْ دان، که شاهِ شَهْنِشانَسْتی
وَگَر زاغ است آن خاطِر، که چَشمَش سویِ مُردار است / کَسی کَش ، زاغْ رَهبر شُد، به گورستانْ رَوانَسْتی
چو در ما ، زاغْ بُگْریزی ، شود زاغِ تو شَهبازی / که اِکْسیر است شادی‌ساز ، او را کَآنْ دهانَسْتی
گَر آن اصلی که زاغ و باز ، ازو تَصویر می‌یابد / تَجَلّی سازَدی مُطْلَق ، اَصالَتْ رایگانَسْتی
وَرآن نوری کَزو زایَد ، غَم و شادی ، به یک اِشْکَم / دَمی پَهْلو تهی کردی، همه کَس شادمانَسْتی
همه اَجْزا هَمی گویند ، هر یک : ای همه توتو / همین گفت ، اَرْنَه پَردهسْتی، همه با هَمگِنانَسْتی
درختِ جان‌ها رَقصان، زِ بادِ اینچُنین باده / گَر آن بادْ آشکارَسْتی، نه لَنْگَر بادبانَسْتی؟
دَرایِ[1] کاروانِ دل، به گوشَم بانگ می‌آرَد / گَر آن بانگَش به حِسّ آید، هر اُشتُر سارْبانَسْتی
دُر اُفْتَد از صَدَف هر دَم ، صَدَف بازَش خورَد ، در دَم / وَگرنه عینِ کَرّی هم ، کَران را تَرجُمانَسْتی
سُهیلِ شَمسِ تبریزی، نَتابَد در یَمَن، وَرْنی / اَدیمِ طائفی گشتی ، به هر جا سَختیانَسْتی
ضیاء داری حسامُ‌اَلدّینْ، ضیاءُ اَلْحَقْ ! گواهی دِهْ / که دیده روشنی یابد ، ضیاء چون دیده بانَسْتی
گواهیِّ ضیا ، هَمْ او ، گواهیِّ قَمَر ، هَمْ رو / گواهی مُشکِ اَذْفَرْ[2] بو ، که بر عالَم وَزانَسْتی
اگر گوشَت شود دیده، گواهیِّ ضیا بِشْنو / ولی چَشمِ تو گوش آمد ، که حَرفَش گُلْسِتانَسْتی
چو از حرفی گُلِسْتانی ، زِ مَعنی کِی گُل اِسْتانی؟ / چو پا در قیرِ جُزوَسْتَت، حِجابَت قیرْوانَسْتی[3]
کتابِ حِسّ به دستِ چپ ، کتابِ عقلْ به دستِ راست / تو را نامه به چپ دادند ، که بیرونْ زآسْتانَسْتی
چو عَقلَت طَبْعِ حِسّ دارد و دستِ راستْ خویِ چپ / وَ تَبدیلِ طبیعت هم ، نه کارِ داستانَسْتی
خداوندا ! تو کُن تبدیل، که خودْ ، کارِ تو تَبدیل است / که اَنْدَر شهرِ تَبدیلَت، زبان‌ها چون سِنانَسْتی
عَدَم را در وجود آری، ازین تَبدیلْ ، اَفْزون‌تَر؟ / تو نورِ شمع می‌سازی ، که اَنْدَر شَمعْدانَسْتی
تو بِسْتان نامه از چَپَّم به دستِ راستَمْ دَرنِهْ / تو تانی کرد ، چپ را راست ، بَنده ناتَوانَسْتی
تَرازویِ سَبُک دارم ، گِرانَش کُن به فَضْلِ خود / تو کَهْ را کُهْ کُنی زیرا ، نه کوه از خود گِرانَسْتی
کمالِ لُطفِ شَه داند کمالِ نَقص را چاره / که قَعْرِ دوزخ اَزْ خواهی، بِهْ از صَدْرِ جِنانَسْتی

---

۱ – جَرَس و آنچه به گردن شتر بندند.

۲ – اَذْفَر ، صفت تفضیلی از مصدر "ذَفَر" ، به معنای بویِ بسیار میباشد و مقصود آنست که بویِ مُشک، خود گواه آن است.

۳ – قیروان = کاروان

﴿۱۳۸۳﴾

فارِغَم ، گَر گشت دلْ ، آواره‌ای   از جهان ، تا کم بُوَد ، غَم‌خواره‌ای
آفتابِ عشقِ تو ، تابنده باد   تا بِریزَد هر کجا ، اِسْتاره‌ای
آفتابی ، کاو به کوهِ طورْ تافت   پاره گشت و لَعْل شُد ، هر پاره‌ای
تابشَش بر جامهٔ مَریَم رَسید   طِفْلْ ، گویا گشت ، در گَهْواره‌ای
هر کِه او مُنْکِر شود ، خورشید را   کورِ اصـــــلی را ، نباشد چاره‌ای
چون عَصایِ عشقِ او ، بر دلْ بِزَد   صد هزاران چشمه بین ، از خاره‌ای
چَشمِ بَد گرچه که آن ، چَشمِ من است   دور بادا ، از چُنین رُخساره‌ای
صد دُکانِ مَکْر ، در بازارِ عشق   این چُنین دَر بَست ، از مُکّاره‌ای[1]
شَمسِ تبریزی، به پیشِ چَشمِ تو   حَلقه حَلقه هر کجا ، خَمّاره‌ای

﴿۱۳۸۴﴾

فرست بادهٔ جان را ، به رَسمِ دِلْداری   بِدآن نشان ، که مرا ، بی‌نشانْ هَمی داری
بِدآن نِشان ، که همه شب، چو ماهْ می‌تابی   دَرونِ روزَنِ دل‌ها، برایِ بیداری
بِدآن نِشان ، که دَمَم داده‌ای ، که: از مِیِ خویش   تهیّ و پُر کُنَمَت ، دَم به دَم، قَدَح‌واری
به گِردِ جَمعْ مرا ، چون قَدَح ، چه گَردانی؟   چو باده را به گِرو بُرده‌ای، نمی‌آری
ازآن مِیْ ای که اگر ، بر کُلوخْ بَرْریزی   کُلوخِ مُرده ، بَرآرَد ، هزار طَرّاری
ازآن مِیْ ای ، که اگر باغْ ازو شکوفه کُند   زِ گُلْ ، گُلی بِستانی، زِ خارْ هم خواری
چو بی‌تو ناله بَرآرَم ، زِ چَنگِ هجْرِ تو من   چو چَنگْ بی‌خَبَرم ، از نَوا و از زاری
گِره گُشایْ ، خداوندْ شَمسِ تبریزی   که چَشمِ جادویِ او، زَد گِره ، به سَحّاری

﴿۱۳۸۵﴾

فرست بادهٔ جان را ، به رَسمِ دِلْداری   بِدآن نشان ، که مرا ، بی‌نشانْ هَمی داری
بِدآن نشان که به هر شب، چو ماهْ می‌تابی   زِ ابرِ دل ، قَطَراتِ حَیاتْ می‌باری
چه قطره‌هاست ، که از حَرفِ عشقْ می‌بارَد   زِ گُل، گُلی بِفَزایَد، زِ خارْ هم، خواری
میانِ خار و گُل، این سینه‌ها ، چو بُلبُلِ مَست   ضَمیرِ عشقِ دلْ ، اَنْدَر سَحَر ، به سِحْر آری
هزار ناله کُنم لیک ، بی‌خود از مِیِ عشق   چو چَنگ بی‌خَبَرم ، از نَوا و از زاری

---

۱ – بازاری که در مدت چند روز در محلی برپا شود.

ازآن دَمی که صُراحیِّ عشقِ تو دیدم
تهیّ و پُر شده‌ام، دَم به دَم ، قَدَح‌واری

میانِ جمعْ مرا ، چون قَدَح ، چه گردانی؟
چو شمع را ، تو دَرین جمع ، دَرنمی‌آری

مرا بپُرس که این شمعْ کیست؟ شَمسُ‌ٱلدّین
که خاکِ تبریز از ویْ بیافت، بیداری

﴿۱۳۸۶﴾

فَصلِ بهاران شُد ، ببین بُستانْ ، پُر از حور و پَری
گویی سُلیمان بر سِپَه ، عَرضه نِمود انگشتری

رومی‌رُخانِ ماه‌وَش ، زاییده از خاکِ حَبَش
چون نومُسلمانانِ خوش ، بیرون شُده از کافری

گُلْزار بین ، گُلْزار بین، در آبْ نَقْشِ یار بین
وآن نرگسِ خَمّار بین، وآن غُنچه‌هایِ اَحْمَری

گُلْبَرگ‌ها بر هَمدِگَر ، افتاده بین ، چون سیم و زَر
آویزه‌ها و حَلقه‌ها ، بی‌دستگاهِ زَرگَری

در جانِ بُلبُلْ ، گُل نِگَرْ وَزْ گُلْ به عقلِ کُل نِگَر
وَزْ رنگ ، در بی‌رنگْ پَر، تا بوکْ آنجا رَهبَری

گُلْ ، عقلْ غارت می‌کُند، نسرینْ ، اشارت می‌کُند
کاینَک پَسِ پَرده‌ست آن ، کاو می‌کُند صورتگری

ای صُلحْ داده جنگ را! ویْ آب داده سنگ را
چون این گُلِ بَدْ رنگ را ، در رنگ‌ها می‌آوری

گَر شاخه‌ها دارد تَری ، وَرْ سَرو دارد سَروَری
وَرْ گُل کُند صد دِلْبَری، ای جان ! تو چیزی دیگری

چه جایِ باغ و راغ و گُل؟ چه جایِ نُقل و جامِ مُل؟
چه جایِ روح و عقلِ کُل؟ کَزْ جانِ جانْ هم خوش‌تَری

ای مفخر تبریزیان ! خورشیدِ جان‌ها ، شمس دین
زآن غرقِ بحرِ عشقِ تو ، گشتم که اصلِ گوهری

﴿۱۳۸۷﴾

قالَتِ ٱلْکَأْسُ ٱرْفَعُونی کَمْ اِلیٰ کَمْ تَحْبِسونی
اِنَّ جِسْمی فی زُجاجٍ بِٱلنَّویٰ لا تَکْسِرونی

اِجْعَلُوا ٱلسّاقی خَبیراً عارِفاً عَنْهُ سَلونی
اِنَّنی لَسْتُ اُحِبُّ ٱلْمُفْتَری لا تَظْلِمونی

فَاِذا اَنْتُم سَکِرْتُمْ فَوْقَ ٱلسُّکرِ سُکْراً
فَٱقْرَعوا بابَ ٱلتَّقاضی وَٱسْأَلوا لا تَقْنِطونی

کُنْتُ فی سَیْرٍ خَفیٍّ صُورَتی فی ذَاٱلسُّکونِ
خِلْتُمونی کَٱلْجَمادِ ذاکَ مِنْ نُکْسِ ٱلْعُیونی

اِنْ اَرَدْتُمْ اِنْتِعاشاً فَاتَّقُوا مَکْرَ ٱلظُّنونِ
اِنْ نَکَسْتُمْ فَٱسْتَقیموا وَاحْذَروا رَیْبَ ٱلْمَنونی

﴿۱۳۸۸﴾

قَدْرِ غَمْ ، گَر چَشمِ سَر بِگْریستی
روز و شب‌ها ، تا سَحَر بِگْریستی

آسْمان ، گَر واقِفَسْتی ، زین فِراق
اَنْجُم و شَمس و قَمَر بِگْریستی

زین چُنین عَزْلی ، شَهْ اَرْ واقِف شُدی
بر خود و تاج و کَمَر بِگْریستی

گَر شبِ گِردَک[1] ، بِدیدی این طَلاق　　بر کِنار و بوسه‌بَر بِگْریستی
گَر شرابِ لَعْلْ دیدی، این خُمار　　بر قِنینه[2] ، شیشه‌گَر بِگْریستی
گَر گُلِستان واقِفَسْتی، زین خَزان　　بَرگِ گُلْ ، بر شاخِ تَر بِگْریستی
مُرغِ پَرّان واقِفَسْتی ، زین شکار　　سُست کردی بال و پَر بِگْریستی
گَر فَلاطون را هُنَرْ نَفْریفتی　　نوحه کردی ، بر هُنَر بِگْریستی
روزَن اَرْ واقِف شُدی، از دودِ مرگ　　روزَن و دیوار و دَر بِگْریستی
کَشتی اَنْدَر بَحْرْ ، رَقصان می‌رَوَد　　گَر بِدیدی این خَطَر بِگْریستی
آتشِ این بوته ، گَر ظاهر شُدی　　مُحتَشَمْ ، بر سیم و زَر بِگْریستی
رُستَمْ اَرْ هَم واقِفَسْتی ، زین سِتَم　　بر مَصاف و کَرّ و فَر بِگْریستی
این اَجَل ، کَرْ است و ناله نَشْنَوَد　　وَرْنه با خونِ جِگَر بِگْریستی
دل ندارد هیچ ، این جَلّادِ مرگ　　وَرْ دِلَش بودی حَجَرْ بِگْریستی
گَر نِمودی ناخُنانِ خویشْ ، مرگ　　دست و پا ، بر هَمدِگَر بِگْریستی
وَقتِ پیچاپیچ اگر حاضر شُدی　　ماده بُز ، بر شیرِ نَر بِگْریستی
مادرِ فرزندخوارْ ، آمد زمین　　وَرْنه بر مرگِ پسر بِگْریستی
جانِ شیرین دادن ، از تَلْخیِّ مرگ　　گَر شُدی پیدا ، شِکَر بِگْریستی
دانَدی مَقْری[3]، که عَرعَر[4] می‌کُند　　تَرک کردی ، عَرّ و عَرّ، بِگْریستی
گَر جَنازه واقِفَسْتی زین کَفَن　　این جَنازه ، بـــر گُذَر بِگْریستی
کودکِ نوزاده می‌گِرید زِ نُقل　　عاقِلَسْتی ، بیش‌تَر بِگْریستی
لیک بی‌عقلی ، نَگِریَد طِفْل نیز　　وَرْنه چَشمِ گاو و خَر بِگْریستی
با همه تَلْخی، همین شیرینِ ما　　چاره دیدی، چون مَطَر[5] بِگْریستی
زآنکه شیرین دید ، تَلْخی‌هایِ مرگ　　زآنچه دید ، آن دیده‌وَرْ بِگْریستی

---

۱ – حجله عروسی
۲ – صراحی
۳ – مقر = درخت صبر، یا درختی شبیه به آن
۴ – درختِ سَروِ کوهی
۵ – باران

که گُذشتْ ، آنِ من و رفتْ آن‌چه رفت　　کو خَبَر تا زین خَبَر بِگْریستی؟
تیرِ زَهرآلود ، کآمَد بر جِگَر　　بر سِپَر جَستی ، سِپَر بِگْریستی
زیرِ خاکَم آن‌چنانکه ، این جهان　　شاید اَرْ زیر و زبَر بِگْریستی
هینْ خَمُش کُن، نیست یک صاحِب‌نَظَر　　وَرْ بُدی صاحِب‌نَظَر بِگْریستی
شَمسِ تبریزی بِرَفت و کو کَسی　　تا بر آن فَخْرُ ٱلْبَشَر بِگْریستی؟
عالَمِ معنی ، عَروسی یافت زو　　لیکْ بی‌او ، این صُوَر بِگْریستی
این جهان را ، غیرِ آن سَمْع و بَصَر　　گَر بُدی سَمْع و بَصَر بِگْریستی

﴿۱۳۸۹﴾

قَدْ اَسْکَرَنی رَبّی مِنْ قَهْوَةٍ مِدْ راری　　وَٱسْتَغْرَقَنی ٱلسّاقی مِنْ نائِلِهِ ٱلْجاری
یا قَهْوَةَ اِجْلالی! یا دافِعَ بَلْبالی　　ما جِئْتَ هُنا اِلّا کَیْ تَکْشِفَ اَسْراری
قَدْ کَلَّفَنی عِشْقی، وَٱلصَّبْوَةُ لا تَشْفی　　اَصْعَدْتُ بِهِ عُمْری، اَدْرَکْتُ بِهِ ثاری
سَقْیاً لَکَ یا ساقی، مِنْ نائِلِکَ ٱلْباقی　　لا تَسْرِ اِلیٰ صَدْری، اِنّی لَکَ یا ساری
فُزْنا بِمَطایاکُمْ جُـــدْنا بِعَطایاکُمْ　　مَنْ اَسْعَدَ یَلْقاکُـــمْ لایَلْدَغُهُ ضاری
ذَاٱلْحالُ حَوالَیْنا وَٱنْشَقَّ بِهِ عَیْنا　　لا زالَ لَنا زَیْنا مِنْ حُلَّةٍ اَنْواری
یا سَمْعی وَ یا شَمْعی، یا سُکْری وَ یا شُکری　　یا راحی وَ یا رَوْحی! مَنْ غَیْرُکَ اَغْیاری

﴿۱۳۹۰﴾

قُرَّةُ ٱلْعَیْنِ مَنـــی ، ای جان ؟ بَلی　　ماهِ بَدْری ، گِـــردِ ما گَردان ؟ بَلی
صد هزاران آفرین ، بَر رویِ تو　　می‌فرستد حوری و رِضـــوان ؟ بَلی
ای چراغ و مَشْعلهٔ هفت‌آسْمان　　خاکیان را آمدی مِهْمـــان ؟ بَلی
از کَمالِ رَحْمَت و شاهَنْشَهی　　گنج آید جانِبِ ویـــران ؟ بَلی
سَروِ رَحْمَتْ ، چون خُرامان شُد به باغ　　یابَد اِبْلیسِ لَعینْ ایمـــان ؟ بَلی
چون شِکَستی شیشهٔ درویش را　　واجِب آید ، دادنِ تاوان ؟ بَلی
مُلْک بَخْشَد، مالِکُ ٱلْمُلْک ، از کَرَم　　عِلْمْ بَخشَد ، عَلَّمَ ٱلْقُرْآن ؟ بَلی
آفتابی چون زِ مشرق ، سَر زَنَد　　ذَرّه‌ها آیند در جُـــولان ؟ بَلی
جاءَ رَبُّکْ وَ ٱلْمَلائِک ، چون رَسید　　هر مُحالْ ، اکنون شود امکان ؟ بَلی
در فُتـــوحِ فُتِّـحَتِ اَبْوابـــها　　گَردَدَتْ دشوارها آســـان ؟ بَلی
امشب ای دِلْدارِ خواب‌آلودِ من　　خواب را، رانی زِ نَرگسْدان ؟ بَلی

چَشمِ نرگس ، چون به تَرکِ خواب گفت　　بَرخورَد از فُرجهٔ بُســـتان ؟ بَلي
مَغزِ خود را ، چون زِ غفلَتْ ، پاکْ روفت　　بو بَرَد از گُلْبُن و ریحــان ؟ بَلي
روز تا شبْ مَست و شب تا روزْ مَست　　سَخت شیرین باشد این دوران ؟ بَلي
بُلبُلا ! بر مِنْبَــرِ گُلْــبُن بگو　　هست مُحسن ، دَرخورِ اِحْسان ؟ بَلي
چون فُزون شُــد ، اِشْتِهایِ مُسْتَمِع　　سنگ آرَد ، مَنْطِقِ لُقمان ؟ بَلي
از دیارِ مصــر ، مَر یعقوب را　　ریحِ یوسُف شُد سویِ کَنْعان ؟ بَلي
گَر خَمُش باشیّ و سِرّ پنهان کُنی　　سِرّ شود پیدا از آن سُلطان ؟ بَلي
خامُشی ، صَبر آمد و آثارِ صَبر　　هر فَرَج را می‌کَشَد از کان ؟ بَلي

﴿۱۳۹۱﴾

قَصر بُوَد روحِ ما ، نــی تَلِ ویرانه‌ای　　هَمدَمِ ما ، یــارِ مـا ، نیِ دَمِ بیگانه‌ای
بادیــهٔ هائل[۱] است ، راهِ دل و کِی رَسَد؟　　جُز که دلِ پُر دلــی ، رُستمِ مَردانه‌ای
نی دلِ خَصمْ‌اَفکَنی، بَلْ دلِ خویش‌اَفکَنی　　نی دلِ تَن‌پَــروَری ، عاشقِ جانانه‌ای
چونکه فرو شُد تَنَش، در تَکِ خاکِ لَحَد　　رُست درختِ قَبــول ، از بُنِ چون دانه‌ای
عاشقِ آن نور کیست، جُز دلِ نورانی‌ای؟　　فِتْنهٔ آن شمع چیست ، جُز تَنِ پَروانه‌ای؟
مَسْرَحِ[۲] روحُ‌اللهْ است ، جِلْوهٔ روحُ‌القُدُس　　زآنکه وِرا آفتــاب ، هست عَزَبْخانه‌ای

﴿۱۳۹۲﴾

قُلْتُ لَهُ مُصْبِحاً یا مَلِکَ ٱلْمَشْرِقی　　اُقْسِمُ بِٱلْخالِقِ مِثْلُکَ لَمْ یُخْلَقی
قَدْرُکَ لایُعْرَفُ، وَعْدُکَ لا یُخْلَفُ　　نائِلُکَ ٱلْاَشْرَفُ بابکَ لَمْ یُغْلَقی
جِسْمیَ کَٱلْخَرْدَلَه اَحْرَقَهُ ذَا ٱلْوَلَهْ　　خَلَّدَ فِی ٱلزَّلْزَلَه مَنْ یَکُ لَمْ یُخْفَقی
صِرْتُ اَنا لا اَنا غَیْرُکَ عِنْدی فَنا　　ضِدُّکَ یا ذَاٱلْغِنا مُخْتَدِعٌ اَحْمَقی
هیچ‌کَس ای‌جانِ من ، جانِ سُخَن‌دانِ من　　نورِ رُخ شَهْ ندید، تا نکُند بَیْدَقی

﴿۱۳۹۳﴾

کارْ به پیری و جوانی‌سْتی　　پیرْ بِمُردی و جوانْ زیسْتی
بانگِ خَرِ نَفْسَت ، اگر کم شُدی　　دَعوتِ عقلِ تو ، مَسیحی‌سْتی

---

۱ – ترسناک و هولناک

۲ – تفرجگاه

گر نَبُدی خندهٔ صُبحِ کَذوب[1] هیچ دلــــی زار بِنَگْریسْتی
گر بُتِ جان ، رویْ نِمودی به ما جُملهٔ ذَرّات ، چو ما نیسْتی
گر تویی تو ، نَفَسی کاسْتی هَمچو تو ، اَنْدَر دو جهانْ کیسْتی؟
گر نَبُدی غیرتِ آن آفتاب ذَرّه به ذَرّه ، همه ساقی‌سْتی
دانه من از کاه ، جُدا گَردَمی گر کَفه را ، هیچ تَناهی[2]سْتی
مار اگر ، آبِ وَفا یافتی در دلِ آن بَحْر ، چو ماهی سْتی

﴿۱۳۹۴﴾

کالی تیشی آینو سُــــو ، ای اَفَنْدی چَلَبی[3] نیم‌شب ، بر بامِ مایی، تا کِه را می‌طَلَبی
گَهْ سِیَه‌پوش و عَصایی ، که مَنَم کالُوگِرُس[4] گَهْ عَمامه و نیزه ، در کف ، که غَریبَمْ عَرَبی
از خراسانم کشـــیدی ، تا بَرِ یونانیان تا درآمیزم در ایشان ، تا کُنم خوشْ مذهبی
چون عرب گَردی ، بگویی : فاعِلاتُن فاعِلات اِبْصِرواْ الّدُنیا جمیعاً ، فی قَمیصی تَخْتَبی[5]
علتِ أولیٰ ، نمودی خویش را ، با فلسفی چه زبان دارد تو را ؟ تو یارَبّی و یارَبّی
ای محمد^ص^، شُد شَهی ماتِ من و، بینْ ماتِ من ای ز حُسْنِ سُنقری[6] و از جمالِ زینبی
گر چنینی ، گر چنانی ، جانِ مایی ، جانِ ما هر زبان خواهی بفرما ، خُسروا ! شیرین‌لَبی
اِرتمی آغــاپــو ئِسی ، کایِـــکا ، پِرا تُرا[7] نورِ حَقّـــی ، یا حَقـــی ، یا فرشته ، یا نَبی
یا نه اینی و نه آنی ، صورتِ عشقی و بس با کدامین لشگری و در کدامین موکبی؟
چون غَمِ دلْ می‌خورم، رَحمْ بر دلْ می‌بَرَم کِای دلِ مِسکینْ ، چرا اندر چُنین تاب و تَبی؟
دلْ هَمی گوید: بُرو ، من از کجا ، تو از کجا؟ من دِلَم ، تو قالبی، رُو رُو ، هَمی کَن قالبی
پوست‌ها را رنگ‌ها و مَغزها را ذوق‌ها پوست‌ها با مغزها ، کِی کُنَند هم‌مَذهَبی؟

---

۱ – بسیار دروغگو
۲ – محدودیت
۳ – خوش آمدی ، بیا به بالا ، ای افندی ، ای آقا . (یونانی)
۴ – کشیش (یونانی)
۵ – ببینید که همه دنیا زیر پیراهن من نهان شده .
۶– سنقر = مرغی باشد شکاری از جنس شاهین .
۷ – برای دوست داشتن تو آمدم ، لایق نیستم ، امّا باز به عشقْ درافتادم و سوختم . (یونانی)

کالـــی میراسِس ، نزیتن پوستن کالاستن[1] شبْ، شما را روزْ گشت و نیست شب‌ها را شبی
اِسی کِلِفپِسْ چَلَپـــی ، اِنْپا پِپسو اپلادُو[2] سَرْ دِهی[3] کُن لحظـــه‌ای ، زآنکه بر این مَشربی
من خَمُش کردم ، فسونمْ بی‌زبان، تَعلیم دِهْ ای ز تو لرزان و پیچان ! مشرقیّ و مغربی
شمس تبریزی ، برآ چون آفتاب، از شرقِ جان تا گشاید از میان، زُنّارِ کفر و مُعْجَبی[4]

﴿۱۳۹۵﴾

کجا باشد دُو رویان را ، میانِ عاشقانْ ، جایی؟ که با صد رو ، طَمَع دارد زِ روزِ عشقْ فردایی
طَمَع دارند و نَبْوَدْشان ، که شاهِ جان ، کُند رَدْشان زِ آهن سازد او ، سَدْشان ، چو ذوالْقَرنینْ آسایی
دو رویی ، با چُنان رویی ، پَلیدی ، در چُنان جویی چه گُنجَد پیشِ صِدّیقانْ ، نِفاقِ کارفرمایی؟
که بیخِ بیشهٔ جان را ، همه رَگ‌هایِ شیران را بِدانَد یک به یک آن را ، به دیدهٔ نورافْزایی
بِدانَد عاقِبَت‌ها را، فِرستَد راتِبَت‌ها[5] را بِبَخشد عافیت‌ها را، به هر صدّیق و یکتایی
بَرَاندازد نِقابی را، نِمایَد آفتابی را دَهَد نوری خَرابی را، کُند او تازه اِنْشایی
گر این شَهْ را دُو رو باشد، نه آتشْ خُلْق و خو باشد برایِ جست و جو باشد ، ز فِکرِ نَفْسِ کَژْ پایی
درونِ اوست بی‌کینه، اَزیرا اوست آیینه زِ عکسِ تو در آن سینه ، نِمایَد کین و بَدْ رایی
مَزَن پَهْلو به آن نوری ، که مانی تا اَبَد کوری تو با شیران مَکُن زوری، که روباهی به سودایی
که با شیرانْ مُری[6] کردن ، سگان را بِشْکَنَد گَردن نه مَکْری مانَد و نی فَن ، نه دُو رویی ، نه صدتایی

﴿۱۳۹۶﴾

کجا شُد ، عَهد و پیمان را چه کردی؟ اَمانَت‌هایِ چون جان را چه کردی؟
چرا کاهِل شُدی ، در عشق‌بازی؟ سَبُک‌روحیِّ مُرغان را چه کردی؟
نَشاطِ عاشـــقی ، گنجی‌ست پنهان چه کردی ، گنجِ پنهان را چه کردی؟
تو را با من نه عَهدی بود ، زِ اوَّل؟ بیا بِنْشین ، بگو آن را چه کردی؟

---

۱ – صبح بخیر ، روزی که به نحوی پیش نمیرود (یونانی).

۲ – خسته ام مکن چلبی ، پیشم بیا ، داخل بیا . (یونانی)

۳ – سر دهی = ساقی گری

۴ – غرور و تکبر

۵ – راتب = مستمری ، جیره

۶ – تلخ رویی ، ریا و مکر

چُنان ابری ، به پیشِ ما چه بَستی؟ چُنان خورشیدِ خندان را چه کردی؟

﴿۱۳۹۷﴾

کجا شُد ، عَهد و پیمانی که کردی؟ کجا شُد ، عهد و سوگندی که خوردی؟
نگفتی : چَرخ تا گَردان بُوَد ، گَرْد ازین سَرگشته هرگز ، بَرنگَردی؟
نگفتی : تا بُوَد خورشیدْ دِلْگَرم نَکاهَد گَرمِ ما را ، هیچ سردی؟
نگفتی : یکدل و مَردانه باشیم به جانِ جُملهٔ مَردان و به مَردی؟
مرا گویی: اگر من جُور کردم بِدآن کردم ، که پیش از من ، تو کردی
چرا بایَد ، که با چون من ، گدایی چو تو شاهَنْشَهی ، گیرد نَبَردی؟
میانِ ما و تو ، سِرْکَنْگَبین است زِ من سِرکه ، زِ تو شِکَّرْ نَوَردی
چو من سِرکه فُروشم ، پس تو شِکَّر بَیَفْزا ، چون به شیرینی ، تو فردی
مَنَم خاک و چو خاکی ، بادْ یابَد تو عُذْرَش نِهْ ، مگویَش : گَردْ کَردی
نباشد راه را عار ، از چو منْ گَرد که زَر را عار نَبْوَد ، رنگِ زَردی
شهابِ آتشِ ما ، زنده بادا چو اَلْقابِ شهابِ سُهروَردی
پیاپی جامِ شمس الدین تبریز بنوش ، اَزْ عارفِ عرفان و دَردی

﴿۱۳۹۸﴾

کجا شُد عَهد و پیمانی ، که می‌کردی ، نمی‌گویی؟ کسی را کاو به جان و دل ، تو را جوید ، نمی‌جویی؟
دلْ‌اَفْگاری که رویِ خود ، به خونِ دیده می‌شویَد چرا از ویْ نمی‌داری، دو دستِ خود نمی‌شویی؟
مِثالِ تیرِ مُژگانَت ، شُدم من راستْ‌پیکانَت چرا ای چَشمِ بَختِ من، تو با من کَژْ ، چو ابرویی؟
چه با لَذَّت جَفاکاری، که می‌بُکُشی ، بدین زاری؟ پس آنگَهْ عاشقِ کُشته ، تو را گوید : چه خوش‌خویی!
زِ شیرانْ ، جُمله آهویان، گُریزان دیدم و پویان دِلا! جویایِ آن شیری ، خدا داند چه آهویی!
دلا ! گرچه نِزاری تو ، مُقیمِ کویِ یاری تو مرا بَس شُد زِ جان و تَن ، تو را مُژده ، کَزآن کویی
به پیشِ شاهْ ، خوش می‌دو، گَهی بالا و گَهْ در گَوْ[۱] ازو ضَربَت زِ تو خِدمَت، که او چوگان و تو گویی
دلا جُستم سَرتاسر ، ندیدم در تو جُز دِلْبَر مَخوان ای‌دلْ مرا کافَر، اگر گویم که: تو اویی
غُلامِ بی‌خودی زانَم ، که اَنْدَر بی‌خودی آنَم چو باز آیم به سویِ خود، من این سویَم ، تو آن سویی
خَمُش کُنْ ، کَزْ مَلامَتْ او ، بِدآن مانَد که می‌گوید: زبانِ تو نمی‌دانم، که من تُرکَمْ ، تو هِنْدویی

---

۱ – زمین پست و یا گود و گودال را گویند.

﴿۱۳۹۹﴾

کجایید ، ای شَــهیدانِ خدایی؟ / بَلاجـویانِ دشتِ کـــربلایی
کجائید ای سَبُکروحانِ چون جان؟ / چو از اصحاب و از یارانِ مایی[1]
کجایید ، ای سَــبُکْ روحانِ عاشق؟ / پَرنده‌تَر زِ مُـــــرغانِ هوایی
کجایید ، ای شَــــهانِ آسْمانی؟ / بِدانسته فَلَک را ، دَر گُشایی
کجایید ، ای زِ جان و جا رَهیده؟ / کسی مَر عقل را گوید: کجایی؟
کجایید ، ای دَرِ زندانْ شِکَسته؟ / بِداده وام‌داران را ، رَهــــایی
کجایید ، ای دَرِ مَخْزَنْ گُشاده؟ / کجاییـــد ، ای نَـــوایِ بی‌نَوایی؟
دَرآن بَحْرید ، کاین عالَمْ ، کَفِ اوست / زمانـــی بیش دارید ، آشنایی
کَفِ دریاست ، صورت‌هایِ عالَم / زِ کَفْ بُگْذَر، اگر اَهلِ صَفایی
دِلَم کَف کرد ، کاین نَقْشِ سُخَن شُد / بِهِل نَقْش و به دل رُو ، گَر زِ مایی
بَرآ ای شَمسِ تبریزی ، زِ مَشرق / که اصلِ اصلِ اصلِ هر ضیایی

﴿۱۴۰۰﴾

کجاییـــد کجاییـــد ؟ غریبانِ افندی / بیآییـــد بیآییـــد ، به مهمانِ افندی
ســـحرگاه ســـحرگاه ، درآئید به درگاه / ببینیـــد ببینیـــد ، ثَنا خوانِ افندی
شتابید شتابید ، شما مست و خرابید / که شمع‌است و نبیذست، بَرِ خوانِ افندی
صَلاحید صَلاحید ، همه عین نَجاحید[2] / چو نورید چو نوریـــد ، در ایوانِ افندی
بیآییـــد بیآییـــد ، در آن بزم شتابید / صبوحیـد صبوحید ، به بُستانِ افندی
بخوانید بخوانیـد ، از آن حرف که دانید / درین بحثْ درین بحث ، ز فُرقانِ افندی
کمالیـــد کمالیـــد ، جلالید و جمالید / همه نورِ حضوریـــد ، به بُرهانِ افندی
سماعیـــد سماعیـــد ، درین دامِ بقایید / برقصید برقصیـد ، به فرمانِ افندی
خمش باش، خمش باش، مکن فاش ، مکن فاش / چه خوانید ، چه دانید ، به دَستانِ افندی؟

---

۱ – این غزل نیز گواه ارادتِ بی‌حدّ جناب مولانا به حضرت امام حسین"ع " و تحسین و تکریم شهدای گرانقدر کربلاست ، شهیدانی که جناب مولانا ، آرزومندانه، خود را از جمله یاران و اصحاب آن حضرت بیان داشته است .

۲ – نجاح = رستگاری

﴾۱۴۰۱﴿

کردم ، با کانِ گُهَر ، آشتی   کردم ، با قُرصِ قَمَر ، آشتی
خُمرهٔ سِرکه ، زِ شِکَّر ، صُلح خواست   شُکر، که پَذْرُفت شِکَّر ، آشتی
آشتی و جنگ ، زِ جَذبهٔ حَقّ است   نیست زِ دُم ، هست زِ سَر ، آشتی
رفت مسیحا به فَلَک ، ناگهان   با مَلَکانْ ، کرد بَشَر ، آشتی
ای فَلَکِ لُطفْ ، مَسیحِ توأم   گَر بِکُنی بارِ دِگَر ، آشتی
جَذبهٔ او ، داد عَدَم را وجود   کرده، بِدآن پیهْ نَظَر ، آشتی
شاهِ مرا ، میلْ چو در آشتی‌ست   کرد ، در اَفْلاکْ اَثَر ، آشتی
گشت فَلَکْ ، دایهٔ این خاکْدان   ثَوْر و اَسَد ، آمد در ، آشتی
صُلح دَرآ ، این قَدَر آخِر ، بِدانْک   کرد کُنون، جَبْر و قَدَر ، آشتی
بَس کُنْ ، کاین صُلحْ مرا ، دائم است   نیست مرا، بَهرِ سِپَر ، آشتی

﴾۱۴۰۲﴿

کَریما ! تو گُلی ، یا جُمله قَندی؟   که چون بینی مرا ، چون گُل بِخَندی
عزیزا ! تو به بُستان ، آن درختی   که چون دیدم تو را ، بیخَم بِکَندی
تو بر اوجِ فَلَک ، زآنگونه ماهی   چو برپایی ، کواکِب را ببندی
چه کم گَردد ، زِ جاهَت ، گَر بِپُرسی   که : چونی در فِراقَم ، دَردمندی؟
من آنَم ، کَزْ فِراقَتْ مُستمَندم   تو آنی ، که خَلاصِ مُستمَندی
دَرین مَطْبَخ ، هزارانْ جانْ ، به خَرج است   بِبین تو ، ای دلِ پُر خون، که چندی
چو حَلقه بر دَرَت ، گَرچه مُقیمَم   چه چاره، چون تو بر بامِ بُلندی؟
بیا ای‌زُلفِ چوگان، حُکم داری   که چون گویْ‌ام دَرین مِیدان فکَندی
سِپَند از بَهرِ آن باشد ، که سوزد   دِلا! می‌سوز، دِلْبَر را سِپَندی
بیا ای‌جامِ عشقِ شَمسِ تبریز!   که دَردِ کُهنه را ، تو سودمندی

﴾۱۴۰۳﴿

کَژْ زَخْمه مَباش ، تا توانی   هر زَخْمه که کَژْ زَنی ، بِمانی
پیر است ، عروسِ عیشِ دنیا   مرگش طَلَبی ، اگر سِتانی
تا رُخ نَنِمود ، جُمله نور است   چون رُخ بِنِمود ، شُد دُخانی
از سیلِ بَلا ، چو کاهْ مَگُریز   در عشق و وَلا ، چو پَهْلَوانی

چون آبِ رَوان ، به هر نَباتی   بایـــد که حَیات را ، رسانی

﴿۱۴۰۴﴾

کسی کاو را بُوَد ، خُلْــقِ خدایی   ازو یابَنــد ، جــانهایِ بَقــایی
به روزی پنــج نوبَت ، بر دَرِ او   هَمی کوبَنــد ، کــوسِ کِبْریایی
اگر اُفتَد بِدین سو ، بانگِ آن کوسْ   بیابَند جُمــلگان ، از خود رَهایی
زمینْ ، خودْ کِیْ توانَد ، بَند کردن   هر آن کَس را ، که روحَش شُد سَمایی؟
عِنایَت ، چون زِ یَزدان ، بر تو باشد   چه غَم ! گَر تو به طاعَت ، کمتر آیی
در آن مَنْزِل ، چه طاعَت ، پایْ دارد؟   که جــانْبَخشَت کُنــد ، از دِلْرُبایی
به جایِ راستیّ و صِدقْ گیرند   خیانَتها که کــردی ، یا دَغایی
اگر تو از دل و جان ، دوست داری   کَسی کاو گوهرش ، نَبْوَد بَهایی
خداوندِ خــداوندانِ اَســرار   هُمــایان را ، هَمی بَخشَد ، هُمایی
تو را ، گَر دیدِ رویَش ، رِزْق باشد   به صَد لابه ، بهشت اَنْدَر ، نیآیی
قرارِ جان ، شَمسُ‌ٱلدّینِ تبریز   که جانم را ، مَباد از وِیْ جُدایی
جُدایی تَنْ مرا ، خودْ بَند کردهست   هم از وِیْ چَشمْ می‌دارم ، رَهایی
که دستِ جانِ او ، چندان دراز است   که عقلِ کُل ، کُند یاوه ، کیایی
هزاران شُکرْ ایزد را ، که جانم   به عشقِ چَشمِ او ، دارد رَوایی
فَحَمْداً ثُمَّ حَمْداً ثُمَّ حَمْداً   بِما اَرْوانی خَلّاقُ ٱلسَّمائی
مِنَ ٱلنُّورِ ٱلْمُمَدِّدِ کُلَّ نُورٍ   مِنَ ٱلْکَنْزِ ٱلْمُکَنَّزِ فِی‌ٱلْخَفائی
وَآتاهُمْ مِنَ ٱلْاَسْرارِ فَضْلاً   وَ نَجّاهُمْ بِها کُلَّ ٱلْبَلائی
وَ اَحْیاهُمْ بِرُوحٍ عاشِقیٍّ   طَلیقٍ مِنْ هُجُوماتِ ٱلْوَبائی
طَلَبْ مِنّی بَشیرُ‌ٱلْوَصْلِ یَوْماً   قَباءَ ٱلرّوحِ اَنْزَعْتُ قَبایی
لَقیتُ مِنْ فَضایِلِهِمْ مُراداً   وَ اَوْصافاً تَجَلَّتْ بِٱلْبَهائی
وَجادَ ٱلصَّدْرُ شَمْسُ‌ٱلدّینِ یَوْماً   حَیاتیًّا دَوامِیًّا جَزایی
رَاَیْتُ ٱلْبَخْتَ یَسْجُدُنی اِذا ما   تَکَرَّمَ سَیِّدی بِٱلْاِلْتِقائی
وَآتانی عَلامَتُهُ بِعِشْقٍ   دَوامٍ سَرْمَدیٍّ فی بَقایی
عَلِمْتُ بِاَبْتِداءِ حالِ عِشْقی   تَمامَةَ دَوْلَةٍ فِی ٱلْاِنْتِهائی
فَلا اَخْلا لَهُ ظِلّاً عَلَیْنا   فَذاکَ جَمیعُ طَمْعی وَارْتِجایی

فَحاشا بَلْ عِنایَتُهُ بُحورٌ غَریقٌ مِنْهُ بَغْیی وَابْتِغائی
مَعانی رُوحِنا ماءُ زُلالٌ وَ بِالْاَلفاظِ مازَجَ بِالدِّمائی

۱۴۰۵

کسی کاو را بُوَد در طَبْعْ، سُستی   نخواهد هیچ کَس را ، تَندُرستی
مَدِه دامَن ، به دستانِ حَسودان   که ایشان می‌کَشَندَت ، سویِ پَستی
زیان‌تَر ، خویش را و دیگران را   نباشد چون حَسَد ، در جُمله هستی
هَلا بِشْکَن ، دل و دامِ حَسودان   وَگَرنه ، پُشتِ بَختِ خود شِکَستی
از این اِخْوان ، چو بُبْریدی ، چو یوسُف   عزیزِ مصری و از گُرگْ رَستی
اگر حاسِد ، دو پایَت را ببوسَد   به باطِن ، می‌زَنَد خَنْجَر ، دو دستی
ندارد مِهْر ، مُهْرهٔ او چه گشتی؟   ندارد دل ، دلْ اَنْدر وِیْ چه بَستی؟
اگر در حِصْنِ تَقْویٰ ، راه یابی   زِ حاسِد ، وَزْ حَسَد ، جاوید رَستی
اگرچه شیرگیری، تَرکِ او کُن   نه آن شیر است ، کَشْ گیری ، به مَستی
چو گشتی ، مستِ جامِ تبریز   ز تنگِ هر دو عالَـــم ، باز رَستی

۱۴۰۶

کسی که باده خورَد بامْداد ، زین ساقی   خُمارِ چَشمِ خوشَشْ بین و ، فَهْم کُن باقی
به ناشِتاب ، سَعادتْ مرا رسید ، شِتاب   چُنان‌که کعبه بیآید ، به نَزدِ آفاقی
بیا ، حَیاتِ همه ساقیانْ ، بِپیْما زود   شرابِ لَعْلِ خداییِّ خاصِ راواقی
هزار جام ، پُر از زَهر داده بود ، فِراق   رَسید مَعدنِ تریاق و کرد تریاقی
بیا که دولَتِ نو یافت ، از تو بَختِ جوان   بیا که خِلْعَتِ نو یافت ، از تو مُشتاقی
چگونه خنده بپوشَم ؟ اَنارِ خَندانَم   نَبات و قَند ، نَتانَد نِمود ، سُمّاقی
تُویی که جُفت کُنی ، هر یَتیم را ، به مُراد   که هیچ جُفت نداری ، به مَکْرُمَت[1] ، طاقی
جهانِ لَهْو و لَعِب ، کودکانه ، باده دَهَد   زِ توست مَستیِ بالِغ ، که زَفتْ‌سَغْراقی[2]
به گِردِ خانـهٔ دل ، مـارِ غَم ، هَمی گَردد   بِکَنْد دیــدهٔ مــاران ، زُمـــرّدِ راقـــی[3]

---

۱ – بزرگی و جوانمردی
۲ – سَغراقِ زَفت =کوزهٔ شرابِ ستبر و بزرگ
۳ – راقی = افسون کننده

بَرآ ، در آیِنه شو، یا زِ پیشِ چَشمَمْ دور | که زنگِ قیصرِ روم و عَدوّ اَحْداقی[1]
نِمایَد آیِنه‌ام ، عکسِ روی و قانِع نیست | صُوَر نِمایَد و بَخشَدْ مَزیدْ بَرّاقی
ازین گُذَر کُنْ ، کِامْروز تا به شبْ ، عیش است | خَراب و مَست ، دَرِیدیم ، دَلْقِ زَرّاقی[2]
بِریز بر سَر و ریشَش ، سَبویِ مِیْ ، امروز | هر آن‌کِه دَم زَنَد از عقل و خوبْ‌اخلاقی
چراغِ قَصرِ جهان، قیصرِ من است ، امروز | به بَرقِ عارضِ رومیّ و چَشمِ قَفْچاقی[3]
به بادِ باده ، پَراکَنده گشت ، اَبرِ سُخَن | فِرِست بادهٔ بی‌ابـــر را ، کـــه رَزّاقی

﴿۱۴۰۷﴾

کعبه طَواف می‌کُند، بر سَرِ کویِ یک بُتی | این چه بُت است ای خدا ! این چه بَلا و آفَتی؟!
ماهِ دُرُستْ پیشِ او ، قُرصِ شِکَسته‌بَسته‌ای | بر شِکَرِش نَبات‌ها ، چون مگسی‌ست زَحْمَتی
جُمله مُلوکِ راهِ دین ، جُمله مَلائکِ اَمین | سَجده‌کُنان که: ای‌صَنَم! بَهرِ خدایْ رَحْمَتی
اَهلِ هزار بَحْر و کَف ، گوهرِ عشق را ، صَدَف | زآن‌سویِ عِزَّت و شَرَف، سَختْ بُلندهِمَّتی
اوست بهشت و حورِ خود ، شادی و عیش و سورِ خود | در غَلَباتِ نـــورِ خـــود ، آهْ عَظیمْ آیَتی
بِشْنو این خَطاب را، ساخته شُو جواب را | ذَرّه ، مَر آفتاب را ، گشت حَریف و بابَتی[4]
ای تبریزْ مَحْرَمَت، شَمسِ هزارْ مَکْرُمَت | گشته سُخَن ، سَبو صِفَت ، بَر یَمِ[5] بی‌نِهایَتی

﴿۱۴۰۸﴾

کِه اَفْسون خوانْد در گوشَت ، که اَبرو ، پُر گِره داری؟ | نگفتم : با کسی مَنْشین ، که باشد از طَرَبْ عاری؟
یکی پُر زَهرْ افسونی ، فروخوانَد به گوشِ تو | زِ صَحْنِ سینهٔ پُر غَم ، دَهَد پیغامِ بیماری
چو دیدی آن تُرُش‌رو را ، مُخَلَّل کرده ابرو را | ازو بُگْریز و بِشْناسَش ، چرا موقوفِ گُفتاری؟
چه حاجَت آبِ دریا را ، چَشِیشْ ، چون رنگِ او دیدی؟ | که پُر زَهرَت کُند آبَش ، اگرچه نوشْ‌مِنْقاری[6]
لَطیفان و ظَریفانی ، که بوده‌سْتَند ، در عالَم | رَمیده بَدگُمان بودند ، همچون کَبْکِ کُهْساری

---

۱ – اَحداق = جمع حَدَقه ، سیاهی چشم

۲ – زَرّاق = فریبنده

۳ – دشت قفچاق ، دشتی نزدیک ترکستان .

۴ – بابت = سزاوار

۵ – دریا

۶ – کنایه از شیرین لب

گر اِسْتِفراغْ می‌خواهی ، ازآن تَزغویِ[1] گَندیده مُفَرِّحْ بِدْهَمَت لیکِن ، مَکُن دیگر وَحَل‌خواری[2]
اَلا یا صاحِبَ اَلدّارِ، اَدِرْ کَأْسًا مِنَ اَلنّارِ فَدَقِّنی وَ صَفِّنی وَ صَفْوِ عَیْنِکَ اَلْجارِی
فَطَفِّینا وَ عَزِّینا، فَاِنْ عُدْنا فَجازینا فَاِنّا مَسَّنا ضُرٌّ، فَلا تَرْضیٰ بِاِضْراری
اَدِرْ کَأْسًا عَهِدْناهُ فَاِنّا ما جَحَدْناهُ فَعِنْدی مِنْهُ آثارٌ وَ اِنّی مدْرِکٌ ثاری
اَدِرْ کَأْسًا بِاَجْفانِي فَذا رَوْحی وَ رَیْحانی وَ اَنْتَ اَلْمَحْشَرُ اَلثّانی فَاَحْیینا بِمِدْرارِ
فَاَوْقِدْ لي مَصابیحی، وَناوِلْنی مَفاتیحی وَ غَیِّرْنی وَ سَیِّرْنی بِجُودِ کَفِّکَ اَلسّاری
چو نامَت پارسی گویم ، کُند تازی ، مرا لابه چو تازی وَصفِ تو گویم، بَرآرَد پارسی، زاری
پگَه امروز ، زنجیری دِگَر در گَردنَم کردی زهی طوق و زهی مُنْصِب[3] ، که هست آن ، سِلْسِلِه‌داری
چو زنجیری نَهی بر سگ ، شود شاهِ همه شیران چو زَنگی را دَهی رنگی ، شود رومیّ و رومْ آری
اَلا یا صاحِبَ اَلْکاسِ وَ یا مَنْ قَلْبُهُ قاسی اَتَبْلینی بِاِفْلاسی وَ تُعْلینی بِاِکْثاری
لِسانُ اَلْعُرْبِ وَاَلتُّرکِ هُما في کاسِکَ اَلْمُرِّ فَناوِلْ قَهْوَةً تُغْنی مَنْ اِعْسارِی وَ ایساری
مگر شاهِ عَرَب را ، من بِدیدم دوشْ ، خوابْ اَنْدَر چه جایِ خواب! که می‌بینمْ جَمالَش را، به بیداری

﴾۱۴۰۹﴿

کِه شَکیبَد زِ تو ای‌جان! که جِگَرگوشهٔ جانی؟ چه تفکُّر کُند از مَکْر و زِ دَستان ، که ندانی؟
نه دَرونی ، نه بُرونی، که ازین هردو فُزونی نه زِ شیری، نه زِ خونی، نه اَز اینی، نه از آنی
بِرَوَد فِکْرَتِ جادو، نَهَدَت دامْ ، به هر سو تو همه دام و فَنَش را ، به یکی فَنْ بِدَرانی
چه بُوَد باطِنِ کَبکی ، که دلِ بازْ نداند؟ چه حُبوب است زمینْ در ، که زِ چَرخ است نَهانی؟
کُلَهَش بِنْهی و آنگَهْ ، فکَنی باز به سیلی چه کُنَد بَرّهٔ مِسکین ؟ چو کُنَد شیرْ ، شَبانی
کُلَه و تاجِ سَرَم را ، پِیِ سیلیّ تو باید که مرا تاجْ تویی و جُز تو ، جُمله گِرانی
به کجا اسب دَوانَد؟ به کجا رَخْت کَشانَد؟ زِ تو چون جان بِجَهانَد؟ که تو صد جانِ جهانی
به چه نُقصان نِگَرَنْدَت؟ به چه عیبی شِکَنَنْدَت؟ به کِه مانند کُنَنْدَت؟ که به مَخلوقْ نَمانی
به مُلاقاتْ نِشان دِهْ ، زِ خیالاتْ اَمان دِهْ مَکُشش زود ، زمان دِهْ ، که تو قَسّامِ زمانی
هله ای جانِ گُشاده ، قَدَمِ صِدْقْ نَهاده همه از پایْ فُتاده، تو خوش و دست‌زَنانی

---

۱ – تَزْغو = ذخیره و آذوقه.
۲ – وَحَل = گِل و لایْ
۳ – مُنصِب = اندوه رنج آور

شَهْ و شاهینِ جَلالی، که چُنین با پَر و بالی — نه گُمانی، نه خیالی، همه عینیّ و عیانی

چه بُوَد ، طَبْع و رُموزَش؟ به یکی شُعله ، بِسوزَش — به یکی تیر ، بِدوزَش، که بَسی سَخته‌کَمانی

هله بر قوسْ بِنِه زِه، زِ کَمین‌گاهْ ، بُرونْ جِه — بِرَهان خویش ازین دِهْ، که تو زآنْ شهرِ کَلانی

چو همه خانهٔ دل را ، بِگِرفت آتشْ بالا — بُوَد اِظْهارِ زبانه ، بِهْ از اِظْهارِ زبانی

﴿۱۴۱۰﴾

گاه چو اُشتُر ، در وَحَلْ آیی — گَهْ چو شکاری ، در عَجَلْ آیی

کِجْپِکَنْ اُغْلان[1] ، چند گُریزی — عاقِبَتْ آخِر، در عَمَل آیی

در سویِ بی‌سو می‌رُو و می‌جو — تا کِیْ ای‌دل! در عِلَل آیی؟

در طَلَبی تو، در طَرَبْ اُفْتی — در نَمَدی تو، در حُلَل[2] آیی

دَردِ سَرْ آید ، شور و شَرّ آید — عاشق شو ، تا بی‌خَلَل[3] آیی

نَفْخ کُند جان، در دلِ تَرسان — مُطربْ‌جویی ، در غَزَل آیی

چون‌که قوی‌تَر ، دَر دَمَد آن نِی — در رُخِ دِلْبَر ، مُکْتَحَل[4] آیی

چَنگْ بگیری، تَنگْ پَذیری — فاعِل نَبْــوی ، مُفْتَعَل آیی

از غَمِ دِلْبَر، در بَرَشْ اُفْتی — در کَفِ اویی ، در بَغَل آیی

فکرْ رَها کُن، تَرکِ نُهی[5] کُن — زآن که زِ حیرت با دَوَل[6] آیی

فکرْ چو آید ، ضِدِّ وِرا بین — زین دو به حیرت ، مُحْتَمَل آیی

زآنکه تَرَدُّد ، آرَد حیرت — زین دو تَحَوُّل ، در مَحَل آیی

زَاوَّلِ فِکْرَت، آخِرِ رَهْ بین — چند به گفتن ، مُنْتَقَل آیی؟

﴿۱۴۱۱﴾

گَر آبَتْ بر جِگَر بودی، دلِ تو پسْ چه کارَه‌سْتی؟ — تَنَتْ گَر آنچُنان بودی، که گفتی دلْ نِگارَسْتی؟

---

۱ – پسَری که دیر کرده و تأخیر داشته است.

۲ – جمع حلّه = رَدا ، بُردِ یمانی

۳ – بی خلل = درست و بی غل و غش

۴ – آن که چشم او سرمه کشیده باشد .

۵ – عقل ها و خِرَدها

۶ – آبکش ، دولاب

وَگَر بر کار بودی دل ، دَرونِ کارگاهِ عشق   مَلامت بر بُرونِ تو، نگوئی بر چه کارَهسْتی
غَنیمَت دار رَمْضان را، چو عیدَت رویْ نْمودهست   زِ عیدَت گَر کِنارَسْتی، زِ غَمْ جانْ برکِنارَسْتی
چو روشن گشتی از طاعَت، شُدی تاریک از عصیان   دلِ بیچاره را میدان ، که او مُحتاجِ چارهسْتی
وَگَر مُحتاجِ این طاعت، نَمانْدَهستی دلِ مِسکین   وَرایِ کُفر و ایمانْ دل ، همیشه در نِظارهسْتی
تو گویی : جانِ من لَعْل است ، مگر نَبْوَد بدین لَعْلَی   زِ تابشهایِ خورشیدش ، مَبُر ، گو : سنگِ خارهسْتی
به گِردِ قَلعهٔ ظُلْمَت ، نَمانْدی سنگْ ، یکپاره   اگر خود مَنْجنیقِ صَوْمْ ، دائم سویِ بارَهسْتی
بِزَن این مَنْجنیقِ صَوْمْ ، قَلْعهٔ کُفر و ظُلْمَتْبَر   اگر بودی مُسلمانی ، مُؤذِّن بر منارهسْتی
اگر از عیدِ قُربانی ، سَرافْرازان بِدانَندی   نه هر پاره ، زِ گاوِ نَفْس ، آویزِ قَنارهسْتی؟[1]
اگر سوزِ دلِ مِسکین ، بدیدندی ازین لُقمه   زِ بَهرِ ساکنیْ سوزَش، شِکَمسوزی همارهسْتی
در اوَّل مَنْزِلَتْ این عشقْ ، با این لوت ، ضِدّانَند   اگر این عشقْ نارَسْتی، چرا او لوتْ[2]خوارَسْتی؟
همه عالم خَر و گاوان ، به عشق ، آنرا خریدندی   اگر عاشق بُدی آن کس ، که دائم لوت خوارَسْتی
اگر دیدی تو ظُلْمَتها ، زِ قُوَّتهایِ این لُقمه   زِ جُورِ نَفْسِ تَرْدامَن ، گَریبانهات پارَهسْتی
به تَدریج اَرْ کُنی تو پِیْ ، خَرِ دَجّالْ از روزه   بِبینی عیسیِ مَریم ، که در میدانْ سَوارَهسْتی
اگر اَمرِ تَصُوموا[3] را ، نِگَهداری ، به اَمرِ رَبّ   به هر یارَبّ که میگویی ، تو لَبَّیکَت دوبارَسْتی

﴿۱۴۱۲﴾

گَر از شرابِ دوشین ، در سَرْ خُمار داری   بُگْذار جامِ ما را ، با این چه کار داری؟
وَرْ تازهای ، نَه دوشین ، بِنْشینْ بیا ، بِنوش این   تا از خیالِ پیشین ، زِنْهار سَر نَخاری
تا سنگ را پَرَستی، از دیگران گُسَستی   دریا تو را نَشایَد ، گَر سیلْ یاد آری
در بارگاهِ خاقان، سودایِ پُرْ نِفاقان   زَنْبیلِ هر گدایی ، در پیشِ شهریاری
فهرستِ یادِ کینی ، با لُطفِ ساتْگینی[4]   اَنْدَر بهشتْ و آنگَه ، در شُعلههایِ ناری
زین سَر اگر بِبینی ، مویی زِ خوبِ چینی   نی پَرده زیر مانَد ، نی نَعْرههایِ زاری
نِی غورهای بِجوشی، نِی سِرکهای فروشی   اِلّا شرابْ نوشی ، انگورْ میفَشاری

---

۱ – چنگک ، گوشت آویز

۲ – غذا ، طعام ، و اصطلاحی متداول در تکیهٔ درویشان و صوفیان در دوران گذشته .

۳ – روزه را برپا دارید .

۴ – ساتْگین، پیاله بزرگی که با آن شراب می خورده اند ، شراب ، محبوب . (ترکی)

انگورْ، این وجودت، اَفْشُردنِ تو سودت — اِنگارْ کِیْن نَبــــودَت ، تا چند مِهْر کاری
وقتی که دَر رَسیدی ، تو سویِ شَمسِ تبریز — آنجا خدایْ دانَـــــد ، کَانْدَر چه لالهزاری

﴿ ۱۴۱۳ ﴾

گَر باغ ازو واقِف بُدی ، از شاخِ تَر خون آمدی — وَرْ عقل ازو آگَهْ بُدی ، از چَشمْ جیحون آمدی
گَر سَر بُرون کردی مَهَش ، روزی زِ قُرصِ آفتاب — ذَرّه به ذَرّه در هوا ، لیلیّ و مَجنون آمدی
وَرْ گنجهایِ لَعْلِ او ، یک گوشه بَر بَستی، ز وِی — هر گوشهٔ ویرانهای، صد گنجِ قارون آمدی
نَقْشی که بر دل میزَنَد، بر دیده ، گَر پیدا شُدی — هر دست و رو ناشُستهای، چون شیخْ ذاالنّون آمدی
وَرْ سِحْرِ آن کَس نیستی ، کاو چَشمبَندی میکُند — چون چَشم و دل، این جسم و تَن، بر سَقْفِ گَردون آمدی
ایخواجهٔ نَظّارهگَر! تا چند باشد این نَظَر؟ — ارزان بُدی گَر زین نَظَر، معشوقْ بیرون آمدی
مهمانِ نو آمد ولی، این لوتْ ، عالَم را بَس است — دو کَوْن اگر مهمان شُدی، این لوتْ اَفْزون آمدی
گر عقل و جان دریافتی،رمزی ز لطفِ شمس — گنج فراوان یافتــــی ، زیبا و موزون آمدی

﴿ ۱۴۱۴ ﴾

گَر تو ما را به جَفایِ صَنَمان تَرسانی — شِکَمِ گُرسَنِگان را ، تـــو به نانْ تَرسانی
وَرْ به دُشنامِ بُتَم آیــــی و ، تَهدید دَهی — مُردگان را بِنِشانیّ و بــــه جانْ تَرسانی
وَرْ به مَجنونْ ، سَقَطی[1] از لبِ لیلی آری — هَمچو مَخْمورْ کَش ، از رَطْلِ گِران تَرسانی
من که چون دیگِ پُر آتش ، زِ تَبَش خُشکْ لَبَم — گوشِ آنم ، کَمْ[2] از آن ، چَربزبان تَرسانی
گُرگِ هِجرانْ ، پِیِ من کرد و مرا ، تَنگ آوَرْد — گُرگ تَرسَد ، نه من اَزْ تو ، به شَبان تَرسانی
بادهای ، گَر تو زِ تَلْخیّ وِیْ اَم ، بیـــم دَهی — سادهای ، گَر مَگَسان را ، تو به خوان تَرسانی
پاکْبازَند و مُقامِـــــر[3] ، که درینجا جمعند — نیست تاجر ، که تو او را ، به زیان تَرسانی
چون خیالاتِ لَطیفند ، نه خونند و نه گوشت — که تو تیری بِزَنی، یا به کَمان تَرسانی

﴿ ۱۴۱۵ ﴾

گَر در آب و گَر ، در آتشْ میرَویِ — آن نمیدانم ، بُــــرو ، خَوشْ میرَویِ
در رُخَت پیــــداست ، وَٱللهْ رنگِ او — رُو که سویِ یارِ مَهوَش میرَوی

---

۱ – سَقَط = کالای پست

۲ – که هستم؟ (که اَم ؟)

۳ – قمارباز

نَقْش‌ها را ، پُشتِ پایــــی می‌زَنی ســـــوی نَقْشِ نامُنَقَّش می‌رَوی
ذوقِ جان‌ها می‌زَنَـــــد ، بر جانِ تو مَست و دست‌انداز و سَرکَش می‌رَوی
در پِیِ تــــو می‌دَوَد ، اِقْبالْ ، رو گَرْ به عَرش و گَرْ به مَفْرَش می‌رَوی
آنکه در سَــــر داری از سودایِ یار چه عَجَب ، گَر تو مُشَوَّش می‌رَوی!
شَهْ صَلاحُ‌الدّین بَرآ ! زین شِش جهَت گرچه ظاهر اَنْدَرین شِش می‌رَوی

﴿۱۴۱۶﴾

گَر روشنی ، تو یارا ! یا خود سِیَهْ‌ضَمیری در هر دو حال ، خود را ، از یارْ وا نَگیری
پا واگرفتنِ تو ، هر دو ، زِ حالِ کُفر است صد کُفرْ بیش باشد، در عاشقانْ نَفیری
پاکَت شود پَلیدی، چون از صَنَم بُریدی گَردد پَلیدْ پاکی، چون غَرقه در غَدیری[1]
دنبالِ شیر گیری، کِیْ بی‌کَباب مانی؟ کِیْ بی‌نَوا نِشینی، چون صاحِبِ امیری؟
بُگْذار سِرِّ بَد را، پنهان مَکُن ، تو خود را در زیرکی چو مویی، پیدا میانِ شیری
خوردی تو زَهر و گفتی: حَق را ازین چه نُقصان؟ حَق بی‌نیاز باشـــــد ، وَزْ زَهرْ تو بمیری
زیرِ درختِ خُرما، انداز هَمچـــــو مَریَم گَر کاهِلی به غایَت ، وَرْ نیز سُست‌پیری
از سایه‌هایِ خُرما، شیرین شَوی چو خُرما وَزْ پُختگیِّ خُرما، تو پُختگی پَذیری

﴿۱۴۱۷﴾

گَر رویْ بِگَردانی، تو پُشتْ قَوی داری کآن رویِ چو خورشیدَت ، صدگون کُنَدَت یاری
من بی‌رُخِ چون ماهَت، گَر رویْ به ماه آرَم مَهْ بی‌تو زِ من گیرد ، صد دوری و بیزاری
جانْ بی‌تو ، یَتیم آمد، مَهْ بی‌تو ، دو نیم آمد گُلْزارِ جَفا گردد، چون تُخمِ جَفا کاری
چون سَرکَشی آغازی، یا اسبِ جَفا تازی دستِ کِه رَسَد در تو، گَر پایْ بیَفشاری؟
مهمانِ توأَم ای‌جان، ای‌شادیِ هر مهمان شاید که زِ بَخشایش، این دَمْ ، سَرِ من خاری
رُو ای دلِ بیچاره، با تیغ و کَفَن ، پیشَش کِی پیش رَوَد با او ، بَد فِعْلی و طَرّاری؟
ای‌جانْ ، نه زِ باغِ تو ، رُسته‌ست درختِ من پَروَرده و خو کرده ، با عِشرَت و خَمّاری؟
اَجْزایِ وجودِ من، مَستانِ توأَند ای‌جان مَستانِ مرا مَفْکَن ، در نوحه و در زاری
آن ساغَرِ پنهانی، خواهم که بِگَردانی مَستانه به پیش آیی، بی‌نَخوَت و جَبّاری
ای ساغَرِ پنهانی، تو جامی ، وَ یا جانی؟ یا چَشمهٔ حَیوانی؟ یا صِحَّتِ بیماری؟

۱ – غدیر = آبگیر و تالاب ، جایی که آب باران و سیل در آن جمع شود.

یا آبِ حَیاتی تو؟ یا خَطِّ نجاتی تو؟ یا کانِ نَباتی تو؟ یا اَبرِ شِکَرباری؟
آن ساغَر و آن کوزه ، کاو نَشکَنَدم روزه امّا نَهِلَد در سَر، نه عقل و نه هُشیاری
هم عقلی و هم جانی، هم اینی و هم آنی هم آبی و هم نانی، هم یاری و هم غاری
خاموش شُدم حاصل ، تا بَرنَپَرَد این دل نی زآنکه سُخَن کَم شُد، از غایَتِ بسیاری

﴿۱۴۱۸﴾

گَر زِ تو بوسه‌ای خَرَد ، صَد مَهْ و مِهْر و مُشتری تا نَفُروشی ای‌صَنَم ! کَزْ مَهْ و مِهرْ خوش‌تَری
وَرْ دو هزار جان و دل، بر دَرِ تو وَطَن کُند دَر مَگُشایْ ای‌صَنَم، کَزْ دل و جانْ تو بَرتَری
آینِه کیست تا تو را ، در دلِ خویشْ جا دَهَد؟ ای صَنَما به جانِ تو ! کآینِـــه‌در ، بِنْنگَری
دست مَدِهْ تو چَرخ را ، تا که به پیشِ اسبْ او غاشیه ای تو را کَشَد ، بَر سَرِ خود ، به چاکَری
دولتِ سنگ‌پاره‌ای، گـــرچه بیافت چاره‌ای در تَنِ خویش بِنگَرَد، بیند وَصفِ گوهری
ای دلِ بازْشکلِ من ، جانِبِ دستِ عشقِ او با پَرِ عشقِ او بِپَر، چند به پَرِّ خودْ پَری؟
در پِیِ شاهْ شَمسِ دین ، تا تبریزْ می‌دَوان لشکَرِ عشقْ با وِیْ است، رُو که تو هم ، زِ لشکری

﴿۱۴۱۹﴾

گَر سَران را ، بی‌سَـــری دَرْواستی[۱] سَرنگونان را ، سَـــری دَرواستی
از برایِ شرحِ آتش‌هایِ غَم یا زبانی ، یا دلـــی ، بَرجاستی
یا شُعاعی ، زآن رُخِ مهتابِ او در شبِ تاریکِ غَم ، با ماستی
یا کسی دیگـــر ، برایِ هَمدَمی هم ازآن رو ، بی‌سَـــر و بی‌پاسْتی
گَر اثر بودی ، ازآن مَهْ ، بر زمین نالـــه‌ها از آسْـــمانْ بَرخاستی
وَرْنه دستِ غِیرَتَسْتی، بر دَهـــان راست و چپ ، بی‌این دَهان ، غوغاسْتی
گَر از آن دُر ، پَرتوی بر دل زَدی یا به دریا، یا خـــود او ، دریاسْتی
وَرْنه غیرتْ ، خاک زد ، در چَشمِ دل چَشمه چَشمه ، سویِ دریاهاسْتی
نیست پَروایِ دو عالَمْ ، عشق را وَرْنه زِالّا ، هـــر دو عالَمْ لاسْتی
عشق را خودْ ، خاک‌باشی ، آرزوست وَرْنه عاشق ، بـــر سَرِ جوزاسْتی
تا چو برف، این هر دو عالَمْ ، در گُداز زآتشِ عشـــقِ جَحیم‌آساسْتی
اژدَهایِ عشـــق ، خوردی جُمله را گَر عَصـــا ، در پَنجهٔ موسیٰ‌سْتی

---

۱ – دَرْوا = معلق در میان هوا

لُقمه‌ای کردی ، دو عالَم را ، چُنانْک — پیشِ جـــوعِ کَلْبْ ، نانْ یکتاسْتی
پیشِ شَمسُ‌ٱلدّینِ تبریز آمدی — تا تَجـلّی‌هاشْ ، مُسْــتوفاسْتی[1]

﴿۱۴۲۰﴾

گَر شرابِ عشق ، کارِ جـــانِ حَیوانی سْتی — عشقِ شَمسُ‌ٱلدّین ، به عالَم ، فاش و یکسانی سْتی
گَر نه در اَنْوارِ غَیرت، غَرق بودی ، عشقِ او — حَلقهٔ گوشِ ، رَوان و جانِ انسانی سْتی
گَر نبودی بَزمِ شَمسُ‌ٱلدّین ، بُرون از هر دو کَوْن — جامِ او بر خاکْ ، هَمچون ابرِ نیسانی سْتی
ابرِ نیسانْ خود چه باشد ، نَزدِ بَحْرِ فَضْلِ او؟ — قاف تا قاف، از مِیْ‌اَش، خود موجِ‌طوفانی سْتی
آفتاب و ماه را ، خود کِی بُدی ، زَهرهٔ شُعاع — گَر نه در رَشکِ خدا، سیماشْ پنهانی سْتی؟
گَر جَمالَشْ ماجَرا کردی ، میانِ یوسُفان — یوسُفِ مصری ، اَبَد پابَند و زندانی سْتی
گَر نه از لُطفَش ، پَرهیزیدَمی ، من گفتمی: — کَزْ بهشتِ لُطفِ او، فردوسْ ریحانی سْتی
نَفْسِ سگ، دندان بَرآوردی، گَزیدی پایِ جان — ساقیا ! گَر نَه مِیِ سَرتیزِ دندانی سْتی
جامِ هَمچون شمع را ، بر آتشِ مِیْ بَرفُروز — پس بِسوز این عقل را ، گَر بیْتِ اَحْزانی سْتی
دَرکَش آن معشوقهٔ بَدْمَست را ، در بَزمِ ما — کاو زِ مَکْر و عشوه‌ها ، گوئی که دَستانی سْتی
پس زِ جامِ شَمسِ تبریزی بِدِه ، یک جُرعه‌ای — بعد ازآن ، مَر عاشقان را ، وَقتِ حیرانی سْتی

﴿۱۴۲۱﴾

گَر شَمس و قَمَر خواهی ، نَکْ شَمس و قَمَر ، باری — وَرْ صُبح و سَحَر خواهی ، نَکْ صُبح و سَحَر، باری
ای یوسُفِ کَنْعانی! وِیْ جـــانِ سُلَیمانی — گَر تاج و کَمَر خواهی، نَکْ تاج و کَمَر، باری
ای حَمْزهٔ آهنگی! وِیْ رُستَمِ هـر جنگی — گَر تیغ و سِپَر خواهی، نَکْ تیغ و سِپَر، باری
ای بُلبُلِ پوینده! وِیْ طوطـیِ گوینده — گَر قَند و شِکَر خواهی، نَکْ قَند و شِکَر، باری
ای دشمنِ عقل و هُش! وِیْ عاشقِ عاشق‌کُش — گَر زیر و زَبَر خواهی، نَکْ زیر و زَبَر، باری
ای جانِ تماشاجو! موسیِّ تَجَلّی‌جو — گَر سَمْع و بَصَر خواهی، نَکْ سَمْع و بَصَر، باری
ای دیوِ پُر از کینه ! وِیْ دشمنِ دیرینه — گَر فِتْنه و شَر خواهی، نَکْ فِتْنه و شَر، باری
خاموشْ ، مگو چندین، بَرخیز و سَفَر بُگْزین — گَر یارِ سَفَر خواهی، نَکْ یارِ سَفَر، باری
شَمسُ‌ٱلْحَقِ تبریزی، از حُسن و دلآویزی — گَر خسته‌جِگَر خواهی، نَکْ خسته‌جِگَر، باری

---

۱ – مُستوفا = بسیار و کافی

۱۴۲۲

گَر عشق بِزَد راهَم ، وَرْ عقل شُد از مَستی — ای دولت و اِقْبالَم ! آخِر نه توأم هستی؟
رَسْتن زِ جهانِ شَکّ ، هرگز نَبُوَد اندک — خاکِ کَفِ پایِ شَهْ ، کِی باشد ، سَرِدَسْتی؟[1]
ای طوطیِ جانْ ، پَر زَن، بر خِرمَنِ شِکَّرْ زَن — بر عُمرِ موَفَّر[2] زَن، کَزْ بَندِ قَفَسْ رَستی
ای جانْ ! سویِ جانان رُو، در حَلقهٔ مَردان رُو — در رُوضه[3] و بُستان رُو، کَزْ هستیِ خود جَستی
در حیرتِ تو ماندم، از گریه و از خنده — با رَفْعَتِ تو رَستَم ، از رَفْعَت و از پَستی
ای دلْ ! بِزَن انگُشتَک ، بی‌زَحمَتِ لیِ و لَکْ[4] — در دولتِ پیوســـته ، رَفتـــیّ و بپیوستی
آن باده‌فروشِ تو، بَس گفت ، به گوشِ تو — جان‌ها بپَرستَندَت، گَـــر جسمْ بِنَپْرَستی
ای خواجهٔ شَنگولی، ای فِتْنهٔ صد لولی — بِشتابْ چه می‌مولی؟[5] آخِرِ دلِ ما خَستی
گَر خیر و شَرَت باشد، وَرْ کَرّ و فَرَت باشد — وَرْ صد هُنرت باشد، آخِر نه در آن شَستی؟
چالاکْ کَسی یارا ! با آن دلِ چون خارا — تا رَه نزدی مـــا را، از پایْ بِنَنْشَستی
دَرج است دَرین گفتن، بِنْمودن و بِنْهُفتن — یک پَرده بَرافکَندی، صد پَردهٔ نو بَستی

۱۴۲۳

گَر عِلْمِ خَرابات ، تو را هم‌نَفَسَ سْتی — این عِلْم و هُنر، پیشِ تو باد و هَوَسَ سْتی
وَرْ طایرِ غیبی ، به تو بَرْ ، سایه فَکَندی — سیمُرغِ جهان ، در نَظَرِ تو ، مَگَسَ سْتی
گَر کوکَبهٔ شاهِ حقیقتْ ، بِنمودی — این کوسِ سَلاطین ، بَرِ تو ، چون جَرَسَ سْتی
گَر صُبحِ سَعادت ، به تو اِقْبال نِمودی — کِی دامَن و ریشِ تو ، به دستِ عَسَسَ سْتی؟
گَر پیش‌رُوان، بر تو عِنایَت فکَنَنْدی — فکری که به پیشِ دلِ توست، آن سِپَسَ سْتی
مَعکوس‌شِنو ، گَر نَبُدی گوشِ دلِ تو — از دفترِ عُشّاق ، یکی حَرفْ بَسَ سْتی
گوید: همه مُردند ، یکی باز نیآمد — باز آمده دیدی، اگر آن گیجْ کَسَ سْتی

---

۱ – سَرِدست = کالای فرومایه
۲ – وافر و فراوان و بسیار افزون.
۳ – باغ
۴ – لیِ وَ لَکْ = برای من و برای تو
۵ – مولیدن = درنگ کردن ، تأخیر نمودن.

لَرزانْ لَهَبِ[1] جانِ تو ، از صَرصَرِ[2] مرگ است — لَرزان نَبُدی ، گَر زِ بَقا، مُقْتَبَسَ سْتی[3]
همراهِ خَسان ، گَر نَبُدی ، طَبْعِ خَسیسَت — در حَلْقِ تو ، این شَربَتِ فانی ، چو خَسَ سْتی
طِفْلِ خِرَدِ تو ، به تَبارَکْ بِرَسیدی — در مَکْتَبِ شادی، زِ کجا، در عَبَسَ سْتی؟[4]
خاموشْ که این‌ها همه ، موقوف به وَقت است — گَر وَقت بُدی ، داعیه فریادرَسَ سْتی

﴿۱۴۲۴﴾

گر قصدِ هوا کردی ، در عزمْ جفا کردی — کو زَهره ، که تا گویم : ای دوست چرا کردی؟
ای بُرده هوس‌ها را ، بِشْکسته قَفَس‌ها را — مرغِ دل ما خَستی ، پس قصد هوا کردی
ای جمله جفا کردی ، امّا چو نمودی رویْ — زَهْرم چو شِکَر کردی ، وز دَردْ دوا کردی
هر برگ ز بی‌برگی ، کف‌ها به دعا برداشت — از بس که کَرَم کردی ، حاجاتْ رَوا کردی
آن شمع که می‌سوزد ، گویم ز چه می‌گریَد؟ — زیرا که ز شیرینَش ، در قَهـــرْ جدا کردی
آن چنگ که می‌نالد ، گویم ز چه می‌زارَد؟ — کز هِجرْ ، تو پشتِ او ، چون بنده دُو تا کردی
شمس الحق تبریزی ، ای سَروَرِ هر خوبی! — تو دَرد فرستادی ، هم تو ، چه دوا کردی!

﴿۱۴۲۵﴾

گَر گُریزی به مَلولـــی ، زِ منِ سودایی — روکَشان و دست‌گَـــزان ، جانبِ جانْ بازآیی
زین خیالی ، که کَشان کرد تو را ، دست بِکَش — دست ازو گَر نکَشی ، دستْ پَشیمان خایی
رو بِدو آر و بگو : خواجـــه کجا می‌کَشی‌اَم؟ — کآسْمانْ ، ماه ندیـــده‌ست ، بدین زیبایی
رایگانْ ، رویْ نِموده‌ست ، غَلَط افتادی — باش تا در طَلَب و ، پویـــه[5] جهان پیمایی
گَنده‌پیر است جهان ، چادرِ نو پوشیده — از بُرونْ ، شیوه و غَنْج و ، زِ درونْ رُسوایی
چو بِدآن پیر رَوی، بَختِ جوانَت گوید: — سَرِ خَرْمعدهْ سگْ رُو ، که همان را شایی
لایَغُرَّنَّکَ سَدُّ هَـــوَسٍ عَـــنْ رایی — کَمْ قُصُورٍ هُدِمَتْ مِـنْ عِوَجِ اَلْآراءِ
اَشْتَهی اَنْصَحُ لٰکِنَّ لِسانـــی قُفِلَتْ — اِنَّنی اَنْصَحُ بِاَلصَّمْتِ عَلَـــی اَلْاِخْفاءِ

۱ – زبانهٔ آتش یا شعلهٔ آن
۲ – باد سخت و سرد
۳ – مُقتبس = آتش گیرنده و روشنی گیرنده
۴ – عَبَس = رویْ را تُرُش کردن
۵ – رفتاری متوسط ، نه آهسته و نه تند.

این همه ترس و نِفاق و دودلی ، باری چیست؟ نه که در سایه و در دولتِ این مولایی؟
بیمْ ازآن می‌کُنَـــــدت ، تا بِرَوَد بیم از تو یار ازآن می‌گـــــزَدَت ، تا همه شِکَّرْ خایی
شَمسِ تبریز ، نه شمعی‌ست ، که غایب گردد شب چو شُد روز ، چرا مُنْتَظِرِ فردایی؟

﴿۱۴۲۶﴾

گَر من از اسرارِ عشقش ، نیکْ دانا بودَمی اَنْدَر آن یَغما ، رَفیقِ تُرکِ یَغما بودَمی
وَرْ چو چَشمِ خونیِ او بودَمی ، منْ فِتْنه‌جویْ در میانِ حَلقه‌هایِ شور و غوغا بودَمی
گَر ضَمیرِ هر خَسی ، ما را نَخَسْتی در جهان در سَر و دل‌ها رَوانْ ، مانندِ سودا بودَمی
گَرنه هر روزی زِ بُرجی ، سَر فرو کردی مَهَم جا نَگَردانیدَمی ، هرگز ، به یک‌جا بودَمی
من نکردم جَلْدی ای، با عشقِ او ، کآنْ آتشَش آب کردی مَرْ مرا ، گَر سنگِ خارا بودَمی
گَر نَکاهیدی وجودم ، هر دَمی ، از دَردِ عشق من نه عاشق بودَمی، منْ کارْاَفْزا بودَمی
گَرْ نه موجِ عشقِ شَمسُ اَلدّینِ تبریزی بُدی کاو مرا بَر می‌کَشَد ، در قَعْرِ دریا بودَمی

﴿۱۴۲۷﴾

گَر من ، زِ دستْ‌بازیِ هر غَم ، پِژولَمی[1] زیرک نَبودَمیّ و خِرَدْمَنـــــد ، گولَمی[2]
گَر آفتابِ عشق نبودیـــــم ، چون زُحَل گَهْ در صعودِ آنْدُه و گَـــهْ ، در نُزولَمی
وَرْ بویِ مصـــــرِ عشقْ ، قَلاووز نیستی چون اهلِ تیهِ[3] حِرص ، گرفتارِ غولَمی[4]
وَرْ آفتابِ جـــانها ، خانه نشین بُدی در بَندِ فَتحِ باب و ، خروج و دخولَمی
وَرْ گُلْسِتانِ جـــان ، نَبُدی مُمْتَحَن‌نَواز من چون صَبا ، زِ باغِ وَفا ، کِی رَسولَمی؟
عشق ، اَرْ سَماعْ‌باره و دَفْ‌خواه نیستی من هَمچو نای و چَنگ ، غَزَلْ کِیْ شُغولَمی؟[5]
ساقیم گـــر نـــدادی ، داروِی فَربَهی هَمچون لبِ زُجاج و قَدَح ، در نُحولَمی[6]

---

۱ – پَژولیدن = پریشان شدن
۲ – نادانم
۳ – بیابانی که حضرت موسی "ع" با دوازده سِبْط بنی اسرائیل که هر سِبْطْ پنجاه هزار نفر بود ، چهل سال در آن سرگردان بودند.
۴ – غول و دیوِ بیابانی که از راه بفریبد و گمراه کند.
۵ – شغول = جمع شغل
۶ – لاغری

گَر سایهٔ چَمَن نَبُــــدیّ و فُروعِ او
من چون درختِ بَختِ خَسان، بی‌اصولَمی
بر خاکِ منْ ، اَمانَتِ حَـــقْ ، گَر نَتافتی
من چون مِزاجِ خاکْ ، ظَلُوم و جَهُولَمی[1]
از گورْ ، سویِ جَنَّت ، اگر راه نیستی
در گورِ تَنْ ، چرا خوش و ، با عَرْض و طولَمی؟
وَرْ راه نیستی به یَمیـــــن ، از سویِ شِمال
کِی چون چَمَن ، حَریفِ جنوب و شمولَمی[2]
گَر گُلْشَنِ کَرَمْ نَبُـــدی ، کِی شِکُفتَمی؟
وَرْ لُطف و فَضْلِ حَق نَبُدی ، من فضولَمی
بس کُن ، زِ آفتاب شِنو ، مَطْلَعِ قِصَص
آن مَطْلَع اَرْ نبـــودی، مـــن در افولَمی

﴿۱۴۲۸﴾

گَر نرگسِ خونْ‌خوارش، در بَندِ اَمانَ سْتی
هم زَهرْ ، شِکَر گشتی ، هم گُرگ، شَبانَ سْتی
هم دُورِ قَمَر یارا ! چون بَنده بُدی ، ما را
هم ساغَرِ سُلطانی ، اَنْـــدَر دَوَرانَ سْتی
هم کوهْ ، بِدآن سَختی، چون شیره و شیرَسْتی
هم بَحرِ بِدآن تَلْخـــی ، آبِ حَیَوانَ سْتی
از طَلْعَتِ مَستورَش، بر خَلْقْ زدی نورَش
هم نرگسِ مَخْمورَش، بـــر ما نِگَرانَ سْتی
با هیچ دلِ مَستْ او ، تَقصیر نکردهستْ او
پَس چیست ، زِ ناشُکری ، تَشْنیعْ[3] چُنانَ سْتی؟
وَصلَش به میان آید، از لُطف و کَرَم ، لیکِن
کُفْو[4] کَمَرِ وَصلَش ، ای کاشْ میانَ سْتی
صورتگَرِ بی‌صورت، گَر زآنکه عیان بودی
در مُردنِ این صورت، کَس را چه زیانَ سْتی؟
راهِ نَظَرْ اَرْ بـــودی، بی‌رَهزَنِ پنهانی
با هر مُژه و ابرو، کِی تیر و کَمانَ سْتی؟
بَربَند دَهانْ ، زیرا ، دریا خَمُشی خواهد
وَرْنی ، دَهَنِ ماهی ، پُر گفت و زَبانَ سْتی

﴿۱۴۲۹﴾

گَر وَسوَسه ای دَهی، به گوشی
اَفْسُرده شوی بِدآن ، زِ جوشی
آن گرمیِ چَشم را ، که داری
نیشِ زَهر است و شکلِ نوشی
اَنْبارِ نَعیم را ، زیانْ چیست
گَر خشم گرفت ، کورْ موشی؟
آخِرْ چه زیان ، اگر بِیُفتَد
یک دو مگس از شِکَر فُروشی
مَر ناقهٔ شیر را ، چه نُقصان
گَر دیگْ شِکَست ، شیرْدوشی؟

---

۱ – ظَلوم و جَهول = ستمکار به خود و نادان ،که صفت اکثر آدمیان است .

۲ – شمال

۳ – زشت و دشنام گفتن بر کسی

۴ – همتا و مانند

شب بود و زمانه خُفته بودند
در هیچ سَری نَبود هوشی

آن شاه ، زِ رویِ لُطفْ بَرداشت
سُرنا و بِزَد دَرو ، خُروشی

در خونِ خودی اگر بِمانی
زین پَسْ زآنْرو ، به رویْپوشی

ماییم زِ عشقِ شَمسِ تبریز
هم ناطِقِ عشق ، هم خَموشی

﴿۱۴۳۰﴾

گَر هیچ نِگارِیَم ، بر خَلْقْ عیانَ سْتی
ای شاد! که خَلْقَ سْتی ای خوش که جَهانَ سْتی

گَر نَقْشْ پَذیرفتی ، در شش جهَتِ عالَم
بالا همه باغَ سْتی، پَستی همه کانَ سْتی

از خَلْقْ ، نَهانْ زآن شُد ، تا جُمله مرا باشد
گَر هیچ پَدیدسْتی ، آنِ هَمِگانَ سْتی

﴿۱۴۳۱﴾

گَر یارِ لَطیف و باوَفایی ، وَرْ از دل و جانْ ، ازآنِ مایی
خواهم‌که دَرین میانْ دَرآیی، ای ماه بگو که کِیْ بَرآیی؟

چون صورتِ جانْ لَطیف‌کاری، از حَلقه چرا تو بَرکِناری؟
وَزْ یارَکِ خود دریغ داری ، ای ماه بگو که کِی بَرآیی؟

بَرخیز ، که ما و تو ، چو جانیم ، وَزْ رازَکِ هَمدِگَر بِدانیم
آخِر نه من و تو یارَکانیم ؟ ای ماه بگو که کِی بَرآیی؟

دَریاب ، که بر دَرِ خداییم ، آخِر بِنِگَر که ما کجاییم
تا رَقص‌کُنان، زِ دَر دَرآییم ، ای ماه بگو که کِی بَرآیی؟

ای جانِ جهان ، چرا چُنینی ؟ چون یارَکِ خویش را
در گوشه رَویِ،تُرُش نِشینی،ای ماه بگو که کِی بَرآیی؟

چونی تو و آن دلِ لَطیفَت ؟ وآن صورت و قامَتِ ظَریفَت؟
خواهم که شَوَم شبی حَریفَت،ای ماه‌بگو که کِی بَرآیی؟

در جُملهٔ عالَمِ الٰهی ، وَزْ دامَنِ ماه ، تا به ماهی
آن شُد که‌تو گویی و بخواهی،ای ماه‌بگو که کِی بَرآیی؟

﴿۱۴۳۲﴾

گَرَم دیوانـــه و اَفـــگارْ خواهی
وَرَم رنجور و زار و زارْ خواهی

وَرَم از عشقِ خود ، در هر دو عالَم
مُعطل گشته و بیـــکار خواهی

هـــزاران بار ، در دریایِ پُرخون
شده غَرقاب و بَسْ پُربار خواهی

شده بر آتشی ، بر جـــانِ بنده
حواسِ پنج و اَرکانْ چار خواهی

همه گلـــزارِ عالَم ، در دلِ من
شده در هجرِ تو ، چون خار خواهی

همه یارانِ مـــا را ، در غـــم ما
شده بیزار و یا انکار خواهی

دلـــم را از سِـــیَه رویِیِ خَلقان
اگر که خسته و اَفگار خواهی

شده‌ست این جمله، اندر فُرقَتِ تو
وزین افزونْ، اگـــر اظهار خواهی

خداوندْ شمسِ دین ! باز آ ، که گَه شد
بِکُن نَظّاره ، گـــر نَظّار خواهی

شدم من خاکِ ره ، ای خاکِ تبریز
بِکُن پیغامَمْ اَرْ مِیْ باز خواهی

﴾۱۴۳۳﴿

گَرَم سیم و زَرَم بودی ، مرا مونِسْ ، چه کم بودی! وَگَر یارَم فَقیرَسْتی ، زِ زَرْ فارغْ چه غَم بودی!
خدایا! حُرمَتِ مَردان، زِ دنیا فارِغَش گَردان ازآن ، گَر فارِغَسْتی او ، زِ پیشِ من چه کم بودی!
نِگارا ! گَر مرا خواهی، وَگَر همدَرد و همراهی مَکُن آه و مَخور حَسرت، که بَخْتَم مُحْتَشَم بودی
بُتا ! زیبا و نیکویی، رَها کُن این گداورویی اگر چَشمِ تو سیرَسْتی، فَلَک ما را حَشَم بودی
زِ طَمْعِ آدمی باشد ، که خویش از وِیْ ، چو بیگانه‌ست وَگَر او بی‌طَمَع بودی، همه کَس ، خالْ و عَم بودی
بیا چون ما شو ، ای مَهْرو ، نه نِعْمَت جو ، نه دولت جو گَر اِبْلیسْ این‌چُنین بودی ، شَهْ و صاحِب‌عَلَم بودی
از ابلیسی جُدا بودی ، سَقَطْ او را ثَنا بودی جَفا او را وَفا بودی، سَقَمْ[1] او را کَرَم بودی
زهی اِقْبالِ دَرویشی، زهی اَسْرارِ بی‌خویشی اگر دانستی‌ای پیشَت ، همه هستی ، عَدَم بودی
جهانی هیچ و ، ما هیچان ، خیال و خوابِ ما ، پیچان وَگَر خُفته بِدانِستی ، که در خوابَم ، چه غَم بودی!
خیالی بیند این خُفته، در اندیشه فرو رفته وَگَر زین خوابِ آشفته ، بِجَستی ، در نِعَم بودی
یکی زندانِ غَم دیده، یکی باغِ اِرَم دیده وَگَر بیدار گشتی او، نه زندانْ ، نه اِرَم بودی

﴾۱۴۳۴﴿

گَرمیِ مَجویْ اِلّا ، از سوزشِ دَرونی زیرا نگشتْ روشن ، دلْ زآتشِ بُرونی
بیمارِ رنجْ باید ، تا شاهِ غیبْ آید در سینه دَر گُشایَد ، گوید زِ لُطف : چونی؟
آن نافه‌هایِ آهو ، وآن زُلْفِ یارِ خوش‌خو آن را ، تو در کَمی جو ، کآن نیست ، در فُزونی
تا آدمی نمیرد ، جانِ مَلَک نگیرد جُز کُشته ، کِیْ پَذیرد، عشقِ نِگارِ خونی؟
عشقش بِگُفته با تو: یا ما رَویم ، یا تو ساکن مَباشْ تا تو ، در جُنبش و سُکونی
بر دلْ ، چو زَخْم رانَد ، دلْ سِرِّ جان بِدانَد آنگَهْ نه عیب مانَد ، در نَفْس و نِی حَرونی[2]
غَمْ چون تو را فشارَد، تا از خودت بَرآرَد پسْ بَر تو نور بارَد ، از چَرخِ آبْگونی
در عینِ دَردْ بِنْشین ، هر لحظه دوستْ می‌بین آخِر چرا ، تو مِسکین ، اَنْدَر پِیِ فُسونی؟
تبریزْ ! جانْ فُزودی ، چون شَمسِ حَقْ نِمودی از وِیْ خُجَسته بودی، پیوسته ، نِی کُنونی

﴾۱۴۳۵﴿

گَرْ نَه شکارِ دلِ دِلدارَمی گَردنِ شـــیرِ فَلَکْ اَفْشارَمی

---

۱ – سَقَم = بیماری

۲ – حَرون = اسب نافرمان و سرکش

دستِ مرا بَست ، وَگَرنه کُنون / من سَرِ تو ، بهتر ازین خارَمی
گَر نَبُدی رَشکِ رُخِ چو گُلَش / بُلبُلِ هــــر گُلْشَن و گُلْزارَمی
گَر گُلِ او ، دَر نگُشادی ، چرا / خارْصِفَت ، بر سَـــرِ دیوارَمی؟
نیست یکی کار ، که او آن نکرد / وَرْنه ، چرا کاهِل و بی‌کارَمی؟
عشقْ طَبیب است ، که رَنْجورْ جوست / وَرْنه ، چرا خسته و بیمارَمی؟
کُشت خَلیل ، از پِیِ او ، چار مُرغ / کاش به قُربانیِ آن چارَمی
تا پِیِ خوردن ، به شِکَرْ خوردَنَش / طوطیِ با صدْ سَر و مِنْقارَمی
وَزْ جهَتِ قوتِ دِگَر طوطیان / چون لبِ او ، جُمله شِکَرْکارَمی
گَرنه دلی داد ، چـــو دریا مرا / چون دِگران ، تُند و جِگَرْخوارَمی
در سَرِ من ، عشقْ بپیچید سخت / وَرْنه ، چـــرا بی‌دل و دَستارَمی؟
بر لبِ من دوش ، ببوسید یار / وَرْنه ، چـــرا بامَزهْ گُفتارَمی؟
بر خَطِ من ، نُقطهٔ دولت نَهاد / وَرْنه ، چه گَردَنده ، چو پَرگارَمی؟
گَر نَه‌اَمی پَست ، کِه دیدی مرا / وَرْ نَه‌اَمی مَست ، بِه هَنْجارَمی؟
چونکه زِ مَستی ، کَژْ و مَژْ می‌رَوَم / کاش که من ، بر رَهِ هَموارَمی
یا مَثَلِ لالهرُخانِ خوشش / مُعْتَزِلی[1] بر سَـــرِ کُهْسارَمی
بَس که گَر این بانگِ دُهُلْ نیستی / هَمچو خیالاتْ ، در اَسْرارَمی

﴿۱۴۳۶﴾

گَر این سُلطانِ ما را ، بَنده باشی / همه گِریَند و ، تو در خنده باشی
وَگَر غَم پُر شود ، اطرافِ عالَم / تو شاد و خُرَّم و فَرخُنده باشی
وَگَر چَرخ و زمین ، از هم بِدَرَّد / وَرایِ هر دو ، جانی زنده باشی
به هفتمچَرخْ ، نوبَتْ ، پنجْ داری / چو خیمهٔ ششجهَت ، بَرکَنده باشی
همه مُشتاقِ دیدارِ تو باشند / تو صد پَرده فرو اَفْکَنده باشی
چو اندیشه ، به جاسوسیِّ اسرار / درونِ سینه‌ها ، گَردنده باشی
دِلا! بر چَشمِ خوبانْ ، چهره بُگْشا / کِه اندیشد ، که تو شَرمنده باشی؟
بدیشان صَدْقه می‌دِه ، چون هِلالَند / تو بَدْری ، از کجا گیرنده باشی؟

---

۱ – گوشه گیر، کناره گیر، کناره جویْ.

اگر خالی شَویِ از خویشْ ، چون نِی — چو نِیْ ، پُر از شِکَر ، آکَنده باشی
بُرو خِرقه گِرُو کُن ، در خَرابات — چو سالوسانْ ، چرا در ژِنده باشی؟
به عشقِ شَمسِ تبریزی بِدِه جان — که تا چون عشقِ او ، پاینده باشی

﴿۱۴۳۷﴾

گرچه تو نیم‌ْشب ، رَسیده‌سْتی — صُبحِ عُشّـــاق را، کلیدَسْتی
ناپَدیدی چو جانْ ، دَرین عالَم — در جهانِ دِلَـــم ، پَدیدَسْتی
همه شب ، جانْ تو را شود قُربان — زآنکه تو بامْدادِ عیدَسْتی
زِ آدمی، چون پَری ، رَمیدَم من — تا زِ من، ایپَری، رَمیده‌سْتی
در مَزیدَم ، چو دولتِ منصور — چون مـــرا ، تو بایَزیدَسْتی
ای بَسا نازُکان و خامان را — چون منِ سوخته، پَزیدَه‌سْتی
شَمسِ تبریز، سُرمهٔ دیگر — در دو دیدهٔ خِرَد ، کَشیده‌سْتی

﴿۱۴۳۸﴾

گرچه به زیرِ دَلْقی ، شاهیّ و کیْقُبادی — وَرْچه زِ چَشمْ دوری ، در جان و سینه یادی
گرچه به نَقْشْ پَستی ، بر آسْمان شُدَسْتی — قندیلِ آسْمانی، نُه چَرخ را عِمادی
بَستی تو هستِ ما را ، بَر نیستیّ مُطْلَق — بَستی مرادِ ما را، بر شَرطِ بی‌مُرادی
تا هیچ سُست‌پایی، در کویِ تو نیآید — پیشِ تو شیر آید ، شیریّ و شیرْزادی
سَر را نَهَد به بیرون، بی‌سَرْ ، بَرِ تو آید — تا بِشْنَود زِ گَردون، بی‌گوش : یا عِبادی
یک ماهه راه را تو ، بُگْذَرْ بُرو ، به روزی — زیرا که چون سُلیمان، بَر بارْگیرِ بادی
دینار و زَرْ چه باشد؟ اَنْبارِ جان بیآور — جان دِهْ ، دِرَمْ رَها کُن، گَر عاشقِ جَوادی
حاجَت نیآید ایجان، در راهِ تو قَلاووز — چون نور و ماهتاب است ، این مُهْتَدیّ و هادی
مَهْ نور و تابِ خود را ، از جا به جا کَشانَد — چون اُشتُرِ عَرَب را ، از جا به جایْ هادی
از صد هزار تُربَة ، بِشْناختْ جانِ مَجنون — چون بویِ گورِ لیلی، بَرداشت در مُنادی
چون مَهْ ، پِیِ فَزایِش ، غمگین مَشُو ، زِ کاهِش — زیرا زِ بَعدِ کاهِش، چون مَه ، در اِزْدیادی
هر لحظه دستهدسته ، ریحان به پیشَت آید — رُسته زِ دستْرَنجَت ، وَزْ خوب اعتقادی
تَشْنیع بر سُلَیمـــانْ آری ، که : گُم شدم من — گُـم شو چو هُدهُدْ ، اَرْ تو، در بَندِ اِفْتِقـادی[1]

---

۱ – اِفْتِقاد = گم کردن

یا صاحِبَیَّ هذا دیباجَةُ ٱلرَّشادِ   اَلصُّبْحُ قَدْ تَجَلّیٰ حُولُوا عَنِ ٱلرُّقادی
اَلشَّمْسُ قَدْ تَلالا مِنْ غَیْرِ اِحْتِجابٍ   وَٱلنَّصْرُ قَدْ تَوالیٰ مِنْ غَیْرِ اِجْتِهادی
اَلرُّوحُ فِی‌ٱلْمَطارِ وَٱلْکَأْسُ فِی‌ٱلدَّوارِ   وَٱلْهَمُّ فِی‌ٱلْفِرارِ وَٱلسُّکْرُ فِی‌ٱمْتِدادی

۱۴۳۹

گرچه در مَستی ، خَسی را تو ، مُراعاتی کُنی   وآن‌کِه نَفیِ مَحْض باشد ، گرچه اِثْباتی کُنی
آن‌کِه او ، رَدِّ دل است ، از بَدْ درونی‌هایِ خویش   گَر نِفاقی پیشَش آری ، یا که طاماتی[1] کُنی
وَرْ تو خود را ، از بَدِ او ، کور و کَر سازی دَمی   مَدْحِ سِرِّ زشتِ او، یا تَرکِ زَلّاتی[2] کُنی
آن تَکَلُّفْ، چند باشد؟ آخِرِ آن زشتیِّ او   بر سَـــــر آید ، تا تو بُگْریزیّ و هیهاتی کُنی
او به صُحبَت‌ها نَشایَد، دور دارَش ، ای‌حکیم   جُز که در رَنجَش ، قَضا گو ، دَفْعِ حاجاتی کُنی
مَر مُناجاتِ تو را ، با او نباشد ، هَمدَمْ او   جُز بـــــرایِ حاجَتَش ، با حَقّ مُناجاتی کُنی
آن مُراعاتِ تو ، او را ، در غَلَطها اَفکَنَد   پس مُلازم گَردد او ، وَزْ غُصّه وَیلاتی[3] کُنی
آن طَرَب بُگْذشتْ او ، در پیشْ ، چون قولَنْج[4] مانْد   تا گُریزی از وَثاق و ، یا که حیلاتی[5] کُنی
آن کَسی را باشْ کاو ، دَر گاهِ رنج و خُرَّمی   هست هَمچون جَنَّت و ، چونْ حورِ کَش ، هاتی[6] کُنی
از هواخواهانِ آن مَخْدومْ شَمسُ‌ٱلدّین بُوَد   شاید او را ، گَر پَرَستی، یا که چون لاتی[7] کُنی
وَرْنه بُگْریز ، از دِگَر کَس ، تا به تبریزِ صَفا   تا شَوی مَست از جَمال و ، ذوق و حالاتی کُنی

۱۴۴۰

گشت جانْ ، از صَدْرْ شَمس‌ٱلدّین ، یکی سودایی‌ای   در درونِ ظُلْمَتِ ســـــودا ، وِرا دانایی‌ای
یک بُلندی یافت بَختَم ، در هوایِ شَمسِ دین   کَزْ وَرایِ آن نباشـــــد ، وَهْم را گُنجایی‌ای
مایهٔ سودا دَرین عشقَم ، چُنان بالا گرفت   کَزْ سَرِ سودا ندانـــــد ، پَستی از بالایی‌ای

---

۱ –سخنهای پراکنده و شیادانه
۲ – زلات = لغزش ها
۳ – مخفف واویلا = کلمه افسوس
۴ – قولنج = مرضی دردناک که کارمعده را درخروجِ فضولات و باد ، مشکل میکند.
۵ – جمع حیله
۶ – هاتی = به من بده (عربی)
۷ – لات = نام یکی بت های اعراب جاهلیت

موجِ سودا و جُنونی ، کَزْ هوایِ او بخاست ‌ ‌ بر سَرِ آن موجْ ، چون خاشاک ، منِ هَرجایی‌ای
عقلِ پابَرجایِ من ، چون دید ، شورِ بَحْرِ او ‌ ‌ با چُنین شوری ، ندارد عقلِ کُل ، توّانایی‌ای
مُصْحَفِ دیوانگی دیدم ، بِخواندم آیَتی ‌ ‌ گشت مَنْسوخ ، از جُنونَم ، دانش و قُرّایی‌ای[1]
عشقْ ، یکتادُزدِ شب‌رُو بود ، اَنْدَر سینه‌ها ‌ ‌ عقل را خُفته بگیرد ، دُزدَدَش یکتایی‌ای
پیش ازین سودا، دل و جانْ ، عاقلِ رایِ خودند ‌ ‌ بعد ازآن ، غَرقابْ کِی باشد تو را ، خودرایی‌ای؟
رُو تو در بیمارخانهٔ عاشقی ، تا بِنْگَری ‌ ‌ هر طَرَفْ ، دیوانه جانی ، هر سویی ، شیدایی‌ای
دوش دیدم عشق را ، می‌کرد از خونْ ، سِرِشک ‌ ‌ بر سَرِ بامِ دِلَـــم ، از هجْر، خونْ‌اَنْدایی‌ای[2]
هست مَر سودایِ عاشق را دِلا! این خاصیت ‌ ‌ گرچه او پَستی رَوَد ، باشد بر آن بالایی‌ای
گِردِ دارایِیّ جــــانِ مُظْلِـــمِ ناپایدار ‌ ‌ گشتْ جانِ پایداری ، از چُنان دارایی‌ای
یک دَمی مُرده شُو از جُمله فُضولی‌ها ، بِبین ‌ ‌ هر نَفَس جان‌بَخشی‌ای، هر دَم مَسیحْ‌آسایی‌ای
یک نَفَس در پَردهٔ عشقش ، چو جانَت ، غُسل کرد ‌ ‌ هَمچو مَریَم ، از دَمی بینی ، تو عیسی‌زایی‌ای
چون بِزادی هَمچو مَریَم ، آن مَسیحِ بی‌پدر ‌ ‌ گَردد این رُخسارِ سُرخَت، زَعفَرانْ‌سیمایی‌ای
نامِ مَخْدومیّ شَمسُ‌ٱلدّین ، هَمی گو، هر دَمی ‌ ‌ تا بگیرد شِعْر و نَظْمَت ، رونَق و رَعْنایی‌ای
خون بِبین در نَظْمِ شِعْرم ، شِعْر مَنْگَر ، بَهرِ آنْک ‌ ‌ دیده و دل را ، به عشقَش هست ، خون‌پالایی‌ای
خون چو می‌جوشَد ، مَنَش از شِعْر ، رَنگی می‌دَهَم ‌ ‌ تا نه خون‌آلود گردد ، جامه خون‌آلایی‌ای
من چو جانْداری بُدَم ، در خِدمَتِ آن پادشاه ‌ ‌ اینک اکنون در فِراقَش ، می‌کُنم جان‌سایی‌ای
در هوایِ سایهٔ عَنْقایِ آن خورشیدِ لُطف ‌ ‌ دلْ به غُربَت بَرگرفته ، عادتِ عَنْقایی‌ای
چون به خوبیّ و مَلاحَت ، هست تنها در جهان ‌ ‌ داد جان را ، از زمانــــه ، شیوهٔ تنهایی‌ای
چون شَوَم نومید ، ازآن آهو ، که مُشکَشْ دَمْ به دَمْ ‌ ‌ در طَلَب می‌دارَدَم ، از بوی و از بویایی‌ای!
آه از آن رُخسارِ مرّیخیِّ خون‌ریزش ، مرا ‌ ‌ آه ازآن تُرکانه‌چَشمِ کافِـــرِ یَغمایی‌ای
عقل در دِهْلیزِ عشقَش ، خاک‌روبی ، بی‌دلی ‌ ‌ ناطِقه در لشگرش، یا طَبْلی‌ای ، یا نایی‌ای
او همه دیده‌ست ، اَنْدَر دَرد و اَنْدَر رنجِ من ‌ ‌ من نمی‌تانم که گویم ، نیستَش بینایی‌ای
من نَظَر کردم دَمی ، در جانِ سودا رنگِ خویش ‌ ‌ دیدم او را پیچ پیچ و شورِش و دَروایی‌ای[3]

---

۱ – قُرّا=قاریِ خوش صدای قرآن

۲ – اندایِیدن ، اندودن = کاهگِل و گِلابه مالیدن .

۳ – دَرْوا = سرگشته و سرگردان و حیران

گفتم: آخِرِ چیست؟ گفتا: دست را، از من بشو
من نِیَم در عشقِ او ، امروزی و فردایی‌ای

در هر آن شهری ، که نوشِروانِ عشقَش ، حاکِم است
شُد به جانْ درباختن ، آن شهرِ حاتِم‌طایی‌ای

وَنْدَرآن جانی ، که گَردان شُد ، پیالهٔ عشقِ او
عقل را باشد، ازآن جان ، مَحو و ناپیدایی‌ای

چون خیالَش نیم‌شب ، در سینه آید ، می‌نگَر
هر نواحی ، یوسُفیّ و ، هر طَرَف ، حورایی‌ای

در شِکَرریزِ لَبَش ، جانا ! به هنگامِ وصال
هر سَرِ مویی تو را ، بوده‌ست ، شِکَّرْخایی‌ای

چون مِیْ ای در عشقِ او، تا کُهنه‌تَر ، تو مَست‌تر
کِیْ جوانی یاد آرَد ، جانْت ، یا بُرنایی‌ای؟

سِلْسِلهٔ این عشق ، دَرجُنبان و شورم بیش کُن
بَحْرِ سودا را بِجوش و کُنْ ، جُنون‌اَفْزایی‌ای

این عَجَب بَحْری ، که بَهرِ نازکیِّ خاکِ تو
قطره‌ای گشته‌ست و نَنْمایَد هَمی دریایی‌ای

بَهرِ ضَعفِ این دِماغِ زَخْم‌گاهِ عشقِ خویش
می‌کُند آن زُلْفِ عَنْبَرْ ، مُشک و عَنْبَر سایی‌ای

چهره‌هایِ یوسُفان و فِتْنه‌انگیزانِ دَهر
از گدایی ، حُسنِ او دارند ، هر زیبایی‌ای

گَر شود موسیٖ ، بیآموزَم جُهودی را تمام
وَرْ بُوَد عیسیٖ ، بگیرم مِلَّتِ تَرسایی‌ای

گَر به جانَش مِیْل باشد، جان شَوَم ، هَمچون هوا
وَرْ به دنیا رو بیآرَد، من شَوَم دنیایی‌ای

جانِ من چون سُفره ، خود را دَرکَشَد ، از سِحْرِ او
گِردهٔ [1] گَرْمْ ، از تَنورَتْ، بَخشَدشْ پَهنایی‌ای

نَفْسْ و شیطان ، در غُرورِ باغِ لُطْفَتْ می‌چَرند
زاعْتِمادِ عَفْـــــوِ تو ، دارند بَدفرمایی‌ای

نَفْس را نَفْسی نَمانَد ، دیو را دیوی شود [2]
گَر تو از رُخسارْ، یک دَم، پَرده‌ها بُگْشایی‌ای

ای صَبا ! جانم تو را چاکر شُدی ، بر چَشم و سَر
گَر زِ تبریزمْ کَفی ، خاکِ کَفَشْ بَخشایی‌ای

﴿۱۴۴۱﴾

گفت مرا آن طَبیب : رُو تُرُشی خورده‌ای
گفتم : نی ، گفت : نَک ، رنگْ تُرُش کرده‌ای

دل چو سیاهی دَهَد ، رنگْ ، گواهی دَهَد
عکسْ بُرون می‌زَنَد ، گرچه تو در پَرده‌ای

خاکِ تو ، گَر آبِ خوش یابد ، چون رُوضه‌ای‌ست
وَرْ بخورَد آبِ شـــــور ، شوره بَرآورده‌ای

سَبز شوند از بهار، زَرد شوند از خَزان
گَر نه خزان دیده‌ای، پس زِ چه رو زَرده‌ای؟

گفتَمَش: ای غَیب‌دان! از تو چه دارم نَهان؟
پَروَرشِ جانْ تویی، جانْ چو تو پَروَرده‌ای

کیست که زنده کُند، آن‌که تواَش کُشته‌ای؟
کیست که گَرمَش کُند، چون تواَش اَفسُرده‌ای؟

شَربَتِ صِحَّت فِرِست، هم زِ شَراباتِ خاص
زآنکه تو جوشیده‌ای، زآنکه تو اَفْسُرده‌ای

---

۱ – نانِ گِردِ کوچک

۲ – شود =رَوَد ، در اینجا به معنی رفتن و دور شدن است.

داد شَرابِ خَطیر، گفت: هَلا ! این بگیر / شاد شُو ، اَزْ پُر غَمی، زنده شُو، اَزْ مُردهای
چَشمه بِجوشَد زِ تو، چون اَرَس ، از خارهای / نور بِتابَد زِ تو، گـــرچه سِیَهچَردهای
خِضْرِ بَقایی شَوی، گَر عَرَضِ فانیای / شادیِ دلها شَوی، گرچه دلْآزُردهای
کِی بِشَود این وجود، پاکْ زِ بیگانگان / تا نَرسَد خِلْعَتـــی، دولتِ صد مَردهای
گفت درختی به باد: چند وَزی؟ ، باد گفت: / بادْ بهاری کُنـــد ، گَرچه تو پَژمُردهای

۱۴۴۲

گفتم که : بِجَست آن مَه ، از خانه ، چو عَیّاری / تَشْنیعْ[1] زَنان بـــودم ، بر عَهدِ وَفاداری
غَمّازِ غَمَت گفتا : در خانه بِجویْ آخِر / آن طُرّه که دلْ دُزدَد ، مانندهٔ طَرّاری
در سوختهٔ جانْ زَن ، از آهن و از سَنگَش / در پیهِ دو دیدهٔ خود، بر آبْ بِزَن ناری
بِفْروز چُنین شمعی، در خانه هَمیگَردان / باشد که نَهان باشد ، او از پَسِ دیواری
اَنْدَر پَسِ دیواری، در سایهٔ خورشیدش / در نیمشبِ هِجْران ، بُگْشود مرا کاری
در خانه هَمیگشتم، در دستْ ، چُنین شمعی / تا تیره شُد این شَمعَم ، از تابِشِ اَنْواری
گفتم که: دَرین زندان، چون یافتمَت ، ای جان! / در بینَمَکی چون رَه ، بُردم به نَمَکساری
ای شوخِ گُریزنده، وِیْ شاهِ سِتیزنده / وِیْ از تو جهانْ زنده، چون یافتمَت باری!
در حالْ نَهانی شُد، پنهانْ چو مَعانی شُد / چون گوهرِ کانی شُد، غیرت شُده سَتّاری
من دستزَنانْ بر سَر، چون حَلقه شُده بر دَر / وین طَعْنهزنان بر من، هم یافته بازاری
از پَرتوِ مَخْدومی، شَمسُ‌اَلْحَقِ تبریزی / چون مَهْ ، که زِ خورشیدش ، شُد تیره خَجِلْواری

۱۴۴۳

گفتی: شکار گیرَم ، رفتی شکارْ گشتی / گفتی: قَرار گیرم، خودْ بیقَرار گشتی
خِضْرَت چرا نخوانَم؟ کآبِ حَیات خوردی / الیاسْ چون نگویم؟ چون یارِ یار گشتی
گِردَت چرا نَگَردم؟ چون خانهٔ خدایی / پایَت چرا نَبوسَم؟ چون پایدار گشتی
جامَت چرا نَنوشَم؟ چون ساقیِ وجودی / نُقلَت چرا نَچینم؟ چون قَندْبار گشتی
فاروقْ چون نباشی؟ چون از فِراق رَستی / صِدّیقْ چون نباشی؟ چون یارِ غار گشتی
اکنون تو شهریاری، کاو را غُلام گشتی / اکنون شِگَرف و زَفتی ، کَزْ غَمْ نِزار گشتی
هم گُلْشَنَش بِدیدی، صد گونه گُل بِچیدی / هم سُنبُلَش بِسودی، هم لالهزار گشتی

---

۱ – بد گفتن از کسی

ای چَشمْ ، اَللّهْ اَللّهْ ، خود خُفته ، می‌زدی رَهْ   اکنون نَعوذَ بِاَللّهْ ، چون پُر خُمار گشتی
آنگَه فقیر بودی ، بسْ خرقه‌ها رُبودی   پَسْ وایْ بر فقیران، چون ذُوالْفَقار گشتی
هینْ بیخِ مرگْ بَر کَن ، زیرا که نَفْخِ صوری   گَردن بِزَن خَزان را، چون نوبهار گشتی
از رَستخیزْ ایمِن، چون رَستخیزِ نَقْدی   هم از حسابْ رَستی، چون بی‌شُمار گشتی
از نان شُدی تو فارغ، چون ماهیانِ دریا   وَزْ آبْ فارغی هم، چون سوسمار گشتی
ای جانِ چون فرشته، از نورِ حَقْ سِرِشته   هم زاِختیارْ رَسته، نَکْ اختیار گشتی
از کامِ نَفْسِ حِسّی ، روزی دُو سِه ، بُریدی   هم دوستْ‌کامی اکنون، هم کامیار گشتی
غَم را شکار بودی ، بی‌کِردگار بودی   چون گِردِ کار گشتی، با کِردگار گشتی
گَر خونِ خَلْقْ ریزی، وَرْ با فَلَکْ ستیزی   عُذرت عِذار[1] خواهد ، چون گُل‌عِذار[2] گشتی
نازت همی رَسَد جانْ، چون خوب و نازنینی   کِبْرَت هَمی رَسَد جان ، چون از کِبار[3] گشتی
باشْ ای دُرِ مَعانی ، در حَلقهٔ خَموشان   در گوش‌ها اگرچه ، چون گوشْوار گشتی
ای شمسِ حقِ تبریز ، بر عاشقانْ بَر اَفشان   مُشتی شِکَر ز قندت ، چون از قطار گشتی

﴿۱۴۴۴﴾

گُلِ سُرخ دیدم، شُدم زَعفرانی   یکی لَعْل دیدم، شُدم زَرِّ کانی
دِلَم چون ستاره ، شبـــی در نِظاره   به هر بُرج می‌شُد ، به چَرخِ مَعانی
چو در بُرجِ عُشّاق ، پا در نَهاد او   سَری کرد ماهـــی ، زِ اَفْلاکِ جانی
چو آن مَهْ بَرآمَد، به چَشمَش دَرآمَد   زمین دَر نگُنجَد ، ازآن آسْمانی
دِلَم پاره پاره ، بِشُـــد عشقْ‌باره   که هر پارهٔ من، دَهَـــد زو نشانی
چو از بامْدادْ او ، سَلامی بِدادْ او   مرا از سَلامَش ، اَبَـــد شُد جوانی
چو بر رویِ من دید ، آثارِ مَجنون   زِ رَحْمَت بِیآمَـــد ، بَـــرِ من نَهانی
بِگُفت: ای فُلانی! چرا تو چُنانی؟   چُنین من از آنَم ، که تو آن‌چُنانی
چه سِرّها که دانَد ! چه دُرها فشانَد!   چه مُلْکی که رانَد ! کَسی کَشْ بِخوانی
چه ماه و چه گَردون ، چه بُرج و چه هامون   همه رَمزْ آن است ، دَریابْ ، اَرْ آنی

---

۱ – مخفف اَعذار = جمع عُذر (بهانه)
۲ – رخسار
۳ – بزرگان

اگر شَرحْ خواهی، بِبین شَمسِ تبریز   چو او را بِبینی، تو این را بِدانی

﴿۱۴۴۵﴾

گُل گفت مرا : نَرمی، از خارْ چه می‌جویی؟   گفتم که: دَرین سودا، هُشیارْ چه می‌جویی؟
گفتا که: دَرین سودا، دِلْدارِ تو کو؟ بِنْما   گفتم: نَشُدی بی‌دل ، دِلْدارْ چه می‌جویی؟
گفتا: هله مَســـتانه، بِنْما رَهِ خُمْ‌خانه   گفتم که: بُرو طِفْلی ، خَمّارْ چه می‌جویی؟
گفتا: زِ چه بی‌هوشی؟ بِنْمایْ چه می‌نوشی؟   گفتم: بُرو ای‌مِسکین، هُش‌دارْ چه می‌جویی؟
گفتا که :چه گُلْزار است، کَزْ وِیْ نَرَسَد بویی؟   گفتم: اَگَرَت بو نیست ، گُلْزارْ چه می‌جویی؟
گفتا که: وَفاجویان، خوابی‌ست که می‌بینند   گفتم که :خیالِ خواب، بیدارْ چه می‌جویی؟

﴿۱۴۴۶﴾

گوید آن دِلْبَر ، که: چون هم‌دل شُدی،   با هَوَسْ همراه و هم‌مَنْزِل شُدی
از میانِ نَقْش‌ها ، پنهان شُدی   در جهانِ جان‌ها ، حاصِل شُدی
هم بَرآوَرْدی سَر از لُطفِ خدا   هم به شمشیرِ خدا ، بِسْمِل شُدی
پیشِ آتش رُو ، تو از نُقصانْ مَتَرس   چون‌که از آتش ، چُنین کامِل شُدی
عِشرَتِ دیوانـــگان را دیـــده‌ای   تَنگْ بادَت ، بازْ چون عاقل شُدی
چون نه‌ای حیوان ، چه مَستِ سَبزه‌ای؟   چون نَمُردی، چون در آب و گِل شُدی؟
آستینِ شَــــهْ صَلاحُ‌اَلدّین بِگیــــر   وَرْ نگیری ، باطِلِ باطِل شُدی

﴿۱۴۴۷﴾

گویم سُخَنِ لبِ تو یا نِی؟   ای لَعْلِ لبِ تو را بَها نِی
ای گفتهٔ ما ، غُلامِ آن دَم   کآنجا هَمِگی توییّ و ما نِی
اینجا که مَنَم ، به جُز خَطا نِی   وانجا که تویی ، به جُز عَطا نِی
اینجا گفتن ، زِ رویِ جسم است   وآنجا ، همه هستی است و جا نِی
سَیّاره هَمی رَوَند و پا نِی   صد مَشکْ ، رَوانه و سَقا نِی
رَنْجورانـــــد ، هَمچو اَیّوب   دریافته صِحَّت و دَوا نِی
بی‌چَشمانـــد ، هَمچو یَعقوب   بینا شُده چَشم و توتیا نِی
رَهْپویانـــــد ، هَمچو ماهی   بینَند طَریقه‌ها ضیـــا نِی
از رَشکِ تو من ، دَهان بِبَستَم   شرحِ تو رَسَد به مُنْتَها ؟ نِی
هجران و فِراقِ جانْ فشارت   صد دَرد ، دراو یکی دوا نِی

خاموش شو و مگو فراوان   در دلْ تو بگو : دوا ، دوا نِی
تبریزْ بُرو ، دَوایِ جان کُن   اکنون بِرَویِ ، دگر قضا نِی

﴿۱۴۴۸﴾

گَهی به سینه دَرآیی ، گَهی زِ روحْ بَرآیی   گَهی به هجْر گِرایی ، چه آفَتی ، چه بَلایی؟!
گَهی جَمالِ بُتانی ، گَهی زِ بُت‌شِکَنانی   گَهی نه این و نه آنی، چه آفَتی، چه بَلایی؟!
بَشَر به پایْ دَویده، مَلَک به پَر پَریده   به غیرِ عَجز نَدیده، چه آفَتی، چه بَلایی؟!
چو پَرّ و پاشْ نَمانَد ، چو او ، زِ هر دو بِمانَد   تو را به فقر بِدانَد، چه آفَتی، چه بَلایی؟!
مِثالِ لَذَّتِ مَستی، میانِ چَشمْ نِشَستی   طَریقِ فَهْم بِبَستی، چه آفَتی، چه بَلایی؟!
درآن دلی که گُزیدی ، خیالْ‌وار دَویدی   بِگُفتی و بِشَنیدی، چه آفَتی، چه بَلایی؟!
چه دُولتیّ و چه سودی؟ چه آتشیّ و چه دودی؟   چه مِجْمَریّ و چه عودی؟ چه آفَتی، چه بَلایی؟!
غَمِ تو دامَنِ جانی، کَشید جانبِ کانی   به سویِ گنجِ نَهانی، چه آفَتی، چه بَلایی؟!
چو سویِ گنج کَشیدش، زِ جُمله خَلْقْ بُریدَش   دِگَر کَسی بِنَدیدش، چه آفَتی، چه بَلایی؟!
چه راحتیّ و چه رَوْحی؟ چه کَشتی‌ایّ و چه نوحی؟   چه نِعْمَتی؟ چه فُتوحی؟ چه آفَتی، چه بَلایی؟!
بِگُفتَمَت : چه کَس است این ؟ بِگُفتی‌اَم : هَوَس است این   خَمُشْ خَمُش ، که بَسْ است این ، چه آفَتی، چه بَلایی؟!
هَوَس چه باشد ، ای جان؟ مرا مَخَند و مَرَنجان   رَهَم نِما و بِگُنجان، چه آفَتی، چه بَلایی؟!
تو عشقِ جُمله جهانی، ولی زِ جُمله نَهانی   نَهان و عینْ چو جانی، چه آفَتی، چه بَلایی؟!
مرا چو دیگْ بِجوشی ، مگو خَمُش ، چه خُروشی؟   چه جایِ صَبر و خَموشی؟ چه آفَتی، چه بَلایی؟!
بِجوشْ دیگِ دِلَم را ، بِسوزْ آب و گِلَم را   بِدَرّ خَط و سِجِلَم را، چه آفَتی، چه بَلایی؟!
بِسوز ، تا که به رویَم ، حَدیثِ سوزْ بگویم   به عودْ مانَد خویَم، چه آفَتی، چه بَلایی؟!
دِگَر مَگویْ پیامَش، رَسید نوبَتِ جامَش   زِ جامْ ساز خِتامَش[1]، چه آفَتی، چه بَلایی؟!

﴿۱۴۴۹﴾

گَهی پَرده‌ســــوزی ، گَهی پَرده‌داری   تو سِرِّ خَزانـــی ، تو جانِ بهاری
خَزان و بهار، از تو شُد ، تَلْخ و شیرین   تویی قَهْر و لُطْفش ، بیا تا چه داری
بهاران بیآید ، بِبَخشـــی سعادت   خَزان چون بیآید ، سعادت بِکاری
زِ گُل‌ها که رویَد ، بهارت زِ دل‌ها   به پیش اَفکَند گُل ، سَر از شَرمساری

---

۱ – خِتام = سر انجام

گر این گِل ازآن گُل ، یکی لُطف بُردی ‌ ‌ ‌ نکردی یکی خار ، در باغْ خواری
همه پادشاهان ، شکاری بِجویَند ‌ ‌ ‌ تویی که به جانَت ، بِجویَد شکاری
شکاران به پیشَت ، گلوها کَشیده ‌ ‌ ‌ که جانْ بَخش ما را ، سِزَد جانْسِپاری
قَراری گرفته، غَمِ عشق ، در دل ‌ ‌ ‌ قَرارِ غَمْ ، اَلْحَق ، دَهَد بی‌قَراری
دِلا! مَعنیِ بی‌قَـــراری بگویم؟ ‌ ‌ ‌ بِنِه گوش ، یارانه بِشْنو ، که یاری
فَدَیْتُ لِمَوْلیً بِهِ اِفْتِخاری ‌ ‌ ‌ بَطیُ ٱلْاِجابَـــه ، سَریعُ ٱلْفِراری
وَ مُنْذُ سَبانی هَواهُ، تَرانی ‌ ‌ ‌ اَمُوتُ وَ اَحْییٰ، بِغَیْرِ ٱخْتیاری
اَمُوتُ بِهَجْرٍ، وَ اَحْییٰ بِوَصْلٍ ‌ ‌ ‌ فَهٰذاکَ سُکْری، وَذاکَ خُماری
عَجِبْتُ بِاَنّی اَذُوبُ بِشَمْسٍ ‌ ‌ ‌ اِذا غابَ عَنّی زَمانَ ٱلتَّواری
اِذا غابَ غِبْنا، وَ اِنْ عادَ عُدْنا ‌ ‌ ‌ کَذا عادَةُ ٱلشَّمْسِ فَوْقَ ٱلذَّراری
بِمائَیْنِ یُحْیی، بِحِسٍّ وَ عَقْلٍ ‌ ‌ ‌ فَذُو ٱلْحِسِّ راکِد، وَذُوٱلْعَقْلِ جاری
فَمَا ٱلْعَقْلُ، اِلّا طِلابُ ٱلْعَواقِب ‌ ‌ ‌ وَ مَا ٱلْحِسُّ اِلّا خِداعُ ٱلْعَواری
فَذُو ٱلْعَقْلِ یُبْصِرْ هُداهُ وَ یَخْضَعْ ‌ ‌ ‌ وَذُو ٱلْحِسِّ یُبْصِرْ هَواهُ یُماری
گَهی آفتـــابی ، زِ بالا بِتـــابی ‌ ‌ ‌ گَهی اَبْرواری ، چو گوهر بِباری
زمینْ گوهرت را ، به جایِ چراغی ‌ ‌ ‌ نَهَد پیشِ مِهْمان ، به شب‌هایِ تاری
زِ من چون رَویِ تو، زِ منْ تو رَوَد هَم ‌ ‌ ‌ بَرَم چون بیآیی، مرا هم بیآری

﴿ ۱۴۵۰ ﴾

گیرَم که نَبینی ، رُخِ آن دخترِ چینی ‌ ‌ ‌ از جُنبشِ او ، جُنبشِ این پَرده نَبینی؟
از تابشِ آن مَهْ ، که در اَفْلاکْ نَهان است ‌ ‌ ‌ صد ماه بِدیدی ، تو در اَجْزایِ زمینی
ای بَرگِ پَریشان شُده در بادِ مُخالف ‌ ‌ ‌ گَر باد نَبینی ، تـــو نَبینی که چُنینی؟
گَر باد ، زِ اندیشه نَجُنبَـــد ، تو نَجُنبی ‌ ‌ ‌ وآن باد ، اگـــر هیچ نشینَد ، تو نشینی
عَرش و فَلَک و روحْ ، دَرین گَردشِ اَحْوال ‌ ‌ ‌ اُشتُر به قطارند و تـــو آن بازپَسینی
می‌جُنب تو بر خویش و هَمی خور ، تو ازین خون ‌ ‌ ‌ کَانْدَر شِکَمِ چَـــرخ ، یکی طِفْلِ جَنینی
در چَرخِ دِلَت ناگَـــه ، یک دَرد دَرآیَد ‌ ‌ ‌ سَر بَر زَنی از چَرخ ، بِدانی که نه اینی
ماهِ نُهُمَت ، چهــــرهٔ شَمسُ ٱلْحَقِ تبریز ‌ ‌ ‌ ای آن‌کِه اَمانِ دو جهــــان را ، تو امینی
تا ماهِ نُهُم ، صَبر کُن ای دل ! تو دَرین خون ‌ ‌ ‌ آن مَهْ تویی ای شاه ! که شَمسُ ٱلْحَقِ دینی

﴿۱۴۵۱﴾

لا یَغُرَّنَکَ سَدُّ هَوَسٍ عَنْ رایی — کَمْ قُصُورٍ هُدِمَتْ مِنْ عِوَجِ اَلْآرائی
اَشْتَهی اَنْصَحُ لٰکِنَّ لِسانی قُفِلَتْ — اِنَّنی اَنْصَحُ بِالصَّمْتِ عَلَی الْاِخْفائی
این همه ترس و نفاق و دُو دلی، باری چیست؟ — نه که در سایه و در دُولَتِ این مولایی؟
بیم ازآن می‌کُندَت، تا بِرَوَد بیمْ از تو — یار ازآن می‌گَزَدَت، تا همه شِکَّر خایی
شَمسِ تبریز، نه شمعی‌ست، که غایب گردد — شب چو شُد روز، چرا مُنْتظرِ فردایی؟

﴿۱۴۵۲﴾

لاقَی الْفَراشُ ناراً کُنْ هٰکَذا حَبیبی — فِی النّارِ قَدْ تَواریٰ کُنْ هٰکَذا حَبیبی
ذاقَ الْفَراشُ ذَوْقاً وَالشَّمْعُ ذابَ شَوْقاً — وَالدَّمْعُ مِنْهُ سارا کُنْ هٰکَذا حَبیبی
فِی الْعِشْقِ مُذ رَجَعْنا بِاللَّیلِ ما هَجَعْنا — فِی مَجْلِسِ السُّکاریٰ کُنْ هٰکَذا حَبیبی
اَلْعاشِقُونَ قامُوا، ذَاالَّلیلَ لاتَنامُوا — لا تَنْفِروا فِرارا کُنْ هٰکَذا حَبیبی
اَلْوَصْلُ سالَ سَیْلاً مَجْنونُ صارَ لَیْلیٰ — لَیْلٌ غَدا نَهارا کُنْ هٰکَذا حَبیبی
اَلشَّمْسُ فی ضُحاها وَالْقَلْبُ قَدْ یَراها — وَالْعَقْلُ فیهِ حارا کُنْ هٰکَذا حَبیبی
مَنَّ الْکَلیمُ دَلّا وَالرَّبُّ قَدْ تَجَلّیٰ — اِنّی آنَسْتُ نارا کُنْ هٰکَذا حَبیبی

﴿۱۴۵۳﴾

لاله سِتان است، از عکسِ تو، هر شوره ای — عکسِ لَبَت شَهد ساخت، تلخیِ هر غوره ای
مُصحَفِ عشقِ تو را، دوش بخوانْدَم، به خواب — وَه که چه دیوانه شد، جانِ من از سوره ای!
مشکلِ هر دو جهان، آه چه حلوا شود! — گر شِکَرِ تو شود، مغزِ شِکَرْ بوره ای[۱]
چهرهٔ چون آفتاب، بر تَنِ چون غوره تاب — تا بشود پُر شِکَر، بر تنِ هر غوره ای
واشدن از خویشتن، هست ز ماسوره سَهْل — چون که سَرِ رشته تافت، خصمْ، ز ماسوره ای
جسم که چون خَربُزه‌ست، تا نَبُری، چون خورند؟ — بِشْکَن و پیدا شود، قیمتِ لاهوره‌ای[۲]
وَه که ندیدی هنوز، بر سَرِ میدانِ عشق — رقص کنان کلّه‌ها، بر سر هر کوره ای
پیشِ طبیبِ دُو کَوْن، رفتم و بیمارْ وَش — نبضِ دلم می جهید، در کفِ قاروره ای

---

۱ – شِکَر بوره = از شیرینی های نوروزی که به قُطّاب شباهت داشته و از آن چند برابر بزرگتر میباشد.

۲ – لاهوره = بُرِش خربزه و هندوانه

گفتـــم ای شمسِ دین ، مفخـــرِ تبریزیان　　جز تو نیابد شـــفا ، عِلّتِ ناسوره ای[1]

﴿۱۴۵۴﴾

ما می نَرَویم ای جان ! زین جایْ ، دگر جایی　　گر نور و فَری دارد ، از نادره مولایی
جمع اند درین مجلس ، هر خوبِ دلآرامی　　وَر جَست درین سودا ، هر همّت سودایی
ما می بِرَویم ای جان ! آنجا که تو می‌خوانی　　گسترده خدا ما را ، هر گوشه مُصلّایی
اینجاست مِیِ صافَش ، اینجاست کُهِ قافَش　　آن کوه که هر سنگش ، پَر یافتْ چو عنقایی
کفرست به نزدِ من ، زین خانه سفر کردن　　هیچ‌است کَسی کاو رو ، تابَد زِ مسیحایی
آن چیست درین عالَم ، کآن نیست درین خانه　　عذرش چه بُوَد ، کاو مانْد ، از همچو تو عذرایی
تو نیز اگر تانـــی ، در گُنـــجْ بیا اینجا　　بازار و چـــه بازاری ! کالا و چه کالایی!
خاموش که این ساعت ، با گفت نمی‌آیم　　کز تابه همی لِبِسَـــم ، من نادره حلوایی
شمس الحق تبریزی، تو راحتِ جان‌هایی　　جانم ز رُخِ خوبت ، چون ذرّه مُعَلّایی

﴿۱۴۵۵﴾

ما اَنْصَفَ نَدْمانی، لَوْ اَنْکَرَ اِدْمانی　　فَالقَهْوَةُ مِنْ شَرْطی، لَا التَّوْبَةُ مِنْ شانی
رَیحان به سُفال اَنْدَر بسیار بُوَد دانی　　آن جامِ سُفالین کو؟ وآن راوَقِ ریحانی؟
لَوْ تَمْزُجُها بِالدَّمْ، مِنْ اَدْمُعِ اَجْفانی　　یَزْدادُ لَها صَبْغٌ فی اَحْمَرِ اَلْقانی
صَف‌هایِ پَری‌رویان، در بَزمِ سُلیمانی　　با نَغْمهٔ داوودی، مُرغِ خوش اَلْحانی
یا یُوسُفُ ! عَلِّلْنی، لَوْ لامَکَ اِخْوانی　　کَمْ مِنْ عِلَلٍ یَشْفی، مِنْ عِلَّةِ اَحْزانی
شو ، گوشِ خِرَد بَرکَش، چون طِفْلِ دبستانی　　تا پیرِ مُغان بینی، در بُلبُله[2] گَردانی
اَقْبَلْتَ عَلیٰ وَصْلی، راحَلْتَ لِهِجْرانی　　اَیْنَ اَلْقَدَمُ اَلْاوَّل؟ اَیْنَ اَلنَّظُرُ اَلثّانی

﴿۱۴۵۶﴾

ما را مَسَلَّم آمد ، هـــم عیش و هم عروسی　　شادیِّ هـــر مُسلمان ، کوریِّ هر فُسوسی[3]

---

۱ – علتِ ناسور = بیماری پُر از زخم و چرک.

۲ – کوزهٔ لوله دار

۳ – سرزنش کننده

هر روز ، خُطبهٔ نو ، هر شامْ ، گِردَکی[1] نو ‌‌ ‌ هر دَمْ، نِثارِ گوهـــر ، نی قَبْضهٔ[2] فُلوسی[3]
عشقی‌ست سَختْ زیبا، فقری‌ست پایْ بَرجا ‌ ‌ بر آسْمانْ نَهی پا، گر دستِ ایـــن دو بوسی
جانی‌ست چون چراغی، در زیرِ طَشْتِ قالب ‌ ‌ کآرَد بـــه پیشِ نورَش، خورشیدْ چاپلوسی
صد گونه رَخْت دارد، صد تَخت و بَخت دارد ‌ ‌ تَختَش زِ رفْعَت آمـــد، نی تَختِ آبْنوسی
رَختَش زِ نورِ مُطْلَق، در تخته جامهٔ حَق ‌ ‌ نی بارگیرِ سیسی[4] ، نی جامه‌هایِ سوسی[5]
از ذوقِ آتشِ دل، وَزْ سوزشِ خوشِ دل ‌ ‌ آتش‌پَرَست گشـــتم ، امّا نِیَـــم جوسی[6]
روزی دو هَمرَه آمد ، جانِ غریبْ با تَن ‌ ‌ چون مَرغَزیّ[7] و رازی[8]، چون مَغْربیّ[9] و طوسی
پَرویزَن[10] است عالَم، ما هَمچو آرْد ، در وِیْ ‌ ‌ گَر بُگْذری ، تو صافی، وَرْ نَگْذری ، سَبوسی
هر روز بر دُکان‌ها ، بازارِ این خَسانْ بین ‌ ‌ ای خامْ ! پیشِ ما آ ، کَتّانِ ماست روسی
بِشْکَن سَبویِ قالب ، ساغَرْ سِتان ، لَبالَب ‌ ‌ تا چند کاسه لیسی؟ تا کِی زَبونِ لوسی؟
دستور می‌دهی تا گویم تمامِ این را ‌ ‌ تا شرق و غربْ گیرد ، اِقْبالِ بی‌نُحوسی

﴿۱۴۵۷﴾

ما گوشِ شماییم و شما ، تَنْزده[11] تا کِی؟ ‌ ‌ ما مَست و خَراباتی و ، بی‌خود شُده تا کِی؟
ما سوخته‌حالان و شما ، سیر و مَلولان ‌ ‌ آخِر بِنَگوئید که : این قاعده تا کِی؟

---

۱ – گِردَک = نان

۲ – یک مشت از هر چیزی

۳ – مغز و هسته خیار چنبر که تلخ مزه است.

۴ – اسب جَلد و تند و تیز.

۵ – سوس یا شوش ، شهری در خوزستان که پارچه و جامه‌های ابریشم آن بسیار مورد توجه بوده است.

۶ – مجوس (زردشتی)

۷ – منسوب به مَرْو ، اهل مرو ، مروزی

۸ – اهل رِی

۹ – نامی است که جغرافیدانان اسلام ، به ممالک شمال آفریقا میگفته اند.

۱۰ – آلَک

۱۱ – تن زدن = خاموش بودن و خاموش شدن

دل زیر و زَبَر گشت ، مَها ! چند زنی طَشْت؟ — مَجْلِس همه شورید ، بُتا ! عَربده تا کِی؟
دیِ عقلْ دَر اُفتاد و به کَفْ کرده عَصایی — در حَلقهٔ رِنْدان شُده ، کاین مَفْسَده تا کِی؟
چون ساقیِ ما ، ریخت بَرو ، جامِ شرابی — بِشْکَست دَرِ صومعه ، کاین مَعْبده تا کِی؟
تَسبیحْ بِیَنداخت و زِ سالوسْ بِپَرداخت — کاین نوبَتِ شادی‌ست ، غَمِ بیهُده تا کِی؟
آن‌ها که خَموشَند ، به مَستی ، مَزه نوشَند — ای در سُخَنِ بی‌مَزه ! گَرمْ آمده تا کِی؟

﴿۱۴۵۸﴾

ما می‌نَرَویم ای جان ! زین خانه دِگَر جایی — یارَب! چه خوش است اینجا ! هر لحظه تماشایی
هر گوشه ، یکی باغی، هر کُنجْ ، یکی لاغی[1] — بی ولولهٔ زاغی، بی‌گُرگِ جِگَرخایی
اَفْکَند خَبَرْ دشمن، در شهرْ اَراجیفی: — کاو عَزمِ سَفَر دارد، از بیمِ تقاضایی
از رَشکْ هَمی گوید ، وَاَللّٰهْ که دروغ است آن — بی‌جانْ کِه رَوَد جایی؟ بی‌سَرْ کِه نَهَد پایی؟
من زیرِ فَلَکْ چون او، ماهی زِ کجا یابَم؟ — او هر طَرَفی یابَد، شوریده و شَیدایی
مَهْ گِردِ دَرَت گردد، زیرا که کجا یابَد — چو چَشمِ تو خَمّاری، چون رویِ تو صَهبایی؟
این عشقْ ، اگرچه او ، پاک است زِ هر صورت — از عشقْ پدید آید ، هر یوسُفِ زیبایی
بی‌عشقْ، نه یوسُف را ، اِخْوانْ ، چو سگی دیدند؟ — وَزْ عشقْ، پدر دیدش ، زیبا و مُطَرّایی[2]
گَر نامِ سَفَر گویم، بِشْکَن تو دَهانَم را — دوزخ کِه رَوَد آخِر، از جَنَّتِ مَأوایی؟
من بی‌سَر و پا گشتم، خوشْ ، غَرقهٔ این دریا — بی‌پایْ هَمی گَردم ، چون کَشتیِ دریایی
از در اَگَرَم رانی، آیَم ز رَهِ روزَن — چون ذَرّه به زیر آیَم ، در رَقص، زِ بالایی
چون ذَرّه، رَسَن سازم ، از نورْ، رَسَن بازم — در روزَنِ این خانه، در گَردشِ سودایی
بِنْشین که دَرین مَجْلِس، لاغَر نَشَود عیسیِ — بَرگو که دَرین دولت، تیره نشود رایی
بَربَند دَهانْ ، بَرگو ، در گُنبَد سِرِّ خود — مانا که در آن گُنبَد ، یابی تو شناسایی
شَمسُ‌اَلْحَقِ تبریزی، از لُطفِ صِفاتِ خود — از حَرفْ هَمی گردد، این نقشِ مُهَنّایی[3]

﴿۱۴۵۹﴾

مانده شُدم از گفتن ، تا تو بَرِ ما مانی — خویشِ من و پیوندی ، نی هَمرَه و مهمانی

---

۱ – لاغ = کلاغ
۲ – تازه و با طراوت
۳ – خوش

شیری‌ست که می‌جوشَد، خونی‌ست نمی‌چسبَد خَربَنده چرا گشتی؟ شَهزادهٔ اَرْکانی
زَر دارد و زَر بِدْهَد، زین واخَرَدَت ، این دَم آن کَس که رَهانید از بسیار پَریشانی
اُشتُر زِ سویِ بیشه، بی‌جَهْد نمی‌آید کِی آمده‌ای ای‌جان، زآن خاکْ ، به آسانی؟
صد خانه بِرَنجیدی ، گفتی: نَرَوَم زینجا گوشِ تو ، کَشان کردم ، تا جوهرِ انسانی
در چَرخْ دَرآوَرْدم، نُه گُنبَدِ نیلی را اِسْتیزه چه می‌بافی؟ ای شیخِ لَتْ‌اَنْبانی[1]
چون دیگْ، سِیَه پوشی، اَنْدَر پِیِ تُتْماجی[2] کو نَخوَتِ کرَّمْنا؟ کو هِمَّتِ سُلطانی؟
تو مَردِ لَبِ قبری ، نی مَردِ شبِ قَدْری تو طِفْلِ سَرِ خوانی، نی پیرِ پَری‌خوانی[3]
سَخت است بلیِ بَندَت ، امّا نَگُذارَندَت سیلی زَنَدَتْ آرَد ، اُســـتادِ دبستانی
هر لحظه کَمَنْدی نو ، در گَردنَت اندازد روزی که به جِدّ گیرد ، گَردن ز کِه پیچانی؟
بِنْگَر تو دَرین اَجْزا، که هم‌رَهِشان بودی در خود بِتُرَنْجیده[4]، از نامی[5] و از کانی[6]
زآنجا بِکَشانَمْشان ، مانندِ تو ، تا اینجا وَنْدَر پَسِ این مَنْزِل، صد مَنْزِلِ رُوحانی
چون بُزْ همه را گویم : هینْ بَرجِه و خِدمَت کُن ریشَت پِیِ آن دادم، تا ریشْ بِجُنبانی
گَر ریشْ نَجُنبانی، یک یک ، بِکَنَم ریشَت ریشِ کِه رَهید از من، تا تو دَبه بِرْهانی؟
یک لحظه شُدی شانه، در ریشْ دَراُفتادی یک لحظه شو آیینه، چون حَلقهٔ گَردانی
هم شانه و هم مویی، هم آیِنه ، هم رویی هم شیر و هم آهویی ، هم اینی و هم آنی
هم فَرقی و هم زُلفی ، مِفْتاحی و هم قُلفی بی‌رنجْ چه می‌سُلْفی؟ آوازْ چه لَرزانی؟
خاموش کُن از گفتن، هینْ بازیِ دیگر کُن صد بازیِ نو داری ، ای نَرْبُزِ لِحْیانی[7]

۱۴۶۰

ماها!چو به چَرخِ دلْ بَرآیی،چون جانْ به تَنِ جهان درآیی ماها!چه لَطیف و خوش‌لِقایی،ای ماه!بگو که از کجایی؟

---

۱ – لَتْ اَنبان = بسیارْخوار، شکم پرست
۲ – تتماج = آش سماق
۳ – پَریخوان = افسونگر، افسون خوان
۴ – تُرَنجیدن = درهم کشیده و کوفته شدن و چین به هم رسانیدن
۵ – نمُوّ کننده و مقصود گیاه است.
۶ – معدن، و مقصود سنگ و خاک است.
۷ – پُرْ ریش

داریم زِ عشقِ تو بَراتی ، وَزْ قَندِ لَطیفِ تو نَباتی
از لَعْلِ لَبَتْ بِدِه زَکاتی، ای ماه ! بگو که از کجایی؟
ای یوسُفِ جان،که در نَخاسی[1]،در حُسن و جَمالْ، بی‌قیاسی
در ما بِنِگَرْ چو می‌شناسی، ای ماه! بگو که از کجایی؟
زآن‌سان زِ شرابِ تو خَرابیم ، کَزْ خود اثری هَمی نَیابیم
بِفْزایْ اگرچه می‌نَتابیم ، ای ماه ! بگو که از کجایی؟
در زیرِ درختِ تو نِشینیم ، وَزْ میوهٔ دِلْکَشِ تو چینیم
جُز گُلْشَنِ رویِ تو نَبینیم، ای ماه ! بگو که از کجایی؟
هر دَم که زِ بادهٔ تو نوشیم ، بس روشنْ‌جان و تیزْگوشیم
بی‌هوش شُدیم و بَسْ‌به هوشیم،ای‌ماه!بگو که‌از کجایی؟
از آتش‌هات در فُروغَند ، فارغ از صِدْق ، وَزْ دروغَند
با قبلهٔ آتشین‌چو موغ‌اند[2]،ای ماه! بگو که‌از کجایی؟
ای رَشکِ بُتان و بُت‌پَرَستان ، آرامِ دلِ خَرابِ مَستان
پا را بِمَکَش زِ زیرِ دَستان، ای ماه! بگو که از کجایی؟
شَمسِ تبریزْ، پادشاهی، در خِطّهٔ بی‌حَدِ اِلٰهی
از ماه تو راست،تا به ماهی،ای ماه!بگو که از کجایی؟

﴿۱۴۶۱﴾

مابیم دَرین گوشه ، پنهان شده از هستی
ای دوست ! حَریفان بین ، یک‌جان شُده از مَستی
از جان و جهانْ رَسته، چون پِسته دَهان‌بَسته
دَم‌ها زده آهسته، زآن راز که گُفته‌سْتی
مابیم دَرین خَلْوَت، غَرقه شُده در رَحمَت
دستی صَنَما ! دستی ، می‌زَن گر ازین دستی
عاشق شُده بر پَستی، بر فقر و فرو دَستی
ای جُمله بُلندی‌ها، خاکِ دَرِ این پَستی
جُز خویشْ نمی‌دیدی، در خویشْ بِپیچیدی
شیخا ! چه تُرُنْجیدی؟ بی‌خویش شَویِ رَستی
بَربَند دَرِ خانه ، مَنْمایْ به بیگانه
آن چهره که بُگْشادی، وآن زُلفْ که بَربَستی
امروز مَکُن جانا! آن شیوه که دیِ کردی
ما را غَلَطی دادی، از خانه بُرون جَستی
صورت چه ! که بِرْبودی ، در سِرّ ، بَرِ ما بودی
بَرخاستی از دیده، در دِلْکَده بِنْشَستی
شُد صافیِ بی‌دُردی، عقلی که تواَش بُردی
شُد داروِیِ هر خسته، آن را که تواَش خَستی
ای دلْ! بَرِ آن ماهی، زین گفت ، چه می‌خواهی؟
در قَعْرْ رُو ای‌ماهی ، گَر دشمنِ این شَستی[3]

﴿۱۴۶۲﴾

مُبارک باد بر ما ! این عروسی
خُجَسته باد ما را ! این عروسی
چو شیر و چون شِکَر بادا ، همیشه
چو صَهْبا و چو حَلْوا ، این عروسی

---

۱ – نَخّاس = فروشندهٔ حیوانات
۲ – موغ ،مُغ = مجوس ، زردشتی
۳ – شَست = دام و تور ماهیگیری

هم از بَرگ و هم از میوه ، مُمَتّع[1] مِثالِ نَخلِ خُرما ، این عروسی
چو حورانِ بهشتی بادْ ، خندان اَبَد امروز و فردا ، این عروسی
نشانِ رَحْمَت و توقیعِ[2] دولت هم اینجا و هم آنجا ، این عروسی
نِکو نام و نِکو رویْ و نِکو فال چو ماهِ چَرخِ خَضْرا ، این عروسی
خَمُش کردم ، که در گفتن نگُنجَد که بِسْرِشته‌ست جان ، با این عروسی

﴿۱۴۶۳﴾

مُبارک باشد آنْ رو را ، بِدیدنْ بامْدادانی بِبوسیدن چُنان دستی ، زِ شاهنشاه سُلطانی
بِدیدن بامْدادانی ، چُنان رو را ، چه خوش باشد! هم از آغازِ روزْ ، او را ، بِدیدنْ ماهِ تابانی
دو خورشید از یِکَه دیدن ، یکی خورشید از مشرق دِگَر خورشیدْ ، بر اَفْلاکِ غیبی ، شاد و خندانی
بِدیدن آفتابی را ، که خورشیدشْ سُجود آرَد وَلی او را کجا بیند ، که این جسم است و او جانی؟
زهی صُبحی که او ، آید نِشیند، بر سَرِ بالین تو چَشمْ از خواب بُگْشایی ، بِبینی شاهِ شادانی
زهی روز و زهی ساعت، زهی فَرّ و زهی دولت چُنان دشوارْ یاری را ، یِکَه بینی ، به آسانی
که گر از ناز بِنْشینَد ، گُدازَد آهن از غُصّه وَگَر از لُطف پیش آید، به هر مُفْلِسْ دهد کانی
اگر در شب بِبینَنْدَش، شود از روزْ روشن‌تَر وَرْ از چاهی بِبینَنْدش، شود آن چاه ، ایوانی
که خورشیدش لَقَبْ تاشْ[3] است،شَمسُ اَلدّین تبریزی که او آن است و صد چندان ، که صوفی گویَدَش آنی

﴿۱۴۶۴﴾

مَتاز ای‌دل ، سویِ دریایِ ناری که می‌تَرسَم ، که تابِ نار ، نَآری
وجودت از نِی و دارد نَوایی زِ نِی هر دَم ، نَوایی نو بَرآری
نِیِسْتانَت ندارد ، تابِ آتش وَگَرچه تو زِ نِیْ ، شهری بَرآری
میانِ شَهرِ نِی ، مَنْشین بر آذر که هر سو ، شُعله اَنْدَر شُعله داری
اگرْ نِیْ ، سویِ آتشْ مِیْل دارد چو میلِ رِزْق ، سویِ رِزْق‌خواری
نیازِ آتش است ، آن مِیْلِ نِی‌ها که آتشْ رِزْق می‌خواهد ، به زاری
به هَرچَتْ ، نِیْ بِفَرماید ، تو نیِ کُن خِلافِ نِیْ بِکُن ، از شَهریاری

---

۱ – برخوردار
۲ – مُهر و نشانه پادشاه بر روی نامه و منشور.
۳ – لقب تاش = کلمه ای که قلب را روح می‌بخشد.

خِلافَش کردی و نِیْ در کَمین است   چو نِیْ کم شُد ، سَرِ دیگر نَخاری
پَدید آید تو را ، ناگَهْ وجودی   نه نِیْ دارد ، نه شِکَّر ، آنچه داری
یکی نوری لَطیفی ، جانْفَزایی   دَرو مِیْهایِ گــــوناگونِ کاری
گُشایی پَرّ و بالی ، کَزْ حَلاوَت   نِمایـــی لُطفهـــایِ لالهزاری
میانِ این چُنیـن نوری، نِمایَد   دِگَر خورشید و جانها، چون ذَراری[1]
به نورِ او بِسوزی ، پَرّ خود را   زِ شیرینیِّ نورَش ، گَردی عاری
زِ ناله واشِکافَد ، قُرصِ خورشید   که گُل ، گُل وادَهَد ، هم خار، خواری
زبان واماند ، زین پَسْ ، از بَیانَش   زبان را کار ، نَقْش است و نِگاری
نِگار و نَقْشْ ، چون گُلبَرگ باشد   گُدازیده شـــود ، چون آبْ واری
بَر آن ساحل ، که این گُلها گُدازید   اگر خواهی ، تو مَستیّ و خُماری
هَمی گو ، نامِ شَمسُ ٱلدّینِ تبریز   کَزو این کارهـــا را بَرگُزاری

﴿۱۴۶۵﴾

مَثَلِ ذَرّهٔ روزَن، هَمگانْ گشته هوایی   که تو خورشیدْشَمایل ، به سَرِ بامْ بَرآیی
همه ذَرّاتْ پَریشان، زِ تو کالیوه[2] و شادان   همه دَستَکزَن و گویان ، که: تو در خانهٔ مایی
همه در نورْ نَهُفته ، همه در لُطفِ تو خُفته   غلطانداز بگُفته ، که : خدایا تو کجایی؟
همه همخوابهٔ رَحْمَت، همه پَروَردهٔ نِعْمَت   همه شَهْزادهٔ دولت ، شُده در لَبْسِ[3] گدایی
چو من این وصلْ بِدیدم، همه آفاقْ دَویدم   طَلَبیدم ، نَشِنیدم ، که چه بُد ، نامِ جُدایی؟
مَگَر این نامِ نَقیبی[4] ، بُوَد از رَشکِ رَقیبی؟   چه رَقیبی؟ چه نَقیبی؟ همه مَکْر است و دَغایی
به جُز از روحِ بَقایی، به جُز از خوبْلِقایی   مَدِه از جَهْلْ گواهی ، هله تا ژاژْ نَخایی

﴿۱۴۶۶﴾

مَجْلِسْ چو چراغ و تو چو آبی   وَزْ آب ، چراغْ راست ، خَرابی
خورشید بِتافتهست ، بَرْ جَمع   رُو تو زِ میان ، که چون سَحابی

---

۱ – ذَراری = حشره ای بالدار به رنگ سبز و آبی
۲ – نادان ، احمق ، سرگشته
۳ – پوشاک
۴ – نقیب = رئیس

بَر خوانْ مَنِشین، که نیکْ خامی / کو بـــویِ کَباب ، اگر کبابی؟
در پیش شُدی که : حاجِبَم من / وَٱللّهْ ، که نه حاجِبـــی ، حِجابی!
چون حاجِبِ باب را ، نشان‌هاست / دانند تو را ، که از چه بابی
گشتی تو سَوارِ اسبِ چوبین / از جَهْـــل ، به حَمله می‌شتابی
یا عشقْ گُزین ، که عشقْ نَقْد است / یا زُهـــد ، چـــو طالِبِ ثوابی
پابند از آن نِشـــین و بَرخیز / کاین قافلـــه رفت و تو به خوابی
از شَمسُ‌ٱلدّین ، رَســـی به مَنْزِل / وَانْـــدَر تبریـــز ، راه یابی

﴿۱۴۶۷﴾

مرا آن دِلْبَرِ پنهان، هَمی گوید ، به پنهانی: / به من دِهْ جان ، به من دِهْ جان ، رها کن این گِرانْجانی؟
یکی لحظه ، قَلَنْدَر شُو ، قَلَنْدَر را ، مُسَخَّر شُو / سَمَنْدَر شُو، سَمَنْدَر شُو، در آتش رُو ، به آسانی
در آتش رُو، در آتش رُو، در آتشدانِ ما ، خوش رُو / که آتش با خَلیلِ ما ، کُنَد رَسْمِ گُلِسْتانی
نمی‌دانی ، که خارِ ما ، بُوَد شاهَنشَهِ گُل‌ها؟ / نمی‌دانی ، که کُفرِ ما ، بُوَد جانِ مسلمانی؟
سَراندازان! سَراندازان! سَراندازی، سَراندازی / مُسلمانان! مُسلمانان! مُسلمانی ، مُسلمانی
خداوندا ! تو می‌دانی ، که صَحرا ، از قَفَسْ خوش‌تَر / وَلیکِن جُغد ، نَشْکیبَد ، زِ گورستان و ویرانی
کُنون دُورانِ جان آمد ، که دریا را ، دَرآشامَد / زهی دُوران ، زهی حَلقه ، زهی دُورانِ سُلطانی
خَمُشْ ، چون نیست پوشیده ، فقیرْ باده نوشیده / که هست اَنْدَر رُخَشْ پیدا ، فَر و اَنْوارِ سُبحانی

﴿۱۴۶۸﴾

مرا اَنْدَر جِگَر ، بِنْشَست خاری / بِحَمْدِٱللّهْ ، زِ باغِ اوست باری
یکی اِقْبالِ زَفتی ، یافتْ جانم / وَگَرچه ، شُد تَنَم ، در عشقْ زاری
کِناری نیست ، این اِقْبالِ ما را / چو بِگْرفتم ، چُنین مَه ، در کِناری
بِگیر این عقل را ، بَردار و بَرکَش / تماشا کُن ازین پَس ، گیر و داری
چو اَنْدَر بافت ، این جانَم ، به عشقَش / زِ هستم ، تا نَمانَد ، پود و تاری
رُخِ گُلْنار ، گَر در رَهْ ، حِجاب است / چو گُل ، دَر جانْ زَنیمَش ، زود ناری
مَشُو غِرّه ، به گُلْزارِ فَنا ، تو / که او گَنده شود ، روزی ، سِه چاری
جَمالی بین ، که حَضرتْ ، عاشِقَش بس / بِشُو ، بَهرِ چُنین جان ، جانْ‌سِپاری
خداوندیّ شَمسُ‌ٱلدّینِ تبریز / کَزو دارد خداونـــد ، اِفْتِخاری

﴿۱۴۶۹﴾

مرا بِگْرفت ، روحانـــیِ‌نگاری — کِنـــاریّ و کِنـــاریّ و کناری
بِـــزَد با من ، میـــانِ راهِ تَنگی — دُو چاریّ[۱] و دُو چاریّ و دُو چاری
زِ جانْ بَرخاست ، زآتَش‌هایِ عشقش — بُخـــاریّ و بُخـــاریّ و بُخاری
مَبادا هیچ دل را ، زین چُنین عشق — قَـــراریّ و قَـــراریّ و قَراری
گُسَسْت این کُـــرّهٔ تُندِ دل من — فَســـاریّ[۲] و فَساریّ و فَساری
نهـــاده بر سَرَش ، اَفْسارِ سودا — غُبـــاریّ و غُباریّ و غُباری
فُتاده در سَرَش ، از شَمسِ تبریز — خُمـــاریّ و خُماریّ و خُماری

﴿۱۴۷۰﴾

مرا پُرسید ، آن سُلطان، به نَرمیّ و سُخَن‌خایی: — عَجَبْ امسال ، ای‌عاشق ! بِدآن اِقبالِ کِه آیی؟
برایِ آن کِه واگوید ، نِمودم گوشْ ، کَرّانه — که یعنی: من گِران‌گوشَم ، سُخَن را بازفرمایی
مگر کوری بُوَد ، کآن‌دَم ، نسازد خویشتن را کَر — که تا باشد ، که واگوید سُخَنْ ، آن کانِ زیبایی
شَهَم دریافتْ بازی را، بِخَندید و بگفت این را: — بدآن کَس گو ، که او باشد، چو تو بی‌عقل و هیهایی
یکی حَملهٔ دِگَر چون کَر، بِبُردم گوش و سَر ، پیشَش — بگفتا : شِیدْ[۳] آوردی، تو جُز اِسْتیزه نَفْزایی
چو دَعویّ کَری کردم، جواب و عُذر ، چون گویم؟ — همه دَرْهام شُد بَسته، بِدآن فرهنگ و بَدْ رایی
به دَربانَش نَظَر کردم ، که یک نُکته دَرافَکَنْ تو — بپُرسیدَش زِ نامِ من، بِگُفتا : گیج و سودایی
نَظَر کردم دِگَربارَش ، که آنْدَرْکَش، به گفتارش — که شاگردِ دَرِ اوئی، چو او عَیّارْ سیمایی
مرا چَشمَک زد آن دَربان ، که : تو او را نمی‌دانی — که حیلت‌گَر به پیشِ او، نبیند غیرِ رُسوایی
مَکُن حیلَت ، که آن حَلْوا ، گَهی در حَلْقِ تو آید — که جوشی بر سَرِ آتش، مِثالِ دیگِ حَلْوایی
هلا ای‌ساقیِ مَه رو ! بیا در شمس تبریزی — بده پیغامْ جانم را ، سِـــتانْ از بادْپیمایی

﴿۱۴۷۱﴾

مرا چون نافْ ، بر مَستی بُریدی — زِ من چه ساقیا ! دامَن کَشیدی؟
چُنین عشقی پَدید آری ، به هر دَم — پَدید آرنـده‌ای ، چون ناپدیدی؟

---

۱ – ملاقات ناگهانی و بدون انتظار.

۲ – مخفف افسار

۳ – دوروئی ، نفاق ، تزویر ، ریاکاری.

دُهُل پیدا ، دُهُل‌زن ، نیست پنهان؟ / زهی قُفل و زهی این بی‌کلیدی
جُنونِ طُرفه ، پیدا گشت ، در جان / جُنون را عقل‌ها ، کرده مُریدی
هزاران رنگْ ، پیدا شُد ، ازآن خُم / به رنگِ صِبغَة الله[1] ، چون رسیدی
دو دیده ،در عَدَم دوز و عَجَب بین / زهی امّیدهـــا ، در نا امیدی
اگر دریایِ عُمّــــانی ، سَراسَر / در آن ابری نِگَر، کَزْ وِیْ چَکیدی
منـــزّه از سپیدی و کبودی / اگر خود این زمان ، عَرشِ مَجیدی
در اِقْلیمِ عَـــدَم ، زآحاد بودی / دَرین دِهْ ، گَرچه مشهور و وَحیدی
همان‌جا رُو، چُنان زآحاد می‌باش / ازآن گُلْشَن ، چرا بیرون پَریدی؟
بَرین سو ، صد گِرِه بَر پایَت افتاد / زِ فکرِ وَهْمی و نُکتهٔ عَمیدی[2]

۱۴۷۲

مرا دلْ گشت شـــیدا، ای افندی! / کجا رفتی از اینجــا ، ای افندی؟!
مگر تو عقل بودی ، کز پیِ روح / شُدی بر اوجِ اَعــلا ، ای افندی؟
بدیـــدم سایه‌ات را و ندیدم / بیانِ نورِ اَســـماء ، ای افندی
زِ هر برگ و شجر ، وَصْفَت شنیدم / که می‌گفتند گـــویا : ای افندی
مُسلسلْ جَعدِ مِشکینِ تو دیدم / شدم مجنون و شیدا ، ای افندی
صَباحَ الخیرْ زدْ بلبل ، کجایی؟ / ز گُل کرده‌ست غوغا ، ای افندی
خمش کن شمس تبریزی ، که از غیب / شدند امواتْ اِحیـــاء ، ای افندی

۱۴۷۳

مرا سودایِ آن دِلْبَـــر، زِ دانایی و قَرّایی / بُرون آوَرْد تا گشتم ، چُنین شَیدا و سودایی
سَرِ سَجّاده و مسجد گرفتم من ، به جَهْد و جِدّ / شِعارِ[3] زُهد پوشیدم ، پِـــیِ خیراتْ اَفْزایی
دَرآمَد عشقْ در مسجد، بِگُفت: ای خواجهٔ مُرشِد / بِدَرّان بَندِ هستی را، چه در بَندِ مُصَلّایی؟
به پیشِ زَخْمِ تیغِ من، مَلَرزان دل ، بِنِه گَردن / اگر خواهی سَفَر کردن، زِ دانایی ، به بینایی
بِدِه تو ، دادِ اُوباشی، اگر رِنْدیّ و قَلّاشی / پَسِ پَرده چه می‌باشی، اگر خوبیّ و زیبایی؟

---

۱ – صِبْغة الله = رَنگِ خدا

۲ – بزرگ

۳ – لباس

قَراری نیست خوبان را ، زِ عَرضه کردنِ سیما   بُتان را صبرْ کِیْ باشد ، زِ غَنْج و چهره‌آرایی؟
گَهی از رویِ خود داده ، خِرَد را عشق و بی‌صَبری   گَهی از چَشمِ خود کرده ، سَقیمان را مسیحایی
گَهی از زُلفِ خود داده ، به مؤمنْ نَقْشِ حَبْلُ ٱللّهْ   زِ پیچِ جَعْدِ خود داده ، به تَرسایانْ ، چَلیپایی[1]
تو حُسنِ خود اگر دیدی ، که اَفْزون‌تَر زِ خورشیدی   چه پَژمُردی، چه پوسیدی، دَرین زندانِ غَبْرایی؟[2]
چرا تازه نمی‌باشی ، زِ اَلْطافِ رَبیعِ[3] دل؟   چرا چون گُل نمی‌خندی؟ چرا عَنْبَرْ نمی‌سایی؟
چرا در خُنبِ این دنیا، چو باده ، بر نمی‌جوشی؟   که تا جوشَت بُرون آرَد ، ازین سَرپوشِ مینایی
زِ بَرقِ چهرهٔ خوبَت، چه مَحْروم است یَعقوبَت؟   اَلا ای یوسُفِ خوبان! به قَعْرِ چَهْ ، چه می‌پایی؟
بِبین حُسنِ خود ، ای نادان، زِ تابِ جانِ اَوْتادان[4]   که مؤمن، آیِنهٔ مؤمن بُوَد ، در وقتِ تنهایی
بِبینَد خاکْ، سِرِّ خود، دَرونِ چهرهٔ بُستان   که من در دلْ چِه‌ها دارم ، زِ زیباییّ و رَعنایی
بِبینَد سنگْ ، سِرِّ خود، دَرونِ لَعْل و پیروزه   که گنجی دارم اَنْدَر دل، کُنم آهنگِ بالایی
بِبینَد آهنِ تیره، دلِ خود را ، در آیینه   که من هم قابِلِ نورَم، کُنم آخِرْ مُصَفّایی
عَدَم‌ها ، مَر عَدَم‌ها را ، چو می‌بیند بَدَل گشته   به هستی پیش می‌آید ، که تا دُزدَد پَذیرایی
به هر سرگین، کجا گَشتی، مگس را ، گَر خَبَر بودی   که آید از سِرِشتِ او، به سعی و فَضْلْ ، عَنْقایی!
چو اِبْنُ ٱلْوَقت شُد صوفی، نگردد کاهِلِ فردا   سَبُک کاهِلْ شود آن کَس ، که باشد گولِ فردایی
میانِ دِلْبَران بِنْشین، اگرنه عُرّی[5] و عِنّین[6]   میانِ عاشقانْ خوکُن، مَباش ای دوست ! هَر جایی
اَیا ماهی! یَقین گشتَت ، زِ دریایِ پَسِ پُشتَت   بِگَردان رویْ و واپَس رُو، چو تو از اَهلِ دریایی
ندایِ اِرْجِعی بِشْنو، به آبِ زندگی بِگْرُو   دَرآ در آب و ، خوش می‌رو، به آب و گِلْ چه می‌پایی؟
به جان و دلْ شُدی جایی ، که نِی جانْ مانَد و نِی دل   به پایِ خود شُدی جایی ، که آنجا دستْ می‌خایی

---

۱ – چلیپا = صلیب

۲ – غبراء = زمین

۳ – بهار

۴ – اوتاد جمع وَتَد = میخ ، و اوتاد به کسانی گفته می‌شود که در سلسله مراتبِ اولیاء ، مقامی فراتر از اَبْدال و اَبْرار و اَخْیار و فروتر از قُطب دارند ، مردانی که خداوند ، به سبب ایشان، مردم را از هلاکت حفظ می‌فرماید.

۵ – مردی که ورم بیضه دارد.

۶ – مرد ناتوان

زِ خورشیدِ اَزَلْ ، زَرْ شُو، به زَرِّ غیرْ ، کمتر رُو　　　که عشقِ زَرْ ، کُند زَردَت، اگرچه سیمْسیمایی
تو را دنیا هَمی گوید: چرا لالایِ من گشتی؟　　　تو سُلطانْزادهای آخِر، مَنَم لایِقْ به لالایی
تو را دریا هَمی گوید: مَنَت مَرکَب شَوَم، خوشتَر　　　که تو مَرکَب شَویِ ما را ، به حَمّالیّ و سَقّایی
خَمُش کُن، من چو تو بودم، خَمُش کردم، بیآسودم　　　اگر تو بِشْنَوی از من، خَمُش باشی بیآسایی

﴿ ۱۴۷۴ ﴾

مرا هر لحظه قُربان است جانی　　　تو را هر لحظه ، در بَندِ گمانی
دو چَشمِ تو ، بَیانِ حالِ منْ بَسْ　　　که روشنتَر ازین ، نَبْوَد بیانی
جهانْ چون نِی ، هزاران ناله دارد　　　که یک نِیْ دید، از شِکَّر سِتانی
ازآن شِکَّر سِتان ، دیدم نشانها　　　نَدیدم از تـــو شیرینتَر ، نشانی
مثالِ عشق ، تو پیداییّ و پنهان　　　ندیدم هَمچـــو تو ، پیدا نَهانی
جهانْ جویایِ توست و جایِ آن هست　　　مَثَل بِشْنو ، که جانْ بِهْ از جهانی
نِهای بر آسْمان ، ای ماه ! لیکِن　　　شود هرجـــا که تابی ، آسْمانی

﴿ ۱۴۷۵ ﴾

مرا هر لحظه مَنْـــزِل ، آسْمانی　　　تو را هـــر دَم خیالیّ و گمانی
تو گویی : کاو طَمَعْ کردهست در من　　　جهانی زین خیـــال ، اَنْدَر زیانی
بَرآن چَشمِ دروغَت ، طَمْعْ کردم　　　که چون دوزخ ، نِمودهسْتَت جِنانی
بَرآن عقلِ خَسیسَت، طَمْعْ کردم　　　که جـــان دادی ، برایِ خاکْدانی
چه نور اَفْزایَـــد از برقْ ، آفتابی؟　　　چه بَربَندد زِ ویرانـــی ، جهانی؟
زِیک قطره ، چه خواهد خورْد ، بَحْری؟　　　زِ یک حَبّه ، چه دُزدَد ، گنجِ کانی؟
چه رونَق ! یا چه آرایش فَزایَد　　　زِ پَژمُرده گیاهـــی ، گُلْسِتانی؟
به حَقِّ نورِ چَشمِ دِلْبَرِ من　　　که روشنتَر ازین ، نَبْـــوَد نشانی
به حَقِّ آن دُو لَعْلِ قَندْ بارش　　　که شرحِ آن نگُنجَـــد ، در دَهانی
که مَقصودم ، گُشادِ سینهای بود　　　نه طَمْعِ آن ، که بُگْشایَم دُکانی
غَرَضْ تا نانی آنجا ، پُخته گَردد　　　نه آن که دَرْرُبایَـــم ، از تو نانی
زِ بَهْمـــان و فُلان[1] ، تا فـارغ آیند　　　طَمَع آن نِی ، کـــه گویندم: فُلانـی

---

۱ – بَهمان و فلان = کنایه از چیزی که مجهول و غیرمعلوم باشد.

خمش کن ! چند گویی ، چند لافی؟ / بیآید ، این چنیـــن دَم را ، عیانی
به جانِ صدرْ شمسِ الدینِ تبریز / که شد جانم جهان را ، نکته دانی

﴿۱۴۷۶﴾

مَرحَبا ای پَرده ! تو آن پَردهای / کَزْ جهانِ جان ، نشانْ آوردهای
بَرگُذَر از گوش و بر جانها بِزَن / زآنکه جانِ ، این جهانِ مُردهای
دَرْرُبا جـــان را و ، بَر بالا بُرو / اَنْدَر آن عالَم ، که دل را بُردهای
ماهِ خَندانَت ، گـــواهی میدَهَد / کآن شرابِ آسْمانی خوردهای
جانِ شیرینَت ، نشانی میدَهَد / کَزْ اَلَستْ ، اَنْدَر عَسَلْ پَروَردهای
سَبزهها از خاک ، بَرْرُستن گرفت / تا نِمایَـــد ، کِشتها که کردهای

﴿۱۴۷۷﴾

مُرغِ اندیشه ، که اَنْدَر همـــه دلها بِپَری / به خدا ! کَـــزْ دل و از دِلْبَرِ ما بیاَثَری
آفتابی ! کـــه به هـــر روزنهای دَرتابی / از سَرِ روزَنِ آن اصلِ بَصَـــر ، بیبَصَری
بادِ شبگیر ، که چون پیکْ خَبَرها آری / زآنچه دریایِ خَبَـــرهاست ، چرا بیخَبَری؟
دیده بانا ! که تو را عقل و خِرَد میگویند / ساکنِ سَقْفِ دِماغـــیّ و چراغِ نَظَری
بر سَرِ بامْ شُدَهسْتی ، مَهِ نُو میجویی / مَهِ نو کو و تو مِسکینْ ، به کجا مینِگَری؟
دلِ تَرسَنده ، که از عشقْ گُریزان شُدهای / زِ کَفِ عشقْ اگر جانْ بِبَری ، جانْ نَبَری
رَهزَنانند ، به هر گام ، یکی عشوهدِهی / وای بر تو! گَر ازین عشوهدِهان، عشوه خَری
ای مَهْ ! اَزْ تو عَسَسی ، اَلْحَذَر از جامهکَنان / که کُلاهَت بِبَرند ، اَزْ چـــه که سیمینکَمَری
به حَشَرْ[1] غِرّه مَشو ، این نِگَرْ ای مَه ! کَزْ بیم / میگُریزی همه شب، گرچه شَهِ با حَشَری
میگُریزی تو ، ولی جان نَبَری ، از کَفِ عشق / تیرَت آید ، سِه پَری ، گرچه همه تَنْ سِپَری
گَر همه تَنْ سِپَری ، وَرْ رَهِ پنهان سِپُری / وَرْ دُو پَر ، وَرْ سِه پَری، در فَخِ[2] آن دامْدَری
مَردُمِ چَشمْ ، که مَردُم به تو مَردُم بیند / نَظَرت نیست به دل، گرچه که صاحِبنَظَری
در درونِ ظُلُماتِ سِیَهـــیّ چَشمان / هَمچو آبِ حَیَوان ، ساکنـــی و مُسْتَتِری
خانه در دیده گرفتـــیّ و تو را یار نَشُد / آنکِه از چَشمهٔ او ، جـــوش کُند ، دیدهوَری

---
۱ – سنانِ باریک
۲ – تله

گَر شِکَر را خَبَری بودی ، از لذّتِ عشق
آب گشتی زِ خجالَت ، نَنِمـــودی شِکَری

چَشمِ غَیرتْ زِ حَسَد ، گوشِ شِکَر را کَرْ کرد
تَرسْ از آن چَشم ، که در گوش ، شِکَرْ ریختْ کَری

شیرِ گَردون، که همه شیرْ دِلان ، از تو بَرَند
جِگَر و صَف‌شِکَنی ، حَمْیَت[1] و اِسْتیزه‌گَری

جِگَرِ با جِگَران ، آبِ ظَفَر ، از تو خُورَند
به کمین‌گاهِ دلِ ، اهلِ دِلان ، بی‌جِگَری

شیرْ ، زآتشْ بِرَمَد سَخت و ، دلْ آتشکده‌ای‌ست
جانِ پروانه بُوَد ، بر شَرَرِ شمعْ ، جَری[2]

پَرِ پروانه بِسوزَد ، جُز پروانهٔ دل
که پَرَشْ ، دَهْ پَره گَردد ، زِ فُروغِ شَرَری

شاهِ حِلْمی زُحَلا ! زیرِ پَرِ دلْ می‌رو
تا تو را عِلْم دَهَد ، واهِبِ[3] انسان و پَری

رُو به مِرّیخْ بگو ، که : بِنِگَرْ ، وصلَتِ دل
تا که خَنْجَر بِنَهی ، هیچ سَری را نَبُری

گَر توانی ، عوَضِ سَر، سَرِ دیگر دادن
سِزَد اَرْ سَرْ بِبَری ، حاکِم و وَهّابِ سَری

سَرْ زِ تو یافت سَری ، پَرْ زِ تو دُزدید پَری
گُل زِ تو آموخت تَری ، زَر زِ تو آوَرْد زَری

شیشه‌گَر ، کاو به دَمی ، صد قَدَح و جامْ کُنَد
قَدَحی گَر شِکَنَد ، زو نَتَوانْ گشتْ بَری

مُشتری را نَرَسَد لاف ، که: من سیم‌بَرَم
که نبود و نَبُوَد ، سـیم‌بَری ، سـیم‌بَری

مُشتری بود زُلیخــا ، مَــهِ کَنْعانی را
سـیم‌بَر بود ، بَرِ سـیم‌بَرْ ، از زَرْ شُـمَری

زُهرهٔ زَخْمه زن آخِـــر ، بِشِنو زَخْمهٔ دل
به تَریِ غِرّه مَشو ، چَنگْ کُنندَتْ به تَری

چَنگِ دلْ ، چند ازین چنگ و دَف و نایْ ، شِکَست
وایْ بر مادرِ تو، گَر نکُند دل ، پدری

ای عطارد ! بس ازین کاغذ و از حِبْر[4] و قَلَم
زَفتی و لاف و تَکَبُّر ، حِیَل و پُرْ هُنَری

گَر پَلَنگی ، به یکی باد ، چو موشی گَردی
وَرْ تو شیری ، به یکی بَرق ، زِ روبَهْ بَتَری

سَرْ قَدَم کُنْ چو قَلَم، بر اثرِ دلْ می‌رو
که اثرهاست نَهان، در عَدَم و بی‌صُوَری

۱۴۷۸

مُرغِ دل ! پَرّان مَباش ، جُز در هوایِ بی‌خودی
شمعِ جان! تابان مَباش، جُز در سَرایِ بی‌خودی

آفتابِ لُطفِ حَق ، بر عاشقانْ تابنده باد
تا بِیُفتَد بر همه ، سایهٔ هُمایِ بی‌خودی

گَر هزاران دُولت و نِعْمَت ، بِبینَد عاشقی
نآیَد اَنْدَر چَشـــمِ او ، اِلّا بَلایِ بی‌خودی

---

۱ – غیرت

۲ – گستاخ

۳ – بخشنده

۴ – عالِمِ دینی جهودان

بِنْگَر اَنْدَر من ، که خود را ، در بَلا اَفکَندەام / از حَلاوت‌ها که دیدم ، در فِنایِ بی‌خودی

جان و صد جانْ ، خود چه باشد ، گَر کَسی قُربان کُند / در هوایِ بی‌خودیّ و از برایِ بی‌خودی!

عاشقا ! کمتر نِشین ، با مَردمِ غَمناکْ تو / تا غُباری دَرنَیُفتَـــد ، در صَفایِ بی‌خودی

با جَفا شو با کسی ، کاو عاشقِ هُشیاری است / تا بیابی ذوق‌هـــا ، اَنْدَر وَفایِ بی‌خودی

بی‌خودی را چون بِدانی ، سَروَریِ کاسِد شود / ای سَریّ و سَروَری‌ها ، خاکِ پایِ بی‌خودی

خوش بُوَد ظاهر شُدن ، بر دشمنان ، بر تَختِ مُلْک / لیک آن‌ها ، هیچ نَبْوَد ، جان به جایِ بی‌خودی

گَر تو خواهی ، شَمسِ تبریزی ، شود مِهْمانِ تو / خانه ، خالی کُن زِ خود، ای کَدخدایِ بی‌خودی

﴿ ۱۴۷۹ ﴾

مُروَّت نیست در سَرها ، که اندازند دَستاری / کجا گیرد نظامْ، ای‌جان ! به صَرفه ، خُشکْ‌بازاری؟

رَها کُن گُرگ‌خویی را، که رو نآرَد بِدآن صیدی / رَها کُن صَرفه‌جویی را، که بَرنآیَد بدین کاری

چه باشد زَر؟ چه باشد جان؟ چه باشد گوهر و مَرجان؟ / چو نَبْوَد خرجِ سودایی، فدایِ خوبیِ یاری

زِ بُخلْ ، اَرْ طوقِ زَر دارم، مرا غُلی[1] بُوَد غُلّی[2] / وَگَر خَلْخالِ زَر دارم، مرا خواری بُوَد خاری

بُرو ای‌شاخِ بی‌میوه، تهی می‌گَرد ، چون چَرخی / شُدَه‌سْتی پاسْبانِ زَر ، هَلا می‌پیچ ، چون ماری

تو زَرِّ سُرخ میگویی ، کِه او زَرد است و رَنْجوری / تو خواجهٔ شهرْ میخوانی ، که او را نیست شلواری

چرا از بَهرِ همدَردان، نَیآرم سیمْ ، چون مَردان؟ / چرا چون شربَتِ شافی، نباشم نوشِ بیماری؟

نَتانَم بُد ، کم از چَنگی، حَریفِ هر دلِ تَنگی / غذایِ گوش‌ها گشته، به هر زَخمیّ و هر تاری

نَتانَم بُد ، کم از باده، زِ یُنْبوعِ[3] طَرَبْ زاده / صَلایِ عیش می‌گوید ، به هر مَخْمور و خَمّاری

کَرَم آموز تو یارا! زِ سَنگِ مَرمَر و خارا / که می‌جوشَد زِ هر عِرْقَش[4] ، عَطابَخشیّ و ایثاری

چگونه میر و سَرهنگی ، که تَنگِ صَخره و سنگی؟ / چگونه شیرِ حَق باشد ، اسیرِ نَفْسِ سَگ‌ساری؟

خَمُش کردم که رَبِّ دین ، نَهان‌ها را کُند تَعیین / نِمایَد شاخِ زشتَش را ، وَگَرچه هست سَتّاری

﴿ ۱۴۸۰ ﴾

مَستِ مِیِ عشق را ، حَیـا نی / وین بادهٔ عشق را ، بَهـــا نِی

---

۱ – مخفف غول

۲ – غُلّ = طوق ، زنجیر

۳ – چشمه

۴ – عِرق = رگ و ریشه

آن عشقْ چو بَزم و بادهٔ جان را / می‌نوشَد و ممکنْ صَــــلا نی
با عقلْ بِگُفت ، ماجَــــــراها / جان گفت که : وَقتِ ماجَـــــرا نی
از روحْ بِجُستم آن صَفا ، گفت: / آن هست صَفا، ولـــــی زِ ما نی
گفتم که : مَکُن نَهان ، ازین مِس / ای کُفْـــوِ تـــو زَرّ و کیمیــــا نی
کاین بَرقِ حَدیثِ تو ، ازآن است / جُز جانْ اَفْــــزا و دِلْ رُبـــــا نی
گفتا: غَلَطی، که آن نِیَم من / ما بُوالْحَسَنیم و بُوالْعَــــلا نی
گفتم که : به حَـــــقِّ نَرگِسانَت، / دَفعَم بِمَــــدِهْ ، به شیوه‌ها نی
کاین غَمْزهٔ مَستِ خونیِ تو / کُشته‌ست هزار و خون‌بَها نی
بِاَللّٰهْ که تویی ، کـــه بی‌تویی تو / ای کِبْرِ تو ، غیرِ کِبْریـــــا نی
گَر زآنکه تویی، وَگَر نه‌ای تو / از تو گُذری ، دو دیده را نی
گَر فرمایی که: نیستْ هست است / کو زَهره ، که گویَمَت چرا؟ نی
مِغناطیسیّ و جان ، چــــو آهن / می‌آید مَست و دست و پا نی
چون گرمْ شَـــــوَم ، زِ جامِ اوَّل / غیرِ تسلیـــــم ، در قَضــــا نی
چون شُد به سَرَم ، مِی‌اَم سَراسَر / مِیْ را تَسلیم یا رِضا نی
از بَهرِ نَسیمِ زُلْفِ جَعْدَت / یکتا زُلْفی ، که جُز دوتا نی
ای بادِ صَبـــــا ! به اِنْتِظارَت / از بَهرِ صَبا و خود صِبا[1] نی
پس ما چه زنیم ، ای قَلَنْدَر؟ / اَنْدَر گِــــرِه و گِره‌گُشا نی
گَر زآنکه نَه هـــــردَمی ، خداوند / کاو جُز سِرّ و خاصهٔ خدا نی
مَخْدومیِ شَمسِ دیــــنِ تبریز / چون خورشیدش ، دَرین سَما نی

﴿۱۴۸۱﴾

مَست و خوشی ، باده کجا خورده‌ای؟ / این مَهِ نو چیست ، که آوَرْده‌ای؟
ساغَرِ شاهانه ، گرفتی به کَف / گُلْ شِـــــکَرِ نادره پَـروَرده‌ای
پَردهٔ ناموسِ کِه خواهی دَرید؟ / کآفَتِ عقل و اَدَب و پَرده‌ای
می‌شِکُفد از نَظَرَت ، باغِ دل / ای که بهارِ دلِ اَفْسُرده‌ای
آتشْ ، در مُلْکِ سُلَیمانْ زدی / ای که تو موری ، بِنَیآزُرْده‌ای

---

۱ – کودکی، شور و شوق

در سَفَرْ ای‌شاهِ سَبُکْ‌روحِ من   زیرِ قَدَم ، چَشم و دلْ اِسْپُرده‌ای
دارد خوبیّ و کَشی ، بی‌شُمار   رویِ کَسی، کَشْ به کَس ، اِشْمُرده‌ای
بَنده کُنِ هر دلِ آزاده‌ای   زنده کُنِ هر بَدَنِ مُرده‌ای
می‌کُنَدَت لابه و دَریوزه ، جان   جانْ بِبَر آنجا ، که دِلَم بُرده‌ای
جانِ دو صد قَرنْ ، در انگشتِ توست   چونْت بگویم؟ که تو دَهْ مَرده‌ای
بَسْ کُن ، تا مُطرب و ساقی شود   آن کِه مِیْ از باغِ وِیْ اَفْشُرده‌ای

﴿۱۴۸۲﴾

مَستَم از باده‌هایِ پنهانی   وَزْ دَف و چَنگ و نایِ پنهانی
مَر چُنین دِلْرُبایِ پنهان را   واجِب آیـــد ، وَفایِ پنهانی
می‌زَنَد سال‌ها ، دَرین مَستی   روحِ من ، هایْ هایِ پنهانی
گفتم: ای دل! کجایی آخِرْ تو؟   گفت: در بُـــرج‌هایِ پنهانی
بَر چِپَمْ آفتاب و مَهْ بَر راست   آن مَهِ خـــوش‌لِقایِ پنهانی
مُشتری ، دَر فروخت، آن مَهْ را   دادَمَش من ، بَهـــایِ پنهانی
ظُلْمَتَم کِیْ بَقا کُنَد، که بَرو   تابـــد از کِبْریـــایِ پنهانی
آتشَم چون بِمُرد ، دودَم چیست؟   آیَتـــی از بَـــلایِ پنهانی
زآن بَلا ، جان‌هایِ ما ، مَرهاد   تا بَرَد تُحفه‌هـــایِ پنهانی
شَمسِ تبریز، شوربایی پُخت   صوفیان ! اَلصَّـــلایِ پنهانی

﴿۱۴۸۳﴾

مَستی و عاشـــقانه می‌گویی   تو غَریبـــی ، وَ یا ازین کویی؟
پیشِ آن چَشم‌هایِ جادویِ تو   چون نباشد حَـــرام ، جادویی؟!
پیشِ رویَتْ ، چو قُرصِ مَهْ ، خَجِل است   به چه رو ، کرد زُهره ، بی‌رویی؟
عاشقان را ، چه سود دارد پَند؟   سِیْلِشان بُرد ، رُو ، چه می‌جویی؟
تو چه دانی ، زِ خوبیِ بُتِ ما؟   ما ازآن ســـو و تو ازین سویی
ما زِ دَســـتانِ او ، زِ دستْ شُدیم   دست از ما ، چرا نمی‌شویی؟
رُو به میدانِ عشقْ ، سَجده‌کُنان   پیشِ چوگانِ دوست ، چون گویی
پیشِ آن چَشـــم‌هایِ تُرکانه   بَنـــده‌ایّ و کمینـــه هِنْدویی

به سِتیزه ، دَرین حَرَم ، ای صبر! / گـــاه لا لا[1] و گـــاه لَوْ لَوْ یی[2]
آفتابا ! نَه حَـــدِّ تو پیداست؟ / نه که در خـــانهٔ تَرازویی؟[3]
هلِه ای مـــاه ! خویشتنْ بِشِناس / نی به وَقتِ مُحاقْ[4] ، چون مویی؟
هلِه ای زُهره ! زیرِ چادر رُو / رو نداری ، وَقیـــحه بانویی
تو بیا ، ای کَمالِ صورتِ عشق! / نورِ ذاتِ حقـــی وَ یا اویی[5]
اَنْدَرین رَهْ ، نمانْـــد پایْ مرا / زانـــوَم را نمانْـــد ، زانویی
هَمچو کَشتی ، رَوَم به پَهْلو من / ای دلِ من! هِـــزارْ پَهْلویی
مَست و بی‌خویشْ می‌رَویِ چپ و راست / سویِ بی‌چپّ و راست می‌پویی
نی چپ است و نه راست ، در جان است / بو زِ جانْ یابی ، اَرْ بی نُبویی
زآن شِـــکَرْ ، رویْ اگر بِگَردانی / گَر نَباتـــی ، بِدآنکه بَدخویی
وَرْ تو دیـــویّ و رو بِدو آری / اَللهْ اَللهْ ، چـــه مـــاهِ دَهْ تویی!
دِلَم از جا رَوَد ، چو گویم : او / همـــه اوها ، غُلامِ این اویی
هینْ زِ خوهایِ او ، یکی بِشِنو / گاه شیری کُنـــد ، گَـــهْ آهویی
هینْ خَمُشْ ، که اَر دیده کفْ نَکُنَد / نکُنَـــد نـــار و سیب ، آلویی

﴿۱۴۸۴﴾

مستیان در عَربَده رفتند و رفتم گوشه‌ای / با دو یارِ راز دار و هَمْره و هم‌توشه ای
اندر آن گوشه ، ندیدم آفتابی کز نَفَس / جان و دل ، چون عارفان شد جوشْ اندر جوشه‌ای

---

۱ – لا = نَه (عربی)

۲ – لَوْ = اگر (عربی)

۳ – ترازو یا میزان،علامت ماهِ مهر بوده و اشاره به قرار گرفتن خورشید در برج میزان و پایان تابستان دارد.

۴ – سه شبِ آخرِ ماه‌های قمری که ماه در آسمان دیده نشود.

۵ – با توجه به آنچه که در بسیاری از غزلیات به صراحت آمده ، جناب مولانا ، نور باطن حضرت علی "ع" را تجلیِ اول الهی فرموده و از این بیت معلوم میگردد که مقصود از کَمالِ صورتِ عشق ونورِ ذاتِ حق نیز وجود مقدس آن حضرت میباشد، وجودی که همگان غلام او باشند ، کسی که گاه ، همچو شیر ، حمله فرماید و گاه ، همچو آهو ، عاشقانِ سرگشتهٔ خود را بسوی خویش کَشانَد.

پست و بالایِ نهادِ من ، هوایِ او گرفت	چون مَلَخ در کِشتْ اُفتد ، در سَرِ هر خوشه ای
من چو فتنه یا بلا ، بُگْریختم ، در گوشه‌ها	خودْ من از دیگِ بَلا ، برداشتم سرپوشه‌ای
عشقِ شمس الدینْ یکی و اندرو غوغایی است	گرچه اوّلْ ، ساکِتَک آمد ، چنان خاموشه ای

﴿۱۴۸۵﴾

مُسَلَّم آمـــد یارِ مـــرا ، دلْ اَفْروزی	چه عشقْ دادْ مرا ، فَضْلِ حَقْ ؟ زهی روزی!
اگر سَرَم بِرَوَد ، گو : بُرو ، مرا سَرِ اوست	رَهیدم از کُلَه و از سَـــر و کُلَهْدوزی
دَهان به گوشِ من آوَرْد و گفت ، در گوشَم:	یکی حَدیثْ بیآمــــوزَمَت ، بیآمــــوزی
چو آهویِ خُتَنی ، خونِ تو شود همه مُشک	اگر دَمی بِچَری تو ، زِ مـــا ، به خوشْ‌پوزی
چو جانِ جان شُده‌ای، تَنگِ جان و تَن ، چه کَشی؟	چو کانِ زَر شُده‌ای ، حَبّه‌ای چه اَندوزی؟
به سویِ مَجْلِسِ خوبان ، بِکَشْ حَریفان را	به خِضْر و چَشمهٔ حَیـــوان ، بِکُن قَلاووزی
شرابِ لَعْلْ رَسیده‌ست ، نیست انگوری	شِکَرْ نِثار شُد و ، نیست این شِکَرْ خوزی[1]
هویْ و حِرصْ ، یکی آتشی است ، تو بازی	بپَرْ ، گزافْ پَـــر و بال را ، چه می‌سوزی؟
خَمُش که خَلْقْ نَدانَند ، بانگ را ، زِ صدا	تویی که دانـــی ! پیروزه را زِ پیروزی

﴿۱۴۸۶﴾

مُسلمانان ! مُسلمانان ! مرا تُرکی‌ست یَغمایی	که او صَف‌هایِ شیران را ، بِدَرّانَد به تنهایی
کَمان را چون بِجُنبانَد، بِلَرزَد آسْمان را دل	فرو اُفْتَد زِ بیمِ او، مَهْ و زُهره ، زِ بالایی
به پیشِ خَلْقْ نامَش : عشق و پیشِ من : بَلایِ دل	بَلا و مِحْنَتِ شیرین، که جُز با ویْ نَیآسایی
چو او رُخسارْ بِنْمایَد، نَمانَد کُفر و تاریکی	چو جَعْدِ خویش بُگْشایَد، نه دین مانَد، نه تَرسایی
مرا غَیرت هَمی گوید: خَموشْ ، اَرْ جانْت می‌بایَد	زِ جانِ خویش بیزارم، اگر دارم شکیبایی
ندارد چاره دیوانه ، به جُز زَنجیرْ خاییدن	حَلالَ سُنَّت، حَلالَ سُنَّت، اگر زنجیرْ می‌خایی
بگو اسرارْ ، ای مَجنون! زِ هُشیارانْ چه می‌تَرسی؟	قَبا بِشْکاف، ای گَردون! قیامت را چه می‌پایی؟
وَگَر پروازِ عشقِ تو ، دَرین عالَم نمی‌گُنجَد	به سویِ قافِ قُربَت پَر ، که سیمرغیّ و عَنْقایی
اگر خواهی که حق گویم ، به من دِهْ ساغَرِ مَردی	وَگَر خواهی که رخْ بینم ، دَرآ در چَشم و بینایی
در آتش بایدَت بودن ، قمیصِ[2] مَه ، اگر مانَدی	که تا نورَت بیفْزاید ، شَویِ زیبا و یکتایی

۱ – مقصود خوزستان است که شِکَرَش مشهور بوده و هست.

۲ – پیراهن

در آتش بایَدَت بودن، همه تَن ، هَمچو خورشیدی   اگر خواهی که عالَم را ، ضیا و نورْ اَفْزایی
گُدازان بایَدَت بودن ، چو قُرصِ مَه ، اگر خواهی   که آن خورشیدِ خورشیدان ، تو را باشد پَذیرایی
اگر دِلْگیر شُد خانه، نه پاگیرست ، بَرجِه رُو   وَگَر نازک‌دلی ، مَنْشین ، بَری کُن جانِ سودایی
گَهی سودایِ فاسِد بین ، زمانی فاسِدِ سودا   گَهی گُم شو ازین هر دو، اگر هم‌خِرقهٔ مایی
به تَرکِ تُرکْ ، اُولیٰ‌تر سیَه‌رویانِ هِنْدو را   که تُرکان راست جانْبازیّ و هِندو راست لالایی
مَنَم باری ، بِحَمْدِاَللّهْ ، غُلامِ تُرکِ همچون مَهْ   که مَهْرویانِ گردونی، ازو دارند زیبایی
دَهانِ عشق می‌خندد، که نامَش تُرکْ گفتم من   خودْ این او می‌دَمَد در ما ، که ما ناییم و او نایی
چه نالَد نایِ بیچاره ، جُز آن که دَردَمَد نایی؟   بِبین نِیْ‌هایِ اِشْکَسته، به گورستانْ چو می‌آیی
بِمانْده از دَمِ نایی، نه جان مانْده ، نه گویایی   زبانِ حالِشان گوید ، که: رفت از ما ، من و مایی
هَلا بَس کُن، هَلا بَس کُن، مَنِه هیزُم بَرین آتش   که می‌تَرسَم ، که این آتش ، بگیرد راهِ بالایی

﴿۱۴۸۷﴾

مُسلمانان! مُسلمانان! شما دل‌ها نِگَه دارید   مَگَردا کَسْ به گِردِ من ، نه نَظّاره نه دِلْداری
مِثالِ بازِ رَنْجورم ، زمینْ بَرْ منْ ، زِ بیماری   نه با اَهلِ زمین جِنْسَم ، نه امکان است طَیّاری
چو دستِ شاه ، یاد آیَد ، فُتَد آتشْ به جانِ من   نه پَر دارم که بُگْریزم، نه بالَم می‌کُند یاری
اَلا ای بازِ مِسکینْ تو ، میانِ جُغدها چونی؟   نِفاقی کردی‌ای گَر عشقْ ، رو بَستی ، به سَتّاری
ولیکِن عشق ، کِی پنهان شود ، با شُعلهٔ سینه؟   خُصوصاً از دو دیده سِیلْ ، هَمچون چَشمه‌ای جاری
بَسْ اَسْتَت عِزَّت و دوران، زِ ذوقِ عشقِ پُر لَذَّت   کجا پیدا شود با عشق، یا تَلْخیّ ، وَ یا خواری؟
اگر چه تو ، نداری هیچ ، مانندِ اَلِفْ عشقَت   به صَدرِ حَرف‌ها ، دارد چرا ، زآن رو که آن داری؟
حَلاوَت‌هایِ جاویدانْ ، دَرون جانِ عُشّاق است   زِ بَهرِ چَشمْ‌زَخْم است ، این نَفیر و این همه زاری
تَنِ عاشق چو رَنْجوران، فُتاده زارْ ، بر خاکی   نیابَد گَردْ ، ایشان را ، به مَعنی ، مَهْ به سَیّاری
مُغَفَّل‌وار[1]، پِنْداری تو عاشق را ، وَلیکِن او   به هر دَم ، پَرده می‌سوزد ، زِ آتش‌هایِ هُشیاری
لباسِ خویش می‌دَرَّد ، قَبایِ جسمْ می‌سوزد   که تا وقتِ کنارِ دوست ، باشد از همه عاری
به غیرِ دوست ، هر چَشْ هست، طَرّاران هَمی دُزدند   به مَعنی کرده او ، زین فِعْل ، بر طَرّارْ طَرّاری
که تا خَلْوَت کُند زیشان ، کُند مَشغولْ ایشان را   بگیرد خانهٔ تَجرید ، وَ خَلْوَت را به عَیّاری
ندانی سِرِّ این را تو ، که عِلْم و عقلِ تو ، پَرده‌ست   بُرونِ غارْ تو شادان ، که خود در عینِ آن غاری

---

۱ – مُغَفَّل = غافل شده

بِدَرَّد زَهرهٔ جانَت ، اگر ناگاه بینی تو — که از اَصْحابِ کَهْفِ دل، چگونه دور و اَغْیاری!
زِ یک حرفی ، زِ رَمزِ دل ، نَبُردی بویْ ، اَنْدَر عُمر — اگر چه حافظِ اهلیّ ، وَ اُستادی تو ای‌قاری
چه دورت داشتند ایشان، که قُطْبِ کارها گشتی — وَزین اَشْغالِ بی‌کاران، نداری تابِ بی‌کاری
تو را دَمْ دَمْ هَمی آرَند ، کاری نو، به هر لحظه — که تا نَبْوَد فَراغَت هیچ ، بَرِ قانونِ مَکّاری
گَهی سودایِ اُستادی، گَهی شَهوتْ دَراُفتادی — گَهی پُشتِ سِپَه باشی، گَهی در بَندِ سالاری
دَمارْ[1] و وَیلْ[2] بر جانَت، اگر مَخْدومْ شَمسُ ا□ لدّین — زِ تبریزت نفرماید ، زَکاتِ جانِ خود یاری

﴿۱۴۸۸﴾

مُسلمانان! مُسلمانان! مــــرا جانی‌ست سودایی — چو توفان بر سَرَم بارَد ، ازین سودا ، زِ بالایی
مُسلمانان! مُسلمانان! به هر روزی، یکی شوری — به کویِ لولیان اُفْتَد ، ازآن لولیِّ سُرنایی
مُسلمانان! مُسلمانان! زِ جان پُرسید: کِای سابِق — وَرایِ طورِ اندیشه، حَریفان را چه می‌پایی؟
مُسلمانان! مُسلمانان! بشویید از دلِ منْ دست — کَزین اندیشه ، دادم دلْ ، به دستِ موجِ دریایی
مُسلمانان! مُسلمانان! خَبَرْ آن کارفرمـــا را — که سَخت ، از کار رفتم من، مرا کاری بِفَرمایی
مُسلمانان! مُسلمانان! اَمانَتْ دستِ مــن گیرید — که مَستَم، رَه نمی‌دانم ، بِدآن معشوقِ زیبایی
مُسلمانان! مُسلمانان! به کـــویِ او سِپاریدَم — بَرآن خاکَم بِخُسبانید، زآن خاک است بینایی
مُسلمانان! مُسلمانان! زبانِ پارســـی گویَم — که نَبْوَد شَرط، در جمعی ، شِکَر خوردن به تنهایی
بیا ای شَمسِ تبریزی ! که بُردَه‌ست این سُخَن بیزی[3] — به غیرِ تو نمی پاید، تویی آنکِه هَمی پایی

﴿۱۴۸۹﴾

مُطرَبْ! چو زَخْمه‌ها را ، بر تار می‌کَشانی — این کاهِلانِ رَه را ، در کـــار می‌کَشانی
ای عشق! چون دَرآیی ، در عالَمِ جُدایی — این بازماندگان را ، تا یـــار می‌کَشانی
کوریِّ رَه‌زنان را ، ایمِن کُنی جهان را — دُزدانِ شهرِ دل را ، بَـــر دار می‌کَشانی
مَکّار را بِبینی ، کورَش کُنی ، به مَکْری — چون یار را بِبینی ، در غـــار می‌کَشانی
بر تازیانِ چابُک، بَندی تو زینِ زَرّین — پالانیانِ بَـــد را ، در بـــار می‌کَشانی
سوداییانِ ما را ، هر لحظه می‌نَوازی — بازاریانِ مـــا را ، بَـــسْ زار می‌کَشانی

۱ – هلاک شدن
۲ – درآمدن بدی و شَرّ
۳ – سخن را غربال و پالودن

عُشّاقِ خارکَش را ، گُلْزار می‌نمایی / خودکامِ گُل‌طَلَب را ، در خــــار می‌کَشانی
آن کاو در آتش آید ، راهَش دَهی به آبی / وآن کاو دَوَد به آبی، در نــــار می‌کَشانی
موسیِّ خاکْ‌رو را، رَهْ می‌دَهی به عِزَّت / فرعونِ بوشْ جو[1] را، در عــار می‌کَشانی
این نَعْلِ باژگونه، بی‌چون و بی‌چگونه / موسیٰ عَصاطَلَب را ، دَر مــار می‌کَشانی

﴿ ۱۴۹۰ ﴾

مـــــرا در خَنده می‌آرَد ، بهاری / مـــرا سَرگشته می‌دارد ، خُماری
مـــرا در چَرخْ آورده‌ست ، ماهی / مـــــرا بی‌یار گَردانیـــــد ، یاری
چو تاری گشتم از آوازِ چَنگی / نوایَش ، فاش و پیدا نیست ، تاری
جهانی چون غُباری ، او بَرآنْگیخت / که پنهان شُد چو بادی ، در غُباری
حَیاتی چون شَرارْ ، آن شَهْ بَرآفْروخت / که پنهان شُد ، چو سوزی ، در شَراری
جَمالِ گُلْسِتان ، آن کَس بَر آراست / که پنهان شُد چو گُلْ ، در جانِ خاری
دِلَم گوید، که : ساقی را ، تو می‌گو / که جانَم مَستِ آن باقی‌ست، باری
دِلَم چون آیِنه ، خاموشِ گویاست / به دستِ بوالْعَجَبْ آئینه‌داری
کَزو در آیِنه ، ساعت به ساعت / هَمی تابَد ، عَجَبْ نَقْش و نِگاری!

﴿ ۱۴۹۱ ﴾

مَکُن ای دوست ! نَشایَد که بِخوانند و نَیآیی / وَ اگر نیز بیآیـــی ، بِـــرَوی زود ، نَپایی
هله ای‌دیده و نورَم ، گَهِ آن شُد که بِشورَم / پِیِ موسیِّ تو طورَم ، شُدی از طور ، کجایی؟
اَگَرَم خَصْمْ بِخَندد، وَگَرَمْ شحْنه بِبَندد / تو اگر نیز به قاصِدْ ، به غَضَب ، دست بِخایی
به تو سوگند بِخوردم، که: ازین شیوه نَگَردم / بِکُنم شور و بِگَردم، به خدا و به خدایی
بِکُن ای‌دوستْ ! چراغی، که بِهْ از اَخْتَر و چَرخی / بِکُن ای‌دوست! طَبیبی، که به هر دَردْ دَوایی
دلِ ویرانِ من اَنْدَر، غَلَطْ اَرْ جُغد دَرآیَد / بِزَنَد عکسِ تو بَر وِیْ، کُند آن جُغْدْ ، هُمایی
هله یک قومْ بِگِرْیَند و ، یکی قومْ بِخَندند / رَهِ عشقِ تو بِبَنــــــدند ، به اِسْتیزه نِمایی
اگر از خشمْ بِجنگی، وَگَر از خَصمْ بِلَنْگی / وَ اگر شیر و پَلَنگی ، تو هم از حَلقهٔ مایی
به بَد و نیکِ زمانه، نَجَهَد عشقْ زِ خانه / نَبْوَد عشقْ فَسانه، که سَمایی‌ست ، سَمایی
چو مرا دَرْدْ دَوا شُد، چو مرا جُورْ ، وَفا شُد / چو مرا اَرضْ سَما شُد، چه کُنم طالَ بَقایی؟

---

۱ – بوش = کرّ و فرّ (بوش جو= طالب کرّ و فرّ)

سَحَرُٱلْعَیْن چه باشد، که جهانْ خُشک نِمایَد؟ بَرِ عام و بَرِ عارف ، چو گُلستانِ رِضایی
هله این نازْ رَها کُن، نَفَسی رویْ به ما کُن نَفَسی تَرکِ دَغا کُن، چه بُوَد مَکْر و دَغایی؟
هله خاموشْ که تا او ، لبِ شیرین بِگُشایَد بِکُند هر دو جهان را ، خَضِرِ وَقْت ، سَقایی

﴿۱۴۹۲﴾

مَگَر تو یوسُفان را ، دِلْسِتانی؟ مَگَر تو رَشکِ ماهِ آسْمانی؟
مَها ! از بَسْ عزیزیّ و لَطیفی غریبِ این جهان و آن جهانی
رَوان‌هایی ، که روزِ تو شنیدند به طَمْعِ تو گرفته ، شب‌رُوانی
زِ شبْ رفتن زِ چالاکی ، چه آید؟ چو ذُوٱلْعَرْشَتْ ، کُنَد مِیْ پاسْبانی
مَنَم آن ، کَزْ دَمِ عیسیْ بِمُردم مرا کُشته‌ست آبِ زندگانی
چُنین مرگی ، که هر دم ، زنده سازد گَرَتْ بینَـــم ، اَیا فَخْـــرُٱلزَّمانی!
دِلَم از هِجْرِ تو ، خون گشت ، لیکِن ازآن خونْ رُست ، صورت‌هایِ جانی
زِ دُردِ تو ، راوَقِ[1] صافْ ، جوشید زِ دُردِ خُمره هایِ خُسروانی
خداوندی‌ست ، شَمسُ‌ٱلدّینِ تبریز که او را نیست ، در آفاقْ ثانی
بَریـــدِ[2] آفرینش ، در دُو عالَم نیاورده‌ست چـــون او ، اَرمَغانی
هزاران جان، نِثارِ جانِ او باد که تا گَردند جـــان‌ها ، جاودانی
دَریغا ! لَفْظها بـــودی ، نو آیین کَزین اَلْفاظ ، ناقص شُد مَعانی

﴿۱۴۹۳﴾

مگر مَستی نمی‌دانی ، که چون زنجیر جُنْبانی زِ مَجنونانِ زندانی ، جهانی را بِشورانی؟
مگر نَشنیده‌ای دَستان ، زِ بی‌خویشان و سَرمَستان؟ وَگَر نَشنیده‌ای ، بِستان ، به جانِ تو ! که بُستانی
تو دانی ، من نمی‌دانم ، که چیست این بانگ از جانَم؟ وَزین آوازْ حیرانم ، زهی پُر ذوق و حیرانی
صَلا، مَستان و بی خویشان ، صَلا ، ای عیشْ اَندیشان صَلا ، ای آنکِه می‌دانی ، که تو خود عینِ ایشانی

﴿۱۴۹۴﴾

مَگَرْدانید با دلْبر، به حقِّ صُحبت و یاری هر آنچه دوش می‌گفتم ، زِ بی‌خویشیّ و بیماری

---

۱ – راوق ، راووق = ظرفی که با آن چیزی ، مایعی را صافی کرده و بپالایند (شرابِ صافْ شده با راووق).

۲ – قاصد.

وَگر ناگهْ قَضاءَ ٱلله ، ازین‌ها بِشْنَود آن مَهْ خود او داند ، که سودایی ، چه گوید در شبِ تاری
چو نَبْوَد عقلْ در خانه، پَریشان باشد افسانه گَهی زیر و گَهی بالا، گَهی جنگ و گَهی زاری
اگر شورِ مرا یَزدان ، کُند توزیع بر عالَم نبینی هیچ یک عاقل ، شوند از عقل‌ها عاری
مَگَر ای عقلْ ! تو بر من ، همه وَسواس می‌ریزی؟ مَگَر ای اَبر! تو بر من ، شراب و شور می‌باری؟

﴿۱۴۹۵﴾

مَگْریز زِ آتش ، که چُنین خامْ بِمانی گَر بِجْهی ازین حَلْقه، دَرآن دامْ بِمانی
مَگْریز زِ یارانْ ، تو چو ماران و مَکَشْ سَر کز سَرکَشی ، سَرگَشتهٔ ایّامْ بِمانی
با دوستْ وَفا کُن، که وَفا دامِ اَلَست است تَرْسَم که بمیریّ و دَرین دامْ بِمانی
بِگْرفت تو را تاسه[1] و حالِ تو چُنان است کَزْ عَجزْ ، تو در تاسهٔ[2] حَمّامْ بِمانی
می‌تَرسی ازین سَر ، که تو داریّ و ازین خو زآن سَر ، تو به رَنجوریِ سَرسامْ بِمانی
با ما تو یکی کُن سَر، زیرا سَرِ وَقت است تا هَمچو سَرانْ ، شادْ ، سَرانجامْ بِمانی

﴿۱۴۹۶﴾

مگیر ای ساقی! از مَستانْ کَرانی که کَم یابی ، کَـــرانِ بی کرانی
بیا ای سَروِ گُل‌رُخ ! سویِ گُلْشَن که بِهْ از سَروْ ، نَبْـــوَد سایه‌بانی
چو نور ، از ناودانِ چَشْمْ ریزد یَقینْ بی‌بامْ ، نَبْـــوَد ناودانی
عَجَب آن بام ، بالایِ چه خانه‌ست؟ مُبارکْ جـــا ، مُبارکْ خاندانی
کِه را بود این گُمان ، که بازْ یابَم نشانی ، زین چُنین فِتْنه ، نشانی؟
دلی که چون شَفَق ، غَرقابِ خون بود پُر از خورشید شُد ، چون آسْمانی
زِ حِرصِ این شِکَم ، پَهْلو تهی کُن که تا پَهْـــلو زَنـــی ، با پَهْلوانی
عَجَب ! تَنگَت نمی‌آیـــد، برادر؟! زِ جانی ، کاو بُوَد ، مُحتاجِ نانی
که آبِ زندگانـــی گفت ، ما را: که جُز دُکّانِ نان ، داری دُکانی؟

﴿۱۴۹۷﴾

من آن نِیَم ، که تو دیدی، چو بینی‌اَم ، نَشِناسی تو جُز خیالْ نَبینی، که مَستِ خواب و نُعاسی[3]

---

۱ – اندوه و ملالت ، ویارِ زنان
۲ – تاس ، کاسهٔ مسی
۳ – خواب ، چُرت

مرا بپُرس که: چونی، دَرین کَمیّ و فُزونی؟ — چگونه باشد یوسُف، به دستِ کورْ نَخاسی؟[1]
به چَشمِ عشقْ توان دید، رویِ یوسُفِ جان را — تو چَشمِ عشقْ نداری، تو مَردِ وَهْم و قیاسی
بَهایِ نِعْمَتِ دیده ، سپاس و شُکرِ خدا دان — مَرَم چو قَلْبْ زِ کوره ، که کانِ شُکْر و سِپاسی
وَگَر زِ کوره بِتَرسی ، یَقینْ ، خیالْ پَرَستی — بُتِ خیالْ تَراشی، وَزآن خیالْ هَراسی
بُتِ خیالْ ، تو سازی، به پیشِ بُت ، به نمازی — چو گَبرْ ، اسیرِ بُتانی ، چو زَنْ حَریفِ نِفاسی[2]
خیالْ ، فَرعِ تو باشد، که فَرع ، فَرعِ تو را شُد — تو مَهْ نِه‌ای ، تو غُباری ، تو زَر نِه‌ای ، تو نُحاسی[3]
به جانِ جُملهٔ مَردان، اگرچه ، جُمله یکی‌اَند — که زیرِ چَرخهٔ گَردون، تو چون گاو و خَرآسی[4]
وَگَر زِ چَنْبَرِ گَردون ، بُرون کَشی ، سَر و گَردن — زِ خَرْ گَله[5] بِرَهیدی ، فرشته‌ایّ و ، زِ ناسی[6]

﴿۱۴۹۸﴾

من پارْ[7] ، بِخورده‌اَم شرابی — اِمْسالْ ، چه مَستَم و خَرابی!
من پار ، زِ آتشـــی گُذشتم — اِمْسالْ چـــرا شُدم کبابی؟
من تشنه ، به آبِ جویْ رفتم — ماهی دیـــدم ، میانِ آبی
شیرانْ همه ، ماهتابِ جویَند — من شـــیرم و یارِ ماهتابی
از دَرْد مَپُرس، رنگِ رُخْ بین — تا رنگْ بِگویَدَت جوابی
جانم مَست است و تَنْ خَراب است — مَستی‌ست نِشَسته در خَرابی
این هر دو ، چُنین و دلْ، چُنین‌تَر — کَزْ غَم ، چو خَری‌ست، در خَلابی[8]
یک لحظه مَشو مَلول ، بِشْنو — تا باشَدَت از خـــدا ، ثَوابی

---

۱ – برده فروش
۲ – نِفاس = ایام پس از زایمان.
۳ – مِس
۴ – خری که سنگ آسیاب را میگرداند.
۵ – گلهٔ خر
۶ – ناس = انسان
۷ – پارسال
۸ – زمین پُر گِل و لای

﴿۱۴۹۹﴾

من پایْ هَمی‌کوبَم ، ای جانِ جهان ! دَستی — ای جانِ جهان ! بَرجِه ، از بَهرِ دلِ مَستی
ای مَستْ ! مَکُن مَحْشَر، بازآیْ زِ شور و شَر — آن دستْ بَرآن دل نِهْ ، ای کاش ! دلی هستی
تَرکِ دل و جان کردم، تا بی‌دل و جان گردم — یک دل چه مَحَل دارد! صد دِلْکَده بایستی
بِنْگَر به درخت ای‌جان! در رَقص و سَراندازی — اِشْکوفه[1] چرا کردی، گَر باده نَخوردَه‌سْتی؟
آن بادِ بهاری بین، آمیزش و یاری بین — گَرنِی همه لُطفَ‌سْتی، با خاکْ نَپیوَسْتی
از یار مَکُن اَفْغان، بی‌جُور نیآید عشق — گَرنِی رَهِ عشقْ این است، او کِیْ دلِ ما خَسْتی؟
صد لُطف و عَطا دارد، صد مِهْر و وَفا دارد — گَر غَیرت بُگْذارد، دلْ بر دلِ ما بَستی
با جُمله جَفاکاری، پُشتی کُند و یاری — گَر پُشتیِ او نَبْوَد، پُشتِ همه بِشْکَستی
دامی که دَرو عَنْقا ، بی‌پَر شود و بی‌پا — بی‌رَحمَتِ او صَعْوه[2]، زین دام، کجا جَستی؟
خامُش کُن و ساکن شو، ای بادِ سُخَن ! گرچه — در جُنبشِ بادِ دل، صد مِرْوَحِه[3] بایستی
شَمسُ‌ٱلْحَقِ تبریزی، ماییم و شبِ وَحشت — گَر شَمس نبودی شبْ ، از خویش کجا رَستی؟

﴿۱۵۰۰﴾

من پیش ازین ، می‌خواستم ، گفتارِ خود را ، مُشتری — وَاکْنون ، هَمی خواهم زِ تو، کَزْ گفتِ خویشَم ، واخَری
بُت‌ها تَراشیدم بَسی ، بَهرِ فَریبِ هر کَسی — مَستِ خَلیلَم منْ کُنون، سیر آمدم ، از آزَری[4]
آمد بُتی بی‌رَنگ و بو، دَستم مُعَطَّلْ شُد بِدو — اُستادِ دیگر را بِجو، بَهرِ دُکانِ بُتگَری
دُکّان زِ خود پَرداختم ، اِنْگار ها[5] انداختم — قَدْرِ جُنون بِشْناختم، زَاَنْدیشه‌ها گشتم بَری
گَر صورتی آید به دل، گویم: بُرون رُو ، ای‌مُضِلّ[6] — تَرکیبِ او ویران کُنم، گَر او نِمایَد لَمْتُری[7]
کِی دَر خورِ لیلی بُوَد؟ آن کَسْ کَزو مَجنون شود — پایِ عَلَمْ آن کَس بُوَد، کاو راست، جانِ آن سَری

---

۱ – استفراغ
۲ – گنجشک
۳ – باد بزن
۴ – آزر = نام سرپرست کافر حضرت ابراهیم "ع" است.
۵ – انگار = گمان، خیال
۶ – گمراه کننده
۷ – لَمْتُر = فربه و قوی و گُنده

خاموشْ ،کز لطفِ خدا ، هر دَم ، حیاتی می رسد　　بر آسمان و بر زمین ، بر آدمی و بر پَـری

﴿۱۵۰۱﴾

من دوش دیدم سِرِّ دل ، اندر جمالِ دلبری　　سنگینْ دلی ، لَعلینْ لبی ، ایمانْ‌فریبی ، کافری
از جان و دلْ گوید کَسی ، پیشِ چُنان جانانه‌ای؟　　از سیم و زَرْ گوید کَسی ، پیشِ چُنان سیمین‌بَری؟
لُقمه شدی ، جمله جهان ، گر عشق را ، بودی دهان　　دربان شدی ، جمله شهان ، گر عشق را ، بودی دَری
من می‌شنیدم نامِ دل ، ای جان و دل، از تو خِجِل　　ای مانده اندر آب و گِلْ ، از عشقِ دُلدُل ، چون خَری
ای جان ! بیا گوهر بچین ، ای دل ! بیا خوبی ببین　　ای اِستِغاثُ المُسلِمین ! زین آفت و شور و شَری
تنْ خودْ که باشد ، تا بُوَد ، فرشِ سوارانِ غَمش؟　　سَر کیست، تا خودْ سَر نهد ، پیشِ چنان شَه ، سَروَری؟
یک نوبهار آمد کَزو ، سرسبز گردد عالَمی　　چون یار من، شیرین لَبی ، چون لعلِ او ، حلواگری
هردم به من گوید رُخش : داری چنان زیبا رُخی؟　　هردم بدو گوید دلم : داری چو بنده چاکری؟
آمد بهار ای‌دوستان، خیزید به سوی بوستان　　امّا بهارِ من تویــــی ، من تَنْگرمْ در دیگری
اشکوفه ها و میوه‌ها ، آرَند غَنْج و شیوه‌ها　　تا در گُلِستانِ رُخَت ، رویَنْد چون نیلوفری
بلبلْ ! چو مطربْ ، دَف زنی ، برگِ درختان ، کَف زنی　　هر غنچه گوید:چون منی ، باشد خموشی گُستری؟
آمد بهارِ مهربان ، چون سرخوشی ، دامن کشان　　تا باغ یابد زینتــــی ، تا مرغ یابد شَهپری
تا خَلقْ زو ، حیران شود ، تا یارِ من ، پنهان شود　　تا جانِ ما را ، جانْ شود ، کوریِّ هر کور و کَری
آنجا که باشد شاهْ او ، بنده شود ، هر شاهْ‌خو　　هرجا که باشد مارْ او ، هر دلْ شود، سپِسَنْبَری[1]
مست و خرامان می‌رود ، در دلْ ، خیالِ یارِ من　　ماهی،شریفی، بی حَدی، شاهی، کریمی، با فَری
مخدومْ شمس الدّینِ ما ، آمد سوی تبریزِ ما　　خوش گشتْ روشنْ ، دل از او ، رخشان و خندانْ انوری

﴿۱۵۰۲﴾

من مُــــریدِ تُوأَم ، مُــــرادْ تویی　　من غُلامَــــم ، چو کیْقُبادْ تویی
دلْ مُــریدِ تو و ، تو را خواهد　　کاین دَرِ بَسته را ، گُشادْ تویی
خاکِ پایِ توأم ، ولی اِمروز　　گردم اَنْدَر هوا ، که بادْ تویی
زُهدِ منْ ، مِیْ ، جهادِ منْ، ساغَر　　چو مرا زُهد و اِجْتِهادْ تویی
گرچه من ، بَد نَهاد و بَد گُهَرم　　شاکرَم، چون دَرین نَهادْ تویی
در نَهادی ، که تو ، کُنی بَرداشت　　خوش بُوَد ، چون همه مُرادْ تویی

---

۱ – سیسنبر = پونه و مقصود دوری گزینی مار از پونه میباشد.

زَهرْ باده شود، چو جامْ تویی — ظُلْمْ احسان شود، چو دادْ تویی
بس کُنم ذکرِ تو ، نگویمْ بیش — ذکرِ هر ذکر و ، یادِ یادْ تویی

﴿۱۵۰۳﴾

من نیَّتِ آن کردم ، تا باشم سودایی — نیَّت به کجا گُنجَـــد ، اَنْدَر دلِ شَیدایی؟
مَجنونیِ من گشته ، سَرمایهٔ صد عاقل — وین تَلْخیِ من گشته ، دریایِ شِکَرخایی
زیرِ شَجَرِ طوبی، دیـــدم صَنَمی خوبی — بَسْ فِتْنه و آشوبـــی ، اَفکَنده زِ زیبایی
از من دو جهانْ شیدا ، وَزْ منْ سِرِ جان پیدا — فارغ زِ شب و فردا ، چون باشم فَردایی؟
می‌گفت گر آیَم من ؟ وقتی که بَرآیَم من — جانِ کِه فَزایَـــم من ؟ گفتیم دِلْ اَفْزایی
دریایِ مَعانی بین ، بی‌قیمت و بی‌کابین — تبریز زِ شَمسُ‌ٱلدّیـــن ، بی‌صورتِ دریایی

﴿۱۵۰۴﴾

مَنِگَر به هر گدایی ، که تو خاصّ ازآنِ مایی — مَفُروش خویشْ ارزان ، که تو بس گِرانْ‌بَهایی
به عَصا شِکافْ دریا، که تو موسیِ زمانی — بِدَران قَبـــایِ مَهْ را ، که زِ نورِ مُصطفایی
بِشِکَن سَبویِ خوبان ، که تو یوسُفِ جَمالی — چو مسیح ، دَمْ رَوان کُن ، که تو نیز از آن هوایی
به صَفْ اَنْدَر آیْ تنها ، که سِفَنْدیارِ وقتی — دَرِ خیبَر است، بَرکَـــن، کـــه عَلیِّ مُرتَضایی
بِسِتان زِ دیوْ خاتَم ، که تویی به جانْ ، سُلیمان — بِشِکَن سپاهِ اَخْتَـــر ، کـــه تو آفتابْ‌رایی
چو خَلیلْ رُو در آتش، که تو خالِصیّ و دِلْخوش — چو خَضِرْ ، خورْ آبِ حَیْوان ، که تو جوهرِ بَقایی
بِگُسَل زِ بی‌اصولان ، مَشِنو فَریبِ غولان — که تو از شریفْ اصلی ، که تو از بُلندجایی
تو به روحْ ، بی‌زَوالی ، زِ دَرونه ، باجَمالی — تو از آنِ ذُوٱلْجَلالی ، تو زِ پَرتوِ خدایی
تو هنوز ناپَدیدی ، زِ جَمالِ خود چه دیدی؟ — سَحَری چو آفتابی ، زِ درونِ خود بَرآیی
تو چُنین نَهانْ دریغی، که مَهی به زیرِ میغی[۱] — بِدَران تو میغِ تَن را، که مَهیّ و خوش‌لِقایی
چو تو لَعْل ، کان ندارد ، چو تو جان ، جهان ندارد — که جهانِ کاهش است این و ، تو جانِ جانْ‌فَزایی
تو چو تیغِ ذوٱلْفَقاری ، تَنِ تو ، غلافِ چوبین — اگر این غَلافْ بِشْکَست ، تو شِکَسته‌دل چرایی؟
تو چو بازِ پایْ‌بَسته ، تَنِ تو ، چو کُنده بَر پا — تو به چَنگِ خویشْ باید ، که گِره زِ پا گُشایی
چه خوش است زَرّ خالص ، چو به آتش اَنْدَر آید — چو کُنَد درونِ آتش ، هُنَـــر و گُهَرنمایی
مَگُریز ای بـــرادر ! تـــو زِ شُعله‌هایِ آذر — زِ برایِ اِمْتَحانْ رُو ، چـــه شود اگر دَرآیی؟

---

۱ – اَبر

به خدا ! تو را نَسوزد ، رُخِ تو ، چو زَر فُروزَد		که خَلیل‌زاده‌ای تـــو ، زِ قـــدیمْ آشنایی
تو زِ خاکْ سَر بَرآوَر ، که درختِ سَربُلندی		تو بِپَر به قافِ قُربَت ، کـــه شریف‌تَر هُمایی
زِ غِلافِ خود بُرون آ ، کـــه تو تیغِ آبداری		زِ کَمینِ کانْ ، بُرون آ، که تو نَقْدِ بس رَوایی
شِکَری ، شِکَرفشان کُن ، که تو قَند و نوشْ‌قَندی		بِنَواز نایِ دولت ، کـــه عَظیـــمْ خوش‌نَوایی
به کَرَم چو شمسِ دینم ، بَرِ بندگانِ خویشْ آیْ		بِنَواز چاکـــران را ، کـه شهی و شَهْ عَطایی[1]

﴿۱۵۰۵﴾

مَنَم غَرقـــه ، درونِ جوی‌باری		نَهانَم می‌خَلَـــد ، در آب ، خاری
اگرچه خـــار را ، من می‌نَبینَم		نِیَم خالی ، زِ زخـــمِ خار ، باری
ندانم تا چه خار است ، اَنْدَرین جوی		که خالی نیست جان ، از خارِ خواری
تَنَم را بین ، که صورتگَر ، زِ سوزَن		بَرو بِنْگاشت ، هر سویی ، نِگاری
چو پیراهن ، بُرون اَفکَندم از سَر		به دریا دَر شُدم ، مُرغابْ‌واری
که غُسلْ آرَم ، بُرون آیم ، به پاکی		به خنده گفت ، موجِ بَحْرْ که : آری
مِثالِ کاسهٔ چوبین، بِگَشتم		بَرآن آبی ، کـــه دارد ، سَهْمِ ناری
نمی‌دانم ، که آن ساحلْ ، کجا شد؟		که پیدا نیست ، دریا را ، کِناری
تو شَمسُ‌اَلدّینِ تبریز ، اَزْ مَلولی		به هر لحظه ، چه اَفْروزی شَراری؟

﴿۱۵۰۶﴾

مَنَم فانیّ و غَرقـــه در ثُبوتی		به دریاهایِ حَـــیِّ لایَموتی

---

۱ – سراپایِ این غزل ، خطاب به حضرت ولیعصر "عج" ، دوازدهمین امام شیعیان است که همگان منتظر ظهور ایشان از پردهٔ غیب میباشند آنجا که فرموده : " تو موسی زمانی یوسفْ جمالی ، تو مسیحا دَمی بَرکَنَندهٔ در خِیبری ، تو همچو علی مرتضی "ع" ، از نور مصطفایی"ص". تویی که از نسل ابراهیم خلیلی"ع" و همچون خِضرْ ، آب حیات خورده و همچو روحِ بی زوالْ ، جوهر بقا داری ، تو از آنِ خداوندی و نور و پرتو او و همایِ قافِ قُربَش هستی ، تو هنوز ناپدیدی و در یک سَحَرْ همچون آفتاب ، ظهور خواهی کرد ، ولی هنوز همچون ماه ، در پَسِ ابر پنهان شده ای ، بیا و همچو ذوالفقار، از غلاف و نهانگاه خود برون آی و نای و شیپور دُولت عظیم خود را بِنواز ، که تو شاهی و عطایِ شاه جهانی". حقیقتاً باید گفت که این غزل ، یکی از دلایل بلامنازع ، درخصوص شیعه دوازده امامی بودن جناب مولانا محسوب میگردد.

مَگَر من یوسُفَم، در قَعْرِ چاهی؟ / مَگَر من یونُسَم، در بَطْنِ حوتی؟[1]
وجودِ ظاهرم ، تا چنـــد بینی؟ / که اَطْلَس‌هاست، اَنْدَر بَرگِ توتی
فقیرم من ، وَلیکِن نـــی فقیری / که گَردد ، دَر به دَر ، از بهرِ قوتی
زِ بَهرِ قَهْرِ جانِ لوتْ‌خوارم[2] / بِمالیده ، چو جَـــلّادان ، بُروتی[3]
نخواهم قوتِ بیرونـــی، که ما را / درونِ جان و دلْ ، روئید ، قوتی
دلم را هست ، بی این قوتِ ظاهر / ز یاقوتِ لبِ معشوق ، قوتی
دل و عشق است، صدیق و محمد / به غـــارِ سینهٔ تن ، عنکبوتی
مسیحِ روح ، در گـــهوارهٔ تن / ز روحِ قُدْس یابَد ، لوت و پوتی[4]
درونِ مســـجدِ اســـرار ، دارد / سجودِ بُوالعجب ، نادرْ قنـــوتی
خمش باشم ، سخنْ بی حرفْ گویم / که اصلِ هر سخن ، آمد سکوتی
هزاران زین هنر ، بی شمس تبریز / نَیارزَد پیشِ بنـــده ، تَرّه توتی

﴿۱۵۰۷﴾

مَنَم که کار نـــدارم ، به غیرِ بی‌کاری / دِلَم زِ کارِ زمانـــه ، گرفتْ بیزاری
زِ خاکِ تیره ندیدم ، به غیرِ تاریکی / زِ پیرِ چَرخ ندیدم ، به غیرِ مَکّاری
فروگذاشته‌ای ، شَستِ دلْ ، دَرین دریا / نه ماهی‌ای بِگِرفتی، نه دست می‌داری
تو را چه شصت و چه هفتاد ! چون نخواهی پُخت / گُلی به دست نداری، چه خارْ می‌خواری؟
کُلاهْ کَژْ بِنَهی هَمچو ماه و ، نورَت نیست / بُرو بُرو، که گرفتارِ ریش و دَستاری
چگونه بَرقی آخِر، که کِشتْ می‌سوزی / چگونه ابری آخِر، که سنگْ می‌باری
چو صیدِ دامِ خودی، پس چگونه صَیّادی؟ / چو دُزدِ خانهٔ خویشی، چگونه عَیّاری؟
اگرچه ، این همه باشد ، ولی اگر روزی / خیالِ یارِ مـــرا دیـــده‌ای ، نِکو یاری
به ذاتِ پاکِ خدایی ، که کارسازِ همه‌ست / چو مَستِ کارِ امیـــرِ مَنی ، نِکوکاری
اگر دو گامْ ، پیاده دَویدی ، از پِیِ او / تو یک سَـــواره نه‌ای، تو سپاه‌سالاری

---

۱ – حوت = ماهی بسیار بزرگ ، نهنگ.
۲ – لوت = طعام
۳ – بروت = سِبیل
۴ – لوت و پوت = اقسام طعامهای لذیذ

بِگیر دامَنِ عشقی، که دامَنَش گَرْم است | که غیرِ او ، نَرَهانَد تو را ، زِ اَغْیاری
به یادِ عشق ، شبِ تیره را ، به روز آوَرْ | چو عشقْ ، یاد بُوَد ، شب کجا بُوَد تاری؟
تو خُفته باشی و آن عشقْ ، بَر سَرِ بالین | بَرآوریده دو کَفْ ، در دُعا و در زاری
اگر بگویم باقی، بِسوزَد این عالَم | هَلا! قَناعَت کردم، بَسْ است گُفتاری

﴿۱۵۰۸﴾

مَنْدیش ازآن بُتِ مَسیحایی | تا دلْ نَشَود سَقیم و سودایی
لاحَوْل کُن و رَهِ سَلامَت گیر | مَنْدیش ازآن جَمال و زیبایی
فُرصَت زِ کجا ، که تا کُنی لاحَوْل؟ | چون نیست دَمی ازو شَکیبایی
ماهی زِ کجا شَکیبَد ، از دریا؟ | یا طوطیِ روح، از شِکَرخایی؟
چون دین نَشَود ، مُشَوَّش و ایمان؟ | زآن زُلْفِ مُشَوَّشِ چَلیپایی
اَخْگَر شُده دلْ ، در آتشِ رویَش | بِگْرفتــه عقــولْ ، بادْ پیمایی
دلْ با دو جهانْ ، چِراست بیگانه؟ | کَزْ جا بِرَمَد ، صِفاتِ بی‌جایی
ای تَنْ ! تو و تَره‌زارِ این عالَم | چون خو کردی ، که ژاژْ می‌خایی؟
ای عقلْ! بُرو مَشاطِگی[1] می‌کُن | می‌ناز ، بدیــن کـه ، عالَم‌آرایی
بِگْرفته مُعلِّمی ، دَرین مَکْتَب | با حَفْصی[2] ، اگرچه کار اَفْزایی
ای بر لَبِ بَحْر ، هَمچو بوتیمار | دســتورْ نِهْ ، تا لَبــی بیآلایی؟
این‌ها همه رفت ، ساقیا ! بَرخیز | با تشنه‌دِلان، نِمــایْ ، سَقّایی
مشرق چه کُند ؟ چراغْ‌اَفْروزی | سُلطان چه کُند ؟ شَهیّ و مولایی
مَصْقول[3] شود ، چو چهرهٔ گَردون | چون دودِ سیاه را ، تو بِزْدایی
دَردِهْ تو شرابِ جانْ‌فَزایی را | کَزْ وِیْ آموختْ ، باده ، صَهْبایی[4]
یکتا عیشی‌ست و عشرتی ، کَزْ وِیْ | جانِ عارف ، گــرفت ، یکتایی

---

۱ – مشاطگی = آرایش و آراستن ، شانه زدن

۲ – ابو حفص حکیم بن اَحوَص سُغدی سمرقندی که موسیقیدان و از نخستین شاعران پارسی گویْ بوده.

۳ – صیقل و جَلا داده شده

۴ – صَهبا = شراب انگوری

از دستِ تو ، هرکِه را ، دید این دست — بی‌عَقْبه ای[1] لا شُده‌ست ، اِلّایی
ای شادْ دَمی ! که آن صُراحی را — از دور ، به مَستِ خویشْ بِنْمایی
چون گوهرِ مِیْ ، بِتافت ، بر خاکَم — خاکِ تَنِ من ، نِمود ، مینایی
دریایِ صِفاتِ عشق ، می‌جوشَد — رَمزی دو بگـــویم ، اَر بِفَرمایی
وَرْنِی ، بِهِلَم سِتیز و بَر بَسته — من دانم و یارِ من ، به تنهایی
زین بُگْذشتم، بیـــار اَحْمَر را — صَفرا شِکَـــنِ هزار صَفرایی
تا روز رَهَـــد ، زِ غُصّهٔ روزی — وین هِنْدویِ شب ، رَهَد زِ لالایی
در حالْ ، مَگَرْ دَرَت ، فروبَسته‌ست — گاندَر پیـــکارِ قـــال ، می‌آیی

﴿١٥٠٩﴾

مَه طلعتی و شُهـــره قَبایی ، بدیده ای ؟ — خوبی و آتشـــی و بلایـــی ، بدیده ای؟
چشمی که مست تر کُند ، از صد هزارِ مِیْ — جســـمِ لطیف تر ز صَبایـــی ، بدیده ای؟
دولتْ شفاست ، مَر همه را ، در هوایِ او — دولت پِی‌اش دَوان ، که شفایی بدیده ای؟
سایهٔ هماست ، فتنهٔ شاهان و این هُما — جویایِ شـــاه ، تا که هُمایی بدیده ای؟
ای چرخْ ! راست گو ، درین گردشْ ، آن چنان — خورشـــیدْ رو و ماه لِقایـــی بدیده ای؟
ای دلْ ! فَنا شُدی ، تو دَرین عشق ، یا مَگَر — در عینِ این فَنـــا ، تـــو بَقایی بدیده‌ای؟
هر گِریه ، خنده جویَد و امروز ، خنده‌ها — با چَشمِ لابه‌گَر ، کِـــه بُکایی بدیده‌ای؟
جان را وَباست هِجرِ تو ، سوزان و آن لطیف — مُهلک تر از فِـــراق ، وَبـــایی بدیده ای؟
تو خاکِ آن جفا شده ای ، این گزاف نیست — در زیرِ این جفـــا ، تـــو وفایی بدیده ای؟
شاهی شنیده ، چون خداونـــدْ شمسِ دین؟ — تبریز ! مثلِ شـــاه ، تـــو جایی بدیده ای؟

﴿١٥١٠﴾

مَهِ ما نیست مُنَوَّر، تو مَگَر چَرخْ دَرآیی — زِ تو پُر ماه شود چَرخ ، چو بَرِ چَرخْ بَرآیی
کِه بُوَد چَرخ و ثُرَیّا، که بِشایَد قَدَمَت را؟ — وَ اگر نیز بِشایَد ، زِ تو یابَند سِزایی
همه بی‌خِدمَت و رِشْوَت ، رَسَد از لُطفِ تو خِلْعَت — نه عَدَم بود من و ما ، که بِدادی من و مایی؟
زِ من و ماست ، که جانی ، بِگُشاده‌ست دُکانی — وَ اگر نه ، به چه بازو، کَشَد او قوسِ خدایی؟
غَلَطی جان، غَلَطی جان، همه خود را بِمَرَنْجان — نه مَسیحی ، که به اَفْسون ، بِه دَمی چَشم گُشایی

---

١ – عَقَبه = امر سخت و دشوار

به سَحَرگاه و مَشارِق ، که شود تیره رُخِ مَهْ — کِه بُوَد نیم‌چراغی ، کِـــه کُنَد نورفَزایی؟
چه کَشیمَش، چه کَشیمَش، تو بیا تا که کُشیمَش — که چراغِ خَلَق است این ، بَرِ آن شمعِ سَمایی
مُشَکی را، مُشَکی را، مُشَکی پُر هَوَسی را — چه کَشانی؟ چه کَشانی ، به مَطاراتِ[1] هُمایی؟
چو رُخِ روز بِبینَد، زِ بُنِ گوشْ بِمیرَد — زِ چه رَفتی، زِ چه مُردی، تو چُنین سُست چرایی؟
زَر و مالِ تو کجا شُد؟ پَر و بالِ تو کجا شُد؟ — غَمْ و خالِ تو کجا شُد؟ وَ تو اِدْبارِ[2] کجایی؟
هله بازآ، هله بازآ، به سویِ نِعْمَت و ناز آ — که مَنَتْ باز فرستم ، زِ پَسِ مرگ و جُدایی
پَر و بالِ تو بُریدم، غَم و آهِ تو شنیدم — هله بازَت بِخَریدم، که نه دَرخورْدِ جَفایی
زِ پَسِ مرگْ ، بُرونْ پَر، خَبَرِ رَحْمَتِ منْ بَر — که نگویند چو رفتی ، به عَدَمْ ، باز نیآیی
کَتَبَ اللهُ تعـــــالیٰ ، کَرَمَ اللهُ تَوالیٰ — فَتَدَلّیٰ وَ تَجــــلّیٰ ، بَعَثَ الْعِشْقُ دَوایی
فَعِـــــلاتُن فَعِـــلاتُن ، فَعِـــلاتُن فَعِـــلاتُن — خَمُش و آبْ فرو رُو ، سَمَکِ[3] بَحْرِ وَفایی

﴿۱۵۱۱﴾

مَها ! یک دَمْ رَعیَّت شُو ، مرا سردار و سالاری — اگر مَهْ را جَفا گویم ، بِجُنبان سَر ، بگو: آری
مرا بر تَختِ خود بِنْشان ، دو زانو ، پیشِ من بِنْشین — مرا سُلطان کُن و می‌دُو ، به پیشَم ، چون سِلَحْداری
شَها ! شیری تو ، منْ روبَه ، تو من شُو ، یک زمانْ ، منْ تو — چو روبَهْ ، شیرگیر آید ، جهان گوید : خوش اِشْکاری
چُنین ، تا در خداوندی ، زِ مادرْ ، شهریار آید — کِه بَخشَد تاج و تَختِ خود؟ مگر چون تو کُلَه‌داری
زِ بَسْ اِحْسان که فرمودی ، چُنینم آرزو آمد — که موسیٰ چون سُخَن بِشْنود، در میخواست دیداری
یکی کَفْ خاکْ ، بُستان شُد، یکی کَفْ خاکْ، بُسْتان‌بان — که زنده می‌شود زین لُطفْ ، هر خاکیّ و مُرداری
تو خودْ بی‌تَختْ ، سُلطانیّ و بی خاتَمْ ، سُلیمانی — تو ماهی ، وین فَلَکْ پیشَت ، یکی طَشْتِ نِگونساری
چه باشد عقلِ کُلْ پیشَت؟ یکی طِفْلی ، نوآموزی — چه دارد با کمالِ تو؟ به جُز ریشیّ و دَستاری
گِلیمِ موسیِ و هارون، بِهْ از مال و زَرِ قارون — چرا باید که بِفْروشی، تو دیداری ، به دیناری؟
مرا باری ، بِحَمْدِ اللهْ، چه قُرصِ مَهْ، چه بَرگِ کَهْ — زِ مَستی، خود نمی‌دانم، یکی جُو خودْ، ز خرواری
سَرِ عالَم نمی‌دارم، بیار آن جامِ خَمّارم — زِ هستِ خویش بیزارم ، که هستِ من بود باری
سگِ کَهْفی که مَجنون شُد ، زِ شیرِ شَرزِه اَفْزون شُد — خَمُش کردم که سَرمَستم، نباید بُگْسَلَد تاری

---

۱ – محل پریدن

۲ – تیره بختی

۳ – ماهی

بِهِلْ ای‌دلْ ، چو بینایی، سُخَن گوییّ و رَعنایی — هَلا بُگْذار ، تا یابی ، ازین اَطْلَسْ ، کُلَه‌واری

﴿۱۵۱۲﴾

میانِ تیـــــرگیِ خواب و نورِ بیداری — چُنان نِمـــــود مرا دوش ، در شبِ تاری
که خوبْ‌طَلْعَتی ، از ساکِنانِ حَضرتِ قُدس — که جُمله مَحْضِ خِرَد بود و نورِ هُشیاری
تَنَش چو روحِ مُقَدّس ، بَری زِ کِسْوَتِ جسم — چو عقل و جانِ گُهَردار، وَزْ عَرَضْ عاری
مرا ستایشِ بسیار کرد و گفت : ای آن — که در جَحیمِ طبیعت، چُنین گرفتاری
شِکُفته‌گُلْبُنِ جوزا ، برایِ عِشرَت توست — تو سَرْ به گُلْخَنِ گیتـــــی ، چرا فرود آری؟
سَریرِ[1] هفت‌فَلَک ، تَختِ توست، اگرچه کُنون — زِ دستِ طَبْـــــع، گرفتارِ چارْ دیواری
کَمالِ جانْ ، چو بَهائم ، زِ خواب و خُورْ مَطَلَب — که آفریده تو زین‌سان ، نه بَهرِ این کاری
بَدی مَکُن ، که دَرین کِشت‌زارِ زودْ زَوال — به داسِ دَهرْ ، همان بِدْرَوی ، که می‌کاری
پیِ مُرادْ چه پویی ، به عالَمی ، که دَرو — چو دَفْعِ رنجْ کُنی، جُمله راحتْ اِنْگاری؟
حقیقتْ ، این شِکَم از آزْ ، پُر نخواهد شُد — اگر به مُلْکِ همـــــه عالَمْش ، بیَنْباری
گِرفتَمَتْ که رَســــیدی ، بِدآنچه می‌طَلَبی — ولی چه سود ازآن ، چون به جاشْ بُگْذاری؟
شبِ جوانی‌اَت ای‌دوست ! چون سپیده دَمید — تو مَستْ خُفته و آگَـــهْ نه‌ای ، زِ بیداری

﴿۱۵۱۳﴾

می‌زَن سه‌تا[2] ، که یکتا گشتمْ ، مَکُن دوتایی — یا پَردهٔ رَهـــاوی ، یا پَـــردهٔ رَهایی
بی‌زیر و بی‌بَمِ تـــو ، ماییـــم در غَمِ تو — در نایِ این نَوا زَن ، کَافْغانْ زِ بی‌نَوایی
قولی که در عِراق است ، دَرمانِ این فِراق است — بی‌قولْ ، دِلْبَری تو ، آخِـــر بگو کُجایی؟
ای آشنایِ شـــاهان، در پَردهٔ سِپاهان — بِنْواز جـــانِ ما را ، از راهِ آشنایی
در جمعِ سُست‌رایان ، رُو زَنْگُله سُرایان — کاری بِبَر به پایان ، تا چند سُستْ‌رایی؟
از هر دو زیرآفکَنْد ، بَندی بَرین دِلَم بَند — آن هر دو، خودْ یک است و، ما را دو می‌نمایی
گَر یارِ راست‌کاری ، وَرْ قـــولِ راست داری — در قولِ راستْ بَر گو ، تا در حِجاز آیی
در پَردهٔ حُسینـــــی ، عُشّاق را دَرآوَر — وَزْ بوسَلیک و مایـــه ، بِنْمایْ دِلْگُشایی

---

۱ – تخت و اورنگ

۲ – سه تار

از تو دوگاه خواهند ، تو چارگاه بَرگو[1] تو شمعِ این سَرایی ، ای خوش که می‌سُرایی
خاموشْ، پرده کم زن ، تا بود تار و پودَت از هم دگر نیفتـــد، در عالَمِ جدایی

﴿۱۵۱۴﴾

می‌آیـــد سَـــــنْجَقِ بهاری لشگرْکَشِ شـــور و بی‌قَراری
گُلْـــــزارْ ، نِقاب می‌گُشایَد بُلبـــل ، بِگِرفت بـــازْ ، زاری
بر کَفْ بِنَهـــاده لاله ، جامی: کِای نرگسِ مَست ، بَر چِه کاری؟
امروز بنفشه در رُکوع است می‌جویَد از خـــدایْ ، یاری
سَرها ، زِ مَغاره کرده بیرون آن لاله‌رُخـــانِ کوهســـاری
یاربّ ، که کِرا هَمی فَریبَند؟ خوش می‌نِگَرند ، در شکاری
مَنْگَر به سَمَن ، به چَشمِ خُردی مَنْگَر به چَمَن ، به چَشمِ خواری
زیرا ، به مُســـــافرانِ عِزَّت گَر خوارْ نَظَـــر کُنی ، نَیاری
بِشْنو ، زِ زبانِ سَبزِ هر بَرگ: کَزْ غیبْ ، بِرویَد ، آنچه کاری
گشته‌ست زبانِ گاوْ ، ناطِق در حَمْد و ثَنا و شُکرِ باری
عُذرَت نَبْوَد ، زِ یأسْ ، ازآن کاو نومید مشو ، چـــو دیوِ ناری
با برگ شد آن کلوخ و جان یافت در شُکر نِمـــود ، جانْسِپاری
صد میوه چو شیشه‌هایِ شَربَت هریک مَزه‌ای، به خوش‌گُواری
بعضی چو شِکَر، اگر شَکوری بعضی تُرُشَـــند ، از خُماری
خاموش نِشین و مُسْتَمِع باش نی واعِظِ خَلـــقْ شو ، نه قاری

﴿۱۵۱۵﴾

می‌رَسَـــد ای جان ، بادِ بهاری تا سویِ گُلْشَن ، دستْ بَرآری
سَبزه و سوسن ، لاله و سُنبُل گفت: بِرویَـــد ، هرچه بِکاری
غُنچه و گُل‌ها ، مَغْفِرَت آمد تا نَنِمایَـــد ، زشتیِ خاری
رفْعَت آمد ، سَـــروِ سَهی را یافت عزیـــزی ، از پَسِ خواری

---

۱ – در این غزل، نام مقامهایی از موسیقی ایرانی برده شده که عبارتند از : " رهاوی ، نوا ، عراق ، سپاهان ، زنگوله ، زیر افکند ، راست ، حجاز ، حسینی ، عشاق ، بوسلیک ، دلگشا ، دوگاه و چارگاه " ، که اِشراف کامل جناب مولانا به موسیقی اصیل ایرانی را بخوبی به اثبات میرساند.

روحْ دَرآیَد، در همـــه گُلْشَن   کآبْ نِمایَـــد، روحْ‌سِپاری
خوبیِ گُلْشَن، زآبْ فَزاید   سَخت مُبـــارکْ آمد یاری
کرد پیامـــی ، بَرگْ به میوه: زود بیایی ، گـــوشْ نَخاری[1]
شاهِ ثِمار[2] است ، آن عِنَبِ[3] خوش   زآنکه درختش ، داشت نِزاری
در دِیِ شَهوت ، چند بِمانَد   باغِ دلِ ما ، حَبْس و حِصاری؟
راه ، زِ دلْ جو ، ماهْ ، زِ جانْ جو   خاکْ چه دارد ، غیرِ غُباری؟
خیزْ بِشو رویْ ، لیکْ به آبی   کآرَد گُل را ، خـــوب‌عذاری
گفت به ریحان ، شاخِ شکوفه: در رَهِ ما نِهْ ، هرچه که داری
بُلبُلِ مُرغان ، گفت به بُستان: دامِ شما را ، نَه ایم شِکاری
لابه کُند گُل، رَحْمَتِ حَق را   بَرْ مـــا ، دِیْ را ، بَرنَگُماری
گوید یَزدان : شیره زِ میوه   کِیْ به کَف آیـــد ، تا نَفشاری؟
غَم مَخور از دِیْ ، وَزْ غَز[4] و غارت   وَزْ دَرِ من بین ، کارگُزاری
شُکر و ستایش ، ذوق و فَزایش   رو نَنِمایَد، جُـــز که به زاری
عُمرْ بِبَخشَـــم ، بی زِ شُماره   گَر بِسِتانَم ، عُمـــرِ شُماری
باده بِبَخشَـــم ، بی زِ خُماره   گَر بِسِتانَم ، خَمْـــرِ خُماری
چند نِگاران ، دارنـــد دانش   کاغـــذها را ، چند نِگاری؟
از تو سِیَه شُـــد ، چهرهٔ کاغذ   چون‌که بِخوانـــی ، خَطِّ نَهاری؟
دودْ رَها کُن ، نـــورْ نِگَرْ تو   از مَهِ جـــانان ، در شبِ تاری
بس کُن و بس کُن ، وَز اسْب فُرود آ   تا که کُنـــد او ، شاهْسَواری

﴿۱۵۱۶﴾

می‌زَنَم حَلْقـــهٔ دَرِ هر خانه‌ای   هست دَرْ کویِ شما ، دیوانه‌ای؟
مُرغِ جان، دیوانهٔ آن دامْ شُد   دامِ عشـــقِ دِلْبَری ، دُردانه‌ای

---

۱ – گوش خاراندن ، کنایه از تفکر در تَعَلُّل و تأخیر در عملی میباشد.
۲ – میوه ها
۳ – انگور
۴ – غَز ، غَزا = جنگ

عقل‌ها نَعْره‌زَنان : کآخِر کجاست در جُنون ، دریادلی مَردانه‌ای؟
ای خدا ! مَجنونِ آن لیلی کجاست؟ تا به گوشَش دَرْ دَمیم ، افسانه‌ای
زآنکه گوشِ عقل ، نامَحْرم بُوَد از فُسونِ عاشـــقان ، بیگانه‌ای
سِلْسِلهٔ زُلفی ، که جانْ ، مَجنونِ اوست مِیْل دارد ، با شِکَســـته شانه‌ای
شهرِ ما پُرفِتْنه و پُرشور شُد اَلْغیـــاث ، از فِتْنـــه‌ای ، فَتّانه‌ای
زوتَـــر ای قَفّال[1]! مِفْتاحی بِساز کَژْ فَـــرَج باشد ، وِرا دَندانه‌ای
هینْ خَمُش کُن، کَژْ مَرو ، فَرزین[2] نه‌ای کِی چو فرزینْ ، کَژْ رَوَد ، فَرزانه‌ای؟

﴿۱۵۱۷﴾

ناگهان اَنْدَر دَویدم ، پیشِ وِیْ بانگ بَر زَد مَستِ عشق او ، که : هِی
هیچ می‌دانی ، چه خون‌ریز است او؟ چون تویی را ، زَهره کِیْ بوده‌ست ، کِی؟
شِکَّران ، در عشقِ او بُگْداختند سَر بُریده ، ناله کُن ، مانندِ نِی
پاک کُن رَگ‌هایِ خود ، در عشقِ او تا نَبُرَّد تیغِ او ، پایَت زِ پِی
بر گُلِستانَش ، گُدازان شُو ، چو برف تا بَرآرَد صد بهار ، از ماهِ دِی
یا دَرآ و نَرم‌نَرمَک ، مُرده شو تا تو را گوید ، آن قَیُّومِ حَی
حَبْسْ کُن ، مَر شیره را ، در خُنْبِ حق تا بِجوشد ، وا رَهَد ، از تنگِ مِی
شَمسِ تبریزی ! بیا در من نِگَر تا بِبینی مَرْ مَرا ، مَعْدومْ شِی

﴿۱۵۱۸﴾

ندارد مَجْلِسِ ما ، بی‌تو ، نوری که مَجْلِسْ بی‌تو باشد ، هَمچو گوری
بیایی ، تا بِدآن سومان بِخوانی زِ فَضْلَتْ، این کَرامَتْ نیست دوری
خَلایِق ، هَمچو کِشت و ، تو بهاری به تو یابَد حَقایِقْشانْ ، ظُهوری
تَجَلّی کُن ، که تا سَرمَستْ گَردند کُنند اَجْزایِ عالَمْ ، مَست و شوری
چو دریایِ عِتابِ تو ، بِجوشَد بَرآیَد موجِ طوفانْ ، از تَنوری
چو گَردونِ قَبولِ تو ، بِگَردد شود جُمله مُصیبَت‌ها ، سُروری
خَمُشْ ، بُگْذارْ ، این شیشه‌گَری را مَبادا که زَنَد ، بر شیشه ، کوری

---

۱ – قَفّال = قفل ساز

۲ – مهرهٔ وزیر در شطرنج.

﴿۱۵۱۹﴾

نَسیتُ ٱلْیَوْمَ مِنْ عِشْقی صَلاتی / فَلا اَدْری عِشائی مِنْ غَداتی
فَوَجْهُکَ سَیِّدی، شَمْسی وَ بَدْری / وَ تَتْری مِنْکَ یاقُوتُ ٱلزَّکاتی
نِداکَ سَکْرَةُ ٱلْاَرْواحِ طُرّاً / وَ فی لُقْیاکَ طاعَةُ کُلِّ ناتی
لَقَدْ نَهَجَ ٱلْهَویٰ مِنْهاجَ کَبْدٍ / فَضاعَتْ فی مَناهِجِهِ ثَباتی
وَ اَدْنیٰ ما لَقینا فی هَواهُ / حَیٰوةٌ فی حَیٰوةٍ فی حَیاتی
تَشَبَّثْنا بِاَذْیالِ کِرامٍ / بِاَیْدٍ تایِباتٍ آیِباتی
فَما اَغْنَی ٱلتَّشَبُّثُ لِلسُّکاریٰ / وَ مَا ٱنْتَفَعوا بِآیاتِ ٱلنَّجاتی
وَ اَنّی ٱلْاِسْتِقامَةُ وَٱلتَّوَقّی / لِقَلْبٍ بَعْدَ شُربِ ٱلْمُنْکَراتی؟

﴿۱۵۲۰﴾

نَسیمَ ٱلصُّبْحِ جُدْ بِٱلاِنْتِشاری / وَ بَشِّرْ حینَ یَأْتی بِٱنْتِشاری
وَٱتْحِفْنی لِباسَ ٱلْجَدِّ مِنْهُ / فَاِنّی مِنْ لِباسِ ٱلْجَدِّ عاری
فَقَدَ اُحْرِقْتُ فی صَدٍّ وَ بُعْدٍ / بِنارٍ لا تَسَلْنی اَیَّ ناری
اَما تُصْغیٰ اِلیٰ قَلْبٍ حَریقٍ / یُنادی: یا حَذاری، یا حَذاری
وَ مِمّا خانَ بی دَهْرٌ قَتُولٌ / وَما قَدْحانَ لی اِدْراکُ ثاری
اِذا ما فیکَ اَفْنیٰ فیکَ اَحْییٰ / اذا ما اَنْتَ جاری، اَنْتَ جاری
ظَلِلْتُ کَیُونُسٍ فی بَطْنِ حُوتٍ / فَمُذْ صَحَّ ٱلْهَویٰ کَسَروا فَقاری
اَلا یا صاحِ اُنْظُر فی خُدودی / تَریٰ اَوْصافَهُ اِنْ کُنْتَ قاری

﴿۱۵۲۱﴾

نِشانَت کِه جویَد؟ که تو بی‌نشانی / مَکانَت کِه یابد؟ که تو بی‌مکانی
چه صورت کُنیمَت؟ که صورت نَبَندی / که کَفّ است صورت، به بَحْرِ مَعانی
ازآن سویِ پَرده، چه شهری شِگَرف است / که عالَم از آن‌جاست ، یک اَرمَغانی
به نُو نُو هِلالی ، به نُو نُو خیالی / رَسَد تا نَمانَد ، حقیقتْ ، نَهانی
گدارو مَباش و ، مَزَنْ هر دَری را / که هر چیز را که بِجویی ، تو آنی
دِلا! خیمهٔ خود ، بَرین آسْمان زَن / مَگو که نَتانَم ، بَلی می‌توانی
مَدَدهایِ جانَت ، همه زآسْمان است / ازآن سو رسیدی، همان سویْ رانی
گُمان‌هایِ ناخوش ، بَرَد بر تو ، دل‌ها / نَدانَد که تو ، حاضِرِ هر گُمانی

به چه عُذر آرَد؟ چه روپوش دارد؟ — که تو ، نانوشته ، غَرَض را بِخوانی
خُنُک آن زمانی ، که ساقی تو باشی — بِریزی تو بر ما ، قَدَح‌هایِ جانی
زِ سَر گیرد این دل ، عُروجِ مَنازل — زِ سَر گیرد این تَن ، مِزاجِ جوانی
خُنُک آن زمانی، که هر پارهٔ ما — به رَقص‌اَنْدَر آید ، که رَبّی سَقانی[1]
گِرانی نَمانَد ، در آنجا و غیری — که گیرد سَرِ مَست ، از وِیْ ، گِرانی
به گفت‌اَنْدَر آیَند ، اَجْزایِ خامُش — چُنان‌که ، تو ناطِقْ ، در آن خیره مانی
چه‌ها می‌کُند ، مادرِ نَفْسِ کُلّی — که تا بی‌لسانی ، بِیابَد لسانی؟
اَیا نَفْسِ کُلّی ، به هر دَم ، کیاسَت[2] — کی‌اَت می‌فرستَد، به رَسمِ نَهانی؟
مگو عقلِ کُلّی، که آن عقلِ کُلّ را — به هر دَم کسی ، می‌کُند ، مُسْتَعانی[3]
که آن عقلِ کُلّی، شود جهلِ کُلّی — گَر آبی نَیابَد ، زِ بَحْرِ مَعانی

﴿۱۵۲۲﴾

نَظّاره چه می‌آیی ، در حَلقهٔ بیداری؟ — گَر سینه نَپوشانی ، تیری بِخوری ، کاری
در حَلقه ، سَر اَنْدَر کُن ، دل را تو قَوی‌تر کُن — شاهی‌ست ، تو باور کُن ، بر کُرسیِ جَبّاری
تا بازْ رَهی زآن دَم، تا مَست شَوی ، هر دَم — گاهی زِ لَبِ لَعْلَش، گاهی زِ مِیِ ناری
بُگْشایْ دَهانَت را، خاشاکْ مَجو ، در مِیْ — خاشاکْ کجا باشد ، در ساغَرِ هُشیاری؟
ای خواجه! چرا جویی ، دِلْداری ازآن جانان؟ — بَس نیست رُخِ خوبَش ، دِلْجویی و دِلْداری؟
دیِ ، نامهٔ او خواندم، در قِصّهٔ بی‌خویشی — بِنْوِشتَم ، از عالَمْ ، صد نامهٔ بیزاری
نَقْشِ تو چو نَقْشِ من ، رُخْ بر رُخِ خود کرده‌ست — با ما غَمِ دل گویی، یا قِصّهٔ جانْ آری
من با صَنَمِ مَعنی ، تَن‌جامه بُرون کردم — چون عشق بِزَد آتشْ ، در پَردهٔ سَتّاری
در رنگِ رُخَمْ ، عشقَش ، چون عکسِ جَمالَش دید — اُفْتاد به پایَم عشق ، در عُذرِ گُنَهکاری
شَمسُ‌اَلْحَقِ تبریزی، آییّ و نَبینَندت — زیرا که چو جانْ آیی ، بی‌رنگ و صَباواری

﴿۱۵۲۳﴾

نِکو بِنْگَر به رویِ من ، نه آنم من ، که هر باری — بِبین دریایِ شیرینی ، بِبین موجِ گُهَرباری

---

۱ – پروردگارم ، سیرابم فرما .
۲ – زیرکی و تیزفهمی و هوشیاری
۳ – کمک و یاری

کِه بُگْریزد زِ دستِ حَق؟ کِه پَرهیزد ، زِ شَستِ حَق؟ قیامَت کو که تا بیند ، به نَقْدْ ، این شور و شَرّ ، باری؟
یکی دَستَشْ ، چو قَبض آمد ، یکی دَستَشْ ، چو بَسْط آمد نداری زین دو بیرون شو ، گَهِ باش و سَفَر ، باری
چو عیسیٰ، گر شِکَر خندی ، شِکَرخنده بِبین ، از وِیْ چو موسیٰ، گَر کَمَر بَندی، بَرآن کوه و کَمَر، باری
شُدی دَربانِ هر دونی، به زیرِ بامِ گَردونی به کویِ یارِ ما دَرْرُو، که بینی بام و دَر ، باری
به شاخِ گُل هَمی‌گفتم : چه می‌رَقصی دَرین گُلْخَن؟ دَرآ در باغِ جانْ بِنْگَر، شکوفه ، شاخِ تَر ، باری
عطارد را هَمی‌گفتم : به فَضْل و فَنّ شُدی غرّه قَلَم بِشْکَن، بیا بِشْنو ، پیامِ نیشِکَر ، باری
به گوشِ زُهره می‌گفتم ، که: گوشَت گَرمْ شُد از مِیْ سَر اَنْدَر بَزمِ سُلطان کُن، بِبین سودایِ سَرْ ، باری
چو سوسن ، صد زبان داری، زبانْ دَرکَش ، ازین زاری زِ غُنچهٔ بَسته‌لب بِشْنو، زِ خاموشانْ خَبَرْ ، باری
چو شاهم شمس تبریزی ، بیان کُن ، بی سخنْ با ما وگرنه گوش کُن ، بشنو ، زبانِ همچو مورْ ، باری

۱۵۲۴

نِگارا ! تــو در اندیشهٔ درازی بیآوَرْدی ، کـه با یاران نسازی
نَه عاشق ، بر سَرِ آتش نِشینَد؟ مَگَر ، که عاشقی باشد ، مَجازی
به من بِنْگَر، که بودم ، پیش ازین عشق زِ عالَمْ فارغْ اَنْدَر ، بی‌نیازی
قَضا آمــد ، بِدیدَم ماه‌رویی گرفتم من سَرِ زُلْفَش ، به بازی
گناه این بود ، اُفتادم به عشقی چو صد روزِ قیامَت ، در درازی
زِ خونَم بویِ مُشکْ آید ، چو ریزد شهیدِ شَرمسارم من ، زِ غازی[1]
نَصیحَت داد ، شَمسُ‌الدّینِ تبریز که : چون معشوق ، ای عاشق ! تَنازی

۱۵۲۵

نِگارا ! تو گُلی یا جُمله قَندی؟ که چون بینی مرا، چون گُلْ بِخَندی
نِگارا ! تو به بُستانْ ، آن درختی که چون دیدم تو را ، بیخَم بِکَندی
چه کم گَردد زِ حُسنَت ، گَر بِپُرسی که: چونی در فِراقَم ؟ دَردْمندی؟
من آنَم ، کَزْ فِــراقَت ، مُسْتَمَندَم تو آنــی ، که هَلاکِ مُسْتَمَندی
دَرین مَطْبَخْ هزاران جان ، به خَرج است بِبین تو ، ای دلِ مِسکین، که چندی
چو حَلقه بر دَرَت ، سَر می‌زَنَم من چه چاره! چون تو بر بامِ بُلندی
بیا ای زُلْفِ چوگان! حُکْم داری که چون گویْ اَم ، دَرین مِیْدان فِکَندی

۱ – مجاهد

سِپَنْد از بَهرِ آن باشد ، که سوزد — دِلا! می‌سوز ، دِلْبَر را سِپَندی
بیا ای جامِ عشقِ شَمسِ تبریز! — که دَردِ کُهنه را ، تو سودمندی

۱۵۲۶

نِگارا ! چرا قولِ دشمن شنیدی؟ — چرا بَهرِ دشمن ، زِ چاکر بُریدی؟
چه سوگند خوردی؟ چه دلْ سَخت کردی؟ — که گویی که: هرگز مرا ، خود نَدیدی
مَها ! بارِ دیگر، نَظَر کُن به چاکر — چُنین دانْ ، کَاسپِری ، زِ کافِر خَریدی
تو آبِ حَیاتی، چو رویَت بِدیدَم — چو مِیْ ، در تَنِ بَنده ، هر سو دَویدی
تو بازِ سپیدی، که بَر من نِشَستی — رُبودی دِلَم را ، هوا بَر پَریدی
دِلَم رو به دیوار کرده‌ست ، ازآن دَم — که در خانه رَفتیّ و رو دَرکَشیدی
اگر جانْ بِخوانْدَم تو را ، راست گفتم — که جانْ ناپَدید است و تو ناپَدیدی
به فریادِ من رَس، که این وَقتِ رَحمْ است — که صد جا ، به فریادِ جانَم رَسیدی

۱۵۲۷

نگاهْبانِ دو دیده‌ست ، چَشمِ دِلْداری — نگاه دار نَظَر ، از رُخِ ، دِگَر یاری
وَگَر به سینه دَر آیَد، به غیرِ آن دِلْبَر — بِگو : بُرو، که هَمی تَرسَم ، از جِگَرخواری
هَلا مَباد ، که چَشمَش ، به چَشمِ تو نِگَرد — دَرونِ چَشمِ تو بیند ، خیالِ اَغْیاری
به من نِگَر ، که مرا یارْ ، اِمْتِحان‌ها کرد — به حیله بُرد مرا ، کَشْ‌کَشان ، به گُلْزاری
گُلی نِمود که گُل‌ها ، زِ رَشکِ او ، می‌ریخت — بُتی که جُمله بُتان ، پیشِ او گرفتاری
چُنین چُنین، به تَعجُّب ! سَری بِجُنبانید — که نادر است و غریب است، دَرنِگَرْ باری
چُنان که گفتْ طَرارِیم : دُزد در پِیِ توست — چو من سِپَس نِگَریدم ، رُبود دَستاری
زِ آبِ دیدهٔ داوود، سَبزه‌ها بَرْرُست — به عُذرِ آن کِه ، به نَقْشی بِکَرد ، نَظّاری
بِرانْد مَر پدرت را ، کَشانْ کَشان ، زِ بهشت — نَظَر به سُنبُلهٔ تَر ، یکی سِتَم‌کاری
حَذَر زِ سُنبُلِ ابرو ، که چَشمِ شَهْ ، بر توست — هَلا که می‌نِگَرَد ، سویِ تو ، خَریداری
چو مُشتریّ دو چَشمِ تو ، حَیّ قَیّوم است — به چَنگِ زاغْ مَدِه ، چَشم را ، چو مُرداری
دَهیِ تو کالهٔ فانی ، بَریِ عوَضْ باقی — لَطیفْ‌مُشتری‌ای، سودمندْ بازاری
خَمُشْ خَمُشْ که اگرچه ، تو چَشم را بَستی — ریایِ خَلْق کَشیدَت ، به نَظْم و اَشْعاری
وَلیکْ مَفْخَرِ تبریز، شَمسِ دینْ با توست — چه غَم خوری ، زِ بَد و نیک، با چُنین یاری؟

﴿۱۵۲۸﴾

نگفتم دوشْ : ای زِیْنِ بُخاری[1]! — که نَتْوانی رضا دادن ، به خواری؟
دَرآن جان‌ها ، که شِکَّر رویَد از حَق — شِکَر باشد، زِ هَر حِسّیش ، جاری
اگر صد خُنْبِ سِرکه ، دَرکَشَد او — نه تَلْخی بینی او را ، نی نِزاری
خدایَت چون سَرِ مَستی ، ندادەست — حَذَر کُن ، تا سَرِ مَستی نَخاری
ازآن سَر ، چون سَرِ جان را ، شراب است — هَمی نوشَد ، شرابِ اختیاری
زِ تو ، خنده هَمی پنهان کُند ، او — که او خَمْری‌ست و تو مِسکینْ خُماری
چو داد آن خواجه را ، سِرکه فُروشی — چه شیرین کرد بر وِیْ، سوگواری!
گُوارِش خَر ، ازآن رُخسارِ چون ماه — کَزآن یابَند مَردان ، خوش‌گُواری
دَرآیَد در تَنِ تو ، نورِ آن ماه — چُنان ، کَانْدَر زمین ، لُطفِ بهاری
بِبَخشَد ، مَر تو را هم ، خِلْعَتِ سَبز — رَهانَد مَــــر تو را ، از خاکساری
تَصوّرها همه ، زین بویْ بُرده — بُرونْ روئیده از دل ، چون دُراری[2]
تَفَضَّلْ أَیُّهَا ٱلسّاقی وَ أَوْفِرْ — وَ لٰکِنْ لاٰبِراحِ مُسْتَعاری
وَ صَبِّحْنا بِخَمْرٍ مُسْتَطابٍ — فَإِنَّ ٱلْیُمْنَ جَمّاً فِی‌ٱبْتِکاری
وَ مَسِّیْنا بِخَمْرٍ مِنْ صَبُوحٍ — وَ دُمْ وَٱسْلَمْ أَیا خَیْرَٱلْمُداری

﴿۱۵۲۹﴾

نگُفتَمَت ، که تو سُلطانِ خوبرویانی؟ — به جایِ سَبزه ، تو از خاکِ خوب ، رویانی
هزار یوسُفِ زیبا، بَرآیَد از هر چاه — چو چَرخه ، رَسَنِ حُسن را بِگَردانی
زِ بَسْ رَوَندهٔ جانْباز ، جان شُدەست اَرْزان — به عَهدِ عشقِ تو ، مَنْسوخ شُد گِرانْ‌جانی
به پیشِ عاشقِ صادق، چه جان، چه بَندِ تَره — دِلا ! مَلَرزْ چو بَرگ ، اَرْ ازین گُلِستانی
چه داند و چه شِناسَد ، نَوایِ بُلبُلِ مَست — کلاغِ بَهمنــــی و لَکْلَکِ بیابانی؟
چو اِشْتهایِ کَریمی ، به لوتْ[3] صادق شُد — گِران نباشـــــد ، بارانی‌ای ، به بورانی

---

۱ – زین‌الدّین عتّابی بخاری ، مُفَسِّر و فقیه حَنَفی قرن ششم ه . ق ، که دارای تصنیفات و آثاری چند است.

۲ – دُرار ، دُرَر = دُرّها ، و همچنین شتر های پُرشیر.

۳ – طعام

نه کمتری تو زِ پروانه و حَبیب از شمع؟ ... وَگَر کَمی زِ پَـــرِ او ، چه باد پَرّانی؟
هزار جانِ مُقَدَّس، بَهایِ جانِ خَسیس ... هَمی دَهَد به کَـــرَمْ یار ، اینْتْ اَرْزانی
سُجود کرد تو را ، آفتابْ ، وَقتِ غروب ... بِبُرد دولت و پیروزیای ، به پیشانی
کسی که ذوقِ پَریشانیِ ، چُنین غَمْ یافت ... دِگَر نگوید: یارَبّ مَدِه پَریشانی
سوارِ بادِ هوا گشت، پَشّهٔ دلِ من ... کِه دید پَشّه ، که او میکُند ، سُلَیمانی؟
خَموش باش و چو ماهی در آبْ رُو ، پنهان ... بِهِل تو دعوتِ عامان، چو زَاهْلِ عُمّانی
خَمُش ، که خوانْ بِنَهادند و وَقتِ خوردن شُد ... حَریفْ ، صَرفه بَـــرَد[1] ، گَر تمامْ بَرخوانی

﴿ ۱۵۳۰ ﴾

تَنگِ هـــــر قافـــلهدر ، شِشدَرِهٔ اِبْلیسی[2] ... تو به هر نیَّتِ خـــــود ، مَسخرهٔ اِبْلیسی
از برایِ عَلَفِ دیو ، تو قُربانِ تَنی ... بُزِ دیوی تو مَگَـــــر ، یا بَرهٔ اِبْلیسی؟
سَرِه مَردا[3] ، چه پَشیمان شُدهای؟ گَردن نِهْ ... که دَرین خوردنِ سیلی، سَرهٔ[4] اِبْلیسی
شَلْغَمِ پُخته ! تو امید بِبُر ، زآن تَرهزار ... زآنکه در خِدمَتِ نان، چون تَرهٔ[5] اِبْلیسی
نان ببینی تو و هیزانه[6] ، دَرافُتی در رو ... عاشقِ نُطفهٔ دیـــــو و نَرهٔ اِبْلیسی
نیَّتِ روزه کُنی ، توبْره[7] گویـــــد : کِایْ خَر ... سَر فرو کُن ، خَـــــرِ با توبْرهٔ اِبْلیسی
از حقیقت خَبَرت نیست ، که چون خواهد بود ... تو بِدآن عِلْم و هُنـــر ، قوصَرهٔ [8] اِبْلیسی
در غَمِ فَربَهیِ گوشْت، تو لاغر گشتی ... ناله بَرداشته چــــون ، حَنْجرهٔ اِبْلیسی
کُفر و ایمانِ چو مِیْ ، خور چو سگانْ ، قی میکُن ... زآنکه تو ، مُؤمنــــــه و کافَرهٔ اِبْلیسی

---

۱ – سبقت نمودن و پیشی گرفتن
۲ –محل هلاک ،تخته نرد.
۳ – مرد نیک
۴ – پیرو
۵ – آنچه با نان خورَند
۶ – هیز = مخنثِ بدکار
۷ – کیسه ای که غذای چارپایان را در آن میریزند.
۸ – زنبیل

تا دَمِ مرگ و دَمِ غَرغَره[1] ، چون سِرکهٔ بَد — تُرُش و گَنده ، تو چــون غَرغَرهٔ اِبْلیسی
گِردِ آن دایرهٔ گِرده[2] و خوان ، پَرْ چو مگَس — تا قیامَت ، تو کـــه از دایرهٔ اِبْلیسی

﴿۱۵۳۱﴾

نه آتش‌هایِ ما را ، تَرجُمانی — نه اسرارِ دلِ ما را ، زبانی
نه مَحْرَمْ ، دَردِ ما را ، هیچ آهی — نه هَمدَمْ ، آهِ ما را ، هیچ جانی
نه آن گوهر، که از دریا بَرآیَد — نه آن دریا، که آرامَد زمانی
نه آن معنی، که زایَد هیچ حَرفی — نه آن حَرفی، که آید در بَیانی
مَعانی را زبانْ ، چون ناودان است — کُجا دریا رَوَد ، در ناودانی؟
جهانِ جانْ ، که هر جُزوَش ، جهان است — نگُنجَد در دَهانْ ، هرگز جهانی

﴿۱۵۳۲﴾

نه آتش‌هایِ مـــا را ، تَرجُمـــانی — نه اســـــرارِ دلِ مـــا را ، زبانـــی
بِرهنه شُد زِ صد پَرده ، دل و عشق — نِشَسته دُو به دُو ، جانی و جانی
میانِ هر دو گَـــرْ ، جِبْرِیـــــل — نباشـــد زآتَشَش ، یکدَمْ اَمانی
به هر لحظه ، وصالْ اَنْدَر وصالی — به هر سویی، عیانْ اَنْدَر عیانی
بِبینی تو ، چـــــه سُلطانانِ مَعنی — به گوشهٔ بامِشان ، چون پاسْبانی
سِرِشتهٔ وصلِ یزدانْ ، کوهِ طور است — دَرآن کانْ ، تابْ نآرَد ، یک زمانی
اگر صد عقلِ کُل ، بَر هَم بِبَندی — نگَردد بامِشـــــان را ، نردبانی
نشانی‌هایِ مَردان ، سَجده آرَد — اگر زآن بی‌نشانْ ، گویم نشانی
ازآن نوری ، که حرفْ آنجا نگُنجَد — تو را ، این حرفْ گَشته ، اَرْمغانی
کَمَر شُد خرقه‌ها ، از شَمسِ تبریز — بیا بَرْبَند ، اگـــــر داری میانی[3]

﴿۱۵۳۳﴾

نُه چَرخِ زُمــــرّد را ، مَحْبوسِ هوا کردی — تا صورتِ خاکی را ، در چَرخ ، دَرآوردی
ای آبْ ! چه می‌شویی؟ وِیْ بادْ ! چه می‌جویی؟ — ای رَعدْ ! چه می‌غُرّی؟ وِیْ چَرخْ ! چه می‌گَردی؟

---

۱ – حالتِ جان کندن

۲ – نان

۳ – میان = کمر

ای عشق ! چه می‌خَندی؟ وِیْ عقل ! چه می‌بَندی؟ — وِیْ صَبر! چه خُرسندی؟ وِیْ چهره ! چرا زَردی؟
سَر را چه مَحَل باشد ، در راهِ وَفاداری؟ — جانْ خودْ ، چه قَدَر باشد ، در دینِ جوانمَردی؟
کاملْصِفَتْ آن باشد، کاو صیدِ فَنا باشد — یک مویْ نمی‌گُنجَـــد ، در دایرهٔ فَردی
گَهْ غُصّه و گَهْ شادی، دور است زِ آزادی — ای سردْ کَسی کاو مانْد ، در گرمی و در سردی
کو تابشِ پیشانی، گَر ماهِ مرا دیدی؟ — کو شَعْشَعهٔ مَستی، گَر بادهٔ جانْ خوردی؟
زین کیسه و زآن کاسه، نَگْرفت تو را تاسه؟ — آخِر نه خَرِ کوری، بَر گِردِ چه می‌گَردی؟
با سینهٔ ناشُسته ، چه سود ، زِ رو شُستن؟ — کَزْ حِرصْ چو جارویی، پیوسته دَرین گَردی
هر روزِ منْ آدینـــه ، وین خُطبهٔ منْ دائم — وین مِنْبَرِ منْ عالی، مَقْصورهٔ[1] من ، مَردی
چون پایهٔ این مِنْبَر، خالی شود از مَردم — ارواح و مَلَکْ از حَـــق ، آرَند رَه‌آوَرْدی

﴿۱۵۳۴﴾

نه زِ عاقلانــــم ، که زِ من بگیری — خِرَدَم تو بُردی ، چه زِ من بگیری؟
نَخَرَم فَلَک را ، به دو حَبّه ، وَٱللهْ — من اگر حَقیـــرم ، نکُنم حَقیری
چو گُشاده دَستم ، چو زِ باده مَستَم — بِدِه ای بــــرادر ، قَدَحِ فقیری
نه حَیات خواهم ، نه زَکات خواهم — که اگر بِمیـــرَم ، نکُنم امیری
چو تو عقل داری، بِگُریز از من — هله دور از من، مَکُن این دلیری
وَگَر آشنایی، تو دو چَشمِ مایی — کُنَمَت غُلامـــی، اَگَرَم پَذیری
چه شود مُحَمَّد(ص) ، که شبی نَخُسبی؟ — طَرَبأندَر آیی، نکُنی زَحیری؟[2]
تو بیار ساقی، زِ شرابِ باقی — که لَطیف‌خویی و ، شَهِ شَهیری
زِ جَفایِ مَستان، نَرَوی زِ دَستان — که لَطیفْ‌کیشی، نه چو زَخْمِ تیری

﴿۱۵۳۵﴾

نَهان شـــدند مَعانی ، زِ یارِ بی‌معنی — کجا رَوَم که نَرویَد ، به پیشِ منْ دیوی؟
کِه دید خَربُزه‌زاری ، لَطیف ، بی‌سَرِ خَر؟ — که من بِجُستم عُمری ، ندیده‌ام ، باری
بِگو به نَفْسِ مُصَوِّر: مَکُن چُنین صورت — ازین سِپَس مَتَراش، این چُنین بُت، ای مانی[3]

۱ – جای ایستادن امامِ جماعت در مسجد.

۲ – ناله

۳ – نام مردی در زمان شاپور ساسانی که با ادغام ادیان بودایی و زردشتی و مسیحیت ، دعویِ پیامبری کرد و کتابی پر از نقاشی بنام ارژنگ آوَرْد.

اگر نُقوشِ مُصَوَّر ، همه ازین جِنْس‌اند   مَخواه دیدهٔ بینا، خُنُک تَنِ اَعْمی[1]
دو گونه رنج و عَذاب است ، جانِ مَجنون را   بَلایِ صُحبَتِ لولیّ[2] و فُرقَتِ لیلی
وَرایِ پَرده ، یکی دیوِ زشت ، سَرْ بَر کرد   بِگُفتَمَش که : تویی مرگ و جَسْک[3]؟ گفت : آری
بِگُفتم او را: صَدَّقْ ، که من نَدیده‌سْتَم   زِ تو غَلیظ‌تَر ، اَنْدَر سپاهِ بویَحْیی[4]
بِگُفتَمَش که : دِلَم ، بارگاهِ لُطفِ خداست   چه کار دارد ، قَهْرِ خدا ، دَرین مَأوی؟
به روزِ حَشْر ، که عُریان کنند ، زِشتان را   رَمَند جُملهٔ زِشتان، زِ زشتیِ دُنیی
دَرین بُدَم ، که به ناگاهْ ، او مُبَدَّل شُد   مِثالِ صورتِ حوری ، به قُدرتِ مَوْلی
رُخی لَطیف و مُنَزَّه، زِ رنگ و گُلْگونه   کَفی ظَریف و مُبَرّا ، زِ حِلْیهٔ حِنّی[5]
چُنان‌که خارِ سِیَه را ، بهارْ گَهْ بینی   کُند میانِ سَمَن‌زار ، گُل‌رُخی ، دَعوی
زهی بَدیعْ خدایی، که کرد شب را ،روز   زِ دوزخی ، به در آوَرْد ، جَنَّت و طوبی
کسی، که دیده به صُنْعِ لَطیفِ او ، خو داد   نَترسَد ، اَرْچه فُتَد ، در دَهانِ صد اَفْعی
به اَفْعی‌ای بِنِگَر، کاو هزار اَفْعی خورْد   شُد او عَصا و ، مُطیعی به قَبْضهٔ موسیٰ
ازآنْ، عَصا نَشَود ، مَر تو را ، که فرعونی   چو مُهره دُزدی ، زآن رو ، به افعی‌ای اَوْلی
خَمُش ! که رنجْ ، برایِ کَریمْ ، گنج شود   برایِ مؤمنْ ، روضه است نار ، در عُقبی

﴾۱۵۳۶﴿

نی تو شکلی دِگَری ، سنگ نباشی ، تو زَری   سنگ هم بویْ بَرَد نیز ، که زیباگُهَری
دلْ نَهادم ، که به همسایگی‌اَت ، خانه کُنم   که بَسی نادر و سَبز و تَر و عالی‌شَجَری
سَبزه‌ها جُمله ، دَرین سَبزیِ تو ، مَحو شوند   من چه گویم ؟ که تَریِّ تو نَمانَد به تَری
گرچه چون شیر و شِکَر ، با همه آمیخته‌ای   هیچ عقلی، نَپَذیرد زِ تو ، که زین نَفَری

﴾۱۵۳۷﴿

نیست بجُز دَوامِ جان، زَاهْلِ دِلان، رِوایَتی   راحت‌هایِ عشق را، نیست چو عشق، غایَتی

---

۱ – کور
۲ – منسوب به لول که به معنی بی شرمی و بی حیائی میباشد.
۳ – بیماری، محنت و رنج و بلا.
۴ – بویحیی کُنیه و لقب عزرائیل است.
۵ – حنائی

شُکرْ شنیدم از همه ، تا چه خوشَند ، این رَمِه — هانْ مَپَذیر دَمدَمه[۱] ، زآنکه کُند شِکایَتی
عشقِ مَه است جُمله رو ، ماهْ حَسَد بُرْد بِدو — جُز که ندایِ اِبْشِروا[۲] ، نیست وِرا ، قرائَتی
هر سَحَری، حَلاوتی ، هر طَرَفی، طَراوتی — هر قَدَمی، عَجایبی، هر نَفَسی، عِنایَتی
خوبی جانْ چو شُد زِ حَد، وآن مَدَد است بر مَدَد — هست برایِ چَشمِ بَد، نیکْ بَلا حمایَتی
پُشتِ فلکْ ، زِ جُست و جو ، گشته چو عاشقانْ ، دو تو — زآنکه جَمالِ حُسنِ هو ، نادره است و آیَتی
پَرتُوِ رویِ عشقْ دان ، آنکه به هر سَحَرگَهان — شَمس کَشید نیزه‌ای ، صُبحْ فَراشْتْ[۳] رایَتی
عشقْ چو رَهنَمون کُند، روحْ دَرو سکون کُند — سَر زِ فَلَکْ بُرون کُند، گوید: خوش وَلایَتی
ایزد گفت عشق را: گَر نَبُدی جَمالِ تو — آینهٔ وجــــود را ، کِـــیْ کُنَمی رعایَتی؟
گرچه که میوه ، آخِر است ، وَرْ چه درخت ، اوَّل است — میوه زِ رویِ مَرتَبَت ، داشت بَرو بدایَتی
چند بُوَد بَیانِ تو، بیش مگو : به جانِ تو — هست دل از زبانِ تو ، در غَم و در نِکایَتی[۴]
خَلْوَتیانْ گُریخته، نُقلِ سکوتْ ریخته — زآنکه سکوتْ مَست را ، هست قَوی وِقایَتی[۵]
گرچه نَوایِ بُلبُلان ، هست دَوایِ بی‌دلان — خامُش ، تا دَهَد تو را ، عشقْ جُز این جَزایَتی

﴿۱۵۳۸﴾

نیست عَجَبْ صَفْ زَده ، پیشِ سُلیمانْ پَری — صَفِّ سُلیمان نِگَــر، پیشِ رُخِ آن پَری
آن پَری ای کَزْ رُخَش ، گشت بَشَر ، چون مَلَک — یافت فَراغَت زِ رنج، وَزْ غَمِ دَرمانْ پَری
تربیتِ آن پَـــری ، چَشمِ بَشَرْ باز کرد — یافته دیو و مَلَک، گوهرِ جانْ ، زآن پَری
ما و مَنی پاک رفت ، ماءِ مَنی خُشک شُد — گشت پَریْ آدمـــی، هم شُد ، انسانْ پَری
دیدهٔ جانْ شَمسِ دین، مَفْخَرِ تبریز و جان — شاد زِ عشقِ رُخَش، شادتر از جانْ پَری

﴿۱۵۳۹﴾

نیستی عاشـــق ، ای جِلْفِ شِکَم‌خوارِ گدایْ — دَر فُروبَنـــد و همان گَنده‌کُسان را ، می‌گایْ

---

۱ – مکر و فریب
۲ – بشارت دهید
۳ – اَفراشت
۴ – گزند رساندن
۵ – حافظ و نگهدار

کارِ بوزینـــه نبــوده‌ست ، فَــنِ نَجّــاری　　　دَعــــویِ یافه[1] مَکُـن ، یافه مگـو ، ژاژْ مَخای

عاشقی را ، تو کِه ای؟ عشق ، چه دَرخوردِ تو　　　شَرم دارْ، ای سگِ زن‌روسپی آخِـر! زِ خدای

﴿۱۵۴۰﴾

وَقتِ آن شُـــــد ، که بِدآن روحْ‌فَزا ، آمیزی　　　مُرغِ زیرک شَویِ و خوشْ به دو پا آویزی

سینه بُگْشا چو درختان ، به سویِ بادِ بهار　　　زآنکه زَهْر است تو را ، بادْ رویِ پاییزی

به شِکَرخَندهٔ معنی ، تو شِکَر شُو ، همگی　　　در صِفاتِ تُرُشـــی ، خواجه ! چرا بِسْتیزی؟

زیرِ دیوارِ وجـــودِ تو ، تویـــی گنجِ گُهَر　　　گنجْ ظاهر شـــود اَرْ تـــو ، زِ میان بَرخیزی

آن قُراضهٔ اَزَلی ، ریخته در خاکِ تَن است　　　کو قُراضه تَکِ غَلْبیـــر ، تو گَر می‌بیزی؟

تیغِ جـــانی تو ، بَـــرآوَر ، زِ نیامِ بَدَنَت　　　که دو نیمه کُند او ، قُرصِ قَمَر ، از تیزی

تیغْ در دستْ دَرآ، در سَرِ میدانِ اَبَد　　　از شب و روزْ ، بُرون تاز، چو برَ شَبْدیزی[2]

آبِ حَیوان بِکَش ، از چَشمه ، به سویِ دلِ خود　　　زآنکه در خِلْقَتِ جان، بر مَثَلِ کاریزی[3]

وَرْ نَتانی ، به گُریز آ ، بَرِ شَهْ شَمسُ‌الدّین　　　کاو به جان ، هست زِ عَرش و به بَدَنْ تبریزی

﴿۱۵۴۱﴾

وَقتَت خوشْ ای حَبیبی! بِشْنو به حَقِّ یاری　　　اِرْحَمْ حَنینَ قَلْبی لا تَسْعَ فی ضِراری

دل را مَکُن چو خاره، مَگْزین زِ ما کِناره　　　یا مُنْیَةَ اَلْفُـــؤادِ ، دارِ وَلا تُماری

ساقیِّ خاصِ روحی، دَرْدِهْ مِیِ صَبوحی　　　اَللَّیْلُ قَدْ تَوَلّیٰ وَاَلْبَدْرُ فِی اَلتَّواری

ای بُرده هوشِ ما را! یاد آر ، دوشِ ما را　　　اَسْقَیْتَنا کُؤُوساً صِرْفاً، عَلَی اَلْخُماری

ما را خراب کردی، غَرقِ شراب کردی　　　حَتّیٰ بَدا وَ اَفْشا، ما کانَ فی سِراری

سُلطانِ خِیلِ مایی، لیلیِّ لِیْلِ مایی　　　یا لَذَّةَ اَللَّیالی! یا بَهْجَةَ اَلنَّهاری

ای سِرِّ طورِ سینا، ویْ نورِ چَشمِ بینا　　　اَنْتَ اَلْکَبیرُ فینا، فَاَرْحَمْ عَلَی اَلصِّغاری

هینْ نوبَتِ جُنون شُد، مَستیِّ ما فُزون شُد　　　یا مُسْکِرَ اَلْعُقُولِ یا هـــادِمَ اَلْوَقاری

شاهِ سُخَن‌وَرْ آمد، موجِ سُخَنْ ، دَرآمَد　　　نَحنُ اَلصَّدا نُصَدّی، وَاَللّهُ خَیْرُ قاری

---

۱ –یاوه ، هرزه و بیهوده

۲ – شبدیز = شبرنگ ، و نام اسب سیاه خسرو پرویز، پادشاه ساسانی.

۳ – قنات

﴿۱۵۴۲﴾

وَه! که دِلَم بُرد ، غَمْزه‌هایِ نِگاری　　شیرْ شِگَرف آمد و ضعیفْ شکاری
هیچ دلی ، چون نبود ، خالی از اَندوه　　دَرد و غَمِ چون تو ، یار و دِلْبَرْ ، باری
از پِیِ این عشقْ ، اشک‌هاست رَوانه　　خوبشَهی آمـــــد و لَطیفْ‌نِثاری
چَشمْ پَیاپِی ، چو اَبْــر آبْ فشانَد　　تا نَنِشینَد بَر آن نیـــازْ ، غُبـــاری
کانِ شِکَر ، آن لب است ، بادْ بَقایَش!　　تا که نَمانَد حَـــزین و غورِه‌فشاری
نَکْ شبِ قَدْر است و بَدْر کرد عِنایَت　　بر دلِ هر شب‌رُویِ ، ستاره‌شُماری
بی‌مَهِ او ، جانْ چو چَرخ ، زیر و زبَر بُوَد　　ماهیِ بی‌آب را ، کِه دیـــد قَراری؟
خود تو چو عقلیّ و این جهانْ، همه چون تَن　　از تَنِ بی‌عقل ، کِی بیآیـــد کاری؟
خِلْعَتِ نو پوش ، بر زمیـــن و زمانه　　خِلْعَتِ گُل یافت ، از جنابِ تو خاری
گَر نَبُـــدی خویِ دوست ، روحْ‌فَشانی　　خود نَبُـــدی عاشقیّ و روحْ‌سِپاری
خِـــرقه بِدِه ، در قمـــارخانهٔ عالَم　　خوب حَریفــیّ و ســـودناکْ قماری
بَهـــرِ کنارَش هَمـــی ، کِنار گُشایَم　　هیچ‌کَس آن بَحْر را ، ندید کِناری
تَن بِزَنَم تا بگوید ، آن مَهِ خوش‌رو　　آن‌کِه زِ حِلْمَش ، بِیافت کـــوه ، وَقاری

﴿۱۵۴۳﴾

وَهْ ! که چه شیرین بُتی‌ست ، در تُتُقِ زَرکَشی!　　وَهْ که چه می‌زیبَدَش ، بَدخویی و سَرکَشی!
گاه چو مَهْ می‌رَوَد ، قاعدهٔ شب‌رُوی　　می‌کُند از اَخْتَران ، شیوهٔ لشگرکَشی
گاهْ زِ غَیرت رَوَد ، از همه چَشمی نَهان　　تا دلِ خود را زِ هجْر، تو سویِ آذر کَشی
ای خُنُک آن دَم ! که تو خُسروِ خورشید را　　سَخت بگیری کَمَر، خانهٔ خود دَرْکَشی
از طَرَبِ آن زمان، جامهٔ جانْ بَرکَنی　　وَزْ سَرِ این بی‌خودی، گوشِ فَلَک بَرکَشی
هر شِکَری زین هَوَس، عود کُند خویش را　　تا که بِسوزَد بَرو ، چونکه به مِجْمَر کَشی
آن نَفَس از ساقیان، سُستی و تَقصیر نیست　　نیست گُنَه باده را، چونکه تو کمتر کَشی
بَختِ عَظیم است آنْک ، نُقلْ زِ جَنَّت بَری　　خیرِ کَثیر است آنْک ، باده زِ کوثَر کَشی
مَست بَرآیی زِ خود ، دست بِخایی زِ خود　　قاصِدْ خون‌ریزِ خود ، نیزه و خَنجَر کَشی
گوید: کَزْ نورِ من ، ظُلْمَت و کافَر کجاست؟　　تا که به شمشیرِ دین ، بر سَرِ کافَر کَشی
وَقت شُد ایشَمسِ دین ، مَفْخَرِ تبریزیان　　تا تو مرا چون قَدَح ، در مِیِ اَحْمَر کَشی

﴿۱۵۴۴﴾

هر آن بیمارِ مِسکین را ، که از حَدّ رفت بیماری / نَمانَد مَر وِرا ناله ، نباشد مَر وِرا زاری

نباشد خامُشی ، او را ازآنْ ، کآنْ دَردْ ساکن شُد / چو طاقَتْ طاق شُد او را ، خَموش است او ، زِ ناچاری

زمانِ رِقَّت و رَحمَت، بِنالید از بَرایِ او / شما یارانِ دِلدارید، گِرْیِیدَش زِ دِلداری

اَزیرا نالهٔ یاران، بُوَد تَسکینِ بیماران / نگُنجَد در چُنین حالَت ، به جُز نالهٔ شما، یاری

بُوَد کاین ناله‌ها دَرهَمْ ، شود آن دَرد را مَرهَم / دَر آرَد آن پَری‌رو را ، زِ رَحمَت ، در کم‌آزاری

به ناگاهان فرود آید، بگوید: هِیْ قُنُق گَلْدِم[1] / شود خَرگاهِ مِسکینان ، طَرَبگاهِ شِکَرباری

خُمارِ هِجْرْ بَرخیزد، امیرِ بَزمْ بِنْشینَد / قَدَحْ گَردان کُند در حینْ ، به قانون‌هایِ خَمّاری

همه اَجْزایِ عُشّاقان ، شود رَقصانْ ، سویِ کیوان / هوا را زیرِ پا آرَد ، شِکافَد کُرهٔ ناری

به سویِ آسْمانِ جان، خرامان گشته آن مَستان / همه رَه‌جویْ از باده ، مِثالِ دجله‌ها جاری

زهی کوچ و زهی رِحْلَت ، زهی بَخت و زهی دولت / من این را بی‌خَبَر گفتم ، حَریفا ! تو خَبَر داری؟

زِرِه کاسِد شود آنجا ، سِلَحْ بی‌قیمتی گردد / سیاست‌هایِ شاهِ ما ، چو دَرهَم سوخت ، غَدّاری

چو خوف از خوفِ او گُم شد ، خَجِل شُد اَمنْ ، از اَمْنَش / به پیشِ شمعِ عِلْمِ او، فَضیحَت گشته طَرّاری

فَضیحَت شُد کَژی لیکن، به زودی دامَنِ لُطفَش / بَرو هم رَحْمَتی کرد و ، بِپوشیدش به سَتّاری

که تا اَلْطافِ مَخْدومیِّ شَمسُ‌اَلْحَقِّ تبریزی / بِبینَد دیدهٔ دُشمن ، نَمانَد کُفر و اِنْکاری

همه اَضْداد ، از لُطفَش ، بِپوشَد خِلْعَتی دیگر / زِ خِجْلَتْ ، جُمله مَحْو آمد ، چو گیرد لُطفِ بسیاری

دِگَربار از میانِ مَحْو، عَجَبْ نُو مَستی‌ای یابَند / بِرویَند از میانِ نَفْی ، چونْ کَژْ خار ، گُلْزاری

پس آنگَهْ دیده بُگْشایَند، جَمالِ عشق را بینند / همه حُکم و همه عِلْم و ، همه حِلْم است و غَفّاری

اگر الطافِ مخدومیِ شمس الحقِ تبریزی / ببیند دیدهٔ دشمن ، نماند کفر و انکاری

﴿۱۵۴۵﴾

هر آن چَشمی که گِریان است ، در عشقِ دِلآرامی / بِشارت آیَدَش روزی ، زِ وَصلِ او ، به پیغامی

هر آن چَشمِ سپیدی کاو ، سیَه کرده‌ست تَنْ جامه / سیاهَش شُد سپید آخِر ، سپیدش شُد سیَه‌فامی

چو گِریان بود ، آن یعقوبِ کَنْعان، از پِیِ یوسُف / بِشارت آمَدَش ناگَه ، ازآن خوش‌رویِ خوش‌نامی

مِثالِ نردبان باشد ، بنالیدن ، به عشق اَنْدَر / چو او بر نردبان کوشَد، رَسَد ناگاه بر بامی

حَریفِ عشقْ پیش آید، چو بیند مَر تو را بی‌خود / کَبابی از جِگَرْ در کَف، زِ خونِ دلْ یکی جامی

۱ – مهمان آمدم

که آبِ لُطفِ آن دِلبَر، گرفته ، قاف تا قاف است ‌‌ ازآن است آتشِ هِجْران ، که تا پُخته شود خامی
برایِ اِمْتِحانِ مُرغِ جانِ عاشقِ وحشی ‌‌ بَلا ، چون ضَربَتِ دامیّ و زُلفِ یار ، چون دامی
که تا زین دام و زین ضَربَت، کَشاکَش یابد این وحشی ‌‌ نَمانَد ناز و تُندیْ او، شود هَمراز و هم رامی
چُنان چون میوه‌هایِ خام، ازآن پُخته شود شیرین ‌‌ که گاهَش تابِ خورشید است و گاهَش طُرّهٔ شامی
زِ رنجِ عام و لُطفِ خاص، حِکْمَت‌ها شود پیدا ‌‌ که تا صافی شود دُردی، که تا خاصه شود عامی
گَهی از خوفِ مَحْرومیّ و هِجْرانِ اَبَد سوزی ‌‌ گَهی اَنْدَر امیدِ وصلِ یکتا ، زَفْتْ اِنْعامی
خصوصاً دَردِ این مِسکین، که عالَم‌سوزْ طَوفان است ‌‌ زهی تَلْخیّ و ناکامی! که شیرین است ازو کامی
به هر گامی اگر صد تیر ، آید از هَوایِ او ‌‌ نگردم از هَوایِ او ، نگردانم یکی گامی
مَنَم در وامِ عشقِ شاه ، تا گَردن ، بِحَمْدِ اللهْ ‌‌ مُبارکْ صاحِبِ وامی ، مُبارکْ گَردنِ وامی
زهی دریایِ لُطفِ حَق، زهی خورشیدِ رَبّانی! ‌‌ به هر صد قرن، نَبْوَد این ، چه جایِ سال و اَیّامی!
چه جایِ نورِ اسلام است! که نورانیّ و روحانی ‌‌ شود والِهْ اگر پیدا شود ، از دفترِشْ لامی
ز مخدومِ شمس الدینِ تبریزی ، بیابد جان ‌‌ خلاصهٔ نور ایمانی ، صفایِ جانِ اسلامی

﴿۱۵۴۶﴾

هر بَشَری که صاف شُد ، در دُو جهانْ وِرا ، دِلی ‌‌ دید غَرَضْ ، که فَقرْ بُد ، بانگِ اَلَست را ، بَلی
عالَمِ خاکْ هَمچو تَل، فقرْ چو گنجْ ، زیرِ او ‌‌ شادیِ کودکان بُوَد ، بازی و لاغ ، بَرْ تَلی
چَشمِ هر آن کِه بَسته شُد، تابِشِ حِرصْ ، خَسته شُد ‌‌ وآن کِه زِ گنجْ رَسته شُد، گشت گِران و کاهِلی
گنجِ جَمالِ هَمچو مَهْ ، جانَش بِدیده گفته: خَه ‌‌ بر رَهِ او هزار شَهْ ، آهْ شِگَرفْ حاصِلی
وَصفِ لَبَش بِگُفتَمی، چهرهٔ جانْ شِکُفتَمی ‌‌ راهِ بیانْ بِرُفتَمی، لیک کجاست واصِلی؟
جانْ بِجَهان و همْ بِجِه، سَر بِمَکَشْ ، سَرَکْ بِنِه ‌‌ گر چه دَرونِ هر دو دِهْ، نیست درونِ قابلی
ای تبریزِ مُشْتَهَر ، بَنْدْ به شَمسِ دین کَمَر ‌‌ زآنکه مُبارک است سَرْ ، بر کَفِ پایِ کامِلی

﴿۱۵۴۷﴾

هر دلی را ، گَر سویِ گُلْزارِ جانانْ خواستی ‌‌ در دلِ هر خارِ غَم ، گُلْزارِ جانْ اَفْزاسْتی
گَر نه جوشاجوشِ غیرت، کَفْ بُرون انداختی ‌‌ نَقْش‌بَندِ جانِ آتش‌رنگِ او ، با ماسْتی
وَرْ نبودی پَرده‌دارِ بَرقْ سوز، آن ماه را ‌‌ این زمینِ خاک، هَمچون آسْمان، دَرْواسْتی[1]

---

۱ – درواستی = معلق و آویزان ، در این مصرع جناب مولانا ، در هشتصد سال پیش از این، به معلق بودن زمین در آسمان اشاره فرموده که برای علم نجوم آن زمان، بسی شگفت است ، چرا که قدما، زمین را مسطح و ثابت و مرکز جهان می پنداشته‌اند.

در رَهِ معشوقِ جانْ ، گَر پا و پَر ، کار آمدی / ذَرّه ذَرّه در طَریقَش ، با پَر و با پاسْتی
دیدهٔ نامَحْرَمانْ گردیده بودی ، عشق را / خود طَنابِ خیمه‌هایِ جُمله ، بَر دریاسْتی
گَر نه خون‌آمیز بودی ، آبِ چَشمِ عاشقان / بر سَرِ هر آبِ چَشمی ، نَقْشِ آن میناسْتی
روز و شب ، گَرْ دیده بودی ، آتشِ عشقِ مرا / گَرْم‌رُو بودی زمانه ، دیِ زِ من ، فَرداسْتی
خاکْ‌باشی خواهد آن معشوقِ ما، وَرْنی ازو / جایِ هر عاشق ، وَرایِ گُنبَدِ خَضْراسْتی
حُسنِ شَمسُ‌ٱلدّینِ تبریزی ، بَرافکَندی نِقاب / گَرنه آنْدَر پیشِ او ، فَرّاشِ لا، لالاسْتی

﴿۱۵۴۸﴾

هر دَم ای‌دل! سویِ جانان می‌رَوی / وَزْ نَظَرها ، سَختْ پنهان می‌رَوی
جامه‌ها را چاک کردی ، هَمچو ماه / در پِیِ خورشیدِ رَخشان می‌رَوی
ای نِشَسته با حَریفانْ ، بر زمین / وَزْ درونْ ، بر هفت‌کیوان می‌رَوی
پیشِ مهمانان ، به صورتْ ، حاضری / سویِ صورت‌گَر ، به مِهْمان می‌رَوی
چون قَلَمْ ، بر دستِ آن نَقّاشِ چُست / در میانِ نَقْشِ انســان می‌رَوی
هَمچو آبی می‌رَوی ، در زیرِ کاه / آبِ حَیوانی، به بُستان می‌رَوی
در جهانْ ، غمگین نَمانْدی ، گَر تو را / چَشمْ دیدی ، چون خرامان می‌رَوی
ای دَریغا! خَلْقْ دیدی ، مَر تو را / چون نَهان از جُمله خَلْقان می‌رَوی
حالِ ما بِنْگَر، بِبَر پیغامِ ما / چون به پیشِ تَختِ سُلطان می‌رَوی

﴿۱۵۴۹﴾

هر روزْ بامْـــداد ، به آیینِ دِلْبَری / ای جانِ جانِ جان ! به من آییّ و دلْ بَری
ای کویِ من گرفته ! زِ بویِ تو گُلْشَنی / وِیْ رویِ من گرفته ! زِ رویِ تو زَرگَری
هر روزْ باغِ دل را ، رنگی دِگَر دَهی / اکنون نَمانْـــد دل را ، شکلِ صنوبری
هر شبْ مُقامِ دیگر و هر روزْ شهرِ نو / چون لولیان ، گرفته دلِ من ، مُسافری
این شَهْسوارِ عشق ، قَطاریق[1] می‌رَوَد / حیران شُدم ، زِ جَستنِ این اسبِ لاغَری
از بَرق و آب و باد ، گُذشته‌ست سُمّ او / آنجا که سُمّ اوست ، نه خُشکی‌ست و نه تَری
راهی که فکر نیز ، نَیارَد ، دَرو شدن / شیرانِ شَرزه را ، رَوَد از دلْ ، دِلاوری
چه شیر؟ کآسْمان و زمین ، زین رَهِ مَهیب / از سَر به وَقتِ عَرض ، نهادند لَمْتُری

---

۱ – هایِ و هویِ جنگ

از هیبتِ قَدَر ، بِنَهادند رو ، به جَبر	وَزْ بیمِ رَهْزنان ، نگُـــزیدند رَهبری
آری ، جُنونُ السّاعَة ، شَرطِ شجاعَت است	با مایهٔ خِــــرَد ، نکُند هیچ‌کَس ، نَری
تا با خودی ، کجا به صَفِ بی‌خودان رَسی؟	تا بر دَری ، چگونه صَفِ هجرْ بَردَری؟
ای دلْ ، خیالِ او را ، پیش آر و قبله ساز	قانع مَشو ازو، به مُراعاتِ سَرسَری
قانعِ چرا شُدی، به یکی صورتَت که داد؟	پِنداشتی مَگَر ، که همین یک مُصَوَّری
خاموش باش، طَبْل مَزَن، وَقتِ حَمله شُد	در صَفِّ جنگ آیْ ، اگر مَردِ لشگری

۱۵۵۰

هر روز بامْـــداد ، دَرآیَد یکی پَری	بیرون کَشَد مرا که : زِ منْ جانْ کجا بَری؟
گَر عاشقی، نَیابی مانندِ منْ بُتی	وَرْ تاجری، کُجاست چو من ، گَرمْ مُشتری؟
وَرْ عارفی، حقیقتِ معروفِ جانْ ، مَنَم	وَرْ کاهِلی، چُنان شَوی از من ، که بَرپَری
وَرْ حسِّ فاسدی، دَهَمَت نورِ مُصطفیٰ	وَرْ مِسِّ کاسِدی، کُنَمَت زَرِّ جعفری
مُحتاجِ رویِ مایی، گَر پُشتِ عالَمی	مُحتاجِ آفتابــــی، گَـــر صُبحِ اَنْوری
از بَرّ و بَحْر بُگْذر و بر کوهِ قاف رُو	بر خُشک و بر تَری مَنِشین ، زین دو ، بَرتَری
ای دلْ! اگر دلی، دلْ ازآن یارْ ، دَرْمَدُزد	ویْ سَر! اگر سَری، مَکُن این سَجده ، سَرسَری
چون اسبْ می‌گُریزی و ، من بر توأم سَوار	مَگْریز ازو ، که بَر تو بُوَد ، کآن بُوَد خَری
صد حیله ، گَر تَراشی و صد شهر، اگر رَویِ	قُربانِ عیـــدِ خَنجَـــرِ اَللّهُ اَکْبری
خاموشْ ، اگرچه بَحْر دَهَد ، دُرِّ بی‌دریغ	لیکِن مُباح نیست ، که مَنْ رامَ یَشْتَری[1]

۱۵۵۱

هر روزْ بامْداد ، طَلَبْ‌کارِ ما تویی!	ما خوابْناک و دولتِ بیدارِ ما تویی!
هر روز ، زآن بَرآری ، ما را ، زِ کسب و کار	زیرا دُکان و مَکْسَبه و کارِ ما تویی
دُکّان چرا رَویم؟ که کان و دُکانْ تویی	بازار چون رَویم؟ که بازارِ ما تویی
زآن دِلْخوشیم و شاد ، که جانْبَخشِ ما ، تویی!	زآن سَرخوشیم و مَست ، که دَستارِ ما تویی!
ما خُمْره کِی نَهیمْ پُر از سیم، چون بَخیل؟	ما خُمْره بِشْکَنیم، چو خَمّارِ ما تویی
طوطی‌غذا شُدیم ، که تو کانِ شِکَّری	بُلبُلْنَوا شُـــدیم ، کـــه گُلْزارِ ما تویی
زآن هَمچو گُلْشَنیم، که داری تو صد بهار	زآن سینه‌روشَنیــم ، که دِلْدارِ ما تویی

---

۱ – هرکس که خواست ، مشتری است.

در بَحْرِ تو ، زِ کَشتی ، بی‌دست و پاتَریم | آواز و رَقص و جُنبش و رفتارِ ما تویی
هر چاره‌گر که هست، نه سرمایه‌دارِ توست؟ | از جُمله ، چاره باشد ، ناچارِ ما تویی
دل را هرآنچه بود ، از آن‌ها دِلَش گرفت | تا گفتـــه‌ای به دل ، که: گرفتارِ ما تویی
گَهْ گَهْ گُمان بَریم ، که این جُمله ، فِعْلِ ماست | این هم زِ توست ، مایهٔ پِنْدارِ ما تویی
چیزی نمی‌کَشیم، که ما را ، تو می‌کَشی | چیزی نمی‌خَـــریم ، خریدارِ ما تویی
از گفتْ، توبه کردم، ای شَه! گواه باش | بی‌گفت و ناله ، عالِمِ اسرارِ ما تویی
ای شَمسِ حَق ! مَفْخَرِ تبریز ، شَمسِ دین | خودْ آفتابِ گُنبَـــدِ دَوّارِ ما تویی

﴿۱۵۵۲﴾

هر روزْ پِگَه ، ای‌شَهِ دِلْدار! بیایی | جان را و جهان را ، شِکُفانیّ و فَزایی
یارَبّ چه خُجَسته‌ست ، مُلاقاتِ جَمالَت! | آن لحظه که چون بَدْر ، بَرین صَدْر بَرآیی
هرجا که مُلاقاتِ دو یار است ، اثرِ توست | خود ذوق و نَمَک‌بَخشِ وصالیّ و لِقایی
معنی نَدَهَد وَصْلَتِ این حرف ، بِدآن حرف | تا تو نَنَهـــی ، در کلمه ، فایده‌زایی
ای داده تو دندانِ شِکَرْ خا ، که بِخایَند | دندانِ دِگَـــر داده ، پِـــیِ فایِده‌خایی
بیزارم ازآن گوش ، که آوازِ نِیْ اِشْنود | وآگاه نَشُد ، از خِرَد و دانشِ نایی[1]
این مَشکْ به خود ، چون رَوَد و آب کَشانَد؟ | تا خواجـــهٔ سَقّا ، نکُند جَهْدِ سَقایی
این چَرخْ که می‌گردد، بی‌آب نگَردد | تا سَر نَبُوَد ، پایْ کجـــا یابد پایی؟
هانْ ای‌دلِ پُرسنده ! که دِلْدار کجایَست؟ | تو ای‌دلِ پُرسنده ، تو چون پایْ کجایی؟
تیه ای[2] زِ کجـــا یابَد ، گُلْزار و شَقایق؟ | پیه ای[3] زِ کجـــا یابَد ، تَمییزِ ضیایی؟
اَصْدافِ حواسی ، که به شب مانْد ، زِ دُرّ دور | دانند که دُر هست ، زِ دریایِ عطایی
دُرهاست دَرآن بَحر، در اَصْدافْ نَگُنجَد | آن سویْ بُرو ، ای صَدَف ، این سویْ چه پایی؟
آن نیستی ای‌خواجه! که کعبه ، به تو آید | گویـــد : بَرِ ما آیْ ، اگر حاجیِ مایی
این کعبه ، نه جا دارد ، نی گُنجَد ، در جا | می‌گوید : اَلْعِـــزَّةُ وَ اَلْحُسْن ، رَدایی
هین غَرقهٔ عِزَّت شو و فانیِّ رَدا شو | تا جان دَهَدَت ، چونکه بِبینَد که فَنایی

---

۱ – نِیْ زن
۲ – بیابان
۳ – مقصود چشم است که از پیه و چربی ساخته شده.

خامُش کُن و از راهِ خَموشی ، به عَدَم رُو — مَعْدوم چو گشتی، هَمِگی حَمْد و ثَنایی

﴿۱۵۵۳﴾

هر طَرَبی که در جهان ، گشت نَدیمِ کِهْتری — می‌بِرَمَد ازو دِلَم ، چون دلِ تو ، زِ مَقْذری[1]
هر هُنریّ و هر رَهی ، کآن بِرَسَد ، به اَبْلَهی — نیست به پیشِ هِمَّتَم ، زو طَرَبیّ و مَفْخَری
گَر شِکَر است عَسکری[2] ، چون بِرَسَد به هر دَهَن — زو نَخورَد شِکَرْلَبی ، فَرْ نَدَهَد به مُخْبری
گَر قَمَر است و گَر فَلَک ، وَرْ صَنَمی‌ست بانَمَک — کانِ همه‌ست مُشترک ، می‌نَبُوَد وِرا فَری
آنچه بِداد عامه را، خِلْعَتِ خاص ، نَبْوَد آن — سورِ سگانِ کافِران ، می‌نَخورَد غَضَنْفَری[3]
مَجْلِسِ خاصْ بایَدَم، گر چه بُوَد ، سویِ عَدَم — شَربَتِ عامْ کم خورَم، گر چه بُوَد زِ کوثَری
لافِ مسیحْ می‌زنی، بولِ خَران ، چه بو کُنی؟ — با حَدَثی[4] ، چه خو کُنی؟ هَمچو رَوانِ کافَری
گَر نَبُدی مَتاعِ زَر، زَاصْلِ وجودْ ، بولِ خَر — جانِ خَران به بویِ آن ، بَرْنَزدی ، چرا خَوری؟
مَردْ چو گوهری بُوَد، قیمتِ خویش ، خود کُند — شاد نَشُد به شحْنگی ، هیچ قُباد و سَنْجَری
زَر تو بِریز ، بَر گُهَر، چونکه بِمانْد ، زیرِ زَر — بَرْنَجَهید بَر زِبَر، آن سَبُک است و اَبْتَری
وَرْ بِجَهید بر زِبَر، قیمتِ اوست بیش‌تر — بیشْ کُنَشْ نثارْ زَر، هست عزیزْ گوهری
ما گُهَریم و این جهان ، هَمچو زَری ، در اِمْتِحان — بر سَرِ زَرْ بَرآ ، که لا، گَر تو نِدای مُحَقَّری
شَهوتِ حَلْقْ ، بی‌نَمَک، شهوتِ فَرْجْ ، پَسْ دُوَک — با سگ و خوکْ ، مُشترک، با خَر و گاو ، هَمسری
نیست سِزایِ مِهْتری، نیست هوایِ سَرْوَری — هِمَّتِ شاه و سَنْجَری، قبله‌گَهِ پیَمْبَری
عشق و نیاز و بَندگی، هست نشانِ زندگی — در طَلَبِ تَجَلّی‌ای، در نَظَریّ و مَنْظَری
آبِ حَیاتْ جُستَنی، جامه در آبْ شُستنی — بر دَرِ دلْ نِشَستنی، تا بِگُشایَدَت دَری
در طَرَب و مُعاشقه، در نَظَر و مُعانقه — فَرضْ بُوَد ، مُسابقه ، بر دلِ هر مُظَفَّری
نیست رَوِشْ ، طَرَنْطَران[5] ، بِنْگَر سویِ آسْمان — در تَک و پویِ اَخْتَران، هر یکْ ، چون مُسَخَّری

---

۱ – مرد پلید و آن که مردم از او دوری کنند و گویند که به علت چرکینی و آلودگی، از او دوری میکنند.

۲ –نوعی انگور

۳ – شیر درنده

۴ – آنچه که وضو را باطل نماید.

۵ – خودسرانه رفتن

روزْ ، خُنوسِشان بِبین ، شامْ ، کُنوسِشان[1] بِبین   سِیْرِ نُفوسشان بِبین، گِردِ سَرایِ مِهْتَری

غارِب و شارِقانِ[2] حَق، طالِب و عاشقانِ حَق   در تَک و پویْ و در سَبَق[3] ، بی‌قَدَمیّ و بی‌پَری

گرم‌رُویِّ خور نِگَر، شبْ‌رُویِ قَمَر نِگَر   ولولهٔ سَحَر نِگَر، راستْ ، چو روزِ مَحْشَری

جانِ تَقی ، فرشته‌ای، جان شَقی ، دُرُشته‌ای   نَفْسِ کَریمْ ، کَشتی‌ای، نَفْسِ لَئیمْ لَنْگَری

رَحْمْ ، چو جویِ شیرْ بین ، شَهوتْ ، جویِ اَنْگَبین   عُمرْ ، چو جویِ آب دان، شوقْ ، چو خَمْرِ اَحْمَری

در تو نَهانْ چهار جو، هیچ نَبینی‌اَش ، که کو   هَمچو صِفات و ذاتِ هو، هستْ نَهان و ظاهری

جوشِشِ شوق، از کجا؟ جُنبشِ ذوق، از کجا؟   لَذَّتِ عُمر ، در کَمین ، رَحْمْ به زیرِ چادَری

خَلْق شُده شکارِ او، فُرجه‌کُنانِ[4] کارِ او   در پِیِ اختیارِ او، هر یک ، بَسته زیوَری

شبْ ، به مِثالِ هِنْدُوی، روزْ ، مِثالِ جادُوی   عَدلْ مِثالِ مَشْعَله، ظُلْمْ چو کـــور ، یا کَری

عقلْ حَریفِ جنگی‌ای، نَفْسْ مِثالِ زَنگی‌ای   عشقْ چو مَست و بَنگی‌ای، صبرْ و حَیا ، چو داوَری

شاه بِگُفته نُکته‌ای، خُفْیه به گوشِ هر کسی   گفته به جانِ هر یکی، غیرِ پیامِ دیگری

جَنگْ میانِ بَندگان، کینه میانِ زندگان   او فکَنَد به هر زمان، اینْتْ ظَریفْ یاوَری

گفت حَدیثِ چَرب و خوش ، با گُل و دادْ خنده‌اَش   گفت به اَبر نُکته‌ای ، کرد دو چَشمِ او تَری

گوید گُلْ که: بَزمْ بِهْ ، گوید اَبرْ که : گریه بِهْ   هیچ یکی ، زِ یک دِگَر، پَند نکرده باوَری

گفته به شاخ: رَقص کُن، گفته به بَرگ: کَف بِزَن   گفته به چَرخ: چَرخ‌زَن، گِردِ مَنازِلِ ثَری[5]

گفته به عقل: طَیره[6] شو، گفته به عشق: خیره شو   گفته به صَبر: خون گِری ، در غَمِ هجْرِ دِلْبَری

گفته به رُخ: بِخَند خوش، گفته به زُلف: پَرده کَش   گفته به باد: دَرْرُبا ، پَرده زِ رویِ عَبْهَری

گفته به موج: شور کُن، کَفْ زِ زُلالْ ، دور کُن   گفته به دل: عُبور کُن ، بر رُخِ هر مُصَوَّری

---

۱ – خُنوس یعنی از عقبِ کَسی رفتن ، و کُنوس یعنی پنهان شونده ، اشاره به آیات ۱۵ و ۱۶ سوره تکویر داشته و مقصود ستارگانی‌ست که در روزْ ناپیدا و در شبْ هویدا گردیده و دوباره در روزْ ناپیدا میشوند.

۲ – غارب یعنی غروب کننده و شارق یعنی طلوع کننده.

۳ – پیشی گرفتن

۴ – فرجه=رهایی از غم و اندوه.

۵ – زمین

۶ – خشمگین و غضبناک ساختن

هر طَرَفی عَلامَتی، هر نَفَسی قیامَتی — تا نَکُنی مَلامَتی، گر شُده‌ام سُخَن‌وَری
بر سَرِ من نِبِشتْ حَق، در دلِ من چه کِشتْ حَق؟ — صبرْ مرا بِکُشتْ حَق ، صبر نَمانْد و صابری
این همه آب و روغن است، آنچه دَرین دلِ من است — آه ! چه جایِ گفتن است؟ آه ! زِ عشقْ‌پَروَری
لاحَ صَبُوحُ سِرِّهِ، فاحَ نَسیمُ بِرِّهِ — جاءَ اَوانُ دَرِّهِ، بَرَّزَهُ لِمَنْ یَری
اَنْزَلَهُ مِنَ ٱلْعُلیٰ، اَنْشَأَهُ مِنَ ٱلْوَلا — اَمْلأَهُ مِنَ ٱلْمَلا، فَهَّمَهُ لِمَنَ دَری
زَیَّنَهُ لِوَصْلِهِ، اَلْحَقَهُ بِاَصْلِهِ — نَوَّرَهُ بِنُورِهِ، اَیْقَظَهُ مِنَ ٱلْکَری
لَیْسَ لَهُمْ نَدیدُهُ، کُلُّهُمُ عَبیدُهُ — عَزَّ وَ جَلَّ وَ اَغْتَنیٰ لَیْسَ یُرامُ بِالشِّرِی
اَکْرَمَنا اَبَرَّنا، طَیَّبَنا وَ سَرَّنا — حَدَّثَنا بِما نَجی، اَخْبَرَنا بِما جَری
طابَ جِوارُ ظِلِّهِ، مَنَّ عَلیٰ مُقِلِّهِ — عَزَّ و جودُ مِثْلِهِ فِي ٱلْبُلدانِ وَٱلْقُری
از تبریزْ شَمسِ دین، یک سَحَری طلوع کرد — ساخت شُعاعِ نورِ او، از دلِ بَنده، مَظْهَری

﴿۱۵۵۴﴾

هر لحظه یکی صورت ، می‌بینی و زادنْ نِی — جُز دیده فُزودن نِی ، جُز چَشمْ گُشودن نِی
از نِعْمَتِ روحانی، در مَجْلِسِ پنهانی — چندانکه خوری ، می‌خور، دَستوریِ دادن نِی
آن میوه که از لُطفَش، مِیْ آب شود ، در کَف — وآن میوهٔ نورَس را ، بر کَف بِنَهادن نِی
این بویْ که از زُلفِ ، آن تُرکِ خَتا آمد — در مُشکِ تَتاری نِی، در عَنْبَر و لادن نِی
می‌کوبَد تَقْدیرش، در هاوَنِ تَنْ ، جان را — وین سُرمهٔ عشقِ او، اَنْدَر خورِ هاون نِی
دیدی تو چُنین سُرمه ، کاو هاون‌ها سایَد؟ — کاو باز رَوَد آنجا، آنجا که تو و من نِی
آنجا رَوِش و دین نِی، جُز باغِ نوآیین نِی — جُز گُلْبُن و نسرین نِی، جُز لاله و سوسن نِی
بُگْذار تَنی‌ها را، بِشْنو اَرِنی‌ها را — چون سوخت مَنی‌ها را پس طَعْنه گَهِ لَنْ[1] نِی
تَن را تو مَبَر سویِ ، شَمسُ ٱلْحَقِ تبریزی — کَزْ غَلْبهٔ جانْ آن‌جا، جایِ سَرِ سوزن نِی

﴿۱۵۵۵﴾

هرگز نباشد در جهان، دیگر چو تو ، جانانه‌ای — هرگز نباشد در غمت ، دیگر چو ما ، دیوانه ای
دیوانه ای در عشق اگر، لافی زند، عیبش مَکُن — گنجی‌ست پنهانْ ، شاه را ، در کُنجِ هر ویرانه ای
او بود اندر صومعه ، شام و صباحی داشتی — اکنون صبوحی می‌زند ، در کُنجِ هر میخانه ای

---

۱ – اشاره به جمله قرآنی‌ست که خداوند در پاسخ به حضرت موسی"ع" فرمود که مرا هرگز نمیتوانی ببینی.

بِشکَن سبویِ تنگ را ، مینوش مِیْ ، با خاص و عام
در ناتمامی ، شُو تمام ، تا دَرْرَسی فرزانه ای
از جامِ وصلَش جرعه ای ، ناخورده ، مستی می‌کند
مستی در آن ساعت بُوَد ، کاو دَرْرسد پیمانه ای
مُصحَف بِبَرْ ، در خانه نِهْ ، میخانه را، دادی بِده
در خواندنِ قرآنْ بِزن ، یک نعرهٔ مستانه ای
چون شمس تبریزی زِ عشق ، دنیا و دین دَرباختم
عشق است باقی، این همه افسانه و افسانه ای

﴿۱۵۵۶﴾

هرچند ، بی‌گَهْ آیـــی ، بی‌گاه‌ْخیزِ مایی
ای خواجه ! خانه بازآ ، بی‌گاه شُد ، کُجایی؟
بَرگِ قَفَس نداری، جُز ما هَوَس نداری
یکتا چو کَس نداری، بَرخیزْ از دوتایی
جان را به عشقْ وادِهْ ، دلْ بر وَفایِ ما نِهْ
در ما رَویِ ، تو را بِهْ ، کَزْ خویشتن بَرآیی
بُگْذر زِ خُشک و از تَر، بازآ به خانه زوتَر
از جُمله با وَفاتَر، آخِرْ چه بی وَفایی؟
لُطفَت به کَس نَمانَد، قَدرِ تو کَس نَدانَد
عشقَت به ما کَشانَد، زیرا به ما تو شایی[1]
گَر چَشمْ رفتْ خوابَش، از عاشقیّ و تابَش
بر ما بُوَد جوابَش، ای جانِ مُرتَضایی
گَر شاهْ شَمسِ تبریز، پنهان شود ، به اِسْتیز
در عشقِ او ، تو جانْ بیز، تا جان شَویِ بَقایی

﴿۱۵۵۷﴾

هرچند شـــیرِ بیشه و خورشیدْ طَلْعَتی
بر گِردِ حوضْ گَردی و در حوضْ دَرْفُتی
اَسبَت بیآورنـــــد ، که چالاکْ فارِسی[2]
شَربَت بیآورنـــــد ، که مَخْمورِ شَربَتی
بی‌خواب و بی‌قَراری ، شب‌هایْ تا به روز
خوابِ تو بَخت بَست، که بَستهٔ سَعادتی
از پایْ دَرفُتادی و از دستْ رَفته‌ای
بی‌دست و پایْ باش، چه در بَندِ آلتی؟
بی‌دست و پا چو گویْ ، به میدانِ حَق بِپویْ
مِیْدان از آنِ توست، به چوگانِ تو با بُتی
ای رو به قبلهٔ من و اَلْحَمدْ خوانِ من
می‌خوانَمَت به خویش ، که تو پنجْ آیَتی
ای عقل ! جان بِباز، چرا جانْ به شیشه‌ای؟
وِیْ جان! بیار بـــــاده ، چرا بی‌مُروَّتی؟
رُو کانِ مُشک باش! که بَسْ پاکْ نافه‌ای
رُو جُمله ســــود باش ، که فَرُّخ تِجارتی
بر مَغزِ من بَرآیْ ، که چون مِیْ ، مُفَرّحی
در چَشمِ مـــــن دَرآیْ ، که نورِ بَصارتی
در مَغزها نگُنجــــی ، بَسْ بی‌کَرانه‌ای
در جسم‌ها نگُنجـــــی ، زیشــــان زیادتی
ای دَفِّ زَخْم‌خواره، چه مَظْلوم و صابری؟
وِیْ نایِ رازگـــــویْ، چه صاحِب‌کَرامتی؟

---

[1] – شایسته ای

[2] – فارِس = اسب سوار

خامُشْ مَسازْ بیْت ، کــــه مهمانِ بیْتِ تو　　در بیْت‌ها نگُنجَد ، چــــه در عِمارتی؟
چون غُنچه ، لب بِبَند و چو گُل ، بی‌دو لب بِخَند　　تا هیچ‌کَس نَدانَــــــد ، کَانْدَر چه نِعْمَتی
ای شاهِ شاد! مَفْخَرِ تبریز، شَمسِ دین　　تبلیغِ راز کُن ، که تو اهلِ سِفارتی

﴿۱۵۵۸﴾

هرکِه از نیستی آید ، به سویِ او خَبَری　　اَنْدَر او ، از بَشریَّت ، بِنَماند اثری
اِلْتِفاتی نَبُوَد ، هِمَّتِ او را ، بــــه عِلَل　　گر عِلَل گیرد جُمله ، زِ عَلیٰ تا به ثَری
هر کسی ، کاو مُتلاشی شود و مَحوْ ، زِ خویش　　به سویِ او کُنَد ، از عینِ حقیقت ، نَظَری
جوهری[1] ، بیند صافی[2] ، مُتَجلّی[3] ، به حُلَل[4]　　مُتِمَکِّن شــــــده ، در کالْبَـــــدِ جانوری
تو به صورت ، چه قَناعَت کُنی، از صُحبَتِ او؟　　رُو دِگَر شُو ، تو بِه تَحقیق ، که او شُد دِگَری
بِشِنو ، شُکرِ وِیْ از من ، که به جان و سَرِ تو　　که بِدآن لُطف و حَلاوَت ، نَچَشیدم شِکَری

﴿۱۵۵۹﴾

هزار جــــانِ مُقَدَّس ، فدایِ سُلطانی　　که دستِ کُفــــر ، بَرو بَرْنَبَست پالانی
بِبُرد او بــــه سَلامَت ، میانِ چندین باد　　به ظُلْمَتِ لَحَــــدِ خود ، چراغِ ایمانی
نِگینِ عشق ، کَاسیرِ وِیْ‌اند ، دیو و پَری　　زِ دیــــو ، تَنْ کِه سِتانَد؟ مَگَر سُلیمانی
کِه بَرشِکافتْ زِرِه ، بر تَنِ چُنین کافر؟　　به غیرِ شیرِ حَق و ذواَلْفَقارِ بُرّانی[5]
برایِ قاعــــده ، نِی غَم ، به پیشِ تابوتَش　　دَریــــده صورتِ خیرات ، او گَریبانی
خُنُک کَسی ، که دَوَد پیش و پیشْ‌کَشْ بِبَرَد　　چو بوهُرَیره ، در اَنْبان ، عَقیق و مَرجانی
زِ خانه جانِبِ گور و زِ گور ، جانِبِ دوست　　لفافه را طَرَبــــی و جنازه را جانی

---

۱ – گوهر شناس

۲ – پارچه ای که با آن تُفالهٔ چیزها گیرند ، آلت و ابزارِ تصفیه .

۳ – آراسته و زینت داده شده

۴ – جمع حله ، زیورها .

۵ – در این غزل ، جناب مولانا به صراحت میفرماید که هزار جان مقدس فدای آن سلطانی که دیو و پری، اسیرِ نگینِ قدرتِ ولایتِ او هستند، تا آنجا که به صراحتْ این سلطانِ عالَم را معرفی فرموده و میگوید که او آن شیر خداییست که صاحب شمشیر ذوالفقار میباشد و بالطبع کسی نیست جز وجود حضرت علی"ع".

﴿ ۱۵۶۰ ﴾

هست امروز ، آنچه می‌باید ؟ بَلی   هست نُقل و بادهٔ بی‌حَدّ ؟ بَلی
هست ای ساقیِّ خوب ، از بامْداد   کانِ شیرینی بِنآمیـــزَد ؟ بَلی
آفتابْ ، امروز گشته‌ست ، از پگاه   ساقیِ صد زُهره و فَرقَد[1] ؟ بَلی
شُد عطارد مَست و اِشکَسته‌قَلَم   لوحْ شُست، از هَوَّز و اَبْجَد ؟ بَلی
مُطربِ ناهید ، بَربَطْ می‌نَواخت   هرچه می‌گفتْ، آنچُنان آمد ؟ بَلی
دفترِ عشقَش ، چو بَرخواند خِرَد   پُر شِکَر گَردد دلِ کاغذ ؟ بَلی
گشت حاصِلْ ، آرزویِ دل ؟ نَعَم   گشت هر سَعْدی ، کُنون اَسْعَد ؟ بَلی
چونکه سُلطانِ مَلاحَت ، دادْ داد   دادْ بِسْتانیم ،از هـــر دَد ؟ بَلی
بس کُنم ، کاین قِصّه‌ای بی‌مُنتَهاست   کَزْ سُخَنْ دیگر سُخَن زاید ؟ بَلی

﴿ ۱۵۶۱ ﴾

هست اَندَر غَمِ تو ، دِلْشُده دانشمندی   هَمچو نُقره‌ست در آتشکَده دانشمندی
بر امیدِ کَرَم و رَحْمَتِ بَخشایشِ تو   از رَهِ دور ، به سَر آمده دانشمندی
هست زُاوباشِ خیالاتِ تو ، اَندَر رَهِ عشق   خسته و شیفته و رَهْزده دانشمندی
چه زیان دارد ، خوبیِّ تو را دوست ، اگر   قوت یابَد زِ چُنین مائده دانشمندی؟
با چُنین جامِ جُنونی ، که تو گَردان کردی   کِی بِمانَد به سَرِ قاعده دانشمندی؟
کِه روا دارد ، انصاف و جوانمَردیِ تو   که به غَمْ کُشته شود ، بیهُده دانشمندی؟
کِه رَوا دارد ، خورشیدِ حَقِ گرمی‌بَخش   که فِسُرده شود از مُنْجِمِده دانشمندی؟
جانبِ مدرسهٔ عشقْ کَشیدشْ ، لُطفَت   تا زِ دَرسِ تو ، بَرَد فایده دانشمندی
نَحْسِ تَربیعِ عَناصِر[2] ، بِگِرفتَشْ رَحْمی   تا مُنَوَّر شود از مَنْفَذه ، دانشمندی

---

۱ – نام ستاره ای نزدیک قطب شمال.

۲ – در دوره‌ای طولانی از تاریخ ایران و بین النهرین ، بسیاری را عقیده بر نحس بودن شکل چهارگوش و مربع بوده که به همین دلیل ، در بسیاری از اسناد قدیمی، یک گوشهٔ کاغذ (سمت راست و پائین) را قدری میبریدند یا تا می‌کردند تا شکل مربعیِ آن باطل شود. در منابع قدیمی دلیل ایجاد چنین نقصی در شکلِ چهارگوش، چنین یادشده است: الف= نحوست شکل تربیع، ب= نظر تربیعی و شباهت آن به نعش، ج=ناقص بودن امور مادی، د= وقوع اتفاقات ناگوار. گفتنی‌ست که اعتقاد بر نحوستِ تربیـع،

بس سُخَن دارد ، وَزْ بیمِ مَلالِ دلِ تو   لب بِبَسته‌ست، دَرین مَعْبَده دانشمندی

﴿۱۵۶۲﴾

هست به خِطّهٔ عَدَم ، شور و غُبار و غارتی   آتشِ عشقْ دَرْزده ، تا نَبُـــوَد عِمارتی
زآنکه عِمارت آرْ بُوَد ، سایه کُند وجود را   سایه زِ آفتابِ او ، کِـــی نِگَرَد شَرارتی
روحْ که سایِگی بُوَد، سرد و مَلول و بی‌طَرَب   مُنْتَظِرَک نشسته او ، تا که رَسَد بِشارتی
جان که در آفتاب شُد ، هر گُنَهی که او کُنَد   بَرق زد از گناهِ او ، هر طَرَفی کَفارتی
شُعلهٔ آفتاب را ، بر کُهْ و بر زمینْ‌سْت ، رنگ   نیست پَدید در هوا ، از لُطف و طَهارتی
جانْ به مِثالِ ذَرّه‌ها، رَقص‌کُنان در آفتاب   نور پَذیری‌اَش نِگَر، لَعْل‌وَش و مَهارتی
جانِ چو سنگ ، می‌دَهَد ، جانِ چو لَعْل ، می‌خَرَد   رَقص‌کُنان ، تَرانه‌زَن ، گشته که خوشْ تجارتی
قُرصِ فَلَک دَرآیَد و ، رویْ به گوشِ جان‌ها   سِرِّ اَزَل بِگویَدَش ، بی‌سُخَن و عبارتی
آن کِه به هر دَمی نَهان ، شُعله زَنَد به روح‌بَر   آن دل و زَهره کو ، کَزآن ، دَمْ بِزَنَد اشارتی؟
مَحْرَمِ حَقّ شَمسِ دین، ای تبریز را تو شَهْ   کُشتهٔ عشقِ خویش را، شاهِ اَزَل زیارتی

﴿۱۵۶۳﴾

هست در حَلقهٔ ما ، حَلقه رُبایی عَجَبی!   قَمَری ، باخَبَری ، دَردْ دَوایی عَجَبی!
هست در صُفّهٔ[1] ما، صَف‌شِکَنی[2] ، کَزْ نَظَرش   تابَد از روزَنِ دل ، نورِ ضیایی عَجَبی
این چه جام است، که از عینِ بَقا ، سَرْ بَر زَد؟!   تا زَنَد جانِ مَنَش ، طالَ بَقایی عَجَبی
هرکِه از ظُلْمَتِ غَم، بر دلِ او بَندْ بُوَد   یابد از دولتِ او ، بَندگُشایی عَجَبی
این چه سِحْر است ، که خَلْقْ ، از نَظَرش مَحْرومند؟   یا چه اَبر است ، بر آن ماه‌لقایی عَجَبی؟
از کجا تافت، چُنان ماه، دَرین قالَبِ تَن؟   تا زِ جا رفت دل و رفت به جایی عَجَبی
چون دلْ از خانهٔ وَهْمِ حَدَثان[3] ، بیرون شُد   زِ یکـی دانـــهٔ دُرّ دید ، سَرایـی عَجَبـی

میتواند از محبوس بودن آدمی در میان چهارعنصر جهان مادی، یعنی آب، خاک، آتش و باد باشد.

۱ – صُفّه = ایوان ، شاه نشین ، سَکّو ، اتاق و غرفه ای در مسجد .

۲ – صف شکن یا صفدر ، از جمله القاب حضرت علی "ع" میباشد و گفتنی‌ست که در دو بیت اول، جناب مولانا ، معرفی بسیار زیبا و عارفانه ای از آن حضرت نموده ، آنجا که ایشان را حلقه رُبا ، دَوایِ دَردها ، با خبر از هر چیز و بالاخره سَرورِ اهلِ صُفّه و صَفا فرموده است .

۳ – حَدَثان = شب و روز ، اول و آغازِ کار

می‌نمود از دَر و دیوارِ سَرا ، در تابش
هشت جَنَّت زِ یکی ، روحْ‌فَزایی عَجَبی

شَمسِ تبریز ! ازین خوف و رَجا ، بازْرَهان
تا بَرآیَد زِ عَدَم ، خوف و رَجایی عَجَبی

﴿۱۵۶۴﴾

هــــر نَفَسی از دَرون ، دِلْبَـــــرِ روحانی‌ای
عَربَـــــده آرَد مــــرا ، از رَهِ پِنْهانی‌ای

فِتْنه و ویرانی‌ام ، شـــــور و پَریشانی‌ام
بُـــــرد مسـلمانی‌ام ، وایِ مُسـلمانی‌ای

گفت مرا : میخوری ؟ یا چه گُمان می‌بَری؟
کیست بُرون از گُمان ، جُز دلِ رَبّانی‌ای؟

بر سَرِ افسانه رُو، مَستْ سویِ خانه رُو
جانْ بِفَشانْ کآن نِگار، کرد گُل‌اَفْشانی‌ای

یک دَم ای‌خوش‌عِذار، حالْ مرا گوشْ‌دار
مَستِ غَمَت را بیار ، رَسمِ نگهبانی‌ای

عابِد و مَعبودِ من ، شاهِد و مَشْهودِ من
عشقْ شِناس ای حَریف، در دلِ انسانی‌ای

کعبهٔ ما کویِ او، قبلهٔ ما رویِ او
رَهبرِ ما بویِ او، در رَهِ سُلطانی‌ای

خواجهٔ صاحِب‌نَظَر، اَلْحَذَر از ما ، حَذَر
تا نَنَهَد خواجه سَر، در خَطَرِ جانی‌ای

نی غَلَطَمْ ، سَرْ بیار، تا بِبَری ، صد هزار
گُل نَدَمَد ، جُز زِ خار، گنج به ویرانی‌ای

آمد آن شیرِ من، عاشقِ جانْ ، سیرِ من
در کَفِ او شیشه‌ای، شکلِ پَری‌خوانی‌ای

گفتم: ای روحِ قُدْس، آخِرِ ما را بِپُرس
گفت: چه پُرسَم ، دریغ؟ حالِ مرا دانی‌ای

مَستَم و گُم کرده راه، تَن‌زَن و پُرسش مَخواه
مَستِ چه‌اَم؟ بویْ گیر، بادهٔ جانانی‌ای

کِی بُوَد آن ، ای‌خدا ! ما شُده از ما جُدا؟
بُرده قُماشاتِ ما ، غارَتِ سُبحانی‌ای

هر کِه وِرا کارَکی‌ست، در کَفِ او خارَکی‌ست
هر کِه وِرا یارَکی‌ست، هست چو زندانی‌ای

کارَکِ تو هم تویی! یارَکِ تو هم تویی!
هر کِه زِ خود دور شُد، نیست به جُز فانی‌ای

﴿۱۵۶۵﴾

هــــزار جانِ مُقَدَّس ، هــــزار گوهرِ کانی
فدایِ جاه و جَمالَت، که روحْ‌بَخشِ جهانی

چه روح‌ها که فَزایی، چه حَلقه‌ها که رُبایی
چو ماهِ غیب‌نمایی، زِ پَرده‌هایِ نَهانی

چو در غَزا ، تو بِتازی، زِ بَحْرْ ، گَرد بَرآری
هزار بَحْر بِجوشَد، چو قطره‌ای بِچَکانی

تویی زِ کَوْنْ ، گُزیده ، تویی گُشایشِ دیده
به یک نَظَر، تو بِبَخشی ، سَعادتِ دو جهانی

کَژی که هستْ جهان را ، چو تیرْ ، راست کُن آن را
بِکَش ، کَمانِ زمان را، که سَختْ سَخته‌کَمانی

نه چَرخْ ، زَهر چَشانَد، نه ترس و خوف بِمانَد
چو دلْ ، ثَنایِ تو خوانَد ، که شاهِ اَمن و اَمانی

به چَرخِ سینه بَرآیی، هزار ماهْ نِمایی
یکی بِدان ، که تو اینی، یکی بِدان ، که تو آنی

تو راست چَرخْ ، چو چاکَر، تو مَهْ نباشی و اَخْتَر
هــــزار مــاهِ مُنَـــوَّر ، زِ آســتین بِفَشانی

تو شَمسْ مَفْخَرِ تبریز، به خواجگی چو نِشینی صد آفتابِ زمان را ، چـــو بندگان ، بِنِشانی

۱۵۶۶

هَلا ای آبِ حَیوان ! از نَوایی هَمی گردان مرا ، چون آسیایی
چُنین می‌کُن، که تا بادا ، چُنین باد پَریشانْ‌دلْ به جایی، من به جایی
نَجُنبَد شاخ و بَرگی ، جُز به بادی نَپَـــرَّد بَرگِ کَـــهْ ، بی‌کَهْرُبایی
چو کاهی ، جُز به بادی ، می‌نَجُنبَد کجا جُنبَـــد جهانی ، بی‌هوایی؟
همه اَجْزایِ عالَم ، عاشقانند وَ هر جُزوِ جهانْ ، مَستِ لِقایی
وَلیک اسرارِ خود ، با تو نگویند نَشایَد گفتْ سِرّ ، جُز با سِزایی
چَراخواران ، چَراشان هم ، چَراخوار زِ کاس و خوانِ شیرین ، کَدخدایی
نه موران ، با سُلیمان ، راز گفتند؟ نه با داود ، می‌زَد کُهْ ، صدایی؟
اگر این آسْمان ، عاشق نَبودی نَبـــودی سینهٔ او را صَفایی
وَگَر خورشید هم عاشق نَبودی نَبـــودی در جَمالِ او ضیایی
زمین و کوه اگر ، نه عاشق‌اندی نَرُستی از دلِ هر دو ، گیایی
اگر دریا زِ عشق ، آگَهْ نَبودی قَراری داشتی، آخِـــر ، به جایی
تو عاشق باش، تا عاشقْ شِناسی وَفا کُن ، تا بِبینـــی با وَفایی
نَپَذْرفت آسْـــمان ، بارِ اَمانَت که عاشق بود و تَرسید از خَطایی

۱۵۶۷

هله آن بِهْ ، که خُوریِ این میْ و از دست رَویِ تا به هرجا که رَویِ ، خوش‌دل و سَرمَست رَویِ
چَرخِ گَردان ، به تو گَردد که تو ، آبِ اویی ماهِ چَرخی ، چه زیان دارد ، اگر پَست رَویِ؟
ماهی‌ای لیکْ ، چُنان مَستِ تو است ، آن دریا همه دریا ، زِ پِی آید ، چو تو در شَست[1] رَویِ
صَدَقاتِ همه شاهان ،که سویِ نیست رَوَد رو سویِ هست نَهَد، چون تو سویِ هست رَویِ
سابِقِ تیزرُوانی ، تو دَرین راهِ دراز وَزْ رَهِ رِفْقْ ، تو با این دُو سِه پابَست رَویِ
کَسبِ عیشِ اَبَد آموز ، زِ شَمسِ تبریز تا در آن مَجْلِسِ عیشی ،که چِنان است رَویِ

۱۵۶۸

هله ای‌پَریِّ شب‌رُو ! که زِ خَلْقْ ناپَدیدی به خدا ! به هیچ خانه ، تو چُنین چراغ دیدی؟

---

۱ – دام و تور ماهیگیری

نه زِ بادها بِمیرد ، نه زِ نَمْ ، کمی پَذیرد | نه زِ روزگار گیرد ، کُهَنی ، وَ یا مَدیدی
هلِه آسْمانِ عالی، زِ تو خوش ، همه حَوالی | سَفَری دراز کـردی ، به مُسافران رَسیدی
تو بگو، وَگَر نگویی، به خدا ! که منْ بگویم | که چرا ستارگان را ، سویِ کَهکَشان کَشیدی
سُخَنی زِ نَسرِ طایِر[1] ، طَلَبیدم از ضَمایِر | که عَجَبْ! در آن چَمَن‌ها، که مَلَک بُوَد ، پَریدی؟
بِزَد آهِ سرد و گفتا ، که: بَرآن دَر است ، قُفلی | که به جُز عِنایَتِ شَهْ ، نکُند بَرو کلیدی
چو فَغانِ او شنیدم، سویِ عشقْ بِنْگَریدم | که چو نیستَت سَرِ او ، دلِ او چرا خَلیدی؟
به جواب گفت عشقم ، که: مَکُن تو باوَر او را | که دَرونِه گنج دارد ، تو چه مَکْرِ او خَریدی؟
چو شنیدم این ، بِگُفتم: تو عَجَب‌تری وَ یا او؟ | که هزار جوحی[2] اینجا ، نکُند به جُز مُریدی
هلِه عشقْ ، عاشقان را ، وَ مُسافرانِ جان را | خوش و نوش و شادمان کُن ، که هزار روزِ عیدی
تو چو یوسُفِ جَمالی، که زِ ناز و لاأُبالی | به دَرآمدی و حالی ، کَفِ عاشقانْ گَزیدی
خَمُشْ ! اَرْچه دادْ داری ، طَرَب و گُشادْ[3] داری | به چُنین گُشـــــادْ گــویی ، که : رَوانِ بایَزیدی

۱۵۶۹

هله ای دلی که خُفته ! تو به زیرِ ظِلِّ مایی | شب و روز ، در نمازی ، به حقیقت و قضایی
مَهِ بَدْرْ ، نور بارَد، سگِ کویْ ، بانگ دارد | زِ برایِ بانگِ هر سگ، مَگُذارْ روشنایی
به نمازِ نانْ بِرُسته، جُزِ نان ، دِگَر چه خواهد؟ | دلِ هَمچو بَحْرْ باید، که گُهَر کُند گدایی
اگر آن مِیْ ای ، که خوردی به سَحَر ، نبود گیرا | بِستان مِیْ ای ، که یابی زِ تَفَشْ ، زِ خود رَهایی
به خدا! به ذاتِ پاکَش، که مِیْ‌ای‌ست، کَزْ | بِرَهَد تَن از هَلاکَش، به سَعادتِ سَمایی
بِستانْ ، مَکُن سِتیزه ، تو بدین حَیاتِ ریزه | که حَیاتِ کامل آمد، زِ وَرایِ جانْفَزایی
بِهِلَم ، دِگَر نگویم ، که دریغ باشد ای‌جان! | بَرِ کور ، یوسُفی را ، حرکات و خودنَمایی

۱۵۷۰

هله پاسْبانِ مَنْزِل ! تو چگـــــونه پاسْبانی؟ | که بِبُرد رَختِ ما را ، همه دُزدِ شب ، نَهانی

---

۱ – نام دوستاره موسوم به نسر طایر و نسر واقع است که دو صورت از چهل و هشت صورتِ فلکی‌اند.

۲ – جوحی= نام دلقکی که در مثنوی قصص بسیاری از او آمده.

۳ – فتح و ظفر

۴ – حراک = حرکت ، جنبش

بِزَن آبِ سرد ، بَر رو ، بِجِه و بِکُن ، عَلالا[1]   که زِ خوابناکیِ تـــو ، همه سود ، شُد زیانی
که چراغِ دُزد باشد ، شب و خوابِ پاسْبانان   به دَمی چراغشان را ، زِ چه رو نمی‌نشانی؟
بِگُذار کاهِلی را، چو سِتاره ، شب‌رُوی کُن   زِ زَمینیان چه تَرسی ؟ کـــه سوارِ آسْمانی
دو سه عُوعُویِ سَگانه ، نَزَنَد رَهِ سَواران   چه بَرَد زِ شیرِ شَرزه ، سگ و گاوِ کاهْدانی؟
سگِ خشم و گاوِ شهوت ، چه زَنَند ، پیشِ شیری؟   که به بیشهٔ حَقایق ، بِدَرَدْ صَفِ عیانی
نه دو قطره آبْ بودی؟ که سَفینه‌ایّ و نوحی   به میانِ موجِ طوفان ، چپ و راستْ می‌دَوانی
چو خدا بُوَد پَناهَت، چه خَطَر بُوَد ، زِ راهَت؟   به فَلَک رَسَد کُلاهَت ، که سَرِ همه سَرانی
چه نِکو طَریق باشد، که خدا رَفیق باشد   سَفَرِ دُرُشت گَردد ، چو بهشتِ جاودانی
تو مگو که : اَرْمَغانی چه بَرَمْ ، پِیِ نشانی؟   که بس است مِهْر و مَهْ را ، رُخِ خویشْ اَرمَغانی
تو اگر رَویِ ، وَگَرنی ، بِدَوَد سَعادتِ تو   همه کارْ بَرگُزارد ، به سکون و مِهْربانی
چو غُلامِ توست دُولت ، کُنَدَت هزار خِدمَت   که ندارد از تو چاره ، وَگَرش زِ دَر بِرانی
تو بِخُسبْ خوشْ ، که بَختَت ، زِ برایِ تو نَخُسبد   تو بگیر سنگْ در کَف، که شود عَقیقِ کانی
به فَلَک بَرآ ، چو عیسیٰ ، اَرَنی بگو چو موسیٰ   که خدا تو را نگوید ، که: خَموشْ ! لَنْ تَرانی
خَمُش ای دل و چه چاره؟ سَرِ خُم اگر بگیری   دلِ خُنْبْ بَرشِکافَد، چو بِجوشَد این مَعانی
دو هزار بارْ هر دَم ، تو بِخوانی این غَزَل را   اگر آن سویِ حَقایق ، سَیَرانِ او بِدانی

﴿۱۵۷۱﴾

هله تا ظَنّ نَبَری ، کَزْ کَفِ من بُگْریزی   حیله کَم کُن ، نگُذارم که به فَنّ بُگْریزی
جانِ شیرینِ تو در قَبْضه و در دستِ من است   تَنِ بی‌جان چه کُند، گَر تو زِ تنْ بُگْریزی؟
گَر همه زَهرَم، با خویِ مَنَت ، باید ساخت   پس تو پَروانه نه‌ای ، گَر زِ لَگَن بُگْریزی
چون کَدو بی‌خَبَری ، زین که گلویَت بَستَم   بَستَم و می‌کَشَمَت، چون زِ رَسَن بُگْریزی؟
بُلبُلان و همه مُرغانْ ، خوش و شاد ، از چَمَنند   جُغد و بوم[2] و جُعَلی[3] ، گَر زِ چَمَن بُگْریزی
چون گرفتارِ مَنی، حیله مَیَندیش ، آن بِهْ   که شَویِ مُرده و در خُلْقِ حَسَن بُگْریزی
تو کُهِ قاف نه‌ای گَر چو کَهْ ، از جا بِرَوی   تو زَرِ صاف نه‌ای ، گَر زِ شِکَن بُگْریزی

---

۱ – بانگ و شور و غوغا
۲ – جغد
۳ – جُعَل = حشره ای بزرگتر از سوسک خانگی ، سِرگینْ غَلطان.

جانِ مَردانْ همه ، از جانِ تو بیزار شوند / چون مُخَنَّث ، اگر از خوبِ خُتَن بُگْریزی
تو چو نَقْشی، نَرَهی از کَفِ نَقّاشْ ، مَکوشْ / وَثَنی[1] ، چون زِ کَفِ کِلْکِ شَمَن[2] بُگْریزی؟
من تو را ماه گرفتم ، هله خورشید تویی / در خُسوفی ، گَر از این بُرج و بَدَن بُگْریزی
تو زِ دیوی نَرَهی ، گَر زِ سُلیمانْ بِرَمی / وَزْ غَریبی نَرَهی ، چون زِ وَطَن بُگْریزی
نی خَمُش کُن ، که مرا ، با تو هزاران کار است / خود سُهیلَت نَهِـلَد ، تا زِ یَمَن بُگْریزی

﴿۱۵۷۲﴾

هله عاشقانْ بِشارت ! که نَمانَد این جُدایی / بِرسد وِصالِ دولت ، بِکُند خـدا ، خدایی
زِ کَرَمْ مَزیدْ آید ، دو هزارْ عید آید / دو جهانْ مُرید آید ، تو هنوز خودْ کجایی؟
شِکَرِ وَفا بِکاری ، سَرِ روحْ را بِخاری / زِ زَمانه عار داری، به نُهُم فَلَک بَرآیی
کَرَمَت به خود کَشانَد، به مُرادِ دل رَسانَد / غَم این و آن نَمانَد، بِدَهَد صَفا ، صَفایی
هله عاشقانِ صادق، مَرَوید ، جُز مُوافِق / که سَعادتی‌ست سابِق ، زِ درونِ با وَفایی
به مَقامِ خاکْ بودی، سَفَرِ نَهان نِمودی / چو به آدمی رَسیدی، هله تا به این نَپایی
تو مُسافری ، رَوان کُن، سَفَری بر آسمان کُن / تو بِجُنبْ پاره پاره، که خدا دَهَد رَهایی
بِنِگَر به قَطرهٔ خون، که دِلَشْ لَقَب نَهادی / که بِگَشت گِردِ عالَم، نه زِ راهِ پَرّ و پایی
نَفَسی رَوی به مغرب، نَفَسی رَوی به مشرق / نَفَسی به عَرش و کُرسی، که زِ نورِ اولیایی
بِنِگَر به نورِ دیده، که زَنَد بر آسْمان‌ها / به کسی که نور دادَش ، بِنِمایْ آشنایی
خَمُش از سُخَن‌گُزاری ، تو مَگَر قَدَم نداری؟ / تو اگر بُزرگواری ، چه اسیرِ تَنگنایی؟

﴿۱۵۷۳﴾

هله هُش‌دار ، کــه با بی‌خَبَران نَسْتیزی / پیشِ مَستانِ چُنانْ رَطْلِ گِـــرانْ نَسْتیزی
گَر نخواهی که کَمانوارْ ، به اَبَد کَژْ مانی / چون کَشَندَت سویِ خود ، هَمچو کَمان نَسْتیزی
گَر نخواهی که تو را ، گُرگِ هویٰ بَرْدَرَّد / چون تو را خوانْد ، سویِ خویشْ شَبان نَسْتیزی
عَجَمی‌وار نگویی ، تو شَهان را ، که کِهاید؟ / چون نِمایَند تو را ، نَقْش و نشان نَسْتیزی
از میانِ دل و جانِ تو ، چو سَرْ بَرْکردند / جانْ به شُکرانه نَهی، تــو به میان نَسْتیزی
چو به ظاهر ، تو سَمِعْنا و اَطَعْنا گفتی / ظاهِرْ آنگَهْ شود این‌که ، به نَهان نَسْتیزی

---

۱ – بُت

۲ – بُت پرستِ بودایی

در گُمانی ، زِ مَعادِ خود و از مَبدَاءِ خود   شَوَدت عین ، چو با اهلِ عیان نَسْتیزی
در تَجَلّی بِنِمایَد دو جهان، چون ذَرّات   گَر شَوی ذَرّه و چون کوهِ گِران نَسْتیزی
زِ زمان و زِ مکانْ بازْرَهی، گَر تو زِ خود   چو زمان بَرگُذَریّ و چو مکان نَسْتیزی
مَثَلِ چَرخْ ، تو در گردش و در کار آیی   گَر چو دولابْ ، تو با آبِ رَوان نَسْتیزی
چون جهان زَهره ندارد ، که سِتیزَد با شاه   اَللّهْ اَللّهْ ! که تو با ، شاهِ جهان نَسْتیزی
هم به بغداد رَسی ، رویِ خلیفه بینی   گَر کُنی عَزمِ سَفَر، در همدان نَسْتیزی
حیله و روبَهــــی و شـــیوهٔ روبَهْ بازی   راست آید ، چو تو با شیرِ ژیان نَسْتیزی
هَمچو آئینه شَویِ ، خامُش و گویا ، تو اگر   همه دلْ گردی و بر گفتِ زبان نَسْتیزی

﴿۱۵۷۴﴾

هم پَهْلوی خُم ، سَرْ نِهْ ، ای خواجهٔ هَرجایی!   پَرهیز زِ هُشیاران، وَزْ مَردُمِ غوغایی
هُشیارْ به سگ مانَد، جُز جنگْ نمی‌داند   تو جِنْسِ سگِ کَهْفی، از جنگْ مُبَرّایی
سَر بر دَرِ خُمخانه ، زد آن سگِ فَرزانه   چون دید دَرآن دَرگَهْ ، شُکر و شِکَرْ اَفْزایی
بیرون مَرو ایخواجه، زین صورتِ دیباجه   این‌جاست تماشاها ، تو مَردِ تماشایی
بس مَستِ طَرَبْ خورده، آهنگِ بُرون کرده   در سِرکه دَرأُفتاده ، آن خوش‌لَبِ حَلْوایی
سَر پَهْلویِ آن خُم نِهْ ، کوزه به بَرِ خُم بِهْ   بِجْهی ، به سویِ او جِهْ ، ای مَستِ عَلالایی!

﴿۱۵۷۵﴾

هم ایثار کــــردی ، هم ایثار گُفتی   که از جَوْرْ دوریّ و با لُطفْ جُفتی
چراغِ خدایــــی ، به جایی که آیی   حَیاتِ جهانـــــی ، به هرجا که اُفْتی
تو قانونِ شادی ، به عالَم نَهادی   چه‌ها بَخشْ کردی ! چه دُرها که سُفتی!
وَلیکِن زِ مَستان ، به مَکْر و به دَستان   شرابی‌ست نادر، که آن را نَهُفتی
به بازارِ راعی[1] ، چه نادرْ مَتاعی!   به جانْ اَرْ فُروشی، یکی عِشوه مُفتی
به زیر و به بالا، تو بودی مُعَلّا   فَلَک را دَریدی، چَمَن را شِکُفتی
به صورتْ زِ خاکی، وَزین خاک ، پاکی   چو پاکانِ گَردون، نَخوردی نَخُفتی
تو کُن شَرحْ ، این را ، که در هر بَیانی   چو بادِ جنوبـــی ، غُبارات رُفتی

---

۱ – شَبان

﴿۱۵۷۶﴾

هم تو شمعی ، هم تو شاهِد ، هم تو مِیْ — هم بهـــاری ، در میـــانِ ماهِ دِیْ
هر طَرَف ، از عشقِ تو ، پَر سوخته — آفتاب و صد هزارانْ هَمچو وِیْ
چون همیشه آتَشَت ، در نِی فُتَد — رفت شِکَّر زین هَوَس ، در جانِ نِیْ
سَر بُریدی صد هزاران را ، به عشق — زَهره نِی جان را ، که گوید : هایْ و هِیْ
عاشقانْ ! سازیده‌اند ، از چَشمِ بَد — خانه‌ها زیرِ زمین ، چون شهرِ رِیْ[1]
نیست از دانشْ بَتَرْ اِشْکَنْجه‌ای — وایِ آن‌که ماند ، اَنــدَر نیک و بَیّ[2]
آن زَنانِ مصر ، اَنْدَر بی‌خودی — زَخْم‌ها خورده ، نکرده وای و وِیْ
در شبِ مِعْراجْ ، شاه از بی‌خودی — صد هزاران ساله رَهْ را ، کرده طِی
بَرشِکَن از باده‌هایِ بی‌خودان — تَخته‌بَندی زُاسْتخوان و عِرقْ و پِیْ
شَمسِ تبریزی ، تو ما را مَحو کُن — زآنکه تو چون آفتابی ، ما چو لِیْ[3]

﴿۱۵۷۷﴾

هم نَظَری ، هم خَبـــَری ، هم قَمَران را قَمَری — هم شِکَر اَنْدَر ، شِکَر اَنْدَر ، شِکَر اَنْدَرْ شِکَری
هم سویِ دولت ، دَرَجی[4] ، هم غَمِ ما را ، فَرَجی — هم قَدَحی، هم فَرَحی، هم شبِ ما را ، سَحَری
هم گُلِ سُرخ و سَمَنی، در دلِ گُلْ طَعْنه‌زَنی — سویِ فَلَک حَمله کُنی، زُهره و مَهْ را بِبَری
چند فَلَکْ گشت قَمَر، تا به خودش راه دَهی! — چند گُدازید شِکَر، تا تو بِدو دَر نِگَری
چند جُنون کرد خِرَد، در هَوَسِ سِلْسِله‌ای — چند صِفَت گشت دِلَم، تا تو بَراو بَرگُذَری

---

۱ – در کتاب "عجائبُ الْبُلْدان"، نوشته قاضی عماد الّدین ، مطلبی در مورد تهران منعکس است که عیناً ارائه میگردد : " طهران قریه ای است مُعْظَم ، جزو ایالتِ ریْ که ساکنانش در خانه های سردابْ مانند متوطن اند. همین که دشمن به ایشان حمله آوَرَد، به این خانه های تحتانی ، پناه جسته و هرقَدَر محصور بودنِ آنها امتداد یابد ، به سبب کثرتِ آذوقه که از فرط احتیاج ذخیره کرده اند آسوده اند و بیرون آوردنِ ایشان از آن اماکن غیرمقدور است " ، جناب مولانا در این بیت به این امر اشاره فرموده.

۲ – مرد پَست و فرمایه

۳ – مخفف لِیْل = شب

۴ – کارهای سخت و مشکل که صاحبش را عاجز گرداند.

آن قَدَحِ شادِه[1] بِدِه ، دَم مَدِه و باده بِدِه
هین که خروسِ سَحَری ، مانده شد از نالهگَری

گَر به خَراباتِ بُتان ، هر طَرَفی، لالهرُخیست
لالهرُخا! تو زِ یکی لالهستانِ دِگَری

هم تو جُنون را مَدَدی، هم تو جَمالِ خِرَدی
تیرِ بَلا از تو رَسَد، هم تو بَلا را سِپَری

چون که صَلاحِ دل و دین، مَجْلِسِ دل را ، شُد امین
مادرِ دُولت بکُنَد ، دخترِ جان را پِدَری

﴿۱۵۷۸﴾

همرَنگِ جَماعَت شو، تا لَذَّتِ جانْ بینی
در کویِ خَرابات آ، تا دُردکَشان بینی

دَرکَش قَدَحِ سودا، هِلْ تا بِشَوی رُسوا
بَربَند دو چَشمِ سَر، تا چَشمِ نهان بینی

بُگْشایْ دو دستِ خود، گَر میلِ کِنارَسْتَت
بِشْکَن بُتِ خاکی را ، تا رویِ بُتان بینی

از بَهرِ عَجوزی را ، تا چند کَشی کابین؟
وَزْ بَهرِ سه نان نان، تا کِی ، شمشیر و سِنان بینی؟

نَکْ ساقیِ بیجُوری، در مَجْلِسِ او دُوری
در دُور دَرآ ، بِنْشین، تا کِی دَوَران بینی؟

این جاست رِبا ، نیکو، جانی دِهْ و صد بِسْتان
گُرگیّ و سگی کَم کُن، تا مِهْرِ شَبان بینی

شبْ بازهَمیگَرد و خَشْخاش مَخور امشب
بَربَند دَهان ، از خور، تا طَعْمِ دَهان بینی

گویی که: فُلانی را ، بُبْرید زِ من ، دشمن
رُو تَرکِ فُلانی گو، تا بیستْ فُلان بینی

اندیشه مَکُن اِلّا، از خالِقِ اندیشه
اندیشهٔ جانان بِهْ ، کَانْدیشهٔ نان بینی

با وُسعَتِ اَرْضُ ٱللهْ ، بر حَبْسْ، چه چَفْسیدی؟[2]
زَانْدیشه گِرِه کَم زن ، تا شرحِ جِنان بینی

خامُش شو از گفتـــــن ، ناگفتْ ، پَرِی بالی
از جان و جهان بُگْذر ، تا جانِ جهان بینی

﴿۱۵۷۹﴾

همه چون ذَرّهٔ روزَن ، زِ غَمَت گشته هوایی
همه دُردیکَش و شادان ، که تو در خانهٔ مایی

همه ذَرّاتِ پَریشان ، همه کالیوه[3] و شادان
همه دَستَکزَن و گویان ، که: تو خورشیدْلِقایی

همه در بَختْ شِکُفته، همه با لُطفِ تو خُفته
همه در وَصلْ بِگُفته ، که: خدایا ! تو کجایی؟

همه همخوابهٔ رَحْمَت، همه پَروَردهٔ نِعْمَت
همه شَهْزادهٔ دُولت، شُده در دَلْقِ گدایی

چو من این وَصلْ بِدیدم، همه آفاقْ دَویدم
طَلَبیدمْ نَشِنیدم ، که چه بُد ، نامِ جُدایی؟

به جُز از باطِنِ عاشق ، بُوَد آن باطِلِ عاشق
که وَرایِ دلِ عاشق ، همه فِعْل است و دَغایی

---

۱ – شادمان

۲ – چسبیدن

۳ – نادان ، احمق ، سرگشته

تو بَرآن وَصلِ خدایی، تو بَرآن روحِ بَقایی   مَدِه از جَهْلْ گوایی ، هله تا ژاژْ نَخایی

﴿۱۵۸۰﴾

هٰذا سَیِّدی، هٰذا سَنَدی   هٰذا سَکَنی، هٰذا مَدَدی
هٰذا کَنَفی، هٰذا عَمَدی   هٰذا أَزَلی، هٰذا أَبَدی
یا مَنْ وَجْهُهُ، ضِعْفُ ٱلْقَمَرِ   یا مَنْ قَدُّهُ ضَعْفُ ٱلشَّجَری
یا مَنْ زارَنی، وَقْتَ ٱلسَّحَرِ   یا مَنْ عِشْقُهْ نُورُ نَظَری
گَر تو بِدَوی، وَرْ تو بِپَری   زین دِلْبَرِ جان، خود جانْ نَبَری
وَرْ جان بِبَری، از دستِ غَمَش   از مُرده خَری ، وَٱللهْ بَتَری
اپلا کالپمو ، اپلا شاهپمو   خَرّاذی دپذپس ، ذوزْمَس آنپموی
پو ذِپْسه بِنی ، پوپو نی لالی   مِیذِن چاکِوُس ، کالی تو یالی
از لیلیِ خود ، مجنون شُده‌ای   وَزْ صد مَجنون، اَفْزون شُده‌ای
وَزْ خونِ جِگَر ، پُر خون شُده‌ای   باری بِنِگَر ، تا چون شُده‌ای
گَر زآنکه مرا ، زین جان بِکَشی   من غَرقه شَوَم، در عینِ خَوشی
دریا شود این ، دو چَشمِ سَرَم   گَر گوشِ مرا ، زآن‌سو بِکَشی
یا مُنْبَسِطاً ! فی تَرْبِیَتی   یا مُبْتَشِراً ! فی تَهْنِیَتی
اِنْ کُنْتَ تَریٰ اَنْ تَقْتُلَنی   یا قاتِلَنا ! اَنْتَ دِیَتی
گَر خویش تو بَرْ مَستی بِزَنی   هستیِّ تو بَرْ هستی بِزَنی
در حَلْقه دَرآ، بَهرِ دلِ ما   شِکلی بِکُنی، دستی بِزَنی
صد گونه خوشی ، دیدم زِ کسی   گفتم که :لَبَت ، گفتا : نَچَشی
بر گورَم اگر ، آیی بِنِگَر   پُر عشق بُوَد ، چَشمَم زِ کَشی
آن باغ بُوَد ، بی‌صورتْ بَری   وآن گنج بُوَد، بی‌صورتْ زَری
شبْ عیش بُوَد ، بی‌نُقل و سَمَر[1]   لا تَسْأَلْنی[2] ، زآن چیزِ دِگَری

﴿۱۵۸۱﴾

هٰذا طَبیبی، عِنْدَ ٱلدَّواءِ   هٰذا حَبیبی، عِنْدَ ٱلْوَلاءِ

---

۱ – افسانهٔ شب.

۲ – از من مپرس

هٰذا لِباسی، هٰذا کِناسی　　هٰذا شَرابی، هٰذا غِذایی
هٰذا اَنیسی، عِنْدَ ٱلْفِراقِ　　هٰذا خَلاصی، عِنْدَ ٱلْبَلائی
قالوا تَسَلّیٰ، حاشا وَکَلّا!　　قَتْلی مُقیمٌ، وَسْطَ ٱلْوَفائی
اِنْ کانَ اَحْمَدْ، قَتْلی تَعَمَّدْ　　روحی فِداهُ، عِنْدَ ٱلْفَنائی
اِنْ کانَ شاکی، یَبْغی هَلاکی　　سَمْعاً وَ طاعَهْ ذا مُشْتَهائی
هٰذا سِلَحْدار، لایَدْخُلُ ٱلدّار　　اِلّا بِدینارِ، عِنْدَ ٱلْاِبائی
مَوْتی حَیاتی، حَصْدی نَباتی　　حَبْسی نَجاتی، مَقْتی بَقائی
یا مَنْ یَلُمْنی، مالَک وَ مالی　　صَبْری مُحالٌ فِی ٱلْاِتِّقائی
روحی مُصیبٌ، قَلْبی مُصابٌ　　صَبْری مُذابٌ، فی حَزّنائی
اِنّا نَسینا، ما قَدْ لَقینا　　لَمّا رَأَیْنا، بَدْرَ ٱلضّیائی
یا ذائِقُنونی، اَبْصِرْ جُنُونی　　فَوْقَ ٱلظُّنونِ، خَرْقَ ٱلْحَیائی
امروز دِلْبَر، یک بارِ دیگر　　آمد که گیرد، مُرغِ هوائی
گَر او پَذیرد، دَه دَه بِگیرد　　لیکِن بَخیل است، در رُخ‌نمایی
بر گِردِ دِلْبَر، پانصد کبوتر　　پَر می‌فَشانَند، بَهرِ گُوایی
ای نیم‌مُرده، پَرّان شُو اینجا　　کاین‌جا نَمانَد ، بی‌اِشْتِهایی
مَستانِ کَم‌زَن، رَسْتند از تَن　　دُزدَم گِلیمی، من از کِسایی[1]

﴿۱۵۸۲﴾

هیچ خَمْری بی‌خُماری ، دیده‌ای؟　　هیچ گُلْ بی‌زَخْمِ خاری ، دیده‌ای؟
در گُلِستانِ جهانِ آب و گِل　　بی‌خَزانی نوبهاری ، دیده‌ای؟
چونکه غَم ، پیش آیَدَت ، در حَقْ گُریز　　هیچ چون حَق غَم‌گُساری ، دیده‌ای؟
کارِ حَق کُن ، بارِ حَق کَش ، جُز زِ حَق　　هیچ‌کَس را ، کار و باری ، دیده‌ای؟
هیچ دل را ، بی‌صفایِ لُطفِ او　　در تَجَلّی ، بی‌غُباری ، دیده‌ای؟
بی‌جَمالِ خوبِ دِلْدارِ قدیم　　جُز خیالی ، دل‌فِشاری ، دیده‌ای؟
از نَشاطِ صِرفِ ناآمیخته　　شرح دِهْ ایدل ! تو باری ، دیده‌ای؟
در جهانِ صافِ بی‌دُزد و دَغَل　　بی‌خَطَر، ایمِن مَطاری ، دیده‌ای؟

۱ – گلیم فروش

چون سگِ کَهْفْ آیْ ، در غـــارِ وَفا   ای شکاری، چون شکاری ، دیده‌ای؟
لب بِبَند و چَشـــمِ عِبْرتْ بَرگُشا   چونکه دیدهٔ اِعْتبـــاری ، دیده‌ای؟
شَمسِ تبریـــزی ، بگیـــرد دستِ تو   گر زِ چَشـــمِ بَد ، غبـــاری دیده‌ای

﴿ ۱۵۸۳ ﴾

هین که خُروسْ بانگ زد ، وَقتِ صَبوحْ : یا فَتی[1]   شرحْ نمی‌کُنم ، که بَسْ ، عاقل را اِشارتی
فَهْم کُنی تو خود ، که تو ، زیرک و پاکْخاطِری   باده بیار و دل بِبَر ، زود بِکُن تِجارتی
نایْ به نُهدَهان هَمی ، آرَد ، صُبحْ ناله‌ای   چَنگ ، زِ چَنگِ هجْرِ تو، کرد حَزینْشِکایَتی
دَردِهْ بی‌دریغْ ازآن ، شیره و شیرِ رایگان   شیر و نَبیذِ[2] خُلْد را ، نیست حَدیّ و غایَتی
دَردِهْ ، بادهٔ چو زَر، پاکْ زِ خویشِمانْ بِبَر   نیست بَتَر زِ باخودی ، مَذهَبِ ما جِنایَتی
بادهٔ شادِ جانْفَزا، تُحْفه بیار ، از سَما   تا غَم و غُصّه را کُنَد ، اَشْقَرِ[3] مِیْ سیاستی[4]
عقل زِ نُقلِ تو شود ، مُنْتَقِل از عَقیله‌ها   دانشِ غَیب یابد و ، تَبْصِره و فَراستی
جامْ تو را چو دل بُوَد ، در سَر و سینه ، شُعله‌ای   مَستِ تو را چه کم بُوَد ، تجربه یا کِفایَتی؟
دستْ که یافتْ مَشربی، مانْد زِ حرصْ و مَکْسَبی   سَرْ که بیافت ، آن طَرَب، کِی طَلَبَد ریاستی؟
شَستِ تو ماهیِ مرا ، چِلّه نِشانْد مُدّتی   دامِ تو کَرکَسِ مـــرا ، داد به غَمْ ریاضتی
قطره زِ بَحْرِ فَضْلِ تو ، یافت عَجَبْ تَبَدُّلی   پاک‌دلیّ و صَفْوَتـــی[5] ، توسعه و اِحاطَتی
نَفْسِ خَسیسِ حِرصْ‌خو، عاشقِ مال و گفت و گو   یافت به گنجِ رَحْمَتَت ، از دو جهانْ فَراغَتی
تَرکِ زیارَتَت شَها! دان زِ خَری ، نَه بی‌خَری   زآنکه به جانْست مُتَّصِل ، حَجِّ تو بی‌مَسافَتی
هیچ مگو دِلا ! هَلا : طاقتِ رنجْ نیستم   طاقْ شُو از فُضولِ خود ! حاجَتْ نیست طاقَتی
طاقتِ رنجِ هر کَسی ، داری و می‌کَشی بَسی   طاقتِ گنج نیسْتَت، این چه بُوَد خساسَتی؟
سِرِّ دلِ تو جُز وَلا، تا نَبُوَد که بی‌گُمان   بر سَرِ بینی‌اَت کُنَـــد ، سِرِّ دِلَت عَلامَتی
حَشْر شود ضَمیرِ تو، در سُخَن و صَفیرِ تو   نَقْد شود در این جهان ، ارضِ تو را قیامَتی

---

۱ – جوان
۲ – شراب
۳ – اسبی که یال و دُم آن، هر دو سرخ باشد، کنایه از سرخی و سرکشیِ ناشی از مستیِ شراب است.
۴ – مجازات
۵ – خالص و برگزیدهٔ چیزی

از بَد و نیکِ مُجرمان، کُنْد نَشُد وَفایِ تو | زآنکه تو راست در کَرَم ، ثابتی و مَهارتی
جان و دلِ مُرید را ، از شَهواتِ ما و من | جُز زِ زُلالِ بَحْرِ تو ، نیست یَقینْ طَهارتی
مُتَّقیان به بادیه ، رفته عِشاء[1] و غادیه[2] | کعبه رَوان شُده به تو، تا که کُند زیارتی
روحْ سُجود می‌کُند، شُکرِ وجود می‌کُند | یافت زِ بندگیِّ تو ، سَــــروَری و سیادتی
بر کَرَم و کَرامَتِ ، خندهٔ آفتابِ تو | ذَرّه به ذَرّه را بُـــوَد ، نوعِ دِگَر شهادتی
جُمله به جُست و جویِ تو ، مُعْتَکِفانِ کویِ تو | رویْ به کعبهٔ کَـــرَم ، مُشْتَغِلِ عبادتی
پنج حِس از مَصاحِفِ ، نور و حَیاتِ جامِعَت | یاد گرفتــــه زُاوستا ، ظاهرِ پنجْ آیتی
گاه چو چَنگ می‌کُند ، پیشِ دَرَتْ رُکوعِ خوش | گاه چو نایْ می‌کُنـــــد ، بَهرِ دَمِ تو قامَتی
بَس کُن ایخِرَد ازین ، ناله و قِصّهٔ حَزین | بویْ بَرَد به خامُشــــی ، هر دلِ باشهامتی

﴿۱۵۸۴﴾

یا ساقی ، اِسْقِنی بِراحی | عَجِّلْ فَقَدِ ٱسْتَضا صَباحی
وَٱسْتَنْوَرَ جُمْلَةُ ٱلنَّواحی | یا مُعْتَمَدی وَ یا شِفایی
یا ساقِیَتی وَ نُورَ عَیْنی | یا راحَةَ مُهْجَتی وَزَیْنی
یا بَدرُ اَما تَقُلْ مِنْ اَینی؟ | یا مُعْتَمَدی وَ یا شِفایی
چون از رُخِ او نَظَر رُبودی | هر لحظه که با خودی ، جُهودی
بی‌آتشِ عشقْ دان ، که دودی | یا مُعْتَمَدی وَ یا شِفایی
قَدْ جآء قَلَنْدَرٌ مُباحی | یا ساقی اَقْبِلی بِراحی
وَٱسْقیهِ کَذا اِلَی ٱلصَّباحِ | یا مُعْتَمَدی وَ یا شِفایی
زآن رویْ ، که جان و جانْفَزایی | از یک نَظَری ، تو دلْرُبایی
حَقّ است تو را ، که بی‌وَفایی | یا مُعْتَمَدی وَ یا شفایی
سرد است بر آن قَرارْ بودن | با فَصلِ خَزان و یا بهاری
با یارِ رَمیده ، یار بودن | یا مُعْتَمَدی وَ یا شفایی
زآن رو که زِ هَر خَسیمْ خسته | اسرارِ تو ای مَهِ خُجَستی
گوییم وَلیک ، بَسته بَسته | یا مُعْتَمَدی وَ یا شِفایی

---

۱ – شبانگاه

۲ – بارانِ بامدادی

در عشقْ دَرآمَدی ، به چُستی | وآن گاه ، تو لوحِ ما بِشُستی
بَستیم و تو بسته را شِکَستی | یا مُعْتَمَدی وَ یا شفایی
زین آتشْ ، در هزار داغیم | وَزْ داغ ، چو صد هزار باغی
وَزْ ذوقِ تو ، چَشم و هم چراغیم | یا مُعْتَمَدی وَ یا شِفایی
گویند که : در جَفاست ، اَسْرار | باور کردم ، زِ عشقِ یاری
نی نی، نه حَدِ جَفاست، این کار | یا مُعْتَمَدی وَ یا شِفایی
ای دلْ ! تو به عشقْ ، چند جوشی؟ | تا کِی ، تو زِ عاشقی، خروشی؟
در عشقْ، خوش است هم، خَموشی | یا مُعْتَمَدی وَ یا شفایی
ای نَقْشِ خیالِ شُهره‌یاری! | از دیدهٔ ما مَرو تو باری
ای از رُخِ دوستْ یادگاری! | یا مُعْتَمَدی وَ یا شفایی
ای باغِ بِمانْده از بهاری | گُل رفت و بِمانْد سَبزه‌زاری
می‌کُن تو به صبر، دارْ داری | یا مُعْتَمَدی وَ یا شفایی
من بَندِ تو ، یار می‌گُزینم | لیک از تبریزِ شَمسِ دینم
در آتشِ عاشقی چُنینَم | یا مُعْتَمَدی وَ یا شفایی

﴿۱۵۸۵﴾

یا ساقیَ ٱلرّاحِ! خُذْ وَ امْلَاءْ بِهِ طاسی | فَلَسْتُ اَمْلِکُ صَبْرَ نَوْبَةِ ٱلْکاسی
وَ تابِعِ ٱلطّاسَ مَمْلُوّاً بِلا مَهَلٍ | فَإِنْ صَحَوْتَ فَهٰذا نَوْبَةُ ٱلْیاسی
وَداوِمِ ٱلسُّکْرَ مِنْ کَأْسِ ٱلْبَقا مَدَداً | فَحالَةُ ٱلصَّحْوِ تَأْتی ٱلْفُ وَسْواسی
بِٱللهِ رَأْسَکَ حَرِّکْ هٰکَذا طَرَباً | حَتّیٰ تَقَعْ قَهْوَةٌ حَمْراءُ فی راسی
بِٱلرُّوحِ تَسْقی وَراءَ ٱلْغَیْبِ قَهْوَتَنا | تَظَلُّ تُدْرِکُ سُقْیاها بِایناسی
إِذا سَقاکَ بِکَأْسِ ٱلْخُلْدِ فی نَفَسٍ | تَریٰ حَیاتَکَ تَبْقیٰ لا بِأَنْفاسی
وَ تَسْتَلِذُّ بِأَقْمارِ ٱلْبَقا طَرَباً | وَ قَهْوَةَ ٱلْخُلْدِ تُصْبِحْ ساقِیاً حاسی

﴿۱۵۸۶﴾

یا ساقِیَ ٱلْحَیِّ، اِسْمَع سُؤالی | أُنْشُدْ فُؤادی، وَاخْبِرْ بِحالی
قالوا تَسَلّیٰ، حاشا وَکَلّا | عِشْقٌ تَجَلّیٰ مِنْ ذِی ٱلْجَلالی
اَلْعِشْقُ فَنّی، وَٱلشَّوْقُ دَنّی | وَٱلْخَمْرُ مِنّی، وَٱلسُّکْرُ حالی
عِشْقٌ وَجیهی، بَحْرٌ یَلیهِ | وَٱلْحُوتُ فیهِ رُوحُ ٱلرِّجالی

أَنْتُمْ شِفایی، أَنْتُمْ دَوایی
أَنْتُمْ رَجایی، أَنْتُمْ کَمالی

اَلْفَخُّ کامِنْ، وَاْلْعِشْقُ آمِنْ
وَاْلرَّبُّ ضامِنْ، کَیْ لاتُبالی

عِشْقٌ مُؤَبَّد، قَتْلی تَعَمَّدْ
وَ أَنا مُعَوَّدْ، بَأْسَ اْلنِّزالی

گفتم که: ما را، هنگامه بِنْما
گفت: اینک امّا ، تو در جَوالی

بِدْران جَوال و سَر را بُرون کُن
تا خود بِبینی ، کَاَنْدَر وصالی

اَنْدَر رَهِ جان، پا را مَرَنْجان
زیرا هُمایی، با پَرّ و بالی

گفتم که :عاشقْ ، بیند مُرافِق؟
گفتا که : لالا ، اِنْ کانَ سالی

گفتم که: بُکْشی ، تو بیگُنَه را
گفتا : کَذا هُو ، اَلْوَصْلُ غالی

گفتم: چه نوشَم ، زآن شَهْد؟ گفتا:
مومَتْ نباشد ، هان تا نَمالی

اَنْعِمْ صَباحاً، وَاْطْلُبْ رَباحاً
وَاْبْسُطْ جَناحاً فَاْلْقَصْرُ عالی

می‌نال چون نا ، خوش همنشینا
حَقّ است بینا، هر چونکه نالی

إنّا وَجَـــدْنا دُرّاً ، فَقَدْنا
لَمّا وَلَجْنـــا ، مَوجَ اْللَّیالی

می گَرد شب ها، گِردِ طَلَب ها
تا پیشَت آیـــد ، نیکوسِگالی

می‌گَرد شبْ در ، مانندِ اَخْتَر
اِنَّ اْللَّیـــالی ، بَحْـــرُاْللَّآلی

دارم رَسولی ، امّا مَلولی
یارَبِّ خَلِّصْ، عَنْ ذِی اْلْمَلالی

عِنْدی شَرابٌ ، لَوْ ذُقْتَ مِنْهُ
بس شیرگیری، گرچه شُغالی

دَرکَش چو اَفْیون، وارَهْ تو اکنون
گَهْ در جوابی، گَهْ در سؤالی

من سختْ مَستَم، بی‌خود خوشَسْتَم
یا مَنْ تَلُمْنی، لَمْ تَدْرِ حالی

جانا فُرود آ ! از بامِ بالا
وَاْنْعِمْ بِوَصْلٍ، فَاْلْبَیْتُ خالی

گفتم که: بِشْنو، رَمزی زِ بَنده
گفتا که: أُسْکُتْ یا ذَا اْلْمَقالی

گفتم: خَموشی، صَعْب است، گفتا:
یا ذَااْلْمَقـــالِ ، صِرْذَااْلْمَعالی

کَس نیست مَحْرَم، کوتاه کُن دَم
وَاْللهُ اَعْلَـــمْ ، وَ اْللهُ تالی

﴾۱۵۸۷﴿

یا ساقِیَةَ اْلْمُدامِ هاتی
وَامْحُوا بِمُدامَةٍ صِفاتی

مِنْ عَیْنِ مُدامَةٍ رَحیقٍ
لا تَمْزِجُها مِنَ اْلْفراتی

إشْبَعْ طَرَباً وَ رَوِّ عَیْشاً
لا تَخْشَ مَلامَةَ اْلْوُشاتی

لا تُسْکِرْ جاهِلاً لَئیماً
وَاْسْکِرْ نَفَراً مِنَ اْلْکُفاتی

قُمْ فَاسْبِ بِوَجْنَتَيْکِ عَقْلی قُمْ فَافْنِ بِمُقْلَتَيکِ ذَاتی
بُشْریٰ بِوُلُوجِ رُوحِ قُدْسٍ يُنْجی نَظَری مِنَ ٱلْکُفاتی
لاخَوْفَ وَ لا فَنا لِذاتٍ لا يُنْعِشُهُ مِنَ ٱلْمَماتی
لا اَمْنَ وَلا اَمانَ حَتّیٰ اَقْطَعْ طَمَعی مِنَ ٱلنَّجاتی
تَبْريزَ لَحِقْتَنی وَ اِلّا فَاحْسِبْ بَدَنی مِنَ ٱلْمَواتی

﴿۱۵۸۸﴾

يا مالِکَ ذِمَّةِ ٱلزَّمانی يا فاتِحَ جَنَّةِ ٱلْمَعانی
لا هوتُکَ موضِحُ ٱلْمَصادِرِ ناسوتُکَ سُلَّمُ ٱلْاَمانی
مَنْ رامَ لِقاکَ فی جِهاتٍ رُدّوهُ بِقَوْلِ لَنْ تَرانی
کَمْ اَتْلَفَنی بِلَنْ حَبيبی لَمّا اَتْلَفَنی بِلَنْ اَتانی
کَمْ رَدَّ عَلَیَّ بابَ وَصْلٍ کَمْ عَنْهُ رَجَعْتُ قَدْ دَعانی
کَمْ عانَقَ رُوحُهُ وَ روحی کَمْ جالَسَــــنی بِلامَکانی
کَمْ اَلْبَســـــنی بِبُرْدَتَيْهِ کَمْ اَطْعَمَنی وَ کَم سَقانی
کَمْ اَسْکَرَنی بِکَأْسِ حُبٍّ بَيْنَ ٱلْحُرَفاءِ وَٱلْمَغانی
يا قَلْبُ کَفاکَ لا تُطَوِّلْ بِٱللّٰهِ عَلَيْکَ يا لِسانی

﴿۱۵۸۹﴾

يا مَلِکَ ٱلْمَبْعَثِ وَٱلْمَحْشَری لَيْسَ سِویٰ صَدْرِکَ مِنْ مَصْدَری
سِرِ نَبَری ايسَر ، اگر سَرْ بَری آن زِ خَری دان ، که تو سَرْ وا خَری
مُقْلَةُ عَيْنی لَکَ يا ناظِری نَظْرَةُ قَلْبـــــی لَکَ يا مَنْظَری
هَمچو پَری باش ، زِ خَلْقانْ نَهان بَرنَپَری تا نَشَوی ، چون پَری
غابَ فُـــؤادی لِمَ غَيَّبْتَهُ بَعْدَ حُضُوری لَکَ، يا مُحْضَری
بر سَرِ خُشکی ، چو ثَقيلانْ مَران بَرتَر از آنی ، که رَوی بَرتَری
مَنْزِلُنَا ٱلْعَرْشُ وَ ما فَوْقَهُ عَمْرُکِ يا نَفْسُ قُمی ، سافِری
جُمله چو دُرْدَند ، به پايانِ خُم سَرْوَر از آنی ، تو که تو سَروَری
قُلْتُ اَلا بُدِّلَنـــــا سُلَّماً اَسْلَمَکِ ٱلصَّبْرُ قِفی وَٱصْبِری
چند پَسِ پَرده و از دَر بُرون بَردَرْ اين پَرده، اگر بَر دَری
قالَتْ هَلْ صَبْریَ اِلّا بِهِ هَلْ عُقِدَ ٱلْبَيْعُ بِلا مُشْتَری

مِیْ مَفُروش، از جهَتِ حِرصِ زَر — جوهرِ مِیْ ، خـــود بِنِماید زَری
اِذْ حَضَرَ ٱلرّاحُ فَما فاتَنا — اِفْتَـــحِ عَیْنَیْکِ بِهِ وَٱبْصِری
مِیْ بِفُروشی، چه خَری؟ جُز که غَم — دین بِفُروشی، چه بَری؟ کافری
قَرَّ بِهِ ٱلْعَیــــنُ کُلی وَٱشْرَبی — قَدْ قَرُبَ ٱلْمَنْزِلُ فَٱسْتَبْشِری
وُصلَتِ فانـــــی ، نَنِمایَد بَقا — زن نَشَود حامــــله ، از سَعْتَری[1]

﴿۱۵۹۰﴾

یا مَلِکَ ٱلْمَحْشَرِ، تَرْحَمُ لا تَرْتَشی — کُلُّ سَقیطٍ رَدیً تَرْحَمُهُ تَنْعَشی
تَحْبِسُ اَرْواحَنا فی صُوَرٍ صُوِّرَتْ — فی وَرَقٍ مُدْرِکٍ جَلَّ عَنِ ٱلْمُنْتَقِشی
نُورُکَ شَعْشاعُهُ یَخْرُقُ حُجُبَ ٱلدُّجیٰ — تَمْنَعُها غَیْرَةٌ عَنْ بَصَرِ ٱلْاَعْمَشی
ضاءَ فَضاءُ ٱلْفَلا عَنْ دَرْکِ اِدْراکِهِ — تُدْرِجُهُ رأْفَةٌ فی نَظَرِ ٱلْاَخْفَشی
قارِبْ مِعْراجَنا، فَارْقَ اِلَیٱلْمُرتَقیٰ — حانَ رَحیلُ ٱلسُّریٰ فَانْأَ عَنِ ٱلْمِفْرَشی
وَارْکَبْ خَیْلَ ٱلسَّخا، فَهْوَ حِسانُ ٱلنُّهیٰ — وَادْرُسْ لَوْحَ ٱلْوَفا وَافْهَمْ ما یُرْقَشی
فَاسْرَقْ دُرّاً اِذا کُنْتَ اَخی سارِقاً — وَٱشْرِبْ مِنْ کَأْسِنا مُعْتَجِلاً تَنْتَشی

﴿۱۵۹۱﴾

یا مَلِکَ ٱلْمَغْرِبِ وَٱلْمَشْرِقی — مِثْلُکَ فِیٱلْعالَــــمِ لَمْ یُخْلَقی
باده دِهْ ای ساقیِ هر مُتَّقی — بـــــادهٔ شاهَنْشَــــهیِ راوَقی
جامِ سُخَن بَخش ، که از تَفِّ او — گردد هر گُنگِ خَرِف ، مَنْطقی
بر دَرِ حیرت ، بِکُش اندیشه را — حاکـــمِ اَرْواح و شَهِ مُطْلَقی
جَنَّتِ حُسنَت ، چو تَجَلّی کُند — باغْ شود دوزخْ ، بر هر شَقی
چون بِگُریزی ، نَرَسَد در تو کَس — وَرْ بِگُریزیـــم ، زِ تو ، سابِقی
ظُلْمَت و نور ، از تو تَحَیُّرْدَرَند — تا تو حَقی ، یا که تو نورِ حَقی
گشت شب و روز کُنون ، غَرقِ نور — نیست مَهَت مَغربی و مَشرقی
لابه کُنی، باده دَهی ، رایگان — ساقـــیِ دریاصِفَتِ مُشْفِقی
مُرده هَمی باید و قَلْبِ سَلیم — زیرکی ، ای خواجه ! بُوَد اَحْمَقی
فِکْرَت اگر ، راحتِ جان‌ها بُدی — باده نَجُستی ، خِــــرَد و موسِقی

---

۱ – سَعْتَر = آلتی چرمین به شکل عضو مردانگی.

فَرد چرایی تو زِ من؟ گَر مَنی ‌‌ ‌ از چه تو عَذرایی ، اگر وامِقی؟
غُنچه‌صِفَت ، چَشمْ بِبَستی زِ گُل ‌ ‌ رُو ! به همانْ خارکَشی ، لایِقی
خارکَشانند همـــــه ، گَر شَهَند ‌ ‌ جُز که تو ، بر گُلْشَنِ جانْ ، عاشقی
خامُش باش و بِنِگَر فَتْحِ باب ‌ ‌ چند پِیِ هـــــر سُخَنِ مُغْلَقی؟

﴿۱۵۹۲﴾

یا من عَجَب فُتادم ؟! یا تو عَجَب فُتادی؟! ‌ ‌ چندین قَدَح بِخوردی ، جامی به منْ ندادی
تو از شرابْ مَستی، من هم زِ بویْ مَستَم ‌ ‌ بو نیز ، نیست اندک ، در بَزمِ کیْقُبادی
بسیار عاشقان را ، کُشتی تو بی‌گُناهی ‌ ‌ در رنج و غَم نکُشتی ، کُشتی زِ ذوق و شادی
ای تو گُشادِ عالَم! ای تو مُرادِ آدم! ‌ ‌ خانه چرا گرفتی ، در کویِ بی‌مُرادی؟
زیرا چراغِ روشن، در ظُلْمَتِ شب آید ‌ ‌ دَرمانْ به دَرد آید، این است اوسْتادی
بَستی زبان و گوشم، تا جُز غَمَت نَنوشَم ‌ ‌ نی نُکتهٔ عَمیدی[1] ، نی گفتهٔ عِمادی[2]
تبریز شَمسِ دین را، خِدمَت رَسان ، زِ مَستان ‌ ‌ سَجده کُن و بِگویَش : اَوْ حَشْتَ یا فُؤادی[3]

﴿۱۵۹۳﴾

یا مَنْ یَزیدُ حُسْنُکَ حَقّاً تَحَیُّری ‌ ‌ اَهْلاً وَ مَرْحَباً بِسِراجٍ مُنَوَّری
یا مَنْ سَأَلْتَ عَنْ صِفَةِ الرُّوحِ کَیْفَ هو ‌ ‌ اَلرُّوحُ لاحَ مِنْ قَمَرِ الْحُسْنِ فَأَبْصُری
فی بَرْقِ وَجْنَتَیْهِ حَیاتٌ مُخَلَّدٌ ‌ ‌ لا تَعْدُ عَنْهُ نَحْوَ حَیاتٍ مُزَوَّری
مِنْ سُکْرِ مُقْلَتَیْهِ اَریٰ کُلَّ جانِبٍ ‌ ‌ سَکْرانَ عاشِقٍ بِشَرابٍ مُطَهَّری
قَدْ کانَ فی ضَمیری مِنْهُ تَصَوُّراً ‌ ‌ مِنْ صُورَةِ الْجَلالَةِ اَفْنیٰ تَصَوُّری
اُطْلُبْ لُبابَ دینِکَ وَاتْرُکْ قُشُورَهُ ‌ ‌ بِاللّٰهِ فَاسْتَمِعْ لِکَلامٍ مُقَشَّری
لَمّا صَفا حَیْوتُکَ مِنْ نُورِ بَدْرِهِ ‌ ‌ اَبْشِرْ فَقَدْ سَعِدْتَ بِشَمْسٍ وَ مُشْتَری

﴿۱۵۹۴﴾

یا وَلی نِعْمَتی وَ سُلْطانی ‌ ‌ سابِقَ الْحُسْنِ مالَه ثانی

---

۱ – رکن الدین ابو حامد محمد عمیدی سمرقندی متوفی ۶۱۵ ه . ق ، و همچنین به معنی بزرگ و سَروَرِ قوم.

۲ – عماد الدوله ابوالحسن علی بن بویه متوفی ۳۳۸ ه .ق ، و به معنی تکیه گاه.

۳ – ای جان و دلِ من ، ما را تَرْک کردی.

اَنْتَ بَحْرٌ تُحيطُ بِاَلدُّنْيا　　مُدٌّ مِنْ جَوْهَرٍ وَ مَرْجانی
كانَ بُنْيانُ عَبْدِكُمْ خَرِباً　　رَمَّنی هو وَ شَيَّدَ ارْكانی
كَيْفَ هٰذَا ٱلْجَفا وَ اَنْتَ وَفا؟　　كَيْفَ اَرْدَيْتَنی بِنِسْيانی؟
حَيَّةُ ٱلْبَيْنِ كُلَّما هاجَتْ　　لَسَعَتْ مِثْلَ لَسْعِ ثُعْبانی
ظَلَّ خَدّی مُزَعْفَراً كَدِراً　　سالَ دَمْعی كَمايعٍ آنی
اِرْعَ قَلْباً هَواكَ ساكِنُهُ　　لَيْسَ لی غَيْرُ عَطْفِكُمْ بانی
شَمِتَت فِی ٱلشُّجونِ اَعْدائی　　كَمْ تَباكَوْا عَلَيَّ اِخْوانی
يا مُحيطاً بِروحِهِ ٱلدُّنيا　　اَنْتَ بِٱلرُّوحِ حاضِرٌ دانی

﴿۱۵۹۵﴾

يا وَيْحَ نَفْسِنا بِفَواتِ ٱلْفَضائِلی　　يا وَيْلَ روحِنا بِفَسادِ ٱلْوَسائِلی
قَدْ حَنَّ وَٱشْتَكىٰ فَلِذَا ٱلصَّخْرُ باكِياً　　عَلَيَّ عَلىٰ هِجْرانِ فَخْرِ ٱلْقَبايِلی
لَوْ اَنَّ فِراقی حُمِّلَ ٱلطُّورَ وَٱلصَّفا　　زَماناً يَسيراً هُدِّمَتْ بِٱلزَّلازِلی
لَو اَنَّ شَراراً مِنْ هَوانا تَبَلَّجَتْ　　عَلىٰ ظاهِری اَحْرَقْتُ كُلَّ ٱلْعَواذِلی
لَو اَنَّ قَليلاً مِنْ جَمالِكَ اَثَّرَتْ　　عَلَى ٱلْبَرِّ لَمْ تُوحِشْ فَلاً بِٱلْقَوافِلی
بِحَقِّ وِصالٍ نَوَّرَ ٱلْقَلْبَ فَضْلُهُ　　بِنُورٍ نَآى عَنْ دَرْكِهِ كُلُّ فاضِلی
وَ حُرْمَةِ اَسْرارٍ جَرَتْ وَلَطايِفٍ　　كَنَيْتُ بِها سِرّاً وَ لَسْتُ بِقايِلی
وَ جُودِكَ وَٱلنَّعْماءَ مالَمْ تُسَمِّهِ　　لِسانی وَ قَلْبی عَنْهُ لَيْسَ بِزائِلی
تَجُودُ بِوَصْلٍ مُشْرِقٍ باهِرٍ نَرىٰ　　بِهِ جُمْلَةَ حاجاتِنا وَٱلْمَسائِلی
فَاِنّیَ لا اَسْطاعُ زَوْرَةَ زايِرٍ　　بِجَفْنَيْنِ مَقْروحَيْنِ دَرَّ ٱلْهَوامِلی
اُريدُ تُراباً مِنْ تُرابِ فِنائِهِ　　مُدَبِّرُ نُورِٱلْعَيْنِ مِنّی وَكاحِلی
اَكُلُّ ثَرىٰ تَبْريزَ مِثْلُ تُرابِهِ　　فَلا كانَ جِسْمٌ قالَ رُوْحی مُماثِلی
فَلا زالَ شَمْسُ ٱلدِّينِ مَوْلاً وَ سَيِّداً　　وَ ذُو مِنَّةٍ فی ذِمَّتی وَهْوَ كافِلی

﴿۱۵۹۶﴾

يارْ در آخِـــرْ زمان ، كرد طَرَبسازی‌ای　　باطِـــنِ او جِدِّ جِد ، ظاهـــرِ او بازی‌ای
جُملهٔ عُشّاق را ، يارْ بدين عِلْمْ كُشت　　تا نكُند هان و هان ، جَهْلِ تو طَنّازی‌ای
در حَركت باش از آنک، آبِ رَوانْ ، نَفْسُرَد　　كَزْ حَركت يافت عشق ، سِرِّ سَراندازی‌ای
جُنبشِ جانْ كِی كُند ، صورتِ گرمابه‌ای؟　　صَف‌شِكَنی كِی كُند ، اسبِ گدا ، غازی‌ای

طَبْلِ غَزا کوفتنـــــد ، این دَمْ ، پیدا شود — جُنبشِ پالانـــیِ‌ای ، از فَـــرَسْ[1] تازی‌ای
می‌زَن و می‌خور ، چو شیر ، تا به شهادت رَسی — تا بِزَنـــی گَـــردنِ ، کافـــرِ اَبْخازی‌ای[2]
بازیِ شیرانْ ، مَصاف ، بازیِ روبَهْ ، گُریز — روبَهْ ، با شیرِ حَق[3] ، کِی کُند اَنْبازی‌ای؟
گَرم‌رُوان ، از کجـــا ، تیره‌دِلان ، از کجا؟ — مَروَزی‌ای اوفتـــاد ، در رَهْ ، با رازی‌ای
عشقْ ، عَجَب غازی‌ای‌ست ! زنده شود زو شَهید — سَر بِنِه ایجانِ پاک ، پیشِ چُنین قاضی‌ای
چَرخِ تَنِ دلْسیاه ، پُـــر شود از نورِ ماه — گَر بِکُنَـــد قَلْبِ تـــو ، قالبْ پَردازی‌ای
مُطرب و سُرنا و دَف ، باده بَرآوَرْده کَف — هر نَفَســـی زآن لُطَف ، آرَد غَمّازی‌ای
ای خُنُک آن جانِ پاک ! کَزْ سَرِ میدانِ خاک — گیـــرد زیـــن قَلْبْ گاه ، قلبْ بِپَردازی‌ای[4]
معجزِ تو شمس دین، سنگْ به نطق آوَرَد — از اثـــر لطفِ حـــق، ای شهِ اِعْجازی ای

﴿۱۵۹۷﴾

یاوَرِ من تویی ! بِکُن ، بَهرِ خدایْ یاری ای — نیست تو را ضَعیف‌تَر ، از دلِ من ، شکاری‌ای
نایْ برایِ من کُنَد ، در شب و روز ، ناله‌ای — چَنگ برایِ من کُنَد، با غَم و سوز ، زاری‌ای
کِی بِفَشارَدی مرا ، دستِ غمیّ و غُصّه‌ای! — گَر تو مرا به عاطِفَت ، در بَرِ خود فَشاری‌ای
دیدهٔ هَمچو ابرِ من ، اشکِ رَوانْ نَبارَدی — گَر تو زِ ابرِ مَرحَمَت، بر سَرِ من بِباری ای
دستْ دراز کَردَمی، گوشِ فَلَکْ گرفتَمی — گَر سَرِ زُلفِ خویش را ، تو به کَفَم سِپاری‌ای
از سَرِ ماهِ منْ کُلَه ، بِسْتَدَمی ، رُبودَمی — گَر تو شبی ، به لُطفِ خود ، خوشْ سَرِ منْ بِخاری ای
حَقِّ حقوقِ سابِقَت ! حَقِّ نیازِ عاشقت! — حَقِّ زُروعِ[5] جانِ منْ ! کَش تو کُنی ، بهاری‌ای
حَقِّ نَسیمِ بویِ تو! کآن رَسَدم ، زِ کویِ تو — حَقِّ شُعاعِ رویِ تو ! کاو کُنَدم ، نَهاری‌ای
تا که نِثار کرده‌ای ، از گُلِ وَصلْ ، بر سَرَم — بر کَفِ پایِ کوشِشَم ، خار نکرد ، خواری‌ای
دارد ، از تو جُزو و کُل ، خُرَّمی‌ایّ و شادی‌ای — وَزْ رُخِ تو درختِ گُل ، خجْلَت و شَرمساری‌ای

---

۱ – اسب

۲ –ابخاز= نام منطقه و قومی در قفقاز.

۳ – مقصود وجود گرامی و بینظیر حضرت علی "ع" است که در بیت قبلی به شهادت ایشان نیز اشاره شده.

۴ – ناخالصی و نادرستی را زدودن.

۵ – جمع زرع و زراعت

ای لبِ منْ ! خَموش کُن، سویِ اصولْ ، گوش کُن   تا کُند او به نُطْقِ خود ، نادرهغَم‌گُساری‌ای

﴿۱۵۹۸﴾

یا ســـاقی شَـــرِّفْ ، بِشَراباتِکَ زَنْدی   فَٱلرَّاحُ مَعَ ٱلرُّوحِ، مِنْ اِفْضالِکَ عِنْدی
بَرخیز ! که شوریدْ خَرابات ، اَفَندی   مَستانْ نِگَر و نُقل و شراباتْ اَفَندی
هر مَست دَرآویخته ، با مَست ، زِ مَستی   گَردان شُده ساقی ، به مُساقات[1] اَفَندی
یک مویْ نمی‌گُنجَد، در حَلقهٔ مَستان   جُز رَقص و هیاهوی و مُراعات اَفَندی
بِهْ زینْ مگر از حضرتِ آن دوستْ بیآید   بَر لفـــظِ من از بخششِ رایات افندی
رُو مَحوْ شُو ایدوستْ ! درو ، خودْ همه او شُو   ایمـــن ز فتوحـــات و بَلیّـــات افندی
بِسْمِ‌ٱللهْ ، ساقـــیِّ وَلی نِعْمَت ! بَرخیز   تا جان بِدَهیمَت به مُکافات اَفَندی
در هر دو جهان ، نیست و نبوده‌ست و نباشد   جُز دیدنِ رویِ تو ، کَرامات اَفَندی
چون تَنگِ شِکَر، میرِ خَراباتْ دَرآمَد   یارَبّ چه لَطیف است مُلاقات! اَفَندی
می‌خَندد و می‌گوید: من خُفته بُدَمْ مَست   هَیهایْ شنیدم من و هَیهات اَفَندی
زآن خنده و زآن گفتن و زآن شیوهٔ شیرین   صد غُلْغُله ، در سَقْفِ سَماوات اَفَندی
خورشید ، زِ بَرقِ رُخِ تو ، چَشم بِبَندد   کَافْزون زِ زُجاجه‌ست و زِ مِشْکات اَفَندی
در خانهٔ خَمّار و خَرابات ، کِه دیده‌ست   مِعْراج و تَجَلّـــی و مَقامات؟ اَفَندی
با مَستِ خَراباتِ خدا ، تا بِنَپیچی   تا وانَنِمایَد همـــه رَگهات اَفَندی
در خانهٔ دلْ ، کَژْ مَکُن آن چانه ، به اَفْسوس   کِامْروزْ عیان است خَفیّات اَفَندی
روزی که رَوَم ، جانِبِ دریایِ مَعانی   یادْ آیَدَتْ ، این جُمله مَقالات اَفَندی
شاد آمدی ، ای کانِ شِکَّر! عیبْ مَفَرما   گَر بوسه دَهَد ، بَنده بَرآن پاتْ اَفَندی
واجب کُند ایدوست ! که آرَم ، به صد اِخْلاص   در سایهٔ زُلْفِ تو ، مُناجات اَفَندی
از مُصْحَفِ آن رویِ چو ماهِ تو ، بخوانیم   سورهٔ قصَص و نادره آیات اَفَندی
مَستیم زِ جامِ تو و ، زآن نرگسِ مَخْمور   رَستیم به شـــاهیِت ، زِ شَهْ مات اَفَندی
عالَم همه پُر غُصّه و آن نرگسِ مَخْمور   فارغ زِ بَدایات و نِهایات اَفَندی
چون سایه ، فَناییم ، به خورشیدِ جَمالَت   ایمِن شُده از جُملهٔ آفات اَفَندی
سَرمَست بیا ، جانِبِ بازارْ نَظَر کُن   تا راست شود ، جُمله مُهِمّات اَفَندی

---

۱ – یکدیگر را آب دادن.

تا روزِ اَجَلْ ، هرچه بگوییم ، زِ اَشْعار　　این است و دِگر جُمله خُرافات اَفَندی
سُلطانِ غَزَل‌هاست و همه ، بَندهٔ اینَند　　هر بِیْتَش ، مِفْتاحِ مُرادات اَفَندی
من کردم خاموش، تو باقیش بِفَرما　　ای جانِ اِشارات و عِبارات! اَفَندی
شَمسُ ٱلْحَقِ تبریز، تویی موسیِ اَیّام!　　بر طورِ دِلَمْ رفته به میقات اَفَندی

﴿۱۵۹۹﴾

یک حَمله و یک حَمله ، کآمَد شب و تاریکی　　چُستی کُن و تُرکی کُن ، نی نَرمی و تاجیکی
دارم سَری ، کآن سَر ، بی‌تَنْ بِپَرِیَد ، چون مَهْ　　گَر گَردنِ ما دارد ، در عشقِ تو باریکی
شاهیم ، نه سِه روزه ، لَعْلَیم ، نه فیروزه　　عشقیم، نه سَر دَستی، مَستیم، نه از سِیْکی[1]
من بَندهٔ خوبانم، هر چند ، بَدَم گویند　　با زشتْ نیآمیزم ، هر چند ، کند نیکی
عُشّاقْ بَسی دارد، من از حَسَدِ ایشان　　بیگانه هَمی باشم، از غایَتِ نزدیکی
روپوش کُند او هم ، با مَحرَم و نامَحرَم　　گویند : فُلانْ بَنده ، گوید که :عَجَب ! کی کی؟
طِفْلی‌ست سُخَن گفتن ، مَردی‌ست خَمُش کردن　　تو رُستَمِ چالاکی، نی کودکِ چالیکی[2]

﴿۱۶۰۰﴾

یک روز مرا ، بر لَبِ خود ، میرْ نکردی　　وَزْ لَعْلِ لَبَت ، جامِگی[3] ، تَقریر نکردی
زآن شب ، که سَرِ زُلْفِ تو در خواب بِدیدَم　　حیران و پَریشانَم و تَعبیر نکردی
یک عالِم و عاقل ، به جهان نیست ، که او را　　دیوانهٔ آن زُلْفِ چو زَنجیر نکردی
بِگْریست بَسی ، از غَمِ تو ، طِفْلِ دو چَشمَم　　وَزْ سَنگ‌دلی ، در دَهَنَشْ شیر نکردی
در کعبهٔ خوبیِّ تو ، اِحْرام بِبَستیم　　بَسْ تَلبیه[4] گفتیم و تو تَکْبیر نکردی
بِگْرفت دِلَمْ ، در غَمَت ، ای سَروِ جوان‌بَخت　　شُد پیرْ دِلَم ، پیرویِ پیر نکردی
با قوسِ دو ابرویِ تو ، یک دل ، به جهان نیست　　تا خَسته بِدآن ، غَمْزهٔ چون تیر نکردی
بس عقل ، که در آیَتِ حُسنِ تو ، فروماند　　وَز ویْ به کَرَم ، روزی ، تَفسیر نکردی
در بُردنِ جان‌ها و در آزُردنِ جان‌ها　　اَلْحَق صَنَما ! هیچ تو تَقصیر نکردی

---

۱ – شرابی که سه بار پخت شده.
۲ – چالیک = نوعی بازی طفلان
۳ – ماهانه ای که به نوکر دهند.
۴ – لبیک گفتن در حج

در کُشتَنَم ای دِلْبَرِ خونْخوار ! بِکَردم — صد لابه و ، یک ساعتْ تأخیر نکردی
در آتشِ عشقِ تو ، دِلَم سوخت ، به یک بار — وَزْ بَهرِ دَوا ، قُرصِ تَباشیر[1] نکردی
بیمار شُدم ، از غَمِ هجْرِ تو و روزی — از بَهرِ منِ خسته ، تو تَدبیر نکردی
خورشیدِ رُخَت ، با زُحَلِ زُلْفِ سیاهَت — صد بار ، قِران[2] کرد و ، تو تأثیر نکردی
بر خاکِ دَرَتْ ، رویْ نَهادم ، زِ سَرِ عجْز — وَزْ قِصّهٔ هِجرانَم ، تَحریر نکردی
خامُش شَوَم و هیچ نگویم ، پَس ازین من — هر چاکرِ دیرینه ، چو توفیر[3] نکردی

﴿۱۶۰۱﴾

یک ساعت اَر دو قَبلَکی، از عقل و جانْ بَرخاستی — این عقلِ ما ، آدم بُدی، وین نَفْسِ ما حَوّاسْتی
وَرْ آدم از ایوانِ دل، دَرنآمَدی ، در آب و گِل — تَدریسِ با تَقْدیسِ او ، بالاتر از اَسْماسْتی
وَرْ لانُسَلِّمگویْ [4] زن ، اَسْلَمْتُ[5] گفتی چون خَلیل — نَفْسِ چو سایه سَرنگون ، خورشید ، سَربالاسْتی
وَرْ هستیِ تَنْ، لا شُدی ، وین سَروِ جان، بالا شُدی — بعد از تمامی لا شُدن ، در وَحدتِ اِلّاسْتی
گَر ضعف و سُستی نیستی ، در دیدهٔ خُفّاشِ تَن — بر جایِ یک خورشیدْ صدْ خورشیدِ جانْاَفْزاسْتی
گَر نیک و بَد ، نزدِ خدا ، یکسان بُدی ، در اِبْتِدا — با جِبرَئیلِ ماهرو ، اِبْلیس ، همسیماسْتی
وَرْ رازْدارَسْتی بَشَر، پیدا نکردی ، خیر و شَر — هر چه که ناپیدا بُوَد ، بر وِیْ همه پیداسْتی
این حِسّ چون جاسوسِ ما، شُد بَسته و مَحْبوسِ ما — چون مینَبینَد اصلْ را، ای کاشکی اَعْماسْتی!
بِنْشَسته حِسِّ نَفْسِ خَس ، نزدیکِ کاسه ، چون مگس — گَر کاسه ، نَگْزیدی مگس، در حینْ مگسْ، عَنْقاسْتی
اِسْتارهها ، چون کاسها[6]، مانندِ زَرّین تاسها — آراسْتَش بر طامِعان، ای کاشکی ناراسْتی
خاموش باش، اندیشه کُن، کَزْ لامَکان، آید سُخُن — با گفتْ کِیْ پَرواستی ، گَر چَشمِ تو آنجاسْتی؟
از شَمسِ تبریزی بِبین، هر لحظه ای نورِ یَقین — گَر ذوقْ در گفتن بُدی، هر ذَرّهای گویاسْتی

---

۱ – دارویی سفید رنگ که از میان نی هندی یا بامبو به دست میآید .

۲ – مقصود قِرانِ منحوسِ خورشید با زحل است .

۳ – توفیر کردن = نفع بردن ، سود بردن.

۴ – لا نُسَلِّم = تسلیم نمیشویم ، قبول نمیکنیم و مقصود از "لا نُسَلِّمْ گویْ" صفت افرادِ طریقِ جدل است.

۵ – تسلیم شدیم

۶ – نقارهٔ بزرگ

﴿۱۶۰۲﴾

یکی دودی پدید آمد ، سَحَرگاهی ، به هامونی
دلِ عُشّاقْ ، چون آتش ، تَنِ عُشّاق ، کانونی

بیا بخْرام و دامَن کَش، برآن دود و برآن آتش
که می‌سوزد ، در آنجا خوش، به هر اَطْراف ، ذاآلنّونی

چو شمعی را بَرافروزی ، به اِقْبال و بپردازی
چو چونی را بِسوزانی ، دَرآیَد جانِ بی‌چونی

نیاید جُز زِ مَه‌رویی، طَوافِ بُرج‌ها کردن
که مادون را رَها کردن، نباشد کارِ هر دونی

بُرو تو ، دست اَندازان، به سویِ شاهْ ، چون بازان
بِبینی بَحْر را ، تازان، دَرآن بَحْرِ پُر از خونی

چه لالهست و گُل و ریحان! ازآن خونْ رُسته در بُستان
بِبینی و بِشویَد جانْ ، دو دستِ خود به صابونی

چو دررَفتی دَرآن مَخزَن، مُنَزَّه از دَر و روزَن
چو عیسیٰ ، سوزَنَت گردد ، حُجُب ، چون گنجِ قارونی

بِبینی شَأنِ قُدّوسی، بیابی بی‌دَهَن ، بوسی
زِ سِرِّ خِضْر ، چون موسی، شَوی در فقر ، هارونی

چو آبی ساکِن و خُفته ، وَ چون موجی، بَرآشفته
به بَحْرِ کم‌زَنان رفته، شُده اَنْدَر کم ، اَفْزونی

چو اَنْدَر شَهْ نَظَر کردی، زِ مَستی آنچُنان گَردی
که گوئی: تو مَگَر خوردی ، هزاران رَطْلِ اَفْیونی

چو دیدی شَمسِ تبریزی، زِ جان کردی شِکَرریزی
دَرآن دَم ، هر دو جا باشی، دَرونِ مصر و بیرونی

﴿۱۶۰۳﴾

یکی طوطیِّ مُژده آوَر، یکی مُرغی ، خوش‌آوازی
چه باشد ، گَر به سویِ ما ، کُند هر روز ، پَروازی؟

دَراندازد به جانِ عاقلانِ بی‌خَبَر ، سوزی
بِسازَد بَهرِ مُشتاقان ، به رَسمِ مُطربان ، سازی

کُند هَنْبازیِ[1] طوطی ، صَبا را ، از بَرایِ شَهْ
که او را نیست در پاکیّ و بیناییش هَنْبازی

بِجوشَد بارِ دیگر ، از جَمالَش ، شادیِ تازه
دَرآیَد بارِ دیگر ، از وصالَش ، در فَلَکْ‌تازی

به ناگاهان، نِمایَد رویْ ، آن پُشت و پناهِ من
بِبینی عقلِ تَرسان را ، به پایِ عشق ، سَرْبازی

همه عاشق شَوندَش زار، هم بی‌دین و هم با دین
همه صادق شوند او را، نَمانَد هیچ طَنّازی

شود گوشِ طبیعت هم ، زِ سِرِّ غیب‌ها واقِف
شود دیدهٔ فروبَسته ، زِ خاکِ پایِ او بازی

شود بازارِ مَه‌رویان، ازآن مَه‌رو ، فُروبَسته
شود دَروازهٔ عِشرَت ، ازآن مَه‌رویْ در بازی

شود شب‌هایِ تاریکِ فراقِ آن صَنَم ، روشن
بگوید وَصلِ خوشنکته ، به گوشِ هجْر ، یک رازی

که رَسم و قاعدهٔ غَم‌ها، زِ جانِ خَلْق بَردارند
رَسیده عُمرِ ما آخِر، نَهَد از عیش، آغازی

دَرونِ بَحْرِ بی‌پایانِ مرگ و نیستی، جان‌ها
بُوَد ایمِن ، چو بر دریا ، بُوَد مُرغاب یا غازی

به غیرِ ناطقهٔ غَیرت، نَبودت هیچ بَدگویی
نَبودَسْتَت بجُز ، هم مُشکِ زُلْفینِ تو ، غَمّازی

---

۱ – همبازی

که از عشقت، بَسی جان‌ها، چو چوبِ خُشک می‌سوزد زِ غَیرت ،گشته با خَلْقان، یکی بَدگو و هَمّازی[1]
اَلا ای آنکِه یک پَرتو ، ازآن رُخسار بِنْمایی! خُنُک گردد همه دل‌ها، نَمانَد حسرت و آزی
الا ای کانِ رَبّانی! شَمسُ اَلدّینِ تبریزی رُخِ هَمچون زَرَم دارد ، برایِ وَصلِ تو ، گازی

﴿۱۶۰۴﴾

یکی فرهنگِ دیگر ، نُو بَرآر ، ای اصلِ دانایی ببین تو چاره‌ای از نو ، که اَلْحَقْ سَخت بینایی!
بَسی دل‌ها چو گوهرها، زِ نورِ لَعْلِ تو تابان بَسی طوطی ، که آموزند ، از قَندَت شِکَرخایی
زدی طَعْنه که: دودِ تو ، ندارد آتشِ عاشق گَر آتش نیستَش، حَقّی ، وَگَر دارد، چه فرمایی؟!
بُرو ! ای جانِ دولت‌جو ، چه خواهم کرد دولت را؟ من و عشق و شبِ تیره ، نِگار و باده‌پیمایی
بیا ای مونِسِ روزم ! نگفتم دوشْ در گوشَت که: عِشرَتْ در کَمی خندد ، تو کَمزن ، تا بیَفزایی؟
دِلا ! آخِر نمی‌گویی : کجا شُد مَکْر و دَستانَت؟ چو جام از دستِ جانْ نوشی، از آن بی‌دست و بی‌پایی
به هر شبْ شَمسِ تبریزی ، چه گوهرها که می بیزی چه سُلطانی، چه جان بَخشی، چه خورشیدی، چه دریایی!

﴿۱۶۰۵﴾

یکی گنجی پدید آمد، دَرآن دُکّانِ زَرکوبی[2] زهی صورت، زهی مَعنی، زهی خوبی، زهی خوبی!
زهی بازارِ زَرکوبان ، زهی اَسرارِ یعقوبان که جانِ یوسُف از عشقش ، بَرآرَد شورِ یَعقوبی
زِ عشقِ او دو صد لیلی، چو مَجنون ، بَند می‌دَرَّند کَزین آتشْ ، پدید آید ، صَبوری‌هایِ اَیّوبی
شُده زَرکوب و حَق مانده ، تَنَشْ چون زَرْوَرَق مانده جواهرْ بر طَبَق مانده ، چه زَرکوبی و کَرّوبی!
بیا بِنْواز عاشق را، که تو جانی ، حَقایق را بِزَن گَردنْ ، مُنافق را ، اگر از وِیْ بیآشوبی

غزلیات
شمس تبریزی

---

۱ – سخن چین
۲ – مقصود از زر و گنج ، وجود جناب صلاح‌الّدین است.